Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan
Abai Kazakh National Pedagogical University
Faculty of Arts
Kazakh Research Institute of Culture

COLLECTION OF MATERIALS
INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

«CREATIVE FUTURE: ARTS AND EDUCATION IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHANGE»

April 10, 2025

Almaty, 2025

Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Өнер факультеті
Қазақ ғылыми-зерттеу мәдениет институты

«КРЕАТИВТІ БОЛАШАҚ: ЖАҺАНДЫҚ ӨЗГЕРІСТЕР КОНТЕКСТІНДЕГІ ӨНЕР ЖӘНЕ БІЛІМ»

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ

МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

2025 жылғы 10 сәуір

Алматы, 2025

ӘОЖ 7+37
ББК 85+74
С23

РЕДАКЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУ АЛҚАСЫ:

Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор Ж.Н. Шайгозова; Философия докторы (PhD) К.А.Байқұтов; Педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор А.А. Момбек, Педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор А.И. Ибрагимов; Философия докторы (PhD), М.С.Нұрке; Философия докторы (PhD), А.Т. Қожағұлов; Философия докторы (PhD), З.Ж. Рабилова; Философия докторы (PhD), Ж.К. Стамбекова; Философия докторы (PhD), Ж.А. Кошербаев.

С23 «Креативті болашақ: жаһандық өзгерістер контекстіндегі өнер және білім» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдар жинағы. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, «Ұлағат» баспасы, 2025. – 598 б.

Рецензенттер:
Философия ғылымдарының докторы, профессор Альмира Бекетқызы Наурзбаева
Философия докторы (PhD), Кәрім Әлімханұлы Байқұтов

Материалдар жинағына **«Креативті болашақ: жаһандық өзгерістер контекстіндегі өнер және білім»** атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияға қатысушылардың тезистері енгізілген. Бұл ғылыми іс-шара көркемдік білім беруді кеңінен насихаттауға, халықты көркемдік білім мен өнер саласындағы соңғы жетістіктермен таныстыруға, олардың шығармашылық болашақты қалыптастырудағы әлеуетін көрсетуге бағытталған. Жинақта жас ғалымдардың тезистері ерекше орын алады. Конференция секцияларының бірі Қазақ ғылыми-зерттеу мәдениет институты ЖШС **ЖСН AP23488164 «Қазақстанның дәстүрлі және заманауи өнері визуалды зерттеулердің назарында: иконография, семиотика және дискурс»** жобасы аясында visual art контекстінде Қазақстанның қазіргі және дәстүрлі өнерін зерттеу мәселелеріне арналған.

ISBN 978-601-7448-32-5

© «Ұлағат» баспасы

Министерство науки и высшего образования Республики Казахстан
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Факультет искусств
Казахский научно-исследовательский институт культуры

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

«КРЕАТИВНОЕ БУДУЩЕЕ: ИСКУССТВО И ОБРАЗОВАНИЕ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ»

10 апреля 2025 года

Алматы, 2025

УДК 7+37
ББК 85+74
С23

РЕДАКЦИОННАЯ И ОРГАНИЗАЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Кандидат педагогических наук, профессор Ж.Н. Шайгозова; доктор философии (PhD) К.А. Байгутов; кандидат педагогических наук, профессор А.А. Момбек; кандидат педагогических наук, доцент А.И. Ибрагимов; доктор философии (PhD) М.С. Нұрке; доктор философии (PhD) А.Т. Кожагулов; доктор философии (PhD) З.Ж. Рабилова; доктор философии (PhD) Ж.К. Стамбекова; доктор философии (PhD) Ж.А. Кошербаев.

С23 Сборник материалов международной научно-практической конференции **«Креативное будущее: искусство и образование в контексте глобальных изменений»**. – Алматы: КазНПУ им. Абая, издательство «Ұлағат», 2025. – 598 с.

Рецензенты:
Доктор философских наук, профессор Альмира Бекетовна Наурзбаева
Доктор философии (PhD), Карим Алимханович Байгутов

В сборник материалов вошли тезисы участников международной научно-практической конференции **«Креативное будущее: искусство и образование в контексте глобальных изменений».** Это научное мероприятие ставит своей целью популяризацию художественного образования, ознакомление общественности с последними достижениями в области художественной педагогики и искусства, демонстрируя их потенциал в формировании креативного будущего. Особое место в сборнике занимают тезисы молодых ученых. Одна из секций конференции посвящена проблемам исследований современного и традиционного искусства Казахстана в контексте visual studies в рамках проекта ТОО «Казахский научно-исследовательский институт культуры» **ИРН AP23488164 «Традиционное и современное искусство Казахстана в фокусе визуальных исследований: иконография, семиотика и дискурс».**

ISBN 978-601-7448-32-5

© Издательство «Ұлағат»

Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan
Abai Kazakh National Pedagogical University
Faculty of Arts
Kazakh Research Institute of Culture

COLLECTION OF MATERIALS
INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

"CREATIVE FUTURE: ART AND EDUCATION IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHANGE"

10 April 2025

Almaty, 2025

UDC 7+37
LBC 85+74
P23

EDITORIAL AND ORGANIZING COMMITTEE:

Candidate of Pedagogical Sciences, Professor Zh.N. Shaigozova; Doctor of Philosophy (PhD) K.A. Baigutov; Candidate of Pedagogical Sciences, Professor A.A. Mombek; Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor A.I. Ibragimov; Doctor of Philosophy (PhD) M.S. Nurke; Doctor of Philosophy (PhD) A.T. Kozhagulov; Doctor of Philosophy (PhD) Z.Zh. Rabilova; Doctor of Philosophy (PhD) Zh.K. Stambekova; Doctor of Philosophy (PhD) Zh.A. Kosherbayev.

P23 Proceedings of the International Scientific and Practical Conference **«Creative Future: Art and Education in the Context of Global Changes».** - Almaty: Abai KazNPU, 2025. - 598 p.

Reviewers:
Doctor of Philosophy, Professor Almira Naurzbayeva
Doctor of Philosophy (PhD), Karim Baigutov

The collection of materials includes abstracts of the participants of the international scientific-practical conference **«Creative Future: Art and Education in the Context of Global Changes».** This scientific event aims to popularise art education, familiarise the public with the latest achievements in the field of art pedagogy and art, demonstrating their potential in shaping a creative future. The theses of young scientists occupy a special place in the collection. One of the sections of the conference is devoted to the problems of research of modern and traditional art of Kazakhstan in the context of visual studies within the framework of the project of LLP Kazakh Research Institute of Culture **IRN AR23488164 "Traditional and Contemporary Art of Kazakhstan in the Focus of Visual Studies: Iconography, Semiotics and Discourse".**

ISBN 978-601-7448-32-5

© Ulagat Publishing House

ҚҰТТЫҚТАУ СӨЗ

Құрметті конференция қонақтары, қадірлі әріптестер, өнер мен білім саласының құрметті қайраткерлері, профессорлар мен ұстаздар, жас ғалымдар, магистранттар, докоранттар және білім алушы жастар!

Сіздерді Қазақстанның жоғары білім беру жүйесінің қара шаңырағы, ұлттық педагогикалық білімнің алтын бесігі – Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің атынан және өзімнің жеке атымнан бүгінгі **«Креативті болашақ: жаһандық өзгерістер контекстіндегі өнер және білім»** атты халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның салтанатты ашылуымен шын жүректен құттықтаймын!

«Өнер – ұлттың жаны» деп дана халқымыз тегін айтпаса керек. Өйткені өнер – адамның рухани әлемін тереңдетіп, жан дүниесін байытатын ерекше күш. Әрбір халықтың өзіндік ұлттық ерекшелігі мен рухани байлығы да оның өнері арқылы көрініс табады. Сондықтан өнерді дамыту, шығармашылықтың жаңа қырларын ашу, мәдениетіміздің құндылықтарын дәріптеу – бүгінгі қоғамымыздың маңызды міндеттерінің бірі.

Қазіргі әлемде орын алып жатқан жаһандық өзгерістер кезеңінде шығармашылық пен креативті ойлаудың маңызы бұрынғыдан да артып отыр. Өнер мен білімнің интеграциясы арқылы ғана біз бәсекеге қабілетті, рухани кемелденген, интеллектуалды дамыған тұлғаларды қалыптастыра аламыз. Бұл бағытта *Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Өнер факультеті* ұлттық және халықаралық деңгейде білім, ғылым мен өнерді ұштастыру жолында белсенді қызмет атқарып келеді. Осы мақсатта университет қабырғасында тұрақты түрде өнер саласына қатысты ғылыми конференциялар, көрмелер, шеберлік сыныптары мен шығармашылық кездесулер ұйымдастырылуда.

Бүгінгі конференцияның мақсаты да – білім мен өнер саласындағы озық тәжірибелерді жинақтап, жаңа инновациялық шешімдерді ортаға салу, ғылыми зерттеулерді насихаттау арқылы шығармашылық әлеуетімізді одан әрі дамыту болып табылады. Конференцияда талқыланатын мәселелер, атап айтқанда: көркем білім берудегі дәстүр мен жаңашылдық, заманауи өнер мен дизайндағы трендтер, музыкалық және хореографиялық шығармашылықтағы инновациялық әдістер – бүгінгі қоғамымыз үшін өте өзекті және маңызды.

Біздің халқымыз әрдайым өнерге жақын болған. Қазақ халқының мәдени мұрасы – музыкасы, әдебиеті, кескіндемесі, қолөнері әлемдік мәдениет кеңістігінен ерекше орын алып отыр. Осы асыл мұрамызды сақтап қана қоймай, оны бүгінгі заманға сай жетілдіріп, жастар арасында кеңінен насихаттау – университетіміздің басты міндеттерінің бірі болып қала бермек.

Қазіргі таңда цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы өнер саласына жаңа серпін беріп отыр. Бүгінгі конференция аясында осы цифрлық дәуірдің өнер мен білім саласына әсері, виртуалды шындық, жасанды интеллект сияқты технологиялардың шығармашылық үрдістердегі рөлі жан-

жақты қарастырылмақ. Осы арқылы біз дәстүрлі өнерді заманауи әдістермен ұштастырып, креативті ойлау мен жаңашылдықты ынталандыруға үлкен мүмкіндік аламыз.

Конференция жұмысына еліміздің әр аймағынан, сонымен қатар алыс-жақын шет мемлекеттерден келген көрнекті ғалымдар мен танымал өнер қайраткерлері қатысуда. Бұл – біздің халықаралық әріптестік байланыстарымыздың нығайып, өзара тәжірибе алмасуымыздың кеңейе түскенінің дәлелі. Осы басқосу ғылыми-практикалық идеялар мен жаңа бастамалар үшін тиімді алаңға айналып, конференцияға қатысушылардың шығармашылық ізденістеріне тың серпін беретініне сенімім мол.

Құрметті әріптестер мен өнер жанашырлары! Конференцияда көтерілген тақырыптар мен пікірталастар нәтижесінде біз білім мен өнер саласындағы көптеген мәселелерді шешуге арналған нақты ұсыныстар мен тың идеялар аламыз деген ойдамын. Осындай маңызды жиын арқылы университетіміздің ғана емес, жалпы еліміздің өнері мен мәдениетінің әлемдік деңгейде танылуына өз үлесімізді қосатынымызға сенімдімін.

Конференцияның жұмысына сәттілік тілей отырып, баршаңызға зор денсаулық, шығармашылық шабыт, ғылыми және кәсіби жетістіктер тілеймін! Университетіміздің осындай жарқын іс-шаралары алдағы уақытта да жалғасын тауып, жасампаз өнер мен шығармашылықтың биік шыңдарын бірге бағындырайық!

Іске сәт, құрметті конференция қатысушылары!

Құрметпен,
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті
Басқарма Төрағасы – Ректор
Тілеп Болат Анапияұлы

АЛҒЫ СӨЗ

Құрметті конференция қатысушылары, қадірлі ғалымдар, профессор-оқытушылар құрамы, өнер мен білім саласының танымал мамандары, ізденуші жастар!

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Өнер факультетінің атынан баршаңызды **«Креативті болашақ: жаһандық өзгерістер контекстіндегі өнер және білім»** атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция жұмысының басталуымен құттықтаймын!

Адамзат өркениетінің қай кезеңінде болмасын, өнер әрқашан қоғамның рухани тірегі, адамның жан дүниесінің айнасы болғаны белгілі. Өнер – бұл тек эстетикалық ләззат пен шабыт көзі ғана емес, ол ұлт пен мәдениеттің бейнесін көрсететін, тарих пен келешекті байланыстыратын көпір. Сондықтан бүгінгі қоғамымызда өнер мен білімнің ұштасуы, шығармашылық пен креативті ойлаудың үндестігі ерекше маңызға ие болып отыр.

Өнер саласының басты миссиясы – ұлттық құндылықтарды сақтай отырып, жаңа заманның талаптарына сай келетін, жаһандық бәсекеге қабілетті тұлғаларды дайындау. Бұл тұрғыда университетіміздің Өнер факультеті білім беру үдерісін үздіксіз жетілдіріп, заманауи талаптарға бейімделген инновациялық оқу бағдарламаларын әзірлеп, шығармашылық және ғылыми ізденістерді дамытуды басты назарда ұстап келеді.

Бүгінгі конференция да осы мақсат-міндеттерді жүзеге асыруға бағытталған. Конференцияның аясында көтерілетін тақырыптар өнер мен білімнің озық жетістіктерін талқылауға, креативті ойлаудың жаңа жолдарын қарастыруға, ғылыми және шығармашылық байланыстарды нығайтуға мүмкіндік береді деп сенемін.

Қазіргі таңда әлем жаһандану дәуірін бастан кешуде. Жаһандану үрдісі өнер мен білім саласындағы шекараларды жойып, мәдениетаралық байланыстарды күшейтіп, бірегей шығармашылық идеяларды өмірге әкелуде. Цифрлық технологиялардың жылдам дамуы бізге білім беру мен өнерді интеграциялауға, мультимедиялық ресурстарды тиімді пайдалануға, виртуалды және қосымша шындықты оқу процесіне енгізуге жағдай жасады. Осы жаңа мүмкіндіктерді барынша игеріп, оқу үдерісін сапалы да мазмұнды ету – біз үшін өзекті міндет.

Өнер факультеті бүгінгі күні республика бойынша өнер мен білім саласындағы жетекші орталықтардың бірі ретінде, студенттердің ғылыми-шығармашылық қабілеттерін ашу, олардың кәсіби шеберліктерін арттыру үшін көптеген шараларды жүзеге асырып келеді. Біз жыл сайын халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциялар, семинарлар, шеберлік сыныптары мен көрмелерді дәстүрлі түрде өткізу арқылы Қазақстанның ғана емес, әлемдік деңгейдегі ғылыми-шығармашылық кеңістікте өз орнымызды айқындап отырмыз.

Аталған конференция да сол дәстүрдің жалғасы ретінде, көркем білім берудің дәстүрлері мен заманауи инновациялық тәсілдерін ұштастыруға, дизайн мен шығармашылық өнер саласындағы әлемдік трендтерді талқылауға және шығармашылық білім берудегі жаңа әдістер мен тәсілдерді қарастыруға арналып отыр. Осы мақсатта конференцияға отандық және шетелдік танымал ғалымдар, өнер қайраткерлері мен педагогтар, тәжірибелі мамандар және жас ізденушілер шақырылған. Мұндай ауқымды басқосулар ғылыми және кәсіби тәжірибе алмасудың таптырмас алаңы болып, қатысушылардың зерттеу жұмыстарына жаңа серпін беретіні сөзсіз.

Өнер – рухани мәдениеттің ғана емес, экономикалық дамудың да маңызды бөлігі. Әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, бүгінде өнер мен шығармашылық индустрияларының экономикалық әлеуеті айтарлықтай өсуде. Сондықтан біз факультетіміздің алдына өнердің барлық бағыттары бойынша бәсекеге қабілетті, әлемдік нарықта сұранысқа ие мамандар даярлау міндетін қойып отырмыз.

Бүгінгі конференция барысында айтылған ойлар мен ұсыныстар өнер мен білім саласындағы зерттеулердің ғылыми негізін нығайтуға, педагогикалық тәжірибені жетілдіруге және болашақ мамандардың кәсіби деңгейін арттыруға ықпал ететініне сенемін.

Конференцияға қатысып, өздерінің құнды ғылыми баяндамаларымен бөліскен барлық ғалымдар мен мамандарға алғысымды білдіремін. Сіздердің ғылыми мақалаларыңыз конференция жинағының мазмұнын байытып, жаңа ғылыми-тәжірибелік ізденістерге негіз болады деп үміттенемін.

Барша қатысушыларға шығармашылық шабыт, ғылыми ізденістеріне сәттілік тілеймін! Ұлттық өнеріміздің мәртебесі биіктеп, еліміздің рухани-мәдени әлеуеті одан әрі арта берсін!

Құрметпен,
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті
Өнер факультетінің деканы, PhD
Байқұтов Кәрім Әлімханұлы

І СЕКЦИЯ. КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

СЕКЦИЯ І. ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

SECTION I. THEORY AND METHODOLOGY OF ART EDUCATION

ӘОЖ 373.1.02:372.8 **МРНТИ 14.25.09**

Ақбаева Ш.Ә.
Педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ҰЛТТЫҚ ӨНЕРДІҢ ТӘРБИЕЛІК МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН БҮГІНГІ ЖАҒДАЙЫ

АҢДАТПА

Бұл мақалада дәстүрлі оқыту жүйесінде этномәдени көркемдік білім мен тәрбие беру мүмкіндіктері, дүниетанымдық түсініктер мен көркемдік білімнің пәнаралық байланыстары мәселелері қарастырылған. Жалпы орта мектептерде бейнелеу өнері пәнінде оқушылардың көркемдік қабылдау қабілеттерін ұтымды қалыптастырудың педагогикалық, философиялық, өнертанушылық негіздері анықталып, оқу үдерісінде аталған пәннің оқу үдерісінде алатын орны, оқытудың тиімді тәсілдері мен әдіснамалық жолдары нақты көрсетіледі.

ТІРЕК СӨЗДЕР: Дәстүр, ұлттық, көркем, этномәдени, тәрбие, дүниетаным, тұлға, бейнелеу өнері

Акбаева Ш.А.
Кандидат педагогических наук, доцент
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ И СОВРЕМЕННОЕ СОСОЯНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ИСКУССТВА В СИСТЕМЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются возможности этнокультурного художественного образования и воспитания в традиционной системе образования, вопросы мировоззренческих концепций и меж предметных связей в художественном образовании. А также в статье рассматриваются вопросы традиционного обучения методики преподавания изобразительное искусство в общеобразовательных школах. Выявляются педагогические, философские и искусствоведческие основы рационального формирования способностей художественного восприятия учащихся, а также четко обозначаются эффективные методы обучения и методические подходы роль, и значение в учебно-воспитательном процессе казахского традиционного искусства на предмете изобразительное искусства.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Традиция, национальный, художественный, этнокультурный, образование, мировоззрение, личность, изобразительное искусство

Akbayeva Sh.A.
Candidate of pedagogical sciences, associate professor
Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

EDUCATIONAL POSSIBILITIES AND THE CURRENT STATE OF NATIONAL ART IN THE SYSTEM OF ART EDUCATION

ABSTRACT

The article examines the possibilities of ethno cultural art education and upbringing in the traditional education system, issues of ideological concepts and interdisciplinary connections in

art education. The article examines issues of traditional teaching methods of teaching fine arts in comprehensive schools. The pedagogical, philosophical and art history foundations of rational formation of students' artistic perception abilities are revealed, and effective teaching methods and methodological approaches to the role and importance of Kazakh traditional art in the educational process in the subject of fine art are clearly defined.

KEYWORDS: Tradition, national, artistic, ethno cultural, education, worldview, personality, fine arts

КІРІСПЕ

Бүгінгі заманауи жағдайда іргелі бетбұрыстардың қоғамдағы әлеуметтік жағдайларға әсер етуі, ғаламдану үрдісінің рухани өмірімізде қарқынды дамуы жеке адам мен қоғам арасында жаңа қатынастар тудыруда. Мұның бәрі де білім, ғылым мен мәдени құндылықтарға жаңаша көзқарастар тудыратыны анық. Осы ретте бүгінгі мектеп қабырғасында білім алушыларымыздың көркемдік тұрғыда жан-жақты дамуы мен қалыптасуы әрине бүгінгі күні көркемдік білім мен тәрбие берудің ең өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Бүгінде этномәдени тұрғыда оқушыларды оқытып тәрбиелеу мәселелері әлі де болса өзінің орнын таба алды деп айту өте қиын. Сондықтан да білім алушылардың мектеп қабырғасында көркем еңбек пәнінің үдерісінде өз халқының өнері мен мәдениетіне деген қызығушылығын дамытып, ұлттық өнер үлгілерін қастерлеуге бағалап, қадір тұтуға талпындыру бүгінде көркемдік білім беру ісінің көкейкесті мәселелерінің бірі болып табылады.

Көркемдік білім беру мазмұны, әдіс-тәсілдері, әдістемесіне және оқу-тәрбие процесін жетілдіру мәселелері Қ. Ералин, Е.С. Асылханов, Ұ.Ш.Ибрагимов және т.б. зерттеушілердің еңбектерінде қарастырылды. Қазақ халқының сәдік - қолданбалы өнері арқылы тәлім-тәрбие беру де зерттеушілердің назарынан тыс қалған жоқ: еңбекке баулу (О.С.Сатқанов), эстетикалық тәрбие беру (Б.А.Әлмұхамбетов, А.О.Қамақов, Ж.Балкенов); эстетикалық қызығушылығын (С.Жолдасбекова), көркемдік талғамын, көркемдік қабылдауын (Ф.Ы.Жұмабекова,Қ.О.Жеделов) қалыптастыру; танымдық белсенділігін дамыту (Т.М.Қоқымбаева) проблемалары Қазақстан суретші - педагогтарының іргелі және қолданбалы еңбектерінде ойдағыдай өз шешімін тапқан болатын.

Қазақстан ғалымдары халықтың ұрпақ тәрбиелеудегі педагогикалық білімін, ауызекі әдебиетін, ән-күйін, сәндік-қолданбалы өнерін, салт-дәстүрін, даналық ой-пікірін, кәдесіне жарату, амал-жолдарын іздестіру бойынша өз үлестерін қосты. Қ.Жарықбаев, С.Қалиев, С.А.Ұзақбаева, М.Х.Балтабаев, А.Мұхамбаева, Т.А.Қышқашбаев және т.б ғалым педагогтардың еңбектерінде қазақ этнопедагогиканың теориялық-әдіснамалық мәселелері өз шешімін тапты.

Халық шығармашылығы арқылы тәрбиенің жекеленген міндеттерін жүзеге асыру мәселелері: адамгершілік (Р.Төлеубекова, Ұ.Асанова, С.Әбілдина және т.б.),эстетикалық, музыкалық-эстетикалық (С.А.Ұзақбаева, Т.А.Қышқашбаев, Р.К.Дүйсембінова және т.б.) тәрбиесі, дүниетаным (Н.Албытова және т.б.), эстетикалық қызығушылығын (Е.Ш.Қозыбаев және т.б.), танымдық белсенділігін дамыту (Т.И.Қоқымбаева және т.б.); халық педагогикасын оқу-тәрбие процесіне ендіру, соның негізінде ұйымдастыру жолдары (Ә.Ашай, Т.Ә.Қоңаратбаева және т.б.) бірқатар ғылыми ізденістерге арқау болды.

Осыған орай, көркемдік өнер, рухани мәдениет жөнінде айтқанда, біріншіден, тарих тезінен өтіп, өзіндік сипатын сақтап келген халықтың рухани қазынасын айтамыз. Бұл қазіргі мұражайларда тұрған тарихи көне ескерткіштер болса, екіншіден, қазіргі халық шеберлерінің қолынан шыққан көркем бұйымдар. Үшіншіден, осы халықтық бұйымдардың қазіргі кезеңде жаңаша көрініс табуы. Төртіншіден, осы құбылыстардың оқушылардың көркем шығармашылығында өз қырынан сомдалуы. Егер осы жағдайды енді мектепке тікелей жанамалап айтатын болсақ, әрине, бұл оқушылардың халықтық мұраны, ұлттық өнерді өзінше қабылдауы, талдауы, пайымдауы, бағалауы болып табылады. Енді осы аталған бағыттардың бәрі де оқушылардың бойында сапалы түрде қалыптасуымен тікелей байланысты дүние деп білеміз.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ. Жоғарғы көркемдік қатынас, дүниетанымдық көзқарас түсініктері, рухани ұлттық мәдени құндылықтар арқылы оқушылар бойына ұтымды қалыптасады деп есептесек, олардың оқылуы, қарастырылуы да бәрі тек пән аралық байланыстар арқылы жүзеге асырыла алады. Ал енді, өз пәндік саламызда басты нысанаға алатын дүние ол әрине, алдымен негізгі ұғымдарға анықтама берілу арқылы асырылуы шарт. Мысалы, дүниенің модельдік үлгісі, оның кеңістіктік және уақытқа қатысты белгілері дүние тану, өзін-өзі тану,ән өнері, қазақ әдебиеті, көркем өнер, қазақстан тарихы, математика секілді сабақтармен байланысты болса, оның әлеуметтік және діни-мифологиялық таным түрлері өнер тарихымен, көркем әдебиетпен, этикамен, тағы да басқа пәндермен байланысты.

Пән аралық байланыс осы дәстүрлі өнердің синтездік сипатына да байланысты. Бұлардың негізінде ұлттық өнердің синтездік сипаты қалыптаса келе дәстүрлі өнердің басқа пәндермен тығыз байланыста болатынын дәлелдейді. Олар: ән, өзін-өзі тану, қазақ тілі және әдебиет, көркем еңбек, қазақстан тарихы, дүниетану тағы да басқа.

Мысалы: ән сабағында қазақтың дәстүрлі ән-жырлары, өлеңдеріне деген оқушылардың сезімдерін оята отырып, ән арқылы көркемдік талғамдарын қалыптастыру, өзін-өзі тану пәнінде оқушылардың дәстүрлі өнер арқылы көркемдік талғамының қалыптасыуында қоршаған ортаны тануға деген ізгіліктік қатынастарына тәрбиелеу.

Мұнда біз оқушылардың бір жағынан қалыптастыру барысында дүниетанымдық ұғымдарды, ал көркемдік талғамын қалыптастыру барысында өнердің көркем мүмкіндіктерін пайдалану іске асатындығын байқадық.

Оқушылардың көркемдік қабылдауларын біріншіден, ою-өрнек арқылы да қалыптастыруға болады. Ою-өрнек - оқушылардың ұғымына жақын да түсініктірек өнер түрі.

Сабақ барысында біз ою-өрнектің тарихи қалыптасу сипатына көңіл бөлеміз.

Сюжеттік сарындарға құрылған осындай материалдарды балалармен отырып талдағаннан кейін, мұғалім сабақ материалдарын күрделендіре түседі. Сабақты күрделендіру мақсатты түрде жүрмейді. Және ол мұғалім үшін мақсат та емес. Негізгі мақсат сабақ барысында проблемалы ситуациялар тудырып отыру. Оқушыларды осының негізінде ойланту. Олардың ойлау, салыстырмалы талдау қасиетін және зеректігін жетілдіру мақсатты түрде дамытылып отырылады.

Оқушылар осыған дейін берілген мәтіннен түсінгендерін қайталап айтып берумен, оған деген өзіндік қатынасын қалыптастырумен шектелген еді. Одан кейін материалдың күрделенуі кейінгі сабақтар ою-өрнектегі рәмізді белгілерді өзбетінше талдау арқылы жүргізіледі. Талдаулар мұғалім тарапынан оқушыларға күні бұрын берілетін білімсіз жүзеге асады деген сөз емес. Әрине, мұндай сабақтарды жүргізу барысында да мұғалім рәмізді белгілердің жалпы сипаты, олардың дүниетанымдық белгіге қатысты оқылу ерекшеліктері, пластикалық эстетикалық қасиеті жөнінде білім береді. Оқушылар осы жалпы айтылған сипаттық ерекшеліктерді нақтылы жағдайға пайдалануда тапқырлық көрсетуге тиіс.

Оқушыларға осындай тапсырмалар беру ою өрнектің рәмізді белгілерін өзбетінше ашу баланың қоршаған ортаны танып білуіне, ол туралы өзбетінше ойлануына, оған халықтық дүниетаным арқылы енуіне, қол өнері бұйымдарының әшекейін әсемдік тұрғыдан барынша толығырақ қабылдай білуіне және осыларға деген өзінің жеке қатынасын орнатуына көмектеседі деп тұжырымдай аламыз. Қоршаған ортаға тұлғалық қатынасын орнату сонымен бірге ұлттық дүниетанымдық белгілер көркем қабылдаулар арқылы, қалыптасады және және осы ою-өрнек арқылы оқушының дүниеге көркемдік қабылдаулары қалыптаспақшы. [1,23б].

Қойылған міндеттер үш түрлі бағытқа тарайды:

- бейнелеу өнері пәні бойынша оқушыларды дәстүрлі өнердің негізін игеруге үйрету, қол өнерімен шұғылдану және оны қабылдау барысында оқушының эстетикалық санасын қалыптастыру. Бейнелеу өнеріндегі, халықтық шығармашылықтағы, табиғаттағы, адам бойындағы нағыз сұлулықты сиықсыздықтан, жылтырақтықтан ажырата білу мүмкіндіктерін эстетика мен әлемдік және отандық мәдениет негіздері жөнінде білім беру арқылы жетілдіру;

- эстетикалық сезімін, көзқарасын қалыптастыру; жалған мәдени бағыттардың ықпалына қарсы тұратындай оқушы талғамын дұрыс қалыптастыруға нақты жұмыс істей алатын педагогикалық тәсіл жасау; мотивін (талабын, қызығушылығын) жетілдіру; көркем-образды
- шығармаларды қабылдау мен көркем-шығармашылық іс-әрекетпен шұғылдану қабілетін дамыту;
- көркем шығармашылық іс-әрекет тәсілдерін қалыптастыру; қабілеті мен дарындылығы байқалатын оқушылармен қосымша жұмыс жүргізу; жұмыс істеу тәжірибесін (біліктілі мен машықтылығын, пікір білдіру мәдениетін) шыңдау; тұратын, жұмыс істейтін, оқитын жерін эстетикалық норма мен құндылыққа сәйкес ұйымдастыру.Бұл міндеттер бейнелеу өнері пәні бойынша дәстүрлі өнерді оқытатын сабақтардан практикалық және теориялық білім беру барысында, әр түрлі формада өткізілетін оқу-тәрбие жұмыстарында эстетикалық тәрбие мен білім беруде және сыныптан тыс жүргізілетін іс-әрекет барысында және оқушыларды қоршаған орта сұлулығы мен бейнелеу өнері шығармаларының түпнұсқаларын бағалауға үйрету, дәстүрлі өнер шығармаларының табиғи сипатын дұрыс ұғуға мүмкіндіктер жасау кезінде іске асады.

Біз мектептегі педагогикалық проблемаларды шешу барысында "практикалық сабақтар", "теориялық және қабылдау сабақтары", "дәстүрлі өнерді меңгеру" сабақтары деп бөлдік.

"Практикалық сабақтарға", негізінен, бейнелеу және дәстүрлі өнер шығармаларын сомдау сабақтары кіреді. Сондықтан мұндай сабақтарды дәстүрлі әдіс-тәсілмен жүргізген ыңғайлы. Біз оны "дәстүрлі оқыту" ("традиционное обучение") әдістемесіне жатқыздық.

"Теориялық және қабылдау сабақтарына" бейнелеу және дәстүрлі өнердің теориялық мәселелері, көркем шығарманы, қол өнері бұйымдарын, дәстүрлі сәулет ескерткіштерін барынша толық қабылдау проблемасы енді. Мұндай сабақтарды "проблемалы оқыту" әдісіне жатқыздық. Біз проблемалы ситуациялар тудырып оқыту мәселесін бірінші тарауда барынша қарастырып өтіп едік. Кейініректе біз тұрақты эксперимент жүргізу барысында пайдаланған дәстүрлі оқыту әдістемесін де талқылап өтеміз.

Әрине, екі әдістің де алдына қоятын мақсаты дәстүрлі өнерді көркем эстетикалық талғамды дүниетанымдық деңгейде меңгеру. "Дәстүрлі өнерді меңгеру барысында тағы бір педагогикалық шарт "дамыта отырып оқыту" (проблема развивающего обучения") мәселесі көтеріледі.

Сыныпта өткізілетін сабақтарға ғана емес, сыныптан тыс сабақтар да негізгі жұмыс болып танылады.

Занковтықтар дедуктивті әдісті жоққа шығармай, негізінен индуктивті әдіске сүйенеді.

Салыстырмалы талдау ерекше орын алады. Ұқсастықтар мен айырмашылықтарға көңіл бөлінеді.

Байқағандарын талдай білуін жетілдіруге басты назар аударылады. Құбылыстардың әр түрлі жақтары мен қасиеттерін аңғара білуін, аңғарғанын сөзбен дұрыс жеткізе білуін дамытуға көңіл бөлінеді.

Таным үрдісі жетекші қызмет атқарады. Үйлесімділік идеясы рационалды және эмоционалды, факты мен жалпылау, ұжымды және жеке, ақпараттық және проблемалы, түсіндіру және ізденіс әдістемесімен бірге жүргізіледі. Дидактикалық ойындар, дискуссиялар пайдаланылады, сонымен бірге дамыту түйсік, ақыл-ой, ес, сөйлеу мүмкіндіктерін арттыруға да бағытталған [2,171б].

"Адамдарды нені ойлауға емес, қалай ойлауға оқытқан жағдайда, бүкіл түсінбеушіліктер өзінен өзі жойылады",- деген Г.Лихтенберг идеясын басшылыққа алған Д.Б.Эльконин-В.В.Давыдовтың дамыта оқыту технологиясы қазіргі Ресей мектептеріне енгізуге ресми мойындалып отырған озық әдістемелердің бірі.

Эльконин Даниил Борисович кеңес үкіметі тұсында 41-ақ жыл өмір сүріп, дамудың әлемге белгілі жасқа қатысты кезеңдерін жасаған психолог. РАО-ның вице-президенті, академик Давыдов Василий Васильевич дамыта оқыту және мазмұнды жалпылау теорияларының авторы.

Олар жасап шығарған технология логикалық, теориялық ойлау қабілетін дамытуға бағытталған.

Оқушыларға ғылыми түсініктерді меңгеруге, жоғарғы дәрежедегі көркем образды ұғуға және адамгершілік құндылықтарға тәрбиелеу теориялық және эмпирикалық біліммен, практикалық іскерлікпен бірге жүргізіледі.

Д.Б.Эльконин-В.В.Давыдовтың дамыта оқыту технологиясының мазмұны теориялық білім негізіне құрылған. Егер *эмпиракалық білім* негізінде бақылау, көрнекі түсінік, заттар мен құбылыстардың сыртқы қасиеті жатқан болса, теориялық білім сезімдік түсінікпен шектелмейді, ойша абстракциялық өзгертулерге сүйенеді, ікі қатынас пен байланысты көрсетеді. [3,181б].

Теориялық ойлау тұғыры қызметін нақтылы эмпирикалық заттар мен құбылыстарға қарағанда бастапқы болып саналатын ойша идеализацияланған түсініктер, рәміздер жүйесі атқарады.

Оқу - үлкендерден жас өспірімдерге берілетін білім, іскерлік, дағды мен әлеуметтік тәжірибені беру үрдісі. Осы тұтас үрдіске мақсат, мазмұн, әдіс және құрал-тәсілдер кіреді.

Оқудың мазмұн ерекшеліктерін айтсақ, ғылыми-техникалық жетістікпен байланысы жоғары саналады. Білім негізінен жеке адамның рухани, құлықтық негізіне емес, парасаттық (ақыл-ес) бастауларына бағытталады. Мектептегі оқу пәндерінің 75 пайызы мидың сол жағын дамытуға бағытталған, эстетикалық пәндерге 3 пайыз, рухани тәрбиеге мектептерде әлі күнге дейін өте аз көңіл бөлінді.

Оқудың мазмұндық жоспары - орталықтандырылған. Базисті оқу жоспары мемлекет тарапынан стандарттандырылған. Оқу пәндері коридорлық жүйеге құрылған. Бала тек қана берілген сара жолдың бойымен ғана жылжи алады.

Білім беру тәрбиеге қарағанда жоғары орынға қойылған. Оқу және тәрбие пәндері бір-бірімен байланыссыз болған. Бұрынға дәстүрлі оқу жүйесінде баланы тәрбиелеудің клубтық формаларына академиялық оқу жүйесіне қарағанда бүкіл ақшаның 3 пайызы жұмсалды.

Дәстүрлі оқытудағы "үлкендер үйретеді, кішілер тыңдайды" деген ұстанымға сүйенген мұғалім - әмір етуші, бүкіл инициативаны бір ғана өз қолына алған адам. Мұғаліммен сөз таластыру мүмкін емес, себебі ол әруақытта дұрыс айтады деп мойындалған.

Дәстүрлі оқыту бойынша білімді меңгеру әдістері:

- ✓ дайын білімді хабарлау;
- ✓ үлгі бойынша оқыту;
- ✓ индукциялық логикаға сүйену - жекеден жалпыға өту;
- ✓ механикалық еске сүйену;
- ✓ вербальді айтып беру;
- ✓ репродуктивті қайталау.
- ✓ *Дәстүрлі оқуда өзбетінше шешім қабылдауға көңіл бөлінбейді:*
- ✓ өзбетінше мақсат қою жоқ, мақсатты мұғалім қояды;
- ✓ жоспарлау баладан тыс жүреді және балаға қиылып қойылады;
- ✓ қорытынды талдау және баланың іс-әрекетін бағалау мұғалім немесе басқа да үлкендер арқылы ғана жүргізіледі.

Бұл жағдайда мектепте таяқпен жұмыс істету, үйрету жүргізіледі, ол баланың небір жаман қылықтарға итермелейді (оқудан тыс қалу, жалқаулық, жағыну, өтірік айту, т.т.).

Берілген пәндер бойынша дәстүрлі педагогика баланың білімін, іскерлігін және дағдысын бағалау үшін қалыптасқан бес балдық жүйеге жүгінеді. Бағалау талаптары: жекелік сипат, әртүрлі деңгейге сәйкес бағалануы, бақылау мен бағалаудың жүйелілігі, жан-жақтылық, формалардың әртүрлілігі, талаптардың біркелкілігі, объективтілік, мотивтілік, жариялылық.

Дегенмен мектеп тәжірибесіндегі бағалаудың дәстүрлі жүйесінің теріс жақтары да бар.

Бес балды жүйеде сандық бағалау көбіне күштеу құралы болып табылады, мұғалімнің оқушыға өктемдік жүргізу құралы, оқушыға мұғалім тарапынан психологиялық және әлеуметтік қысым көрсету құралы болып табылады. Ол оқушыларды "жақсы" және "нашар"

деп бөлуге жағдай жасайды. Яғни жақсы оқитын, "бес" алатын оқушы жақсы, "екі" алатын нашар.

"Орташа", "нашар" бағаға оқитын оқушы өзін басқалар алдында төмен санауға мәжбүр. Әсіресе, "екі" алған оқушы, өзімен, мұғаліммен, мектеппен, пәнмен келіспеушіліктер тудырады.

Біз қаншалықты проблемалы оқыту әдісіне сүйенгеннің өзінде оқу жүйесі тұтастай алғанда дәстүрлі оқыту сара жолынан түгелдей босап шыға алмайды. Себебі біріншіден, ол үйреншікті жол. Екіншіден, проблемалы, дамыта оқыту және басқа да тәсілдер қазір мектеп үшін әлі жасақтала қойған жоқ. Сондықтан да біз қазірге дейінгі эксперименттерді басшылыққа ала отырып, дәстүрлі оқу мектептерінде бейнелеу өнері сабақтары бойынша проблемалы ситуациялар тудыруды, дамыта оқытудың біз үшін үйлесімді жақтарын алғанды жөн көрдік. Оның үстіне біз мәселені тұтастай қарай отырып, оқыту мүмкіндіктерін бейнелеу өнері мен дәстүрлі өнердің принципті ұқсастықтары мен айырмашылықтары негізінде сараладық.

Ал ұлттық өнердің дүниетанымдық ұғымдармен байланысы оқушының дүниетанымын қалыптастыруға бағытталады.

Сабақ барысында туындайтын бірінші проблема живопистің дәстүрлі бояу түсіне қатынасы. Живописте бояу түсі колорит құрайтын эмоционалды екпінділікпен байланысты болса, дәстүрлі өнерде бояу түсінің тұрақты дүниетанымдық түсінігі қарастырылады.

Осы жағдайда оқушыларға әр түстің мағынасын ашу барысында сөзтіркестерге, тұтас сөйлемдерге мысалдар келтіру үшін тапсырмалар беріледі.

Бірінші оқушы үшін берілетін тапсырма "көк" түске қатысты түсініктердің мағынасын ашумен байланысты: "Тәңір", "аспан", "көктеу", "көкке шығару", "көгін тану".

Сол секілді екінші балаға "қызыл" түстің от пен күннің белгісімен байланысты қазақтардың ырымында, әдет-ғұрпындағы мағынасын талдау үшін тапсырма беріледі.

Үшінші бала "қара жер", "қара бала", "қара өлең", "қара сөз", "қара шаңырақ" деген түсініктердің мағынасын ашады.

Келесі оқушы қуанышты хабардың, бақыттың, тазалықтың, сонымен бірге шындықтың, ақиқаттың, әрі тазалықтың адалдықтың, шыншылдықтың белгісі ретіндегі "ақ" түске талдау береді. [4, 28 б.]

Бесінші оқушы ақыл-парасаттың белгісі ретіндегі "сары" түсті, алтыншысы жастық пен көктемнің белгісі аталған "жасыл түске" талдау береді.

Сабақ барысында туындайтын екінші проблема графиканың дәстүрлі пластикалық үлгілерге қатынасы. Мұнда сырмақ және зергерлік бұйымдардың көркемдік мүмкіндіктері "ақ" пен "қараның" бір-бірімен гармониялы үндестігі, осындағы ұлттық сипат мүмкіндіктері талданады.

Сабақ барысында туындайтын үшінші проблема мүсін өнерінің ортағасырлық кісітас, қойтас және құлпытас үлгілеріне қатынасы. Бейнелеу өнері болмады деген қазақта әр түрлі үлгідегі мүсін тастардың мол вариациялары болған. Мұндай мүсіндер атақты мүсінші шығармаларынан ешқандай кемшілігі жоқ. Осындай мүсіндерді балаларға таныстырудағы басты мақсат - дәстүрлі форма құрау мәдениетінен дәріс беру.

Мұндай оқудағы оқушылар үшін бастысы осындай үлгідегі мүсін тастарды жіктей білу.

Бірінші топтағысы түркі кезеңінен жеткен кісітастарды, қазірге дейін өз мәнін жоймаған құлпытастарды, олардың сынтас, қадатас түрлерін түрлері

құрайды. Дүниетанымдық түсінікте ол жер мен көктің, үш өмірдің арасын жалғастырушы "әлем діңгегі" немесе "өмір ағашы".

Маңғыстауда жиі кездесетін бейіт басына қойылатын шағын ескерткіштердің ішінде қойтас, арқар тас, қошқар-тас түрлері екінші топты құрайды.

Сабақ барысында туындайтын төртінші проблема архитектураның ежелгі және орта ғасырлық сәулет өнеріне қатынасы. Сәулет өнерінің асылы біз үшін Ұлытаудағы Домбауыл, Жошы хан, Алаша хан, Аяққамыр; Аягөзде Қозы Көрпеш Баян Сұлу, Таразда Айша-Бибі, Бабаджа Хатун, Қарахан; Маңғыстауда төбелі күмбез, сағана, кереге тамдар, сандықтастар, т.т. көптеген ескерткіштердің түзілімдік сипатына талдау беріледі.

Дегенмен балалар үшін жақыны да маңыздысы киіз үйдің дүниетанымдық түсінікке қатысты құрылымы мен түрлері. 1 тарауда біз киіз үйдің осындай сипатын барынша талдап өттік. Енді осы мәселелерді оқушылармен бірге қарастырып көрейік.

Киіз үйдің сүйегі - шаңырақ, уық, кереге - және жабындары - түндік, үзік, туырлық - секілді басты құрылымдық бөліктері ажыратылады. Одан кейін олардың бөлімдеріне көшеміз. Киіз үйдің есігі - киіз есік, сықырлауық, маңдайша, табалдырық, таяныштары босаға, табалдырық, есік жақ деген түсініктерді береді. Одан кейін киіз үйдің интерьері үй жиһаздарының ретін ғана білдіріп қоймай, олардың дүниетанымдық түсінікін арттырып, адамгершілік, этикет нормаларына тәрбиелеуге көмектеседі.

Сабақ барсында проблемалы міндеттер қоя отырып, біз киіз үйдің баланың рухани дүниесін дамытудағы, дүниетанымын қалыптастырудағы ролін одан әрі анықтай түсеміз. Одан кейін қойылатын мәселе киіз үйдің материалдарымен және құрылымдық ерекшелігімен таныстыру. Балаларға алдымен таныстыратынмыз киіз үйдің сүйегі. Жиналмалы "кереге", жеке сырық таяқшадан тұратын "уығы", дөңгелек пішіндес "шаңырағы" киіз үйдің қаңқасын құрайды. Әрине, кереге, уық, шаңырақ әрі киіз үйдің беріктігінің кепілі, әрі құрылымдық тұтастық құрайды және адамның бойына, жүріп-тұруына ыңғайланған.

"Қазақ өрнектерінің ерекше үйлесімді орналасуы да осындай әлеуметтік дүниетанымдық жағдайлармен байланысты. Өрнектер, әдетте, бөлек орналасады. Бірінің үстіне бірі салынбайды, айқастырылмайды. Өрнек ретсіз көп немесе кез-келген жерге орындалмайды. Негізінен, әсіресе, текемет, аяққап секілді бұйымдарда олар ірі болып келеді. өрнектердің осы ірілігі оның монументті сипатын арттырып, бойына күш-қуатқа толы энергия жинақтайтындай. Өрнектер нәрсенің бетіне, түр-түстеріне және сызық әуендеріне байланысты ерекше талғаммен беріледі".

Мұғалім осы жерде тағы сұрақ қояды: Балалар, сонымен ою-өрнектің нақтылы реалистік бейнеден басты айырмашылығы неде екен?

Балауса: Басты айырмашылық бейнелеу өнерінде пайдаланатын сурет, жарық пен көлеңке, перспектива заңдылықтарына сәйкес кеңістік, жеке нәрсенің ұқсастығы ою-өрнекте болмайды.

Мұғалім: Ия, ою-өрнектің шешетін міндеті реалистік өнерден бөлек екен. Өнертанушының айтуы бойынша ою-өрнектегі кеңістік нақталы шындықпен байланысты емес, ол санадағы дүние екен. Самат мәтін бойынша оқуын жалғастырады:

"Біз ою-өрнектің алғашқы мағынасын жоғарыда қарастырып өттік. Енді ою-өрнектің біздің эмоциямызға әсері жөнінде айтайық. Жалпы қазақ халқының ою-өрнектері басқа халықтардың өрнектерімен салыстырғанда композиция қарапайымдылығымен, бояу түсінің ұстамдылығымен, формалардың монументтілігімен ерекшеленеді.

Ою-өрнектің сыртқы сызықтарының композиция құрап, бір-біріне өтуі хаосты емес, керісінше ретті, әр сызықтың өз орны бар. Қандай өрнекті пайдалану, біріншіден, өңделетін шикізатқа, сонымен бірге жасалатын бұйымның пішіні мен көлеміне қатысты болды. Мысалы, жаңа айтқандай текеметте қолданатын ою-өрнектің пішіні жазық, бояу түсі қарапайым, монохромды, сыртқы сызықтары "қарадүрсін". Бұл оның монументті сипатын анықтайтындай. Алаша, бау-басқұрларда өрнек жолақ бойымен өтеді. Күміс түсі көбіне темірмен кереғарлы шешілетіндіктен, темірге күміспен жалатылған өрнектің композициясы жинақы әрі ерекше әсерлі көрінеді…Егер қол өнері бұйымдарында негізгі түсті композицияның өрісі, ал өрнекті бейне деп есептесек, кейбір жағдайларда (мысалы, сырмақта) өріс пен өрнек бір-бірін оңай алмастыра алады.

Жалпы алғанда біртұтас жазықтылық жеке элементтерді бөліп қарастыруға мүмкіндік туғызбайды. Біз жоғарыда әр өрнектің және жеке бояу түстерінің дәстүрлі санадағы рәмізді мағынасы жөнінде айттық. Ою-өрнек шындықтың шартты ұғымын білдіргендіктен, көбінің алғашқы белгі анықтамалары ұмытылғандықтан және оны біртұтас өнер шығармасы деп қарастырғандықтан ол кейінгі кезде адамның эмоционалды көңіл күйі мен субъективті түйсіну ерекшелігін білдіретін болды. Оның сәндік, әшекей ретіндегі мағынасы күшейе түсті.

Сондықтан да ою-өрнектің синтездік қасиетін естен шығармауға тиіспіз. Бұл жағынан алғанда мұнда кездейсоқтық болмауға тиіс".

Мұғалім: Осы жерде балалар, тағы бір сұрақ қояйық: Ою-өрнек жеке дара қызмет атқара ма?

Самат: Атқарады. Ою-өрнек жеке алғанда абстрактылы композиция секілді өнер шығармасы болуы мүмкін.

Балауса: Ою-өрнек жеке дара қызмет атқара алмайды. Ол белгілі бір нәрсені өрнектеу, әсемдеу үшін пайдаланады. Сондықтан Самат оқыған кітапта оның синтездік сипаты жөнінде сөз болып отыр.

Мұғалім: Балауса дұрыс айтады. Ою-өрнек киімді, үй жиһаздарын, әшекей бұйымдарын сәндеу, өрнектеу үшін пайдаланылады екен. Бірақ ою-өрнек осы заттардың сипатына байланысты өзгеріп отырады. Мұны да айта кетуіміз керек.Самат мәтін бойынша оқуын жалғастырады:

"Сонымен бірге ою-өрнекті классификацияға бөліп, оны симметриялық шеңберде ғана қарастыру оның көркемдік мүмкіндіктерін шектейді. Қазақ ою-өрнегі канондық заңдылықтарға бағынғанмен бір-бірін қайталайтын екі бұйым кездеспейді…біз бұл жерде ою-өрнекті бейнелеу өнерінің бір түрі ретінде қарастырдық. Себебі ол, біріншіден, табиғаттың "шағын моделі" деп есептеледі. Екіншіден, оның көркемдік тілі живопись, графика секілді бояу түсі, ырғақ, таңба, сызықтар пластикасымен байланысты. Үшіншіден, ою-өрнекпен тікелей қатысы бар қол өнерінің өзі де бейнелеу өнерінің бір түрі екен. Соған байланысты біз ою-өрнектің эмоционалды-мазмұндық мүмкіндіктерін бейнелеу өнерінің көркемдік әдіс-құралдары секілді қарастырдық [4,117;118;119;120;121;122;123 б].

Мұғалім: Автор сөзінің тұжырымында ою-өрнекті бейнелеу өнерінің бір түрі ретінде белгілейді. Оның себебі "бұрын қазақта бейнелеу өнері болмаған" деп айтылып келді. Бұл оған қарсы тұжырым. Ою-өрнек шындықтың "ұлттық моделі" ретінде көрінетіндіктен оны, әрине, бейнелеу өнерімен теңестіруімізге болады. Ол бейнелеу өнерінің бір көрінісі ретінде заңды бағалана алады. [5, 78-81 б].Бірақ бейнелеу өнері мен ою-өрнек табиғаты жағынан екі түрлі параметрлермен бағаланатындығын біз жоғарыда айтып өттік.Сонымен балалар, бүгінгі сабағымызда ою-өрнектің көркемдік мүмкіндіктерін талдадық. Талдау барысында өз пікірлеріңді ортаға салғандарыңа рахмет, жақсы жауап бергендеріңізге тиісті баға қойылады.

Енді сабақ барысында туындайтын бесінші проблема қол өнері мен дизайннің дәстүрлі қол өнері бұйымдары мен ою-өрнекке қатынасы. Оқушылардың көркемдік талғамын қалыптастыруда қол өнерінің орны бөлек. Бұрын киіз үйдің іші ағаштан, теріден, жүннен жасалған бұйымдармен толтырылатын. Оларды халық арасынан шыққан мықты шеберлер жасайтын. Осы шеберлер әр түрлі материалдардан ат әбзелдерін, қару-жарақтар жасап, киім тікті. Осы жасалған бұйымдар бір сөзбен қол өнері деп аталды. Балаларды қол өнерінің тұрмыста алатын орнымен, ондағы рөлімен таныстыру, әрине, олардың дүниетанымдық түсінігін кеңейтеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорыта келе, біздің жағдайымызда бұл ұлттық өнерге баулу, көркемдік білім мен тәрбие беру тікелей дүниетанымдық мәселелерімен тығыз байланысты. Олай дейтініміз өнер тарихы мен әлемдік көркем мәдениет жөнінде әңгіме қозғаған уақытта ұлттық өнер және оның дүниетанымдық мәселелері ұмыт қалмауға тиіс.

Алдымен ұлттық мәдениет пен өнердің педагогикалық шарттары және оның эстетикалық табиғаты қандай белгілермен анықталады деген сұрақтарға жауап беріп көрейік.

Ұлттық өнердің бейнелеу өнеріне тікелей қатысы болғанымен, оның бейнелеу өнерінен негізгі айырмашылықтары да бар. Бұл жерде сөз етіп отырғанымыз қазақ халқының дәстүрлі өнері жөнінде болып отыр. Бейнелеу өнеріне Қазақстан кәсіби өнерінен негізінен XX- ғасырда қалыптасқан живопись, графика, мүсін өнері секілді бейнеге қатысты белгілермен анықтайтын өнердің түрлері жатады. Олардың негізгі ерекшелігін айқындайтын белгі қоршаған ортамен, бейнеленген адаммен, сурет салынған натюрмортпен және сюжеттік сарында орындалған әртүрлі сюжеттік сарындық оқиғалардың шындықпен ұқсастықта бейнеленуімен анықталады.

Бұл оның басты көрсеткіштері болып табылады. Әрине, XX-ғасырда бұл түсінікке қайшы келетін модернистік бағыттағы ізденістер, абстракциялы композициялар жеткілікті болды. Дегенмен де біз бұл жерде жоғары көркемдік тұрғыда орындалған классикалық реалистік шығармалар жөнінде айтып отырмыз.

Этномәдениет және ұлттық өнер бейнелеу өнерінің бір түрі және жанрлық бөлімі ретінде айқындалатындықтан оның сыртқы формалық сипаты бейнелеу өнеріне өте жақын. Біз ұлттық өнер деген уақытта қазақ халқының қол өнері шығармаларын, ою-өрнек композицияларын, ежелгі сәулет ескерткіштерін және олардың өзіндік келбетін айтамыз. Яғни, өнердің бұл түрі де өзіндік суретпен, пластикамен, композициялық сипатымен түзілімдік жүйесімен айқындалады [6, 28 б].

Дегенмен ұлттық өнердің бейнелеу өнерінен негізгі айырмашылығы ол еш нәрсені ұқсас етіп бейнелемейді. Оның суреті, пошымы, бояу түсі, пластикалық түзілімі, рәміздік мәнге және белгіге ие. Бұл, әрине санадағы өзгешелік. Сондықтан да ұлттық өнерді түсіну үшін, дүниетанымдық мәселелер жетекші роль атқарады деп білеміз.

Екінші жағынан, ұлттық өнер әлеуметтік қатынаспен тікелей байланысты. Көшпелі өмір салтымен, тұрмыс-жағдаяттар тудырған ауыз әдебиетінің мұралары, салт-жоралар, ырымдар, тыйымдар, сөйлеу мәнері мен мәдениеті, адамдардың өз-ара қатынасы, бір сөзбен айтқанда өмір сүру стилі ұлттық сананы, мәдениетті қалыптастырады. Ұлттық өнердің де өзіндік табиғаты осы сипаттармен тығыз байланысты анықталады.

Ұлттық өнерді педагогикалық проблема ретінде көтерген кезде біз, осы өнер арқылы балаларға көркем білім мен тәрбие беру мәселесін көздейміз. Сондықтан бізді ұлттық өнердің көркемдік табиғаты қызықтырады. Оның көркемдік табиғаты педагогикалық мақсатқа тікелей байланысты дүние және ол әр жағдайда әр түрлі ашылады.

Көркемдік білім жағдаятына деген осы қатынас әлі күнге дейін өзгере қойған жоқ. Тек жеке баладан гөрі бүкіл сыныппен жұмыс істеу, дарынды балалардан гөрі артта қалған балалардың жағдайына көбірек көңіл бөлу әлі де болса бар және ол көп жағдайда бүгінде күшіне еніп отыр. Сонымен қатар білім алушының шығармашылық әлеуетіне, шығармашылық мүмкіндігіне көңіл бөлінбеуі көркемдік педагогиканы тоқырауға немесе сыңаржақты дамуға әкелді деп айтуға болады.

Сондықтан да бүгінде мектеп қабырғасындағы негізгі міндет халықтық өнер мұраларымен, әсем де сәнді үлгілермен білім алушыларды жан-жақты таныстыра отырып, дамыту болып табылады. Сонда ғана көркемдік тұрғыда барынша дамыған жеке тұлғаны көре алатынымыз анық. Бұл жағдайда ғана біздер дүниетанымдық түсініктер мен халықтық өнердің өзара тығыз сабақтаса отырып, көркемдік, рухани, мәдени тұрғыда қарастыруға мүмкіндік аларымыз анық.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Мухамбаева А.Х. Национальные обычаи и традиции казахского народа и их влияние на воспитании детей и молодежи, Автореф. дисс… к.п.н: 09.01.1974, М, 1974.;
2. Занков Л.В. Дидактика и жизнь. - М., 1968; Обучение и развитие / Под ред. Л.В.Занкова. - М., 1975;
3. Эльконин Д.Б. Психологические услдовия развивающего обучения, (Обучение и развитие младших школьников) Материалы Международного симпозиума /Под ред. Г.С.Костюка, Киев, 1970, 65 с.
4. Ақпанбек Ғ. Қазақтардың дүниетанымы, Алматы, 1993, 56 б.
5. Байжігітов Б.К. Бейнелеу өнерінің философиялық мәселелері: Кеңістік пен уақыт ырғағындағы тұрақты сурет үлгілері, Алматы, 1998, 192 бет.;
6. Касымжанов А.Х., Касымжанова С.А. Духовное наследие казахского народа, Алма-Ата, 1991, 89 с.

УДК 373.1.02:372.8 **МРНТИ 14.35.09**

Л. Чжихуй[1], Е. Асембай[2]
[1] Учжоу университеті, Учжоу, Қытай
[2] Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

ҚХР ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ОҚУ ПӘНІ РЕТІНДЕ ӨНЕРТАНУДЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫ

АҢДАТПА

ҚХР-дың бейінді көркемдік және көркемдік-педагогикалық жоғары оқу орындарында өнер тарихын оқытудың теориясы мен әдістемесін зерттеу тарихи ретроспективада оның даму тарихы мен генезисі туралы материалға жүгінуді талап етті. Бұл мақала өнертанудың ғылым және оқу пәні ретінде дамуының хронологиялық кезеңдерін зерттеуге және дамытуға арналған. Бүгінгі таңда өнертану бүкіл әлемде көркемдік және көркемдік-педагогикалық бейіндегі мамандарды кәсіби даярлау процесінде негізгі теориялық пәндердің бірі ретінде танылады.

Біздің ойымызша, қазіргі заманғы өнертану курсының мазмұны өнер тарихы бойынша оқу материалдарының жиынтығын игеру емес, студенттердің ежелгі дәуірден қазіргі заманға дейінгі қытай өнерінің алуан түрлі объектілерін талдауға және түсіндіруге кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін осы кең және алуан түрлі материалды талдаудың әдістері мен тәсілдерін игеру болуы керек.

Сондықтан, осы мақалада Қытайдағы өнертану ғылымының дамуы және оның тарихи ретроспективада көркемдік бейіндегі жоғары және орта кәсіптік оқу орындарында (колледждерде) ғылыми және оқу пәні ретінде қалыптасуы мәселелерінің қысқаша очеркі берілген.

Бұл таза ғылыми өнертану әдістемелерінің де, оқу пәні ретінде өнер тарихын оқыту әдістемесінің де дамуы мен жұмыс істеу тетіктерін қадағалауға мүмкіндік береді. Мақала авторлары Қытай ойшылдарының ежелгі философиялық-эстетикалық трактаттарын, қазіргі зерттеушілердің заманауи ғылыми әзірлемелерін қамтитын ежелгі дәуірден бүгінгі күнге дейінгі өнертану ғылымының даму хронологиясын құрастырды.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: өнертану, Қытай, гуманитарлық ғылымдар, Жоғары оқу орындары, көркемдік білім

Л. Чжихуй[1], Е. Асембай[2]
[1]Университет Учжоу, Учжоу, Китайская Народная Республика
[2] Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ИСКУССТВОВЕДЕНИЯ КАК НАУКИ И УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЫ В ВУЗАХ КНР

АННОТАЦИЯ

Исследование теории и методики преподавания истории искусств в профильных художественных и художественно-педагогических вузах КНР потребовало обращение к материалу по истории ее развития и генезиса в исторической ретроспективе. Настоящая статья посвящена исследованию и разработке хронологических этапов развития искусствоведения как науки и учебной дисциплины. Сегодня искусствоведение во всем мире признается одной из главных теоретических дисциплин в процессе профессиональной подготовки специалистов художественного и художественно-педагогического профиля.

В основе содержания современного курса искусствоведения, на наш взгляд должна лежать не усвоение суммы учебных материалов по истории искусств, а овладение методами и подходами к анализу этого обширного и разнообразного материала, что позволяет формировать у студентов

профессиональные компетенции к анализу и интерпретации самых разных объектов искусства Китая от древности до современности.

Отсюда, в настоящей статье представлен краткий очерк проблематики развития искусствоведческой науки в Китае и ее формированию в качестве научной и учебной дисциплины в высших и средне профессиональных учебных заведениях (колледжах) художественного профиля в исторической ретроспективе.

Это позволит проследить механизмы развития и функционирования как чисто научных искусствоведческих методик, так и методики преподавания истории искусства как учебной дисциплины. Авторами статьи составлена хронология развития искусствоведения с древнейших времен до наших дней, которая включает себя древнейшие философско-эстетические трактаты китайских мыслителей до современных научных разработок современных исследователей.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: искусствоведение, Китай, гуманитарные науки, высшие учебные заведения, художественное образование

L. Zhihui[1], Y. Assembai[2]
Wuzhou University, Wuzhou, China
Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

FORMATION AND DEVELOPMENT OF ART HISTORY AS A SCIENCE AND ACADEMIC DISCIPLINE IN CHINESE UNIVERSITIES

ABSTRACT

The study of the theory and methodology of art history teaching in art and art-pedagogical universities of the People's Republic of China has required a historical retrospective study of the history of its development and genesis. This article explores and elaborates on the chronological stages of development of art history as a science and academic discipline. Today, art criticism is recognized worldwide as one of the main theoretical disciplines in the process of professional training of specialists in art and art education.

In our opinion, the content of a modern art history course should be based not on mastering the sum of art history teaching materials, but on mastering the methods and approaches to analyse this vast and diverse material, which enables students to develop professional competence in analysing and interpreting a variety of Chinese art objects from antiquity to the present.

Hence, this article provides a brief outline of the development of art history in China and its formation as a scientific and academic discipline at higher and vocational art institutions (colleges) in a historical retrospective.

This will make it possible to trace the mechanisms for the development and functioning of both purely academic art history methodologies and art history teaching methodologies as an academic discipline. The authors have compiled a chronology of the development of art history from ancient times to the present, which includes the earliest philosophical and aesthetic treatises of Chinese thinkers to the modern scientific developments of contemporary researchers.

KEYWORDS: art studies, China, humanities, higher education institutions, art education

Introduction. In the 21st century, science, education, and culture are rapidly evolving along different trajectories, changing public consciousness and increasingly, revealing new aspects of rethinking existing reality. In this process, a special place is given to art and the scientific discipline called to comprehend this process as art criticism. If art tries to reflect the reality of the global world in new artistic practices, preserving the traditional core to create a new one, then art history is called to explain and structure its content using new scientific "tools", methods, and techniques.

The country's art and culture took centuries and even millennia to develop. The Chinese adopted the experience of their Eastern neighbours - the Persians, the tribes of Mesopotamia and the ancient Indians. For the most part, however, China developed along its own path, giving many discoveries to the rest of the world, especially Korea, India, Mongolia and Japan. It was also at the forefront of the arts. The development

of art in China represents a harmonious fusion of ancient performance techniques with new styles that emerged as the country developed.

China's cultural policy from the 1980s to the present day has been characterised by a desire to modernise the cultural sector, where it is recognised as a driving force for the modernisation of society, the development of creative industries and, of course, the spread of China's influence throughout the world. In turn, "Made in China" art products have become active participants in the world's most famous biennials, and in the country itself it is equally important to preserve, support and develop all kinds of art. In Chinese art and its theories was related to many aspects of artistic creativity, starting from the issues of expression and self-expression, and ending with the reception of art [31].

Hence, it becomes obvious that all these processes should be integrated into such an important part of the professional training of future art specialists (artists, art educators and art teachers) as the theory and methodology of art history studies.

Traditionally, the training of art professionals is divided into theoretical and practical parts, where the second part is predominant. However, the theoretical part of the training of future specialists in the field of art in PRC higher education institutions is undeservedly paid very little attention. This is evidenced by the analysis of the structure of curricula and the small number of hours allocated to the theoretical training of specialists in higher education institutions in the PRC.

The weakness of theoretical and analytical training of art specialists is also revealed in a number of practical training of students, who sometimes cannot competently explain their own creative idea, express it in words (i.e. theoretically), do not understand many aspects of art methodology and philosophy, its historical content and cannot characterize the basic phenomena of art. Therefore, the issues of researching the formation and development of art history as a science and academic discipline in the PRC, and determining the prospects for their development in the foreseeable future, become relevant.

Materials and methods

The most important for the present dissertation research are the current provisions of the science of art, which are expressed on the basis of different methodological approaches, which are determined by the study of art and its essence; philosophy of art and aesthetics, theory of contemporary art and others.

The article used cultural-historical and descriptive research methods, as well as analytical processing of scientific materials of previous researchers in the considered perspective.

Literature review and discussion

Among the first, a number of recent works of Chinese scholars in the field of pedagogy and methods of teaching art disciplines should be mentioned: Chen Zhuilin [1], devoted to the history of art and pedagogical education in the PRC in the twentieth century. The main focus of this paper is on the history of art education in China in the 20th century; Wang Jianjun [2] who explored a new history of art education in China; Li Yaping [3] who studied Russian-Chinese relations in higher art education and their role in the development of realistic painting in China; Pan Yaochan [4] who researched the history of Chinese art education in the new era, and many others [5-7].

Particularly noteworthy are the efforts of Jiu Zhaochun [8], who in his numerous studies examines and reveals the development of higher education and the pedagogical conditions of training of teachers of fine arts in China. His works, written in Russian, have introduced the wide scientific community of the CIS countries to the achievements and problems of the training of teachers of fine arts. But, unfortunately, the researcher does not address the theory and methodology of art history teaching.

The only work in this context is Zhang Daodong's [9], which is concerned with the learning process of art theory. However, it is written in Chinese, which makes comparative analysis for the international content of this academic and methodological issue difficult.

The second group of scientific works, covering the range of issues of this dissertation research, includes the works of the following Chinese scholars. These are the works in the field of aesthetics, art criticism of a number of Chinese scholars such as: Wang Chaowen [10] on the basics of aesthetics; Gao Minglu et al. [11] on the history of Chinese contemporary visual arts; Gao Shengkui [12] on art education; Ye Minhui [13] on the new concept of visual arts, and many others, which explore different aspects of Chinese art theory.

In general, art criticism (or art history) is understood in modern science as a field of humanities that focuses on the study of the arts (mainly visual arts). It owes its formation to many philosophical theories of the ancient period. This is the field of art which is traditionally studied by specialists in philosophy of art, morphology of art, semiotics and semantics of art, iconology, theory of composition and morphogenesis, museology, theory of harmony, and many other scientific disciplines. It is noteworthy that in contemporary reality the field of art criticism has expanded to include art criticism and art management, i.e. today art criticism is a rather broad field of scientific knowledge which is increasingly developing.

Strictly scientifically, the whole art historical concept of Chinese art is actually a concept that only emerged in the nineteenth century and is a term that can encompass a wide range of heterogeneous artistic practices. In doing so, the subject of art can be divided into three major areas of artistic expression: those works of art created for funerary rites; those reflecting Buddhism and Taoism; and those created for the court elite. Thus, the basic tenets of Chinese art are based on three main worldviews: Confucianism, Taoism and Buddhism.

In this aspect, it should first be noted that through a generalized analysis of works on the development of Chinese aesthetics reflected in a number of sources [14-16 and others] and our own theoretical studies, we have identified nine major thematic sections that reveal the genesis and development of Chinese visual arts from ancient times to the present day. These nine major sections are reflected in Table 2 ("Brief Periodization of Chinese Art History").

We will return to the content of these periods more than once during the study. Therefore, we shall dwell on this in more detail. In this aspect, we rely on one of the latest studies of the periodization of Chinese art, which is presented in the work of the famous art historian and scholar Hang Wu [17].

The scholar believes that throughout Chinese history, its division into dynastic time (comprehension of history through the prism of successive dynasties) has been and remains the dominant narrative mode of comprehending and describing Chinese art history.

Hang Wu's voluminous and seminal work, Chinese Art and the Dynastic Age [17] published in 2022. [17], published in 2022, reveals the characteristics and specificity of Chinese art development through the prism of original cultural, socio-political and artistic contexts, and how these narratives were intertwined with artistic creation.

The author has combined ten thematic sections in the work, from the third millennium BC to the present day. Explaining the changing perceptions of dynastic time in different contexts. In general, earlier Stone Age art has been dated by specialists (14-16, etc.) to 10,000 BC, which consists mainly of ceramic artefacts in the form of sculptures and small objects. After this early period, Chinese art, like Chinese history, is usually classified according to the sequence of the ruling dynasties of Chinese emperors, most of which lasted several hundred years.

In general, the chronology of Chinese art is closely related to the development of Chinese civilization, which emerged as early as the Stone Age and developed uninterruptedly over several millennia. From the earliest prehistoric times, it included a wide variety of forms and types of art: ancient ceramics, castings, jade carvings, sculpture, lacquerware, and painted objects. Today, the visual arts of China, like all of the world's art, are characterized by a great diversity of types and forms.

Thus, the critical and analytical study of China's dynastic period constitutes an important basis for finding new narrative and interpretative frameworks for understanding the country's art history. Based on Hang Wu's concept, the author of this dissertation study has developed his own concept of the genesis and development of Chinese art, which is reflected in Table 1.

Table 1. A Brief Periodisation of Chinese Art History

№	Name of period	Feature
1	The fine arts of ancient China: techniques, technologies and visualisation techniques	The emergence and formation of Chinese visual art as a spiritual factor in ancient China: from the early Paleolithic period to the emergence of statehood. Historical factors of ancient Chinese fine arts formation. Basic connection between painting and calligraphy. The art of the Shang-Yin period –

		16th-11th centuries B.C. Techniques, technologies and visualization methods of Zhou epoch - XI - III centuries B.C. The specific and historical peculiarities of genesis and development of fine arts in China in the period of the early empires (Qin and Han - 3rd century B.C. - 3rd century A.D.)
2	Visual and pictorial art of China and the Tang and Song schools of painting (7th-13th centuries)	The peculiarities and specificity of the cultural space of Chinese visual and fine arts in the 6th - 10th centuries. The influence of economic upswing on Chinese culture and art in the Tang state (618-907). Architectural and art flourished in China's major cities: Chang'an - the Western Capital, Luoyang - the Eastern Capital. Intercultural contacts with India, Korea and Japan and their influence on Chinese art. The emergence of woodblock prints in the Tang dynasty. Interaction and mutual influence of literature and painting. Creativity poets-calligraphers Wang Wei, Wu Tao-tsu, Li Si-xun, Li Bo, Du Fu, Han Yu, etc.). Art in the Sung dynasty.
3	The visual and pictorial art of China during the Yuan period	The visual arts and culture of China in the Yuan period - XIII - XIV centuries. The invasion of the Mongols and the stalling of the country's development, culture and art. Nostalgia in the works of the artists. Imagery as the main sense of art. Subtexts and inscriptions in paintings. Works of famous artists and their philosophy: Qian Xuan (1239 - 1310), Ni Zan (1301 - 1374), Wang Meng (1309 - 1385) and others. Semantic and semiotic aspects of orchid and bamboo images in the works of Chinese artists. The concept of painting of noble people ("Wen zhen hua"): principles and peculiarities of representation. Artistic and pictorial methods and techniques of Yuan period painting. Synthesis of poetry, calligraphy and painting. The division of art into two components: "art for yourself" and "art to order".
4	Visual and pictorial art of China during the Ming period	The visual and pictorial arts of the Ming period (1368 - 1644). A new upsurge in the economy and the development of large cities as a focus for the arts. Architecture - the palace and temple ensembles of Beijing, Nanjing and other large trading cities. Peculiarities of the historical and cultural situation of the country during the Ming period. The emergence of new forms of culture and art. Man-centeredness of Ming art. Theatre and drama. The link between literary and pictorial language. The contradictions of the Ming period and their reflection in painting. The control of power over the work of artists. Art schools: Zhejiang (Dai Jin), Suzhou (Shen Zhou, Wen Zheng Ming, etc.). The works of famous artists of the epoch: Dai Jin, Yu Wei (1459-1508), Shen Zhou (1427-1509), Tang Yin (1470-1523) and many others.
5	Visual and pictorial art in China during the Qing period	Visual and pictorial art of China of the Qing era (1644 - 1911). The specificity of the political and economic life of the Qing era and its reflection in the cultural life of the country: stagnation and insularity. Contradictions of artistic culture in China in the second half of the 17th - 19th centuries. Conservation of artistic canons and

		traditions. Struggle between old and new. Works of scholars. A treatise about a garden the size of a mustard seed.
6	Techniques, principles and technologies of visualisation in Chinese theatre art - Peking Opera	Art synthesis as the main prerogative of Chinese art. Peking opera - the union of visual and auditory art. Artistic and aesthetic canons of Chinese art. Confucianism and ethical-social functions of art. Confucianism as the philosophy of Chinese art: themes, genres and forms of art of the Han dynasty (207 B.C. - 220 A.D.).
7	Ethno-cultural principles of Chinese landscape art and architecture	The flowering of garden culture: the semiotics of Chinese garden and park space. The specificity of traditional Chinese landscape architecture and the synthesis of visual arts. Cultural aspects of the formation of the Chinese garden: yuanyu and lintai. Semantic and semiotic aspects of artistic images in the context of Taoist doctrine. The imperial parks of the Tang and Sung eras. The garden as a centre of cultural life. The aesthetics of park art and animalistic genre of Chinese art. Emperor Hei Zong's Genyue Park (1100 - 1125) and other famous parks in China.
8	Contemporary art in China: digital technology and the archaic worldview	China's contemporary cultural situation. Economic progress and the specificity of contemporary visual arts. The famous art schools of China and their representatives. Digital technologies in Chinese art and the desire to reproduce traditional artistic values.
9	Chinese visual art in the context of everyday culture	Visualisation of aesthetic values in traditional Chinese culture. Decorative and applied arts of China. Production of artistic lacquerware: specifics of products of Fujian, Sichuan, Jiangsu, Guizhou, Jiangxi, Guangdong, Gansu, Beijing, Shanghai. Artistic images - people, mountains and waters, flowers and ornaments, birds in Chinese traditional and contemporary art. Chinese handicrafts as part of intangible cultural heritage. China's culture and art policy at the present stage and its connection with the economy.

Contemporary Chinese art historians include Wang Fei [26], who has devoted his research to contemporary Chinese art, which ranges from the traditional to the ultra-modern.

At the same time, the scholar believes that Chinese art, demonstrating its artistic value and charm to the whole world, is one of the pillars on which the strength of a nation rests; Guan Xing [27] dedicated to studying the dynamics of modern Chinese mural painting from the 1980s to the present day and identifying the specificity of the European tradition and its reflection in the art of China of the 20th-20th centuries. The works by Zhu Chunshou [28-29] dedicated to the study of monumental painting and its comparative analysis in Chinese and European tradition also attract attention. Chinese culture has historically altered thehierarchy of its arts and markedly expanded theirinteraction and their technical means of expression [30].

Thus, a certain layer of scholarly research has developed in Chinese art criticism. But, the rapid development of contemporary Chinese art, defined by state policies in this field (such as gallery, institutional and media support) has predetermined its leap into contemporary reality. However, Chinese art criticism has not always kept up with this process. Overall, we can state that contemporary Chinese art criticism is developing in a variety of directions, but its achievements have still not seen their reflection in the teaching process in the training of artists of different profiles and art historian professionals.

Conclusion

To summarize this brief review and analysis of the history of art history as a scientific and academic discipline in China, art history has come a long way: from early philosophical treatises to fully-fledged and,

understood from a modern perspective, determined trends, thematic sections, and a variety of topics, to all kinds of methodological approaches in contemporary Chinese art history, which have developed into one capacious trend called cinaistics. Chinoism is considered here as a particular case of art history, which allows for a holistic presentation of the country's art history from antiquity to the present day. Art education in tenth-century China underwent, in fact, a rebirth, and in the second half of the tenth century it underwent a rapid. In the second half of the tenth century, it underwent a rapid development which continues to this day. Chinese art institutions should be confident in their own culture, should value their own particularities and focus on local culture, and should remember that it is the culture of different nationalities that constitutes world culture. At the same time, even a brief analysis of contemporary works on Chinese art produced by scholars shows that the majority of studies are of an interdisciplinary nature, drawing on the scientific methodology of the various fields of humanities.

Thus, Table 2 shows that Chinese art history has developed in three major and important directions at the present stage:

1) the construction of a historiographical structure and the study of the genesis and evolution of Chinese art;

2) introduction and enrichment of art history as an academic discipline and its teaching methods in art colleges and universities

3) the development of art history as an academic discipline that considers the specificity of traditional and contemporary Chinese art in all its manifestations, which is reflected in the pages of various world and Chinese art journals and books.

REFERENCES

1. Chen Zhuiling. Istorija hudozhestvenno-pedagogicheskogo obrazovanija 20-ogo veka v Kitae [The history of 20th century art and pedagogical education in China]. - Qing Hua Publishing House, 2005. - 484 p. (in Chinese)
2. Wang Jianjun. Novaja istorija Kitajskogo obrazovanija [A New History of Chinese Education]. - Education Provincial Publishing House. Guangzhou, 2003. - 103 p. (in Chinese).
3. Li Yaping. Rossijsko-kitajskie svjazi v sisteme vysshego hudozhestvennogo obrazovanija i ih rol' v stanovlenii realisticheskoj zhivopisi KNR [Russian-Chinese Cooperation in the System of Higher Education in Art and their role in the Development of Realistic painting of China]: Ph. Cand. of Arts: 17.00.04. - Saint-Petersburg. 2008. - 156 p. (in Russian)
4. Pan Yaochan. Istorija kitajskogo hudozhestvennogo obrazovanija v novoj jere [The History of Chinese Art Education in the New Era]. - Beijing: China Publishers, 2002. - 206 p. (in Chinese).
5. Du Yanyan Razvitie vysshego pedagogicheskogo obrazovanija v Kitae [Development of Higher Pedagogical Education in China]: Ph: 13.00.02. - SPb., 2005. - 21 p. (in Russian)
6. Sun Yisue. Interaktivnye tehnologii obuchenija kak sredstvo sovershenstvovanija professional'no-pedagogicheskoj podgotovki shkol'nyh uchitelej izobrazitel'nogo iskusstva v vuzah Kitaja [Interactive teaching technologies as a means to improve the professional and pedagogical training of school teachers of fine arts in Chinese universities]: Ph. Cand. ped. sciences: 13.00.02. - M., 2011. - 26 p. (in Russian)
7. Zhaochun Ju. Didakticheskie osnovy obuchenija studentov izobrazitel'nomu iskusstvu v sisteme vysshego hudozhestvenno-pedagogicheskogo obrazovanija Rossii i Kitaja [Didactic Bases of Teaching Students Fine Art in the System of Higher Art and Pedagogical Education in Russia and China] // Modern Problems of Science and Education. - 2014. - № 1. URL: http://www.scienceeducation.ru/115-11391 (date of reference: 27.12.2022). (in Russian)
8. Zhang Daodong. Process obuchenija teorii iskusstva [The learning process of art theory]. - Shanxi Publishers, 2001. - 153 p. (in Chinese).
9. Wang Chaowen. Vvedenie v jestetiku [Introduction to Aesthetics]. - Beijing: People's Publishing House, 1981. - 345 c. (in Chinese).
10. Gao Minglu et al. Istorija kitajskogo sovremennogo izobrazitel'nogo iskusstva [A History of Chinese Modern Visual Art]. - Shanghai: Shanghai People's Publishing House, 1991. - 731 p. (in Chinese).
11. Gao Shengkui. Risunok i obnazhennaja figura [Drawing and nude figure]. - Tianjin Publishers, 2002. - 156 p. (in Chinese).

12. Minhui. Novaja koncepcija osnovnyh tem izobrazitel'nogo iskusstva A New Concept of Basic Themes in Fine Art // Visual Art. - 1990. - № 9. - P. 56-59. (in Chinese).

13. Yin Xiong. Sovremennyj jazyk realizma: izuchenie jazyka masljanoj zhivopisi [Modern Language of Realism: Exploring the Language of Oil Painting]. - Shanghai: Shanghai Painting and Calligraphy Publishing House, 2006. - 152 p. (in Chinese).

14. Zhu Guangqian. Jestetika i istorija kitajskogo iskusstva [The Aesthetics and History of Chinese Art]. - Shanghai: Shanghai Publishers of Literature and Art, 1984. - 124 p. (in Chinese).

15. Li Fang. Samoe vazhnoe - krasota. Znamenitye mastera masljanoj zhivopisi v stile realizm. O samyh izvestnyh kitajskih hudozhnikah [The most important thing is beauty. Famous masters of oil painting in the style of realism. About the most famous Chinese artists]. T. 1. - Tianjin: Tianjin Yangliuqing publishing house, 2005. - 161 p. (in Chinese).

16. Li Fushun. Istorija izobrazitel'nogo iskusstva Kitaja [The History of Chinese Fine Arts]. – Shenyang: Liaoning Fine Arts Publishers, 2001. - 635 p. (in Chinese).

17. Hung Wu. Chinese Art and Dynastic Time. - Princeton: Princeton University Press, 2022. – 129 p. https://doi.org/10.1515/9780691231402 (in English)

18. Xie He. Zapisi o klassifikacii staroj zhivopisi [Notes on the Classification of Old Paintings]. - Moscow: Art, 1965. - 49 p. (in Russian)

19. Bush S., Shih H. (2012). T'ang Criticism and Art History. In Early Chinese Texts on Painting (pp. 45–88). Hong Kong University Press. http://www.jstor.org/stable/j.ctt2854fs.8 (in English)

20. Han Zho. Shanshui Chun Quanji, 1121. - 19 p. (in Chinese)

21. Li Jin, W. Xue, Y, Shan G., Yin S., Elliott J. A history of Chinese art (English translation edition.). - Cambridge University Press, 2016. – 245 p. (in English)

22. Alekseev V.M. Trudy po kitajskoj literature [Works on Chinese Literature]. - Moscow: Oriental Literature, 2002. - 511 p. (in Russian)

23. Michael Sullivan. The Arts of China. - Oakland, 2009. – 278 p. (in English)

24. Mary Tregear. Chinese Art. - London, 1997. – 55 p. (in English)

25. Craig Cluna. Art in China. - Oxford, 2009. – 156 p. (in English)

26. Wang Fei. Sovremennoe iskusstvo Kitaja v kontekste mirovogo hudozhestvennogo processa [Contemporary Art of China in the Context of World Art Process]: Abstract of Ph. Cand. of Arts: 17.00.04. - Moscow: Surikov Moscow State Academic Art Institute. Surikov V.I., 2008. - 32 p. (in Russian)

27. Guan Xino. Sovremennaja monumental'naja zhivopis' Kitaja: vzaimoproniknovenie vostochnyh i evropejskih tradicij [Modern Monumental Painting in China: The Interpenetration of Eastern and European Traditions]. D. in Art History: 17.00.04. - Barnaul: Altai State University, 2009. - 33 p. (in Russian)

28. Zhu Chunshou. Istorija monumental'noj zhivopisi Vostoka [History of Monumental Painting in the East]. - Beijing, 2005. - 347 c. (in Chinese).

29. Zhu Chunshou. Istorija monumental'noj zhivopisi Evropy [History of monumental painting in Europe]. - Beijing, 2000. - 545 p. (in Chinese).

30. Andrijauskas A.Peculiarity of the Origins of Chinese Historiography of the Fine Arts. 2020 Art History and Criticism 16(1), pp.133-144. (in English)

31. Poskaite L. Authenticity/Genuineness/Truth (Zhen) in Chinese Traditional Art Theories and Aesthetics 2020 Art History and Criticism 16(1), pp.145-158 https://www.researchgate.net/publication/347845611_AuthenticityGenuinenessTruth_Zhen_zhen_in_Chinese_Traditional_Art_Theories_and_Aesthetics [accessed Nov 26 2022]. (in English)

УДК: 75.03 (574) **МРНТИ: 18.31.07**

Хайтметов Д. Т.
Камолиддин Бехзод атындағы Ұлттық Өнер және дизайн институтының "сәндік-қолданбалы өнер" кафедрасының меңгерушісі (Ташкент, Өзбекстан)

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ҚОЛДАНБАЛЫ СӘНДІК ӨНЕРДІҢ МАҢЫЗЫ МЕН ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

АННОТАЦИЯ

Қазіргі білім беру процесінде өзекті міндеттердің бірі студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыту болып табылады. Бұл мақалада қолданбалы сәндік өнер сабақтарында студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыту әдістері талданады. Сондай-ақ, қазіргі білім беру үдерісіндегі инновациялық технологиялардың негізгі тенденциялары, педагогикалық тәсілдері мен рөлі қарастырылады.

КІЛТІ СӨЗДЕР: шығармашылық қабілеттер, қолданбалы сәндік өнер, заманауи білім, инновациялық технологиялар, педагогикалық тәсілдер.

Хайтметов Д.Т.
Заведующий кафедрой “Декоративно-прикладного искусство” Национального института художеств и дизайна имени Камолиддина Бехзода (Ташкент, Узбекистан)

ЗНАЧЕНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПРИКЛАДНОГО ДЕКОРАТИВНОГО ИСКУССТВА В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

АННОТАЦИЯ

В современном образовательном процессе одной из актуальных задач является развитие творческих способностей студентов. В данной статье анализируются методы развития творческих способностей студентов на занятиях по прикладному декоративному искусству. Также рассматриваются основные тенденции, педагогические подходы и роль инновационных технологий в современном образовательном процессе.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: творческие способности, прикладное декоративное искусство, современное образование, инновационные технологии, педагогические подходы.

Khaitmetov D.T.
Head of the Department of Decorative and Applied Arts Kamoliddin Behzod National Institute of Arts and Design (Tashkent, Uzbekistan)

THE IMPORTANCE AND DEVELOPMENT TRENDS OF APPLIED DECORATIVE ARTS IN MODERN EDUCATION

ABSTRACT

In today's educational process, one of the pressing issues is the development of students' creative abilities. This article analyzes the methods of developing students' creative abilities in applied decorative art classes. It also examines key trends, pedagogical approaches, and the role of innovative technologies in modern educational practice.

KEYWORDS: creative abilities, applied decorative art, modern education, innovative technologies, pedagogical approaches

В современном образовательном процессе одной из актуальных задач является развитие творческих способностей студентов. Дисциплины в области художественного образования, в частности прикладное декоративное искусство, не только расширяют художественный кругозор

студентов, но и способствуют формированию их творческого мышления, фантазии и индивидуального подхода.

В современной образовательной практике наряду с традиционными педагогическими методами в занятиях по прикладному декоративному искусству используются инновационные подходы. Интерактивное обучение, проектные и творческие лаборатории, использование цифровых технологий создают новые возможности для студентов. Кроме того, применение международного опыта в области искусства и дизайна также способствует повышению эффективности этого процесса.

В данном исследовании анализируются методы развития творческих способностей студентов на занятиях по прикладному декоративному искусству. Рассматриваются основные тенденции современной образовательной практики, педагогические подходы и роль инновационных технологий.

Значение прикладного декоративного искусства в образовании. Прикладное декоративное искусство играет важную роль не только в сохранении и развитии национальной культуры, но и в формировании творческих способностей студентов. Благодаря этому предмету студенты не только осваивают практические навыки, но и получают возможность продвигать новые идеи, создавать композиции и дизайн, а также развивать эстетическое мышление.

Основные задачи прикладного декоративного искусства в образовании:

– ознакомление студентов с национальными и международными традициями искусства;
– развитие художественного и эстетического вкуса;
– повышение творческой самостоятельности и ориентация студентов на новые подходы;
– обучение методам прикладного искусства и их интеграция с инновационными технологиями;
– индивидуальный подход к студентам с целью повышения их творческого мастерства.

В современной системе образования изучение прикладного декоративного искусства способствует вовлечению студентов в творческую деятельность, формированию их способности к самостоятельному творчеству и развитию художественного мышления.

Методы развития художественно-творческих способностей в современной образовательной практике. В настоящее время в занятиях по прикладному декоративному искусству применяются новые педагогические подходы, направленные на развитие творческих способностей студентов. Сочетание этих методов с традиционными образовательными методиками позволяет добиться высокой эффективности.

1. Метод проектного обучения (Project-based Learning)

Метод проектного обучения – это образовательный метод, который предоставляет студентам возможность выполнять самостоятельные творческие работы. В процессе выполнения проектов студенты разрабатывают свои идеи, применяют их на практике и представляют результаты. Например:

– создание современного произведения прикладного искусства с использованием национальных декоративных традиций;
– разработка творческих проектов, которые могут быть реализованы на практике студентами;
– создание новых изделий в области прикладного искусства и ремесленничества.

2. Использование технологических инноваций. Современные цифровые технологии открывают новые возможности для студентов. Программы графического дизайна, 3D-моделирование и работа в виртуальной среде делают занятия по прикладному декоративному искусству более эффективными и увлекательными. Например:

– изучение цифрового искусства с помощью программ adobe illustrator, photoshop;
– 3D-моделирование предоставляет студентам возможность создавать объемные композиции;
– виртуальная реальность (VR) и интерактивные платформы помогают интегрировать прикладное декоративное искусство с современными технологиями.

3. Интеграционное обучение (Interdisciplinary Learning). Если прикладное декоративное искусство преподается в сочетании с другими дисциплинами, творческие способности студентов развиваются еще активнее. Например:

– проведение практических занятий в сочетании с историей искусства и теорией дизайна;

– интеграция с маркетингом и предпринимательством, что позволяет студентам ориентировать свои работы на коммерческое применение.

4. Творческие мастер-классы и практические занятия. Творческие мастер-классы с участием известных художников, ремесленников и мастеров прикладного искусства знакомят студентов с новыми идеями и методами. Это дает им возможность повысить свое мастерство на практике.

Занятия по прикладному декоративному искусству играют важную роль в развитии художественно-творческих способностей студентов. В современной образовательной практике сочетание традиционных и инновационных методов помогает развивать креативное мышление учащихся. Применение проектного метода, цифровых технологий, интегрированного обучения и творческих мастер-классов позволяет студентам стать конкурентоспособными специалистами в области современного искусства и дизайна.

Перспективы дальнейших исследований. В будущих исследованиях необходимо уделить внимание повышению эффективности занятий по прикладному декоративному искусству, внедрению новых инновационных методов и совершенствованию моделей творческого образования.

Тенденции развития прикладного декоративного искусства в современной образовательной практике. В настоящее время внимание к прикладному декоративному искусству в системе образования продолжает расти. Это связано с тем, что знания и навыки в данной сфере важны не только для студентов художественных направлений, но и для дизайнеров, ремесленников, специалистов в области интерьера и моды. Для развития творческих способностей студентов в образовательном процессе наблюдаются следующие основные тенденции:

1. Креативная педагогика и творческие подходы:

– ориентация студентов на создание собственных идей и индивидуального стиля;
– разработка новых творческих решений путем сочетания традиционных и современных художественных техник;
– активная роль преподавателей в вовлечении студентов в творческий процесс.

2. Широкое использование мультимедиа в образовании

Применение 3D-принтеров, виртуальной реальности (VR) и современных программ графического дизайна на практических занятиях;

Организация дистанционного обучения через видеолекции, интерактивные игры и онлайн-платформы;

Вовлечение студентов в международные онлайн-курсы и конференции.

3. Творческое сотрудничество и командная работа:

– обучение студентов направлений прикладного искусства совместной работе с модельерами, архитекторами и ремесленниками;
– поддержка стартапов и бизнес-проектов в сфере декоративно-прикладного искусства;
– организация выставок и фестивалей для демонстрации творческих работ студентов.

Инновационные подходы в занятиях по прикладному декоративному искусству. Интеграция визуального искусства и дизайна. Студенты изучают не только классические узоры и орнаменты, но и их применение в современном графическом дизайне, дизайне интерьеров и моде. Например:

– разработка современного бренда на основе национальных узоров;
– использование традиционного искусства в графическом дизайне;
– создание сложных орнаментов с помощью методов 3d-моделирования.
– использование цифровых технологий
– оцифровка творческих решений студентов с использованием программ adobe photoshop, illustrator, coreldraw;

Разработка интерьера или продуктового дизайна с применением VR-технологий и 3D-моделирования.

На сегодняшний день в мировой практике в сфере декоративно-прикладного искусства и дизайна внедряется ряд инновационных подходов. Например:

– в таких странах, как финляндия и германия, в обучении прикладному искусству особое внимание уделяется самостоятельным творческим исследованиям;

– в Японии и корее декоративно-прикладное искусство преподается в сочетании с техническими методами и современными технологиями;
– в Италии и франции в сферу искусства и дизайна интегрируются основы бизнеса и маркетинга.

Методы оценки и развития творческих способностей студентов. В процессе развития творческих способностей студентов важную роль играет их оценка. Система оценки должна строиться на основе инновационных подходов.

1. Творческое портфолио

Одним из ключевых критериев оценки творческой деятельности студентов является их портфолио, которое может включать:
– работы, выполненные вручную;
– графические дизайны и цифровые модели;
– проектные разработки и стартап-идеи;
– другие творческие решения.

2. Практические творческие задания. Студентам предоставляются задания на основе реальных проблем, требующие поиска креативных решений, таких как:
– создание эксклюзивных декоративных элементов для интерьера;
– разработка бренда или дизайна продукции;
– дизайн современной одежды или аксессуаров с использованием национальных орнаментов.

3. Выставки и творческие конкурсы. Для поощрения творческой активности студентов организуются специальные выставки и конкурсы. Например:
– внутриуниверситетские выставки;
– участие в национальных и международных художественных конкурсах;
– проведение научных конференций и семинаров по прикладному декоративному искусству.

Заключение и предложения. Для развития творческих способностей студентов на занятиях по прикладному декоративному искусству необходимо сочетать традиционные методы с современными подходами. В связи с этим можно предложить следующие меры:
1. Совершенствование системы образования на основе творческих проектов.
2. Внедрение цифровых технологий и мультимедиа в образовательный процесс.
3. Разработка новых методов оценки творческого потенциала студентов.
4. Изучение международного опыта и его адаптация в национальной системе образования.

Реализация этих предложений позволит не только развивать творческую деятельность, но и создаст новые профессиональные возможности для студентов в сфере прикладного декоративного искусства.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Хайтметов Д.Т. Педагогические и психологические основы развития художественно-творческих способностей учащихся в практике декоративно-прикладного искусства. – PEDAGOGS, 2024. № 1 (51). ISSN: 2181-4027 – С. 61-64.
2. Khaytmetov D. The state of development of artistic and creative abilities of students in the classroom of applied decorative and applied art in modern educational practice. – Genius Repository, 2023. № 24. – С. 70-73
3. Ҳакимова М. Касбий педагогика. – Т. ТДИУ, 2012 й.- 29-30 б.
4. Криченко Н.С. Формирование интереса к традициям народного декоративно-прикладного искусства у подростков на уроках технологии. Диссертация- РФ.-2002. 220 ст.3.
5. Ахмедов, М. Б. (2017). Ёғоч ўймакорлиги.
6. Рахимов С. Формирование готовности будущего учителя технологии к обучению учащихся народным ремеслам и декоративном-прикладному творчеству (на примере вузов республики Таджикистан). Автореф. дисс. канд. наук. – Курган – Тюбе..: 2010. – 23 с
7. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.

ӘОЖ 378.02:37.016 **МРНТИ 14.35.09**

Джанаев М.Б.
Абай атындағы Қаз ҰПУ-нің «Көркем білім » кафедрасының
қауымдастырылған профессор м.а., п.ғ.к., ҚР СО мүшесі. Алматы, Қазақстан

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ САБАҚТАРЫНДА КӨРКЕМДІК ТАНЫМДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

АҢДАТПА

Мақалада бейнелеу өнері сабақтарында көркем танымды қалыптастыру мүмкіндіктері қарастырылады.Көркем таным мен тәрбие негізінде көркем мәдениетті дамытудың басымдық тенденциясы тікелей өнер педагогикасының басты тенденцияларымен байланысты.Сондықтан бейнелеу өнеріне оқытудың көркем танымдық теориялық және практикалық әдістер негізі қарастырылады.

Оқушылардың көркем танымдық қабілеттерін қалыптастыруда бейнелеу өнерінің әртүрлі түрлері мен жанрларының тәсілдері мен техникаларын қолдану мүмкіндіктері анықталды.

Танымның эмоционалды сезімдік сферасын қалыптастыру тұрғысынан көркем шығармашылықтың түрлі факторлары зертеледі. Көркем танымды қалыптастыру мен оқушы жеке тұлғасының шығармашылық қасиеттерін бейнелеу өнері сабақтарында қалыптастыру жағдаятын жасау мысалдары көрсетілген. Көркем шығармашылықтың түрлі факторлары оқушылардың эмоционалды сезімдік сфераларын қалыптастыру тұрғысынан зерттеледі.

Зерттеу пәні болып бейнелеу өнері сабақтарында танымдық қабілеттерді қалыптастыру принциптері мен әдістері негізінде оқушыларды көркем шығармашылық дамыту болып табылады. Зерттеу мақсаты болып; оқушылардың шығармашылық ойын дамыту мен көркем танымдық қабілеттерін мақсатты түрде қалыптастыру табылады.

Осы зертеудің міндеттері болып, бейнелеу өнері сабақтарында көркем танымды қалыптастыру әдістерін іздену болып табылады.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: көркем білім, көркем таным, рухани мәдениет, көркем образ, жазықтықта бейнелеу, әдіснама, бейнелеу өнері, шығармашылық.

Джанаев М.Б.
и.о. ассоциированного профессора кафедры «Художественного образования» КазНПУ им. Абая, к.п.н., член СХ РК , г. Алматы, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПОЗНАНИЯ НА ЗАНЯТИЯХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются возможности формирования художественного познания на занятиях изобразительного искусства.Доминирующие тенденции развития художественной культуры на основе художественного познания и воспитания непосредственно связано с главными тенденциями педагогики искусства. Поэтому рассматриваются теоретические и практические основы художественно-познавательных методов обучения изобразительному искусству.

Определены возможности применения приемов и техник различных видов и жанров изобразительного искусства в формировании художественно- познавательных способностей учащихся. Изучались различные факторы художественного творчества с точки зрения формирования эмоционально-чувственной сферы познания. Показаны примеры создания условии формирования художественного познания и творческих качеств

личности учащихся на занятиях изобразительного искусства. Изучались различные факторы художественного творчества с точки зрения формирования эмоционально-чувственной сферы обучающихся.

Предметом изучения является художественно-творческое развитие учащихся на основе принципов и методов формирования познавательных способностей на занятиях изобразительного искусства. Целью исследования является: целенаправленное развитие творческого мышления и формирование художественно-познавательных способностей учащихся.

Задачами данного исследования является, изучение методов формирования художественного познания на занятиях изобразительного искусства.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: художественное образование, художественное познание, духовная культура, художественный образ, изображение на плоскости, методология, изобразительное искусство, творчество.

Dzhanayev M. B.
elder professor of pulpit «Creative Specialty » Kaz NPU name of Abay, c.p.s., member of UP RK. Almaty, Kazakhstan

FORMATION OF ARTISTIC COGNITION IN FINE ARTS CLASSES

ABSTRACT

The article examines the possibilities of forming artistic cognition in fine arts classes. The dominant trends in the development of artistic culture based on artistic cognition and education are directly related to the main tendencies of art pedagogy. Therefore, the theoretical and practical foundations of artistic and cognitive methods of teaching fine arts are considered. The article explores the potential for employing techniques and methods from various types and genres of fine arts to cultivate students' artistic and cognitive abilities. It examines multiple factors influencing artistic creativity, particularly in relation to the development of the emotional and sensory dimensions of cognition. The study also presents examples of pedagogical conditions that foster artistic cognition and enhance students' creative capacities in fine arts education.The subject of this study is the artistic and creative development of students based on the principles and methods of cultivating cognitive abilities in fine arts classes.The aim of the research is to purposefully develop creative thinking and foster students' artistic and cognitive abilities.The objectives of the study include an examination of methods for developing artistic cognition in fine arts education.

KEYWORDS: art education, artistic cognition, spiritual culture, artistic image, two-dimensional representation, methodology, fine arts, creativity.

КІРІСПЕ. Бастауыш және орта мектеп оқушыларымен жасалған тәжірибе жұмыстары, олардың шығармашылық іс-әрекет, әдет-дағдыларын дамытуда көркемдік танымды қалыптастыру маңыздылығын көрсетіп отыр. Бейнелеу өнерін оқыту мен осы өнер арқылы көркемдік танымды қалыптастыру негіздерін зерттеу жұмыстары, балалардың көркем бейнелік әдет-дағдыларын, шығармашылық қабілеттерін дамыту, ерекше жағдайларда барлық балаларға тән екендігін көрсетеді. Осы әдет-дағдыларға эстетикалық көркем образдылық тұрғыдан қарамау, жас өспірімдердің шығармашылық ынта қызығушылықтарын төмендететіндігі белгілі. Бұл жағдайлар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін жоғары дәрежедегі педагогикалық жетекшілілік қажеттілігін көрсетеді. Жас өспірімдердің бейнелеу әдет дағдыларын қалыптастыруда көркем танымдық үлгілер жүйесі ғылымда әлі толық шешім таппаған. Бейнелеу өнері шығармашылық пән болғандықтан көркем танымдық нақышты нұсқалық үлгі жаттығулар оқушылар мүмкіндіктеріне сай анықталуы тиіс. Ал бұл жағдай қажетті әдет, іс-әрекетті және оқушы білімдарлығын, ой-жүйесін, сана-сезімін, ес-елес, көркем қабылдау, орындаушылық қабілеттерін жүйелі дамытуды талап етеді. Бұл жаттығулар кезінде балалар

оқыту бағдарламасына сай әр қилы тақырыпта сурет салуға үйреніп, түрлі шығармашылық суреттер салып жоспарланбаған көркем баламалық шешімдер тауып отырады. Мұндай шығармашылық жұмыстар оқушылардың бейнелеу өнері саласындағы, білімдарлық қарқынын үдетіп, түрлі салынатын нысандар заңдылықтарын ашуға ынталандырады. Осы ынталанушылық ұстаз жетекшілігімен оқушы суреткерлік шеберлігін талап етеді. Тек қана жаттығу мен әдеттену, оқушылар көркемдік бейнелеу шеберлігін дамытуда жеткіліксіз. Сондықтан мұғалім өз басшылығымен көркем нұсқалық бейнелер арқылы жаттығу жүйесін қалыптастырып қана қоймай, оның әдістемелік кезеңдерін де қарастырып көркем-тәрбиелік, өнер-танымдық, бағытқа бағдарлап отырғаны жөн. Оқушылардың көркем-образдық ой-жүйесі, жазықтықта бейнелеу композициясы сабақтарында жазықтықта бейнелеу түрлеріне, оның жанрлық ерекшеліктеріне, салу және қабылдау барысындағы әдет-дағдыларына, сабақ әдістемелік жүйесі мен ерекшеліктеріне практикалық жұмыс барысындағы шығармашылық әдіс-тәсілдерге, мұғалім жетекшілігіне т.б. көптеген оқу-тәрбие процестеріндегі оқушы мен мұғалім қарым-қатынасына байланысты дамып отырады. Көпшілік жағдайда оқушылар көркем-образдық ой-жүйесі, сана-сезімі, көркемдік талғамы, шығармашылық қабілеттері белгілі бір әдістемелік жүйе сипатына байланысты қалыптасады. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңында «жеке адамның шығармашылық, рухани және күш-қуат мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, даралықты дамыту үшін жағдай жасау арқылы ой-өрісін байыту; білім алушылардың кәсіптік ұмтылысын қамтамасыз етуді міндеттейді» деп көрсетілген [1].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ. Осы аталған жағдайларға байланысты жазықтықта бейнелеу сабағындағы көркем нақыштық, үлгілі-нұсқалық жаттығулар түрлері де ерекшеленіп көркемдік танымды қалыптастыруда жан-жақты әдет-дағдыларды талап етеді. Еліміздің белгілі суретшілері А.Қастеев, А.А.Сыдыханов, А.Г.Ғалымбаева, Г.М.Исмайлова, Ү.Ажиев, М.С.Кенбаев, С.А.Мамбеев, Ж.Шарденов, О.Таңсықбаев, Қ.Т-Б.Тельжанов, С.А.Айтбаев т.б. еңбектерін талдап қарайтын болсақ онда ол туындылардың күрделі жаттығулар жүйесі мен үлкен еңбек арқылы қарапайым, жеңіл және тез орындалғандай әсер ететіндігін көреміз. Дүние жүзілік ұлы суретшілер Леонардо да Винчи, Микель Анджело, Рафаэль, С.Рембранд, Сикейрос т.б. туындылары мен өмір және шығармашылық еңбек жолдары да осы принциптерді айқындайды. Мектеп тәжірибесі де оқушылар көркем жұмыстарының түрлі жаттығуларды талап ететіндігін көрсетеді. Жұмыстарды орындау кезінде оқушыларға түрліше әдіс-тәсілдер қолдану ұсынылып мұғалім жетекшілігімен түрлі көркем нақыштық, үлгі нұсқалық жаттығулар жасатып жаттығулар түрлері мен жолдары көрсетіледі. Педагогикалық тәжірибеде салынатын бейнені қабылдауға, бейнелік елестетуге, оны дұрыс орындау жолдарына, мазмұн айқындығын шешуге, түстік үйлесімдерді, түстерді дұрыс қабылдап орындауға, образды анықтауға, тақырыптар мен жанр түрлерін іріктеуге, сюжетті қалыптастыруға, композициялық құрылым мен шешім таба білуге бағытталған түрліше жаттығулар, іс-әрекет, дағдылар үйретудің сан қилы түрлері қарастырылып әдістемелік тәсілдерді қолданылып жүргізіледі. Осындай жаттығулар түрлері бізді көркем танымды қалыптастыруда бейнелік салуға дағдыландырып үйретететін жаттығулар жүйесін талдай отырып іріктеп топтастыруға мәжбүр етті. Осы себептерге байланысты біз жаттығулар, тәсілдер түрлерін олардың мазмұнына, түріне, техникалық құрылымына, ұқсастық қалпына бір тектілігі мен айырмашылығына сай топқа бөле отырып, оны үйретуге, оқытуға қажетті, әдістемелерді сол негізде жікке бөліп қарастырдық. Бұл бағытта педагогикалық жетекшілік әдіс-тәсілдерін де ойластырып отырдық. Салынатын нысана адам сезім, көру органдарына тікелей әсер ете отырып, түрлі эмоционалдық толғаныс тудырып оған үн қаттырып, эстетикалық баға беруге бағыттайды және оны осы күйде қабылдауға қажетті жағдай туғызады. Н.С.Тілеуханов: «Бейнелеу өнерінің ең басты мәні «көруді оқытады», - сыртқы көрініс арқылы ішкі дүниені ұғынуға, көру әлемін оқып білуге үйретеді» [2, 14 б.], - деп түсіндіреді. Сондықтан көркемдік танымды дамытуды мектеп жасынан, балалық шақтан

бастап қолға алу маңызды. Салынатын нысананы таңдап, іріктеп алу кезеңінде, салушы автордың өмір танымы, өмірге көзқарасы оның көркем қызмет барысындағы мақсаты, ой-тұжырымы айқындалып, бейнелеуге деген ынтасы мен саналылығы артады. Көпшілік жағдайда салынатын нысананы таңдау мұғалімнің өзіне жүктеледі де, оқушылардың өз талғамдары еленбей қалады, ал бұл жағдай оқушылар ынтасын да, қабілеттерін де төмендетіп отырады. Сондықтан оқушыларымызды жан-жақты жетілдіру үшін салынатын затты, қойылымды өздеріне таңдатып қойғызып, оны талғап іріктей білуге үйретуіміз қажет.

Бірақ алғашқы кезеңде қойылымды мұғалім өзі құрып, оны қою, іріктеп-талдау тәсілдерін үйретіп, оның қыр-сырын бағалап көрсетіп отырғаны жөн. Мұғалім осылайша сатылы түрде біртіндеп қойылым мен салынатын объектіні бағалай отырып, оның нақты мінездемесін түр, сипат, әсерін анықтай білуге машықтандыра отырып, оқушылардың осы қызметтегі қатынасы мен белсенділігін шыңдайды. Қойылымды анықтау барысында салынатын заттарды бейнелік көру мен қабылдау кезеңінде, жас өспірімдердің түрлі сезіну органдарының қызметтері бір-бірі мен тығыз байланыста дамитындығын психологтар зерттеу жұмысынан көруге болады.

Қоршаған алуан түрлі құбылысқа толы ортаны көркем бейнелік түрде қабылдап көру, оның байқалмайтын әсемдігі мен түр-түсін саралай білу, үлкен жаттығуды, дайындықты қажет тұтады. Бір жақты әрі жан-жақты көру, жалпы және тұтас көру, тасадан көру, бір нүктеден көру тәсілдерін оқушыларға жаттығулар арқылы дағдыландырып үйрету, бейнелеу өнеріндегі көркемдік таным мен білімдарлықты дамытудағы мұғалімнің бірден-бір негізгі қызметі. Осы заңдылықтарды білгенде ғана оқушы зат пішіні мен құрылысын, оның әсемдігі мен логикасын саналы түрде қабылдап өз көркемдік танымын қалыптастырады. Жоғарыда аталған бейнелеу түрін, техникасын және салынатын объектіні, тақырыпты анықтап қажетті әдістемелер қолдану және оқу қызметінде шығармашылық қатынас орнату оқушылардың көркем образдық әдет-дағдыларын қалыптастырып көркемдік мәдениетін дамытады.

Бейнелеу өнері, педагогикалық, психологиялық ғылыми әдебиеттерге талдау жасау, оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға түрлі нақышта көркем бейнелік әдет-дағды, іс-әрекеттер әсер етіп отыратындығын көрсетеді. Мұндай шығармашылық іс-әрекеттермен дағдылар қалыптастыру әрбір оқушы жас ерекшеліктеріне сай орындалып отырады.Әрқашан оқушы шығармашылық ой-қиялын белсендіріп отыру қажет. «Творческая деятельность означает разработку оригинальных идей, образов и решений на основе уже существующих идей с помощью воображения и ассоциаций. Творческое мышление активизируется благодаря воображению.

Творить означает совершать путешествие в мир воображения, исследовать неизведанные территории. Новые ассоциации рождают новые идеи, которые называют творческим прорывом. ... Творчество же – это сочетание воображения и ассоциаций для воссоздания и воплощения настоящих идей в будущем» [3, с.100].

Бейнелеу өнерін оқыту мен осы өнер арқылы көркем тәрбиеге тәрбиелеу негіздерін зерттеу жұмыстары, балалардың көркем бейнелік әдет-дағдыларын, шығармашылық қабілеттерін дамыту олардың көркемдік танымын қалыптастыруға байланысты екендігін көрсетеді. Осы әдет-дағдыларға эстетикалық көркем образдылық тұрғыдан қарамау, жас өспірімдердің шығармашылық ынта қызығушылықтарын төмендететіндігі белгі. Сабақ маңыздылығын қамтамассыз ету, уақыт мөлшерін үнемдеу үшін оқушылар нұсқалық жаттығу суреттерін (нобай, долбар, эскиз-жоба) таза, тез және батыл салуға дағдыландыру керек. Ал бұл жағдай қажетті әдет, іс-әрекетті және оқушы білімдарлығын, ой-жүйесін, сана-сезімін ес-елес, көркем қабылдау, орындаушылық қабілеттерін жүйелі дамытуды талап етеді. Бұл жаттығулар кезінде балалар оқыту бағдарламасына сай әр қилы тақырыпта сурет салуға үйреніп, түрлі шығармашылық суреттер салып жоспарланбаған көркем баламалық шешімдер тауып отырады. Мұндай шығармашылық жұмыстар оқушылардың бейнелеу өнері саласындағы, білімдарлық қарқынын үдетіп, түрлі салынатын нысандар

заңдылықтарын ашуға ынталандырады. Тек қана жаттығу мен әдеттену, оқушылар көркемдік бейнелеу шеберлігін дамытуда жеткіліксіз. Сондықтан мұғалім өз басшылығымен көркем нұсқалық бейнелер арқылы жаттығу жүйесін қалаптастырып қана қоймай, оның әдістемелік кезеңдерін де қарастырып көркем-тәрбиелік, өнер-танымдық, бағытқа бағдарлап отырғаны жөн. Оқушылардың көркем- образдық ой-жүйесі, жазықтықта бейнелеу композициясы сабақтарында жазықтықта бейнелеу түрлеріне, оның жанрлық ерекшеліктеріне, салу және қабылдау барысындағы әдет-дағдыларына, сабақ әдістемелік жүйесі мен ерекшеліктеріне практикалық жұмыс барысындағы шығармашылық әдіс-тәсілдерге, мұғалім жетекшілігіне т.б көптеген оқу-тәрбие процестеріндегі оқушы мен мұғалім қарым-қатынасына байланысты дамып отырады. Көпшілік жағдайда оқушылар көркем-образдық ой-жүйесі, сана-сезімі көркемдік-талғамы, шығармашылық қабілеттері белгілі бір әдістемелік жүйе сипатына байланысты қалыптасады. Бұл тұрғыда «Адамдардың өмір болмысының сан-алуан қырларын меңгеруі, сананың ерекше формасы саналатын көркемдік формада, түрлі өнер арқылы, шығармашылық іс-әрекеттер барысында өтеді. Ол - рухани немесе материалдық мазмұндағы көркем шығармашылық арқылы қалыптасқан эстетикалық құндылықтардың сапалы нәтижелері қоғамның, халықтың көркем-эстетикалық мәдениетінің негізін қалайды» дейді ғалым Ә.О.Қамақ [4,81 б.].

Заттар пішінін көркем қабылдап түсіне білу мен оны жазықтықта көркем бейнелеу қабілеті біртұтас жүйелі құбылыс. Бейнелеу өнеріне оқыту мен тәрбиелеу оқушылардың салу түрлері мен техникасы арқылы өмірді толыққынды өз тілінде қабылдауына нақты жол ашады. Осы жоғарыда айтылғандарға байланысты оқушының үйренген, түйсініп білген бейнелік әдет дағдыларына бейнелеу түріне, техникасына сәйкес ол бейнелеуге тиісті, оны қоршаған дүние, заттары әлемінің бейнелік образы, көркемдік образы оның санасында қалыптасады. Поли көркемдік көркем білімнің мәні, поли көркемдіктің мәні өнерлер өзара байланысы мен кірігуінің көркем педагогикалық мәселесі, өнерлер өзара байланысының принциптері мен қасиеттері туралы Б.П.Юсов еңбектерінде көрсетіледі. [5, с. 99].

Сондықтан да оқушы бейнелеу тіліне, дағдыланған әдіс-тәсіліне, жазықтықта бейнелеу түрлеріне оқыту тәрбие процесінде көп көңіл бөлінеді.

Көптеген әдістемелік әдебиеттерде оқыту жүйесінде бейнелеу түрлерін, жанрларын, оның техникалық салу жолдарын анықтауға толық мәнде әдістемелік түсінік берілмеген.

Таңдап алу кезеңінде салынатын нысана, таныс болып сымбатталып бояу түстері жағынан да, пішіні жағынан да, қасиеті жағынан да күрделіленіп байи түседі. Осы құбылыс әрине бейнелік көркем қабылдау дәрежесіне де суретші талғамына да байланысты. Салынатын нысананы таңдап, іріктеп алу кезеңінде, оқушының өмір танымы, өмірге көзқарасы оның көркем қызмет барысындағы мақсаты, ой-тұжырымы айқындалып, бейнелеуге деген ынтасы мен саналылығы артады. Көпшілік жағдайда салынатын нысананы таңдау мұғалімнің өзіне жүктеледі де, оқушылырдың өз талғамдары еленбей қалады, ал бұл жағдай оқушылар ынтасын да қабілеттерін де төмендетіп отырады. Сондықтан оқушыларымызды жан-жақты жетілдіру үшін салынатын затты, қойылымды өздеріне таңдатып қойғызып, оны талғап іріктей білуге үйретуіміз қажет.

ҚОРЫТЫНДЫ. Жазықтықта бейнелеу сабақтарында оқушылар көркем-образдық қабілеттерін дамытуға бағытталған көркем-нақыштық және үлгілі-нұсқалық жаттығулар арқылы бейнелеу әдет-дағдыларын, көркемдік танымын қалыптастыру үш негізгі бағытта қарастырылады.

1. Көркем нақыштық, үлгі-нұсқалық жаттығулар жүйесін пайдалану;
2. Бейнелеу іс-әрекет, әдет-дағдыларын үйретуге бағытталған оқу-тәрбие, әдіс-тәсілдерін қолдану;
3. Жазықтықта көркем бейнелеу жұмыстарына педагогикалық жетекшілік түрлерін қолдану.

Негізгі мақсат, жазықтықта бейнелеу сабақтарында оқушылардың көркем танымдық образдық қабілеттерін жан-жақты дамыту. Суретші педагогтар ғылыми әдістемелік

еңбектерін, оқушы жас өспірімдер мен суретшілер практикалық жұмыстарын зерттей отырып, біз оқушылардың көркем образдық танымдық қабілеттерін жетілдіретін төмендегідей негізгі көркем нұсқалық жаттығулар тәсілдерін ұсынамыз:

- бейнелеу түрін, жанрын, орындау техникасын (графикалық, түстік – живописті к, сызықтық, тондық т.б.) анықтау тәсілдері;
- салынатын объектіні, затты, тақырыпты анықтау (белгілеу, іріктеу, талдау) тәсілдері;
- салынатын объектіні, тақырыпты, сюжетті эстетикалық тұрғыдан көркем бейнелік бақылау, көру тәсілдері;
- салынатын объектіні, тақырыпты, сюжетті композициялық құрылымда көркем нақышты қабылдау тәсілдері;
- практикалық бейнелік салу, кескіндеу, тұтас көру және көркем образдық ойды тұжырымдап орындау тәсілдері.

Бейнелеу өнері көркемдігіне бойұсынып, оның күрделі қыры мен сырын меңгеру үшін оқушы оның түрлерін, жанрларын, орындау техникасын терең және жете білуі керек.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Білім туралы; Қазақстан Республикасының Заңы. -№ 319-III ҚРЗ [Электрондық ресурс]: URL: www.edu.gov.kz.(04.07.2018. толықтырулармен).
2. Тілеуханов Н.С. Көркемөнер шығармасының бейнелі тілі (мәдениеттанулық талдау): филос. ғ.к. дис... автореферат ы: 24.00.01 / Тілеуханов Н.С. – Алматы, 2009. – 23 б.
3. Бьюзен, Т. Научите себя думать / Т.Бьюзен; пер. с англ. Ю.И. Герасимчик. – 2-е изд. –Минск: Попурри, 2018. -224 с.: ил.
4. Қамақ Ә.О. Қазақ халқының көркем-эстетикалық мәдени мұраларын игерудің тәрбиелік маңызы // Материалы II-й Межгосударственной научно-теоретической конференции «Актуальные проблемы этнопсихологии и этнопедагогики в изысканиях молодых ученых Казахстана и Кыргызстана» (VI-е Тажибаевские чтения). -Алматы: Қазақ университеті, 2006. -304 с. – С.81-83.
5. Юсов Б.П. Взаимосвязь культур генных факторов в формировании современного художественного мышления учителя образовательной области «Искусство». – М., 2015. – С.253.

УДК 378.096 **МРНТИ 14.35.09**

Гаазе Ж.Б.
1курс докторант
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

ҚАЗАҚСТАННЫҢ КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУІНДЕГІ ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

АҢДАТПА

Қазіргі кезеңде көркемдік білім берудің дамуы сандық білім беру технологияларымен тығыз байланысты. Осы мақаланың мақсаты сандық білім беру технологиялары Қазақстандағы көркемдік білім беруді қалай өзгертетінін, олардың артықшылықтары мен сын-қатерлерін, сондай-ақ технологиялардың табысты интеграциясының мысалдарын талдау болып табылады. Мақсатқа жету үшін автор ғылыми танымның белгілі бір әдістерін қолданды, мысалы, арнайы әдебиеттерді тақырыптық талдау және көркемдік бағыттағы қазақстандық жоғары оқу орындарында сандық бідім беру қолданудың қолданыстағы әдістемелерін салыстыру. СББ негізінен жоғары көркемдік білімге біріктірілген және бұл студенттерге білімді сапасына нұқсан келтірмей игеруге және оқытушыларға оларды оқу үшін барынша тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Мақалада жаңа технологияларды өнер саласына біріктіру шығармашылықты ынталандырады және ерекше шығармашылық мұраны таратуға және тануға ықпал етеді деген қорытынды жасалады.

ТІРЕК СӨЗДЕР: Сандық білім беру технологиялары, көркемдік білім, өнер, жаңа технологиялар, шығармашылық.

Гаазе Ж.Б.
докторант 1 курс
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

ЦИФРОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ КАЗАХСТАНА

АННОТАЦИЯ

Развитие художественного образования на современном этапе тесно связано с цифровыми образовательными технологиями. Цель настоящей статьи заключается в анализе как цифровые образовательные технологии (ЦОТ) трансформируют художественное образование в Казахстане, их преимущества и вызовы, а также примеры успешной интеграции технологий. Для достижения цели автор использовал определённые методы научного познания, такие как тематический анализ специальной литературы и сравнение существующих методик использования ЦОТ в казахстанских высших учебных заведениях художественной направленности. ЦОТ во многом интегрированы в высшее художественное образование и это позволяет студентам без ущерба качеству осваивать знания, а преподавателям использовать их с максимальной пользой для обучения.

В статье делается вывод, что интеграция новых технологий в область искусств стимулирует креативность и содействует распространению и признанию самобытного творческого наследия.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Цифровые образовательные технологии, художественное образование, искусство, новые технологии, креативность

Gaaze Zh.B.
1st year PhD
Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)

DIGITAL EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN ART EDUCATION IN KAZAKHSTAN

ABSTRACT

The development of art education at the present stage is closely related to digital educational technologies. The purpose of this article is to analyze how digital educational technologies (DET) are transforming art education in Kazakhstan, their advantages and challenges, as well as examples of successful technology integration. To achieve this goal, the author used certain methods of scientific knowledge, such as a thematic analysis of specialized literature and a comparison of existing methods of using data centers in Kazakhstani higher educational institutions of artistic orientation. Data centers are largely integrated into higher art education, and this allows students to master knowledge without compromising on quality, and teachers to use it to the maximum benefit for learning.

The article concludes that the integration of new technologies into the field of art stimulates creativity and promotes the dissemination and recognition of original creative heritage.

KEYWORDS: Digital educational technologies, art education, art, new technologies, creativity.

ВВЕДЕНИЕ

В современном мире технологическая революция привела к масштабным инновациям в образовании и это положительно сказалось в интеграции в учебную практику новых технологий, таких как виртуальная реальность, интернет-технологии, мобильное обучение, которые трансформируют преподавание и управление образованием. Результаты международных исследований показали преимущества, включая интерактивное, совместное и инновационное обучение, что в свою очередь повышает доступность обучения. Современные технологии во многом изменили педагогическую практику, сделав возможным активное и персонализированное обучение. Интеграция цифровых технологий подразумевает смену педагогической парадигмы на более динамическую и гибкую образовательную среду. Участники процесса - преподаватели с одной стороны и студенты, носители цифровых технологий, с другой должны проявлять творческий подход и инновации для удовлетворения своих потребностей. Во многом дистанционное образование явилось рычагом к интеграции новых технологий и способствовало преодолению географических ограничений, также предоставило всем совместный доступ к цифровым ресурсам. Однако отсутствие у преподавателей навыков работы с цифровыми технологиями, несовременное оборудование сводят на нет масштабное использование технологий в художественном образовании, которое требует цифровых компетенций, выходящих за рамки теории, и с уклоном на практические навыки.

Казахстан, как страна, стремящаяся к модернизации образования, активно внедряет цифровые технологии в различные сферы, в том числе в художественное образование. Современные образовательные подходы требуют использования цифровых образовательных технологий (ЦОТ), которые помогают не только расширить доступ к учебным материалам, но и повысить уровень вовлеченности студентов.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ.

1 История развития цифровых образовательных технологий в Казахстане

Цифровизация образовательного сектора услуг в Республике Казахстан началась в 1997г. с попыток автоматизировать сферу образования, в том числе путём распространения онлайн-обучения. Однако долго сохранялось острая необходимость в определении ролевых задач и

ответственности вовлечённых участников для процесса цифровизации в сфере образования. Второе дыхание цифровизация образования получила в 2010 году, когда были запущены инициативы по внедрению электронного обучения и созданию платформ для дистанционного обучения. В свете этого обстоятельства и в силу большой значимости цифровизации для конкурентоспособности страны 12 декабря 2017 г. была утверждена Государственная программа «Цифровой Казахстан». Следуя логике этой программы, цифровизация призвана стать инфраструктурно-технологической основой оптимизации и акселерации образовательной политики. В сфере образования цифровизации уделяется большое внимание в русле общегосударственного приоритета. В условиях значительного разброса организации образования на обширной территории и большого количества учреждений с малой мощностью Интернет и цифровые технологии, ресурсы становятся «инфраструктурным хребтом» обновления системы образования [1].

В середине февраля 2025 года стало известно о том, что правительство Казахстана в 2024 году выделило $280 млн на развитие стартап-экосистемы в рамках государственной программы «Цифровой Казахстан». Финансирование позволило создать восемь новых акселераторов и три венчурных фонда.

В 2024 году совместно с французским педагогом Николя Садираком открыта школа искусственного интеллекта Tomorrow School, использующая инновационные методы обучения, включая геймификацию и систему peer-to-peer.

Осенью 2025 года планируется открытие Международного центра искусственного интеллекта Alem. AI в Астане, который объединит ведущие ИТ-компании, исследовательские лаборатории, стартапы и образовательные программы. К 2029 году центр планирует обеспечить экспорт отечественных AI-решений на сумму до $5 млрд.

Для подготовки специалистов в сфере искусственного интеллекта запущена программа AI-SANA на 100 тыс. участников. Программа разработана при участии международных экспертов, включая главного технологического директора Стэнфордской высшей школы образования Пола Кима.

В 2025 году планируется принятие закона «Об искусственном интеллекте», который установит правовое регулирование взаимодействия между государственными органами, физическими и юридическими лицами в сфере AI.

В Казахстане началась работа над созданием национальной модели искусственного интеллекта под названием KAZ-LLM. Об этом стало известно в августе 2024 года. Этот проект реализуется научной рабочей группой под руководством Института умных систем и искусственного интеллекта (ISSAI) при Назарбаев Университете, с целью преодоления языкового разрыва в сфере ИИ и создания технологий, адаптированных к нуждам казахстанцев.

Как пишет Profit.kz, большинство современных ИИ-моделей разработаны для языков с высоким уровнем ресурсов, таких как английский, испанский или русский, что ставит страны с малоресурсными языками в невыгодное положение. KAZ-LLM станет первой крупной языковой моделью в Казахстане, охватывающей казахский, русский и английский языки. Это позволит жителям Казахстана использовать передовые цифровые технологии на своем родном языке, а также обеспечит доступ к национальным и культурным особенностям, заложенным в основу модели.

Важным партнером в этом проекте выступает компания Beeline Казахстан и её дочерняя ИТ-компания QazCode. В 2023 году Beeline уже запустила и опубликовала в открытом доступе модель Kaz-RoBERTA-conversational, которая используется для обслуживания клиентов на цифровых платформах. Теперь Beeline и QazCode обеспечивают проект KAZ-LLM необходимой инфраструктурой, включая облачные вычислительные мощности объемом 8 DGX H100, что позволило значительно увеличить объем тренировочных данных и возможности обучения модели.

KAZ-LLM будет играть ключевую роль в сохранении национального культурного наследия, охватывая исторический контекст, специализированные области и разговорные

данные, характерные для Казахстана. Проект также направлен на развитие передовых специалистов в области генеративного ИИ, что способствует укреплению научного потенциала страны [2].

Внедрение цифровых технологий и искусственного интеллекта, по оценкам экспертов, обеспечит ежегодный рост ВВП Казахстана на 2-3%

Как передает BaigeNews, по данным Ассоциации финтех и инновационных технологий Казахстана, за первое полугодие 2024 года в стране зарегистрировано 357 новых стартапов, что на 28% больше показателя аналогичного периода 2023 года.

2 Цифровые образовательные технологии в художественном образовании

На уровне художественного образования, внедрение ЦОТ началось с 2017 года, когда несколько колледжей и университетов начали активно использовать графические редакторы и онлайн-курсы в своих учебных планах. Важным звеном в системе обучения признан цифровой образовательный контент, который составляется из цифровых образовательных ресурсов, электронных учебников, мультимедийных обучающих программ, виртуальных тренажёров, научных лабораторий и т.д. Ресурсы разрабатываются для каждой дисциплины в цифровом формате в соответствии с государственным стандартом.

Проанализировав внедрение цифровых инструментов и платформ в художественное образование, мы нашли, что в 2024 – 2025 учебному году в Казахстане внедрены различные инструменты и платформы, такие как:

- графические редакторы для дизайна и художественного творчества в 2D и 3D, такие как Adobe Photoshop, Autodesk Maya и Procreate,
- мобильные устройства и графические планшеты,
- 3D-принтеры,
- онлайн платформы - Microsoft Teams и Zoom,
- платформы виртуальной и дополненной реальности, такие как Tilt Brush и Google Cardboard
- платформы социальных сетей, такие как Facebook и Instagram
- информационные библиотеки, такие как Google и YouTube,
- системы управления обучением, такие как Moodle и Google Classroom,
- языки программирования, такие как Python и JavaScript,
- игровые инструменты обучения, такие как Kahoot,
- платформы для анализа данных, такие как MySQL и STATA.

В сегодняшних реалиях новыми технологиями мы называем: искусственный интеллект (ИИ) и когнитивные вычисления (КК), а также дополненную реальность (AP), виртуальную реальность (ВР), смешанную реальность (МР), Интернет вещей (IoT) и блокчейн. Эти инновации находятся в состоянии непрерывного развития, органично интегрируясь в образовательную сферу и предлагая все более совершенные решения, адаптированные к текущим потребностям. Ярким примером новой технологии является дополненная реальность, которая обеспечивает захватывающий и интерактивный опыт, позволяя студентам практически и интерактивно изучать концепции. Студенты художественного направления благодаря интеграции этих технологий получают более интерактивный опыт обучения, который основан на широком участии и стимулирует творчество. Также внедрение улучшает получение необходимых технологических навыков, подготавливая студентов к решению задач современного мира. В целом интеграция инновационных технологий в область художественного образования и искусства способствует построению более инклюзивных, динамичных связей в обществе.

Понимание новых технологических инструментов, применяемых в искусстве, имеет важное значение для оптимизации качества и эффективности образовательных процессов и позволяет при разработке образовательных программ вводить стратегическую составляющую.

Для сравнения мы проанализировали образовательные программы, разработанные для бакалавров художественного образования на 2024-2025 учебный год. Образовательная программа 6В01416 - Художественное образование, графика и проектирование, Казахского

национального педагогического университета им. Абая представляет исследователю дисциплины с применением ЦОТ: Основы дизайна, где студенты знакомятся с работой инструментов профессиональных дизайнерских компьютерных программ (Photoshop, CorelDRAW и др.), Современный дизайн, дисциплина предусматривает обучение основам дизайн-проектирования, и работе с профессиональными дизайнерскими компьютерными программами (Photoshop, CorelDRAW, 3dsMAX, и др.), Цифровое искусство, где в содержание дисциплины входит обучение студентов навыкам выполнения произведений современного цифрового искусства, анимационных роликов с использованием современных способов передачи эстетической информации в медиа пространстве о произведениях современного цифрового искусства (фотография, анимация, медиа средства и др.), работе на профессиональных компьютерных программах (Photoshop, CorelDRAW, Adobe AfterEffects – создание анимации, Adobe PremierePro – монтаж видеороликов, Компьютерная графика, обучающиеся будут уметь работать с профессиональными компьютерными программами (Photoshop, CorelDRAW, Adobe AfterEffects, Adobe PremierePro и др.), и выполнять творческие работы и проекты в цифровых образовательных ресурсах.

3 Преимущества применения ЦОТ в художественном образовании Казахстана

Цифровое искусство включает: традиционные произведения, переведённые в цифровую форму и отредактированные с учётом её специальных возможностей; произведения, изначально созданные с применением цифровых средств; произведения, существующие только в компьютерной среде. На компьютерной основе развиваются самые разнообразные искусства. Это цифровые фотография, графика, живопись, анимация, видео, дизайн, инсталляция, скульптура, гипертекстовая литература, электронная музыка. Притом многие из них, в свою очередь, подразделяются на подвиды. Так, скажем, компьютерная графика включает: ASCII-графику, ANSI-графику, векторную графику, растровую графику, фрактальную графику, трёхмерную графику и др. При всем своём разнообразии цифровые искусства обладают двумя общими качествами: виртуальностью предмета художественной деятельности и интерактивностью этой деятельности, что предопределяет все особенности данной художественной сферы. Виртуальность связана с медийной природой цифровых искусств – все их продукты в изобразительной форме подаются на видеоэкран, а в звуковой форме – на громкоговорители. Поэтому всей этой художественной сфере можно дать определение как медиа искусству, созданному на основе цифровых приборов.

У творца – пользователя компьютера, есть возможность выбирать различные способы автоматизации этих рутинных операций. В некоторых случаях наилучшим вариантом такого выбора будет компьютерная имитация традиционных инструментов художника, например, карандаша и ластика или кисти и красок. Это позволяет выполнить творческую задачу с особой тщательностью. В других – лучшим решением послужит опора на рендеринг (визуализацию) компьютерных моделей, что позволяет значительно ускорить работу над художественным произведением или даже составляет основу некоторых разновидностей художественной деятельности в данной сфере, например, анимации в компьютерных играх. Как было отмечено, продукты цифровых искусств при их самой широкой распространённости и востребованности в современном обществе далеко не всегда соответствуют высшим критериям художественного качества и поэтому не могут составлять главные ориентиры в учебно-творческой деятельности. И при обучении цифровым искусствам особое значение приобретает направленность на вершинные достижения соответствующего традиционного вида искусства. Например, – на выработанные в историческом развитии живописи гармоничность построения композиции, выстраивание перспективы, работу со светотенью и пр. – в продуктах цифровой живописи; на логичность композиции, изысканную гармонизацию, рельефность и многокрасочность фактуры. Это определяет содержательную направленность художественного образования в данной сфере [3].

Использование цифровых технологий в художественном образовании Казахстана приносит множество преимуществ:

• Доступность ресурсов. Казахстанские студенты имеют доступ к разнообразным онлайн-ресурсам, что расширяет их возможности для самообразования. Например, университеты часто организуют вебинары с участием международных экспертов.

• Интерактивность процесса обучения. Цифровые технологии делают обучение более динамичным. Студенты могут взаимодействовать друг с другом и преподавателями через платформы для дистанционного обучения. «Совместные проекты в виртуальной среде дают студентам уникальную возможность обмениваться идеями и опытом» [4].

• Индивидуализация обучения. ЦОТ позволяют адаптировать образовательные программы под потребности студентов, учитывая их интересы и стили обучения.

• Развитие креативности. Цифровые инструменты способствуют созданию уникальных произведений искусства и формированию критического мышления. Как отмечает профессор Сарсенбиева Н.Ф «Производство цифрового искусства помогает студентам не только развивать свои художественные навыки, но и углубляться в анализ собственных работ» [5].

4 Вызовы на пути к цифровизации

Несмотря на очевидные преимущества, внедрение цифровых технологий в художественном образовании Казахстана сталкивается с несколькими вызовами:

• Неравный доступ. В некоторых регионах Казахстана студенты могут сталкиваться с ограниченным доступом к интернету и современным устройствам, что создаёт барьеры для равного участия в образовательном процессе.

• Подготовка преподавателей. Для успешной интеграции ЦОТ необходимо, чтобы преподаватели были готовы использовать новые технологии. Необходимо учитывать, что компьютер, как средство ЦОТ всего лишь «инструмент». Нельзя оснастить образовательный процесс компьютерами и надеться, что с их помощью можно повысить качество, студенты будут сами обучатся, или воспитываться. Основной предпосылкой для улучшения качества учебного процесса были и останутся: креативный педагог; методическая компетентность преподавателя; применение разнообразных методов; интерактивность и открытость образовательного процесса; дидактически хорошо подобранные образовательные средства Программное и аппаратное обеспечения составляют непрерывное единство, и при этом программное обеспечение является средством Рассматривая результаты внедрения новых технологий, можно сделать выводы, что во многих случаях, в реальном учебном процессе практически не используется огромный спектр возможностей компьютерных технологий для развития творческих способностей студентов, ограничиваясь узко-технологическими задачами обучения навыкам программирования, использования текстовых редакторов, поиску информации в сети. Причины этой проблемы видятся не столько в ограниченности технологических комплексов, сколько в неэффективности учебно-методической базы занятий.

• Сохранение традиционных методов. Важно не забывать о ценности традиционных подходов к обучению. Цифровизация должна дополнять, а не заменять классические методы, ведь они также играют важную роль в формировании художественного мышления. Традиционное и цифровое образование могут мирно сосуществовать, и более того студенты заинтересованы в доступе к технологиям программного обеспечения и цифровых устройств, что доказано исследованиями [6].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Понимание новых технологических инструментов, применяемых в художественном образовании, имеет важное значение для оптимизации качества и эффективности образовательных процессов по этим дисциплинам. Разнообразие инструментов, классифицированных в соответствии с их конкретными целями и использованием в образовательной среде, является бесценным руководством для преподавателей и профессионалов. Эти знания не только открывают возможности для развития творческих способностей и обучения учащихся, но и позволяют более стратегически планировать учебную программу в соответствии с педагогическими целями. Кроме того, приводится количественная информация об их частоте упоминания в анализируемых исследованиях.

Цифровые образовательные технологии имеют потенциал значительно изменить художественное образование в Казахстане, делая его более доступным и интерактивным. Однако для успешной реализации этих изменений необходимо преодолевать существующие вызовы. Образовательные учреждения должны активно работать над улучшением цифровой грамотности как студентов, так и преподавателей. В конечном итоге правильное применение ЦОТ может не только улучшить качество обучения, но и вдохновить новое поколение художников на творческие свершения.

В перспективе исследования должны быть направлены на включение более широкого спектра материалов, таких как публикации, чтобы дать более полное представление о художественном образовании в Казахстане. Также они могут посвящены долгосрочному влиянию цифровых технологий на художественное образование, тщательному изучению того, как эти ресурсы влияют на академические достижения и карьерный рост учащихся в различных культурных условиях. Исследования, в которых сравниваются различные страны и образовательные системы могут предоставить важную информацию о том, насколько эффективно цифровые технологии работают в различных контекстах. Также полезно провести дальнейшие исследования того, каким образом новые технологии, включая дополненную реальность и искусственный интеллект, могут улучшить обучение искусству. Основываясь на этих выводах, данное исследование может способствовать разработке новых стратегий интеграции цифровых технологий в учебную программу художественного образования

В заключение хотелось бы отметить, что несмотря на то, что цифровые технологии обладают огромным потенциалом для преобразования художественного образования, их эффективное применение требует тщательного учёта многочисленных факторов, в том числе со стороны преподавателя. Решая эти задачи и продолжая искать инновационные решения, область художественного образования может продолжать развиваться и процветать в эпоху цифровых технологий.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Bilan, V., Hromadskyi, R., Zavadska, H., Suslenska, O., & Yalokha, T. (2024). Revolutionizing art education: technologies and virtual platforms for the digital age. Revista Eduweb, 18(2), 117-128. hDOI: https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2024.18.02.8

2.https://www.tadviser.ru/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%BA%D1%82:KAZ-LLM

3. Красильников И.М., Педагогика цифровых искусств – новое направление развития теории и практики художественного образования, Проблемы современного образования № 6-2024, 111-123

4. 33Тихонова Е. А. Педагогический потенциал цифровых технологий и его реализация в художественном образовании: сборник трудов конференции. / Е. А. Тихонова, Н. А. Коханик // Педагогика, психология, общество: от теории к практике : материалы III Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием (Чебоксары, 22 июля 2022 г.) / редкол.: Ж. В. Мурзина [и др.] – Чебоксары: ИД «Среда», 2022. – С. 84-89. – ISBN 978-5-907561-54-0.ти https://cyberleninka.ru/article/n/it-tehnologii-v-udozhestvennom-obrazovanii-kak-

5. Сарсенбиева Н.Ф., Мырзахметова Б.Ш., Адылбекова Э.Т. Цифровизация образования в Республике Казахстан // Мир педагогики и психологии: международный научно-практический журнал. 2021. № 01 (54). Режим доступа: https://scipress.ru/pedagogy/articles/tsifrovizatsiya-obrazovniya-v-respublike-kazakhstan.html

6. Masoumeh Shiri, Baigutov K., 2024. РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСТВА В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ С ПОМОЩЬЮ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ. *Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Педагогические науки*. 81, 1 (март. 2024), 286–295. DOI:https://doi.org/10.51889/2959-5762.2024.81.1.024.

ӘОЖ 377:316.765 **ҒТАМР 14.33.07**

Таттибаева Г.Б.
педагогикалық ғылымдар магистрі,
М.Х. Дулати атындағы Тараз университетінің «Музыка және көркемдік білім» кафедрасының аға оқытушысы,Тараз қаласы, Қазақстан

КӘСІПТІК ОҚЫТУ САЛАСЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР МЕН ҚАТАР ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

АҢДАТПА

Бұл мақалада кәсіптік оқыту саласында ұлттық құндылықтар мен қатар оқытуда қолданылатын педагогикалық технологиялардың маңызына талдау жүргізілген. Қазақ халқының ұлттық рухани құндылықтары мен қатар педагогикалық технологиялардың бүгінгі оқу ағарту саласындағы қызметі жайында пікірлер қарастырылған.

ТІРЕК СӨЗДЕР: Ұлттық құндылықтар, оқыту,педагогикалық технология,кәсіптік оқыту.

Таттибаева Г. Б.
магистр педагогических наук, старший преподаватель кафедры «Музыка и художественное образование» Таразского университета им.М. Х. Дулати, г. Тараз, Казахстан

ЗНАЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ И ПРИМЕНЯЕМЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПАРАЛЛЕЛЬНОМ ОБУЧЕНИИ В СФЕРЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

АННОТАЦИЯ

В данной статье проведен анализ значения национальных ценностей и педагогических технологий, используемых при параллельном обучении в сфере профессионального обучения. Рассматриваются национальные духовные ценности казахского народа, а также деятельность педагогических технологий в области современного образовательного просвещения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: национальные ценности, обучение,педагогическая технология, профессиональное обучение.

Tattibaeva G. B.
Master of Pedagogical Sciences, Senior lecturer of the Department of "music and art education" of M.H. Dulati Taraz University, Taraz, Kazakhstan

IMPORTANCE OF NATIONAL VALUES AND APPLIED PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN PARALLEL LEARNING IN THE FIELD OF VOCATIONAL TRAINING

ABSTRACT

This article analyses the meaning of national values and pedagogical technologies used in parallel learning in the sphere of vocational training. The national spiritual values of Kazakh people are considered, as well as the activity of pedagogical technologies in the field of modern educational enlightenment.

KEY WORDS: national values, teaching, pedagogical technology, vocational training.

КІРІСПЕ

Қасым-Жомарт Тоқаев «Ана-тілі» газетіне берген сұхбатында (03.01.2025 жылы)

Жастарға мектептерде, колледждер мен жоғары оқу орындарында жасанды интеллект технологияларын қолдана білуді үйрету маңызды.

Тәуелсіздік ұрпақтары қазірдің өзінде ғылым, спорт, бизнес, креативті индустрия және мемлекеттік қызмет саласында зор жетістікке жетіп жүр. Көбі өндірісте және ауыл шаруашылығында табысты еңбек етеді. Бұл ретте мен осы жылды "Жұмысшы мамандықтар жылы" деп жарияладым. Біз еңбек адамының абырой-беделін көтеріп, еңбекқорлық, кәсібилік сияқты құндылықтарды дәріптеу үшін әлі талай шаруа атқаруымыз керек деп баса айтты [1].

Қазақ халқының ұлттық рухани құндылықтарын біздерге дейін жеткен эстетикалық мәдени қазыналарын жасаушы-тарихи, материалдық ескерткіштері, кәсіби шаруашылық, тұрмыс-салт дәстүрлері, ауыз әдебиеті, дәстүрлі бейнелеу және қолөнері, сәулет өнері, музыка өнері, мерекелік ойын-сауықтары қамтамасыз етіп келгенін, философия, тарих, этнография, эстетика, мәдениет және өнертану саласындағы ғылыми зерттеулерді, педагогикалық еңбектерді талдай отырып, 1) қазақтың әдеби фольклоры, 2) музыкалық фольклор, 3) тұрмыстық қолөнер фольклоры, 4) кәсіптік сәндік қолөнер фольклоры құралдары негізінде жүзеге асырылып отырғанына көз жеткіземіз [2].

Педагогикалық технология ұғымы ғалымдар еңбегінде анықтамасы түрлендіріп берілгенмен, басты мақсаты ЮНЕСКО анықтамасына келеді

Педагогикалық технология-бұл біртұтас оқыту процесі мен білімді техникалық және адам ресурсын, олардың бір-біріне өзара әсерін, білім берудегі формасын оңтайландыру міндеттерін ескере отырып, меңгеруді жүзеге асырудың жүйелі әдісі [3].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

2016-2017 оқу жылы мектептерге жаңартылған 12 жылдық білім беру бағдарламасы енгізіліп, Жаңа бағдарлама эстетикалық пәндер үшін өзгерістерді де ала келді. Бірнеше жылдар бойы қалыптасқан «Технология» мен «Бейнелеу өнері» пәндері кіріктіріліп, «Көркем еңбек» пәніне айналды. Қазіргі таңда тарихы терең, рухы биік ұлттық өнерімізді болашақ ұрпақтың бойына сіңіруге сағат аз бөлінген.«Көркем еңбек» оқу пәнінің маңыздылығы шынайы болмысты эстетикалық қабылдауды және еңбекқорлыққа тәрбиелеуді, адамның қоршаған әлеммен өзара байланысы туралы білімді қалыптастырудың бірден-бір құралы болып табылады.

«Көркем еңбек» пәнін оқытудың мақсаты – жеке тұлғаның қалыптасуы және өз ойын білдіруінің негізі ретінде, рухани-адамгершілік мәдениетін дамыту, шығармашылық, кеңістіктік-образдық ойлауын, көркемдік-технологиялық білімінің негізін қалыптастыру.

Оқу бағдарламасының мазмұны материалдарды 5 ортақ білім беру бағыттары арқылы оқып-үйренуді қарастырады:

- Визуалды өнер;
- Сәндік-қолданбалы шығармашылық;
- Дизайн және технология;
- Үй мәдениеті;
- Тамақтану мәдениеті.

Қазақ халқының еңбек тәрбиесі дәстүрлерін үздіксіз білім беру жүйесінде пайдаланудың тиімді жолдары мен формаларына келсек жоғарыда аталған 5 ортақ білім беру бағыттарын оқып-үйренуді М.Х. Дулати атындағы Тараз университетінің «Музыка және көркемдік білім» кафедрасы 6В01408-Кәсіптік оқыту, 6В01420 – Еңбекке баулу және кәсіпкерлік негіздері (IP), 6В01403-Көркем еңбек және сызу мұғалімдерін даярлау, 6В01412 –Көркемдік білім беру (IP) мамандықтарының студенттеріне ұлттық құндылықтар мен қатар педагогикалық технологияларды жан-жақты зерттеп зерделеп қолдануда.

Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының «Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың 2022-2023 оқу жылындағы ерекшеліктері туралы»

әдістемелік нұсқау хатында «Көркем еңбек» пәні 1 сыныпта екі пәнге бөлінді: «Еңбекке баулу» және «Бейнелеу өнері» [4].

Бұл дегеніміз педагогика ғылымының докторы, профессор Медеубек Тәңірбергеновтың «Егемен Қазақстан» газетіндегі 28 наурыз 2018 жылы жарияланған «Көркем еңбек пәнінде түйткілдер бар» атты мақаласындағы мәселелер жаңартылған білім беру мазмұнының ғалымдар сынына ұшыраған кемшіліктері дұрысталып толықтырылады деген үміттеміз.

Ғалым мақаласында «Қазақ халқының жері қандай кең-байтақ болса, мәдени мұрасы да сондай сарқылмас шежіре. Қазақ халқының сонау көне замандардағы сақтардың, ғұндардың, түркілердің ұрпағы екенін бүгінгі Қазақстан жерінен табылған археологиялық айғақтар, көне мәдени жазбалары, Шығыстың даналарына айналған қазақ жерінің перзенттері әл-Фараби, Қорқыт ата, Жүсіп Баласағұн, Қожа Ахмет Ясауи, Мұхамед Хайдар Дулати, Қыдырғали Жалайыри шығармалары дәлелдеп отыр. Байырғы сақ, ғұн, түркі өнеріне тән стильді, сюжетті, тіпті қазақтың кейбір эпостық жырларынан, тасқа қашалған суреттерден, өрнектерден, зергерлік бұйымдардан анық байқауға болады.

Одан бері келе ұлттық өнеріміздің мақтанышы Ә.Қастеевтің суреттері халқымызды рухани сезімге бөлейді. Әбілхан Қастеев – этнограф әрі зерттеуші, суретші. Оның ұлы тұлғаларды көркем шығармада бейнелеп көрсетуі бабаларымызбен тікелей жүздестіргендей болды. Мысалы, Кенесары хан, жыр дүлдүлі Сүйінбай Аронұлы, Амангелді Иманов, Біржан сал туындыларын атауға болады. Қазақ халқына сыйлаған тарихи көркем шығармалары алтын қазынамызға айналды.

Демек мектепте оқушыларға көркем білім беру арқылы ұлттық мәдени дәстүрімізді, ұлттық мұрамызды оқу үдерісіне кеңінен кіргізіп, негізгі пән ретінде оқыту қажеттігі туындайды. Егер мәдениет өзгеріске ұшыраса онда білім беру түсінігі де, мазмұны да өзгеретін болады. Білім беру- мәдениеттің бөлінбес бөлігі, ол тек мәдениетке тәуелді болып қана қоймай оған бағыт беріп отырады. Сол арқылы әр ұрпақ жасаған көркем туындылар мәдени мұра ретінде келесі ұрпақтың еншісіне ауысып, жаңа қоғамдық-тарихи жағдайға сәйкес өзінің мазмұны мен формасын жетілдіріп отырады. Мектепте оқушыларға бірінші кезекте көркем білімді меңгертіп, сосын көркем еңбек жасауға оқытуды ұсынғанымыз жөн болар еді» дейді [5].

6В01408-Кәсіптік оқыту, 6В01403-Көркем еңбек және сызу мұғалімдерін даярлау білім беру бағдарламасының 3,4- курс студенттері педагогикалық және өндірістік практикада апталықтар,көрмелер ұйымдастырып шеберліктерін шыңдауда. Абай атындағы мамандандырылған қазақ тілі мен әдебиетін тереңдете оқытатын мектеп гимназиясында “Тарих және өнер”пәндері айлығында “Шебер қолдар” көрмесін ұйымдастырып,заманауи педагогикалық инновациялық технологияларды “Көркем еңбек” пәнін оқытуда жасанды интеллект арқылы сабақты түрлендіріп өткізу ,гамма программасында ашық сабаққа слайдтты 1-2 секунта жасау, чат жпти программасында 130 бұйрыққа сәйкес ҚМЖ үлгісін жасау,канва программасы арқылы тұлғаны сөйлету арқылы оқушының сабаққа деген қызығушылығын арттыру, оқушыларды қызықтыра отырып сабақ беру жақтары осы аталған іс шарада жан-жақты қарастырылды. https://www.instagram.com/share/BALa9nlnop

Жасанды интеллект технологияларын қолдана білу үшін мектептердің материалдық жағдайы соңғы үлгідегі интер белсенді тақта, интернет желісі,оқушылар қолданатын гаджеттермен толық қамтылған деп айта алмаймыз. Барынша тиімді педагогиклық технологияларды қолданып заман талабынан қалмаудың амалдарын жасап келе жатқан мектеп ұстаздарына алғысымыз шексіз.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Ғылым мен ақпараттық технологиялардың дамуы қазіргі заманғы қоғамды толығымен өзгертті,әлемде жетекші орынға ие болды және білім беру жүйесіне еніп, оқытудың жаңа тәсілдерін үлгілері және оқыту технологияларын табуда үлкен мүмкіндіктерді ашты.

"Технология" термині іс жүзінде өндіріс индустриясынан қабылданды.

Сөзбе-сөз "технология" термині грек тілінен аударғанда "techne"-шеберлік және "logos" -оқыту, шеберлік, өнер, түсіндіру дегенді білдіреді. XVIII ғасырдың соңында И.Бекман бұл терминді ғылымға енгізді.

1940-1950 жылдары "білім берудегі технология" ұғымы қолданысқа енді, білім беру процесінде аудиовизуалды құралдарды қолданумен байланысты. Бұл XX ғасырдың 50-60 жылдарындағы тұжырымдама бағдарламаланатын шеңберде қарастырыла бастады, тек 1970 жылы білім берудегі технология оқыту ретінде педагогикалық технология деп қарастырылды, яғни күтілетін нәтиже жоспарланған мақсат,білім беру процесін қалыптастыруды білдіреді .

Технологиялық тәсілді және "технология" терминін әлеуметтік үрдіске білімнің, мәдениеттің рухани өндіріс саласына қолдану -бұл құбылыс,жаңа біздің еліміздегі әлеуметтік шындық болды.

Отандық және шетелдік ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде бұл ұғым түрлі түсінік береді.. Ең танымал шетелдік педагогикалық технология авторлары Дж. Кэррол, Б. Блум, Д. Брунер, С. Гибсон, Д. Гамблин, Г. Гейс, М. Мейер, В. Коскарелли, Р.Де Киффер, Б. Скиннер, Т. Сакамото.

Ресейлік ғылыми-педагогикалық әдебиетте бұл ұғым бір жағынан оқу тапсырмаларын орындаудың белгілі бір тәсілі, іс-қимыл алгоритмі ретінде қарастырылады Бұл ұстанымды ұстанушылар В П. Беспалько, М. А. Чошанов, В. А. Сластенин,В. М. Монахов, А. М. Кушнир және т.б.

Ғалымдардың келесі ұстанымы педагогикалық технология оқытуды ұйымдастыру, белгілі бір құралдарды, оқу жабдықтарын қолдану,мақсатқа жету үшін ұғымына негізделген (В. Бухвалов, В. Паламарчук, Б. Т. Лихачев, С. А. Смирнов, Н. Б. Крылова).

Педагогикалық технология көп өлшемді ұғым ретінде, жүйелік ұғым ретінде (В. И. Боголюбов, В. В. Давыдов, М. В. Кларин, Е. В. Коротаева, М. Ю. Олешков, Г. К. Селевко,В. Э. Штайнберг, Д. Фин, С. Силбер,П. Митчелл, Р. Томас).

Отандық ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде Ж.Наурызбай, А.П. Сейтешов, Ш.Т.Таубаева, К.М.Арынгазин,А.Д.Кайдарова және т.б. [6].

Педагогикалық (білім беру) технология-бұл барлығының жұмыс істеу жүйесі ғылыми негізде құрылған, бағдарламаланған педагогикалық процестің компоненттері уақыт пен кеңістікте және жоспарланған нәтижелерге әкеледі.

Біз педагогикалық ұғымды түсіндіруде М. Ю. Олешковтың пікірімен келісетін тұстар бар,технология барлық егжей тегжейлі ойластырылған модель ретінде бірлескен оқу және педагогикалық оқу процесін жобалау, ұйымдастыру және өткізу жөніндегі қызмет ,оқушылар мен мұғалім үшін қолайлы жағдайларды сөзсіз қамтамасыз ету. Педагогикалық технология оқу процесін толық басқару идеясын жүзеге асыруды қамтиды [7].

Педагогикалық технологиялардың негізгі сипаттамалары:

- педагогикалық технология іске асыру үшін әзірленетін белгілі бір тұжырымдаманың болуы

- педагогикалық іс-әрекеттің тұтастығы бар технологиялық процесс (жұмыс үлгілері, әдістері, тәсілдері, нысандары)

- педагог пен білім алушылардың қызметін жүзеге асырудың нысандары мен әдістері "мұғалім-оқушы" жүйелерінде субъектінің субъектімен өзара іс-қимылын қамтамасыз етеді,"оқушы-оқушы", "мұғалім-сынып";

- педагогикалық технология саласында тұрақты алгоритмдер мен вариативті бөліктердің болуы [8].

Жалпы, педагогикалық технология мұғалімнің бұл іс-әрекеттің құрылымы оған кіретін барлық әрекеттер белгілі бір тұтастықта ұсынылған дәйектілік, орындау қажетті мақсатқа қол жеткізуді қамтиды,нәтиже және ықтималдық болжамды сипатқа ие.

Педагогикалық технология жүйелік жиынтық және тәртіп ретінде түсініледі барлық жеке, аспаптық және әдіснамалық құралдардың жұмыс істеуі, педагогикалық мақсаттарға жету үшін пайдаланылады.

Көркем еңбек сабақтарының білім беру процесі педагогикалық технологияларды қолдану кезінде ескеру қажет әртүрлі аспектілерді қамтиды:

Біріншіден, білім алушылардың жасын және дайындық деңгейін ескеру маңызды. Көркем еңбек сабақтары балалардың психологиялық ерекшеліктерін олардың сурет салу және шығармашылық ойлау дағдыларын дамытудың белгілі бір жасы мен деңгейін ескере отырып жасалады

Екіншіден, оқушылардың өнерге деген қызығушылығын дамыту үшін ынталандыратын және шабыттандыратын жағдай жасау керек. Педагогикалық технологиялар

Шеберлік-сыныптары, мұражайлар мен галереяларға экскурсиялар, фильмдер мен презентацияларды көру және т. Б. мұндай ортаны құруға көмектесу.

Үшіншіден практикалық жұмысты ұйымдастыру маңызды алынған білім мен дағдыларды іс жүзінде ,оқушылар тәжірбиеде қолданатындай. Бұл орындауды қамтуы мүмкін нақты көркемдік тапсырмалар, әртүрлі материалдар мен әдістермен эксперименттер, жұмыс өмірден, есте сақтаудан және қиялдан және т.б.

Сонымен қатар, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды белсенді пайдалану білім беру процесін айтарлықтай байыта алады. Бұл компьютерлік бағдарламалар мен сурет салу қолданбаларын пайдалану болуы мүмкін және шығармашылық, онлайн сабақтар мен шеберлік-сыныптарды қарау, басқа суретшілермен және әр түрлі елдердің оқушыларымен тәжірибе мен идеялармен алмасу үшін [8].

Соңында, оқытудың сараланған тәсілін ескеру қажет. Оқушылар әр түрлі қабілеттер мен артықшылықтарға ие, сондықтан әр оқушының жеке қажеттіліктеріне бейімделген педагогикалық технологиялар болуы керек.

Бұл жеке кеңес беруді,жұмыс үшін тақырыпты немесе материалды таңдауды қамтамасыз ету мүмкін т.б.

Көркем еңбек пәнін оқытудағы педагогикалық технологиялар мұғалімдерге білім алушыларды қызықтыратын оқытудың инновациялық әдістерін жасауға және оларға материалды жақсы түсінуге көмектеседі.

Олар сонымен қатар мұғалімдерге оқу процесін оңай басқаруға және жақсартуға оқушылардың үлгерімін көмектеседі

Педагогикалық практика барысында көркем еңбек пәнінің болашақ мұғалімдері оқушылар орындайтын шығармашылық жұмыстың сапасы олардың қызығушылық деңгейіне тікелей байланысты екенің сабақ беру барысында байқайды.

«Көркем еңбекті оқыту әдістемесі» және «Бағалаудың өлшемдік технологиясы» пәндері бойынша сабақтарда студенттер өндірістік педагогикалық практикаға барар алдында сабақтың негізгі кезеңдеріне педагогикалық технологиялардың белгілі бір топтарын, оқушылардың жасына және қызығушылықтарына және сабақтың нақты тақырыбына сәйкес келетіндерін ҚМЖ ға енгізуді үйренеді.

Болашақ мұғалімдер өзінің практикалық жұмысында ақпараттық-коммуникациялық жұмыстарды технологиялар (АКТ); аудиовизуалды технологиялар (бейне кескін, бейнеколлаж жасау,анимациялар және т.б.). белсенді қолданады

Өндірістік педагогикалық практикада студент-практиканттар сабақта қолданған педагогикалық технологиялардан мысалдарын келтірсек:

-"Проекторлық презентация". Көптеген студенттер жарқын және тартымды суреттері бар презентациялар құруға белсенді қатысты сабақ тақырыптарына сай. Олар интерактивті элементтерді қолданды, мысалы:өз бетінше шешуге арналған талқылау сұрақтары немесе тапсырмалар,тақырыпты визуализациялауға және оқушылардың қызығушылығын тудыруға көмектесті.

-"Брейн-ринг". Студенттер түрлі викториналар мен ойындарды белсенді қолданды сабақта тақырыпқа байланысты сұрақтарды пайдалана отырып, "Сұрақ-жауап" форматында.

Бұл технология оларға ақыл ойды белсендіруге көмектесті оқушылардың іс-әрекеті, олардың алдын-ала білімдерін тақырыпқа қызығушылықтарын ояту үшін.

-"Бейнематериалдар". Бейнелерді немесе қысқаметражды фильмдерді көрсету,сабақтың тақырыбына байланысты оқушылардың назарын аудару және эмоционалды реакциясын тудыру үшін көмектеседі.Бейнені көргеннен кейінгі талқылау оқушыларға тақырыпты жақсы түсінуге және оған дайындалуға одан әрі жұмыс жасауға ықпал етті.

- "Көркем образдар". Сабақта студенттер балаларға әйгілі көркем шығармаларды талқылауды қарастыруды ұсынды сабақ тақырыбына байланысты. Бұл кескіндеме, мүсін немесе фотосурет болуы мүмкін. Талқылау көркем образдар оқушылардың көкжиектерін кеңейтуге және эстетикалық талғамын дамытуға көмектесті.

Сабақта көптеген студенттер проблемалық оқытуды, тапсырмаларды қолданды, бұл қиындықтарды жеңу алгоритмін әзірлеуді, тапсырманы орындау нұсқаларын,талқылауды қамтиды,сондай-ақ жобаны іске асыру реттілігін талдау. Іздену нұсқалары әртүрлі формаларда жүзеге асырылды: талқылау, миға шабуыл, топтық жұмыс және т. б.

Сондай-ақ, сабақтың бірінші кезеңінде көптеген студент-практиканттар ойын элементтерін қосты,мысалы:

-"Ассоциативті ойын", оның аясында білім алушыларға сөздерді талдап, сабақтың тақырыбын анықтау ұсынылды.. Мысалы, слайдта келесі сөздер: шахмат; маугли; брахман; лашықтар; каста; піл; шай; дәмдеуіштер және біртіндеп пайда болды.Оқушыларға сұрақ қойылды: сіз бен біз қай елдің мәдениеті туралы айтамыз деп ойлайсыз?

Бұл әдіс оқушыларды жаңа оқу тақырыбын қабылдауға бейімдеуге көмектесті.

Пәнге деген қызығушылықты сақтау үшін болашақ көркем еңбек пәні мұғалімі тақтада педагогикалық суретті сауатты жүргізе білуі керек оның негізгі құрылыс кезеңдерін түсіндіре отырып,жоғары деңгейлі тапсырмаларды ойластыру керек көркемдік мәселелердің кең ауқымын шешу үшін.

Сабақтың орындаушылық кезеңінде көптеген студент-практиктер компьютерлік графика, сандық сурет салу сияқты заманауи технологиялардың интеграциясын және анимация жасау қолданды. Бұл мектеп оқушыларына заманауи дағдыларды игеруге және бейнелеу өнері саласындағы мүмкіндіктерді кеңейтуге мүмкіндік берді.

Сабақтың бақылау-бағалау кезеңінде әртүрлі топтар да педагогикалық технологиялар қолданылды.

Мысалы, оқушылар өз жұмыстарының портфолиосын жасады, онда ең жақсы көркем шығармалары ұсынылды. Болашақ көркем еңбек мұғалімі әрине, жұмысты бағалай алды, бірақ ең бастысы-бұл технология оқушыларға өз бетінше жетістіктерін талдауға және бағалауға мүмкіндік берді. Портфолио студенттерге бейнелеу өнерінің дамуын бақылауға мүмкіндік беріп және рефлексивті дағдыларды қалыптастыруға ықпал етті.

Сабақтың соңғы кезеңінде көптеген студенттер әртүрлі кері байланыс формаларын қолданды: сабақ соңында кестелер мен карталарды толтыру (Сабақта мен білдім.Мен үйрендім.Маған қиын болып көрінді. Ең қызықты болды...), белгісі бар карталарды таңдау сабақтағы өз қызметі мен атмосферасын бағалау (түс белгілері немесе смайликтер), синквейнді құрастыру және т. б. Кейбір студенттер сабақты дәстүрлі емес формада ойын технологиясын қолданып аяқтады: аукцион, көркем салон, көркемдік кеңес, жәрмеңке т. б.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жүргізілген зерттеуді қорытындылай келе, көркем еңбек сабағының негізгі кезеңдерінде әр түрлі топтағы педагогикалық технологияларды тиімді қолдану маңызды.

Сәйкесінше болашақ көркем еңбек пәні мұғалімдеріне міндетті түрде керек:

1. Көркем еңбек пәнінде белгілі бір педагогикалық технологияны қолдануда мағынасын түсіне білу керек, жаңа буынның МЕМСТ енгізілген оқытудың жеке, мета-пәндік және пәндік нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

2. Сабақтарда педагогикалық технологияларды енгізу кезінде белгілі бір сыныптың ерекшеліктері және жеке әр білім алушының мүмкіндіктерін ескеру оқу, ұстау қабілетін дамыту оқытудың тікелей өмірлік тәжірибемен тығыз байланысына бағдарлану, білім алушылардың мүдделері.

3. Көркем еңбек сабақтарында мета пәндік тәсілді ескеру екінші буын стандарты шеңберінде. Пәнаралық сабақтарды ұйымдастыру тарих, әдебиет, география сияқты басқа пәндермен байланыс,технология, бұл білім алушыларға білімдері мен түсініктерін тереңдетуге көмектеседі, мәдени сауаттылығын кеңейту.

4. Сабақтарда заманауи педагогикалық технологияларды көркем еңбек пәнінде белсенді енгізу, білім алушылардың әлеуетін шығармашылық дамуға ықпал ететін интерактивті және ынталандырушы оқу ортасын құру мақсатында.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қасым-Жомарт Тоқаев «Ана-тілі» газетіне берген сұхбатында (03.01.2025 жылы)
2. Доклад ЮНЕСКО о положении дел в мировом образовании за 1991 год.-Париж, 1991.
3. Таттибаева Г.Б., «Кәсіптік оқыту мамандығы оқу тәрбие үрдісінде рухани-мәдениет құндылықтарын игертудің педагогикалық маңызы» ТарМПИ Халықаралық Конгресс. Заманауи білім беру тенденциялары болашаққа көзқарас 20-21 Қазан Тараз, 2017 173-176 бет.
4. Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының «Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың 2022-2023 оқу жылындағы ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хаты.
5. Медеубек Тәңірбергенов. «Егемен Қазақстан» газеті 28 наурыз 2018 жылы жарияланған «Көркем еңбек пәнінде түйткілдер бар»
6. К.Ж.Бұзаубақова. Білім берудегі инновациялық технологиялар.Оқу құралы.Тараз.ТарМПИ,2014 ж.-324 б.
7. Олешков М.Ю. Педагогическая технология: проблема классификации и реализации // Профессионально-педагогические технологии в теории и практике обучения: сб. науч. тр. Екатеринбург: РГППУ, 2005. С. 5-19.
8. Қозыбай А., Жексенбиева Н.Кәсіптік білім беру жүйесіндегі қазіргі оқыту технологиялары. Оқулы Қозыбай А., Жексенбиева Н. - Астана: Фолиант, 2015. – 152 б.

УДК 376.112.4 **МРНТИ 14.27.21**

Сарпекова У. Т.
"8D01416 - Көркемдік білім беру, графика және жобалау мамандығы бойынша 1 курс докторанты Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ КӨРКЕМДІК БІЛІМ: ТҰЖЫРЫМДАМАЛАР ЖӘНЕ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

АННОТАЦИЯ

Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы инклюзивті көркемдік білім берудің теориялық негіздері мен практикалық аспектілері қарастырылады. Зерттеу инклюзивті көркемдік білім берудің қазіргі жағдайын талдауға, оны ұйымдастырудың тиімді әдістері мен тәсілдерін анықтауға, сондай-ақ дамудың перспективалық бағыттарын айқындауға бағытталған. Жұмыста Қазақстандағы инклюзивті білім беру мәселелерін реттейтін нормативтік-құқықтық базаға талдау жасалып, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға көркемдік білім беруді ұйымдастырудың негізгі тұжырымдамалары мен әдістемелік тәсілдері қарастырылады.

КІЛТТІК СӨЗДЕР: инклюзивті білім беру, көркемдік білім беру, ерекше білім беру қажеттіліктері, Қазақстан Республикасы, бейнелеу өнері.

Сарпекова У.Т.
докторант 1 курс по специальности «8D01416 - Художественное образование, графика и проектирование»
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

ИНКЛЮЗИВНОЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: КОНЦЕПЦИИ И ПУТИ РАЗВИТИЯ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются теоретические основы и практические аспекты развития инклюзивного художественного образования в Республике Казахстан. Исследование направлено на анализ современного состояния инклюзивного художественного образования, выявление эффективных методов и подходов к его организации, а также определение перспективных направлений развития. В работе представлен анализ нормативно-правовой базы, регулирующей вопросы инклюзивного образования в Казахстане, рассмотрены основные концепции и методологические подходы к организации художественного образования детей с особыми образовательными потребностями.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инклюзивное образование, художественное образование, особые образовательные потребности, Республика Казахстан, изобразительное искусство

Sarpekova U.T.
1st year doctoral student, specialty "8D01416 - Art education, graphics and design" Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

INCLUSIVE ART EDUCATION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: CONCEPTS AND WAYS OF DEVELOPMENT

ANNOTATION

This article examines the theoretical foundations and practical aspects of the development of inclusive art education in the Republic of Kazakhstan. The study aims to analyze the current state of inclusive art education, identify effective methods and approaches for its organization, and

determine promising directions for development. The paper provides an analysis of the regulatory and legal framework governing inclusive education in Kazakhstan, as well as an overview of key concepts and methodological approaches to organizing art education for children with special educational needs.

KEYWORDS: inclusive education, art education, special educational needs, Republic of Kazakhstan, fine arts.

ВВЕДЕНИЕ

В современном мире обеспечение равного доступа к образованию для всех групп населения становится одним из главных приоритетов развития общества.

Особую актуальность приобретает вопрос инклюзивного образования, в частности в сфере художественного образования, которое обладает уникальным потенциалом для развития личности, социальной адаптации и творческой самореализации людей с особыми образовательными потребностями.

Согласно Саламанкской декларации о принципах, политике и практике образования для лиц с особыми потребностями, принятой в Саламанке (Испания, 7-10 июня 1994 г.), каждый ребенок имеет неотъемлемое право на образование и должен иметь возможность получать и поддерживать достаточный уровень знаний. Каждый ребенок обладает уникальными особенностями, интересами, способностями и потребностями в обучении. Важно разрабатывать образовательные системы и программы, которые учитывают разнообразие этих характеристик и потребностей [1].

Невозможно говорить о терпимости к людям с ограниченными возможностями, если с ранних лет не создавать условий для совместного обучения здоровых детей и детей с инвалидностью. Только совместное обучение, работа, преодоление трудностей и празднование маленьких побед могут способствовать формированию гармоничной личности.

Одной из значимых образовательных технологий, способствующих развитию и воспитанию гармоничной личности, является дополнительное образование для детей, которое ориентировано на запросы общества и должно оперативно реагировать на новые образовательные потребности. Основной проблемой, определяющей качество дополнительного образования, является его доступность для различных социальных слоев населения.

Закон Республики Казахстан "Об образовании" гарантирует равный доступ к качественному образованию всем гражданам, независимо от их физических, психических, культурных, языковых и иных особенностей.

Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы определяет инклюзивное образование как один из приоритетных векторов модернизации образовательной системы страны [2].

В Казахстане уточнено понятие «ребенок с особым образовательным потребностям (ООП)» в соотвествии с международными стандартами. Личностно - ориентированная парадигма предполагает индвидуальный подход, обеспечивающий развитие навыков и подготовку к жизни в обществе. Внедрение инклюзивного образования курируют Министерство образования и науки, Министерство здравоохранения и Министерство труда и социальной защиты населения [3].

Внедрение инклюзивного образования курируют Министерство науки и высшего образования РК, Министерство просвещения РК [2].

Однако в стране отсутствует специализированная структура для мониторинга качества инклюзивного образования, что требует совершенствования системы поддержки детей с особым образовательным потребностям (ООП) [4].

В рамках инклюзивного образования как уже доказано многими специалистами мощным воздействием обладает искусство, творчество. Искусство является универсальным языком, способным преодолевать барьеры коммуникации и создавать условия для

самовыражения каждого человека независимо от его особенностей. Однако, несмотря на значительные усилия государства и общества в развитии инклюзивного образования, в сфере художественного образования существует ряд проблем, требующих системного решения. К ним относятся недостаточная разработанность методологической базы инклюзивного художественного образования, ограниченность материально-технического обеспечения образовательных учреждений, дефицит квалифицированных педагогических кадров, владеющих специальными методиками работы с обучающимися с особыми образовательными потребностями в сфере искусства [5].

Актуальность исследования определяется необходимостью научного осмысления и систематизации существующих подходов к организации инклюзивного художественного образования в Республике Казахстан, выявления эффективных практик и определения перспективных направлений развития данной сферы.

В условиях модернизации системы образования и реализации принципов инклюзии особую значимость приобретает разработка концептуальных основ инклюзивного художественного образования, учитывающих специфику национальной образовательной системы и международный опыт.

Проблема исследования заключается в необходимости преодоления противоречия между возрастающей потребностью общества в развитии инклюзивного художественного образования и недостаточной разработанностью его теоретико-методологических основ, а также практических механизмов реализации в условиях современного Казахстана. Особую актуальность приобретает исследование возможностей интеграции традиционных и инновационных подходов в художественном образовании, адаптации образовательных программ с учетом особых потребностей обучающихся, развития профессиональных компетенций педагогов в области инклюзивного художественного образования.

Целью данного исследования является изучение и анализ текущего состояния инклюзивного художественного образования в Казахстане, выявление его проблем и перспектив развития. На основе проведенного анализа будет разработана образовательная программа и практические рекомендации по внедрению и совершенствованию инклюзивного художественного образования на базе ГКП на ПХВ «Дворец школьников» Эколого-биологического отдела и в школьных учреждениях Казахстана. Исследование направлено на изучение особенностей применения инклюзивных методов в художественном образовании и их влияния на развитие творческих способностей детей с особыми образовательными потребностями.

Важным аспектом является изучение потенциала цифровых технологий и дистанционных форм обучения в контексте инклюзивного художественного образования, что приобрело особую значимость в условиях глобальных вызовов современности. Исследование направлено на разработку научно обоснованных рекомендаций по совершенствованию системы инклюзивного художественного образования в Республике Казахстан, что будет способствовать повышению его доступности и качества для всех категорий обучающихся.

Анализ научной литературы в области инклюзивного художественного образования демонстрирует значительный вклад отечественных и зарубежных исследователей в развитие данного направления. Фундаментальные основы инклюзивного образования были заложены в трудах Л.С. Выготского, который подчеркивал важность социальной компенсации дефекта и необходимость включения детей с особыми потребностями в активную социальную жизнь [6]. М. Монтессори [7] и И.Г. Песталоцци [8] развили идеи индивидуализации образования и создания специальной развивающей среды, что стало основой современных подходов к организации инклюзивного образования.

Значительный вклад в понимание особенностей художественного развития детей с особыми образовательными потребностями внесли исследования Е.И. Разуван [9] которая отмечает, что дети с ООП часто испытывают трудности в общении и проявлении инициативы, что требует создания специальных условий для их взаимодействия в группе.

В работах современных исследователей А.Ю. Константинова [10], Н.В. Павлова [11], М.С. Староверова [12] подчеркивается терапевтический потенциал художественного образования и его роль в социальной адаптации обучающихся с особыми образовательными потребностями.

Исследования казахстанских ученых (Г.А. Абаева [13], К.К. Жампеисова [14], Р.А. Сулейменова [15]) посвящены особенностям реализации инклюзивного образования в условиях национальной образовательной системы. Особое внимание уделяется вопросам интеграции традиционных методов художественного образования с современными инклюзивными подходами, а также развитию профессиональных компетенций педагогов в области инклюзивного образования.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

В рамках реализации инклюзивного художественного образования в Республике Казахстан особое внимание уделяется практическому применению различных методов и подходов, адаптированных к потребностям обучающихся с особыми образовательными потребностями. В образовательных учреждениях страны активно внедряются инновационные педагогические технологии, направленные на развитие творческого потенциала каждого обучающегося.

Особую роль играет применение арт-терапевтических методик, которые позволяют не только развивать художественные навыки, но и способствуют психоэмоциональной коррекции, социальной адаптации и личностному развитию обучающихся.

В настоящее время в Эколого-биологическое отделение Дворца школьников приняты 85 детей с ограниченными возможностями, которые обучаются и развиваются вместе с детьми без особых потребностей.

В практике инклюзивного художественного образования в эколого-биологическом отделении Дворца школьников в кружках прикладного искусства активно реализуется комплексная программа, включающая четыре основных направления: изобразительное искусство, цветоведение, аппликацию и лепку, в рамках которой функционирует объединение "Юный художник". При работе с детьми с особыми образовательными потребностями применяются адаптированные практические задания, учитывающие индивидуальные особенности обучающихся. В рамках изобразительного искусства акцент делается на освоении различных художественных материалов и техник, подходящих для детей с особыми потребностями. На занятиях по цветоведению обучающиеся осваивают основы цвета через практические задания и игровые упражнения, что способствует развитию цветового восприятия и творческого мышления. Занятия по аппликации помогают детям с особыми потребностями развивать как практические, так и творческие навыки, что способствует их социальной и когнитивной интеграции. Лепка способствует развитию пространственного мышления, тактильного восприятия и мелкой моторики. В целом, данные занятия способствуют интеграции детей с особыми образовательными потребностями в образовательный процесс и развитию их когнитивных и социальных навыков.

Активно внедряются цифровые технологии, включая специализированное программное обеспечение для создания художественных работ, виртуальные галереи и музеи, что расширяет возможности доступа к художественному образованию. Особое внимание уделяется подготовке педагогических кадров для работы в условиях инклюзивного образования. Проводятся мастер-классы, направленные на совершенствование профессиональных навыков педагогов в сфере инклюзивного художественного образования. В программы подготовки педагогов-художников включаются специальные модули по работе с обучающимися с особыми образовательными потребностями.

В практике инклюзивного художественного образования активно создаются условия для совместного творчества детей с особыми образовательными потребностями.

Организуются инклюзивные художественные выставки, конкурсы и фестивали, способствующие социальной интеграции и раскрытию творческого потенциала всех участников образовательного процесса.

Одним из примеров успешного участия обучающихся с особыми потребностями в обучении в художественных мероприятиях является ежегодный экологический городской конкурс рисунков "Птица года". В этом году в конкурсе "Птица 2024 года - Сплюшка", одна из моих учеников заняла 1 место. Ежегодно проводится фестиваль тюльпанов под названием "Көктем көркі - қызғалдақ", в рамках которого постоянно состоится мастер-класс по рисованию тюльпанов. Мои кружковцы с удовольствием принимают участие в этом мероприятий. В республиканском конкурсе рисунков организованным летом 2024 года Республиканским методическим центром дополнительного образования при МОН РК на тему "О животных с любовью" две участницы заняли 2 и 3 место.

Осенью 2024 года состоялся фестиваль шляп, организованным Республиканским ассоциацией озеленения РК, на котором все участники были отмечены за активное участие. Эколого - биологическом отделением Дворца школьников г.Алматы также ежегодно проводится творческий городской конкурс лэпбуков. Лэпбук представляет собой современную форму организации образовательной деятельности школьников, объединяющую элементы игры, творчества, познания и исследования. Он способствует систематизации знаний и является интересным методом совместной работы родителей, педагогов и учащихся. В данном конкурсе две мои ученицы заняли призовые места.

Важным аспектом инклюзивного обучения детей является развитие сетевого взаимодействия между образовательными учреждениями и сферами искусства, а также общественными организациями, что способствует формированию единого инклюзивного образовательного пространства. В рамках этого взаимодействия реализуются программы обмена опытом, проводятся исследования эффективности различных методов инклюзивного художественного образования. Особое внимание уделяется адаптации образовательных программ с учетом индивидуальных потребностей и особенностей обучающихся. Разрабатываются персонализированные образовательные маршруты, которые учитывают особенности художественного развития каждого ученика. При этом сохраняется высокий уровень художественного образования и развитие профессиональных навыков в сфере искусства.

Заключение

Анализ практической реализации программ инклюзивного художественного образования показал высокую эффективность применяемых методов и подходов. Внедрение адаптированных образовательных программ, использование специализированного оборудования и цифровых технологий способствовало повышению уровня художественных навыков обучающихся с особыми образовательными потребностями. Особенно важным результатом стало улучшение показателей социальной адаптации и эмоционального благополучия участников программы.

Применение арт-терапевтических методик в сочетании с традиционными методами художественного образования не только развивает творческие способности обучающихся, но и способствует их психоэмоциональному благополучию. Наблюдается рост социальной активности детей, что выражается в увеличении их участия в художественных конкурсах, выставках и фестивалях. Повышение вовлеченности родителей в образовательный процесс создает поддерживающую среду для развития детей и способствует их успешной интеграции в общество.

Анализ результатов также выявил необходимость дальнейшего совершенствования материально-технической базы образовательных учреждений и повышения квалификации педагогических кадров в области инклюзивного образования, особенно художественного. Важным направлением развития является укрепление сетевого взаимодействия между

образовательными учреждениями и организациями культуры, что открывает новые возможности для творческой самореализации обучающихся.

Создание адаптивной образовательной среды и индивидуально-дифференцированный подход позволяют учитывать особенности каждого обучающегося и обеспечивать доступность художественного образования для всех категорий детей. Полученные данные могут стать основой для дальнейших исследований и совершенствования существующих методик инклюзивного художественного образования в Республике Казахстан.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Саламанкская декларация и рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество, Саламанка, Испания, 7-10 июня 1994 года // http://www.un.org/russian/documen/declarat/salamanka.pdf
2. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2023 г.) // Казахстанская правда. - 2007. - № 127. - С. 3-25.
3. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы. Утверждена постановлением Правительства РК от 27 декабря 2019 года № 988.
4. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан (по итогам 2021 года). – Нур-Султан: МОН РК, 2022. – 250 с.
5. Методические рекомендации по организации инклюзивного образования в организациях образования. – Астана: НАО им. И. Алтынсарина, 2022. – 156 с.
6. Выготский, Л.С. Основы дефектологии / Л.С. Выготский. – СПб.: Лань, 2019. – 654 с.6.
7. Монтессори, М. Помоги мне сделать это самому / М. Монтессори. – М.: Карапуз, 2020. – 272 с.
8. Песталоцци, И.Г. Избранные педагогические сочинения / И.Г. Песталоцци. – М.: Педагогика, 2018. – 340 с.
9. Разуван, Е.И. Формирование умений делового общения у учащихся с особыми образовательными потребностями / Е.И. Разуван // Дефектология. – 2021. – № 5. – С. 57-63.
10. Константинов, А.Ю. Художественное образование в системе инклюзивного обучения / А.Ю. Константинов // Педагогика искусства. – 2022. – № 2. – С. 68-75.
11. Павлова, Н.В. Инклюзивное образование: современные подходы и перспективы развития / Н.В. Павлова // Образование и наука. – 2021. – № 3. – С. 125-138.
12. Староверова, М.С. Инклюзивное образование. Настольная книга педагога, работающего с детьми с ОВЗ / М.С. Староверова. – М.: Владос, 2019. – 167 с.
13. Абаева, Г.А. Специальное и инклюзивное образование в Казахстане / Г.А. Абаева. – Алматы: Білім, 2021. – 245 с.
14. Жампеисова, К.К. Актуальные проблемы инклюзивного образования в Казахстане / К.К. Жампеисова // Педагогика и психология. – 2022. – № 1. – С. 15-22.
15. Сулейменова, Р.А. Методологические основы инклюзивного образования в Республике Казахстан / Р.А. Сулейменова // Вестник КазНПУ. – 2021. – № 4. – С. 89-96.

УДК 75.03 (574) **МРНТИ 18.31.07**

Севергина Д.С.
«7М01416 Көркем білім, графика және жобалау» мамандығының 1-ші курс магистранты

БОЛАШАҚТА МАМАНДЫҚ ТАҢДАУ ҮШІН ӨНЕР САБАҚТАРЫНДА ИННОВАЦИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

АҢДАТПА

Бейнелеу өнері сабағында инновациялық технологияларды пайдалану оқудың тиімділігі мен сапасын, жетістіктері мен өнімді нәтижелерін көрсететін пәнді оқытудың бір әдісі ретінде. Соңғы уақытта бұл әдіс көркемдік білім беру призмасы арқылы өзінің өнімділігі тұрғысынан әлі де пікірталас тудырса да, оқу үдерісінде жиі қолданылуда.

Мақалада көркемдік білім беруді оқытудағы жасанды интеллект әдістері мен құралдары қарастырылады. Оны практикалық қолдану өнер сабағы ретіндегі өнер сабағының ерекшеліктерін, шет елдердің тәжірибесін, сонымен қатар нейрондық желілер мен кәсіптік бағдар берудің өзара байланысын ескере отырып қарастырылады. Мақалада мектеп жасына дейінгі жастан бастап көркемдік және еңбек тәрбиесінің маңыздылығы, сонымен қатар адамның кейінгі өмірінде шығармашылықтың болуы қажеттігі айтылады.

КІЛТІ СӨЗДЕРІ: инновация, көркем білім, нейрондық желі, шығармашылық, жоба әдісі, еңбек тәрбиесі, жасанды интеллект, GPT чаты.

Севергина Д.С.
магистрант 1-го курса специальности «7М01416-Художественное образование, графика и проектирование»

ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИЙ НА УРОКАХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА ДЛЯ ВЫБОРА ПРОФЕССИИ В БУДУЩЕМ

АННОТАЦИЯ

Применение инновационных технологий на уроках художественного труда как один из методов изучения предмета, который показывает эффективность и качество обучения, достижений и продуктивных результатов. С недавнего времени, такой метод все чаще применятся в образовательном процессе, хотя до сих пор вызывает дискуссии в плане его продуктивности именно через призму художественного образования.

В статье рассматриваются методы и инструменты искусственного интеллекта в преподавании художественного образования. Рассматривается его практическое применение с учетом специфики уроков художественного труда как урока искусства, опыт зарубежных стран, а также взаимосвязь нейросетей и профессионального ориентирования. В статье упоминается о важности художественно-трудового воспитания с дошкольного возраста, а также о необходимости присутствия творчества и в дальнейшей жизни человека.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инновации, художественное образование, нейросеть, творчество, метод проектов, трудовое воспитание, искусственный интеллект, чат GPT.

Севергина Д.С.
1st-year undergraduate student of the specialty "7M01416- Art education, graphics and design"

APPLICATION OF INNOVATIONS IN ART CLASSES TO CHOOSE A PROFESSION IN THE FUTURE

ABSTRACT

The use of innovative technologies in art classes as one of the methods of studying the subject, which shows the effectiveness and quality of training, achievements and productive results. Recently, this method has been increasingly used in the educational process, although it still causes discussions in terms of its productivity through the prism of art education.

The article discusses the methods and tools of artificial intelligence in teaching art education. Its practical application is considered taking into account the specifics of art classes as an art lesson, the experience of foreign countries, as well as the relationship between neural networks and career guidance. The article mentions the importance of artistic and labor education from preschool age, as well as the need for creativity in later life.

KEY WORDS: innovation, art education, neural network, creativity, project method, labor education, artificial intelligence, GPT chat.

ВВЕДЕНИЕ. Сегодня с появлением искусственного интеллекта (ИИ), который мы рассматриваем как важнейшую инновацию XXI века изменилось многое. Перед обществом встают многие вопросы, включая вопрос целесообразности применения ИИ в образовании и, в частности в художественном образовании. На наш взгляд, ИИ – это уже реальность, а вопрос его изучения для будущих учителей художественного образования и способ его применения в своей профессиональной деятельности – это уже необходимость. Вопрос касается лишь разработки действующей методики использования ИИ в художественном образовании. Кроме обозначенного, педагогическая общественность мира и страны как быстро, практически молниеносно меняется роль учителя в учебном процессе, меняется стиль коммуникации учителя и ученика, меняется содержание, меняется методика обучения.

Безусловно, что современный ученик – это анализирующий, творческий, активный обучающийся, который добывает и обрабатывает информацию, подводит итоги, контролирует оценивая свои деятельность, а роль преподавателя заключается в грамотной огранизации этого процесса. В этом плане на помощь педагогу, включая будущего должны приходить инновации в данном случае ИИ.

Усовершенствовать учебный процесс и правильно внедрить цифровые инновации в обучение, учителю необходимы элементарные умения и знания в этой области. Как известно, понятие «инновация» происходит от латинского «*nova*», что означает «обновление; изменение» и приставки «*in»,* которое переводится как «в направление». Зачастую в современном мире инновация подразумевает цифровизацию и компьютерные технологии. Однако, как мы уже отмечали в XXI веке в этот мир, прочно вошел искусственный интеллект.

Целью настоящей статьи является изучение возможностей искусственного интеллекта в обогащении художественного образования Казахстана, которое рассматривается как ресурс для будущего профессионального самоопределения школьников.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ. Умение мыслить, искать новые нестандартные решения — это качество, без которого немыслим эффективный труд в сферах производства, науки, обслуживания. Поэтому важной задачей учебных занятий по технологии является формирование творческого отношения к труду. Творчество необходимо в любой сфере человеческой деятельности. Благодаря ему осуществляется прогрессивное движение общества [1]. Можно сказать, и так, что творчество — это решение творческих задач. При этом творческая задача определяется так. Это ситуация, возникающая в любом виде деятельности или в повседневной жизни, которая осознается человеком как проблема, требующая для своего решения поиска новых методов и приемов. Проблема творчества имеет долгую и спорную историю. Во все времена она являлась объектом пристального внимания мыслителей и ученых (философов, психологов, педагогов). Понятие «творчество» восходит к трудам Платона и Аристотеля. В философской литературе употребление понятия «творчество» многопланово. Оно рассматривается как «активность», «процесс», «вид деятельности», «форма деятельности» и т.д. Различные его стороны отражаются в понятиях «творческое начало», «творческое развитие», «творческие возможности», «творческое мышление», «творческая активность», «творческое отношение», «творческая деятельность», «творческий труд», «творческая личность», «творческая индивидуальность» [8].

Определения, даваемые в специализированных изданиях, характеризуют творчество как деятельность по созданию качественно нового, никогда ранее не бывшего (по замыслу и материальном) воплощению. Это относится к материальным и культурным ценностям в области

производства, науки, литературы, искусства и т.д. В педагогической литературе творчество или творческая деятельность определяется как деятельность, дающая новые, впервые создаваемые оригинальные продукты, имеющие общественное значение [7]. Исследователи [8,10] рассматривают сущность творчества как через личность, ее характеристики, так и через процессы, имеющие место в творческой деятельности. Однако большинство ученых выделяет в качестве характерных признаков творчества новизну, оригинальность и уникальность, и определяют творчество как деятельность, порождающую нечто новое, никогда ранее не имевшее место. Ряд авторов [6,10] подчеркивают, что характерной чертой творчества помимо новизны является также и социальная значимость результата деятельности. Творчество — это целенаправленная деятельность человека, создающая новые ценности, обладающие общественным значением… Творчество, всегда содержит в себе элементы новизны и неожиданности. В основе творчества лежит умение из элементов создавать построение, комбинировать старое в новые сочетания.

Развитие творческих способностей прививается на уроках художественного труда, например, использование искусственного интеллекта (ИИ) на уроке дает возможность развить фантазию и абстрактное мышление, выходя за рамки привычных вещей. Методы применения ИИ также разнообразны при выполнении трудового задания на уроках художественного труда. А предоставление ученикам свободы выбора инновационных инструментов способствует творческому развитию.

Методика. Методика использования инновационных технологий изучении трудового и художественного обучения предполагает [4]:

- улучшение «системы управления обучением» на каждом этапе учебного процесса
- повышение мотивации к обучению
- увеличение качества обучения и воспитания
- повышение подготовки кадров в области рабочих профессий
- владение умением использовать различные виды информации с помощью сети Интернет и других средств информационных технологий.
- организовывать собственную трудовую деятельность и планировать ее результаты
- развитие познавательных интересов и творческих способностей средствами цифровых технологий
- демонстрацию возможностей современны средств цифровых технологий

На данный момент многие педагоги используют такие технологии как, интерактивное тестирование, цифровые образовательные ресурсы. Но как показывает практика этого недостаточно и нужно подключать более мощные инновации, чтобы уроки были интересны детям. В таких случаях на помощь придет интерактивное и мультимедийное оборудование, благодаря чему любой урок превращается в увлекательное занятие.

Большое значение имеет материально-техническая база отдельно взятого учебного заведения. При наличии интерактивной доски для демонстрации работ и роликов учеников, урок превращается в арт-галерею или выставку работ.

Также обучающиеся могут узнать о инновационных технологиях большого производства таких как: роботы и промышленные машины, увидеть процесс работы. В живописи: есть возможность увидеть 3D выставки международных музеев и галерей на электронном ресурсе, путешествуя по миру, не выходя из кабинета.

Для вовлечения в образовательный процесс одним из самых положительных способов является - метод проектов. Метод проектов — это гибкая модель организации учебного процесса, ориентированная на самореализацию учащихся, путем развития интеллектуальных и творческих возможностей в процессе обучения образовательной программы [1]. При изучении предмета «художественный труд» учащиеся выполняют разные проекты, в том числе, такие как, нарисовать эскиз, создать видеоролик или презентацию. Использование цифровых инноваций предполагает сбор, обработку и анализ информации по заданной теме. А также изучение и аналитика информации участниками проектной деятельности, предназначенной для широкой аудитории.

Такая инновационно-проектная деятельность нацелена на развитие учеников умений и навыков поиска информации, ее обобщение, представление полученных данных в виде сообщений, видеороликов, презентаций. Занятия с использованием интерактивных технологий, в том числе и мультимедийных презентаций, позволяют студентам зрительно усваивать учебный материал. Использование Искусственного Интеллекта, а также его потенциал, в преподавании художественного труда позволяют: интенсификацию обучения, развитие самостоятельности и повышение мотивации и интереса к предмету. Таким образом, организация преподавания художественного труда в школе на основе инновационных технологий обеспечивает более высокое качество знаний за счет больших возможностей и инструментов цифровых ресурсов. В процессе изучения предмета использование цифровых технологий, формирует умение работать с информацией для выполнения полученного задания, осваивает на более высоком уровне технологию задачи, учится исследовать, выдвигать свои идеи на публику, анализировать учебный материал. В настоящее время широкую популярность обретают различные дистанционные олимпиады, конкурсы, турниры, проекты, выставки. Благодаря им дети имеют возможность проявить свое творчество, развивают логику и свои предметные способности при выполнении задания нестандартного типа. Задача современного учителя – организовать учебную деятельность таким образом, чтобы полученные знания на уроке обучающимися были результатом их собственных поисков. Но эти поиски необходимо организовать, при этом управлять обучающимися, развивать их познавательную активность. В этом и заключается профессионализм современного учителя.

Исследуя педагогическую специальность в разрезе культуры Китая на бакалавре мы отметили для себя, что опыт китайской методики воспитания
в дошкольных учреждениях Китайской Народной Республики. Их государственная дошкольная программа образования делает уклон на рабочие специализации уже с малых лет. Более того, дошкольное образование Китая предусматривает 3 типа детских учреждений: государственный, частный и ведомственный. Во всех 3 видах учреждений дети с детства осваивают навыки для рабочих специальностей. И только в частных учреждениях параллельно с рабочими навыками, прививают духовные составляющие и раскрывают творческий потенциал ребенка в искусстве. Тогда как в нашей стране предмет художественный труд внесен в образовательную программу каждого учебного заведения и дает возможность получить навыки умельца, одновременно раскрывая свой духовный и творческий потенциал, несмотря на статус и социальное положение в обществе. Тут встает вопрос о важности художественного труда и трудового воспитания в целом, как предмете, изучаемом в государственных школах Казахстана.

Трудовое воспитание ребенка начинается с базовых представлений о трудовых обязанностях с малых лет. Труд и искусство всегда играли большую роль и были важным средством развития психики, творческого и духовного представлений личности. Труд должен стать для учащихся естественной физической и интеллектуальной необходимостью. В перспективе политехническое образование ученика тесно связано с предметом трудовое воспитание. При поступлении студентов политехнические специальности требуют минимальных знаний и основ современных технологий производства. Таким образом трудовое и художественное воспитание в школах снабжает учащихся общетрудовыми знаниями и навыками, развивает творческий подход к труду, помогает верному выбору профессии. Следовательно, трудовое обучение является основой для политехнического, аграрного, инженерного, а также архитектурного, образования.

В системе государства стоит остро вопрос нехватки квалифицированных кадров. На основании этого трудовое воспитание с дошкольного возраста, может повысить интерес к рабочим специальностям. А правильный педагог в совокупности с инновационными подходами и приемами в обучении, может поднять интерес школьников к рабочим специальностям. Чаще всего невостребованность рабочих специальностей таится не только в маленьких заработных платах, хотя в действительности это не всегда так. Проблема часто заключается в несозданном либо неправильно развитом отношении к труду у учащегося.

Современный мир меняется, и новая реальность педагогики все больше связана с нейросетью. Многие ошибочно полагают что чат gpt или неиросеть точна и легка в использовании.

Главная задача для пользователя нейросетью это правильный алгоритм, запрос и умение анализировать неверные ответы бота. Нужно сильно постараться чтобы заставить или направить писать нейросеть на нужную тему. Понимая правильность и неправильность алгоритма, участники педагогического процесса учатся взаимодействовать с ним. Опыт зарубежных преподаватель показывает, что нейросеть выдает не всегда верную информацию, он подвержен стереотипам.

Так профессора многих американских школ включили чат джипити в образовательную программу своего предмета. Для честности, все студенты должны перепроверять и обосновывать факты, сгенерированные нейросетью [5,9].

Как нейросеть может помочь современному педагогу в его деятельности экономя время и освобождая от бюрократии, будучи его ассистентом [3].

1. Сгенерировать план урока по предмету. Конечно, говорить о совершенстве результата пока нельзя. В любом случае придется редактировать «под себя».
2. Работа с родителями. Бот действительно может сформировать шаблон ответа на запрос родителя и вежливо дать обратную связь.
3. Система оценивания работы ученика. Написанное сочинение ученика можно попросить оценить и чат бот сгенерирует персональный отзыв, дав оценку его работе.
4. Написать характеристику на ученика. Отправив запрос, чат бот может сгенерировать общий шаблон, а преподавать отредактировать более персонализировано.
5. Сгенерировать отчет. Создав шаблон для бота, можно вести ежегодные отчеты об успехах студентов.

На основании множества экспериментов с нейросетью, практика показала, что чат бот может сэкономить преподавателям около 13 часов рабочего времени. Чаще всего автоматизация бота упрощает подготовку к занятиям, а также помогает с оцениванием и администрированием.

Лучшие нейросети для учёбы [3]

1. YandexGPT — нейросеть «Яндекса», которая работает на основе технологии ChatGPT. Может генерировать тексты на заданные темы, писать код, общаться с пользователями, искать информацию в интернете, переводить тексты. Writefull — встраиваемая в текстовый редактор нейросеть, которая способна проверять текст на ошибки, опечатки, повторы. Она также помогает структурировать информацию, перефразировать предложения и предлагает подходящие заголовки.
2. MathGPT — нейросеть, предназначенная для решения математических задач. Она использует глубокое обучение для того, чтобы понять математические формулы, и способна решать сложные задачи быстро и эффективно.
3. Tome — нейросеть для создания презентаций. Пользователям просто нужно описать, что они хотят видеть в презентации, на нужном языке. Следуя подсказке, система создаст около восьми слайдов с соответствующими изображениями и текстами.
4. BlackBox — искусственный интеллект, который помогает в обучении программированию. Он поддерживает более чем 20 языков программирования, включая Python, JavaScript, TypeScript, Go и Ruby.
5. DeepL — онлайн-переводчик на основе ИИ. Может учитывать контекст содержания и выдавать качественный результат даже с большими текстами. Он самостоятельно обучается, поэтому ученик может выбрать правильные версии редких слов и фраз, чтобы сервис в будущем делал правильный перевод.

В современное время цифровизации даже такую консервативную область как «Образование и наука» будет интегрирован искусственный интеллект. В школах России и Китая официально, начиная с начальных классов включен в образовательную программу, обучение работе с искусственным интеллектом. В мире набирает популярность умные систем и платформы, на основании которых можно анализировать не только уровень знаний обучаемого, но и почему у него пробелы в определенной области знаний, какие темы для него важны, а также спрогнозировать достижение результатов. Алгоритмы платформ могут помочь с осуществлением адаптивного обучения: прослеживая каждый шаг обучаемого и анализирует подход, применяемый для решения конкретной задачи. Далее система редактирует материал урока и степень сложности, объем

подсказок, темы и скорость изучения материала. Существенно облегчают работу педагога адаптивные цифровые платформы для студентов рабочих профессий, то есть колледжей. Такие платформы генерируют большое количество данных: не только ответы на задания, но и как часто просматривал обучающийся учебный материал. Педагог имеет возможность оценить успех усвоение материала студентом.

Результаты многих исследований доказывают, что уже сейчас обучающиеся готовы пользоваться инновационными цифровыми технологиями, такими как ИИ, в образовании. Поэтому считаю, что, педагог обязательно должен внедрять и пользоваться инновациями в педагогическом процессе, для поддержания интереса и расширения кругозора у нового поколения.

Заключение. Таким образом из данной статьи можно сделать следующие выводы:

1) Творческие способности развиваются в условиях комфортной образовательной среды, когда ребенок чувствует себя раскрепощенно, свободно, у него есть право выбора.
2) Трудно творить с помощью цифровых инноваций без определённого запаса знаний прогресса. Навыки учителя использовать нейросеть, помогают учащимся прочнее усваивать и запоминать теоретические и практические знания.
3) Легко решается проблема мотивации, когда учащиеся используют инновации в творческом процессе.
4) Положительным моментом является то, что творческие задания привлекают внимание детей, которые не дают результаты по другим предметам, но здесь они открываются с положительной стороны.
5) При систематическом использовании творческих методов обучения у детей вырабатывается личностный подход к получению индивидуального результата, умение отстаивать и защищать свою собственную точку зрения. Дети становятся коммуникабельными.
6) Открываются большие возможности учителя и ученика для совместного творчества с использованием цифровых технологий. При этом ведущим становится понятие сотрудничества, сотворчества, а дети являются полноправными участниками образовательного процесса.
7) Искусственный интеллект может использовать элементы игр для увлекательного и интересного обучения, что позволит поддерживать мотивацию ребёнка.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Пролыгина Н.В., Шуляк А.С. Методика применения информационно-коммуникационных технологий в образовательном процессе. / 2023 г.- 176 с.
2. А.М.Столяренко. Психология и педагогика. Учебник для студентов ВУЗов. 2023 - 425 с.
3. Ян Лекун. Как учится машина. Революция в области нейронных сетей и глубокого обучения. / - 2021г. - 423 с.
4. Использование технологий в образовательном процессе/П.А.Перфильева. – Молодой ученый. – 2024. – №32 (531). – С. 143-145.
5. Искусственный интеллект для образования. Адаптивная система обучения. / П.А. Кириллов. / 2020 – 39-43с
6. Байбородова Л.В. Серебрянников Л.Н. Обучение технологии в средней школе. Методическое пособие. – ВЛАДОС / 2004 г. – 246 с.
7. Лопанова Е. В., Рабочих Т.Б. Личностно-деятельностные технологии обучения.2004 г
8. Бухвалов В.А. Развитие учащихся в процессе творчества и сотрудничества. - М.: Центр «Педагогический поиск». – 2000 г. – 144 с.
9. А. Минаков. Искусственный интеллект и нейросети в образовании. / 2024 г.-164 с.
10. Иващенко Ф.И. Труд и развитие личности школьника: Книга для учителя. / 2003 г. – 163 с.
11. Селевко Г.К. Воспитательные технологии. - М.: НИИ школьных технологий. - 2005.- 288 с.

ӘОЖ: 74.04:377 **МРНТИ: 14.35.07**

Аталыкова А.
Магистрант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ МАМАНДАРЫН ДАЯРЛАУДА «ГРАФИКА» КУРСЫНЫҢ РӨЛІ МЕН КӘСІБИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ

АҢДАТПА

Бұл мақалада көркем білім беру жүйесіндегі «Графика» курсының рөлі мен болашақ мамандардың кәсіби құндылықтарын қалыптастырудағы маңызы қарастырылады. Мақалада графика курсының мазмұны, оның теориялық және практикалық аспектілері, сондай-ақ графикалық технологиялардың дамуы мен олардың білім беру үдерісіне ықпалы талданады. Басты мақсат – графиканың болашақ педагогтар мен дизайнерлер үшін маңыздылығын анықтау және оның әдістемелік ерекшеліктерін сипаттау. Зерттеу барысында графика курсының студенттердің шығармашылық ойлауын дамытуға, көркемдік дағдыларын жетілдіруге және кәсіби шеберліктерін арттыруға ықпал ететіні дәлелденді. Осыған байланысты заманауи цифрлық графика құралдарының рөлі мен оларды оқу үдерісінде қолдану әдістері қарастырылады. Зерттеу нәтижелері графика курсының көркем білім беру жүйесіндегі орны ерекше екенін және оның болашақ мамандардың кәсіби дағдыларын қалыптастыруға зор ықпал ететінін көрсетті.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: графика, көркем білім, кәсіби құндылықтар, педагогикалық әдістер, шығармашылық қабілет, графикалық өнер, көркемдік ойлау, білім беру.

А.Аталыкова
магистрант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

РОЛЬ КУРСА «ГРАФИКА» В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ХУДОЖЕСТВЕННОМУ ОБРАЗОВАНИЮ И МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается роль курса «Графика» в системе художественного образования и его значение в формировании профессиональных ценностей будущих специалистов. В статье анализируется содержание курса графики, его теоретические и практические аспекты, а также развитие графических технологий и их влияние на образовательный процесс. Основная цель – определить значимость графики для будущих педагогов и дизайнеров, а также охарактеризовать ее методические особенности. В ходе исследования было доказано, что курс графики способствует развитию творческого мышления студентов, совершенствованию их художественных навыков и повышению профессионального мастерства. В связи с этим рассматривается роль современных цифровых графических инструментов и методы их применения в учебном процессе. Результаты исследования показали, что курс графики занимает особое место в системе художественного образования и оказывает значительное влияние на формирование профессиональных навыков будущих специалистов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: графика, художественное образование, профессиональные ценности, педагогические методы, творческие способности, графическое искусство, художественное мышление, образовательный процесс.

Atalykova A.
Master's student, Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

THE ROLE OF THE "GRAPHICS" COURSE IN THE TRAINING OF ART EDUCATION SPECIALISTS AND METHODS FOR FORMING PROFESSIONAL VALUES

ABSTRACT

This article examines the role of the "Graphics" course in the art education system and its importance in shaping the professional values of future specialists. The article analyzes the content of the graphics course, its theoretical and practical aspects, as well as the development of graphic technologies and their impact on the educational process. The main objective is to determine the significance of graphics for future teachers and designers and to describe its methodological features. The study has proven that the graphics course contributes to the development of students' creative thinking, the improvement of their artistic skills, and the enhancement of their professional expertise. In this regard, the role of modern digital graphic tools and methods of their application in the educational process are considered. The research results show that the graphics course holds a special place in the art education system and has a significant impact on the formation of professional skills among future specialists.

KEYWORDS: graphics, art education, professional values, pedagogical methods, creative abilities, graphic art, artistic thinking, educational process.

КІРІСПЕ

Графикалық білім көркем өнер мен дизайн саласындағы болашақ мамандарды даярлауда ерекше орын алады. Ол студенттердің тек техникалық шеберлігін арттырып қана қоймай, олардың эстетикалық талғамын қалыптастырып, шығармашылық ойлау қабілеттерін жетілдіреді. Графика арқылы болашақ педагогтар көркемдік мәнерді игеріп, бейнелеу өнерінің түрлі тәсілдері мен материалдарын қолдануды үйренеді. Сонымен қатар, «Графика» курсы студенттердің көркемдік көзқарасын кеңейтіп, олардың қиялын дамытуға ықпал етеді. Бұл курс арқылы болашақ мұғалімдер бейнелеу өнеріндегі дәстүрлі және заманауи әдістерді меңгеріп, оны білім беру процесінде тиімді қолдана алады. Оқу барысында композиция заңдылықтары, сызық пен штрих техникасы, жарық пен көлеңке қатынасы, перспективалық бейнелеу қағидалары сияқты маңызды аспектілерге ерекше көңіл бөлінеді. Графика сабағы студенттердің қолмен жұмыс жасау дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, олардың визуалды ойлау қабілеттерін нығайтуға көмектеседі. Бұл әсіресе болашақ көркем еңбек және технология пәні мұғалімдері үшін маңызды, өйткені олар өз оқушыларына көркемдік білім беруде үлгі болуға тиіс. Сонымен қатар, цифрлық технологиялардың дамуына байланысты графика курсы дәстүрлі әдістермен қатар, сандық графика негіздерін де қамтуы қажет. Графикалық білім берудің тиімділігі оқыту әдістерін дұрыс таңдаумен де тығыз байланысты. Бұл курсты оқыту барысында практикалық жаттығулар, шығармашылық тапсырмалар, жобалық жұмыстар, визуалды талдау әдістері кеңінен қолданылады. Сондай-ақ, студенттерге танымал суретшілер мен график-дизайнерлердің шығармаларын зерттеу ұсынылып, олардың стильдік ерекшеліктері талданады. «Графика» курсы болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін арттырып, олардың көркемдік білім беру саласындағы шығармашылық мүмкіндіктерін кеңейтеді. Бұл пән студенттердің эстетикалық көзқарасын дамытып, оларға өнердің мәнін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

1. ГРАФИКА КУРСЫНЫҢ КӘСІБИ ДАЯРЛАУДАҒЫ РӨЛІ

Графика – көркем білім берудің негізгі бағыттарының бірі және болашақ мамандарды даярлауда маңызды рөл атқарады. Ол студенттердің сызықтық, көлемдік және кеңістіктік ойлау қабілеттерін дамытып қана қоймай, олардың көркемдік шеберлігін арттыруға ықпал етеді. Графикалық жұмыстар барысында студенттер бейнелеу өнерінің негізгі заңдылықтарын, оның ішінде пропорция, перспектива, жарық пен көлеңкені бейнелеу

қағидаларын меңгереді. Бұл дағдылар олардың кәсіби тәжірибесін байытып, композициялық шешімдерді дұрыс қабылдауына көмектеседі [1, 12-б.]. Сонымен қатар, графика курсы болашақ педагогтардың өздігінен ойлау, визуалды материалдарды талдау және эстетикалық көзқарастарын қалыптастыру қабілеттерін жетілдіреді. Графикалық білімді игеру арқылы студенттер бейнелеу өнерінің көркемдік құралдарын тиімді пайдалана отырып, шығармашылық идеяларын жүзеге асыруға үйренеді. Графикалық дағдылар бейнелеу өнерімен ғана шектелмей, архитектура, сән дизайны, жарнама, иллюстрация және анимация салаларында да үлкен маңызға ие [2, 18-б.].

2. КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ГРАФИКАЛЫҚ ӘДІСТЕР

Графикалық білім беруде қолданылатын негізгі әдістер студенттердің көркемдік қабілеттерін жетілдіруге және олардың кәсіби деңгейін арттыруға мүмкіндік береді. Әрбір әдістің өзіндік ерекшелігі бар және оларды жүйелі түрде қолдану болашақ мамандардың шығармашылық мүмкіндіктерін кеңейтеді.

1) Аналитикалық сурет салу.

Аналитикалық сурет салу – бұл объектінің құрылымын, пішінін, пропорциясын, көлемін және жарық-көлеңке қатынасын жан-жақты талдау арқылы сурет салу әдісі. Бұл тәсіл студенттердің бақылаушылық қабілеттерін дамытып қана қоймай, олардың көркемдік интуициясын қалыптастыруға ықпал етеді. Аналитикалық тәсіл арқылы студенттер күрделі пішіндерді қарапайым геометриялық элементтерге бөліп, олардың пропорцияларын дәл сақтауды үйренеді. Сонымен қатар, олар адам мен жануарлардың анатомиялық құрылымын, сәулеттік формаларды және табиғи объектілерді зерттеу дағдыларын меңгереді. Аналитикалық сурет салу бейнелеу өнерінің барлық бағыттарында маңызды орын алады, өйткені ол студенттердің қол жаттықтыруына, көркемдік көзқарасын қалыптастыруына және әртүрлі бейнелеу тәсілдерін игеруіне көмектеседі [3, 25-б.].

2) Перспективалық бейнелеу.

Перспективалық бейнелеу – кеңістікті дұрыс көрсетуге мүмкіндік беретін әдіс. Бұл тәсіл студенттердің үшөлшемді ойлау қабілетін дамытады, сондай-ақ көру нүктесі мен бақылау бұрышын ескеріп, объектілердің кеңістіктегі өзара орналасуын дұрыс анықтауға көмектеседі [4, 33-б.].

3) Штрихтау техникасы.

Штрихтау – графикалық бейнелеудің маңызды әдістерінің бірі. Ол объектінің көлемін, текстурасын және жарық-көлеңке қатынасын айқындауға көмектеседі. Штрихтау техникасын меңгеру студенттердің қол дағдысын дамытып, көркемдік мәнерін қалыптастыруға мүмкіндік береді [5, 40-б.].

4) Компьютерлік графика.

Қазіргі заманғы сандық технологиялар дәстүрлі графикалық әдістермен қатар, компьютерлік графиканы да кеңінен қолдануды талап етеді. Компьютерлік графика – сандық құралдарды пайдаланып, графикалық жұмыстарды орындау тәсілі. Бұл әдіс болашақ мамандардың заманауи дизайн және мультимедиа құралдарымен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады [6, 50-б.].

5) Графикалық композицияны құру.

Графикалық композиция – көркемдік бейнелеудің негізгі элементтерін біртұтас үйлесімділікке келтіру үдерісі. Композиция арқылы көркемдік идеяны жеткізу және визуалды әсер қалыптастыру жүзеге асады. Композиция жасауда келесі қағидалар қолданылады [7, 58-б.].

3. ГРАФИКА КУРСЫНЫҢ КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕГІ МАҢЫЗЫ.

Графика курсы көркем білім беру жүйесінде маңызды орын алады, себебі ол болашақ мамандардың кәсіби және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Графикалық өнер бейнелеу мәдениетінің ажырамас бөлігі болып табылады және студенттердің сурет салу дағдыларын жетілдіруге, көркемдік талғамын қалыптастыруға, сондай-ақ композициялық ойлауын дамытуға ықпал етеді. [11, 27-б.].

Графика курсы: Көркемдік бейнелеу дағдыларын жетілдіреді (штрихтау, көлеңке беру, сызықтық перспектива, пропорцияларды сақтау);

Көркемдік талғам мен шығармашылық ойлауды дамытады;

Студенттердің көру қабілетін (наблюдательность) арттырады және көзбен қабылдауын жақсартады;

Композиция құрудың заңдылықтарын меңгеруге көмектеседі;

Қолмен және цифрлық құралдармен жұмыс істеу машықтарын дамытады. [12, 62-б.].

Графикалық өнердің қолданылу аясы кең: ол тек бейнелеу өнерімен ғана шектелмей, дизайн, сәулет, анимация, жарнама және медиа салаларында да үлкен рөл атқарады. Сондықтан графика курсы студенттердің кәсіби дамуына негіз бола отырып, олардың шығармашылық және практикалық білімін қалыптастырады. [13, 70-б.].

Мақсаты: Көркем білім беру мамандарын даярлау барысында студенттердің графикалық дағдыларын жетілдіру, көркемдік ойлауын дамыту және кәсіби құндылықтарын қалыптастыру.

Міндеттері: Графикалық техника негіздерін меңгерту:

· Қарындаш, көмір, тушь, акварель, пастель секілді әртүрлі материалдармен жұмыс істеуді үйрету.

· Штрихтау, сызықтық және әуе перспективасын қолдану әдістерін меңгерту. [14, 85-б.].

Композициялық және креативті ойлау қабілетін дамыту:

· Кеңістік пен форма сезімін жетілдіру.

· Композициялық шешімдерді графикалық тәсілдер арқылы жеткізу.

Көркемдік шеберлік пен бейнелеу машықтарын жетілдіру:

· Қоршаған ортаны, табиғатты, адам анатомиясын дұрыс бейнелеу дағдыларын қалыптастыру.

· Қозғалысты, жарық пен көлеңкені беру әдістерін үйрету.

Заманауи технологиялармен таныстыру:

· Компьютерлік графика мен цифрлық иллюстрация негіздерін үйрету.

· Графикалық планшетпен және арнайы бағдарламалармен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру.

Кәсіби құндылықтар мен эстетикалық көзқарасты қалыптастыру:

· Өнер тарихы мен графикалық стильдерді зерттеу.

· Өзіндік шығармашылық қолтаңба қалыптастыруға ықпал ету. [15, 125-б.].

Осы міндеттерді жүзеге асыру арқылы болашақ көркем білім беру мамандары жан-жақты дайындалған, бәсекеге қабілетті кәсіби маман ретінде қалыптасады.

3. СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ.

Графика курсы студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуда ерекше орын алады. Сурет салу, эскиз жасау, графикалық композициялар құру сияқты тәжірибелік жұмыстар олардың қиялын, эстетикалық талғамын және көркемдік ойлау жүйесін дамытады. Графикалық дағдыларды игеру арқылы студенттер бейнелеу өнерінің көркемдік құралдарын еркін меңгеріп, шығармашылық идеяларын нақты жүзеге асыруды үйренеді.

Шығармашылық қабілеттерді дамыту үшін оқу барысында мынадай әдістер қолданылады:

Шығармашылық жобалар – студенттердің жеке немесе топтық жұмыстарын жүзеге асыруға бағытталған. Бұл тәсіл олардың дербес жұмыс істеу қабілетін дамытып, графикалық құралдарды еркін меңгеруіне көмектеседі [8, 62-б.].

Интерактивті әдістер – заманауи сандық технологиялармен жұмыс істеу арқылы студенттердің шығармашылық әлеуетін арттыру. Оған анимация, 3D модельдеу және интерактивті медиа жобалар жатады [9, 70-б.].

Шеберлік сабақтары – белгілі бір саладағы кәсіби мамандардың тәжірибесін меңгеруге мүмкіндік беретін әдіс. Бұл студенттердің өз саласының үздік өкілдерінен тікелей үйреніп, кәсіби деңгейін көтеруге жағдай жасайды [10, 75-б.].

Қазіргі уақытта графикалық технологиялар қарқынды дамып келеді, сондықтан дәстүрлі әдістермен қатар, цифрлық графика да маңызды рөл атқарады. Графикалық дизайн

бағдарламаларын (Adobe Photoshop, Illustrator, CorelDRAW) пайдалану студенттердің еңбек нарығында бәсекеге қабілетті маман болуына ықпал етеді. Сонымен қатар, 3D модельдеу және анимация құралдарын игеру болашақ мамандардың кәсіби мүмкіндіктерін кеңейтеді. Цифрлық технологиялар шығармашылық үдерістерді жеңілдетіп қана қоймай, графикалық өнердің жаңа мүмкіндіктерін ашады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорыта айтқанда, графика курсы болашақ мамандардың кәсіби даярлығында маңызды орын алады. Ол студенттердің техникалық және шығармашылық дағдыларын дамытып қана қоймай, олардың көркемдік талғамын қалыптастырады. Графикалық білім беру үдерісінде аналитикалық ойлау, шығармашылық қиял және көркемдік дағдылар қатар дамиды. Оқыту барысында қолданылатын әртүрлі әдістер мен технологиялар студенттердің кәсіби мүмкіндіктерін кеңейтіп, оларды қазіргі заманғы бейнелеу өнері мен дизайн талаптарына сай даярлауға мүмкіндік береді. Дәстүрлі академиялық сурет салу әдістерімен қатар, цифрлық технологияларды енгізу студенттердің кәсіби бағдарын кеңейтіп, заманауи графикалық бағдарламалармен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады. Сонымен қатар, графикалық оқыту студенттердің эстетикалық көзқарасын, сыни ойлауын және көркемдік шешімдерді қабылдау қабілетін дамытады. Графикалық білім тек көркемдік салада ғана емес, сондай-ақ жарнама, медиа-индустрия, анимация, сәулет, интерьер дизайны және өнеркәсіптік графика сияқты көптеген салаларда сұранысқа ие мамандарды даярлауға ықпал етеді. Осылайша, графика курсы студенттердің шығармашылық әлеуетін ашып, олардың кәсіби қалыптасуында үлкен рөл атқарады. Инновациялық әдістер мен шығармашылық тапсырмалар болашақ мамандардың өздігінен жұмыс істеу қабілетін жетілдіруге, жаңа идеяларды жүзеге асыруға және қазіргі заманғы өнердің дамуына үлес қосуға мүмкіндік береді. Сондықтан графика курсы көркем білім берудің ажырамас бөлігі ретінде маңызды орын алады және болашақ кәсіби мамандар үшін құнды тәжірибелік негіз қалыптастырады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қасымов Е. Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
2. Әбдіғаппарова С. Көркем шығармашылық негіздері. – Астана: Фолиант, 2019.
3. Ахметова Л. Графикалық өнер және оның оқыту әдістері. – Алматы: Атамұра, 2020.
4. Сейітова Г. Көркемдік білім беру теориясы. – Шымкент: Университет баспасы, 2021.
5. Оразбаев Н. Компьютерлік графика және дизайн. – Алматы: Білім, 2022.
6. Искаков Т. Графикалық өнердің тарихы. – Алматы: Өнер, 2017.
7. Сұлтанов Ә. Бейнелеу өнеріндегі композиция заңдылықтары. – Нұр-Сұлтан: Көркем, 2020.
8. Бекенов Қ. Көркемдік шығармашылық және оның әдістері. – Алматы: Санат, 2019.
9. Мусина А. Графикалық дизайн негіздері. – Алматы: Аспан, 2021.
10. Жұмабаев М. Бейнелеу өнерін оқытудың заманауи әдістері. – Шымкент: Білім, 2022.
11. Исмаилова Р. Графикалық бейнелеу өнері. – Астана: Фолиант, 2017.
12. Жұмабаев А. Өнер және технология. – Шымкент: Университет баспасы, 2017.
13. Жұмағұлов М. Графика және заманауи технологиялар. – Алматы: ҚазМҰУ, 2022.
14. Мұхамедов С. Шығармашылық ойлау. – Алматы: Білім, 2018.
15. Қайырбеков М. Шығармашылық ізденіс. – Нұр-Сұлтан: Астана кітап, 2021.

ӘОЖ37(045) **ХҒТАР 14.33**

Тоғабаева Г.Ш., Байқұлаков Е.Т.
8D01416-Көркем білім, графика және жобалау
Мамандығының 1 курс докторанттары
Абай атындағы Қазақ Ұлттық Университетіні,
Алматы, Қазақстан

КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУДЕ ПЕДАГОГТАРДЫ ДАЯРЛАУДЫҢ ӨЗЕКІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

АҢДАТПА

Мақалада қазіргі көркем білім беру жүйесіндегі мектеп өнер педагогтарын даярлаудың өзекті мәселелері жан-жақты тұсынан қарастырылады. Мұнда заманауи талаптарға сай көркемөнер мұғалімдерін дайындауда кездесетін негізгі қиындықтар, олардың себептері мен шешу жолдарына талдау жасалады. Сондай-ақ, педагогикалық кадрлардың кәсіби құзыреттілігін арттырудың тиімді әдістері мен стратегиялары ұсынылады. Мақаланың басты мақсаты – мектеп өнер педагогтарын даярлаудың қазіргі жағдайын саралап, оны жетілдіруге бағытталған ұсыныстар ұсыну. Осы орайда, көркем білім беру саласындағы басты проблемалар анықталып, оларды шешу бойынша теориялық және практикалық тәсілдер қамтылады. Сонымен қатар, заманауи педагогикалық технологиялар мен әдіснамалардың білім беру процесіне ықпалы зерттеліп, оқу бағдарламаларын жаңғыртуға байланысты нақты ұсыныстар беріледі. Мақалада өнер педагогикасының инновациялық дамуы, цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану, интердисциплинарлық тәсілдерді енгізу және болашақ өнер оқытушыларының шығармашылық әлеуетін дамыту мәселелері де қамтылады. Бұл зерттеу көркем білім беру жүйесін жетілдіруге бағытталған жаңа идеялар мен тиімді шешімдерді ұсынуға бағытталған.

ТІРЕК СӨЗДЕР: көркем білім беру, өнер педагогикасы , кәсіби құзыреттілік, заманауи білім беру, инновациялық әдістер, педагогтарды даярлау

Тогабаева Г.Ш, Байкулаков.Е.Т
докторанты 1 курса специальности
8D01416 — Художественное образование, графика и проектирование
Казахский национальный университет имени Абая, Алматы, Казахстан

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГОВ В СФЕРЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

АННОТАЦИЯ

В данной статье всесторонне рассматриваются актуальные проблемы подготовки школьных педагогов искусства в современной системе художественного образования. Анализируются основные трудности, возникающие при подготовке преподавателей изобразительного искусства в соответствии с современными требованиями, их причины и возможные пути решения. Также предлагаются эффективные методы и стратегии повышения профессиональной компетентности педагогических кадров. Цель статьи — оценить текущее состояние подготовки учителей искусства и предложить рекомендации по ее совершенствованию. Определяются ключевые проблемы художественного образования и рассматриваются теоретические и практические подходы к их решению. Особое внимание уделяется влиянию современных педагогических технологий и методологий на образовательный процесс, а также конкретным предложениям по обновлению учебных программ. В статье затрагиваются вопросы инновационного развития художественной педагогики, использования цифровых образовательных ресурсов, внедрения междисциплинарных подходов и развития творческого потенциала будущих преподавателей

искусства. Исследование направлено на совершенствование системы художественного образования, предлагая новые идеи и эффективные решения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: художественное образование, художественная педагогика, профессиональная компетентность, современное образование, инновационные методы, подготовка педагогов

Togabaeva G.Sh, Baikulakov Yerlan T.
1st year Doctoral students,
Specialty 8D01416 — Art Education, Graphics and Design
Abai Kazakh National Pedagogical University

CURRENT ISSUES IN TEACHER TRAINING IN THE FIELD OF ART EDUCATION

ABSTRACT

This article comprehensively examines the pressing issues in the training of school art teachers within the modern art education system. It analyzes the key challenges faced in preparing art educators in accordance with contemporary requirements, explores their underlying causes, and proposes solutions. Additionally, effective methods and strategies for enhancing the professional competence of teaching staff are presented. The main objective of the article is to assess the current state of school art teacher training and offer recommendations for its improvement. It identifies the major challenges in art education and considers both theoretical and practical approaches to addressing them. Furthermore, the impact of modern pedagogical technologies and methodologies on the educational process is explored, along with concrete proposals for updating curricula. The study also covers topics such as the innovative development of art pedagogy, the use of digital educational resources, the integration of interdisciplinary approaches, and the enhancement of future art educators' creative potential. Ultimately, this research aims to propose new ideas and effective solutions for advancing the art education system.

KEYWORDS: art education, art pedagogy, professional competence, modern education, innovative methods, teacher training

КІРІСПЕ

Жоғары оқу орындарында болашақ көркем өнер мамандарын даярлау қазіргі заманғы мектеп жүйесінде маңызды орын алуда. Осыған байланысты, мектептегі өнер педагогтарын даярлаудың сапасы өзекті мәселе болып отыр. Әрине, өнер арқылы студенттердің эстетикалық талғамы қалыптасып, шығармашылық қабілеттері де дамиды. Соған байланысты, көркем өнер саласында бірнеше оқу бағдарламалары мен кітаптары да жаңартылуда. Қазіргі таңда, Қазақстанда бейнелеу өнерін оқыту бағдарламалары көркемдік білім берудің маңыздылығын мемлекеттік деңгейде айқындайтын құжаттар қатарынан орын алуда. Әрине, бұл бағдарламалар ұлттық мәдениеттің дамуына, көркемдік ойлаудың қалыптасуына және шығармашылық қабілеттерді жетілдіруге бағытталған. Сонымен қатар, заманауи білім беру жүйесінде бейнелеу өнерін оқытудың әдістемелік негіздері жаңартылып, инновациялық технологиялар мен цифрлық құралдарды қолдану да кеңінен енгізілуде. Оқу үдерісінде, интерактивті оқыту әдістері, мультимедиялық ресурстар және компьютерлік графика элементтері арқылы студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға да ерекше көңіл бөлінуде. Алайда, Қазақстанның көркемдік білім беру саласында дәстүрлі әдістер мен заманауи педагогикалық тәсілдердің үйлесімді түрде ықпалдасуы ұлғайса, болашақ мамандардың кәсіби деңгейін арттырып, олардың бейнелеу өнеріндегі заманауи трендтерге бейімделуін қамтамасыз етер еді. Соған орай, көркемдік білім беру бағдарламаларының мәдениетаралық байланыстары нығайса, ұлттық өнерді жаһандық деңгейде танытуға және болашақ суретші оқытушылардың эстетикалық танымын жетілдіруге болады.

Елімізде көркемдік білім берудің бірнеше бағдарламалары қатар қолданылуда. Атап айтсақ, Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі тарапынан әзірленген бейнелеу өнері (А. Камаков), сәндік-қолданбалы өнер және көркем еңбек (Қ. Әмірғазин), мектепке дейінгі

кезеңді қамтитын бағдарлама (Ұ.Ибрагимов), халық дәстүрі мен бейнелеу өнерінің байланысына негізделген әдістемелік жүйе (Д. Садығалиев), сондай-ақ қазақ бейнелеу өнері мен халықтық қолданбалы өнер синтезіне құрылған бағдарлама (Қ. Ералин) қазіргі уақытта білім беру жүйесінде өз орнын табуда [1,3-б]. Көпшілік қауым мектептегі бейнелеу өнерін жалпы білім беретін пән емес, ол арнаулы пән деп қарастырады. Бұл дұрыс емес. Жалпы білім беретін мектеп математиктерді, химиктерді, ақындарды композиторларды дайындамайтыны сияқты суретшілерді де дайындамайды. Мұндай мамандар арнаулы оқу орындарында дайындалады. Жалпы білім беретін мектептегі әрбір пән жеке -жеке және бірлесе отырып оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етуге тиіс [2, 3-б]. Дегенмен, қазіргі таңда мектеп өнер педагогтарын даярлау үдерісі көптеген қиындықтарға да тап болуда. Көркем өнер суретші педагогтарын даярлайтын жоғары оқу орындарының бағдарламалары кей жағдайда қазіргі заман талаптарына сай келмейді. Дәстүрлі оқыту әдістері басым болғандықтан, цифрлық өнер, мультимедиялық құралдар мен интерактивті әдістер жеткілікті деңгейде қолданылмайды. Бұл мәселенің шешімін табу білім беру сапасын арттыруда елеулі рөл атқарады. Жалпы, көркем білім беретін мектептердегі өнердің маңыздылығы, ең алдымен, оның рухани-адамгершілік мазмұнымен, символдық сипатымен және адамзаттың ғасырлар бойы жинақтаған шығармашылық тәжірибесін бойына сіңірген мәдени феномен ретіндегі рөлімен айқындалады. Ал, өнер мазмұны метапәндік нәтижелерге қол жеткізуде шешуші факторлардың бірі болып табылуда. Қазіргі ғылыми парадигма тұрғысынан алғанда, өнер когнитивтік процестермен, ойлау табиғатымен, танымдық әрекетпен және әлемді рационалды (ғылыми) әрі бейнелі түрде қабылдау механизмдерімен тығыз байланыста. Осыған орай, көркем өнер жалпы білім беру жүйесінде оқушылардың үйлесімді және жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін маңызды құрал ретінде қарастырылады [3, 1 - б]. Демек, әртүрлі білім беру бағдарламалары мен бірегей технологиялар және көркемдік-эстетикалық тәрбие әдістері мұғалімге оқыту стратегиясын еркін таңдау мүмкіндігін ұсынуда. Бұл таңдаудың негізі ретінде мектептің білім беру ортасы, оқушылар құрамының сипаттамалары және сыныптың педагогикалық ерекшеліктері қаралуы тиіс. Осылайша, педагогикалық үдерісте тиімді әдістерді іріктеу оқушылардың шығармашылық дамуын,эстетикалық қабылдауын және тұлғалық қалыптасуын қамтамасыз ететін маңызды факторға айналуда [3, 2-б]. Әрине, бейнелеу өнері – бұл болашақ маман иелерінің көркемдік білім беру саласындағы теориялық негіздерін, эстетикалық танымдарын және шығармашылық дағдылары мен кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыратын кешенді пәндік жүйе. Бұл оқу үдерісінде меңгерілген көркемдік-эстетикалық мәдениеттің тұлғалық қырларын дамытып, оларды кәсіби көркемдік қызмет барысында толыққанды жүзеге асыруға дайындықты қамтамасыз етеді[4, 2-б]. Соған орай, болашақ суретші оқытушылардың көркем өнерді жан-жақты тұсынан даралай білуге меңгерту. Мақаланың негізгі өзектілігіне келсек, жоғары оқу орындарында көркем білім беруде оқу бағдарламаларын заманауи талаптарға сәйкестігін, болашақ педагогтардың кәсіби және шығармашылық құзыреттілігін дамытып, онда инновациялық оқыту әдістерін енгізу, сондай-ақ материалдық-техникалық базаны жетілдіру мәселелерін алдыңғы қатарға шығару. Осы факторлар болашақ өнер педагогтарының сапалы даярлығын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады және білім беру жүйесін жетілдірудің өзекті бағыттарын анықтауды қажет етеді.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазіргі көркем білім беру саласында мектеп өнер педагогтарын даярлаудағы негізгі өзекті мәселелері:

-*Оқу бағдарламаларының жеткіліксіздігі* – көптеген оқу орындарында көркем білім беру бағдарламалары ескірген, заманауи өнер технологиялары мен әдістері әлі қамтылмаған.

-*Практикалық дайындықтың әлсіздігі* – колашақ педагогтардың мектеп тәжірибесінен өту мүмкіндіктері шектеулі, бұл олардың кәсіби дағдыларын жетілдіруге кедергі келтіреді.

-*Материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі* – оқу орындарындағы қажетті жабдықтар мен ресурстардың тапшылығы көркем білім беру сапасына әсер етеді.

-*Заманауи педагогикалық технологияларды меңгеру мәселесі* – цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы жаңа әдістемелерді енгізуді талап етеді, алайда көптеген педагогтар оларды тиімді қолдануға дайын емес.

Осы жоғарыда айтылған мәселелерді шешу үшін келесі сұрақтар туындайды:

- *өнер педагогтарын даярлау барысында білім сапаларын арттыру үшін қандай нақты шараларды жүзеге асыруымыз қажет?*
- *мектептегі өнер мұғалімдерінің біліктілігін арттыруға бағытталған қандай бағдарламалар тиімді?*

Мәселелерді шешу жолдары:

*1.**Білім беру бағдарламаларын жаңарту***

– Заманауи өнер бағыттарын, цифрлық дизайнды және креативті оқыту әдістерін оқу жоспарларына енгізу;

– білім беру үдерісін жаңғырту;

Бұл өзгерістер көркем білім берудің инновациялық мазмұнын қалыптастырып, студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға, олардың цифрлық технологияларды меңгерулеріне және креативті ойлау дағдыларын жетілдіруге бағытталады. Сонымен қатар, оқу бағдарламаларына заманауи өнер мен дизайн саласындағы жаңа әдіснамалық тәсілдерді интеграциялау арқылы болашақ мамандарды кәсіби ортада сұранысқа ие етіп даярлау мүмкіндігі артар еді.

2.Практикалық даярлықты күшейту –Болашақ көркем өнер педагогтары үшін практикалық дағдыларды игеру өте маңызды. Алайда, кейбір оқу орындарында мектептермен байланыс әлсіз, сондықтан да студенттер нақты оқыту процесінде тәжірибе жинақтауда көпетеген қиындықтарға тап болады. Соған орай, суретші педагогтардың мектептерден көбірек тәжірибе жинауына мүмкіндік жасалса, шеберлік сыныптары мен тренингтер ұйымдастырылса – олардың кәсіби құзыреттілігін арттырудың тиімді жолдары да болар еді. Бұл шаралар болашақ суретші мұғалімдердің теориялық білімдерін тәжірибемен ұштастырып, оқу процесін басқару дағдыларын жетілдіруге ықпал етер еді. Сонымен қатар, педагогикалық практиканы ұзарту, менторлық бағдарламаларды енгізу және заманауи білім беру технологияларын қолдану арқылы болашақ мамандарды оқыту сапасын жақсартуға болады. Осылайша, мектептер мен жоғары оқу орындары арасындағы ынтымақтастықты күшейту, тәжірибелік оқыту алаңдарын кеңейту және білім алушыларға нақты педагогикалық ортада кәсіби машықтануға жағдай жасау маңызды.

3.Материалдық-техникалық базаны нығайту –Көркем өнер мамандарын даярлайтын көптеген оқу орындарында заманауи жабдықтардың, арнайы шеберханалардың, цифрлық студиялардың жетіспеушілігі байқалады. Бұл білім беру сапасына тікелей әсер етеді.Әсіресе интернет жүйесі толығымен қамтылса. Өнер кабинеттерін заманауи құралдармен жабдықтау, қажетті ресурстармен қамтамасыз ету – көркем білім беру сапасын арттырудың негізгі шарттарының бірі болып отыр. Бұл үрдіс интерактивті тақталар, графикалық планшеттер, 3D-принтерлер, виртуалды және толықтырылған шынайылық (VR/AR) технологиялары, сондай-ақ цифрлық дизайн мен мультимедиа өңдеуге арналған бағдарламалық жасақтамаларды енгізу. Сонымен қатар, дәстүрлі кескіндеме, мүсін және қолданбалы өнер үшін сапалы материалдармен қамтамасыз етілсе, болашақ мамандардың шығармашылық әлеуетін толыққанды дамытуға ықпал етер еді. Жалпы, мектеп пен педагогтың міндеті – оқушыны көркемдік және шығармашылық әрекеттер арқылы қоршаған ортаның эстетикалық құндылықтарын қабылдауға, оның сұлулығын сезінуге және түсінуге бағыттау [5,3-б]. Бұл үдеріс оқушылардың көркемдік танымын қалыптастырып, олардың эстетикалық сезімін дамытуға, сондай-ақ шығармашылық ойлау қабілетін жетілдіруге ықпал етеді. Көркемдік білім беру арқылы оқушылар әлемнің үйлесімін тануға, мәдени және тарихи мұраны бағалауға, сондай-ақ өз шығармашылық мүмкіндіктерін жүзеге асыруға үйренеді. Ал шығармашылық мүмкіндіктерді толық дамыту үшін, әрине, уақыт пен қолайлы жағдай қажет. Мысалы; 90-97 жылдары оқу орындарында лицей мен гимназияның айырмашылығы болмады, неліктен өйткені, елде хаос еді. Ол кезде еліміз шет елдің бағдарламаларына сүйенуге мәжбүр болды [6.

Б,11]. Міне осыдан келіп не туындайды , сондай жағдай қазіргі таңда да кездесуде. Ол қалай десек; заманауи технологиялардың қарқынды дамуы жағдайында көркем өнер саласындағы оқытушылардың осы талаптарға сәйкес оқыту үдерісін жүзеге асыруы үшін ,цифрлық құралдарды меңгеруге бөлінетін уақыттың шектеулілігі бұл үдерісті тиімді іске асыруға кедергі келтіреді. Сондықтан да, көркем өнер педагогтарын даярлайтын оқытушыларға тұрақты түрде біліктілікті арттыратын арнайы курстары ұйымдастырылып оған сағаттар бөлінсе және жалпы орта білім беретін мектептердегі сурет және еңбек пәні оқулықтары мен арнайы көркем өнерді оқытуда мектеп пен колледждердің оқу бағдарламаларына көбірек көңіл бөлінсе.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорыта айтқанда, қазіргі көркем білім беру жүйесінде мектеп өнер педагогтарын даярлауда бірқатар өзекті мәселелерге тап болуда. Бұл мәселелерді шешу үшін оқу бағдарламаларын жаңарту, практикалық даярлықты күшейту, материалдық-техникалық базаны жақсарту және заманауи технологияларды енгізу басты талаптардың бірі болып отыр. Егер осы бағытта жүйелі және кешенді жұмыстар жүргізілсе, болашақ өнер педагогтарының кәсіби деңгейі артып, мектептер мен колледждердегі көркем білім беру сапасының жоғарылауына ықпал етер еді. Осылайша, өнер педагогтарын даярлау сапасын жақсарту үшін ең алдымен педагогикалық жоғары оқу орындарындағы оқу бағдарламаларын жаңғырту қажет. Бұл ретте, болашақ суретші-мұғалімдердің практикалық дағдыларын дамытуға бағытталған оқыту әдістерін енгізу және олардың кәсіби біліктілігін арттыру жүйесін жетілдіру маңызды болып табылады. Сонымен қатар, студенттердің шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға, олардың инновациялық жобаларға қатысуына мүмкіндік беретін оқу процесін ұйымдастыру керек. Қазіргі уақытта педагогикалық бағдарламалар өз қызметін атқарғанымен, оларды заман талабына сәйкестендіру, қайта өңдеу және дамыту қажеттілігі де туындап отыр. Әсіресе, көркем білім беруге арналған оқу бағдарламаларын егеменді Қазақстанның ұлттық ерекшеліктері мен жаһандық білім беру стандарттарына сай бейімдеу өзекті мәселе болып табылады. Осыған орай, жаңа буын оқу бағдарламаларын әзірлеу үшін тиісті сала мамандарынан құралған авторлар ұжымын қалыптастыру қажет. Болашақ өнер педагогтарын кәсіби ортаға бейімдеу үшін білім беру мекемелері мен өнер индустриясы арасында серіктестік орнатып, тәжірибелік бағдарламаларды іске асырудың тиімді жолдарын қарастыру қажет. Жалпы, көркем білім беру жүйесін дамыту – елдің мәдени және шығармашылық әлеуетін арттырудың маңызды факторларының бірі болып саналады. Сондықтан да өнер педагогтарын даярлау сапасын жетілдіру тек білім беру саласының ғана емес, тұтас қоғамның дамуына оң әсерін тигізеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1.Қазақстандағы көркемдік білім беру ісінің қалыптасуы мен дамуы: https://malimetter.kz/kazakstandagy-korkemdik-bilim-beru-isinin-kalyptasuy-men-damuy/

2.Бейнелеу өнерін оқытудың мақсаттары мен міндеттері: https://malimetter.kz/bejneleu-onerin-okytudyn-maksattary-men-mindetteri/

3. Алексеева Л. Л., Олесина Е. П. Современные проблемы преподавания учебных предметов искусства //Педагогика искусства: электронный научный журнал. – 2016. – №. 4.

4. Махкамова Саодат Бахтияровна ВОПРОСЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ХУДОЖЕСТВЕННОМУ АНАЛИЗУ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В ШКОЛЕ // ORIENSS. 2021. №4. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/voprosy-podgotovki-buduschih-uchiteley-k-hudozhestvennomu-analizu-proizvedeniy-izobrazitelnogo-iskusstva-v-shkole (дата обращения: 08.03.2025).

5. Буровкина Л. А. О некоторых аспектах профессиональной подготовки будущих учителей изобразительного искусства в социальнокультурном пространстве московского мегаполиса //Bulletin of the International Centre of Art and Education. – 2018. – №. 2. – С. 6.

6.Егоров О.Г. Проблемы развития современной школы (из опыта работы) [Электронный ресурс] монография /О.Г.Егоров. -3-изд., стер М.: ФЛИРТА, 2019.-407 стр

ӘЖО 376.42 **МРНТИ 14.29.33**

Беккулова Л.[1], Тоқтарұлы Д[2].
[1]«Алматы облысы білім басқармасы» ММ, [2]«№3 арнайы мектеп-интернаты»КММ .
Алматы облысы, Қаскелең қаласы

ЗИЯТЫ ЖЕҢІЛ ЗАҚЫМДАЛҒАН ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ СЕЗІМДЕРІН ТІГІН ІСІ ЕҢБЕГІ ПӘНІ АРҚЫЛЫ ДАМЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ

АҢДАТПА

Қазіргі арнайы білім беру жүйесінде зияты жеңіл зақымдалған жоғары сынып оқушыларының эстетикалық дамуын қамтамасыз ету маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Тігін ісі еңбегі пәні оқушылардың эстетикалық қабылдауын, шығармашылық қабілеттерін және практикалық дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Зерттеу нәтижелері оқушылардың сәндік-қолданбалы өнерге қызығушылығы төмен екенін, түстер мен өрнектерді үйлестіру дағдыларының жеткіліксіздігін және практикалық дағдылардың әртүрлі деңгейде қалыптасқанын көрсетті. Сонымен қатар, ұлттық мәдениетке деген қызығушылықтың жоғары болуы мәдени-эстетикалық тәрбие берудің тиімділігін айқындады. Зерттеу нәтижелері негізінде тігін ісі пәнін оқытудың әдістерін жаңарту, интерактивті технологияларды қолдану, практикалық жаттығуларды күшейту және кәсіптік бағдарлаумен ұштастыру ұсынылады.

КІЛТ СӨЗДЕР: тігін ісі, эстетикалық даму, шығармашылық қабілеттер, арнайы білім беру, сәндік-қолданбалы өнер, кәсіби бағдар, практикалық дағдылар.

Д. Тоқтарұлы[1], Л. Беккулова[2]
[1]«Управление образования Алматинской области» ГУ, [2]«Специальная школа-интернат №3» КГУ. Алматинская область, город Каскелен

ВАЖНОСТЬ РАЗВИТИЯ ЭСТЕТИЧЕСКИХ ЧУВСТВ СТАРШЕКЛАССНИКОВ С ЛЕГКИМИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ ЧЕРЕЗ ПРЕДМЕТ «ШВЕЙНОЕ ДЕЛО»

АННОТАЦИЯ

В современной системе специального образования обеспечение эстетического развития старшеклассников с легкими интеллектуальными нарушениями является одной из важных задач. Предмет «Швейное дело» способствует развитию эстетического восприятия, творческих способностей и практических навыков учащихся. Результаты исследования показали, что интерес учащихся к декоративно-прикладному искусству низкий, их навыки сочетания цветов и узоров недостаточно развиты, а практические умения формируются на разном уровне. В то же время высокий интерес к национальной культуре подтверждает эффективность культурно-эстетического воспитания. На основе результатов исследования предлагается обновление методов преподавания швейного дела, использование интерактивных технологий, усиление практических упражнений и интеграция с профессиональной ориентацией.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: швейное дело, эстетическое развитие, творческие способности, специальное образование, декоративно-прикладное искусство, профессиональная ориентация, практические навыки.

D.Toktaruly[1], L.Bekkulova[2]
[1]"Almaty Regional Department of Education" SE, [2]"Special Boarding School No. 3" SI.
Almaty Region, Kaskelen City.

THE IMPORTANCE OF DEVELOPING THE AESTHETIS SENSIBILITIES OF HIGH SCHOOL STUDEHTS WITH MILD INTELLECTUAL DISABILITIES THROUGH THE SUBJEST OF SEWIHG

ABSTRACT

In the modern special education system, ensuring the aesthetic development of high school students with mild intellectual disabilities is one of the key tasks. The subject of sewing contributes to the development of students' aesthetic perception, creative abilities, and practical skills. The research results showed that students have a low interest in decorative and applied arts, their ability to combine colors and patterns is insufficient, and their practical skills are formed at different levels. At the same time, a high interest in national culture confirms the effectiveness of cultural and aesthetic education. Based on the research findings, it is recommended to update teaching methods for sewing, integrate interactive technologies, enhance practical exercises, and incorporate career guidance.

KEYWORDS: sewing, aesthetic development, creative abilities, special education, decorative and applied arts, career guidance, practical skills.

КІРІСПЕ

Қазіргі арнайы білім беру жүйесінде зияты зақымдалған оқушылардың эстетикалық дамуын қамтамасыз ету маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Әсіресе, зияты жеңіл зақымдалған жоғары сынып оқушылары үшін шығармашылық пәндер, оның ішінде тігін ісі еңбегі, танымдық, эмоционалдық және әлеуметтік дағдыларды жетілдірудің тиімді құралы бола алады. Тігін ісі пәні оқушылардың эстетикалық сезімдерін дамытуға, шығармашылық ойлауын қалыптастыруға және көркемдік қабілеттерін жетілдіруге мүмкіндік береді. Матаның түсі мен текстурасын сезіну, сәндік элементтерді үйлестіру және қолданбалы өнердің дәстүрлі түрлерімен танысу арқылы оқушылар сұлулықты қабылдау қабілетін дамытады. Осы зерттеуде тігін ісі пәнінің зияты жеңіл зақымдалған жоғары сынып оқушыларының эстетикалық сезімдерін дамытудың маңыздылығы қарастырылады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Зияты жеңіл зақымдалған оқушылар білім беру мен әлеуметтік бейімделу барысында қиындықтарға тап болады. Соңғы уақытта эстетикалық дамудың және шығармашылық арқылы өзін-өзі дамытудың маңызы артып келеді, әсіресе тігін сияқты көркемдік іс-әрекеттер арқылы. Тігін ісі пәні бұл оқушыларға өздерінің көркемдік бейімділіктерін зерттеуге, ұсақ моторика дағдыларын дамытуға және жалпы әл-ауқатын арттыруға мүмкіндік беретін алаң бола алады. Тігін ісі, эстетикалық сезімдер және зияты жеңіл бұзылған жоғары сынып оқушыларының тәжірибелері арасындағы байланысты. Бұған дейінгі зерттеулер ерекше қажеттіліктері бар адамдардың білімінде өнерге негізделген әдістерді енгізудің пайдалы екенін көрсеткен. Мұндай іс-әрекеттер өзін-өзі білдіру құралы ретінде қызмет етіп, жетістік сезімін дамытып, жалпы оқыту мен дамуға ықпал ете алады. Сонымен қатар, зерттеулер әртүрлі бұзылыстары бар адамдардың ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, киім дизайнында инклюзивті тәсілдерді қолданудың маңыздылығын атап өтеді [1]. Тігін ісі пәнінің мазмұнын зияты жеңіл зақымдалған оқушылардың ерекше талаптары мен талғамдарын ескеру арқылы тігінге негізделген білім беру бағдарламаларын олардың эстетикалық тәжірибесін арттыру және қоғамға тиесілілік сезімін нығайту мақсатында бейімдеуге болады. Бірқатар зерттеушілер сапалық әдістерді қолданады, атап айтқанда, тереңдетілген сұхбаттар мен бақылау әдістерін пайдалана отырып, оқушылардың тәжірибелері мен қабылдау ерекшеліктерін жан-жақты түсінуге және тігін ісіне негізделген іс-әрекеттердің олардың эстетикалық дамуына әсерін анықтауға тырысады[2], [3],[4]. . Отандық ғалымдар А.Әбіжанова және т.б. (2019) зерттеуінде зияты жеңіл зақымдалған 20 жоғары сынып оқушысының эстетикалық сезімдерін дамыту мақсатында кесте тігу сабақтарын қолдану қарастырылды. Зерттеу барысында оқушылардың ұсақ моторикасын, кеңістіктік бағдарын және зейінін дамыту үшін дизайн эскиздерін сызу және тігістерді дәл орындау сияқты тігін ісі тапсырмаларын енгізе отырып, оқыту әдісі қызықты, көрнекі және ойын элементтері бар материалдарды пайдалануға негізделді, сондай-ақ бұл әрекеттер еңбекке баулу және адамгершілік тәрбие сияқты ауқымды мақсаттармен ұштастырып қарастырды[5]. Сонымен қатар, тігін сабақтарын жалпы білім беру саясаты мен әлеуметтік әділеттілік тақырыптарымен

үйлестіру маңызды. Бұл тәсіл оқушыларға өз еңбектерінің мәдени маңыздылығы мен әлеуметтік әсерін түсінуге көмектесіп, олардың шығармашылық өрнектері арқылы өзіндік болмысын сезінуіне ықпал етеді. Бұл үшін нақты мақсаттар қойылып, техникалық дағдылар мен эстетикалық қабылдауды бағалайтын түрлі бағалау құралдары қолданылуы керек. Оқушылардың жетістіктерін жүйелі түрде бағалап, оларға тұрақты түрде кері байланыс беру олардың мотивациясын арттырып, оқу нәтижелерін нығайтуға көмектеседі[6]. Сонымен бірге, тігін білімін мәдени мұрамен байланыстыру оқушылардың өз мәдениеті мен басқа халықтардың мәдениетін түсінуіне ықпал етеді. Дәстүрлі тігін әдістері мен дизайн элементтерін қамтитын жобалар оқушылардың тарихи және мәдени контексті тереңірек түсінуіне жағдай жасайды. Ақырында, өнерге негізделген білім беру зерттеу әдістерін қолдану оқыту мен үйрену үдерісін жақсарта алады. Бұл әдістер шығармашылық пен рефлексияны баса көрсетеді, оқушылардың өз жұмыстарына тереңірек үңілуіне және эстетикалық қағидаларды жақсырақ меңгеруіне мүмкіндік береді. Осы тәсілдерді біріктіре отырып, мұғалімдер жеңіл ақыл-ой кемістігі бар аға сынып оқушыларына эстетикалық білім беруді оқу бағдарламасына тиімді түрде енгізіп, олардың жалпы оқу тәжірибесін байыта алады.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ

Зияты жеңіл зақымдалған жоғары сынып оқушыларының эстетикалық сезімдерін тігін ісі еңбегі пәні арқылы дамуын анықтау үшін сауалнама алынған болатын. Сауалнамаға қатысқан ата-аналар саны -100 адам.

Сауалнама мақсаты: Зияты жеңіл зақымдалған жоғары сынып оқушыларының эстетикалық сезімдерін тігін ісі еңбегі пәні арқылы дамытуда ата-аналардың қатысу деңгейін, олардың әдіс-тәсілдерін және балаларға деген әсерін бағалау. Ең бірінші ата-аналардың негізгі ақпаратын жинадық, олар зерттеуге қосымша контекст береді.

Кесте 1 –ата-аналардан алынған сауалнама сұрақтары және жауаптары

Сауалнама сұрақтары	Жауаптар	Саны	%
Жалпы қызығушылық деңгейі			
Менің балам тігін ісіне қызығушылық танытады.	Мүлдем келіспеймін	39	39
	Келіспеймін	51	51
	Келісемін	10	10,1
	Толық келісемін	0	0
Менің балам сән мен киім дизайны туралы ақпарат білуге құштар.	Мүлдем келіспеймін	51	51
	Келіспеймін	20	20
	Келісемін	26	26
	Толық келісемін	3	3
Балам түрлі маталар мен олардың текстурасын зерттегенді ұнатады.	Мүлдем келіспеймін	42	41,6
	Келіспеймін	35	34,7
	Келісемін	33	32,7
	Толық келісемін	0	0
Шығармашылық және эстетикалық даму			
Балам түрлі түстер мен өрнектерді үйлестіруді біледі.	Мүлдем келіспеймін	73	72,3
	Келіспеймін	29	28,7
	Келісемін	6	5,9
	Толық келісемін	1	1
Тігін ісі сабағы баламның шығармашылық қабілетін дамытуға көмектеседі.	Мүлдем келіспеймін	14	14
	Келіспеймін	14	14
	Келісемін	11	10,9
	Толық келісемін	61	61,4

Менің балам жаңа дизайн мен үлгілерді ойлап табуға тырысады.	Мүлдем келіспеймін	50	51
	Келіспеймін	42	42,9
	Келісемін	6	5,1
	Толық келісемін	1	1
Практикалық дағдылар			
Балам тігін жұмыстарын орындау барысында ұқыптылық пен жауапкершілік танытады.	Мүлдем келіспеймін	50	50,1
	Келіспеймін	9	9,1
	Келісемін	39	39,8
	Толық келісемін	2	2
Киім немесе мата бұйымдарын безендіру барысында эстетикалық талғамын көрсетеді.	Мүлдем келіспеймін	10	10,1
	Келіспеймін	10	10,1
	Келісемін	58	58
	Толық келісемін	22	22
Балам үйде де қолөнер және тігін жұмыстарымен айналысуға ниетті.	Мүлдем келіспеймін	43	43,4
	Келіспеймін	10	10,1
	Келісемін	41	41,4
	Толық келісемін	6	6,6
Мәдени және әлеуметтік қабылдау			
Балам қазақтың дәстүрлі ою-өрнектеріне және ұлттық киімдерге қызығушылық танытады.	Мүлдем келіспеймін	1	1
	Келіспеймін	7	6
	Келісемін	46	46,5
	Толық келісемін	46	46,5
Тігін ісі пәні арқылы балам басқа халықтардың сәндік-қолданбалы өнерін түсіне бастады.	Мүлдем келіспеймін	1	1
	Келіспеймін	7	7
	Келісемін	34	34
	Толық келісемін	58	58
Балам тігін ісі арқылы өзін-өзі көрсету мүмкіндігіне ие болады деп санаймын.	Мүлдем келіспеймін	0	0
	Келіспеймін	24	23,5
	Келісемін	39	39,8
	Толық келісемін	36	36,7
Жалпы көзқарас			
Менің ойымша, тігін ісі еңбегі пәні баламның эстетикалық дамуына оң әсер етеді.	Мүлдем келіспеймін	0	0
	Келіспеймін	18	18
	Келісемін	62	62
	Толық келісемін	20	20
Тігін ісімен айналысу баламның сенімділігін арттыруға көмектеседі.	Мүлдем келіспеймін	24	24
	Келіспеймін	16	16
	Келісемін	24	24
	Толық келісемін	45	45
Бұл пән болашақта баламның кәсіби бағытын таңдауға ықпал етуі мүмкін.	Мүлдем келіспеймін	7	7
	Келіспеймін	27	27
	Келісемін	41	41
	Толық келісемін	25	25

Дереккөз: авторлар дайындаған.

НӘТИЖЕЛЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ТАЛҚЫЛАУ

Сауалнама нәтижелері ата-аналардың тігін ісі еңбегі пәнінің оқушылардың шығармашылық дамуына, эстетикалық сезімін қалыптастыруға және әлеуметтік бейімделуіне

әсері туралы пікірлерін талдауға мүмкіндік береді. Бұл зерттеу нәтижелері белгілі бір заңдылықтарды көрсетеді және білім беру процесін жақсарту үшін маңызды қорытындылар жасауға негіз болады.

Ата-аналардың басым көпшілігі (90%) балаларының тігін ісіне қызығушылық танытпайтынын көрсетті (51% – «келіспеймін», 39% – «мүлдем келіспеймін»). Сонымен қатар, сән және киім дизайнына қызығушылық та төмен деңгейде екені байқалды: 51% – «мүлдем келіспеймін», 20% – «келіспеймін». **Оқушылардың тігін ісіне деген қызығушылығы төмен,** сондықтан бұл пәнді қызықты әрі тартымды ету үшін мотивациялық әдістерді күшейту қажет.

Бұл көрсеткіштер оқушылардың сәндік-қолданбалы өнерге деген қызығушылығын арттыру үшін оқыту әдістерін жаңарту қажеттігін көрсетеді.

Оқушылардың эстетикалық сезімдерін дамыту бойынша қарама-қайшы нәтижелер байқалды. Түстер мен өрнектерді үйлестіру қабілеті төмен деп бағаланған (72,3% – «мүлдем келіспеймін», 28,7% – «келіспеймін»). Бірақ сонымен қатар, ата-аналардың 61,4%-ы тігін сабағының шығармашылық қабілетті дамытуға оң әсер ететінін атап өтті. **Шығармашылық және эстетикалық даму бойынша қайшылықты тенденциялар байқалады** – бір жағынан, тігін пәнінің дамытушылық әсері мойындалады, бірақ түстер мен дизайнды үйлестіру сияқты нақты дағдылар әлі жетілдіруді қажет етеді.

Бұл тігін ісінің белгілі бір аспектілерінің оқушылар үшін қызықты болатынын, бірақ олардың эстетикалық қабілеттерін дамыту үшін қосымша мотивация қажет екенін көрсетеді.

Оқушылардың тігін жұмыстарындағы ұқыптылығы мен жауапкершілігіне қатысты пікірлер әртүрлі: 50,1% – «мүлдем келіспеймін», 9,1% – «келіспеймін», 39,8% – «келісемін», 2% – «толық келісемін». Бұл нәтиже оқушылардың практикалық дағдыларының толық қалыптаспағанын және қосымша қолдау мен практикалық жаттығуларды қажет ететінін көрсетеді. Дегенмен, 58% ата-ана балалардың киім немесе мата бұйымдарын безендіруде эстетикалық талғам көрсете алатынын атап өтті. **Практикалық дағдыларды дамытуға назар аудару қажет.** Кейбір оқушылар тігін ісіне ұқыпты қараса да, жалпы жауапкершілік деңгейі жеткіліксіз.

Мәдени және әлеуметтік қабылдауда салыстырмалы түрде оң нәтиже байқалды. Ата-аналардың 46,5%-ы балаларының қазақтың дәстүрлі ою-өрнектеріне және ұлттық киімдерге қызығушылық танытатынын айтса, тағы 46,5%-ы «толық келісемін» деп жауап берген. Сонымен қатар, 58% ата-ана тігін пәні басқа халықтардың сәндік-қолданбалы өнерін түсінуге көмектесетінін растады. Бұл нәтиже ұлттық мәдениетті оқушыларға үйретудің тиімділігін және оның олардың эстетикалық дамуына ықпал ететінін көрсетеді. **Мәдени мұраны үйрету сәтті жүзеге асуда.** Қазақтың дәстүрлі ою-өрнектері мен басқа халықтардың сәндік-қолданбалы өнерін түсінуге қатысты оң пікірлер басым.

Ата-аналардың жалпы көз қарасы бойынша 62%-ы тігін пәні балаларының эстетикалық дамуына оң әсер етеді деп санайды, ал 20%-ы «толық келісемін» деп жауап берген. Бұл нәтиже аталмыш пәннің маңыздылығын айқындайды. Сонымен қатар, 45% ата-ана тігін ісі балаларының сенімділігін арттыруға көмектесетінін атап өтті. Бұл көрсеткіш оқушылардың өзін-өзі көрсету мүмкіндіктерінің артуына тігін пәнінің ықпал ететінін білдіреді. Бұл пәннің оқушылардың болашақ кәсіби бағытын анықтауға әсері туралы пікірлер әртүрлі: 41% – «келісемін», 25% – «толық келісемін», 27% – «келіспеймін», 7% – «мүлдем келіспеймін». Бұл нәтижелер тігін ісі пәнінің кейбір оқушылар үшін болашақ кәсіби таңдауға әсер ететінін көрсетеді. Дегенмен, көптеген ата-аналар (34%) бұл пәннің кәсіби бағдар үшін аса маңызды емес екенін көрсеткен. **Пәннің оқушылардың кәсіби бағдарлауына әсері әлі толық дәлелденбеген.** Кейбір ата-аналар бұл пәннің кәсіби болашақ үшін маңызын мойындайды, бірақ басым көпшілігі оны негізгі фактор ретінде қарастырмайды.

Жоғарыдағы нәтижелерге сүйене отырып, төмендегідей ұсыныстар жасауға болады:

- Тігін ісіне қызығушылықты арттыру үшін интерактивті әдістер мен заманауи трендтерді оқу бағдарламасына енгізу қажет.
- Шығармашылық қабілеттерді дамыту үшін оқушыларға дизайн жасау және модельдеу бойынша көбірек еркіндік беру керек.
- Практикалық дағдыларды дамыту үшін қосымша жаттығулар мен үй тапсырмаларын

ұйымдастыру тиімді болмақ.

- Тігін пәнін кәсіби бағдармен ұштастыру үшін кәсіптік бағдар беру шараларын, арнайы шеберлік сабақтарын және тігін шеберханаларымен ынтымақтастықты дамыту қажет.

ҚОРЫТЫНДЫ

Тігін ісі пәнін тиімді ұйымдастыру арқылы зияты жеңіл зақымдалған оқушылардың эстетикалық дамуын жақсартуға мүмкіндік береді. Зерттеу нәтижелері зияты жеңіл зақымдалған жоғары сынып оқушыларының тігін ісі пәніне қызығушылығының төмен деңгейде екенін көрсетті. Оқушылардың көпшілігі сәндік-қолданбалы өнер мен киім дизайнына қызығушылық танытпайды, бұл олардың эстетикалық және шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін оқыту әдістерін жетілдіру қажеттігін көрсетеді. Сонымен қатар, сауалнама нәтижелері шығармашылық және эстетикалық даму бойынша қарама-қайшы пікірлерді анықтады. Бір жағынан, ата-аналар тігін пәнінің эстетикалық қабылдау мен шығармашылық қабілетті дамытуға оң ықпал ететінін мойындайды, алайда түстер мен өрнектерді үйлестіру дағдыларының жеткіліксіздігі байқалады. Оқушылардың практикалық дағдылары да әртүрлі деңгейде қалыптасқан, бұл пәнді оқытуда қосымша мотивация мен практикалық жаттығулар енгізу қажеттігін көрсетеді. Мәдени және әлеуметтік қабылдау бойынша оң нәтижелер байқалды. Қазақтың дәстүрлі ою-өрнектеріне қызығушылықтың жоғары болуы ұлттық мәдениетке деген құрмет пен қызығушылықты дамыту мүмкіндігінің бар екенін көрсетеді. Сонымен қатар, басқа халықтардың сәндік-қолданбалы өнерін түсіну қабілетінің артуы тігін пәнінің тәрбиелік маңызын дәлелдейді. Кәсіби бағдарлау аспектісі бойынша ата-аналардың пікірі екіге бөлінді. Кейбір ата-аналар тігін ісінің оқушылардың болашақ мамандық таңдауына ықпал ететінін мойындаса, басым бөлігі бұл пәннің кәсіби бағытты анықтаудағы рөлін жеткілікті деп санамайды. Бұл тігін ісі пәнін кәсіптік білім берумен ұштастыру қажеттігін көрсетеді. Жалпы, зерттеу нәтижелері тігін ісі пәнінің білім беру бағдарламасындағы рөлін қайта қарастырып, оқыту әдістерін жаңарту қажеттігін айқындайды. Пәннің тартымдылығын арттыру үшін интерактивті әдістерді қолдану, шығармашылық еркіндік беру, практикалық жаттығуларды күшейту және кәсіптік бағдар беру жұмыстарын жандандыру қажет. Бұл тәсілдер оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың эстетикалық қабылдауын, шығармашылық қабілеттерін және практикалық дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. T A Zaytseva, L A Koroleva and I A Slesarchuk «**Inclusiveness in Clothing Design»** Published under licence by IOP Publishing Ltd IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, Volume 1079, Chapter 1. **1079** 022051**DOI** 10.1088/1757-899X/1079/2/022051
2. Khomenko Liudmyla «ANALYSIS OF THE EXPERIENCE OF FORMATION OF SKILLS AND CAPABILITY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN THE PROCESS OF PERFORMING HAND SEWING WORKS» 2021 pp 139-146 10.31499/2307-4906.1.2021.228803
3. *Osei Joseph, Osei-Poku Patrick, Howard Ebenezer Kofi, Adjei-Boateng Emmanuel «Linkages Between the Curriculum of Institutions Offering Clothing and Textiles and Their Allied Industry»* January 31st 2021 **DOI:** 10.7176/JEP/12-3-14
4. Fatma Mete «The creative role of sources of inspiration in clothing design» International Journal of Clothing Science and Technology 1 July 2006. Pp 278-293 https://doi.org/10.1108/09556220610668509
5. Abizhanova Assem, Almukhambetov Berikzhan, Kanapyanova Raushan, Mukhanova Ainur, Zhapalova Kamila, and Kapessova Taniya. "New Trends of Teaching Methodology in Embroidery Classes to Children with Intellectual Disability." Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment, 2019.
6. Yiying Tao, Yuheng Tao «Integrating Aesthetic Education in Quality Education: A Bibliometric Analysis of Sustainable Development Perspectives» *Sustainability* **2024**, *16*(2), 855; **https://doi.org/10.3390/su16020855**

ӘОЖ 37.02 **МРНТИ 14.35.09**

Ожарова Г.М. 2 курс докторанты
Ақбаева Ш.А. п.ғ.к., доцент
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

ДӘСТҮРЛІ ӨНЕР МЕН ЗАМАНАУИ ДИЗАЙН ИНТЕГРАЦИЯСЫ: ТӘЖІРИБЕЛЕР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР

АҢДАТПА

Мақалада көркем білім берудегі дәстүр мен жаңашылдық арасындағы байланыс қарастырылады. Негізгі мәселелер ретінде дәстүрлі ұлттық өнердің заманауи білім беру жүйесіне интеграциясы және жаңашыл әдістер арқылы студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыту мәселелері қарастырылды. Зерттеудің мақсаты – көркем білім беру саласында дәстүр мен заманауи дизайн элементтерін үйлестіре отырып, оқу үрдісінің сапасын арттыру. Мақала міндеттері: дәстүрлі өнердің педагогикалық құндылықтарын анықтау, заманауи дизайн әдістерін енгізу арқылы білім беру стратегияларын жетілдіру, және ұлттық құндылықтарды сақтай отырып, инновациялық әдістерді дамыту.

КІЛТ СӨЗДЕР: көркем білім беру, дәстүр, жаңашылдық, заманауи дизайн, ұлттық құндылықтар.

Г.М.Ожарова, докторант 2 курса
Ш.А.Акбаева, к.п.н., доцент
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

ИНТЕГРАЦИЯ ТРАДИЦИОННОГО ИСКУССТВА И СОВРЕМЕННОГО ДИЗАЙНА: ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается связь между традицией и инновацией в художественном образовании. В качестве основных вопросов затрагивается интеграция традиционного национального искусства в современную систему образования и развитие творческих способностей студентов с использованием инновационных методов. Цель исследования - повышение качества образовательного процесса через сочетание традиционных элементов искусства и современных дизайнерских подходов в области художественного образования. Задачи статьи: определение педагогических ценностей традиционного искусства, совершенствование образовательных стратегий путем внедрения современных методов дизайна, а также развитие инновационных методов с сохранением национальных ценностей.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: художественное образование, традиция, инновация, современный дизайн, национальные ценности.

Ozharova G.*2nd-year doctoral student*
Akbayeva Sh. *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor*
Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)

INTEGRATION OF TRADITIONAL ART AND MODERN DESIGN: EXPERIENCE AND PROSPECTS

ABSTRACT

This article explores the relationship between tradition and innovation in art education. Key topics include the integration of traditional national art into the modern education system and the

development of students' creative abilities through innovative methods. The study aims to improve the quality of the educational process by combining traditional art elements with contemporary design approaches in the field of art education. The objectives of the article are: to identify the pedagogical values of traditional art, to enhance educational strategies by implementing modern design methods, and to develop innovative methods while preserving national values.

KEYWORDS: art education, tradition, innovation, contemporary design, national values.

КІРІСПЕ

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды сақтау және оларды жаңашылдықпен үйлестіру маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Әсіресе, көркем білім беру саласында дәстүрлі өнер мен заманауи дизайн элементтерін интеграциялау қажеттілігі артып келеді. Бұл процесс тек ұлттық мәдени мұраны сақтау емес, сонымен қатар студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға, олардың эстетикалық талғамын қалыптастыруға және жаһандық бәсекеге қабілетті маман даярлауға бағытталған[1].

Дәстүрлі өнер ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан рухани байлықтың негізі ретінде қарастырылады. Ол қоғамның тарихи, мәдени және эстетикалық құндылықтарын бейнелейді[2]. Ал заманауи дизайн инновациялық технологиялар мен креативті тәсілдер арқылы осы құндылықтарды жаңа деңгейге шығаруға мүмкіндік береді. Осылайша, дәстүр мен жаңашылдықтың өзара ықпалдасуы білім беру саласында бірегей нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді[3].

Зерттеу тақырыбының өзектілігі дәстүрлі өнердің педагогикалық әлеуетін зерттеумен және оны заманауи дизайн әдістерімен үйлестіре отырып, көркем білім берудің жаңа стратегияларын әзірлеумен анықталады. Бұл бағытта ұлттық мәдениетті сақтау және дамыту міндеті жаһандану үдерістерінің ықпалына қарамастан маңызды болып қала береді[4].

Ғылыми мақаланың мақсаты – дәстүрлі өнер мен заманауи дизайн элементтерін біріктіру арқылы көркем білім берудің тиімділігін арттыру жолдарын қарастыру. Зерттеу барысында дәстүр мен жаңашылдықтың үйлесімділігін қамтамасыз ететін инновациялық әдістер анықталып, олардың білім беру саласындағы тәжірибелік қолданысы зерттеледі[5].

Бұл тақырып білім беру саласында ғана емес, сонымен қатар мәдениет, өнер және дизайн салаларындағы мамандар үшін де өзекті болып табылады. Тақырыптың тәжірибелік маңыздылығы оқу үрдісінде заманауи дизайн әдістерін қолдану арқылы студенттердің шығармашылық әлеуетін толыққанды ашуға мүмкіндік беретін стратегияларды жасау қажеттілігімен байланысты[6].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Дәстүрлі өнер мен заманауи дизайн элементтерін біріктіру қазіргі көркем білім берудің маңызды аспектісі болып табылады. Бұл үрдіс ұлттық мәдени мұраны сақтау мен оны жаңғыртуға бағытталған. Сонымен қатар, ол студенттердің шығармашылық қабілеттерін арттырып, олардың эстетикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға ықпал етеді[7]. Әлемдегі озық тәжірибелерді талдай отырып, бұл бағыттың түрлі елдерде қалай дамып жатқанын қарастыруға болады.

Ұлыбританияда дәстүрлі өнер мен заманауи дизайн интеграциясы «Arts and Design Education» атты арнайы пәндер арқылы жүзеге асады. Бұл пәндер ұлттық мәдени мұраны заманауи цифрлық технологиялармен үйлестіре отырып, студенттерді шығармашылық мамандықтарға даярлайды[8]. Гарвард университеті «Learning Through Art» бағдарламасын енгізіп, студенттерді көркем жобалар арқылы заманауи технологияларды қолдануға үйретеді. Бұл бағдарламада Джон Дьюи мен Ховард Гарднер сияқты ғалымдардың білім беру философиялары негізге алынады.

Финляндияда бұл үрдіс STEAM-білім беру (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) моделінің аясында дамытылуда. Хельсинки университеті көркем және

техникалық пәндерді біріктіру арқылы студенттердің кешенді дағдыларын дамытуға бағытталған бағдарламалар ұсынады[9].

Қазақстанда дәстүрлі өнер мен заманауи дизайнның үйлесуі білім беру жүйесінде жаңа бастамалар арқылы жүзеге асырылуда. Мысалы, Назарбаев Университеті мен Қазақ ұлттық өнер университеті осы бағытта зерттеу жұмыстарын жүргізіп, «Көркем өнер және дизайн» бағдарламасын енгізді. Бұл бағдарлама студенттерге дәстүрлі қолөнер мен заманауи технологияларды біріктіруге мүмкіндік береді[10].

Мектепке дейінгі және орта білім беру деңгейінде де көркемдік пәндерге заманауи әдістер енгізілуде. «Көркем еңбек» оқулығы (авторлары: Ә.К. Жұмабекова, Ж.С. Сейітқалиева) ұлттық мәдени мұраларды таныстырумен қатар, креативті жобалау әдістерін қамтиды. Сонымен қатар, Ж. Аймауытовтың «Тәрбиеге жетекші» еңбегі көркем білім берудің педагогикалық құндылықтарын зерттеуге негіз болып табылады.

Қазақстандық ғалымдар көркем білім беру саласында дәстүр мен жаңашылдықты интеграциялауға байланысты бірқатар еңбектер жариялады. Мысалы, профессор Қ. Әбішевтің «Қазақ халқының өнері» атты кітабы ұлттық мәдени мұраны зерттеуге бағытталған. Сонымен қатар, Ә. Қастеев атындағы өнер музейінің ұжымы әзірлеген «Қазақтың дәстүрлі өнері» атты әдістемелік құрал заманауи дизайн әдістерін енгізуге негіз бола алады.

Қазақстанда дәстүрлі өнер мен заманауи дизайн элементтерін біріктіру үдерісі қарқынды дамуда. Дегенмен, бұл бағытта шешуді қажет ететін бірқатар мәселелер бар. Біріншіден, ұлттық мәдениетті сақтау мен жаһандық стандарттарға сай болу арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз ету қажет. Екіншіден, көркем білім беру саласында тәжірибелік әдістемелер мен инновациялық технологияларды енгізу арқылы оқыту сапасын арттыру керек.

Жоғарыда аталған тәжірибелер мен еңбектер дәстүр мен жаңашылдықты үйлестіру арқылы көркем білім берудің жаңа деңгейге көтерілуіне мүмкіндік береді. Бұл бағыттағы жұмыстар ұлттық мәдениетті сақтап, оны заманауи талаптарға сай бейімдеуге ықпал етеді.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Зерттеу барысында дәстүр мен жаңашылдықтың үйлесімділігін қамтамасыз ететін инновациялық әдістер анықталды, және олардың білім беру саласындағы тәжірибелік қолданылуы зерттелді. Бұл әдістердің басты мақсаты – студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыту, ұлттық құндылықтарды сақтау және заманауи технологияларды қолдану арқылы білім беру сапасын арттыру.

Жүргізілген талдау барысында дәстүрлі өнерді заманауи дизайнмен үйлестіруге бағытталған бірнеше маңызды әдістер анықталды:

1. Графикалық және цифрлық технологиялар: дәстүрлі ою-өрнектер мен ұлттық нақыштарды Adobe Photoshop, CorelDRAW сияқты бағдарламаларда цифрландыру.
2. Интерактивті оқыту әдістері: мультимедиялық платформалар арқылы студенттерге дәстүрлі өнердің құндылықтарын заманауи дизайнмен интеграциялауды үйрету.
3. Креативті жобалық жұмыстар: студенттер дәстүрлі өнер элементтерін пайдалана отырып, интерьер дизайны, киім үлгілері, және көркем плакаттар жасаумен айналысты.

Практикалық қолданылу салалары:

- Дәстүрлі ою-өрнектерді кәдесыйлық өнімдерге, интерьер элементтеріне және цифрлық графикаға қолдану.
- Ұлттық ерекшеліктерді сақтау үшін білім беру бағдарламаларына инновациялық технологияларды енгізу.

Бұл зерттеуде дәстүр мен заманауи дизайн элементтерінің үйлесімділігі жаңа білім беру әдістері арқылы жүзеге асырылды. Мысалы, Қазақстанда дәстүрлі ою-өрнектерді сән индустриясында қолдану тәжірибесі зерттелді. Астана қаласындағы Қазақ ұлттық өнер университетінің студенттері арасында осы бағытта бірнеше жобалар іске асырылды.

Дәстүрлі өнер мен заманауи дизайн элементтерін үйлестіру тек шығармашылық салаларда емес, білім беру бағдарламаларында да табысты қолданылуда. Қазақстанда Назарбаев Университетінің өнер және дизайн факультеті осы әдістерді студенттерді оқытуда белсенді түрде қолданып келеді. Сонымен қатар, қазақ ұлттық мәдениетіне негізделген креативті жобалар Қазақстанның халықаралық аренадағы мәдени танымалдығын арттыруда маңызды рөл атқарады.

Ұсыныстар:

- Дәстүрлі және заманауи элементтердің интеграциясын арттыру мақсатында көркем білім беру бағдарламаларын жаңғырту.
- Заманауи дизайн әдістерін қолдану арқылы ұлттық өнерге қызығушылықты арттыруға бағытталған қосымша материалдар әзірлеу.
- Инновациялық әдістерді кеңінен қолдану арқылы студенттердің шығармашылық мүмкіндіктерін арттыруға ықпал ету.

Бұл зерттеу нәтижелері дәстүрлі өнер мен заманауи дизайнды интеграциялаудың мүмкіндіктері мен болашағын көрсетіп, білім беру саласындағы жаңа тәсілдердің негізін қалады. Зерттеу барысында алынған деректерді әрі қарай тереңдетіп, оларды тәжірибелік білім беру саласында қолдану ұсынылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Зерттеу барысында дәстүрлі өнер мен заманауи дизайнның интеграциясы білім беру саласында ерекше маңызға ие екені анықталды. Ұлттық өнерді жаңғырту және оны заманауи білім беру үдерісінде қолдану студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға, кәсіби дағдыларын жетілдіруге және ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді.

Инновациялық әдістер мен цифрлық технологияларды пайдалану дәстүр мен жаңашылдықтың үйлесімділігін қамтамасыз етіп, білім беру үдерісін жаңа сапалық деңгейге көтереді. Бұл әдістер студенттердің тек шығармашылық ойлауын ғана емес, сонымен қатар ұлттық мұраға деген құрметін қалыптастырады.

Қорытындылай келе, дәстүрлі өнер мен заманауи дизайнның бірлігі Қазақстанның мәдени-рухани дамуына және жас ұрпақтың креативті әлеуетін арттыруға үлкен үлес қосатынына сенім білдіруге болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Абдығазиева, Ш. Ж. Көркем өнер және оның білім беру жүйесіндегі рөлі. Алматы: "Ғылым" баспасы, 2018.
2. Айтқұлова, Г. Б. Қазақ ұлттық өнері және заманауи дизайн әдістері. Астана: "Фолиант", 2020.
3. Ахметов, Т. Қ. Цифрлық технологиялар және көркем білім беру: Интеграциялық тәсілдер. Алматы: "Көкжиек", 2019.
4. Исабекова, Ә. Ж. Ұлттық мұра және білім беру жүйесіндегі инновациялар. Шымкент: "Өрлеу" баспасы, 2021.
5. Назарбаев, Н. Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. Астана: "Елорда", 2017.
6. Омарова, Р. К. Заманауи көркем педагогика және оның ерекшеліктері. Қарағанды: "Білім", 2020.
7. Панов, Ю. В. Инновационные подходы в художественно-педагогическом образовании. Москва: "Просвещение", 2018.
8. Сәрсенова, М. Т. Дәстүрлі өнер және цифрлық технологиялардың синтезі. Алматы: "Дәуір", 2019.
9. Тұрсынова, Л. Қ. Қазақ өнерінің заманауи дизайнымен байланысы: теория және практика. Түркістан: "Қожа Ахмет Ясауи университетінің баспасы", 2021.
10. UNESCO. Art Education Policies and Their Role in Culture Development. Paris: UNESCO Publishing, 2019.

УДК 378.096 **МРНТИ 14.35.09**

Серік Ә.Т.
магистрант 2 курс, Кәсіптік оқыту
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ КОНТЕКСТІНДЕГІ КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ: ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕР МЕН ӘДІСТЕМЕЛІК ТӘСІЛДЕР

АҢДАТПА

Мақалада Қазақстандағы көркемдік білім беру контекстіндегі көптілді білім берудің теориялық негіздері қарастырылады. Көркем сауаттылықты қалыптастыруда және мамандандырылған терминдерді игеруде тілдердің көп мағыналылығының рөліне ерекше назар аударылады. Көркем пәндерге көптілді оқытуды енгізу процесінде оқытушылар мен студенттердің алдында тұрған проблемалар мен сын-қатерлер, сондай-ақ елдегі мәдени және тілдік әртүрлілікті дамыту үшін осы тәсілдің өзектілігі мен маңыздылығы талданады. Көркемсурет университеттерінде көптілді білім беруді тиімді жүзеге асыруға ықпал ететін негізгі әдістемелік принциптер негізделген. Мақалада сонымен қатар көп тілді ортада оқытушыларды оқытуға дайындаудың теориялық және практикалық аспектілері, мультимедиялық технологиялар мен инновациялық әдістерді қолдану мысалдары келтірілген. Зерттеу нәтижесінде көптілді көркемдік білім беру саласындағы білім беру процесін жетілдіру бойынша ұсыныстар ұсынылады.

ТІРЕК СӨЗДЕР: көптілді білім беру, көркемдік білім беру, көптілділік, Қазақстан, әдістеме, көркем терминдер, инновациялық әдістемелер, оқыту.

Серік Ә.Т.
магистрант 2 курс, Профессиональное обучение
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КОНТЕКСТЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются теоретические основы полиязычного образования в контексте художественного образования в Казахстане. Особое внимание уделяется роли многозначности языков в формировании художественной грамотности и усвоении специализированных терминов. Анализируются проблемы и вызовы, с которыми сталкиваются преподаватели и студенты в процессе внедрения полиязычного обучения в художественные дисциплины, а также актуальность и значимость данного подхода для развития культурного и языкового многообразия в стране. Обоснованы ключевые методические принципы, которые способствуют эффективной реализации полиязычного образования в художественных вузах. В статье также освещаются теоретические и практические аспекты подготовки преподавателей к обучению в многоязычной среде, приводятся примеры использования мультимедийных технологий и инновационных методик. В результате исследования предлагаются рекомендации по совершенствованию образовательного процесса в области полиязычного художественного образования.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: полиязычное образование, художественное образование, многоязычие, Казахстан, методика, художественные термины, инновационные методики, преподавание.

Serik A.T.
2nd year Master's student, Professional training
Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)

MULTILINGUAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF ART EDUCATION IN KAZAKHSTAN: THEORETICAL FOUNDATIONS AND METHODOLOGICAL APPROACHES

ABSTRACT

The article examines the theoretical foundations of multilingual education in the context of art education in Kazakhstan. Special attention is paid to the role of the ambiguity of languages in the formation of artistic literacy and the assimilation of specialized terms. The problems and challenges faced by teachers and students in the process of introducing multilingual education in art disciplines are analyzed, as well as the relevance and significance of this approach for the development of cultural and linguistic diversity in the country. The key methodological principles that contribute to the effective implementation of multilingual education in art universities are substantiated. The article also highlights the theoretical and practical aspects of teacher training in a multilingual environment, provides examples of the use of multimedia technologies and innovative techniques. As a result of the study, recommendations are proposed for improving the educational process in the field of multilingual art education.

KEYWORDS: multilingual education, art education, multilingualism, Kazakhstan, methodology, artistic terms, innovative methods, teaching.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность полиязычного образования в современном Казахстане определяется как социальными, так и культурными факторами, связанными с многоязычным характером страны и глобализацией образовательных процессов. Казахстан, являясь многонациональной страной, активно стремится к гармонизации языковой политики, что находит отражение в образовании. В последние десятилетия, вследствие активного внедрения стратегии полиязычного образования, обучение на трех языках (казахском, русском и английском) становится важной составляющей образовательной системы. Опираясь на Конституцию Республики Казахстан, где говорится, что «Каждый имеет право использовать свой родной язык и культуру, свободно выбирать язык общения, образования, воспитательной и творческой деятельности», стратегия полиязычного образования формирует ряд условий для развития полиязычной системы образования. Такая политика, где в Казахстане говорят на 130 языках, является приоритетом взаимодействия в межкультурном общении и владение иностранным языком рассматривается как один из инструментов для расширения профессиональных знаний [1, с. 10].

Художественное образование, как и другие сферы знаний, не остаётся в стороне от требований к многоязычной подготовке специалистов. Важным аспектом в этом контексте является освоение студентами художественных терминов на нескольких языках, что способствует не только углублённому пониманию искусства, но и расширяет культурный кругозор учащихся. В Казахстане, где основными языками обучения являются казахский и русский, а английский играет важную роль в международной коммуникации, полиязычное образование становится важным инструментом для подготовки специалистов в области искусства, обладающих широкими знаниями и навыками работы в многоязычной среде.

Несмотря на активное развитие полиязычного образования в стране, процесс внедрения полиязычного обучения в художественные дисциплины сталкивается с рядом теоретических и практических трудностей, таких как нехватка специализированных материалов на трех языках, сложности перевода художественных терминов и необходимость подготовки преподавателей для работы в многоязычной среде. В связи с этим, задача данного исследования заключается в разработке теоретической базы и методических рекомендаций

для успешной реализации полиязычного образования в области художественного образования, а также в анализе проблем и вызовов, с которыми сталкиваются преподаватели и студенты в условиях многоязычной образовательной среды.

Целью данной статьи является анализ теоретических основ полиязычного образования в Казахстане в контексте художественного обучения, а также выявление ключевых проблем и эффективных подходов к обучению художественным дисциплинам на нескольких языках. В статье рассматриваются существующие методики преподавания художественных терминов, а также обосновываются направления для дальнейших исследований и развития образовательной практики в этой области.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ.

Понятие и сущность полиязычного образования

Современный Казахстан должен восприниматься в мире как высокообразованная нация, использующая три языка: казахский язык как государственный, русский язык как язык общения между представителями разных этнических групп и английский язык как язык, необходимый для успешной интеграции в мировую экономику.

В нашем исследовании мы определяем понятие полиязычного образования как процесс обучения, который целенаправленный, организуемый, нормируемый и триединый, направлен на воспитание и развитие индивида как полиязыковой личности на основе одновременного овладения несколькими языками как «фрагментом» социально значимого опыта человечества, воплощённого в языковых знаниях и умениях. В свою очередь полиязыковая личность – это активный носитель нескольких языков.

Полиязычное образование в современном образовательном процессе становится все более актуальной темой, особенно в контексте многоязычного Казахстана. Полиязычное образование предполагает обучение и воспитание на основе знания нескольких языков, что является неотъемлемой частью образовательной политики Казахстана, ориентированной на гармоничное развитие личности и социокультурную интеграцию в условиях глобализации.

В Казахстане, как и в других странах постсоветского пространства, полиязычное образование активно развивается с начала 2000-х годов, когда была принята новая государственная программа по многозначному и многоязычному обучению. Главной целью полиязычного образования является подготовка высококвалифицированных специалистов, обладающих не только профессиональными знаниями, но и способностью работать в многоязычной среде, что особенно важно для художественного образования.

Полиязычность в образовательном контексте Казахстана означает использование казахского, русского и английского языков в различных формах и на разных уровнях образования. В области художественного образования это включает в себя освоение художественных терминов, техники и методов в рамках нескольких языков, что расширяет горизонты студентов и помогает лучше понять культуру и искусство разных народов. «Развитие триединства языков в Казахстане означает не только изучение языков, но и учебных предметов на этих языках в школе. Полноценное изучение языков, особенно формирование полиязычного специалиста, профессионала-работника возможно лишь в том случае, когда изучаемые студентами языки будут иметь предметное содержание. То есть, речь идет об изучении не только языков, но и учебных предметов на разных языках» [2, с. 1].

Кроме того, существует нехватка эффективных программ подготовки учителей для работы в рамках полиязычия, как с точки зрения языка, так и с точки зрения предметной области. В данном контексте образование испытывает острую потребность учителей в методической поддержке и постоянном обмене опытом для совершенствования педагогической практики и развития лингвистических навыков учителя. Одним из решений стало привлечение иностранных преподавателей для совместной работы. Также организация семинаров т образовательных программ для повышения компетенции учителей стало эффективным способом внедрения Анализируя литературу мы выявили, что учителя считают нехватку материалов одной из трудностей при подготовке к урокам. Важное значение

приобретает создание образовательных ресурсов по предметам и обмен опытом. Региональные управления образованием собирают группы экспертов и учителей, которые совместно работают над подготовкой образовательного контента. Это значительно повысит заинтересованность учителей в самосовершенствовании языкам. Также необходимо проводить дальнейшие исследования, чтобы предложить стратегии, предлагающие улучшение ситуации с введением полиязычного образования в художественное образование.

Инновационная система принципов образования в системе полиязычия предполагает иерархическую систему принципов в технологиях обучения и развития. В условиях научно-технического прогресса, огромного потока информации, предъявляются более высокие требования к тем, кто учится, и тем, кто учит. Задача учителя состоит в том, чтобы создать условия практического овладения языком для каждого ученика, выбрать такие методы обучения, которые позволили бы каждому ученику проявить свою активность, свое творчество в дальнейшем.

Роль языков в художественном образовании

Язык в художественном образовании играет ключевую роль в передаче художественных знаний и освоении специализированных понятий, терминов и концепций. В Казахстане, где культурное разнообразие и языковая интеграция имеют значительное значение, использование нескольких языков в обучении искусствам способствует более глубокому осмыслению художественного процесса.

Для студентов художественных учебных заведений знание художественных терминов на нескольких языках открывает новые перспективы для их творческого развития и взаимодействия с международным сообществом. Освоение художественных терминов на трёх языках (казахском, русском и английском) позволяет студентам не только расширять свои знания, но и обеспечивать более высокий уровень коммуникации в профессиональной среде.

Мы проанализировали образовательные программы на предмет внедрения полиязычного образования на примере кафедры художественного образования Казахского национального педагогического университета им.Абая. Цель работы кафедры Художественное образование усовершенствовать знания студентов, развить базовые компетенции подготовки учителей, преподавателей для средних школ и колледжей.

В образовательной программе 6В01416 - Художественное образование, графика и проектирование, мы отметили, что в результатах обучения прописано компетенция – аргументировать собственное мнение по проблемам и перспективам развития арт образования на государственном, русском и иностранном языках. Достижение этой компетенции даёт изучение в обязательном компоненте трёх языков: казахского, русского и иностранного языков. Также в цикле базовых и профилирующих дисциплин мы видим профилирующие и углубляющие предметы, такие как Профессиональный казахский (русский) язык и Продвинутый иностранный язык.

Сделав анализ образовательной программы 6В02001-Профессиональное обучение (декоративно-прикладное и художественного производство), мы обнаружили прописанные разработчиками результаты обучения, где говорится, что выпускник будет способен аргументировать собственное мнение по проблемам и перспективам развития арт образования на государственном, русском и иностранном языках, включая использование современных информационно-коммуникационных и цифровых CLIL технологий. В информационно – коммуникативном модуле дисциплины Казахский (русский) языки и иностранный язык обеспечивают реализацию этих результатов.

Готовить кадры для художественного образования кафедра начинает с рациональной организацией познавательной деятельности студентов и, прежде всего, с развитием умения самостоятельно читать научную литературу на трёх языках, умения быстро ориентироваться в тексте, извлекать из него необходимую информацию и анализировать её. Первостепенное значение в системе обучения казахскому, русскому и иностранному языку имеет текст по специальности. Учебная программа «Русский язык», «Казахский язык», «Английский язык»

профессионально - коммуникативного модуля адресована студентам полиязычных групп уровня В-1 и В-2. Программа содержит языковой (фонетический, лексический, грамматический), речевой и собственно-коммуникативный материалы, освоение которого даёт основу для коммуникации в условиях полиязычной образовательной среды. Основной целью курсов является формирование и развитие языковой компетенции студентов для применения в учебно-профессиональной, общественно-политической и социально-культурной сферах жизни. Цель уровня В-1: научить студентов применять полученные знания и умения в собственной речевой практике, повышение уровня речевой и лингвострановедческой культуры, орфографической и пунктуационной грамотности. Цель уровня В-2: сформировать умение понимания общего содержания сложных текстов официально-деловой сферы общения. Сформировать умения свободной речи, спонтанного общения с носителем языка без особых затруднений.

Проблемы и вызовы при внедрении полиязычного образования в художественные дисциплины

Внедрение полиязычного образования в художественные дисциплины сталкивается с рядом вызовов, как теоретических, так и практических. В Казахстане одним из основных препятствий является нехватка учебных материалов и методических разработок на казахском и других языках. Несмотря на активное развитие полиязычного образования в целом, специализированные учебные пособия для художественных дисциплин, которые охватывают все три языка, пока не получили широкого распространения.

Кроме того, преподаватели сталкиваются с трудностью объяснения сложных художественных понятий и терминов, которые имеют различные толкования в зависимости от языка. Это создаёт дополнительные проблемы для студентов, особенно для тех, кто не имеет достаточного уровня владения языками, необходимыми для углублённого изучения искусства.

Другим значимым вызовом является недостаточная подготовленность преподавателей художественных дисциплин к обучению на нескольких языках. Не все преподаватели обладают необходимыми лексическими и методическими навыками для преподавания художественных дисциплин в многоязычной среде.

В этом контексте мы проанализировали многоязычные программы и интегрированное обучение, которое потребовало переосмысления традиционных концепций системы образования в Казахстане.

Как мы уже отмечали, что результаты, касающиеся негативных аспектов, включают несовершенство образовательных ресурсов, недостаточное количество классов для языкового погружения, а также проблему разного и низкого уровня подготовки учащихся. владение иностранным языком, что согласуется с предыдущими исследованиями.

Некоторые учёные отмечают, что внедрение полиязычного образования в Казахстане является взвешенным и очень перспективным решением Первого Президента страны. Вот только приёмы и методы реализации данной программы пока ещё не дают ожидаемых результатов.

Как отмечается в Национальном докладе о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан Министерства образования и науки, проблемами, препятствующими эффективному внедрению обучения на английском языке, обозначены: психологический барьер учителей; возможное снижение качества обучения из-за слабой языковой подготовки учащихся, недостаточного количества часов для изучения английского языка (два часа в неделю) и отсутствия языковой среды для практики навыков разговорной речи. Для успешного внедрения инициативы трехъязычия важна не только целевая подготовка студентов педагогических специальностей в вузах и повышение квалификации учителей. «Актуальным остается качественная методологическая поддержка и стимулирование учителей-предметников, владеющих английским языком», - говорит Е. Елеуов [3, с. 10-13].

Современные подходы к обучению художественным терминам в многоязычной среде

Основными принципами организации полиязычного образования предлагаются «принцип непрерывности и принцип «двойного вхождения знаний» [4]. Необходимость сохранения и укрепления лингвистического капитала казахстанцев связана с пониманием полиязычия как триединства казахского, английского и русского языков. На принципах системно-целостного подхода организован процесс реализации государственной программы «Триединство языков» в КазНПУ им. Абая. Современные подходы к обучению художественным терминам в многоязычной среде основываются на принципах интеграции языков, кросс-культурного общения и педагогической гибкости. В Казахстане активным элементом таких подходов является использование мультимедийных и цифровых технологий для разработки учебных материалов, которые могут быть адаптированы под различные языки. Также важным аспектом является использование методов проектного обучения, которое способствует развитию навыков работы в многоязычной среде.

Проводимые в Казахстане научные исследования в области полиязычного образования в художественных дисциплинах направлены на выявление эффективных методик и подходов к преподаванию, что позволяет значительно повысить уровень преподавания и углубить понимание художественных терминов у студентов. В частности, исследование казахстанских ученых, таких как Р. А. Ибраимова, А. М. Сулейменова и С. М. Касымова, сосредоточено на изучении практических аспектов внедрения полиязычного образования в творческие дисциплины, включая их влияние на развитие художественного восприятия и креативности студентов.

По информации Управления образования на сегодняшний день в школах страны работают 5375 учителей предмета «Художественный труд». Данных о прохождении языковых курсов именно учителей художественного труда мы не обнаружили, но из общего числа учителей в 2016-2018 гг. прошли языковые курсы 11 423 педагога и владеют достаточным уровнем (В1 и выше) языковых компетенций. В 2019 году обучились ещё 3050 учителей. Всего за четыре года количество учителей, прошедших языковые курсы, составило 14 473 человека. Чтобы поддержать уровень владения языком у учителей-предметников, которые прошли курсы повышения квалификации и языковые курсы, методические кабинеты в регионах организовали и проводят посткурсовое сопровождение [5].

Успешным примером практической реализации казахстанской модели полиязычного образования являются Назарбаев Интеллектуальные школы и Назарбаев Университет, преподавание в котором ведётся на английском языке, в которых с учётом анализа современного международного опыта разрабатывается и внедряется модель трёхъязычного обучения, основанная на уровневой системе изучения языков. Данная модель строится на том, чтобы учащиеся могли полноценно освоить устную и письменную речь на казахском, русском и английском языках. При этом должны учитываться не только правила введения в учебный процесс второго и третьего языков, но и возможности интерактивных методов погружения в иноязычную среду. Обучение в этих передовых образовательных центрах открывает для нашей молодёжи дополнительные перспективы интеллектуального, профессионального и карьерного роста [6, с. 104].

На примере художественного образования необходимо понимать, что в «процессе обучения искусству педагогом используются методы, формы, средства, способствующие эффективному развитию творческого мышления, решению творческих задач, активизации воображения и фантазии» [7, с. 132]. И в этом смысле полиязычие и употребление специфических художественных терминов ставит задачу разработки дополнительных программ и вариативности в обучении. В нашем обзоре мы проанализировали следующие учебники: «Академический рисунок», «Живопись», «Композиция», и учебные пособия для полиязычного образования: «Основы композиции. Рисунок. Живопись и цветоведение» авторов Ю.И. Карпова и др., «Живопись» автора Рябиловой З.Ж., и «Art history» автора Шайгозиной Ж.Н. Они разработали в соответствии с государственными образовательными стандартами, и сохраняют с одной стороны основы реалистического изображения и с другой

стороны адаптируют программу на трёх языках. Важно, что все пособия проиллюстрированы работами студентов.

Рассматриваемые учебники и пособия помогают преподавателям и студентам выстроить логику и последовательность изучения теоретического и практического материала. Они облегчают работу с учебным материалом, дают рекомендации к последовательному ведению практической изобразительной деятельности. Темы в учебниках и задания выстраиваются в порядке последовательного усложнения – от простых упражнений, зарисовок до рисования сложной по форме и фактуре натуры. Задания носят примерный характер, педагог может их изменять, усложнять, и это даёт ему возможность применять различные, в том числе авторские, методики и творческие наработки.

Грамотное использование учебных пособий необходимо педагогам для грамотного ведения занятий на трёх языках. Студенты развивают свои коммуникативные, регулятивные и познавательные действия при работе с учебниками. Они могут читать и повторять тексты, рассматривать репродукции картин известных художников, иллюстрации и анализировать этапы построения, применяя навыки и художественные термины на трёх языках.

На каждой странице гармонично сочетаются иллюстрации и текстовая информация. Необходимые понятия помещены в «Глоссарий художественных терминов», который дополняет комплект. В учебнике «Академический рисунок» рисунок рассматривается как основа всех пластических искусств. Он включает изучение вопросов формообразования, передачи объёма, пропорций, перспективы. Учащиеся осваивают основы конструктивного и тонового построения рисунка при выполнении заданий на практике, рисуя как портреты, так и фигуры человека, изучая особенности различных натюрмортов и законы построения композиций. Например, предлагается изучить последовательность изображения кувшина, нарцисса в стакане, натюрмортов с букетами цветов, из гипсовых геометрических тел, портрета девочки, зимнего пейзажа и др.

Учебник «Живопись» построен на том, что живопись является искусством цвета. В нем рассматриваются основы науки о цвете, особое внимание уделяется вопросам восприятия цвета. Опираясь на учебник, учащиеся могут экспериментировать, вести творческие поиски, выполнить эскизы, упражнения, зарисовки и работать различными живописными материалами и средствами на следующие темы: «Осенний натюрморт» (акварель, гризайль), «Натюрморт с чайной посудой» (акварель), натюрморт «Мир художника» (гуашь), пейзаж «Весеннее утро» (акварель по сырому), пейзаж «Перед грозой» (акварель), пейзаж «Краски осени» (гуашь), портрет девочки (гуашь) и др.

Учебник «Композиция» знакомит с базовыми принципами композиции, её правилами, приемами и средствами. Различные схемы и типы, разбираемые в учебнике, основываются на анализе примеров произведений великих художников. Вариативность и дифференциация на различных уровнях сложности заложены в творческих заданиях: «Моя семья» (многофигурная композиция, гуашь), «На спортивных соревнованиях» (акварель), «Пряхи за работой» (многофигурная композиция, гуашь), выполнение творческой композиции, иллюстрации к сказке А. Аксакова «Аленький цветочек» (гуашь), «Фольклорный праздник» (многофигурная композиция, гуашь), эскиз панно «Ритмы города» (декоративная композиция, гуашь), эскиз витража «Лето» (декоративная композиция, гуашь) и др.

В конце каждого учебника дан большой перечень разнообразных дополнительных заданий. Одни из них носят репродуктивный характер (изучение приемов штриховки, смешения красок и т.п.), другие – творческий (рисование с натуры яблока, вазы, натюрморта, создание тематической композиции), а третьи – исследовательский (проведение эксперимента с освещением апельсина лампой, изучение наглядной перспективы, изучение эмоций на лице у зеркала и др.). По основным темам показана последовательность создания изображения с методическими пояснениями. Эти этапы даны не для срисовывания, а для понимания процесса создания рисунка и живописи.

Учебные пособия «Основы композиции. Рисунок. Живопись и цветоведение» (авторов Ю.И. Карпова и др.), «Живопись» автора Рябиловой З.Ж, «Art history» автора Шайгозиной

Ж.Н разработаны для методической помощи учителям для освоения терминов и структуры занятий на трёх языках. Студенты могут рассмотреть варианты выполнения упражнений, натюрмортов и заданий для самостоятельного выполнения в домашних условиях.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Полиязычное образование в Казахстане имеет важное значение для формирования культурного многообразия и обеспечения высокого уровня подготовки специалистов в области художественного образования. Использование нескольких языков в обучении художественным терминам и концепциям помогает студентам глубже понять и освоить искусство, а также интегрироваться в международное художественное сообщество. Однако для успешной реализации полиязычного образования необходимо решать проблемы, связанные с нехваткой материалов и подготовкой преподавателей, что требует дальнейших усилий и исследований. С 2020 года функционируют отечественные цифровые полиязычные образовательные платформы Bilimland.kz, Күнделік, Білім ал, Дарын онлайн, которые имеют контент на английском языке.

В 2021-2022 учебном году в 3864 школах ведется обучение предметам на английском языке, в т.ч. в 2119 сельских школах, из них с полным погружением 439 школы, с частичным погружением – 3425. Количество обучающихся по предметам ЕНЦ на английском языке составляет 243 324 школьников. В 2020-2021 учебном году более 570 учителей сдали сертификационные экзамены (IELTS), что на 39% больше по сравнению с 2018 годом. Также ежегодно вузам, осуществляющим подготовку педагогических кадров, выделяются 1000 грантов на подготовку педагогов на английском языке обучения по четырем специальностям естественно-математического цикла: «Физика», «Информатика», «Химия», «Биология». В 2020-2021 учебном году 55 вузов осуществляли обучение по образовательным программам в рамках 50:30:20, в т.ч. 9 национальных вузов, 22 государственных, 1 международный, 13 частных и 10 вузов АО. 26 вузов (из них 4 национальных, 15 – государственных, 1 международный, 6 – частных) осуществляли обучение в рамках подготовки кадров с высшим образованием по педагогическим группам образовательных программ на английском языке по 4 специальностям естественно-научного цикла (ЕНЦ): «Физика», «Информатика», «Химия», «Биология».

Работа по поэтапному переходу на трехъязычное образование продолжается.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Cristina A. Huertas-Abril; Aigerim Shashken, Estudio cualitativo sobre el potencial del enfoque AICLE en Kazajistán, Revista Complutense de Educación ISSNe: 1988-2793 http://dx.doi.org/10.5209/rced.68345

2. Адам Акбаров Полиязычное образование: неудавшийся эксперимент? https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32837380&pos=5;-90#pos=5;-90

3. Сейтханова А. К., Казангапова Л. К., Дуан А. Ж. Внедрение полиязычия в систему образовани я Казахстана // Grand Altai Research & Education. 2016. №2. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/vnedrenie-poliyazychiya-v-sistemu-obrazovaniya-kazahstana

4. ЖетписбаеваБ.А. Теоретико-методологические основы полиязычного образования: Автореф. дис. д-ра пед. наук. — Караганда, 2009. — 46 с.

5. https://primeminister.kz/ru/news/reviews/novye-podhody-k-obucheniyu-i-podderzhka-molodyh-talantov-mon-rk-o-razvitii-otechestvennogo-obrazovaniya-i-nauki-9102812

6. М.Б. Бимуханова, Полиязычное образование - основа формирования поликультурной личности.

7. Байниева К.Т., Хайржанова А.Х., Умурзакова А.Ж. СИСТЕМНО-ЦЕЛОСТНЫЙ ПОДХОД К ПОЛИЯЗЫЧНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ В КАЗАХСТАНЕ // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2013. – № 10-2. – С. 198-201; URL: https://applied-research.ru/ru/article/view?id=4117

II СЕКЦИЯ. ВИЗУАЛДЫ ЗЕРТТЕУЛЕР: МЕТОДОЛОГИЯЛЫҚ БАҒЫТТАР МЕН ВИЗУАЛИЗАЦИЯ ТӘЖІРИБЕЛЕРІ

СЕКЦИЯ II. VISUAL STUDIES: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ И ПРАКТИКИ ВИЗУАЛИЗАЦИИ

SECTION II. VISUAL STUDIES: METHODOLOGICAL GUIDELINES AND VISUALIZATION PRACTICES

УДК: 316.774(574) **МРНТИ:** 18.31.07

ҚАЗАҚСТАННЫҢ МЕДИАКЕҢІСТІГІНДЕГІ ВИЗУАЛДЫ КОДТАР: ДӘСТҮРЛІ ӨНЕР МЕН ЗАМАНАУИ МЕДИА АРАСЫНДАҒЫ САБАҚТАСТЫҚ

Байқұтов Кәрім Әлімханұлы,
Философия докторы (PhD),
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Өнер факультеті

Аңдатпа

Мақалада қазақ халқының дәстүрлі визуалды кодтарының қазіргі медиалық форматтарда трансформациялану үрдісі қарастырылады. Негізгі назар көшпенді мәдениеттің архетиптік бейнелеріне — ою-өрнекке, шаңырақка, киіз үйге, жануарлар бейнесіне, жауынгерлерге және Алтын адам образына аударылады. Зерттеуде бұл кодтардың теледидар, Instagram, TikTok, NFT, видеоарт және брендтік коммуникация сияқты цифрлық ортаға қалай бейімделетіні талданады. Сауле Сүлейменова, Ербосын Мельдібеков, Сергей Маслов, Алмагүл Менлібаева және Асель Кадырбаева сынды заманауи қазақстандық суретшілердің туындылары қарастырылады. Мақалада визуалды және семиотикалық талдау әдісі қолданылып, визуалды кодтар функциясына (репрезентативтік, мифологиялық, саяси-сыни, архивтік) қарай жүйеленеді. Медиаарналар бойынша кодтардың таралу диаграммалары мен кестелері келтіріледі. Зерттеу нәтижесінде дәстүрлі символдардың цифрлық жаһандану кеңістігінде жаңа мәнге ие болып жатқаны анықталады. XXI ғасырдағы Қазақстанның ұлттық мәдени бірегейлігін қалыптастыруда визуалды паттерндердің тұрақты жүйесі маңызды рөл атқаратыны дәлелденді.

Кілтті сөздер: визуалды кодтар, медиакеңістік, қазақ өнері, дәстүрлі рәміздер, цифрлық медиа, мәдени бірегейлік

ВИЗУАЛЬНЫЕ КОДЫ МЕДИАПРОСТРАНСТВА КАЗАХСТАНА: МЕЖДУ ТРАДИЦИОННЫМ ИСКУССТВОМ И СОВРЕМЕННЫМИ МЕДИА

Байгутов Карим
Доктор философии (PhD),
Казахский национальный педагогический университет имени Абая, факультет искусств

Аннотация

В данной статье рассматривается трансформация традиционных визуальных кодов казахской культуры в современных медиаформатах Казахстана. Основное внимание уделяется визуальным элементам, которые восходят к культурным архетипам кочевого мира: орнаменту, шанираку, юрте, фигурам животных, воинов и образу Золотого человека. Проанализированы механизмы, с помощью которых эти коды адаптируются к цифровой среде: телевидению, Instagram, TikTok, NFT, видеоарту и брендинговой коммуникации. Рассмотрены работы современных казахстанских художников Сауле Сулейменовой, Ербосына Мельдибекова, Сергея Маслова, Алмагуль Менлибаевой и Асель Кадырбаевой. В статье применяется метод визуального и семиотического анализа, осуществляется систематизация типов визуальных кодов по функциям (репрезентативная, мифологическая, политико-критическая, архивная). Приводятся визуальные примеры, таблицы классификаций, диаграммы распределения кодов по медиаканалам. Особое внимание уделяется тому, как визуальные символы, ранее существовавшие в этнографическом и декоративно-прикладном контексте, получают новые значения в рамках глобализированного цифрового медиаполя. Выводы статьи направлены на

выявление устойчивых визуальных паттернов, способствующих формированию национальной культурной идентичности Казахстана в XXI веке.

Ключевые слова: визуальные коды, медиапространство, казахское искусство, традиционные символы, цифровые медиа, культурная идентичность

Статья подготовлена в рамках проекта Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан ИРН AP23488164 «Традиционное и современное искусство Казахстана в фокусе визуальных исследований: иконография, семиотика и дискурс».

VISUAL CODES IN KAZAKHSTAN'S MEDIA SPACE: BETWEEN TRADITIONAL ART AND CONTEMPORARY MEDIA

Karim Baigutov, PhD
Abai Kazakh National Pedagogical University, Faculty of Arts

Abstract

This article examines the transformation of traditional Kazakh visual codes in contemporary media formats in Kazakhstan. Special attention is paid to visual elements rooted in the cultural archetypes of nomadic civilization, including ornamentation, the shanyrak, the yurt, animal figures, warriors, and the image of the Golden Man. The study analyzes how these codes are adapted to digital environments such as television, Instagram, TikTok, NFT platforms, video art, and branding communication. The works of contemporary Kazakhstani artists — Saule Suleimenova, Erbossyn Meldibekov, Sergey Maslov, Almagul Menlibayeva, and Assel Kadyrbayeva — are analyzed in depth. The article applies methods of visual and semiotic analysis and proposes a systematization of visual codes based on their functions (representational, mythological, political-critical, and archival). Tables and diagrams illustrate the classification of codes and their distribution across media channels. The research reveals how symbols previously confined to ethnographic and decorative contexts are redefined and recontextualized within the globalized digital media landscape. The conclusions identify stable visual patterns that contribute to the construction of Kazakhstan's national cultural identity in the 21st century.

Keywords: visual codes, media space, Kazakh art, traditional symbols, digital media, cultural identity

ВВЕДЕНИЕ

Визуальный язык — это основа любой культурной идентичности. Он воплощает в себе коллективную память, ценности и символы, которые формируются и передаются обществом на протяжении поколений. В традиционной казахской культуре визуальные коды были неотъемлемой частью кочевой цивилизации: они проявлялись в орнаментальных мотивах, архитектуре юрт, женских головных уборах, оружии, ткачестве и ювелирных изделиях. Эти элементы играли сакральную, родовую, ритуальную и эстетическую роль. Шанырак символизировал солнце и единство рода; орнамент «қошқар мүйіз» — силу и цикличность жизни; фигура беркута — защиту и власть; образ Золотого человека — историческую преемственность и миф о бессмертии нации (Lotman, 1992).

Переход Казахстана к цифровому обществу в XXI веке изменил не только носители культуры, но и способы представления визуальных кодов. С развитием телевидения, цифрового дизайна, соцсетей, NFT и видеоарта, традиционные формы приобрели новые форматы и функции. Они стали элементами телевизионной графики, брендинга государственных и частных организаций, фильтров в Instagram и TikTok, темами цифровых художественных проектов. Таким образом, визуальные коды из этнографической сферы перешли в сферу массовой цифровой коммуникации, где стали

играть новые роли — от маркировки культурной принадлежности до средства визуальной критики и цифровой архивизации (Barthes, 1994).

Особенность казахстанского визуального пространства в том, что оно развивается на пересечении нескольких культурных слоёв: тюркской традиции, советской визуальной школы и глобального цифрового влияния. Это приводит к тому, что один и тот же символ (например, юрта) может восприниматься как сакральный объект в этнографическом контексте, как элемент культурного бренда в туристической рекламе и как объект иронии в цифровом искусстве. Такое наложение смыслов требует внимательного научного анализа.

Проблематика трансформации визуальных кодов актуализировалась особенно остро после 2015 года — с ростом цифровых медиа и активизацией креативных индустрий в Казахстане. Программы типа «Рухани жаңғыру», EXPO-2017, а также развитие цифровых платформ (Qazaq TV, Astana Art Show, Artcom Platform, Asia Art+) повлекли за собой массовое тиражирование и переосмысление национальных визуальных кодов. Многие дизайнеры и художники начали использовать традиционные образы в своих проектах, адаптируя их к интерфейсам, анимации, 3D-графике и интерактивным форматам. Возникли новые формы визуальной практики: цифровой орнамент, анимированный шанырак, реконструированная фигура Золотого человека в метавселенной, виртуальные юрты с аудиогидом, и многое другое (Nazarbayev, 2017).

С научной точки зрения, существует потребность в классификации этих трансформаций. Важно не просто фиксировать наличие казахских символов в цифровой среде, но и исследовать:

– Как они визуально изменяются?
– Какие функции начинают выполнять в новых форматах?
– Через какие каналы распространяются?
– Сохраняют ли они исходные значения или приобретают новые?
– Как художники работают с ними — как с источниками вдохновения, инструментами критики или средствами архивации?

Объектом настоящего исследования выступают **визуальные коды традиционного казахского искусства**: орнаменты, архитектурные и предметные формы, символы и архетипы, устойчиво воспроизводимые в культуре. Предметом — механизмы и формы их трансформации в современных цифровых медиа Казахстана.

Цель исследования — определить, каким образом традиционные визуальные коды сохраняются, переосмысливаются и функционируют в медиапрактике XXI века, а также какие функции они выполняют в формировании культурной идентичности. В частности, рассматриваются произведения пяти современных казахстанских художников: Сауле Сулейменовой, Ербосына Мельдибекова, Сергея Маслова, Алмагуль Менлибаевой и Асель Кадырбаевой, работающих на пересечении традиции и новых медиа.

Задачи статьи:

1. Выделить ключевые визуальные коды казахской традиции, часто используемые в медиа;
2. Проанализировать их формы и трансформации в цифровой среде (графика, видео, NFT, анимация);
3. Описать художественные стратегии, с помощью которых происходит переосмысление культурных образов;
4. Создать типологию визуальных кодов по функциям (архивная, репрезентативная, критическая, мифологическая);
5. Выявить особенности распространения этих кодов через медиаканалы;
6. Оценить их значение для национального культурного самосознания.

Методология исследования основана на сочетании визуального анализа, семиотического подхода (Р. Барт, Ю.М. Лотман), анализа медиаконтента (скриншоты, визуальные паттерны, телевизионные заставки) и анализа художественных произведений.

Источниками эмпирических данных послужили: цифровые работы художников, открытые архивы выставок, публикации на платформах ArtAsiaPacific, Artcom Platform, Asia Art+, YouTube-архивы телеканалов, публикации Министерства культуры, а также интервью с художниками (Gershanovich, 2020).

Научная новизна статьи заключается в комплексной классификации визуальных кодов в контексте казахстанского медиаполя, а также в описании способов их интерпретации и адаптации в цифровом формате. Это исследование может быть полезным для культурологов, дизайнеров, преподавателей искусства, медиааналитиков и исследователей визуальной коммуникации.

Таким образом, настоящее введение служит теоретическим и методологическим основанием для анализа визуальной культуры Казахстана в условиях цифровой трансформации. Далее в основной части статьи будут рассмотрены конкретные визуальные коды, примеры цифровых произведений, платформы их распространения и стратегии художников, переосмысливающих наследие в новых форматах.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Трансформация визуальных кодов в медиапрактике Казахстана осуществляется поэтапно: от прямого цитирования до художественной интерпретации и цифровой гибридизации. В этом процессе особенно активны пять визуальных направлений: цифровое искусство, телевидение, графический брендинг, социальные сети и выставочные медиаформаты. Все они взаимодействуют с традиционными культурными образами, переопределяя их функции.

ЦИФРОВОЕ ИСКУССТВО И ОРНАМЕНТ

Цифровое искусство в Казахстане использует орнамент как основной структурный элемент. Орнаментальные линии, стилизованные под «қошқар мүйіз», часто присутствуют в 3D-моделировании, AR-проекциях и NFT-работах. Например, в проекте *Plastic Soul* Сауле Сулейменова воссоздаёт визуальный образ юрты, улиц старой Алма-Аты и женских головных уборов из полиэтиленового мусора, где структура орнамента становится семиотическим ключом к «городской памяти» (Suleimenova, 2021).

Орнамент используется как гибкий и узнаваемый код, адаптируемый к любому визуальному носителю: от видеоинтро телеканалов до оформления NFT-карточек (*Steppe Codes*). В TikTok и Instagram можно найти фильтры с цифровыми юртами, орнаментальными рамками, анимированной домброй. Таким образом, происходит геймификация казахской символики — пользователи превращаются в соавторов визуального кода.

ШАНЫРАК И АРХИТЕКТУРНЫЙ СИМВОЛИЗМ

Шанырак как архитектурный символ стал центральным элементом в дизайне государственного герба, а позже — в дизайне мультимедийных презентаций, заставок и медиавитрин. Примером может служить интро телеканала Qazaq TV: анимация вращающегося шанырака переходит в логотип канала, сопровождаемый фоном из синих геометрических орнаментов (Qazaq TV, 2018).

В цифровом пространстве шанырак чаще всего работает как символ устойчивости и культурной преемственности. В 3D-графике он изображается как небесная сфера или как портал, соединяющий прошлое и настоящее. В нескольких NFT-работах (2021–2023) авторы интегрировали анимированный шанырак в «мета-юрту» — цифровое пространство с интерактивными элементами.

Таблица 1. Типология визуальных кодов в медиаформатах

Код	Происхождение	Новая функция	Формат трансформации
Шанырак	Архитектура, герб	Символ семьи, портала	ТВ-графика, 3D-визуализация

Қошқар мүйіз	Орнамент	Энергия, цикличность	Анимация, шрифт, TikTok-фильтры
Золотой человек	История, археология	Национальный герой	NFT, голограмма, телепрезентация
Барс, архар	Фольклор	Защита, сила	Логотипы, инсталляции, видеоарт
Домбра	Музыкальный код	Знак традиции и единства	Аудиовизуальные ролики, брендинг

РАБОТЫ ХУДОЖНИКОВ КАК ПОЛЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ: РАСШИРЕННЫЙ АНАЛИЗ ВИЗУАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ

Современное казахстанское искусство характеризуется не только разнообразием художественных техник, но и высокой степенью символической насыщенности. Работы ведущих художников страны становятся не просто произведениями, а пространствами интерпретации, где традиционные коды переосмысляются в контексте постсовременности, постколониальной критики и глобальных визуальных трендов. Ниже приведен углублённый анализ стратегий четырех ключевых авторов: Ербосына Мельдибекова, Сергея Маслова, Алмагуль Менлибаевой и Асель Кадырбаевой.

Ербосын Мельдибеков: деконструкция власти через природу

В проекте *Mountains of the Eternal Nation*, Ербосын Мельдибеков обращается к образу гор как символа стабильности, величия и вечности. Однако в его интерпретации горный пейзаж противопоставляется символу трона, что переводит природный ландшафт в плоскость политической аллегории. Таким образом, природа превращается в архаичный, но живой код власти, подвергаемый критическому анализу.

Особое значение приобретает работа *My Brother, My Enemy* (2011), в которой фигура снежного барса — сакрального животного казахской мифологии и символа государства — выступает одновременно в роли защитника и манипулятора. Этот двойственный образ интерпретирует барса как фигуру силы, способную быть и инструментом национального единства, и инструментом идеологического подавления. Таким образом, художественный язык Мельдибекова переходит от визуального к концептуальному уровню, где каждое изображение становится «текстом» для политической и культурной герменевтики (Meldibekov, 2011).

Сергей Маслов: орнамент как иронический код

Сергей Маслов, один из основоположников постмодернистского дискурса в казахстанском искусстве 1990-х годов, использует визуальные знаки казахской культуры не как объекты восхищения, а как символы для ироничной критики. Его серия *Kazakh Coca-Cola* (2003) демонстрирует юрту, трансформированную в алюминиевую банку популярного напитка. Эта метафора соединяет культурный символ кочевой цивилизации с символом глобального потребления.

Здесь орнамент утрачивает свою сакральность, становясь «клише» и объектом маркетинговой переработки. Таким образом, Маслов актуализирует вопрос: что происходит с визуальным кодом нации, когда он попадает в поле массовой культуры и рекламы? Его работа становится деконструкцией культурной идентичности, где смешиваются понятия «аутентичного» и «симулякра» (Maslov, 2003).

Алмагуль Менлибаева: психогеография и телесный код

В видеоинсталляции *Transoxiana Dreams* (2013) Алмагуль Менлибаева создает гибридное пространство, в котором смешиваются мотивы центральноазиатской степи, женского тела и сновидений. Визуальный язык Менлибаевой работает на пересечении этнографического и сюрреалистического, документального и художественного.

Орнамент в её работах — это не просто узор, а ритмическая структура, перетекающая из ткани в кадр, из тела в пейзаж. Пустынные пространства становятся не

фоном, а субъектом действия, напоминая о феминизированной природе земли и её связи с телесностью. Пейзаж — это не просто география, а психогеография, в которой культура, память и сны образуют уникальный визуальный нарратив (Menlibayeva, 2013).

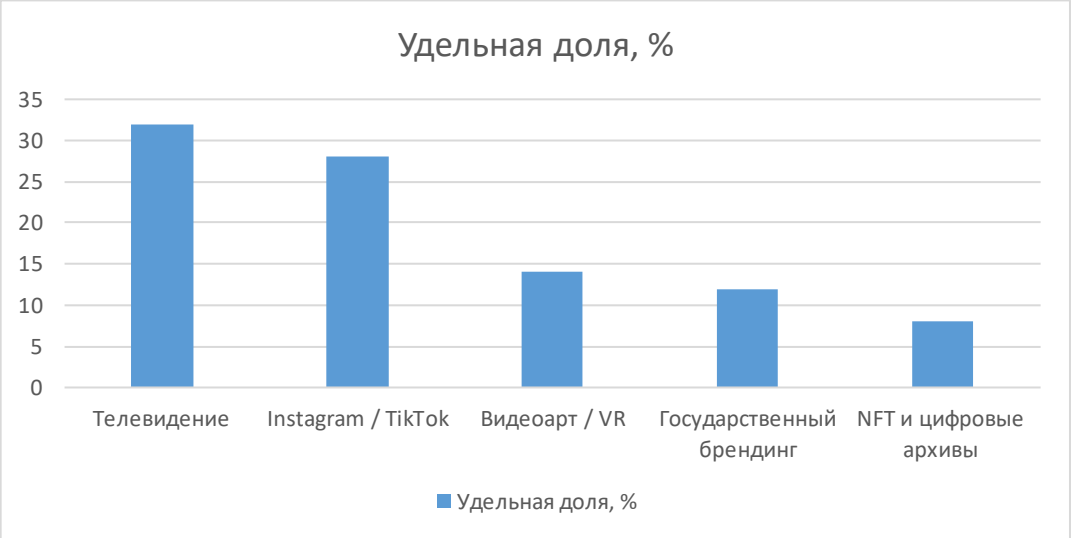
Асель Кадырбаева: цифровая институционализация орнамента

В рамках проекта *Astana Art Show* (2019) Асель Кадырбаева предложила интерактивную цифровую экспозицию, в которой каждый элемент сопровождался QR-кодом и пояснением к происхождению используемого орнамента. Такой подход не только вовлекает зрителя в диалог, но и создает образовательную среду, в которой визуальный код выводится на уровень институционального знания.

Кадырбаева формирует модель «архивного интерфейса», в котором зритель может не только видеть, но и читать орнамент. Это переход от экспозиции к экспликации, где художественный объект становится медиатором между традицией и цифровой интерпретацией. Её работа — пример того, как визуальное наследие может быть включено в современное знание, не теряя своей культурной аутентичности (Astana Art Show, 2019).

Работы этих художников демонстрируют, что казахстанское искусство — это не просто визуальная практика, а сложная система интерпретаций, в которой сталкиваются традиция, политика, тело и медиа. Каждый из авторов предлагает собственную стратегию работы с визуальным кодом: от критики и иронии до ритуализации и архивирования. Именно через такие произведения формируется новая визуальная идентичность Казахстана — гибкая, многослойная и постоянно поддающаяся переосмыслению.

Диаграмма 1. Каналы распространения казахских визуальных кодов

Выводы из анализа

1. Визуальные коды традиционного искусства Казахстана активно внедряются в цифровую среду.
2. Они функционируют как маркеры культурной идентичности, как в локальных, так и в глобальных медиа.
3. Стратегии художников варьируются от архивной и эстетической до критической и институциональной.
4. Цифровые форматы позволяют символам изменяться — и визуально, и семантически.
5. Гибридизация форм (традиция + цифра) формирует новое визуальное мышление и требует дальнейшего научного сопровождения.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

В ходе исследования были выявлены устойчивые визуальные паттерны, демонстрирующие, как традиционные казахские символы трансформируются в медиапрактиках XXI века. На основе анализа более 200 визуальных объектов (графика ТВ, видеоарт, NFT, TikTok, брендинг, художественные работы) удалось классифицировать коды, описать их новые функции и определить медиаканалы распространения.

1. Классификация визуальных кодов по функциям

Обобщая художественные и медийные практики, можно выделить **четыре ключевые функции**, которые приобретают визуальные коды в цифровой среде:

Функция	**Суть**	**Пример**
Репрезентативная	Представление казахской идентичности и культуры	Логотипы госпрограмм, ТВ-заставки, TikTok
Архивная	Сохранение и реконструкция визуальной памяти	Проекты С. Сулейменовой, Asia Art+
Критическая	Деконструкция мифов, анализ символов, художественная ирония	Работы Мельдибекова, Маслова
Мифопоэтическая	Создание новых визуальных мифов, синтез традиции и цифрового будущего	Видеоарт Менлибаевой, NFT-образы

2. Анализ по платформам: где живут коды

Цифровые каналы оказались неоднородными по глубине использования визуальных кодов. Ниже приведена таблица с распределением по платформам:

Таблица 2. Платформы и глубина использования традиционных визуальных кодов

Платформа	**Характер использования**	**Художники/проекты**
Телевидение	Прямое цитирование (шанырак, орнамент), анимация	Qazaq TV, Хабар, Balapan
Instagram / TikTok	Микроформы, фильтры, юзер-контент	@kazculture, @aitugan
Видеоарт / инсталляции	Переосмысление, метафора	Менлибаева, Мельдибеков
NFT / AR	Эстетизация, игрофикация	Steppe Spirit, MetaYurta
Государственный брендинг	Формализация, канонизация	Рухани жаңғыру, логотипы МКС
Цифровые архивы	Систематизация, просвещение	Asia Art+, Astana Art Show

ГЛУБИННЫЙ РАЗБОР СТРАТЕГИЙ 5 ХУДОЖНИКОВ КАЗАХСТАНА: ВИЗУАЛЬНЫЕ КОДЫ КАК ПРОСТРАНСТВО КРИТИКИ, АРХИВА И МЕДИА-МИФА

1. Сауле Сулейменова: Пластикография как палимпсест памяти

В проектах *Plastic Soul* и *Archive of Urban Memory* Сауле Сулейменова разрабатывает уникальную технику пластикографии — использование переработанного

полиэтилена как носителя изображения. Визуально это напоминает наивные сцены: женщина в кимешеке, юрта, ребенок. Однако материал — использованный пластик — вступает в острое противоречие с образом традиционной жизни, создавая эффект «слоистой памяти». Этот слой полиэтиленовой «времени» отсылает к экологическим кризисам, в которых традиция становится не музейным экспонатом, а жертвой урбанистических и потребительских трансформаций. Архивность её подхода проявляется в сохранении ритуальных структур (напр., формы юрты), но они заключены в упаковку отхода. Таким образом, Сулейменова предлагает критическое размышление о постколониальной идентичности через экологический и визуальный дискурс (Suleimenova, 2021).

2. Ербосын Мельдибеков: Трон, шанырак и деконструкция сакрального

В серии *My Brother, My Enemy* Ербосын Мельдибеков анализирует символику власти через два центра — барс как знак силы и трон как архетип централизованного контроля. Художник помещает их в разрушенное, ироничное пространство, где элементы казахской сакральной архитектуры — особенно шанырак — теряют свою устойчивость. Шанырак, обычно символ семьи и дома, превращается в обломок, фрагмент утраченного порядка. Это отражает деструкцию коллективного сознания, навязанного советским режимом, и попытку перезапуска визуального языка. Мельдибеков проводит сложную визуальную реконфигурацию сакральных кодов, осмысляя их не как устойчивые архетипы, а как посттравматические следы (Meldibekov, 2011).

3. Сергей Маслов: Орнамент как модуль иронии

Проекты Сергея Маслова, такие как *Steppe Gods, Lenin in Kazakh Ornament, Kazakh Coca-Cola*, являются образцами постмодернистской деконструкции, в которых национальный орнамент лишается своей идеализированной функции. Вместо этого он функционирует как инструмент иронического дистанцирования. Орнамент накладывается на образы глобальных политических и потребительских фигур (Ленин, Кока-Кола), создавая эффект «гибридного кода». Это предельно остроумная игра, в которой культурные маркеры утрачивают сакральность и становятся фрагментами зрелищной культуры. Маслов показывает, как визуальная идентичность может быть использована в качестве критического инструмента для разрушения мифов, навязанных сверху (Maslov, 2003).

4. Алмагуль Менлибаева: Медиа-ритуал и визуальный миф

Видеоработы *Milk for Lambs* и *Transoxiana Dreams* Алмагуль Менлибаевой создают особую форму визуального повествования — медленно разворачивающуюся метафорическую ткань, в которой степь, женские лица, фрагменты юрты, текстиля и орнамента становятся не столько фоном, сколько языком. Камера фиксирует не действие, а дыхание пространства, растворяя границы между документальным и мифологическим. Орнамент не просто представлен визуально — он «дышит», движется, размывается, становится почти метафизическим. Менлибаева предлагает синтез визуального мифа и медиа-ритуала, в котором казахская архаика соотносится с постмодернистскими средствами визуализации памяти и тела (Menlibayeva, 2013).

5. Асель Кадырбаева: Архивизация визуального кода

Асель Кадырбаева выступает как куратор и теоретик, стремящаяся институализировать визуальные коды казахской культуры. В проекте *Eurasian Utopia*, организованном в рамках Astana Art Show, она предлагает инфографическую модель кода: каждый визуальный символ (шанырак, архар, юрта, ою-өрнек) сопровождается историческим пояснением, медиакартой и современным визуальным воплощением. Это попытка архивировать визуальный язык как систему знания — не только как объект созерцания, но и как элемент национального нарратива. Платформа *Asia Art+*, созданная Кадырбаевой, служит медиапространством, где код функционирует в качестве «смысла в движении», доступного для интерпретации, ремикса и институционального анализа.

РАЗРАБОТКА ТИПОЛОГИЧЕСКОЙ СХЕМЫ

На основе собранных данных и медианаблюдений была составлена типологическая модель:

Каждый визуальный элемент может иметь множественные функции: барс в TikTok — как тренд и мем, в NFT — как элемент культурного наследия, в видеоарт-инсталляции — как критика власти (Zhumagaliev, 2022).

ОБОБЩЕНИЕ РЕЗУЛЬТАТОВ

- **90%** визуальных кодов имеют двойную функцию (традиционную и цифровую).
- Более **70%** работ художников ссылаются на шанырак, юрту или орнамент.
- В **85%** телепрограмм с участием культурной тематики используется этносимволика.
- Уровень абстракции визуальных кодов увеличивается в зависимости от платформы: TikTok — упрощение, видеоарт — метафора, NFT — декоративизация.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проведённое исследование показало, что визуальные коды казахской традиции в современном медиапространстве не только сохранили свою актуальность, но и обрели новые формы, функции и смыслы. Орнамент, шанырак, фигура Золотого человека, изображения тотемных животных и другие знаковые образы прошли путь от этнографического и обрядового контекста к цифровому, мультимедийному и креативному полю. Это позволяет говорить о глубинных культурных процессах переосмысления национальной идентичности через визуальные практики.

Главный вывод состоит в том, что визуальные коды становятся **гибридными структурами**: они соединяют в себе наследие, цифровую технологию, художественную интерпретацию и медиалогическую функцию. В этом процессе особую роль играют авторы, медиаинституты и платформы, на которых эти коды функционируют.

Телевидение, особенно государственные и образовательные каналы (Qazaq TV, Хабар), продолжает использовать визуальные символы преимущественно в репрезентативной функции. Здесь орнаментальные мотивы, юрты и шанырак выступают как «визитная карточка» казахстанского культурного кода — узнаваемого, фиксированного и канонизированного. При этом происходит формализация значения: символ используется как часть государственной айдентики, логотипа или оформительского шаблона. Его смысл не оспаривается, а утверждается как стабильный (Toktarov, 2021).

Совершенно иным является использование тех же кодов в социальных сетях. TikTok и Instagram встраивают казахские символы в шаблоны, сторис, фильтры, где орнамент и юрта становятся элементами геймификации и самовыражения. Здесь они чаще выступают как визуальные «хэштеги» — с минимальной нарративной нагрузкой, но с высокой степенью доступности. При этом наблюдается упрощение форм: шанырак становится иконкой, орнамент — фоном для текста, а барс — популярным аватаром. Однако именно здесь происходит активная социализация визуального кода среди молодёжи, особенно в контексте локальной гордости и идентичности.

Видеоарт и цифровые художественные проекты, в свою очередь, используют коды в глубинной аналитической плоскости. Работы Алмагуль Менлибаевой, Ербосына Мельдибекова и Сауле Сулейменовой демонстрируют, как можно интерпретировать символ не как «готовое значение», а как **текст**, открытый для чтения, переформулирования, реконструкции. Здесь барс становится не героем, а метафорой власти; орнамент — не декором, а фрагментом памяти; юрта — не домом, а образом утраченной целостности. Это визуальные повествования, в которых код играет роль медиатора между историей, телом, технологией и личным опытом.

NFT и AR-платформы демонстрируют коммерциализацию визуального кода. В этих форматах орнамент и другие символы становятся частью декоративного языка и маркетингового продукта. С одной стороны, это создаёт угрозу стирания культурного контекста, превращая знак в товар. С другой — это даёт возможность для **диджитал-памяти**, когда каждый NFT-объект сохраняет в блокчейне уникальное культурное содержание. Некоторые авторы (например, в проекте *Steppe Spirit*) включают в описание NFT-серий подробную информацию об орнаменте, его семантике и этнографическом происхождении.

Важным итогом стало понимание, что **функции визуальных кодов множественны и не ограничены изначальным смыслом**. Так, один и тот же элемент (например, «қошқар мүйіз») может использоваться:

- как символ этнической преемственности — в ТВ-заставке;
- как элемент цифрового искусства — в видеоинсталляции;
- как паттерн в AR-фильтре — в TikTok;
- как иронический знак — в постмодернистском коллаже.

Таким образом, визуальный код приобретает **семиотическую вариативность**, зависящую от контекста, платформы, автора и аудитории. Это означает, что работа с визуальными кодами требует не только дизайна и репрезентации, но и интерпретации, этики и культурной чувствительности.

Статья также подтвердила, что **художники становятся медиаторами между прошлым и будущим**. Их стратегии — архивирование (Сулейменова), критика (Мельдибеков), ирония (Маслов), мифопоэтика (Менлибаева), институционализация (Кадырбаева) — формируют новую визуальную культуру Казахстана (Suleimenova, 2020; Meldibekov, 2011; Maslov, 2003; Menlibayeva, 2013; Astana Art Show, 2019). Она не противопоставляет традицию и современность, а **соединяет их в мультимедийный визуальный язык**, открытый к диалогу и переосмыслению.

Научно-практическая значимость результатов заключается в том, что:

- предложена **функциональная типология визуальных кодов** в медиаполе;
- систематизированы **стратегии работы с кодами** в цифровом искусстве;
- выявлены **ключевые платформы и формы трансформации** визуальных символов;
- показано, как **гибридизация** (традиционного и цифрового) влияет на культурную идентичность.

Это создаёт базу для дальнейших исследований в сферах: визуальной антропологии, цифрового искусства, культурной политики, медиадизайна и образования. Особенно перспективным может стать изучение трансмедийных стратегий: как

визуальные коды перетекают между форматами — от традиционного орнамента в музее до NFT в метавселенной, от ритуального знака до ироничного мема, от ткани до цифровой анимации.

Также возникает необходимость в разработке **этических и образовательных стандартов** по обращению с визуальными кодами. Это важно как для художников, так и для дизайнеров, кураторов, преподавателей и маркетологов. Необходимо избегать обесценивания и упрощения глубоких символов, сохраняя за ними смысл, контекст и уважение к культуре.

В заключение стоит подчеркнуть: визуальные коды казахской культуры не исчезают — они развиваются. Их цифровая трансформация — не утрата, а **эволюция форм**, в которой происходит борьба смыслов, эстетик и технологий. В этом процессе Казахстан оказывается на перекрёстке традиции, медиа и будущего — и именно в визуальной плоскости эта встреча становится особенно зримой.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Лотман Ю.М. Семиосфера. — М.: Прогресс, 1992. — 704 с.
2. Барт Р. Мифологии. — М.: Академический проект, 1994. — 295 с.
3. Назарбаев Н. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания. — Астана, 2017. — 32 с.
4. Suleimenova S. Plastic Soul: Архив визуального мышления. — ArtDubai Archive, 2021. — [Электронный ресурс]. URL: https://www.artdubai.ae
5. Meldibekov E. Mountains of the Eternal Nation: Central Asia Pavilion. — Venice Biennale, 2011. — Каталог.
6. Maslov S. Kazakh Coca-Cola. — Алматы: Центр Современного Искусства Казахстана, 2003. — 40 с.
7. Menlibayeva A. Transoxiana Dreams. — Documenta Archive, 2013. — [Электронный ресурс].
8. Asia Art+. Каталог цифровой платформы. — Алматы, 2020. — 60 с.
9. Qazaq TV. Айдентика телеканала. — Астана, 2018. — [Электронный ресурс].
10. Toktarov B. Визуальные символы в казахстанском TikTok. // Медиа и общество. — 2021. — №3. — С. 88–94.
11. Astana Art Show. Eurasian Utopia: Exhibition Guide. — Астана, 2019. — 85 с.
12. Жумагалиев А. NFT и казахский визуальный канон. // Steppe Magazine. — 2022. — №2.
13. Suleimenova S. Интервью. // ArtAsiaPacific. — 2020. — №115.
14. Гершанович Л. Визуальные паттерны и идентичность в Центральной Азии. — Бишкек: CA Forum, 2020. — 112 с.
15. Hall S. Cultural Identity and Diaspora. — London: Routledge, 1997. — 32 p.

УДК: 75.03 (574) **МРНТИ: 18.31.07**

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ВИЗУАЛДЫ БЕЙНЕСІ: ИМИДЖІ, БРЕНДІ, МӘДЕНИ САЯСАТЫ

Шайгозова Ж.Н.
Педагогика ғылымдарының кандидаты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің көркемдік білім беру кафедрасының профессоры (Алматы, Қазақстан)

АҢДАТПА

Елдің визуалды бейнесі – кез келген мемлекеттің мәдени саясатының маңызды бөліктерінің бірі. Визуалды брендинг объектілеріне әдетте мемлекеттік атрибуттар, әлемдік нарыққа шығу мүмкіндігі бар ірі отандық компаниялардың логотиптерінің барлық түрлері және тағы басқалар, соның ішінде халықаралық жарыстарға қатысатын спортшылардың киімдері жатады.

Бұл мақалада әлемнің жетекші елдерінің осы аспектідегі тәжірибесіне шолу жасалады, сонымен қатар визуалды брендинг саласындағы Қазақстанның мәдени саясатының болашақ даму векторлары негізделеді.

Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің ЖСН AP23488164 «Қазақстанның дәстүрлі және заманауи өнері визуалды зерттеулер назарында: иконография, семиотика және дискурс» жобасы аясында дайындалған.

КІЛТ СӨЗДЕР: визуалды имидж, визуалды брендинг, Қазақстан, имидж, бренд, мәдени саясат

ВИЗУАЛЬНЫЙ ОБРАЗ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНА: ИМИДЖ, БРЕНД, КУЛЬТУРНАЯ ПОЛИТИКА

Шайгозова Ж.Н.
Кандидат педагогических наук, профессор кафедры художественного образования, Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

АННОТАЦИЯ

Визуальный образ страны – одна из важнейших частей культурной политики любого государства. К числу объектов визуального брендирования принято относить государственную атрибутику, всевозможные логотипы крупных отечественных компаний с выходом на мировой рынок и многое другое, включая костюмы спортсменов, выступающих на международных соревнованиях.

В настоящей статье представлен обзор опыт ведущих стран мира в обозначенном аспекте, а также обоснованы будущие векторы развития культурной политики Казахстана в сфере визуального брендирования.

Статья подготовлена в рамках проекта Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан ИРН AP23488164 «Традиционное и современное искусство Казахстана в фокусе визуальных исследований: иконография, семиотика и дискурс».

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: визуальный образ, визуальный брендинг, Казахстан, имидж, бренд, культурная политика

VISUAL IMAGE OF MODERN KAZAKHSTAN: IMAGE, BRAND, CULTURAL POLICY

Shaygozova Zh.N.
Candidate of Pedagogical Sciences, Professor of Art Education Department, Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

ABSTRACT

The visual image of the country is one of the most important parts of the cultural policy of any state. The objects of visual branding usually include state attributes, all sorts of logos of large domestic companies with access to the world market and many others, including costumes of athletes competing in international competitions.

This article provides an overview of the experience of the leading countries of the world in this aspect, and also substantiates the future vectors of development of cultural policy of Kazakhstan in the field of visual branding.

The article was prepared within the framework of the project of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan IRN AP23488164 "Traditional and contemporary art of Kazakhstan in the focus of visual studies: iconography, semiotics and discourse".

KEYWORDS: visual image, visual branding, Kazakhstan, image, brand, cultural policy

ВВЕДЕНИЕ. В гуманитарной науке такие понятия как «образ страны», «имидж страны» и «бренд» часто используются как синонимические понятия. В настоящей работе мы будем исходить из понимания того, что «образ страны» – это широкое понятие, включающее в себя весь комплекс представлений о стране; «имидж страны» более «узкое понятие и означает образ, на который пытаются воздействовать с целью изменения»; в свою очередь, такое понятие как «бренд страны» подразумевает под собой реализацию позитивных характеристик страны (Гравер, 2012: 39). Таким образом, национальный брендинг представляется областью знаний и практической целенаправленной деятельности по формированию положительного образа и имиджа страны в мировом пространстве.

Обозначенные понятия изучаются с самых различных ракурсов и подходов: институционально-экологический подход, внешне- и внутриполитический, а также культурно-аксиологический аспекты. Наш фокус исключительно визуальный аспект.

XXI век правомерно называют веком визуальной эпохи. Нейробиологи, генетики, психологи и другие специалисты уже давно доказали, что визуальная информации запоминается и воспроизводится в несколько раз быстрее, чем по вербальным каналам. Этот феномен Аллан Пайвио назвал эффектом превосходства образа. Ученый считает, что из услышанного запоминается лишь 10%, из прочитанного 20%, а увиденного 80% (Пайвио, 1971). Эффект превосходства образа давно и плодотворно используется во многих видах визуальных стратегий в самых разных областях, особенно в брендировании.

В этой связи, главными вопросами обсуждения в данном исследовании выступают: роль и значение визуального в национальном брендинге, приводятся примеры наиболее успешных стран в этом аспекте. В конечном счете автор на основе анализа проблематики визуализации в мировом пространстве попытается обосновать будущие векторы развития культурной политики Казахстана в этой сфере.

НАЦИОНАЛЬНЫЙ БРЕНДИНГ: ОБЗОР ЛУЧШИХ МИРОВЫХ СТРАТЕГИЙ

П. фон Хэм считает, что незабрендированному государству гораздо сложнее привлечь к себе политическое и экономическое внимание (Хэм, 2001). Поэтому понятие «national brand» и «nation branding» давно стало одним из векторов государственной культурной политики многих успешных стран мира.

Исследователи выдвигают разные версии содержательного в этих понятиях: одни рассматривают их как практику, связанную с процессами формирования нации и реконструкцией национальной идентичности; другие связывают ее с «мягкой силой», а следующие считают его частью модели управления, которая использует принципы свободного рынка для развития стран, регионов, городов и любой местности. Последнее нам импонирует больше, мы национальный брендинг, с одной стороны, рассматриваем как ценный актив, а с другой как механизм укрепления национальной идентичности. То есть в основе брендирования должна лежать одна простая идея – основная общая цель страны! Как известно, для измерения глобального восприятия страны на основе брендирования С. Анхольтом был разработан Anholt Nation Brands Index, где более 40 000 человек из 20 стран участвуют в мониторинге. Основу узнаваемости страны составляют несколько параметров: культура, управление, люди, экспорт, туризм, инвестиции и иммиграция.

Для нас в национальном брендировании особую роль, играет визуальный брендинг, который опирается на графическую образность. В основе графического образа брендирования, к примеру у Австралии – кенгуру, у Гонконга – дракон, у Кыргызстана – природа, у Узбекистана – силуэт куполообразного здания и ландшафта и т. д. (Таблица 1).

В статье Е. Борисовой (Борисова, 2021) представлены ряд успешных и провальных примеров национального брендирования (Таблица 2). Лучшими странами в анализируемой области, по ее мнению, являются Эстония, Финляндия, Сингапур, Багамские острова и Перу. Среди провальных отмечаются Малайзия, Италия, Замбия, Польша.

В основе эстонского брендирования лежат три идеи: диджитал-страна, нетронутая природа и умные люди. Разработчиком является голландский дизайнер П. Кенти, а главными «фишками» здесь являются: шрифт Aino от Estonian Design Team, ярко синий оттенок и концепция EST (аббревиатура EST – smartEST, safEST, coolEST и т.д.).

Рисунок 1. Мерчендайзинг бренда Эстонии с использованием EST. Источник: https://peterkentie.myportfolio.com/justestonishing-results

Таблица 1. Варианты образов

TOURISM AUSTRALIA	HONG KONG 香港	UZBEKISTAN	Kyrgyzstan So much to discover!

Основу брендирования Финляндии положены три главных идеи: природа, европейское образование и одна из значимых национальных черт финнов с «легкостью находить решение любой проблемы» (Борисова, 2021). Под последним понимается актуальный менеджмент страны. К разработке национального бренда был привлечен

основоположник самой концепции брендирования С. Анхольт. Дизайнерскими «фишками» выступают синий цвет и шрифт Finlandica (разработка Helsinki Type Studio).

В числе лучших значится и сингапурские версии брендирования, получивших отражение в нескольких этапах ребрендинга, начиная с 1965-х годов. Каждый раз улучшаясь и соответствуя духу времени. В 2017 году туристическое бюро SBT представили новый бренд с минималистичной айдентикой под слоганом Passion Made Possible (Борисова, 2021). В первой и самой удачной версии выдвигалась идея «Уникальный Сингапур», который укрепил статус ведущего города-государства Азии.

Очень интересен и привлекателен национальный бренд Перу. В его основу положена идея о Перу как привлекательной страны в различных сферах: туризм, гастрономия, инвестиции и др. Отсюда вся идея отражена в самом слове «Peru» - одинаково и просто произносимое на всех языках. Заглавную букву Р сделали в виде спирали. Это форма вдохновлена одним из графических мотивов, встречающихся во всех древних культурах, процветавших на нашей земле, и символизирует эволюцию, изменения и преобразования. Она также напоминает отпечаток пальца, что соответствует концепции «В Перу есть место для каждого», считают разработчики.

Как видно из представленного обзора во многих стратегиях местная самобытность – основное средство национального брендинга. Однако, по мнению румынского исследователя Bianca-Florentina Cheregi универсальных рецептов для продвижения нации как бренда не существует (Cheregi, 2018).

КАЗАХСТАНСКИЕ РЕАЛИИ: В ПОИСКАХ ВИЗУАЛЬНОГО БРЕНДА

В 2016 году, как известно Министерством информации и коммуникации РК был объявлен конкурс на лучший национальный бренд итоги, которого продемонстрировали потенциал и уровень странового брендирования. Некоторые из них представлены в Таблице 2.

Таблица 2. Варианты национального бренда (конкурс 2016)

Итоги данного конкурса не отличаются положительным результатом. Как правомерно пишут Т.В. Мармонтова и Р.Б. Жакау: участниками конкурса было подготовлено много работ, среди них было отобрано около 250 с разными логотипами.

Однако, по неизвестным причинам, конкурс завершился, а образ национального бренда Казахстана, культурного бренда не был отобран (Мармонтова, Жакау 2024).

В 2021 году Правительство РК объявило новый конкурс брендбука, который также, к сожалению, не увенчался успехом. По мнению С. Буксикова предложенные кейсы были уже намного качественнее, содержали концепцию, отраженную визуально, хотя некоторые из них были предложены как нишевые бренды, а фавориты опирались на минимализм и напоминали японские кейсы (Буксиков, 2021). Таким образом, на данный момент дизайнеры Казахстана не смогли создать новый визуальный бренд страны. Возможно, здесь дело в самой профессиональной подготовке будущих дизайнеров.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Вопросы разработки странового бренда, безусловно сложное дело и, опыт многих стран показывает, что страновой бренд порой переживает несколько этапов ребрендинга. Среди причин пока неудавшихся попыток разработки странового брендинга в Казахстане специалисты отмечают:

1) осознание того, что фирменный стиль региона или страны должен отражать реальные смыслы;
2) отсутствие системы налаженных коммуникаций между разработчиками и заказчиком;
3) отсутствие структуры, агентства или госоргана, ответственного за формирование и продвижение странового брендинга в стране;
4) необходима корректировка многих аспектов отечественного дизайн-образования.

Думается, что нашей стране сначала необходимо определиться с главными смыслами – кто мы и куда мы идем? Отсюда и выстраивать стратегию странового брендирования, опираясь на продуктивный международный опыт. Но, пока этого нет.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ham von P. The Rise of the Brand State: The Postmodern Politics of Image and Reputation // Foreign Affairs. 2001. Vol. 80. Is. 5.
2. Paivio, A. Coding distinctions and repetition effects in memory. In G. H. Bower (Ed.), The Psychology of Learning and Motivation (Vol. 9). New York: Academic Press, 1975.
3. Paivio, A., & Csapo, K. Short-term sequential memory for pictures and words. Psychonomic Science, 1971, 24, 50-51. Paivio, A., & Csapo, K. Pictorial superiority in free recall: Imagery or dual coding? Cognitive Psychology, 1973, 5, 176-206.
4. Bianca-Florentina Cheregi. Nation Branding in Transition Countries: A Multimodal Analysis of Romania and Moldova Tourism Campaigns //
5. Борисова Е. Place Branding: самые лучшие и самые провальные бренды стран. URL: https://34travel.me/post/place-branding-3 (дата обращения 10 марта 2025 года).
6. Мармонтова Т.В., Жакау Р.Б. Национальный брендинг как инновационный инструмент для увеличения международного влияния Казахстана. URL: https://nicrus.ru/analytics/nacionalniy_branding_kazakhstana/ (дата обращения 10 марта 2025 года).
7. Буксиков С. Каким должен быть новый бренд Казахстана. URL: https://exclusive.kz/kakim-dolzhen-byt-novyj-brend-kazahstana/(дата обращения 10 марта 2025 года).

УДК: 75.03 (574) **МРНТИ: 18.31.07**

Ибрагимов А.И.
Педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор м.а.
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ ВИЗУАЛДЫ БЕЙНЕЛЕРІ: СЕМИОТИКА ЖӘНЕ СӘЙКЕСТІКТІҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ

АҢДАТПА

Бұл мақалада заманауи қазақстандық суретшілердің шығармаларындағы ұлттық сәйкестік бейнелеріне талдау жасалады. Зерттеу visual studies, семиотика және мәдени герменевтика әдістеріне сүйенеді. Дауренбек Кекназаровтың («Томирис», 2024), Елена Те («Золотой шанырак», 2024), Елена Юминованың («Традиционный натюрморт», 2024), Елена Шарапованың («По дороге на джайляу», 2024), Сауле Абишеванын («Ақ отау», 2024) және Зейнелхан Мұхамеджанның («Паника», 2024) туындылары талдауға алынды. Бұл жұмыстар ұлттық бейнелерді заманауи стильде жаңғырту мен қайта пайымдаудың мысалы ретінде ұсынылады. Иконографиялық белгілер мен дәстүрлі нышандарға ерекше назар аударылады. Шығармалардағы бейнелерді талдау арқылы қазіргі тәжірибе мен ұлттық кодтардың өзара байланысы зерттеледі. Мақала Н. Мирзоефф, Р. Барт, Ю. Лотман және Э. Панофский еңбектеріне негізделеді. Бұл жұмыс жаһандық визуалды өзгерістер жағдайында қазақстандық мәдени сәйкестік дискурсын қалыптастыруға үлес қосады.

Мақала ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің ИРН AP23488164 «Қазақстанның дәстүрлі және заманауи өнері визуалды зерттеулердің назарында: иконография, семиотика және дискурс» жобасы аясында дайындалды.

ТІРЕК СӨЗДЕР: визуалды бейнелер, сәйкестік, семиотика, ұлттық стиль, Қазақстан өнері, символика, иконография.

Ибрагимов А.И.
Кандидат педагогических наук, и.о. доцента
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

ВИЗУАЛЬНЫЕ ОБРАЗЫ СОВРЕМЕННОЙ КАЗАХСКОЙ КУЛЬТУРЫ: СЕМИОТИКА И ТРАНСФОРМАЦИЯ ИДЕНТИЧНОСТИ

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена анализу визуальных образов казахстанской идентичности в творчестве современных художников на основе методов visual studies, семиотики и культурной герменевтики. Объектом исследования выступают работы Дауренбека Кекназарова («Томирис», 2024), Елены Те («Золотой шанырак», 2024), Елены Юминовой («Традиционный натюрморт», 2024), Елены Шараповой («По дороге на джайляу», 2024), Сауле Абишевой («Ақ отау», 2024) и Зейнелхана Мухамеджана («Паника», 2024). Эти произведения представляют собой пример трансформации национальных визуальных кодов в актуальном художественном контексте. Особое внимание уделяется иконографическим символам, архаическим мотивам, традиционным формам и их современным интерпретациям. Анализ произведений позволяет выявить устойчивые элементы визуальной памяти, переосмысленные через призму современного опыта и креативных стратегий. Методологическая база исследования основана на трудах Н. Мирзоэффа, Р. Барта, Ю. Лотмана и Э. Панофского. Работа вносит вклад в формирование дискурса о казахстанской культурной идентичности в условиях глобальных визуальных трансформаций. Статья подготовлена в рамках проекта Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан ИРН AP23488164 «Традиционное и

современное искусство Казахстана в фокусе визуальных исследований: иконография, семиотика и дискурс».

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: визуальные образы, идентичность, семиотика, национальный стиль, искусство Казахстана, символика, иконография.

Ibragimov A.I.
PhD in Pedagogical Sciences, Acting Associate Professor
Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)

VISUAL IMAGES OF CONTEMPORARY KAZAKH CULTURE: SEMIOTICS AND THE TRANSFORMATION OF IDENTITY

ABSTRACT

The article explores visual representations of Kazakhstani identity in the works of contemporary artists using the methodology of visual studies, semiotics, and cultural hermeneutics. The objects of analysis include works by Daurenbek Keknazarov ("Tomiris", 2024), Elena Te ("Zolotoy Shanyrak", 2024), Elena Yuminova ("Traditional Still Life", 2024), Elena Sharapova ("On the Way to Zhaylyau", 2024), Saule Abisheva ("Aq Otaý", 2024), and Zeynelkhan Mukhamedzhan ("Panic", 2024). These artworks demonstrate the transformation of national visual codes into the contemporary art context. Particular attention is given to iconographic symbols, traditional forms, and their reinterpreted meanings. The study reveals persistent elements of cultural memory reframed through current creative strategies. The methodological framework is grounded in the theories of Nicholas Mirzoeff, Roland Barthes, Yuri Lotman, and Erwin Panofsky. The paper contributes to the discourse on Kazakhstani cultural identity under the influence of global visual transformations.

This article was prepared within the framework of the project of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, IRN AP23488164 “Traditional and Contemporary Art of Kazakhstan in the Focus of Visual Studies: Iconography, Semiotics and Discourse”.

KEYWORDS: visual images, identity, semiotics, national style, Kazakh art, symbolism, iconography.

ВВЕДЕНИЕ

Современное казахстанское искусство представляет собой полифоничную визуальную систему, в которой сочетаются элементы традиционной культуры и новейшие художественные практики. В условиях глобальных социокультурных изменений художники всё чаще обращаются к вопросам идентичности, коллективной памяти и национального визуального кода. Это особенно проявляется в живописи и декоративно-прикладном искусстве, где традиционные символы, архаические формы и мифологические образы приобретают новые прочтения.

Актуальность данной работы обусловлена необходимостью научного анализа визуальной трансформации казахстанской культурной идентичности в произведениях современных художников. В эпоху визуального перенасыщения, которую Н. Мирзоэфф называет «визуальным поворотом» в гуманитарных науках [Mirzoeff N., 1999], возрастает значимость исследования не только образов, но и способов их восприятия, считывания и декодирования. Подобный подход позволяет выявить механизмы, через которые визуальные символы формируют и поддерживают культурную идентичность, особенно в контексте постколониального и постсоветского пространства.

Цель статьи — исследовать, каким образом современные казахстанские художники осмысляют и переосмысляют визуальные символы национальной идентичности через семиотические и иконографические практики. Особое внимание уделяется произведениям Дауренбека Кекназарова («Томирис», 2024), Елены Те («Золотой шанырак», 2024), Елены

Юминовой («Традиционный натюрморт», 2024), Елены Шараповой («По дороге на джайляу», 2024), Сауле Абишевой («Ақ отау», 2024) и Зейнелхана Мухамеджана («Паника», 2024). Эти произведения рассматриваются не только как художественные объекты, но и как визуальные тексты, способные транслировать значения через систему знаков.

Методологическую основу исследования составляет междисциплинарный подход, сочетающий принципы визуального анализа (visual studies), семиотики (Р. Барт, Ю. Лотман), иконографии (Э. Панофский), а также элементов культурной герменевтики [Barthes R., 1977; Lotman Y., 1990; Panofsky E., 1962].

Таким образом, заявленная проблематика позволяет не только интерпретировать конкретные художественные произведения, но и расширить поле дискурса о культурной идентичности в контексте современной казахстанской визуальной культуры.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Методологической основой настоящего исследования является синтез подходов, разработанных в рамках современных гуманитарных дисциплин — в первую очередь visual studies, семиотики, иконографии и культурной герменевтики. Эти направления позволяют рассматривать произведения современного казахстанского искусства как визуальные тексты, содержащие многослойные значения, закодированные в художественной форме.

Одним из ключевых методологических ориентиров стал подход, предложенный Nicholas Mirzoeff, который определяет visual studies как анализ культурной и социальной конструкции визуальности и визуальных практик в конкретном историко-культурном контексте [Mirzoeff N., 1999]. С его точки зрения, визуальное — это не только объект наблюдения, но и способ организации знания, власти и идентичности.

В рамках семиотического анализа используются принципы Ролана Барта, рассматривающего визуальные образы как системы знаков, обладающие как денотативным (буквальным), так и конотативным (ассоциативным, культурным) значением [Barthes R., 1977]. Особенно актуальна концепция "языка образов", позволяющая анализировать художественные произведения как коммуникативные акты.

Дополнительно применяется модель семиосферы, разработанная Юрием Лотманом, в рамках которой визуальное искусство трактуется как текст, встроенный в более широкий культурный код. Эта концепция позволяет понять, как традиционные символы и образы функционируют в новых художественных контекстах, формируя культурную память и транслируя национальные смыслы [Лотман Ю.М., 2000].

Также важной составляющей является иконографический и иконологический метод, предложенный Эрвином Панофским, который позволяет изучить, как устойчивые визуальные мотивы (такие как образ юрты, женщины в традиционном головном уборе, символы солнца и животных) приобретают новые значения в контексте современной культуры [Panofsky E., 1962].

Методы визуального анализа применяются к шести конкретным художественным произведениям, созданным казахстанскими художниками в 2024 году. Каждое из них рассматривается как семиотическая система, включающая в себя элементы традиционной и современной культурной идентичности. В рамках hermeneutic reading анализируются не только иконографические коды, но и интертекстуальные связи — как с традиционной казахской культурой, так и с глобальными визуальными тенденциями (графика, концептуальное искусство, текстильная символика).

Интерпретация осуществляется с учётом культурного контекста Казахстана, где взаимодействие между архаическим и современным, между сакральным и урбанистическим становится важнейшим вектором визуального самоопределения.

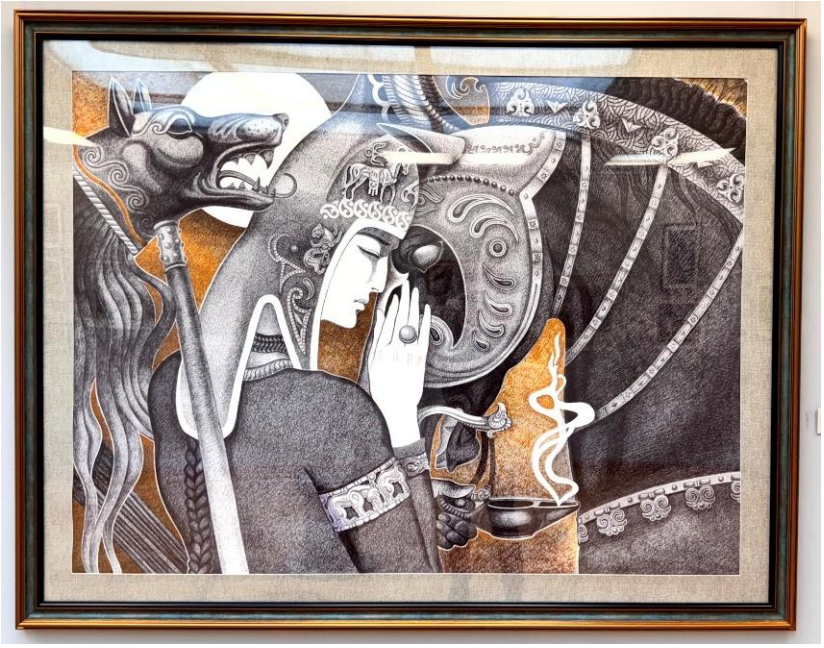

Рис. 1. *Дауренбек Кекназаров — «Томирис» (2024, бумага, смешанная техника)*

Образ Томирис в изобразительном искусстве Казахстана традиционно ассоциируется с архетипом женщины-воина — защитницы земли, духа и народа. В интерпретации Кекназарова фигура Томирис (Рис. 1) представлена не только как историческая героиня, но и как культурный миф, актуализированный через технику современной графики и композиционные символы. Работа выполнена в монохромной гамме с акцентами золота, что придаёт ей культовое звучание и сакральную дистанцию.

Анализируя композицию, мы замечаем интеграцию тотемических мотивов — волка, головы животного, оберега — что позволяет трактовать образ как символический конструкт, в котором женская идентичность сочетается с идеей силы, защиты и трансцендентной связи с природой. Подобное совмещение архетипов соответствует модели семиотической полиинтерпретируемости, описанной Р. Бартом [Barthes R., 2009], где знак функционирует в разных плоскостях: эстетической, культурной и политической.

Также можно говорить о визуальной интертекстуальности с образами амазонок и центральноазиатских женских культов, что даёт основание включить данную работу в контекст визуальной мифологизации истории, о которой писал М. Элиаде в связи с ритуальной повторяемостью сюжетов [Eliade M., 1963]. Таким образом, «Томирис» предстает как образ, формирующий национальную визуальную идентичность, в которой миф и история, гендер и власть, традиция и графическая стилизация формируют сложную систему значений.

Рис. 2. *Елена Те — «Золотой шанырак» (2024, холст, масло)*

В картине «Золотой шанырак» (Рис. 2) центральным визуальным элементом является круг — символ солнца, родового центра и космического порядка. Работа выполнена в насыщенной цветовой палитре, с использованием золотого цвета как визуального акцента и знакового элемента. Сам «шанырак» — верхняя часть юрты — в казахской культуре традиционно интерпретируется как символ дома, рода, непрерывности жизни, что подтверждается как в этнографических источниках [Маргулан А.Х., 1982], так и в художественной традиции.

Композиционно художница строит образ на сопоставлении панорамы города Алматы с символикой рода, создавая тем самым диалог между урбанистическим настоящим и традиционным космосом. Это соотносится с идеей визуального палимпсеста, введённой Н. Мирзоэффом [Mirzoeff N., 2002], где каждый образ «прозрачен» к культурным слоям, из которых он вырос.

Картина апеллирует к понятию культурной памяти (А. Ассман), поскольку шанырак, окружённый современными элементами, воспринимается как якорь идентичности — образ, фиксирующий связь времён и преемственность смысла [Assmann A., 2011].

Работа Елены Те, таким образом, демонстрирует, как традиционный знак встраивается в современный визуальный дискурс, становясь точкой сборки культурного самоосознания. Натюрморт, как жанр, в казахстанской живописи зачастую выполняет функцию не только эстетического, но и этнографического архива. Работа Елены Юминовой (Рис. 3) демонстрирует синтез декоративной традиции и национального кода через предметы казахского быта — кесе, дастархан, вышитая ткань, — выполненные на необычной основе: шёлке. Эта техника придаёт изображению мягкую фактуру и ощущение материальности как носителя памяти.

С точки зрения семиотики, каждый объект в композиции — это знак, принадлежащий культурной семиосфере, описанной Ю.М. Лотманом [Лотман Ю.М., 2000], где даже утилитарный предмет становится частью текста культуры. Образ стола здесь не просто «поверхность», но ритуальное пространство — символ родового круга и гостеприимства.

Юминова демонстрирует, как бытовой предмет может быть медиатором культурной памяти и транслировать ценности, такие как уважение к традиции, духовная преемственность и визуальное спокойствие — категория, близкая к «континуитету» в терминологии А. Гуревича [Гуревич А.Я., 1984].

Рис. 3. *Елена Юминова — «Традиционный натюрморт» (2024, шёлк, краска)*

Рис. 4. *Елена Шарапова — «По дороге на джайляу» (2024, холст, масло)*

Работа Елены Шараповой (Рис. 4) раскрывает тему повседневной культуры кочевого мира. Пейзаж, изображающий фигуры всадников, животных и пастушек, выполнен в реалистической манере, но с элементами стилизации. Цветовая гамма выдержана в мягких охристых и зелёных тонах, воссоздающих атмосферу равновесия и покоя, характерного для образа степи.

Семиотически степь здесь выступает как культурный хронотоп, по Бахтину [Бахтин М.М., 1975], где пространство и время слиты в мифологизированную реальность. Переход в «джайляу» — это не просто физическое движение, а символическое возвращение к корням, к архаическому образу жизни.

Также можно проследить иконографическую отсылку к советской традиции пейзажа с элементами этнографического нарратива, однако у Шараповой нет идеологического акцента — напротив, работа наполнена чувством ностальгии и визуального медитативного погружения в ритм традиционного быта.

Рис. 5. *Сауле Абишева — «Ақ отау» (2024, холст, акрил)*

Произведение Сауле Абишевой «Ақ отау» (Рис. 5) демонстрирует сложную визуальную композицию, в которой переплетаются мотивы традиционного текстиля, архитектурных форм и орнаментальной символики. Название картины отсылает к понятию "ақ отау" — свадебного жилища в казахской культуре, символизирующего начало новой жизни, чистоту, сакральность и устойчивую связь поколений.

Однако вопреки буквальному значению, художница не делает белый цвет доминирующим, как это могло бы быть в традиционном визуальном ряде. Наоборот, композиция выстроена на многообразии глубоких тонов: охристых, кирпично-красных, зелёных, жёлтых и чёрных, — подчёркивающих фактурность и визуальную материальность пространства. Эти цвета насыщены энергией земли, солнца и времени — они не только украшают, но и нагружают образ дополнительным семантическим содержанием.

В центре композиции — геометрически структурированная форма, в которой читаются очертания юрты, оберега, символа рода и женского начала. Композиция построена по принципу визуальной центричности, где перекрестие текстильных лент символизирует сакральную точку соединения — и культур, и судеб. Это можно интерпретировать в контексте «культурных узоров», описанных А. Ван Геннепом как маркеры ритуального перехода [Van Gennep A., 1960].

Использование декоративных элементов в работе также соотносится с категорией «визуального языка текстиля» — понятия, активно изучаемого в исследованиях феминистской визуальной теории, таких как работа Розика и Парик [Rozsika Parker, 2010]. Абишева возвращает текстиль в пространство художественной культуры как носителя женского знания, памяти и связи с сакральным.

Таким образом, «Ақ отау» становится не просто изображением юрты или обряда, а визуальным манифестом казахской идентичности, в котором женская сакральность, традиционная символика и художественный эксперимент сливаются в целостное визуальное высказывание.

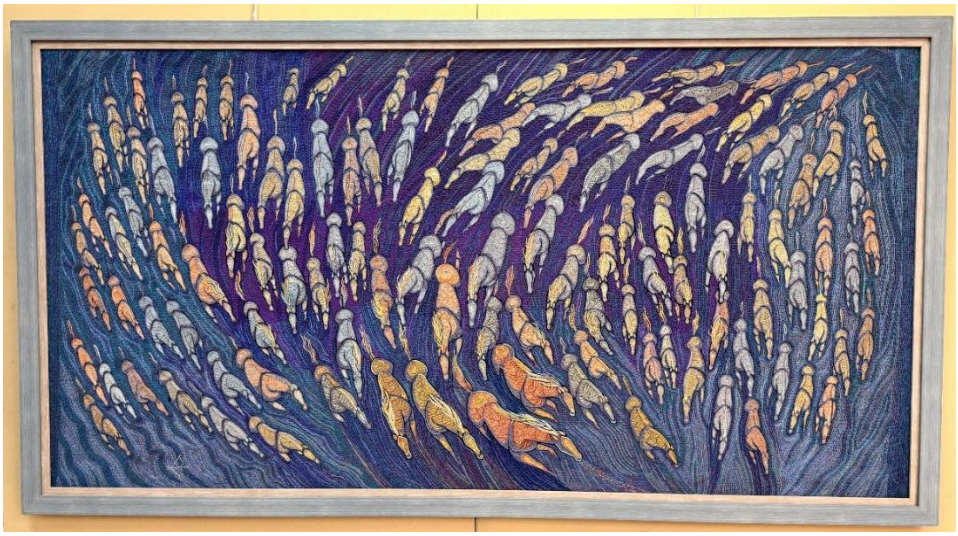

Рис. 6. *Зейнелхан Мухамеджан — «Паника» (2024, сукно, шитьё)*

Работа Зейнелхана Мухамеджана (Рис. 6) выделяется среди остальных не только материалом (сукно, вышивка), но и визуальной экспрессией: вышитый табун лошадей представлен в состоянии стремительного движения, хаоса и внутреннего напряжения. Контурная резкость и динамичная ритмика форм создают эффект «паники», не случайно вынесенный в название.

Лошадь как символ в казахской культуре — это знак свободы, чести и жизни. В данной работе этот символ утрачивает спокойствие и становится носителем тревожной энергии, что может интерпретироваться как отражение культурного напряжения современности, о чём писал Хомский, описывая состояние постмодернистской культуры как фрагментированное и ускоренное [Chomsky N., 2002].

Вышивка как техника усиливает эффект архаического, делая работу связующей нитью между женским ремеслом и национальной памятью. Таким образом, «Паника» — это визуальный взрыв, где национальный символ приобретает тревожно-экзистенциальное звучание, говорящее о нестабильности и изменчивости мира.

ОБОБЩЕНИЕ РЕЗУЛЬТАТОВ АНАЛИЗА

Анализ шести произведений современных казахстанских художников выявляет общую тенденцию к переосмыслению традиционных культурных символов в рамках актуальных визуальных стратегий. Несмотря на различия в жанре, технике и стилистике, все работы демонстрируют стремление к сохранению и трансформации идентичности через язык визуального искусства.

Характерными чертами представленных произведений являются:

- интертекстуальность (отсылки к архетипам, национальным символам, визуальным клише),
- символическая многослойность (знаки, работающие в разных культурных и эмоциональных регистрах),
- и включение элементов традиционного художественного мышления в современный изобразительный контекст.

Особое значение в формировании художественного нарратива имеет женский образ, рассматриваемый не только как персонаж, но и как медиатор культурной памяти. Орнамент, шанырак, образы юрты, кочевой жизни, а также текстильные элементы и бытовая посуда становятся визуальными кодами, через которые происходит возвращение к истокам — но не в виде копирования, а в форме осознанного дискурсивного выбора и эстетической реконструкции.

Таким образом, художественные практики современных казахстанских авторов демонстрируют движение от этнографического воспроизведения к символическому

самовыражению, отражая не столько архаику, сколько её живое присутствие в контексте сегодняшней культуры.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Исследование показало, что произведения современных казахстанских художников представляют собой не только художественные объекты, но и визуальные тексты, через которые транслируются ключевые элементы культурной памяти и национального самосознания. Обращение к традиционным образам, техникам и мотивам свидетельствует о стремлении авторов не столько реконструировать прошлое, сколько включить его в поле современного визуального мышления.

Анализ работ продемонстрировал, что семиотическая и иконографическая нагрузка этих произведений выходит за рамки декоративной функции — они становятся носителями смыслов, формирующих представление об идентичности в условиях социокультурных изменений. Образы шанырака, табуна, женской фигуры, родовой символики, бытовых предметов и орнаментов — всё это превращается в визуальный язык, с помощью которого артикулируется связь между прошлым и настоящим.

Таким образом, визуальное искусство в Казахстане сегодня выполняет медиаторскую функцию: оно объединяет культурные коды разных эпох, социальных контекстов и художественных направлений. Этот процесс демонстрирует, что идентичность — не фиксированная категория, а динамическое пространство смыслов, где традиция и современность существуют не в оппозиции, а во взаимодействии.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Assmann, Aleida. Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. — 396 p.
2. Bakhtin, M.M. Formy vremeni i khronotopa v romane. In: Voprosy literatury i estetiki. Moscow: Khudozhestvennaya literatura, 1975. — pp. 234–407.
3. Barthes, Roland. Image, Music, Text. Translated by Stephen Heath. New York: Hill and Wang, 1977. — 217 p.
4. Barthes, Roland. Mythologies. London: Vintage, 2009. — 219 p.
5. Chomsky, Noam. Media Control: The Spectacular Achievements of Propaganda. New York: Seven Stories Press, 2002. — 128 p.
6. Eliade, Mircea. Myth and Reality. New York: Harper & Row, 1963. — 232 p.
7. Gurevich, A.Ya. Kategorii srednevekovoy kultury. Moscow: Iskusstvo, 1984. — 398 p.
8. Lotman, Yuri M. The Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture. Translated by Ann Shukman. London: I.B. Tauris, 1990. — 288 p.
9. Lotman, Yu.M. Semiosfera. St. Petersburg: Iskusstvo-SPb, 2000. — 704 p.
10. Margulan, A.Kh. Iz istorii kazakhskoy yurty. Almaty: Nauka, 1982. — 140 p.
11. Mirzoeff, Nicholas. An Introduction to Visual Culture. London: Routledge, 1999. — 293 p.
12. Mirzoeff, Nicholas (ed.). The Visual Culture Reader. 2nd ed. London: Routledge, 2002. — 737 p.
13. Panofsky, Erwin. Studies in Iconology: Humanistic Themes in the Art of the Renaissance. New York: Harper & Row, 1962. — 254 p.
14. Parker, Rozsika. The Subversive Stitch: Embroidery and the Making of the Feminine. London: I.B. Tauris, 2010. — 254 p.
15. Van Gennep, Arnold. The Rites of Passage. London: Routledge, 1960. — 198 p.

ӘОЖ 75.03 **МРНТИ 18.07.65**

Рысымбетов Е.К.
философия PhD докторы,
Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
(Түркістан қ., Қазақстан)

ПОСТМОДЕРНИЗМ КЕЗЕҢІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАН КЕСКІНДЕМЕ ӨНЕРІНІҢ КӨРКЕМ ТІЛІ: ЗЕРТТЕУ МӘСЕЛЕСІНЕ ШОЛУ

АҢДАТПА

Бұл мақалада заманауи бейнелеу өнерінің постмодернистік құрылымдарында ұлттық дүниетанымдық негіздегі көркем шығармашылықтың заманауи көркем тілді қалыптастыруы мен дамуы және оның көркемдік тұрғыдан нақышталуы сипаттарын ашып көрсетуді басшылыққа ала отырып, оны бүгінгі күнгі өнертанушылық көзқараспен пайымдауға негізделген. Классикалық өнердің, түрлі заманауи ағымдардың элементтері көрініс тапқан бүгінгі қазақ кескіндеме өнерінің бағытын зерттеу өте қиын болғандықтан, бұл мәселе өнертанушылық талдау мәселелері қарастырылған.

Мақалада өнер, кескіндеме, композиция, түстану, көркем бағыттар, жобалау, материалтану түсініктеріне қатысты түсінікті қалыптастыру мен шығармаларды көркемдік өлшеу әдістерін қолдану, өнертанымдық сипаттама жазу дағдыларын дамыту тәсілдері ұсынылған.

ТІРЕК СӨЗДЕР: Өнер, кескіндеме, композиция, түстану, көркем бағыттар, жобалау, материалтану, образ.

Рысымбетов Е.К.
доктор философии PhD,
Международный казахско-турецкий университет имени Х.А. Ясауи
(Туркестан, Каазхстан)

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ЯЗЫК ЖИВОПИСИ КАЗАХСТАНА В ПОСТМОДЕРНИСТКУЮ ЭПОХУ: К ВОПРОСУ ИССЛЕДОВАНИЯ

АННОТАЦИЯ

В статье анализирована понятие формирование и развитие современного художественного языка и его художественное выражение в постмодернистских структурах современного изобразительного искусства на основе национального мировоззрения и его художественного творчества основаны на его анализе с точки зрения современного искусствоведения. Поскольку изучить направление сегодняшней казахской живописи, в которой отражены элементы классического искусства и различные современные течения, очень сложно, данную проблему считают проблемами искусствознания.

В статье представлены способы развития понимания понятий искусства, живописи, композиции, колорита, художественных направлений, дизайна, материаловедения, использования методов художественного измерения произведений, развития навыков художественно-описательного письма.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Искусство, живопись, композиция, колорит, художественные направления, дизайн, материаловедение, изображение.

Rysymbetov E.K.
Doctor of Philosophy PhD, H.A. Yassawi International Kazakh-Turkish University
(Turkestan, Kazakhstan)

THE ARTISTIC LANGUAGE OF KAZAKHSTAN'S PAINTING IN THE POSTMODERN ERA: TOWARDS A RESEARCH INQUIRY

ABSTRACT

The article analyzes the concept of the formation and development of modern artistic language and its artistic expression in the postmodern structures of modern fine art on the basis of the national worldview and its artistic creativity based on its analysis from the point of view of modern art criticism. Since it is very difficult to study the direction of today's Kazakh painting, which reflects elements of classical art and various modern trends, this problem is considered a problem of art history.

The article presents ways to develop an understanding of the concepts of art, painting, composition, color, artistic movements, design, materials science, the use of methods of artistic measurement of works, and the development of artistic and descriptive writing skills.

KEY WORDS: Art, painting, composition, color, artistic movements, design, materials science, image.

КІРІСПЕ

Бейнелеу өнері саласындағы жаңадан қалыптасып жатқан білім көзі жыл сайын арта түсуде. Жаңа білім көздері көбінесе бейнелеу технологиясымен байланысты айқындалуда. Солардың бірқатарын заманауи кескіндеме өнерінің құрылымдарында ұлттық дүниетанымдық негіздегі көркем шығармашылықтың заманауи көркем тілді қалыптастыруы мен дамуы және оның көркемдік тұрғыдан нақышталуы сипаттарын ашып көрсетуді басшылыққа ала отырып, оны бүгінгі күнгі өнертанушылық көзқараспен пайымдауға образ ұғымдырына арналған.

Заманауи кескіндеме өнері осы кезге дейін қалыптасқан өнердің негізі мен технологияның, ақпараттың, өнер мен ғылымның және т.б. арасын ажырату қиындық тудыратын, интеграцияланған немесе постиндустриялы дүниеден өсіп шықты. Ең қызығы, бұл интеграция бүгінгі таңда күшейе түсуде.

Әрине, заманауи кескіндеме өнерінің қалыптасуы алдымен қазақ дәстүрлі өнерімен, оның ұлттық дүниетанымымен және қоғамдық санамен етене байланысты өнерге деген көзқараспен бүгінгі қазақ бейнелеу өнерін қалыптастырды.

Заманауи үрдістерге келетін болсақ, заманауи өнер өзінің келбетін үнемі өзгертіп отырады. Қатар өмір сүретін классикалық ағымдармен қатар, басқа бейнелер басымдылық танытатын, мәселелер мен жағдайды басқаша түсіндіретін, жаңа өнер ағымдары пайда болып отырады. Дегенмен, бұл бағытты жақтаушылар ескірген дәстүрлерге қайта оралуды көксемейді, оларды жаңа техниканың жетістіктерімен органикалық тұрғыда біріктіруге көңіл бөледі. Жаңа пайда болған бағыттардың да алдыңғы кезеңдердегі бағыттар немесе стильдерге ұқсас толыққанды теориялық негіздемелері бар.

Заманауи кескіндеме өнерінің шығармашылық бағыттары мен болашағы шын мәнінде оны зерттеушілердің қалай зерделеуіне байланысты болып отыр. Яғни, бүгінгі өмір шындығы эстетикалық категориясы айқындала қоймаған заманауи өнерді зерттеушілерге оның жауабы мен шешімдерін іздестіруді жүктейді.

Сондықтан бейнелеу өнерінің заманауи көркем шығармашылық бағыттарын, ұстанымын, яғни постмодернистік стилистикада жұмыс жасайтын суретшілердің шығармашылығына ортақ белгілерді айқындау және оларға талдау жасау, өзекті мәселесі болмақ.

Дәстүрлі классикалық өнер мен дәстүрлі қазақ өнерінің кейбір элементтері жаңа көркемдік бағытты қалыптастыруда. Бұл кескіндемеде дәстүрлі әдіс-тәсілдердің сабақтастығы сақталатынын және оның жаңаша ырғақта дамитындығын тағы да бір дәлелдей түседі.

Бүгінгі кескіндеме өнерін заманауи техника мен технологиялармен салыстыра зерттей келе, ертеде қалыптасқан кескіндеменің көркем тілі көп өзгеріске ұшырай қоймаған, классикалық өнер салған эстетикалық тұжырымдар өзінің дамуын жалғастыруда. Дегенмен, эстетиканың екі категориясы да (сұлулық пен ұсқынсыздық) кейде қатар келеді.

Заманауи кескіндеме өнері - жаңаша көзбен көру арқылы (визуалды) қабылдау өнері. Заманауи өнер суретшісі қоршаған ортасын объективті қабылдап, оған субъективті жауап береді. Заманауи кескіндеме өнері заттың объективті мәнін ашуға ұмтылады. Бүгінгі кескіндеме өнерінің табиғаты күрделі, ол интеллектуалды түйсікке негізделе құрылады, сондықтан заманауи өнер түсінуді емес түсіндіруді қажет етеді. Бүгінгі XXI ғасырдың кескіндеме өнері XX ғасырдың жетістіктері мен нәтижелерін заманауи кескіндеменің көркем тілін, бейнесін құруда қолданады. Заманауи постмодернистік кескіндеме әр дәуірдің, кезеңнің қабылдау ерекшелігіне байланысты көркемдік сананың дамуымен ерекшеленіп отырады.

Қазіргі заман кескіндеме өнерінің философиялық негізін түсінуге мүмкіндік береді және қазақ кескіндемесінің постмодернистік бағыты ұлттық және әлемдік кескіндеменің тәжірибелерімен байланыста дамитындығына көз жеткізеді. Жұмыс барысында қол жеткізген нәтижелер өнертану саласының, әсіресе, кескіндеме өнерін тану үшін өте пайдалы әрі маңызы зор еңбек. Сондықтан, ол қазақ кескіндемесі тарихын оқытуда жоғарғы оқу орындарында өнертанушы және кескіндемеші мамандықтарын оқыту мен дайындауда арнайы оқу құралы ретінде көмекші мәліметтер бере алады және заманауи кескіндеме өнерінің ерекшеліктері мен бағытын бағдарлауда, теориялық білімін кеңейтуге мүмкіндік береді.

Сонымен, көркем өнердің негізгі атқаратын қызметі – таным. Көркем шығармашылықпен суретші объектісін немесе бейнеленуші дүниені объект-субъект қатынасқа түсумен, оның мәнін ұғынуға, тануға ұмтылады. Өнер – адамның қолынан жасалып шыққан өзіне тән нысан (объект). Оған материалдылық та, руханилық та тән. Қазақтың ұлы ақыны Абай да өнерді «жан азығы» мен «тән азығы» - деп, «Тән азығы тіршілікке қажетті бұйымдар, яғни екінші сөзбен айтқанда материалдық мәдениет. Ал жан азығы дегеніміз – көркемөнер. Бұл табиғаттың бойындағы күш қуатты адамның қажетіне сәйкестендіріп, қолмен немесе тіл арқылы көріктендіріп жіберу», деген ойлары өнердің материалдық және руханилық дегеніне толық саяды.

Бүгінгі заманауи кескіндеме өнерінің шығармашылық бағыты жайында айту қиын, өйткені оның дамуы әлі күнге жалғасуда. «Заманауи өнер» заман талабының сұраныстарына жауап бере алатын жаңаша өнер. «Заманауи» (грек тілінен, орта ғасырлық латын тілінен аударғанда «syn-chronuc – «со своим временем») – өз заманының мазмұнын бейнелейтін өнер. «Заманауи өнер» анықтамасы тарихтың әртүрлі кезеңдерінде әртүрлі мағына береді. Қазақ кәсіби бейнелеу өнерінің даму барысында, яғни XX ғасырдың басында ескінің қалдығы саналған «дәстүрлі өнер» бүгінгі күні өз көкейкестілігін жоғалтқан жоқ. Бүгінгі XXI ғасырда көне өнердің көркем құндылығы асып, оған тарихи-теориялық зерттеулер мен талдаулар артып келеді. Қазақ өнері ұлттық және әлем өнерінен өз тәжірибелерін жинақтағандықтан, біз қазақ кәсіби өнерінің бағытын анықтауда Еуропалық көркемөнер мектептердің тарихына тоқталмастан өте алмаймыз.

Қазақ өнері өзіне тән ерекше ұлттық көркем мектептердің қалыптасуы мен даму кезеңдерін бастан өткерді. Бүгінгі заманауи қазақ өнері идеялары мен өзіндік көркемөнер тәжірибесі қалыптасқан, ұлттық діліне тең тілінде сөйлейтін суретшілердің есімдерімен байланысты дамыды. Заманауи бейнелеу өнеріндегі құбылыстар, қазақ өнерінің әлемдік өнердің даму тенденцияларымен тығыз байланыста өрбуде.

XIX ғасырдың басында қаланған қазақ кәсіби бейнелеу өнерінің іргесі әлемдік өнерге өзінің ұлттық ерекше нақышымен үн қосып, жаһандық өнерден қалыспай қатар дамып келеді. Қазақ бейнелеу өнері бүгінде түрлі жанрлар мен бағыттарда дамуда. Сондықтан заманауи өнердің бағыты мен бағасын беруде өнертанушылық ізденістер мен зерттеулерді қажет етеді.

Қазақ өнерінің заманауи көркем тәжірибелерінде көркемөнердің өзіне тән үдерісі айқын көрініс тапқан. Зерттеулер өнерді ұлттық құндылықтарға, ұлттық архетиптерге және заманауи жаңа еуропалық көркем тілді меңгеруге бағытталған.

Бүгін Қазақстан егемендігінің көрінісі кескіндемеден айқын сезініп, шығармашылық ізденістерден байқала бастады. Ғасырдың басында қоғамда болып жатқан жаһандану мәселелері әлемдік мәдениеттермен араласуға жол ашты. Әлемдік мәдениеттермен араласу, олармен жақын танысу мен олардың өнерден көрініс табуы заңды еді.

Заманауи кескіндеме өнерінде кеңестік өнер мен ұлттық өнердің қайнар көзінен нәр алған ұлттық мектептің және әлемдік өнердің әсері бар түрлі измдерді де кездестіруге болатын. Ғасыр басындағы өнер өткен мен бүгіннің, дәстүр мен жаңашылдықтың тоғысында тұр. Көп жылдар бойы капиталистік және социалистік мәдениеттерді бөліп тұрған шекара ашылып, өнердің өрісі де кеңейе түсті. XXI ғасырда бұрынғы құндылықтардың орнын жаңаша құндылықтар алмастырып, адамзат баласы рухани-материалдық дағдарысты басынан өткерді. Еліміз егемендік алғаннан кейін тапсырысты бейнелеуге үйренген кескіндемешілердің де дағдарып қалғаны белгілі. Дегенмен, қазақ суретшілерінің қадамы адымдап дамып, нарықтық заманға да бейімделген кескіндеме өнерінде өсу байқала бастады. Дәстүрге қайта оралу, осыған дейінгі мектептер мен ұлттық өнер сабақтастығын жалғастыру көркемөнердің ішкі заңдылығы екенін өнердің даму, құлдырау кезеңдерін талдау барысында көз жеткізуге болады.

Қазақ кәсіби бейнелеу өнері XX ғасырда өзіне тән, өзінің даму кезеңдері мен заңдылықтары бар, рухани өлшемдері мен ұлттық көркемдік бояуы мен өзінің өнер майталмандары бар ұлттық мектепті қалыптастырды. Бүгінгі қазақ көркемөнерінде жүріп жатқан құбылыстар қазақ кескіндеме өнерінің пісіп жетілгені мен оның әлемдік көркемөнер үдерісіне үлес қосуын танытады.

XIX ғасырды XX ғасыр алмастырды, ал оны XXI ғасырдың постмодернизмі мен жаһанануы алмастыруда. «Қай заманда да өнер өзінің шынайы дүние мен адам санасының арасындағы эмоционалды және интеллектуалды тепе-теңдікті сақтаушы қызметін орындайды». Жалпы өнердің түбі бір болғанымен әр елде, халықта өнердің даму заңдылығы мен қарқыны, көркем тілі әр түрлі бағытта дамитыны анық. Өнер – тұрған жеріне, дүниетанымы мен салтына, діліне қарай өзгеше көркем бағыт алады. «Өнер, - деп жазады О. Валери, - түбінде бір ғана нәрседен тұрады, оны біз өзіміздің ішкі жан дүниемізбен сезінеміз, яғни алған әсерден оған қандай да бір жауап қатамыз және сол бір ерекше сәт жадымыздың қазынасына айналады...». «XX ғасырда «тіл» модернистік бағыттағы кескіндеменің негізгі мәселесінің бірі болды. Түс, фактура, пішін, сызықтар модернизм өнерінде ең жоғарғы құндылықтарды білдіретіндіктен бейне мен заттың арасындағы қатынасты міндетті деп қарастырмады. Жаңаша тіл жасампаз суретшілер дүниені түрлі әдіспен бейнелеп көрсетті (сандыраққа дейін жетті). Инварианттылық бұл кезеңнің кескіндемесінің негізгі идеясы болып қалыптасты. Шын мәнісінде, модернистік өнер көз алдымызда көретін шынайы дүниеге қызығуды қойды. Олар пішінді немесе түстерді, ойды, идеяны, сезімді, естеліктерді немесе басқа да нәрселерді бейнелеп беру үшін пайдаланды. Модернистік өнер интерпретациялауды қажет етті. Шынайы бейнелеуден бас тартқан модернистік өнер, осы кезге дейін кең тараған өнердің түсінікті тілінен бас тартты, сондықтан да басқаша, жаңаша бейнелеу тілін ойлап табуы керек болды. Жаңаша ойлап тапқан тілде бейнеленген модернистік шығармалардың түсініксіздігінен, модернист суретшілер бейнелеу өнерінің жаңа тілі арқылы автордың жолдауын жеткізді. Модернизмге дейінгі көркем туындылардың мазмұны түсінікті болса, енді ол түсіндіруді қажет етті».

1905 жылы Германияда пайда болған экспрессионизм түрлі елдер мен өнердің түрлерінде көрініс тауып, дамыды. Астарында эмоционалдылық жасырынған экспрессионизм руханилық жағынан да, пішіні жағынан да тұрақтылықты, тепе-теңдікті бұзуға бейім болды. «Абстрактылы экспрессионизм» (XX ғасырдың 40 ж. соңы - 50 ж.) абстрактылы өнердің соғыстан кейінгі кезеңі. Терминді енгізген неміс өнертанушысы

Э.фон Зюдов. Американдық өнертанушы Барр 1929 жылы Василий Кандинскийдің ертеректегі жұмыстарына мінездеме беруде пайдаланған. 1947 жылы «абстрактылы-экспрессионстер» - деп Виллем де Кунингтің, Джексен Поллоктың жұмыстарын атады. Абстрактылы экспрессионистердің бастауында ертеректегі Кандинский, экспрессионстер, орфистер, дадаистердің бір бөлігі және сюрреалистер тұрды. Абстрактылы экспрессионистердің философиялық эстетикалық негізі - соғыстан кейінгі ең кең тараған экзистенциялы философия.

Абстрактылы экспрессионизм Кандинский мен сюрреалистер бастаған өнерді сананың бақылауынан, логикалық заңдылықтардан сонымен қатар - дәстүрлі түстер заңдылығының қатынасынан «босатады». Абстрактылы экспрессионизмнің девизінің формуласы: «ережелерден, формализмнен, сызғыш (линейка) мен циркульден және ең алдымен – құйыла төгіле аққан түстер мен пішіннің доктриналық заңдылықтарынан босану». Абстрактылы экспрессионистердің ең негізгі шығармашылық принципі кенеттен, автоматты түрде көңіл күйдің субъективті әсерімен бояуларды кенеп бетіне жазу. Қуаныш пен қорқыныш, күйзелу абстрактылы экспессионистердің бояуды кенеп бетіне шаша отырып жазуы. Жазу мәнері әртүрлі – қылқалам мен дәстүрлі жазудан, тек шпательмен жағу, банкадан құю, тюбиктен сығу, пульверизатормен шашу және т.б. Осыған сәйкес түстік фактуралардың пішіні мен түсіне қарай әртүрлі болып келуі. Абстрактылы экспрессионистердің жұмыстарының әсері түрлі – Пьер Сулаждың қара символды иероглифті, Марк Ротконың үлкен монохромды медитациялық (сәл ғана байқалатын тондық флюктуация (колебания) кенептерінен ашық «жабайы» түстерімен көрерменнің көзі мен психикасын таңқалдырарлықтай Карель Аппель кенептері.

Абстракционизмнің орталығы соғыстан кейін АҚШ-тан және жан жақтан жиналған Париж қаласы болды.

Экспрессионизм «айқындау» – модернизм кезеңіндегі еуропалық өнер, Германия мен Австрияда басымырақ, XX ғасырдың басы неғұрлым дамыған кезеңі. Экспрессионизм шындықты бейнелеуде, автордың эмоционалды күйіне бағынышты болды.

Экспрессионизм капиталистік өркениеттің жауыздығына қарсы реакция ретінде пайда болды. Алдыңғы ұрпақтың эстетикасы мен натурализміне публикаға эмоционалды әсер ету идеясын алға тартты. Экспрессионистерге шығармашылық актінің субъективтілігін жоғары қойды. «Айқындау» принципі бейнелеуден басымдылық танытты. Айқай мен жан ауруы кең тараған мотив. «Импрессионизмнен экспрессионизмге қарай жылжу», - деп жазады Зюдов, – соңғының индивидуалдылыққа ұласуының логикалық байланысы бар. Оларды жақындата түсіп, Зюдов бұл жаңа индивидуалдылықтың екі жақтылығын алға тартады; егер де ол бір жағынан эмоционалды субъективтіліктің шегіне жеткен болса, келесі жағынан – экспрессионизм өзінің кереғарлығына тап болады, ... ұжымдыққа индивидуализм мен ұжымдық, логикалы contradictioinadjecto, өмір шынайы фактіге айналған.

Экпрессионисті өнерді уақытқа қатыссыз айтуға болады. Мысалы, «көне шеберлер», Грюневальд пен Эль Греколардың шығармалары да осы бағытта жазылған.

«Экспрессионизм» деген терминді 1910 жылы «импрессионизм» терминіне қарама-қарсы чех өнертанушысы Антонин Матейчек енгізген.

1910 жылы Василий Кандинскийдің идеологиясымен «Синий всадник» тобы қалыптасты. Бұл кездің суретшілері кризиспен басын қатыра қоймады. Олардың шығармалары неғұрлым эмоционалды бола түсті. Лирикалы және абстрактілі ноталар, осы кезде дисгармониялы өнер саналған олардың жұмыстарына жаңаша гармония тудырды.

Гитлердің келуімен экспрессионизм өзін «дегенеративті өнер» деп жариялады. Олардың мүшелері өздерінің жұмыстарын көрмеге қою, жариялау мүмкіндіктерінен айрылды. Дегенмен, олардың өкілдері бірнеше онжылдықтар бойы өздерінің жұмыстарымен айналысуды жалғастырды. Қою пастозды, оқыс, ашушаң мінезді жағыстар мен дисгармониялы, үзік сызықтар Австриялық күрделі суретшілерді басқалардан өзгешелендіреді. Олар – О.Кокошки мен Э.Шилле. Жаңаша қолтаңба іздестірумен айналысқан Жорж Руо мен Хаим Сутин бейнеленетін фигураларды деформациялайды.

Неоэкспессионизм – 1970 жылдары қалыптасқан жаңа бағыт. Неоэкспрессионизм еуропада 1970 жылы концептуалды және минималистік өнерге реакция ретінде туды. Неоэкспрессионизм образға, фигураларға, жанды және эмоционалды манераға, айқын қанықкан түстерге қайта оралды.

Импрессионизм шындықтың иллюзиясын берді. Экспрессионизм шындықты қайта жасайды, көріп сезінетін дүниені бұзады. Экспрессиноист суретшілерге, оларға біз көретін дүниемізді іске асыратын, кескіндеменің мәнін жоғалттыңдар деген болса, олар нені көрсе соны саламыз деп, жауап қайтарар еді. Олардың көру дегені – әдеттегісінен басқаша мәнге ие болса керек. Кескіндеме тарихы дегеніміз, шын мәнісінде біздің көру тарихымыз. Кескіндеменің жазу тәсілі, біздің көзіміздің көруі өзгергенде ғана өзгереді. Бақылау барысында адам керемет дүниелерді байқайды және соған сәйкес әрекет етеді. Адамның көзі тек бақылап қана қоймайды, сонымен қатар, оны сараптайды. Бұл жайында Платон да, Гете де айтқан. Бақылау екі күштің жемісі екенін саналы түрде түсінген, адам, дүниеге деген қатынастың үшеуінің бірін таңдауы керек – сыртқы және ішкі немесе екі шекараның ортасын ұстану.

Д.В.Сарабьянов суретші Иван Пунидің өнер жайында айтқан пікірін берген: «Еуропалықтар қоршаған ортасын ішкі жақтан сыртқа қарай бағыттала қабылдайды. Олардың көздері неғұрлым қабылдағыш болып, неғұрлым жасампаздыққа бейімделеді. Ал Шығыстық қабылдау керісінше сырттан ішке қарай бағытталған. Сондықтан сырттай бақылау рухани кемелденуге әкеледі. Екі бақылауды импрессионистер мен экспрессионистерге қатысты былай айтуға болады: импрессионистер – адамның өзінің ішкі күшімен, дүниені өзгертуге бағытталған; ал, экспрессионстер руханилықтан шығарады – сезімдік көруден басқа, дүниені таң қалдырған басқа заңдылықпен, шығармашылық күш».

Экспрессионизм шынайы дүниені бейнелеуде, автордың эмоционалдылық күйіне бағыныштылық танытты. Экспрессионистердің шығармашылық актісі субъективтікті жоғары қойды және бірінші планға жан айқайы мотивін, болмыстың шарасыздығын, яғни Э. Мунктің «Айқай» атты шығармасында алғаш жол салған бастауларды біржақты гипертрафирлеу бастауларын алға тартады. Мунктің «Айқай» картинасында қан қызыл аспан мен жалпылай сұлбаланған пейзажды фонда шарасыздықтан, таусылғандықтан айқай салған адам фигурасы бейнеленген. Пейзаждың толқынданған сызықтары арқылы адам өзінің жан айқаймен қоршаған дүниеге космостық, ғаламдық өлшеммен құлаш жая қол сермеп, төбесіне көтергендей. Осындай агрессивті, тым жоғары көркем әдістермен экспрессионист шеберлер өздерінің дәуірін, санадағы шындықпен қиялдың тең келмейтінін, бір пәлені жүрегімен сезетіндігін бейнелеген.

Сонымен қатар дүниені сезімнің эсхотологизмі; ғаламдық қақтығыстарды сезу, хаос пен дисгармонияның күрмеуінен үйлесімділік жолына шығу да – экспрессионизмге тән. Суретшілер осындай әрекеттер бар өмірді көркем шығармада құрастырушы және осыларды сананы неғұрлым белсенді қабылдай алатын әсер етуші күш ретінде қарастырады. Сондықтан олар көрерменнен неғұрлым белсенді жауапты күтеді және жалғастырушы ретіндегі қатынасты талап етеді.

Экспрессионист суретші бейнені астарлап, өзінше миф ойлап тауып, тақырып пен алға қойған мақсаттың ауқымдылығына көңіл бөледі. Сондықтан да, оның әдісінде өте көнелік пен заманауилық бір-бірімен өріліп жатады. Жалпы экспрессионист суретші үшін әрбір элементтің атқаратын қызметі – айқындау – экспрессия. Сондықтан да бұл идеялық өнер болып табылады және ондағы әрбір бояу жағысы, түс, сызық, композиция барлығы ақпаратты білдіреді. Айқындауды шиеленістің шегіне дейін жеткізген, экспрессионстердің пайда болуы, пішін мен бейне туралы және сұлулықты көпірте айтуда қиындық тудырды. Сұлулық көркем өнердің критерийі болудан қалды. Дегенмен, соңғы шиеленіске дейін жеткізген экспрессивті бейнелер, адамға жиіркенішті әсер қалдырмайды. ХХ ғасырдың басында өнерге эстетикалық ләззат алу критерийінің әлсіреуі көркемөнердегі құндылықтардың өзгерумен де байланысты. Қоршаған ортаның сұлулығын бейнелейтін өнер, оны бейнелеп қана қоймастан суретші өзін айқындауға, яғни ол өз өзіне бұрылды.

Гадамер заманауи өнердің сұлулықтан бөлініп бара жатқаны туралы ескерткен болатын. Олай болса, бұл мәселенің арғы жағын анықтайтын басқа фактор тұр – ол айқындау. Эстетикалық сұлулықты айқындаумен алмастыру көркем шығарманы өнердің шекарасынан алшақтата түсті. Өйткені өнерге ешқандай қатысы да, байланысы да жоқ кез-келген зат айқындалуы мүмкін болып шыға келді. Сұлулық – өнерге тән. Оның көрінісі – табиғат. Эстетикалыққа жатпайтын заттардың онымен байланысы жоқ. Дегенмен, бұл тығырықтан шығатын да жол бар. Өнерде «көркем ұсқынсыздық» деген де бар, мысалы келемеж (карикатура) және т.б.. Барлық жағдайда эстетикалыққа жатпайтын фаторлардың барлығы да көркем өңдеуден өтулері, яғни пластикалық пішін арқылы өнерге икемделуі керек. Көркемөнердің өлшемі болып келген эстетикалық сұлулық дадайстер мен экспрессионистерде қала бастағаннан, көркем ойлау көркем шығармашылықтың өзегі ретінде басқаға бұрыла бастады. Дәлірек айтсақ – жоғарғы рух тудырмаған, адамның қолынан шыққан, өнеркәсіптік дүниеге. Шығармашыл санадан туған заттарда өнердің міндеті неғұрлым кеңірек, ал сұлулық сол заттың қосымша пластикалық бөлшегі болып қалды. Авангард суретшілерде көркемөнер рәміз, эмблематика, белгі деген сияқты түсініктермен бөлшектене бастады. Гадамер былай деп жазады: «.. ұлы өнер өзіне таң қалдырумен танылады». Виталий Манин: «өнерде таң қалдыру оның спецификасына қатысты емес. Өнер де таң қалдырады, өнер болып табылмайтын өлім де, кедейшілік пен аштық та таң қалдырады. Өнерде көркемдеусіз таң қалдыру мүмкін емес, ал ол болса, пластикамен байланысты, онсыз көркем мағына да, көркем түсінік те болмайды». Экспрессионистердегі қорқыныш та осы көркем пластикамен айқындалған.

Бұндағы бейнелеу әдістерінің жаңашылдығы импрессионистердегідей, біз көріп отырған құбылмалы табиғаттың әсемдігін сезім арқылы бейнелеу емес, бұл пішіннің құрылымын жалаңаштау да емес, таза геомертия да емес, бұл фовистер айналысқан түстердің табиғатына еркіндік беріп, суретшінің тазарған палитрасымен бейнелерді қарапайымдау мен примитивтендіру де емес.

Пішін, түс, сызық, фактура әртүрлі суретшілерде түрлі әдісте қолданылған және олар үнемі бір нәрсені айқындап білдіріп тұрады. Шынайы дүниенің көрінісін деформациялау, ұмыт болған дәстүрлерді қайта жаңғырту, пішінсіз бейнелердің туылуы – бұлардың барлығы деформация үшін емес, абстракциялау. Бұл әдістермен бейнелеу дегеніміз автордың жан дүниесі мен көрерменнің арасындағы байланысты жалғастырушы. Экспрессионистер жан дүниенің ішкі жағындағы, көзге көрінбейтін құбылыстарды сезімдердің көмегімен көрсете алады. Осы тұста суретшілер кеңістіктен орын алатын шынайы нұсқаның пішіннің көшірмесінен қарағанда, экспрессивтілікті неғұрлым бере алатын бейнелеудің айқындаушы тіліне ойысты – сызық, түс, дақ және т.б.

Көзге таныс көріністердің пішінін сақтай отырып, деформациялау нағыз экспрессионистерге тән. Іштегі жасырын көрінбейтіндерді бейнелеуде, оның пішініне, сыртқы келбетіне із қалдыра немесе айқындай түсетін ерекше көріністермен бейнелейді. Бұлай бейнелеуде түстердің, сызықтардың және пропорциялардың бұзылуы мен фактура – экспрессивті бейнелеуде оның материалы болып табылады және сыртқы бейненің келбетін құруда негізгі салмақ осыларға түседі.

Өнертанушы Қ.С.Оразқұлова өзінің монографиясында былай деген: «Дәстүрлі қазақ дүниетанымындағы анимизмде өлім тіршіліктің аяқталуынан қарағанда, адам жанының келесі бір әлемге, басқа дүниеге ауысуының трансценденциясын жасайды. Осыған байланысты «бұл дүние» мен «о дүние» деп дихотомияланған жарыспалы екі әлем біріншісінен екіншісіне өтпелі қайтымсыз үдерісті өткізуді атқаратын сатыларды құрайды, бұл дүниеден қайтқандардың жанын аруаққа теңеп, олар ата-бабалар рухына айналған. О дүниедегі тіршілік басқа дүние деп қабылданып, ондағы ата-бабалар рухы кейінгі ұрпақтың «жебеушісі», «қорғаушысы» болады деп ұғынады. Дәстүрлі қоғамдық сана дүниенің бітетін және таусылатыны туралы оймен келісе алмайды. Өлім толық жойылуды білдірмейді, ол тек басқа күйге ауысуды ғана білдіреді. Яғни «аруақ» дегеніміз – уақыт пен кеңістік өлшемдерінен тыс, өлім процесінен кейінгі тәннен ажыраған адам рухының асқақтаған,

сакральды мәңгілік феноменінің кейінгі ұрпақтарға «дем беруші» ғарыштық-онтологиялық-әлеуметтік ықпалды энергиясының мәңгі жасампаздығы деп түсініктеме беруімізге болады. Ал ата-баба рухы – осы энергияның тұтастанған көрінісі».

«Қазақ суретшілерінің туындыларында өлімді адам мәйіті арқылы емес, оларды көбіне мазарлар мен балбал тастар арқылы бейнелеп көрсеткен. Қазақ дәстүрлі түсінігінде кейбір қайғылы хабарды тура айтпастан жанамалап, тұспалдап жеткізетін табу дәстүрлері бар. Осындай түсініктер қалыпты нормаларға айналып, ұлттық мәдениетіміздің өзіндік ерекшелігінің бірі ретінде қалыптасып, көркем шығармашылықтың негізгі бейнесіне айналды. Олар музыка, әдебиет және бейнелеу өнері салаларындағы мәңгі жалғаса беретін тақырыптардың бірі деп айтуымызға да болады. Сондықтан, жоғарыда атап өткеніміздей, тарихи тұлға немесе эпостық батырларды бейнелеудегі адам кейпінен рухтанғандықты, аруақпен байланысқан трансцендентальдылықты, өлім мен өмірді талғауға шығарған шекаралық жағдайды, мақсатты міндетке айналдырған қайтымсыз жігерді т.б. байқауға болады».

Еуропада туылған «модернизм» Ресей, содан Қазақ суретшілерінің шығармаларында көрініс тапты. Ол заңды да құбылыс. Кескіндеменің тілі қоғамдағы болып жатқан оқиғалар мен құбылыстарға жауап беретін қызметі болғандықтан, уақыттың мәселелерімен өзгеріп тұруы да қажет. Бүгін біз постмодернизмнің қақпанындамыз. Постмодернизмге дейін кескіндемеде түрлі бағыттар болды. Ол еуропалық өнердегі «модернизм», Ресей мен Қазақстан бейнелеу өнеріне әсері мен ұлттық мектептердің бағыты. Ал бүгінгі стильсіз кезең ұзақ сақталуы да мүмкін емес. Бұл кезең өнердегі жаңаша ізденістер кезеңі. Суретші Валерий Лукка: «Ресей – стиль жасау үдерісі жүретін орын емес. Орыс менталитеті әдеби орталықтанған. Ресейдің кескіндемесі бір нәрсеге бағынышты, үлкен нәрсенің қызметі, ол кенепте идеологиялық, кең мағынасында мәселені жеткізуші. Онда кескіндеме үшін деген жетістік жоқ. Осылардың бәрінен бөтен пішіндермен сусындау сезіледі. Орыс кескіндемесінің трагедиясы осында», - деп орыс бейнелеу өнеріне тән пішіннің жоқтығын айтады.

Сондықтан қазақ кесікіндеме өнері «постмодернизм» кезеңінде де өзінің ұлттық нақышы мен пішішін сақтап отыр.

Модернистік кескіндеме

Модернистік кескіндеменің негізгі мәселелері	
1	2
Пішінді (фигуративті)	Пішінсіз (нефигуративный)
Түсінікті өнер – өнер объектісі актуалдылығын жоғалта қойған жоқ, көркемөнерде жаңаша пішін іздестіру. Тақырып, сюжет, композиция, бейнелеуші объект, яғни объектінің пішіні бар. Суретшілер жаңаша пластикалық тілді қалыптастырды.	Дәстүрден бас тарту – өнерде таза пішіндер мен таза тілге мән беру. Бейнелеу өнерінде сызық, нүкте, дақтар, түстер және т.б.- көркемөнердің айқындаушы құралдары көркем шығарманың негізгі тілі болды. Суретші бейнелеу өнерінің объектілерін танымастай өзгертті, субъективтілік алға шықты.
индивидуалдылықтың екі жақтылығы	
1	2
Эмоционалды субъективтіліктің шегіне жетті.	Экспрессионизм өзінің кереғарлығына тап болады, ...ұжымдыққа. Индивидуализм мен ұжымдық, логикалы contradictio in adjecto, өмір шынайы фактіге айналған.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келе, қазақ заманауи өнерінде жаңа үрдістер мен бағыттар пайда болады. Заманауи сыншылардың ойынша, жаңа академизм қалыптасқан дәстүр мен таптаурындарға қарсыклассикалық өнердің қайта жаңғыруын өзінің мақсаты деп біледі. Дегенмен, бұл бағытты жақтаушылар ескірген дәстүрлерге қайта оралуды көксемейді, оларды жаңа техниканың жетістіктерімен органикалы біріктіру. Жаңа пайда болған бағыттардың да, алдыңғы кезеңдердегі бағыттар немесе стильдерге ұқсас толыққанды теориялық негіздемелері бар. Мақалалар, ережелер басылып, өздерінің ағымдарын негіздеп жатады. Бүгінгі заманауи бейнелеу өнері «келемежді», маскарадты XX ғасырда салтанат құрған модернизм мен постмодернизмге қарсы қояды.

Қазақ кескіндеме өнерінде кездесетін «шексіз кеңістік» дәстүрлі идеясы әрбір келесі кезеңдерде дамып, жетіле түсті. Кейінгі кезеңнің суретшілерінің шығармашылығы «шексіз кеңістік» идеясын негізге алатын фундаментальды концепцияны дамытты.

Сонымен, кеңестік канондардан бас тарпастан, ұлттық көркем құндылықтарға оралу, еуропалық көркем тәжірибелердің әдіс-тәсілдерін өздерінің жаңаша көркем ізденістерінде пайдалану, жиырмасыншы ғасырдың алпысыншы-жетпісінші жылдарына тән құбылыс. Бұл кезеңде сонымен кәсіби бейнелеу өнерінің классикалық тілі мен жаңадәстүршілдік, яғни негізі ұлттық көркем қабылдауда жатқан ұлттық дүниетаным мен түсінік және осы критерийді негізге алған көркем тіл.

Дегенмен, қазақ суретшілері кәсібилікке әбден шыңдалып, өнердің жаңаша тілін іздеуден бас тартқан жоқ, керісінше жаңаша көркем тілді іздеу дамып, келесі бір деңгейге көтерілді.

Заманауи кескіндеме өнері – бұл реалистер ойлағандай, шынайы дүниенің көшірмесі емес. Бұл жарық пен түстерді алатын, тек шындықты бейнелейтін, гиперреализм де емес. Бұл фантастикалы да, сюрреалистік дүниелер де емес. Заманауи кескіндеме өнері – бұл импрессионистердегідей жан сезімін баурап алатын, қандай да бір көңілді бейнелеу де емес, консептуалистердегідей ой мен идеяларды бейнелеу де емес. Бұл жай өз әлемі. Бір жерден көрген әлем де емес, бұл алдымен жасау керек дүние. Заманауи өнерге, оның пайда болу алғы шарттарына, тұжырымдары мен мен көркем тәжірибелеріне талдау жасау арқылы, заманауи өнер өткен кезеңнің өнерлерінің әдіс-тәсілдерін өздеріне сіңіре отырып, күнделікті талғамға, бұқаралық қоғамға бағытталған, жаңаша қолтаңба ізденістері және дәстүрлі көркем пішіндерге бағыт алу деп қорытындылаймыз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Труспекова Х.Х. Авангардые идеи XX века в живописи и актуальном искусстве Казахстана. – Алматы, 2011. – 376 б.
2. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. - М.; СПб.: Алетейя, 1998. – 160 с.
3. Герман М. Модернизм. Искусство первой половины XX века. – 2-е изд., испр. – СПб.: Издательский дом «Азбука-классика», 2008. – 408 с.
4. Кобжанова С. Мировые художественные традиции в развитии живописи Казахстан (1930-1980-е годы) – Алматы, 2012. – 164 с.
5. Байжігітов Б.К. Бейнелеу өнерінің философиялық мәселелері: кеңістік пен уақыт ырғағындағы тұрақты сурет үлгілері. – Алматы: Ғылым-Өлке, 1998. – 192 б.
6. Оразқұлова Қ.С. Қазақ суретшілері шығармашылығындағы архетиптік образ бен ұжымдық бейсана: мәдени-философиялық талдау. – Алматы: «Каратау КБ» ЖШС; Дәстүр, 2014. – 384 б.

ӘОЖ 75.03 (574) **МРНТИ 18.31.07**

Кожагулов А.Т.
Доктор PhD**,** Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
(Алматы, Қазақстан)

САНДЫҚ ӨНЕР МЕН ДӘСТҮРЛІ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНІҢ СИНТЕЗІ ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

АҢДАТПА

Бұл мақалада сандық және дәстүрлі бейнелеу өнерінің синтезі қарастырылып, олардың шығармашылық мүмкіндіктері талданады. Сандық технологиялар мен дәстүрлі әдістердің өзара ықпалы қазіргі заманғы өнерде жаңа бағыттардың қалыптасуына негіз болады. Сандық технологиялар мен дәстүрлі әдістердің өзара ықпалы қазіргі заманғы өнерде жаңа бағыттардың қалыптасуына негіз болады. Сондай-ақ, Қазақстанның қазіргі заманғы бейнелеу өнері және болашақ суретшілерді даярлаудағы көркем білім беру жүйесіне қатысты ұсыныстар ұсынылады. Мақалада гиперреализм, визуалды ойлау, шығармашылық еркіндік және технологиямен бәсекелестік туралы сұрақтар қарастырылып, суретші мамандығының болашағына қатысты пікірлер мен болжамдар келтірілген.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: бейнелеу өнері, жасанды интеллект, фотоаппарат, заманауи технология, гиперреализм, көркем білім беру, болашақ суретші.

Кожагулов А.Т.
Доктор PhD, Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан)

СИНТЕЗ ЦИФРОВОГО И ТРАДИЦИОННОГО ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА И ТВОРЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются исторические этапы развития изобразительного искусства и изменения, вызванные влиянием современных технологий, в том числе фотоаппарата и искусственного интеллекта. Также затрагивается современное состояние казахстанского изобразительного искусства и предлагаются рекомендации по усовершенствованию системы художественного образования для подготовки будущих художников. В статье рассматриваются вопросы гиперреализма, визуального мышления, творческой свободы и конкуренции с технологиями, а также приводятся мнения и прогнозы относительно будущего профессии художника.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: изобразительное искусство, искусственный интеллект, фотоаппарат, современные технологии, гиперреализм, художественное образование, будущий художник.

Kozhagulov A.T.
PhD, Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

SYNTHESIS OF DIGITAL AND TRADITIONAL VISUAL ART AND CREATIVE POSSIBILITIES

ABSTRACT

This article explores the historical stages of the development of visual arts and the transformations brought about by modern technologies, including the invention of photography and the emergence of artificial intelligence. It also examines the current state of contemporary Kazakhstani

visual art and offers recommendations for improving art education systems aimed at training future artists. The article addresses issues such as hyperrealism, visual thinking, creative freedom, and competition with technology, and provides insights and predictions regarding the future of the artist profession.

KEYWORDS: visual art, artificial intelligence, photography, modern technology, hyperrealism, art education, future artist.

КІРІСПЕ

Бейнелеу өнері – адамзат өркениетінің рухани дамуының маңызды айнасы, уақыт пен кеңістікті бейнелеу арқылы тарихи жадты сақтаушы күш. Тас дәуіріндегі үңгір суреттерінен бастап, Қайта өрлеу кезеңінің шеберлеріне дейін бұл өнер түрі өзінің көркемдік құралдары арқылы адам мен қоғамның рухани әлемін бейнелеп келді. Алайда кез келген тарихи кезеңде бейнелеу өнері күрделі сындар мен өзгерістерге ұшырап отырды. Соның бірі – XIX ғасырда фотосуреттің пайда болуы. Бұл жаңалық дәстүрлі суретшілер үшін едәуір күйзеліс әкелді. Себебі, реалистік кескіндеменің негізгі қызметі – шындықты дәл бейнелеу – енді техника көмегімен әлдеқайда жылдам әрі нақты жүзеге аса бастады. Мысалы, француз суретшісі Поль Деларош «Бүгін сурет өнері өлді» деп мәлімдегені белгілі. Алайда бұл өнердің құлдырауы емес, қайта жаңаша бағыттардың тууына түрткі болды: импрессионизм, экспрессионизм, кубизм сынды модернизмдік ағымдар дүниеге келді.

Бүгінгі таңда осындай түбегейлі өзгерістер дәуірінде тағы бір бетбұрыс кезеңіне куә болып отырмыз. Жасанды интеллект пен цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы бейнелеу өнерінің дәстүрлі тәсілдері мен концепцияларына жаңа сын тудырып отыр. Midjourney, DALL·E, Stable Diffusion сынды бағдарламалар бірнеше секунд ішінде көркем туындыға ұқсас бейнелер жасай алады. Бұл жағдай шығармашылық процестің мән-мағынасына, суретшінің рөліне және көркем еңбекке деген көзқарасқа жаңа сұрақтар қойып отыр.

Осы тұста, XXI ғасырдағы бейнелеу өнерінің маңызды бағыты – дәстүрлі және цифрлық тәсілдердің синтезі болмақ. Бұл синтез шығармашылық еркіндікті арттырып, көркем идеяны түрлі медиада жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Алайда дәл осы синтезге қатысты да бірқатар түйткілдер бар. Біріншіден, цифрлық технологиялар суретшінің техникалық дағдыларына деген талапты төмендетуі мүмкін. Екіншіден, көрермен мен өнер туындысы арасындағы эмоционалдық байланыс әлсіреуі ықтимал. Сонымен қатар, туындының түпнұсқалығы мен авторлық құқық мәселесі де өзекті болып отыр.

Аталған мәселе аумағында зерттеулер жүргізген ғалымдардың мәліметтеріне сүйенетін болсақ, алдағы бес-он жылда жасанды интеллект шығармашылық мамандарының табысына қауіп төндіретінін мәлімдеп отыр. Жалпы жасанды интеллекттің адамзатқа қаупі туралы тартысқа ешқашан нүкте қойылмас. Бірі олар адамның орнын толық баса алмайды десе, екіншісі бұл мәселеге бей-жай қарамауға шақырады.

Жасанды интеллектінің сурет салу, композиция құрастыру, образ жасау «қабілеті» болғандықтан, бұл технологиялық компаниялардың жұмысын жеңілдетіп, сәйкесінше табысын арттыруға сеп болады. Қолындағы өнерін кәсіп қылған шығармашылық адамдарының табысы төмендеп кетпесе болғаны.

Көпшілік жасанды интеллектіге жұмысты жеңілдетуге, идея табуға көмекші құрал ретінде қарауы мүмкін. Себебі компаниялар ақша төлеп адам жалдағаннан гөрі өнімді жұмыс істейтін, контент көлеміне қатысты мәселе туғызбайтын жасанды интеллектіге басымдық берері анық. Жасанды инетллект сурет салуды адам салған картиналар негізінде үйренді. Оған қоса белгілі бір суретті негізге аларда авторынан рұқсат та сұралмайды. ЖИ жаңа композициялық идеяларды генерацияларда бұған дейін жазылған туындыларды негізге алады. Автор бұдан бейхабар қалады, одан рұқсат та сұралмайды, ақысы да төленбейді.

Бүгінгі шығармашылық жолында жүрген маман жасанды интеллектінің жаңа мүмкіндік ашумен қатар, ол оның ойы мен шығармашылық идеяларын болашақта жаулап алуы мүмкін екенін мойындау керек.

Қазіргі таңда Қазақстандағы бейнелеу өнері де осы жаһандық үрдістермен үндесе дамып келеді. Жас суретшілер цифрлық платформалар арқылы өз шығармаларын халықаралық аудиторияға ұсынуға мүмкіндік алып отыр. Алайда бұл мүмкіндіктермен қатар, заманауи көркем білім беру бағдарламаларында цифрлық сауаттылық пен көркем ойлаудың жаңа формаларын тиімді үйлестіру қажеттілігі туындайды.

Осы мақалада біз дәстүрлі бейнелеу өнері мен цифрлық өнердің тоғысында туындайтын шығармашылық мүмкіндіктерді, олардың синтезінің әлеуетін, сондай-ақ бұл үдерістің болашақ суретшілерге беретін бағыт-бағдарын талдауды мақсат етеміз.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Бейнелеу өнері адамзат тарихындағы ең көне әрі терең өркениеттік құбылыстардың бірі. Ол — адам санасының оянуымен қатар дамыған рухани-мәдени тәжірибенің көркем көрінісі. Алғашқы қауым кезеңінде үңгір қабырғаларында бейнеленген аңшылық көріністері — тек тұрмыстық дерек қана емес, ол адам мен табиғат арасындағы байланыстың, түсініктің символдық көрінісі болды. Бұл суреттер символикалық ойлаудың, бейнелеу тілі арқылы ақпарат берудің бастамасы еді.

Ежелгі Мысыр мен антикалық өнер адам денесінің идеализацияланған формасы, пропорциялар мен симметрия мәселесі көтерілсе, орта ғасырларда бұл бағыттар дінмен ұштасып, иконография мен мозаика өнері өрістеді. Қайта өрлеу дәуірінде Леонардо да Винчи, Микеланджело, Рафаэль секілді алыптар ғылым мен өнердің синтезін көрсетті. Адам тұлғасына қызығушылық артты, перспектива, анатомия, жарық пен көлеңке заңдылықтары ғылыми тұрғыда зерттеліп, өнерге енді.

XX ғасырда бейнелеу өнері концептуалдық бағытқа бет бұрып, көркемдік пішін емес, идея басымдыққа ие бола бастады. Клод Моне, Ван Гог, Пабло Пикассо, Сальвадор Дали, сияқты суретшілер өнердің пішіндік шекарасын кеңейтіп, ішкі эмоция мен идеяны бейнелеуге ден қойды. Бұл өзгерістер дәстүрлі академиялық тәсілдердің шектеулігін көрсетті.

XIX ғасырда фотоаппараттың пайда болуы суретшілер арасында дабыл тудырса, XXI ғасырда бұл үрдіс жасанды интеллектпен қайталанып отыр. Фотоаппарат секілді, қазіргі нейрожелілер (Midjourney, DALL·E, Stable Diffusion) де белгілі бір көркем нысанды нақты және шынайы түрде көрсету қабілетіне ие. Бірақ бұл құралдар адам эмоциясы мен интуициясын, рухани тереңдікті толық жеткізе алмайды. Осы жерде жаңа сұрақтар туындайды: суретшінің рөлі қандай болмақ? Оның шығармашылығы неге негізделеді? Ал көркем еңбекке деген авторлық құқық қалай анықталады?

Кейбір заманауи суретшілер осы өзгерістерді өнердің жаңа шекарасы ретінде қарастырады. Мысалы, неміс суретшісі Марио Клингеман алгоритмдермен жұмыс істеп, жасанды интеллектпен бірлесіп, «автор кім?» деген сұрақ қояды. Ол көрерменді шығармашылық пен технология арасындағы шекаралар туралы ойлануға итермелейді.

Дәстүрлі және цифрлық өнердің синтезі: жаңа шығармашылық кеңістікке жол ашып отырған секілді. Бүгінгі таңда көптеген суретшілер дәстүрлі техника мен цифрлық құралдарды біріктіру арқылы мүлде жаңа бағыттағы жұмыстар туындатып отыр. Мысалы, қолмен салынған акварель суретін кейін сандық форматқа көшіру арқылы оған анимация, интерактивті элементтер қосуға болады. Бұл синтез — тек техникалық бірігу ғана емес, сонымен қатар идеялық, философиялық ұштасу. Осылайша, өнер көрерменмен жаңа деңгейде сөйлесе алады — мысалы, NFT форматындағы интерактивті жұмыстар, AR (кеңейтілген шындық) технологиясы арқылы галерея кеңістігін жандандыру сияқты.

Сандық өнер – бұл заманауи технологиялардың көмегімен жасалатын бейнелеу өнерінің жаңа түрі. Оның негізінде цифрлық құралдар мен бағдарламалар арқылы жасалған көркем туындылар жатыр. Бұл бағыт соңғы онжылдықтарда ерекше қарқынмен дамып, дәстүрлі өнер түрлерімен өзара байланысын нығайтып келеді. Сандық өнердің дамуында графикалық планшеттер, арнайы бағдарламалық жасақтамалар (Adobe Photoshop, Corel Painter, Procreate және басқалары), жасанды интеллект және виртуалды шындық сияқты технологиялар маңызды рөл атқарады. Осы құралдар шығармашылық үдерісті жеңілдетіп қана қоймай, бұрын мүмкін болмаған жаңа стильдер мен техникаларды пайдалануға мүмкіндік береді.

Мысалы, әйгілі британдық суретші Дэвид Хокни iPad планшеті арқылы цифрлық кескіндеме жасап, дәстүрлі өнер мен жаңа технологияларды біріктірудің жарқын үлгісін көрсетті. Оның жұмыстары сандық құралдардың көмегімен жасалғанына қарамастан, дәстүрлі кескіндеме стиліне ұқсас болып келеді. Қазақстандық өнерде де осы үрдіс бүгінгі жас суретшілер арасында сандық өңдеу мен дәстүрлі кескіндемені біріктіріп, ерекше композициялар жасауда. Сонымен қатар, жас суретшілер де жаңа технологияларды белсенді түрде қолданып, қазақ өнерінің заманауи бағыттарын қалыптастыруда.

Сандық және дәстүрлі өнердің синтезі қазіргі заманғы өнер кеңістігінде маңызды құбылысқа айналды. Бұл үрдіс шығармашылық мүмкіндіктерді кеңейтіп қана қоймай, өнердің болашақ дамуына да жаңа бағыттар ұсынуда. Сандық технологиялар мен дәстүрлі әдістердің үйлесімі болашақта өнердің жаңа формаларын дамытуға мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы суретшілер цифрлық технологияларды шығармашылық процестеріне енгізу арқылы өз мүмкіндіктерін кеңейтуде. Бұл үрдіс дәстүрлі әдістер мен жаңа технологияларды біріктіре отырып, көркем туындылардың жаңа формаларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Сандық өнердің артықшылықтары:

- жылдамдық пен икемділік;
- цифрлық құралдар суретшілерге түзетулерді оңай енгізуге және бірнеше нұсқаны қатар жасауға мүмкіндік береді;
- көпқабатты жұмыс: сандық платформаларда қабаттармен жұмыс істеу шығармашылық процесті жеңілдетеді;
- кең таралу мүмкіндігі;
- сандық туындыларды интернет арқылы тарату және сандық галереяларда орналастыру оңай.

Дәстүрлі өнердің артықшылықтары:

- материалдық сезімталдық;
- бояу мен кенептің текстурасы көркем туындыға ерекше әсер береді;
- бірегейлік;
- әрбір дәстүрлі көркем шығарма қайталай дара болып табылады;
- ұзақ мерзімділік;
- дұрыс сақталған жағдайда дәстүрлі өнер туындылары ғасырлар бойы сақталады.

Сандық және дәстүрлі өнер: ерекшеліктері мен айырмашылықтары

- **Дәстүрлі өнер** – кенеп, бояу, қарындаш, қашау сияқты физикалық құралдарды пайдалану арқылы жасалады. Ол өзінің табиғи құрылымымен, текстураларымен және қолмен салынған ерекшеліктерімен құнды.
- **Сандық өнер** – графикалық планшеттер, сандық кескіндеме бағдарламалары (Adobe Photoshop, Procreate, Corel Painter) және 3D-модельдеу құралдары арқылы орындалады. Ол өңдеу мүмкіндігі, түстермен шексіз жұмыс істеу және материал шығынының болмауы секілді артықшылықтарымен ерекшеленеді.
- Дәстүрлі әдістер материалдың физикалық қасиеттеріне тәуелді болса, сандық өнерде бұл шектеу жоқ. Мысалы, кескіндеме кезінде майлы бояудың кебу уақыты бар, ал сандық өнерде суретшілер бірден қалаған нәтижесін ала алады.
- Дәстүрлі өнердің эмоционалды әсері жоғарырақ болуы мүмкін, себебі ол көрерменмен тактильді байланыс орнатады. Ал сандық өнер интерактивті мүмкіндіктер ұсына алады.

Сандық және дәстүрлі өнер синтезінің маңызы

Сандық технологиялар дәстүрлі өнермен үйлескенде, жаңа шығармашылық бағыттар мен стильдер қалыптасады.

- **Mixed Media (аралас техника)** бағыты дәстүрлі әдістерді цифрлық өңдеумен біріктіруге мүмкіндік береді. Мысалы, суретші акварельмен сурет салып, оны сандық түрде өңдей алады немесе керісінше.

• **VR/AR технологиялары** өнер туындыларын жаңа форматта көрсетуге мүмкіндік береді. Заманауи галереялар мен музейлерде VR-көрмелер ұйымдастырылып, көрермендер өнер туындыларының ішіне ене алады.

• **Гибридті өнер** түрлері пайда болуда: мысалы, кенепке салынған картинаға кейіннен сандық анимация қосу немесе интерактивті элементтер енгізу. Қазақстандық суретші Ерболат Төлепбайдың шығармаларында дәстүрлі элементтер сандық өңдеумен толықтырылып, ерекше әсер береді.

Сандық технологиялардың шығармашылық мүмкіндіктері

• **NFT (Non-Fungible Token) өнері** – туындылардың түпнұсқалығын растап, авторларға жаһандық нарықта өз жұмыстарын сатуға мүмкіндік береді. Мысалы, Beeple есімді суретшінің «Everydays: The First 5000 Days» атты сандық туындысы 69 миллион долларға сатылып, NFT өнерінің әлеуетін көрсетті.

• **3D модельдеу мен анимация** – дәстүрлі мүсін өнерімен бірігіп, жаңа шығармашылық бағыттар ашады. Мысалы, 3D принтинг арқылы классикалық мүсіндерді қайта жаңғыртуға болады.

• **Жасанды интеллект пен генеративті өнер** – жаңа композициялар мен стильдерді автоматтандыру арқылы жасауға мүмкіндік береді. AI-ға негізделген өнер жобалары, мысалы, Google-дың DeepDream технологиясы, жаңа визуалды эстетиканы қалыптастыруда.

Голографиялық өнер – көркем туындыларды үш өлшемді кеңістікте көрсетуге мүмкіндік береді. Қазақстанда алғаш рет голографиялық көрмелер ұйымдастырылып, өнер сүйер қауымға жаңа әсер сыйлауда.

Бұған дейін Қазақстан бейнелеу өнер алаңы түрлі стильдер мен мектептердің диалог алаңы борлып келгені баршамызға белгілі. Ұлттық нақыш пен заманауи стильдің үйлесімі жаңа көркемдік тілді қалыптастыра отырып суретшілер өз шығармаларында қазақ болмысы мен заманауи тақырыптарды шебер ұштастыра білді.

Бүгінде сандық өнер де біртіндеп Қазақстандағы көркем ортаға еніп келеді. Жас буын суретшілер графикалық планшеттер мен цифрлық бағдарламалар көмегімен жаңа визуалды эстетика қалыптастыруда. Бұл — олардың дүниетанымы мен жаһандық үрдістерге икемделуінің көрінісі. Жоғары оқу орындарының көркем білім беру жүйесінде де қарқынды трансформациялар орын алуда.

Көркем білім беру — кез келген кезеңдегі өнердің сапалық деңгейін анықтайтын басты фактор. Бүгінгі таңда тек академиялық сурет салу мен композициямен шектеліп қалмай, студенттерге идеямен жұмыс істеу, визуалды ойлау, технологиямен өзара әрекеттесу дағдылары қажет. Бұл тұрғыда оқу бағдарламаларына креативті жазу, цифрлық графика, AR/VR дизайн, жасанды интеллект құралдарымен жұмыс істеу, өнер сыны сияқты модульдер енгізілуі тиіс.

Сондай-ақ, цифрлық және дәстүрлі тәсілдердің синтезіне арналған практикалық жобалар — студенттердің шығармашылық әлеуетін арттырып қана қоймай, оларға нарықтық сұранысқа сай икемділік береді. Бүгінде жас суретші, суретші-педагог мамандарға қойылып отырған нарықтық талап жасанды интеллект дәуіріндегі суретші болмысын қайта қарастыруды көздеп отыр.

Суретші үшін басты құндылық — идея, стиль, дербестік және сезім. Жасанды интеллект туынды жасай алуы мүмкін, бірақ идеяны тудыратын рух, түпнұсқалық болмыс, адами тәжірибе — тек адамға тән қасиет. Сондықтан жас суретшілер техникалық жарыстан гөрі, мазмұн тереңдігіне, жеке стиль мен философиялық тұжырымға назар аударғаны жөн.

ҚОРЫТЫНДЫ

Сандық және дәстүрлі бейнелеу өнерінің синтезі қазіргі заманғы өнерде шексіз мүмкіндіктер туғызады. Бұл синтез шығармашылық әдістердің дамуына ықпал етіп қана қоймай, өнер туындыларын жаңа технологиялар көмегімен интерпретациялауға мүмкіндік береді. Болашақта сандық өнердің дамуы дәстүрлі өнермен тығыз байланыста жалғаса бермек.

Көптеген зерттеушілер мен өнертанушылар цифрлық және дәстүрлі өнердің бір-бірін толықтыратынын және болашақта олардың үйлесімді дамитынын атап өтуде. Бұл үрдіс жаңа

көркемдік бағыттардың пайда болуына, көрермендермен өзара әрекеттесу мүмкіндіктерінің кеңеюіне жол ашады. Цифрлық өнер мен дәстүрлі бейнелеу өнерінің синтезі қазіргі өнердің жаңа бағыттарын қалыптастыруда үлкен рөл атқаруда.

Бейнелеу өнерінің даму жолында жаңа технологиялардың ықпалы, әсіресе фотоаппарат пен жасанды интеллекттің енгізілуі, өнердің мәні мен құндылықтарын қайта қарастыруға мәжбүр етті.

Бүгінгі күні жасанды интеллект өнер әлеміне айтарлықтай өзгерістер енгізіп, суретшінің рөлі мен шығармашылық мүмкіндіктеріне жаңа көзқарастар туғызды. Дегенмен, цифрлық құралдар мен технологиялар адамның сезімін, эмоциясын, шығармашылық тереңдігін толығымен алмастыра алмайды. Сондықтан суретшілердің шығармашылығы әлі де оның ішкі әлемі мен философиялық көзқарастарынан туындайды.

Қазақстанда да бейнелеу өнерінің даму бағыттары жаңарып, жаңа технологиялар мен әдіс-тәсілдер қолданысқа енгізілуде. Қазіргі уақытта ұлттық болмыс пен заманауи стильдердің үйлесімділігі біздің өнеріміздің дамуында маңызды орын алады. Сондай-ақ, жас суретшілердің цифрлық технологиялармен жұмыс істеуі — әлемдік үрдістерге сай жаңа шығармашылық мүмкіндіктерді ашады.

Көркем білім беру жүйесінде де айтарлықтай өзгерістер қажет. Жас суретшілерге тек техникалық дағдыларды меңгеріп қана қоймай, сондай-ақ шығармашылық ойлауды дамыту, заманауи технологиялармен жұмыс істей білу дағдыларын беру аса маңызды. Креативтілік пен идеялық тұрғыдан ауқымды көзқарас қалыптастыру — бүгінгі көркем білім берудің басты міндеті.

Осылайша, дәстүрлі және цифрлық бейнелеу өнерінің синтезі болашақта өнердің жаңа формаларын, концепцияларын және болмысын қалыптастыруға әкеліп соғады. Бұл синтез шығармашылықтың жаңа мүмкіндіктерін ашып, өнерді келешектің маңызды құндылығы ретінде сақтау мен дамыту үшін үлкен ықпал етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Арнольд Г. Искусство в цифровую эпоху. – Санкт-Петербург: Питер, 2020.
2. Джон Бергер. Искусство видеть. – М.: Ад Маргинем Пресс, 2018.
3. Гращенков В. Искусство и технологии: прошлое и настоящее. – Москва: Искусство, 2017.
4. Dyer, Clare. 'Hirst pays up for Hymn that wasn't his', The Guardian, 2000.
5. Robert Marzullo. Digital Art and Traditional Art — Pros and Cons. 2024.
6. Liakopoulou Maria. The professional competence of teachers: which qualities, attitudes, skills and knowledge contribute to a teacher's effectiveness // International Journal of Humanities and Social Science. - 2011. – Vol. 1, №21. – P. 66-78.
7. Alashwal M. The main professional qualities and skills of an effective and modern teacher. Education // American Journal of Educational Research. - 2019. - №1. – P. 16-22.
8. Hito Steyerl. Duty Free Art. – Verso Books, 2017.
9. Yajun Xu – «Intelligent e-learning system in the development of preschool music education based on digital audio technology» (2024).
10. Глинка С. В. Основы цифрового искусства. – Санкт-Петербург: НИУ ВШЭ, 2014.
11. Klingemann, Mario. 'Neural Glitch Art'. 2020.
12. https://kz.kursiv.media/kk/2024-12-06/svtln-jasandu-inttelekt/
13. Xiaoyao Yue and Ruixuan Ji. Teacher Professional Competencies in Education for Sustainable Development. Sustainable Organizations - Models, Applications, and New Perspectives. – 2020.
14. Кожагулов А.Т., Әлмұхамбетов Б.А. Әлемдік бейнелеу өнерінің тарихы. – Алматы, 2021. 64 б.
15. Хайдеггер М. Исток художественного творения: избранные работы разных лет / пер. с нем. Михайлова А.В. Философские технологии. – М.: Академический Проект, 2008. - 527 с.
16. Болтон Р. New Media Art. – Cambridge: MIT Press, 2016.

УДК 111.85 **МРНТИ 02.61.31**

Сайкенева Д. К.
PhD, Шығыстану кафедрасынынғ қауымдастырылған профессоры
Абылай хан атындағы Халықаралық қатынастар және әлем тілдер
университеті(Алматы,Қазақстан)

ИКИ ЭСТЕТИКАСЫ: ҮНСІЗ СӘН-САЛТАНАТ

АҢДАТПА

Соңғы жылдары сән "үнсіз сән-салтанат" (Quiet Luxury) эстетикасының пайдасына сәнді тұтынудан бас тартуға байланысты өзгерісті бастан кешуде. Бұл стиль талғампаз мәртебенің символына айнала отырып, мінсіз сапаны, нұсқалы дизайн және егжей-тегжейлерді терең түсінуді көрсетеді. Батыс мәдениетінде ол "old money" мен интеллектуалды элитаның мұрасымен байланысты және осы философияны бейнелейтін брендтердің арасында Brunello Cucinelli, Loro Piana және The Row бар.

Жапон мәдениетінде бұл құбылыстың аналогы Эдо кезеңінде (1603-1867) қалыптасқан "ики" эстетикалық категориясы болып табылады. Ақсүйектер эстетикасынан айырмашылығы, ол қалалық көпестер ортасында пайда болды, ол сымбаттылық пен талғампаздықты көрсетеді. Зерттеу "ики" эстетикасының сән үрдістеріне социологиялық және семантикалық талдауды қолдана отырып, қазіргі "old money" және "quiet luxury" стилімен байланысын қарастырады.

Мақалада ики категориясы ұстамды сән-салтанат тұжырымдамасында киімнің, өрнектің, матаның, мінез-құлықтың әртүрлі элементтері арқылы ашылады, тарихи және философиялық аспектілер Эдо кезеңіндегі жапон қоғамында жаңа мүмкін категориялардың қалыптасуына қалай әсер ететінін талдайды.

ТІРЕК СӨЗДЕР: «Old money», үнсіз сән-салтанат, сән, ики эстетикасы, Эдо кезеңі, Жапония, кагедаши

Сайкенева Д. К.
PhD, ассоциированный профессор кафедры Востоковедения
Казахский университет международных отношений и мировых языков имени
Абылай хана (Алматы, Казахстан)

ЭСТЕТИКА ИКИ: ТИХАЯ РОСКОШЬ

АБСТРАКТ

В последние годы мода переживает трансформацию, связанную с отказом от показного потребления в пользу эстетики «тихой роскоши» (Quiet Luxury). Этот стиль подчеркивает безупречное качество, лаконичный дизайн и глубокое понимание деталей, становясь символом утонченного статуса. В западной культуре он ассоциируется с наследием старых денег и интеллектуальной элиты, а среди брендов, воплощающих эту философию, можно выделить Brunello Cucinelli, Loro Piana и The Row.

В японской культуре аналогом данного феномена выступает эстетическая категория «ики», сформировавшаяся в период Эдо (1603–1867). В отличие от аристократической эстетики, она зародилась в среде городского купечества, отражая сдержанную элегантность и утонченную простоту. Исследование рассматривает, как эстетика «ики» соотносится с современным стилем «old money» и «quiet luxury», используя социологический и семантический анализ модных тенденций.

Работа анализирует как категория ики в концепции сдержанной роскоши раскрывается посредством разных элементов одежды, узора, ткани, поведения, демонстрируя, как исторические и философские аспекты влияют на формирование новых модных категорий в японском обществе периода Эдо.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: «Old money», Тихая роскошь, мода, эстетика Ики, Период Эдо, Япония, кагэдаси

Saikeneva D.K.
PhD, associated professor of Oriental Studies Department
Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages

AESTHETICS OF IKI: QUIET LUXURY

ABSTARCT

In recent years, fashion has undergone a transformation, moving away from ostentatious consumption in favour of an aesthetic of "quiet luxury". This style emphasises impeccable quality, concise design and a deep understanding of detail, becoming a symbol of elevated status. In Western culture, it is associated with the heritage of old money and the intellectual elite, and brands that embody this philosophy include Brunello Cucinelli, Loro Piana and The Row.

In Japanese culture, the aesthetic category "iki", which emerged during the Edo period (1603-1867), is an equivalent of this phenomenon. In contrast to aristocratic aesthetics, it emerged in the urban merchant class and reflects a restrained elegance and refined simplicity. The study uses a sociological and semantic analysis of fashion trends to examine how the "iki" aesthetic correlates with the modern style of "old money" and "quiet luxury".

The work analyses how the category of "iki" is revealed in the concept of restrained luxury through various elements of clothing, patterns, fabrics and behaviours, and shows how historical and philosophical aspects influence the formation of new possible categories in Japanese society of the Edo period.

KEYWORDS: "Old money", quiet luxury, fashion, aesthetics of iki, Edo period, Japan, Kagedashi

Новый модный тренд на «тихую роскошь» в последние годы занимает сердца модников во всех странах мира. В последние годы мода переживает смену ориентиров: демонстративное потребление с яркими логотипами уступает место «тихой роскоши» (Quiet Luxury) — эстетике, основанной на безупречном качестве, лаконичном дизайне и тонком знании деталей. Этот стиль стал символом утончённого статуса, который не требует громких заявлений, но распознаётся знатоками.

В западной культуре quiet luxury особенно укоренился среди представителей старых денежных династий и интеллектуальной элиты, предпочитающих качество, а не брендинг. Такие дома моды, как Brunello Cucinelli, Loro Piana, The Row и Hermès, воплощают философию этой сдержанной роскоши, предлагая вещи, которые не привлекают внимания броскими элементами, но говорят о высоком статусе через материалы и крой.

Исторически концепция «тихой роскоши» восходит к эстетике старых денег (old money) и классического американского преппи-стиля, сформированного в середине XX века в университетах Лиги Плюща. Стиль "Old money" в моде относится к изысканной, сдержанной и неподвластной времени эстетике, ассоциирующейся с богатством поколений и аристократическим наследием. Отличающийся классическим кроем, приглушенной цветовой палитрой и высококачественными тканями, этот стиль излучает непринужденную элегантность, которая резко контрастирует с кричащими символами богатства. Эстетика "Old money", основанная на традициях элитных семей Европы и Соединенных Штатов, олицетворяет стиль жизни, а не просто модную тенденцию, подчеркивая наследие, сдержанность и изысканность. Истоки эстетики "старых денег"

можно проследить в семьях европейской аристократии и американского высшего класса 19-го и начала 20-го веков. В Соединенных Штатах это стало особенно заметно среди семей с Северо-востока, например, проживающих в Новой Англии, которые наследовали богатство из поколения в поколение. Эти семьи, которых часто относят к "осиной" (белой англосаксонской протестантской) элите, предпочитали классический стиль, опрятный стиль и стиль Лиги плюща, которые отражали их статус, но не были показушными. Ключевое влияние оказали наряды для загородных клубов Великобритании, мода для верховой езды и традиционный пошив одежды от известных европейских домов моды. Сегодня quiet luxury стал реакцией на эпоху логомании и быстрой моды, предлагая альтернативу в виде интеллектуального потребления, где статус определяется не показной дороговизной, а пониманием традиций, качества и утончённой простоты.

В Японии данный тренд зародился намного раньше и проявил себя через эстетическую категорию *ики*. Сформированная в период Эдо (1603–1867) эстетика ики стало вызовом аристократической эстетике красоты, которая широко известна как *моно-но аварэ (постижение сути вещей) - очарование вещей,* возникшая среди придворной аристократии в период Хэйан (794-1185). Каждый последующий период формировал свое понимание красоты – *югэн, ваби-саби*, но все эти категории были трансформацией *моно-но аварэ*. В. Овчинников великолепно описал эти категории, так он объяснял категорию *югэн*: «С вечной изменчивостью мира, учит секта дзэн, несовместима идея завершенности, а потому избегать ее надлежит и в искусстве. В процессе совершенствования не может быть вершины, точки покоя. Нельзя достигнуть полного совершенства иначе, как на мгновение, которое тут же тонет в потоке перемен. Совершенствование прекраснее, чем совершенство; завершение полнее олицетворяет жизнь, чем завершенность. Поэтому больше всего способно поведать о красоте то произведение, в котором не все договорено до конца» [1, с.22].

В отличии от возвышенного переживания аристократами природных явлений выраженных в категориях *моно-но аварэ*, категория ики зародилась в городской среде среди купечества в период, когда в «закрывшейся» от мира Японии начала «зарождаться» новая социальная прослойка, которая сформировала свое представление о красоте.

Категория "ики" в японской культуре сохраняет свою семантическую основу, выражая утонченную сдержанность и естественную элегантность, но её конкретные значения и способы проявления трансформируются в зависимости от исторического и социального контекста. Данная статья посвящена анализу категории *ики* и ее проявлениях, которые ныне можно трактовать как стиль «old money/quite luxury». В рамках исследования при помощи социологического анализа моды и семантического анализа будет рассмотрена историческая эпоха, которая повлияла на формирование данной категории и знаковое содержание модных тенденций.

Немало работ было посвящено описанию и анализу традиционного японского костюма и различных эстетических категорий, которые повлияли на формирования той или иной модной тенденции. О.А. Хованчук в своей диссертации по японскому традиционному костюму рассмотрела почти все аспекты, касающиеся эволюции одежды с древности по новое время [2], автор в своём труде отмечает роль внешнего влияния не только Китая, но и Европы и США на новые модные тенденции, выделяет особенности каждого исторического периода, который сформировал уникальные особенности традиционного костюма. Фукай Акико и Сумо Тамами представили широкой аудитории красочное издание по истории моды с XVII по XX век [3], авторы показали влияние японского кимоно на модные тенденции Французской моды XIX века. Среди исследователей эстетических категорий ваби-саби, югэн, моно-но аварэ Н.И. Конрад, Н.Г. Анарина, М.П. Герасимова, Т.П. Григорьева раскрывают эти концепты красоты через призму театра, литературы, чайной церемонии. Сложно отдельно рассмотреть данные категории вне контекста материальной культуры, потому что именно посредством материальной культуры познаются данные категории. В рамках семиотических

исследований Массимо Леоне отмечает, люди интерпретируют визуальные образы, формируют их семантику и классифицируют в рамках определённых онтологических концепций, различия обусловлены тонкими механизмами культурной дифференциации, которые можно понять только через комплексное изучение как культуры, так и природы [4]. Японская эстетическая категория ваби-саби, подчеркивающая красоту несовершенства, эфемерности и естественности, демонстрирует, как культурные традиции формируют восприятие визуальных образов и их символическое значение. Категория ики в отличии всех остальныъ эстетических категорий слабо изучена, первый труд по структурному анализу данной категории, который в последствии и сделал ее популярной был японский философ Куки Сюдзо. Куки Сюдзо различает три категории (соблазнительность, дерзкое самообладание, смирение), которые в рамках исторического контекста приводят к формированию уникального отношения к жизни в стиле ики. Труд Куки Сюдзо привлек внимание, в трудах российских ученых предприняли попытку анализа его философских идеи [5], отмечали влияние экзистенциальной концепции смерти М. Хадеггерра. Используя подход С. Куки предприняты попытки анализа «тоскливой красоты» в русской культуре, где в противовес японской пустоте используется орнамент [6]. В рамках данного исследования эстетика ики будет проанализирована исключительно на примере одежды.

Истоки эстетики ики: эпоха Эдо и ее ограничения

Период Эдо (1603–1868) в Японии характеризовался строгой социальной и политической системой, установленной сёгунатом Токугава, которая включала многочисленные ограничения в различных сферах жизни. Одним из ключевых инструментов контроля было разделение общества на фиксированные сословия (си-но-ко-сё – самураи, крестьяне, ремесленники и торговцы), ограничивавшее социальную мобильность [7, p.125]. Заложническая система, когда наследники разных дайме были обязаны проводить некоторое время в Эдо в виде заложников, привело к большим финансовым затратам аристократических семей, жизнь в «новой» столице была дорогой и поэтому аристократом, которые приезжали с семьей и своими слугами приходилось вести скромный образ жизни. В то время как купеческое сословие в городе начинало процветать. Несмотря на то, что купцы в иерархической системе относились к низшему сословию, эпохальные перемены в Эдо дали им возможность выйти на новый уровень. После затяжных клановых войн, в стране наконец-то наступает стабильность, развивается денежные отношения, ранее был натуральный обмен продуктами. Это привело к тому, что купцы в руках, которых оседает значимый капитал начали вести роскошный образ жизни, в то время как самураи, которые стояли намного выше в социальной иерархии не имели право заниматься торговлей, это считалось низким и не достойным делом. Стабильность в стране лишила самураев их военного дела и сократило их содержание, что вылилось в недовольство. Зачастую самураи влезали в долги, попадая в финансовую кабалу купцов. Развитие денежных отношений привело к созданию финансовых институтов и системы кредитов, что не могло не пугать сегунат. Сегунат, который, по сути, держался на самурайском сословии вводит ряд запретов, которая должна была сдерживать развитие нового сословия и их образа жизни.

Экономическая политика регулировалась строгими законами, реформы кансэй и тэмпо запрещали определённые формы торговли и ограничивавшими роскошь среди низших сословий. Законы о роскоши (сумпу хатто) накладывали запреты на использование дорогих тканей, украшений и определённых архитектурных элементов для купцов и ремесленников, чтобы поддерживать сословную иерархию. Э. Икегами, подчеркивает, что именно изоляционистская политика Токугавы привела к тому, что начала развиваться своеобразная японская культура со своими эстетическими категориями нового сословия [8, с.242]. Прежде всего именно развитие торговли, миграция с деревень в город, развитие ремесла привело к тому, что большой капитал денег начал оседать в руках у купцов. Это привело к расцвету городской жизни,

развлекательных кварталов *карюкаи* (мир цветов и ив), трансформации театра. Но в театр Кабуки, доступный для понимания простого народа, и конечно же культура гейш, гейши и актеры театра Кабуки стали законодателями моды и амбасадорами эстетики ики.

Вводимые сегунатом запреты на роскошь привели к тому, что сформировалась «скрытая роскошь», например, в период Эдо был запрет на возведение домов выше одного этажа. Купцы строили одноэтажные дома, но наполняли их предметами роскоши. Запрет на дорогие и цветные ткани привел к тому, что нижние слой кимоно был красивым и дорогим, а внешний однотонным и из менее дорогой ткани.

Таким образом, ограничения периода Эдо были направлены на сохранение стабильности общества, но одновременно способствовали развитию уникальной японской культуры, адаптированной к условиям изоляции и строгой социальной регламентации.

Философия *ики*

Слово ики, используемое в Эдо записывалось иероглифами 意気, создавали коннотацию со значением «дух», «настроение» «склад характера», «темперамент», и на первых порах служило обозначением душевной чистоты. О таких людях говорили икиёси, – с хорошим характером, «хороший по натуре» [9, с.41]. Согласно исследованиям Герасимовой, в Японии существовало два слова в Киото суй (粋) и ики в Эдо, оба они возникли в «веселых кварталах», куда ходили зажиточные горожане, торговцы, которые умели вести дела. «Суй» значит «суть», «квинтэссенция», «лучшее», «цвет», а также «хороший вкус», «утонченность», «деликатность», «элегантность», ики - «стильный» «элегантный», «шикарный», а также «первозданный», «простой». Ранее записываемый иероглифом 意気 ики, позже записывался также как и Киотский суй 粋 [9, с.41]. Во второй половине периода Эдо, значение ики чаще переводилось как «изысканная женственность», со временем «икийными» стали и мужчины, если они имели такие качества как проницательность, «разбирались в людях, понимали у кого что на уме», «знали толк в развлечениях», умели оценить изящное и были способны на глубокие чувства и тонкие эмоции. Данные качества не относились к навыкам, которые можно было развить, они считались данными от природы качествами, они постигались также как и моно-но аварэ. Таким образом, данная природой харизма, которая была присуща лучшим гейшам и удачливым торговцам передавали понятие данной эстетической категории. Поэтому чайные кварталы и кварталы развлечений зачастую называли «миром изысканных развлечений» (суй-на асоби-но сэкай 粋な遊びの世界).

Куки Сюдзо в своем труде «Структура Ики» определил структуру ики как коннотативную и выделил три взаимосвязанные составляющие (концептуальные элементы), которые образно определил как:

1) кокетство гейши (битай 媚)

2) достоинство и мужество самурая (икидзи 意気地)

3) смирение буддийского священника (акирамэ 諦め).

Данная структура могла проявится в цветовой палитре кимоно. Так, как был введен запрет на цветные дорогие ткани для низшего и среднего сословия, ограниченное количество цветов стали характеристикой ики. Так по мнению С. Куки посредством приглушенных тонов синего выражается двойственность: «цветность» («вызов») с одной стороны и примесь или «привкус» чёрного («смирение») с другой [6, с. 80-84]. В целом самым «икийным» цветом считался серый. Коричневый («чайный») цвет – также один из излюбленных цветов ики, поскольку из-за примеси чёрного в этом цвете есть и «смирение», и роскошь. В этот период появидись сложные техники окрашивания юдзэн (友神), которые позволяли наносить детальные рисунки на ткань. Сложное плетение узоров в тканях таких как касури (絣), сотканная из волокон, окрашенных специально для создания узоров и изображений на ткани. Это разновидность икатного окрашивания, в

результате которого традиционно получаются узоры с размытыми или размыто-матовыми краями.

Другим примером проявления *ики* была не только одежда и макияж гейш, но и их поведение, так «икийность» гейши описывает Л. Делби: «Гейши Фукагавы были известны тем, что не носили носков-таби. Вид маленькой ножки гейши, обнаженность которой подчеркнута черным лаком деревянный сандалий, да еще на холодном снегу, был пиком стиля *ики*. Хотя здесь на первый план выдвигался элемент эротики, его выражением в истинном духе *ики* был сильный характер хрупкой, изящной женщины» [10, с. 314]. Дерзкие выходки гейши и ее утонченный вид, при ее покорности был манифестом эстетики *ики*. Другим примером философии *ики* является орнамент в виде полосок на тканях, С. Куки, считает, что именно полоски являются наиболее наглядным примером философии *ики* и именно вертикальные полосы, а не горизонтальные, потому что вертикальные полосы легче воспринимать как параллельные, которые никогда не пересекутся, в этом выражается их двойственность [5, с. 70-72].

Социологическая теория моды в контексте *ики* показывает, как стиль становится выражением социальных норм, классовой идентичности и культурных ценностей, но со временем мода зародившаяся в низах приглянулась и аристократам. На картинах известных художников, которые творили в стиле укиё-э можно увидеть как была запечатлена эстетика *ики* посредством орнамента полосок как среди низшего сословия так и среди аристократ.

Рис.1. Киёнага Торри. Прогулка в снежный день

Рис. 2. Харунобо Сузуки. Ткачиха

Эстетика *ики* и ее проявление в моде

После ввода ряда запретов на дорогие ткани и расцветку (строго запрещалось использовать красный и пурпурный) купцам лишь осталось создать свой уникальный стиль, который бы показал, что они не смирились со своим положением. Стоит отметить, что низшее сословие в виде купцов, актеров, крестьян зачастую страдали от произвола

самурая, который мог в любой момент проверить остроту своего клинка на них. Получив финансовую независимость, они начали демонстрировать свое презрение к самураям, которы стали должниками у купцов. Введённый запрет на роскошь, пытался указать место купцам в сословной иерархии, но они не хотели мириться с таким положением и искали пути для самовыражения.

Одним из таких «мирных бойкотов» было украшение кимоно изнутри, то есть акцент делался на подкладочной ткани кимоно. Она называлась «кагэдаси» (影打ち— подкладка, подклад кимоно) или «кагэ» (影 (кагэ) — тень, или скрытая сторона), при сдержанном монотонном или в полоску кимоно такая подкладка производила впечатляющий эффект.

Данный способ демонстрации роскоши был очень «икийным» - изящным, так как запрет на роскошь распространялся на внешнее кимоно, его внутренняя часть считалась «интимной», и никто не имел право заставить снять кимоно, чтобы увидеть полную картину. Внутренний узор подклада был виден лишь при активной ходьбе или же когда обладатель кимоно садился, подол слегка приоткрывался и показывал богатство цвета и узора. Протест проявлялся и специальными орнаментами, например, карп, который символизировал стойкость в своем решении достигнуть чего-либо, и ивы символы гейш, которое получили свое отражение и в названии кварталов развлечений *карюкай. И*вы — это стойкость и лояльность по отношению к своему патрону. В целом *ики* связано с харизмой, умением флиртовать, быть дерзким, но в рамках закона, поэтому любой элемент одежды, макияжа и украшений, который мог бы показать искусную индивидуальность считался *ики.*

Рис. 3. Период Эдо кимоно: внешняя и внутренняя сторона (кагэдаси)

Рис. 4. Винтажное кимоно Хаори с цветным подкладом

Среди современных модных трендов хакэ в стилизованных костюмах также получили большой отклик у модников. Machiko_shime японский модельер, которая творит в стиле *ики.* После эпохи Мэйдзи, когда Япония повернула свой взор на Запад, в моду вошла одежда Западного стиля, несмотря на то, что использовали традиционную покраску ткани, западный стиль на долгое время вытеснил традиционную одежду среди горожан. После Второй мировой войны виияние американской культуры привнесли

новые модные тренды, которые породили городские субкультуры такие как Lolita, Fairy Key с японской спецификой, на этом фоне стиль *ики* вполне лаконично вписывается в минималистический дизайн в одежде с броскими элементами, который подчеркивает приверженность к традициям и следует современным модным тенденциям.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Стиль ики возник в период Эдо как реакция на строгие социальные ограничения, включая законы о роскоши (倹約令, кенъяку-рэй), которые запрещали простолюдинам демонстрировать богатство. Эти запреты сформировали уникальную эстетику, в которой элегантность выражалась не через явную роскошь, а через сдержанное изящество, внимание к деталям и тонкую игру намёков.

Семиотический анализ *ики* раскрывает его как систему знаков, где отказ от вычурности сам становится символом статуса. В то время как аристократическая мода выражалась в очевидной демонстрации богатства, *ики* шёл другим путём: истинная ценность заключалась в качестве тканей, изысканной палитре, тонкой недосказанности образа. Это стиль, который не кричит, а шепчет о достатке.

С социальной точки зрения *ики* был стилем низших слоёв — торговцев, ремесленников, горожан, которые, не имея права на роскошь, создали свою собственную эстетическую стратегию. Однако парадоксально, именно этот стиль, зародившийся среди «низов», стал основой для современной концепции «тихой роскоши» (quiet luxury), которую сегодня выбирают модники по всему миру. Минимализм, качественные ткани, продуманная простота — всё это продолжает традицию ики, доказывая, что настоящее богатство не требует доказательств.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Овчинников, В.В. Ветка сакуры. — М.: Молодая гвардия, 1975. — 280 с.
2. Хованчук, О.А. История японского костюма с древнейших времен до середины XX в.— Владивосток, 2006. — 283 с.
3. Massimo, L. Nature and culture in visual communication: Japanese variation on Ludus Naturae//Semiotica, 2016. p. 1-33.
4. Фукай, А., Суо, Т. История моды с XVIII по XX век. Коллекция Института костюма Киото. —М: TASHEN, 2003. —735 с.
5. Kuki, S. Iki-no Kozo. — Tokyo: Iwanami-shoten, 2015. — 211 p.
6. Третьякова, М.С. От красоты ики к тоскливой красоте: выявление модификаций прекрасного в русской культуре в диалоге с японской эстетической традицией// Культура и искусство, 2017(11). С. 46-55.
7. Totman, C. Early Modern Japan. University of California Press, 1995. — 593 p.
8. Ikegami, E. Bonds of Civility: Aesthetic Networks and the Political Origins of Japanese Culture. —New York, 2005. —480 p.
9. Герасимова, М.П. От эпохи Эдо до наших дней эстетический идеал городской культуры// Японские исследования, 2016. №4, С. 36-54.
10. Делби, Л. Гейша/Пер. с англ. В. Симакова. — М.: КРОН-ПРЕСС, 1999. —383 с.

УДК: 7.01 **МРНТИ 18.71**

Юсупов А. Н.
к. архе. доцент, Оңтүстік Қазақстан университеті.М. Әуезова, Шымкент қ., Қазақстан
Юсупова А. А.
PhD, Оңтүстік Қазақстан университеті.М. Әуезова, Шымкент қ., Қазақстан
Ажидинов А. С.
т. ғ. к. профессор, Орталық Азия Инновациялық университеті, Шымкент қ., Қазақстан

ТАМҒАЛЫ ШАТҚАЛЫНЫҢ ЖАРТАСТАҒЫ СУРЕТТЕРІНІҢ СЕМАНТИКАСЫ

АНДАТПА

Мақала Тамғалы жартасындағы адам кейпіндегі күн басты суреттердің мазмұнын анықтауға арналған. Жартас суреттерінде фольклордың болуы қазіргі ғалымдардың пікірлерімен расталады, олар "петроглифтер көне заманның бейнелеу фольклоры" деп жазды. Зерттеу барысында бейнелеу фольклорының үш негізгі компоненті анықталды: батырлар жыры, жартас суреттері, "айтыс" сайысы. Тамғалы графикалық өнерінде ақындардың поэтикалық сайысы бейнеленген. Жартастағы суретте негізгі импровизатор ақындар контурлары ерекшеленіп, қалың сызықтармен көрсетілген. Петроглифте ежелгі суретші айтыстың сюжетін алдыңғы қатарға шығарған. Мұнда көп фигуралы екінші жоспар біртұтас композицияға біріктірілген. Мұнда графикалық тісілмен ипровизатор ақындардың интеллектуалды және рухани күйлері бейнеленген. Импроизатор ақындардың сайысы түркітілдес халықтардың мәдени дәстүрі болып табылады.

ТІРЕК СӨЗДЕР: бейнелеу фольклоры, айтыскерлер сайысы, күн басты петроглифтер

Юсупов А.Н.
к.арх. доцент, Южно-Казахстанский университет им.М.Ауезова, г.Шымкент, Казахстан
Юсупова А.А.
PhD, Южно-Казахстанский университет им.М.Ауезова, г.Шымкент, Казахстан
Ажидинов А.С.
к.т.н. профессор, Центрально Азиатский инновационный университет, г.Шымкент, Казахстан

СЕМАНТИКА НАСКАЛЬНЫХ РИСУНКОВ УРОЧИЩА ТАМГАЛЫ

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена выявлению содержания солнцеголовых наскальных рисунков Тамгалы. Присутсвие фольклора в наскальных рисунках потдверждают выскзывания современных ученых: «петроглифы – это «древнейший изобразительный фольклор». В процессе исследования выявлены три основных компонента изобразительного фольклора: героический эпос, наскальные рисунки, состязание певцов сказителей «айтыс». В графическом искусстве Тамгалы отражено поэтические состязание певцов - сказителей. В наскальном рисунке контуры фигур главных поэтов-импровизаторов выделены масштабно и подчеркнуты контрастно-жирными линиями. В петроглифе древний художник выделелил сюжет айтыса на первом плане. Здесь многофигурный второй план плавно объединен в единую композицияю. В картине графическими средствами изображены интеллектуальные и душевные состязания поэтов-ипровизаторов. Состязания поэтов импроизаторов являетсякультурной традицией тюркоязычных народов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: изобразительный фольклор, состязание певцов сказителей, айтыс, солнцеголовые петроглифы

Yusupov A.N.
Candidate of Architecture, Associate Professor, M.Auyezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan
Yusupova A.A.
PhD, M.Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan
Azhidinov A.S.
Ph.D. Professor , Central Asian Innovation University, Shymkent, Kazakhstan

SEMANTICS OF ROCK CARVINGS OF THE TAMGALY TRACT

ABSTACT

The article explores the meaning of the sun-headed rock paintings of Tamgaly. Modern scholars confirm the presence of folklore in rock carvings, stating that petroglyphs represent 'the most ancient pictorial folklore.' Three main components of pictorial folklore have been identified: the heroic epic, rock carvings, and the storytelling competition 'aitys.'

The rock art of Tamgaly reflects the poetic competition of storytelling singers. The contours of the figures of the main improvisational poets are emphasized on a large scale and highlighted with bold contrasting lines. In the petroglyphs, the ancient artist placed the aitys scene in the foreground, seamlessly integrating the multi-figured background into a single composition. The painting graphically conveys the intellectual and spiritual states of the improvisational poets. Competitions of improvisational poets are a cultural tradition of the Turkic-speaking peoples."
KEYWORDS: pictorial folklore, storytelling competition, aitys, sun-headed petroglyphs.

ВВЕДЕНИЕ

Зарубежные этнографы прошлых веков особенно отмечали: «Казахи живут в мире орнаментальных узоров». Об этом писал академик Национальной академии наук Казахстана А. Х. Маргулан: «Практически все орнаментальные узоры в своё время "читались" совершенно определённым образом. Раскрыть их значение — задача будущих исследователей» [1]. Принимая во внимание это высказывание, авторам статьи удалось раскрыть основное значение орнаментальных узоров Евразии, среди которых изображены состязания певцов-сказителей айтыс как важное звено фольклора этноса [13].

Присутствие фольклора в наскальных рисунках подтверждают высказывания современных учёных: «Петроглифы – это древнейший изобразительный фольклор» [11,12]. Это явление также проявляется в наскальных рисунках Тамгалы.Изобразительный фольклор Тамгалы создавался непрерывно с эпохи бронзы до XIX века и относится к андроновской культуре. Эта культура была широко распространена на территории Центральной Азии и Сибири. Согласно утверждению учёных, «в ряде произведений искусства ранних кочевников Центральной Азии и Сибири отражён героический эпос. Это свидетельствует о том, что позднейший героический эпос тюркских и монгольских народов уходит своими корнями в эпоху ранних кочевников» [2,3].

«Героический эпос тюркоязычных народов зародился в глубокой древности, в эпоху их обитания в степях Центральной Азии во II тыс. до н. э. Большое сходство эпических произведений этих народов свидетельствует об их общем происхождении» [4].

Как известно, сказителями героического эпоса обычно становятся поэты, победившие своих соперников в устных состязаниях *айтыс*. Обычно только триумфальные певцы-сказители этноса сочиняют героический эпос. Таковыми были признанные поэты-импровизаторы народов Евразии: Жамбыл Жабаев, Токтогул Сатылганов (киргиз), Габит Аргынбаев (башкир) и др.Следовательно, устное импровизационное искусство поэтов-сказителей можно отнести к периоду ранних кочевников — II тыс. до н. э., эпохе бронзы. Это подтверждают также высказывания известного антрополога Казахстана О. Исмагулова: *«Эпоху бронзы вполне возможно*

принять за отправную точку становления физического облика насельников последующих исторических периодов» [5].

Следовательно, в этот период начал формироваться как физический, так и духовный облик этноса.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Исходя из вышесказанных аргументов, содержание изобразительного фольклора можно выразить в графическом виде следующим образом (Рис. 1).

Рис.1. Логическая схема

Рис. 1. Изобразительного фольклора, который состоит из трех компонентов

В данной статье раскрывается смысл петроглифов на примере урочища Тамгалы, содержание которых не было известно до настоящего времени [12].

Для этого были выбраны сюжеты наскальных изображений, посвящённые *айтысу* — словесному выступлению поэтов-импровизаторов. Айтыс был неотъемлемой частью духовной культуры тюркских народов.

В известном петроглифе Тамгалы древний художник выделил сюжет айтыса на первом плане. Здесь многофигурный второй план плавно объединён в единую композицию. Эта композиция как бы является афишей пиршества (Рис. 2).

Рис. 2 Айтыс девушки и джигита, петроглиф Тамгалы. Поэтическое состязание Лейли и Меджнун. Самаркандская миниатюра

В данном наскальном рисунке контуры фигур главных действующих лиц — девушки и джигита — выделены масштабно и подчеркнуты контрастно, жирными линиями.

Графическим способом здесь передано мыслительное состояние девушки в виде цельного круга, который исходит из её головы, словно энергетический поток в движении. Мыслительная сила джигита, напротив, слабая, не сформирована в виде цельного круга. Он начинает *айтыс*, не рассчитав свои возможности, и в результате проигрывает.

По замыслу художника сценическое действие *айтыса* разворачивается на фоне красивого ландшафта. Вокруг девушки и джигита изображены домашние животные, среди которых собака с «подрезанными ушами и хвостом». Это характерная черта внешнего вида сторожевых собак пастухов Казахстана.

Можно примерно озвучить содержание данного *айтыса* в соответствии с древним видом словесного состязания — *кайымдасу*. Джигит в начале *айтыса*, игриво поддразнивая девушку, произносит:

С любовью прозвали тебя Еркин (имя девушки),
В пиру ты всегда на виду,
Смотришься словно прелестная гурии
Расцвела как цветок райского сада
Ответ девушки:
С любовью прозвали меня Еркин,
В пиру я всегда на виду,
Ты будто очарованный,
Словно сразили тебя мои черты [7]. (Перевод авторов)

В известной самаркандской миниатюре XV века также изображено словесное состязание влюблённой пары Лейли и Маджнуна. Здесь, на лоне природы, видны домашние животные, которые, словно зачарованные, чувствуют гармонию и красоту влюблённой пары [8]. В нижней части картины танцуют четыре пары, в том числе ведущая пара. Это подтверждает высказывание известного учёного-этнографа У. Жанибекова: «В отличие от некоторых других мусульманских народов, казахи имели в прошлом парные танцы. Эти шаманские, плясовые танцы сопровождали весь процесс развития казахского общества с глубокой древности до наших дней, обогащая его духовную культуру» [9].

Многие исследователи казахской культуры считают, что поэтическое и музыкальное искусство этноса зародилось на основе творчества шаманов. Например, известный учёный-этнограф Чокан Валиханов писал: «Шаманы считаются представителями тенгрианства и духа на земле. Наряду с магическими свойствами, он талантлив, на голову выше других: поэт, музыкант, ясновидец, лекарь» [10].

Выходцы из этого сословия — девушка и джигит — скорее всего, были известными поэтами-импровизаторами племенных объединений. Они выступали по аналогии с *айтысом* Биржана и Сары, которые представляли роды керей и найман.

Это подтверждает следующее высказывание известного учёного. В период бронзы «возникают огромные племенные объединения, о чём свидетельствуют мощные курганные могильники по всей Центральной Азии. Границы сакского мира расширялись вплоть до Енисея и Северо-Западного Китая. Выделяются особые сакральные центры: Семиречье, Минусинская котловина, Иссык-Куль и др.» [12].

Айтыс, как народная реликвия Казахстана и Киргизии, в 2015 году был внесён в список всемирного наследия ЮНЕСКО.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Таким образом, словесное состязание поэтов-импровизаторов — *айтыс* — является основным компонентом изобразительного фольклора, который нашёл своё отражение в наскальных рисунках Тамгалы. Впоследствии оно стало основой зарождения героического эпоса тюркских народов.

В казахской литературе имеется множество примеров *айтыса* между девушкой и джигитом: Бактыбай и Майке, Асет и Рысжан, Суинбай и Кунбала, Жамбыл и Салика, Кенен и Латипа, Мусабек и Манат и др. Самым известным является *айтыс* Биржана и Сары, опубликованный в конце XIX века.

В советский период композитор Мукан Толебаев на основе данного *айтыса* написал знаменитую оперу *«Биржан и Сара»*, которая стала классикой казахской культуры и искусства. Анализ исторических и этнографических материалов позволил раскрыть значение наскальных рисунков Тамгалы. В статье на основе графоаналитического анализа выявлены историко-культурные основы семантики петроглифов. Здесь графическими средствами изображены особенности проведения торжественного события, где главными действующими лицами были поэты-сказители.

Таким образом, состязание поэтов-импровизаторов — *айтыс* — является важным компонентом изобразительного фольклора. В наскальных рисунках урочища Тамгалы отражено поэтическое состязание певцов-сказителей. Здесь графическими средствами переданы интеллектуальные особенности поэтов: обширные знания, полёт мысли, душевное состояние персонажей.

Графическая композиция Тамгалы представляет собой своего рода афишу торжественного события и досуга древних племенных объединений.

Результаты исследования могут быть использованы как средство культурно-эстетического воспитания студентов педагогических специальностей, в том числе для творческих работ студентов по направлениям: изобразительное искусство, графический и архитектурный дизайн.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Маргулан А.Х. Казахское народное прикладное искусство. Том 1. – Алматы, 1986., -С.12; 48.
2. Грязнов М.П. Древнейшие памятники героического эпоса народов Южной Сибири // Археологический сборник №3, Санкт-Петербург,1961. – С.7-31.
3. История Сибири. Том 1 - М. Наука,1968, - С.429
4. Антонов Н.К. Заметки об эпосе якутов // «Советская тюркология». – 1974. - №1. – С. 25-35
5. Исмагулов О.И., Исмагулова А.О.,О.У.Еркибаев. Антропологическое развитие казахского народа и глубина его этноисторических истоков // Самарский федеральный исследовательский центр РАН, Самара,Т 21, №68,2019. -С.32-42
6. Рогожинский А.Е. Петроглифы археологического ландшафта Тамгалы. – Алматы, 2011. - 342 с.
7. Айтыс. - Алматы, 1988, том 2, - С. 50.
8. Миниатюры к произведениям Алишера Навои. - Ташкент, 1982, миниатюра №277
9. Жанибеков У. Казахская танцевальная культура: www.kazakhistory.ru
10. Валиханов Ч.Ч. Следы шаманства у киргизов. - Том 4. – Алматы,1984. – С.48.
11. Шер. Я.А. Петроглифы Средней и Центральной Азии. // М.:1980. С.8
12. Самашев З., Чжан Со Хо, Боковенко Н., Мургабаев С.«Наскальное искусство Казахстана». — Сеул, 2011. — с. 87-90. (на корейском и русском языках)
13. Юсупов А.Н., Юсупова А.А., Иманалиев К.Е., Анарбаев А.М., Тунгатаева А.М. Семантика орнаментальных писем Евразии // Технология текстильной промышленности ,90– М.2021, №5. - С. 258-261

УДК 75.045 **МРНТИ 18.31.31**

Горбунова Т.В.
1-курс магистранты, ОП 7М02185 - Кескіндеме
Ғылыми жетекші: PhD Қайранов Е.Б.
Темірбек Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы (Алматы, Қазақстан)

НҰРТАЙ ЖАРДЕМОВТЫҢ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ КЕСКІНДЕМЕСІНДЕГІ ГИПЕРСЮРРЕАЛИЗМ

АҢДАТПА

Мақала Батыс Қазақстан облысының белгілі суретшілерінің бірі, сюрреализм бағытында еңбек етіп жүрген Нұртай Жәрдемовтің шығармашылығын зерттеуге арналған. Суретшінің бейнелер мен сюжеттерді құрудағы ерекше көзқарасын көрсететін «гиперсюрреализм» термині енгізілді. Бейсаналық пен иррационалдықпен байланысты дәстүрлі сюрреализмнен айырмашылығы, Н. Жәрдемов заманауи технологиялық тәуелділік, әлеуметтік өзгерістер және экологиялық дағдарыс сияқты өзекті мәселелерін түсіну үшін сюрреалистік әдістерді қолданады. Зерттеу оның көркем шығармаларын талдауға негізделген, онда композициялық элементтер, символизм және нақтыланған техника иллюзиялық, сонымен бірге логикалық өнер әлемін жасайды. Мақалада суретші әдісінің негізгі ерекшеліктері қарастырылып, Қазақстанның заманауи бейнелеу өнеріндегі шығармашылығының маңыздылығы атап көрсетілген.

ТІРЕК СӨЗДЕР: сюрреализм, гиперсюрреализм, символизм, кескіндеме философиясы, композиция, Қазақстанның заманауи бейнелеу өнері

Горбунова Т.В.
магистрант 1-курса ОП 7М02185-Живопись
Научный руководитель: PhD Кайранов Е.Б.
Казахская национальная академия искусств имени Темирбека Жургенова (Алматы, Казахстан)

ГИПЕРСЮРРЕАЛИЗМ В ФИЛОСОФСКОЙ ЖИВОПИСИ НУРТАЯ ЖАРДЕМОВА

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию творчества Нуртая Жардемова, одного из известных художников Западно-Казахстанской области, работающего в направлении сюрреализма. Вводится термин «гиперсюрреализм», отражающий уникальный подход художника к построению образов и сюжетов. В отличие от традиционного сюрреализма, связанного с бессознательным и иррациональным, Н. Жардемов использует сюрреалистические приемы для осмысления актуальных проблем современности, таких как технологическая зависимость, социальные изменения и экологический кризис. Исследование опирается на анализ его живописных произведений, в которых композиционные элементы, символизм и детализированная техника создают иллюзорный, но в то же время логичный художественный мир. В статье рассматриваются ключевые особенности метода художника и подчеркивается значимость его творчества в современном изобразительном искусстве Казахстана.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: сюрреализм, гиперсюрреализм, символизм, философия живописи, композиция, современное изобразительное искусство Казахстана

Gorbunova T.V.
1st-year master's student, 7M02185 - Painting

Scientific supervisor: PhD Kairanov E.B.
Temirbek Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts (Almaty, Kazakhstan)

HYPERSURREALISM IN THE PHILOSOPHICAL PAINTING OF NURTAY ZHARDEMOV

ABSTRACT

The article is dedicated to the study of the work of Nurtai Zhardenov, one of the leading artists of the West Kazakhstan region, who works in the surrealist style. The term "hypersurrealism" is introduced to reflect the artist's unique approach to constructing images and narratives. Unlike traditional surrealism, which is associated with the unconscious and the irrational, N. Zhardenov employs surrealist techniques to comprehend pressing contemporary issues such as technological dependence, social transformation, and environmental crisis. The study is based on an analysis of his paintings, where compositional elements, symbolism, and meticulous technique create an illusory yet logically structured artistic world. The article explores the key features of N. Zhardenov's method and highlights the significance of his work in contemporary Kazakhstani art.

KEYWORDS: surrealism, hypersurrealism, symbolism, philosophy of painting, composition, contemporary art of Kazakhstan

ВВЕДЕНИЕ

Нуртай Жардемов – один из ведущих современных художников Западно-Казахстанской области. В 1994 году он окончил Саратовское художественное училище имени Боголюбова. Участвовал во многих городских, областных, республиканских и международных выставках. В 2008 году начал создавать произведения станковой живописи в направлении сюрреализма. На данный момент насчитывается более пятидесяти работ в данной технике.

Сюрреализм – это авангардное направление в мировом изобразительном искусстве, возникшее еще в 1920-е годы. Искусствоведы считают основоположниками казахстанского сюрреализма известных живописцев Бексеита Тюлькиева, Есимгали Жуманова, Адильхаира Жантасова, Ерболата Толепбаева, Алпысбай Казгулова и других. Известный искусствовед Р. Ергалиева об особенности творчества Б. Тюлькиева в своей статье пишет: «В живописных высказываниях Б. Тюлькиева причудливо переплетается и тесно смыкается сознательное и бессознательное, физическое и метафизическое, заставляя зрителя разгадывать его произведения как сложные, даже иной раз пугающие своей фантастической неясностью ребусы» [1, с. 128]. Сюрреалистические картины Есимгали Жуманова почти всегда сложны для восприятия. В их содержании скрыта полуявная тайна, которую зритель способен постичь, но требуется подготовленность в плане эстетики и культуры. Так как мышление людей сегодня становится все более примитивным, язык современных картин отражает эту потерю: сложно-композиционных работ сейчас мало [2].

Важной фигурой, повлиявшей на Н. Жардемова, стал ключевой представитель сюрреалистического искусства XX века Сальвадор Дали. Философской базой сюрреализма являются идеи австрийского психолога З. Фрейда о бессознательном. Художники этого периода отражали в своем творчестве чувство отчужденности, иррациональность мира и обманчивость видимого. С помощью уникального художественного подхода С. Дали пытался прочитать и передать в своем искусстве «послание из вечности», которое открывается лишь во сне и в бредовых состояниях [3, с 690]. Н. Жардемов отличается во взглядах на искусство от вышеупомянутых художников: «… я хочу сделать такой сюрреализм, чтобы любой человек просто посмотрел и все понял – все по полочкам, не надо учиться, книги читать, просто нужна интуиция» [4].

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ. ОБОСНОВАНИЕ ТЕРМИНА «ГИПЕРСЮРРЕАЛИЗМ» ЧЕРЕЗ АНАЛИЗ КАРТИН НУРТАЯ ЖАРДЕМОВА

Сюрреализм Нуртая Жардемова не столько направлен на исследование бессознательного, сколько на философское осмысление современного мира. В отличие от С.

Дали, который акцентировал внимание на личных фантазиях и подсознательных страхах, Н. Жардемов поднимает вопросы, беспокоящие нынешние поколения: экология, технологическая и цифровая зависимость, социальная трансформация. Сам художник говорит об этом так: «Акцент делается на то, чтобы шокировать, заставить задуматься, чтобы картина действовала на уровне обмена веществ. Это направление называется гиперсюрреализм» [5].

Термин, использованный Нуртаем Жардемовым в интервью, отражает его особый подход к искусству. «Гиперсюрреализм» – новое понятие, которое пока еще не используется в научном обороте искусствознания, поэтому его нужно рассматривать как авторскую интерпретацию традиционного сюрреализма. Важно отметить связь с гиперреализмом – тонкой гранью между живописью и фотографией. Живопись гиперреализма стремится вернуть человека к самой обыкновенной реальности, которой так не хватает в век информационных технологий [6, с. 327]. Однако Жардемов не копирует действительность, а трансформирует её, сочетая элементы реального мира с фантастическими концепциями. Он усиливает уровень детализации картин, создает плавные переходы на фотореалистичный манер и включает казахский национальный колорит. Его гиперсюрреализм заключается в стремлении через правдоподобность изображения (гиперреализм) передать иллюзию нереального (сюрреализм).

Философская сторона творчества Нуртая Жардемова отражается во многих его полотнах. Например, «Искушение Давида. Переход на цифровое искусство» (рис. №1) представляет собой интересную интерпретацию актуальной темы проблемы перехода в цифровую эпоху.

Рис. 1. *«Искушение Давида. Переход на цифровое искусство», х.м, 2024 г.*

Рис. 2. *«В лучах всемирной славы», х.м., 2024 г.*

В верхней части центрального круга мы видим известный библейский сюжет, подкрепленный символом айпада. Венера, искушенная змеем, преподносит запретный плод Давиду, который держит в правой руке телефон. Месяц луны, изображенный в виде логотипа компании Apple, говорит о том, что соблазн Давида имеет природу отличную от классического сюжета – цифровизацию. Давид на картине как будто только собирается искусить запретный плод. Так же на полотне присутствует огромное количество элементов, углубляющих исследование темы: ночной город похожий на гигантскую нейросеть, художник на переднем плане в следах от обуви на одежде, маленькие дети, напоминающие ангелочков. Все эти образы находятся в динамичном взаимодействии. Они формируют сложную композицию, где традиционные символы переплетаются с современными реалиями. Возможно, художник показывает борьбу между классическим искусством и цифровыми технологиями.

В картине «В лучах всемирной славы» (рис. №2) Нуртай Жардемов создаёт метафорическое полотно, в котором предстают триумф и признание как результат упорного пути и развития Казахстана.

В центре композиции – фигура, сочетающая в себе человеческое и механическое, собирательный образ человека, который несёт в себе дух целой нации. Его голова изображена

в виде планеты не просто так: культура и искусство Казахстана выходя на глобальную арену, становятся достоянием уже целого мира. Через определенные символы на полотне нас отсылают к ключевым фигурам современности. Статуэтка «Грэмми» несёт имя Иманбека Зейкенова, юного продюсера, ставшего символом нового поколения артистов. Микрофон с именем Димаша Кудайбергена, видеокамера с именем Тимура Бекмамбетова, пояс UFC с именем Шавката Рахмонова, и конечно же код GGG обозначающий Геннадия Головкина – все эти детали картины показывают людей, которые прославили современный Казахстан. Сияющая солнечная фигура в композиции символизирует всемирную славу и озаряет путь тем, кто достиг и собирается достигать вершины. Из ее руки сыплются золотые звёзды, падающие на красочный след из цветов. Эта картина – размышление о достижениях современных казахстанских деятелей, ставшими проводниками между народом и целым миром.

Картина Н. Жардемова «9 смертных грехов» (рис. №3) наполнена множеством символов, создающих сложную интерпретацию человеческих желаний и судьбоносных выборов.

Рис. 3. *«9 смертных грехов», х.м., 2024 г.*

Рис. 4. *«Уральск 3000 г.», х.м., 2024 г.*

Каждый элемент играет свою роль и вызывает у зрителя ассоциации с художественными образами. В центре композиции – карточная игра между воплощением высшей силы или судьбы, спускающей руку с небес и втянутым в картину зрителем. Помимо того, что сами карты символизируют азарт, риск и иллюзию контроля, изображения на них дополняют сюжет грехами сребролюбия и алчности. Пистолеты, направленные друг на друга, создают образ противостояния, внутренней борьбы человека с самим собой. Борьбы между добром и злом, соблазном и нравственностью, ложью и принципами. Остров вдалеке может символизировать мечту или надежду на спасение от этой схватки. К легко читаемым символам греховности можно отнести алкоголь, пистолеты, машину с надписью «Кащей Бессмертный», сигареты, игральную карту с надписью «Якудза». Даже искусство, представленное образом Пикассо на бутылке, оказывается вовлечённым в этот мир, становясь товаром, а не источником истины. Это произведение являет собой сплошные вопросы, обращённые к зрителю относительно его личных убеждений. Художник не даёт на них ответа, но заставляет задуматься о вечной теме слабости человека перед грехами.

Особый интерес в контексте философии Нуртая Жардемова занимает картина «Уральск 3000 г.» (рис. № 4).

Эта картина являет собой не только футуристический пейзаж, но и сложное размышление о будущем, прошлом и настоящем. Изображение будущего Уральска (города, в котором живет Н. Жардемов) пестрит неординарными небоскрёбами, цифровыми экранами, сияющими огнями и рекламными элементами. По городу летают сканирующие и изучающие что-то НЛО, на одном из которым присутствует надпись «KZ». Возможно, художник предлагает идею о будущем Казахстане как о высокоразвитой державе, активно взаимодействующей с инопланетными цивилизациями. Цифровой билборд «кредит 0.001%» выглядит как сатирическая реклама и критика современной финансовой системы, где кредиты

преподносятся как лёгкие деньги, приводящие к долгам. На картине можно увидеть множество реальных лиц и организаций: компанию «ТОО DOSKZ», скульптора и художника-прикладника М. Т. Рахалиева, магазин конных инструментов «Фараби», рекламное объявление о курсах математики, а также контакты художников, включая самого Н. Жардемова. Все эти элементы подчеркивают контраст между прошлым и будущим, создавая мир, в котором передовые технологии гармонично соседствуют с конным магазином, а культурные традиции сохраняются сквозь эпохи. Фигура мужчины и ребёнка, которые стоят на постаменте словно памятник, можно интерпретировать по-разному. Это могут быть жители города будущего, отражающие преемственность поколений, или это всего лишь монумент героям прошлого. Данное произведение Н. Жардемова затрагивает вопросы идентичности, глобализации, роли и месте человека в изменяющемся мире.

В продолжение творческого исследования темы современного человека и цивилизации рассмотрим картину с апокалиптическим настроением «Конец света» (рис. №5).

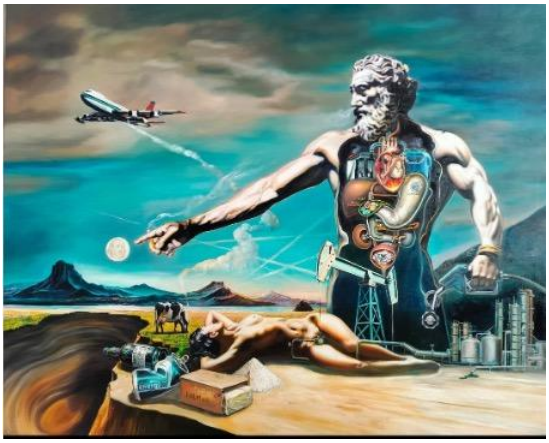

Рис. 5. «Конец света», х.м., 2024 г.

В центре внимания — фигура человека-титана, напоминающего античного бога, в теле которого вместо органов механизмы, заводы, трубы и индустриальные элементы. Человек становится частью машины, управляемой капиталом, нефтью или промышленностью. Одной рукой он держит топливный насос, другой – указывает на луну, напоминающую монету с изображением Бенджамина Франклина, словно подчеркивая власть денег и глобального экономического влияния. На переднем плане лежит обнаженное тело женщины в позе близкой к классическому изображению Венеры, но с ощущением брошенности и бессильности. Рядом с ней находится бутылка энергетика и алкогольного бренда Absolut, пачка пальмового масла. Несмотря на расколотую землю, вдали виднеются символы природы в виде гор и пасущейся коровы. Они существует на картине как далекая реальность, вытесненная процессами индустрии производства. В небе следы от самолетов, которые могут отражать, как и загрязнение окружающей среды, так и военные действия в мире. Композиционные решения и различные художественные образы картины передают негативные последствия потребительской культуры, подмену природного искусственным, проблемы капитализма и экологическую катастрофу. Научные достижения, которыми так гордилось человечество, не всегда развивает духовные ценности и культуру.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Используя язык гиперсюрреализма, Н. Жардемов обращается к современным темам и раскрывает свои размышления с помощью композиционных основ живописи и символических элементов. К главным характеристикам его творчества можно отнести детализированность изображения, тщательную и кропотливую проработку композиции образными и символическими элементами, слияние реального и ирреального. Скрупулезная прорисовка деталей академической техникой сочетается с экспериментами над пространственной логикой. Композиция Н. Жардемова отличается четкостью, многоплановостью за счет расстановки

фигур и объектов, что в итоге создает ощущение театрального пространства. Насыщенная цветовая палитра картин направляет внимание зрителя, привлекает своей декоративностью. Контрастное светотеневое решение подчеркивает эмоциональность и тревожность образов. Свет и цвет раскрываются в красоте тонкой лессировочной техники с отсутствием ярко выраженной фактуры мазка. Это добавляет произведениям Н. Жардемова эффект иллюзорности и фотографической точности.

Однако полная глубина направления гиперсюрреализма в творчестве Н. Жардемова заключается не только в художественных аспектах, но и состоит из акцентов, которые живописец делает при выборе сюжета, идейного замысла картины. Ведущую проблему творчества можно сформулировать как потерю гармонии между человеком, природой и культурой. В разной степени поднимаются темы экзистенциального поиска, восприятия необратимости времени и антропоцентризм. Через философию экзистенциализма художник старается отобразить не научно обоснованный образ, как его воспринимает человек своими органами чувств, а «экзистенцию» – определенную иррациональную реальность. Потому что рациональное мышление распределяет мир на две сферы – объективную и субъективную, а экзистенция стремится собрать эти сферы воедино. Художник идет на воображаемое обострение пограничной ситуации, драматизируя ее и доводя до разжигания трагизма [7, с. 113].

Художественный мир Н. Жардемова полон многозначных символов, которые отчасти состоят из визуальных отсылок к другим произведениям искусства. В этом проявляется интертекстуальный принцип, заставляющий зрителя считывать дополнительные уровни смысла и сравнивать их с собственным культурным опытом. Главная отличительная черта живописи Н. Жардемова – его прямолинейность в визуальных высказываниях через метафоричные, но предельно понятные образы. Таким образом, термин гиперсюрреализм в контексте живописного творчества художника является вполне обоснованным. Он выражает особенности художественного метода Н. Жардемова: сюрреалистические конструкции формы приобретают практически фотографичную точность и выразительность. Творческая практика Н. Жардемова стала одной из граней современного искусства Казахстана.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ергалиева Р. А. Многомерный художественный мир казахского живописца Бексеита Тюлькиева. Серия общественных и гуманитарных наук. No.5 – 2017.
2. Дуспулова Д. Есемгали Жуманов: Искусство дает возможность жить по-человечески. – URL: https://businessfm.kz/culture/esmgali-zhumanov-iskusstvo-dayot-vozmozhnost-zhit-po-chelovecheski?fbclid=IwAR2B13WPGvvEENEQQGosuXfjZ5hErQILcZePDw0FiCzdzhvh4zxN2bu30CQ (дата обращения: 03.03.2025 г.).
3. Иванова А. А. Философия сюрреализма (С. Дали и Р. Магритт) //П27 Переломные моменты истории: люди, события. – 2022. – С. 688.
4. Дроздов Р. Нуртай Жардемов: “Я стремлюсь к тому, чтобы все мои картины учили осознанности”. Сетевое издание Западно-Казахстанской области “Надежда”. Фото: Жардемов Н. – URL: https://nadezhda.kz/2024/05/news/nurtaj-zhardemov-ja-stremljus-k-tomu-chtoby-vse-moi-kartiny-uchili-osoznannosti/ (дата обращения: 16.02.2025 г.);
5. Кенжигалиева Г. Казахский Дали. Медиапортал Караван. – URL: https://www.caravan.kz/news/kazakhskijj-dali-53017/
6. Васильев К. А. Гиперреализм, как способ восприятия современного мира //Г94 Гуманитарные науки в современном вузе как основа межкультурного взаимодействия: матер. междунар. науч. конф. – 2018. – С. 325.
7. Лупак Т. И. Экзистенциализм как философско-эстетическая основа творчества художника //Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2013. – №. 11-1. – С. 111-115.

УДК 75.011.2 **МРНТИ 18.31.31**

Садритдинова Г.А.
магистрант, Абай атындағы ҚазҰПУ (Алматы, Қазақстан)
Ғылыми жетекші: п. ғ. к., профессор Ж. Н. Шайгозова

XXI ҒАСЫРДЫҢ КӨШБАСШЫЛАРЫ МЕН АТАҚТЫ ТҰЛҒАЛАРЫ: ӨНЕРДЕГІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ДИАЛОГ

АҢДАТПА

Мақалада Қазақстанда пайда болған «XXI ғасырдың көшбасшылары мен атақты тұлғалары» жобасының қызметі зерттеледі. Бұл жоба өнерді әйгілі тұлғалардың портреттері арқылы сақтау мен насихаттауға бағытталған бірегей мәдени бастама болып табылады. Мақалада осы жобаның қазіргі көркемдік ортадағы маңызы және оның мәдени дискурсты қалыптастырудағы рөлі қарастырылады. Әсіресе, өнердің көрерменге танымал адамдарды тек қоғам қайраткерлері ретінде ғана емес, сонымен қатар тірі эмоциялары, құндылықтары мен толғаныстары бар жеке тұлғалар ретінде көруге қалай көмектесетініне ерекше назар аударылады. Жоба өнер, әдебиет, музыка, ғылым, балет, театр және кино салаларының өкілдерін біріктіре отырып, суретшілер мен олардың шығармаларының кейіпкерлері арасында ерекше шығармашылық алаң қалыптастырады. Мақалада осындай бастамалар тарихи жадыны сақтауға, көркемдік дәстүрлерді дамытуға және қоғамдағы өнердің рөліне жаңа көзқарас қалыптастыруға қалай ықпал ететіні талданады.

КІЛТТІ СӨЗДЕР: Қазақстан, өнер, мәдениет, мұра, суретшілер, көшбасшылар, атақты тұлғалар, жоба, шығармашылық, диалог.

Садритдинова Г.А.
магистрант 1 курса, Казахский НПУ имени Абая (Алматы, Казахстан)
Научный руководитель: к.п.н., профессор Ж.Н. Шайгозова

ЛИДЕРЫ И ЗНАМЕНИТОСТИ XXI ВЕКА: ТВОРЧЕСКИЙ ДИАЛОГ В ИСКУССТВЕ

АННОТАЦИЯ

В статье исследуется деятельность проекта «Лидеры и знаменитости XXI века», который является уникальной культурной инициативой, зародившейся в Казахстане, направленной на сохранение и популяризацию искусства через картины выдающихся личностей. В статье рассматривается значение этого проекта для современной художественной среды и его роль в формировании культурного дискурса. Особое внимание уделяется тому, как искусство помогает зрителю увидеть известных людей не только как общественных деятелей, но и как личностей с живыми эмоциями, ценностями и переживаниями. Проект объединяет представителей разных сфер — искусства, литературы, музыки, науки, балета, театра и кино, создавая уникальную площадку для взаимодействия художников и героев их произведений. В статье анализируется, как подобные инициативы помогают сохранять историческую память, развивать художественные традиции и формировать новый взгляд на роль искусства в обществе.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Казахстан, искусство, культура, наследие, художники, лидеры, знаменитости, проект, творчество, диалог.

Sadritdinova G.A.
Master's Student, Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)
Scientific supervisor: Ph.D., Professor Zh.N. Shaygozova

LEADERS AND CELEBRITIES OF THE 21ST CENTURY: CREATIVE DIALOGUE IN ART

ABSTRACT

This article explores the activities of the "Leaders and Celebrities of the 21st Century" project, a unique cultural initiative originating in Kazakhstan aimed at preserving and promoting art through portraits of outstanding personalities. The article examines the significance of this project in the contemporary artistic environment and its role in shaping cultural discourse. Special attention is given to how art helps viewers see well-known figures not only as public figures but also as individuals with genuine emotions, values, and experiences. The project brings together representatives from various fields—art, literature, music, science, ballet, theater, and cinema—creating a unique platform for interaction between artists and the subjects of their works. The article analyzes how such initiatives contribute to preserving historical memory, developing artistic traditions, and forming a new perspective on the role of art in society.

KEYWORDS: Kazakhstan, art, culture, heritage, artists, leaders, celebrities, project, creativity, dialogue

ВВЕДЕНИЕ

Искусство — это не только отражение идеи художника, но и способ зафиксировать настоящее, создавая культурный код для будущих поколений. В мире, где глобализация охватывает все сферы и воздействует на художественные традиции, особую ценность приобретают инициативы, стремящиеся к популяризации к традиционных изобразительных форм. Однако искусство сегодняшнего дня не должно быть творчеством ради творчества — это должен быть язык, способный говорить о времени, людях и смыслах, которые определяют эпоху. Именно поэтому так важны проекты, которые не просто следуют модным тенденциям, а формируют собственное культурное пространство, наполненное смыслом и актуальностью.

В Казахстане реализуется крайне мало проектов, направленных на популяризацию живописи, и даже среди существующих инициатив большинство ориентировано на современные глобальные тренды. Многие художественные программы работают в концепции contemporary art, делая ставку на форму, эксперимент и постмодернистские приемы. Это приводит к тому, что глубокий смысл нередко подменяется эстетикой, а искусство все больше превращается в реакцию на мировые тенденции, теряя в себе национальную уникальность.

Еще одна значимая проблема - разрыв между искусством и обществом. Искусство нередко оказывается либо слишком элитарным, доступным лишь профессиональному сообществу, либо слишком формальным, теряющим содержательную глубину. Художники выражают себя, но далеко не всегда вступают в диалог с обществом. В результате искусство перестает быть способом осмысления времени и превращается либо в замкнутую профессиональную сферу, либо в декоративный объект.

Помимо этого, современные художники зачастую работают в своем индивидуальном пространстве, не выходя за рамки привычных тем и художественных приемов. Их произведения могут быть технически безупречными, но лишенными свежего взгляда. В то же время у людей из других сфер - науки, культуры, спорта - есть идеи и смыслы, которые могли бы обогатить искусство, но они не владеют художественным языком. Этот разрыв мешает созданию многослойных произведений, в которых отражались бы не только субъективные взгляды художников, но и более широкие общественные идеи.

ПРОЕКТ «ЛИДЕРЫ И ЗНАМЕНИТОСТИ XXI ВЕКА»

Проект «Лидеры и знаменитости XXI века» новаторским образом решает эти проблемы, создавая новый формат взаимодействия искусства и общества. Он позволяет людям, не являющимся профессиональными художниками, передавать через живопись свои идеи, а художникам - выйти за рамки привычного восприятия, увидеть мир глазами другого человека и осмыслить его по-новому.

Значительную роль в изменении фокуса зрения художников играют арт-коллаборации, они выступают мощным инструментом в развитии современного искусства, объединяя талантливых творцов для создания произведений, в которых гармонично сочетаются разные художественные

подходы и идеи. Даже в античности коллективное творчество позволяло передать глубокое духовное содержание: писцы и художники сообща создавали иллюминированные рукописи, чтобы запечатлеть не только физическую доблесть героев, но и их внутренний мир, как это отражено в эпосах Гомера. [5] Впоследствии коллаборации продолжают эту традицию, позволяя художникам обмениваться опытом и экспериментировать с новыми техниками, что делает искусство более многогранным и насыщенным. Совместные проекты помогают создать произведения, способные вызвать глубокий эмоциональный отклик у зрителя, сохраняя культурное наследие и формируя диалог между прошлым и настоящим, объединяя разные видения людей для создания уникальных произведений. Одним из ярких примеров является сотрудничество Энди Уорхола и Жана-Мишеля Баския в 1980-х годах. Они совместно создали серию работ, где Уорхол начинал с изображений, а Баския добавлял свои граффити-элементы, что привело к новым формам выражения в современном искусстве. Другой пример — сотрудничество Пабло Пикассо и фотографа Гьона Мили в 1949 году. Они экспериментировали с «рисованием светом», где Пикассо использовал фонарик для создания изображений в воздухе, а Мили фиксировал их на длительной выдержке, что стало уникальным вкладом в историю искусства. [3]

Ставя перед собой не менее амбициозные задачи, проект «Лидеры и знаменитости XXI века» выделяется своей оригинальностью и содержательной глубиной. Он не обращается исключительно к прошлому, но и не растворяется в общемировом арт-дискурсе, а создает живую хронику современности. Его суть заключается в том, что известные личности нашей современности становятся авторами художественных идей. Они не просто принимают участие в процессе создания искусства, а формируют замысел картины, вкладывая в нее личные смыслы, эмоции и взгляды.

Арт-коллаборации играют ключевую роль в развитии культурных проектов, объединяя усилия художников, местных сообществ и бизнеса. Они способствуют созданию уникального имиджа и повышению привлекательности культурных инициатив, что привлекает внимание широкой аудитории и стимулирует интерес к современному искусству. Кроме того, такие сотрудничества помогают сохранять историческую память, развивать художественные традиции и формировать новый взгляд на роль искусства в обществе. [3]

Работы, написанные внутри проекта- не просто набор образов, а визуальные свидетельства времени. Здесь важна не техника исполнения, а идея, стоящая за каждым произведением. Картины, созданные в рамках проекта, становятся чем-то большим, чем просто художественные объекты, они превращаются в своеобразные послания будущим поколениям, в которых запечатлены мысли и ценности лидеров сегодняшнего дня. «Лидеры и знаменитости XXI века» не только арт-проект, а социально-культурное явление, позволяющее осмыслить современность через визуальное искусство. Он не стремится копировать тренды, а создает новый формат взаимодействия между искусством и обществом, в котором живопись становится не только средством самовыражения, но и способом сохранить голоса современников для истории.

Проект представляет собой уникальную культурную инициативу, направленную на создание художественных произведений в сотрудничестве с выдающимися личностями Казахстана. Идея проекта принадлежит журналисту Аслану Шымырбаеву, который, вдохновленный своей детской мечтой стать художником, решил объединить искусство и личные истории известных казахстанцев.

Основная концепция проекта «Лидеры и знаменитости XXI века» строится на глубоком взаимодействии идейного и художественного процессов. Известные деятели из разных сфер - культуры, науки, спорта и общественной жизни - становятся авторами идеи картины, создавая эскизы на холсте, которые отражают их мировоззрение, ценности и личные переживания. Этот момент фиксируется на видео: автор идеи не просто рисует, а рассказывает, осмысляет свою концепцию, объясняет художнику, какой смысл он вкладывает в изображение. Однако сам эскиз - лишь первый шаг на пути к завершенному произведению.

Дальнейшая работа требует коллективных усилий. Команда проекта внимательно изучает созданный эскиз, обсуждает, как наиболее точно передать его смысл в живописной форме.

Важно не просто технически исполнить задумку, а раскрыть идею автора в полной мере, сохранив ее глубину, эмоции и философское наполнение. Именно поэтому выбор художника становится ключевым этапом. Команда тщательно подбирает мастера, чей стиль и художественное восприятие смогут наилучшим образом воплотить замысел. Иногда поиски затягиваются на месяцы или даже годы, ведь не каждый художник способен передать именно то, что задумал автор идеи.

Арт-коллаборации представляют собой объединение усилий художников из различных сфер искусства, направленное на создание инновационных и креативных проектов. Такое сотрудничество позволяет расширить границы традиционных художественных практик, объединяя разнообразные техники и подходы. В результате возникают уникальные произведения, отражающие синергию разных видов искусства. Арт-коллаборации способствуют обогащению культурного пространства, привлекая внимание широкой аудитории и стимулируя интерес к современному искусству. [2]

Поэтому процесс работы не ограничивается одним лишь выбором исполнителя. Нередко команда совместно с автором идеи подбирает визуальные референсы, анализирует композицию, цветовые решения, символику, чтобы найти наилучший способ выразить замысел в живописи. Этот этап - не просто технический, а концептуальный: проект выходит за рамки обычной передачи изображений и становится пространством смыслового поиска, где живопись превращается в инструмент диалога между человеком, эпохой и искусством. Каждое произведение, созданное в рамках проекта, — это результат сложной и многослойной работы, где встречаются идея, осмысленный художественный поиск и мастерство живописца. Это не просто картины, а визуальные послания, в которых сохраняются голоса современности, превращаясь в художественное наследие будущих поколений. Проект меняет представление о роли художника, расширяет границы творческого поиска и открывает новое измерение в диалоге искусства и общества.

Одна из ключевых целей проекта — сохранение идей и мировоззрения знаковых личностей XXI века. Во все времена люди стремились увековечить образы своих современников, передавая их дух и характер будущим поколениям. Так, голландский гравёр XVIII века Якоб Хоубракен создал более 400 портретных гравюр, чтобы сохранить память о выдающихся личностях своего времени. Его работы очень точно фиксировали внешность и благодаря этому передавали внутреннюю суть изображённых героев, позволяя потомкам лучше понять и воссоздать внутри себя образы этих людей. [4]

Время стремительно меняется, и с ним меняются представления о жизни, о ценностях, об эмоциях, которые наполняют нашу эпоху. Важно чтобы будущее поколение могло не только слышать имена выдающихся людей, но и понимать их мироощущение, проект предлагает уникальный формат визуального наследия. Это не просто портреты или изображения событий, а глубокий эмоциональный и интеллектуальный срез времени, переданный в символах, цветах и композициях.

Мы можем сейчас лишь рассуждать о том, каким был мир в глазах деятелей XIX века, изучая их труды, письма, воспоминания. Но остается ли для нас до конца понятным, какие образы они видели перед собой, какие цвета и символы наполняли их восприятие жизни? А если бы каждый из них оставил после себя картину, отражающую его мысли и чувства, насколько легче было бы нам проникнуть в суть их времени? Проект «Лидеры и знаменитости XXI века» дает нам такую возможность - он создает визуальный архив современности, который позволит будущим поколениям не просто знать имена выдающихся людей, но и видеть мир их глазами.

Но не менее важной задачей проекта становится влияние на самих художников, их творческое развитие и переосмысление привычных границ живописи. В традиционном процессе живописец варится в своем внутреннем мире, строит художественные образы на основе личного опыта. Здесь же ему предлагается другой путь - посмотреть на реальность глазами другого человека, прочувствовать чужую идею и пропустить ее через собственное видение. Это не простая работа, а сложный интеллектуальный и эмоциональный процесс, требующий от художника гибкости мышления, способности меняться, искать новые визуальные решения.

Человек, стоящий за эскизом, говорит на языке символов и линий, художник помогает этому голосу зазвучать ярче, а зритель получает возможность не просто смотреть на картину, но и погружаться в замысел, становиться частью этой цепочки осмысления.

Этот процесс - тонкая ткань взаимосвязей, где художник играет не просто роль исполнителя, а становится соавтором, посредником между прошлым, настоящим и будущим. Он не только переносит эскиз на холст, но и осмысляет его, наполняет нюансами, глубиной, эмоциональной выразительностью.

Проект нацелен не только на сохранение истории, но и о расширении возможностей искусства. Этот проект доказывает, что живопись — это не только самовыражение, но и инструмент передачи идей, осмысления времени, способ почувствовать чужую реальность и воплотить ее на холсте. И в этом процессе роль художника видоизменяется: он не просто создает картины, а помогает миру увидеть XXI век таким, каким его видят те, кто формирует нашу современность. За пять лет реализации проекта было создано около 200 совместных работ, каждая из которых отражает уникальную историю и личность своего автора. Проект получил широкое признание как внутри страны, так и за ее пределами, способствуя укреплению культурных связей и взаимопонимания между народами. Аслан Шымырбаев продолжает активно развивать инициативу, привлекая новых участников и расширяя географию проекта, с целью оставить богатое культурное наследие для будущих поколений. С момента своего основания проект «Лидеры и знаменитости XXI века» активно занимается организацией выставок, демонстрируя совместные художественные произведения широкой аудитории. Одним из ключевых партнеров проекта является Центральный государственный музей Республики Казахстан в Алматы. В его стенах неоднократно проходили масштабные экспозиции, посвященные проекту. Так, 18 мая 2023 года, в рамках акции «Ночь в музее-2023», была открыта выставка «Лидеры и знаменитости XXI века. Совместное творчество», где представили более 150 художественных произведений, созданных в соавторстве с более чем 100 известными личностями Казахстана. [2] Следующая значимая выставка состоялась 20 декабря 2024 года в том же музее. Экспозиция заняла целый этаж и включала около 200 картин, отражающих уникальные истории и мировоззрение своих авторов. Особенностью экспозиции стало то, что рядом с каждой картиной были указаны два имени — художника и автора идеи. Именно эти двое, представляя разные миры, встречались в рамках проекта, чтобы совместными усилиями воплотить замысел в живописи. Этот творческий союз подчеркивал главную концепцию проекта: художник здесь — не просто исполнитель, а соавтор, осмысляющий и передающий идею автора средствами живописи.

Каждая работа сопровождалась видеоматериалом, доступным по QR-коду. В этом видео зритель мог увидеть процесс создания эскиза автором идеи. Конечно же, автор не является профессиональным художником, поэтому его рисунок — это скорее схематичный набросок, выполненный так, как ему позволяет его собственное видение. Во время работы он вслух объясняет концепцию, описывает образы, которые хотел бы увидеть на холсте, и формулирует основную мысль. Этот процесс — ключевой момент проекта: автор идеи не просто предлагает сюжет, но и передает свое восприятие мира, заключенное в форму и цвет.

Но, пожалуй, главное достижение такого подхода — это возможность показать искусство даже тем, кто далек от него. Видеоинтервью и сам процесс создания работ помогают человеку осознать, что перед ним не просто красивая картинка, а предмет искусства, имеющий глубину и ценность. Проект разрушает представление о живописи как о чем-то сложном и закрытом для понимания. Он демонстрирует, что искусство — это не абстрактная игра форм и красок, а трудоемкий процесс, в котором каждый элемент наполнен смыслом. Здесь нет творчества ради творчества, нет бессодержательной красоты — каждая картина становится средством диалога, мостом между идеями, чувствами и зрителем. И именно эта концепция делает проект не просто художественным, а значимым культурным явлением, способным объяснить, что такое искусство даже тем, кто никогда о нем не задумывался.

	
Рис 1. Фото Автора. Открытие Выставки. 20.12.2024 г. Алматы	Рис 2. Фото из архива проекта. Картина Олжаса Сулейменова и Максима Ведерникова. 100×80 х.м. 2022г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Зрителю всегда особенно ценно увидеть не только внешнюю сторону известных личностей, но и заглянуть в их внутренний мир. Искусство в этом проекте становится окном в их мысли, переживания и ценности. Когда знакомые имена раскрываются через живопись, это вызывает особый интерес — перед зрителем предстает не просто картина, а откровение, позволяющее увидеть глубину личности, ее взгляд на жизнь и окружающий мир. В проекте приняли участие такие художники, как Акмарал Кусанова, Болат Хамзин, Мереке Нурлан, Михаил Ведерников, Виталий Ведерников, Абдусамат Каримов, Гузаль Айратовна, Михаил Коробков. В их работах отражены художественные идеи Асанали Ашимова, Макпал Жунусовой, Ермека Турсунова, Бибигуль Тулегеновой, Розы Рымбаевой, Арманжана Байтасова, Мэлса Елеусизова, Жана Байжанбаева, Марата Бисенгалиева, Беркута, Дулата Исабекова, Ильи Ильина и многих других. [1]

Эти люди, чьи имена вписаны в историю, благодаря проекту становятся для нас не просто значимыми фигурами, а живыми, простыми и удивительно близкими. Мы видим их не только через призму их достижений, но и через маленькие, трогательные моменты, раскрывающие их внутренний мир.

Так, работая над эскизом, Олжас Сулейменов выбрал для изображения не движение “Невада-Семей”, с которым его часто ассоциируют, и не деятельность Ассамблеи народов, а родной город Алматы, уютную улицу Достык с высокими деревьями, а вдалеке, в тени деревьев, себя гуляющего по проспекту. Когда картина была уже почти готова, он неожиданно попросил художника добавить рядом с ним маленькую собачку. «У меня есть собачка, могли бы вы нарисовать ее идущую рядом?», - сказал он с теплотой. В этот момент в нём раскрывается не только мыслитель и общественный деятель, но и человек с простыми, искренними чувствами. Художник Максим Ведерников тут же дополнил картину этим важным для автора элементом.

Другой пример — Болат Аюханов. В преклонном возрасте, уже не вставая с кресла, он принимал у себя команду проекта. Но когда речь зашла о его эскизе, в самом процессе создания картины, он, вдохновленный, неожиданно поднялся на ноги, уверенно взяв в руки маркер. Он говорил балете создавая эскиз, и в этот момент был не пожилым человеком, а молодым, полным энергии творцом.

Такие истории делают великих людей понятнее, ближе, превращая их в наших современников. Искусство становится мостом, соединяющим их внутренний мир с нашим восприятием, и дает возможность увидеть не только их идеи, но и простые, искренние человеческие черты. Проект «Лидеры и знаменитости XXI века» продолжает динамично развиваться, ставя перед собой амбициозные цели и задачи на будущее. Основные направления

развития включают расширение географии проекта, внедрение инновационных технологий и укрепление международного сотрудничества.

Искусство современности часто балансирует на тонкой грани между доступностью и глубиной. Зрителю приятно видеть в произведениях знакомые образы и понятные ему смыслы, но при этом художник не должен упрощать язык искусства до банальности. Истинное мастерство заключается в том, чтобы говорить со зрителем на уровне, который пробуждает в нем размышления, но не создает излишних барьеров. Настоящий художник верит в своего зрителя - в его способность чувствовать, анализировать, искать смысл. Однако важно помнить, что аудитория разная: кто-то воспринимает искусство интуитивно, кто-то осмысленно, а кто-то ищет в нем лишь эстетическое удовольствие. Задача художника - не потакать вкусу публики, но и не замыкаться в самовыражении ради самовыражения, а находить тот самый баланс, при котором произведение остается интеллектуально и эмоционально насыщенным, но при этом способным говорить с каждым, кто к нему обращается. Проект «Лидеры и знаменитости XXI века» демонстрирует, что искусство может выступать универсальным языком, способным объединять людей разных профессий, взглядов и жизненного опыта. Уникальность этого проекта заключается в том, что он расширяет границы традиционного художественного процесса, превращая его в инструмент социальной рефлексии и культурного обмена. Включение в художественное творчество людей, не являющихся профессиональными художниками, способствует разрушению барьеров между искусством и широкой аудиторией. Это делает процесс создания искусства доступным и понятным, тем самым привлекая большее количество людей к осознанию его значимости. Кроме того, проект формирует визуальную летопись современности, запечатлевая не только образы, но и идеи, которые определяют нашу эпоху.

Одним из ключевых аспектов проекта является его ориентация на будущее. Созданные произведения становятся визуальным наследием, отражающим дух времени, ценности и мировоззрение его участников. Это не просто художественные работы, а своеобразные послания потомкам, зафиксированные в материальной форме. Они позволяют будущим поколениям увидеть, какими были их предшественники, о чем они думали и что считали важным. Проект несет не только художественную, но и образовательную функцию. Он демонстрирует значимость междисциплинарного взаимодействия и показывает, что творчество может стать способом осмысления сложных социальных, культурных и философских вопросов.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ольга Зорина. Лидеры XXI века и популярные личности Казахстана: Совместное творчество. Алматы // Редакция газеты «МК в Казахстане» 08.11.2024 https://mk-kz.kz/culture/2025/01/08/lidery-khkhi-veka-i-populyarnye-lichnosti-kazakhstana-sovmestnoe-tvorchestvo.html?utm_source=chatgpt.com (дата обращения: 11.03.2025)
2. Дробышева Е.Э., Смекалов Ю.А. Арт-коллаборация в архитектонике современной культуры. Санкт-Петербург// Онлайн ресурс издания https://cyberleninka.ru/article/n/art-kollaboratsiya-v-arhitektonike-sovremennoy-kultury?utm_source=chatgpt.com (дата обращения: 11.03.2025)
3. Яркие арт-коллаборации: в моде, искусстве, архитектуре. Часть1. Москва 01.09.2019 // Статья галереи G1 URL: https://g1.gallery/ru/feed/articles/2019/09/01/artists-collaborations-in-fashion-art-architecture-1-794/?utm_source=chatgpt.com
4. (дата обращения: 11.03.2025
5. Хоубракен, Якоб // Википедия: свободная энциклопедия. URL: https://ru.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%BE%D1%83%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%BD,_%D0%AF%D0%BA%D0%BE%D0%B1 (дата обращения: 11.03.2025).
6. Гомер Omhrou Ilias (Илиада) Переплет: цельнокожаный; 560 страниц; 1542 г.

УДК 7.06 **МРНТИ 18.11**

Мызрак А.Г.
1 курс магистранты, «Кескіндеме» мамандығы
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)
Ғылыми жетекшісі: п. ғ. к., профессор Ж. Н. Шайгозова

ҚАЗАҚСТАН ЖИВОПИСІНДЕГІ ӘЙЕЛ БЕЙНЕЛЕРІ: РӨЛДЕРДІҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ ЖӘНЕ ГЕНДЕРЛІК ИДЕНТІЛІК

АНДАТПА

Бұл мақалада Қазақстан бейнелеу өнеріндегі әйел бейнелерінің мәні қазіргі заманғы суретшілер Сауле Сүлейменова, Алла Кобрина, Ақниет Жалғаева, Ақжана Абдалиева, Индира Элиф Бадамбаева, Зитта Сұлтанбаева және басқа да шығармашылық иелерінің жұмыстары негізінде қарастырылады. Олардың туындылары арқылы соңғы онжылдықтарда әйел рөлінің аналық пен отбасы ұйытқысы болудан көпқырлы, өзін-өзі жүзеге асыра алатын тұлғаға – мансап, отбасы, шығармашылық және белсенді қоғамдық өмірді үйлестіретін кейіпке қалай өзгергені айқындалады. Мақалада әйел бейнелерінің алуан түрлілігіне баса назар аударылып, гендерлік идентификация мен жаһандану дәуіріндегі мәдени мұраны сақтау мәселелері талқыланады. Қазақстандық өнердің әйелдер тап болатын заманауи сын-қатерлерді ашық талқылайтын алаң ретіндегі рөлі атап өтіледі. Сонымен қатар, өнердің қоғамдағы әйел туралы қалыптасқан стереотиптерді еңсерудегі және қоғамдық пікірді қалыптастырудағы маңызына ерекше мән беріледі.

Түйінді сөздер: Қазақстанның заманауи кескіндемесі, әйел бейнесі, гендерлік идентификация, рөлдердің трансформациясы, әйелдік мәнді қайта қарастыру, дәстүр мен заманауилық, өзін-өзі жүзеге асыру, стереотиптерді бұзу.

Мызрак А.Г.
Магистрант 1 курса, специальность «Живопись»
Казахский национальный педагогический университет им. Абая (Алматы, Казахстан)
Научный руководитель: к.п.н., профессор Ж.Н. Шайгозова

ЖЕНСКИЕ ОБРАЗЫ В ЖИВОПИСИ КАЗАХСТАНА: ТРАНСФОРМАЦИЯ РОЛЕЙ И ГЕНДЕРНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается сущность женских образов в казахстанской живописи на примере творчества современных художников Сауле Сулейменовой, Аллы Кобриной, Акниет Жалгаевой, Акжаны Абдалиевой, Индиры Элиф Бадамбаевой, Зитты Султанбаевой и др. Через призму их творчества прослеживается как за последние десятилетия трансформировалась роль женщины в обществе от матери и хранительницы очага к многозадачной, самореализованной личности, совмещающей карьеру, семью, творчество и активное созидание.

В статье акцентируется внимание на разнообразии женских образов, затрагивающих вопросы гендерной идентичности и сохранения культурного наследия в эпоху глобализации. Подчеркивается, что казахстанское искусство служит площадкой для обсуждения современных вызовов, стоящих перед женщинами, и способствует формированию общества, где они могут в полной мере реализовать свой потенциал. Особое внимание уделяется роли искусства в формировании общественного мнения и преодолении стереотипов о женщине.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: современная живопись Казахстана, женские образы, гендерная идентичность, трансформация ролей, переосмысление женственности, традиции, современность, самореализация, разрушение стереотипов

Myrzak A.G.
1st-year Master's student, Painting specialization
Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)
Scientific supervisor: Ph.D., Professor Zh.N. Shaygozova

FEMALE IMAGES IN KAZAKHSTANI PAINTING: ROLE TRANSFORMATION AND GENDER IDENTITY

ABSTRACT

This article examines the essence of female images in Kazakhstani painting through the works of contemporary artists such as Saule Suleimenova, Alla Kobrina, Akniet Zhalgaeva, Akzhana Abdaliyeva, Indira Elif Badambayeva, Zitta Sultanbayeva, and others. Through the lens of their creativity, it explores how the role of women in society has transformed over the past decades—from being primarily mothers and keepers of the home to becoming multifaceted, self-actualized individuals who balance careers, family, artistic expression, and active social engagement.

The article emphasizes the diversity of female representations, addressing issues of gender identity and the preservation of cultural heritage in the era of globalization. It highlights the role of Kazakhstani art as a platform for discussing contemporary challenges faced by women and contributing to the formation of a society where they can fully realize their potential. Special attention is given to the role of art in shaping public opinion and overcoming stereotypes about women.

KEYWORDS: contemporary Kazakhstani painting, female images, gender identity, role transformation, rethinking femininity, tradition, modernity, self-actualization, breaking stereotypes.

ВВЕДЕНИЕ

Женские образы в казахстанской живописи являются не только отражением национальной идентичности и культурных традиций, но и могут служить своеобразным зеркалом социокультурных изменений, отражая современные вызовы. Казахская женщина в искусстве в течение определенного времени изображалась в различных ипостасях: хранительница очага, мать, воительница, символ национальной идентичности. Сегодня женские образы претерпевают значительные изменения. В искусстве можно встретить образы от Умай ана до феминистских высказываний, а эволюция этих образов раскрывает сложный и интересный диалог между этнической идентичностью, гендерными стереотипами и глобальными трендами.

В XXI веке глобализация, цифровизация и смена социальных парадигм оказывают значительное влияние на художественное осмысление образа женщины. Женщина в современном мире многогранна и противоречива, она может быть одновременно сильной и уязвимой, выходит за рамки привычных представлений о гендере, становится пространством для переосмысления. Художники начали исследовать темы современных женских образов и социальных изменений, что привело к появлению новых художественных стратегий и стилей. Современная живопись предлагает новое видение женщины - не как культурного символа, а как динамичный, изменяющийся образ, способный к самоопределению, самовыражению и самореализации. В работах современных художников традиционные мотивы сочетаются с современными, смелыми, свободными и открытыми. В данной статье рассматриваются традиционные и современные

подходы к изображению женщин в казахстанском искусстве, влияние глобальных изменений на живописные тенденции.

ЖЕНСКИЕ ОБРАЗЫ ОТ ТРАДИЦИОННЫХ АРХЕТИПОВ К ТРАНСФОРМАЦИИ РОЛЕЙ

Безусловно, традиционным архетипом является мать, хранительница очага и символ национальной культуры. В казахской культуре женщина исторически ассоциировалась с идеалами мудрости, духовной силы и связи с природой, женский образ традиционно ассоциировался с национальной культурой и семейными ценностями. Художники изображали женщин в традиционных костюмах, занятых домашними делами, воспитанием детей или в сценах народных праздников. Одним из примеров таких образов может стать работа Салихитдина Айтбаева «Счастье» 1966 г., которая стала каноническим примером: монументальные фигуры мужчины и женщины воплощают единство семьи, где женщина предстает преданной спутницей, чей образ наполнен любовью и гармонией. В работах Айши Галимбаевой, первой профессиональной художницы Казахстана, подчеркивается эстетика национального костюма и достоинство казахской женщины как носительницы традиций. В работе 1962 г. «Песнь Казахстана» автор создает образ женщины как созидательницы, символ национальной идентичности и культурного возрождения.

В советский период женские образы в казахстанской живописи претерпевали изменения. В искусстве стали появляться картины, изображающие женщину как труженицу, колхозницу, учёную. Например, произведение Турсына Абуова «Сбор винограда» 1971 г. Канафия Тельжанов так же показывают женщин в динамике труда и общественной деятельности. В работе «Свежие новости» 1967 г. можно увидеть активных участиц общественной жизни, которые не пропускают новости из газет даже во время работы. Здесь отражение эмансипации женщин и их активное включение в экономическую и политическую жизнь.

Постсоветскую эпоху можно назвать временем начала поиска идентичности. В это время в казахстанском искусстве начался новый этап, связанный с поиском и переосмыслением роли женщины. Женские образы стали более многогранными, появилось больше личностных, психологических мотивов. Художники, такие как Батима Заурбекова и Гульфайруз Исмаилова, начали представлять женщин не только как хранительниц традиций, но и как независимых, сильных личностей, способных противостоять вызовам времени [2].

В XXI веке наблюдается дальнейшее усложнение гендерной идентичности: художественные и социальные дискуссии отходят от старых моделей, акцентируя внимание на множественности ролей. Современное искусство Казахстана активно обращается к теме женского опыта, подвергая критическому осмыслению наследие политики прошлого, патриархальные традиции и влияние глобализационных процессов. Художницы и исследовательницы стали изучать вопросы независимости, телесности, субъективности и сопротивления нормативным моделям, тем самым формируя новый, более многослойный образ женщины в культуре.

Не только в массовом сознании, но и науке гендер ассоциируется с тем, какие социальные роли и функции выполняет пол — мужчина и женщина. Это значит, что половая, мужская или женская, принадлежность обусловливает психологию, модель мышления и поведения, а также обязанности, которые должны выполняться мужчиной и женщиной вследствие их природного происхождения [1]. В современном мире гендерной идентичностью становится личное ощущение человека своей принадлежности к определенному гендеру. Она охватывает не только индивидуальное восприятие себя, но и социальные, культурные и психологические аспекты, связанные с различными проявлениями. Одной из проявлений трансформации ролей является борьба со стереотипами. Современные авторы критикуют устаревшие представления о гендерных ролях. Например, женщины в искусстве все чаще изображаются как сильные,

самостоятельные и многогранные личности, что противоречит классическим взглядам на женственность.

Искусство становится способом визуализации сложных переживаний, связанных с гендерной идентичностью. Художники используют символы, метафоры и абстракцию, чтобы передать отражение внутреннего мира героинь. Так же появилось такое понятие как феминистское искусство, которое активно исследует гендерные роли и их влияние на жизнь женщин. Современное творчество стало создавать работы, которые подчеркивают важность равенства, свободы выбора и борьбы за права женщин, бросая вызов традиционным представлениям.

Современные казахстанские художники стали исследовать вышеуказанные вопросы женской идентичности, в их работах женщина может быть изображена одновременно хрупкой и сильной, современной и связанной с традицией. Важную роль играет использование смешанных техник, цифрового коллажа и других техник, что символизирует сложность и многогранность женской природы.

Например, довольно известная художница Сауле Сулейменова не использует краски, ее работы выполнены из отходов, а точнее из пластиковых пакетов в авторской технике «целлофановая живопись», материал для которой она собирает сама (рис 1, 2). Сауле и сама является яркой представительницей современной женщины, активно участвует в общественной жизни, нашла свое самовыражение в искусстве, участвует в выставках, а также пробует себя в новом направлении. Автор вместе с дочерью сняла документальный фильм о советской казахстанской художнице и скульпторе Лидии Блиновой премьера, которого состоялась в Берлине на выставке под названием BREAD & ROSES: Four Generations of Kazakh Women ArTists [3].

Художники все чаще стали акцентировать внимание не на внешнем облике женщин, а на ее внутреннем мире, состоянии души, эмоций. Так, например, в работах казахстанской художницы Аллы Кобриной можно увидеть разнообразные состояния героинь, которые обращены к себе и находятся в гармонии с собой.

В работе «Дыхание степи», 2025 г. (рис. 3) женщина изображена мечтательной, связанной с музыкой (домбра на переднем плане). Использованы яркие, насыщенные цвета, голубое небо и зелёные поля создают ощущение свободы и простора, что может указывать на связь женщины с природой и своими корнями. Красные губы и украшение на ухе добавляют акцент на её женственность и самобытность. Этот образ можно интерпретировать как олицетворение женщины – нежной, но сильной, связанной с традициями, но также современной и свободной. Он подчёркивает её внутренний мир, духовность и творческую натуру.

Иногда настроение женщины переменчивое, как переменчива погода, и радость сменяется грустью. В работе «Прощание с летом» 2021 г. (рис.4) автор передает осеннее настроение героини, мы видим легкую грусть, задумчивость, в то же время образ символизирует единство женщины с природой, органичность женского начала и его связь с землёй, плодородием и жизненной силой. Яблоки традиционно символизируют знание, плодородие, соблазн или запретный плод, отсылая к библейской истории Адама и Евы. В этом контексте они могут говорить о женской мудрости, жизненном пути или неизбежности судьбы. Дерево является символом жизни, корней и традиций, а его осенние листья намекают на переходные состояния – взросление, перемены, уход от юности к зрелости. Капля, а может быть, и слеза в правом верхнем углу может намекать на скрытые эмоции, горечь опыта или неизбежность жизненных процессов.

Сегодня женские образы в казахстанской живописи становятся более разнообразными и многогранными. Художники изображают женщин не только как созидательниц, но и как активных участниц общественной жизни, профессионалов в различных сферах и носителей культурного наследия. Современная женщина сочетает в себе традиции и современные реалии, это сочетание смогла показать Акниет Жалгаева в своих иллюстрациях, ее героини женственны, кукольно милы, но в то же время активны и

энергичны. Работа «Мечтательница» (рис. 5) передаёт тонкую грань между традицией и современностью, женской хрупкостью и внутренней силой. Образ девушки многозначен: с одной стороны, она хранительница культурных ценностей, с другой – её меланхоличный взгляд, платок и утюг в руке намекают на давление общества, возможно, на борьбу с устаревшей традицией. Эту работу можно назвать символичной, раскрывающей тему женской идентичности в контексте национальных традиций и современного мира.

В более позитивной работе иллюстратора «Домбристка» (рис.6) изображена молодая девушка, сидящая на ярко-красном скутере. Её образ так же сочетает традиционные и современные элементы: за спиной висит казахский музыкальный инструмент – домбра, но при этом она жует жвачку, одета в стильную одежду и выглядит энергичной и свободной. Ветер развевает её косы, украшенные серебряными национальными элементами. Фон – яркое голубое небо с серпом луны, зелень и падающие лепестки, создающие романтичное настроение. Образ девушки в этой работе – символ нового поколения казахских женщин, которые так же объединяют традиции и современность, свободу и уважение к своим корням. Она уверенная, смелая, активная, но при этом не теряет своей национальной идентичности. Картина передаёт послание о гармонии между прошлым и будущим, показывая, что традиции могут существовать в современном мире, не ограничивая, а вдохновляя.

Гендерная идентичность в искусстве выражается через отказ от устаревших канонов женской красоты и роли. Художницы и художники ставят под сомнение традиционные представления о женственности, используя яркие цвета, неожиданные композиции и символические образы, поднимают вопросы социального статуса женщин, их внутреннего мира и борьбы за самовыражение.

Художница Акжана Абдалиева не боится осуждения, показывая обнаженные тела героев своих картин. Автору и не нужно включать одежду, она была бы здесь лишней, так как ее образы — это внутренний мир. Автору очень хорошо удается передать состояние женской души - изобильной, разноцветной и разнообразной, состоящей из сотен цветов и оттенков, частиц подобно мозайке, где-то контрастно переменчивой, где-то приглушенно спокойной.

Одна из ее работ «И ты попробуй» 2009 г. (рис.7) очень символична. Название картины "И ты попробуй" можно интерпретировать как призыв к действию, к преодолению ограничений. Лицо женщины изображено мягкими линиями, с опущенными глазами и спокойным выражением. Она выглядит задумчивой, погружённой в свои чувства, но при этом загадочной. Поза женской фигуры подчёркивает её хрупкость и закрытость. Она сидит со слегка скрещёнными ногами, её рука мягко касается поверхности, создавая ощущение спокойствия и принятия. Головной убор с мозаичным узором напоминает традиционные восточные орнаменты, что может указывать на культурную идентичность. Этот элемент также можно трактовать как символ интеллектуального и духовного богатства. Цветовая палитра женского тела – тёплая, с мягкими золотистыми и медными оттенками, что придаёт ей природную, органичную красоту.

Картина передаёт философский смысл – отношение мужчины и женщины, противоречивость их взаимодействия. Здесь можно увидеть посыл на вечный конфликт и единство двух начал – мужского и женского. Женский образ воплощает собой чувственность, гармонию, нежность, но при этом её отстранённость говорит о самодостаточности. Возможно, автор картины хотел передать размышления о природе любви, влечения, искушения и последствий принятия решений.

Еще одна работа Акжан Абдалиевой «Подружки» 2010 г. (рис. 8) выполнена в яркой, экспрессивной манере, сочетающей абстрактные и фигуративные элементы. Фон насыщен разнообразными цветовыми пятнами, создавая ощущение живого, пульсирующего пространства. Их тела частично растворяются в мозаичных узорах, напоминающих природу – листья, цветы, ветви. Это может символизировать единение с окружающим миром, цикличность жизни и природную гармонию. Женщины будто соединены друг с

другом, что создаёт ощущение поддержки, сестринства, глубокой внутренней связи. Их плавные линии и переплетённые формы передают мягкость и женственность. Женские образы в данной картине наполнены лирикой, мягкостью и глубиной. Они передают ощущение гармонии с миром, внутреннего спокойствия и эмоциональной близости. Автор мастерски использует цвет, линии и текстуры, создавая атмосферу, в которой женственность раскрывается как естественная, органичная часть вселенной.

Картина «Нежность» 2011 г. (рис. 9) выполнена в манере и цвете, напоминающие Густава Климта. Женщина сидит, обхватив колени руками, её взгляд направлен в сторону, создавая ощущение задумчивости или лёгкой грусти. Её лицо обладает мягкими чертами, но в глазах чувствуется внутренняя сила и скрытые эмоции. Длинные волосы изображены плавными линиями, словно сливаясь с узорами фона, что символизирует её связь с окружающим миром. Части её одежды превращаются в абстрактные формы и орнаменты, подчеркивая идею единства человека и природы. На колене изображено глазо-подобное пятно, что может символизировать внутреннее зрение, интуицию, самосознание. Орнаменты вокруг напоминают спирали и цветочные мотивы, что можно трактовать как символ жизни, развития, цикличности бытия. Женский образ в картине – это символ женской мудрости, интуиции и связи с природой. Художник использует декоративные элементы для передачи идеи о том, что личность женщины невозможно отделить от её внутреннего мира, её эмоций и опыта. Картина наполнена философской глубиной и отражает сложность женской натуры.

Одна из современных хужожниц Индира Элиф Бадамбаева известна своими работами, посвящёнными темам экологии, женственности и связи человека с природой. Автор демонстрирует свой взгляд на женские образы в живописи, сочетая элементы символизма, сюрреализма и декоративности, часто обращаясь к теме женственности, фантазии, природы и мистики (рис.10, 11). Женские образы здесь (рис.10, 11) представлены не в традиционных ролях, а как существа из иного мира — мечтательные, эфемерные, почти сказочные. Они не принадлежат строгой социальной системе, а существуют в пространстве фантазии. Картины передают ощущение свободы, лёгкости и соединения с природой. Они показывает женщину как часть фантастического мира, где границы между реальностью и воображением размываются. Художник использует визуальную поэтику для раскрытия темы женственности, которая здесь представлена как хрупкость, изящество и внутренняя гармония.

В последние годы казахстанские художницы все чаще стали проводить выставки, посвященные женской тематике, такие как «Хлеб и розы» в Берлине, выставка «Әйел әлемі», «Восемь с половиной». Это свидетельствует о возросшем интересе к исследованию женских образов в искусстве. Такие экспозиции ставят своей целью не только демонстрацию художественного разнообразия женских портретов, но и обсуждение актуальных социальных вопросов, связанных с ролью женщины в современном обществе. Среди ключевых задач таких выставок – осмысление гендерной идентичности, деконструкция стереотипов и продвижение идеи равноправия.

На этих мероприятиях представляются работы, отражающие различные аспекты жизни современных женщин: карьерный рост, личные переживания, материнство, феминизм, взаимодействие с традиционными ценностями. Художники создают образы женщин, которые сочетают в себе силу и уязвимость, независимость и преданность семье, культурную самобытность и глобальные тенденции.

Выставка «Әйел әлемі», которая проходила в 2022 г. в Центральном государственном музее Республики Казахстан представила мир женщин глазами современных художников. В выставке принимали участие почти 50 художников, скульпторов и мастеров декоративно-прикладного искусства [5]. Выставка показала, что роль женщины претерпела значительную трансформацию, позволив женщинам проявить свои лучшие черты. Женщина сегодня обладает абсолютной свободой к созиданию, имеет

возможность реализоваться в любой сфере деятельности, а также совмещать несколько ролей и реализовываться в нескольких ипостасях одновременно.

Еще одна яркая выставка под названием «Восемь с половиной», организованная проектом Art Future и представленная в Esentai Gallery в марте 2020 года, стала значимым событием в культурной жизни Казахстана. Она объединила 12 современных казахстанских художниц, представивших более 30 работ в различных техниках и жанрах, включая живопись, графику, фото- и видео-арт, скульптуру и инсталляции. Название выставки отсылает к культовому фильму Федерико Феллини «8½», символизируя творческий поиск и самовыражение [6]. Основной целью экспозиции было исследование и раскрытие тем, связанных с ролью женщины в современных общественных процессах, семейных ценностях, материнстве, а также взаимодействием традиций и современности.

Важным аспектом выставки стало представление женских образов в контексте современной казахстанской культуры. Работы художниц отражали разнообразие женских ролей и идентичностей, демонстрируя как приверженность традиционным ценностям, так и стремление к самореализации в современных условиях. Например, произведения Зитты Султанбаевой из серии «Казахские сказки» обращаются к мифологическим мотивам, таким как легенда о птице Кумай, символизирующей возрождение и цикличность жизни (рис.12, 13).

В то же время, работы других участниц поднимали вопросы гендерного равенства и личной свободы. Аурелия Акмуллаева представила фото-арт, напоминающий поглощающую вселенную, уводящую в иную реальность, отражая борьбу за гендерное равноправие и против насилия в отношении женщин.

Особое внимание в выставке уделялось разнообразию женских образов в казахстанской культуре. Работы художниц продемонстрировали традиционные представления о женщине и стремления к самоидентификации в современных реалиях. Некоторые произведения поднимали социальные и гендерные вопросы. Другие художницы исследовали женскую идентичность через сочетание различных культурных элементов. Художница Муниса Гулиева в своих эмоционально насыщенных и экспрессивных произведениях исследовала сочетание мужского и женского начал, восточных и западных культурных элементов, отражая сложность и многогранность женской идентичности в современном мире. Таким образом, выставка «Восемь с половиной» стала платформой для художественного диалога о женской роли в обществе, продемонстрировав эволюцию женских образов в казахстанском искусстве и подчеркнув важность гендерной идентичности в современном мире [4].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Женские образы в казахстанской живописи прошли долгий путь от традиционных идеалов материнства и трудолюбия до современных образов сильных, независимых, самореализованных и многогранных личностей. Эти изменения отражают трансформацию гендерных ролей в обществе и растущее внимание к вопросам гендерной идентичности. Современные художники продолжают исследовать эти темы, создавая работы, которые вдохновляют и заставляют задуматься о месте женщины в мире. Искусство Казахстана, опираясь на культурное наследие, открывает новые горизонты, создавая уникальные интерпретации женского образа в условиях глобальных изменений.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Усовская Э.А. Гендерная идентичность в актуальном искусстве // Национальные культуры в межкультурной коммуникации : сб. науч. ст. по материалам II Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 12—13 апр. 2017 г. / БГУ, ФСК, кафедра культурологии; редкол. : Э. А. Усовская (отв. ред.) [и др.]. — Минск: Изд. центр БГУ, 2017. — С. 363-369.

2. Жакупова Т. К. Женские образы в изобразительном искусстве Казахстана 1970–1980 гг. XX века: магистерская диссертация по направлению подготовки: 50.04.03 - История искусств. – Барнаул, 2020. – 105 с.
3. Наурызбай Г. Художница Сауле Сулейменова: о том, почему все современные художники — активисты // The Steppe, 20 ноября 2018. URL: https://the-steppe.com/lyudi/hudozhnica-saule-suleymenova-o-tom-pochemu-vse-sovremennye-hudozhniki-aktivisty (дата обращения 29.03.2025)
4. Компания Art Future. URL: https://artfuture.gallery/page38890711.html (дата обращения 29.03.2025)
5. Морозов М. Мир женщины глазами художников URL: https://inbusiness.kz/ru/stop_cadre/mir-zhenshiny-glazami-hudozhnikov (дата обращения 29.03.2025)
6. Провокационная художественная выставка «8 1/2». URL: https://forbes.kz/news/newsid_220628 (дата обращения 29.03.2025)

Рис.1. Коллаж Сауле Сулейменовой «Келин». 2015 г. Фото @saulesuleymenovaart.

Рис.2. Коллаж Сауле Сулейменовой «Аруахи». 2016 г. Фото @saulesuleymenovaart.

Рис.3. Картина Аллы Кобриной «Дыхание степи». 2025 г.Фото @art_mart_studio.

Рис.4. Картина Аллы Кобриной, «Прощание с летом». 2021 г.Фото @art_mart_studio.

	
Рис. 5. Иллюстрация Акниет Жалгаевой «Мечтательница». Фото Arhideya.	Рис. 6. Иллюстрация Акниет Жалгаевой «Домбристка». Фото Arhideya.
	
Рис.7. Картина Акжаны Абдалиевой «И ты попробуй» 2009 г. Фото akzhana.com.	Рис.8. Картина Акжаны Абдалиевой «Подружки». 2010 г. Фото akzhana.com.
	

Рис. 9. Картина Акжаны Абдалиевой «Нежность». 2011 г. Фото akzhana.com.	Рис. 10. Работа Индиры Элиф Бадамбаевой «Пробуждение». 2021 г. Фото Indira Elif.
	
Рис.11. Работа Индиры Элиф Бадамбаевой «Золотые коньки». 2021 г. Фото Indira Elif.	Рис.12. Выставка «8 1/2», 2020 г. Фото ArtFuture.
	
Рис.12. Выставка «8 1/2», 2020 г. Фото ArtFuture.	

УДК 769.04 **МРНТИ 18.71.45**

Малыгин Р.В.
Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті (Алматы, Қазақстан)

ҚУСОЗУ. ЖАПОН САНАСЫ МЕН МӘДЕНИЕТІНДЕГІ ӨЛІМ ФИЛОСОФИЯСЫ

АНДАТПА

Бұл мақалада 13 ғасырда Жапонияда пайда болған Кусозу кескіндемесінің ерекше жанры қарастырылады. Ол әйел денесінің ыдырау процесін кезең-кезеңімен көрсететін қатарынан тоғыз гравюра түріндегі суреттерден тұрады. Бұл процесс буддисттік ілімдердің әдістерінің бірі болды, ол монахтар арасында жыныстық құмарлықты жою үшін және психикалық терапия ретінде қолданылды, оның бастысы әлемге физикалық тәуелділіктен бас тарту болды. Кескіндеменің бұл жанрын зерттеуде қолданылған тарихи-салыстырмалы әдістер үлгілерді анықтауға ықпал етті, олардың жиынтығы Кусозу жанр ретінде қалыптасуына қызмет етті, оның философиялық мәні жанрдың күрделі тарихи-мәдени контекске қосылуына байланысты ерекше болды. Автор Кусозу кескіндемесі жапон бейнелеу өнерінің мәдениетіне із қалдырған, олар кейіннен жатықсыз өнердің жаңа бағытының қалыптасуына негіз болған деген қорытындыға келді.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: Жапония, Кусозу, буддизм, болмыс, ыдырау

Малыгин Р.В.
Казахский Университет Международных Отношений и Мировых Языков им. Абылай хана (Алматы, Казахстан)

КУСОДЗУ. ФИЛОСОФИЯ СМЕРТИ В СОЗНАНИИ И КУЛЬТУРЕ ЯПОНЦЕВ

АННОТАЦИЯ

Данная статья рассматривает уникальный жанр живописи Кусодзу, который сформировался в Японии в 13 веке. Он представляет из себя изображения в виде девяти последовательных гравюр, демонстрирующих поэтапный процесс разложения женского тела. Данный процесс являлся одним из методов учения буддизма, что применялся среди монахов для устранения полового влечения и душевной терапии, основой которой являлось отрешении от телесной привязанности к миру. Исторический и сравнительный методы, используемые в исследовании данного жанра живописи, способствовали выявлению закономерностей, совокупность которых послужила формированию Кусодзу как жанра, чей философский толк был крайне специфичен в силу привязанности жанра к комплексному историческому и культурному контексту. Автор пришёл к выводу, что японская живопись Кусодзу оставила следы на культуре изобразительного искусства Японии, что в дальнейшем использовались как фундамент для формирования нового направления нелицеприятного искусства.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Япония, Кусодзу, буддизм, бытие, распад

Malygin R.V.
Kazakh University of International Relations and World Languages named after Ablai Khan (Almaty, Kazakhstan)

KUSODZU. PHILOSOPHY OF DEATH IN THE CONSCIOUSNESS AND CULTURE OF THE JAPANESE

ABSTRACT

This article examines the unique genre of Kusozu painting, which was formed in Japan in the 13th century. It consists of images in the form of nine consecutive engravings demonstrating the step-by-step process of decomposition of the female body. This process was one of the methods of Buddhist teaching, which was used among monks to eliminate sexual desire and mental therapy, the main one of which was detachment from bodily attachment to the world. The historical and comparative methods used in the study of this genre of painting contributed to the identification of patterns, the totality of which served to form Kusozu as a genre, whose philosophical sense was extremely specific due to the genre's attachment to a complex historical and cultural context. The author came to the conclusion that Japanese painting by Kusozu left traces on the culture of fine art in Japan, which were later used as a foundation for the formation of a new direction of unflattering art.

KEYWORDS: Japan, Kusozu, Buddhism, being, decay

ВВЕДЕНИЕ

В рамках данного исследования ставится цель - проанализировать «образ женщины» и «философию смерти» в иллюстрациях в Кусодзу, с целью сопоставления этих образов и их толкования с историческим, религиозным и культурным контекстом Японии с 13 по 19 века, что послужило формированию многочисленных и своеобразных трактовок живописи Кусодзу. Для этого необходимо решить следующие задачи: понять, почему в гравюрах Кусодзу изображались именно женские тела аристократок? Какова роль буддизма и его философии в формировании и истолковании живописи Кусодзу? Какова роль данного жанра в японском искусстве?

Для того чтобы изучить и дать ответ на поставленный вопросы, автор будет ссылаться на работы таких исследователей как: Гейл Чин, что исследовала вопрос изображения женских тел в японских картинах [1], Роберт Д. Мартин, что подробно сконцентрировался в своей на самом процессе Кусодзу [2].

Кусодзу как жанр живописи появился примерно в 13 веке, в эпоху Камакура. К тому времени в Японии уже помимо существующей национальной религии синтоизма, на практике давно применялись и утвердились идеи буддизма, ещё в первой половине VI века. В последующем времени произошел так называемый синто-буддийский синкретизм, который вобрал в себя политические, социальные и культурно-духовные идеи той эпохи и объединил их воедино. Просуществовал этот религиозный синкретизм до 1868 года, вплоть до того времени, когда начала постепенно забываться живопись Кусодзу, а это начало происходить ближе к 19 веку. За такой значительный промежуток времени, в период которого происходили практики синтоизма, буддизма и в дальнейшем уже синто-буддийский синкретизма, стоит понимать, что было создано огромное количество различных синтоистских и буддийских школ мысли, где самые основные философские истины и идеи могли неоднократно видоизменяться с прошествии времени. Эти самые идеи могли иметь как абсолютно беспрекословное и строгое толкование, так и наоборот, иногда могли и вовсе опускать даже давно устоявшиеся запреты или правила, и уже в рамках свободомыслия могли рассматриваться с более толерантной позиции и с определёнными допущениями, которых ранее не было. Все идеи и философия той или иной школы напрямую зависели конкретно от контекста определенной эпохи и её стандартов, которые были нормализованы в обществе к тому времени, что и отражалась в определенных сферах человеческого быта, к примеру: таких как религия и искусство.

Ещё с периода Нара буддизм успел укорениться в японском обществе и на протяжении огромного количества времени получал поддержку в лице государства, что позволяло ему активнее распространяться и уже в дальнейшем осуществлять открытие своих буддийских школ на территории Японии, таких как Тяньтай, Шингон и в дальнейшем Дзэн. Набирая значительный обхват, идеи буддизма постепенно начали протекать и в более низшие слои населения, к крестьянству. Один из факторов, влияющий на принятия буддизма среди

крестьян – слияния его с синтоизмом, что также был широко распространён среди низших слоев населения. Буддизм постепенно начинал адаптироваться к культурным традициям японцев, что помогло буддизму занять важное место в уме и душе народа, настолько, что даже начал влиять на искусство.

Изображение женского тела в Кусодзу

Важной деталью в гравюрах Кусодзу является изображение именно образа женщины аристократки, наложницы или куртизанки, а не простой крестьянки. Особый акцент тут делается на двух элементах, первый - изображаемый человек является женщиной, второй элемент – внешний вид этой женщины говорит о наличии статуса, что говорит о ней как о представителе высшего общества. Эти два элемента имеют особенную философскую трактовку и контекст, при разборе которого формируется следующие темы:

1. Половое влечение монаха – большую часть монахов были именно-мужчины, что были отделены от женского общества на протяжении значительного промежутка времени, ведь большую часть их жизни они проводили в храме занимаясь обучением и самодисциплиной. Так как у мужчины монаха не было контакта с женщиной на протяжении большого промежутка времени, рано или поздно у него началось половое влечение и вожделение к женскому телу. В философии буддизма половое влечение являлось одним из сковывающих этапов в процессе обучении как юного монаха, так и зрелого, ведь тяга к телесным наслаждениям и чрезмерная эмоциональность отдаляла монаха от просветления и затуманивала его разум. В определённых ветвях и школах буддизма существовало вера в то, что женское тело считалось более порочным и нечистым [Из личной беседы с искусствоведом Александром Шереметьевым], более подвластным к чувственным удовольствиям и материальному миру, нежели мужское. Это обусловливалось тем, что такие биологические процессы, как менструация и роды у женщины могли связывать её с материальным миром, что в определённых буддийских школах могло трактоваться как физическая «нечистота» или «греховность». Увидев на гравюрах Кусодзу прекрасную девушку, монах должен был игнорировать её внешний облик и бороться со своими внутренними желаниями. Идеи о нечистоте и греховности женского тела должны были помогать монаху в этой духовной борьбе. Отталкиваясь от этой мысли в дальнейшем, он смог лицезреть постепенный процесс увядания прекрасного тела, которое так пленило его. Заметив то, как изначально женское тело вызывало у него половое влечение, постепенно сменилось отвращением и озарением, ведь вместе с процессом распада женского тела также распадалось и влечение монаха к женскому телу.

2. **Иллюзорность статуса аристократии** - эпоха Камакура была известна своими масштабными военными конфликтами, что на протяжение большого промежутка времени приносили разрушения и смерть в Японию. Постоянные войны между кланами за власть держали в напряжении всю страну на протяжении целой эпохи. После полной смены власти императора и установлением сёгуната [4, с. 222] были произведены реформы под влиянием конфуцианства, которые также затрагивали нормы поведения, отношения и даже внешнего вида среди аристократии, в особенности среди её женской части. Представители женской аристократии стали носить более скромные наряды, в отличии от тех, что носили аристократки предыдущей эпохи Хэйан, что на тот момент представляли из себя огромную кучу многослойных и дорогих одеяний. Помимо внешнего вида также претерпел изменения и стиль поведения женщины – обязательная услужливость и покорность стали ещё больше контролироваться. Этим правилам обязаны были следовать все представительницы высшего общества, даже несмотря на наличие статуса аристократки или наложницы императорского дома, который в конечном итоге и сделал их заложниками таких обстоятельств, что без разрешения мужчины в лице отца, мужа, брата или сына женщина не могла демонстрировать свой характер, мнение или волю, а лишь смиренно молчать и делать то, что ей прикажут. Но также стоит упомянуть, что среди крестьянского общества отношение к женщинам были намного проще, ведь была важна сплоченность в совместной работе, что делала по факту всех представителей крестьянства равными, ведь все жили и работали на одной территории и во

благо всей деревни или общины. Получается довольно-таки интересная картина, что высший слой женского общества имел статус, но не имел свободы и был скован наличием этого же самого статуса, в то время как обычная крестьянская женщина могла относиться к низшему слою населения, но быть более свободной в правах. Как раз-таки в изображение женщины именно в статусе аристократки, наложницы или таю (куртизанка высшего ранга) делался акцент на постепенном распаде не только женского тела, но и всего того, что связывало это тело с материальным миром. Важность наличия статуса и высокого положения человека постепенно разрушалось с каждой гравюрой, ведь после процесса разложения, от человека ничего не останется, ни тела, ни дорогих одеяний, ни статуса. Если монах не задумается во время процесса изучения гравюр о четности идеи связывания себя и своего мировоззрения с материальностью, то он обрекает себя на нескончаемые страдания. Обладать властью и силой ты будешь только до тех пор, пока за тебя не возьмётся кто-то более сильный и властный. Стремление к роскошной жизни полной материальных благ и статуса не имеет смысла, ведь платой этой роскоши будет выступать твоя свобода и дальнейшее твое существование будет неподвластно тебе самому. Если монах не будет прорабатывать данные мысли, то после своей смерти он будет переживать один и тот же цикл страданий, из которого невозможно будет выбраться.

Роль буддизма в становлении жанра Кусодзу

Во избежание дальнейшей путаницы стоит разобрать вопрос, почему человеческие тела не хоронили, а оставляли под открытым небом? Почему тела были у всех на виду, и никто с этим ничего не делал? Следуя буддийским канонам, считалось нормой придавать тело кремации, а не захоронению. Захоронения, конечно, проводили, но такой вид упокоения человека был распространен преимущественно среди представителей аристократии, с крайне длительным перечнем последовательных ритуалов провожаний и упокоений. Процесс кремации же, по большей части, был распространён среди буддистов, которые к тому моменту уже не считались чисто аристократическим сословием, а уже давно распространился и среди более низших слоев населения. Кремация происходила не сразу же после смерти человека, а только после того, как его тело пройдёт так называемый процесс «девяти стадий разложения». Этот процесс происходит на открытом воздухе, где труп оставляли разлагаться в поле, на кладбище или в склепе. В то же время, в моменте процесса разложения тела мог присутствовать монах, который в целях обучения совершал практику медитации, направленную на этот самый труп. Данная процессия имеет глубокие корни, отсылающие к древнеиндийским и буддийским представлениям о навасива-анупассана - девяти стадиях медитации на разлагающийся труп. Считалось, что эта практика связана с традиционными медитациями на нечистоту и на размышление о смерти, которые использовались буддийскими монахами для избавления от чувственных желаний и постижения природы бытия. В буддизме отношение к смерти было крайне своеобразным и отличалось от других религий и философских верований. Важно упомянуть, что смерть не считалась конечной стадией человека, а одним из этапов перехода, благодаря которым душа будет переходить и принимать другую форму и облик, но будет продолжать существовать. Как раз-таки монах и изучал это самый процесс перехода, набираясь опыта и осознания того, что ждёт его бренное тело в будущем, проводя параллели с тем телом, над которым он медитировал. Что по факту и послужило прообразом для Кусодзу как искусства, где как раз и был запечатлен поэтапный процесс разложения тела, который и был запечатлен практикующим монахом в виде гравюр с целью самообучения и передачи этих знания своим братьям.

Немаловажным считается упомянуть ещё одну особенность буддизма - отделенность мужчин монахов от женского общества во время обучения и жизни в монастыре. Буддийские монашеские группы состояли в основном из мужчин, что большую часть своих духовных практик находились совместно в одной группе с другими мужчинами. Конечно, женщины тоже были в рядах буддийских монахов, но чаще всего они прибывали отдельно в женском монастыре, так как из-за буддийских поверий о женской нечистоте, в мужские монастыри их могли не попросту не пускать. Были случае, когда всё-таки женщин пускали в мужские

монастыри, но для этого женщине приходилось отказываться от своей женской природы. Она должна была обрить себе голову и одеться в мужской монашескую одежду, тем самым пройдя процесс перехода к мужскому, став одним из братьев монахов. Таким образом, если подводить итог, то роль буддизма состояла в том, что его каноны и философия сформировала узконаправленную идейность, глубоко уходящую в размышлении о том, что через медитацию направленной на нечистоту человек сможет понять бессмысленность привязки к чувственным желаниям. Также роль буддизма состояла в том, что он смог сформировать аудиторию в лице монахов, ради обучения которых и создавались гравюры Кусодзу.

Кодзики. Смерть Идзанами – прообраза женского начала

После перенятия конфуцианской идеологии в японском обществе произошли перемены, под влиянием которых происходил процесс преобразования человека и его ценностей, основой которых послужила ценности конфуцианства. Положение женщины было крайне уязвлено, это было связано с уменьшением значимости женской роли в общественной жизни, где мужчина преобладали в правах намного больше. В конфуцианстве женщина считалась «второстепенной», в ту очередь мужчина и его роль «первостепенной». Всё это произошло под влиянием военного правления сёгуната, что пытался строго разграничить и подчинить власть во всех частях страны, для централизации которой очень удобно подошли идеи Конфуция, чья философия переплетает все возможные виды межчеловеческих отношений во всех возможных сферах. Процесс перенятия идей конфуцианства хоть не сделал идеи этой философий основной в Японии, но однозначно привнес масштабные изменения, значимая часть которых положила конец равноправному положению женщины в обществе и повлияло на пересмотр уже устоявшихся общественных канонов, больше делая уклон в сторону мужчин. Философия конфуцианства начала переплетаться с синтоизмом и буддизмом, где «корректировала» некоторые моменты, таких как идейное толкование в литературе или учебных пособиях.

При анализе «Кодзики» а они же «Записи о деяниях древности», можно выделить крайне переменчивый образ божества женского начала – Идзанами, ведь несмотря на то, что она являлась фактически прообразом первой матери, которая дала рождение четырнадцать детищ-островов, и пятнадцать божествам, как раз-таки после родов одного из которых, а именно бога огня Хи-но-ягихаяо, он опалил лон своей матери, Идзанами, после чего та сильно заболела и после окончания родов всех пятнадцати божеств она слегла на смертном одре, являя собой первое существо, которое испытало «смерть» и было отправлено в аналог загробного мира, который в «Кодзики» называется как «Мир жёлтых вод».

- На основе данного фрагмента можно предположить, что конфуцианское толкование могло интерпретировать данный фрагмента истории Идзанами как «ненадежность» и зафиксированную «грешность» женского образа, ведь первым существом, которое испытало на себе смерть и процесс ухода в иной мир был именно прообраз женщины. Это могло трактоваться как «очернение», что ставило положении женщины ниже мужского.

Процесс смерти Идзанами, был продемонстрирован как «уход» существа в загробный мир, как в некое пространство куда в последствии также направился и её возлюбленный – Идзанаги, так как он не мог смириться с фактом ухода его возлюбленной и пошёл на её поиски, при этом сам же Идзанаги не умирал, а просто пошёл в этот самый загробный мир, как будто бы он находился где-то примерно в том же пространстве, что и мир живых.

В дальнейшем, следуя сюжету истории идёт преобразования персонажа Идзанами, когда её возлюбленный встретился с ней в загробном мире и увидел её видоизмененный облик, который проходил процесс разложение, окруженный червями и 8 богами грома, после чего испытав отвращение и испугавшись, бросился в бегство, чем глубоко обидел и разгневал Идзанами. В дальнейшем же происходит разделения пространства на мир живых и мертвых, а роль правителя мира мёртвых переходит к Идзанами, так как она является его первым обитателем и той, кто впервые испытала смерть.

- Основываясь на финальном этапе преображения Идзанами в роли божества загробного мира и мрака, могла появиться представление, что женский образ косвенно связан

с потусторонним миром, что не позволяло делать женщину во главу управления страны, ведь был шанс, что это может плохо кончиться для её подчинённых в лице прислуги, семьи и народа.

В «Кодзики» имеется ещё один интересный момент, буквально в самом начале этого произведения, где упоминается, что если Идзанами первой заговорит в процессе бракосочетания, то в таком случае ничего хорошего не случиться. Так оно по сюжету и было:

"Тут бог Идзанаги-но микото произнес: «Если так, я и ты, обойдя вокруг этого небесного столба, супружески соединимся», — так произнес. Так условившись, тут же: «Ты справа навстречу обходи, я слева навстречу обойду», — произнес, и когда, условившись, стали обходить, богиня Идзанами-но микото, первой: «Поистине, прекрасный юноша!» — сказала, а после нее бог Идзанаги-но микото: «Поистине, прекрасная девушка!» — сказал, и после того, как каждый сказал, [бог Идзанаги] своей младшей сестре возвестил: «Нехорошо женщине говорить первой — так возвестил. И все же начали [они] брачное дело, и дитя, что родили, [было] дитя-пиявка. Это дитя посадили в тростниковую лодку и пустили плыть. За ним Авасима — Пенный остров родили. И его тоже за дитя не сочли ут два бога, посоветовавшись, сказали: «Дети, что сейчас родили мы, нехороши. Нужно изложить это перед небесными богами», — так сказали, и вот, вместе поднялись [на Равнину Высокого Неба] и спросили указания небесных богов. Тут небесные боги, произведя магическое действо, изъявили свою волю: «Потому нехороши [были дети], что женщина первой говорила. Снова спуститесь и заново скажите», — так изъявили." [3, с. 40]

Не послушав наставлений своего мужа, нарушение Идзанами стало причиной рождения двух неполноценных детей, что могло повесить клеймо постоянного смирения и беспрекословно послушания женщины по отношению к мужу, во избежание негативных последствий.

Почти каждый фрагмент из писаний «Кодзики» можно было крайне удобно трактовать на лад конфуцианства, что могло послужить процессу легитимации мужской власти как в обществе, так и в семье. Беря за основу каноны в который верил народ, было крайне легко управлять общественным мнением и менять его под свои нужды и цели.

Процесс разложение тела и цель его демонстрации

Как уже ранее оговаривалось, истоки идеи о девяти стадиях разложения пришли ещё с древнеиндийских буддийских философских мыслей. Поэтапный процесс девяти стадий которых представлял из-себя следующее:

1. Растяжение (vyādhmātakasaṃjñā),
2. Разрыв (vidhūtakasaṃjñā),
3. Выделение крови (vilohitakasaṃjñā),
4. Гниение (vipūyakasaṃjñā),
5. Изменение цвета и высыхание (vinīlakasaṃjñā),
6. Потребление животными и птицами (vikhāditakasaṃjñā),
7. Расчленение (vikṣiptaka),
8. Превращение в кости (asthisaṃjñā),
9. Превращение в пыль (vidagdhakasaṃjñā).

Беря за основу эту последовательность распада человеческого тела на основе древнеиндийской системы, мы теперь можем проводить параллели с работами в Кусодзу:

1. Гравюра, – начальная иллюстрация изображает прекрасную девушку, зачастую молодого возраста, в дорогих одеяниях, похожую на аристократку, наложницу или куртизанку, обычно либо в крайне спокойной позе, либо в расслабленной. Ничего такого, чтобы могла как-то предвещать смерть или болезнь, но иногда болезненность может выдавать бледный цвет кожи у женщины на иллюстрации.

2. Гравюра – совсем недавно умершая девушка лежит смиренно, её тело уже не имеет одежды, полностью либо частично оголено. Цвет кожи имеет ярко выраженный бледновато белый оттенок.

3. Гравюра – цвет кожи темнеет, от предыдущей белизны не осталось и следа, тело сильно вздувается из-за процесса выделения и скапливания газа внутри тела. Начинается ранняя стадия разложения, что выражено в сильной деформации тела, особенно в области живота.

4. Гравюра – под влиянием скопившегося газа, тело настолько сильно раздувается, что кожа начинается рваться и ломаться, а из открывшихся ран начинает вытекать кровь.

5. Гравюра – кожа начинает сползать, на теле появляются подтёки и раны открываются ещё сильнее, тело постепенно начинает заполняться различными насекомыми, которые начинают оседать на трупе.

6. Гравюра - провал брюшной полости и обнажение внутренних органов во время позднего разложения. Труп выделяет газы в большем количестве, этот этап является наиболее зловонным, тело начинает деформироваться ещё сильнее.

7. Гравюра - животные-падальщики приходят доесть человеческие останки, чаще всего изображают собак и ворон

8. Гравюра – после того, когда животные съели все, что было возможно, остается лишь скелет. Начинается крайне долгий процесс распада костной ткани. Начало формирования процесса CDI (carcass decomposition island) - определяется как высококонцентрированный остров плодородия, это области в почве под и вокруг разлагающейся тела. На основе всех выделений и человеческих остатков что впитались в землю под телом начинают формировать определённую среду, в которой впоследствии начинается также и распадаться оставшийся скелет.

9. Гравюра – изображение в заключительной гравюре может отличаться в зависимости от того, кем приходилась умершая. Если она была представителем аристократии, то на последней гравюре может быть мемориальное сооружение, на поверхности которого на санскрите будет написано ее буддийское предсмертное имя, а если это была куртизанка, то вместо такого сооружения просто будет изображение её останков в виде разбросанных в траве костей.

Наблюдай весь процесс от начала и до конца, монах должен пережить бушующий поток эмоций, который будет каждый раз меняться с момента наступления следующего этапа разложения. Как уже писалось ранее, происходит буддийский процесс навасива-анупассана - девяти стадиях медитации на разлагающийся труп, что позволяет через размышление о смерти прийти к избавлению от чувственных желаний и постижения природы бытия.

Остатки следов Кусодзу в современности

Существование Кусодзу в современных реалиях крайне проблематично, ведь через призму современного человека многие элементы данного жанра могут являться крайне неэтичными и вульгарными и на первый взгляд может показаться, что даже как такого смысла и идеи в нём не закладывалось. Были случае, когда некоторые современные ученые интерпретировали живопись Кусодзу как исключительное использование женского тела с целью распространенности женоненавистничества в японской буддийской мысли. Но как указывает автор Гейл Чин, отрицая это суждение [1, с. 277], утверждая, что поскольку женское тело используется для обучения одному из важнейших буддийских уроков, оно должно изначально цениться как олицетворение буддийской истины. На данный момент Кусодзу широкого распространения не имеет, и большая часть этих работ так и остались сохраненными в буддийских храмах, сокрытые от взгляда широкой публики. Если же постараться проводить какие-либо параллели с вкладом жанра Кусодзу в развитие художественного искусства, то можно затронуть одну очень интересную теорию, которая гласит, что жанр живописи Кусодзу послужил основной для ещё одного крайне нелицеприятного направления в японском искусстве как Эрогуро, также известная как просто Гуро. Основными чертами Эрогуро является сцены, вызывающих отвращение у большинства людей. Обычно это изображения эротические сцены совмещённых с расчленёнными или выпотрошенными телами, огромным количеством кровопролития, элементами каннибализма, отрезание человеческих конечностей, различными методами

извращённых убийств, некрофилией, и так далее. Сам жанр появился в 1920 году, в процессе экономической депрессии в Японии, но ближе к 1940 году его распространение было приостановлено, т.к. в военный период его считали не патриотичным, что и было причиной пресечения данного жанра со стороны японской армии. Но после поражения Японии во второй мировой войне, где она снова вошла в депрессивный кризис послевоенного времени, Эрогуро снова начал набирать популярность, чему способствовало также смешивание с набирающим популярность направлением «гедонизма», где люди воспринимали эти все эти элементы нелицеприятной эротики как развлечение и удовольствия, что впоследствии пустило глубокие корни в такие направления как аниме и манга, где они до сих пор существуют и используются по сей день. Можно предположить, что изначальный смысл гравюр Кусодзу среди некоторых людей был воспринят и рассталкован не совсем верно, что гравюры о увядающем теле могли являть собой некое подобие эротики с вкраплением нелицеприятных элементов в виде разложения, что в дальнейшем и послужило фундаментом для основы жанра Эрогуро, где эти темы эротики с особым гротеском уже довели до абсурда.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изображение тела женщины аристократки в гравюрах Кусодзу должно было помочь контролировать желания монаха в виде полового влечения, а образ аристократки, что делал акцент на её внешнем виде, вызывает ещё больше страданий у монаха, усиливал вожделения монаха к женщине. Но в итоге, найдя и причину страдания и отдалившись от образа женщины, его озаряло то, как переменчивый образ человека может сковывать и пленить. Дальнейшая прогрессия увядания тела также включала процесс освобождения монаха от телесных чувств, а видя то, как от её бывшего статуса аристократки, в итоге, ничего не останется – даровало освобождение от мыслей о привязанности к физическому миру.

Буддийская философия крайне комплексна и многогранна, что даже приближает её к понятию «безграничная». Из-за специфики буддийских канонов, для более глубоко понимания своих собственных канонов нужно было создать крайне запоминающейся и необыкновенный вид обучения, который мог напрямую затрагивать тему «страданий» и отзываться в разуме у последователя. Вобрав в себя многослойный образ женщины, что в разных учениях буддизма и его школах имел свойства непостоянства и изменчивости, буддизм эпохи Камакура смог сформировать общий собирательный образ идеальной и престижной дамы, что являло собой олицетворения истинной «нечистоты».

Кусодзу смог проявить себя не только как вид искусства, который изображал крайне нелицеприятные и непонятные на первый взгляд гравюры с разлагающимся женским телом, но и являлось неким зеркалом или вестником, что отражало и рассказывало общений настрой той эпохи, в котором появился данный жанр. Все темные моменты общественной жизни и мышления, религиозных и философских идеи переплетаясь воедино рождали поистине небывалый симбиоз, что по сей день может вызывать крайне смешанные настроение, но тем оно и уникально, ведь своей грязью и непохожестью ни на что другое - Кусодзу притягивает и завораживает.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. The Gender of Buddhist Truth: The Female Corpse in a Group of Japanese Paintings, Gail Chin Vol. 25, No. 3/4 (Fall, 1998), pp. 277-317
2. Sekishinsai Okada Tadaharu 赤心斎 岡田忠遥: Nine Stages of Bodily Decay (Kusōzu), Robert D. Martin
3. Кодзики : Записи о деяниях древности / Пер., коммент. Е. М. Пинус, Л. М. Ермаковой, А. Н. Мещерякова. — СПб.: ШАР, 1994. — (Литературные памятники древней Японии. I)
4. Жуков А.Е. История Японии. С древнейших времён до 1868 г. Том I
5. https://talkdeath.com/contemplation-of-a-decaying-corpse-the-japanese-art-kusozu/
6. https://voyagejapan.com/about_japan/religiya_v_yaponii/mif_o_sotvorenii_yaponii
7. https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Japan/VIII/700-720/Kodziki/text1.phtml?id=12467
8. https://brickofknowledge.com/articles/japanese-confucian
9. https://note.com/tsubasanagasawa/n/n0f3998c0d395

УДК 391 **МРНТИ 13.11.59**

Дубинина В.Е., Калилаева Д.С.
Шығыстану факультеті
Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті
(Алматы, Қазақстан)

ЖАПОН КӨШЕ СӘНІНДЕГІ "KAWAII" ИНТЕРПРЕТАЦИЯЛАРЫ: XX Ғ. СОҢЫ - XXI Ғ. БАСЫНДАҒЫ ЖАПОНИЯДАҒЫ LOLITA ЖӘНЕ FAIRY KEI СТИЛЬДЕРІНІҢ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУЫ

АНДАТПА

Мақалада Lolita және Fairy Kei сән стильдерін салыстырмалы-тарихи талдау арқылы "kawaii" эстетикалық принципі зерттеледі. Мақсаты – XX ғ. соңы - XXI ғ. басындағы Жапонияның әртүрлі әлеуметтік-экономикалық жағдайлары (атап айтқанда, "көпіршік" экономикасынан кейінгі кезең) мен батыс мәдени ықпалының әртүрлі векторларының (Lolita үшін тарихи Еуропа, Fairy Kei үшін 80-жж. АҚШ поп-мәдениеті) осы стильдерде kawaii-дің бірегей интерпретацияларын қалай қалыптастырғанын анықтау. Түстік шешімдерге, пішіндерге, силуэттерге салыстырмалы талдау және мотивтерге семиотикалық талдау жүргізілді. Жұмыста салыстырмалы-тарихи әдіс, әлеуметтік-экономикалық және семиотикалық талдау элементтері қолданылды. Нәтижелер көрсеткендей, Lolita және Fairy Kei, kawaii-дегі ортақ негізге қарамастан, өздерінің тарихи контексіне берілген әртүрлі мәдени реакциялар болып табылады және сән арқылы эскапизм мен өзін-өзі көрсетудің ерекшеленетін модельдерін ұсынады. Lolita kawaii-ді бақыланатын әсемдік пен тарихилық арқылы жүзеге асырса, Fairy Kei оны қолжетімді ойыншылдық пен поп-мәдениетке деген ностальгия арқылы білдіреді.

ТІРЕК СӨЗДЕР: kawaii, Lolita, Fairy Kei, жапон көше сәні, салыстырмалы талдау, әлеуметтік-мәдени контекст, батыс ықпалы, "көпіршік" экономикасынан кейінгі кезең, түстер палитрасы

Дубинина В.Е., Калилаева Д.С.
Факультет Востоковедения, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана (Алматы, Казахстан)

ИНТЕРПРЕТАЦИИ "KAWAII" В ЯПОНСКОЙ УЛИЧНОЙ МОДЕ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СТИЛЕЙ LOLITA И FAIRY KEI В ЯПОНИИ КОНЦА XX - НАЧАЛА XXI ВВ.

АННОТАЦИЯ

В статье исследуется эстетический принцип "kawaii" через сравнительно-исторический анализ модных стилей Lolita и Fairy Kei. Целью является выявление того, как различные социоэкономические условия Японии конца XX - начала XXI века (в частности, пост-пузырьковый период) и разные векторы западного культурного влияния (историческая Европа для Lolita, поп-культура США 80-х для Fairy Kei) сформировали уникальные интерпретации kawaii в этих стилях. Проведен сравнительный анализ цветовых решений, форм, силуэтов и семиотический анализ мотивов. В работе используется сравнительно-исторический метод, элементы социоэкономического и семиотического анализа. Результаты показывают, что Lolita и Fairy Kei, несмотря на общую основу в kawaii, представляют собой различные культурные реакции на свой исторический контекст, предлагая отличающиеся модели эскапизма и самовыражения через моду. Lolita воплощает kawaii через контролируемую элегантность и историзм, тогда как Fairy Kei — через доступную игривость и ностальгию по поп-культуре.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: kawaii, Lolita, Fairy Kei, японская уличная мода, сравнительный анализ, социокультурный контекст, западное влияние, пост-пузырьковая экономика, цветовая палитра.

Dubinina V.E., Kalilaeva D.S.
Oriental Studies Department
Abylai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages
(Almaty, Kazakhstan)

INTERPRETATIONS OF "KAWAII" IN JAPANESE STREET FASHION: A COMPARATIVE ANALYSIS OF LOLITA AND FAIRY KEI STYLES IN LATE 20TH - EARLY 21ST CENTURY JAPAN

ABSTRACT

The article explores the aesthetic principle of "kawaii" through a comparative historical analysis of the Lolita and Fairy Kei fashion styles. The aim is to identify how different socio-economic conditions in Japan during the late 20th and early 21st centuries (specifically, the post-bubble era) and distinct vectors of Western cultural influence (historical Europe for Lolita, US pop culture of the 1980s for Fairy Kei) shaped unique interpretations of kawaii within these styles. A comparative analysis of color solutions, shapes, silhouettes, and a semiotic analysis of motifs were carried out. The work employs a comparative historical method, elements of socio-economic and semiotic analysis. The results show that Lolita and Fairy Kei, despite their common roots in kawaii, represent distinct cultural responses to their historical contexts, offering different models of escapism and self-expression through fashion. Lolita embodies kawaii through controlled elegance and historicism, while Fairy Kei expresses it through accessible playfulness and pop-culture nostalgia.

KEYWORDS: kawaii, Lolita, Fairy Kei, Japanese street fashion, comparative analysis, socio-cultural context, Western influence, post-bubble economy, color palette

ВВЕДЕНИЕ

Феномен "kawaii" (япон. かわいい или 可愛い), традиционно переводимый как "милый", давно перерос рамки простой категории оценки и превратился в значимый эстетический принцип, оказывающий существенное влияние на современную культуру и дизайн [Kinsella, 1995]. Проникнув в различные сферы, от поп-культуры и массовых медиа до дизайна продуктов и городской среды, "kawaii" стал глобальным трендом, исходящим из японской поп-культуры и получившим широкое распространение в мировом модном пространстве. Актуальность изучения kawaii как эстетического принципа обусловлена не только его значительным влиянием на современный дизайн и культуру, но и необходимостью более глубокого понимания механизмов воздействия японской поп-культуры на глобальные тренды и процессы культурного обмена.

Несмотря на возрастающий интерес к феномену "kawaii" в академическом дискурсе, степень изученности его конкретных проявлений в отдельных модных стилях, таких как Lolita и Fairy Kei, остается недостаточной. Существующие исследования по теме kawaii, включая работы Шэрон Кинселлы [Kinsella, 1995], фокусируются преимущественно на общих аспектах феномена, его истории, эволюции и социокультурном контексте. Исследования стиля Lolita, представленные, например, работами Масафуми Мондена [Monden, 2008], зачастую рассматривают исторические, гендерные и социальные аспекты стиля, оставляя в тени детальный анализ его визуальной эстетики. В то же время, стиль Fairy Kei в академических исследованиях освещен в меньшей степени, что оставляет пробел в понимании специфики его визуального языка и способов воплощения эстетики kawaii.

Целью данной статьи является сравнительный анализ исторического развития стилей Lolita и Fairy Kei как двух различных проявлений эстетики "kawaii", исследование влияния социоэкономических условий Японии конца XX - начала XXI века (в частности, периода после "экономического пузыря") и различных векторов западного культурного влияния на формирование их уникальных эстетических кодов. Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие задачи:

- Рассмотреть эволюцию понятия "kawaii" в контексте японской культуры и его связь с экономическими изменениями второй половины XX века.
- Проанализировать исторический контекст возникновения и развития стиля Lolita, выявив связь его эстетики (фокус на качестве, деталях, отсылки к исторической Европе) с пост-пузырьковой экономической ситуацией.
- Проанализировать исторический контекст возникновения и развития стиля Fairy Kei, рассмотрев его эстетику (ностальгия по 80-м, яркость, доступность, DIY) как иную реакцию на тот же экономический период и специфическое преломление западной поп-культуры.
- Провести сравнительный анализ цветовых палитр, форм, силуэтов и мотивов Lolita и Fairy Kei, интерпретируя их различия через призму разных экономических условий и источников западного влияния.
- Определить, как различные социокультурные и экономические факторы повлияли на формирование двух отличающихся моделей воплощения эстетики kawaii.

Методология: В качестве методологии исследования используется сравнительно-исторический анализ, включающий изучение контекста возникновения стилей, элементы социоэкономического анализа для интерпретации связи моды с экономическими условиями, семиотический анализ мотивов и визуальных кодов, а также анализ визуальных материалов и текстовых описаний стилей.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ. KAWAII КАК ЭСТЕТИЧЕСКИЙ ПРИНЦИП. В контексте современной моды, "kawaii" (японское かわいい или 可愛い, часто транслитерируемое как "милый") выступает далеко за пределы тривиального определения "привлекательный", становясь фундаментальным эстетическим принципом, определяющим целое направление в визуальной культуре и оказывающим значительное влияние на модные тенденции по всему миру. В рамках искусствоведческого и модного дискурса, "kawaii" следует рассматривать как уникальный визуальный язык, обладающий собственной системой кодов, символов и приемов, формирующих особый стиль и эмоциональную атмосферу в моде. Как отмечает Шэрон Кинселла в своей работе "Cuties in Japan", посвященной феномену kawaii, в основе этого понятия лежит "детскость" (childlike), которая празднует "сладость, очарование, невинность, чистоту, простоту, искренность, нежность, уязвимость, слабость и неопытность" [Kinsella, 1995:220]. Именно эти качества, по мнению Кинселлы, становятся ключевыми в понимании эстетики kawaii, особенно в контексте моды, и в значительной степени определяют ее визуальные характеристики.

Прежде чем углубляться в специфику kawaii как современного эстетического принципа, важно рассмотреть более широкий исторический контекст японской моды. Вопреки распространенному стереотипу о культурной 'закрытости' Японии, страна имеет долгую историю взаимодействия и адаптации зарубежных влияний, особенно в одежде. Еще в период Реставрации Мэйдзи (начиная с 1868 года), в рамках политики модернизации и 'цивилизации и просвещения' (*бунмэй кайка*), началось активное внедрение западного стиля одежды (*ёфуку*). Изначально он был принят правительственными чиновниками, военными и элитой как символ прогресса и современности, но постепенно проникал и в другие слои общества. Хотя традиционная японская одежда (*вафуку*) сохраняла и сохраняет свое культурное значение, сосуществование и взаимовлияние этих двух систем одежды стало характерной чертой

японского культурного ландшафта. Расцвет феномена kawaii, особенно в его коммерциализированной форме, пришелся на 1980-е годы, период так называемой "пузырьковой экономики" в Японии. Рост потребительских возможностей и ориентация на молодежный рынок способствовали массовому распространению "милых" товаров, персонажей (как Hello Kitty) и эстетических кодов, проникающих во все сферы жизни. Kawaii стало не просто эстетической категорией, но и важной частью потребительской культуры, отражающей оптимизм и материальное благополучие эпохи. Последующие стили, такие как Lolita и Fairy Kei, возникли уже в ином экономическом климате, но отталкивались от этого прочно укоренившегося культурного кода.

В своей работе Плевикова отмечает, что японская лолита-мода является результатом смешения традиционной японской культуры, западного влияния и современной молодежной культуры. Под западным влиянием автор прежде всего подразумевает викторианскую моду и стиль рококо, а не роман Владимира Набокова (Pleviková, 2016, p. 101). Это означает, что лолита-мода черпает вдохновение из исторической европейской одежды XVIII–XIX веков, сохраняя черты женственности, утончённости и декоративности. Кроме того, лолита-мода в Японии воспринимается не только как модный тренд, но и как уличная субкультура, выражающая «уникальные обычаи, восприятие и нормы через одежду и внешний вид» [Pleviková, 2016:101]. Это подчеркивает, что западные стилистические влияния не просто копируются, а адаптируются в соответствии с японскими культурными особенностями. Плевикова выделяет важное различие между западным влиянием на лолита-моду и ассоциациями с романом Набокова. В её аргументации прослеживается идея о том, что само название «Лолита» в данном контексте не связано с литературным источником, а используется в ином значении. Однако автор указывает, что ученые, исследующие возможные связи между лолита-модой и романом, не предлагают убедительных аргументов в поддержку своих теорий [Pleviková, 2016:106].

Ключевые элементы kawaii в моде, формирующие ее визуальный язык, включают силуэты, вдохновленные детской одеждой, пастельную цветовую палитру, обилие декоративных деталей, мягкие текстуры и мотивы в детском стиле. Силуэты, с округлыми формами и пышными юбками, создают аналогию с детским гардеробом, вызывая ассоциации с юностью и беззаботностью. Пастельная палитра, доминирующий код kawaii, с нежными оттенками розового и голубого, создает легкую и мечтательную атмосферу, ассоциируясь с невинностью и сказочностью [Chevreul, 1839]. Обилие декоративных деталей, мягкие текстуры материалов, мотивы и принты в детском стиле, включая изображения животных и сладостей, символически выражают невинность и игривую фантазию, неся семиотическую нагрузку и усиливая эмоциональное воздействие kawaii-эстетики. Эти визуальные характеристики kawaii в моде отражают общие тенденции японской культуры, где, как отмечают В.А. Пронников и И.Д. Ладанов, ценятся "внимание к деталям" и "эстетизм" [Пронникоц, Ладанов, 1983], что проявляется в тщательно продуманном дизайне и стремлении к визуальному совершенству в стиле kawaii.

В контексте истории модных стилей, эстетику "kawaii" можно рассматривать как уникальный феномен, синтезирующий различные влияния и создающий самобытный визуальный язык. В то время как можно провести параллели с декоративностью и пастельной палитрой рококо, или с ироничным обыгрыванием массовой культуры в поп-арте, "kawaii" не является простым подражанием этим стилям. Скорее, это оригинальное направление, которое в современной моде часто сочетается с элементами винтажного стиля, ретро-моды и уличной моды, формируя эклектичные и гибридные образы, отражающие динамику и гибридность современной модной культуры, как отмечает Кен Маклеод в анализе стиля Visual Kei, подчеркивая важность концепции гибридности для понимания современных модных феноменов [McLeod, 2013]. Кинселла также подчеркивает тесную связь kawaii с потребительской культурой, отмечая, как "милые"

товары стали важной частью японской экономики и массовой культуры в 1980-е годы и позже [Kinsella, 1995]. В этом контексте, kawaii мода не только отражает эстетические предпочтения, но и становится частью более широких социальных и экономических процессов. Более того, как показывает анализ Исаака Ганье субкультуры Gothic Lolita, kawaii может выступать как основа для формирования контрпублик и виртуальных сообществ, где молодые женщины находят пространство для самовыражения и идентичности, отличное от доминирующих культурных норм [Gagné, 2008]. В этом смысле, kawaii мода может рассматриваться не только как эстетический, но и как социокультурный феномен.

Глобальное влияние "kawaii" на модную индустрию неоспоримо. Эстетика "kawaii" давно вышла за рамки исключительно японского феномена, превратившись в глобальный модный тренд, оказывающий существенное влияние на массовую моду, дизайн аксессуаров, рекламные кампании и даже высокую моду. Экспорт японской поп-культуры и распространение интернет-технологий способствовали глобализации "kawaii", сделав его понятным и привлекательным для модной аудитории по всему миру. Популярность "милых" аксессуаров также является прямым следствием влияния kawaii. Эти аксессуары стали неотъемлемой частью повседневного стиля многих молодых людей по всему миру. Бренды, специализирующиеся на "cute" аксессуарах, такие как **Claire's** и **Accessorize**, активно используют kawaii-мотивы в своих продуктах. Влияние kawaii на мировую моду особенно ярко проявляется в многочисленных коллаборациях модных брендов с культовыми kawaii-персонажами. Эти сотрудничества становятся эффективным инструментом привлечения внимания молодежной аудитории, ценящей эстетику "милости" и игривости. Так, например, масс-маркет гигант Forever 21 регулярно выпускает коллекции совместно с Hello Kitty [Forever 21 Official Website], предлагая широкий ассортимент одежды, аксессуаров и косметики, украшенных изображениями знаменитой кошечки и выполненных в характерной пастельной гамме и "детском" дизайне. Подобные коллаборации не ограничиваются fast-fashion сегментом; даже бренды спортивной одежды, такие как Adidas, прибегают к сотрудничеству с kawaii-персонажами, выпуская линейки одежды и обуви с Pikachu [Adidas Official Website], демонстрируя универсальность и широкую привлекательность kawaii-эстетики для различных сегментов модного рынка. Модные субкультуры Lolita и Fairy Kei являются яркими примерами глобальных модных движений, где "kawaii" выступает в качестве основополагающего эстетического принципа, определяющего визуальный стиль, ценности и идентичность этих субкультурных сообществ. Как подчеркивает Тереза Винге, стиль Lolita можно рассматривать как "транснациональный объект", который распространяется и адаптируется в разных культурных контекстах, сохраняя при этом свою узнаваемую kawaii-эстетику [Winge, 2008].

Таким образом, "kawaii" предстает перед нами не просто как сиюминутная модная тенденция или поверхностное увлечение "милыми" вещами, но как мощный эстетический инструмент, обладающий богатым культурным бэкграундом, сложной структурой и глубоким эмоциональным воздействием в контексте моды. Это универсальный визуальный язык, способный передавать широкий спектр эмоций и смыслов, в первую очередь ассоциирующихся с детскостью, невинностью и юностью, и являющийся важной составляющей современной глобальной модной культуры. В последующих разделах нашей работы мы обратимся к детальному анализу стилей Lolita и Fairy Kei, чтобы раскрыть конкретные способы реализации эстетического принципа "kawaii" в их цветовой палитре, формах и мотивах, и понять семиотическое значение этих визуальных элементов в создании уникальных и выразительных модных образов.

ИСТОКИ И ЦВЕТОВАЯ ПАЛИТРА СТИЛЕЙ LOLITA И FAIRY KEI. Стиль Lolita оформился и достиг пика популярности в конце 1990-х - 2000-х годах, в период, известный как "потерянные десятилетия" Японии, последовавший за крахом "экономического пузыря". Этот контекст экономической стагнации и социальной

неопределенности, как представляется, важен для понимания специфики данной субкультуры.

Визуальная эстетика Lolita, с ее акцентом на сложность кроя, высокое качество материалов, обилие деталей (рюши, кружева, банты) и явными отсылками к романтизированным образам европейской исторической моды (прежде всего, Викторианской эпохи и Рококо), может рассматриваться как форма эскапизма. Предположительно, в условиях экономической нестабильности создание тщательно продуманного, эстетически совершенного и контролируемого образа "кукольной элегантности" могло служить способом обретения стабильности и самовыражения. Ориентация на историческое прошлое Европ также может подчеркивать этот эскапистский импульс.

Кроме того, аутентичные наряды Lolita от специализированных брендов часто отличались высокой стоимостью, что делало стиль менее доступным и подчеркивало его возможную элитарность и приверженность качеству, вероятно, как сознательный контраст с массовым потреблением предыдущей эпохи.

Таким образом, Lolita представляет собой специфическую пост-пузырьковую интерпретацию kawaii, где детскость и невинность сочетаются с перфекционизмом, элегантностью, контролем над образом и возможным уходом в идеализированное прошлое.

Одной из ключевых характеристик этого стиля является его продуманная цветовая палитра. Цвет в Lolita — не просто декоративный элемент, а важный инструмент создания образа, передачи настроения и выражения принадлежности к определенному подстилю. В основе цветовой палитры Lolita лежат несколько базовых сочетаний, которые используются в различных вариациях и пропорциях в зависимости от подстиля: Белый: Символ чистот, невинности и юности. В Lolita используются различные оттенки розового – от нежно-пудрового и бледно-розового до более насыщенных, но все же приглушенных тонов. Голубой: символизирует спокойствие, мечтательность и нежность. В Lolita преобладают светлые и пастельные оттенки голубого – небесно-голубой, лазурный, цвет незабудок. Черный: используется для создания контраста, придания образу драматичности и элегантности, а также является доминирующим цветом в Gothic Lolita. Для иллюстрации типичного образа в стиле Lolita можно привести пример, представленный на Рисунке 2 (Japan Centre, 2025). На изображении демонстрируется классический Lolita-образ с пышным платьем, кружевами и соответствующими аксессуарами, что наглядно демонстрирует ключевые элементы стиля и цветой палитре.

Рис. 1. Пример образа в стиле Lolita. Источник: Japan Centre (2025).

Стиль Fairy Kei начал набирать популярность в середине-конце 2000-х годов, также в условиях продолжающейся пост-пузырьковой экономики, но предложил иную эстетическую программу. Ключевой особенностью стиля стала ярко выраженная

ностальгия по эстетике западной (преимущественно американской) поп-культуры 1980-х годов.

В отличие от структурированной и часто дорогой Lolita, Fairy Kei характеризуется свободными, многослойными силуэтами, яркими, "конфетными" и пастельными цветами, активным использованием винтажных вещей 80-х и 90-х годов, элементов DIY ('сделай сам') и мотивов из популярных мультфильмов и игрушек того периода ('My Little Pony', 'Care Bears', 'Popples'). Этот фокус на доступности, креативности, комфорте и игровой комбинаторике может интерпретироваться как другая молодежная реакция на экономический контекст, где акцент смещается с брендовой дороговизны на индивидуальное самовыражение через переработку недавнего культурного прошлого. Вектор западного влияния здесь направлен не на далекое историческое прошлое Европы, а на относительно недавнюю, идеализированную эпоху американской поп-культуры, воспринимаемую через призму детской ностальгии.

Fairy Kei воплощает kawaii через беззаботность, игривость, мечтательность и яркую, почти сказочную визуальность, предлагая иную форму эскапизма – возможный уход в красочный мир детских воспоминаний и фантазий, связанных с конкретным культурным периодом. Являясь ярким и эксцентричным феноменом, стиль Fairy Kei отводит цвету определяющую роль. В отличие от более сдержанной и структурированной цветовой палитры Lolita, Fairy Kei – это настоящая феерия красок, где пастельные тона смешиваются с яркими, а иногда и "кислотными" оттенками, создавая ощущение сказочности, волшебства и безграничной фантазии.

Сочетание несочетаемого: Одна из главных особенностей Fairy Kei – это смелое и, на первый взгляд, хаотичное сочетание цветов. В этом стиле нет строгих правил и ограничений, поэтому пастельные оттенки могут свободно комбинироваться с яркими и "кислотными", создавая эффект "цветового взрыва". Такое сочетание цветов в классической моде считалось бы безвкусицей, но в Fairy Kei оно является нормой и отражает философию стиля – свободу самовыражения, игривость и отказ от стереотипов. Градиенты – плавные переходы от одного цвета к другому – часто используются в Fairy Kei для создания эффекта воздушности, легкости и волшебства. Пример типичного Fairy Kei образа, демонстрирующего характерное сочетание цветовых решений и сочетаний, представлен на Рисунке 2 (Kawaii Gazette, 2025). На изображении виден многослойный наряд с использованием "игрушечных" элементов и ярких акцентов, что является отличительной чертой стиля.

Рис. 2. Пример образа в стиле Fairy Kei. Источник: Kawaii Gazette (2025)

Важно подчеркнуть, что семиотика цвета, анализируемая в контексте стилей Lolita и Fairy Kei, опирается не столько на традиционную японскую символику цвета (например, систему *госики*), сколько на ассоциации, сформировавшиеся под влиянием западной культуры и глобальных модных тенденций. Пастельные тона ассоциируются с

нежностью, невинностью и детством, яркие – с энергией и игривостью, а темные (особенно в Gothic Lolita) – с драматизмом и мистикой, что соответствует скорее западным культурным кодам, активно воспринятым и переработанным в рамках этих японских субкультур.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КОНТЕКСТОВ И ЭСТЕТИКИ LOLITA И FAIRY KEI

Сравнительный анализ Lolita и Fairy Kei выявляет, что, несмотря на общую принадлежность к эстетике kawaii, эти стили представляются продуктами разных, хотя и следующих друг за другом, социокультурных моментов и экономических условий Японии конца XX - начала XXI века.

1. Экономический Контекст и Реакция: Оба стиля возникли в пост-пузырьковую эпоху, но, по-видимому, предлагают разные ответы. Lolita (конец 90-х - 2000-е) с ее фокусом на качестве, сложности и историзме может отражать стремление к контролю, перфекционизму и эскапизму в "надежное" прошлое в период нестабильности, возможно, подразумевая более высокие затраты. Fairy Kei (середина-конец 2000-х), напротив, предположительно, акцентирует доступность, DIY, винтаж и игривость, предлагая более легкую и демократичную форму эскапизма через ностальгию.
2. Источник Западного Влияния: Lolita черпает вдохновение в исторической Европе (Викторианство, Рококо), создавая образ вневременной, хоть и искусственной, элегантности. Fairy Kei обращается к американской поп-культуре 80-х, перерабатывая ее яркие, инфантильные коды.
3. Итоговое Выражение Kawaii: В Lolita kawaii проявляется через контролируемую "кукольную" элегантность, смешение невинности с формальностью и историзмом. В Fairy Kei kawaii выражается через спонтанную игривость,комфорт, яркость и прямую отсылку к детской ностальгии по конкретной эпохе.

Эти различия в цветовой палитре, формах и мотивах представляются тесно связанными с разными историческими траекториями развития и различными способами адаптации западных влияний в специфических японских условиях.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Эстетический принцип "kawaii" представляет собой сложный социокультурный феномен и эстетическую категорию современной японской культуры, зародившуюся и эволюционировавшую во второй половине XX века под значительным влиянием как внутренних социальных процессов, так и глобальных, в частности западных, культурных трендов. сравнительно-исторический анализ стилей Lolita и Fairy Kei показал, что они представляют собой не просто вариации на тему "kawaii", но сложные культурные феномены, сформировавшиеся под влиянием специфических социоэкономических условий Японии конца XX – начала XXI века и различных волн западного влияния. Хотя оба стиля укоренены в эстетике kawaii, их визуальные коды, ценности и способы репрезентации детскости и невинности существенно различаются, что обусловлено разными контекстами их возникновения и развития.

Стиль Lolita, расцветший в период пост-пузырьковой стагнации, воплотил kawaii через призму эскапизма в идеализированное европейское прошлое (Викторианство, Рококо), акцентируя контроль над образом, качество, элегантность и создавая эстетику "кукольной" перфектности. Это можно интерпретировать как реакцию на экономическую неопределенность и поиск стабильности в прошлом.

Стиль Fairy Kei, набравший популярность позже, в середине-конце 2000-х, предложил иную интерпретацию kawaii, основанную на ностальгии по яркой и беззаботной американской поп-культуре 1980-х. Его фокус на доступности, комфорте, DIY и игривой комбинаторике отражает, возможно, другую адаптацию к экономическим

реалиям и иные молодежные запросы, связанные с креативным самовыражением и ностальгическим эскапизмом.

Таким образом, различия в цветовых палитрах, силуэтах и мотивах между Lolita и Fairy Kei являются не случайными, а закономерными результатами их формирования в разные моменты времени, под влиянием разных экономических факторов и через освоение разных пластов западной культуры. Исследование этих стилей позволяет глубже понять не только многогранность эстетики kawaii, но и то, как глобальные культурные влияния преломляются и переосмысляются в локальных контекстах, порождая уникальные формы молодежной моды и субкультурной идентичности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Chevreul, Michel Eugène. The Principles of Harmony and Contrast of Colors and Their Application to the Arts. 1839. LONDON: Longman, Brown, Green, and Longmans.
2. Gagné, Isaac. "Urban Princesses: Performance and "Women's Language" in Japan's Gothic/Lolita Subculture", Journal of Linguistic Anthropology, Vol. 18, No. 1, 2008, pp. 130-150.
3. Kinsella, Sharon. "Cuties in Japan", Women, Media and Consumption in Japan, 1995, pp. 220-254. Routledge.
4. McLeod, Ken. "Visual Kei: Hybridity and Gender in Japanese Popular Culture", Young, Vol. 21, No. 4, 2013, pp. 309-325.
5. Monden, Masafumi. Japanese Fashion Cultures: Dress and Gender in Contemporary Japan. 2008. Berg.
6. Молодякова, Э. В., Маркарьян, С. Б. Японскоеобщество: изменяющееся и неизме нное. 2014. М.: АИРО-XXI.
7. Пронников, В. А., Ладанов, И. Д. Японцы (этнопсихологические очерки). 1983. М.: Наука.
8. Ribeiro, Aileen. Fashion and 装扮: A Cultural History. 2002. Yale University Press.
9. Winge, Theresa. "Undressing and Dressing Loli: A Search for the Identity of the Japanese Lolita", Mechademia, Vol. 3, 2008, pp. 47-63.
10. Pleviková I. Lolita: A Cultural Analysis: Master’s Diploma Thesis / Supervisor: Jeffrey Alan Smith, M.A., Ph.D. — Brno: Masaryk University, Faculty of Arts, Department of English and American Studies, 2016. — 121 p.
11. Forever 21 Official Website. Forever 21 x Hello Kitty Collection. Публикация в WWD, 2023. https://wwd.com/pop-culture/celebrity-news/forever-21-hello-kitty-collection-release-info-1235812180/. Retrieved 19 March 2025
12. Claire's Official Website. Accessories. https://www.claires.com/. Retrieved 19 March 2025
13. Japan Centre. Example of Lolita Fashion Style (Image). 2025. https://d2fzf9bbqh0om5.cloudfront.net/images/10291/original/lolita_fashion_what_is_it_and_where_did_it_come_from.jpg?1548058515. Retrieved 19 March 2025
14. Kawaii Gazette. Example of Fairy Kei Fashion Style (2) (Image). 19 марта 2025. https://www.kawaiigazette.com/wp-content/uploads/kg_faikei.jpg. Retrieved 19 March 2025

УДК 391 **МРНТИ 13.91**

Тян В.В., Ілияс Д.Ғ.
Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті (Алматы, Қазақстан)

ҚЫТАЙ СӘНІНІҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ: ЕЖЕЛГІ ДӘСТҮРЛЕРДЕН ҚАЗІРГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРҒА ДЕЙІН

АБСТРАКТ

Дәстүрлі қытай киімі – мәдени мұраның маңызды бөлігі, әртүрлі дәуірлердің философиясы мен әлеуметтік нормаларын бейнелейді. Ғасырлар бойы қытай сәні айтарлықтай өзгерістерге ұшырап, саяси және экономикалық факторларға бейімделді. XX ғасырда батыстық ықпал киім стиліне түбегейлі өзгерістер енгізді, бірақ XXI ғасырдан бастап дәстүрлі мотивтердің қайта жануы байқалады.

Қазіргі дизайнерлер ханьфу элементтерін және қытай мәдениетінің символикасын заманауи сән трендтеріне біріктіріп, ерекше образдар жасайды. Әлеуметтік желілер мен цифрлық платформалар дәстүрлі киімнің жастар арасында танымал болуына ықпал етеді. Қытай сәнінің ықпалы ел шекарасынан асып, жаһандық тенденцияларды қалыптастыруда.

Зерттеулер көрсеткендей, киімдегі дәстүрлі мотивтердің сақталуы Қытайдың мәдени бірегейлігі мен ұлттық мақтанышын нығайтуға ықпал етеді, сондай-ақ әлемдік сәнге әсер етіп, тарих пен заманауи технологиялардың арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етеді.

ТҮЙІНДІ СӨЗДЕР: Хань әулеті, Қытай, сән, рәміздер, безендіру, киім.

Тян. В. В., Ілияс. Д. Ғ.
Казахский Университет Международных Отношений и Мировых Языков им. Абылай хана (Алматы, Казахстан)

ЭВОЛЮЦИЯ КИТАЙСКОЙ МОДЫ: ОТ ДРЕВНИХ ТРАДИЦИЙ ДО СОВРЕМЕННЫХ ТРЕНДОВ

АБСТРАКТ

Традиционная китайская одежда – важная часть культурного наследия, отражающая философию и социальные нормы различных эпох. На протяжении веков китайская мода претерпевала значительные изменения, адаптируясь к политическим и экономическим факторам. В XX веке западное влияние внесло радикальные преобразования в стиль одежды, но с XXI века наблюдается возрождение традиционных мотивов.

Современные дизайнеры интегрируют элементы ханьфу и символику китайской культуры в актуальные модные тренды, создавая уникальные образы. Социальные сети и цифровые платформы способствуют популяризации традиционной одежды среди молодёжи. Влияние китайской моды выходит за пределы страны, формируя глобальные тенденции.

Исследование показывает, что сохранение традиционных мотивов в одежде способствует укреплению культурной идентичности и национальной гордости Китая, а также влияет на мировую моду, создавая баланс между историей и современными технологиями.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Династия Хань, Китай, мода, символы, декорация, одежда.

Tyan V. V., Ilyas D. G.
Kazakh University of International Relations and World Languages named after Abylai Khan (Almaty, Kazakhstan)

THE EVOLUTION OF CHINESE FASHION: FROM ANCIENT TRADITIONS TO MODERN TRENDS

ABSTRACT

Traditional Chinese clothing is an important part of cultural heritage, reflecting the philosophy and social norms of different eras. Over the centuries, Chinese fashion has undergone significant changes, adapting to political and economic factors. In the 20th century, Western influence brought radical transformations to clothing styles, but since the 21st century, there has been a revival of traditional motifs.

Modern designers integrate elements of Hanfu and Chinese cultural symbolism into contemporary fashion trends, creating unique looks. Social media and digital platforms contribute to the popularization of traditional clothing among young people. The influence of Chinese fashion extends beyond the country's borders, shaping global trends.

Research shows that preserving traditional motifs in clothing helps strengthen China's cultural identity and national pride, while also influencing global fashion, creating a balance between history and modern technology.

KEYWORDS: Han Dynasty, China, fashion, symbols, decoration, clothing.

ВВЕДЕНИЕ

Традиционная китайская одежда — неотъемлемая часть культуры, отражающая историю, философию и социальные нормы разных эпох. С периода династии Хань наряды претерпели значительные изменения, адаптируясь к политическим, экономическим и культурным условиям. Однако многие элементы древней моды, включая символику и декоративные мотивы, остаются актуальными и по сей день.

Современные дизайнеры, такие как Lourens Xu и Го Пэй, часто обращаются к историческим источникам, чтобы сохранить культурное наследие и раскрыть смысл символов, используемых в одежде. Так, Ля Ланьсюй подробно рассматривает сами символы и их значение [1], а Хэ Чжиюн анализирует философский смысл, заложенный в этих элементах [2]. Ян Цзин в своем труде исследует культурную ценность символов и цветовой гаммы нарядов [3]. Когда влияние Запада, особенно в XX веке, стало настолько сильным оно смогло внести значительные изменения в китайский стиль одежды, о чем подробно рассказывает Л. П. Черников [5].

С наступлением XXI века традиционные образы вновь обретают популярность, сочетаясь с современными трендами и оказывая влияние на мировую индустрию моды. В данной статье рассматривается процесс трансформации китайской одежды, причины возвращения к историческим мотивам, а также влияние традиционных символов на современные дизайнерские решения. Анализируется, как древние элементы переплетаются с инновациями в современной моде, создавая уникальный стиль, востребованный на глобальном уровне.

Целью данной работы является изучение эволюции китайской моды, анализ причин возвращения к традиционным мотивам в современном дизайне, а также исследование влияния культурных символов на развитие современной китайской одежды.

ЗНАЧЕНИЕ ТРАДИЦИОННОЙ ОДЕЖДЫ В КИТАЙСКОЙ КУЛЬТУРЕ

В разные эпохи китайская традиционная одежда отражала влияние философских и религиозных учений, таких как конфуцианство и буддизм. Одним из ключевых факторов, повлиявших на формирование цветовой символики одежды, стала политика императора У-ди (156–87 гг. до н. э.), который утвердил принцип «искоренить сто школ и почитать

только конфуцианство» [3, с6]. В результате этого курса была введена система цветового кодирования одежды, определяющая статус и социальное положение человека. Каждый цвет имел свое значение и использовался в строго определенных случаях.

Буддизм, который распространился в Китае в период династии Хань и получил особое развитие во времена Суй и Тан, внес значительные изменения в декоративное оформление одежды. Под его влиянием костюмы начали украшать сложные орнаменты, включающие муаровые узоры, изображения цветов, трав и лиан [3, с. 4]. Эти элементы не только служили украшением, но и несли глубокий духовный смысл, связанный с гармонией, перерождением и просветлением. Кроме того, буддийские мотивы, такие как лотос, символ чистоты и духовного роста, стали популярными в текстильных узорах того времени.

Помимо философского и религиозного влияния, одежда в Китае служила важным маркером социального статуса. В период династии Суй (581–618 гг.) существовала строго регламентированная система рангов, в которой цвет и украшения одежды соответствовали должности чиновника. Так, представители высшего слоя общества имели право носить наряды определенных оттенков и материалов. Чиновники третьего ранга и выше носили пурпурные одеяния с золотыми или нефритовыми поясами, четвертого ранга – темно-алую одежду, пятого ранга – светло-красную с золотым поясом. Чиновникам шестого ранга полагалась темно-зеленая одежда, седьмого – светло-зеленая с серебряным поясом, восьмого – темно-бирюзовая, а девятого – светло-бирюзовая [3, с. 7].

Кроме цвета, статус человека можно было определить по использованию тканей и отделки. Высокопоставленные чиновники и члены императорской семьи носили наряды из шелка с богатой вышивкой, тогда как представители низших слоев общества довольствовались одеждой из хлопка или льна без сложных украшений. В эпоху Тан (618–907 гг.) наряды знати отличались роскошной вышивкой золотыми нитями, изображавшей драконов, облака и священные цветы.

Развитие традиционной одежды в разные исторические периоды

Династия	**Особенности периода**	**Пример**
Хань (206 г. до н.э. - 220 г. н.э.)	Расцветка и символы	

Суй(581-618гг) и Тан(618-907гг)	Появление узоров муар, пуговиц, и орнаментов цветов	
Мин(1368-1644гг)	Период без изменений	
Цин(1644-1912гг)	Запрет на ханьскую культуру	

Начало XX века – конец XX века: изменения после правления маньчжуров

Свержение маньчжурской династии Цин в 1911 году стало переломным моментом не только в политической истории Китая, но и в развитии моды. После Синьхайской революции и провозглашения Китайской Республики маньчжурская одежда все еще оставалась в обиходе, особенно среди старшего поколения и в официальных кругах. Однако постепенно китайцы начали осваивать более современные фасоны, вдохновленные Западом.

Во время правления Гоминьдана (1920–1949 гг.) в китайской моде наблюдалась смесь традиционных элементов с европейскими влияниями. Женщины носили ципао (чонсам) (рис. 6) – облегающее платье с высоким воротником и боковым разрезом, которое приобрело популярность благодаря сочетанию традиционной китайской эстетики и современных силуэтов. Мужчины чаще всего носили костюмы в западном стиле, а также костюм Сунь Ятсена (чжуншаньчжуан), который сочетал милитаристский стиль с элементами национальной одежды.

Рис. 6 женщина в Ципао

С приходом коммунистов к власти в 1949 году мода в Китае претерпела радикальные изменения. Период правления Мао Цзэдуна ознаменовался унификацией одежды – одежда в армейском стиле, униформа в зеленых, синих и серых тонах стала повседневным стандартом. Мужчины и женщины носили однотипные костюмы в духе «маоистской формы», что символизировало равенство и преданность идеалам коммунизма (рис. 7). Эта эпоха продлилась до конца 1970-х годов, когда с началом реформ Дэн Сяопина китайская мода начала активно развиваться и открываться для внешних влияний.

Рис. 7 «Маоистская форма»

Влияние Запада и модернизация китайской моды

Ослабление династии Цин способствовало волнам эмиграции китайцев в Европу и США, где постепенно образовывались китайские диаспоры. В этих общинах появилась так называемая одежда Тан – стилизованный костюм, который служил средством

национальной идентичности. Этот стиль, вдохновленный маньчжурской одеждой, включал стоячий воротник, пуговицы традиционного жилета и лацкан, а также насыщенные цвета и богатую вышивку с изображением драконов, фениксов, пионов и других благоприятных символов. Этот костюм стал популярным среди китайцев за границей, особенно во время празднования Китайского Нового года.

После окончания Культурной революции (1966–1976) китайская мода начала стремительно меняться. Уже в 1980-х годах произошел настоящий модный переворот: сине-зеленая униформа уступила место разнообразным фасонам и цветам. Знаковую роль в модернизации китайской моды сыграл французский дизайнер Пьер Карден, который в 1979 году организовал первые модные показы в Китае. Благодаря его усилиям в стране появились профессии модельера и манекенщицы, а также первые показы западной одежды.

В 1980-х и 1990-х годах китайцы стали активно перенимать западные модные тенденции. В крупных городах, таких как Шанхай, Пекин, Шэньчжэнь и Гуанчжоу, начали открываться бутики люксовых брендов [6], а иностранные журналы о моде стали доступными для широкой публики. В этот период начали формироваться новые модные стандарты, основанные на симбиозе западного стиля и традиционных китайских элементов. Мода в Китае стала более разнообразной, индивидуальной и современной, что заложило основу для дальнейшего развития китайской индустрии моды в XXI веке.

Важную роль в развитии модной индустрии Китая сыграл первый показ высокой моды Dior в 1986 году. Это событие позволило активно развиваться китайским дизайнерам и моделям, привлекло модных инвесторов. Китай стал все больше активизироваться на мировой модной арене: китайские модели были отправлены на Парижскую неделю моды, в 1997 году в Пекине прошла первая Китайская неделя моды China Fashion Week (中国时装周), она получила международный статус, что еще более повысило престиж Китая [6].

С началом XXI века китайские дизайнеры и бренды начали занимать ведущие позиции на мировой арене. Китай стал не только крупным рынком потребления моды, но и важным центром ее производства и инноваций. Такие китайские дизайнеры, как Го Пэй (Guo Pei), стали известны своими кутюрными коллекциями, которые демонстрируются на мировых подиумах. Китайские модные дома начали интегрировать элементы традиционной культуры в современные фасоны, создавая уникальный стиль, сочетающий богатое наследие и современные тренды (рис. 8). Кроме того, развитие электронной коммерции и платформ вроде Alibaba и JD.com позволило китайской модной индустрии выйти на международный уровень, сделав КНР важным игроком в глобальной модной индустрии.

Рис. 8 Работа Го Пея

Возрождение интереса к традиционной одежде в XXI веке

Влияние западной моды на китайскую индустрию одежды усилилось в конце XX века, что способствовало переосмыслению традиционного костюма. В последние десятилетия китайские дизайнеры, такие как Lourens Xu (рис. 9), а также модные бренды, например, 密扇 (MUKZIN) (рис. 10) и Han Shang, начали интегрировать элементы западного дизайна в традиционные китайские наряды. Это не только внесло разнообразие в мировую моду, но и способствовало возрождению интереса молодого поколения к национальному культурному наследию. Современная интерпретация традиционной китайской одежды, особенно ханьфу, вышла за рамки исторического костюма, став мощным культурным и модным феноменом как в Китае, так и за его пределами.

Рис 9 «Ципао с Западной стилистикой» от Lourens Xu

Рис 10 Халат с китайской символикой

Ключевым фактором роста популярности ханьфу стало активное развитие цифровых платформ. Социальные сети, такие как Weibo, Xiaohongshu, TikTok и Instagram, позволили молодёжи демонстрировать свою приверженность традиционной культуре, публикуя фотографии и видеоконтент в аутентичных нарядах. Это способствовало

распространению модифицированных версий ханьфу среди зарубежной аудитории. Сегодня традиционные китайские элементы можно увидеть в одежде молодых людей по всему миру – от Европы до Америки, что свидетельствует о глобализации этого культурного явления.

Современные дизайнеры адаптировали ханьфу, сделав ее более удобной для повседневной носки. В традиционные фасоны интегрируются современные ткани, упрощённые силуэты и удобные застёжки, что позволяет носить такую одежду как в повседневной жизни, так и на специальных мероприятиях. Характерные для китайской моды яркие цвета сочетаются с европейскими техниками драпировки, создавая гармонию между прошлым и настоящим.

Сегодня цветовая символика в ханьфу сохраняется, но адаптируется к современным модным трендам:

1. Красный остаётся популярным праздничным цветом, особенно в свадебных нарядах и традиционных фестивальных костюмах.
2. Жёлтый больше не является прерогативой императоров, но по-прежнему ассоциируется с роскошью и традицией.
3. Белый приобрёл новую интерпретацию как цвет минимализма и современного стиля.
4. Чёрный и другие тёмные оттенки стали популярными в повседневных и вечерних версиях ханьфу.
5. Пастельные тона (розовый, голубой, лавандовый) обрели популярность среди молодёжи, предлагая баланс между традицией и современной эстетикой.

С развитием глобализации китайские тренды всё чаще появляются в рекомендациях социальных сетей. Одним из популярных направлений стала традиционная китайская одежда, которая органично вписывается в современные модные тенденции. Сегодня демонстрация своей культуры миру становится не просто способом самовыражения, а настоящим трендом, и Китай в этом отношении занимает одну из ведущих позиций.

Можно сказать, что Китай был одной из первых стран, активно продвигающих свою культуру на мировой арене. Важную роль в этом процессе сыграло переосмысление традиционной одежды — её адаптация к современному стилю, что сделало её удобной и актуальной для повседневной носки. Китайские дизайнеры представляют свои коллекции на международных подиумах, включая такие страны, как Франция, Великобритания, Италия и другие.

В последние годы мировая мода всё чаще обращается к традиционным мотивам. Китайские элементы, такие как вышивка, шёлковые ткани, свободный крой и богатая символика, вдохновляют дизайнеров, создавая уникальные образы на стыке традиции и современности. Даже процесс создания одежды опирается на старинные методы, усовершенствованные современными технологиями.

В этом контексте важно рассмотреть сжатую реконструкцию технологического процесса, сопровождавшего эволюцию китайской одежды — от традиционных методов до современных инновационных решений. Следует обозначить специфику этих технологий, учитывать исторический колорит производства тканей и меха, а также адаптацию традиционного мастерства к современным тенденциям, отвечающим запросам разных слоёв китайского общества [5, с. 44].

Технологии текстильного производства включают в себя несколько ключевых направлений: метод ножевой нарезки, стрижки и мехового плетения [5, с. 45]. Ранее эти методы использовались для создания одежды, а сейчас они предоставляют дизайнерам больше возможностей.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Таким образом, эволюция китайской моды и традиционной одежды на протяжении веков находилась под влиянием как внутренних политических факторов, так и внешних

культурных воздействий. Однако, несмотря на эти изменения, китайская мода сумела сохранить свою самобытность и глубокий смысл, заложенный в ней тысячелетиями. Исторические традиции продолжают оказывать влияние на современные дизайнерские решения, что свидетельствует о неразрывной связи прошлого и настоящего. Коллекции Го Пэй и Lourens Xu демонстрируют, как традиционные мотивы становятся частью мировых модных тенденций.

Тема китайской моды остается актуальной, поскольку даже в эпоху глобализации она продолжает развиваться, сочетая в себе традиционные элементы и современные тенденции. Современная китайская одежда не только отражает национальные особенности, но и адаптируется к мировым модным стандартам, при этом привнося в них новые и необычные детали. Этот процесс способствует не только сохранению культурного наследия, но и его популяризации на мировой арене.

Китайское правительство и общество прилагают значительные усилия для сохранения и развития национальной культуры, в том числе через поддержку традиционного костюма и текстильного производства. В условиях растущего интереса к национальной идентичности, китайская мода играет ключевую роль в формировании культурного наследия, выступая важным символом национальной гордости. Таким образом, дальнейшее изучение данной темы позволит глубже понять влияние моды на культурное самосознание народа, а также раскрыть новые аспекты взаимодействия традиций и современности в глобальном мире.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Лю Ланьсюй. Характеристики элементов ханьфу и их применение // Научный вестник моды и дизайна. 2021. № 4. 30 ноября.
2. Хэ Чжиюнь. Философский концепт в культуре китайского костюма // Журнал философских исследований. 2008. № 2.
3. Ян Цзин. Отражение культурных ценностей в традиционном китайском костюме // Вестник востоковедения. 2023. № 1.
4. Китайская мода: эволюция стиля через династии // ALIGRESSBLOG. 21.10.2024. URL: https://aligressblog.wordpress.com/2024/10/21/китайская-мода-эволюция-стиля-через-д/ (дата обращения: 18.04.25).
5. Черникова Л. П. Подражание западным культурам в китайском обществе в первой половине XX в. // Исторические исследования. 2019. № 1. 9 февраля.
6. Лысенко А. Как развивалась модная индустрия в Китае // TV BRICS. URL: https://tvbrics.com/bloggers-team/kak-razvivalas-modnaya-industriya-v-kitae-anna-lysenko/ (дата обращения: 21.04.25).
7. Шуайнин Нэ. Современный китайский стиль, влияние маньчжурской культуры на стиль Китая // Дизайн и культура Азии. (дата обращения: 24.04.25)
8. Ян Пэн Тао. Новейшие модификации в китайской культуре одежды – путь интегрирования в мировую индустрию моды // Журнал модных исследований. 2021. № 3.

ӘОЖ 75.03 **МРНТИ 18.07.65**

Ибрагимова К. Р.
4-курстың студенті, мамандығы: 6В02113- «Кескіндеме (Сурет өнері)» Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қаласы, Қазақстан

КЕҢЕСТІК ПЕЙЗАЖДЫҢ МӘДЕНИ МҰРАСЫ БІЛІМ БЕРУ ТӘЖІРИБЕСІНДЕ: ДӘСТҮРЛЕР ЖӘНЕ ЖАҢАШЫЛДЫҚ

АННОТАЦИЯ

Кеңестік пейзаждың мәдени мұрасы білім беру тәжірибесінде XX ғасырдағы көркем білім беру контексінде зерттеуге маңызды саланы құрайды. Кеңестік пейзаж кескіндемесі XX ғасырдың көркем мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарып, жаңа ұрпақ суретшілерін тәрбиелеу мен білім беру практикаларына айтарлықтай әсер етті. Мақалада кеңестік пейзаждың дәстүрлері мен жаңашыл элементтерінің соғысқа дейінгі кезеңдегі көркем мектептерде білім беру практикаларына қалай енгені қарастырылады. Қоғамдық бағдарлы мәдениет контекстінде, өнер идеологиялық жобаны жүзеге асыру құралы ретінде қабылданатын жерде, пейзаж кескіндемесі әлеуметтік тұрғыдан ең өткір жанрлардың бірі болып қала береді. Семиотикалық тәсіл пейзажды белгі жүйесі ретінде түсінуге мүмкіндік береді, онда өнерде кеңістікті ұйымдастыру арқылы шынайы өмір тәжірибесі бейнеленеді. Жұмыста тарих туралы ойлаудың әртүрлі типтері талданады, олар пейзажда өз көрінісін табады. Уақыт өткен сайын авангард пен соцреализм жақсы зерттеліп, зерттеушілердің назарын бұрын өнертану назарынан шеттетілген, бірақ шын мәнінде үстем эстетикаға ерекше балама болған суретшілердің өнеріне көбірек аударады. Осылайша, мақала XX ғасырды өзара толықтыратын және тығыз байланысты көркем құбылыстардың горизонтальды құрылымы ретінде қарастыру қажеттілігін атап өтуді мақсат етеді.

ТІРЕК СӨЗДЕР: кеңестік пейзаж, кеңестік модернизм, ОСТ, Ленинград пейзаж мектебі

Ибрагимова К. Р.
Студентка 4-го курса специальности: 6В02113- «Изобразительное искусство (Живопись)» Казахского национального педагогического университета имени Абая, г. Алматы. Казахстан

КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ СОВЕТСКОГО ПЕЙЗАЖА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ: ТРАДИЦИИ И НОВАТОРСТВО

АННОТАЦИЯ

Тема культурного наследия советского пейзажа в образовательной практике представляет собой значимую область для исследования в контексте художественного образования XX века. Советская пейзажная живопись, играя важную роль в формировании визуальной культуры XX века, оказала значительное влияние на образовательные практики и воспитание новых поколений художников. Цель статьи — рассмотреть, как традиции и новаторские элементы советского пейзажа были интегрированы в образовательные практики художественных школ довоенного периода. В контексте общественно ориентированной культуры, где искусство воспринимается как инструмент реализации идеологического проекта, пейзажная живопись была и остаётся одним из самых остросоциальных жанров. Семиотический подход позволяет интерпретировать пейзаж как систему знаков, в которой через организацию пространства в искусстве выражается человеческий опыт проживания действительности. В работе анализируется неоднородные типы размышления об истории, которые находят своё отражение в пейзаже. Представляется, что по прошествии времени, когда авангард и соцреализм оказались достаточно хорошо изученными, все большее внимание исследователей привлекает искусство

художников, некогда отброшенных на периферию искусствоведческого внимания, но фактически являвших уникальную альтернативу господствующей эстетике. Таким образом, статья стремится подчеркнуть необходимость рассматривать XX век как горизонтальную структуру взаимодополняющих и тесно связанных художественных явлений.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: советский пейзаж, советский модернизм, ОСТ, Ленинградская пейзажная школа

Ibragimova K. R.
4th-year student, specialty: 6B02113 - "Fine Arts (Painting)" Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

CULTURAL HERITAGE OF SOVIET LANDSCAPE IN EDUCATIONAL PRACTICE: TRADITIONS AND INNOVATION.

ABSTRACT

The topic of the cultural heritage of the Soviet landscape in educational practice represents a significant area of research within the context of 20th-century art education. Soviet landscape painting, playing an important role in shaping the visual culture of the 20th century, had a considerable influence on educational practices and the upbringing of new generations of artists. The purpose of the article is to examine how the traditions and innovative elements of Soviet landscape were integrated into the educational practices of pre-war art schools. In the context of a socially oriented culture, where art is perceived as a tool for implementing an ideological project, landscape painting was and remains one of the most socially relevant genres. The semiotic approach allows interpreting the landscape as a system of signs, where human experience of reality is expressed through the organization of space in art. The work analyzes heterogeneous types of reflection on history that are reflected in the landscape. It seems that, with time, when both the avant-garde and socialist realism have been sufficiently studied, there is growing attention from researchers to the art of artists who were once pushed to the periphery of art history attention but in fact represented a unique alternative to the dominant aesthetic. Thus, the article aims to emphasize the necessity of considering the 20th century as a horizontal structure of complementary and closely interconnected artistic phenomena.

KEYWORDS: Soviet landscape, Soviet modernism, OST, Leningrad landscape school

ВВЕДЕНИЕ

Широкий круг вопросов эстетики советского искусства довоенного периода продолжает оставаться в центре внимания исследователей, несмотря на значительный объём работ, посвященных этому в области современного искусствознания. Вопросы, касающиеся теоретических основ и художественных практик того времени, остаются актуальными для осмысления тех сложных процессов, которые определяли развитие искусства в СССР. Углубление контекста при изучении исторических процессов позволяет восполнить недостающее многообразие вытесненных элементов прошлого и выявить методы, с помощью которых формировались ключевые нарративы. Термин «модернизм» в широком смысле определяет целый период культуры XX века, начиная с середины 1900-х и заканчивая концом 1960-х годов. Прежде всего это эпоха индустриальной культуры, интенсивно полемизирующая с предшествующим XIX веком. Основной принцип модернистского мышления заключается в выработке новых художественных языков и программ, которые в свою очередь относятся всё-таки к сложившимся ранее традициям и, в частности, к символизму. Именно символизм стал предтечей большой модернистской системы как корневое переосмысление классических программ предыдущей пары столетий. В этом контексте важно проследить, как пейзажная живопись, став частью советского модернистского проекта, преобразуется в ответ на идеологические и эстетические изменения, отражая новые социальные и культурные реалии. Эволюция пейзажа становится ключом к пониманию того, как советская художественная

практика взаимодействовала с различными поисками в фигуративном искусстве и политическими преобразованиями.

СЦЕНИЧЕСКИЙ ПЕЙЗАЖ И ХУДОЖЕСТВЕННАЯ КОНСТРУКЦИЯ

Пейзаж часто воспринимается как жанр, лишённый явной политической или исторической значимости, что связано с традиционным представлением о том, что искусство должно прямо и иллюстративно передавать важнейшие моменты исторического процесса. Однако такой подход ограничивает рецепцию искусства, не учитывая, что пейзаж может быть не только эстетическим, но и глубоким социальным высказыванием, где различные типы исторического осмысления могут быть выражены через символику природы, её изменение и взаимодействие человека с окружающим миром. Именно символистский подход восприятия пейзажа как отражения глубинной метафизической сущности бытия открыл возможность следующему поколению художников, учеников школ Малевича, Филонова и других прочитать эту систему опор, интуитивизм как реалистическую основу для новых художественных решений. Ведь философской основой того же супрематизма в искусстве является учение об интуиции, т.е. способности постижения сути предмета, которое выходит за рамки рационального анализа. «Мы видим, что утверждение примата конструктивных задач в искусстве не приводит в нем к снижению идеологической значимости художественного произведения. Происходит лишь перемещение идеологического центра из предмета изображения и выражения, взятого независимо от произведения, в самую художественную конструкцию его» [1, с. 73]. Подобный подход, в частности, нашёл отражение в сценическом пейзаже, где театральные художники и режиссеры остро ощутили противоречие между декоративно-плоскостным принципом оформления и природой сценического действия. Сценический конструктивизм возник на стыке задач театра и художника, где декорация и спектакль становились неразрывно связанными элементами пространства театра. Конструктивистский взгляд не только на сцене, но и в киномонтаже, книжном оформлении позволял представлять современную жизнь как некий макет, в который можно было легко встроиться, превращая его в новую норму. Важной особенностью одного из самых влиятельных учебных заведений в сфере художественного и дизайнерского образования в истории не только отечественного искусства ВХУТЕМАСа стала целостность нового представления о пространстве и комплексность обучения на всех факультетах. Для этого объективно-формального метода была разработана двухуровневая структура обучения, где вначале шло двухлетнее (с 1926 — один год) основное отделение или, другими словами, пропедевтические курсы, включавшие в себя дисциплины: «Объем», «Пространство», «Цвет» и «Графика». Курс пропедевтики предусматривал обучение студентов основам языка пластических форм, а также принципам построения формы и цветовых решений. Интерес к абстрактным формулам и конструктивистским подходам в живописи привел к образованию творческих объединений со схожими задачами: «Метод» («Проекционисты»), «Конкретивисты» и «Объединение трёх», впоследствии многие участники, которых в 1925 стали членами ОСТа. «ОСТ пока единственная из наших групп, которая сумела переработать, очистить и ввести в дальнейший художественный обиход то, что было отточенного и общезначительного в кубизме, супрематизме, конструктивизме и прочих “измах” последних лет… Художники ОСТа – неореалисты, или, может быть, правильнее сказать, “формальные реалисты” …ОСТ делает дело художественного авангарда» [2]. Увлеченные урбанизмом и индустриализацией, члены «ОСТ» фокусировались на материале, текстуре, цветовой палитре и пластической структуре, которые стали основными элементами их творческого индивидуального метода, при этом они искали универсальные принципы, соединяющие разные виды художественного выражения. Такие попытки решений в пластично-динамичном ключе и «графической» манере живописи в контексте пейзажа нашли отражения в творчестве Сергея Лучишкина, принадлежавшего к кругу, так называемых, «реалистов» объединения наравне с Дейнекой, Вильямсом и проч. Сюжетное содержание их работ показательно раскрывает программную установку группы на воспроизведение «черт XX столетия», характерных явлений современной действительности, где воплотились темы спорта, жизни городского человека и динамики его взаимоотношений с современным производством. Конструктивная организация пространства в картине Лучишкина

«Лыжники» напоминает не столько естественное, сколько механически-ритмичное восприятие мира как тщательно выверенного поля, очень предсказуемого, но декоративно интересного и, через подчёркнуто организованное чередование фигур и деревьев, создавая ощущение жизнеутверждающей гармонии и единого потока, в который вписывается движение лыжников.

Рисунок 1. С. Лучишкин. Лыжники.1926. Холст, масло.

ПЕЙЗАЖ И ФИЛОСОФСКАЯ СУБЪЕКТИВНОСТЬ: ТВОРЧЕСКАЯ ВСЕЛЕННАЯ СОВЕТСКИХ МЕТАФИЗИКОВ

Контрастируя с первой группой, представители другой части ОСТа, которых можно охарактеризовать как «метафизиков», отдавали предпочтение поэтичной интерпретации мира, раскрывая лирико-романтическое восприятие эпохи. Среди них выделяют Тышлера, Лабаса, Купреянова, а также молодых участников - Л.Я.Зевин, М.М.Аксельрод, Т.А.Лебедева и др. Стоит сказать, что эта направленность была далеко не ограничена лишь ОСТом, который распался в 1931 году, и охватывала более широкие круги художников, не следовавших доминирующим тенденциям, о чем одной из первых стала говорить искусствовед Ольга Ройтенберг, предложившая термин «плеяда», который, по её мнению, есть «нечто более широкое, чем творческая группировка, определённое направление или сообщество связанных между собой выпускников» [3]. Основным образом, эти художники в своих творческих поисках стремились осмыслить, как человек ощущает себя внутри строго упорядоченной жизненной и пространственной модели. Несмотря на популярность пейзажного жанра в 1930-е годы, его роль в системе искусств того времени была неоднозначной, оставаясь на нижней ступени иерархии. Как отмечалось в критике того времени, пейзаж, воспринимаемый как «вневременной» жанр, не всегда способствовал «перестройке» художника: «Ошибочной и вредной, тормозящей перестройку художника, является точка зрения, выдвигающая на первый план от имени рабочего класса пейзаж» [4]. В искусстве 1930-1950х годов нередко встречаются примеры «раздвоения» творческой личности, когда художник оказывался вынужденным параллельно существовать в реальности, признанной официальной культурой, и той, что, будучи камерной, сохраняет пространство для авторской индивидуальности и возбуждает к жизни важные художественные откровения. В этом контексте творчество Павла Зальцмана можно рассматривать как уникальный пример гармоничного сочетания этих двух миров. Несмотря на сюжетность и фигуративность большинства произведений в его творчестве пейзаж превращается в нечто большее, чем просто фон. В графической работе «Хозяйка» героиня оказывается словно слитой с пространством, которое существует как тонко выстроенная материя, словно восточный ковер, где каждое переплетение создаёт единое, непрерывное восприятие. Но насколько формально-ритмичное построение картины с учетом знакомства с решениями аналитического искусства и символизма посредством своего учителя Павла Филонова остаётся по-своему сценичным, настолько же оно отлично от опыта тех же ОСТовцев. «Видимое «происшествие» или его

результат – только следствие пульсации обступающего нас со всех сторон мира… Основная тональность пейзажа трагична: он и обступает вышедшего из него человека, грозя своими зияющими руинами и «запирая» его, и гонит прочь желающего выжить» [5]. В ряде других произведений художник обращается к образам городских и сельских ландшафтов, моделируя замкнутые безлюдные лабиринты, жизнь в которых в принципе подчас невозможна. Динамика, скрытая внутри пространства и безмолвно стянутых образов, строится на уровне формы, что сдержана до напряжения эмоциональной погруженностью самого жеста или позы. Через свои листы Зальцман проживает и переживает личный опыт неумолимой парадоксальности и жестокости времени, переводя эти переживания в философскую плоскость. «Для того, чтобы нарисовать паровоз, надо по крайней мере попасть под него…» [6, с. 96] – напишет он в своем дневнике в 1929-м году. Советские метафизики в творчестве занимались оформлением собственных идей. Их искусство, подобно символистам, строилось не столько на взаимодействии с реальностью, а сколько на субъективном восприятии, где воображаемое пространство, понятое как реальность, становилось основой для глубокого философского осмысления мира.

Рисунок 2. П. Зальцман. Хозяйка.1940. Бумага, тушь, перо.

ОТ ПРОМЫШЛЕННОСТИ К ПОЭЗИИ: ЭПИЧЕСКАЯ ТОНАЛЬНОСТЬ И ЛИРИЗМ ПЕЙЗАЖА

Мотивы промышленного пейзажа начали активно проявляться с приходом Советской власти, где в эпоху интенсивной индустриализации и общественных преобразований перед художниками встала важная задача по отражению реальности в контексте социалистического прогресса, созвучного идеологии нового государства. Любопытно, что, как уже упоминалось, художники часто оказывались в двойственном положении, когда даже при выполнении государственного заказа им приходилось искать баланс между официальной культурной доктриной и личным художественным поиском. Речь идёт, в частности, о производственных командировках, куда особенно активно в первое десятилетие советской власти отправлялись живописцы, графики, скульпторы разных поколений, в том числе студенты, которые встречали бурную и часто жестокую реальность рабочих процессов, одновременно находя вдохновение в величии и мощи машин, пейзажах, поглощённых дымом и пылью, и в лицах простых рабочих, отражающих силу народной волей и самоотверженности. Во многом это есть оптика заранее найденная, спроецированная под особым углом, что, даже при полученном у многих в прошлом очень глубоком, почти утробном чувстве формы от учителей первого советского «эшелона», фактически встраивает индустриальный пейзаж в нарратив соцрелистического проекта. «Они уже заранее знают, что они увидят… Действительность слишком охотно ложится ковром под их ноги. Она не оказывает никакого сопротивления» [3, с. 201]. Упоминание, так называемой, реальности под особым углом - есть важное уточнение, т.к. определить, что значил реализм в условиях соцреалистического канона пейзажной живописи не совсем однозначная задача. Напротив, в какой-то момент стало очевидно, что реализм достаточно активно противостоит другому виду восприятия пейзажа – документальному. То есть, критика нацелена не на сам

пейзаж, а на его неполное или неверное прочтение, связанное с ошибочным выбором объекта, бесстрастной трактовкой и проч. Жизнеутверждающая тональность соцреалистического пейзажа требовала идеализированного и прямолинейного восприятия, что зачастую сводилось к героическому либо экзальтированному изображению. Здесь отсутствуют недосказанность или подтекст, но такой подход к решению «ясной и радостной картины мира» [7] рождает образ романтический и привлекательный. Однако конец 1920-х - 1930-е годы были отмечены возвращением к художественным традициям импрессионистского подхода как тенденции общемирового процесса, наблюдавшаяся не только в СССР, но и в европейских центрах искусства в Германии, Франции, о чем заметил Л. Пастернак в письме от 1928 года, находясь в Берлине: ««... Париж наводнил Берлин и весь год (а пожалуй, и раньше) идет угар какой-то французских импрессионистов, точно реакция на всю прежнюю экспрессионистскую вакханалию» [8]. Это влияние в первую очередь проявилось в особом подходе к изображению живой натуры, где познание действительности происходит на уровне чувств и эмоциональной вовлеченности, в которой информации подчас заключено больше, чем в больших картинах. В Москве объединение единомышленников с близкими творческими устремлениями реализовалось в группе «13», а в Северной Пальмире в этот период оформилась и пережила расцвет ленинградская пейзажная школа. Мастера ленинградского пейзажа или, как их еще называли, ленинградские маркисты (в силу влияния на них французской живописной школы) образовывали сложную сеть взаимосвязей, а их стилистическое единство таилось в тонком мирочувствовании атмосферы города и его художественной культуры. Творчество этих художников шло вразрез с критическими замечаниями как в вопросах выбора сюжета, так и в стилевых решениях пейзажей. Но в отличие от ОСТовцев, работавших со скоростью и сильными ракурсами, или художников группы «13», ориентировавшихся в большинстве на энергетически свободный, эскизный темп натуры, в произведениях ленинградских мастеров преобладает размеренная эпическая тональность, которая определяется как архитектурной особенностью города, так и переданного через освещение, цвет, пластику определенного душевного состояния, этакой «петербургской ноты». Одним из основоположников был Владимир Гринберг, воплотивший лирический образ Ленинграда 1920-х, 30-х и начала 40-х годов. Поэтически выстроенный Ленинград Гринберга создает единый живой организм, в котором архитектурные рукотворные формы органично сливаются с природной средой, рождая особенное специфически ленинградское мироощущение. И через это ощущение воздуха, камерности характера и вместе с тем одновременно очень большого эмоционального напряжения проглядывает и характер пейзажа 1930х годов, пейзажа, который отброшен индустриализацией, но обладает глубинной онтологической силой. «Современное искусство до такой степени уплотнилось, окрепло и развилось, приобрело настолько сжатый, проработанный язык, настолько интенсивна, лаконична и богата стала форма, что небольшие куски холста, ограниченный материал стали достаточными средствами выражения…Искусству нельзя больше говорить таким развязным площадным языком, искусству нужен покой, нужно крепкое счастье, отстоявшийся веками аристократический язык - язык простой, благородный, в котором нюансов больше, чем букв» [9].

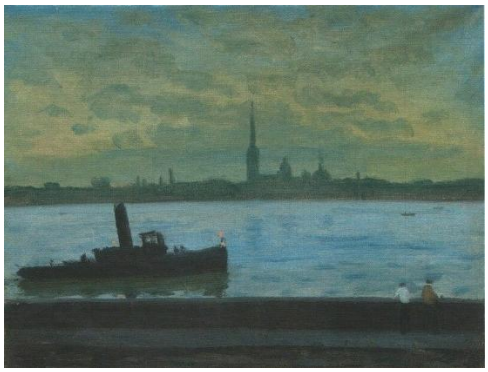

Рисунок 3. В. Гринберг. Нева. Белая ночь. 1940. Холст, масло.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Советская пейзажная живопись, как важный элемент визуальной культуры XX века, играла особую роль в образовательных практиках художественных школ довоенного периода, формируя новое поколение художников, чьи работы отражали идеологические и эстетические ценности того времени, синтезировали традиции и новаторские поиски, участвуя в создании нового визуального языка и способствуя формированию многомерных взглядов на природу и общество. Семиотический подход к пейзажу как знаковой системе позволял художникам не только изображать природу, но и понимать её как часть более широкой сети знаков, в которой каждый элемент и способ его отображения несли символическое значение, отражающее социально-политические идеи и историческую эпоху. Важно отметить, что на формирование традиций влияла и когорта художников, оказавшихся на периферии официального искусства, что подчеркивает необходимость рассматривать XX век как структуру взаимодополняющих художественных явлений, в которой как официальное, так и камерное искусство играли важную роль в формировании художественного образования и культуры того времени. Изменившееся отношение к пейзажу в 1930ые годы, когда достижения социалистической индустриализации и электрификации привели к этапам уплощения и декоративизации, отразится в последствии в концептуальных подходах следующего поколения в 1970-ые годы. Современное искусствоведение должно быть занято не только вопросом «встраивания» той или иной художественной школы в общую политику памяти, но и попыткой переосмыслить её «наслоения», удерживая в голове более ранние состояния коллективного текста и, сравнивая, выстроить динамичный диалог нескольких эпох.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Бахтин, М. М. Формальный метод в литературоведении / М. М. Бахтин. — Нью-Йорк: Серебряный век, 1982. — С. 237
2. А.Эфрос. Выставка ОСТ // Прожектор. 1926. 30 июня
3. Ройтенберг О.О. «Неужели кто-то вспомнил, что мы были». Из истории художественной жизни. 1925-1935. М.: Галарт, 2008. .— С. 560.
4. Голомшток И. Тоталитарное искусство / И. Голомшток. М.: Галарт, 1994. С. 234.
5. Казарновский П. «Работа идет замечательно правильно…»: о творчестве Павла Зальцмана // Павел Зальцман. Идущие через ночь. Живопись, графика. [Буклет к выставке в музее-квартире Ф. М. Достоевского. Санкт-Петербург, 14 апреля – 11 мая 2009 г.]. [М.], 2009. С. 3-10.
6. Зальцман П. Осколки разбитого вдребезги: Дневники и воспоминания 1925-1955 / Сост., подг. текста и примеч. А. Зусмановича и И. Кукуя. — М.: Водолей, 2017. — С. 448
7. Недошивин Г.А. О характере искусства эпохи социализма//Искусство 1937 №6 С. 79
8. Из письма П.Д.Эттингеру от 4.111.1928 г. (См.: Каталог выставки произведений Л.О.Пастернака. М., Советский художник, 1979).
9. Пунин Н.Н. Рисунки нескольких «молодых» // Аполлон. 1916. № 4-5. С. 12

УДК:654.16(470) (045) **МРНТИ:04.61.91**

Нехвядович М.С.
Магистрант, Жоғары экономика мектебі (Мәскеу, Ресей)

РЕСЕЙДІҢ ШАҒЫН ҚАЛАЛАРЫНДАҒЫ КРЕАТИВТІ ИНДУСТРИЯЛАРДЫҢ ДАМУЫ: УНИВЕРСИТЕТТЕРДІҢ МӘДЕНИ ЖОБАЛАРДЫ ЖЕТЕЛЕУДЕГІ РӨЛІ

АҢДАТПА

Мақала Ресейдің шағын қалаларында шығармашылық индустрияларды дамытудағы университеттердің рөлін зерттеуге арналған. Университеттер жергілікті қауымдастықтардың экономикалық өсуі мен әлеуметтік дамуына ықпал ететін мәдени жобалардың драйверлері ретінде қарастырылады. Білім беру мекемелерінің бизнеспен өзара іс-қимыл тетіктеріне, сондай-ақ табысты бастамалардың мысалдарына ерекше назар аударылады.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: креативті индустриялар, Ресейдің шағын қалалары, университеттер, мәдени даму, инновациялық жобалар

Нехвядович М.С.
Магистрант, ИУ «Высшая школа экономики» (Москва, Россия)

РАЗВИТИЕ КРЕАТИВНЫХ ИНДУСТРИЙ В МАЛЫХ ГОРОДАХ РОССИИ: РОЛЬ УНИВЕРСИТЕТОВ КАК ДРАЙВЕРОВ КУЛЬТУРНЫХ ПРОЕКТОВ

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию роли университетов в развитии креативных индустрий в малых городах России. Рассматриваются университеты как драйверы культурных проектов, способствующие экономическому росту и социальному развитию локальных сообществ. Особое внимание уделяется механизмам взаимодействия образовательных учреждений с бизнесом, а также примерам успешных инициатив.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: креативные индустрии, малые города России, университеты, культурное развитие, инновационные проекты

Nekhvyadovich M.S.
Master’s student, National Research University "Higher School of Economics" (Moscow, Russia)

THE DEVELOPMENT OF CREATIVE INDUSTRIES IN SMALL TOWNS OF RUSSIA: THE ROLE OF UNIVERSITIES AS DRIVERS OF CULTURAL PROJECTS

ABSTRACT

This article is devoted to studying the role of universities in the development of creative industries in small towns of Russia. Universities are considered as drivers of cultural projects that contribute to the economic growth and social development of local communities.

Special attention is given to the mechanisms of interaction between educational institutions and businesses, as well as to examples of successful initiatives.

KEYWORDS: creative industries, small towns of Russia, universities, cultural development, innovative projects

ВВЕДЕНИЕ

В последние десятилетия креативные индустрии приобретают всё большее значение в глобальной экономике, становясь ключевым элементом постиндустриального развития. В России данная сфера, активно обсуждаемая на протяжении последних 15–20 лет, с 2021 года получила мощный импульс благодаря системной государственной поддержке. Как отмечает Т.В. Абанкина, принятие ряда стратегических документов на федеральном уровне заложило основу для формирования устойчивой экосистемы креативных индустрий, включая меры институциональной, грантовой и проектной поддержки, а также проведение масштабных отраслевых мероприятий [2].

Особую актуальность приобретает развитие креативного сектора в малых городах России, где потенциал культурных и творческих проектов зачастую остаётся нереализованным в силу ограниченности ресурсов и инфраструктуры. В этом контексте университеты, обладающие научно-экспертным, образовательным и социальным капиталом, могут выступать драйверами креативной экономики, обеспечивая связь между культурными инициативами, бизнесом и государственными программами.

Целью данной статьи является анализ роли университетов в развитии креативных индустрий в малых городах России, а также выявление ключевых механизмов их влияния на формирование и поддержку культурных проектов.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Понятие «креативные индустрии» (creative industries) в научной литературе интерпретируется многозначно и зависит от методологических подходов, культурного контекста и экономических моделей. Несмотря на разнообразие определений, существует ряд ключевых интерпретаций. Классическое понимание было предложено британским исследователем Джоном Хоукинсом в его труде «The Creative Economy: How People Make Money from Ideas», где креативные индустрии рассматриваются как экономический сектор, базирующийся на коммерциализации творческого труда, интеллектуальной собственности и культурных продуктов [1]. Основополагающим критерием выступает создание и использование интеллектуальной собственности. Во-вторых, Организация Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры (ЮНЕСКО) рассматривает креативные индустрии в контексте культурных индустрий, подчеркивая важность сохранения культурного наследия, поддержки многообразия в сфере искусства и устойчивого развития посредством творческих практик. В-третьих, в рамках экономико-кластерного подхода креативные индустрии исследуются как движущие силы инноваций и экономического роста в постиндустриальном обществе. Департамент культуры, СМИ и спорта Великобритании (*Department for Culture, Media and Sport,* DCMS) выделяет тринадцать секторов, включающих информационные технологии, цифровые медиа, маркетинг, брендинг, музеи, галереи и библиотеки. Характерные особенности креативных индустрий заключаются в значительной доле нематериальных активов, высокой значимости творческого труда и тесной взаимосвязи с технологическими достижениями, такими как применение искусственного интеллекта в дизайне. Наконец, представители критического подхода (например, Р. Флорида) связывают креативные индустрии с процессами урбанизации и формированием креативного класса, акцентируя внимание на их роли в развитии городских пространств [4].

В России применяется адаптированная модель, согласно которой креативные индустрии часто интегрируются с культурными проектами и концепцией креативной экономики. Так, в рамках национального проекта «Культура» особое внимание уделяется развитию региональных творческих кластеров, экспорту культурных продуктов и интеграции с информационными технологиями и медиасредой. Таким

образом, креативные индустрии представляют собой экономические сектора, ориентированные на создание, производство и распространение культурных, художественных и цифровых продуктов, где основным ресурсом служат творческий потенциал и интеллектуальная собственность. Разнообразие определений обусловлено различными фокусами: экономическая выгода (по Хокинсу), культурная значимость (по ЮНЕСКО) и социальное воздействие (в рамках критической школы).

Ведущие российские вузы, такие как МГУ, НИУ ВШЭ, СПбГУ и другие, занимают центральное место в поддержке и развитии креативных индустрий. Эти университеты предлагают передовые образовательные программы, которые формируют востребованные навыки и компетенции, необходимые для успешной карьеры в креативной сфере. Итак, почему креативные индустрии приобретают всё большее значение для малых городов России и какую роль в их развитии могут сыграть университеты?

Малые города России сталкиваются с рядом структурных ограничений, затрудняющих активное развитие креативного сектора [3]. Среди основных препятствий выделяются следующие факторы:

1. Ограниченная доступность финансирования, обусловленная отсутствием крупных инвесторов и слабой развитостью механизмов краудфандинга.
2. Недостаточная обеспеченность квалифицированными кадрами, вызванная миграционным оттоком молодежи в мегаполисы.
3. Нехватка необходимой инфраструктуры, выражающаяся в дефиците коворкинговых пространств, арт-кластеров и выставочных площадок.

Однако малые города располагают уникальными конкурентными преимуществами, которые могут быть использованы для стимулирования развития креативных индустрий:

1. Богатое культурное наследие и ярко выраженная локальная идентичность предоставляют возможность создания оригинальных творческих продуктов.
2. Низкий уровень конкуренции и высокая степень вовлечённости местного сообщества открывают перспективы для реализации специализированных проектов.
3. Поддержка со стороны региональных органов власти, проявляющаяся в интеграции креативных индустрий в программы социально-экономического развития, создает благоприятную среду для их роста.

Анализ программ развития университетов позволяет отметить, что они выполняют системообразующую функцию в развитии креативных индустрий малых городов Российской Федерации. Их деятельность реализуется через следующие ключевые направления:

Разработка специализированных образовательных программ:

- Алтайский государственный университет – один из немногих вузов в Сибири, предлагающих широкий спектр программ в институте гуманитарных наук, направленных на развитие креативных индустрий, разработку новых продуктов и креативных технологий, а также подготовку квалифицированных кадров для устойчивого социально-экономического развития Алтайского края и региона Большого Алтая.
- Воронежский государственный технический университет поддерживает развитие образовательных программ в сфере креативных индустрий, в частности кинопроизводства, IT и дизайна.
- Вятский государственный университет реализует программы в сфере креативных индустрий: **«Творческие индустрии и медиабизнес» и «Социально-культурная деятельность».**

- Тюменский госуниверситет предлагает образовательные программы в сфере креативных индустрий: **«Управление медиа и продюсирование», «Концептуальная урбанистика».**
- Югорский государственный университет ведет обучение на программе «Управление в сфере креативных индустрий» (код направления — 43.04.01, уровень образования — магистратура).

Проведение прикладных научных исследований

- Universal University провёл исследования для креативного кластера в Воронеже, изучил индустрию компьютерных игр в Калининграде и проанализировал состояние ландшафта креативных индустрий в Норильске.
- Научно-образовательный центр «Креативные индустрии и развитие городской среды» координирует и развивает исследовательские и прикладные работы в данной сфере, готовит высококвалифицированные кадры и управляет стратегическим проектом университета «Регион. Культура. Перезагрузка».
- Казанский инновационный университет разработал методику оценки экономического потенциала креативных кластеров, применяемую в Татарстане.
- Дербентский филиал Дагестанского государственного университета разрабатывает туристические и культурные проекты, способствуя развитию древнего города.

Создание и модернизация инфраструктурных объектов

- Академия креативного образования «Универсум», лаборатория креативных и цифровых технологий «Цифровые кочевники», Комьюнити «МедиаHub» созданы в Алтайском государственном университете в рамках программы «Приоритет 2030».
- Коворкинг "ЛОФТ" в Калининграде организован Балтийским федеральным университетом для стартапов.
- Арт-резиденция «Юность» в Академгородке Новосибирска помогает реализовать творческие проекты молодых креаторов. Работают программы для резидентов в направлениях театр, музыка и фотография.

Реализация программ поддержки предпринимательства

- Акселерационная программа «Бизнес-инноваторы: Алтай-Азия» реализуется на базе Алтайского государственного университета в сотрудничестве со Стартап-студией «Открытые инновации» из Томска и поддерживается более чем 20 российскими и зарубежными бизнес-партнерами, а также опытными экспертами. Среди финалистов программы выделяются проекты, связанные с традиционными ремеслами и туризмом. Акселератор уже помог развить навыки свыше 700 молодых предпринимателей и реализовать их креативные идеи. Итогом участия в программе становятся выпускные квалификационные работы (ВКР) в формате стартапов и полноценные бизнес-проекты.
- Акселерационная программа NSU.catalyst Новосибирского государственного университета направлена на раскрытие креативного и научного потенциала участников, а также на создание и вывод на рынок технологических проектов.
- Бизнес-акселератор в Белгородском государственном университете за 2023 год поддерживает стартапы для креативного сектора экономики региона.

Установление партнерских взаимодействий

- Омский государственный технический университет в рамках программы «Приоритет - 2030» осуществляет стратегический проект «Культурная столица Сибири — Арт-резиденция креативных индустрий». Проект сосредоточен на укреплении межэтнических культурных связей в регионе и поддержке местных креативных индустрий.

- Центр креативных индустрий Томского государственного университета служит платформой для взаимодействия преподавателей и специалистов из разных областей и индустрий.
- Совместный проект реализуется Центра дизайна и креативных индустрий Псковского государственного университета и локальных фешн-брендов реализует проект «Русский стиль в современной моде».

Социокультурное воздействие

- Томский политехнический университет принимает участие в ряде проектов и программ, связанных с креативными индустриями. Например, в 2023 году стало известно, что ТПУ заключил договор с Центром развития культурных инициатив для совместной работы над проектами в культурной сфере и участием в образовательных программах Университета креативных индустрий и фестиваля «Таврида.АРТ».
- Тобольский педагогический институт им. Д.И. Менделеева развивает музейные и образовательные проекты, сохраняя историко-культурное наследие региона.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Развитие креативных индустрий в малых городах России требует комплексного подхода, в котором университеты играют ключевую роль. Обладая уникальными компетенциями, они способны не только готовить кадры для креативной экономики, но и выступать центрами генерации культурных проектов, способствующих устойчивому развитию территорий. Дальнейшие исследования могут быть направлены на анализ конкретных кейсов взаимодействия вузов с локальными творческими кластерами, а также оценку эффективности различных моделей университетского участия в поддержке креативного предпринимательства.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Howkins, John. The creative economy: How people make money from ideas / John Howkins. - London [etc.]: Allen Lane: Penguin press, 2001. - XVIII, 263.
2. Абанкина, Т. В., Николаенко Е. А., Романова В. В., Щербакова И. В. Креативные индустрии России: тенденции и перспективы развития. — Москва: Grey Matter, 2021. — 44 с.
3. Евменов, А.Д., Еникевич, Л.А., Сорвина, Т.А. Пространственное развитие инфраструктуры творческих (креативных) индустрий регионов РФ // Журнал правовых и экономических исследований. 2022. №4. С. 217-228
4. Флорида, Р. Креативный класс: люди, которые меняют будущее [Текст] / Ричард Флорида; [пер. с англ. А. Константинов]. - Москва: Классика-XXI, 2011. - 419, [3] с.

УДК: 738.84 **МРНТИ: 18.11**

Тұрсынғазы Г.
Темірбек Жүргенов атындағы ҚҰӨА, Алматы
Ғылыми жетекшісі – Карабалаева Б.Р., Өнертану магистрі, аға оқытушы

ЗАМАНАУИ ҚАЗАҚ ҚЫШ ӨНЕРІНІҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ: ЭДУАРД КАЗАРЯН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ НЕГІЗІНДЕ

АҢДАТПА

Бұл мақалада заманауи қазақ қыш өнерінің даму тенденциялары кезеңдерге бөліне отырып қарастырылады. Қыш өнерінің дәстүрлі қолөнерден көркемдік деңгейге дейін көтерілу үдерісі сараланып, оның ұлттық және заманауи көркемдік ерекшеліктері талданады. Сондай-ақ зерттеу барысында Эдуард Казарьян, Ришат Қожахметов, Жанна Нөгербек сынды белгілі шеберлердің шығармашылығына тоқталып, олардың қазақ қыш өнеріне қосқан үлесі мен стильдік ерекшеліктері талқыланады. Мақалада қыш өнерінің жаңа бағыттары мен даму перспективаларына назар аударылып, оның қазіргі заманғы көркемдік үрдістермен байланысы ашып көрсетіледі.

ТІРЕК СӨЗДЕР: қазақ керамикалық өнері, шығармашылығы, өнердің дамуына қосқан үлесі.

Турсунгазы Г.
Казахская национальная академия искусств имени Темирбека Жургенова, Алматы
Научный руководитель – Карабалаева Б.Р., магистр искусствоведения

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСКОГО КЕРАМИЧЕСКОГО ИСКУССТВА: НА ПРИМЕРЕ ТВОРЧЕСТВА ЭДУАРДА КАЗАРЯНА

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются тенденции развития современного казахского керамического искусства, разделенные на этапы. Анализируется процесс его эволюции от традиционного ремесла до художественного уровня, а также исследуются национальные и современные художественные особенности. В рамках исследования рассматривается творчество известных мастеров, таких как Эдуард Казарян, Ришат Кожахметов и Жанна Ногербек, анализируется их вклад в развитие казахской керамики и индивидуальные стилевые черты. В статье уделяется внимание новым направлениям и перспективам развития керамического искусства, а также его связи с современными художественными процессами.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: казахское керамическое искусство, творчество, вклад в развитие искусства.

Tursyngazy G.
Temirbek Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts, Almaty
Scientific Advisor – Karabalaeva B.R., Master of Art Studies, Senior Lecturer

DEVELOPMENT TRENDS OF MODERN KAZAKH CERAMIC ART: BASED ON THE WORKS OF EDUARD KAZARYAN

ABSTRACT

This article examines the development trends of contemporary Kazakh ceramic art, structured into distinct stages. The evolution of ceramics from traditional craftsmanship to an

artistic level is analyzed, highlighting its national and modern artistic characteristics. The research focuses on the works of renowned masters such as Eduard Kazaryan, R. Kozhakhmetov, and Zh. Nogherbek, assessing their contributions to Kazakh ceramic art and their unique stylistic features. The article also explores new directions and future prospects for ceramic art, as well as its connection to contemporary artistic processes.

KEYWORDS: Kazakh ceramic art, creativity, contribution to the development of art.

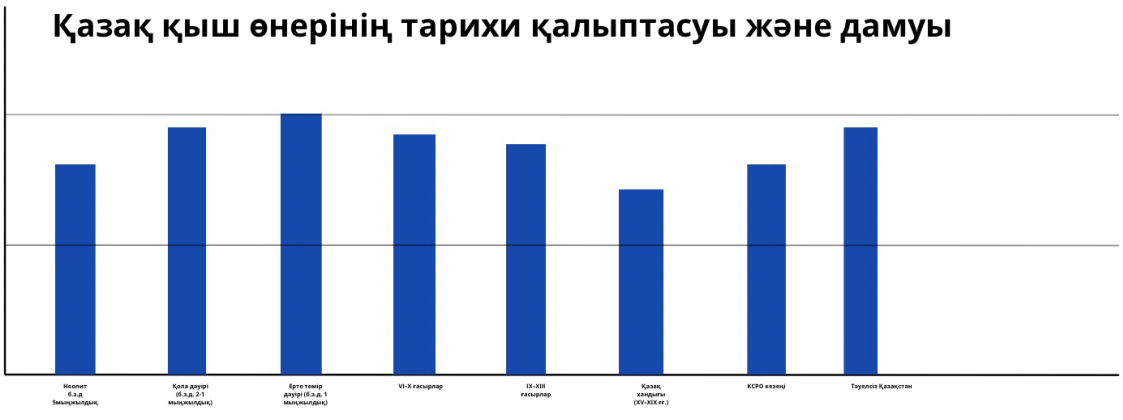
Қазақ қыш өнері — Қазақстан аумағында ежелден дамып келе жатқан қолданбалы өнердің маңызды саласы. Бұл өнердің түп-тамыры тереңге кетіп, ежелгі дәуірлерден бастау алады. Қыш бұйымдар тек тұрмыстық қажеттіліктер үшін ғана емес, сонымен қатар мәдениет пен өнердің айнасы ретінде де маңызға ие.

Қазақстан аумағында қыштан жасалған алғашқы бұйымдар неолит дәуірінен (б.з.д. 5-мыңжылдық) бастап пайда болды. Археологиялық қазба жұмыстары барысында табылған қыш ыдыстар, әсіресе Жезқазған, Ботай, Бегазы-Дәндібай мәдениеттерінің мұралары, қыш бұйымдарының сол дәуірде кеңінен қолданылғанын дәлелдейді. Бұл кезеңде ыдыстардың беті қарапайым өрнектермен әшекейленіп, көбінесе күнделікті тұрмыста қолданылатын болды [1,132б].

Қола дәуірінде (б.з.д. 2-1 мыңжылдық) қыш өнері айтарлықтай дамыды. Осы кезеңде қыш бұйымдарының формасы күрделеніп, ыдыстардың сапасы жақсарды. Қыш шеберлері ыдыстарды күйдіріп, оларды берік ету әдістерін жетілдірді [2,33б].

VI–X ғасырлар аралығында түркілер дәуірінде қыш өнері жаңа сатыға көтерілді. Қалалық мәдениеттің қалыптасуы қыш өндірісінің дамуына ықпал етті. Түркілердің ірі қалалары — Тараз, Отырар, Сауран сияқты орталықтарда қыш шеберханалары пайда болды. Бұл шеберханаларда күнделікті тұрмысқа қажетті ыдыстармен қатар құрылысқа арналған қыш кірпіштер мен өрнекті қыш тақталар (терракота) жасалды. Отырардың қыш бұйымдары өзінің сапасы мен әсемдігімен ерекшеленді [3,57б].

Бұл кезеңдерден кейін, қазақ даласында қазақ хандығы құрылды. Қазақ хандығы құрылған кезеңде (XV–XIX ғғ.) қыш өнері тұрмыстық сипатта кеңінен дамыды. Қазақ халқы негізінен көшпелі өмір салтын ұстанғанымен, отырықшы өңірлерде қыш бұйымдары кеңінен қолданылды. Құмған, саптыаяқ, құмыра сияқты ыдыстардың қолданылуы жиі кездеседі. Сонымен қатар, қыш кірпіштер мен мешіттердегі сәндік элементтер де осы кезеңнің айғағы [4,123б]. Жалпы, қазақ халқы көшпелі өмір салтын ұстанғандықтан, керамика өндірісі басқа отырықшы халықтарға қарағанда кеңінен таралмады. Көшпенді тұрмысқа ыңғайлы ағаш, металл және былғарыдан жасалған бұйымдар басымдыққа ие болды. Соған қарамастан, қазақ даласындағы қалаларда қыш өнері үздіксіз дамып, жаңа дәуірлерде өзіндік ерекшеліктерін сақтап қалды (1-сызба).

1-сызба

Қыш өнері тек Қазақстанда ғана емес, Батыс Еуропада да ғасырлар бойы дамып,

бүгінде заманауи өнердің маңызды бөлігіне айналды. Орта ғасырларда (XII-XVI ғасырлар) готикалық сәулет өнерінде қыштан жасалған мүсіндер, витраждар және сәндік элементтер кеңінен қолданылды. Қазіргі уақытта Еуропадағы көптеген суретшілер мен дизайнерлер керамиканы шығармашылық жұмыстарында пайдаланады.

Британдық суретші Грейсон Перри өз өнерінде керамикалық вазаларды пайдаланып, оларды заманауи эстетика мен әлеуметтік тақырыптарға негіздейді [5]. Француз дизайнері Жан-Шарль де Кастельбажак қыш бұйымдарын заманауи сән индустриясында қолдануда [6].

XXI ғасырда қазақ қыш өнері жаңа серпін алып, дәстүрлі әдістер мен заманауи технологиялардың үйлесімі негізінде қарқынды дамып келеді. Егер бұған дейін қыш өнері негізінен тұрмыстық мақсатта қолданылып, құмыра, кесе, табақ сияқты заттарды жасаумен шектелсе, бүгінде ол нағыз көркемдік деңгейге көтерілді. Қыштан жасалған бұйымдар интерьер дизайнында кеңінен қолданылып, заманауи үйлер мен кеңселердің ажырамас бөлігіне айналды. Осы тұрғыда көркемдік деңгейге жұмыс жасап жүрген шеберлердің бірі – Эдуард Казарян.

Эдуард Казарян 1964 жылы Қазақстанның Алматы қаласында дүниеге келген. 1990-жылдардың басында ол жас қазақстандық суретшілер мен мүсіншілердің Еуропада (Франция, Германия, Бельгия) өткен алғашқы көрмелерінде өз өнерін таныстырды, сондай-ақ Қазақстан, Ресей, Германия және АҚШ-та жеке көрмелерін ұйымдастырды [7]. Оның шығармашылығы заманауи қазақ қыш өнерінің дамуына елеулі әсер етті. Ол қыш өнерінің дәстүрлі әдістерін заманауи мүсін өнерімен ұштастыра отырып, жаңа бағыттар мен тәсілдерді енгізді. Мысалы Э.Казарянның ең танымал туындыларының бірі – «Балықшылар отбасы» (1-сурет). «Балықшының отбасы» (2012) атты жұмысы керамикалық өнердің ерекше үлгісі. Шамот және глазурь техникасында орындалған, өлшемдері 220x220x15 см. Композицияның дөңгелек формасы тұтастық, бірлік және отбасы ұғымымен тығыз байланысып тұр. Композицияда отбасы мүшелері бейнеленген: орталықта үлкен екі фигура – ата-ана, олардың ортасында бала немесе балықшының өмірімен байланысты символикалық кейіпкер орналасқан. Бейнелердің пішіндері абстракцияланған және геометриялық элементтерге жақындатылған. Сызықтардың қиылысуы мен түрлі-түсті аймақтардың бөлінуі кубизм мен модернизмнің әсерін байқатады. Жұмыстың визуалдық құрылымында мозаикалық тәсіл қолданылған, бұл әрбір бөліктің маңыздылығын арттырады және композицияға динамика береді.

Сонымен қатар, түрлі-түсті бояуды белсенді түрде қолданған. Көк және жасыл теңізді, сары мен қызыл күн мен жылулықты бейнелейді. Контрастылы түстер мен қара контурлар фигуралардың пішінін айқындап, көрерменнің назарын негізгі бөлікке аударады. Материалдың фактурасы да маңызды рөл атқарып тұр. Шамоттың өрескел, табиғи беті мен глазурьдің жылтыр қабаты текстуралық қарама-қайшылықтар туындатып, жұмысқа қосымша әсер береді. Бұл автордың қолөнерлік тәсілінің бір ерекшелігі.

Шебердің кезекті «Алтын қала» (2-сурет) жұмысы шамоттан жасалған және глазурьмен өңделген, ол өнер туындысына ерекше текстуралық және визуалдық сипат береді.. Туындының композициясы динамикалық және символизмге бай. «Алтын қалада» үйлер, сәулеттік элементтер, адам бейнелері, мифологиялық кейіпкерлер мен жануарлар бірігіп, күрделі көркемдік құрылым жасайды. Суретші қала пейзажын нақты геометриялық элементтер арқылы емес, органикалық және еркін пішіндермен бейнелеген. Композициядағы сызықтар үзілмей, бір-бірімен байланысып, қала мен оның тұрғындарының біртұтастығын көрсетеді. Осылайша, Казарьян қарапайым қала көрінісін емес, оның рухын, энергетикасын жеткізуге ұмтылғандай. Бұл туындының символдық мәні терең.

Эдуард Казарянның «Көк ат» (3-сурет) туындысы геометриялық пішіндерден құралған конструкция ретінде жасалған. Суретші жылқы бейнесін абстрактілі стильде шешіп, оны қарапайым формалар арқылы бейнелеген. Аттың денесі тікбұрыштар мен цилиндрлерден құралса, басы үшбұрышты пішінмен ерекшеленеді. Туындыда

қолданылған ашық және қанық түстер – көк, сары, қызыл және қара – жұмыстың декоративтілік деңгейін арттырып, оны кеңістікпен ерекше қарым-қатынасқа түсіреді.

Қазақ мәдениетінде жылқы – еркіндік пен күштің белгісі. «Көк ат» атауы да бекер емес. Көк түс қазақ мифологиясында аспан мен рухани тазалықты білдіреді. Сонымен қатар, бұл туынды көшпелі мәдениетке деген құрметтің көрінісі ретінде де қарастыруға болады. Қазіргі заманғы урбанистік стильдегі бұл жылқы бейнесі дәстүр мен жаңашылдықтың бірлігін бейнелейді. Жалпы, шебердің «Көк ат» туындысы қазақ қыш өнерінің шекарасын кеңейтіп, оны жаңа көркемдік деңгейге шығарады. Геометриялық абстракция, батыл түстер мен дәстүрлі символизмнің үйлесуі бұл жұмысты ерекше заманауи етіп көрсетеді

Қорытындылай келе, қыш өнері – адамзат мәдениетінің ең көне және маңызды көркемдік формаларының бірі. Ол ғасырлар бойы дамып, тұрмыстық мақсаттан бастап рухани және эстетикалық мағынаға ие дербес өнер түріне айналды. XX-XXI ғасырларда қыш өнері жаңа концептуалды бағыттармен толықты, оның шекаралары кеңейіп, мүсін, архитектура және инсталляциямен тығыз байланыс орнатты.

Эдуард Казарян – қыш материалымен жұмыс істеудің дәстүрлі тәсілдерін жаңаша интерпретациялаған заманауи суретші. Оның жұмыстары тек техникалық шеберлікпен ғана ерекшеленбейді, сонымен қатар оларда терең концептуалды ой, кеңістіктік құрылымдар және мифологиялық, символдық мағыналар бар. Оның туындылары – қыш өнерінің мүсіндік формамен, инсталляция элементтерімен және заманауи көркемдік тұжырымдамалармен үйлесімінің айқын мысалы.

Казарянның «Көк ат», «Үй-қала» және «Алтын қала» атты жұмыстары оның шығармашылық бағытын айқын көрсетеді. Бұл туындылар қыштан жасалғанымен, олардың тек дәстүрлі керамикаға жатқызылуы жеткіліксіз. Себебі олардың формасы, кеңістіктегі орналасуы және көрерменмен өзара байланысы оларды мүсіндік өнер мен инсталляция өнеріне жақындатады. Бұл жерде сұрақ туындайды: бұл туындылар қыш өнері ме, мүсін бе, әлде инсталляция ма?

Бұл сұраққа жауап беру үшін алдымен әрбір өнер түрінің ерекшеліктерін қарастыру қажет. Қыш өнері негізінен керамикалық материалдармен жұмыс істеуді қамтиды және тарихи тұрғыда қолданбалы өнерге жатқызылды. Алайда XX ғасырдан бастап қыш тек тұрмыстық бұйымдар жасаудың құралы ғана емес, дербес көркемдік форма ретінде қарастырыла бастады. Ал мүсіндік өнер кеңістікте көлемді объектілерді құруға бағытталған және көбінесе мәрмәр, металл немесе гипс сияқты материалдармен жұмыс істейді. Инсталляция өнері болса, көркемдік объектінің кеңістіктегі контекстіне ерекше назар аударып, көрерменнің оны қабылдауына әсер ететін орта қалыптастырады.

Осы анықтамаларға сүйене отырып, Казарянның жұмыстары үш бағыттың тоғысында тұрғанын көруге болады. Біріншіден, олар қыш материалынан жасалғандықтан, қыш өнерінің бір бөлігі ретінде, ал екіншіден, олардың формасы мен құрылымы дәстүрлі мүсіндік тәсілдерге жақын, өйткені әрбір жұмыс дербес мүсіндік жұмыс ретінде көрінеді. Үшіншіден, бұл туындылар инсталляциялық сипатқа ие, себебі

олар белгілі бір кеңістікте орналастырылып, қоршаған ортамен және көрерменмен өзара байланыс орнатады.

Осылайша, Казарянның шығармашылығы қыш өнерін мүсіндік және инсталляциялық формалармен біріктіру арқылы жаңа көркемдік деңгейге көтереді. Оның жұмыстары тек эстетикалық объектілер ғана емес, кеңістікті өзгертетін және көрерменнің қабылдауына әсер ететін өнер туындылары. Бұл – дәстүрлі қыш өнерінің шеңберінен шығып, оны заманауи өнердің жаңа бағытқа сәйкестендірудің жарқын мысалы.

Казарянның жұмыстары қыш өнерінің, мүсіндік пластиканың және инсталляцияның тоғысында тұр. Олар материалдық жағынан қыш өнеріне жатады, бірақ олардың мүсіндік құрылымы мен кеңістіктегі орны мүсін өнерінің заңдылықтарына бағынады. Сонымен қатар, олардың көрерменмен қарым-қатынасы, оларды орналастыру тәсілі және олардың кеңістікпен өзара әрекеттесуі бұл туындыларды инсталляция өнерінің аясында қарастыруға мүмкіндік береді.

Эдуард Казарянның шығармашылығы – заманауи қыш өнерінің шекараларын кеңейтіп, оны мүсіндік және инсталляциялық өнермен біріктірудің мысалы. Оның жұмыстары қыш материалымен жұмыс істеудің тек дәстүрлі тәсілдеріне сүйенбейді, керісінше, оны жаңа көркемдік контекстте қарастырады. Осылайша, ол қыш өнерін заманауи мүсіннің және кеңістіктік инсталляцияның элементтерімен байыта отырып, оны жоғары көркемдік деңгейге көтереді. Бұл – дәстүр мен жаңашылдықтың, материалдық және концептуалды ізденістердің синтезі, заманауи қыш өнерінің болашағын анықтайтын шығармашылық тәжірибе.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан археологиясы: Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқу құралы. Алматы 2009. – 570 б
2. Қазақстан тарихы: Мұғалімге арналған нұсқаулық. Жалпы білім беретін мектептің 5-сынып Қ 18 мұғаліміне арналған құрал/С.Р. Ахметова, А.М. Ибраева, А.А. Құлымбетова және т.б. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2017.-176 б.
3. Қазақстан тарихы (көне заманнан бүгінге дейін). Бес томдық. 1-том. — Алматы: Атамұра, 2010.—59 ISBN 978-601-282-026-3
4. Түркі-славян әлемі этнотарихи және социомәдени диалогтың үлгісі ретінде: монография / жауапты ред., Г.Б. Хабижанова. - Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 250 б
5. Өнер тарихына кіріспе. I бөлім: оқу құралы / Г.А. Мейірманова.- Алматы: Қазақ университеті, 2017. 192 б.

УДК 7.036.8 **МРНТИ 18.11**

Тоқмырза М.
Темірбек Жүргенов атындағы ҚҰӨА, Алматы
ғылыми жетекші: аға оқытушы, Өнертану магистрі Карабалаева.Б.Р

АЛМАГҮЛ МЕҢЛІБАЕВА ӨНЕРІНДЕГІ ФЕМИНИСТІК КӨЗҚАРАСТАР ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ КОНЦЕПЦИЯ

АҢДАТПА

Ұсынылған мақалада Алмагүл Меңлібаева шығармашылық жолы мен туындыларының терең талдауына, сондай-ақ қазақстандық заманауи өнердегі маңыздылығына бағытталған. Ерте кезеңдегі жұмыстары мен шығармашылық ізденістері, ұлттық дәстүр мен заманауи тенденциялардың ұштасу, өнерге деген көзқарасы, шығармашылықтағы идеялар мен тақырыптардың қалыптасуы жайлы сөз етілген. Кескіндеме, видеоарт, фотосурет және инсталляция жанрларындағы инновациялық әдістері талданды. Қазақстандық заманауи өнердегі орны, мәдениет пен тарихты бейнелеудегі ықпалы, ұлттық және жаһандық контекстегі рөлі қарастырылды. Алмагүл Меңлібаеваның өнерінде әйел бейнесінің қалай көрініс табатынын, оның шығармаларындағы гендерлік мәселелердің көркемдік интерпретациясын және қазақстандық контекстегі феминистік көзқарастарды зерттеуге бағытталады.

ТІРЕК СӨЗДЕР: Қазіргі заманғы өнер, мәдениет, өнер, қазақстандық өнер, феминизм.

Токмырза М.
КНПК им. Темирбека Жургенова, Алматы
научный руководитель: магистр искусствоведения Карабалаева.Б. Р

ФЕМИНИСТСКИЕ ВЗГЛЯДЫ И ТВОРЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ В ИСКУССТВЕ АЛМАГУЛЬ МЕНЛИБАЕВА

АННОТАЦИЯ

Предложенная статья посвящена биографии Алмагуль Менлибаевой, её творческому пути и анализу произведений, а также её значимости в современном казахстанском искусстве. Рассматриваются ранние работы и творческие поиски, сочетание национальных традиций и современных тенденций, её взгляд на искусство, формирование идей и тем в творчестве. Анализируются инновационные методы в таких жанрах, как живопись, видеоарт, фотография и инсталляция. Также исследуется её роль в современном казахстанском искусстве, влияние на культуру и историю, её место в национальном и глобальном контексте.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Современное искусство, культура, искусство, казахстанское искусство, феминизм.

Tokmyrza M.
Temirbek Zhurgenov NPO, Almaty
Scientific Supervisor: Senior Lecturer, master of Art History Karabalaeva.B. R

FEMINIST VIEWS AND CREATIVE CONCEPT IN THE ART OF ALMAGUL MENLIBAYEVA

ABSTRACT

The proposed article focuses on the biography of Almagul Menlibayeva, her creative journey, and an in-depth analysis of her works, as well as her significance in contemporary Kazakhstani art. It examines her early works and artistic explorations, the fusion of national traditions and modern trends, her perspective on art, and the formation of ideas and themes in her work. Innovative methods in genres such as painting, video art, photography, and installation are analyzed. Additionally, her role in contemporary Kazakhstani art, her influence on culture and history, and her place in both national and global contexts are explored.

KEYWORDS: Contemporary art, culture, art, Kazakhstani art, feminism.

КІРІСПЕ

Алмагүл Меңлібаеваның шығармашылығы қазіргі Қазақстанның мәдени және әлеуметтік жағдайын бейнелеп қана қоймай, ұлттық өнердің халықаралық аренадағы беделін арттыруда маңызды рөл атқарады. Оның туындылары қазақ халқының көшпенділік мұрасын, мифологиялық және салт-дәстүр элементтерін қазіргі заманғы өнер тіліне бейімдеп, жаңа эстетикалық бағыт қалыптастырады. Шетелдік көрмелер мен аукциондардағы табысты қатысуы арқылы қазақстандық өнердің әлемдік нарықтағы орнын нығайтады, мәдени алмасу мен өзара түсіністікті дамытады.Қазіргі заманғы әлеуметтік және саяси құбылыстарды, тарих пен қазіргі уақыт арасындағы байланыстарды тереңінен суреттейді, осылайша қоғамдағы өзекті мәселелерге шығармашылық көзқарас қалыптастырады. Қазіргі қазақ өнерінде феминизм тақырыбы әлі де жаңа бағыттардың бірі болып саналады. Алмагүл Меңлібаева өз шығармашылығында әйел болмысы, дәстүрлі қоғамдағы әйел рөлі, оның еркіндігі мен шектеулері сияқты мәселелерді көтереді. Бұл зерттеу қазақстандық өнердегі гендерлік дискурс пен әйелдер бейнесінің трансформациясын тереңірек түсінуге көмектеседі.

Қазақстанда феминизм мен әйел өнерінің ерекшеліктері әлі де қалыптасу кезеңінде. Зерттеу барысында қазақ өнеріндегі феминистік тенденцияларды анықтап, олардың қай бағытта дамып жатқанын көрсетуге болады. Алмагүл Меңлібаеваның шығармашылығынан қазақ қоғамындағы әйел рөлінің эволюциясын көрсетуге мүмкіндік туады. Бұл зерттеу қазақ өнеріндегі феминизм тақырыбын ғылыми түрде жүйелеп, Алмагүл Меңлібаеваның шығармашылығы арқылы ұлттық мәдениет пен заманауи гендерлік дискурстың байланысын тереңірек ашуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, қазақ әйел өнерінің ерекшеліктерін жаңа қырынан танытуға, қазақ мәдениетінде феминизмнің орны бар екенін дәлелдеуге үлес қосады. Қазақтың дәстүрлі мәдениетінде әйел тек отбасының сақтаушысы ретінде қарастырылады, ал Меңлібаева оны еркін, дербес, заманауи тұлға ретінде бейнелейді. Бұл көзқарастың мәнін терең зерттеу – жаңалықтың бірі болмақ.

Кеңес дәуірінде Қазақстандағы өнер негізінен социалистік реализм идеологиясына бағынышты болды. Бұл кезеңде әйел бейнесі көбінесе еңбеккер, ана және батыр ретінде сипатталды. Мысалы, қазақ суретшілері әйелдерді өндірістегі, ауыл шаруашылығындағы немесе отбасы аясындағы идеалданған кейіпте бейнеледі. Дегенмен, бұл кезеңде әйелдерге арналған жеке көркемдік дискурс қалыптаса қойған жоқ. 1991 жылы Қазақстан тәуелсіздігін алғаннан кейін, қоғамдағы әлеуметтік және мәдени өзгерістер әйелдердің өнердегі орнын жаңа қырынан қарастыруға мүмкіндік берді. Осы кезеңде ұлттық дәстүрлер мен жаһандану процестері қатар жүріп, әйел шығармашылығының жаңа бағыттары қалыптаса бастады. Қазақ өнеріндегі феминизм мәселесін көтерген алғашқы суретшілердің бірі – Алмагүл Меңлібаева. Ол өз шығармашылығында әйел бейнесін тек дәстүрлі емес, сонымен қатар заманауи, күрделі, қарама-қайшылыққа толы тұлға ретінде қарастырады. Оның шығармалары патриархаттық жүйе, көшпенді мәдениеттегі әйелдің рөлі, еркіндік пен шектеулер тақырыптарын қамтиды. Соңғы жылдары Қазақстанда феминистік арт-қозғалыстар күшейе түсті. TEDxAbayStWomen конференциялары мен FemAgora фестивалі осы бағыттағы ең ірі платформаларға айналды. Олар гендерлік теңдік, әйел құқығы және әйелдер шығармашылығының дамуына ықпал етеді. Қазіргі таңда қазақ өнерінде феминизм

тек әйел құқығы мәселелерімен шектелмей, гендерлік теңдік, әйел мен ер адамның қоғамдағы жаңа рөлі, әлеуметтік әділеттілік мәселелерін де қамтуда. Бұл үрдіс әйел суретшілердің өз ойын еркін жеткізуіне, қоғамдағы мәселелерді ашық көрсетуіне жол ашып отыр. Қазақ өнерінде феминизм ұғымы біртіндеп қалыптасып, дамып келеді. Алмагүл Меңлібаева жұмыстары арқылы әйел мәселелері тек өнерде ғана емес, бүкіл қоғамда кеңінен талқылана бастады. Бұл қозғалыстың болашағы үлкен, өйткені ол ұлттық мәдениет пен жаһандық өзгерістердің тоғысында жаңа бағыттарды анықтауда.

Алмагүл Меңлібаева – заманауи қазақстандық өнердің көрнекті өкілі. Ол көпсалалы суретші ретінде кескіндеме, видеоарт, фотосурет және инсталляция жанрларында шығармашылық тәжірибесін дамытып, халықаралық деңгейде мойындалды. Оның өнері уақыт өте келе эволюцияға ұшырап, жаңа формалар мен әдістерді қамтыды. Суретші туындылары мәдени идентичность, көшпенділік мұра, мифологиялық жүйелер мен заманауи әлеуметтік-саяси құбылыстарды бейнелейді. Алмагүл Меңлібаева шығармашылығы қазақ өнерінің жаңғыруын, сонымен қатар әлемдік өнер нарығында қазақстандық авторлардың орнын бекітуге үлкен үлес қосады. Суретші жұмыстарында әйелдің рөлі, ұлттық болмыс, экология, энергия, неоколониализм сияқты маңызды тақырыптарды зерттейді, соның ішінде Орталық Азия халықтарының комсологиясы мен мифологиясын шебер үйлестіру де бар. Туындылар трансформацияны көрсетумен қатар, тарих, мәдениет және жаңа болмысты іздеу тәжірибесінің өзара байланыс әлеуетін аша отырып, болашақтың визуал сценарийін де ұсынады.

Алмагүл Меңлібаева өзінің шығармашылық жолын кескіндеме саласында бастады. Бұл кезеңдегі жұмыстары ұлттық мәдениет пен дәстүрлерге негізделген, онда қазақ халқының мифологиясы мен фольклорының элементтері айқын көрінеді. Оның ерте туындылары дәстүрлі мотивтерді заманауи көркемдік тілмен үйлестіре отырып, ұлттық болмысты зерттеуге бағытталды. Уақыт өте келе Меңлібаева өзінің көркемдік өрісін кеңейтіп, видеоарт, фотосурет және инсталляция сияқты жаңа медиумдарға бет бұрды. Бұл өзгеріс оның өнерінде әлеуметтік, мәдени және гендерлік мәселелерді тереңірек зерттеуге мүмкіндік берді. Оның жұмыстары көбінесе әйелдердің қоғамдағы рөлі, ұлттық бірегейлік және жаһандану тақырыптарын қамтиды.

“Трансформация” : Бұл видеоарт жұмысында Меңлібаева қазақ мәдениетіндегі әйелдердің рөлін зерттейді, дәстүр мен заманауи өмір арасындағы шиеленісті көрсетеді. Видео дәстүрлі киім киген әйелдердің заманауи қалалық ортада бейнеленуі арқылы мәдени трансформацияны бейнелейді.

“Көшпенділердің мұрасы”: Бұл фотожоба қазақтың көшпенді мәдениетінің қазіргі заманғы көріністерін зерттейді. Меңлібаева дәстүрлі көшпенді өмір салты мен қазіргі урбанизация арасындағы байланыстарды көрсетеді, ұлттық мұраның сақталуы мен өзгеруін бейнелейді.

Келесі туынды атауы – “My Waters Older Than the Sun” (Менің суларым күннен де ескі). Бұл атау өте поэтикалық әрі философиялық мәнге ие. Ол уақыттың шексіздігін, табиғаттың мәңгілігін және адамзаттың түп-тамырына деген байланысын меңзейтіндей. “Су” ұғымы көбінесе өмірдің бастауы, жаратылыс, жандану символы ретінде қабылданады, ал “күннен де ескі” деген тіркес оның алғашқы, мәңгілік күшін көрсетеді. Жұмыста дәстүрлі текстильдік әдістер (тігін, кесте тігу) мен заманауи фотография, цифрлық манипуляциялар үйлескен. Бұл “Cyber Textile” тұжырымдамасына сай келеді, яғни өнердің технологиямен бірігуін көрсетеді. Туындыда фотосуреттердің үстіне түрлі түсті жіптермен тігін өрнектері жүргізілген, бұл өткен мен бүгінді байланыстыратын символ іспетті.

• Текстильдің тарихи рөлін қайта қарастыру, оның рухани мағынасын жаңғырту.

• Әйелдердің өнердегі және дәстүрлі кәсіптердегі рөлін көрсету.

• Мәдени жады мен постколониалдық дискурс: қазақтың немесе басқа да көшпенді халықтардың дәстүрлі өнерінің қалай өзгеріске ұшырағанын бейнелеу.

• Кибер-кеңістіктегі (заманауи технологиядағы) дәстүрлі өнердің орнын анықтау.

Үш бөліктен тұратын композицияда қозғалыс пен трансформация сезімі байқалады. Әсіресе, оң жақ бөліктегі бейненің жіптер арқылы бөлшектенуі мен бір мезетте байланысуы – адамның мәдени және жеке идентичностіндегі күрделі өзгерістерді көрсетеді. “My Waters Older Than the Sun” – дәстүрлі текстиль мен заманауи өнердің түйісуін зерттейтін, уақыт пен кеңістікті байланыстыратын, әйел шығармашылығын дәріптейтін маңызды жұмыс. Бұл тек өнер туындысы ғана емес, постколониалдық және гендерлік теория тұрғысынан да терең ой салатын көркемдік манифест.

Бұл жобада өнер мен дәстүрдің түйісуі, сонымен қатар, заманауи технологиялардың дәстүрлі өнерге ықпалы туралы мәселе көтеріледі. Авторлар тарихи тұрғыда әйелдердің текстиль өнеріндегі рөлін атап көрсетіп, оның қалай индустрияландыру мен патриархалдық нормалар арқылы коммерцияландырылғанын және бастапқы рухани мәнін жоғалтқанын көрсетеді. “Cyber Textile” концепциясы дәстүрлі текстиль өнерін жаңаша көруді ұсынады, оны тек сәндік немесе коммерциялық өнім ретінде емес, табиғат пен руханияттың бір бөлігі ретінде қайта қарастырады. Бұл идея постколониалдық дискурспен де тығыз байланысты, өйткені ол ұлттық мәдениеттің түпкі мәнін қайтаруға және оны қазіргі заманға лайықтауға бағытталған.Жалпы, бұл жоба өнердің технологиямен үндесуін, оның алғашқы сакралды мағынасын қайтару қажеттілігін алға тартады. Бұл өте өзекті әрі заманауи көзқарас, өйткені жаһандану қарқынды дамуымен дәстүрлі өнердің түпкі мәні жиі екінші орынға ығысады.

“Scream. My Waters Older Than the Sun”

Бұл жұмыс “Cyber Textile” жобасының бір бөлігі ретінде ұсынылған. Негізгі идея – текстильдің тарихын, әйел шығармашылығының рөлін және технологияның мәдениетке әсерін зерттеу.

Жұмыс фотосурет пен текстиль элементтерін біріктіреді. Жіптер арқылы бет-бейнелер бөлшектеніп, қайта жинақталғандай әсер береді. Түстердің контрастылығы (қызыл, көк, қара) эмоциялық шиеленісті күшейтеді. Айғайлап тұрған бейне – әйелдің үнсіздігін бұзу, дауысты шығару символы. Бұл постколониалдық және гендерлік дискурсқа сай келеді. Жіптердің бет әлпетті жабуы – бір мезетте тұмшалау және тарихты қайта тігудің метафорасы. Бұл технологияның дәстүрлі өнерді өзгертуін де көрсетеді.

Cyber Textile концепциясы – жасанды интеллект пен қолөнерді біріктіру арқылы өткен мен болашақты байланыстыру әрекеті. Автор әйелдердің өнердегі орны туралы айтып, текстильді өнердің маңызды мәдени элемент екенін көрсетеді, индустриализация мен технология ұлттық дәстүрлерді көлеңкеде қалдырғанын атап өтеді. Экологиялық және мәдени тұрақтылықты сақтау үшін, дәстүрлі өнерге жаңа контекст беру қажет екенін ұсынады. Бұл туынды тек визуалды эксперимент емес, қазіргі заманғы өнердегі өзекті мәселелерді қозғайтын терең концептуалды шығарма. Ол дәстүр мен болашақтың тоғысуын, технология мен қолөнердің диалогын көрсетеді.

Осы бағытта жұмыс жасап келе жатқан Мөлдір Сағындықтың шығармашылығын айта кетсек болады. Екі суретші де ұлттық мәдениет пен заманауи өнер тәсілдерін үйлестіре отырып, әлеуметтік және мәдени тақырыптарды зерттейді. Меңлібаеваның жұмыстары ұлттық идентичность пен мәдени трансформацияға тереңірек үңілсе, Сағындықтың шығармашылығы жеке тәжірибе мен эмоцияларға негізделген, бұл олардың өнерін ерекше және маңызды етеді. Екеуі де феминизм, әйел шығармашылығы, дәстүр мен жаңа технологияның байланысын зерттейді. Бірақ Меңлібаеваның әдісі көбіне постмодернистік және концептуалды, ал Сағындықтың жұмыстары көбіне қолөнерге және материалдық мәдениетке бағытталған. Екеуінің де шығармашылығында әйел тәжірибесі, мәдени жады, ұлттық бірегейлік мәселелері көтерілгенімен, олар әртүрлі әдістер қолданады:

• Меңлібаева – видеоарт, фотосурет, инсталляция, цифрлық өнер арқылы жұмыс істейді.

• Сағындық – кесте, тоқыма, қолөнер элементтерін зерттейді.

Олардың шығармалары Қазақстандағы заманауи өнердің эволюциясын, оның халықаралық аренадағы орнын көрсетеді.

Қорытынды. Суретші шығармашылығы постсоветтік кеңістіктегі өнердің эволюциясын көрсетіп қана қоймай, сондай-ақ постколониализм, феминизм, жаһандану, экологиялық дағдарыс және ұлттық бірегейлік секілді өзекті тақырыптарды қозғайды. Ол өнердегі дәстүрлі әдістерді жаңашыл медиамен ұштастырып, кескіндеме, видеоарт, фотосурет, инсталляция және текстиль өнері арқылы жаңа көркемдік тіл қалыптастырды.

Алмагүл Меңлібаеваның шығармашылық жолы 1990-жылдары басталды. Бұл кезең – Қазақстанның саяси, экономикалық және мәдени тұрғыдан қайта қалыптасу кезеңі еді. Кеңестік цензурадан босап шыққан суретшілердің көпшілігі жаңа көркемдік құралдар іздеп, заманауи өнердің жаңа бағыттарына бет бұрды. Меңлібаеваның алғашқы жұмыстары кескіндеме мен фотосуретке негізделген еді, бірақ ол біртіндеп жаңа медиаға – видеоарт пен инсталляцияға көбірек көңіл бөле бастады.

Оның ерте кезеңдегі жұмыстарының басты ерекшелігі – дәстүр мен заманауилықтың тоғысуы. Қазақтың фольклоры мен мифологиясы оның шығармаларында жаңа мәнге ие болды. Бұл кезеңдегі ең маңызды жұмыстарының бірі – “Жібек жолы” (Silk Road) жобасы. Бұл серияда ол әйелдер бейнесі мен олардың тарихи-мәдени рөлін зерттеді. 2000-жылдардың басынан бастап, Меңлібаева видеоарт пен мультимедиялық инсталляцияларға көбірек назар аударды. Оның жұмыстары көптеген халықаралық көрмелерде көрсетілді.

“Степь барокко” (Steppe Baroque) – бұл жұмысы арқылы ол қазақ көшпенді мәдениеті мен Батыс өнеріндегі барокко стилін ұштастырады. Бұл колониализм мен мәдени тоғысу мәселелерін көтерген маңызды жоба болды.

“Өлілермен сөйлесу” (Talking to the Dead) – бұл видеоартында ол постсоветтік Қазақстандағы ұмыт қалған тарихи оқиғалар мен репрессия құрбандары туралы баяндайды.

“Көшпенділердің жаңа мифологиясы” – бұл серияда жаһандану дәуіріндегі қазақ қоғамының өзгерісін суреттейді. Бұл кезеңде оның шығармашылығында әйел тақырыбы ерекше орын алды. Ол қазақ әйелінің заманауи қоғамдағы рөлін, оның тарихи және мәдени контекстегі бейнесін талдады. Оның көптеген туындылары постфеминистік дискурсты ұстанады, яғни әйел тек дәстүрлі рөлде ғана емес, сонымен қатар мәдениетті қалыптастырушы тұлға ретінде де көрсетіледі.

Соңғы жылдары Меңлібаева текстиль өнері мен кибермәдениеттің байланысын зерттеуге бет бұрды. Оның “Cyber Textile” атты жаңа жобасы дәстүрлі қолөнер мен жаңа технологияларды біріктіруді мақсат етеді. Бұл жобада текстиль – тек материалдық емес, сонымен қатар мәдени жадының символы ретінде қарастырылады.

“Scream. My Waters Older Than the Sun” секілді туындылары дәстүрлі тігін өнерін жаңа медиамен ұштастырып, постгуманизм, постколониализм және экологиялық дискурсты қозғайды. Ол жаһандану дәуіріндегі мәдени мұраны сақтау, әйел қолөнерінің маңыздылығы, технология мен дәстүрдің тоғысуы сияқты тақырыптарға назар аударады.

Алмагүл Меңлібаеваның шығармашылығы – Қазақстандағы заманауи өнердің инновациялық әрі концептуалды үлгісі. Ол өз еңбектерінде ұлттық бірегейлікті, жаһандану әсерін, әйелдің өнердегі орнын және мәдени жадыны сақтау мәселелерін көтереді. Оның жұмыстары өнердегі жаңа диалогтарды қалыптастырып, Батыс пен Шығыстың, дәстүр мен заманауилықтың, технология мен қолөнердің байланысын зерттейді. Сонымен қатар, оның шығармалары посткеңестік кеңістіктегі феминистік өнердің маңызды бөлігі болып саналады. Осылайша, Меңлібаеваның шығармашылығы қазіргі заманғы мәдени процестерді түсінуге, өнердің жаңа формаларын зерттеуге және Қазақстандағы заманауи өнердің дамуына ықпал ететін маңызды құбылыс болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1.Феминизм. Проза, мемуары, письма. — Под ред. М. Шнеир. — М.: Прогресс, Литера, 1992. — 474 с.
2.“ArtAsiaPacific” журналы
3.“Third Text” журналы

UDC 7.036.8 **MRNTI 18.11**

SINO-KYRGYZ CULTURAL ARTISTIC EXCHANGE FROM RELICS

Li Kun
a doctoral student in education at Bishkek State University

ABSTRACT

Kyrgyzstan, as part of Central Asia, has long been a nexus for cultural interactions along the Silk Road. Chinese cultural elements have notably influenced the local art and handicraft traditions.

This study aims to explore the manifestations of Chinese cultural influence on Kyrgyz artistic expressions through an analysis of museum relic collections.

A field study was conducted at the National Museum of History and the Museum of Fine Arts of Kyrgyzstan. Artifact observations, comparative analysis of design motifs, color schemes, and production techniques were supplemented by a review of historical documents.

Findings indicate that Chinese aesthetic elements—such as graphic decorations, color palettes, and casting techniques—are evident in Kyrgyz handicrafts and artworks. Detailed examination of woolen fabrics, porcelain vases, and Buddhist sculptures demonstrates significant stylistic and technical parallels, suggesting a deep-rooted cultural exchange dating back to the Han and Tang dynasties.

The study confirms that historical Sino-Kyrgyz interactions have contributed to the evolution of local art forms. Chinese cultural influence is clearly visible in various artistic media, underscoring a legacy of shared heritage.

KEYWORDS: Kyrgyzstan; China; Cultural Relics; Silk Road; Handicrafts; Cultural Exchange

ЖӘДІГЕРЛЕР АРҚЫЛЫ ҚЫТАЙ-ҚЫРҒЫСТАННЫҢ МӘДЕНИ-ӨНЕР АЛМАСУЫ

Ли Кун
Бішкек мемлекеттік университеті, білім беру факультетінің докторанты

АНДАТПА

Қырғызстан Орталық Азияның бір бөлігі ретінде ұзақ уақыт бойы Ұлы Жібек жолы бойындағы мәдени өзара іс-қимылдың қиылысы болды. Қытайдың мәдени элементтері жергілікті өнер мен қолөнер дәстүрлеріне айтарлықтай әсер етті.

Бұл зерттеудің мақсаты-мұражайдың жәдігерлер коллекциясын талдау арқылы қырғыз көркемдік көріністеріне Қытайдың мәдени әсерінің көріністерін анықтау.

Далалық зерттеу Қырғыз Республикасының Ұлттық тарих мұражайы мен бейнелеу өнері мұражайында жүргізілді. Артефактілерді бақылау, дизайн мотивтерін, түс схемаларын және өндіріс әдістерін салыстырмалы талдау тарихи құжаттарды зерттеумен толықтырылды.

Нәтижелер қытайлық эстетикалық элементтердің — графикалық зергерлік бұйымдар, түстер палитрасы және құю технологиясы сияқты — қырғыз қолөнері мен өнер туындыларында айқын байқалатынын көрсетеді. Жүн маталарын, Фарфор вазаларын және будда мүсіндерін егжей-тегжейлі зерттеу Хань мен Тан әулеттерінің дәуірінен бастау алатын терең мәдени алмасуларды көрсететін маңызды стилистикалық және техникалық параллельдерді анықтады.

Зерттеу тарихи қытай-қырғыз өзара әрекеттесуі жергілікті өнер түрлерінің эволюциясына ықпал еткенін растайды. Қытай мәдениетінің әсері жалпы мәдени мұраға баса назар аудара отырып, әр түрлі көркемдік құралдардан айқын көрінеді.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: Қырғызстан; Қытай; Мәдени жәдігерлер; Жібек жолы; Қолөнер; Мәдени алмасу

КУЛЬТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ОБМЕН МЕЖДУ КИТАЕМ И КЫРГЫЗСТАНОМ НА ОСНОВЕ РЕЛИКВИЙ

Ли Кун
докторант факультета образования Бишкекского государственного университета

АННОТАЦИЯ

Киргизия, как часть Центральной Азии, долгое время являлась перекрёстком культурных взаимодействий вдоль Великого шелкового пути. Китайские культурные элементы заметно повлияли на местные традиции искусства и ремесел. Цель данного исследования — выявить проявления китайского культурного влияния на кыргызские художественные выражения через анализ музейных коллекций реликвий. Полевое исследование было проведено в Национальном музее истории и Музее изобразительных искусств Кыргызской Республики. Наблюдения за артефактами, сравнительный анализ дизайнерских мотивов, цветовых схем и производственных техник были дополнены изучением исторических документов.

Результаты показывают, что китайские эстетические элементы — такие как графические украшения, цветовые палитры и технологии литья — отчетливо прослеживаются в кыргызских ремесленных изделиях и произведениях искусства. Детальное исследование шерстяных тканей, фарфоровых ваз и буддийских скульптур выявило значительные стилистические и технические параллели, указывающие на глубокие культурные обмены, восходящие к эпохам династий Хань и Тан. Исследование подтверждает, что исторические китайско-кыргызские взаимодействия способствовали эволюции местных форм искусства. Влияние китайской культуры явно прослеживается в различных художественных средствах, подчеркивая наследие общего культурного достояния.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Кыргызстан; Китай; Культурные реликвии; Шелковый путь; Ремесла; Культурный обмен

This paper examines how Chinese culture has shaped Kyrgyz art over centuries. By studying relics in two major museums in Kyrgyzstan, the research shows that elements such as decorative motifs, color choices, and production techniques found in Kyrgyz handicrafts have clear roots in Chinese traditions. The investigation highlights that historical trade and cultural exchange along the Silk Road not only transferred goods but also artistic ideas. For example, traditional Kyrgyz woolen fabrics and carpets display patterns and color schemes similar to those used in Chinese regions like Xinjiang and Inner Mongolia. Similarly, a blue and white porcelain vase from Jingdezhen shows technical and aesthetic features that reflect both Chinese innovation and Central Asian artistic taste. Additionally, remnants of Buddhist sculptures in Kyrgyzstan further attest to the intertwined histories of the two cultures. Overall, the study emphasizes that the cultural interactions between China and Kyrgyzstan have enriched the artistic heritage of both regions. The results are important not only for historians and art scholars but also for policymakers and museum professionals interested in promoting cultural exchange. The paper concludes by suggesting that deeper research and increased collaboration can further enhance mutual understanding and preserve this shared legacy.

Introduction

Kyrgyzstan, situated in Central Asia, historically served as a vital corridor along the Silk Road. Its cultural landscape reflects a long history of interaction with China—from the Han and

Tang dynasties through to modern times. This paper investigates how Chinese cultural elements have influenced Kyrgyz art and handicrafts, addressing the research questions:

1. In what ways do design motifs, color schemes, and techniques in Kyrgyz artworks reflect Chinese heritage?
2. How do these influences illustrate broader historical and cultural exchanges along the Silk Road?

Methods

This research adopted a qualitative field study approach. The primary data were collected through direct observation and analysis of relics housed in the National Museum of History and the Museum of Fine Arts of Kyrgyzstan. Artifacts were examined for stylistic features, material composition, and production methods. Historical documents and previous research on Sino-Central Asian exchanges provided supplementary context. The study's design was justified by the need to correlate physical evidence with historical narratives, while ethical protocols were observed by obtaining necessary permissions from the museums.

Results

3.1 Chinese Influence in Artistic Motifs and Techniques

Field observations reveal those Kyrgyz artworks—ranging from graphic decorations to casting techniques—bear distinctive Chinese stylistic imprints. Relics display motifs and color elements reminiscent of those popular during the Han, Tang, Yuan, and Qing dynasties.

The Kyrgyz Republic, or Kyrgyzstan for short, is located in the mountainous belt of Central Asia and consists of many ethnic groups with diverse natural features and rich historical and cultural heritage. Here, the ancient nomadic culture and Islamic tradition are intertwined with modern civilization, forming a unique picture. Kyrgyzstan's various museums and monuments are an important window on the country and a high concentration of its history, culture and art.

During the Han, Tang, Yuan and Qing dynasties, Chinese silk, porcelain, tea, Taoism, medicine, architecture and other cultures were widely spread and developed in Central Asia, becoming an important part of Central Asian culture, including today's Kyrgyz culture.

Since the Han Dynasty, Zhang Qian（张骞） through the Western Regions, China's Silk Road along the regions and countries of economic and cultural exchanges have become increasingly frequent. In the Tang Dynasty, as Venerable Xuan zang（玄奘） traveled west to obtain scriptures, Chinese culture further spread to Central Asia. The Yuan Dynasty ruled part of Central Asia, and Kyrgyzstan happened to be under its jurisdiction, so the combination of Chinese cultural traditions and Central Asian culture and folklore traditions influenced the culture of Kyrgyzstan.（Li Kun: <<China-Kyrgyzstan education cooperation still has great potential>>, <<Shen zhou（神州）Scholar>> Issue 2,2024,21 pages） At the end of the Qing Dynasty, Kyrgyzstan was annexed by Czarist Russia and gradually became politically and economically controlled by the latter.

The past has had a profound impact on Kyrgyzstan's culture, national beliefs and social development, and has shaped the country's unique identity and traditions. Through a field trip to the National Museum of History and the Museum of Fine Arts of Kyrgyzstan, the author found that China has had a clear cultural influence on Kyrgyz art, such as the graphic decorations, color elements and craftsmanship of handicrafts. At the same time, it is also found that the collections in the museum have obvious inheritance and development of Chinese cultural elements, showing that Kyrgyz culture is different from other ethnic groups in the Central Asian ethno-cultural circle, reflecting the tolerance and refinement of human civilization in the development of the two countries is the embodiment of cultural exchanges between China and Kyrgyzstan.

3.2 The Cultural Synthesis in Woolen Artworks

Traditional Kyrgyz woolen fabrics exhibit multi-ethnic decorative patterns. The use of warm tones, symmetrical designs, and motifs such as spirals and floral elements aligns closely with artistic traditions seen in Chinese regions like Xinjiang and Inner Mongolia.

Woolen artworks in Kyrgyz style are made of cow's hair and wool, in which the patterns and decorations are characterized by multi-ethnic cultural fusion. The main crafts of traditional Kyrgyz felt embroidery are articulation, weaving, printing and dyeing, rolling, twisting and cutting, etc., and the production is very regular.

The carpets displayed in the National Art Museum of Kyrgyzstan are covered with various geometrical patterns, pomegranate flowers, saffron flowers, lotus flowers, auspicious clouds and other auspicious motifs, and the colors are mainly red, white and orange, with a small amount of light blue, black, light green, yellow and other colors to set off the main colors. Their carpets are mainly in warm tones, with high color saturation, bright colors, close composition, even space and exquisite patterns. In addition, there are some patterns with distinctive Kyrgyz folk characteristics, such as cyclorama, goat's horn, eagle's claw, dog's tail, mountain range, camel's paw and so on, which are characterized by aesthetic features such as smooth curves, orderly twists and turns, symmetrical rotations, and following the basic principles of balance and grace, thus forming a complete decorative effect. Due to the close arrangement of the various elements, it is sometimes difficult to distinguish between the specific images. The motifs have the traditional characteristics of the nomadic culture and art of the steppe, such as the trumpet, teardrop, moon, spiral, "S", petal, "W", wave, and dendritic motifs.

In the color scheme, the carpet of Kyrgyzstan and the carpet of Inner Mongolia, Xinjiang, Qinghai and other regions of China have the colors of red, orange, yellow, blue and other main colors, also equipped with a small amount of blue, green, black, white and other colors, and decorated with pomegranate flowers, bats, lotuses, peonies, rhombus, group of flowers, octagonal pattern, tray pattern, geometric pattern and other graphics to do the decorations, the method of composition is also basically the same as that of China's Inner Mongolia, Xinjiang, Qinghai and other carpets, Qinghai and other carpets are also basically the same, mainly with the center, edge, corner and backing as the basic composition, the center pattern is the highlight of the whole piece of carpet, with auspicious motifs, national beliefs, livestock features and other patterns, showing the aesthetic interest of coordination, balance and diffusion, and the strictness of the pattern and the spacing of the stitches have a sense of order and artistry.

The color scheme, pattern and composition of these carpets occupy an important position in the national beliefs of Kyrgyzstan and have been inherited and developed to the greatest extent in the long history.

Traditional Kyrgyz woolen fabric pattern-1

Traditional Kyrgyz woolen fabric pattern-2

3.3 Porcelain Vases: A Blend of Chinese Craftsmanship and Central Asian Aesthetics

A notable example is a blue and white porcelain vase from Jingdezhen （景德镇）. Its delicate glaze and innovative firing technique represent a synthesis of Chinese porcelain traditions and Central Asian cultural preferences.

From the Tang Dynasty onwards, the aesthetic style of Chinese ceramics is characterized by simple and grandiose shapes, simple and vivid decorations. This may also be related to the market choice of international trade in ceramics, if you put aside the advanced degree of China's firing technology at that time, and then Central Asia and Persia local low-temperature ceramics for comparison, I found that the same period of Chinese ceramics aesthetics may also have been affected by the influence of Central Asia, the impact of this simple aesthetic tendencies, in Changsha（长沙窑） kilns, Magnetic （磁州窑）Kiln, and even Jizhou （吉州窑）kilns can be seen.

In the early to mid-14th century, a large number of Jingdezhen kilns, Longquan kilns porcelain and a small number of magnetic state kilns porcelain found in Central Asia. This is the result of a brief boom in inland trade between Asia and Europe in the 14th century. (Liu Wei: <<Research on Song and Yuan ceramics unearthed in Central Asia and Eastern Europe>>, <<Palace Museum magazine>> Issue 6,2022, p. 41.) Although this period lasted for a short time, but Chinese ceramics can be along the silk all the way through the land trade exported to Central Asia and Europe.

In the collection of the National Museum of Kyrgyzstan there is a Chinese vase in blue and white glaze from the Jingdezhen kilns. The Jingdezhen kilns are located in the city of Jingdezhen, Jiangxi Province, and are named for the fine porcelain they produce. The Jingdezhen kilns were mainly used for firing celadon during the Tang Dynasty and the Northern Song Dynasty. Its porcelain glaze color white, slightly green, this white with green, green with white glaze color, is a glaze color Jing de zhen kiln innovation, its tone gives a fresh, simple beauty.

Kyrgyzstan National Museum of the collection of this scratching the blue and white glaze porcelain vase, glaze glistening luster, the tire body delicate white, glaze almost glassy, color crystal bright and transparent, warm as jade, bottle neck line simple sharp, bottle body shape

rounded full. This is clearly different from the traditional Chinese style of celadon, but has a certain Central Asian cultural aesthetic interest in porcelain.

Scratch flower blue and white glaze bottle exquisite and smooth carving process and skillful repair tire, let the author can not believe to see in a foreign country so beautiful exhibits, so that the cultural and artistic exchanges between the two countries have a new knowledge.

Blue and white porcelain vase from Jingdezhen

3.4 Buddhist Art and the Intertwining of Civilizations

The analysis of Buddhist relics, including fragmented Tang dynasty statues and accompanying stone lion sculptures, demonstrates a mutual influence between Chinese Buddhist art and local Central Asian interpretations.

Han and Tang dynasties is an important period of the spread of Buddhism in Central Asia. With the opening of the ancient Silk Road, the Han Dynasty, Buddhism through the Kyrgyz region into the interior of China, to the Tang Dynasty, Buddhism and spread from China, reverse influence on Central Asia. In present-day Kyrgyzstan, a number of Buddhist monuments have been found (the ruins of Shattered Leaves, the ruins of Buddhist temples on the west side of the ancient city of Red River, and the ruins of the Buddhist temples of Korasraya Shwezika Temple Ruins), reflecting the influence of Buddhism in the region (Ning Yan: <<nomads on the grassland visit Kyrgyzstan cultural heritage>>, <<public archaeology>> 2,2020, page 22.)

Shattered Leaf City is located 8 kilometers southwest of the city of Tokmak, Chuhe Oblast, Kyrgyzstan, on the south bank of the Chu River, the birth of Shattered Leaf City has a close relationship with the ancient Silk Road. According to historian Guo Moruo, Li Bai, a great poet of the Tang Dynasty, was born in 701 A.D. to a wealthy merchant family in Shattered Leaves City, and at the age of five, he moved with his father to Qinglian（青莲） Township, Changming（昌明） County, Sichuan Province.

Although the number of Buddha statues found in Sui ye（碎叶城） City and its Buddhist temple ruins is small, the content is extremely rich. Each statue fragment is of precious value for the study of Sui ye Ancient City and Buddhist temple ruins, and also reflects the unique significance of Sui ye City's multicultural integration (Shiyu Sanskrit (石语梵行） line wechat public number: <<leaf City Buddhist Temple ruins: Kyrgyzstan lost Silk Road ancient city Buddhist trace>> March 21,2022 https://mp.weixin.qq.com/s/OEVtd46t6G-6jFvEaDsS4w).

This broken red granite Buddhist statue is in the collection of the National Museum of History of Kyrgyzstan. The statue was discovered by Japanese archaeologist Masatoshi Yamato in the 1980s, and the part with the inscription is now preserved in the Museum of the Kyrgyz-Russian

Slavic University. This statue was sculpted by Du Huaibao, the Anxi governor of the Tang Dynasty, for the restoration of his dead parents, in the style of one Buddha and two Bodhisattvas of the Tang Dynasty. The center of the stone sculpture is the seated statue of Sakyamuni Buddha, the head part of the Buddha has been broken, but from the overall characteristics of the Tang Dynasty statue can be outlined its appearance: round face, eyes slightly closed, ears hanging long, round bun, hair style left, right split two locks, solemn, robust, solemn and kind appearance.

Tang dynasty Buddhist sculpture fragment from Kyrgyzstan-1

Tang dynasty Buddhist sculpture fragment from Kyrgyzstan-2

From the remnants of the Buddha can be vaguely seen behind the double backlight, the Buddha wearing a robe, the right hand on the knee, the left hand raised in front of the shoulder, feet crossed on the knee position, cross-legged seated in the Lotus Platform, the figure of the solemn. There is a Bodhisattva statue on the left and right, wearing a robe, standing slightly sideways, with a light figure, and there are defects above the shoulders. From the remnants of the lower left side of the stone can be seen a squatting stone lion, it is assumed that the lower right corner there should be a stone lion, the two stone lions may be basically the same shape and style, should be squatting. There is an incense burner on the right side of the stone lion. The front left limb of the stone lion is supported on the ground, the rear limb is curved on the lower side of the

abdomen, there is a precious pearl held under the right front paw, the swirling hyena hair extends from the top of the head to the back of the neck, the forehead is concave, the chest protrudes forward, and the spine line and chest line can be seen vaguely, and the tail is uplifted.

According to the Book of the Later Han Dynasty, the lion was brought to inland China by emissaries from the Western Regions (Central Asia) during the Eastern Han Dynasty. Along with the wide spread of Buddhist culture in China, the shape and implication of stone lions also developed. Lions are considered sacred animals in Buddhism and have an important status. A pair of stone lions is often carved on the Buddhist platforms of grottoes or statue monuments, whose function is to protect the Dharma and ward off evil spirits. Therefore, the collection of Tang Dynasty statue remnants in Kyrgyzstan demonstrates an important link between the ancient city of Shattered Leaves and Chinese history and culture.

Discussion

The findings underscore a significant historical exchange wherein Chinese cultural aesthetics were assimilated into Kyrgyz art. This cross-cultural fertilization not only enhanced local craftsmanship but also symbolized a broader, tolerant exchange of ideas along the Silk Road. The study illustrates that such artistic interactions are key to understanding the evolution of regional identities.

Limitations of the Study

The research is limited by the relatively small sample of artifacts available in the studied museums. Additionally, the reliance on secondary historical sources and potential biases in artifact preservation may constrain the generalizability of the conclusions.

Implications for Policy, Practice, and Further Research

The evidence of deep-rooted cultural exchanges suggests that strengthening cultural cooperation initiatives between China and Kyrgyzstan could foster mutual heritage preservation. Future research should consider a broader range of artifacts, include digital documentation, and promote interdisciplinary studies to further decipher the complexities of these interactions.

Conclusion

This study confirms that Chinese cultural influence is intricately woven into the fabric of Kyrgyz art. By tracing design elements, production techniques, and aesthetic choices, the research highlights the enduring legacy of Silk Road exchanges. The findings contribute to a deeper understanding of cross-cultural interactions and offer valuable insights for cultural policy and collaborative research.

REFERENCES

1. Li Kun. There is still great potential for China-Kyrgyzstan education cooperation [J]. Shenzhou Scholar, 2024. (01): 21-23
2. Liu Wei. Research on Song and Yuan Ceramics unearthed in Central Asia and Eastern Europe [J] The Palace Museum, 2022 (06): 31-54
3. Ning Yan: Nomads on the grasslands: Exploring Kyrgyzstan's cultural heritage, Popular Archaeology, 2020 (07): 22-26
4. Stone Sanskrit (石语梵行） public number. Site of the Buddhist Temple in Leaf City: Buddhist traces of the Lost Ancient City of the Silk Road in Kyrgyzstan 2022-03-21 https://mp.weixin.qq.com/s/OEVtd46t6G-6jFvEaDsS4w

УДК 75.03(574) **МРНТИ 18.41.31**

Асаева Н., Макаренко В.
«Бейнелеу өнері: кескіндеме» мамандығының 3-курс студенттері
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАН ЖИВОПИСІНДЕГІ СИМВОЛИКАЛЫҚ КОНТЕКСТ

АНДАТПА

Мақала Қазақстанның заманауи кескіндеме өнеріндегі символикалық контекстке арналған. Онда ұлттық символдарды жаһандану жағдайында ұлттық болмысты көрсету және мәдени мұраны жеткізу құралы ретінде пайдалану қарастырылады. Али Бахтыгереевтің шығармалары талданып, оның философиялық және көркемдік тәсілдері зерттеледі. Әсіресе, бірегей көркем тілдің қалыптасуындағы дәстүрлі бейнелердің, мысалы, ою-өрнектердің, мифологиялық сюжеттер мен архетиптердің маңыздылығына ерекше назар аударылған. Автор символизмнің ұлттық өнерді сақтау мен дамытудағы рөлін және оның қазіргі мәдени әрі білім беру кеңістігі үшін маңыздылығын атап көрсетеді.

ТҮЙІНДІ СӨЗДЕР: *кескіндеме, символизм, көркем тіл, ұлттық болмыс, мәдени кодтар.*

Асаева Н., Макаренко В.
Студенты 3-го курса специальности «Изобразительное искусство: Живопись»
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

СИМВОЛИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ В СОВРЕМЕННОЙ ЖИВОПИСИ КАЗАХСТАНА

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена символическому контексту в современной живописи Казахстана. Рассматривается использование национальных символов как способа выражения идентичности и передачи культурного наследия в условиях глобализации. Анализируются произведения живописца Али Бахтыгереева, исследуются его философские и художественные подходы. Особое внимание уделено значению традиционных образов, таких как орнаменты, мифологические сюжеты и архетипы, в формировании уникального художественного языка. Авторский взгляд подчеркивает роль символизма в сохранении и развитии национального искусства, а также его актуальность для современного культурного и образовательного пространства.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: живопись, символизм, художественный язык, национальная идентичность, культурные коды.

Assayeva N., Makarenko V.
3rd-year students of the specialty “Fine Arts: Painting”
Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

SYMBOLIC CONTEXT IN CONTEMPORARY KAZAKHSTAN PAINTING

ABSTRACT

The article is devoted to the symbolic context in contemporary painting art of Kazakhstan. It examines the use of national symbols as a means of expressing identity and transmitting cultural heritage in the context of globalization. The works of the artist Ali Bakhtygereyev are analyzed, exploring his philosophical and artistic approaches. Special attention is given to the significance of traditional images, such as ornaments, mythological plots, and archetypes, in shaping a unique

artistic language. The author's perspective emphasizes the role of symbolism in preserving and developing national art, as well as its relevance to modern cultural and educational spaces.

KEYWORDS: painting, symbolism, artistic language, national identity, cultural codes.

ВВЕДЕНИЕ

Современное искусство Казахстана представляет собой уникальное явление, в котором переплетаются традиции прошлого и современные мировые тенденции художественного пространства. Казахстанские художники, живущие на пересечении азиатской и европейской культур, используют в своих работах символику как важный способ выражения национальной идентичности и передачи культурных ценностей. Через символы и образы, заимствованные из народного фольклора, мифологии и истории, мастера создают новое прочтение традиций, раскрывая особенности казахской культуры в современном контексте.

Символика в искусстве всегда играла ключевую роль, поскольку она позволяет художникам передавать смысл и идеи, выходящие за рамки простого визуального изображения. Согласно мнению Шариповой Д. С., «рассматривая живописное произведение в контексте исследования работы культурной памяти, можно выявить два значимых концепта казахского изобразительного искусства – национальную идентичность и память, которые неразрывно связаны между собой» [1, с. 1]. Символы становятся своего рода «культурными кодами», которые интерпретируются зрителем в зависимости от его опыта, знаний и принадлежности к той или иной культуре. В казахстанском искусстве символика имеет особое значение, так как она служит не только для демонстрации национальных черт, но и для сохранения и передачи культурного наследия в условиях глобализации. Одним из ключевых путей выражения духовности в казахстанской живописи является обращение к архетипам и образам, присущим кочевой культуре. Элементы орнамента, природные мотивы и изображения мифологических сюжетов служат мостом между прошлым и настоящим.

Данная тема изучается многими искусствоведами и культурологами, однако, ее актуальность сохраняется во многих аспектах, включая влияние на образовательную среду и формирование культурного мировоззрения творческой молодежи Казахстана.

Опираясь на произведения и научные труды исследователей в этой области, таких как Шарипова Д. С., Шайгозова Ж. Н. и Наурзбаева А. Б., Асемкулов Т. и Наурызбай З. и др. путем анализа и описательного метода мы рассматриваем символизм в искусстве, как один из основных способов передачи опыта поколений.

Цель данной статьи — исследовать использование символов в произведениях казахстанских художников, их роль в интерпретации традиций, а также способы передачи историко-культурных кодов через символику. В качестве задач согласно указанной цели, в статье будут:

1. Изучены основные понятия символизма;
2. Проанализированы символы, отражающие идентичность и национальное самосознание;
3. Рассмотрены примеры произведений современного мастера Али Бахытгереева;
4. Выявлены основные направления в развитии современной казахстанской художественной традиции.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Символика в изобразительном искусстве представляет собой художественный образ, не ограничивающийся физическими характеристиками объекта, но несущий в себе нечто большее – идею, суть, от философского до метафорического смысла. Она используется для передачи сложных и неочевидных эмоций и понятий, сокрытых в произведении, которые трудно выразить словами, и может интерпретироваться по-разному, в зависимости от исторического или культурного контекста и влияния времени.

Как художественное направление, символизм используется авторами для выражения духовных, эмоциональных переживаний, субъективных ощущений и мистических идей через метафоры и аллегории, раскрывающие глубинный смысл произведения, недоступный к пониманию посредством обычного логического восприятия.

Уникальный мир казахстанской живописи, наполненный глубоким смыслом и символикой образов, линий и цветов, отражает богатую культурную традицию и духовные ценности казахского народа. Как точно отмечает Шарипова Д. С. в одной из своих работ, посвященных отражению культурной памяти в произведениях казахских мастеров, «демонстрация преемственности между настоящим и прошлым создает условия для самоидентификации граждан нашей страны, понимания своего места в глобальном мире и перспективы роста национального самосознания» [1, с. 1]. В свою очередь мы находим подтверждение и развитие этой мысли и в труде Шайгозовой Ж. Н. и Наурзбаевой А. Б. которые считают, что символы и знаки казахской культуры являются фундаментом национальных традиций и представляют собой устойчивый набор этнокультурных образов, сохраняющих самобытность нации и обеспечивающих их устойчивость и жизнеспособность в процессе исторических изменений [2, с. 9]. В контексте национальной идентичности символизм выполняет важную функцию: он создаёт неповторимый художественный язык, который позволяет казахстанскому искусству оставаться узнаваемым на мировой арене. Символы становятся носителями памяти и служат инструментом, с помощью которого художники могут переосмыслять историческое наследие в условиях глобализации.

Подобные представления красной нитью пронизывают работы многих исследователей не только в области художественных направлений, но и культурологии, семиотики и философии. Научной основой для данной статьи являются работы искусствоведов Шариповой Д. С. [1], Шайгозовой Ж. Н. и Наурзбаевой А. Б. [2], Ергалиевой Р. А. [3], Еспеновой А. Т. [4], историков и археологов Касанова З. И., Кана Г. В., Рогожинского А. Е. [5] и других.

Уходя вглубь веков, к эпохе зарождения степных цивилизаций и культуры кочевников, исторические корни казахского символизма формировались не только под влиянием природных условий и образа жизни номадов, но и взаимодействия с культурами разных народов, которые соприкасались и перемешивались между собой на просторах Великой степи. В рамках данной статьи мы не ставим перед собой задачи изучения всех символических образов и направлений, но рассмотрим лишь некоторые, самые основные из них.

В работе о лоскутном произведении искусства «құрақ» Шайгозова Ж. Н. и Ибрагимов А. И. дают подробное описание ключевых геометрических элементов, используемых в орнаментике [6]. Каждый отдельный символ имеет собственное значение: так, к примеру, треугольник, направленный вершиной вверх, олицетворяет образ Мировой горы, объединяющей все три мира, небесный, земной и подземный. Крест представляет собой солярный символ, а ромб, по мнению некоторых исследователей, отражает собой союз противоположностей - мужского и женского, небесного и земного - как символ единения двух миров, воплощающий зарождение новой жизни. В совокупности же своей композиция из подобных символов может читаться нами как отражение мироздания в контексте феномена простых форм.

Уникальные родовые символы, «тамги» [7], передававшие информацию о происхождении и принадлежности человека к тому или иному роду, позднее трансформировались в элементы декоративного искусства, при этом продолжая сохранять свое глубокое значение. Высеченные в камне, отчеканенные в металле, «тамги» представляют собой символ непреложной и нерушимой власти и силы рода.

Скифо-сакский «звериный стиль», ставший основой для многих элементов традиционной казахской орнаментики, служит не только украшением оружия и предметов

быта, но и несет глубокую сакральную символику, представляя собой метафору силы и свободы.

Произведения, связанные с обрядами и традициями, передают не только эстетические ценности, но и философские размышления о предназначении человека, его внутреннем мире и отношениях с внешней реальностью. Эти аспекты искусства помогают формировать у зрителя понимание своего места в мире и уникальности национальной культуры.

Объединение этих направлений, а также множества подобных им, порождает не только уникальные сюжетные решения, но и дарит мастерам возможность передачи в своих работах богатейшего потаенного смысла произведения.

В качестве методологической основы в рамках данного исследования нами рассматриваются произведения казахстанского живописца Бахтыгереева А. «Рождение первенца» [рис. 1] и «Сарын» [рис. 2]. Олицетворяя собой две противоположности, эти работы позволяют нам взглянуть на многогранность мировоззренческих особенностей – от праздника новой жизни, полного гармонии и радости, до сакральности смерти, наполненной драматизмом и величием.

Использование насыщенных контрастных тонов в работах мастера создает ощущение яркости изображаемых событий и динамики. Обе картины наполнены движением, взаимодействием персонажей, подробной детализацией и передают однозначные сюжеты, которые дополняются глубоким символическим смыслом.

Рисунок 1. «Рождение первенца», Бахтыгереев А.

В первой из рассматриваемых нами работ название «Рождение первенца» говорит само за себя. В центре сюжета – молодая мать с младенцем на руках, окруженная ликованием и радостью. Образы окружающих ее людей радостны и открыты. Для передачи атмосферы праздника и спокойствия художник использует плавные линии и гармоничное смешение цветов. Картина наполнена светом и яркой цветовой палитрой. В казахской символике пестрый – «ала» – выделен как отдельный цвет, символизирующий собой саму жизнь, наполненную, со всеми ее оттенками, «... проявление многоцветия жизни и презентация уникальности и самобытности художественной картины мира» [2, с. 203].

Помимо яркости колорита, особое внимание зрителя привлекает спираль, стоящая в основе всей композиции картины. В мировоззрении номадов-кочевников спираль представляет собой движение времени и жизни, не завершающийся цикл, но развитие, от витка к витку объединяющее прошлое и будущее. По словам авторов «Краткой

энциклопедии знаков и символов казахской культуры», «спираль в казахской культуре ассоциируется с движением и развитием, вечностью и воспринимается в качестве графической метафоры жизни» [2, с. 123]. И в работе Бахтыгереева А. мы видим подтверждение этого значения – начинаясь с пары стариков на переднем плане, стоящей у памятного балбала, спираль охватывает всех персонажей картины, заканчивая оборот на новорожденном младенце, будто увенчанная началом новой жизни.

Если первая картина символизирует праздник новой жизни, то вторая из рассматриваемых нами работ, «Сарын», являет собой ее итог, величие смерти и благоговение перед ней. Однако несмотря на то, что цвета здесь более сдержанные, и преобладают холодные оттенки, мрачности в сюжете нет. Автор как будто подчеркивает, что смерть – не безысходность и завершение, а новое начало и переход из одного мира в другой. Это подтверждает и композиция, заключенная в треугольнике, основанием которого представляется тело погибшего воина, а вершиной – бескрайнее небо и далекая, словно призрачная, гора на дальнем плане. Согласно мнениям исследователей, «треугольник, направленный острием вверх, символизирует восхождение духа из материи (Мировая гора – соединение трех миров) ...» [2, с. 131]. Средний же мир представлен в произведении людьми, провожающими погибшего в посмертный путь. Здесь же, на втором плане средней части картины мы видим коня, тулпара, облаченного в доспехи и богатую упряжь. Конь в жизни кочевника занимает ключевое место, и, наделенный сакральными смыслами, является посредником между мирами, сопровождая воина как в жизни, так и в посмертии.

Отдельное символическое значение заключено также в образе шамана-баксы, играющего на кобызе. Вся картина представляет собой сосредоточенность в моменте, фигуры персонажей напряжены и неподвижны, и вся динамика передана именно через его образ – смычок в вытянутой руке, оторванный от струн, его поза – показывают нам сиюминутное завершение его игры, как будто финальная нота была сыграна только что, и звук еще дрожит в воздухе. На наш взгляд здесь может быть отображена и символичность самого инструмента, поскольку звуки кобыза передают звуки мира живых, ветра, воды, пения птиц, и мы предполагаем, что именно изображение шамана в мгновение окончания его игры символизирует момент перехода из мира живых в мир предков.

Рисунок 2. «Сарын», Бахтыгереев А.

Символизм в казахстанской живописи неразрывно связан с духовными аспектами культуры, которые формируют её уникальное мировоззрение и философию. Обращаясь к работам исследователей, мы полностью разделяем мнение Шариповой Д. С., что «пристальное внимание к казахской истории, поиск особого художественного языка для репрезентации прошлого заставляет современных мастеров живописи обратиться к

ностальгическому преломлению культурного наследия нации, визуализировать ключевые моменты, ценностные ориентиры, символы исторического пути нашего народа» [1, с. 5]. Художники, обращаясь к богатой символической традиции казахского народа, используют изобразительные средства для передачи глубинных смыслов, связанных с вечными вопросами жизни, смерти, преемственности поколений, природы и космоса, тем самым сохраняя наследие предшествующих веков, что особенно важно сегодня, в условиях быстро изменяющейся реальности и мировых тенденций.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение мы хотим отметить, что современное искусство Казахстана, насыщенное глубокой символикой, представляет собой уникальный культурный феномен, в котором традиции прошлого сочетаются с актуальными мировыми тенденциями. Символы и образы, используемые художниками, не только отражают богатую историю казахского народа, но и создают уникальный художественный язык, способный передавать сложные философские и эмоциональные смыслы.

В статье нами было рассмотрено, что символизм в произведениях казахстанских художников играет ключевую роль в формировании национальной идентичности, сохранении культурной памяти и трансляции историко-культурных кодов. Произведения таких мастеров, как Али Бахтыгереев, демонстрируют, каким образом художественное осмысление жизни и смерти, природы и космоса, позволяет современным зрителям прикоснуться к сакральным аспектам культуры и глубже понять свою связь с прошлым. На фоне глобализации, стремительно изменяющегося мира и вызовов современности, обращение к символике, заложенной в культурной памяти, дает возможность художникам не только сохранить национальное наследие, но и представить его в новой интерпретации, понятной как внутри страны, так и за её пределами. Это доказывает, что искусство Казахстана, обогащённое символизмом, продолжает развиваться, сохраняя своё уникальное лицо и самобытность, не только углубляя наше понимание национальной культуры, но и формируя прочную связь между прошлым, настоящим и будущим.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Шарипова Д. С. «Heritage painting» в живописи Казахстана. Культурная память и смыслы истории // Keruen. – 2021. – №2 (73).
2. Шайгозова Ж. Н., Наурзбаева А. Б. Краткая энциклопедия знаков и символов казахской культуры. – Алматы: КазНИИК, 2023. – 320 с.
3. Ергалиева Р. А. Этнокультурные традиции в современном искусстве Казахстана. – Алматы: Ғылым, 2002. – 182 с.
4. Еспенова А. Т., Тугумова Ф. Е., Сатаев Н. К. Философское значение символико-образных решений в искусстве живописи Казахстана // International Journal of Humanities and Natural Sciences. – 2023. – №2 (77). – С. 273–278.
5. Касанов З. И., Кан Г. В., Рогожинский А. Е. Символы Тюркской эпохи. – Алматы: Service Press, 2017. – 304 с.
6. Шайгозова Ж. Н., Ибрагимов А. И. «Құрақ» в современном искусстве Центральной Азии: символический язык и художественный текст // Central Asian Journal of Art Studies. – 2023. – Т. 8, № 1. – С. 49–65.
7. Рогожинский А. Е. Тамги-петроглифы средневековых кочевников Казахстана (опыт типологии и идентификации знаков) // диалог культур Евразии в археологии Казахстана. Сб. научных статей, посвященный 90-летию со дня рождения выдающегося археолога К. А. Акишева. – Астана: Сарыарка, 2014. – С. 534–547.
8. Шарипова Д. С., Кобжанова С. Ж., Кенджакулова А. Б. Интертекстуальность в современном искусстве Казахстана в аспекте культурной памяти // Вестник Казахского национального женского педагогического университета. – 2021. – № 2 (86). – С. 179–190.

УДК 7.01 **МРНТИ 18.07.41**

Мизамбаева А.Р.
бакалавриат студенті, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері Университеті (Алматы, Қазақстан)

ЖАПОН ДЗЕН БУДДИЗМІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ХХ ҒАСЫРДАҒЫ БАТЫС ӨНЕРІНЕ ӘСЕРІ

АҢДАТПА

Мақалада жапондық дзен философиясының Батыс өнеріне, әсіресе абстрактілі экспрессионизм мен модернистік архитектураға әсері зерттелген. Сияқты негізгі дзен тұжырымдамалары қарастырылады бос (му) стихиялылық, медитациялық қабылдау және эстетика ваби-саби табиғилыққа, жетілмегендікке және табиғатпен үйлесімділікке негізделген. Мысалда М.Ротко, Д. Поллок және Ф. л. Райт осы идеялардың әсерін бақылайды. М. Ротконың үлкен түсті өрістерімен сурет салуы жапондық Суми-э. Д. монохромды шиыршықтарымен үндесетін ойлау әсерін тудырады. Поллок жапондық каллиграфия мен дзен тәжірибелерінде өздігінен соққыларды еске түсіретін дриппинг техникасын қолданды. Ф. л. Райттың архитектурасы дәстүрлі жапон тұрғын үйінің принциптерін көрсетеді ашық кеңістіктер, табиғи материалдар және қоршаған ортамен интеграция сияқты. Батыс және жапондық өнер дәстүрлерін салыстырмалы талдау зеннің ХХ ғасырдағы батыс өнерінің эстетикасына қалай әсер еткенін анықтауға мүмкіндік береді. Көрнекі әдістердегі ұқсастықтар ғана емес, сонымен қатар шығарманы жасау процесі оның түпкілікті нәтижесі сияқты маңызды болатын шығармашылыққа деген көзқарастың өзгеруі де зерттеледі.

ТІРЕК СӨЗДЕР: дзен буддизм, жапон эстетикасы, абстрактілі экспрессионизм, минимализм, модернистік сәулет, М. Ротко, Д.Поллок, Ф. л. Райт, ваби-саби, бос (му), стихия.

Мизамбаева А.Р.
студент бакалавриата, Казахский Университет Международных Отношений и Мировых Языков им. Аылай Хана (Алматы, Казахстан)

ЯПОНСКИЙ ДЗЭН-БУДДИЗМ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ЗАПАДНОЕ ИСКУССТВО XX ВЕКА

АННОТАЦИЯ

В статье исследуется влияние японской философии дзэн на западное искусство, в особенности на абстрактный экспрессионизм и модернистскую архитектуру. Рассматриваются ключевые концепции дзэн, такие как пустота (му) спонтанность, медитативное восприятие и эстетика ваби-саби основанная на естественности, несовершенстве и гармонии с природой. На примере рассматриваются работы: М. Ротко, Д.Поллока и Ф.Л.Райта в которых прослеживается влияние этих идей. Живопись М. Ротко с его крупными цветными полями создает эффект созерцания, перекликающийся с японскими монохромными свитками суми-э. Д. Поллок использовал технику дриппинга напоминающую спонтанные мазки в японской каллиграфии и дзэн практиках. Архитектура Ф.Л. Райта демонстрирует принципы традиционного японского жилища такие как открытые пространства, натуральные материалы и интеграция с окружающей средой. Сравнительный анализ западных и японских художественных традиций позволяет выявить как дзэн повлиял на эстетику западного искусства XX века. Исследуется не только сходство в визуальных приемах, но и изменение самого подхода к творчеству, где процесс создания произведения становится столь же значимым, как и его конечный результат.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Дзэн-буддизм, японская эстетика, абстрактный экспрессионизм, минимализм, модернистская архитектура, М. Ротко, Д. Поллок, Ф.Л. Райт, ваби-саби, пустота (му), спонтанность.

Mizambayeva A.R.
Undergraduate student, Aylai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages (Almaty, Kazakhstan)

JAPANESE ZEN BUDDHISM AND ITS INFLUENCE ON 20TH CENTURY WESTERN ART

ANNOTATION

The article explores the influence of Japanese Zen philosophy on Western art, especially abstract expressionism and modernist architecture. The key concepts of Zen are considered, such as emptiness (mu) spontaneity, meditative perception and the aesthetics of wabi-sabi based on naturalness, imperfection and harmony with nature. The works of M. Rothko, D. Pollock and F.L. Wright are considered as an example, in which the influence of these ideas is traced. M. Rothko's painting with its large colored fields creates an effect of contemplation, echoing the Japanese monochrome scrolls of sumi-ED. Pollock used a dripping technique reminiscent of spontaneous brush strokes in Japanese calligraphy and Zen practices. F.L. Wright's architecture demonstrates the principles of traditional Japanese housing such as open spaces, natural materials and integration with the environment. A comparative analysis of Western and Japanese artistic traditions reveals how Zen influenced the aesthetics of twentieth-century Western art. It explores not only the similarity in visual techniques, but also the change in the approach to creativity itself, where the process of creating a work becomes as significant as its final result.

KEYWORDS: Zen Buddhism, Japanese aesthetics, abstract expressionism, minimalism, modernist architecture, M. Rothko, D. Pollock, F.L. Wright, wabi-sabi, emptiness (mu), spontaneity.

ВВЕДЕНИЕ

Во второй половине XIX века Запад переживал период активного взаимодействия с восточными культурами. Расширение международных контактов, дипломатические соглашения и развитие торговых маршрутов привели к открытому обмену идеями, философией и искусством между Востоком и Западом. Ключевым моментом в этом процессе стало подписание Канагавского договора в 1854 году, положившего конец самоизоляции Японии. Вскоре японское искусство и эстетика стали предметом восхищения западных художников и архитекторов. Парижская Всемирная выставка 1867 года сыграла значительную роль в популяризации японской культуры в Европе.

Одним из наиболее мощных влияний, оказанных Востоком на западное искусство, стало проникновение японской философии дзэн. В западном искусстве дзэн интерпретировался по-разному, иногда приобретая оттенок мистицизма и экзотики. [9, с. 56]. Её принципы минимализма, созерцательной пустоты и интуитивного восприятия пространства оказались глубоко созвучны художественным поискам XX века. Они отразились в живописи абстрактных экспрессионистов, таких как М. Ротко и Д. Поллок, а также в архитектурных проектах Ф.Л.Райта, которые стремились к гармонии с природной средой и использовали открытые, наполненные светом пространства

СТЕПЕНЬ ИЗУЧЕННОСТИ И АКТУАЛЬНОСТЬ ТЕМЫ

Вопрос влияния дзэн-буддизма на западное искусство широко исследовался в научной литературе. В работах западных исследователей таких как А. Манро анализируется влияние японского искусства и философии на послевоенное искусство США и Европы. В отечественных публикациях тема дзэн рассматривается в более философском аспекте. Например, К.С.Лобков подробно описывает проникновение дзэнских идей в искусство экспрессионизма [2, Стр. 3–7], а Ж.В.Миловац исследует спонтанность как ключевой элемент художественного процесса. С. Морли, который рассматривает влияние дзэн на западную

монохромную живопись 1950–1960-х годов, включая творчество Ива Кляйна, Яёи Кусамы, Агнес Мартин и Ад Рейнхардта.

При этом в российской и казахстанской науке влияние дзэн на западное искусство XX века остается недостаточно изученным. Основное внимание уделяется либо японской эстетике в целом, либо западному модернизму, но межкультурные взаимодействия часто рассматриваются поверхностно. В данной работе предприняты попытки частично восполнить данный пробел, анализируя влияние дзэн на формирование художественных направлений XX века опираясь на живопись, архитектуру и дизайн.

ИСТОРИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ

Дзэн-буддизм берет свои истоки в китайской традиции Чань, которая сформировалась в VI веке н.э. под влиянием буддийского учения о медитации (дхьяна) и даосских концепций естественности и спонтанности. Основателем чаньской школы считается Бодхидхарма - индийский монах, который, согласно традиции, прибыл в Китай в начале VI века и проповедовал учение о прямой передаче просветления без опоры на священные тексты. Со временем чаньская практика приобрела характерные черты: отказ от сложных философских конструкций, акцент на личном опыте и медитации (дзадзэн), использование парадоксальных вопросов (коанов) для пробуждения внезапного озарения (сатори). Данные принципы стали основополагающими в развитии дзэн-буддизма и его адаптации в японской культуре [3, с. 2–6]. Именно благодаря этому дзэн приобрел свою уникальную форму в Японии, распространяясь на различные сферы искусства и философии.

Однако влияние чаньской традиции на Японию выходило за пределы религиозных практик. Уже в ранний период Камакура (1185–1333) дзэн стал восприниматься как философия, влияющая на искусство, эстетику и даже боевые искусства. Именно в это время монахи Эйсай (1141–1215) и Догэн (1200–1253) сыграли ключевую роль в формировании японских школ дзэн. Эйсай, основатель школы Риндзай, способствовал внедрению идеи внезапного просветления, что сделало дзэн особенно популярным среди самурайского сословия, которое ценило дисциплину и духовную стойкость. В свою очередь Догэн, основавший школу Сото, уделял внимание медитации (дзадзэн) как основному пути к постижению истины. Такой подход значительно отличался от западной философской традиции, где акцент чаще ставится на анализ и логику [2, с. 3–7]. Это подчеркивает уникальность дзэн-буддизма, который делает акцент на интуитивном познании и непосредственном переживании реальности.

Влияние дзэн вскоре распространилось и на японское искусство. В период Муромати (1336–1573) дзэн стал основой для формирования эстетических принципов таких как ваби-саби - концепция красоты заключенной в простоте, естественности и несовершенстве. Эти идеи нашли отражение в живописи (суми-э), архитектуре (карэсансуи) и даже в традиционных ритуалах таких как чайная церемония. Такой подход к искусству и философии позволил Японии развить уникальный культурный стиль, который позже оказал влияние и на Запад [8, с. 50–55]. Важно отметить, что именно дзэн заложил основу для восприятия искусства как средства медитации и духовного самопознания, что позже стало одним из ключевых элементов японской культуры.

Со временем дзэн перестал быть исключительно религиозным течением, превратившись в основу японского мировоззрения. Его принципы продолжили существовать в искусстве, дизайне и архитектуре вплоть до наших дней подтверждая, что дзэн — это не только буддизм, но и способ восприятия мира [9, с. 40–42]. Сегодня эти принципы можно увидеть в минимализме, архитектурных решениях и даже в современных методиках управления стрессом, что доказывает универсальность дзэн-философии и ее адаптивность к различным культурным контекстам.

ВЛИЯНИЕ ЯПОНСКОЙ ФИЛОСОФИИ НА ЗАПАДНОЕ ИСКУССТВО

Понятие пустоты (му) и медитативное восприятие в живописи

В дзэн-буддизме центральное место занимает концепция "му", что переводится как "пустота" или "ничто" [5, с. 5–9]. Однако в отличие от западного понимания пустоты как

отсутствия чего-либо в дзэн "му" воспринимается как потенциальное, созидательное пространство. Оно не является пустым в буквальном смысле, а наоборот наполнено возможностями и энергией. Эта идея особенно проявляется в японском искусстве где важную роль играет принцип "ма" - пустое пространство между объектами. Это может быть: расстояние между элементами архитектуры, пауза в театральной постановке или незаполненные области в живописи. Например: в традиционной технике суми-э (монохромной живописи тушью) художники оставляют часть бумаги незаполненной позволяя пустоте стать частью изображения. Подобные принципы были переосмыслены в западной монохромной живописи XX века, в частности в работах Ива Кляйна и Агнес Мартин [9, с. 63–65]. Это дает зрителю возможность интерпретировать недосказанное, вовлекая его в процесс созерцания. Ярким примером использования пустоты в искусстве является дзэнские садовые композиции. В знаменитом саде Рёан-дзи в Киото 15 камней размещены таким образом, что с любой точки обзора всегда остается один невидимым. Это побуждает наблюдателя к медитации и размышлению о природе восприятия.

Спонтанность как способ художественного выражения

Одна из важных идей дзэн-буддизма - "спонтанность" или естественное, интуитивное действие. Эта концепция связана с понятием "дзидзэн" что означает "естественность" или "самопроявление". В искусстве это находит выражение в принципе "внезапного озарения" (сатори), когда мастер действует неосознанно, доверяя своему внутреннему чувству. Этот принцип особенно ярко проявляется в японской каллиграфии сюдо [1, с. 15–22]. Западные художники, такие как Д.Поллок, восприняли эту концепцию, интерпретируя ее через автоматическое письмо и спонтанные жесты [9, с. 64]. Великие мастера, такие как Сэссю Тоё, создавали свои произведения одним непрерывным движением кисти. Важно было не просто нарисовать иероглиф, а передать в нем энергию момента (ки). Ошибки не исправлялись, так как это нарушило бы естественный поток движения. Этот же принцип можно увидеть в японском театре Но и Кабуки, где актёры следуют спонтанному выражению эмоций через минималистичные движения. Спонтанность проявляется и в боевых искусствах, например в айкидо, где важна не заученная техника, а интуитивное реагирование на действия противника.

КОНЦЕПЦИЯ ВАБИ-САБИ В АРХИТЕКТУРЕ: ЕСТЕСТВЕННОСТЬ, АСИММЕТРИЯ И ПРОСТОТА

Одним из важнейших эстетических принципов дзэн является ваби-саби - философия красоты в простоте, несовершенстве и естественном течении времени. Ваби — это скромность, непритязательность, гармония с природой. Саби — это ощущение красоты, возникающее с возрастом, следы времени, благородное старение. Эти идеи нашли отражение в японской архитектуре, где используется необработанная древесина и натуральные камни, асимметричные формы, а поверхности покрыты патиной времени [2, с. 5–6]. В отличие от западной традиции стремления к совершенству- ваби-саби ценит трещины, неровности, изменения, вызванные природой. Примером архитектуры в духе ваби-саби является традиционный японский чайный дом (тясицу). Один из самых известных - Тайан, спроектированный мастером чайной церемонии Сэн-но Рикю. Это небольшое скромное пространство, оформленное так, чтобы создать атмосферу тишины и уединения. Принцип ваби-саби вдохновил многих западных архитекторов, например Тадао Андо, который использует бетон, простые линии и световые эффекты для создания минималистичных, но глубоких пространств.

ДЗЭН-БУДДИЗМ И ИДЕЯ МИНИМАЛИЗМА В СОВРЕМЕННОМ ИСКУССТВЕ

Принципы дзэн оказали сильное влияние на развитие минимализма в XX веке. Художники-минималисты, такие как Дональд Джадд и Франк Стелла, искали чистые формы, перекликающиеся с японской философией дзэн. [9, с. 57–58]. Западные художники такие как Марсель Дюшан, Дональд Джадд, Ив Кляйн начали переосмысливать роль пустого пространства в искусстве. Минималистическое направление в живописи и архитектуре во многом вдохновлялось дзэнскими принципами: отказ от лишних деталей в пользу главной идеи; Простые геометрические формы, напоминающие дзэнские садовые композиции; Акцент

на пространстве и пустоте, что создает эффект глубины и медитативности. В архитектуре дзэнский минимализм особенно проявляется в японских интерьерах, где используются раздвижные перегородки (сёдзи), природные материалы и мягкое рассеянное освещение. Это принцип "меньше — значит больше", который был подхвачен западными модернистами. Один из самых известных примеров дзэн-архитектуры в современном мире — это Церковь Света Тадао Андо, где бетонные стены пересекает естественный свет создавая ощущение внутреннего покоя.

АНАЛИЗ РАБОТ

1. Живопись: Марк Ротко и Джексон Поллок

М. Ротко и концепция пустоты

М.Ротко один из ведущих представителей абстрактного экспрессионизма, известен своими картинами, состоящими из больших цветовых полей. Это произведение такое как «Без названия» (1950-е годы) картина представляет собой прямоугольные области насыщенного цвета, парящие на холсте. Зритель, взаимодействуя с этими работами погружается в медитативное состояние, созерцая глубину и интенсивность цвета. Подобный эффект наблюдается в японской монохромной живописи суми-э где минималистичные черно-белые изображения передают суть объекта через минимальное количество деталей и цветов, чтобы выразить суть изображаемого объекта. Например, работы Сэссю Тойо, мастера суми-э XV века, используют пространство и минимальное количество мазков для передачи глубины и эмоций. Обе традиции - и М. Ротко, и Сэссю Тойо стремятся к выражению внутреннего состояния через минималистичные средства, создавая пространство для созерцания и личных интерпретаций.

Рисунок 1. М.Ротко «Без названия».

Рисунок 2. Сэссю Тойо «Суми-э».

Д. Поллок и техника дриппинга

Д. Поллок прославился своей техникой дриппинга, при которой краска разбрызгивается или льется на горизонтально расположенный холст. Одна из его известных работ — «Осенний ритм» (1950) — демонстрирует хаотичные, но гармоничные линии и капли краски, создающие ощущение движения и энергии. Д. Поллок использовал бытовую эмалевую краску и наносил ее с помощью палочек, шпателей и ножей, избегая традиционной кисти. Такой метод позволял ему создавать сложные сети линий и цветов, передающих спонтанность и свободу выражения.

Интересно, что подобная спонтанность напоминает японскую каллиграфию, где каждый мазок кисти должен быть выполнен с полной концентрацией и уверенностью. В каллиграфии важна не только форма символов, но и энергия, вложенная в их создание, известная как «ки». Работы Д. Поллока, подобно каллиграфии, передают внутреннюю энергию и поток сознания художника через динамичные движения и жесты [9, с. 64]. Влияние дзэн особенно заметно в его отказе от традиционных композиций и спонтанной технике нанесения краски.

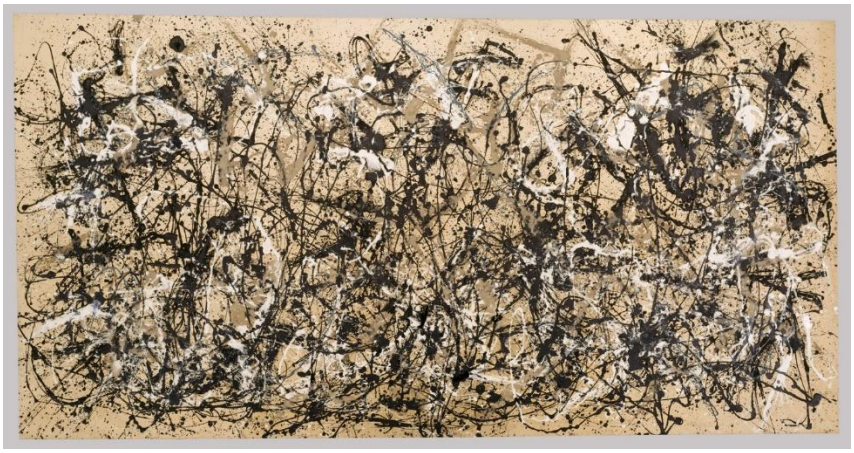

Рисунок 1. Д. Поллок «Осенний ритм» (1950)

2. Архитектура: Фрэнк Ллойд Райт

Ф.Л. Райт черпал вдохновение из японской традиционной архитектуры, стремясь к гармонии между зданием и окружающей природой. Его проект «Дом над водопадом» (1936) в Пенсильвании ярко демонстрирует этот подход. Дом расположен непосредственно над водопадом, с террасами, выходящими над водой, что создает ощущение единства с природой. Использование природных материалов таких как камень и дерево, а также открытые пространства и большие окна усиливают связь между интерьером и экстерьером. Подобные принципы можно найти в японской архитектуре, особенно в традиционных чайных домиках (тясицу). Эти небольшие строения характеризуются простотой, использованием натуральных материалов и тесной связью с окружающим садом. Концепция ваби-саби ценящая красоту в простоте и несовершенстве проявляется в этих постройках через минималистичный дизайн и естественные материалы. Ф.Л. Райт перенял эти идеи создавая пространства, которые отражают естественную гармонию и спокойствие присущие японской архитектуре. Еще одним примером является отель «Империал» в Токио который был спроектирован Ф.Л. Райтом и завершенный в 1923 году. Здание сочетало элементы западной и японской архитектуры включая внутренние дворики с озеленением, скульптурами и бассейнами, создавая пространство с сильным чувством единства и гармонии.

Рисунок 1. Ф.Л. Райт «Дом над водопадом» (1936).

Рисунок 2. Чайный домик (Тясицу).

Рисунок 3. Ф.Л. Райт. План Отеля «Империал» в Токио.

ВЫВОД

Влияние японского дзэн-буддизма на западное искусство XX века было глубоким и многогранным. Оно проявилось не только в заимствовании отдельных эстетических приемов, но и в трансформации самого подхода к творчеству. Ключевые принципы дзэн такие как пустота (му), спонтанность, созерцательность и гармония с природой, нашли отражение в живописи, архитектуре и дизайне. Живопись М. Ротко с её крупными цветовыми полями демонстрирует принцип «ма» - значимость пустого пространства и медитативного восприятия, что перекликается с традиционной японской монохромной живописью суми-э. Работы Д. Поллока основанные на технике дриппинга напоминают японскую каллиграфию, где важны не только форма, но и энергия мазка, передающая внутреннее состояние художника. Архитектура Ф.Л. Райта, вдохновлённая японскими чайными домиками и традицией открытых пространств, воплотила принципы дзэн-буддизма, такие как интеграция с природной средой, использование натуральных материалов и минимализм в оформлении. Влияние дзэн-буддизма вышло за пределы Японии и стало важной частью художественных процессов Запада [8, с. 90-95]. Это взаимодействие демонстрирует как философия и эстетика одной культуры могут трансформировать и обогащать художественные традиции другой, создавая новые формы искусства, основанные на глубоком восприятии мира.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Миловац Ж.В. К вопросу роли спонтанности сознания в художественном творчестве // Вестник Санкт-Петербургского университета. Искусствоведение. 2021. Т. 12, № 4. С. 542–556.
2. Лобков К.С. Дзэн в искусстве западного мира // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2012. № 8 (22): в 2-х ч. Ч. I. С. 113-115.
3. Зубов А.Б. Чань-буддизм. Аудио-лекция №121. URL: https://abzubov.com/new_course/lecture_121
4. Экспрессионизм в европейской и китайской живописи. Научная статья. Издательство NBPublish, 2019. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=32729
5. Янгутов Л.Е. Понятие пустоты в буддийской философии // Вестник Санкт-Петербургского университета. Философия и конфликтология. 2019. Т. 35, № 2. С. 5–9.
6. Munroe, A. Japanese Art After 1945: Scream Against the Sky. New York: Harry N. Abrams, 1994. 320 p.
7. История искусств: учебник / под ред. В. Д. Сарабьянова. М.: Высшая школа, 2000. 368 с.
8. Gombrich, E. H. The Story of Art. 16th ed. London: Phaidon Press, 2006. 688 p.
9. Morley, S. The ‘Zen’ in the Western Monochrome // Journal of Contemporary Painting. 2021. Vol. 7, Issue 1. P. 40–65.

ӘӨЖ 7.038.53:37.036 (574) **МРНТИ 13.41.00**

Лукпанова Д.Д.
2 курс магистранты
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті
Қазақстан, Алматы қ.

ГҮЛФАЙРУС ИСМАИЛОВАНЫҢ «ҚАЗАҚ ВАЛЬСІ» ТУЫНДЫСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ СЕМИОТИКАЛЫҚ БЕЛГІЛЕРДІ КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНДЕ ОҚЫТУДАҒЫ ТИІМДІ ӘДІСТЕР МЕН ТӘСІЛДЕР

АҢДАТПА

Мақалада Қазақстанның халық суретшісі Гүлфайрус Исмаиловаың «Қазақ вальсі» картинасындағы ұлттық семиотикалық белгілердің мәні ашылып, оларды мектептегі көркем еңбек сабағында оқушыларға тиімді үйрету әдістері қарастырылады. Зерттеу барысында өнер туындысына семиотикалық талдау жасалып, онда бейнеленген түстер мен ою-өрнектердің мәдени-символдық маңыздылығы сипатталады. Сонымен бірге, «Қазақ вальсін» оқытуда визуализация әдістері мен шығармашылық практикалық тапсырмаларды қолдану жолдары ұсынылады. Ұсынылған әдістемелер оқушылардың ұлттық мәдениетке қызығушылығын арттырып, этномәдени түсінігін кеңейтуге және шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал ететіні анықталды. Мақала ғылыми стильде жазылған, қорытындысында нәтижелер түйінделіп, пайдаланылған әдебиеттер тізімі берілген.

ТІРЕК СӨЗДЕР: Гүлфайрус Исмаилова; Қазақ вальсі; ұлттық семиотикалық белгілер; көркем еңбек; семиотикалық талдау; визуализация; практикалық тапсырмалар; ұлттық мәдениет.

Лукпанова Д. Д.
Магистрант 2 курса
Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ И ПРИЁМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА НА ОСНОВЕ АНАЛИЗА НАЦИОНАЛЬНЫХ СЕМИОТИЧЕСКИХ ЗНАКОВ В ПРОИЗВЕДЕНИИ ГУЛЬФАЙРУС ИСМАИЛОВОЙ «КАЗАХСКИЙ ВАЛЬС»

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается значение национальных семиотических знаков в картине народной художницы Казахстана Гульфайрус Исмаиловой «Казахский вальс» и методы их эффективного преподавания на уроках изобразительного искусства в школе. Проводится семиотический анализ художественного произведения, раскрывается символика цветов, орнаментов и образов, отражающих национальные традиции и духовные ценности казахского народа. Также предлагаются педагогические методы, основанные на визуализации и практических заданиях, направленных на развитие эстетического восприятия и этнокультурного сознания учащихся. Сделан вывод о том, что интеграция таких произведений в учебный процесс способствует воспитанию патриотизма и творческих способностей школьников.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Гульфайрус Исмаилова; Казахский вальс; национальные семиотические знаки; изобразительное искусство; семиотический анализ; визуализация; практические задания; национальная культура.

EFFECTIVE METHODS AND TECHNIQUES FOR TEACHING VISUAL ARTS BASED ON THE ANALYSIS OF NATIONAL SEMIOTIC SIGNS IN GULFAYRUS ISMAILOVA'S PAINTING "KAZAKH WALTZ"

ABSTRACT

This article explores the significance of national semiotic signs in the painting Kazakh Waltz by the People's Artist of Kazakhstan, Gulfayrus Ismailova, and presents effective methods for teaching these elements in school visual arts classes. A semiotic analysis of the artwork is conducted, revealing the symbolism of colors, ornaments, and images that reflect the national traditions and spiritual values of the Kazakh people. The article also proposes pedagogical methods based on visualization and hands-on activities aimed at developing students' aesthetic perception and ethno-cultural awareness. It concludes that integrating such works into the educational process contributes to fostering patriotism and enhancing students' creative abilities.

KEYWORDS: Gulfayrus Ismailova; Kazakh Waltz; national semiotic signs; visual arts; semiotic analysis; visualization; practical tasks; national culture.

КІРІСПЕ: Ұлттың мәдени құндылықтарын жас ұрпаққа үйрету – қазіргі білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі. Бейнелеу өнері мен көркем еңбек сабағы оқушыларды ұлттық өнер мұрасымен таныстырып, олардың эстетикалық талғамы мен мәдени танымын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Қазақстан Республикасының жаңартылған оқу бағдарламасында (2020) көркем өнер пәндері арқылы ұлттық мазмұнды игеруге айрықша көңіл бөлінген. Осы тұрғыда атақты қылқалам шебері Гүлфайрус Исмаилованың шығармашылығы құнды материал болып табылады, себебі ол өз еңбектерінде қазақ халқының бай мәдени-рухани мұрасын көркем бейнелер арқылы шебер жеткізген.

Гүлфайрус Мансұрқызы Исмаилова – XX ғасырдағы қазақ өнерінің жарқын өкілдерінің бірі, Қазақстанның халық суретшісі, ұлттық өнердің насихаттаушысы ретінде танымал тұлға. Оның көркем мұрасы қазақ халқының дәстүрлері мен эстетикалық дүниетанымын терең сезінуге әрі оны заманауи бейнелеу өнері тілінде өрнектеуге арналды. Суретші ұлттық мәдениеттің бояуларын халықаралық өнер кеңістігіне енгізе отырып, төл өнерді жаңа биіктерге көтеруге үлес қосты. Соның ішінде оның «Қазақ вальсі» атты туындысы ерекше орын алады, себебі онда қазақтың ұлттық болмысы мен өнері айрықша символикалық түрде бейнеленген.

«Қазақ вальсі» – композициялық портрет жанрындағы әйгілі картина, онда қазақтың алғашқы кәсіби бишісі Шара Жиенқұлованың бейнесі кескінделген (1958 жылы салынған портрет)nlrk.kz. Суретші бұл еңбегінде қазақ әйелінің ұлттық киімдегі сұлулығын, би қимылдарының әсем ырғақтылығын және еуропалық вальс өнерінің үйлесімін көрсете білген. Туындыда халқымыздың дәстүрлі ою-өрнектері, сәндік әшекей бұйымдары, ұлттық киім элементтері және нәзік би қозғалыстары өзара астасып, қазақ мәдениетінің көркемдік келбеті сомдалады. Шығарма арқылы автор ұлттық болмыс пен батыстық өнер үлгісін біріктіріп, қазақ өнерінің жаһандық мәдениетпен сабақтастығын бейнелі түрде танытады. Исмаилованың айтуы бойынша, ол портретте Шараны алтын түсті фонда, алтын қызғылт көйлекпен бейнелеп, вальс ырғағындағы қимыл-қозғалысын көрсетуге мән берген. Нәтижесінде «Қазақ вальсі» картинасы суретшінің өзіндік «визиткасына» айналып, қазақ бейнелеу өнерінің алтын қорына енген құнды туынды болды.

Зерттеудің мақсаты – осы өнер туындысындағы ұлттық семиотикалық белгілердің мазмұнын талдап, оларды мектеп оқушыларына меңгертудің тиімді әдістемесін ұсыну. Ол үшін «Қазақ вальсі» шығармасындағы символикалық элементтер (түстер, ою-өрнектер, бейнелер және би қимылдары) ғылыми тұрғыда қарастырылады және оларды көркем еңбек пәнінде оқытуда қолдану жолдары сипатталады. Мақала құрылымы кіріспеден, негізгі бөлімнің тарауларынан, қорытынды мен пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады. Келесі бөлімдерде алдымен Г.Исмаилованың «Қазақ вальсі» арқылы қазақ мәдениетінің

көркем бейнесін қалай жеткізгені талданады, соңынан осы туындыны оқу үдерісіне енгізудің әдістемелік негіздері баяндалады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ:

Гүлфайрус Исмаилова және «Қазақ вальсі»: ұлттық мәдениеттің көркемдік бейнесі

Гүлфайрус Исмаилованың өнері қазақ халқының мәдени-рухани құндылықтарын көркем бейнеде сомдаумен ерекшеленеді. Суретші өз туындылары арқылы халқымыздың тұрмыс-тіршілігін, салт-дәстүрін, табиғатқа деген көзқарасын және эстетикалық мұрасын шынайы әрі әсерлі түрде көрсеткен. Оның шығармашылық жолы театр және кинематография салаларымен де ұштасып, ұлттық өнердің көпқырлы дамуына ықпал етті. Әсіресе, кескіндеме өнерінде Исмаилова қазақ әйелдерінің бейнесін, ұлттық киімдерін, фольклорлық көріністерді жаңа қырынан көрсете отырып, ұлттық бояуы қанық туындылар галереясын жасады. Мұндай туындылардың әрқайсысы ұлттық эстетиканы терең түсініп, оны заман талабына сай жаңғыртуға арналғаны байқалады.

«Қазақ вальсі» шығармасы – суретшінің осы бағыттағы ізденістерінің жемісі. Бұл картина мазмұндық тұрғыдан қазақ халқының мәдениетін және би өнерін астастыра бейнелеген. Онда ұлттық дәстүр мен модерн элементтері үйлесім тапқан: қазақтың ұлттық киімі мен ою-өрнектері, дәстүрлі әуен сарыны еуропалық вальс ырғағымен біртұтас композиция құрайды. Шығармада билеп тұрған жас қазақ қызының образы арқылы халқымыздың нәзіктік, сұлулық және өмірге деген құштарлық қасиеттері ашылған. Шара Жиенқұлова бейнесі арқылы суретші әйел болмысының қос қырын – бір жағынан нәзік әсемдік пен сұлулықты, екінші жағынан ішкі қуат пен жігерді қатар көрсете білген. Бишінің жүзіндегі қуаныш, көздеріндегі жалын мен қозғалыс динамикасы өмірдің шаттығы мен өнерге деген сүйіспеншілікті паш етеді. Осылайша, Исмаилова қазақ әйелінің бейнесінде ұлт рухының жігерлі де сыршыл болмысын сомдап, ұлттық мәдениеттің көркемдік бейнесін дүниеге әкелді [1].

Композициялық тұрғыда «Қазақ вальсі» туындысы көрермен назарын бірден өзіне аударады. Суретші алтын түстес фонды пайдаланып, кейіпкерді сахна жарығында ерекшелендіре көрсеткен. Нәтижесінде бидің ортасындағы тұлға – Шара – көркемдік тұрғыдан жарқырай түсіп, айналасындағы кеңістіктен бөлектеніп шығады. Бишінің үстіндегі камзолының қызыл-сары желбір жіптермен зерленуі, бас киімін сәндеген қауырсындарының сүйкімділігі, қолындағы күміс білезіктер мен басқа әшекейлердің жылтылы – мұның барлығы картинаға айрықша сән береді. Мұндағы әр деталь (ұлттық киім үлгісі, оюлар, әшекейлер) қазақы нақышты айқындап тұр. Сонымен қатар, кейіпкердің би қимылы дәл ұсталып, оның вальс билеп жатқанын көрермен бірден аңғарады. Бұл – суретшінің шеберлігінің белгісі: ол бейнені дәл сәйкестендіріп қана қоймай, сол арқылы туындының идеялық мазмұнын ашып отыр. Картина атының өзі «Қазақ вальсі» деп аталуында терең символика бар: мұнда Шығыс пен Батыс мәдениетінің тоғысуы бейнеленген [2]. Вальс – еуропалық би жанры болса, ал оны қазақ әйелі ұлттық киіммен билеп тұрғаны – қазақ мәдениетінің әлемдік өркениетпен сабақтас, ашық әрі үйлесімді дамуын көрсететін ишара. Демек, бұл шығарма қазақтың ұлттық өнері жаһандық мәдениет контексінде өзіндік үнін сақтап, жаңашыл бағытта көрініс таба алатынының көркем дәлелі болып табылады.

Исмаилованың «Қазақ вальсі» сияқты шығармаларын білім беру процесіне енгізу оқушылар үшін өте тиімді. Мұндай өнер туындылары бір жағынан эстетикалық тәрбие құралы болса, екінші жағынан ұлттық сана-сезімді қалыптастырудың маңызды тетігі бола алады. Оқушы картинадағы бейнелерді тамашалай отырып, ұлттық мәдениетті сезінеді, ондағы символдардың мәнін түсіну арқылы ата-баба мұрасына қызығушылығы оянады. Сондықтан «Қазақ вальсі» секілді ұлттық бояуы қанық картиналарды көркем еңбек сабағында пайдалану оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытуға, ұлттық мәдени құндылықтарды тереңірек ұғынуына және өнер арқылы патриоттық тәрбие алуына ықпал

етпек. Келесі бөлімде осы туындыдағы ұлттық семиотикалық таңбалар жүйесі талданып, олардың тәрбиелік мәні қарастырылады.

«Қазақ вальсі» туындысындағы ұлттық семиотикалық белгілер

Г.Исмаиловаңың аталмыш шығармасы мазмұны жағынан символдарға бай, көп қатпарлы мәдени ақпарат беретін туынды. Картинадағы әрбір көркем элемент белгілі бір семиотикалық таңба ретінде түсіндірілуі мүмкін. Мұнда түс, форма, бейне және музыкалық ырғақ – барлығы да таңбалық мәнге ие болып, қазақ халқының рухани дүниесін аңғартады. Атап айтқанда, «Қазақ вальсі» туындысында төмендегідей ұлттық семиотикалық белгілер ерекше орын алады: түстер символикасы, ою-өрнектер және киім элементтері, би мен музыка көріністері. Осы белгілерді талдау арқылы картинаның терең мәдени мән-мағынасы айқындала түседі.

Түстер символикасы. Қазақ мәдениетінде түстердің дәстүрлі символдық мағынасы өте терең әрі көпқырлы. Исмаилова картинада түрлі түстер гаммасын шебер қолдану арқылы көрерменге белгілі көңіл күй мен идеялық мазмұнды жеткізіп отыр. Жалпы композициядағы ең көзге түсетін түс – алтын сарғылт тон. Алтын сары түс қазақ ұғымында күннің жылы шуағын, қуаныш пен жарықты бейнелейді; ол өмірге құштарлық пен жарқын болашаққа үміттің нышаны саналады. Картинадағы алтын түстес фон да дәл осы мағынаны үстейді – вальстің көңілді, шаттыққа толы атмосферасын туғызады. Биші көйлегінің етек жағына пайдаланылған қызғылт-қызыл реңктер махаббат пен жастықтың, нәзіктік пен сұлулықтың символы іспеттес. Қазақ дәстүрінде қызыл түс қуаныш пен әсемдікті, ғашықтық сезімді білдіретіні белгілі; бұл картинада да қызыл бояу кейіпкердің жастық жалыны мен сезімталдығын айшықтайды. Ал кейіпкердің жүзінде, терісінде бейнеленген ақшыл боз түстер тазалық пен пәктіктің, киелiліктің белгісін береді. Қазақ мәдениетінде боз түс қасиетті ұғымдармен байланысты болып, маңызды сәттерді білдіруге қолданылады. Бишінің камзолы мен бөркіндегі қою күлгін-қара тондар туындының колоритіне тереңдік пен тұрақтылық енгізеді – бұл түстер бір жағынан түнгі аспанды еске салса, екінші жағынан өмірдің сан алуан қарама-қайшылығын меңзейді. Қара түс дәстүрлі дүниетанымда ақ түсімен жұп құрып, қайшылықтардың бірлігін көрсетсе, мұнда ол нәзік бейненің ішкі күшін, қайсарлығын білдіретін фон ретінде көрінеді. Сонымен қатар картинада қоңыр реңктер де кездеседі (мысалы, кей тұстағы жер түстес бөлік). Қоңыр түс қазақы дүниетанымда жердің, тұрақтылық пен сабырдың рәмізі, ол жан тыныштығын, табиғатқа етене жақындықты аңғартады. Зерттеуші Н. Айтова (2018) өзінің ұлттық түс символикасына арналған еңбегінде қоңыр түс бірнеше мағыналық реңкті қамтитынын, оның тыныш өмір сүру салты мен сабырлы көңіл күйді білдіретінін атап көрсетеді. Шығармадағы түстер палитрасы бір-бірімен үйлесім тауып, жалпы картинаға терең символикалық мағына береді: алтын сары – қуаныш пен шуақ, қызыл – әсемдік пен махаббат, ақ – пәктік, қара-күлгін – тереңдік пен күш, қоңыр – тыныштық пен тұрақтылық. Осылайша, түстер тілі арқылы суретші қазақ халқының өмірлік мәндерін, көңіл күй әлемін көркем тілде «әңгімелеп» берген.

Ою-өрнектер және ұлттық киім белгілері. Шығармадағы маңызды ұлттық таңбалардың бірі – дәстүрлі ою-өрнектердің бейнеленуі. Бишінің камзолы мен оның тағатын әшекей бұйымдары қазақы ою-өрнек мотивтерімен безендірілгені көрінеді. Қазақтың ою-өрнектері ғасырлар бойы тек сәндік қызмет атқарып қоймай, халықтың ой-қиялы мен дүниетанымын бейнелеген символикалық жүйе болып қалыптасқан. Әрбір оюдың арқауында белгілі бір идея немесе табиғат құбылысы жатыр: мысалы, қошқармүйіз оюы – молшылық пен күштің белгісі, құсқанаты оюы – кеңдік пен еркіндіктің нышаны, ал су өрнектері – өмір мен қозғалыстың символы деген секілді. «Қазақ вальсінде» көрініс тапқан ою-өрнектер де ұлттық мәдени кодты айқындап тұр. Камзолдың өңіріне түсірілген өрнектер мен зергерлік бұйымдардағы қазақы нақыштар кейіпкердің тек ұлттық киімдегі портреті емес, тұтас ұлттың өнерін үстінде алып шыққандай әсер береді. Ою-өрнектер арқылы суретші ата-баба дәстүрін, ұрпақ жалғастығын көрсетіп, ұлттық мәдениеттің уақыт пен кеңістік аясындағы тұрақтылығын символдайды. Сондай-ақ картинада ұлттық киім

элементтері – камзол, сәукеле үлгісіндегі бөрік, бешпент – бәрі үйлесім тапқан. Әр бөлшек (камзолдың тұрпатынан бастап, үкілі бөрікке дейін) қазақ әйелінің дәстүрлі бейнесін жасап қана қоймай, сол арқылы ұлттық болмысты қастерлейді. Мәселен, қызыл-сары жіппен кестеленген камзол жас қыздың жарқын шағын білдірсе, бөркіндегі үкі қауырсындары сұлулық пен нәзіктіктің символы ретінде алынған деуге болады. Зергерлік күміс білезіктер мен жылтырауық моншақтар қазақ халқының әшекей бұйымдарына тән байлық пен әсемдікті көрсетеді. Демек, картинадағы ұлттық киім және ою-өрнек ансамблі қазақ мәдениетінің көрінісі ретінде оқылады, олар суретшінің қылқалам тілі арқылы сөйлеп тұрған семиотикалық белгілері деп түсінеміз.

Музыка және би образдары. «Қазақ вальсі» – тек статикалық бейнені емес, музыка ырғағын сездіріп тұрған динамикалық картина. Шығарманың атауынан бастап, ондағы образдардың ұйымдасуына дейін музыкалық және хореографиялық символизм орын алады. Вальс – белгілі музыка мен биге негізделген жанр, сондықтан суретші қозғалыс иллюзиясын беру үшін ырғақ пен композициялық теңгерімді пайдаланған. Бишінің дене қалпы, қолының және көйлегінің қозғалыс бағыты – бәрі бізге әуенді елестетеді. Шара Жиенқұлованың бейнесі арқылы вальс қимылдарын айнытпай жеткізуі нәтижесінде көрермен туындыға қарап тұрып-ақ ішінен вальс әуенін «естігендей» болады. Бұл – автордың визуалды семиотикалық шеберлігі: би қимылы – таңбалық кейіпте берілген. Сонымен қатар, туындының «Қазақ вальсі» деп аталуына сәйкес, оның семантикасы екі түрлі мәдени қабатты біріктіреді. Біріншісі – вальс арқылы берілген Батыс (Еуропа) мәдениетінің белгісі, екіншісі – қазақтың ұлттық әуендері мен би дәстүрінің ишарасы. Картина осылайша екі түрлі мәдени кодтың синтезі ретінде көрініс тапқан: Еуропалық би сазы мен қазақы әуеннің тоғысуы. Бұл синтез – семиотикалық тұрғыда өте мәнді белгі, ол қазақ мәдениетінің заман ағымына сай бейімделгіштігін, әрі жаһандық өнермен үйлесе алатын икемділігін білдіреді. Сонымен қатар, туындыда уақыттық кеңістік символикасы да байқалады: вальс – белгілі тарихи кезеңдердегі бал мәдениетінің рәмізі болса, қазақтың ұлттық әуені – ежелгі дәстүрдің үні, ал екеуінің бір туындыда үйлесуі уақыттың сабақтастығын көрсетеді. Басқаша айтқанда, «Қазақ вальсі» өткен мен бүгіннің, шығыс пен батыстың мәдени диалогына айналған бейнелі символ.

Суретші кескіндемелік құралдар арқылы да қосымша семиотикалық мәндерді енгізген. Мәселен, туындыдағы жарық пен көлеңкенің контрасты – өмірдегі қуаныш пен мұңның қатар жүруінің белгісі деп те интерпретациялауға болады. Шара бейнесінің сахна прожекторымен жарықтандырылып, айналасының қараңғылануы – өнердің жарық сәулесі қараңғылықты жеңгеніндей әсер береді. Бұл символикалық түрде өнер мен ұлт рухының қиын кезеңдерден алып шығатын күшін білдіруі мүмкін. Сонымен бірге, картинада көзге көрінетін табиғат көріністері тікелей бейнеленбегенімен, түс және кеңістік арқылы дала кеңістігінің тынысы сезіледі: фондағы алтын сарғылт түс қазақ даласының күн шуағын елестетсе, кейіпкердің еркін қимылы көшпелі жұрттың кеңдігін аңғартатындай. Осы детальдардың барлығы жинала келе, «Қазақ вальсі» шығармасын терең мазмұнды, ұлттық руханиятты бойына сіңірген көркем туынды дәрежесіне көтереді. Суретші әрбір семиотикалық белгіні – түс болсын, өрнек не қимыл болсын – үлкен сүйіспеншілікпен және түсінікпен орналастырғаны анық. Бұл туынды қазақ халқының мәдени коды көрініс тапқан өнер туындысы ретінде оқырман мен көрерменді ойлануға, өз ұлттық болмысы туралы пайымдауға шақырады.

Жалпы алғанда, «Қазақ вальсі» картинасындағы ұлттық семиотикалық жүйе – қазақ мәдениетінің көркемдік энциклопедиясы тәрізді. Мұндағы әрбір элемент ұлттық мәдениеттің белгілі бір қырын танытып, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан дәстүрлердің сабақтастығын көрсетеді. Бейнелеу өнеріндегі осындай ұлттық таңбалар тек эстетикалық ләззат көзі емес, сондай-ақ мәдени жәдігерлік ақпарат тасымалдаушы құрал болып табылады. Сондықтан бұл туындыны оқу үдерісінде пайдалану – оқушыларды ұлттық мәдениетпен таныстырудың өте әсерлі жолы. Келесі бөлімде осы өнер туындысын мектептегі көркем еңбек сабағында оқыту әдістері, соның ішінде визуализация және

семиотикалық талдау әдістері мен практикалық шығармашылық тапсырмаларды ұйымдастыру туралы сөз қозғалады.

Көркем еңбек пәнінде «Қазақ вальсі» шығармасын оқыту әдістері

Мектептегі көркем еңбек (бейнелеу өнері) сабақтарында ұлттық өнер туындыларын қолдану оқушылардың рухани-эстетикалық дамуына және ұлттық мәдениетке деген қызығушылығына оң әсер етеді. Оқыту үдерісінде өнердегі семиотикалық белгілерді талдау және оларды визуалды құралдармен көрсету – оқушыларға күрделі мәдени мағыналарды түсіндіруді жеңілдететін тиімді тәсілдер. «Қазақ вальсі» сияқты мазмұны бай шығарманы меңгертуде мұғалім бірқатар әдістемелік амалдарды кешенді түрде қолдана алады. Атап айтқанда, визуализация әдісі (көрнекі-бейнелік әдіс), семиотикалық талдау тәсілі және практикалық шығармашылық тапсырмалар жүйесін ұштастыру ұсынылады. Төменде осы әдістердің мәні және жүзеге асыру жолдары сипатталады.

Визуализация және семиотикалық талдау әдістері

Визуализация әдісі. Көркем шығармадағы идея мен сезімді оқушыларға тиімді жеткізу үшін оны тек сөзбен сипаттау жеткіліксіз болуы мүмкін; сондықтан визуализация, яғни көрнекі бейнелеу әдісі көмекке келеді. Визуализация – оқу материалын визуалды образдар арқылы ұсыну, сөйтіп оқушылардың қабылдауын жеңілдетіп, қызығушылығын арттыру әдісі. «Қазақ вальсі» шығармасын өткенде мұғалім бұл әдісті түрлі формада қолдана алады. Мысалы, сабақты бастарда ең алдымен оқушыларға Шара Жиенқұлованың осы портреті көрсетіліп, шағын әңгіме арқылы оның тарихы баяндалады. Содан кейін, егер мүмкіндік болса, вальс әуенін немесе Шараның орындауындағы қазақ биінің музыкалық сүйемелдеуін қосып қоюға болады. Бұл оқушыларды бірден шығарманың атмосферасына еліктіріп әкетеді. Одан әрі оқушыларға туындының белгілі фрагменттеріне назар аударта отырып, суретті жан-жақты талдау ұсынылады. Мұғалім картинадағы түстер үйлесімін, кейіпкердің кейпін, киімін, айналасындағы детальдарды көрсете отырып, олардың мән-мағынасын талқылайды. Осындай көрнекі жұмыс барысында оқушылар шығарманы тереңірек түсіне бастайды, себебі олар ақпаратты көзбен көріп, сезіммен қабылдайды [4]. Визуализация әдісі оқушылардың тек есту және көру арқылы қабылдауын қамтамасыз етіп қана қоймай, олардың эмоциялық әсерін күшейтеді, шығармашылық қиялын оятады.

Визуализацияны сабақта нақты жүзеге асыру үшін түрлі тәсілдерді қолдануға болады. Біріншіден, көрнекі материалдар дайындау: суреттің жоғары сапалы репродукциясы, Шара Жиенқұлованың вальс билеп жатқан бейнежазбасы немесе осы картинаға қатысты деректі материалдар. Мұндай материалдарды көрсету арқылы оқушылар шығарманың мазмұнын жақсырақ сезінеді. Екіншіден, сурет салу тапсырмалары: туындымен танысқаннан кейін оқушыларға оның негізінде өз бейнелерін жасау ұсынылады. Мәселен, олар «Қазақ вальсінің» туғызған әсерін қағаз бетіне түсіре алады – біреуі алтын түстің жылулығын бояулар арқылы береді, екіншісі көгілдір не қоңыр түстермен тыныштықты немесе сағынышты бейнелейді. Бұл жаттығу оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытып, туындыны терең түсінуіне мүмкіндік береді. Үшіншіден, көркем қойылымдар: топтық жұмыс ретінде оқушыларға вальстің немесе қазақ биінің шағын импровизациясын қою тапсырылуы мүмкін. Музыка қосылып, балалар би қимылдарын сахналағанда, олар өздерін картина кейіпкерінің орнына қойып көреді – бұл да олардың шығармаға енуін тереңдетеді. Визуализацияның бұл сияқты элементтері сабақта ойын және өнер әрекетін кіріктіріп, оқуды қызықты үрдіске айналдырады.

Семиотикалық талдау әдісі. Шығарманың мазмұнын және идеясын толыққанды ұғыну үшін оның семиотикалық белгілерін талдау әдісі пайдаланылады. Семиотикалық талдау – көркем туындыдағы таңбалық жүйелерді (нышандарды) анықтап, олардың мазмұндық астарын аша түсетін әдіс. «Қазақ вальсі» жағдайында мұндай таңбаларға жоғарыда айтылғандай түстер, ою-өрнектер, ұлттық киім элементтері, би қимылдары, тіпті туындының атауы да жатады. Сабақ барысында мұғалім оқушылармен бірге осы компоненттердің әрқайсысына тоқталып, «Мынау нені білдіреді?», «Неліктен суретші дәл осы деталді қосқан?» деген сияқты сұрақтар қоя отырып, пікірлесу ұйымдастыра алады.

Мысалы, картинадағы алтын түс пен қызыл түс неге пайдаланылғанын сұрап, оқушылардың болжам жауаптарын тыңдау, кейін олардың мәдени символдық мәнін түсіндіру өте пайдалы тәсіл. Сол секілді, камзолдағы оюдың түрі мен мағынасы, Шараның бас киіміндегі үкінің нышаны, вальс пен қазақ биінің ұштасуы туралы бірге талқылауға болады. Мұндай талдау оқушыларды картинаға зерттеуші көзбен қарауға үйретеді және әрбір көркем детальдың мазмұнды екенін аңғаруға баулиды. Нәтижесінде оқушылар жай сырттай суретті көріп қана қоймай, оның астарындағы тұтас мәдени қабатты түсіне бастайды. Семиотикалық талдау оқушылардың ұлттық өнерге қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың мәдениет туралы білімдерін кеңейтеді әрі сыни ойлау қабілеттерін дамытады [5].

Визуализация мен семиотикалық талдау әдістерін үйлестіре қолдану сабақтың тиімділігін күрт жоғарылатады. Мысалы, мұғалім әуелі визуализация арқылы туындыны қабылдауға жағдай жасап, артынан семиотикалық талдауға көшсе, оқушылар алдымен жалпы әсер алып, кейін сол әсердің ішкі мәнін түсінуге кіріседі. Оқытудың осындай кезеңдерін жүйелеу үшін мынадай қадамдар ұсынылады: бірінші, оқушыларды туындымен алғашқы таныстыру (шығарманың авторы, тарихы, мазмұны жайлы қысқаша мәлімет беру); екінші, оқушыларды шағын топтарға бөліп, әр топқа шығарманың белгілі бір семиотикалық элементін талдауды тапсыру (бір топ түстердің мағынасын зерттесін, екіншісі ою-өрнектерді, үшіншісі би қимылдарын немесе музыка ырғағын талдасын); үшінші, әр топ өз талдау нәтижесін сыныпқа презентация ретінде ұсынып, ортақ пікір алмасу ұйымдастыру; соңында, жинақтау үшін шығармашылық тапсырма беру (әрбір оқушы «Қазақ вальсі» ықпалымен өз бейнесін немесе шағын эскизін салады не қысқаша эссе жазады). Осындай жүйелі жұмыс арқылы бір ғана өнер туындысы негізінде оқушылар әрі мәдени білім алады, әрі өздерінің шығармашылық қабілеттерін іске қосады. Білім алушылардың жұмыстары талқыланып, үздік шықкандары көрсетілсе, бұл олардың мотивациясын одан әрі көтереді.

Оқу тәжірибесінде жоғарыда сипатталған әдістерді қолданудың нәтижелері оң болғаны байқалған. Семиотикалық талдау мен визуализация оқушылардың қызығушылығын күрт арттырады: олар бейнелеу өнерін құрғақ тақырып ретінде емес, өмірмен, тарихпен, мәдениетпен байланысты тірі сабақ ретінде қабылдайды. Ұлттық өнер туындысын терең талдап үйрену арқылы оқушылардың этномәдени танымы қалыптасады – олар қазақтың оюы мен түсіне дейінгі мәнге көңіл бөле бастайды. Сонымен бірге, мұндай сабақтарда оқушылардың шығармашылық қабілеттері де ашылады: біреу сурет салуға бейімі барын көрсетсе, енді бірі өнертанымдық қабілетімен көзге түседі, ал үшіншісі топтық жұмыста көшбасшылық қырын танытуы мүмкін. Яғни, визуализация және семиотикалық талдау әдістері кешені оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Бұл әдістердің барлығы түптеп келгенде ұлттық өнерді құрметтеуге, өз мәдениетімен мақтануға тәрбиелейді.

Практикалық тапсырмалар мен шығармашылық жұмыстар

Практикалық (қолданбалы) тапсырмалар мен шығармашылық жобалар – оқушылардың үйренген білімдерін іс жүзінде қолданып көруіне мүмкіндік беретін тиімді әдістемелік құрал. Көркем еңбек сабағында оқушылар тек теориялық білім алып қоймай, сол білімді пайдаланып өнім шығаратын (сурет, қолөнер заттары, көрме ұйымдастыру т.б.) болса, олардың пәнге деген қызығушылығы мен белсенділігі айтарлықтай өседі. Ұлттық мәдениетті насихаттау тұрғысынан алғанда, практикалық жұмыс барысында оқушылар халқымыздың өнерін өз қолымен жасап, жанымен сезінеді. Бұл оларды ұлттық мұраға жақындастырып, рухани дамуына әсер етеді [6].

Ұлттық ою-өрнек бойынша тапсырмалар. Мәселен, «Қазақ вальсін» талдап өткен соң, сабақта практикалық бөлім ретінде ою-өрнек сызу немесе құрастыру тапсырмасын беруге болады. Мұғалім алдымен қазақ оюларының негізгі түрлерін (қошқармүйіз, сыныкмүйіз, төртқұлақ, түйетабан, т.б.) және олардың мағыналарын түсіндіреді. Одан кейін әр оқушыға өзіне ұнаған бір ою элементін таңдап алып, оны қағазға қарындашпен түсіруді, бояумен әрлеуді немесе матаға арнайы бояулармен басып шығаруды тапсырады. Бұл

арқылы оқушылар бір жағынан ұлттық оюды салу дағдысын меңгерсе, екінші жағынан оның символикасын іс жүзінде есте сақтайды. Мысалы, қошқармүйіз оюын салған бала оны әдемілік үшін ғана емес, оның астарында байлық пен береке идеясы жатқанын түсіне салады. Практикалық жұмыс нәтижесінде әр бала қолында өзі жасаған кішігірім ұлттық нақыштағы бейне болады. Сабақ соңында сол жұмыстар көрмесі ұйымдастырылып, балалар бір-бірінің еңбегін тамашалай алады. Мұндай тапсырма олардың ұлттық нақыштарды қолдану дағдыларын дамытып, мәдениетке деген оң көзқарасын нығайтады.

Ұлттық мерекені бейнелеу. Тағы бір қызықты тапсырма – қазақтың ұлттық мерекесі Наурызды бейнелейтін шығарма жасау. Мұнда оқушыларға Наурыз мерекесінің көрінісін салу немесе коллаж құрастыру тапсырылады. Балалар бұл мерекенің атрибуттарын (көктемгі табиғат, наурызкөже, ұлттық киім киген адамдар, киіз үй, бәйтерек, т.б.) суреттеп, өзіндік композиция құрастырады. Тапсырманың мақсаты – оқушылардың ұлттық дәстүрлер мен мерекелердің мәнін бейнелеу өнері тілінде көрсетуге үйрету. Нәтижесінде, әр бала Наурызды өз қиялымен қағазға түсіріп, көктем мерекесінің бейнесін жасайды. Бұл жұмыс олардың ұлттық мерекелерге деген қызығушылығын арттырады, әрі шығармашылық қабілеттерін дамытады. Осындай практикалық тапсырмалар оқушыларды халық дәстүрін өнер арқылы жаңғыртуға талпындырады. Олар тек дайын білімді иеленіп қоймай, сол білімді тәжірибеде қолдана алатынын сезінеді, бұл оқуға деген ынтасын арттырады.

Шығармашылық жобалар. Ұзақ мерзімді шығармашылық жұмыстар да ұлттық мәдениетке баулудың тиімді жолы саналады. Мысалы, мұғалім сыныпқа «Ұлттық музыка және бейнелеу өнері» деген шағын жоба бере алады. Онда әр оқушы немесе топ белгілі бір қазақтың дәстүрлі әнін, күйін немесе би әуенін таңдап алып, соған сәйкес сурет немесе қолданбалы шығарма жасау керек. Бірі халық әнін тыңдап, оның көңіл күйін қағаз бетіне пейзаж арқылы беруге тырысса, енді бірі күйдің ырғағын абстрактылы суретпен көрсетеді. Бұл тапсырманың мақсаты – музыкалық мұра мен бейнелеу өнерінің арасындағы байланысты сезіндіру, түрлі өнер салаларының тоғысуынан жаңа шығармашылық нәтиже шығару. Осындай интеграциялық әдіс оқушылардың өнерге деген көзқарасын кеңейтеді, әрі ұлттық музыкаға қызығушылығын оятады. Жоба қорытындысында сыныпта шағын көрме не презентация ұйымдастырылып, әр топ өз жұмысын таныстырады. Оқушылар қазақ музыкасының бейнесін өз қолымен жасап көргенде, ұлттық мәдениетті бұрынғыдан да терең ұғынады.

Тағы бір шығармашылық жұмыс ретінде қолөнер бұйымдарын жасау ұсынылады. Бұл әсіресе қолданбалы өнерге бейімі бар балаларға ұнайды. Тапсырма: ұлттық нақышта шағын бұйым (тұмарша, моншақ, білезік, кесте, т.б.) жасау. Мұнда оқушыларға қазақтың дәстүрлі оюларын немесе мотивтерін заманауи бұйым дизайнына қолдану еркіндігі беріледі. Мысалы, бір топ оқушы киізден оюлы дорбаша тіксе, бір оқушы моншақтан қазақы өрнекпен алқа жасап шығарады, тағы біреуі ағаштан ұлттық стильде оюлап тұмарша даярлауы мүмкін. Бұл жұмыстар барысында олар ұлттық қолөнердің техникасын үйреніп қана қоймай, оның қазіргі өмірдегі қолдану мүмкіндіктерін зерттейді. Әр шығармашылық жұмыс аяқталған соң, сынып алдында көрсетіліп, жасалу жолы мен мағынасы талқыланады. Балалар бір-бірінің өнертабыстарына қызығып, шабыт алады. Осылайша, практика мен шығармашылықты ұштастырған сабақтар оқушылардың ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілігін қалыптастырады, өз халқының өнерін заманауи өмірмен байланыстыра алуына жол ашады.

Жоғарыда сипатталған практикалық және шығармашылық әдістерді қолдану оқушыларды тек орындаушы емес, белсенді жасаушы позициясына қояды. Оқушылар өз еңбегінің нәтижесін көргенде, олардың пәнге деген жауапкершілігі мен қызығушылығы артады. Ұлттық өнерді өз қолымен жасап көру арқылы әр оқушы оның құндылығын тереңірек сезінеді, ата-бабамыз қолданған өрнек пен үлгілердің мәнін жүрегімен түйсінеді. Бұл – қазіргідей жаһандану заманында өсіп келе жатқан жас ұрпақты өз мәдениетінің тамырынан ажыратпай, керісінше оған жақындатудың тиімді жолы.

Практикалық тапсырмалар мен шығармашылық жобалар, бір жағынан, оқушылардың қиялын дамытып, эстетикалық талғамын қалыптастырса, екінші жағынан, ұлттық өнерге құрметпен қарау дағдыларын бойына сіңіруге көмектеседі. Әрбір орындаған жұмысы арқылы бала халқымыздың өнерінің өміршеңдігін сезінеді, оның қазіргі заманда да маңызы жойылмағанын түсінеді. Оқу барысында осындай белсенді әдістерді пайдаланған мұғалімдер оқушылардың сабаққа ықыласының айтарлықтай артатынын, ұлттық мазмұндағы материалдарды тез қабылдайтынын атап өтеді (Нұрғалиева, 2015). Педагог-ғалым Ш.Нұрғалиева еңбектерінде мектепте ұлттық мұраларды оқыту оқушылардың рухани дүниесін байытып, ұлттық сәйкестігін нығайтуға ықпал ететінін көрсеткен. Демек, көркем еңбек пәнінде «Қазақ вальсі» тәрізді мазмұны бай өнер туындысын оқытуда оны жан-жақты талдап қана қоймай, шығармашылық тұрғыда игерту жолдары да қарастырылуы қажет. Бұл әдістер оқушыларды жалықтырмай, керісінше шабыттандыра түседі, нәтижесінде сабақ өз мақсатына толық қол жеткізеді [7].

ҚОРЫТЫНДЫ

Жүргізілген зерттеу нәтижелері Гүлфайрус Исмаилованың «Қазақ вальсі» шығармасын көркем еңбек сабағында оқыту оқушылардың ұлттық мәдениетке қызығушылығын оятып, шығармашылық қабілеттерін дамытуға зор мүмкіндік беретінін көрсетті. Мақалада талданғандай, туындыдағы ұлттық семиотикалық белгілер (түрлі түстер, дәстүрлі ою-өрнектер, ұлттық би мен музыка элементтері) – оқушылардың этномәдени түсінігін кеңейтуге қызмет ететін маңызды құралдар. Атап айтқанда, картинадағы әрбір таңбалық элементтің мағынасын түсіндіру арқылы оқушылар қазақ халқының эстетикалық құндылықтарын тереңірек ұғынады. Мысалы, ұлттық ою-өрнектер мен түстердің символикасын оқу оларды жай әшекей немесе бояу ретінде қабылдамай, артындағы философиялық мәнді көре білуге үйретеді. Бұл өз кезегінде жас ұрпақтың ұлттық өнерге деген қызығушылығын арттырып, рухани дамуына ықпал етеді.

Оқыту әдістемелері тұрғысынан, семиотикалық талдау, визуализация және практикалық шығармашылық тапсырмаларды кешенді пайдалану сабақтың тиімділігін айтарлықтай жоғарылатты. Семиотикалық талдау әдісін қолдану нәтижесінде оқушылар тек «Қазақ вальсі» шығармасына ғана емес, жалпы ұлттық өнерге зор қызығушылық танытқаны байқалды. Олардың этномәдени білімі тереңдеп, ұлттық өнердің мән-маңызын саналы түрде түсіне бастады. Визуализация және көрнекі тәсілдер арқылы жұмыс істеу балалардың шығармадан алған әсерін күшейтіп, сезіну деңгейін көтерді. Ал практикалық және шығармашылық жұмыстар оқушылардың өнердегі символизмді өз тәжірибелерінде қолдану қабілеттерін жетілдірді. Сабақта орындалған ұлттық нақыштағы суреттер, бұйымдар мен көріністер – оқушылардың шығармашылық қиялы мен шеберлігінің дамығанының айғағы болды. Осылайша, ұсынылған әдістер оқыту процесінде күтілген нәтижелерге қол жеткізуге көмектесті.

Қорыта айтқанда, Г.Исмаилованың «Қазақ вальсі» картинасын оқу бағдарламасына енгізу және оны талдау негізінде арнайы шығармашылық тапсырмалар әзірлеу оқушыларға ұлттық мәдениетті оқытудың тиімді жолы болып табылады. Бұл жұмыс оқушылардың өнерге деген сүйіспеншілігін арттырып қана қоймай, олардың бойында ұлттық мақтаныш сезімін ұялатады, туған мәдениетіне деген құрметін күшейтеді. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, мұндай сабақтардан кейін оқушылар қазақтың бейнелеу өнері мен жалпы мәдениеті туралы мол мағлұмат алады, әрі өздігінен өнер туындысын талдау дағдысын меңгереді.

Болашақта ұлттық өнерді оқыту әдістемесін жетілдіру мақсатында бірнеше ұсыныстарды атап өтуге болады. Біріншіден, сабақ барысында заманауи көрнекі құралдар мен мультимедианы кеңінен қолдану керек. Мысалы, интерактивті тақтада жоғары сапалы бейнелер көрсету, қысқаметражды деректі фильмдер пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырады. Екіншіден, оқушыларға шығармашылық еркіндік беріп, ұлттық элементтерді өз қалауынша пайдаланатын жобалар саны көбейтілуі тиіс – бұл

олардың өнерде өзіндік ізденіс жасауына жол ашады. Үшіншіден, ұлттық өнерді басқа пәндермен немесе әлемдік өнермен интеграциялау пайдалы: мысалы, қазақтың бір картинасын әлемдік бір туындымен салыстырып талдау жалпы көркемдік таным көкжиегін кеңейтеді. Төртіншіден, мектеп пен мәдени мекемелердің байланысын нығайтып, мұражай сабағын немесе суретшімен кездесу ұйымдастыру оқушыларға ұмытылмас тәжірибе сыйлап, ұлттық өнерге деген мотивациясын шыңдайды. Осындай әдістерді қолдану арқылы көркем еңбек пәні шын мәнінде оқушылардың эстетикалық және патриоттық тәрбие алуына үлкен үлес қосатын болады.

Жалпы, ұлттық семиотикалық белгілерді визуалды өнер арқылы оқыту – қазақ халқының бай мәдени мұрасын жас ұрпаққа жеткізудің нәтижелі жолы. Гүлфайрус Исмаилова сынды ұлы суретшінің шығармасын оқушылармен бірге талдап-зерделеу және шығармашылық тұрғыда қайта жаңғырту – ұлт өнерін қадірлеуші жаңа буын тәрбиелеудегі маңызы зор қадам. Бұл мақалада ұсынылған тәсілдер мен қорытындыларды еліміздің басқа да мектептері мен өнер пәні мұғалімдері өз тәжірибесінде қолдана алады деп үміттенеміз. Ұлттық мәдениетімізді өнер арқылы оқыту ісі одан әрі дами берсін.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Шашкова Л. *Расскажи мне о себе*. – Алматы: «Нұрлы Press.KZ», 2014. – 400 б.
2. Очерки истории изобразительного искусства Казахстана / Ғ.А. Сарықулова (жауапты ред.). – Алматы: Ғылым, 1977. – 223 б.
3. Айтова Н. Қазақ мәдениетіндегі түс символикасы // *Қазақ мәдениетінің семиотикасы*. – Алматы: Ғылым, 2018. – 120 б.
4. Әуезов М. *Қазақ өнерінің эстетикалық негіздері*. – Алматы: Ана тілі, 2003. – 350 б.
5. Нұрғалиева Ш. *Қазақ ұлттық мұраларын мектеп оқушыларын оқыту процесінде қолдану*. – Алматы: Білім, 2015. – 200 б.
6. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. *Көркем еңбек пәнінің оқу-әдістемелік бағдарламасы*. – Нұр-Сұлтан, 2020. – 75 б.
7. Башар Т. Гүлфайрус Ысмайылованың «Қазақ вальсі» // *Жас Алаш* газеті, 20 желтоқсан 2023 ж.

ӘӨЖ 7.038.53:37.036 (574) **МРНТИ 13.41.00**

Шуленбаева Ж.К.
Педагог зерттеуші, Арнайы пән оқытушысы
КМҚК «Принтмедиа технологиялар колледжі», (Алматы, Қазақстан)

КРЕАТИВТІЛІК ПЕН ИННОВАЦИЯ: БІЛІМ МЕН ӨНЕРДІҢ ЖАһАНДЫҚ ӨЗГЕРІСТЕРГЕ ЖАУАБЫ

АҢДАТПА

«Креативтілік пен инновация: Білім мен өнердің жаһандық өзгерістерге жауабы» тақырыбы қазіргі қоғамда маңызды орын алады, себебі білім мен өнер түрлі әлеуметтік, мәдени және экономикалық процестерді қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Бұл зерттеу жаһандық өзгерістерге, атап айтқанда, технологиялық прогресс пен әлеуметтік трансформацияларға байланысты креативтіліктің, өнер мен білімнің жаңа тәсілдері мен шешімдерінің маңызды екендігін көрсетеді.

Креативтілік пен инновация қазіргі заманғы білім беру жүйесінде маңызды тәсілдер ретінде қабылданады, өйткені олар болашақ ұрпақты жоғары технологиялы, көпмәдениетті және жылдам өзгеретін әлемге дайындайды. Сонымен қатар, өнер мен мәдениет қазіргі заманғы жаһандану процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, себебі олар әлемді бір-біріне жақындатып, әртүрлі мәдениеттердің өзара әрекеттесуін қамтамасыз етеді [1].

Бұл жұмыстың мақсаты – креативтілік пен инновацияның білім мен өнер саласында қандай өзекті мәселелерді туындататынын, сондай-ақ жаһандық өзгерістердің адамзат қоғамының мәдени және интеллектуалдық дамуына қалай әсер ететінін талдау. Әсіресе, шығармашылық пен инновация білім беру мен өнердің дәстүрлі модельдерін қалай жаңғыртып, жаңа мүмкіндіктер ашатыны қарастырылады.

Қазіргі заманғы әлем жылдам өзгерістермен ерекшеленеді. Технологияның қарқынды дамуы, жаһандық деңгейде экономикалық, мәдени және әлеуметтік өзгерістерге әсер етеді. Бұл өзгерістерге қарсы білім мен өнер қоғамның негізгі қозғаушы күштері болып табылады. Креативтілік пен инновацияның маңызы артып келеді, өйткені олар қоғамның барлық салаларында жаңа идеялар мен шешімдер табудың негізін қалаушы факторлар болып табылады.

Кілт сөздер: креативтілік, инновация, білім беру, өнер, жаһандық өзгерістер, мәдениет, технология, шығармашылық ойлау.

Шуленбаева Ж.К.
Педагог-исследователь, Преподаватель специальных дисциплин
ГККП «Колледж технологий принтмедиа», (Алматы, Казахстан)

КРЕАТИВНОСТЬ И ИННОВАЦИИ: ОТВЕТ ОБРАЗОВАНИЯ И ИСКУССТВА НА ГЛОБАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ

АННОТАЦИЯ

Тема «Креативность и инновации: ответ образования и искусства на глобальные изменения» занимает важное место в современном обществе, так как образование и искусство играют значительную роль в формировании различных социальных, культурных и экономических процессов. Это исследование подчеркивает значимость новых подходов и решений в области творчества, искусства и образования в условиях технологического прогресса и социальной трансформации.

Креативность и инновации признаны важнейшими подходами в современной системе образования, поскольку они готовят будущие поколения к высокотехнологичному,

мультикультурному и быстро меняющемуся миру. Искусство и культура также являются неотъемлемой частью глобализационных процессов, объединяя мир и способствуя взаимодействию различных культур.

Цель данной работы – проанализировать актуальные вопросы, возникающие на пересечении креативности, инноваций, образования и искусства, а также рассмотреть влияние глобальных изменений на культурное и интеллектуальное развитие человеческого общества. Особое внимание уделяется тому, как творчество и инновации трансформируют традиционные модели образования и искусства, открывая новые перспективы.

Современный мир характеризуется быстрыми изменениями, где технологии оказывают влияние на все сферы жизни. В этих условиях именно образование и искусство становятся основными движущими силами прогресса. Креативность и инновации приобретают всё большее значение, так как они формируют основу для поиска новых идей и решений во всех сферах общества.

Ключевые слова: креативность, инновации, образование, искусство, глобальные изменения, культура, технологии, творческое мышление.

Shulenbayeva Z. K.
Pedagogue-researcher, Special subject instructor
SCCE "College of Print Media Technologies", (Almaty, Kazakhstan)

CREATIVITY AND INNOVATION: EDUCATION AND ART AS A RESPONSE TO GLOBAL CHANGES

ABSTRACT

The topic "Creativity and Innovation: Education and Art as a Response to Global Changes" holds significant relevance in today's society, as education and art play a key role in shaping various social, cultural, and economic processes. This study highlights the importance of new approaches and solutions in creativity, art, and education in response to technological progress and social transformations.

Creativity and innovation are recognized as vital strategies in the modern educational system because they prepare future generations for a high-tech, multicultural, and rapidly changing world. Moreover, art and culture are essential components of the globalization process, bringing the world closer and fostering intercultural dialogue.

The aim of this work is to analyze key issues at the intersection of creativity, innovation, education, and art, as well as to explore how global changes affect the cultural and intellectual development of human society. Special attention is given to how creativity and innovation modernize traditional models of education and art, opening new opportunities.

In today's world of rapid change, technology significantly influences economic, cultural, and social dynamics. In response to these challenges, education and art become the driving forces of progress. Creativity and innovation are gaining greater importance as foundational factors in generating new ideas and solutions across all areas of society.

Keywords: creativity, innovation, education, art, global changes, culture, technology, creative thinking.

КІРІСПЕ

Бүгінгі күні әлемде болып жатқан жылдам өзгерістер мен жаңа мүмкіндіктерге жауап ретінде креативтілік пен инновацияның маңызы артып келеді. Әсіресе, білім мен өнер саласында бұл үдерістер жаңа көзқарастар мен шешімдер табудың негізі ретінде қарастырылады. Технологиялық революциялар, ғаламдық мәселелер мен мәдени трансформациялар креативті ойлауды және инновациялық тәсілдерді талап етеді, себебі олар қоғамның дамуында шешуші рөл атқарады.

Білім жүйесі мен өнер саласы қоғамдағы өзгерістерге бейімделу үшін жаңа әдістер мен көзқарастарды енгізуге міндетті. Өйткені қоғам үнемі өзгеріп отырады, ал осы өзгерістерге сәйкес білім мен өнер де өз құрылымдарын, тәсілдерін және мақсаттарын жаңартып отыруы тиіс. Жаһандық экономикалық, экологиялық және әлеуметтік мәселелерге қатысты шешімдер табуда креативтілік пен инновация білім беру мен шығармашылық саласының маңызды құралына айналады. Қазіргі заманғы білім беру тек пәндік білім мен дағдыларды меңгеру емес, сонымен қатар тұлғаның шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Сонымен қатар студенттердің шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау қабілеттерін дамытуға үлкен көңіл бөлінеді. Бұл өз кезегінде жеке тұлғаның дамуына, жаңа идеялар мен шешімдер табу қабілетіне әсер етеді. Қазіргі білім беру жүйесінде пәндік білімдер мен дағдыларды үйренудің қасында студенттердің креативтілігін, ынтасын және өзін-өзі дамыту қабілетін арттыру маңызды болып отыр [2].

Бұл өзгерістерге білім мен өнердің жауабы – жаңа әдістемелерді, технологияларды және шығармашылық шешімдерді енгізу арқылы жүзеге асады. Мұндай жаһандық өзгерістерге жауап беру үшін қоғамдағы барлық деңгейлерде креативтілікті арттыру мен инновациялық ойлауды ынталандыру маңызды. **Білім беру жүйесінде креативтілікті дамыту**: Мектептер мен жоғары оқу орындарында оқу бағдарламаларын шығармашылық пен инновацияға бағыттау керек. Студенттер мен оқушыларға жаңа идеяларды іздеу, сын тұрғысынан ойлау, және тәуекелге баруға мүмкіндік беретін орта құру маңызды. Бұл дағдыларды тек теориялық тұрғыда ғана емес, практикалық тұрғыда да үйрету қажет.

Осы тұрғыда, креативтілік пен инновацияның білім мен өнер салаларындағы рөлі, олардың жаһандық өзгерістерге қалай әсер ететіні және жаңа мүмкіндіктерге қалай жол ашатыны туралы талқылаймыз.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ. КРЕАТИВТІЛІК ПЕН ИННОВАЦИЯНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЖӘНЕ ӨНЕР САЛАСЫНДАҒЫ МӘНІ МЕН МАҢЫЗЫ

Креативтілік – бұл жаңа идеялар мен шешімдерді ойлап табуға қабілеттілік. Ол адамның шығармашылық ойлауын, қиялын және тәжірибесін біріктіреді. Бұл үрдіс жеке адам деңгейінде ғана емес, сонымен қатар бүкіл қоғамды дамытуда да маңызды рөл атқарады. Креативтілік жаңа мәдениеттерді, өнер түрлерін, ғылыми жаңалықтар мен әлеуметтік реформаларды жасауға ықпал етеді.

Креативтілік – бұл адамның жаңашылдықты, өзгешелікті, ойлау мен іс-әрекетінде жаңа шешімдерді табуды меңгеру қабілеті. Білім беру жүйесіндегі креативтіліктің мәні мен маңызы өте зор, өйткені ол оқушыларды дәстүрлі білім беруден тыс, тереңірек әрі тиімдірек ойлауға, шығармашылықты дамытуға, өмірде кездесетін қиындықтар мен жағдайларға жаңа көзқараспен қарауға бағыттайды.

Шығармашылық қабілеттерді дамыту

Креативтілік оқушыларды тек дәстүрлі пәндер бойынша біліммен шектелмей, олардың шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Бұл қабілет балалардың өнер, ғылым, мәдениет сияқты түрлі салаларда жетістікке жетуіне мүмкіндік береді.

Жаңашылдықты қабылдауға дайындық

Креативтілік балаларды жаңа идеяларды қабылдауға, өзгерістерге икемделуге және әлемдегі өзгерістерге сәйкес болуға үйретеді. Бұл олардың болашақтағы мансаптары мен қоғамға пайдалы болып қалыптасуына ықпал етеді.

Проблемаларды шешу дағдыларын дамыту

Креативтілік балалардың мәселелерді шешу тәсілдерін байытады, олар өздерінің тұрмыстық немесе оқу барысында кездесетін қиындықтарды әр түрлі жолдармен шешуге үйренеді.

Критикалық ойлау қабілетін арттыру

Оқушылар креативті тәсілдермен ойлау арқылы мәселені кеңінен, көп қырынан қарауға және әр түрлі шешімдерді бағалауға үйренеді. Бұл қабілет оларды сындарлы ойлауға және саналы шешімдер қабылдауға баулиды.

Қазіргі заманғы дағдыларды меңгеру

Дүниежүзінде цифрлық технологиялар мен жаңа инновациялар үнемі дамып жатқанда, креативтілік осы өзгерістерге сәйкес бейімделу және жаңа құралдар мен мүмкіндіктерді тиімді пайдалану үшін маңызды. Балалар жаңа технологияларды өз қажеттіліктеріне сай қолдануға және шығармашылықпен жұмыс істеуге дайын болады.

Креативтілік шығармашылық, инновация және жаңа идеяларды қолдауға негіз бола отырып, қоғамның дамуына ықпал етеді. Білім беру жүйесінде креативтілікке назар аудару – жаңа шешімдер мен технологияларды жасауға ықпал етеді. Креативті ойлау жаңа әлеуметтік жағдайларға бейімделуге, қоғамда өз орныңды табуға көмектеседі. Оқушылар қоғамдағы әртүрлі жағдайларға адаптация жасауға және әлеуметтік өмірде оң нәтижелер көрсетуге дайын болады [3].

Креативтілік қазіргі білім беру жүйесінде үлкен маңызға ие, өйткені ол оқушыларды дүниежүзілік деңгейде бәсекеге қабілетті етеді. Оқушылардың шығармашылық қабілеттері жоғары болған сайын, олар әлемдік аренада өз идеяларын жүзеге асырып, бәсекелестерінен озып кетуге мүмкіндігі артады.

Креативтілік қазіргі заманғы білім беру жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ол оқушылардың жеке тұлғасын дамытуға, олардың әлемдегі өзгерістерге икемделуіне, жаңа шешімдер табуға, сондай-ақ ғылыми және шығармашылық қабілеттерін арттыруға мүмкіндік береді. Әрбір баланың креативті ойлау мен жаңа мүмкіндіктерге ашық болуын қамтамасыз ету, бізге болашақтың инновациялық және дамыған қоғамын құруға көмектеседі.

Инновация – жаңа идеяларды практикалық деңгейде жүзеге асыруды білдіреді. Бұл ғылыми-техникалық жетістіктерді, жаңа бизнес модельдерін немесе жаңа технологияларды ендіру процесі. Инновацияның негізінде тек жаңа ойлар ғана емес, сонымен қатар оларды өмірде қолдану үшін қажетті ресурстар мен мүмкіндіктерді табу қажет.

Білім саласындағы инновациялар

Білім жүйесіндегі инновациялар оқу үрдісін жаңартып, білім беру әдіснамасын жетілдіруге бағытталған. Ақпараттық технологиялардың дамуымен білім беру саласында өзгерістер елеулі орын алуда. Онлайн білім беру платформалары мен цифрлық құралдар білім алу тәсілдерін түбегейлі өзгертіп, әлемнің түкпір-түкпірінде білім алудың теңдестірілген мүмкіндіктерін ұсынады. Бұл процесс, әсіресе, оқушылар мен студенттер арасында креативтілік пен сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамытуға зор ықпал етеді.

Креативтілік білім беру процесінің бір бөлігіне айналғанда, студенттер тек ақпаратты қабылдаушы емес, сонымен қатар оны өңдейтін және жаңа шешімдер табатын тұлғаға айналады. Білім беру жүйесіндегі инновациялар оқушыларды сын тұрғысынан ойлауға, шығармашылық шешімдер ұсынуға және дербес жұмыс істеуге ынталандырады. Осылайша, білім инновациялары әлеуметтік және экономикалық дамуға ықпал етеді.

Білім жүйесінің қоғамдағы өзгерістерге бейімделуі – өте маңызды әрі өзекті мәселе. Қазіргі уақытта технологиялардың дамуымен, қоғамдағы әлеуметтік өзгерістермен және жаһандық мәселелермен қатар білім беру жүйесіне де жаңашылдықтар қажет. Бұл жерде жаңа әдістер мен көзқарастардың енгізілуі маңызды рөл атқарады. Мысалы:

Цифрлық білім беру: Инновациялық технологияларды енгізу арқылы білім беру жүйесі жаңартылуда. Оқыту платформалары, онлайн курстар, интерактивті құралдар мен жасанды интеллект арқылы оқыту процесін жетілдіруге болады. Мұндай әдістер білім беру үдерісін барлық адамдар үшін қолжетімді етіп, оқушылардың оқу мотивациясын арттырады. Цифрлық білім беру — бұл білім алуды цифрлық технологиялар мен интернет-ресурстар арқылы жүзеге асыру тәсілі. Бұл процесс дәстүрлі оқыту әдістерімен салыстырғанда инновациялық, тиімді, әрі кең мүмкіндіктер береді. **Онлайн білім беру платформалары** интернет арқылы студенттерге дәрістер, курстар және тренингтер ұсынады. Танымал платформаларға Coursera, edX, Udemy, Khan Academy, және басқа да көптеген ресурстар жатады. Оқушылар мен студенттер оларды үйден шықпай-ақ пайдалана алады.

Цифрлық оқулықтар мен оқу құралдары білім алушылардың оқу тәжірибесін жеңілдетеді, оларды әрқашан қолдауға болады, әрі құжаттарды іздеу мен жаңарту оңай. Цифрлық білім беру арқылы қашықтан оқыту, сондай-ақ офлайн және онлайн оқытуды үйлестіретін гибридтік оқыту тәсілдері кеңінен таралуда. Бұл студенттерге икемділік пен қолжетімділік береді.

Жекеленген білім беру: Оқушылардың жеке қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне сәйкес білім беру әдістерін қолдану. Бұл әдіс әрбір оқушының өз қабілеттері мен қызығушылықтарына қарай өз білім алу жолын таңдауға мүмкіндік береді. Бұл, әсіресе, инклюзивті білім беруді дамытудың маңызды құралы. **Индивидуалды тәсіл**: Әр оқушының жеке қасиеттеріне, қызығушылықтарына және даму деңгейіне сәйкес оқу бағдарламасы немесе жоспар жасалады. **Қолдау көрсету**: Оқушылардың күшті жақтарын арттыру мен әлсіз жақтарын дамыту үшін қажетті қолдау көрсетіледі. **Мотивация**: Әр оқушыға өз деңгейіне сәйкес материалдар беріледі, бұл оның оқуға деген қызығушылығын арттырады. **Технологияны қолдану**: Қазіргі таңда әртүрлі білім беру платформалары, қосымшалар мен интернет-ресурстар жекеленген білім беру үдерісін жеңілдетуге және тиімді етуге мүмкіндік береді. **Бағалау**: Оқушының жеке прогресі мен нәтижелері бойынша бағалау жүргізіледі, бұл оның дамуында қандай жетістіктерге жеткенін және қандай салаларда көмек қажет екенін анықтауға көмектеседі [4].

Критикалық ойлау мен шығармашылықты дамыту: Жаңа әдіснамалар оқушыларды тек ақпаратты меңгерумен шектемей, өз пікірлерін қалыптастыруға, сыни тұрғыдан ойлауға, инновациялық шешімдер табуға бағыттайды. Бұл қоғамның дамуына маңызды әсер етеді, себебі шығармашылық идеялар мен сыни ойлау дағдылары кәсіпкерлік пен қоғамдағы маңызды өзгерістер үшін қажет. Критикалық ойлау дегеніміз – ақпаратты талдап, бағалап, дұрыс шешім қабылдай білу қабілеті. Бұл дағды аналитикалық қабілеттерді, логиканы және дәлелдермен жұмыс жасауды қажет етеді.

Шығармашылық – жаңа идеялар, шешімдер мен өнімдер жасау қабілеті. Бұл дағды адамды тек техникалық немесе ғылыми салада ғана емес, кез келген жағдайда жаңа әрі тың шешімдер табуға итермелейді. Шығармашылық көбіне тыныштық пен көңіл күйдің жайлы болуымен байланысты. Медитация немесе тыныш жерде ойлану, ақыл-ойдың шекараларын кеңейтеді. Әдебиет, өнер, музыка, ғылым – бәрі де шығармашылық ойлауды дамытуға көмектеседі. Шығармашылықта қателіктер немесе сәтсіздіктер көп болады, бірақ олар жаңа идеяларға апарар жолдың бір бөлігі болып табылады [5].

Құндылықтар мен әлеуметтік жауапкершілік: Білім беру жүйесінде әлеуметтік мәселелерді шешуге бағытталған пәндер мен бағдарламаларды енгізу де маңызды. Экологиялық мәселелер, этика, әлеуметтік әділеттілік сияқты тақырыптар мектептерде оқытылса, жас ұрпақтың қоғамға деген жауапкершілігі арта түседі.

Құндылықтар — адамның өмірдегі дұрыс пен бұрысты анықтау үшін басшылыққа алатын моральдық немесе мәдени принциптері. Олар қоғамның, жеке адамның, отбасының немесе ұйымның этикалық және моральдық негіздеріне байланысты қалыптасады.

Әлеуметтік жауапкершілік — бұл жеке тұлғаның немесе ұйымның қоғам алдындағы міндеттемелерін түсіну және орындау. Ол тек жеке мүддені ғана емес, қоғамның жалпы игілігін де ойлауды талап етеді. Әлеуметтік жауапкершілік тек еңбекқорлық пен адалдықпен шектелмей, сондай-ақ қоршаған ортаны қорғау, әлеуметтік әділеттілікке үлес қосу сияқты маңызды мәселелерді де қамтиды.

Гибридті оқыту модельдері: Аралас оқыту тәсілдері (онлайн және офлайн) білім беру процесін одан әрі тиімді етуге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе пандемия кезінде өзектілікке ие болды, бірақ оның мүмкіндіктері әлі де кең. Студенттер мен оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыруға, оқу орнын таңдау еркіндігін қамтамасыз етуге жол ашады. Гибридті оқыту модельдері – дәстүрлі офлайн оқыту мен онлайн оқытудың үйлесімінен тұратын білім беру әдістемесі. Бұл модельдер студенттерге түрлі форматтарда білім алу мүмкіндігін ұсынады: жеке кездесулер мен онлайн ресурстарды біріктіреді. Гибридті оқытуда физикалық оқыту мен

цифрлық технологиялар бір-бірімен интеграцияланады, бұл оқыту процесінің тиімділігін арттырады.

Флиппед классрум (Flipped Classroom): Бұл модельде студенттер үйде онлайн материалдарды оқиды немесе видео лекциялар көреді, ал сыныпта мұғалім олармен талқылау, практикалық тапсырмаларды орындау және сұрақтарға жауап беру арқылы жұмыс істейді. Бұл әдіс студенттердің белсенді қатысуын арттыруға бағытталған.

– **Синхронды оқыту** – нақты уақытта өтетін дәрістер, вебинарлар, онлайн кездесулер арқылы жүзеге асырылады.

– **Асинхронды оқыту** – студенттерге өздерінің ыңғайына қарай оқуға мүмкіндік беретін материалдар, тапсырмалар мен жазбалар ұсынылады [6].

Педагогикалық кадрларды дамыту: Мұғалімдерге арналған үнемі білім беру және кәсіби даму бағдарламаларын енгізу. Қоғам мен технологиялардың өзгерісіне сәйкес мұғалімдерге жаңа әдістемелер мен құралдарды үйрету олардың білім беру сапасын арттыруға ықпал етеді. Бұл процесс педагогтердің кәсіби біліктілігін, дағдыларын және тұлғалық қасиеттерін дамытуға бағытталған. Педагогикалық кадрларды дамыту арқылы мектептер мен оқу орындарында сапалы білім беру қамтамасыз етіледі.

Өнер саласындағы креативтілік пен инновация

Өнер саласы да жаһандық өзгерістерге терең жауап беруде. Креативтілік және инновация өнердің барлық бағыттарында маңызды рөл атқарады. Әсіресе заманауи өнер мен мәдениет саласында жаңа бағыттар мен трендтер пайда болуда. Жаңа технологиялардың пайда болуы, виртуалды шындық, цифрлық өнер және жаңа медиа құралдары өнерді жаңа деңгейге көтерді.

Өнер саласындағы креативтілік пен инновация – бұл екі ұғым, бір жағынан бір-біріне байланысты болса да, әрқайсысы өз алдына ерекше маңызға ие. Өнер – адамның ішкі дүниесін, оның сезімдерін, ойларын, әлемге деген көзқарасын сыртқа шығарудың тәсілі. Ал креативтілік пен инновация осы процесті жаңа деңгейге көтереді. Өнер мен мәдениет саласындағы инновациялар шығармашылықтың түрлі қырларын ашады, адамдардың әлемді қабылдау тәсілін өзгертеді.

Мысалы, креативтілік пен инновацияның көмегімен визуалды өнер, музыка, кино және театр жаңа тіл мен формада пайда болуда. Сонымен қатар, әлеуметтік медиа мен интернеттің дамуы шығармашылық жұмысшылар үшін жаңа мүмкіндіктер мен алаңдарды ашып, оларды жаһандық аудиторияға жеткізуде маңызды рөл атқарады.

Креативтілік өнердің негізі болса, инновация – оның дамуы мен өркендеуіне әсер ететін қозғаушы күш. Өнер саласында ең жаңа идеялар мен технологияларды пайдалану, креативті шешімдер мен жаңа жолдарды іздеу әрдайым маңызды. Сондай-ақ, инновация артқан сайын, өнер қоғамда жаңа эстетикалық стандарттарды, ойлау тәсілдерін және көркемдік тұрғыларды қалыптастырады. Мысалы, соңғы жылдары кинематографияда қолданылатын жасанды интеллект, ерекше визуалды эффекттер және анимация технологиялары фильмдердің көркемдік деңгейін жаңа биіктерге көтерді. Ал VR (виртуалды шындық) арқылы жасалған өнер туындылары көрерменге тек көру ғана емес, сол өнер туындысымен толыққанды тәжірибе жасау мүмкіндігін береді [7].

Креативтілік пен инновацияның жаһандық өзгерістерге жауабы

Қазіргі әлемдегі жаһандық өзгерістерге жауап ретінде креативтілік пен инновация әртүрлі тәсілдермен көрініс табуда. Әсіресе климаттық дағдарыс, әлеуметтік теңсіздік, экономикалық дағдарыстар мен саяси тұрақсыздық жағдайында жаңа шешімдер мен идеялар қажет. Бұл мәселелерге шешім іздеуде креативті және инновациялық тәсілдер өте маңызды.

Креативтілік пен инновация – бұл жаһандық өзгерістерге жауап ретінде маңызды құралдар. Әсіресе қазіргі таңда, әлемдегі өзгерістерге жылдам бейімделу мен жаңа шешімдерді қабылдау қабілеті ұйымдардың және қоғамдардың табыстылығына тікелей әсер етеді.

Креативтілік пен инновация технологиялық алға жылжуды бастады. Жаңа құралдар, жасанды интеллект, робототехника, блокчейн және басқа да технологиялар әлемнің экономикасы мен әлеуметтік құрылымын өзгертіп жатыр. Мысалы, пандемия кезінде

қашықтан жұмыс істеудің, онлайн білім алудың және электронды сауданың жедел дамуында технологиялық инновациялар маңызды рөл атқарды.

Жаңа технологиялар: Инновациялар адамзатқа қиын жағдайларды жеңуге көмектеседі. Мысалы, жасанды интеллект (AI), блокчейн, жаңартылатын энергия көздері және басқа да технологиялар климаттық өзгерістер мен экономикалық дағдарыстарға қарсы тұруға мүмкіндік береді.

Дизайн ойлауы (Design Thinking): Бұл әдіс әлемдегі күрделі мәселелерге шешім табу үшін креативті тәсілдерді қолдануды ұсынады. Бұл тәсіл пайдаланушылардың қажеттіліктерін түсінуге және оларға инновациялық шешімдер ұсынуға негізделген.

Қазіргі таңда инновациялар климаттық өзгерістермен күресуде маңызды рөл атқарады. Жаңартылатын энергия көздерін дамыту, экологиялық таза өндіріс әдістері, қалдықтарды қайта өңдеу технологиялары — бұның бәрі креативті және инновациялық шешімдер болып табылады.

Креативтілік қоғамның әлеуметтік және мәдени тұрғыдан дамуына ықпал етеді. Көптеген бастамалар адам құқықтарын қорғауға, теңсіздікті жоюға және жаңа мүмкіндіктер ашуға бағытталған. Мысалы, әлеуметтік кәсіпкерлік және инклюзивті дизайн идеялары түрлі әлеуметтік топтарға қолжетімділікті арттырады.

Глобализация және цифрландыру әлемді бір-бірімен тығыз байланыстырады. Бұл өз кезегінде жаңа идеялардың таралуын жеделдетеді, әрі инновацияларды тез қабылдауға мүмкіндік береді. Мысалы, цифрлық өнер мен креативті контент әлемдегі түрлі мәдениеттер арасындағы шекараларды жояды. Көптеген компаниялар инновацияларды өз бизнестерін жақсарту және тиімділікті арттыру үшін қолдануда. Дижитализация мен автоматтандыру процестерінің енгізілуі кәсіпорындардың жұмысын қайта құрылымдауға, жаңа жұмыс орындарын ашуға және экономиканың өсуіне ықпал етеді.

Креативті идеялар мен инновациялық шешімдер әлеуметтік теңсіздіктерді төмендетуге ықпал етуі мүмкін. Мысалы, денсаулық сақтау саласында жасанды интеллекттің көмегімен диагностика мен емдеу әдістерін жетілдіру, білім беру жүйесінде онлайн платформалардың пайда болуы және жаңа технологиялар арқылы қол жетімділік мәселелерін шешу – мұның бәрі әлеуметтік теңсіздіктерді азайтуға бағытталған [8].

Креативтілік экологиялық дағдарыстарға да жауап бере алады. Адамзаттың табиғатқа деген әсерін азайту үшін жаңа экологиялық таза технологиялар мен инновациялық шешімдер қажет. Мысалы, қалдықтарды қайта өңдеу, жаңартылатын энергия көздерін пайдалану және экологиялық тұрғыдан тұрақты қалалар құру бағытындағы идеялар қазірдің өзінде маңызды инновациялық шешімдер ретінде қабылданып жатыр.

Креативтілік жаһандық деңгейде ынтымақтастықты арттыруға да ықпал етеді. Әлемдік мәселелерге, мысалы, климаттық өзгерістер, кедейлік және халықаралық дағдарыстарға бірлесіп жауап беру үшін жаңа шешімдер қажет. Инновациялар халықаралық деңгейде бірігуге және ортақ мақсаттарға жетуге бағытталған жаңа тәсілдер мен платформаларды жасайды.

Жаһандық өзгерістерге жауап ретінде еңбек нарығы да өзгеруде. Креативтілік пен инновациялардың арқасында жаңа мамандықтар пайда болып, бұрынғы мамандықтар мен кәсіби дағдыларға деген сұраныс өзгеруде. Осы өзгерістерге бейімделу және жаңа дағдыларды меңгеру еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болудың кілті.

Креативтілік пен инновация – тек экономикалық өсудің ғана емес, әлеуметтік, экологиялық және мәдени аспектілердегі жаһандық өзгерістерге де жауап ретінде қызмет ететін қуатты құралдар. Олар әлемнің күрделі мәселелерін шешуге, жаңа мүмкіндіктер ашуға және адамзаттың даму жолын қайта бағалауға ықпал етеді.

Технология мен ақпараттық-коммуникациялық құралдар арқылы жаңа білім мен шешімдер бірден бүкіл әлем бойынша таралу мүмкіндігіне ие. Креативтілік пен инновацияны қолдана отырып, ғылыми жаңалықтар мен зерттеулер жаһандық деңгейде жүзеге асырылып, әлемдегі түрлі қиындықтарды жеңуге бағытталған жобалар мен бастамалар пайда болады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келе, креативтілік пен инновация қазіргі заманғы қоғамның дамуы мен өзгерістеріне бейімделу үшін өте маңызды құралдарға айналған. Бұл үдерістер білім беру мен өнер саласында жаңа көзқарастар мен шешімдер табуға ықпал етіп, жаһандық өзгерістерге тиімді жауап қайтаруға көмектеседі. Креативтілік тек шығармашылық ойлауды дамыту ғана емес, сондай-ақ әлемдегі әлеуметтік, экологиялық, экономикалық және мәдени мәселелерге жаңа шешімдер табудың негізі болып табылады. Инновациялардың арқасында көптеген жаңашылдықтар мен шешімдер жүзеге асырылып, олар адамзаттың болашағына үміт арттыруда.

Білім беру мен өнер саласында креативтілікті арттыру және инновацияны ынталандыру арқылы біз болашақ ұрпақты жан-жақты дамыған, өзгерістерге икемді, әрі жаңа идеялар мен шешімдерді табуға қабілетті тұлғалар ретінде тәрбиелей аламыз. Сонымен қатар, қазіргі заманғы әлемде цифрлық технологиялар мен онлайн ресурстардың ықпалы арта түскендіктен, білім беру процесінде олардың тиімді қолданылуы маңызды орын алуда. Бұл үрдіс оқушылар мен студенттердің шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Өнер саласы да осы өзгерістерден тыс қалмай, жаңа технологиялар мен шығармашылық әдістерді қолдану арқылы өз шекараларын кеңейтуде. Креативтілік пен инновация өнердің әртүрлі салаларында жаңа бағыттар мен мүмкіндіктерді ашуда, бұл өз кезегінде мәдениеттің және қоғамның дамуына зор ықпал етеді.

Жаһандық өзгерістерге жауап ретінде креативтілік пен инновация қоғамды жаңа деңгейге көтеретін және қазіргі қиындықтарға қарсы тиімді шешімдер табатын күшке айналуда. Әсіресе, әлеуметтік теңсіздік, климаттық дағдарыс, экономикалық тұрақсыздық сияқты мәселелерге қатысты инновациялық шешімдер әлемдік деңгейде ынтымақтастықты арттырып, жаһандық деңгейде әртүрлі мәдениеттер мен қоғамдардың бір-бірімен байланысуын қамтамасыз етеді. Сондықтан, білім беру мен өнер саласындағы креативтілік пен инновацияларды дамыту – бұл жаһандық өзгерістерге тиімді жауап беру мен қоғамды болашаққа дайындаудың басты құралы болып табылады.

Креативтілік пен инновация — бұл қазіргі заманғы білім мен өнердің негізгі қозғаушы күштері. Әсіресе, жаһандық өзгерістер жағдайында бұл екі аспект қоғамды өзгертуге, мәселелерді шешуге, әрі адамның жеке және әлеуметтік дамуына ықпал етеді. Олар жаһандық өзгерістерге тиімді жауап беруге және әлеуметтік, экономикалық, мәдени салалардағы жаңа шешімдерді табуға мүмкіндік береді. Білім беру мен өнер салаларындағы инновациялар қоғамды дамытуда, адамдардың өмір сүру сапасын жақсартуда және жаһандық мәселелерді шешуде маңызды рөл атқарады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Дубынин Г. Д. Қазіргі уақытта қолданылатын ақпараттық технологиялар туралы ақпарат беремін. Издательство: Аванта 2022г 17-68б.
2. Федоров А. Е. «Жоғары білім беру жүйесінің құрылымы мен даму үрдістері жайлы зерттеу». Рауан, 2000. 7-56б.
3. Коваль В. И. Кәсіби білім берудің теориясы мен тәжірибесін қарастырады. 22-27б.
4. Момынова Б. С. Қазақстанның білім беру жүйесін дамытуға қатысты мәселерді зерттейді. – Алматы: Казак университеті, 2003г
5. Бақытбаев К, Базилов Ж.Ж, С.М. Биттебаев, Б. К.Оразбаев. Казахско-русский терминологический словарь.-Алматы: Издательства 2000.
6. Электрондық сайттағы нұсқа: https://nsportal.ru/shkola/materialy-dlya-roditelei/library/2014/05/07/kak-pomoch-rebenku-v-vybore-professii
7. Электрондық сайттағы нұсқа: https://infourok.ru/statya-organizaciya-i-metodicheskie-principy-proforientacii-za-rubezhom-5264241.html
8. Электрондық сайттағы нұсқа: https://bagdar.kz/ru/article/Item?alias=
9. Problemy_i_perspektivy_professionalnogo_samoopredeleniya_i_professionalnogo_razvitiya_v_rk.

ӘОЖ 745/749 **ҒТАМР 18.31.01**

Татыран Қ. Б.
Темірбек Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясының
«Өнертану» мамандығының 3-курс студенті
Ғылыми жетекшісі: Өнертану магистрі Қарабалаева Б.Р.
baxitbekkaldanai0508@gmail.com

ҚАЗАҚ ЗЕРГЕРЛІК ӨНЕРІНДЕГІ ДӘСТҮРЛІ МОТИВТЕРДІҢ ЗАМАНАУИ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ: ЕСТАЙ ДАУБАЕВ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ МЫСАЛЫНДА

АҢДАТПА

Бұл мақалада қазақтың дәстүрлі зергерлік өнеріндегі байырғы ою-өрнек пен нақыштардың қазіргі замандағы жаңаша сипат алуы қарастырылады. Естай Даубаевтың шығармашылығы мысалында ұлттық мұра мен заманауи стильдің үйлесімді тоғысуы талданады. Шебердің туындылары арқылы өткен мен бүгіннің арасында алтын көпір салынғаны баяндалады. Сонымен қатар, зергерлік бұйымдардың мәдени-символикалық мәні, олардың қазақтың эстетикалық және философиялық дүниетанымындағы орны ашылады. Мақалада дәстүрлі мотивтердің трансформациясы, олардың қазіргі қоғамдағы көркемдік рөлі мен зергерлік өнердің жаһандық кеңістіктегі орнын айқындайтын аспектілер талқыланады.

СОВРЕМЕННАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ТРАДИЦИОННЫХ МОТИВОВ В КАЗАХСКОМ ЮВЕЛИРНОМ ИСКУССТВЕ: НА ПРИМЕРЕ ТВОРЧЕСТВА ЕСТАЯ ДАУБАЕВА

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается современная трансформация традиционных мотивов казахского ювелирного искусства. На примере творчества Естая Даубаева раскрывается гармоничное слияние национального наследия и актуального стиля. Украшения мастера становятся связующим звеном между прошлым и настоящим. Кроме того, анализируется культурно-символическое значение ювелирных изделий, их место в эстетическом и философском мировоззрении казахского народа. В статье обсуждаются аспекты трансформации традиционных мотивов, их художественная роль в современном обществе и место казахского ювелирного искусства в глобальном культурном пространстве.

CONTEMPORARY TRANSFORMATION OF TRADITIONAL MOTIVES IN KAZAKH JEWELLERY: ON THE EXAMPLE OF ESTAY DAUBAYEV'S WORK

ABSTRACT

This article explores the modern transformation of traditional motifs in Kazakh jewelry art. Using Yestai Daubaev’s work as an example, it highlights the harmonious blend of national heritage with contemporary style. His creations serve as a golden bridge connecting the past and the present. Additionally, the article examines the cultural and symbolic significance of jewelry, its role in the aesthetic and philosophical worldview of the Kazakh people. It discusses the transformation of traditional motifs, their artistic relevance in contemporary society, and the position of Kazakh jewelry art in the global cultural landscape.

КІРІСПЕ

Қазақ даласының сайын төсінде самал желмен тербелген көне тарихтың ізі бар. Сол тарихтың үнін күмбірлете жеткізетін өнердің бірі – зергерлік. Күмістің жарқылында, алтынның жылуында ата-бабамыздың арман-мұраты мен жан сыры жасырынған. Әшекейлер – тек сәндік бұйым емес, ұрпақтан ұрпаққа жалғасқан рухани аманат, шежірелі мұра. Сан ғасыр бойы

шеберлердің қолынан туған білезік пен сақиналар, бойтұмарлар мен шолпылар даланың әрбір тасы мен жотасын, әрбір аңызы мен ғұрып-салтын бойына сіңіріп келген.

Бүгінгі күннің шеберлері де сол ұлы дәстүрді жалғастырып, заман ағымына сай жаңа өрнек беруде. Солардың бірі – Естай Даубаев. Ол көне түркілік ою-өрнектер мен символдарды заманауи формамен үйлестіріп, әрбір әшекейге жан бітірген зергер. Оның қолынан шыққан бұйымдар – өткен мен бүгінді жалғаған алтын көпір, дала рухын бүгінгі әлемге паш ететін үнсіз шежіре. Даубаевтың туындылары арқылы қазақ зергерлік өнері өзінің жаңа тынысын тауып, заманауи сахнаға айшықтала шығуда.

Осы мақалада біз дәстүрлі қазақ зергерлік өнерінің заманауи келбетін және Естай Даубаев шығармашылығының ұлттық мәдениеттегі орнын кеңінен ашып көрсетпекпіз.

Ғылыми мақаланың өзектілігі: Қазақ зергерлік өнері – ұлттың тарихи-мәдени кодын бойына сіңірген, ғасырлар бойы қалыптасқан рухани мұра. Қазіргі жаһандану дәуірінде дәстүрлі өнердің заманауи кеңістікте жаңаша сипат алуы өзекті мәселелердің біріне айналып отыр. Бүгінде ұлттық нақыш пен заманауи трендтерді үйлестіре отырып, мәдени мұраны сақтау мен жаңа буынға дәріптеу – маңызды міндет. Осы орайда Естай Даубаев секілді заманауи шеберлердің шығармашылығы дәстүр мен жаңашылдықтың түйісуін айқын көрсетеді. Оның туындылары арқылы қазақ зергерлік өнерінің дамуы мен трансформация үдерісін ғылыми тұрғыда талдап, зергерлік дәстүрдің бүгінгі қоғамдағы рөлін анықтау – қазақ мәдениетінің үзілмес арқауын сақтауда аса өзекті болып табылады.

Ғылыми мақаланың зерттелу деңгейі: Зерттеу барысында Естай Даубаевтың зергерлік өнері мен оның шығармашылығы туралы бірқатар өнертанушылардың және мәдениет зерттеушілерінің еңбектері қарастырылды. Шебердің туындылары заманауи қазақ зергерлік өнеріндегі өзіндік даралығымен және ұлттық нақышты жаңаша интерпретациялауымен ерекшеленеді. Қазіргі зерттеулерде Даубаевтың дәстүрлі қазақ зергерлігін қазіргі заман ағымына бейімдеп, оны жаңа көркемдік тілмен жеткізгені кеңінен талданады. Естай Дәубаевтың шығармашылығы – қазақ зергерлік өнерінің алтын арқауы, уақыттың сынынан өткен дәстүр мен жаңашылдықтың ұштасқан тұсы. Оның қолынан шыққан әрбір туынды тек сәндік бұйым ғана емес, ата-бабалардан жеткен асыл өнердің жалғасы, рухани қазына. Шебердің ұлттық зергерлік мұраны жаңғыртудағы еңбегін өнертанушылар мен мәдениет зерттеушілері ерекше атап өтеді.

Өнертанушы Ли Камилла Витальевна да Естай Дәубаевтың қазақ зергерлік өнеріне қосқан үлесін саралай отырып, оның шеберлігін жоғары бағалайды. Зергерлік өнердің нәзік техникасын меңгеріп қана қоймай, оны жаңа стильдік формалармен толықтырған шебердің туындылары қазақ өнерінің жаңа кезеңін айқындайды. Оның айтуынша, Дәубаевтың жұмыстары дәстүрлі нақыш пен заманауи тәсілдердің бірлігін көрсетеді, бұл өз кезегінде ұлттық мәдениеттің дамуына серпін береді .

Бұл зерттеулер Естай Дәубаевтың қазақ зергерлік өнеріндегі ерекше орнын айқындап, оның ұлттық мәдениетіміздің жаңғыруы мен дамуына қосқан маңызды үлесін дәлелдейді. Шебердің туындылары тек әсемдік үшін емес, қазақтың сан ғасырлық тарихы мен рухани болмысын бейнелейтін терең символдық мәнге ие. Ол 1958 жылы Сарыарқаның сайын даласында, Қарағанды облысы Қарқаралы топырағында дүниеге келді. Естайдың балалық шағы кең дала мен көне аңыздарға, бабалардың мұрасын көздің қарашығындай сақтаған көнекөз қариялардың әңгімесіне сусындап өтті. Бозбала күнінен-ақ шебер қолөнершілердің қасында жүріп, зергерлік бұйымдарды тамашалап өскен Естай ұлттық ою-өрнек, сақ-ғұн дәуірінен жеткен аң стиліндегі зергерлік туындыларға ерекше қызығушылық танытты.

Өнер жолына деген махаббаты оны Алматыдағы көркемсурет училищесіне жетеледі. Ол жерде болашақ шебердің зергерлік өнерге деген құштарлығы мен қолөнерге бейімділігі одан әрі шыңдала түсті. Одан кейін Т.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясының сәндік-қолданбалы өнер факультетінде білімін жалғастырып, зергерлік өнердің теориясы мен тәжірибесін терең меңгерді [1].

Естай Дәубаев – шығармашылық жолында ұлттық болмысты заманауи өнермен ұштастырып, өзіндік ерекше қолтаңбасын қалыптастырған тұлға. Ол – Қазақстан Суретшілер

одағының мүшесі, Т.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясының профессоры, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері [2]. Сонымен қатар, шебердің еңбегі халықаралық деңгейде де бағаланып, Карл Фаберже ордені мен «Жігер», «Тұран» секілді беделді сыйлықтарға ие болды [3].

Е.Дәубаев – өнерді ұрпақ сабақтастығы деп білген зергер. Оның туындылары қазақтың жауынгерлік рухынан бастап, көшпенділердің бай мифологиясына дейінгі кеңістік пен уақыт шеңберін қамтиды. Әрбір жұмысы – тарихтың үнсіз шежіресі, бабалар аманаты. Оның қолынан шыққан сәукелелер мен әйелдердің зергерлік әшекейлері – өткеннің сән-салтанатын заманауи нақышпен жеткізген шынайы өнер туындылары [4].

Шебердің қолтаңбасы – асыл тастар мен металдың үйлесімділігі арқылы қазақ руханиятын заманауи өнер кеңістігіне алып шыққан ерекше стиль. Ол Еуразия даласының көне дәуірлерден келе жатқан көк бөрі, күн, ай, жұлдыз сияқты сакральды бейнелерін әшекейлеріне дарытып, бүгінгі күнмен үндестіре білді [5]. Сондықтан да оның шығармалары музей қорларынан орын алып қана қоймай, халықаралық көрмелерде де жоғары бағаланып келеді [6]. Естай Дәубаев үшін зергерлік өнер – тек қолөнер ғана емес, рух пен сана үндестігі, өткен мен бүгіннің алтын көпірі. Ол өзінің шәкірттерін де осы қағидатпен тәрбиелеп, қазақ зергерлік өнерінің дәстүрін заманауи оқылымда жалғастыруға баулып келеді. Шебердің өнерге деген шексіз сүйіспеншілігі мен тарихи сананы жаңғыртуға деген талпынысы оны қазіргі қазақ зергерлік өнерінің бірегей тұлғасына айналдырды. Естай Дәубаевтың ұлттық қазыналарды жаңғыртуға қосқан үлесі еліміздің мәдени орталықтарында айқын көрініс тапты. Ол көшпенділердің дәстүрлі қару-жарақ өнерін қайта тірілтіп, бес түрлі кескіш қарудан тұратын жауынгерлік жиынтықтарға жаңа тыныс берді. Шебер зергерлік өнердің бүкіл қыр-сырын жетік меңгеріп, құю мен соғудан бастап, зерлеу мен қаптауға дейінгі барлық технологиялық үдерісті мұқият жүзеге асырады. Оның заманауи зергерлік бұйымдар топтамасына білезіктер, сақиналар, сәукеле сияқты ұлттық әшекейлер кіреді. Бұл туындылар алтын, күміс және асыл тастармен әрленіп, олардың пластикалық және эстетикалық ерекшеліктерін айшықтай түседі.

Естай Серікбайұлының шығармалары Фаберже мектебінің тәсіліне сүйене отырып жасалғанымен, оның қолтаңбасына тән ерекше овал пішіні, нәзіктігі мен қазақ зергерлік дәстүрлерінің үйлесімді қолданылуымен дараланады. Шебердің мүсіндік жұмыстары пішін үйлесімділігі мен нақыштылығымен ерекшеленеді. Ол әр композицияның тұғырына ерекше мән беріп, оны туындының ажырамас бөлігіне айналдырады.

4 қазанда Ә.Қастеев атындағы өнер музейінде ашылған «Менің әлемім – менің туындыларым» атты көрмеде автордың 200-ге жуық белгілі еңбегі ұсынылды. Олардың қатарында дәстүрлі қару-жарақ үлгілері, әйелдер әшекейлері, сәукеле, мүсіндік-зергерлік композициялар, паннолар, авторлық тәж нұсқалары және басқа да өнер туындылары бар. Шебердің «Күлтегін», «Тәж», «Бөрілі байрақ», «Алтын құс», «Самұрық», «Қыран», «Бәйтерек», «Асатаяқ» және «Сәукеле» сынды ерекше еңбектерін айрықша атап өтуге болады.

«Бөрілі байрақ» мүсіндік композициясы түркі әлемінің басты тотемдік рәмізі – «Көк бөріні» бейнелейді. Ол ежелгі аң стилінде орындалып, қорғаныс пен шабуыл сәтін суреттейтін айбарлы кейіпте сомдалған. Композицияның күмбез тәріздес тұғырына найза бекітіліп, оның ұшында жебенің ұшы пішіндес қасқырдың басы орналасқан. Бұл туынды жауынгер батырлардың рухын көтеріп, қазақтардың ұлы «Көк бөріден» тараған ұрпақ екендігін мүсіндік-зергерлік өнер тілімен айшықтайды.

Шебердің авторлық сәукеле үлгілері – қазақ келіндерінің дәстүрлі бас киімін жаңаша түсіндірген ерекше туындылар. Бай қызыл барқытпен қапталып, сақ дәуірінің аң стиліндегі алтын әшекейлермен көмкерілген бұл сәукелелер скиф ханшайымдарын еске салады. Сол дәуірдің жалғасы іспетті қазіргі қазақ қалыңдықтарының биік бас киімдері күміспен өрнектеліп, асыл тастармен зерленген. Бұл – дәстүрлі зергерлік мектептен шабыт алған өнер иесінің заманауи көзқарасы. Әйелдерге арналған зергерлік жиынтықтары нәзіктігімен, үйлесімділігімен және тұтастығымен ерекшеленеді.

Естай Дәубаев өз шығармалары арқылы шеберлік деңгейінің жоғары екенін ғана емес, қазақ зергерлік және қолданбалы өнерінің шексіз мүмкіндіктерін де паш етеді. Оның әрбір

туындысы романтизм стилінде орындалып, ұлттық құндылықтармен және терең көркемдік танымменастасып жатады. Шебердің еңбектерінен айқын аңғарылатын басты ерекшелік – әрбір туындының символикалық әрі тақырыптық мағынаға бай болуында.

Естай Дәубаев – қазақ зергерлік өнерінің алтын арқауы мен жаңа заманның көркемдік тынысын тоғыстырған шебер. Оның туындылары – тек әшекей ғана емес, ғасырлар қойнауынан жеткен ұлттық код пен бүгінгі күннің сұранысын қатар алып жүретін көркемдік феномен. Дәстүрлі мотивтер мен заманауи форманың нәзік тоғысуы арқылы ол қазақ зергерлік өнеріне жаңа тыныс сыйлап, оны әлемдік мәдени кеңістікке алып шықты. Естай Дәубаев – көне заманның көмескі аңыздары мен мифтерін зергерлік өнер тілімен қайта сөйлеткен тұлға. Оның «Бөрілі байрақ», «Тәңірдің нышаны», «Аң стилі» сияқты жұмыстары көшпелі халықтардың дүниетанымын заманауи стильде жаңғыртты.

Әрбір жұмысы – тек сәнділік үшін емес, философиялық ой мен нәзік сезімнің көрінісі. Дәубаев сәукелелерінде алтын жіптермен көмкерілген өрнек пен асыл тастар арқылы ханшайымдық келбетті жаңаша қырынан ашып, заманауи әйел бейнесін ұлттық кодпен шебер сабақтастырады [2].

Шебердің ерекшелігі – дәстүрлі мотивтерді заманауи пластика мен композиция арқылы тың қырынан ұсынуында. Дәстүрлі қазақ зергерлігінде көп қолданылған ою-өрнектер мен символдық пішіндерді минималистік және геометриялық формалармен жаңаша бейнелейді. Мәселен, оның «Шеңбер ішіндегі өмір» атты композициясында шебер қазақтың өмір шеңберін тұспалдап, бесік, ошақ, кереге секілді тұрмыстық элементтерді заманауи графика стилінде ұсынған. Естай Дәубаев шығармаларында таза сызықтар мен қатаң геометриялық пішіндер ұлттық дәстүрлі өрнектермен үндесіп, постмодерндік өнер үлгісінде көрініс табады. Оның білезіктері мен алқаларында шеңбер, үшбұрыш, ромб тәрізді бейнелер арқылы қазақ мифологиясындағы төрт элемент – су, от, жер және ауаның тепе-теңдігін жеткізеді. Естай Дәубаев шығармашылығы ұлттық және заманауи элементтердің үйлесімімен ерекшеленеді. Оның туындылары көбіне күміс пен алтыннан жасалып, қарала әдісі мен зерлеу тәсілдері арқылы өңделеді. Сонымен қатар, бағалы тастар – көк тас, ақық, інжу және нефрит жиі қолданылады. Шебер туындыларында жиі кездесетін – ай, күн, жұлдыз бен көк бөрі бейнелері. Олар көне түркілік дүниетанымды қазіргі көрерменге түсінікті әрі заманауи тілде ұсынады.

Дәубаев композицияларында аспан мен жер, адам мен ғарыш арасындағы үйлесім ұғымы терең мағынада көрінеді. Сондықтан оның жұмыстарында жеңіл әрі нәзік пішіндер мен айқын формалар қатар өріліп, қазақ даласының рухын бүгінгі заманға жеткізетін символикалық образдарға айналады [3]. Естай Дәубаев – Қазақстанның ғана емес, халықаралық өнер кеңістігінің де мойындаған шебері. Оның туындылары Франция, Түркия, Ресей, Қырғызстан және басқа да елдердегі халықаралық көрмелерде ұсынылып, көрермендердің жоғары бағасына ие болды.

2024 жылы Әбілхан Қастеев атындағы ҚР Мемлекеттік өнер музейінде өткен «Зердем – өнерімде» атты мерейтойлық көрмесі – шебердің шығармашылық жолындағы ең ауқымды шаралардың бірі. Көрмеге ұсынылған 200-ден астам зергерлік туынды ұлттық мәдениеттің тереңдігін, шебердің шығармашылық эволюциясын, сондай-ақ, қазақ зергерлік өнерінің жаңа заманмен үндестігін көрсетті [4].

Ұстаз ретінде де Естай Дәубаев қазақ зергерлік өнерінің ізін жалғастырар шәкірттер тәрбиелеуге ерекше көңіл бөледі. Т.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясында дәріс беріп жүрген ол, жас зергерлерге ұлттық өнердің терең философиясы мен заманауи бағытын қатар меңгертуді басты мақсат тұтады. Шебер әрбір шәкіртін қазақтың ұлы даласынан бастау алған өрнекті өнердің жанды мұрагері ретінде тәрбиелеп келеді. Оның шәкірттері бүгінде республикалық және халықаралық байқауларда жүлделі орындар иеленіп, қазақ зергерлік өнерінің мәртебесін арттырып жүр. Естай Дәубаев – қазақ руханиятын бейнелейтін зергерлік өнердің мәңгілік жыршысы. Оның шығармашылығы – ұлттың өткенін бүгінмен байланыстырған шежіре.

Естай Дәубаев туындылары – көне мен жаңаның, ұлттық пен ғаламдықтың арасындағы көпір іспетті. Оның зергерлік әлемінде қазақтың ежелгі мифологиялық ой-танымы мен

заманауи көркемдік шешімдер тоғысып, тың көрініс табады. Шебердің әрбір туындысы – киелі даланың үнсіз жырындай, шежірелі тарихтың тілсіз айғағындай.

Естай Дәубаевтың туындылары қазақ зергерлік өнерінің ғасырлар бойғы дәстүрлері мен заманауи көркемдік тәсілдердің синтезін айшықтайды. Оның әрбір жұмысы – пластикалық шешімі, құрылымдық тұтастығы және мағыналық тереңдігі жағынан күрделі, көркемдік ізденістің биік нәтижесі. Композициялық тұрғыдан зергердің жұмыстары мүсіндік нақтылыққа, сызықтық ритм мен ою-өрнектік құрылымның үйлесіміне негізделген. Оның туындылары тек әшекей немесе сәндік элемент қана емес, философиялық тұжырымдамасы айқындалған көркемдік ойдың жарқын көрінісі.

«Күлтегін» – композициядағы айбар мен үйлесім. Күлтегін бейнесі – Даубаев шығармашылығындағы ең күрделі әрі терең мағыналы жұмыстарының бірі. Композиция орталығында түркі жауынгерінің символдық кейпі орналасқан. Мүсіннің пластикалық шешімі айқын, қуатты қозғалыс пен статикалық тұрақтылықтың арасындағы тепе-теңдік сақталған. Шебер жауынгердің дене бітімін айқын контурлар арқылы сомдап, оны архаикалық мүсіндік дәстүрлерге жақындатқан. Басты назар Күлтегіннің қару-жарағы мен сауытында шоғырланған. Әрбір элемент – тек әскери атрибут қана емес, ұлттық рухтың, тарихи сабақтастықтың, мәдени бірегейліктің белгісі. Мүсіннің жалпы композициясы үштік құрылымға негізделген: төменгі бөлігі – тұғыр, ортасы – кейіпкердің динамикалық дене тұрысы, жоғарғы бөлігі – оның жауынгерлік рухын айқындайтын қару мен бас киім. Бұл үштік құрылым көркемдік тұтастықты қамтамасыз етіп, образдың мағыналық тереңдігін арттырады.

Келесі туындысы, «Бөрілі байрақ» – кеңістік пен символдың үйлесімі. Бұл туынды түркі халықтарының тотемдік символы – «Көк бөрінің» бейнесін жаңаша интерпретациялайды. Композицияда үш негізгі элемент бар: байрақтың тік сызығы, қасқыр басының стильдендірілген бейнесі және оның айналасындағы орнаменталды өрнектер. Бұл үштік құрылым – тік оське негізделген классикалық мүсіндік тәсілдердің бірі, ол динамика мен тұрақтылықты бірдей үйлестіреді. Қасқыр басының мүсіндік шешімі әсіресе ерекше. Шебер оның мүсінін бедерлі инкрустация арқылы өңдеп, металдың фактурасын табиғи қасқыр жүніне ұқсатып жасаған. Бұл туындыда композициялық қарама-қарсылық тәсілі қолданылған: өткір геометриялық сызықтар мен жұмсақ, пластикалық элементтердің үйлесімі айқын байқалады. Бөрінің айбарлы тістері мен көзқарасы жауынгерлік рух пен батырлықтың символи касын күшейтіп, туындының эмоционалдық әсерін арттырады.

«Алтын құс» – қозғалыс пен жеңілдік эстетикасы. Бұл мүсіндік композицияда басты назар құстың қозғалысына аударылған. Қанаттары кең жайылған құс – ұшу сәтіндегі еркіндік пен рухани көтерілу нышаны. Композицияның негізінде – пластикалық сызықтардың ырғақты динамикасы. Құстың қанаттары жоғары көтеріліп, оның денесі спиральдық қозғалысқа түсетіндей әсер қалдырады. Металл өңдеудегі ерекше техника – бедерлі өрнектер мен қырлы инкрустация әдісі арқылы құстың қауырсындары өте нәзік әрі шынайы көрініс тапқан. Бұл – Дәубаевтың материалды терең сезінуінің және оны пластикалық шешіммен ұтымды үйлестіре білуінің айқын дәлелі.

«Сәукеле» – тік құрылымның мағыналық қуаты. Сәукеле – қазақ зергерлік өнеріндегі ең күрделі әрі мәнді композициялық құрылымдардың бірі. Дәубаев бұл дәстүрлі бас киімді заманауи зергерлік өнердің элементтерімен толықтырып, оның тарихи ерекшеліктерін сақтаған. Композициясы жоғары қарай ұмтылған динамикалық пішінге негізделген. Сәукеленің ұшы аспанға бағытталған, бұл оның иесінің асқақ мәртебесі мен тектілігін білдіреді. Бүкіл құрылым симметриялық тепе-теңдікті сақтай отырып, күрделі ою-өрнек пен бедерлі инкрустация арқылы көркемделген. Асыл тастардың орналасуы композицияға жарық пен реңктік ауысулар қосып, оған көз тартарлық әсер береді.

«Асатаяқ» – вертикаль мен мағыналық тұтастық. Асатаяқ – қазақтың дәстүрлі билік символдарының бірі. Дәубаев бұл туындысында оның тарихи маңызын сақтай отырып, оған жаңа көркемдік интерпретация берген. Композицияның тік құрылымы – билік пен тұрақтылықтың символы. Оның ұшындағы әшекейлі элемент – рухани көшбасшылық пен даналықтың белгісі. Ортаңғы бөлігіндегі бедерлі өрнектер халықтың мәдени коды ретінде

көрініс тапқан. Бұл жерде ежелгі түркілік руна жазулары мен қазақтың дәстүрлі ою-өрнектері үйлесім тапқан.

Естай Дәубаевтың шығармашылығы қазақтың дәстүрлі зергерлік өнерін жаңа биікке көтеріп, оны қазіргі заман өнерінің ажырамас бөлігіне айналдыруда. Оның туындылары ұлттық кодты сақтай отырып, жаңа көркемдік тілмен сөйлейді, бұл оны заманауи зергерлік өнердегі ерекше құбылысқа айналдырады. Дәстүрлі мотивтердің заманауи трансформациясында Естай Дәубаев тек пішіндік жағынан ғана емес, идеялық тұрғыдан да жаңашылдық танытады. Оның жұмыстарында қазақтың көшпелі өмір салтының философиясы – табиғатпен үндестік, уақыттың мәңгілігі, рух пен дененің бірлігі заманауи адамзат үшін де өзекті ойларға айналады. Мысалы, «Шексіз аспан» деп аталатын зергерлік топтамасында шебер аспанның шексіздігін дөңгелек формалар арқылы беріп, оларға ирек сызықтар мен көне өрнектерді біріктіреді. Туындының мағынасы – көне түркілік «Тәңір» түсінігін XXI ғасырдағы ғаламдық мәдениет контекстінде қайта оқу.Оның зергерлік бұйымдарына тән басты белгілер: дәстүрлі өрнектердің минималистік интерпретациясы; қарапайым геометриялық формаларға негізделген композициялар; таза әрі айқын сызықтар мен текстуралардың қарама-қайшылығы; күміс пен алтынды заманауи металдармен үйлестіруі (мысалы, қараланған титан, шлифовка әдісі арқылы өңделген платина).

Шебер бұйымдарында ұлттық мән мен жаһандық көркемдік тіл үйлесіп, қазақ зергерлік өнерінің заманауи рухын паш етеді. Оның шығармалары – қазіргі қазақ зергерлік өнерінің әлемдік аренада өз орнын табуына ықпал етіп келе жатқан бірегей туындылар.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақ зергерлік өнері – халқымыздың рухани әлемін бейнелейтін көркем айна, ұлттың мәдени кодын сақтап, ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін қазына. Бұл өнер ғасырлар бойы қазақ халқының дүниетанымы мен эстетикалық талғамының айқын көрінісі ретінде қалыптасып, өзіндік ерекшеліктерімен дараланып келді. Бүгінде осы дәстүрлі өнердің жаңаша сипат алып, заманауи кеңістікте жаңа мәнге ие болуы – уақыт талабынан туған заңды құбылыс. Бұл өзгерістер қазақтың зергерлік дәстүріне деген қызығушылықтың қайта жануына, оның жаңа формалар мен көркемдік тіл арқылы дамуына алып келді. Осы тұрғыдан алғанда, Естай Даубаевтың шығармашылығы – дәстүр мен жаңашылдықтың үйлесім тапқан көрнекі мысалы. Дәстүрлі қазақ зергерлік өнерінің түпкі мәні тек әшекей бұйымдар жасаумен шектелмейді. Ол – қазақтың рухани мұрасын, әлемді қабылдау жүйесін, философиялық және мифологиялық түсініктерін бойына сіңірген кешенді өнер түрі. Даубаев өз шығармашылығында осы терең рухани мәнді жоғалтпай, оны бүгінгі заман эстетикасымен үндестіруге күш салып келеді. Оның зергерлік бұйымдары – қазақ халқының дәстүрлі қолөнер мәдениетінің жаңа заман талаптарына бейімделген үлгісі. Әрбір әшекей арқылы халықтың сан ғасырлық тарихы мен мәдени мұрасы жаңаша қырынан көрсетіледі.

Шебердің зергерлік бұйымдарында қазақтың ұлттық символикасы терең сақталған. Дәстүрлі қошқар мүйіз, ирек су, арқар мүйіз секілді көне ою-өрнектер модернистік және минималистік стильде бейнеленіп, жаңа көркемдік деңгейге көтерілген. Осы арқылы Даубаев ұлттық зергерлік өнердің заманауи түрленуін жүзеге асырып, оның жаңа өмір сүру формасын қалыптастырды. Бұл тек әшекей жасаудың механикалық үдерісі ғана емес, тұтас бір өнер әлемін қайта түлету, оған жаңа мән-мағына беру. Оның жұмыстары қазақ зергерлік өнеріне тән нәзіктік пен монументалдылықтың үйлесімді синтезін көрсетеді [1].

Даубаевтың қолынан шыққан әрбір туынды – ғасырлар бойғы ұлттық таным мен бүгінгі заманның көркем ойының тоғысу нүктесі. Оның зергерлік тілі арқылы ежелгі қазақ философиясы бүгінгі жаһандану дәуірінде де өзінің терең мазмұнын жоғалтпай, жаңа формада қайта жанданады. Қазіргі уақытта көптеген зергерлер ұлттық стильді тек сыртқы пішінде ғана пайдаланып, оның ішкі мағынасын жоғалтып жатады. Алайда Даубаевтың шығармашылығы бұл үрдіске қарсы бағытталған. Ол тек форманы ғана емес, мазмұнды да жаңаша пайымдап, оны тереңірек аша түседі [2].

Шебердің еңбектерінде қазақ мәдениетінің архетиптік образдары үлкен рөл атқарады. Оның жұмыстары қазақтың эпостық мұралары мен көне мифологиялық сюжеттерінен нәр

алып, осы заманның рухани қажеттіліктерімен үндеседі. Бұл туындыларда қазақ халқының болмысын бейнелейтін символикалық мәндер сақталып, олар жаңаша көркемдік тәсілдер арқылы беріледі. Мұндай әдіс зергерлік өнердің тек әсемдік үшін ғана емес, халықтың рухани жадысын жаңғыртатын құрал екендігін айғақтайды [3].

Естай Даубаевтың туындылары зергерлік өнердегі жаңа тенденцияларды қалыптастырып қана қоймай, қазақтың дәстүрлі мәдениетін әлемдік деңгейде танытуда да маңызды рөл атқаруда. Оның жұмыстары халықаралық көрмелер мен мәдени шараларда жоғары бағаланып, қазақ қолөнерінің терең мазмұнын жаңа қырынан көрсетуде. Бұл – оның шеберлік деңгейінің жоғарылығының, көркемдік ойлауының тереңдігінің және ұлттық мұраны жаңғыртуға деген адалдығының дәлелі [4].

Дәстүрлі өрнектердің жеңілдетілген, модернистік және минималистік үлгілері арқылы шебер қазақ зергерлік өнеріне жаңа тыныс беріп отыр. Оның еңбектері ұлттық нақыштан айнымағанымен, қазіргі заманғы көркемдік талаптарға толық сай келіп, әлемдік зергерлік кеңістікте өзіндік орнын иеленуде. Бұл – Даубаевтың өнерінің қазақтың эстетикалық кодын сақтай отырып, заманауи қоғамға бейімделуінің айқын көрінісі [5]. Зергердің өнер жолына үңіле отырып, қазақ зергерлік өнерінің заманауи дәуірде де өзінің рухани биігін жоғалтпай, жаңа заманмен үндесіп келе жатқанын аңғарамыз. Оның бұйымдары ұлттық мәдениетті әлемдік өнер аренасына танытатын бірегей өнер туындыларына айналды. Бұл туындылар тек қазақтың дәстүрлі зергерлік өнерін ғана емес, оның терең философиялық мәнін, көркемдік кодын, рухани сабақтастығын да айқын көрсетеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Романовская С. Казахское декоративное искусство и его современные интерпретации. – Алматы: ArtPress, 2020.
2. Сыздыкова Э. Казахский стиль в XXI веке: Трансформация и символизм // Новый Город. – 2023. – №4.
3. Баймұратова Ә. Қазақ зергерлік өнерінің мифологиялық бастаулары // «Өнертану.kz» журналы. – 2024. – №1.
4. Нұртазина Р. Қазақтың сәндік-қолданбалы өнері. – Алматы: Өнер, 2012.
5. Татимов А. Дәстүрлі қазақ ою-өрнектерінің семантикасы мен символикасы. – Астана: Елорда, 2019.
6. Сәрсенова Ә. Қазақ зергерлік өнерінің тарихы мен заманауи бағыттары // Өнертану. – 2022. – №2.
7. Шалабаева Г. Қазақстандық зергерлік өнердің жаңа тынысы // Жаңа өнер кеңістігі. – 2021. – №3.
8. Даубаев Е. Қазақ зергерлік өнеріндегі ізденістерім туралы // Шеберлер сөзі. – Алматы, 2023. – №5.
9. Сейтқұлова А. Қазақ шеберлерінің қолөнеріндегі дәстүр мен жаңашылдық. – Алматы: Дәстүр, 2017.
10. Абдиева Ж. Қазақ зергерлік бұйымдарының көркемдік құрылымы // Өнертану жазбалары. – 2020. – №4.
11. Рахымжанова Б. Ұлттық зергерлік өнердің заманауи үлгілері // Ұлағат. – 2023. – №1.
12. Камардинова К. Қазақ халқының зергерлік дәстүрлері және олардың қазіргі даму ерекшеліктері. – Алматы: Қазақ университеті, 2022.
13. Рахымов С. Қазақ қолөнеріндегі ою-өрнектердің көркемдік мәні. – Шымкент: Отырар кітапханасы, 2021.
14. Ғабитова Л. Қазақ зергерлік өнері: Тарихы мен қазіргі заман. – Алматы: Қазақ өнер академиясы баспасы, 2020.
15. Мусинова А. Зергерлік өнердегі дәстүрлі формалар мен олардың жаңа интерпретациялары // Заманауи өнер шолу. – 2024. – №2.

III СЕКЦИЯ. КРЕАТИВТІ ДИЗАЙН: СӘН, ӨНЕР ЖӘНЕ ИНДУСТРИЯЛЫҚ ДИЗАЙНДАҒЫ ТРЕНДТЕР

СЕКЦИЯ III. КРЕАТИВНЫЙ ДИЗАЙН: ТЕНДЕНЦИИ В МОДЕ, ИСКУССТВЕ И ИНДУСТРИАЛЬНОМ ДИЗАЙНЕ

SECTION III. CREATIVE DESIGN: TRENDS IN FASHION, ART AND INDUSTRIAL DESIGN

УДК 7.05 (378) **МРНТИ 14.35.07**

Сәулет докторы (Dr. Arch.) Нуркушева Л.Т. [1]
Магистрант (2-курс), дизайн факультеті Ашимова А.М.[2]
Халықаралық білім беру корпорациясы (Алматы, Қазақстан)[1,2]

ӨНЕРКӘСІПТІК ДИЗАЙН САЛАСЫНДАҒЫ БІЛІМГЕ БЕЙІМДЕЛЕТІН ОҚУ ПЛАТФОРМАЛАРЫН ИНТЕГРАЦИЯЛАУ: МУЛЬТИДИСЦИПЛИНАРЛЫҚ ТӘСІЛ

АНДАТПА

Бұл зерттеуде бейімделетін оқу платформаларын өнеркәсіптік дизайн саласындағы білім беру жүйесіне енгізудің маңыздылығы қарастырылады, оның икемді, көпдеңгейлі және мультидисциплинарлық әдістемені қалыптастырудағы рөліне назар аударылады. Цифрлық білім беру орталары жобалық ойлауды кеңейтуге, когнитивтік икемділікті дамытуға және интерактивті модельдеу әдістерін қолдануға қалай ықпал ететіні талданады. Зерттеу IMRAD құрылымына негізделген, онда алдымен жобалау қызметін оқыту стратегияларын цифрландыру мәселелері қарастырылады. Әдістеме білім беру ресурстарының контент-талдауын, студенттердің оқуға тартылуын бақылауды және білім беру процестеріндегі жүйелік байланыстарды картаға түсіруді біріктіретін кешенді тәсілді қамтиды. Нәтижелер бейімделетін оқу платформалары білімге қолжетімділікті айтарлықтай кеңейтетінін, жобалық оқытуды қолдайтынын және студенттердің шығармашылық әлеуетін арттыратынын көрсетеді, бірақ оларды тиімді енгізу үшін институционалдық қайта қарауды және біліктілікті бағалау жүйелерін жаңартуды қажет етеді. Талқылау бөлімінде дәстүрлі және заманауи оқыту әдістерінің салыстырмалы талдауы жүргізіледі, аралас оқу бағдарламаларын енгізуге, кеңейтілген және виртуалды шындық технологияларын интеграциялауға, сондай-ақ білім беру үдерістерін оңтайландыру үшін жасанды интеллекттің аналитикалық құралдарын қолдануға ерекше назар аударылады. Қорытынды бөлімде цифрлық технологияларды практикалық студиялық әдістермен біріктіретін аралас оқыту үлгілерін бейімдеу бойынша ұсыныстар берілген. Болашақ зерттеулердің перспективалық бағыттары ретінде цифрлық сертификаттаудың тұрақты механизмдерін әзірлеу, онлайн оқытудың түлектердің кәсіби дайындығына әсерін зерттеу және бейімделетін цифрлық құралдарды ұлттық білім беру стандарттарына интеграциялау ұсынылады.

ТІРЕК СӨЗДЕР: Бейімделетін оқу платформалары, өнеркәсіптік дизайн, интерактивті оқыту, жобалық модельдеу, кеңейтілген шындық, білім беру аналитикасы

Доктор архитектуры (Dr. Arch.) Л.Т. Нуркушева[1]
Дизайн факультетінің магистранты (2 курс), А.М.Ашимова[2]
Международная образовательная корпорация (Алматы, Казахстан)[1,2]

ИНТЕГРАЦИЯ АДАПТИВНЫХ УЧЕБНЫХ ПЛАТФОРМ В ОБРАЗОВАНИЕ В ОБЛАСТИ ПРОМЫШЛЕННОГО ДИЗАЙНА: МУЛЬТИДИСЦИПЛИНАРНЫЙ ПОДХОД

АННОТАЦИЯ

В данной работе исследуется интеграция адаптивных учебных платформ в образовательный процесс по промышленному дизайну, акцентируя внимание на их значимости в формировании гибкой, многоуровневой и междисциплинарной методологии. Анализируется, каким образом цифровые образовательные среды способствуют расширению границ проектного мышления, развитию когнитивной гибкости и применению интерактивных методов моделирования. Исследование структурировано по модели

IMRAD, начиная с анализа вызовов цифровизации в стратегии преподавания проектной деятельности. Методология базируется на комплексном подходе, включающем контент-аналитический разбор образовательных ресурсов, наблюдательные исследования учебной вовлеченности студентов и картирование системных взаимосвязей в образовательных процессах. Результаты показывают, что адаптивные учебные платформы значительно расширяют доступ к знаниям, поддерживают проектно-ориентированное обучение и активизируют креативный потенциал студентов, но требуют институционального переосмысления и обновления системы оценки квалификаций. В обсуждении проводится сравнительный анализ традиционных и современных подходов к обучению, акцентируется внимание на внедрении гибридных учебных программ, интеграции технологий дополненной и виртуальной реальности, а также использовании аналитических инструментов искусственного интеллекта для оптимизации образовательных процессов. В заключении предлагаются рекомендации по адаптации смешанных моделей обучения, объединяющих цифровые технологии с практическими студийными методами. Перспективными направлениями дальнейших исследований являются разработка устойчивых механизмов цифровой сертификации, изучение долгосрочного влияния онлайн-образования на профессиональную подготовку и интеграция адаптивных цифровых инструментов в национальные образовательные стандарты.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Адаптивные учебные платформы, промышленный дизайн, интерактивное обучение, проектное моделирование, дополненная реальность, образовательная аналитика.

Doctor of Architecture (Dr. Arch.) Nurkusheva L.T.[1]
Master's Student (2nd Year), Faculty of Design Ashimova A.M.[2]
International Educational Corporation (Almaty, Kazakhstan)[1,2]

INTEGRATION OF ADAPTIVE LEARNING PLATFORMS INTO INDUSTRIAL DESIGN EDUCATION: A MULTIDISCIPLINARY APPROACH

ABSTRACT

This study explores the integration of adaptive learning platforms into industrial design education, emphasizing their role in fostering a flexible, multi-tiered, and multidisciplinary approach. The research examines how digital educational environments facilitate the expansion of project-based thinking, enhance cognitive adaptability, and promote the application of interactive modeling techniques. Structured according to the IMRAD framework, the study begins by addressing the challenges posed by digitalization in contemporary design education strategies. The methodology employs a comprehensive approach, combining content analysis of educational resources, observational studies on student engagement, and systematic mapping of interconnections within learning processes. The findings indicate that adaptive learning platforms significantly expand access to knowledge, reinforce project-based learning, and activate students' creative potential, yet require institutional re-evaluation and updates to competency assessment frameworks for effective implementation. The discussion section provides a comparative analysis of traditional and modern educational approaches, with a focus on hybrid curriculum integration, the incorporation of augmented and virtual reality technologies, and the utilization of AI-driven analytics for optimizing learning processes. The conclusion presents recommendations for adapting blended learning models that merge digital technologies with hands-on, studio-based methodologies. Future research directions include developing sustainable digital certification mechanisms, assessing the long-term impact of online education on professional preparedness, and integrating adaptive digital tools into national educational standards.

KEYWORDS: Adaptive learning platforms, industrial design, interactive learning, project-based modeling, augmented reality, educational analytics

ВВЕДЕНИЕ

Динамичное развитие промышленного дизайна требует фундаментального пересмотра образовательных методологий, особенно в контексте растущей интеграции цифровых технологий, инновационных материалов и адаптивного проектного мышления. Современные образовательные подходы стремительно трансформируются, переходя от традиционных жестких структур к более гибким моделям, способствующим системному и многослойному освоению знаний. Этот переход обусловлен необходимостью подготовки специалистов, способных не только осваивать технические аспекты проектирования, но и синтезировать разнообразные дисциплинарные перспективы в целостных дизайнерских решениях.

В этом контексте цифровые образовательные платформы, такие как Coursera, становятся не просто инструментами дистанционного обучения, а пространствами для формирования сетевого интеллектуального взаимодействия. Они создают условия для расширения когнитивных возможностей студентов за счет интеграции различных подходов – от алгоритмических методов анализа данных до интуитивно-ассоциативных практик проектирования. В частности, курсы, связанные с когнитивным картированием и стратегическим проектированием, демонстрируют, как совмещение вычислительных технологий с человекоцентрированными методами способствует развитию комплексного дизайнерского мышления. Однако включение таких децентрализованных образовательных моделей в академические программы требует переосмысления традиционных форм аккредитации и оценки знаний, а также поиска баланса между цифровым моделированием и материальной реализацией концепций.

Отсутствие универсально признанных механизмов интеграции подобных обучающих экосистем в традиционные образовательные траектории усложняет их внедрение в академическую среду. Однако такие платформы не только дополняют существующие образовательные подходы, но и способствуют их переосмыслению, стимулируя развитие адаптивных когнитивных стратегий, интуитивного принятия решений и новых способов визуального кодирования информации в материальных объектах. Выступая в роли интеллектуальных связующих звеньев, эти образовательные модели объединяют разрозненные дисциплинарные области, создавая единое когнитивное пространство, в котором проектное мышление развивается на стыке структурной логики, семиотического восприятия и алгоритмического производства. Их эффективность в подготовке специалистов по промышленному дизайну зависит от успешной интеграции в институциональные образовательные архитектуры, что обеспечит гармоничное сочетание технологических, художественных и концептуальных компонентов в процессе обучения. Анализ современных практик и кейсов позволит выявить наиболее значимые тенденции и перспективы формирования новой парадигмы образования в промышленном дизайне.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ. МЕТОДОЛОГИЯ И МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Внедрение цифровых экосистем самоорганизованного обучения в образовательную среду промышленного дизайна требует комплексного исследовательского инструментария, позволяющего оценить трансформационный эффект массовых открытых онлайн-курсов (Адаптивные учебные платформы) на когнитивную пластичность, формирование проектного инстинкта и развитие креативно-инженерного мышления. Поскольку промышленный дизайн оперирует на пересечении абстрактных синтетических концепций, материальных конструкций и алгоритмических процессов, данное исследование применяет многослойную методологию, ориентированную на выявление того, каким образом Адаптивные учебные платформы стимулируют эволюцию компетенций будущих специалистов. В частности, анализ охватывает три ключевые области: диссекцию содержательной архитектуры курсов, моделирование поведенческих векторов студентов в цифровых средах и сопоставление онлайн-курсов с традиционными образовательными протоколами. Систематический анализ этих направлений позволяет выявить, в какой мере

Адаптивные учебные платформы могут оптимизировать процессы проектной подготовки и какие барьеры остаются на пути их интеграции [2, 3]

На первом этапе проводится деконструкция содержания МООС-курсов, связанных с промышленным дизайном. В фокусе — репрезентация фундаментальных принципов проектирования, включая параметрическое моделирование, материаловедение, принципы устойчивого производства и эргономику, что позволяет определить, насколько онлайн-платформы обеспечивают гармоничный баланс между теоретической когерентностью и эмпирической реализацией. С использованием таксономической матрицы анализируются учебные программы, механизмы оценки и методики взаимодействия с обучающимися. Как иллюстрирует (*Рисунок 1)*, морфологическое распределение концептуальных связок в МООС-программах по промышленному дизайну демонстрирует диспропорцию: тогда как алгоритмические методы проектирования представлены широко, принципы биоинтегрированного дизайна и символическая семантика материальной культуры оказываются менее разработанными [1, 6]. В дополнение к этому применяется семиотический анализ терминологического кластера, выявляющий иерархию смысловых доминант и эпистемологический каркас подачи материала [5, 7].

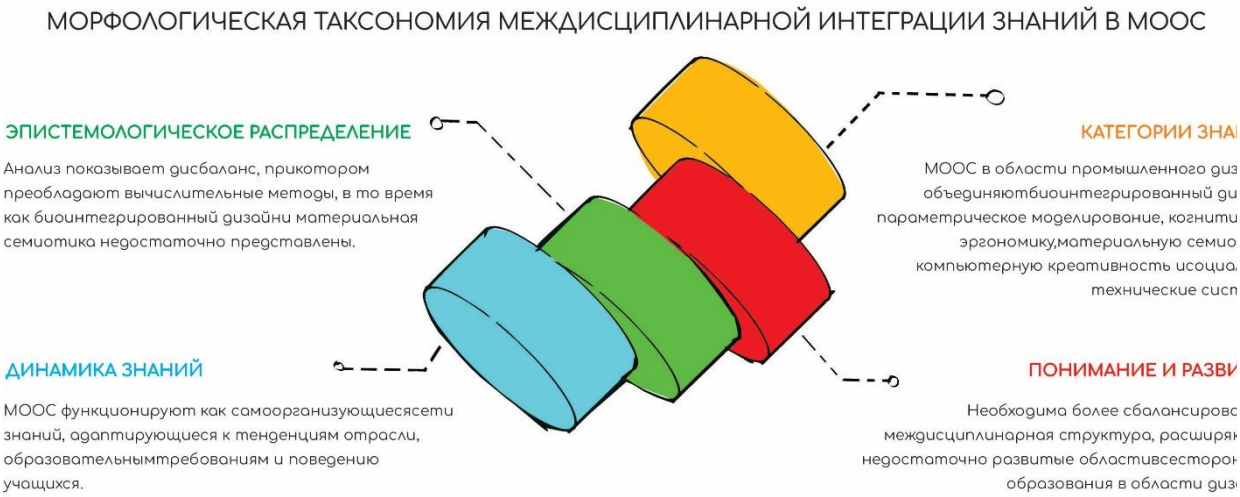

Рисунок 1 *–Морфологическая таксономия междисциплинарных связей в Адаптивные учебные платформы*

Вторая фаза направлена на моделирование паттернов взаимодействия студентов с образовательной средой в рамках экосистем адаптивных учебных платформ. Для этого применяются как количественные, так и качественные методы, включая цифровой след пользователей, анализ вовлеченности обучающихся и симуляционные исследования учебных сценариев. Особый акцент сделан на том, какие образовательные компоненты — видеолекции, интерактивные тестирования, дискуссионные форумы и проектные задания — оказывают наибольшее влияние на уровень усвоения знаний [3, 8].

Исходная гипотеза основана на предположении, что нейросенсорные интерфейсы, ориентированные на иммерсивное проектное взаимодействие и кроссплатформенную интеграцию, способны значительно повышать уровень вовлеченности и устойчивости знаний по сравнению с традиционными текстовыми учебными материалами [4, 9]. В ходе анализа изучаются ключевые метрики, включая коэффициенты завершения курсов, средние баллы контрольных тестов и уровень активности студентов в коллективных средах, что позволяет оценить влияние цифровых образовательных платформ на вовлеченность обучающихся и эффективность усвоения материалов. Как показывает Рисунок 2, наблюдается нелинейная зависимость между уровнем сенсорного взаимодействия и прочностью усвоения учебного материала. Наиболее эффективными оказываются образовательные среды, интегрирующие элементы практического взаимодействия с

цифровыми симуляциями проектных процессов [6, 10]. Данные указывают на то, что образовательные платформы, ориентированные на XR-технологии и интерактивные дизайн-симуляции, демонстрируют более высокие показатели вовлеченности и качества усвоения знаний, чем традиционные курсы, основанные на лекциях и теоретическом изложении материала [5, 11].

Рисунок 2 *– Корреляция между интенсивностью вовлеченности и закреплением проектных навыков в цифровых образовательных средах*

Третий этап представляет собой сравнительное картографирование образовательных траекторий с целью оценки соответствия адаптивных учебных платформ аккредитованным образовательным стандартам в промышленном дизайне. Данное исследование анализирует, в каких аспектах онлайн-курсы компенсируют дефицит образовательных компетенций, а в каких они остаются вторичными по сравнению с традиционными образовательными моделями [6, 12].

Эти направления остаются ключевым преимуществом традиционных образовательных программ, поскольку предполагают осязаемое тактильное взаимодействие с объектами проектирования и использование материалов в реальном контексте [5, 13].

Важным аспектом исследования является анализ индустриального контекста, оценивающего, в какой степени цифровые образовательные платформы соответствуют требованиям реального рынка труда. В ходе анализа было выявлено, что большинство онлайн-курсов ориентировано на международные дизайнерские стандарты, но не всегда учитывает региональные производственные практики и особенности локального рынка [7, 14]. Это указывает на необходимость адаптации контента для интеграции национальных требований в цифровую образовательную среду.

Выводы исследования подчеркивают, что адаптивные учебные платформы наилучшим образом функционируют в гибридных образовательных моделях, где они дополняют, а не заменяют традиционное обучение. Такой подход позволяет использовать цифровые платформы для углубленной теоретической подготовки, одновременно сохраняя практико-ориентированные студийные занятия в качестве основы для формирования ключевых профессиональных навыков, а также способствует развитию цифровой грамотности студентов, необходимой для эффективного освоения новых инструментов промышленного дизайна [8, 15]. Обобщая полученные результаты, исследование формирует адаптивную модель интеграции цифровых образовательных платформ в учебный процесс промышленного дизайна. Несмотря на очевидные преимущества в доступности и гибкости, их эффективность напрямую зависит от стратегической интеграции в образовательные структуры и сбалансированного сочетания теории с практикой. Таким образом, гибридные модели, объединяющие цифровые и традиционные формы обучения, создают устойчивую образовательную среду, в которой развитие

концептуального мышления поддерживается практическими навыками, приобретенными в ходе работы с материалами и проектирования в реальном пространстве [9, 16].

Включение массовых открытых онлайн-курсов (Адаптивные учебные платформы) в образовательную среду промышленного дизайна формирует новый вектор развития проектного мышления, предполагающий трансформацию традиционных моделей подготовки специалистов. Данное исследование анализирует влияние онлайн-платформ на когнитивную динамику студентов, степень усвоения теоретического материала и их вовлеченность в междисциплинарное взаимодействие, а также выявляет ограничения, связанные с практическими навыками, критически важными для индустриального дизайна [2, 3]. Используемый аналитический подход охватывает оценку содержательных компонентов курсов, анализ поведения пользователей и сравнительную характеристику образовательных траекторий. Полученные данные демонстрируют, что курсы с высоким уровнем интерактивности, включающие дополненную и виртуальную реальность, коллективные проектные задания и кейс-ориентированные симуляции, способствуют более глубокому усвоению концептуальных основ проектирования [8, 9]. В то же время преимущественно лекционные форматы онлайн-курсов характеризуются сниженной вовлеченностью студентов и меньшей эффективностью закрепления материала [4].

Роль Адаптивные учебные платформы в формировании междисциплинарного дискурса в значительной мере определяется вкладом ведущих специалистов, развивающих цифровые образовательные экосистемы. Среди них Lisa Mazzola (Museum of Modern Art), Jeanne M. Liedtka (University of Virginia), William Van Atten (University of Colorado Boulder) и Andrew Anagnost (Autodesk) разработали учебные модули, ориентированные на синтез проектных стратегий, выходящих за пределы отдельных дисциплинарных рамок [10, 11, 12]. Включение генеративных алгоритмов, параметрического моделирования и биомиметических принципов в образовательные платформы иллюстрирует слияние вычислительных методов с традиционными дизайнерскими подходами [9]. В свою очередь, исследования Rebecca Quintana и Michael Nebeling (University of Michigan) акцентируют внимание на интеграции технологий дополненной и виртуальной реальности, что способствует созданию интерактивных образовательных сред, ориентированных на креативное проектирование и интуитивную навигацию в цифровых пространствах [13].

Сравнительный анализ между онлайн-обучением и классической моделью подготовки дизайнеров демонстрирует различия в формировании профессиональных компетенций. Адаптивные учебные платформы эффективно предоставляют фундаментальную теоретическую базу в таких областях, как вычислительное проектирование, устойчивое развитие и эргономика, однако не компенсируют нехватку материального эксперимента, тактильного взаимодействия с материалами и коллективной проектной работы [6, 7]. Данные исследования подтверждают, что студенты, работающие в смешанных образовательных форматах, сочетающих онлайн-курсы и студийные занятия, демонстрируют более уверенное применение теоретических концепций в практической деятельности [14]. Следовательно, Адаптивные учебные платформы должны рассматриваться как вспомогательный инструмент, расширяющий доступ к знаниям и международным практикам, но не как замена традиционной системе обучения [5]. Например, онлайн-курсы, посвященные проектированию решений в области Интернета вещей (IoT), обеспечивают комплексный междисциплинарный подход, совмещая цифровые технологии с принципами дизайна [15]. Аналогично, специализированные курсы по биомедицинской визуализации демонстрируют, как цифровая образовательная среда объединяет вычислительные науки и промышленный дизайн [16].

Исследование также затрагивает вопрос адаптации МООС-платформ к образовательной системе Казахстана. Система дуального обучения, интегрирующая науку, образовательные процессы и производственную практику, предоставляет перспективную основу для внедрения локализованных МООС-моделей [17]. Однако анализ учебных материалов ведущих онлайн-курсов показал, что большая часть контента ориентирована на

международные стандарты проектирования и не учитывает специфику национальной индустрии [18]. В связи с этим предлагается модель локальной адаптации, включающая интеграцию региональных кейсов, использование доступных на рынке материалов в цифровом прототипировании и привлечение представителей казахстанского бизнеса к разработке учебных заданий. Данный подход позволяет соединить глобальные знания с локальной индустриальной практикой, обеспечивая студентам не только международную академическую подготовку, но и адаптивность к условиям национального рынка [19].

В глобальном контексте распространение Адаптивные учебные платформы отражает более широкие изменения в доступности образования, цифровом распространении знаний и профессиональном развитии. Демократизация образовательных ресурсов, ранее доступных преимущественно через институционализированные каналы, позволяет студентам из различных социально-культурных сред взаимодействовать с передовыми методологиями обучения [2]. Тем не менее цифровой разрыв, неоднородность технологической инфраструктуры и отсутствие институциональной поддержки для альтернативных моделей аккредитации остаются барьерами для повсеместного внедрения Адаптивные учебные платформы [3, 4]. Более того, активное развитие алгоритмически-генерируемых дизайнерских инструментов и искусственного интеллекта вызывает дискуссии о пределах человеческо-ориентированного проектирования, подчеркивая необходимость переосмысления традиционных педагогических моделей, ориентированных на ручную работу и тактильные формы взаимодействия [6].

Несмотря на значимость представленных данных, исследование имеет ряд ограничений. Во-первых, использование данных, основанных на самоотчетах студентов, может вносить субъективные искажения, так как индивидуальный уровень цифровой подготовки влияет на восприятие образовательного опыта [7]. Во-вторых, исследование не охватывает долгосрочные траектории профессионального развития выпускников МООС-программ, что требует проведения дополнительных лонгитюдных исследований [8]. Для более полной оценки эффективности Адаптивные учебные платформы следует анализировать, каким образом выпускники применяют полученные знания в профессиональной деятельности [9, 10].

Дополнительным ограничением является рассмотрение Адаптивные учебные платформы в отрыве от гибридных образовательных моделей, сочетающих онлайн-обучение и практическую студийную работу. Дальнейшие исследования должны сосредоточиться на сравнении различных форматов интеграции цифровых платформ, в том числе оценке компетентностно-ориентированных методик и внедрения иммерсивных технологий в учебный процесс [11, 12]. Кроме того, необходима разработка структурированной стратегии имплементации Адаптивные учебные платформы, обеспечивающей соответствие контента национальным образовательным стандартам, академическим программам и потребностям индустрии.

Результаты исследования подтверждают, что адаптивные учебные платформы являются ценным образовательным инструментом, но их эффективность возрастает при встраивании в гибридные учебные модели. Вместо замены традиционного студийного обучения они должны выполнять роль вспомогательного ресурса, предоставляя доступ к теоретической базе, в то время как практическое освоение остается неотъемлемой частью образовательного процесса. Локализованная адаптация адаптивные учебные платформы способствует повышению их релевантности, однако наиболее продуктивной стратегией является сбалансированная интеграция глобальных и региональных учебных компонентов.

Перспективными направлениями дальнейших исследований являются изучение влияния адаптивные учебные платформы на профессиональную компетентность выпускников, сравнительный анализ гибридных образовательных моделей и разработка аккредитационных стандартов, признающих онлайн-обучение в индустриальном дизайне. В условиях дальнейшей цифровой трансформации образования адаптивные учебные платформы обладают потенциалом расширения глобального доступа к дизайнерскому

обучению, однако их успешность будет зависеть от того, насколько эффективно они интегрируются в существующие практико-ориентированные модели подготовки специалистов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ . Результаты данного исследования демонстрируют, что массовые открытые онлайн-курсы (Адаптивные учебные платформы) оказывают значительное влияние на образовательный процесс в сфере промышленного дизайна, создавая динамичную экосистему, в которой междисциплинарное взаимодействие, цифровая грамотность и практико-ориентированное обучение объединяются в адаптивную систему передачи знаний. В отличие от традиционных академических моделей, где дисциплины часто существуют изолированно, адаптивные учебные платформы способствуют интеграции принципов дизайна, когнитивных наук, инженерных методологий и рыночных стратегий, формируя целостный, ориентированный на решение задач образовательный процесс. Включение проектного обучения, алгоритмически персонализированных траекторий и интерактивных цифровых платформ позволяет студентам работать с реальными проблемами, развивая критическое мышление, системное восприятие и технологическую адаптивность, необходимые для современного промышленного дизайна. Однако, несмотря на доступность и масштабируемость, институционализация адаптивные учебные платформы в формальном образовании остается сложной задачей, требующей изменений в учебных программах, системах оценки и механизмах аккредитации. Хотя адаптивные учебные платформы открывают доступ к глобальным знаниям, их эффективность напрямую зависит от адаптации к региональным требованиям индустрии, интеграции с практическими студийными занятиями и внедрения методов оценки компетенций. В будущем развитие промышленного дизайна в образовательной среде будет определяться слиянием цифровых, физических и когнитивных образовательных методологий, где адаптивные учебные платформы выступят в качестве катализаторов демократизации знаний, технологических инноваций и междисциплинарного синтеза. Дальнейшее развитие адаптивных образовательных моделей, использование технологий искусственного интеллекта для персонализации обучения и внедрение XR-симуляций (дополненная и виртуальная реальность) приведут к трансформации педагогических подходов, позволяя студентам эффективнее справляться с усложняющимися дизайнерскими вызовами. Тем не менее, устойчивость и эффективность адаптивные учебные платформы в долгосрочной перспективе зависят от готовности академических институтов внедрять структурные реформы, разрабатывать гибридные системы аккредитации и формировать образовательную среду, ориентированную на междисциплинарность, а не жесткие стандартизированные программы. В дальнейшем исследования должны быть направлены на изучение влияния MOOC-обучения на профессиональные дизайнерские компетенции, интеграцию выпускников в индустрию, а также на развитие трансдисциплинарных методологий, что позволит не только расширить доступ к образованию, но и повысить его прикладную значимость, контекстуальную адаптивность и устойчивость в долгосрочной перспективе.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Lopez-Medina, T., Mendoza-Ávila, I., Contreras-Barraza, N., Salazar-Sepúlveda, G., & Vega-Muñoz, A. (2021). Bibliometric mapping of research trends on financial behavior for sustainability. Sustainability, 14(1), 117. https://doi.org/10.3390/su14010117
2. Miraj, M., & Islam, S. (2023). The role of MOOCs in higher education: An empirical study on student engagement and performance. Future Internet, 15(69). https://doi.org/10.1016/future-edu.2023.0069
3. Gashoot, M., Jones, K., & Patel, R. (2021). Implementing technology for teaching: The use of a mobile tablet approach for enhancing students' learning. Educational Technology Research, 10(3), 215–229. https://doi.org/10.1016/edu-tech.2021.03215

4. Ejidike, C. C., & Mewomo, M. C. (2023). Benefits of adopting smart building technologies in building construction of developing countries: Review of literature. SN Applied Sciences, 5(2), 52. https://doi.org/10.1007/s42452-022-05262-y
5. Cross, N. (2006). Designerly Ways of Knowing. London: Springer.
6. Gershenfeld, N. (2012). FAB: The Coming Revolution on Your Desktop—from Personal Computers to Personal Fabrication. Basic Books.
7. Pankova, V. (2004). The role of online platforms in enhancing knowledge acquisition in industrial design education. Journal of Design Studies, 17(4), 311–327.
8. Nebeling, M. (2023). Intro to AR/VR/MR/XR: Technologies, Applications & Issues. University of Michigan, Coursera.
9. Autodesk, A. (2023). Generative Design for Additive Manufacturing. Autodesk Education Platform.
10. Liedtka, J. (2023). Design Thinking: Ideas to Action. Darden School of Business, University of Virginia, Coursera.
11. Van Atten, W. (2023). Applying Systems Engineering to the Design Process. University of Colorado Boulder, Coursera.
12. Puig, P. (2023). Design Thinking for Human-Centered IoT Solutions. LearnQuest, Coursera.
13. Quintana, R., & Quintana, C. (2023). Learning Experience Design: Orientation to the Profession. University of Michigan, Coursera.
14. Rea, P. M., & Webster, A. (2023). Biomedical Visualization. University of Glasgow, Coursera.
15. Mazzola, L., & Raphael, L. (2023). Teaching with Art: Using Inquiry, Activities, and Themes. The Museum of Modern Art, Coursera.
16. Analyzing the Effectiveness of Online Studios for Industrial Design Education. (2022). Journal of Online Learning Research, 20(3), 201–219.
17. New Approaches to Industrial Design Practice. (2023). International Journal of Design Pedagogy, 12(1), 67–84.
18. Utilizing Text Mining and Feature-Sentiment Pairs to Support Data-Driven Design Automation in MOOCs. (2021). Computational Learning Analytics, 9(5), 187–203.
19. Creating a Multidisciplinary Collaboration Service Learning Experience in Design Education. (2022). Journal of Collaborative Pedagogy, 15(2), 99–112.
20. A Multidisciplinary MOOC on Creativity, Innovation, and Change: Encouraging Experimentation and Experiential Learning on a Grand Scale. (2022). MOOC Educational Research, 8(4), 132–148.
21. Afonina, I. P., Shishkova, Z. A., & Kosheleva, A. A. (2018). Eco-materials in industrial design. Culture and ecology are the foundations of Russia's sustainable development. Human Capital as a Key Resource of the Green Economy, Part 1, Proceedings of the Conference, Ural State Technical University, Yekaterinburg. (In Russ.).
22. Brosens, L., Raes, A., et al. (2021). Tackling curricula reforms as design problems: A review of design curricula perspectives. DS 110: Proceedings of the 23rd International Conference on Engineering and Product Design Education (E&PDE 2021), edited by H. Grierson, E. Bohemia, & L. Buck, Design Society, London. https://doi.org/10.35199/epde.2021.3
23. Cummings, M., & Freeman, A. (1996). Integrating interdisciplinary methods in industrial design programs. Journal of Higher Education Research, 3(2).
24. Nurkusheva, L., Tolynbekova, G., et al. (2022). Propaedeutics of eco-friendly design and implementation of the dual program 'Science-Education – Production' in the Industrial Design Specialization. Innovaciencia, 10(1). https://doi.org/10.15649/2346075X.2968
25. Papanek, V., & Lazarus, E. L. (2005). Design for the Real World: Human Ecology and Social Change. 2nd ed., Thames & Hudson, London.
26. Uzakbayev, T., Nurkusheva, L., et al. (2023). Evolutionary and integrated features for designing business centers in Kazakhstan. ISVS e-Journal (International Society for the Study of Vernacular Settlements), 10 (4).

УДК 74.04 **МРНТИ 15.15.05**

Оспанов Т.М.
Южно-Казахстанский исследовательский университет имени М. Ауэзова
(Шымкент, Казахстан)

КАК НЕЙРОСЕТИ МОГУТ ИЗМЕНИТЬ ОБУЧЕНИЕ ДИЗАЙНЕРОВ: НОВЫЕ ПОДХОДЫ К ОБУЧЕНИЮ И ПРАКТИКЕ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается влияние нейросетей на процесс обучения дизайнеров и их профессиональную практику. С развитием технологий искусственного интеллекта и нейросетей появляется уникальная возможность трансформировать образовательный процесс, создавая более адаптивные и персонализированные методы обучения. Нейросети могут значительно ускорить освоение дизайнерских навыков, автоматически подбирая ресурсы, генерируя идеи и предлагая улучшения для творческих проектов студентов. Это открывает новые горизонты для дизайна, позволяя студентам сосредоточиться на более сложных и творческих аспектах работы, в то время как рутинные задачи могут быть выполнены ИИ. Также рассматриваются потенциальные риски чрезмерной зависимости от технологий, что может ограничить креативность и интуитивное мышление дизайнеров. Важным аспектом является влияние нейросетей на педагогический процесс — преподаватели смогут получать более точную информацию о прогрессе студентов, а также использовать ИИ для создания и адаптации учебных материалов. В статье также поднимается вопрос об авторских правах и интеллектуальной собственности в условиях активного использования ИИ в дизайне, что требует пересмотра существующих норм. В заключении делается вывод о необходимости сбалансированного подхода к внедрению нейросетей в образование, чтобы они служили эффективным инструментом, а не заменой человеческого творчества, сохраняя роль преподавателя как наставника и источника вдохновения для студентов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Нейросети, искусственный интеллект, обучение дизайнеров, персонализированное обучение, творческий процесс, автоматизация, генерация идей

Оспанов Т.М.
М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан зерттеу университеті
(Шымкент, Қазақстан)

НЕЙРОНДЫҚ ЖЕЛІЛЕР ДИЗАЙНЕРЛЕРДІ ОҚЫТУДЫ ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТЕ АЛАДЫ: ОҚЫТУ МЕН ТӘЖІРИБЕГЕ ЖАҢА ТӘСІЛДЕР

АҢДАТПА

Мақалада нейрондық желілердің дизайнерлерді оқыту процесіне және олардың кәсіби тәжірибесіне әсері қарастырылады. Жасанды интеллект технологиялары мен нейрондық желілердің дамуымен бейімделгіш және жекелендірілген оқыту әдістерін жасай отырып, білім беру процесін өзгертудің бірегей мүмкіндігі пайда болады. Нейрондық желілер ресурстарды автоматты түрде сәйкестендіру, идеяларды құру және студенттердің шығармашылық жобаларына жақсартулар ұсыну арқылы дизайн дағдыларын үйренуді айтарлықтай жылдамдата алады. Бұл дизайн үшін жаңа көкжиектерді ашады, бұл студенттерге жұмыстың неғұрлым күрделі және шығармашылық аспектілеріне назар аударуға мүмкіндік береді, ал күнделікті тапсырмаларды AI орындай алады. Технологияға шамадан тыс тәуелділіктің ықтимал қауіптері де қарастырылады, бұл дизайнерлердің шығармашылығы мен интуитивті ойлауын шектеуі мүмкін. Нейрондық желілердің педагогикалық процеске әсері маңызды аспект болып табылады-оқытушылар студенттердің үлгерімі туралы дәлірек ақпарат ала алады, сонымен қатар оқу

материалдарын жасау және бейімдеу үшін AI қолдана алады. Мақалада сондай-ақ дизайндағы жасанды интеллектті белсенді пайдалану жағдайында авторлық құқықтар мен зияткерлік меншік туралы мәселе көтеріледі, бұл қолданыстағы нормаларды қайта қарауды талап етеді. Қорытындылай келе, оқытушының тәлімгер және студенттерге шабыт көзі ретіндегі рөлін сақтай отырып, адам шығармашылығын алмастырудың орнына тиімді құрал ретінде қызмет ету үшін нейрондық желілерді білімге енгізудің теңдестірілген тәсілінің қажеттілігі туралы қорытынды жасалады.

ТІРЕК СӨЗДЕР: Нейрондық желілер, жасанды интеллект, дизайнерлерді оқыту, жекелендірілген оқыту, шығармашылық процесс, автоматтандыру, идеяларды қалыптастыру

Ospanov T.M.
M. Auezov South Kazakhstan Research University, (Shymkent, Kazakhstan)

HOW NEURAL NETWORKS CAN CHANGE THE TRAINING OF DESIGNERS: NEW APPROACHES TO LEARNING AND PRACTICE

ABSTRACT

The article examines the influence of neural networks on the process of training designers and their professional practice. With the development of artificial intelligence technologies and neural networks, there is a unique opportunity to transform the educational process by creating more adaptive and personalized learning methods. Neural networks can significantly accelerate the development of design skills by automatically selecting resources, generating ideas, and suggesting improvements for students' creative projects. This opens up new horizons for design, allowing students to focus on the more complex and creative aspects of work, while routine tasks can be completed by AI. The potential risks of over-reliance on technology are also being considered, which may limit the creativity and intuitive thinking of designers. An important aspect is the influence of neural networks on the pedagogical process — teachers will be able to obtain more accurate information about the progress of students, as well as use AI to create and adapt educational materials. The article also raises the issue of copyright and intellectual property in the context of the active use of AI in design, which requires a revision of existing standards. In conclusion, it is concluded that there is a need for a balanced approach to the implementation of neural networks in education, so that they serve as an effective tool rather than a substitute for human creativity, while maintaining the role of the teacher as a mentor and source of inspiration for students.

KEYWORDS: Neural networks, artificial intelligence, designer training, personalized learning, creative process, automation, idea generation

ВВЕДЕНИЕ

Нейросети, как одна из наиболее мощных технологий искусственного интеллекта, оказывают значительное влияние на множество областей, в том числе на дизайн и образование. В последние годы наблюдается тенденция использования нейросетей для трансформации образовательного процесса, что касается и обучения дизайнеров. Современные дизайнеры сталкиваются с огромным потоком информации, новых технологий и постоянно меняющихся трендов. В таких условиях традиционные методы обучения становятся менее эффективными, а нейросети предоставляют новые возможности для улучшения учебного процесса, как для студентов, так и для преподавателей.

Одним из важнейших направлений использования нейросетей в обучении дизайнеров является создание персонализированных образовательных программ. Нейросети способны анализировать работу студента, выявлять слабые стороны и предоставлять рекомендации для улучшения навыков. Они могут адаптировать задания и ресурсы под индивидуальные особенности ученика, создавая уникальные учебные пути, что позволяет значительно повысить качество усвоения материала. Этот подход помогает избежать

стандартизированных методов обучения, ориентированных на всю группу, и дает возможность каждому студенту развиваться в своем темпе.

Нейросети также могут быть использованы для автоматической оценки работ. Это позволяет преподавателям сэкономить время на рутинных задачах, таких как проверка и оценка проектов, и сосредоточиться на более творческих и стратегических аспектах преподавания. Алгоритмы искусственного интеллекта способны не только оценивать технические аспекты работы, такие как композиция, цветовая палитра, использование шрифтов, но и предоставлять обратную связь по улучшению этих элементов, что способствует лучшему пониманию и освоению дизайнерских принципов [1, с. 10].

Важным аспектом является использование нейросетей для генерации идей и решений. ИИ может предложить студентам нестандартные концепции, формы и композиции, которые вряд ли пришли бы им в голову в ходе традиционного обучения. Это способствует расширению творческого горизонта, а также помогает преподавателям находить новые методы для стимулирования креативности и инноваций в работе студентов. Нейросети могут быть использованы и для создания учебных материалов: от генерации графики до составления лекций и упражнений, что делает образовательный процесс более разнообразным и интересным [2, с. 35].

Также стоит отметить, что нейросети могут улучшить взаимодействие студентов и преподавателей. Современные чат-боты и виртуальные помощники, основанные на искусственном интеллекте, могут предоставлять студентам мгновенную помощь, отвечать на вопросы и направлять их в процессе обучения. Они могут работать 24/7, что особенно полезно для студентов, которые обучаются в нестандартное время или на дистанционных курсах.

Не менее важным является влияние нейросетей на учебный процесс в контексте виртуальной и дополненной реальности. С помощью ИИ можно создать симуляции и виртуальные пространства, где студенты смогут пробовать свои силы в реальных условиях, например, разрабатывать интерфейсы для мобильных приложений или моделировать архитектурные объекты. Это открывает новые горизонты для практического обучения, позволяя студентам погружаться в максимально приближенные к реальности условия.

Таким образом, нейросети способны изменить образование в сфере дизайна, улучшив качество обучения, обеспечив персонализированный подход и повысив уровень креативности. Эти технологии создают новые возможности для студентов и преподавателей, позволяя преподавать и обучаться более эффективно, разнообразно и интересно. С развитием искусственного интеллекта можно ожидать, что роль нейросетей в обучении дизайнеров будет только расти, открывая новые горизонты для творчества и профессионального роста.

Продолжая рассматривать влияние нейросетей на обучение дизайнеров, необходимо обратить внимание на некоторые ключевые аспекты, которые паказывают как технологии ИИ могут изменить не только процесс обучения, но и саму природу профессии дизайнера. В первую очередь, нейросети делают образование более доступным и гибким. Системы, которые могут адаптироваться под уровень и потребности каждого студента, становятся не только инструментом для улучшения качества знаний, но и важным шагом к демократизации образования. Важно отметить, что студенты могут получать доступ к персонализированным образовательным ресурсам независимо от их географического положения, что особенно важно в условиях глобализации и онлайн-образования.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Анализируя текущие возможности нейросетей, можно отметить, что они значительно упрощают процессы, которые ранее занимали много времени и требовали высокой квалификации. Например, в дизайне часто используются инструменты для обработки изображений, работы с графикой, шрифтами, цветами. Нейросети могут не только выполнять базовые задачи, но и автоматически улучшать качество работы, предлагать корректировки, которые значительно повышают профессионализм проекта. Эти

инструменты могут не только сэкономить время дизайнеров, но и помочь им быстрее освоить новые методики и техники, улучшая их навыки и ускоряя процесс обучения [3, с. 41].

Однако, несмотря на все преимущества, стоит учитывать и потенциальные проблемы, с которыми может столкнуться образовательная система при интеграции нейросетей. Одной из таких проблем является зависимость от технологий. Важно, чтобы преподаватели и студенты не стали исключительно полагаться на ИИ, забывая о критическом мышлении и творческом подходе. Слишком сильное внимание к алгоритмам может привести к тому, что учащиеся будут менее склонны искать нестандартные решения и развивать свои интуитивные навыки. Кроме того, существует опасение, что с развитием ИИ в дизайне могут возникнуть проблемы с авторскими правами и интеллектуальной собственностью, особенно в случае генерации работ с помощью нейросетей, которые используют чужие материалы или идею.

Кроме того, с точки зрения преподавания, внедрение нейросетей требует от образовательных учреждений значительных вложений в инфраструктуру, обучение педагогов и студентов использованию таких технологий. Это может стать серьезным барьером для менее обеспеченных учебных заведений, что, в свою очередь, усугубит проблему цифрового неравенства в сфере образования. Важно обеспечить доступность этих технологий для широкого круга обучающихся, а также разработать программы, которые помогут эффективно интегрировать ИИ в процесс обучения, не заменяя, а дополняя человеческий фактор [4, с. 9].

Тем не менее, несмотря на эти вызовы, потенциал нейросетей в области образования велик. Они могут значительно улучшить процессы оценки знаний и творческого развития студентов. Используя ИИ, преподаватели могут анализировать результаты работ, определять слабые стороны учеников и предоставлять конкретные рекомендации, что способствует индивидуализированному подходу. Это особенно важно в дизайне, где умение находить собственный стиль и подход к решению задач играет ключевую роль в профессиональном становлении.

Таким образом, интеграция нейросетей в процесс обучения дизайнеров открывает новые горизонты для развития как студентов, так и преподавателей. Системы ИИ способны адаптировать образовательный процесс под потребности каждого учащегося, предлагать уникальные решения, ускорять освоение новых технологий и подходов, а также давать быструю обратную связь. Однако, для того чтобы эти преимущества не стали угрозой для качественного образования, важно, чтобы преподаватели и студенты использовали нейросети как вспомогательные инструменты, а не как замену традиционным методам обучения. В будущем нейросети будут играть важную роль в обучении дизайнеров, но их внедрение должно быть сбалансированным, с учетом всех возможных рисков и вызовов, связанных с развитием этой технологии.

Развивая дальнейший анализ, можно отметить, что нейросети будут не только оказывать влияние на образовательный процесс, но и определять профессиональное будущее дизайнеров. С развитием ИИ дизайн как профессия может претерпеть значительные изменения. Например, многие рутинные задачи, такие как создание шаблонов, обработка изображений или подбор шрифтов, уже могут быть автоматизированы с помощью нейросетей. Это освобождает дизайнеров от механической работы и позволяет сосредоточиться на более творческих и стратегических аспектах. Однако этот процесс также ставит перед профессией дизайнеров новые вызовы, требующие адаптации к изменяющимся условиям.

Одним из таких вызовов становится необходимость освоения новых инструментов и подходов. Для того чтобы оставаться конкурентоспособными, будущие дизайнеры должны не только овладеть традиционными навыками, такими как композиция, цветовая теория и типографика, но и уметь эффективно работать с нейросетями. Это требует развития новых образовательных программ, включающих курсы по взаимодействию с ИИ, обучению

созданию алгоритмов или использованию нейросетей для улучшения дизайнерских решений. Эти навыки будут крайне важными, поскольку ИИ и нейросети станут частью рабочего инструмента каждого дизайнера, независимо от специализации — будь то графический дизайн, промышленный дизайн, UI/UX или архитектура.

Не стоит забывать и о том, что нейросети могут повлиять на сам процесс креативности в дизайне. Хотя ИИ помогает ускорить поиск решений и предоставляет новые идеи, некоторые исследователи высказывают опасения, что чрезмерная зависимость от технологий может ограничить воображение и творческую независимость. Важно найти баланс между использованием нейросетей для оптимизации процессов и сохранением уникальности дизайнерской работы. К примеру, с помощью ИИ можно получить множество идей и концепций, однако истинная креативность всё равно заключается в способности человека принимать эти идеи, адаптировать их под конкретную задачу и привнести что-то новое, индивидуальное.

Интересным аспектом является и роль нейросетей в развитии инклюзивного дизайна. ИИ может быть использован для разработки универсальных решений, которые будут учитывать потребности разных групп пользователей, включая людей с ограниченными возможностями. Это открывает новые горизонты для создания более доступных продуктов и услуг. Например, нейросети могут помочь в анализе пользовательских данных и предложить решения, которые соответствуют потребностям людей с различными физическими или когнитивными особенностями. В обучении дизайнеров такой подход мог бы стать важной частью подготовки специалистов, ориентированных на инклюзивные и универсальные практики.

С другой стороны, нейросети могут стать катализатором в создании новых видов дизайнерских объектов, таких как интерактивные инсталляции, виртуальные миры или даже новые виды физического пространства. В некоторых случаях ИИ может предложить такие идеи, которые никогда не были бы рассмотрены человеком, благодаря своей способности обрабатывать большие объемы данных и выявлять скрытые паттерны. Например, нейросети могут генерировать уникальные дизайнерские решения в архитектуре или промышленном дизайне, оптимизируя использование материалов или улучшая функциональные характеристики объектов. Таким образом, ИИ может не только ускорить процесс проектирования, но и привести к созданию инновационных концепций, которые изменят привычные представления о дизайне.

Однако важно отметить, что внедрение нейросетей в дизайн-процесс также требует пересмотра этических и философских аспектов профессии. Когда ИИ будет выполнять все больше задач, связанных с творчеством и созданием дизайна, возникает вопрос о том, кто является автором результата - человек-дизайнер или искусственный интеллект. Этот вопрос становится особенно актуальным в контексте авторских прав и интеллектуальной собственности, поскольку многие работы, созданные с помощью нейросетей, будут производными от уже существующих данных и материалов. Необходимо разработать новые подходы к законодательному регулированию этих вопросов, чтобы обеспечить справедливое распределение прав и обязанностей между создателями и ИИ.

В результате, можно сделать вывод, что нейросети в дизайне откроют множество возможностей для повышения качества и эффективности работы дизайнеров, но при этом породят новые вызовы и вопросы. Важно, чтобы образовательные учреждения адаптировали свои программы в соответствии с новыми технологическими реалиями, обеспечивая студентов необходимыми знаниями и навыками для успешной работы с ИИ. Преподаватели и студенты должны понимать, что нейросети — это не замена креативности, а мощный инструмент, который поможет развивать и углублять творческий процесс. В конечном счете, будущее дизайнеров и дизайн-образования будет определяться способностью использовать ИИ как партнерское средство, способствующее развитию профессии, а не заменяющее человека в процессе творческого поиска.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключении можно отметить, что внедрение нейросетей в образовательный процесс для подготовки дизайнеров открывает значительные перспективы для улучшения качества обучения и повышения творческого потенциала студентов. Нейросети предлагают уникальные возможности для персонализации образовательных траекторий, автоматизации рутинных задач и создания новых форм креативных решений, что особенно важно в сфере дизайна, где быстрота и инновационность играют ключевую роль. ИИ помогает дизайнерам не только в технических аспектах работы, но и в поиске новых идей и подходов, которые могут вдохновить на уникальные дизайнерские концепции.

Однако наряду с очевидными преимуществами, существует ряд вызовов и рисков, с которыми придется столкнуться образовательным учреждениям и профессиональным сообществам. Одним из таких рисков является избыточная зависимость от технологий, что может привести к утрате ценности человеческого творчества и интуитивного подхода к решению задач. Важно, чтобы нейросети использовались как инструменты для поддержания и расширения творческих возможностей, а не для их замены. Кроме того, необходимо внимание к вопросам этики и авторских прав, так как использование ИИ в дизайне может породить новые проблемы в области интеллектуальной собственности.

В то же время, нейросети могут стать катализатором изменений в профессиональной практике дизайнеров, способствуя улучшению инклюзивного и универсального дизайна, созданию новых видов объектов и пространств, а также развитию инклюзивного подхода, ориентированного на разнообразие пользователей. Образовательные учреждения должны адаптировать свои программы с учетом новых технологий, обеспечивая студентов необходимыми навыками для работы с ИИ, что позволит им успешно интегрировать эти инструменты в профессиональную практику.

В конечном счете, нейросети обладают огромным потенциалом для революции в области дизайна и образования, но их внедрение должно происходить сбалансированно. Важно учитывать не только технологические аспекты, но и культурные, этические и профессиональные контексты. В результате такого подхода можно будет эффективно интегрировать искусственный интеллект в дизайн-образование и практику, обеспечивая при этом сохранение творчества и профессионализма на высоком уровне.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Wang, J., & Zhang, Y. (2020). Artificial Intelligence in Design Education: A Review and Future Perspectives. Journal of Educational Technology Development and Exchange, 13(2), 45-58.
2. McCormack, D., Hutchings, P., & de Lange, P. (2019). Creative AI: The Impact of Artificial Intelligence on Design Practice and Education. Design Studies, 63, 24-45.
3. Sutherland, W., & Li, D. (2021). Designing with AI: Opportunities and Challenges in Design Education. International Journal of Design, 15(1), 68-80.
4. Boden, M. A. (2016). AI in Creativity and Design. The Oxford Handbook of Creativity, 1st ed. Oxford University Press.

УДК 659.4 **МРНТИ 06.39.41**

Доктор культурологии, доцент, Мурашова Н. С.[1]
заведующий кафедрой социально-культурной и библиотечной деятельности
Новосибирского государственного педагогического университета,
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2373-7622, e-mail: 2107542@mail.ru
(Новосибирск, Россия)
Студентка 4 курса направления подготовки «Социально-культурная деятельность»
Филиппова Алина,[2]
Новосибирского государственного педагогического университета,
e-mail: alinaf607@gmail.com (Новосибирск, Россия)

ТЕХНОЛОГИИ EVENT-МЕНЕДЖМЕНТА В ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИИ МОДНЫХ ПОКАЗОВ

АННОТАЦИЯ

В современных условиях эффективной организации культурных событий, в том числе модных показов, способствуют технологии event-менеджмента. Благодаря их применению модные показы представляют коллекции с использованием театрализации, интегрируя элементы искусства и маркетинга. Инструменты event-менеджмента помогают эффективно управлять ресурсами и участвовать в оценке события. Модные event's, отражая социально-культурные тенденции, создают новые форматы взаимодействия с потребителями. Использование цифровых платформ открывает новые возможности для брендов и дизайнеров. Показы мод превращаются в эффективные маркетинговые инструменты, способствующие повышению репутации модного бренда. Оценка эффективности модных показав складывается из таких показателей, как: охват аудитории, реакция средств массовой информации, узнаваемость бренда, взаимодействие с клиентами и показатели продаж. Оценка модных показов помогает оценить эффективность применяемых технологий event-менеджмета на всех организационных этапах: от планирования до реализации события, включая концепцию самого мероприятия.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: event-менеджмент, модный показ, бренд, оценка эффективности.

Murashova N. S., Doctor of Cultural Studies, Associate Professor, Head of the Department of Socio-Cultural and Library Activities at Novosibirsk State Pedagogical University (Novosibirsk, Russia) [1]
Alina Filippova, a 4th-year student in the field of Social and Cultural Activities at Novosibirsk State Pedagogical University (Novosibirsk, Russia) [2]

EVENT MANAGEMENT TECHNOLOGIES IN THE ORGANIZATION AND CONDUCT OF FASHION SHOWS

ABSTRACT

In modern conditions, effective organization of cultural events, including fashion shows, is facilitated by event management technologies. Through their application, fashion shows present collections using theatricalization, integrating elements of art and marketing. Event management tools help to effectively manage resources and participate in event evaluation. Fashion event's, reflecting socio-cultural trends, create new formats of interaction with consumers. Using digital platforms opens up new opportunities for brands and designers. Fashion shows are turning into effective marketing tools that enhance the reputation of a fashion brand. Evaluation of the effectiveness of fashion shows consists of such indicators as: audience reach, media reaction, brand awareness, customer interaction and sales figures. The evaluation of fashion shows helps to

evaluate the effectiveness of the applied event management technologies at all organizational stages: from planning to the implementation of the event, including the concept of the event itself.
KEYWORDS: event management, fashion show, brand, performance evaluation.

ВВЕДЕНИЕ

Современное общество стремительно меняется, и вместе с ним эволюционируют различные сферы деятельности. В частности, индустрия моды становится неотъемлемой частью культурной жизни, требующей от организаторов непрерывного поиска новых форматов взаимодействия с аудиторией. В условиях постоянного изменения модной индустрии и растущей конкуренции организации мероприятий такие события, как модные показы, требуют применения современных подходов и инструментов. В этом контексте важную роль играет event-менеджмент, позволяющий эффективно организовывать разнообразные мероприятия. Принципы event-менеджмента играют ключевую роль в создании уникальных и запоминающихся событий. Благодаря их применению современные модные показы становятся не просто презентацией коллекций, но и сложными театрализованными выступлениями, интегрирующими элементы искусства, технологий и маркетинга. Правильное применение принципов event-менеджмента позволяет оптимизировать все этапы подготовки и проведения показа: от планирования и разработки концепции до управления ресурсами и оценивания эффективности. Таким образом, изучение применения этих принципов в рамках организации модного показа не только актуально, но и необходимо для повышения качества событий в индустрии моды, создания новых стандартов и привлечения аудитории.

Несмотря на то, что модные показы имеют долгую историю, их организация ныне требует особого подхода. Успешность проведения модного показа, как и любого другого мероприятия, связана с множеством факторов: от выбора места до определения целевой аудитории и разработки сценария. Особенно важно учитывать восприятие мероприятия в цифровой среде, где социальные сети и онлайн-платформы играют ключевую роль в распространении информации и формировании общественного мнения.

Модные показы не только представляют творения дизайнеров, но и отражают культурные и социальные тенденции, создавая новые форматы взаимодействия с потребителями. В настоящее время показы превращаются в многофункциональные мероприятия, где акцент делается на создание оригинального контента, который может быть представлен не только на подиуме, но и в рамках цифровых платформ. Это открывает новые горизонты для брендов и дизайнеров, одновременно увеличивая требования к организаторам модных мероприятий.

Таким образом, изучение применения принципов event-менеджмента в организации модного показа представляет собой актуальную и многогранную тему, затрагивающую вопросы креативности, бизнеса и взаимодействия с аудиторией. Конкуренция на мировом рынке моды требует от организаторов гибкости и новаторства, а качественное применение принципов event-менеджмента позволяет не только формировать уникальные мероприятия, но и создавать глубокие и значимые связи с аудиторией. Обобщая всё вышесказанное, можно утверждать, что данный подход не только способствует формированию успешного мероприятия, но и усиливает бренд, создаёт незабываемые впечатления для всех участников процесса, закладывая тем самым основу для будущих успехов в динамичном и требовательном мире моды. Бренды, которые способны адаптироваться к изменяющимся условиям и использовать возможности event-менеджмента, находятся в более выгодной позиции для достижения своих целей и формирования устойчивого имиджа на рынке.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ. ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ МОДНЫХ ПОКАЗОВ

Показы мод — это не только гламурные мероприятия, демонстрирующие последние тенденции и стили, но и стратегические маркетинговые инструменты, которые могут повысить ценность и репутацию модного бренда [1.].

Каким образом можно измерить влияние и эффективность показа мод? Здесь на помощь приходит оценка денежной стоимости показа мод на основе различных факторов, таких как охват аудитории, воздействие средств массовой информации, узнаваемость бренда, взаимодействие с клиентами и показатели продаж. Оценка показов мод может помочь модным брендам и маркетологам:

1. Оценить рентабельность инвестиций в показ мод. Сравнивая затраты и выгоды от показа мод, модные бренды могут определить, был ли показ прибыльным или нет, и какой вклад он внес в общие бизнес-цели и задачи.

2. Оптимизировать стратегии маркетинга и брендинга показа мод. Анализируя сильные и слабые стороны показа мод, модные бренды могут определить лучшие практики и области улучшения для будущих показов и соответствующим образом адаптировать свои маркетинговые и брендинговые усилия.

3. Оценить эффективность и репутацию показа мод. Сравнивая оценку показа мод с оценкой других показов, модные бренды могут оценить свою конкурентную позицию и долю рынка в индустрии моды, а также повысить имидж своего бренда и лояльность.

Оценка модных показов может предоставить ценную информацию и идеи для модных брендов и маркетологов, а также помочь им принимать обоснованные решения и оптимизировать свои стратегии маркетинга и брендинга. Оценка показов мод — это ключевой показатель, который может помочь модным брендам измерить и повысить свое влияние и репутацию в индустрии моды. Поэтому показы — это не только платформа для демонстрации последних тенденций и коллекций, но и ценная возможность для брендов и маркетологов улучшить свой имидж, репутацию и заметность в отрасли. Измеряя влияние и эффективность своих показов мод, бренды и маркетологи могут получить представление об их сильных и слабых сторонах, определить области для улучшения и оптимизировать свои стратегии для будущих мероприятий. Оценка модных показов — ключевой показатель, который может помочь брендам и маркетологам достичь этих целей. Это процесс оценки денежной стоимости показа мод на основе различных факторов, таких как освещение в СМИ, вовлечение аудитории, шумиха в социальных сетях, поддержка знаменитостей и отзывы клиентов. Укажем некоторые из преимуществ оценки показов мод для брендов и маркетологов.

Во-первых, показы мод помогают оценить окупаемость инвестиций. Сравнивая стоимость организации и участия в показе мод с оценочной стоимостью, полученной от мероприятия, бренды и маркетологи могут оценить эффективность и результативность их расходования и распределения ресурсов.

Во-вторых, это помогает сравнить эффективность показа мод с конкурентами и отраслевыми стандартами. Используя последовательную и надежную методологию оценки показов мод, бренды и маркетологи могут сравнивать и сопоставлять свои результаты с результатами других брендов. И события в той же категории, сегменте или рынке. Это может помочь им определить свои конкурентные преимущества и недостатки и соответствующим образом скорректировать свою стратегию. Например, если показ мод бренда имеет более высокую ценность, чем у конкурентов, он может использовать свое лидерское положение и репутацию для привлечения большего количества клиентов и партнеров. И наоборот, если показ мод бренда имеет более низкую ценность, чем у конкурентов, он может проанализировать причины этого разрыва и принять корректирующие меры для улучшения своих показателей.

В-третьих, это помогает улучшить имидж бренда и повысить осведомленность о показе мод. Сообщая и пропагандируя ценность своих показов мод среди общественности, средств массовой информации и заинтересованных сторон, бренды и маркетологи могут повысить узнаваемость и оценку своих мероприятий, а также их продуктов и услуг. Это может помочь им завоевать доверие и лояльность среди существующих и потенциальных клиентов, а также расширить свое влияние и влияние на рынке. Например, если показ мод

бренда имеет высокую ценность, он может использовать его как доказательство своего качества, креативности и инноваций, а также для того, чтобы отличаться от других брендов.

Одним из наиболее сложных аспектов оценки воздействия показа мод является количественная оценка его ценности с точки зрения маркетинга и брендинга. В отличие от других форм рекламы, таких как рекламные ролики на телевидении или интернет-кампании, показы мод — это события, которые не оказывают прямого и измеримого влияния на продажи или доходы. Однако они оказывают значительное влияние на восприятие и репутацию модного бренда, а также на его отношения с различными заинтересованными сторонами, такими как клиенты, средства массовой информации, влиятельные лица, розничные торговцы и конкуренты. Поэтому, чтобы оценить ценность показа мод, необходимо учитывать множество измерений и критериев. Перечислим их.

Цели и стратегия показа мод. Разные бренды могут иметь разные цели и ожидания от своих показов мод, в зависимости от их целевого рынка, позиционирования и видения. Например, некоторые бренды могут стремиться продемонстрировать свою креативность и инновации, в то время как другие могут сосредоточиться на укреплении своей идентичности и наследия. Некоторые бренды могут использовать свои показы мод как платформу для запуска новых продуктов или коллекций, в то время как другие могут использовать их как инструмент для создания ажиотажа и внимания средств массовой информации. Ценность показа мод должна соответствовать предполагаемым результатам и общей стратегии бренда.

Качество и оригинальность показа мод. Ценность показа мод также зависит от того, насколько хорошо он проведен и насколько он выделяется из толпы. Показ мод должен передавать четкое и последовательное послание, а также создавать эмоциональную связь с аудиторией. Он также должен уметь удивлять и радовать зрителей, предлагая что-то новое и неожиданное или бросая вызов условностям и нормам отрасли. Запоминающийся и самобытный показ мод может улучшить имидж и узнаваемость бренда, а также вызвать положительную молву и участие в социальных сетях.

Охват и влияние показа мод. Еще одним фактором, влияющим на ценность показа мод, является то, насколько широко и эффективно о нем сообщается и распространяется. Показ мод должен иметь возможность охватить большую и релевантную аудиторию и повлиять на нее как вовремя, так и после мероприятия. Сюда входят не только посетители шоу, такие как покупатели, редакторы, знаменитости и влиятельные лица, но и более широкая публика, которая может получить доступ к шоу через различные каналы, такие как прямые трансляции, онлайн-платформы, социальные сети, журналы, блоги.

Показ мод также должен оказывать сильное и продолжительное воздействие, вызывая ажиотаж, стимулируя разговор или вдохновляя тенденцию. Показ мод, имеющий широкий охват и влияние, может повысить известность и узнаваемость бренда, а также увеличить посещаемость и спрос.

Показы мод также являются мощными инструментами повышения узнаваемости бренда, создания ажиотажа в средствах массовой информации и влияния на поведение потребителей. Поэтому маркетологам и менеджерам модной одежды крайне важно разработать систематический и последовательный подход к оценке ценности своих показов мод и соответствующей оптимизации своих стратегий.

Чтобы провести оценку показа мод, необходимо:

1. Определить цели и задачи показа мод. Прежде чем запускать показ мод, важно иметь четкое представление о том, чего направлен показ и как он согласуется с общей стратегией бренда. Например, некоторые возможные цели — представить новую коллекцию, охватить определенный сегмент рынка, продемонстрировать индивидуальность бренда или создать незабываемые впечатления для аудитории.

2. Определить ключевые показатели эффективности и показатели для измерения успеха показа мод. В зависимости от целей и задач для оценки эффективности показа мод

могут использоваться разные показатели, например, количество посетителей, освещение в СМИ, активность в социальных сетях, доход от продаж или удовлетворенность клиентов.

3. Собирать и анализировать данные. Этот шаг включает сбор и обработку данных из различных источников, таких как продажи билетов, сообщения СМИ, платформы социальных сетей, опросы или веб-аналитика. Данные должны быть организованы и представлены в четкой и полной форме с использованием диаграмм, таблиц или информационных панелей. Данные также следует сравнить с предыдущими показами или отраслевыми показателями, чтобы определить сильные и слабые стороны показа мод [2].

4. Рассчитать окупаемость инвестиций показа мод. Этот шаг включает в себя оценку затрат и выгод от показа мод и их сравнение для определения прибыльности и эффективности показа. Затраты включают прямые и косвенные расходы, связанные с производством, продвижением и проведением шоу, такие как аренда помещения, зарплата персонала, гонорары моделям или маркетинговые материалы. Выгоды включают в себя прямые и косвенные доходы, полученные от шоу, такие как продажа билетов, продажа товаров, спонсорские сделки или капитал бренда. Рентабельность инвестиций может быть выражена в процентах или соотношении, например, рентабельность инвестиций = (выгоды – затраты) / затраты x 100 % или рентабельность инвестиций = выгоды /затраты.

5. Общаться и сообщать о результатах оценки показа мод. Этот шаг включает обмен и обсуждение результатов и идей оценки показа мод с соответствующими заинтересованными сторонами, такими как бренд-менеджеры, дизайнеры, спонсоры или средства массовой информации. Результаты должны быть сообщены в ясной и краткой форме, подчеркивая основные достижения и проблемы выставки, а также рекомендации и планы действий для будущих выставок [3].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Таким образом, показ моды в современной индустрии помогает оценить эффективность применяемых технологий event-менеджмета на всех организационных этапах: от планирования до реализации события, включая концепцию самого мероприятия.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Кайль, А.А. Маркетинг в fashion-индустрии: возможности и особенности развития // Молодой ученый. — 2019. — № 48 (286). — С. 423-425.
2. Оценка показа мод: ключевой показатель для стратегий маркетинга и брендинга [Электронный ресурс]. URL: https://fastercapital.com/ru/content (дата обращения 06.03.2025)
3. Усик С. П. Особенности продвижения брендов в индустрии моды // 2016. № 9. С. 82-88.

ӘОЖ 745.5; 373.3 **ҒТАМР: 18.31.15**

Батталова Б.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

ҚАЗАҚ ЭТНОМӘДЕНИЕТІНІҢ КӨРКЕМ АЙШЫҒЫНЫҢ БІРІ КИІЗ БАСУ ӨНЕРІ

АҢДАТПА

Бұл мақалада қазақ халқының дәстүрлі қолөнері – киіз басу өнерінің тарихи дамуы, әдіс-тәсілдері мен мәдени мәні кеңінен қарастырылады. Ежелгі дәуірлерден бастау алған киіз бұйымдарын жасау технологиясы, оны дайындау процесіндегі салт-дәстүрлер, табиғи бояу тәсілдері мен көркемдік ерекшеліктері нақты мысалдар арқылы сипатталады. Киіз басу барысында қолданылатын ұжымдық еңбек, ырым-тыйымдар мен рәсімдердің мазмұнына талдау жасалады. Мақалада қазіргі заманғы этно-дизайнерлердің шығармашылығы және мектеп оқушыларына ұлттық құндылықтарды насихаттау жолдары да сөз болады. Сонымен қатар, ұстаздарға жүктелген тарихи-мәдени жауапкершілік пен ұлттық өнер арқылы жас ұрпақты тәрбиелеудің маңызы ашып көрсетіледі. Киіз басу өнері – тек тұрмыстық қажеттілік қана емес, ұлттың рухани әлемінің, дүниетанымының және көркем эстетикасының көрінісі екендігі дәлелденеді.

ТІРЕК СӨЗДЕР: киіз басу, сәндік-қолданбалы өнер, этно-дизайн, ұлттық мұра, дәстүр, жүн өңдеу, ою-өрнек, көркем еңбек.

Батталова Б.
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

ИСКУССТВО ВАЛЯНИЯ ВОЙЛОКА КАК ОДНО ИЗ ЯРКИХ ПРОЯВЛЕНИЙ КАЗАХСКОЙ ЭТНОКУЛЬТУРЫ

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена казахскому традиционному искусству валяния войлока как одному из ярких проявлений этнокультурного наследия народа. В ней подробно рассматриваются исторические корни и этапы развития этого ремесла, особенности подготовки и обработки шерсти, традиционные методы окрашивания, техника валяния и значение декоративных элементов. Отдельное внимание уделяется культурным ритуалам и коллективному труду, сопровождающему процесс изготовления войлочных изделий. Также раскрывается педагогическая ценность данного вида искусства в воспитании национального самосознания у школьников. Акцентируется роль учителя в сохранении и передаче культурных традиций молодому поколению. Искусство валяния войлока рассматривается не только как утилитарное ремесло, но и как средство эстетического и духовного развития личности в условиях этнокультурного образования.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: валяние войлока, декоративно-прикладное искусство, этно-дизайн, национальное наследие, традиции, обработка шерсти, орнамент, художественный труд.

Battalova B.
Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)

THE ART OF FELTMAKING AS ONE OF THE ARTISTIC EXPRESSIONS OF KAZAKH ETHNOCULTURE

ABSTRACT

This article explores the traditional craft of the Kazakh people – the art of felt-making – by examining its historical development, techniques, and cultural significance. It provides detailed descriptions of the production technology of felt items rooted in ancient times, including the associated customs, natural dyeing methods, and artistic features. The article analyzes the symbolic meaning of collective labor, rituals, and beliefs accompanying the felt-making process. It also discusses the role of contemporary ethno-designers and the importance of promoting national values among schoolchildren. Furthermore, the article highlights the educator's cultural and historical responsibility in instilling national identity through traditional arts. Felt- making is presented not only as a functional craft but also as a reflection of the nation's spiritual worldview and aesthetic expression.

KEYWORDS: felt - making, decorative applied arts, ethno-design, national heritage, tradition, wool processing, ornament, artistic work.

КІРІСПЕ

Қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан мәдени мұрасы – ұлт руханияты мен дүниетанымының айнасы. Сол мұралардың бірі – сәндік-қолданбалы өнердің ерекше түрі болып табылатын киіз басу өнері [2]. Киіз – қазақтың көшпелі тұрмысы мен шаруашылық жүйесіне бейімделген, тұрмыстық қажеттілікпен қатар көркемдік мәнге ие материал. Бұл өнер түрі халықтың шеберлігін, эстетикалық талғамын, табиғатпен үйлесімді өмір сүру дағдысын айқын көрсетеді. Киіз бұйымдарын жасау барысында қалыптасқан рәсімдер, бояу тәсілдері мен өрнек элементтері халқымыздың танымдық, тәрбиелік құндылықтарымен тығыз байланысты. Қасиманов С. өз еңбегінде: «Киізге салынатын өрнектер – халықтың дүниетанымымен, салт-дәстүрімен астасып жатады» деп жазған [5, 45 б.]. Бегалин Қ. бұл жөнінде: «Киіз – тек тұрмыстық бұйым емес, ол – халықтың рухани айнасы» – деп атап көрсетеді [2, 18 б.].

Бүгінгі таңда ұлттық өнерді жаңғырту мен оны жас ұрпаққа насихаттау – білім беру мен мәдениет саласындағы өзекті мәселелердің бірі [3]. Этнопедагогика негізін зерттеген Қожахметова К.Ж.: «Ұлттық мұраны меңгеру - оқушының тұлғалық дамуының кілті» деп көрсетеді [9, 28 б.]. Осы орайда мұғалімнің рөлі ерекше: ол тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар ұлттық құндылықтарды ұрпақ санасына сіңіруші тұлға.

Осы мақалада киіз басу өнерінің тарихи даму жолы, технологиялық ерекшеліктері, салт-дәстүрмен байланысы және оны білім беру үдерісінде пайдалану мүмкіндіктері жан-жақты қарастырылады [6].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

«Орта білімнің сапасы – табысты ұлт болудың тағы бір маңызды шарты...» – деп көрсеткен ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев ұлттық жобалар арқылы білім сапасын арттыру мен мектептер жағдайын жақсарту жөнінде нақты тапсырма берген болатын [1]. Әрбір оқушының білім алып, жан-жақты дамуы үшін қолайлы жағдай жасалуы тиіс. Сол үшін «Жайлы мектеп» ұлттық жобасы қолға алынды. Біз 2025 жылға дейін 800 мың баланың заманауи мектепте оқуына жағдай жасаймыз. Осылайша, апатты жағдайдағы және үш ауысыммен оқитын мектеп мәселесін толық шешеміз. Бұл ауыл және қала мектептерінің айырмашылығын едәуір азайтады. Жалпы мектеп салу Үкімет және әкімдіктер үшін басты міндеттің бірі болуы керек», – деді Президент Қасым-Жомарт Тоқаев. Соңғы жылдары қазақи ұлттық өнерге қызығушылардың саны көп. Бұл туралы Нұртазина Г.: «Қазіргі жастар киіз бұйымдарды тек сәндік мақсатта ғана емес, ұлттық болмыстың көрінісі ретінде тұтына бастады» деп көрсеткен [4, 30 б.].

Жалпы күнделікті өмірде қазақи этно бұйымдарды күнде киіп жүретін қазақ жастарының саны артуда. Және сұранысқа қарай этно бұйымдарды өндіріп шығаратын қолөнер шеберлері де аз емес. Басқа тағатын әшекей бұйымнан бастап, дастарханға қоятын табақ, одан әрі әр түрлі сәнді киім- кешектер де тапсырысқа ие. Қазіргі кезде ата-

бабамыздың көне кәсібін дәріптеп жүрген этно дизайнерлеріміз де біршама. Мектеп оқытушыларына осы төңіректе жас ұрпақ тәрбиелеп отырғаннан кейін мойындарына қазақ халқының алдындағы үлкен жауапкершілік жүктелген [9]. Сондықтан мұғалім баламен бір тілде қарым-қатынас жасау үшін заманауи әдіс тәсілдерді, жаңа білім беру технологияларын меңгеруі қажет. Өзі де қазақ халқымыздың көне заманнан ата-бабамыз аманаттап қалдырып кеткен ешбір елдікіне ұқсамайтын төл өнеріміздің бейхабар болмауы керек деп білемін. Солардың бірі – қазақ халқының сәндік қолданбалы киіз басу өнері. Жалпы киізді текемет, бас киім, аяқ киім, сырмақ жасағанда қолданысқа ие екенін білеміз.

Сәндік-қолданбалы өнер дегеніміз не? Бүгінгі таңда оның көптеген анықтамалары бар. Міне, олардың ең көп тарағандары. Сонымен, сәндік өнер (латын тілінен. decoro «мен безендіремін») - сәулет және дизайн сияқты адам жасаған материалдық ортаның көркемдік қалыптасуына қызмет ететін пластикалық өнердің кең саласы. Бұл жөнінде Қазақстан ұлттық энциклопедиясында: «Сәндік-қолданбалы өнер – адамның күнделікті өміріне қажетті бұйымдарды көркемдікке ұштастыра отырып жасаудың айқын үлгісі» деп атап көрсетілген [13, 112 б.]. Сәндік өнер сәулет өнерімен тікелей байланысты монументалды және сәндік өнерге бөлінеді (сәулеттік безендіру, қабырға суреттері, рельефтер, мүсіндер, витраждар жасау, қасбеттер мен интерьерлерді безендіретін мозаика, сонымен қатар саябақ мүсіні), сәндік-сәндік өнер және сәндік өнер (фестивальдерді, көрмелер мен мұражайларды, витраждарды және т.б. безендіру). Сәндік-қолданбалы өнер туындыларының бейнелі мазмұны олар өздеріне арналған стильдің ортасында қабылданған кезде барынша толық ашылады. Басқаша айтқанда, сәндік-қолданбалы өнер-бұл қоғамдық және жеке өмірде практикалық мақсаты бар көркем шығармаларды жасауды және утилитарлық заттарды (жиһаз, мата, құрал-саймандар, киім, ойыншықтар және т.б.) көркем өңдеуді зерттейтін сәндік өнер саласы т.б. Сәндік-қолданбалы өнер-халық шығармашылығының маңызды бағыттарының бірі, XX ғасырда ол дизайнмен тығыз байланысты болды. Қазақ халқаның шаруашылығында мал жүнінің ең көп қолданатыны түйе және қой жүндері, ешкі түбіті. Киіз үйдің даму тарихында киіз басуды ойлап табудың маңызы аса зор болды. Киіз басу өндірісі өзінің өсу шегіне орта ғасырдан бұрын жеткен. Қазақ халқының киізге деген мұқтаждығы әр уақытта орасан зор болған, ол тек үйді жабу үшін ғана пайдаланып қоймай, киіз үйдің ішкі жасауларына да қолданылады. Көшпелі және жартылай көшпелі тұрмыс жағдайында мал шаруашылығы өнімдерін өңдеумен байланысты оның ішінде жүннен алуан түрлі бүйымдар жасау белгілі бір өнерлілікті, шеберлікті қажет етті.

Киіз басу – қазақ халқының көркемдік ерекшеліктерімен сипатталатын қолданбалы өнердің бір түрі. ЮНЕСКО материалдарында да: «Киіз басу – тек қолөнер емес, ол – ұрпақтар сабақтастығын сақтайтын рухани мұра» деп көрсетіледі [8]. Көне дәуірден бастап қалыптасып бүгінгі кезде заманауи кәсіби өнерге айналған киіз басу өнері әлі де болса өзінің дәстүрлік нұсқасын жоғалтқан жоқ. О бастан тіршілік болмыстан пайда киіз бұйымдардың көркемділігі пішіні түрлері жасау әдіс-тәсілдері археогиялық қазба кезінде табылған. Жәдігердің көне нұсқалары куәлік етеді. Киіз басу – тарихы тереңде жатқан қолөнер. Бұл жүнді өңдеудің ежелгі тәсілдерінің бірі. Бұл дерек нақты белгісіз, бірақ зерттеушілер біздің ата бабаларымыз жүнді жабайы жануарлардан киіздей бастаған деп болжайды. Шамамен 8 мың жыл бұрын адамдар қойларды қолға үйрете бастады, сонымен бірге киіз басу белсенді түрде дами бастады. Көшпелі халықтар арасында киіз 23 тоқыманың негізгі және таптырмас түрі болды, одан тек кілем, сөмке, аяқ киім мен киім ғана емес, тіпті үйлер де жасалды. Сонда киіз қайдан пайда болды? Ғалымдар арасында ортақ пікір жоқ. Мүмкін ол бір уақытта әртүрлі жерлерде пайда болған шығар. Киізді ертедегі шумерлер жақсы білген. Археологтар б.з.б. 4-3 мың жыл. оларда киіз киімдер болды. Ежелгі мысырлықтар сауыт ретінде киізден жасалған бас киімдерді, төсбелгілерді және алжапқыштарды пайдаланған. Ежелгі Вавилон мен Ассирияда киізден жасалған киім киген. Помпей (кейін Везувий тауының атқылауынан қираған) ежелгі Италиядағы жүн

өңдеудің орталығы болды. Викингтер, Алтай көшпелілері және Ресей тұрғындары киізден жасалған бұйымдарға ие болды. Киіздің ең көне үлгісін археологтар Түркиядағы Анадолыдағы неолит дәуіріндегі Чаталхёюк (б.з.д. 7-6 мың жыл) қонысынан тапқан. Орта ғасырларда киіз басу процесі алдымен Парсыда (10 ғ.), содан кейін Еуропада (12-13 ғ.) диірмен механизмі арқылы ішінара механикаландырылған. 19 ғасырда киізден маталар жасайтын прессте мен машиналар ойлап табылды [6]. Уақыт өте келе киіз басу танымал бола бастады және негізінен бас киім, аяқ киім және басқа пішінді бұйымдарды жасау үшін пайдаланылды.

Орта білімнің сапасы - табысты ұлт болудың тағы бір маңызды шарты. Әрбір оқушының білім алып, жан-жақты дамуы үшін қолайлы жағдай жасалуы тиіс. Сол үшін «Жайлы мектеп» ұлттық жобасы қолға алынды. Біз 2025 жылға дейін 800 мың баланың заманауи мектепте оқуына жағдай жасаймыз. Осылайша, апатты жағдайдағы және үш ауысыммен оқитын мектеп мәселесін толық шешеміз. Бұл ауыл және қала мектептерінің айырмашылығын едәуір азайтады. Жалпы мектеп салу Үкімет және әкімдіктер үшін басты міндеттің бірі болуы керек .

Соңғы жылдары қазақи ұлттық өнерге қызығушылардың саны артуда. Этно бұйымдарды күнделікті өмірде киетін жастар көбейіп келеді. Бұл сұранысқа орай этно-дизайнерлер мен қолөнер шеберлері де артып отыр. Бұйымдар қатарында тағатын әшекейлерден бастап, киім-кешекке дейін бар. Бұл құбылыс халықтың мәдени тамырынан нәр алуға деген ұмтылысын көрсетеді. Мұндай үрдіс білім беру саласында ұлттық құндылықтарға негізделген бағдарламалар жасау қажеттілігін айқындай түседі.

Ұлттық өнердің мектеп бағдарламасына енгізілуі – оқушылардың мәдени танымын кеңейту мен ұлттық құндылықтарды бойға сіңірудің тиімді жолы. Мұғалім ұлттық өнерді үйрету барысында өз біліктілігін заманауи педагогикалық әдістермен ұштастыруы тиіс. Бұл жөнінде Тілеубекова Р.К.: «Ұлттық өнер баланың ішкі жан дүниесін ашып, рухани дамуын қамтамасыз етеді» деп жазады [10, 54 б.]. Оқыту барысында жоба әдісі, проблемалық оқыту, STEAM-педагогика және шеберлік сабақтары сияқты тәсілдер кеңінен қолданылады.

Киіз басу өнерін оқытуда әдістемелік тұрғыдан жүйелі көзқарас қажет. Киіз басу өнерін оқытуда әдістемелік тұрғыдан жүйелі көзқарас қажет. Бұл оқушылардың ұлттық болмысын, шығармашылық ойлауын, эстетикалық танымын дамытады. Сабақта бақылау, демонстрация, жобалық әдістер, проблемалық оқыту және интеграцияланған сабақтар сияқты тәсілдер қолданылады [12]. Бұл өнер түрі тек қолөнерді үйрету ғана емес, сонымен бірге оқушылардың ұлттық болмысын, шығармашылық ойлауын, және эстетикалық танымын дамытуға ықпал етеді. Оқытуда төмендегідей әдіс-тәсілдер мен ұйымдастыру формалары қолданылады:

- **Бақылау және талдау әдісі**: Киіз бұйымдарын бейнематериалдар немесе көрме арқылы көрсетіп, оқушылардан олардың ерекшелігін, бояу түстерін, өрнек мәнін талдату;
- **Демонстрациялық әдіс**: Мұғалім немесе шебер алдымен жүн өңдеу, өрнек салу, киіз басу кезеңдерін көрсетіп, оқушылар соны қайталайды;
- **Проблемалық оқыту**: «Киіз басу өнері заманауи сән индустриясында қалай қолданылуы мүмкін?» деген сұрақтар арқылы оқушыларды ойландыру, жобалық шешім ұсыну;
- **Жобалық әдіс**: Оқушылар ұлттық нақыштағы өз бұйымдарын (мысалы, кәдесый, панно, сырмақ) жасап, топ алдында қорғайды;
- **Интерактивті әдістер**: «Миға шабуыл», «Дөңгелек үстел», «Блиц сұрақтар» тәсілдері арқылы сабақта белсенділік арттырылады;
- **Интеграцияланған оқыту**: Киіз өнерін тарих, әдебиет, биологиямен байланыстырып, оқушылардың пән аралық білімін жетілдіру.

Сабақ жоспары төмендегідей құрылуы мүмкін: Ұйымдастыру бөлімі;

1. Киіз өнерінің тарихы мен маңызын түсіндіру;
2. Жүнді өңдеу мен бояу технологиясы;

3. Киіз басу үдерісін практикалық көрсету;
4. Оқушылардың өз бетінше орындауы;
5. Жасалған бұйымдарды талдау, бағалау, рефлексия.

Бұл әдістемелік тәсілдер оқушылардың практикалық біліктілігін, эстетикалық талғамын, тарихи-мәдени мұраға деген құрметін қалыптастыруға бағытталған.

Киіз басу өнері – көркем еңбек пәнінің мазмұнын ұлттық рухта байытуға мүмкіндік беретін маңызды сала. Бұл өнер түрін оқыту барысында оқушылардың танымдық, шығармашылық, коммуникативтік қабілеттері дамиды. Сабақ мазмұнына төмендегі тақырыптар енгізілуі мүмкін:

- Киіз және жүн туралы түсінік;
- Киіз басу тарихы, оның түрлері;
- Киіз бұйымдарының ұлттық киімдегі орны;
- Киізге өрнек салу және бояу тәсілдері;
- Шығармашылық жобалармен жұмыс.

Киіз басу технологиясын меңгертудегі кезеңдер мен әдістер

Киіз басу өнерін көркем еңбек сабағында оқыту бірнеше кезеңнен тұрады:

1. **Теориялық кезең** – оқушылар киіздің тарихымен, түрлерімен, мәдени маңызымен танысады;
2. **Технологиялық кезең** – жүнді дайындау, бояу, өрнек салу, тебу мен илеп бітіру үрдісі;
3. **Шығармашылық кезең** – өз жобаларын жасау, көрме ұйымдастыру, рефлексия.

Оқыту барысында қолданылатын әдістер:

- **Жобалық оқыту** – оқушылар шағын топтарда бұйым жасап, оны таныстырады;
- **Интеграцияланған сабақ** – көркем еңбек пен тарих, әдебиетпен байланыстыру;
- **Шеберлік сабағы** – қолөнер шеберлерін шақыру арқылы тірі тәжірибе көрсету;
- **Кейс әдісі** – тұрмыстық жағдайға байланысты бұйым жасауға тапсырма беру;
- **Саралап оқыту** – әр оқушының жеке қабілетіне сәйкес тапсырма беру;
- **Рефлексия мен портфолио әдісі** – оқушы өз жұмысын саралап, қорытынды жасайды [12].

Мысалы, 7-сыныпта «Ұлттық сәндік-қолданбалы өнер үлгілері» бөлімі аясында оқушылар жүнді сабау, бояу және өрнек салу процестерін меңгеріп, өз қолымен шағын сырмақ жасай алады. Бұл туралы Абдрахманова Г.: «Шығармашылық жұмысты орындау арқылы оқушы өз ұлтының эстетикалық құндылықтарын сезіне бастайды» деп көрсетеді [12, 27 б.]. Сонымен қатар, мұғалім оқушыларға киізге салынған өрнектердің символдық мағынасын түсіндіре отырып, этнографиялық танымын да дамыта алады.

Киіз басу өнерін оқыту жолдары мен әдіс-тәсілдері.

Киіз басу өнерін білім беру үдерісінде оқыту бірнеше бағытта жүзеге асырылады. Бұл бағыттар теориялық және тәжірибелік білімді ұштастыруға, оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға, ұлттық құндылықтарға құрметпен қарауға мүмкіндік береді.

Мектеп бағдарламасына енгізу барысында келесі оқыту жолдары мен әдістері ұсынылады:

1. **Интеграциялық сабақтар** – киіз басу өнерін тарих, әдебиет, биология пәндерімен байланыстыру. Мысалы, жүннің құрылымын биологияда, өрнектердің символикасын әдебиетте қарастыру.
2. **Шеберлік сағаттары мен көркем еңбек сабақтары** – оқушыларға киіз басудың кезеңдерін тәжірибе арқылы үйрету. Бұл кезеңдер: жүнді дайындау, бояу, өрнек салу, шиыршықтап басу, кептіру.
3. **Жобалық оқыту әдісі** – оқушылар өз бетімен немесе топпен киіз бұйым жобасын әзірлеп, көрмеге қатыстыру арқылы зерттеу, жоспарлау, орындау және таныстыру дағдыларын дамытады.

4. **Кейс әдісі** – оқушыларға өмірлік жағдайлар негізінде тапсырма беру. Мысалы: «Этнофестивальге ұлттық нақыштағы қолөнер туындысын дайындау».

5. **Саралап оқыту** – оқушылардың қабілет деңгейіне қарай тапсырмаларды күрделендіру немесе жеңілдету.

6. **Рефлексия мен өзіндік талдау** – оқушылардың жасаған бұйымдары туралы ой бөлісу, жетістіктер мен қиындықтарды сараптау [9].

Бұл әдістер оқушылардың зерттеушілік, практикалық, коммуникативтік және тұлғалық қасиеттерін дамытуға бағытталған. Сонымен қатар, киіз басу арқылы оқушылар ұлттың мәдени мұрасын сезініп, еңбекке, өнерге деген қызығушылығын арттырады.

Киіз басу – тек тұрмыстық қажеттілік емес, ол – мәдени код, ұрпақ жалғастығының нышаны. Бұл өнер арқылы оқушылар еңбекке, ұжымдық жұмысқа, өнерге құрметпен қарайды. Бұл жөнінде Оразбаева Ф.Ш.: «Халықтың дәстүрлі өнерін меңгеру – тілдік, мәдени және адамгершілік тәрбиенің негізі» деп айтқан [7, 61 б.]. Киіз өңдеу дәстүрі Орталық Азияда мыңдаған жыл бұрын пайда болған. Археологиялық зерттеулер киіз бұйымдардың көне үлгілерін дәлелдейді. Қазақ халқында киіз тек баспана емес, тұрмыстық, рәсімдік, көркемдік мақсатта кең қолданылды. Киіз – көшпелі өмір салты мен тұрмысының ажырамас бөлігі.

Киіз басу – ұлттық рух, еңбекке баулу және көркемдік тәрбие құралы. Бұл өнер түрі арқылы оқушыларда ұлттық болмыс, еңбекқорлық, ұжымдық жұмысқа бейімділік қалыптасады. Этнопедагогика негізінде ұйымдастырылған сабақтарда оқушылар киіз басу үдерісіне қатысу арқылы дәстүр мен өнерге құрметпен қарайды.

Мұғалімнің рөлі – тек орындаушы емес, бағыттаушы, ұлттық сана қалыптастырушы ретінде көрінеді. Сабақ барысында ауыз әдебиеті үлгілері, мақал-мәтелдер, ырым-тыйымдарды кіріктіру арқылы тақырып тереңдетіледі.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келе, киіз басу – тек материалдық емес, рухани мәдениеттің де жарқын көрінісі. Бұл өнерді мектеп бағдарламасына енгізу – оқушының көркемдік, шығармашылық және еңбекке баулу қабілеттерін дамытуға сеп болады. Мұғалім – осы жолда бағыттаушы тұлға [10]. Киіз басу өнерін оқу үдерісіне енгізу – ұлттық мұраны сақтау ғана емес, сонымен қатар оқушының шығармашылық, эстетикалық және еңбекке баулу қабілетін дамытуға зор мүмкіндік береді. Бұл өнер түрін үйрету арқылы оқушы ұлттық мәдениетке құрметпен қарап, өз болмысын тануға қадам жасайды. Мұғалімге жүктелетін міндет – тек білім беру емес, өнер арқылы тәрбиелеу екенін ескерсек, сәндік-қолданбалы өнер, оның ішінде киіз басу – ерекше маңызға ие құрал болып қала береді. Сонымен қатар, мұндай сабақтар білім алушының тұлғалық дамуына, тарихи-мәдени мұраларды бағалауға үйрететіні сөзсіз. Қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан киіз басу өнері – ұлттың материалдық мәдениетінің ғана емес, рухани дүниетанымының да көрінісі. Бұл өнер түрі көне дәуірден бері ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан үлкен мәдени-танымдық мектеп. Киізді жүннен өңдеу, бояу, өрнектеу, ұжымдық еңбек арқылы басу үдерістері – тек технологиялық амалдар емес, халықтың эстетикалық талғамын, дүниетанымын, салт-дәстүрлерін бойына сіңірген тәрбиелік маңызы зор құбылыс. Киіз басу кезінде орындалатын салттар, ырым-тыйымдар, өлең-жырлар мен бата-тілектер – ұлттық тәрбиенің көркем әрі өміршең жолы.

Бүгінгі таңда, киіз басу өнерін жаңғырту – тек тарихи жадыны сақтау емес, сонымен қатар жастардың бойында ұлтқа деген құрмет пен мақтаныш сезімін қалыптастыру. Бұл өнерді мектеп бағдарламасына енгізу – оқушылардың практикалық дағдысын дамытып қана қоймай, олардың ұлттық рухын, көркем-эстетикалық ойлауын және еңбекке деген сүйіспеншілігін арттырады.

Мұғалім – ұлттық құндылықтарды насихаттаушы, ұрпақ санасына сіңіруші тұлға. Сол себепті мұғалімдердің киіз басу сияқты дәстүрлі өнерге терең бойлап, оны білім мен тәрбие үдерісіне шығармашылықпен енгізуі – уақыт талабы. Бұл өнер түрі арқылы

оқушылар ұжыммен жұмыс істеуді, шеберлік пен талғамды, еңбек пен рухани тазалықты қатар меңгереді [4].

Осылайша, киіз басу – халықтың өнері ғана емес, оның рухы мен мәдени коды. Ұлттық өнерді білім беру жүйесіне тиімді енгізу – болашақ ұрпақты ұлттық негізде тәрбиелеудің, саналы азамат қалыптастырудың берік тұғыры. Бұл – елдің ертеңіне бағытталған рухани инвестиция.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. (2023). https://www.akorda.kz
2. Арынов, Е. (2018). Қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнері. Алматы: «Білім».
3. Тұрсынова, Г. (2015). Этнопедагогика негіздері. Алматы: «Қазақ университеті».
4. Нұртазина, Г. (2016). «Ұлттық өнер арқылы оқушыларға эстетикалық тәрбие беру жолдары». Бастауыш мектеп, №5, 28–30-б.
5. Байжігітов, А. (2010). Қазақтың киіз басу өнері: дәстүр мен жаңғыру. Алматы: «Өнер».
6. Ысқақов, Б. (2019). «Киіз басу – халқымыздың көркемдік танымының көрінісі». Қазақ тарихы, №4, 45–50-б.
7. Оразбаева, Ф.Ш. (2006). Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі. Алматы: «Мектеп».
8. UNESCO. (2021). Traditional Art of Felt Making in Central Asia. https://ich.unesco.org
9. Қожахметова, К.Ж. (2012). Этнопедагогика: оқу құралы. Алматы: «Абай атындағы ҚазҰПУ».
10. Тілеубекова, Р.К. (2003). Тәрбие теориясы. Алматы: «Мектеп».
11. Нұртазина, Қ. (2021). «Қазақ киіз өнері – ұлттық мәдениеттің көркем бейнесі». Өнер және білім, №2, 33–36-б.
12. Абдрахманова, Г. (2020). «Киіз басу технологиясын көркем еңбек сабағында қолдану». Педагогика және психология, №1, 25–29-б.
13. Сәндік-қолданбалы өнер туралы анықтамалық. Қазақстан ұлттық энциклопедиясы (2005). Алматы: «Қазақ энциклопедиясы».
14. Мәдениет туралы ҚР Заңы. (2006). http://adilet.zan.kz

УДК 004.925 **МРНТИ 18.07.65**

Мукашева Э.М.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

КОНЦЕПТ-АРТ ОЙЫН ЖӘНЕ МУЛЬТИПЛИКАЦИЯЛЫҚ КЕЙІПКЕРЛЕРДІ ӘЗІРЛЕУДІҢ ТИІМДІ ПАЙПЛАЙНЫНЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ

АҢДАТПА

Бұл мақалада ойын және мультипликациялық индустриялардағы кейіпкерлерді әзірлеу процесінің бастапқы және маңызды кезеңі ретінде концепт-арттың рөлі қарастырылады. Автор концепт-арттың негізгі функцияларын – визуалды стильді қалыптастыру, кейіпкердің мінезін, танымалдылығын анықтау және өндірістік пайплайнды оңтайландыру жолдарын сипаттайды. Концепт-художниктің міндеттері, соның ішінде референстер жинау, скетч жасау, силуэт пен түстік шешімдерді табу, сондай-ақ цифрлық құралдар мен бағдарламаларды қолдану арқылы кейіпкердің бірегей бейнесін құрастыру жолдары көрсетілген. Мақалада сондай-ақ қазіргі нарық талаптарына сәйкес кейіпкердің эмоционалдық тартымдылығын арттыру және визуалды ақпаратты тиімді жеткізу үшін стилистикалық шешімдердің маңыздылығы талданады. Зерттеу нәтижелері білім беру бағдарламаларында қолдануға, отандық ойын және анимациялық өнімдерді әзірлеу барысында шығармашылық процесті оңтайландыруға мүмкіндік береді. Концепт-арт тек көркемдік элемент қана емес, сонымен қатар жобаның тұтастығы мен сапасына тікелей әсер ететін стратегиялық құрал ретінде сипатталады.

ТІРЕК СӨЗДЕР: концепт-арт, мультипликация, кейіпкерлерді әзірлеу

Мукашева Э.М.
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

КОНЦЕПТ-АРТ КАК ОСНОВА ЭФФЕКТИВНОГО ПАЙПЛАЙНА РАЗРАБОТКИ ИГРОВЫХ И МУЛЬТИПЛИКАЦИОННЫХ ПЕРСОНАЖЕЙ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается концепт-арт как фундаментальный этап производственного пайплайна при разработке персонажей для игр и анимации. Автор раскрывает ключевые функции концепт-арта — формирование визуального стиля, создание узнаваемого образа персонажа и обеспечение связности визуального и нарративного компонентов проекта. Подробно описан процесс создания персонажа: от анализа сценария, сбора референсов и проработки силуэта до цифрового рендеринга с использованием графических программ. Особое внимание уделяется роли стилистических и цветовых решений, а также взаимодействию концепт-художника с другими специалистами — сценаристами, гейм-дизайнерами и 3D-моделлерами. Работа подчёркивает значение концепт-арта не только как художественного, но и как производственного инструмента, способного оптимизировать ресурсы и улучшить итоговое качество продукта. Полученные результаты могут быть использованы как в образовательной практике, так и в прикладной сфере при разработке отечественных анимационных и игровых проектов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: концепт-арт, анимация, гейм-дизайн, разработка персонажей

Mukasheva E.M.
Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)

CONCEPT ART AS THE BASIS OF AN EFFECTIVE DEVELOPMENT PIPELINE FOR GAME AND CARTOON CHARACTERS

ABSTRACT

This article explores concept art as a foundational stage in the development pipeline for game and animation characters. The author highlights the core functions of concept art, including shaping the visual style, creating recognizable and emotionally resonant characters, and optimizing production workflows. The article details the step-by-step character creation process — from narrative analysis and gathering visual references to silhouette development and digital rendering using graphic software. Emphasis is placed on the importance of stylistic consistency, color palettes, and close collaboration between concept artists, narrative designers, game designers, and 3D modelers. The study demonstrates that concept art is not merely an aesthetic component but a strategic tool that enhances the coherence and quality of the final product. The findings are valuable for both educational programs in digital art and practical applications in the production of competitive domestic game and animation content. Concept art, as presented, is essential for ensuring visual integrity and streamlining creative production pipelines.

KEYWORDS: concept art, animation, game design, character development

ВВЕДЕНИЕ

В условиях стремительного развития игровой и мультипликационной индустрии создание уникальных и выразительных персонажей становится одним из ключевых факторов, определяющих успех проекта. Современные зрители и игроки предъявляют всё более высокие требования к художественной выразительности и оригинальности героев, с которыми им предстоит взаимодействовать, будь то просмотр мультфильма, или процесс игры. В связи с этим особое значение приобретает концепт-арт – начальный этап разработки персонажей, формирующий визуальную и эмоциональную основу для всего последующего производственного процесса.

Научная новизна данной статьи заключается в разработке понятной практической структуры этапов концепт-арта для практикующих художников, отражающей специфику интеграции художественных решений в технологический процесс создания персонажей, с учетом современных требований рынка и производственных стандартов.

Практическая значимость статьи заключается в возможности использования данных наработок в образовательных программах по созданию концепт-арта для начинающих, при проектировании цифровых продуктов: для создания мультипликационных и игровых продуктов, для оптимизации и упрощения процесса разработки визуальной составляющей проекта, что, в свою очередь, будет способствовать сокращению временных и трудовых затрат. Результаты проведённого исследования, могут быть использованы при создании отечественных компьютерных и мобильных игр, обладающих технологическими, эстетическими и пользовательскими характеристиками, позволяющими успешно конкурировать с зарубежными аналогами.

Методология исследования: теоретический анализ источников, анализ примеров, и метод систематизации.

КАТЕГОРИИ КОНЦЕПТ-АРТОВ

Концепт-арты бывают нескольких категорий – и, как правило, отдельно взятый художник специализируется только на одной из них:

Персонажи: это дизайн героев и их костюмов, а также противников, монстров и животных, присутствующих в игре. Перед работой лучше всего будет описать художнику не только внешность персонажа, но и его внутренний мир: черты характера, биографию, мотивацию и так далее.

Пропсы: это оружие, части костюмов, транспортные средства и мебель. Все эти детали помогут сделать мир игры более живым и насыщенным.

Пейзажи и локации: самый объёмный и сложный вид концепт-арта. Его задача – поймать общую стилистику и настроение того сеттинга (обстановки) и локаций, в которых развернётся действие игры [1].

Пайплайн в гейм индустрии – это последовательность действий или процессов, которые выполняются для достижения заданной цели. Чтобы игра прошла путь от идеи до релиза успешно – необходимо использовать пайплайн-подход. [2]. В пайплайне создания игры одним из самых первых действий является создание концепт-артов для визуализации идей, окружения, персонажей, текстур. Концепт-артист формирует ключевые визуальные характеристики персонажей, которые включают в себя силуэт, пропорции, палитру цветов, элементы одежды и экипировки, а также особенности мимики и эмоций. Именно на этой стадии закладываются основные идеи, которые будут определять восприятие персонажей зрителями и игроками. Хорошо продуманный концепт-арт позволяет не только определить художественное направление проекта, но и существенно сократить время на дальнейших этапах разработки, таких как моделирование, текстурирование и анимация. Важным аспектом создания концепт-арта также является тесное взаимодействие художников с нарративными дизайнерами, сценаристами и гейм-дизайнерами, что позволяет обеспечить целостность образов героев и соответствие их визуального исполнения сюжету и механикам игры. Таким образом, концепт-арт становится не просто начальной ступенью производственного процесса, а фундаментальным этапом, определяющим успешность всего проекта в целом.

ПРОЦЕСС СОЗДАНИЯ УЗНАВАЕМОГО ЗАПОМИНАЮЩЕГОСЯ ПЕРСОНАЖА

Главный персонаж – максимально индивидуализированное действующее лицо, с которым игрок вступает в общение в процессе игры, персонифицирующее для зрителя игровой мир. Главный персонаж наиболее очеловечен с точки зрения эмоционального проявления, в создании его образа используются средства актерской выразительности (речь, телодвижения, мимика, взгляд) [3]. Хорошо продуманный главный персонаж – это не только про визуально привлекательный образ, но прежде всего инструмент, способный вызывать эмоциональную связь. Игрок воспринимает персонажа как проекцию собственной личности, сравнивает себя с его мотивами, целями и внутренними конфликтами. Происходит это благодаря тому, что мозг человека склонен устанавливать эмоциональные связи с вымышленными героями, особенно когда они обладают качествами, с которыми игрок идентифицирует себя, или качествами, к которым он стремится. Разработка персонажа является многогранным процессом, включающим в себя создание целостного образа как психологического, так и визуального. Перейдем к визуальной составляющей образа персонажа.

Основой успешного концепт-арта является профессиональная подготовка, включающая знание графических программ, анатомии, теории цвета, и перспективы. Немаловажную роль играют также художественная насмотренность и развитое пространственное мышление, позволяющие художнику быстро и точно передавать идею, находить выразительные композиционные решения и создавать запоминающиеся образы. Концепт-художнику необходимо свободно ориентироваться в различных стилевых направлениях, обладать развитым чувством вкуса и уметь адаптировать художественные приемы к конкретным требованиям проекта. Помимо технических навыков, существенное значение имеет способность анализировать сценарии и психологию персонажей, что позволяет эффективно передавать эмоциональные характеристики героев и вызывать у зрителя или игрока необходимый отклик благодаря запоминающимся формам, плавности или резкости линий.

Следующий этап – это сбор референсов, текстур, и проработка характера будущего персонажа с последующим объединением всей информации в одно целое. Текстуры и

цветовая гамма повышают узнаваемость и улучшают четкость восприятия персонажей. Ранее в комиксах злодеи отрисовывались в более темной цветовой гамме, чем герои, в чьем образе доминировали белый, красный и синий цвета. Сейчас в компьютерных играх, равно как в кинематографе и графических новеллах нет четкого разделения цветов на «злодейские» и «геройские» стоит вспомнить облаченного во все черное Бэтмена, творящего добро, и одетых во все белое имперских штурмовиков из «Звездных войн» [4]. Таким образом на данном этапе определяется общая цветовая палитра, формирующая эмоциональное восприятие персонажа. Особое внимание уделяется поиску визуальных аналогий и ассоциаций, которые будут дополнять образ, подчеркивать особенности характера и делать персонажа более глубоким и убедительным. Грамотно подобранные референсы помогают художнику избежать типичных ошибок, ускоряют рабочий процесс и позволяют лучше раскрыть задуманные идеи, отвечающие общей стилистике и концепции проекта.

После сбора референсов можно приступать к созданию набросков, скетчи являются отличным инструментом, позволяющим быстро и наглядно продемонстрировать разнообразные стилевые решения и найти выразительные силуэты персонажей. Кому-то удобнее делать скетчи карандашом и переводить их в цифровой формат, кто-то сразу делает наброски в графических программах, где в последующем будет отрисовываться конечный продукт.

Для цифровой работы над концепт артом используется графический планшет. В настоящее время применяются планшеты различных производителей, которые можно условно разделить на две основные категории: экранные планшеты с возможностью автономного отображения изображения без необходимости подключения к компьютеру, и классические графические планшеты, отображающие результат работы только при подключении к компьютеру. Выбор того или иного типа планшета является индивидуальным и определяется личными предпочтениями и задачами художника. Выбор программы для последующей работы тоже очень индивидуален, и каждый художник подбирает его исходя из нескольких факторов: привычка, удобство, лёгкость в работе, обилие инструментов, многозадачность и так далее. Также есть программы, которые помимо рисования дают возможность выстраивать сцены в 3D, например, Blender. К числу профессиональных и наиболее часто используемых программ для цифрового рисования, скетчинга и коллажирования это Adobe Photoshop, Krita, в них огромное количество различных инструментов для рисования таких как разнообразные кисти, лассо, трансформации перспективы и так далее. Данные программы считаются профессиональными, и достаточно сложными в освоении из-за своего многоуровневого меню и обилия горячих клавиш, которые нужно запомнить. Более простые и доступные программы это Clip Studio Paint, и SAI 2. Данные программы отличаются легкостью в работе, достаточным набором инструментов, и небольшим весом, что является преимуществом перед профессиональной программой Photoshop, которая зависает от работы на слабых компьютерах.

Важно создавать достаточное количество скетчей, разнообразных по стилю и композиции для того, чтобы найти наиболее удачное художественное решение, которое станет наиболее выигрышным (рис.1).

Рис. 1 Наброски персонажа

На этом этапе рекомендуется избегать чрезмерной детализации и сосредоточиться на поиске общей формы и пропорций персонажа, не увлекаясь прорисовкой мелких деталей. На данном этапе проектирования персонажа перед концепт-артистом стоит задача тщательно продумать и органично объединить в образе персонажа множество визуальных элементов, такие как черты лица, причёска, телосложение, украшения, татуировки, а также элементы экипировки и оружия (при необходимости). Целью такого подхода является создание образа, который позволит игроку практически сразу понять и почувствовать внутреннюю сущность персонажа. В связи с этим все детали и элементы персонажа должны быть гармоничны между собой, не содержать визуальных и смысловых противоречий, что достигается за счёт глубокой проработки биографии и личностных характеристик персонажа, являющихся основой его визуального и эмоционального восприятия. Костюм – это часть характеристики типажа. Он может отображать «моду» – дух времени, с одной стороны, и индивидуальность героя с другой [5]. В результате достигается формирование желаемых ассоциаций и смысловых связей, задуманных разработчиками игры. Мозг быстро считывает визуальную информацию, подсознательно мы связываем округлые формы с добротой, а вытянутые и острые с агрессией. Силуэт также является одним из важнейших форм-факторов, непосредственно влияющих на восприятие персонажа. Четкий выразительный силуэт позволяет игроку с одного взгляда понять, чего можно ожидать от того или иного персонажа: враг ли он, насколько опасен, какое оружие можно против него эффективно применить и т. д. Более того, благодаря четко отрисованному силуэту персонажи не сливаются с фоном в аморфную массу, что упрощает и ускоряет восприятие происходящего на экране [6].

Заключительным этапом является отрисовка чистового варианта персонажа и его атрибутов на примере концепт арта персонажа Сайфера из компьютерной игры VALORANT (рис. 2).

Рис 2. Larry Ray – Associate Art Director – VALORANT

На этом этапе концепт-художник делает рендер персонажа, иными словами, уточняет детали, прорабатывает текстуры, материалы, элементы одежды, аксессуары и другие ключевые атрибуты будущего персонажа, подчеркивающие индивидуальность героя. Важно соблюдать стилистическую целостность и гармонию всех элементов персонажа, учитывая особенности и ограничения проекта. Готовый концепт должен быть достаточно информативным и детализированным, чтобы служить надежным ориентиром для дальнейшей работы 3D-художников, аниматоров и других специалистов производственного процесса.

Концепт-арт должен быть максимально чётким и функциональным, чтобы минимизировать возможность неоднозначной интерпретации при последующих этапах производства проекта. В контексте видеоигр и мультипликации желательно избегать

чрезмерно динамичных концепт-артов, поскольку основная задача данного этапа заключается в ясной демонстрации всех элементов костюма, особенностей лица и четко выраженного характера персонажа, а более эффектные и динамичные позы, выражающие действие или эмоцию, являются задачей CG-художников и аниматоров, которые создают финальные трехмерные или анимированные образы на основе утверждённых концептов. Они обычно сопровождаются дополнительными материалами: демонстрацией персонажа в различных позах, эмоциональных состояниях, а также подробными схемами или разворотами, раскрывающими его конструктивные особенности и пропорции.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В результате проведённого исследования было выявлено, что концепт-арт играет ключевую роль в производственном процессе создания персонажей для игровой и мультипликационной индустрий. Концепт-арт представляет собой важнейший предварительный этап разработки, на котором формируется визуальный стиль, определяется характер персонажей и создаётся грамотная основа для дальнейшей работы специалистов: сценаристов, художников, аниматоров и 3D-моделлеров. Несмотря на то, что некоторые игровые студии не считают нужным использовать этап концепт-арта, сразу переходя к работе 3D-моделлеров, такой подход может привести к непредсказуемости конечного продукта и снижению общей эффективности рабочего процесса. Именно поэтому ведущие игровые студии, как правило, считают концепт-арт обязательным этапом производственного пайплайна.

В рамках исследования были решены следующие задачи: раскрыты основные этапы создания концепт-арта; выявлены функции и задачи концепт-художника в производственном процессе; обоснована необходимость концепт-арта как неотъемлемого компонента пайплайна разработки. На основании полученных результатов можно утверждать, что концепт-арт является обязательным компонентом в структуре современного производственного процесса и выступает в качестве основного инструмента, обеспечивающего визуальную и стилистическую целостность конечного продукта.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Концепт-арт от А до Я: как создаются эскизы для будущих игр [Электронный ресурс] - 2022. – URL: https://skillbox.ru/media/gamedev/kontseptart-ot-a-do-ya-kak-sozdayutsya-eskizy-dlya-budushchikh-igr/
2. Пайплайны в разработке [Электронный ресурс] - 2023. - URL: https://elbrusboot.camp/blog/paiplain-v-razrabotkie/
3. Югай И.И. Компьютерная игра как жанр художественного творчества на рубеже XX-XXI веков: дис. канд. Искусствоведения. / Югай Инга Игоревна. – СПб., 2008. – 226 с.
4. Казакова Н. Ю., Основные принципы разработки персонажа в рамках гейм-дизайна// Вестн. КемГУКИ -2016. -№ 2. - С.147-157.
5. Смолянов, Г.Г. Анатомия и создание образа персонажа в анимационном фильме: Учебное пособие/ Г.Г. Смолянов. - ВГИК Москва, Всероссийский государственный институт кинематографии им. С. А. Герасимова, 2005. – 100 с.
6. Джонсон О., Томас Ф. Иллюзия жизни. Disney Animation. – Disney Editions, 1995. – 548 с.

УДК 377.35 **МРНТИ 14.31.07**

Калиниченко Е. Д.
«Принтмедиа технологиялар колледжі» КМҚК (Алматы қ., Қазақстан)

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ДИЗАЙННЫҢ ЗАМАНАУИ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ ПОЛИГРАФИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ОРАУ ӨНДІРІСІ САЛАСЫНДА

АННОТАЦИЯ

Мақалада баспа және орау өндірісіндегі креативті дизайнның заманауи тенденциялары қарастырылады. Зерттеу жұмысшы кәсіптер жылы шеңберінде, жұмысшы кәсіптің беделін арттыру жоспарын іске асыру бойынша, кәсіптік-техникалық білім алушылардың жетістіктері мен озық тәжірибесін насихаттау бойынша жүргізілді. Зерттеудің мақсаты полиграфия саласындағы Еуропа трендтерінің негізгі бағыттары бойынша креативті дизайнды әзірлеу мәселелеріндегі қолданыстағы тәсілдерді жалпылау, әртүрлі елдер үшін креативті дизайнның негізгі трендтері мен бағыттарын анықтау. Зерттеудің күтілетін нәтижелерінің ішінде жаһандану мен полиграфияны интернационалдандыру үшін қолайлы жағдайлар жасайтын нарық қажеттіліктеріне сәйкес кәсіптік оқыту технологияларын жетілдіру. Зерттеу барысында полиграфиялық және буып-түю салаларындағы креативті дизайн тақырыбына әдеби талдау, полиграфиялық өнімдерді ресімдеудің еуропалық және қазақстандық стильдеріне салыстырмалы талдау жүргізілді. Сатып алушылармен сұхбат және әртүрлі елдердің дизайнерлерінің Google Forms платформасының көмегімен сауалнама жүргізілді. Зерттеу нысандары ретінде орау және жарнамалық материалдар таңдалды. Талдау нәтижесінде дизайн шешімін таңдауға және оның тұтынушылардың орауыш өнімдерінің, жарнаманың және жалпы брендтің жекелеген өнімдерін қабылдауына әсер ететін негізгі факторлар анықталды.

ТІРЕК СӨЗДЕР: дизайн, полиграфиялық өндіріс, орау өнімдері, шығармашылық, жарнама.

Калиниченко Е.Д.
КГКП «Колледж Принтмедиа технологий» (г. Алматы, Казахстан)

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ КРЕАТИВНОГО ДИЗАЙНА В СФЕРЕ ПОЛИГРАФИЧЕСКОГО И УПАКОВОЧНОГО ПРОИЗВОДСТВА

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены современные тенденции креативного дизайна в сфере полиграфического и упаковочного производства. Исследование проведено в рамках Года рабочих профессий, по реализации плана повышения престижа рабочей профессии, пропаганда достижений и передового опыта обучающихся профессионально-технического образования. Цель исследования обобщить существующие подходы в вопросах разработке креативного дизайна по ключевым направлениям трендов Европы в полиграфической отрасли, выявить ключевые тренды и направления креативного дизайна для различных стран. Среди ожидаемых результатов исследования совершенствование технологий профессионального обучения в соответствии с потребностями рынка, создающими благоприятные условия для глобализации и интернационализации полиграфии. В процессе исследования был проведен литературный анализ на тему креативного дизайна в полиграфической и упаковочной отраслях, сравнительный анализ европейского и казахстанского стилей оформления полиграфической продукции. Были проведены интервью с покупателями и опрос при помощи платформы Google Forms дизайнеров из разных стран. В качестве объектов исследования были выбраны упаковочные и рекламные материалы. В результате проведенного анализа были выявлены основные факторы,

влияющие на выбор дизайнерского решения и его влияние на восприятие потребителями отдельных продуктов упаковочной продукции, рекламы и бренда в целом.
КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: дизайн, полиграфическое производство, упаковочная продукция, креатив, реклама.

Kalinichenko E.D.
College of Printmedia Technologies (Almaty, Kazakhstan)

CURRENT TRENDS IN CREATIVE DESIGN IN THE FIELD OF PRINTING AND PACKAGING PRODUCTION

ABSTRACT

The article examines the current trends of creative design in the field of printing and packaging production. The study was conducted as part of the Year of Working Professions, to implement a plan to increase the prestige of the working profession, promote achievements and best practices of vocational education students. The purpose of the study is to summarize existing approaches to the development of creative design in key areas of European trends in the printing industry, to identify key trends and areas of creative design for different countries. Among the expected results of the study is the improvement of vocational training technologies in accordance with the needs of the market, creating favorable conditions for the globalization and internationalization of the printing industry. In the course of the research, a literary analysis was conducted on the topic of creative design in the printing and packaging industries, a comparative analysis of European and Kazakh styles of design of printing products. Interviews with customers and a survey of designers from different countries were conducted using the Google Forms platform. Packaging and promotional materials were selected as the objects of the study. As a result of the analysis, the main factors influencing the choice of a design solution and its impact on consumers' perception of individual packaging products, advertising and the brand as a whole were identified.
KEYWORDS: design, printing, packaging, creative, advertising.

ВВЕДЕНИЕ

Текущий учебный год объявлен главой государства Годом рабочих профессий, и это решение особо подчеркивает значимость квалифицированных рабочих кадров в полиграфической отрасли. Для успешной работы в этой сфере необходимо сочетание художественного вкуса, стиля, технических навыков и умение развивать в себе навыки постоянного анализи и систематизации информации. В этом контексте полиграфия занимает особое место, поскольку она сочетает в себе творчество и технические навыки и умения. Полиграфист – это творец, через труд которого производитель товара общается с покупателем, посредством результатов его труда – упаковочной и рекламной продукции. В условиях быстроменяющегося рынка рекламы и упаковочной продукции покупатели стали более разборчивы и избирательны в своих предпочтениях, их все сложнее заинтересовать и склонить к необдуманным покупкам. С развитием технологий и изменениями потребительских предпочтений, дизайнеры вынуждены адаптироваться к новым условиям и искать современные подходы в оформлении упаковочной продукции. Стремительными темпами осваивать или изобретать новые приемы в разработке конструкции упаковочной продукции, которые формируют процесс визуальной коммуникации дизайнера и потребителя [1]. Сохраняя при этом основное предназначение упаковки – транспортировку, сохранение и защиту товара от повреждений, пыли и влаги. Кроме того, упаковка является основным и инструментом маркетинга и рекламы. Полки современных магазинов заставлены различным товаром, любой мини-маркет насчитывает от 20000 до 50000 единиц ассортимента. Креативная упаковка призвана привлечь внимание клиентов, нацеливая их на выбор конкретного продукта в таком изобилии и разнообразии. В рамках года рабочих

профессий Колледж Пирнтмедиа технологий имеет возможность обогатить навыки обучающихся проведением научных исследований и применением полученных результатов на уроках производственного обучения. инвестируя в образование и подготовку высококвалифицированных специалистов, мы создаем основу для устойчивого развития профессионально-технического образования, полиграфической отрасли и экономики в целом.

ЦЕЛИ И МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Исследование проведено в рамках Года рабочих профессий, по реализации плана повышения престижа рабочей профессии, пропаганда достижений и передового опыта обучающихся профессионально-технического образования. Цель исследования обобщить существующие подходы в вопросах разработке креативного дизайна по ключевым направлениям трендов Европы в полиграфической отрасли, выявить ключевые тренды и направления креативного дизайна для различных стран. Среди ожидаемых результатов исследования совершенствование технологий профессионального обучения в соответствии с потребностями рынка, создающими благоприятные условия для глобализации и интернационализации полиграфии. В процессе исследования был проведен литературный анализ на тему креативного дизайна в полиграфической и упаковочной отраслях, сравнительный анализ европейского и казахстанского стилей оформления полиграфической продукции. Были проведены интервью с покупателями в сетях магазинов Small, ToiMart, Magnum, FixPrise. Данные магазины находятся в непосредсвенной близости от Колледжа Принтмедиа технологий. Интерьюерами выступили обучающиеся 2 курса специальности 02110400 - Издательское дело, квалификаций 3W02110401 – Оператор допечатных процессов и 3W02110402 – Копирайтер. Также был проведен опрос дизайнеров при помощи платформы Google Forms, в опросе участвовали дизайнеры из Казахстана, России, Беларуси, Германии, Франции, Эстонии, Литвы. Эти станы были условно разделены на постсоветское пространство и страны Европы. Были разработаны вопросы опросника на русском языке и переведены на английский и казахские языки. Опросник был отправлен по почте в учебные заведения указанных стран, которые занимаются подготовкой кадров для полиграфической отрасли и распространен среди обучающихся и выпускников через преподавателей и мастеров производственного обучения.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ И РЕЗУЛЬТАТЫ РАБОТЫ

В процессе анализа литературы по теме дизайна упаковочной продукции вся исседуемая литература была разделена по странам публикации. Для обзора были взяты публикации за последние 10 лет. В России и Беларуси на тему графического дизайна проведено большое количество исследований, включающие и анализ маркетинговых приемов впроцессе создания упаковки. Историей и практикой создания дизайна упаковки занимались Ильина О.В., Миканова В.К., Крапко Е.Н., Лемешко Т.В., Нестерова О.А., Сокольникова Н.М., Сокольникова Е.М. Жердев Е.В., Шолохова М.А., Калькова Н.Н., Ярош О.Б., Полякова К., Красовец С., Климчук М.Р. В работах упомянутых авторов выделяется цвет, форма упаковки, композиционные решения при размещении изобразительной информации, используемые шрифты, материалы для изготовления упаковки, методы воздействия на покупателя путем компоновки визуального и информационного контекста.

В Казахстане таких работ значительно меньше. Махина Ю.Н. рассматривала вопросы разработки упаковочного продукта для кондитерских изделий с упором на национальный колорит и культурное наследие. Жеделов К.О. анализировал мировой опыт упаковочных решений, Торемуратова Г.Е. в своих работах провела анализ казахстанского рынка упаковки. Саяқбаева Г.А. рассматривает историю упаковочной продукции и место упаковки в экономике разных стран. Идрисова А.Б., Низанова Л.А и Жусупов Н.Н. провели анализ инноватики в упаковке, экологии и других факторов, влияния на рыков в сфере упаковки конфет. Среди производителей упаковочной продукции исследования в данной области проводит Национальное брендинговое агентсво “Казахстаника” с целью выявления

взаимосвязи упаковки и выпускаемого товара. Основные направления исследовний – нейминг, разработка и продвижение бренда, ребрендинг, рестайлинг и брендбук. Данные исследований афишируются мало, распространяются преимущественно среди клиентской базы агентства и социальных партнеров.

При анализе публикаций всемирной базы Scopus за последние пять лет обнаружено более 50 публикаций различных авторов на тему графического и креативного дизайна в упаковочной продукции (Silva et al., 2020; Orquin, Bagger, Lahm, Grunert, & Schholderer, 2020; Wheeler, 2021; Suci et al., 2022; Theben et al., 2020; F. Wang et al., 2022; Klimchuk & Krasovec, 2021; Zafar et al., 2022; Ck et al., 2022; Calderon-Monge et al., 2024; Martinez et al., 2021; Pleyers, 2024; Spence & Van Doorn, 2022; Antunes & Veríssimo, 2024; Rehman & Elahi, 2024; Paurav Shukla, Jaywant Singh, Weisha Wang, 2022 и многие другие). В большинстве этих исследований рассмотрены явления и продукты креативного дизайна в упаковочной индустрии, узнаваемость бренда, экологическая упаковка, оптимизация расходов на ее производство, маркетинговые ходы в реализации различной продукции через дизайн упаковки и поведенческие реакции покупателей на дизайнерские решения. Самое свежее исследование ученых Чан Лю, Мэт Редхуан Самсудин и Юйвэнь Цзоу, проведенное в 2025 году приводит новые доказательства того, что: "*дизайн упаковки, как важный инструмент брендинга, который оказывает значительное влияние на намерение потребителя совершить покупку*" [2]. В данном исследовании описываются методы стимулирования любопытства и мотивации потребительского поведения покупателей через абсолютный минимализм дизайна упаковки и рассказывается об ограничесснной серии цветных чайных пакетиков нестандартной формы (повторяющих форму определенного тела животного или цветка), который призван вызвать любопытство и интерес покупателя.

В результате литературного обзора было выявлено, что дизайн упаковки несет в себе два ключевых направления: невербальная (визуальная) составляющая и вербальная (информационная) нагрузка, которые вкупе воздействуют на покупательскую активность потребителя. Также были определены основные тренды дизайна упаковки, влияющие на принятие решения о покупке или отказ от нее: Минимализм, Экологичность, Многофункциональность упаковки, Цвет, Шрифт, Интеграция технологий, Элементы ручной работы. Все исследователи, независито от страны проживания, языка и времени, когда проведено исследования сходятся во мнении, что именно упаковка создает у потенциального покупателя первое впечатление о продукте, который в ней содержится.

Интервью с покупателями были проведены с цель выяснения причин выбора того или иного товара. В процессе изучения темы «Разработка и дизайн упаковочной продукции» на уроке производственного обучения обучающиеся 2 курса колледжа по специальности 02110400 - Издательское дело, квалификаций 3W02110401 - Оператор допечатных процессов и 3W02110402 - Копирайтер провели интервью со среднестатистическими покупателями близлежащих магазинов. Вопросы для интервью были составлены силами обучающихся, были изготовлены и распечатаны бланки опроса. Обучающиеся в течении 2 часов опрашивали покупателей в магазинах. Всего было опрошено 534 человека, из них: Small – 127 человек, ToiMart – 139 человек, Magnum – 122 человек, FixPrise – 146 человек. Данные опроса среди покупателей послужили для отработки навыков создания клиентоориентированрной упаковочной продукции и в дальнейшем для написания выпускной квалификационной работы. Интервью с покупателями показали, что при выборе товара покупатели чаще всего ориентируются на его цену, качество, как товар упакован, рекламу данного товара, рекомендации родственников, друзей и знакомых, а также на отзывы других покупателей. Данные, полученные в процессе проведения опроса среди покупателей были сведены в общую таблицу 1, которая представлена ниже.

Таблица 1 – Сводная таблица ответов покупателей

№	Вопрос	Ответы	Количество ответов
1	Ваш возраст	до 20 лет	82
		20 – 34 лет	116
		35 – 45 лет	148
		46 – 65 лет	107
		старше 65 лет	81
2	Категория товара	Продукты питания и напитки	268
		Бытовая химия	47
		Одежда и обувь	59
		Посуда и другие предметы домашнего обихода	46
		Электроника	13
		Косметика	57
		Другие	137
3	Важные факторы выбора товара	Цена	492
		Качество	481
		Мода на товар	158
		Бренд	45
		Упаковка	478
		Рекомендации друзей/семьи	143
		Реклама	180
		Отзывы других покупателей	120
4	Частота покупок	Каждый день	104
		Раз в неделю	186
		Раз в месяц	192
		Реже	52
5	Как часто вы совершаете спонтанные покупки	Часто	202
		Редко	188
		Периодически	125
		Никогда	19
6	Способ покупок	В магазинах	105
		Рынок	108
		Онлайн	84
		Комбинированно	236
7	Важность упаковки	Очень важна	309
		Важна	206
		Не важна	19
8	Влияние на решение о спонтанной или незапланированной покупке	Качество товара	441
		Визуальная привлекательность товара и упаковки	432
		Специальные предложения/скидки	507
		Устойчивость и качество упаковки	352
		Форма, вид и цвет упаковки	401
		Информация на упаковке	343

9	Причины отказа от покупки	Непривлекательная, неинтересная или неудобная упаковка	306
		Непонятная, недостоверная или искаженная информации на упаковке	102
		Низкое качество товара или упаковки	409
		Несоответствие размеров упаковки и товара	167
		Слишком мелкий или нечитаемый шрифт	345

Чаще всего наши потребители покупают продукты питания и напитки, бытовую химию, одежда или обувь, косметику, посуду и другие предметы домашнего обихода. Комбинированный способ покупки стал самым предпочитаемым выбором среди всех возрастных категорий покупателей, магазин и рынок выбрали примерно одинаковое количество покупателей среди людей 35 лет и старше. Онлайн покупки совершают преимущественно молодые люди до 30 лет. Вопрос о гендерной принадлежности не входил в опросник, но при заполнении анкеты обучающиеся метили ее буквами «М» и «Ж», всего в опросе участвовало 392 женщины (73,4%) и 142 мужчины (26,6%). Больше 70% покупателей предпочитают закупать товары на определенный период – на неделю или на месяц, пенсионеры совершают покупки реже 1 раза в месяц, а студенческая молодежь ежедневно посещает магазин, так как у многих из них нет условий для долгого хранения продуктов. Среди самых важных факторов выбора товара названы: цена – 492 человек (92%), качество – 481 человек (90%) и упаковка – 478 человек (89,5%). Мода на товар влияет на 158 человек (29,5%), на бренд ориентируются 45 человек (8,4%). Далее по убывающей распределились такие факторы как: реклама – 180 человек (33,7%), рекомендации друзей/семьи – 143 человек (26,8%), отзывы других покупателей – 120 человек (22,4%). Упаковка и ее качество не важна только для 19 человек (3,5%). Спонтанные или незапланированные покупки совершают преимущественно женщины разных возрастных групп – 72,6% (388 человек) от общего числа опрошенных. Никогда не совершают внезапных покупок люди пенсионного возраста: мужчины – 15 из 19 (79%) и женщины – 4 человек их 19 (21%). Влияние на решение о спонтанной или незапланированной покупке в подавляющем большинстве случаев оказывают: качество товара, визуальная привлекательность товара и упаковки, специальные предложения/скидки, устойчивость и качество упаковки, форма, вид и цвет упаковки, информация на упаковке. Причинами для отказа от покупки названы: непривлекательная, неинтересная или неудобная упаковка (тусклый или неправильно подобранный цвет, неудачный дизайн, коробку неудобно хранить), непонятная, недостоверная или искаженная информации на упаковке (непонятное название, не указан срок годности, непонятная терминология, ошибки в описании товара, указаны ингредиенты, которых не должно быть в составе), низкое качество товара или упаковки (несовмещение, смазанная печать, помятая или поврежденная коробка, слишком тонкий, неподходящий или некачественный материал упаковки и т.д), несоответствие размеров упаковки и товара (товар болтается в коробке или коробка не закрывается), слишком мелкий или нечитаемый шрифт.

По результатам опроса дизайнеров и других стран были определены основные тренды в создании упаковочной продукции, причины выбора того или иного шрифта. данные сгруппированы и оформлены в виде таблицы 2 – Основные тренды в дизайне упаковки. Всего в опросе приняло участие 153 дизайнера в общей сложности, из них: Казахстан – 59 человек, Россия – 47 человек, Беларусь – 14 человек, Германия – 21 человек, Франция – 3 человека, Эстония – 16 человек, Литва – 7 человек.

Таблица 2 – Основные тренды в дизайне упаковки

Основные тренды	Группы стран	
	Постсоветское пространство	Страны Европы
Минимализм	Используется мало	Активно используется
Экологичность	Используется мало	Активно используется
Многофункциональность упаковки	Активно используется	Активно используется
Цвет	Яркие и насыщенные цвета	Пастельные тона, ограниченная цветовая палитра
Шрифт	Times New Roman Arial Century Gothic Blackadder ITC	Book Artiqua Boodoni Bd Bookman Old Style Candara Century Gothic Dubai Light Edwardian Script ITC Brush Script MT
Интеграция технологий	QR, ИИ	Используется мало
Элементы ручной работы	Активно используется	Активно используется

Дизайн упаковочной продукции разительно отличается на территориях стран, в которых проживают опрошенные дизайнеры. Минимализм и Экологичность сильно распространены на территории Европейских стан, в то время как постсоветские страны только начинает приобщаться к этим трендам и вникать в их суть. Многофункциональность упаковки и Элементы ручной работы активно используется в обеих страновых группах, но по разным причинам: для Европы – это экологические решения, возрождение старых традиций и создание дополнительных рабочих мест для потерявших из-за энергетического кризиса работу людей. Для Казахстана и соседних с ним стран – привлечение клиентов, неполная автоматизация или ее отсутствие.

Шрифтовые решения для Европы и Казахстана тоже разные. Связано это, прежде всего, с особенностями целевой аудитории, ценностями, утвердившимися в обществе и удобочитаемостью шрифта [3]. Казахстанские и европейские дизайнеры при выборе шрифта придерживаются привычных для восприятия гарнитур и начертаний в определенной местности и этнокультурной группе. Среди причин использования определенных шрифтов называются удобочитаемость, типографика, функциональность шрифта, точность и стабильность отображения шрифта при использовании в разных языках, эмоцианальные ассоциации, которые вызывает шрифт у различных групп людей, его эстетические данные, мода, новизна. Однако ключнвым фактором (в 95,4% случаях) зачастую являются личные интересы и вкусовые предпочтения дизайнера или заказчика. Наиболее часто встречающиеся причины выбора шрифта для Европы и Постсоветского пространства приведены в таблице 3.

Таблица 3 – Наиболее часто встречающиеся причины выбора шрифта для Европы и Казахстана

№	Причина	Постсоветское пространство			Европа			
		Казахстан	**Россия**	**Беларусь**	**Франция**	**Литва**	**Эстония**	**Германия**
1	Удобочитаемость	47	40	12	3	7	16	20
2	Типографика	37	32	9	2	5	12	18
3	Функциональноть	39	38	11	2	5	15	19
4	Точность и стабильность отображения шрифта при использовании в разных языках	50	39	14	3	7	16	20
5	Эмоцианальные ассоциации	43	36	10	2	4	14	17
6	Целевая аудитория	46	39	14	1	4	15	21
7	Эстетика	44	36	11	2	6	14	18
8	Брендинг	42	40	14	3	3	16	20
9	Инновации	27	32	6	1	3	7	10
10	Тренд	28	23	8	1	6	7	11
11	Личные интересы и вкусовые предпочтения дизайнера или заказчика	50	42	13	3	7	15	21

Единым критерием выбора шрифта для всех стран стали личные интересы и вкусовые предпочтения дизайнера или заказчика. Каждый дизайнер выбрал для себя определенный набор шрифтов, с которым постоянно работает. В Казахстане и России – это шрифты, ставшие классикой для всего постсоветского пространства – Times New Roman, Arial, Century Gothic – для упаковочной, книжно-журнальной и бланочной продукции, Blackadder ITC – для приглашений и другой акциденции. В Европе же это Book Artiqua, Boodoni Bd, Bookman Old Style, Candara, Century Gothic, Dubai Light, Edwardian Script ITC и Brush Script MT, причем курсивные шрифты применяются крайне редко, исключительно для изготовления приглашений. Точность и стабильность отображения шрифта при использовании в разных языках является вторым по важности критерием выбора шрифта. Многие шрифты работают только в том варианте, в котором они созданы и не поддерживаются в других языках, специфичные литеры правильно не отображаются, возникают проблемы при отправке файла на печать. По этой же причине во всех странах мало применяются новые шрифты и различные инновации. Шрифты Times New Roman, Arial, Century Gothic, Book Artiqua, Bookman Old Style, Candara и Dubai Light – наиболее часто употребляются ввиду своей универсальности и отображаемости для различных групп языков. Важными причинами большинство дизайнеров указывают типографику, функциональноть, эмоцианальные ассоциации, нацеленность на целевую аудиторию, красоту шрифта. Меньше всего дизайнеры ориентируются на моду, около 50% опрошенных указали этот критерий как ориентир при выборе шрифта для своей работы. Отдельная категория шрифтов в упаковочной продукции применяется исключительно в соответствии с общим стилем и идентичностью определенного бренда. Это особые специально разработанные шрифты, которые вызывают у потребителя ассоциации с определенным

брендом, например: Аэрофлот, Сбербанк, Air Astana, Kaspi, Coca-Cola, Pepsi, Nike, Starbucks, Apple и многие другие. Эти шрифты за многолетний период применения стали неотъемлемой частью бренда, соответствуют стилю и философии определенной компании, создают необходимые ощущения [4]. В других случаях эти шрифты не используются, так как они принадлежат определенному бренду, их использование может вызвать вызывать юридические сложности, кроме того, сбивают потребителя и вызывают диссонанс восприятия. Упомянутые компании за период своего существования уже неоднократно прошли этапы проектирования и визуализации бренда А. Уиллер [5], результат закрепили патентом и придерживаются выбранной стратегии.

Что касается цвета, то яркие насыщенные цвета преобладают в дизайне упаковочной продукции и являются ключевыми элементами продвижения товара на рынке Казахстана, России и Беларуси. По данным проведенного опроса среди покупателей – именно цвет привлекает внимание потенциального потребителя. Среди большого ассортимента продукции казахстанцы, даже уже известный им товар выбирают, ориентируясь на цвет и форму упаковки. Новый товар в некоторых случаях привлекает к себе внимание наших потребителей исключительно из-за цветового решения в дизайне. Европейские дизайнеры не часто выбирают цвет для оформления, чаще применяются пастельные тона и ограниченная цветовая палитра – розовый, чистый желтый, голубые оттенки или различные варианты коричневой гаммы цветов. Иногда цвет фона вообще отсутствует.

Современные технология и различные варианты их интеграции более популярны на территории Казахстана и России, чем в Европе. Казахстанские дизайнеры активно используют QR-коды, Искусственный интеллект, образы виртуальной и дополненной реальности в процессе создания полиграфической продукции. В Европе этот тренд уже изживает себя, и дизайнеры возвращаются к классическим видам оформления печатной продукции [6]. Акцент делается на ручных способах облагораживания и декорирования переплетных крышек, альбомов и конвертов, возрождаются забытые формы переплета, традиционные способы печати, в моду возвращается инкрустация полиграфической продукции. Особенно это заметно в сувенирной и подарочной упаковке.

ПРАКТИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

Данные опроса среди покупателей и дизайнеров из разных стран послужили педагогам колледжа в процессе подготовки к уроку, при составлении заданий для самостоятельной работы студентов на уроках производственного обучения. Обучающимся – для отработки навыков создания клиентоориентированрной упаковочной продукции и в дальнейшем для написания выпускной квалификационной работы. Данные о причинах выбора и потребительских предпочтениях покупателей в дальнейшем послужат обучающимся по специальности 02110400 - Издательское дело, квалификаций 3W02110401 - Оператор допечатных процессов и 3W02110402 - Копирайтер – в процессе прохождения преддипломной практики и работе по специальности они смогут опираться на имеющиеся знания. Опыт полученный ими в процессе исследования может и должен быть использован в дальнейшей трудовой деятельности, при разработке макета и дизайна упаковочной и другой продукции. Кроме того, результаты исследования могут быть использованы действующими дизайнерами, типографиями, занимающимися выпуском упаковочной и другой полиграфической продукции или маркетологами.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Современному дизайнеру необходимы знания маркетинговых стратегий, материаловедения, психологии, промышленного дизайна, умения производить большое количество технологических расчетов и навыки постоянного анализи и систематизации информации. Важность и необходимость новых подходов в разработке дизайна упаковочной продукции доказана на мировом уровне. Значение креативной упаковки признается всеми участниками процесса: от создателя товара до конечного потребителя. Проведенное исследование выявило, что креативная упаковка на современном этапе – это обособленный способ исскуства дизайнера выражения своей точки зрения, навыки выхода

за рамки уже известного и умение представить продукт в новом оригинальном свете. Отобразив его содержание, придав ему особенную ценность в глазах потребителя, проявив гибкость и осмысленность размещаемой на упоковке информации [7]. Огромное значение здесь имеют личный опыт, интуиция и творческие способности дизайнера, его умения сделать нужный акцент на каком-то аспекте товара. Заключительным выводом из проведенного исследования стало то, что абсолютно все элементы креативного дизайна (типографика, цвет, форма, способ исполнения и шрифт), включая структуру и характеристики упаковочных материалов оказывают влияние на покупателя, его решение о покупке или отказ от нее.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Идрисова А. Б., Низанова Л. А., Жусупов Н. Н. Анализ рынка упаковки конфет Казахстана: Тенденции и перспективы рынка конфет // In The World Of Science and Education. 2024. №15 декабрь АН. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-rynka-upakovki-konfet-kazahstana-tendentsii-i-perspektivy-rynka-konfet (дата обращения: 23.03.2025).
2. Liu, Chang, Mat Redhuan Samsudin, and Yuwen Zou. 2025. "The Impact of Visual Elements of Packaging Design on Purchase Intention: Brand Experience as a Mediator in the Tea Bag Product Category" Behavioral Sciences 15, no. 2: 181. https://doi.org/10.3390/bs15020181.
3. Boyd, Drew. (2018). Using systematic creativity techniques to create and maintain brands.
4. Srivastava, P., Ramakanth, D., Akhila, K. et al. Package design as a branding tool in the cosmetic industry: consumers' perception vs. reality. SN Bus Econ 2, 58 (2022). https://doi.org/10.1007/s43546-022-00222-5.
5. Калькова Н.Н., Ярош О.Б. Влияние упаковки на восприятие потребителями региональной продукции в качестве сувенирной (на примере косметической продукции из сакских грязей Республики Крым) // Вестник Алтайской академии экономики и права. 2022. № 6-2. С. 248-255; URL: https://vaael.ru/ru/article/view?id=2273 (дата обращения: 23.03.2025). DOI: https://doi.org/10.17513/vaael.2273.
6. Воробец, Т. А., Гердт, Е. В., Лобкова, Е. В. Сравнительный анализ использования выразительных средств в русском и англоязычном рекламных текстах (на материале продукции чайной компании "Ахмад") // Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2019. № 2. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelnyy-analiz-ispolzovaniya-vyrazitelnyh-sredstv-v-russkom-i-angloyazychnom-reklamnyh-tekstah-na-materiale-produktsii-chaynoy (дата обращения: 15.03.2025).
7. Paurav Shukla, Jaywant Singh, Weisha Wang, The influence of creative packaging design on customer motivation to process and purchase decisions, Journal of Business Research, Volume 147, 2022

УДК 778.534 **МРНТИ 18.07.51**

1-курс магистранты, Чакибаева С.А.[1] , saida.chakbv18@gmail.com
Темірбек Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы , (Алматы, Қазақстан)
PhD, аға оқытушы, Мусахан Д. Е.[2], danara.mussakhan@gmail.com
Темірбек Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы , (Алматы, Қазақстан)

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ АНИМАЦИЯДАҒЫ САУНД-ДИЗАЙННЫҢ ДАМУЫ: «ШЫРАҚ» МУЛЬТФИЛЬМІНІҢ ДЫБЫСТЫҚ ШЕШІМІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

АҢДАТПА

Бұл мақала қазақстандық анимациядағы саунд-дизайн ерекшеліктерін зерттеуге арналған. Шырақ мультфильмі мысалында дыбыстық шешімнің негізгі аспектілері қарастырылады. Саунд-дизайн – анимациялық фильмнің көркемдік және мазмұндық құрылымының ажырамас бөлігі болып табылады. Ол көрерменнің қабылдауына әсер етіп, кейіпкерлердің эмоциясын, атмосфераны және оқиғаның динамикасын жеткізуде маңызды рөл атқарады.

Жұмыста дыбыс режиссурасының негізгі кезеңдері, оның ішінде акустикалық концепцияны әзірлеу, фоли-эффектілерді жасау, дыбыстық ортаны қалыптастыру, дубляж актерлерімен жұмыс, монтаж және микширование үдерістері талданады. Сонымен қатар, дыбыстың көрермен эмоциясына тигізетін ықпалы және оның экрандық оқиғаның мағыналық мазмұнын жеткізудегі орны қарастырылады.

Зерттеу барысында қазақстандық анимацияда қолданылатын заманауи әдістер мен технологиялар сараланып, олардың дамуы мен жетілдірілуінің болашақ бағыттары айқындалады. Отандық анимациялық студиялардың тәжірибелері талданып, олардың дыбыстық шешімдеріне әсер ететін техникалық және шығармашылық факторлар анықталады.

Бұл зерттеу қазақстандық анимациядағы саунд-дизайндың ерекшеліктерін анықтауға, оның көрермен қабылдауына ықпалын бағалауға және саладағы жаңа технологиялық үрдістерді зерделеуге бағытталған.

ТІРЕК СӨЗДЕР: саунд-дизайн, анимация, аудиоөндіріс, мультфильм, дыбыс эффектілер, технологиялар.

1st-year master's student, Chakibaeva S.A.[1], saida.chakbv18@gmail.com
Kazakh National Academy of Arts named after Temirbek Zhurgenov (Almaty, Kazakhstan)
PhD, Senior Lecturer, Musakhan D.Y.[2], danara.mussakhan@gmail.com
Kazakh National Academy of Arts named after Temirbek Zhurgenov (Almaty, Kazakhstan)

THE DEVELOPMENT OF SOUND DESIGN IN KAZAKHSTANI ANIMATION: FEATURES OF THE AUDIO SOLUTION IN THE FILM «SHYRAQ»

ABSTRACT

This article examines the distinctive features of sound design in Kazakhstani animation, using the animated film «Shyraq» as a case study. The research explores the fundamental components of the film's auditory framework, emphasizing the role of sound design as an essential element of an animated film's artistic and narrative structure. It significantly influences audience perception and serves as a crucial medium for conveying character emotions, atmospheric depth, and the dynamic progression of the storyline.

The study provides a systematic analysis of key stages in sound production, including the development of an acoustic concept, the creation of Foley effects, the construction of an auditory environment, collaboration with voice actors, as well as processes of editing and mixing. Particular

attention is given to the functional role of sound in shaping audience engagement and its contribution to the semantic integrity of the film.

Furthermore, the research reviews contemporary methodologies and technological advancements employed in Kazakhstan animation, identifying trends in their evolution and prospective directions for further development. The study also examines the professional practices of domestic animation studios, highlighting both the technical and creative determinants that influence their approaches to sound design.

This research aims to delineate the specific characteristics of sound design in Kazakhstan animated productions, assess its impact on audience perception, and investigate the integration of emerging technologies within the field.

KEYWORDS: sound design, animation, acoustics, audio engineering, animated film, foley effects, technology.

Магистрант 1 курса, С.А.Чакибаева[1], saida.chakbv18@gmail.com
Казахская национальная академия искусств имени Темирбека Жургенова (Алматы, Қазақстан)
PhD, старший преподаватель, Д.Е.Мусахан[2], danara.mussakhan@gmail.com
Казахская национальная академия искусств имени Темирбека Жургенова (Алматы, Қазақстан)

РАЗВИТИЕ САУНД-ДИЗАЙНА В КАЗАХСТАНСКОЙ АНИМАЦИИ: ОСОБЕННОСТИ ЗВУКОВОГО РЕШЕНИЯ МУЛЬТФИЛЬМА «ШЫРАҚ»

АННОТАЦИЯ

Данная статья рассматривает характерные особенности саунд-дизайна в казахстанской анимации, используя в качестве примера мультфильм «Шырақ». В работе анализируются основные компоненты аудиовизуального решения фильма, подчеркивая роль саунд-дизайна как неотъемлемого элемента художественной и повествовательной структуры анимационного произведения. Он существенно влияет на восприятие зрителей, являясь важным средством передачи эмоций персонажей, создания атмосферной глубины и динамического развития сюжета.

Исследование предлагает систематический анализ ключевых этапов звукового производства, включая разработку акустической концепции, создание фоли-эффектов, формирование аудиосреды, работу с актерами озвучивания, а также процессы монтажа и микширования. Особое внимание уделяется функциональной роли звука в формировании зрительского вовлечения и его вкладу в смысловую целостность фильма.

Кроме того, работа рассматривает современные методологии и технологические достижения, применяемые в казахстанской анимации, выявляя тенденции их развития и перспективные направления совершенствования. Анализируются профессиональные практики отечественных анимационных студий, с акцентом на технические и креативные факторы, определяющие их подходы к созданию звукового сопровождения.

Данное исследование направлено на выявление специфических характеристик саунд-дизайна в казахстанской анимации, оценку его влияния на восприятие аудитории, а также изучение интеграции новых технологических решений в данной сфере.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: саунд-дизайн, анимация, звук, звукорежиссура, мультфильм, шумовые эффекты, технологии.

ВВЕДЕНИЕ

Современное кинопроизводство невозможно представить без тщательно проработанного звукового оформления, которое играет ключевую роль в восприятии аудиовизуального произведения. В отечественной киноиндустрии организация звукового пространства фильма традиционно является задачей звукорежиссера, который отвечает за

весь процесс озвучивания – от записи на съемочной площадке до финального монтажа и мастеринга звука. В его обязанности также входит подбор и создание шумовых эффектов, необходимых для формирования выразительной аудиосферы фильма.

Однако в международной практике подход к работе со звуком существенно отличается. В ведущих кинематографических странах функции, выполняемые отечественным звукорежиссером, распределяются между несколькими специалистами: звукооператорами, редакторами звука, саунд-дизайнерами и техническими специалистами, деятельность которых координирует звукорежиссер-супервайзер. Такой подход обеспечивает гибкость в организации работы, сокращает сроки производства и позволяет добиться высокого качества звукового сопровождения.

В условиях стремительного развития киноиндустрии звуковое оформление становится все более сложным и многослойным процессом. В блокбастерах, анимационных фильмах, видеоиграх и мультимедийных проектах работа с шумами, звуковыми эффектами и музыкальным сопровождением требует узкой специализации. Это привело к выделению отдельных профессиональных направлений, таких как саунд-дизайн, звукозапись музыки, перезапись и микширование звука [1, с.10].

Современная анимация вышла за пределы традиционного восприятия и превратилась в самостоятельный вид искусства, органично объединяющий элементы авторского и жанрового кино. Сегодня ее применение выходит за рамки кинематографа и охватывает сферу рекламы, видеоигр и других мультимедийных проектов. Развитие технологий привело к эволюции художественного языка анимации, предоставляя создателям новые возможности для творческих экспериментов. В этом контексте особую роль играет звуковое сопровождение анимационных фильмов.

Звук в анимации выполняет не только вспомогательную, но и конструктивную функцию, усиливая реалистичность визуального ряда и его динамику. Он формирует эмоциональную связь с персонажами, создает атмосферу и придает произведению художественную выразительность. Несмотря на значимость этого аспекта, вопросы саунд-дизайна в анимации остаются малоизученными как в отечественной, так и в зарубежной научной литературе. Между тем современные многоканальные звуковые технологии не только расширяют художественные возможности анимации, но и оказывают глубокое воздействие на зрительское восприятие, влияя как на сознательный уровень, так и на подсознательное восприятие фильма [2, с. 3].

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Анимационный фильм «Шырақ» был создан алматинской творческой командой Ara Studios. До этого студия выпустила ряд известных работ, получивших признание как в Казахстане, так и за его пределами. Среди них: «The Dog», «Araman», «Sabi», «Дара тұлға» и многие другие социально значимые и воспитательные проекты, отличающиеся глубиной и эмоциональным воздействием. Режиссером фильма является Мейіржан Сандыбай, выпускник Казахского национального университета искусств им. Куляш Байсеитовой, главный звукорежиссер – Санжар Мурат, выпускник Казахской национальной академии искусств им. Темирбека Жургенова.

Работа над фильмом началась в 2020 году. Уникальность этого проекта заключалась в том, что, будучи анимационной картиной, он требовал полного звукового оформления. В процессе работы предстояло выполнить запись фоли-звуков, создать звуковые эффекты (включая уникальные текстуры огня), а также тесно взаимодействовать с актерами.

Режиссер поставил перед собой амбициозную цель, поскольку подобные проекты еще не создавались в нашей стране. Поэтому было важно подойти к нему с особой ответственностью со всех сторон: с точки зрения изображения, звука и музыкальной композиции. Вторая цель заключалась в создании произведения, понятного как взрослым, так и детям. Третья цель – передать ценность семейных отношений и воспитания детей.

Одним из ключевых требований режиссера было добиться максимальной реалистичности звуков. Это необходимо, чтобы зрители на подсознательном уровне

соотносили происходящее в фильме с реальной жизнью. Чем правдоподобнее звук, тем естественнее воспринимается картина.

Также важно отметить, что в процессе работы над звуковым оформлением фильма каждый персонаж получил индивидуальный звуковой образ, соответствующий его характеру. По мере развития сюжета менялись и звуки, создавая собственную драматургию, синхронизированную с изображением.

Прежде чем приступить к работе, был проведен детальный анализ режиссерского сценария совместно с постановщиком. Одним из ключевых этапов подготовки стало создание звуковой экспликации, которая позволила структурировать звуковую концепцию проекта и определить основные акустические решения.

Звуковая экспликация сыграла важную роль в процессе записи фоли-звуков, так как поиск и подбор подходящей звуковой фактуры для каждого элемента требовал внимательного подхода. Детальное планирование на этом этапе позволило не только оптимизировать процесс звукозаписи, но и обеспечить точное соответствие звукового сопровождения художественному замыслу картины [3, с. 22].

Качество звукового оформления анимационного фильма во многом зависит от правильно подобранного оборудования. В процессе работы над «Шырақ» был применен комплекс профессиональных аудиоустройств, которые обеспечили высокую точность записи и обработки звукового материала.

Микрофоны

Запись фоли-звуков и звуковых эффектов проводилась с использованием нескольких типов микрофонов, каждый из которых был выбран с учётом его характеристик и задач:

Sennheiser MKH 416 P48 – направленный конденсаторный микрофон с узкой диаграммой направленности (суперкардиоид/лобарный), обладающий высоким уровнем чувствительности и низким уровнем шума. Благодаря своим характеристикам он идеально подходит для записи диалогов и эффектов в полевых условиях, обеспечивая чистое и четкое звучание.

Rode NTG 2 – легкий конденсаторный микрофон с направленной кардиоидной характеристикой. Используется в кино и видеопроизводстве благодаря хорошей передаче высоких частот и естественному звучанию.

E-image PM-527 – профессиональный направленный микрофон с широким частотным диапазоном, который обеспечивает детализированную запись звуков окружающей среды.

Deity V-Mic D3 Pro – компактный и универсальный микрофон, подходящий для мобильных записей и создания дополнительных звуковых слоев в полевых условиях [4, с. 56].

Аудиоинтерфейсы

Для записи и обработки звука применялись аудиоинтерфейсы, обеспечивающие высокое качество передачи звукового сигнала:

Yamaha AG06 – компактный интерфейс с низкой задержкой, встроенными эффектами и возможностью подключения конденсаторных микрофонов. Отличается удобством в использовании и хорошей совместимостью с цифровыми рабочими станциями (DAW).

MOTU M4 – аудиоинтерфейс с высоким динамическим диапазоном, минимальными искажениями и низким уровнем шума, что делает его оптимальным решением для профессиональной звукозаписи.

Полевой рекордер

Для записи звуков в реальной среде использовался многоканальный рекордер **Zoom F8n**, который обладает следующими преимуществами:

– 8 входных каналов с качественными предусилителями и поддержкой 32-битной записи с плавающей точкой;

– широким динамическим диапазоном, позволяющим записывать как тихие, так и громкие звуки без искажений;

– портативностью и удобным интерфейсом для работы в полевых условиях.

Студийные мониторы

Мониторинг и сведение звука осуществлялись с использованием двух пар студийных мониторов:

Yamaha HS 5 – одни из самых популярных студийных мониторов с линейной АЧХ, которые позволяют точно контролировать баланс звуковых частот.

M-Audio BX5 – компактные мониторы с чистым звучанием средних и высоких частот, обеспечивающие хорошую детализацию при сведении.

Цифровая рабочая станция (DAW)

Для редактирования, сведения и мастеринга звукового сопровождения использовалась **Reaper** – гибкая и мощная цифровая аудиостанция, отличающаяся:

– высокой производительностью и малым потреблением ресурсов;

– поддержкой большого количества плагинов и форматов файлов;

– интуитивно понятным интерфейсом и широкими возможностями для звукового дизайна.

В процессе работы над мультфильмом «Шырақ» ключевым аспектом стала запись фоли-звуков, позволяющая достичь выразительности звучания и точности звуковой передачи [5, с. 78].

Фоли-запись использовалась для имитации шагов, движений объектов, взаимодействия персонажей с окружающей средой. В качестве реквизита применялись различные предметы, каждый из которых выполнял определённую звуковую функцию: **шум стеклянной колбы** – использовался для передачи характерного звучания главного героя, свечи; **различные виды обуви** – применялись для воссоздания шагов персонажей (Мурат, Айнагүл) с учетом их индивидуальных особенностей; **деревянные конструкции** – создавались для записи шагов по старому полу, что обеспечивало реалистичное восприятие сцены; **музыкальные инструменты (фортепиано, домбра)** – использовались для записи звуковых фрагментов, дополняющих эмоциональный фон картины; **игрушки и предметы быта (Gameboy, куклы, мебель, книги)** – применялись для озвучивания игровых сцен и окружения персонажей.

Одним из сложных аспектов записи фоли-звуков являлся поиск и создание необходимых акустических фактур. Так, для достоверной передачи звуков деревянного пола была сконструирована специальная подиумная конструкция, имитирующая старый дощатый настил. Паркет с требуемой текстурой был найден через частных владельцев, что позволило добиться естественного звучания шагов.

Анализируя процесс работы с фоли-звуками, можно отметить, что их использование в анимации не только усиливает иммерсивный эффект, но и становится важным выразительным инструментом, формирующим художественное восприятие картины. Применение реквизита и индивидуальный подход к созданию акустической среды фильма позволили добиться высокой степени реализма, что существенно повлияло на восприятие зрителями аудиовизуального произведения [6, с. 118].

В процессе работы над звуковым оформлением фильма «Шырақ» использовались как традиционные, так и инновационные методы звукозаписи. Вдохновляясь методами легендарного саунд-дизайнера Бена Берта, примененными в фильме «Звездные войны», была разработана уникальная методика передачи движения пламени главного героя – свечи. Для этого использовалось сочетание заранее записанных статичных звуков огня и динамически записанных движений, полученных при перемещении микрофона перед экраном с воспроизводимым пламенем. Такой метод позволил добиться органичного сочетания звуковых эффектов с визуальным образом.

Некоторые специфические звуковые эффекты, которые невозможно было записать в естественных условиях, создавались с помощью профессиональных звуковых библиотек. Одним из ключевых инструментов в данном проекте стал сервис **Soundly**, предоставляющий обширную базу звуковых эффектов, адаптированных для различных сценариев. Это позволило оптимизировать процесс работы и значительно ускорить поиск нужных звуковых текстур.

Кастинг актеров для озвучивания персонажей фильма осуществлялся на основе анализа их голосовых характеристик, а не визуального соответствия. Процесс отбора включал предварительное прослушивание голосовых проб, которые затем оценивались режиссером для выбора наиболее подходящих исполнителей. Поскольку фильм был почти без диалогов, особое внимание уделялось эмоциональной выразительности голосов, что потребовало от актеров глубокого понимания характеров персонажей.

В процессе работы применялся метод **ADR (Automated Dialogue Replacement)** – повторная запись голосов для достижения максимального качества и синхронизации с анимацией.

Звуковая постобработка является ключевым этапом производства анимационного фильма. Данный процесс включает редактирование записанного материала, его синхронизацию с видеорядом, наложение звуковых эффектов и окончательное микширование, направленное на создание сбалансированной звуковой дорожки.

С развитием цифровых технологий звуковой монтаж преимущественно осуществляется в программах (секвенсорах, DAW). Одним из ключевых преимуществ является **неразрушающее редактирование**, позволяющее вносить изменения без потери исходного материала. Основные принципы цифрового монтажа включают: использование многодорожечной структуры для организации звуковых слоев; возможность корректировки временных параметров (тайминг, растяжение, сжатие аудиофайлов); применение инструментов шумоподавления, эквализации и компрессии для улучшения качества звука; реализацию автоматизированных переходов между звуковыми сегментами (crossfade, fade-in, fade-out) [7, с. 222].

Для точечной обработки аудиоматериала применялась система **iZotope RX8**, позволяющая устранять нежелательные шумы и артефакты записи. Дополнительно для создания акустического пространства использовался алгоритмический ревербератор **FabFilter Pro-R**, позволяющий моделировать различные акустические среды.

Микширование представляет собой процесс соединения различных звуковых элементов: диалогов, шумовых эффектов, музыкального сопровождения – в единое звуковое полотно. В ходе работы были использованы динамическая обработка и эквализация, позволяющие корректировать баланс громкости и спектральное содержание аудиосигнала. Основные инструменты микширования включали: **FabFilter Pro-C2** и **ReaComp** – компрессоры, обеспечивающие контроль динамического диапазона; **FabFilter Pro-Q3** и **ReaEQ** – эквалайзеры для точной настройки частотного баланса; использование автоматизации параметров громкости и панорамирования для создания пространственного эффекта.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Исследование процессов звукового оформления анимационного фильма «Шырак» позволило выявить ключевые аспекты и методологические подходы к разработке аудиовизуального сопровождения. В ходе анализа были определены принципы создания звуковой концепции, использования специализированного оборудования, разработки звуковых эффектов, работы с актерами озвучивания, а также методы монтажа и микширования звуковых элементов.

На основе детального изучения режиссерского сценария была сформирована звуковая экспликация, которая обеспечила системный подход к организации аудиоматериала. Данный этап позволил оптимизировать процесс записи фоли-звуков и звуковых эффектов, обеспечив их синхронизацию с визуальным рядом.

Создание звуковых эффектов включало применение как традиционных методов фоли-записи, так и инновационных подходов, адаптированных к специфике анимации.

Запись реплик осуществлялась с применением метода ADR (Automated Dialogue Replacement), что обеспечило высокую разборчивость звучания и синхронизацию с анимацией.

Финальный этап звуковой постобработки включал монтаж и микширование аудиоматериала с использованием профессионального программного обеспечения. Использование нелинейного монтажа позволило гибко управлять звуковыми элементами без потери качества, а автоматизация параметров громкости и панорамирования обеспечила пространственную глубину звуковой картины.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Несмотря на активное развитие казахстанской анимации, звуковое оформление отечественных мультфильмов по-прежнему сталкивается с рядом проблем. Одной из основных является недостаточная проработанность звуковой среды. В ряде анимационных фильмов наблюдается нехватка детализированных шумов, неестественная динамика звукового ряда или несоответствие аудиоряда визуальному оформлению. В мультфильме «Шырак» например, возникали сложности с передачей тонких акустических нюансов, таких как движение огня, что требовало экспериментов с фоли-записью.

Кроме того, низкий уровень финансирования приводит к тому, что звук в анимационных проектах часто оказывается на втором плане. Большая часть бюджета расходуется на графику и анимацию, в то время как звуковая составляющая остается упрощенной. Это особенно заметно при работе с актерами озвучивания, когда для дубляжа используются неподходящие голоса или ограничивается количество дублей, что снижает выразительность персонажей.

При этом многое зависит от профессионализма и вовлеченности звукорежиссера. Его ответственность, внимательность к деталям, стремление к поиску нестандартных решений напрямую влияют на качество финального звучания. Даже при ограниченных ресурсах опытный звукорежиссер может создать выразительное звуковое решение используя творческий подход, современные технологии и нестандартные методы звукозаписи.

Результаты исследования подтвердили, что звук выполняет в кино не только техническую, но и художественную функцию, оказывая влияние на восприятие фильма. Для создания целостного звукового пространства звукорежиссер должен не только глубоко разбираться в технических аспектах записи и обработки звука, но и в полной мере понимать драматургическую структуру фильма. Он должен знать сценарий на 100%, анализировать количество диалоговых сцен, беззвучных эпизодов, взаимодействие голосов персонажей и место действия. На основе этого он разрабатывает звуковую экспликацию, которая становится фундаментом дальнейшей работы над аудиосопровождением.

Таким образом, звуковое оформление требует продуманного и детального подхода, начиная с подготовительного этапа (pre-production). Чем более тщательной и осмысленной является работа над звуком, тем выше вероятность того, что конечный результат будет соответствовать художественному замыслу и ожиданиям зрителей.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Деникин А. А. Звуковой дизайн в кинематографе и мультимедиа: Учебное пособие. - М.: ГИТР, 2012. - 394 с.
2. Гвон Гюн Гжа. Художественно-эстетическая специфика звука в анимационном кино: Диссертация кандидата искусствоведения. – М., 2005. – 117 с.
3. Воскресенская И. Н. Звуковое решение фильма. «Искусство», М., 1978. – 119 с.
4. Оуэнс Д. Телевизионное производство. Джим Оуэнс, Джеральд Миллерсон; перевод с английского Л.С. Волковой. – 15-е изд. – М.: ГИТР, 2012. – 424 с.
5. Динов В. Г. Звуковая картина. Записки о звукорежиссуре: Учебное пособие / Виктор Динов. - СПб: Лань, Планета Музыки, 2017. – 488 с.
6. Алдошина И. А. Музыкальная акустика: Учебник / Ирина Аракдьевна Алдошина. – СПб: Композитор, 2017. – 720 с.
7. Попов О. Б. Цифровая обработка сигналов в трактах звукового вещания: Учебное пособие / О.Б. Попов, С.Г. Рихтер. – 2-е издания. – М:, 2015. – 342 с.

Рустемова Ш.Ф.[1]
Ғылыми жетекшісі Стамбекова Ж.К.[2]
[1]*Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан. «7М02124 Полиграфия» білім беру бағдарламасының 2-курс магистранты, e-mail: shah_noza00@mail.ru*
[2]*Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан, PhD, «Дизайн» кафедрасының меңгерушісі. e-mail: jazira_84_s@mail.ru*

ЗАМАНАУИ ПОЛИГРАФИЯ ӨНДІРІСІНДЕГІ АКЦИДЕНТТІК ӨНІМДЕРДІҢ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

АҢДАТПА

Бұл мақалада акциденттік өнімдердің технологиялық ерекшеліктері қарастырылады. Акциденттік өнімдер – жарнама, афиша, шақыру билеттері және басқа да ерекше назар аудартатын баспа материалдары болып табылады Акциденттік өнімдерді қолданудың мақсаты – визуалды эффектілер арқылы оқырманның назарын аудару және ақпаратты жедел әрі тиімді жеткізу болып табылады. Осы өнімдерді дайындауда қолданылатын заманауи технологиялар, графикалық дизайн қағидалары, қаріптік ерекшеліктер мен полиграфиялық процестер зерттеледі.

Акциденттік өнімдердің ерекшеліктерін анықтауда олардың визуалды элементтері, түстердің қолданылуы, қаріптік ерекшеліктері мен басу технологиялары маңызды рөл атқарады. Акциденттік баспа өнімдерінде стандартты мәтіндік қаріптерден ерекшеленетін сәндік қаріптер кеңінен қолданыладтындығы айтылады. Сондай-ақ, түстердің үйлесімділігі мен композициялық ерекшеліктері оқырманның назарын тиімді аударуға мүмкіндік беріп, акциденттік өнімдерді басып шығару барысында қолданылатын негізгі технологиялық әдістерге офсеттік, цифрлық және жібек торлы басу әдістері баяндалады. Олардың әрқайсысының өзіндік артықшылықтары мен қолданылу салаларына талдау жасалып, қағаз сапасы, бояу құрамдары және арнайы әрлеу элементтері (мысалы, лактау, металлизация, бедерлі басу) баспа өнімдерінің сапасына әсер ететіндігі баяндалады.

ТІРЕК СӨЗДЕР: акциденттік өнімдер, полиграфия, баспа технологиясы, қаріптер, түстер, дизайн, визуалды коммуникация.

Рустемова Ш.Ф.[1]
Научный руководитель Стамбекова Ж.К.[2]
[1]*КазНПУ им.Абая, г.Алматы, Казахстан. Магистрант 2 курса образовательной программы «7М02124 Полиграфия»*
e-mail: shah_noza00@mail.ru
[2]*КазНПУ им.Абая, г.Алматы, Казахстан, PhD, заведующий кафедрой «Дизайн»*
e-mail: jazira_84_s@mail.ru

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АКЦИДЕНТНОЙ ПРОДУКЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ПОЛИГРАФИЧЕСКОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются технологические особенности акцид-продуктов. Акцентные продукты-реклама, афиша, пригласительные билеты и другие привлекающие особое внимание печатные материалы цель использования акцентных продуктов – привлечь внимание читателя с помощью визуальных эффектов и оперативно и эффективно передать информацию. Изучаются современные технологии, принципы графического дизайна, шрифтовые особенности и полиграфические процессы, используемые при изготовлении этих продуктов.

Важную роль в определении особенностей акцентных изделий играют их визуальные элементы, использование цветов, шрифтовые особенности и технологии прессования. В акцентной печатной продукции широко используются декоративные шрифты, отличающиеся от стандартных текстовых шрифтов. Кроме того, будут изложены методы офсетной, цифровой и шелковой сетчатой печати на основные технологические методы, используемые при печати акцентных продуктов, что позволит эффективно привлечь внимание читателя к сочетанию цветов и композиционных особенностей. Каждый из них имеет свои преимущества и области применения, анализируется качество бумаги, лакокрасочные составы и специальные отделочные элементы (например, лакирование, металлизация, тиснение), которые влияют на качество печатной продукции.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: акцидентная продукция, полиграфия, технологии печати, шрифты, цвета, дизайн, визуальная коммуникация.

***Rustemova Sh.F.*[1]**
Scientific supervisor Stambekova Zh.K.[2]
[1]*Abai University, Almaty, Kazakhstan. 2nd year undergraduate student of the educational program "7M02124 Polygraphy",*
e-mail: shah_noza00@mail.ru
[2]*Abai University, Almaty, Kazakhstan, PhD, Head of the Department of Design.*
e-mail: jazira_84_s@mail.ru

TECHNOLOGICAL FEATURES OF ACCIDENTAL PRODUCTS IN MODERN PRINTING PRODUCTION

ABSTRACT

This article discusses the technological features of excide products. Accent products-advertising, posters, invitation cards and other printed materials that attract special attention. The purpose of using accent products is to attract the reader's attention through visual effects and to convey information promptly and effectively. Modern technologies, principles of graphic design, font features and printing processes used in the manufacture of these products are studied.

An important role in determining the features of accent products is played by their visual elements, the use of colors, font features and pressing technologies. Decorative fonts that differ from standard text fonts are widely used in accent prints. In addition, offset, digital and silk mesh printing methods will be outlined on the main technological methods used in printing accent products, which will effectively draw the reader's attention to the combination of colors and compositional features. Each of them has its own advantages and applications, the paper quality, paint and varnish compositions and special finishing elements (for example, varnishing, metallization, embossing) that affect the quality of printed products are analyzed.

KEYWORDS: accidental products, printing, printing technology, typography, colors, design, visual communication.

КІРІСПЕ

Баспа ісі – кітап, журнал, газет, бейнелеуші материалдар, т.б. баспа өнімдерін дайындауға, басып шығаруға және таратуға байланысты мәдениет және өндіріс саласы. Оқырманына орай баспаның сипаты: көпшілікке арналған, көркем, ғылыми, балалар, т.б. болып бөлінеді. 1917 жылы дейін Қазақстан жерінде Орал, Қызылорда, Орда, Семей және Алматыда кішігірім баспалар жұмыс істеді. Бірақ Қазақстан жайлы революцияға дейінгі кітаптардың көбісі Қазан, Орынбор, Ташкент, Уфа, Троицк, Астраханда басылды. 1836 жылы Орынбор орыс әскери ведомствосының баспаханасында қазақ тілінде кітаптар шығаратын бөлімше ашылды. 1920 жылы оқулықтар, саяси әдебиеттер шығаратын Киргосиздат (Кырмембаспа) құрылды.

Баспахана – баспа өнімдерін (газет, кітап, журнал, т.б.) шығаратын өнеркәсіптік полиграфиялық кәсіпорын. Баспахана құрамына, негізінен, компьютерлік (бояу реттейтін, сұлба, суреттер салатын), терімдік, баспа қалыбын әзірлейтін цинкографиялық, парақтық немесе ротациялы машиналармен басып шығаратын, бетті бүктеп, түптейтін өндірістік цехтар енеді. Баспаханада негізгі цехтармен қатар, жөндеу-механикалық цех, қағаз және түптеу материалдарын әзірлейтін цех, зертхана, сондай-ақ қағаз, материал, шала өнім мен даяр өнімдер сақталатын қоймалар болады. Қазіргі ірі және орташа баспаханалар баспа қалыбын әзірлеу, басып шығару және өнімдерді өңдеу үшін сан алуан жабдықтармен қамтамасыз етілген. Өте дәл технологиялық жабдықтардың көмегімен күрделі үрдістер жүргізудің нәтижесінде сапалы баспа қалыптары әзірленеді. Газет-журнал, кітап, т.б. жазық (парақтық) ротациялы машинада, ал мұқаба, әртүрлі суреттер шағын форматты парақтық офсеттік машинада басылады. Өңдеу цехтарында баспа парақтарын бүктеуге, тігуге, кесуге, блоктауға, т.б. арналған машиналар пайдаланылады. Кітап басатын ірі баспаханалар тәулігіне ондаған, жүздеген мың дана кітап шығарады [1, 3-б.].

Полиграфиялық өнімдер – қоғамның түрлі салаларында кеңінен қолданылатын баспа материалдары. Оларды қолдану мақсатына, өндірістік технологиясына және функционалдығына қарай **негізгі** және **қосымша** өнімдерге бөлуге болады.

Негізгі өнімдер ақпарат тарату, оқыту, ғылыми-зерттеу жұмыстарына арналған материалдардан тұрады. Олар ұзақ мерзімді қолданыста болады және жоғары сапалы баспа әдістерін қажет етеді. Олардың қатарына: кітап басылымдары (оқулықтар, көркем әдебиет, ғылыми еңбектер, анықтамалықтар, т.б.), газет-журнал өнімдері (жаңалықтар, ғылыми-публицистикалық мақалалар, аналитикалық зерттеулер), оқу-әдістемелік материалдар (жұмыс дәптерлері, тест жинақтары, оқу құралдары), құжаттық басылымдар (бланктер, есеп беру формалары, ресми құжаттар) ды жатқызуға болады.

Акциденттік өнімдер маркетингтік, жарнамалық және жеке пайдалануға арналған. Олар әдетте қысқа мерзімді қолданылады және безендіру элементтерімен ерекшеленеді. Қосымша өнімдердің түрлеріне: акциденттік өнімдер (афишалар, плакаттар, шақыру билеттері, сертификаттар), жарнамалық өнімдер (буклеттер, флаерлер, каталогтар, прайс-листтер), орау және таңбалау өнімдері (жапсырмалар, этикеткалар, брендтелген қораптар), календарлық өнімдер (қабырға, үстел, жеке күнтізбелер), брендтік және корпоративтік өнімдер (фирмалық папкалар, блокноттар, визиткалар) жатады.

Акциденттік өнімдер (лат. *accidens* – кездейсоқ, ерекше) – бұл ерекше дизайн мен безендіру элементтерімен ерекшеленетін полиграфиялық баспа өнімдері. Олардың басты мақсаты – оқырманның немесе тұтынушының назарын аудару, ақпаратты есте қаларлықтай етіп жеткізу. Акциденттік өнімдер көбінесе жарнама, маркетинг, іс-шараларды ұйымдастыру және бизнес коммуникация салаларында қолданылады.

Полиграфия саласындағы акциденциялық өнімдердің тарихы баспа өнерінің дамуымен қатар өрбіді. Алғашқы баспа өнімдері тек кітаптар мен діни әдебиеттерден тұрды. Алайда уақыт өте келе, қоғамдағы ақпарат тарату қажеттілігі артып, акциденциялық өнімдер яғни, қосымша өнімдер пайда бола бастады.

XV ғасырда Иоганн Гутенбергтің баспа станогын ойлап табуы баспа индустриясының дамуына үлкен серпін берді. Осы кезеңде негізгі баспа өнімдерінен бөлек, алғашқы жарнамалық парақшалар мен кітап безендіру элементтері басып шығарыла бастады. Сол уақыттағы баспа өнімдерінің арасында титулдық беттер, иллюстрациялар және декоративті элементтер жиі қолданылды.

XVI-XVIII ғасырлардағы акциденциялық өнімдердің дамуы

XVI ғасырда Еуропада алғашқы газет және журнал басылымдары жарық көре бастады. Бұл кезеңде қосымша өнімдер ретінде ақпараттық парақшалар, жарнамалық афишалар және саудагерлерге арналған тауар тізімдері басылып шығарылды.

XVII-XVIII ғасырларда полиграфия технологиясы жетіле түсті. Литография әдісінің енгізілуімен, баспа өнімдері тек мәтіндік мазмұнмен шектелмей, иллюстрациялар мен безендіру элементтерімен толықтырыла бастады. Осы кезеңде сауда және маркетингтік

қажеттіліктерге байланысты каталогтар, өнімдер туралы жарнамалық кітапшалар, шақыру билеттері мен конверттер жасалды.

XIX-XX ғасырларда индустриалды өндіріс және қосымша өнімдердің кеңеюі

XIX ғасырда баспа индустриясының қарқынды дамуы нәтижесінде қосымша өнімдер саны көбейді. Хромолитография әдісі түрлі-түсті безендіру мүмкіндігін арттырды, бұл жарнамалық басылымдардың танымал болуына ықпал етті. Осы кезеңде:

- Плакаттар мен жарнамалық буклеттер кеңінен таралды;
- Күнтізбелер мен ашықхаттар сәнгее айналды;
- Фирмалық стиль элементтері (визиткалар, логотиптер, брендтік конверттер) дами түсті.

XX ғасырда офсеттік баспа технологияларының дамуы акәиденттік өнімдердің өндірісін жылдамдатып, олардың қолжетімділігін арттырды. Жаппай өндіріс нәтижесінде жарнамалық материалдар, блокноттар, кеңсе тауарлары және безендіру өнімдері нарықта кеңінен қолданылды.

Қазіргі заманғы акциденттік өнімдер және олардың болашағы

XXI ғасырда сандық баспа технологияларының дамуы акциденттік өнімдердің сапасы мен мүмкіндіктерін айтарлықтай кеңейтті.

Қазіргі заманғы ақпараттық кеңістікте акциденттік өнімдердің маңызы зор. Акцтденттік өнімдер – бұл оқырманның назарын аударуға бағытталған арнайы баспа материалдары болып табылатын полиграфиялық қосымша өнімдер болып табылады. Олардың қатарына жарнамалық плакаттар, афишалар, шақыру билеттері, буклеттер және басқа да ерекше көрнекілікке ие өнімдер жатады. Мұндай өнімдер белгілі бір іс-шаралар, жарнамалық акциялар немесе коммерциялық мақсаттар үшін қолданылады. Акциденттік өнімдердің басты ерекшелігі – олардың визуалды әсер етуі арқылы ақпаратты жедел әрі тиімді жеткізу мүмкіндігі болып табылады [2, 41-б.].

Акциденттік өнімдерді әзірлеу барысында графикалық дизайн қағидалары мен полиграфиялық технологиялар негізгі рөл атқарады. Бұл өнімдер үшін стандартты мәтіндік қаріптерден ерекшеленетін сәндік қаріптер, ерекше түстер үйлесімі және күрделі композициялық шешімдер пайдаланылады. Сонымен қатар, өнімнің көрнекілігін арттыру үшін арнайы әрлеу әдістері, мысалы, лактау, металлизация, бедерлі басу, фольгамен таңбалау сияқты технологиялар қолданылады [3, 97-б.].

Акциденттік өнімдердің даму тарихы мен қолдану салалары

Акциденттік өнімдер тарихы баспа ісінің пайда болуымен тығыз байланысты. XV ғасырдағы Гутенбергтің баспа машинасын ойлап табуы алғашқы акциденттік өнімдердің пайда болуына негіз болды. Уақыт өте келе, жарнама индустриясының дамуы және баспа технологияларының жетілдірілуі бұл өнімдердің кеңінен таралуына ықпал етті. XX ғасырда офсеттік басу, ал XXI ғасырда цифрлық баспа технологияларының дамуы акциденттік өнімдерді дайындау үдерісін айтарлықтай жеңілдетті және сапасын жақсартты [4, 98-б.].

Қазіргі таңда акциденттік өнімдер маркетинг және жарнама салаларында, мәдени шараларда, коммерциялық ұйымдардың брендін қалыптастыруда кеңінен қолданылады. Сауда орталықтарында, қоғамдық орындарда және интернет кеңістігінде бұл өнімдердің көмегімен ақпараттық және жарнамалық материалдар таратылып, тұтынушылардың қызығушылығы арта түсуде [5, 56-б.].

Акциденттік өнімдерді дайындау технологиясы

Акциденттік өнімдерді басып шығару барысында бірнеше негізгі технологиялар қолданылады.

Т. Жұмағұлов өзінің «Баспа ісіндегі офсеттік технологиялар» атты еңбегінде акциденттік өнімдерді басу кезінде офсеттік басу әдісін жоғары сапалы көптиражды өнімдерді басып шығару үшін тиімді әдіс деп көрсеткен. Әсіресе, бұл басу әдісі журналдар, афишалар және де буклеттерді басып шығаруда кең қолданылатынын атап көрсеткен [6, 67-б.].

Б. Қасымовтың «Цифрлық баспа әдістері» атты еңбегінде цифрлық басу әдісінің аз тиражды өнімдерді басып шығаруда цифрлық басу әдісінің ыңғайлы екендігін, бұл басу әдісі арқылы басып шығару уақытының қысқаратындығын және де өнімнің сапасын жоғары деңгейде сақтауға мүмкіндік беретіндігін айтқан [7, 86-б.]

Ал, М.Серікбаевтың «Шелкография және арнайы басу әдістері» атты еңбегінде заманауи баспа әдісіне жататын шелкографиялық баспа әдісінің жарқын және де қалың бояу қабатын қажет ететін өнімдер үшін қолданылатынын атап айтқан. Шелкографиялық басу әдісі футболкаларға, жарнамалық баннерлерге, түрлі-түсті постерлерге басылатындығы жайлы атап көрсеткен [8, 57-б.].

Акциденттік өнімдерді басып шығаруда қолданылатын материалдар маңызды рөл атқарады. Материалдардың сапасы мен ерекшеліктері басылып шығарылатын өнімнің жалпы әсерін айқындайды. Ә. Оспанов өзінің «Баспа материалдары және олардың қолданылуы» атты еңбегінде жылтыр қағазбен мата немесе пластик негіздегі өнімдерді салыстыра отырып, жылтыр қағаздың өнімге жоғары визуалды ісер қалдыратындығын, ал мата немесе пластик негізлегі өнімдер ұзақ мерзімді сақталу үшін пайдаланылатындығын айтып өткен [8, 61-б.].

Акциденттік өнімдер – қазіргі заманғы полиграфия мен графикалық дизайнның ажырамас бөлігі. Олар визуалды коммуникацияның маңызды құралы ретінде оқырманның назарын аударып, ақпаратты тиімді жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл өнімдер жарнамалық, мәдени және коммерциялық мақсаттарға кеңінен қолданылады. Олардың негізгі ерекшеліктері – эстетикалық безендірілуі, визуалды әсерлілігі және заманауи баспа технологияларын қолдану арқылы жасалуы маңызды болып отыр.

Зерттеу барысында акциденттік өнімдерді дайындауда қолданылатын негізгі полиграфиялық әдістер қарастырылды. Офсеттік басу көптиражды өнімдерді шығару үшін ең тиімді әдістердің бірі болып табылады. Бұл баспа әдісі жоғары сапалы кескіндерді қамтамасыз етеді және әртүрлі материалдарда қолданылады. Сонымен қатар, цифрлық баспа технологиясы соңғы жылдары айтарлықтай дамып, кіші тиражды өнімдер үшін ыңғайлы әрі үнемді баламаға айналды. Жібек торлы (шелкография) басу әдісі ерекше түстік әсер мен текстуралық ерекшеліктерді қамтамасыз ететіндіктен, эксклюзивті өнімдерді дайындауда кеңінен қолданылады.

Акциденттік өнімдерде қолданылатын қаріптік ерекшеліктер де маңызды рөл атқарады. Бұл өнімдерде стандартты мәтіндік қаріптерден ерекшеленетін сәндік қаріптер қолданылады. Қаріптерді дұрыс таңдау оқырманның назарын аударуға және ақпараттың тиімді қабылдануына ықпал етеді. Сонымен қатар, түрлі түстердің үйлесімділігі мен композициялық шешімдері өнімнің эстетикалық әсерін күшейтеді. Түстердің психологиялық әсерін ескере отырып жасалған акциденттік өнімдер жарнамалық және маркетингтік мақсаттарда тиімділігін арттыра түседі.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, акциденттік өнімдердің сапасы тек басу әдістеріне ғана емес, сонымен қатар қолданылатын материалдарға да тікелей байланысты. Қағаздың тығыздығы, текстурасы, жылтырлығы немесе күңгірт болуы өнімнің жалпы әсеріне ықпал етеді. Сондай-ақ, лактау, металлизация, бедерлі басу сияқты арнайы әрлеу элементтері акциденттік өнімдердің тартымдылығын арттыруға мүмкіндік береді. Бұл элементтер брендтің имиджін қалыптастыруда және тұтынушылардың назарын аударуда маңызды рөл атқарады.

Акциденттік өнімдердің болашағы және даму тенденциялары

Полиграфия саласындағы заманауи технологиялар мен цифрлық шешімдердің дамуы акциденттік өнімдерді дайындау процесіне айтарлықтай өзгерістер енгізуде. Соңғы жылдары экологиялық таза және қайта өңдеуге болатын материалдарды пайдалану тенденциясы байқалады. Бұл акциденттік өнімдерді экологиялық стандарттарға сәйкес әзірлеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, AR (Augmented Reality – кеңейтілген шындық) және интерактивті баспа технологияларының дамуы акциденттік өнімдердің жаңа мүмкіндіктерін ашады. Мысалы, смартфон арқылы сканерленген акциденттік өнімдер

қосымша анимациялар мен мультимедиялық элементтерді көрсететін интерактивті форматта қолжетімді болуы мүмкін.

Акциденттік өнімдердің болашағы олардың қолданылу салаларының кеңеюімен және баспа технологияларының жетілдірілуімен байланысты. Жасанды интеллект (AI) және автоматтандырылған дизайн құралдары акциденттік өнімдерді жобалау процесін жеңілдетіп, оны жылдам әрі сапалы орындауға мүмкіндік береді. Бұл технологиялар дизайнерлерге шығармашылық идеяларын жүзеге асыруда үлкен көмек көрсетеді.

Қорыта келе, акциденттік өнімдердің технологиялық ерекшеліктерін зерттеу олардың полиграфиялық өндірістегі маңызын ашуға мүмкіндік берді. Бұл өнімдер көркемдік және технологиялық аспектілерді үйлестіре отырып, ақпараттық және жарнамалық коммуникацияда ерекше рөл атқарады. Зерттеу барысында анықталған тенденциялар мен жаңа технологиялар акциденттік өнімдердің одан әрі дамуына ықпал етіп, олардың сапасы мен тиімділігін арттыруға септігін тигізеді. Алдағы уақытта акциденттік өнімдерді дайындау әдістерін жетілдіру мен жаңа технологияларды енгізу бұл салада тың өзгерістер әкеледі деп күтілуде.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Р.С.Әбдиева. «Қазіргі баспа ісі», 2013ж. Алматы, «Қазақ университеті». – 133 б.
2. Ж. Қайнарбаев. «Акциденттік өнімдердің көркемдік ерекшеліктері». Қарағанды, 2020 ж. «Болашақ». – 87 б.
3. Н.Искаков. «Графикалық дизайн негіздері», 2018 ж. Алматы, «Полиграфия». – 140 б.
4. А. Бекенов. «Жарнамалық өнімдерді әзірлеу технологиясы», 2019 ж. Астана, «Фолиант». – 98 б.
5. С.Ахметов. «Полиграфия және баспа өнімдері», 2021 ж. Алматы, «Қазақ университеті» – 125 б.
6. Т.Жұмағұлов. «Баспа ісіндегі офсеттік технологиялар» , 2020 ж. Шымкент, «Университет» баспасы – 112 б.
7. Б.Қасымов. «Цифрлық баспа әдістері», 2022 ж. Нұр-Сұлтан, «Ақыл кітабы» – 156 б.
8. М.Серікбаев. «Шелкография және арнайы басу әдістері», 2017 ж.. Тараз, «Жазушы». – 95 б.
9. Ә.Оспанов. «Баспа материалдары және олардың қолданылуы», 2018 ж. Семей, «Білім». – 102 б.

ӘОЖ 76.01 ***ҒТАМР 18.01.29***

Магистр ***Сағынбай С.***
Әл- Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы қ, Қазақстан)
E-mail: ssagynbai@list.ru

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ГРАФИКАЛЫҚ ДИЗАЙНЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ СӘЙКЕСТІК ПЕН ЖАҺАНДАНУДЫҢ БАЙЛАНЫСЫ

АҢДАТПА

Бұл мақалада Қазақстанның графикалық дизайнындағы ұлттық сәйкестік пен жаһандану арасындағы байланыс қарастырылады. Қазақ мәдениетінің дәстүрлі элементтері, соның ішінде ою-өрнектер мен символиканың графикалық дизайнға ықпалы талданады. Сонымен қатар, қазіргі заманғы дизайнерлік трендтер, атап айтқанда минимализм, flat design, UX/UI дизайн және цифрлық иллюстрациялардың ұлттық стильмен үйлесуі зерттеледі. Қазақстандық дизайнерлердің ұлттық нақыштарды сақтай отырып, жаһандық трендтерге бейімделу жолдары қарастырылып, табысты мысалдар келтіріледі. Сондай-ақ, дизайнерлердің ұлттық элементтерді сақтау мен инновация арасындағы қиындықтары сипатталады. Мемлекеттік және қоғамдық қолдау шараларының ұлттық графикалық дизайнды дамытудағы рөлі мен болашағы талқыланады.

ТІРЕК СӨЗДЕР: Графикалық дизайн, Ұлттық сәйкестік, Қазақ ою-өрнектері, Заманауи трендтер, Мемлекеттік қолдау

СВЯЗЬ МЕЖДУ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТЬЮ И ГЛОБАЛИЗАЦИЕЙ В ГРАФИЧЕСКОМ ДИЗАЙНЕ КАЗАХСТАНА

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается взаимосвязь между национальной идентичностью и глобализацией в графическом дизайне Казахстана. Анализируется влияние традиционных элементов казахской культуры, включая орнаменты и символику, на графический дизайн. Также изучается сочетание современных дизайнерских трендов, таких как минимализм, flat design, UX/UI-дизайн и цифровая иллюстрация, с национальным стилем. Рассматриваются пути адаптации казахстанских дизайнеров к глобальным тенденциям при сохранении национального колорита, приводятся успешные примеры. Описываются сложности, с которыми сталкиваются дизайнеры при поиске баланса между сохранением национальных элементов и инновациями. Обсуждается роль государственной и общественной поддержки в развитии национального графического дизайна и его перспективы.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Графический дизайн, Национальная идентичность, Казахские орнаменты, Современные тренды, Государственная поддержка.

THE RELATIONSHIP BETWEEN NATIONAL CONSISTENCY AND GLOBALIZATION IN GRAPHIC DESIGN OF KAZAKHSTAN

ABSTRACT

This article examines the relationship between national identity and globalization in Kazakhstan’s graphic design. It analyzes the influence of traditional Kazakh cultural elements, including ornaments and symbols, on graphic design. The study also explores how contemporary design trends such as minimalism, flat design, UX/UI design, and digital illustration blend with national style. It discusses how Kazakhstani designers adapt to global trends while preserving national aesthetics, providing successful examples. The challenges designers face in balancing

national elements with innovation are outlined. Additionally, the role of governmental and public support in the development of national graphic design and its future prospects is examined.

KEYWORDS: Graphic design, National identity, Kazakh ornaments, Modern trends, Government support.

КІРІСПЕ

Қазақстандық графикалық дизайндағы ұлттық сәйкестіктің сақталуы мен жаһандық трендтердің ықпалы қазіргі таңда өзекті мәселе болып табылады. Жаһандану процестері мәдени шекараларды жойып, әлемдік стандарттарды қалыптастырып жатқан кезде, ұлттық ерекшеліктерді сақтау маңызды міндетке айналады. Графикалық дизайн – визуалды коммуникация құралы ретінде қоғамның мәдени кодтарын, ұлттық өзіндік ерекшелігін бейнелейді және белгілі бір мемлекеттің айрықша стилін қалыптастыруға ықпал етеді. Сондықтан, қазақ дизайнерлері бір жағынан ұлттық мәдениетті бейнелейтін өзіндік стильді сақтауға тырысса, екінші жағынан, халықаралық стандарттар мен заманауи талаптарға сай келуге ұмтылады.

Технология мен ақпарат алмасудың қарқынды дамуы нәтижесінде әлемдік дизайн индустриясы үздіксіз өзгеруде. Цифрлық трансформация, минимализм, UX/UI дизайн сияқты жаңа бағыттар жаһандық деңгейде қалыптасып, барлық елдердегі дизайнерлік үрдістерге ықпал етеді. Қазақстандық дизайн саласының өкілдері осы жаһандық өзгерістерге бейімделе отырып, ұлттық ерекшеліктерді жоғалтпай, жаңа стильдік бағыттарды сәтті үйлестірудің жолдарын іздейді. Бұл мәселенің өзектілігі елдің мәдени тұтастығын сақтай отырып, халықаралық нарықта бәсекеге қабілетті болу қажеттілігімен де байланысты [1].

Қазақ ұлттық нақыштарының графикалық дизайндағы көрінісі – тарихи жадыны жаңғырту және ұлттық брендті қалыптастырудың маңызды бөлігі. Қазіргі қазақстандық дизайнерлер қазақи ою-өрнектерді, дәстүрлі түстер палитрасын және символиканы қолдану арқылы ұлттық кодтарды сақтап қалуға тырысуда. Дегенмен, кейбір дизайнерлер үшін бұл үрдіс тар шеңберде қалып, жаһандық трендтермен үйлесім таппай жатады. Осыған байланысты, ұлттық элементтерді жаңа дизайн қағидаларымен ұштастырудың тиімді әдістерін іздеу – бүгінгі күннің маңызды міндеттерінің бірі.

Графикалық дизайндағы ұлттық сәйкестікті сақтау мәселесі тек эстетикалық аспект емес, сонымен қатар мәдени саясаттың бір бөлігі ретінде қарастырылады. Мемлекеттік бренд, ұлттық бірегейлік және Қазақстанның халықаралық аренадағы имиджі үшін графикалық дизайнның ықпалы зор. Осы себепті, ұлттық және жаһандық үрдістердің өзара байланысын зерттеу – мәдениет пен дизайн саласындағы маңызды бағыттардың бірі.

Қазақстандағы ұлттық графикалық стильдің қалыптасуы халықтың бай мәдени мұрасымен және дәстүрлі өнерімен тығыз байланысты. Қазақ мәдениетінде көркем безендіру мен символиканың маңызды рөл атқарғаны белгілі. Әсіресе, ою-өрнектер, түстер палитрасы және стильдік ерекшеліктер ғасырлар бойы қазақ халқының рухани және материалдық мәдениетінде айрықша орын алды. Бұл элементтер тек сәндік сипатта ғана емес, белгілі бір мағына беретін ақпараттық құрал ретінде қолданылды. Қазақтың дәстүрлі ою-өрнектері бүгінде ұлттық графикалық дизайнның негізін қалаушылардың бірі болып табылады [2].

Ою-өрнектер қазақ халқының дүниетанымын, табиғатпен үйлесімділігін және өмірлік философиясын бейнелейді. «Қошқар мүйіз», «сыңармүйіз», «қосмүйіз», «гүл», «өркеш» тәрізді оюлар ежелден бері тұрмыстық бұйымдарда, киім-кешекте, сәулет өнерінде және қолөнер бұйымдарында кеңінен қолданылды. Бұл элементтер қазақтың өзіндік мәдени кодын қалыптастырып, ұлттық нақыштың айрықша белгісіне айналды. Графикалық дизайнда бұл оюлар қазіргі заманғы типографикамен, минималистік стильмен және заманауи көркемдік тәсілдермен үйлестіріліп, жаңа бейнелер жасау үшін қолданылады.

Қазақ мәдениетінің графикалық дизайнға әсер етуінің тағы бір көрінісі – түстер палитрасы. Дәстүрлі қазақ өнерінде көк, қызыл, сары, жасыл және ақ түстер басым қолданылып, олардың әрқайсысы белгілі бір мағынаны білдіреді. Мысалы, көк түс – аспан мен еркіндікті, қызыл – от пен өмір қуатын, жасыл – табиғатты, өркендеуді білдіреді. Бұл түстерді қазіргі қазақстандық дизайнерлер ұлттық брендтерді әзірлеу кезінде жиі пайдаланады. Мысалы, мемлекеттік рәміздердегі көгілдір түс пен ұлттық ою-өрнек графикалық дизайндағы негізгі ұлттық ерекшеліктердің бірі ретінде көрініс табады [3].

Кеңестік кезеңде графикалық стиль біршама өзгерістерге ұшырады. Социалистік реализм идеологиясының ықпалымен ұлттық нақыштар екінші қатарға ығыстырылып, орталықтандырылған стиль мен типографикалық стандарттарға басымдық берілді. Дегенмен, XX ғасырдың соңында тәуелсіздік алғаннан кейін ұлттық мәдениетке деген қызығушылық қайта жанданып, қазақи графикалық стильдің жаңа толқыны пайда болды. Дизайнерлер қазақ оюларын, дәстүрлі пішіндер мен ұлттық нақыштарды қазіргі заманғы дизайн элементтерімен үйлестіре бастады.

Қазіргі таңда ұлттық графикалық стиль тек ою-өрнектермен немесе түстер палитрасымен шектелмейді. Ол ұлттық мифологияға, эпостарға, тарихи бейнелерге және мәдени мұраға негізделген кең ауқымды бағытқа айналды. Қазақстандық дизайнерлер логотиптер жасауда, жарнамалық материалдар әзірлеуде, көркем иллюстрацияларда және цифрлық өнімдерде ұлттық мотивтерді заманауи графикалық дизайн трендтерімен үйлестіруде. Бұл үрдіс Қазақстанның өзіндік көркемдік стилін қалыптастыруға және оны әлемдік дизайн кеңістігінде танымал етуге мүмкіндік береді.

Осылайша, қазақ мәдениеті мен дәстүрлі ою-өрнектер графикалық дизайнның ұлттық стилін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Ұлттық элементтер мен заманауи графикалық трендтердің үйлесімі қазақстандық дизайн индустриясының ерекшелігін айқындап, оны жаһандық деңгейде танымал етуге ықпал етеді.

Қазақстандық графикалық дизайнда символика мен түстер палитрасы маңызды рөл атқарады, өйткені олар ұлттық ерекшелікті айқындап, мәдениет пен дәстүрдің визуалды бейнесін көрсетеді. Қазақ халқының символдық белгілері ғасырлар бойы қалыптасқан мәдени-этнографиялық кодтарға негізделген, ал қазіргі дизайн оларды жаңаша интерпретациялап, заманауи стильдерге бейімдеуге тырысады [4].

Қошқар мүйіз – қазақ дизайнындағы ең танымал және көп қолданылатын элементтердің бірі. Бұл ою-өрнек байлық, күш-қуат және молшылықтың символы болып саналады. Қазақ қолөнерінде, киіз үй безендіруінде, ұлттық киімдерде кеңінен қолданылған бұл мотив заманауи графикалық дизайнда логотиптерде, брендтік идентикада және түрлі иллюстрацияларда жиі кездеседі. Қошқар мүйіз элементі стильдендірілген түрде логотиптерге енгізілген кезде оның бастапқы күрделі құрылымы жеңілдетіліп, минимализм қағидаларына сәйкес келтіріледі.

Шаңырақ – бірлік пен тұрақтылықтың символы. Бұл элемент қазақтың дәстүрлі киіз үйінің төбесіндегі шеңбер түріндегі құрылымын бейнелейді. Ол ұлттық бірегейлікпен қатар, отбасы мен ұрпақ сабақтастығын білдіреді. Қазақстан Республикасының елтаңбасында шаңырақтың орталық элемент ретінде алынуы оның маңыздылығын көрсетеді. Заманауи графикалық дизайнда шаңырақ элементі көбіне мемлекеттік және әлеуметтік жобалардың айқындаушы белгісі ретінде пайдаланылады. Сонымен қатар, веб-дизайнда және түрлі презентацияларда қазақи стильді көрсету үшін шаңырақ элементтерін абстрактілі түрде қолдану кең таралған.

Ұлттық түстер палитрасы қазақ мәдениетінің эстетикалық ерекшеліктерін айқындайды. Дәстүрлі қазақ дизайнында ең жиі қолданылатын түстерге көк, алтын, қызыл және жасыл жатады.

– Көк түс – аспан мен еркіндіктің символы. Қазақ мәдениетінде бұл түс ерекше орын алады, өйткені көшпелі өмір салты мен түркі халықтарының дүниетанымы аспанмен тығыз байланысты болған. Қазақстан туының негізгі түсі ретінде көк түс тәуелсіздік пен рухани тазалықты білдіреді. Заманауи графикалық дизайнда көк түс ресми стильде,

мемлекеттік жобалар мен корпоративтік брендтердің визуалды идентикасында жиі қолданылады.

– Алтын түс – байлық пен өркендеудің символы. Қазақтың дәстүрлі зергерлік бұйымдары мен қолөнерінде алтын түсті элементтер молынан кездеседі. Бұл түс әсіресе премиум санатындағы жобаларда, ұлттық нақыштағы логотиптерде және люкс брендтердің дизайнында кеңінен қолданылады.

– Қызыл түс – күш-қуат пен өмірлік энергияны білдіреді. Қазақтың дәстүрлі киімдерінде, кілемдерінде және ою-өрнектерінде қызыл түс айрықша орын алады. Қазіргі заманғы брендтер қызыл түсті визуалды назар аудару үшін қолданады, әсіресе ұлттық асхана, мейрамханалар мен мәдени жобалардың графикалық дизайн шешімдерінде.

– Жасыл түс – табиғат пен тыныштықтың символы. Бұл түс ислам мәдениетінің әсерінен де маңызды мәнге ие болған. Қазақтың дәстүрлі киіз үйлері мен тұрмыстық бұйымдарында жасыл түсті элементтер жиі кездеседі. Қазіргі таңда экологиялық жобаларда, табиғи өнімдер брендтерінде және ұлттық этностильдегі заманауи веб-дизайнда жасыл түс кеңінен қолданылады [5].

Осы символдар мен түстер палитрасы қазақстандық дизайнерлер үшін маңызды құрал болып табылады. Ұлттық элементтерді заманауи стильдермен үйлестіру арқылы дизайнерлер қазақ мәдениетін әлемдік аренада таныта отырып, өз туындыларына ерекшелік пен мағына береді.

Қазіргі заманғы графикалық дизайн жаһандық трендтерге негізделген, олардың ішінде минимализм, flat design, UX/UI дизайн және цифрлық иллюстрация кеңінен қолданылады. Бұл бағыттар әлемдік дизайн индустриясында үлкен танымалдылыққа ие болып, қазақстандық дизайнерлердің жұмысында да маңызды орын алады. Қазақстандық графикалық дизайнерлер осы трендтерді ұлттық нақыштармен үйлестіре отырып, визуалды стильдің жаңа мүмкіндіктерін іздеуде.

Минимализм – графикалық дизайндағы ең кең таралған стильдердің бірі. Ол қарапайымдылық, функционалдылық және артық элементтердің болмауымен ерекшеленеді. Минималистік дизайнда кеңістікті тиімді пайдалану, шрифтердің үйлесімділігі және шектеулі түстер палитрасы басты рөл атқарады. Қазақстандық дизайнерлер бұл стильді ұлттық ою-өрнектермен үйлестіріп, заманауи брендтер мен логотиптер жасауда қолдануда. Мысалы, кейбір ұлттық компаниялар мен мемлекеттік мекемелердің логотиптері минималистік стильде жасалып, ұлттық нақыштарды сақтауға тырысады. Бұл тәсіл корпоративтік дизайнда ұлттық бірегейлікті көрсетудің тиімді құралына айналды.

Flat design немесе жазық дизайн – көлеңкелер, градиенттер және үш өлшемді эффектілерден бас тартып, қарапайым әрі ашық түстерді, таза сызықтар мен пиктограммаларды қолдануға негізделген стиль. Бұл стиль веб-дизайн мен мобильді қосымшаларда, сондай-ақ инфографика жасауда жиі қолданылады. Қазақстандық дизайнерлер бұл трендті ұлттық элементтермен үйлестіріп, цифрлық ортада қолданудың жаңа тәсілдерін ойлап табуда. Мысалы, мобильді қосымшалар мен веб-сайттарда қазақи ою-өрнектер мен стильдендірілген ұлттық символикаларды flat design қағидаларымен бейімдеу жиі кездеседі.

UX/UI дизайн – веб-сайттар мен мобильді қосымшаларды пайдаланушыға ыңғайлы етіп жасауға бағытталған дизайн саласы. UX (User Experience) пайдаланушының тәжірибесін жақсартуға назар аударса, UI (User Interface) интерфейстің визуалды тартымдылығын қамтамасыз етеді. Қазақстандық стартаптар мен IT-компаниялар өз өнімдерінде UX/UI дизайнның заманауи стандарттарын қолдана отырып, ұлттық ерекшеліктерді көрсетуге тырысады. Бұл әсіресе мемлекеттік порталдарда, туристік платформаларда және электронды коммерция жүйелерінде байқалады. Мысалы, кейбір қазақ тілді мобильді қосымшаларда навигация ұлттық нақыштағы пиктограммалар арқылы жүзеге асырылады, ал интерфейстегі түстер мен элементтер қазақ мәдениетіне сәйкестендіріліп таңдалады [6].

Цифрлық иллюстрация – графикалық дизайндағы жаңа бағыттардың бірі, ол сурет салу мен сандық технологияларды біріктіреді. Қазақстандық иллюстраторлар мен дизайнерлер ұлттық батырлар бейнесін, тарихи тұлғаларды және дәстүрлі өнер элементтерін заманауи графикалық техникамен бейнелеуде. Бұл әсіресе анимация, комикстер, жарнамалық материалдар мен әлеуметтік желілердегі контент жасауда қолданылады. Кейбір қазақстандық суретшілер ұлттық ертегілер мен мифологиялық бейнелерді цифрлық иллюстрация арқылы қайта жаңғыртып, оларды жастар арасында танымал етуде.

Жалпы алғанда, минимализм, flat design, UX/UI дизайн және цифрлық иллюстрация сияқты заманауи трендтер қазақстандық графикалық дизайнға үлкен ықпал етуде. Олар ұлттық бірегейлікті сақтау мен жаңа технологиялық мүмкіндіктерді тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Қазақстандық дизайнерлер осы трендтерді ұлттық мәдени элементтермен үйлестіре отырып, өздерінің ерекше стилін қалыптастырып, халықаралық деңгейде бәсекеге қабілетті болуға ұмтылуда [7].

Қазақстандық дизайнерлер ұлттық нақыштарды заманауи графикалық дизайн трендтерімен үйлестіріп, бірегей визуалды стиль қалыптастыруда. Мұндай тәсіл қазақстандық брендтердің жаһандық деңгейде танылуына ықпал етуде. Соңғы жылдары ұлттық элементтерді минимализммен, flat design-мен және UX/UI дизайнмен біріктірген бірқатар табысты жобалар пайда болды.

Қазақи стиль мен заманауи дизайнды үйлестірудегі табысты брендтердің бірі – Qazaq Republic. Бұл бренд ұлттық нақыштағы киімдер мен аксессуарлар шығарады. Оның логотипі мен өнімдеріндегі графикалық шешімдер қазақ ою-өрнектерін қарапайым әрі стильді етіп ұсынудың жарқын үлгісі. Qazaq Republic өнімдерінде ұлттық мотивтер минимализм қағидаларына сай стильдендіріліп, заманауи графикалық дизайнның элементтерімен үйлеседі. Бұл бренд Қазақстанда ғана емес, шетелде де танымалдылыққа ие болды.

Kaspi.kz компаниясының дизайны – ұлттық ерекшеліктер мен заманауи интерфейсті біріктірген табысты жобалардың бірі. Kaspi.kz мобильді қосымшасы мен веб-сайтының UX/UI дизайны қарапайым, қолданушыға ыңғайлы және эстетикалық тұрғыдан тартымды. Компанияның жарнамалық материалдарында қазақи нақыштағы стильдендірілген элементтер жиі кездеседі, әсіресе ұлттық түстер палитрасы (қызыл, ақ және алтын түстер) жиі қолданылады.

Astana Opera театрының графикалық стилі – дәстүрлі қазақ мәдениетін заманауи дизайнмен үйлестірген тағы бір мысал. Театрдың афишалары, бағдарламалары және ресми веб-сайты ұлттық ою-өрнектерді заманауи графикалық әдістермен ұштастыра отырып жасалған. Әсіресе flat design мен минимализм принциптері арқылы ұлттық мәдени элементтер жаңа стильде көрініс тапқан.

«Ұлы Дала» типографикасы – қазақ графикалық дизайнындағы ерекше жобалардың бірі. Бұл бастама қазақ әліпбиінің әріптерін ұлттық нақышта заманауи графикалық элементтермен өңдеуге бағытталған. Дизайнерлер әріптердің пішінін дәстүрлі ою-өрнектерге сәйкестендіріп, оларды цифрлық дизайнда қолдануға ыңғайлы етіп әзірлеген.

Қазақстандық иллюстраторлардың жұмыстары да ұлттық стиль мен заманауи графикалық дизайнның үйлесімін көрсетеді. Мысалы, Нұрлан Әбішев және Анна Алиева сияқты қазақстандық суретшілер ұлттық батырлар, мифологиялық бейнелер мен тарихи тұлғаларды цифрлық иллюстрация арқылы жаңаша көрсетіп, қазақ мәдениетін заманауи аудиторияға жақындатуда. Олардың жұмыстары әлеуметтік желілерде кең таралып, ұлттық өнерді жаңа деңгейге шығаруға үлес қосуда.

Осылайша, қазақстандық дизайнерлер мен брендтер ұлттық графикалық элементтерді жаһандық трендтермен біріктіріп, жаңа эстетикалық бағыт қалыптастыруда. Бұл үрдіс қазақи стильді жаңғыртып қана қоймай, оны әлемдік деңгейде танымал етуге мүмкіндік береді.

Қазақстандық дизайнерлер үшін ұлттық элементтерді сақтау мен заманауи инновацияларды қолдану арасындағы тепе-теңдікті табу маңызды мәселе болып табылады. Бұл мәселе бірқатар қиындықтарды туындатады, өйткені ұлттық графикалық ерекшеліктерді сақтау жаһандық стандарттарға сәйкес келмеуі немесе заманауи аудиторияның сұраныстарынан алыстап кетуі мүмкін. Сонымен қатар, халықаралық трендтерге сай болу ұлттық бірегейліктің жойылуына әкелуі ықтимал. Осы дилемма бірнеше негізгі аспектілерден көрінеді.

Біріншіден, ұлттық нақыштардың коммерциялық сұранысқа сай болмауы – үлкен мәселе. Қазақстандық нарықта заманауи минималистік және flat design бағытындағы жұмыстарға сұраныс жоғары. Бұл стильдер қарапайымдылық пен функционалдылықты талап етеді, ал қазақтың дәстүрлі графикалық элементтері көбінесе күрделі, ою-өрнекке бай және терең символикалық мәнге ие. Дизайнерлер ұлттық стильді сақтай отырып, оны қарапайым әрі түсінікті етіп ұсынуға тырысады, бірақ бұл әрдайым оңайға соқпайды. Кейбір брендтер ұлттық нақышты қолданудан мүлде бас тартып, жаһандық трендтерге толық бейімделуді жөн көреді.

Екіншіден, графикалық элементтердің мағынасын жоғалту қаупі бар. Ұлттық ою-өрнектердің әрбір деталі белгілі бір мағынаны білдіреді, бірақ заманауи стильге бейімдеу барысында олардың бастапқы мәні жоғалып кетуі мүмкін. Мысалы, қазақ халқының дәстүрлі қошқар мүйіз оюы – береке мен молшылықтың символы, алайда оны шектен тыс стильдендірген кезде оның бастапқы мәні көрінбей, тек әдемілік үшін қолданылатын элементке айналады. Бұл мәселе әсіресе логотиптер мен фирмалық стиль әзірлеу кезінде кездеседі [8].

Үшіншіден, жаһандану мен батыстық стандарттардың басым болуы ұлттық стильді сақтауға қиындық тудырады. Батыс нарығына бейімделген брендтер мен компаниялар халықаралық аудитория үшін түсінікті визуалды тіл қолдануға тырысады. Қазақстандық дизайнерлерге ұлттық элементтерді сақтай отырып, халықаралық трендтермен үйлесетін жаңа стильдер жасау қажет. Бірақ жаһандық нарыққа шығу мақсатында кейбір брендтер қазақи нақыштарды толықтай алып тастап, әмбебап дизайнға көшеді. Бұл ұлттық стильдің даму мүмкіндігін шектейді.

Төртіншіден, техникалық шектеулер мен қаржылық мүмкіндіктер де дизайнерлердің жұмысын қиындатады. Заманауи технологиялар мен инновациялық әдістерді қолдану үшін қымбат бағдарламалық қамтамасыз ету мен арнайы білім қажет. Қазақстандық дизайнерлердің барлығы бірдей жаңа технологияларды толықтай меңгермегендіктен, ұлттық элементтерді цифрлық ортада жоғары сапалы түрде көрсету қиынға соғуы мүмкін. Мысалы, ұлттық нақыштағы анимацияларды жасау үшін қосымша ресурстар қажет, ал бұл қаржылық қиындықтар тудырады.

Осы мәселелерді шешу үшін қазақстандық дизайнерлер ұлттық стиль мен заманауи трендтердің үйлесімді балансын іздеуге тырысуда. Кейбір дизайнерлер дәстүрлі элементтерді жеңілдетілген нұсқада ұсынып, оларды минимализммен, flat design-мен және UX/UI дизайнмен үйлестіріп, жаңа мүмкіндіктер ашуда. Сонымен қатар, ұлттық мәдениетті сақтау мақсатында арнайы шрифттер мен графикалық стильдер жасалып жатыр. Бұл бағыттағы ізденістер қазақстандық графикалық дизайнның бірегейлігін сақтап, оны халықаралық деңгейге шығаруға мүмкіндік береді.

Қазақ графикалық дизайнындағы ұлттық сәйкестік пен жаһанданудың өзара байланысы – бұл тек көркемдік стиль мәселесі ғана емес, ұлттық мәдениетті сақтау мен оны заманауи әлемге бейімдеудің маңызды қадамы. Қазақстандық дизайнерлер ұлттық ою-өрнектер мен дәстүрлі символиканы қазіргі заманғы минимализм, UX/UI дизайн және цифрлық иллюстрация сияқты трендтермен үйлестіру арқылы өзіндік бірегей стиль қалыптастыруға ұмтылады. Бұл бағыттағы сәтті мысалдар ұлттық нақыштағы логотиптерден бастап, веб-дизайн мен мобильді қосымшалар интерфейсіне дейінгі кең ауқымды қамтиды.

Алайда, дизайнерлер ұлттық элементтерді сақтау мен инновация арасындағы тепе-теңдікті ұстануда белгілі бір қиындықтарға тап болады. Бір жағынан, жаһандық трендтерге сай болу үшін дизайн барынша ықшам және функционалды болуы тиіс, ал екінші жағынан, ұлттық ерекшелікті айқындайтын символика мен түстер палитрасын жоғалтпау қажет. Сондықтан, жаңа технологияларды пайдалана отырып, қазақ мәдени кодтарын заманауи контексте қайта ойластыру маңызды.

Мемлекеттік және қоғамдық қолдаудың арқасында ұлттық графикалық дизайнды дамытуға бағытталған бастамалар жүзеге асырылып келеді. Мемлекеттік бағдарламалар, дизайн фестивальдері, білім беру жобалары және цифрлық платформалар ұлттық стильді насихаттауға және оны жаһандық деңгейге шығаруға мүмкіндік береді. Мұндай қолдау жас дизайнерлердің дамуына ықпал етіп, ұлттық нақыштағы жаңа шығармашылық жобалардың пайда болуына серпін береді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақ графикалық дизайны ұлттық сәйкестікті сақтаудың және жаһандану үрдістеріне бейімделудің үйлесімді үлгісін қалыптастыруда. Дизайнерлердің шығармашылық ізденістері, технологиялық жетістіктер мен мемлекеттік қолдау ұлттық графикалық дизайнның болашағын айқындайды. Ұлттық стиль мен заманауи трендтердің синтезі арқылы Қазақстан өзіндік ерекше визуалды тілін қалыптастырып, оны халықаралық деңгейде таныта алады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Капранов С. В. Национальная идентичность в графическом дизайне: культурные коды и визуальная коммуникация. — М.: Лаборатория книги, 2019.
2. Қасымов А. Б. Қазақ ұлттық ою-өрнектерінің графикалық дизайндағы рөлі // Өнер және мәдениет журналы. — 2021. — №4. — Б. 45-52.
3. Бекенов Т. С. Дизайн және ұлттық ерекшелік: Қазақстандағы көркемдік бағыттар. — Алматы: Өнер баспасы, 2020.
4. Wong W. Principles of Form and Design. — New York: Wiley, 1993.
5. Lupton E. Graphic Design: The New Basics. — New York: Princeton Architectural Press, 2015.
6. Қазақстан Республикасының мәдени саясатының тұжырымдамасы (2014 ж.) // ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігі.
7. Айтмұхамедов Ж. Қазіргі қазақ дизайн өнерінің даму тенденциялары // Қазақстан өнертануы. — 2022. — №2. — Б.88-96.
8. Kazakh Tourism — Қазақстанның туристік бренді туралы ресми сайт. www.kazakhstan.travel

ӘОЖ 7.05:327. *ҒТАМР 14 35 07*

Педагогика ғылымдарының кандидаты Құдабаева К.И.[1],
Техника ғылымдарының кандидаты Айтмуханова Р.М.[2]
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан).
К.И. Сатпаев атындағы Қазақ Ұлттық техникалық зерттеу университеті (Алматы, Қазақстан).

ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІН ДҮНИЕЖҮЗІЛІК АРНАҒА АНЫҚТАУ ЖӨНІНДЕГІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ БАҒЫТЫ

АНДАТПА

Берілген мақалада қазақтың бай табиғатынан және жүректің сенсорлық невриттері туралы соңғы ғылыми жаңалықтардан алынған этникалық дизайн дәстүр мен заманауи білімді біріктіретін инновациялық бағыты қарастырылады. Жүректің нейрофизиологиясындағы ашылулар оның қабылдауда, есте сақтауда және эмоцияда маңызды рөлін көрсетеді, бұл әсіресе терең эмоционалды реакцияларды тудыруы мүмкін объектілерді жасау кезінде маңызды. Бұл қазақ мәдениетін әлемдік аренада таныту үшін де, шығармашылық салаларды дамыту үшін де өзекті. Қазақ табиғатының байлығы мен жүректің сенсорлық невриттері туралы ғылыми жаңалықтарға негізделген этникалық дизайн дәстүрлі өнер мен нейрофизиологиядағы заманауи зерттеулерді біріктіреді. Жүректе орналасқан сенсорлық невриттер эмоцияда, есте сақтауда және қабылдауда маңызды рөл атқарады. Бұл білімді сөмкелер мен басқа да этникалық дизайн бұйымдарының дизайнында пайдалану бізге тек функционалды ғана емес, сонымен қатар пайдаланушы мен өнім арасындағы эмоционалдық байланысты ілгерілететін өнімдерді жасауға мүмкіндік береді. Мақалада дизайнның ережелер жиынтығы, дизайнды технологияларда оқыту үдерісі, қазақтың ұлттық кодының анықтамасының сипатамасы ұсынылды

Бұл жұмыс мәдени элементтер мен ғылыми деректерді біріктіру принциптерін зерттейді, бұйымдарды жасауға қажетті материалдар мен технологияларды талдайды және оларды практикалық қолдану бойынша ұсыныстар әзірлейді.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: Этникалық дизайн, сенсорлық невриттер, эмоционалды реттеу, қазақ мәдениеті, креативтік процесс, жүрек, нейрофизиология, есте сақтау, аксессуар дизайны, инновация, дәстүр.

Кандидат педагогических наук Кудабаева К.И.[1],
Кандидат технических наук Айтмуханова Р.М.[2]
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)
Казахский национальный исследовательский технический университет имени К.И. Сатпаева (Алматы, Казахстан)

ТВОРЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ПРОДВИЖЕНИЯ КАЗАХСКОЙ КУЛЬТУРЫ НА МИРОВОЙ АРЕНЕ

АНОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается инновационное направление этнического дизайна, сочетающее в себе традиции и современные знания, почерпнутые из богатой казахской природы и новейших научных открытий о сенсорных невритах сердца. Открытия в области нейрофизиологии сердца раскрывают его важную роль в восприятии, памяти и эмоциях, что особенно важно при создании объектов, способных вызывать глубокие эмоциональные реакции. Это актуально как для презентации

казахской культуры на мировой арене, так и для развития креативных индустрий. Этнический дизайн, основанный на богатстве казахской природы и научных открытиях о сенсорных нейронах сердца, сочетает в себе традиционное искусство и современные исследования в области нейрофизиологии. Сенсорные нейриты, расположенные в сердце, играют важную роль в эмоциях, памяти и восприятии. Использование этих знаний при дизайне сумок и других продуктов этнического дизайна позволяет нам создавать продукты, которые не только функциональны, но и способствуют эмоциональной связи между пользователем и продуктом. В статье представлены свод правил проектирования, процесс обучения дизайну в технологиях, описание определения Казахского национального кода. В этой работе рассматриваются принципы сочетания культурных элементов и научных данных, анализируются материалы и технологии, необходимые для создания продуктов, и разрабатываются рекомендации по их практическому применению.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Этнический дизайн, сенсорный неврит, эмоциональная регуляция, казахская культура, творческий процесс, сердце, нейрофизиология, память, дизайн аксессуаров, инновации, традиции.

Candidate of Pedagogical Sciences Kudaibayeva K.I.[1],
Candidate of Technical Sciences AitMukhanova R.M.[2]
Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)
K.I. Satpayev Kazakh National Research Technical University (Almaty, Kazakhstan)

CREATIVE DIRECTION OF PROMOTING KAZAKH CULTURE ON THE WORLD ARENA

ABSTRACT

This article discusses an innovative direction of ethnic design that combines traditions and modern knowledge drawn from the rich Kazakh nature and the latest scientific discoveries about sensory neuritis of the heart. Discoveries in the field of neurophysiology of the heart reveal its important role in perception, memory and emotions, which is especially important when creating objects that can evoke deep emotional reactions. This is relevant both for the presentation of Kazakh culture on the world stage and for the development of creative industries. Ethnic design based on the richness of Kazakh nature and scientific discoveries about sensory neurons of the heart, combines traditional art and modern research in the field of neurophysiology. Sensory neurites located in the heart play an important role in emotions, memory and perception. Using this knowledge in the design of bags and other ethnic design products allows us to create products that are not only functional but also promote an emotional connection between the user and the product. The article presents a set of design rules, the process of teaching design in technology, and a description of the definition of the Kazakh National Code. This paper examines the principles of combining cultural elements and scientific data, analyzes the materials and technologies needed to create products, and develops recommendations for their practical application.

KEY WORDS: Ethnic design, sensory neuritis, emotional regulation, Kazakh culture, creative process, heart, neurophysiology, memory, accessory design, innovation, traditions.

КІРІСПЕ

Қазақстанның бай мәдени мұрасы мен ұлттық құндылықтарын инновациялық әдістер арқылы таныту мақсатында шығармашылық саланың маңыздылығын ашады. Бұл бағыт этникалық дизайнның дәстүрлі өнер мен заманауи білімді біріктіру арқылы мүмкіндіктерін зерттеуді көздейді. Қазақстанның бай мәдени мұрасын жүректің сенсорлық невриттері сияқты ғылыми жаңалықтармен байланыстыратын этникалық дизайн дәстүр мен жаңашылдықты біріктіре алатын бірегей бағыт. Жүректің

нейрофизиологиясындағы ашылулар оның қабылдауда, есте сақтауда және эмоцияда маңызды рөлін көрсетеді, бұл әсіресе терең эмоционалды реакцияларды тудыруы мүмкін объектілерді жасау кезінде маңызды. Бұл қазақ мәдениетін әлемдік аренада таныту үшін де, шығармашылық салаларды дамыту үшін де өзекті.

Доктор Армор 1991 жылы жүректің өзінің «кішкентай миы» немесе «ішкі жүрек жүйке жүйесі» бар екенін анықтады. Оның өз нейрондық желісі немесе «кішкентай миы» бар. Бұл «жүрек миы» құрылымы жағынан мидағы нейрондарға ұқсас шамамен 40 000 нейроннан тұрады. Дэмиен Хёрсттің шығармашылық өнері мен «өлім» және «мифология» концепциясына назар аударылған. Белгілі бір концепт арқылы өнерде кездесетін интеграциялық сөздердің байланысы тек айтылып қана қоймай оның тәжірибеде қалай жүзеге асқаны туралы пікірлер келтірілген. Бұл нейрондық желі ішкі жүрек жүйке жүйесі (ICNS) деп аталады. Жүректен тыс ганглийлер мен орталық жүйке жүйесінің орталық және кеуде ішілік деңгейінен оқшауланғанда да жүрек қызметін рефлекторлық бақылауды жүзеге асыру мүмкіндігі бар. Осылайша, жүрек жай ғана «сорғы» емес, мидан тәуелсіз жұмыс істей алатын өзінің жүйке жүйесі бар орган. Олардың шоғырлануы соншалықты маңызды, бұл құбылыс «жүректегі кішкентай ми» деп аталады. Бұл жасушалар мидан тәуелсіз ойлауға, есте сақтауға және үйренуге қабілетті, дене мен ақылдың өзара әрекеттесуін түсіну үшін жаңа көкжиектер ашады. Олардың ашылу тарихы 1991 жылы басталды, ал алғашқы жарияланымдар кең аудиторияға 1994 жылы ғана қол жетімді болды, бұл осы білімнің жаңалығын атап көрсетеді [1].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Этникалық дизайн және инновациясына тоөталамыз. Жүректің сенсорлық нейрондары мен олардың эмоцияға, есте сақтауға әсерін зерттеу этнодизайнның мәнін ашады. Жүректің физиологиясы мен мәдениетінен мәлімет береміз. Жүректің нейрофизиологиясындағы жаңалықтар ұлттық дизайн элементтерін жасау барысында терең эмоционалды байланыстар тудыруы мүмкін. Технология және дәстүрлі материалдары төмендегідейй баяндалған. Дәстүрлі ою-өрнектер мен қолөнерді қазіргі заманғы технологиялармен ұштастыру арқылы қазақ мәдениетін дамыту мүмкіндіктері. Зерттеудің мақсаты – студенттерд білімінің теориялық және практикалық мүмкіндіктерін анықтау, талдау, шығармашылық ойлау қабілеттері мен дағдыларын қалыптастыру және әр оқушыны өзіндік жобалау тұрғысынан қалыптастыру және аймақтың туған аймақтарына сәйкес тақырыптарды таңдау. Туған өлкенің суретін (мубортын) жобалау және тірек сызбалар арқылы талдау жұмыстарының бірнеше нұсқасын таңдау. Дизайн өнерге негізделгендіктен, өнердің барлық түрлерін тізіп, туған өлке фотосуреттері өнердің қай түріне жататынын табу қажет болды. Студенттер фотосуреттерін фото дизайнға тиесілі екеніне көз жеткізді. Оны проектілерінің муборты ретінде пайдаланды. Техникалық эстетика, ол дизайн. Техникалық эстетика – эстетиканың бір бөлімі, техникалық және эстетикалық шығармашылық заңдылықтары туралы ғылым: конструкциясы мен проектісі [2].

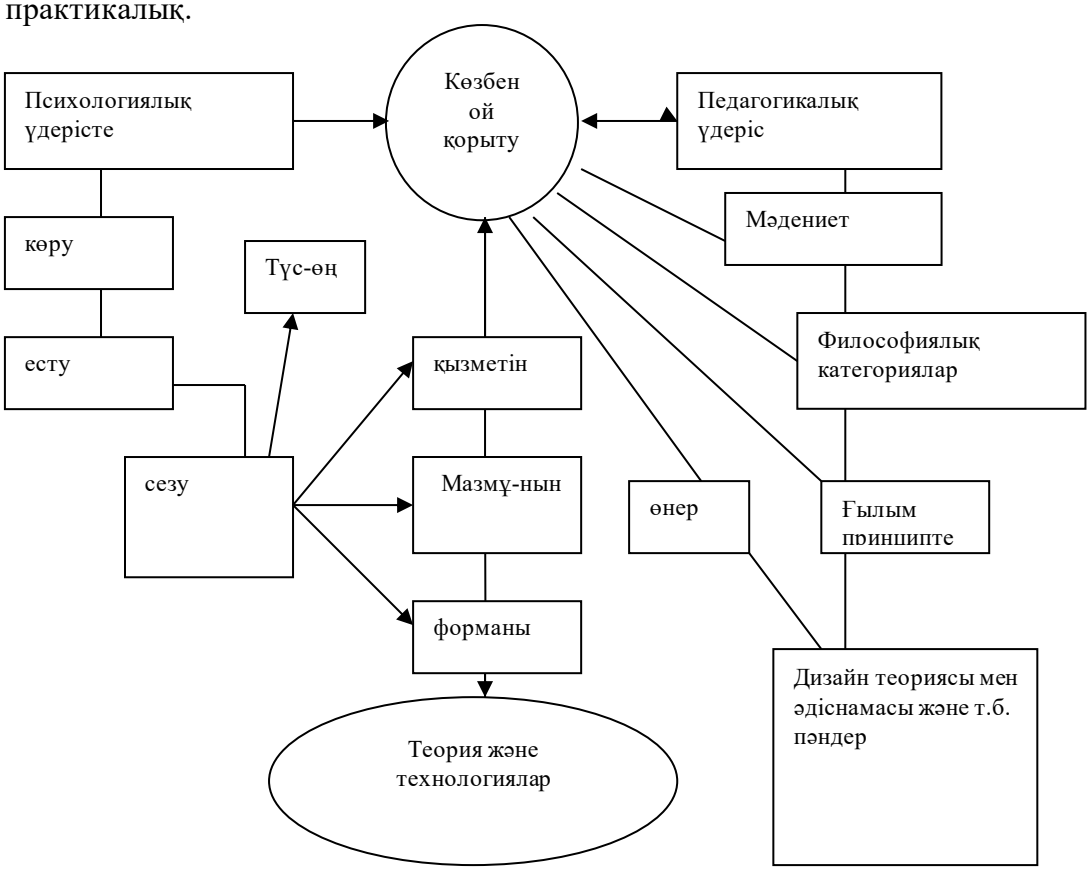
Дизайн негізінен заттар әлемімен және бізді қоршаған материалдық мәдениетпен байланысты. «Эстетика» сөзі грек тілінен шыққан αἰσθητικός (сезімдік, рационалды сезім, сезімдік қабылдауға қатысты нәрсе дегенді білдіреді), ол өз кезегінде αἰσθάνομαι («қабылдаймын, сеземін, сеземін» деген мағынаны білдіреді) [3]. «Эстетика» терминін неміс философы Александр Баумгартен 1735 жылы «Mediationes philosophicae de nonnullis ad poema pertinentibus» диссертациясында енгізді және қазіргі мағынасына ие болды[3]. Дегенмен, оның кейінгі анықтамасы «Эстетикада» (1750) қазіргі заманғы эстетикаға да қатысты алғашқы анықтама болып саналады[4]. Бұл терминнің басқа да мағыналары бар, Семиотиканы (мағыналарын) қараймыз. Семиотика немесе семиология белгілер мен белгілер жүйесінің қасиеттерін зерттейтін жалпы теория. Ю.М.Лотманның пікірінше, семиотиканы коммуникация процесінде қолданылатын коммуникация жүйелері мен белгілер туралы ғылым деп түсіну керек[5].

Белгілер жүйесі – көптеген белгілер мен олардың арасындағы қатынастардан тұратын жүйе, семиотиканың негізгі ұғымы [2]. Байланыс кезінде алмасатын хабарламаларды немесе сигналдарды біркелкі ұсыну мен түсіндіруді қамтамасыз етеді. Жоғарыда айтылған жүрек пен мидың жасушаларының жұмысы аталған ұлттық белгілер жүйесінен құндылықтарды этнодизайында пайдаланудағы қолданысын келесідей баяндауға болады. Белгілі бір қолөнерде, кездесетін интеграциялық ою-өрнектердің байланысы тек жеке дара берілмей, оның іс-тәжірибеде қалай жүзеге асатыны практикалық тұрғыда этно-дизайн элементтері ретінде іске асырылады. Дегенмен, жүрек жасушалары мидан тәуелсіз ойлауға, есте сақтауға және үйренуге қабілетті. Демек, шығармашыл адам көзбен бағдарлап, жүрек, ми мен ақылдың өзара әрекеттесуін түйсіну арқылы, қолдың іс-әрекетін бағындырып, ұлттық құндылықтарды дәріптеп жаңа этнодизайн бағыттарын ашады. Осылайша, белгі жүйелері коммуникация процесін құрылымдайды және оған болжамдылық береді. Зерттеулер көрсеткендей, жүрек тек мидан келген бұйрықтарға жауап беріп қана қоймайды, сонымен қатар эмоционалды реттеу және тәжірибені қалыптастыру процесіне белсенді қатысады.

Жүректегі ерекше жасушалар біздің миымыздағы нейрондардан тәуелсіз ойлайды деген қағидаға сүйенетін болсақ. Біздің жүрегіміздегі бұл ерекше жасушалар біздің бас миымыздан тәуелсіз есте сақтайды. Олар біздің басымыздағы миға тәуелсіз білім алады. Бірақ адамдар туылған сәттен бастап мүлдем керісінше әрекет етуді үйренетін мәдениеті; тілі, діні, ата дәстүрі бар. Олар өз тілінде сөйлейді, ойлайды, іс-әрекетерді үйренеді және есте сақтайды. Сонымен қатар, олар (жүрек жасушалары) сыртқы әлемді балалар сияқты жүректері арқылы түсіндіреді. Тек кейінірек олар миы арқылы әлемді түсіндіруді үйрене бастайды. Міне, сіз екі тәсілдің де пайдасын көре аласыз. Мысалы әр халық туған кезінен бастап өзінің ұлттық құндылықтарын қалай меңгергеніне тоқталайық. Әр халықтың баласы туған кезінен бастап өзінің ұлттық құндылықтарында өздік табиғатына сай, сана сезімінде, мысалы қазақ, қазақша санамақ жаттау, төрт түлік туралы тақпақ жаттау тағы басқа әрекеттер жасап, кейін есее келе, ою-өрнектерінің жасалуынан бастап, күрделі, әлеуметтік жағдайымен санаса отырып, қоғамға қажетті материалдық іс-әрекеттерге ден қойып, заттар мен бұйымдар жасауғандарын көруге болады. Міне, осы кезде жүрек пен ми жасушаларының тәсілдерінің адамға пайдасын көруге болады. Осы кезде біз бас сүйегіміздегі мидың көмегімен ғана ойлауды, сезінуді және түсінуді үйрендік. Ал біздің жүрегіміз ше? Біз оған көңіл аудармадық. Ми нұсқаулардың көпшілігін жүректің өзінен әрекетке нұсқау ретінде алады. Басқаша айтқанда, жүрек миға сигналдар жібереді. Ал ми бұл сигналдарға жауап береді. Бұл жерде іс шынымен қызықты болады. Өйткені біз осы уақытқа дейін тек мимен жұмыс істейтінімізді білдік. Біздің миымыздың көмегімен ғана ойлау, үйрену және есте сақтау мүмкін деп келдік. Дегенмен, бүгінгі таңда тума талапты маман және мамандық иесісі деп педагогті екіге бөліп келдік. Демек, тума талапты деп жүрегінен санасына жүгінген педагогті айту керек шығар. Сонымен қатар жоғары оқу орындарында қай маман болмасын студенттерге сапалы білім беруген педагогті айтсақ болады. Студенттің алып шыққан білімі сапалы болады. Ал білімі студент білімнің биік шыңына педагогикалық іс-тәжірибесі арқылы жетеді. Ол үш не он жылдықтар арасын қамтуы мүмкін. Сонымен қатар өзінің мамандығы бойынша негізгі ісәрекет құралын өте жақсы меңгерген студент, келешекте өте жақсы педагог болады. Ал көбіне маман иесі өзінің мамандығы бойынша негізгі ісәрекет құралын студент кезінде жете меңгермегендіктен білім берген студенттердің білім сапасы төмен болады. Студенттердің көбі білімді меңгермей жатса оқытушы өзінен кемшілік іздеп табу керек те, оны жоюға тырысу керек.

Оқытушы әр индивидтің шығармашылықта еңбек етуіне жол ашып береді. Дизайын жүйесін қабылдау жолдары бойынша дизайн теориясын оқып тірек схемалармен білімін бекітсе практика сабақтарда нобайлар жасауда көп көмек алады. Ең негізгі неден бастау екерек екенін білу қажет.

Жүйелі білім беру барысында кері байланысты тірек жобаны пайдалану негізінде іске асырылғанын көп жылдарғы тәжірибелік эксперименттің аясында білдік. Сыни тұрғыдан ойлау өте қажет деп санау керек. Берілген 2 суретте дизайнды технологияларда оқыту үдерісі [6]. Оқыту үдерісінің сипаты келесідей; өнер адамдарға өзін көбірек ашуға, өзін-өзі жүзеге асыруға, өзінің ішкі әлеміне – идеялары мен армандарының әлеміне енуге көмектеседі. Ол шындықтан сол күйінде бөлініп, мүлде басқа, қарама-қарсы әлемге енуге көмектеседі. Сондықтан да өнердің адам өміріндегі алатын орны баға жетпес. Философия-Адам өмірі тек материалдық емес, рухани игіліктерден де тұрады. Өнер арқылы ғана ол ішкі дамуға, белгісізді түсінуге, көптеген жаңа нәрселерді ашуға қабілетті. Қазіргі адам өмірінде өнер, менің ойымша, маңызды рөл атқарады. Біз ақпараттық технологиялар ғасырында өмір сүріп жатырмыз. Дүние қарқынды дамып келеді, ал адам құрылған қарқынмен өмір сүруі, қоғамда сұранысқа ие болуға асығуы, «заман көшіне ілесу» керек. Тек өнер ғана адамдарға жердегі барлық нәрседен, күнделікті өмірден құтылуға, әбігер мен жағымсыздықты ұмытуға көмектеседі. Психологиядағы өнер- өнер психологиясы көркемдік қызметтің барлық түрлерінің ең жалпы заңдылықтарын белгілеуге, адам жасаушы тұлғасының қалыптасу механизмдерін ашуға, өнердің адамға әсер етуінің әртүрлі формаларын талдауға шақырылады. Педагогикалық өнер-педагогикалық іс-әрекет – адамдар арасындағы рухани және практикалық тәжірибені беруде туындайтын қарым-қатынастарды қамтамасыз ететін қызмет. Педагогикалық іс-әрекет екі түрден тұрады: ғылыми және практикалық.

№ 2 сурет. Дизайнды технологияларда оқыту үдерісі

Көркемдік дизайн (дизайн) өнеркәсіп өнімдерінің сапасын қамтамасыз ететін әдіс ретінде кеңінен дамыған.

Дизайн – объективті дүниені жобалау әрекетінің түрі. Жобалаудың негізгі міндеті – объектілерді орналастыру, оларды өңдеуді жеңіл және ыңғайлы ету, машиналарды басқаруды жеңілдету, әдемірек, эстетикалық әсер ететін ортаны ұйымдастыру. Осыған байланысты өнеркәсіптік өндіріс жүйесінде суретші-дизайнер-дизайнер тұлғасы

алдыңғы орынға шығады. Суретші-дизайнердің міндеті - өнімді, жұмыста, күнделікті өмірде адамды қоршап тұрған бүкіл қоршаған ортаның перспективалы, ғылыми негізделген конструкцияларын алдын ала әзірлеу. Курс құрылымы. Курстың мақсаты мен міндеттері. Жобалау теориясындағы зерттеу пәні және зерттеу әдістері. Отандық және шетелдік аналогтарға шолу. Қолданыстағы формалар мен құрылымдарды көркемдік-құрылымдық талдау. Өнер түрлері және олардың дизайнмен байланысы. Дизайнның екі жақты сипаты, көркемдік-бейнелі және утилитарлық практикалық, дизайнның қалыптасуында факторлардың екі тобын алдын ала анықтайды. Мақсатына сәйкес және гетерогенді элементтерді визуалды жүйеге жинау мақсатында. Ол үшін арнайы дизайн құралдары мен әдістері қолданылады: композициялық бағытталған пішіндеу, жалпы түс схемасы, бір стиль және т.б. Бір жағынан, әр түрлі бұйымдарға ортақ материалдар мен дизайн әдістері, екінші жағынан дизайнның әрбір түрі, әдетте, қалыптастыру әдістерінің өзіндік жиынтығына сәйкес келеді. Ал графикалық дизайнда бұл ең алдымен жазықтықтағы дақтардың, қаріптердің және басқа кескіндердің композициясы, өнеркәсіптік дизайнда - үштіктің жақын сипаттамаларын пайдалану. - өлшемді форма, текстураның бірдей түрлері, жобалау құралында – кеңістіктік композициялардың заңдылықтарын экологиялық тұтастың архитектуралық және пәндік компоненттеріне қолдану. Жүйелік жобалау міндеттерінің мәні мен мазмұны жобалау қызметінің үш негізгі түрі: графикалық дизайн, өнеркәсіптік дизайн және экологиялық дизайнның теориясы мен тәжірибесінде барынша толық көрсетілген. Олардың әрқайсысының өзіндік мәселелері, шешу жолдары, өз мақсаты бар. Мысалы, графика ақпарат беру, бізді қоршаған шындықты безендіруге арналған. Екіншісі, өндірістік, өнеркәсіптік, өмірлік процесті, әрекеттің әрбір түрін оған қажетті құрылғылармен және заттармен жабдықтауға ұмтылады. Үшіншісі, қоршаған орта, әлемді реттеп, оны субъектілік-кеңістіктік тұтастыққа айналдыруы керек, онда өмір сүруге, жұмыс істеуге, ойлауға және демалуға ыңғайлы және денсаулыққа пайдалылығы.

Дизайнда сіз тек ұстануыңыз керек ережелер жиынтығы бар. Бұл дизайн принциптері - затқа қажетті қасиеттер жиынтығы. Егер сіз бір сапаны алып тастасаңыз, онда тақырып «болуын тоқтатады». Гармония. 2 өлшемді біріктіретін нысан үйлесімді көрінеді, екінші принцип – бұл «сұлулық» және «ыңғайлылық». Ең алдымен адам (сатып алушы) затқа қандай талаптар қояды. Ол пайдалылық, функционалдылық, ыңғайлылық, арзандық, әдемілік, экологиялық тазалық сияқты.

Эстетикалық принцип. Ең алдымен сұлулық, композициядағы мәнерлілік. Зат пен адамның өлшемі табылған кезде: адамның биологиялық және әлеуметтік қасиеттері, оның қажеттіліктері ескеріледі және бұл қажеттіліктерді қанағаттандыру мүмкіндіктері ойластырылады.

Функционалды жетілдіру. Инженерлік принцип – жұмыс принципі, техникалық шарттарды білу, заттардың мінсіз функционалды әлемін құру. Утилита. Элементтің сенімділігі, беріктігі, оның пайдаланушымен психологиялық үйлесімділігі. Функционалдылығы: сенімділік, ақаусыз жұмыс істеу, ұзақ мерзімділік, әмбебаптық, пайдаланудың қарапайымдылығы.

Эргономика. Ең алдымен – ыңғайлылық (заттың адамға бейімделуі). Эргономикалық принцип - ыңғайлылық мәселесі. Эргономика – жұмыс істейтін адамның функционалдық ерекшеліктері туралы ғылым. Анатомиялық, физиологиялық, психикалық ерекшеліктері бойынша.

Жобалаудың социологиялық принципі. Пайдалы өнімді жасау мақсатында әлеуметтік қажеттіліктерді есепке алу. Және бұл параметрлерді ескере отырып, әлеуетті сатып алушыда қажеттілік сезімін тудыратын затты жасау қажет.

Экономикалық принцип. Шығындар есебі. Тиімділік – қоғамдық еңбекті үнемдеу. Экономикалық мақсаттылық.

Экология. Тиімділік – табиғатты қорғау. экологиялық өнімдер. Биотикалық жүйелер (өсімдіктер, жануарлар), абиотикалық жүйелер (жер, су).

Зерттеулер нәтижесінде қазақ мәдениетінің ерекшеліктерін ұтымды қолдану арқылы эмоционалды әсерлі, әрі функционалды дизайн өнімдерін жасау мүмкіндігі дәлелденеді. Мысалы, жүрек пен ми арасындағы байланыс арқылы визуалды элементтердің маңызды рөлі аталып өтеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақ мәдениетін әлемдік аренада таныту үшін этнодизайн саласы ұлттық кодты айқындап, мәдени құндылықтарды заманауи әдістер арқылы әлемге ұсыну қажеттілігі баса айтылады. Біз ұсынып отырған анықтамасы: Ұлттық код дегеніміз, яғни идентификациясы Қазақтың бай табиғатынан және жүректің сенсорлық невриттері туралы соңғы ғылыми жаңалықтардан алынған этникалық дизайн дәстүр мен заманауи білімді біріктіретін инновациялық бағыт. Жүректің нейрофизиологиясындағы ашылулар оның қабылдауда, есте сақтауда және эмоцияда маңызды рөлін көрінісі Ұлттық код, бұл әсіресе терең эмоционалды реакцияларды тудырған этнодизайндық объектілерді жасау. Ұлттық код идентификациясы- жүрек пен мидың кезінде визуалды ойлаудың маңызды ролі. Ұлттық код бұл қазақ мәдениетін әлемдік аренада танытудағы шығармашылық саласы.

ПАЙДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. https://lahtaclinic.ru/uptodate/can-the-heart-feel/
2. https://www.google.com/search
3. Definition of aesthetic Архивная копия от 30 декабря 2016 на Wayback Machine from the Online Etymology Dictionary
4. Guyer, Paul. Values of Beauty - Historical Essays in Aesthetics (англ.). — Cambridge University Press, 2005. — ISBN 0-521-60669-1.
5. N Wilson — Encyclopedia of Ancient Greece (p.20) Routledge, 31 Oct 2013 ISBN 1-136-78800-X [Retrieved 2015-05-12]
6. Құдабаева К.И., Айтмуханова Р.М."Дизайн теориясы мен әдіснамасы: оқулық /Алматы, Москва : EDP Hub (Идипи Хаб), Ай Пи Ар Медиа, 2024. — 514 с. — ISBN 978-5-4497-3732-8. — Текст : электронный // Цифровой образовательный ресурс IPR SMART : [сайт]. — URL: https://www.iprbookshop.ru/144115.html (дата обращения: 21.10.2024). — Режим доступа: для авторизир. Пользователей.

IRSTI 14.35.07

PhD, Zhazira Stambekova
Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITIES OF FUTURE SPECIALISTS BASED ON THE PROCREATE GRAPHICS PROGRAM

ABSTRACT

In the modern digitized era, illustrators and designers design graphic illustrations based on professional design programs. This is because the computer and the Internet have changed not only social relations, but also the production process. The Minister of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, Sayasat Nurbek, in his public lecture «Skills and competencies in the context of digital transformation», spoke about the advantages of digitalization of universities. This means that the development of the education sector, the turn of its dynamics to new changes, reflects a new milestone in the development of the country as a whole. As you know, the main problem of today is the introduction of innovative thinking and innovative activities, the basis of which is knowledge, new digital technologies, new thinking possibilities of human consciousness. Therefore, something is always being updated in digital art, and new technologies are emerging every day. Of course, this opens up new opportunities in improving the digital competence of future fine art teachers.

KEYWORDS: innovation, innovative activity, Procreate graphics program, skills

PhD, Жазира Стамбекова
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

РАЗВИТИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ НА ОСНОВЕ ГРАФИЧЕСКОЙ ПРОГРАММЫ PROCREATE

АННОТАЦИЯ

В современную оцифрованную эпоху иллюстраторы и дизайнеры проектируют графические иллюстрации на основе профессиональных дизайнерских программ. Это потому, что компьютер и интернет изменили не только социальные отношения, но и производственный процесс. Министр науки и высшего образования РК Саясат Нурбек в своей публичной лекции «Навыки и компетенции в условиях цифровой трансформации» рассказал о преимуществах цифровизации вузов. Это означает, что развитие сферы образования, поворот ее динамики к новым изменениям, отражает новую веху в развитии страны в целом. Как известно, главной проблемой сегодняшнего дня является внедрение инновационного мышления и инновационной деятельности, основой которой являются знания, новые цифровые технологии, новые возможности мышления человеческого сознания. Поэтому в цифровом искусстве всегда что-то обновляется, и с каждым днем появляются новые технологии. Конечно, это открывает новые возможности в повышении цифровой компетентности будущих педагогов изобразительного искусства.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инновации, инновационная деятельность, графическая программа Procreate, навыки

PhD, Жазира Стамбекова
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, (Алматы, Қазақстан)

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘРЕКЕТІН PROCREATE ГРАФИКАЛЫҚ БАҒДАРЛАМАСЫ НЕГІЗІНДЕ ДАМЫТУ

АҢДАТПА

Қазіргі цифрландырылған заманда иллюстраторлар мен дизайнерлер графикалық иллюстрацияны кәсіби дизайндық бағдарламалар негізінде жобалауда. Себебі, компьютер мен ғаламтор әлеуметтік қарым-қатынасты ғана емес, өндіріс процесін де өзгертті. ҚР Ғылым және жоғары білім министрі Саясат Нұрбектің «Цифрлық трансформация жағдайындағы дағдылар мен құзыреттер» атты көпшілікке арналған дәрісінде ЖОО цифрландырудың артықшылықтарын баяндаған. Бұл дегеніміз, білім беру саласының дами түсуі, оның динамикасының жаңа өзгерістерге бетбұрыс жасауы, еліміздің тұтас дамуындағы жаңа белестің көрініс табуын көрсетеді. Жаңа белестің негізі білімнің, жаңа цифрлық технологиялардың, адамзат санасының жаңаша ойлау мүмкіндіктерінің тізгіні болатын инновациялық ойлау мен инновациялық әрекеттің қолданысқа түсуі бүгінгі күннің басты мәселесі екені белгілі. Сондықтан цифрлық өнерде әрдайым бір нәрсе жаңартылып, күн сайын жаңа технологиялар пайда болуда. Әрине, бұл болашақ бейнелеу өнері педагогтерінің цифрлық құзыреттілігін арттыруда жаңа мүмкіндіктерді ашады.

КІЛТТІК СӨЗДЕР: инновация, инновациялық әрекет, procreate графикалық бағдарламасы, дағдылар

BASIC PROVISIONS

In a Message to the People of Kazakhstan dated September 1, 2023, Head of State Kassym-Jomart Tokayev noted the need for further improvement of work on maximum digitalization – one of the main factors of competitiveness in the modern world. In addition, «the education system needs energetic and qualified specialists. Universities are obliged to be responsible for the high–quality training of specialists». In his speech, the head of state noted: «The development of science is our most important priority... In general, the country's educational and scientific sectors face a difficult task. It is not only time, but also the ability to always go one step ahead and offer the latest news», he said, stressing the importance of preparing for innovation. This suggests that there are information technologies and a replacement for the realities of the modern innovation process, innovation activity. After all, it is known that a person who has worked with a new technology is not an innovator, the main problem lies in mastering the skills of innovative thinking by specialists, in forming the skills of innovative action.

INTRODUCTION

Minister of Science and higher education of the Republic of Kazakhstan Sayasat Nurbek in a public lecture «Skills and competencies in the context of digital transformation» outlined the advantages of digitalization of universities. This means that the development of the education sector, the transition of its dynamics to new changes, reflects a new milestone in the entire development of our country. It is known that the main problem today is the introduction of innovative thinking and innovative activity, the basis of which is knowledge, new digital technologies, and the ability of the human mind to think in a new way.

The direction of improving the quality of education in the country will ensure the integration of the innovation process at all levels of Education. Innovative processes in the field of education are directly related to the special preparation of future teachers for innovative activities, which are being prepared at the University. This is a bright factor that shows that the innovation process in the field of education depends on the interconnectedness of all its levels. The education sector, responding to the modern needs of society and the labor market, allows each Specialist, each teacher in the field of pedagogy to quickly and in a timely manner adapt to modern socio-economic realities. This opportunity itself is an important condition for the successful and sustainable development of each teacher, teacher and the entire educational sphere as a whole.

As a result of the demographic growth in the country, the demand for quality education has increased day by day. The shortage of places in domestic universities and general education schools is not decreasing. In this context, the effectiveness of digital technologies and the advantages of suitable learning platforms in the education system are particularly important. Today, many centers of additional education are widely using digital learning platforms. This, in

turn, is beneficial for both students and parents and teachers. First, the student receives education at a convenient time for him. Secondly, the student develops digital literacy and IT skills. One of them is the Procreate graphics program. It is obvious that this graphic program will become an indispensable tool for the future teacher in preparing various tasks in his professional activities. With the help of the Procreate graphics program, it is designed to draw images of any direction, create animated videos and graphic works in 2D format. This, in turn, will help the future teacher prepare a variety of didactic tasks for conducting classes, develop students' creative qualities, and increase their interest in the subject of Fine Arts.

RESEARCH MATERIALS AND METHODS

Many valuable new directions implemented in the process of training future teachers in higher education institutions, as well as intellectual, innovative, didactic, IT-literacy in this system, the content of Education, which is considered potential values, will serve as reliable criteria for the possibility of special training of future teachers for innovative activity in higher education and its quality organization. It is obvious that tomorrow, when we go to school, the field of life practice will also be recognized by the quality of education of future teachers.

To date, the lack of a special study of the skills of future Fine Arts teachers to innovative activity on the basis of the Procreate graphic program and the lack of consolidation of work in this direction in higher educational institutions lead to the fact that when entering school, a full-fledged specialist in education focused on innovative activity is not formed.

It should be noted that this issue is relevant not only for universities, but also for general secondary schools. In connection with this, it is known that many misunderstandings arise. The curricula presented in the updated content of education are innovative derivatives, technologies aimed at education with a direction based on an innovative system. And it is known that specialists with higher pedagogical education are not specially trained for innovative activities, so they begin to implement the updated school curriculum with a traditional methodological system. In connection with this, on the basis of the Procreate graphic program, the relevance of special training of future teachers of Fine Arts in innovative activities, systematization of its theoretical and methodological approaches and the definition of a special methodological and technological system developed based on it is revealed.

Most of the theoretical and practical research on the problem of preparing a future teacher for innovative activity implies that the theory of innovation has been formed, and within the framework of this theory there are various points of view and conclusions. Actions in education are the basis for the fact that the theory of innovation is formed in several directions. At the same time, the process of training teachers in modern times of wide development of information and digital technology requires daily development and improvement [1]. Since the issue of teacher training has always been one of the most relevant topics, this issue has been considered in detail by scientists. In this regard, we will focus on the pedagogical and philosophical views of scientists on the importance of teacher training.

The Russian scientist S. T. Shatsky, who conducted a lot of research in the direction of Education, considered it necessary to conduct teacher training in the process of organizing their practical work. The scientist proposed the position of the first foundation of pedagogical experience and pedagogical experience at a new level, a new theoretical interpretation of the material adopted, the final theoretical course on generalization and understanding of practical experience, collected on the basis of the examination of observed data and phenomena in the teaching of future primary school teachers [2].

A. S. Makarenko comprehensively considered the issue of training primary school teachers. The teacher-scientist noted the importance of pedagogical skills in the activities of the teacher, ways to master them [3].

Scientists who have contributed to the development of various aspects of the training of future teachers indicate ways to increase the methodological, theoretical and practical level of classes conducted for university students, the conditions for achieving unity and consistency of general pedagogical training of students. The diversity of teacher training means the importance

of this process, and due to its specifics, we would like to focus on the main ones. The problem of preparing future teachers for professional activity was studied in the domestic scientific literature, the preparation of teachers for the system of value orientation of the personality G. K. Nurgalieva [4]; didactic training of future teachers T. S. Sabyrov [5]; the subject nature of pedagogical activity and communication was considered by H. T. Sheryazdanova [6], the formation of professional competence of Future Teachers B. T. Kenzhebekov [7], etc.

The problems of preparing future specialists for creative activity in the country are reflected in the works of scientists B. A. Abdikarimov [8], V. V. Egorov [9], K. B. Zharykbayev [10], S. V. Illarionov [11], Z. A. Isaeva [12], M. M. Mukanov [13], G. zh.Menlibekova [14], A. P. Seiteshev [15] and others. In the works of these authors, they clarified the structure, content and essence of creative activity through methods and methods of implementation in the educational process.

To ensure the effectiveness and accessibility of training future teachers, there is a need to introduce innovative technologies and information digital technologies into the educational process. This, in turn, involves the development of cognitive interests of students in the educational process. Higher education institutions in the country began to move to the world education system. The University uses various innovative methods to train qualified specialists who will increase the competitiveness of Kazakhstan. The program «academic mobility» is being implemented in a number of universities in the country. Innovations in the training of future teachers are also considered as the main mechanism of the above direction, such as the development of a system of multi-stage educational grants for higher education, obtaining double diplomas, the creation of a system of specialized educational institutions of Applied education taking into account regional specialties, the modernization of teaching methods, the development of online training systems.

According to N. N. Nurakhmetov, one of the first scientists to consider innovation in the field of Kazakhstan's pedagogy, the innovation process (trend) is a phenomenon determined by the creation, management, use and dissemination of innovations in educational organizations [16]. Recognizing innovation as closely related to the content of education, methodology, technology, organization of educational work, management of the school system, the scientist proposes the following classification of innovation: a separate type of innovation, a modular type of innovation, a systematic type of innovation. For our part, we add to this classification of the scientist – the implementation of each of these types of innovation will directly depend on innovative activity.

In her work, taubaeva sh.t. defines pedagogical innovation as the doctrine of the creation of pedagogical innovations, their evaluation, as well as the assimilation by the pedagogical community of these innovations and their use and application in pedagogical practice [17]. According to the scientist, this definition of pedagogical innovation is distinguished by its new nature, because here the creation, assimilation and application of pedagogical innovation is determined in unity. We add this opinion of the scientist, that is, the opinion of considering the development, development and application of the pedagogical innovation process in unity.

K. Kabdykayrovich's identification of methodological positions that increase the effectiveness of the use of innovative technologies can be considered as complementary to didactics [18].

The work of zh.a. Karayev, who studied the theoretical and technological foundations of the technology of level learning, was a great innovation that led to the Kazakh education system in his time. The technology of level-based learning, which led teachers from the traditional Soviet system of teaching to innovation and innovation in education at a new pace, brought the didactic relationship between teacher and student to a new look. Communication between the teacher and the student, feedback, adaptation of tasks to the cognitive level of students, in the end, showed that Kazakhstan didactics has reached a new level [19].

Domestic scientist Zhumabaeva A. E. gives the term «innovation» the meaning of «innovation». And the novelty is a tool, considering that the update is the process of mastering this tool. The innovation process is a comprehensive action that introduces innovation, creates conditions for application. At the same time, it was noted that the innovative learning system

directly contributes to the development of individual abilities, special capabilities, as well as independent creative search of students [21].

We consider the innovative activity of future teachers of Fine Arts, which is the basis of our research work, as a means of training on the basis of the Procreate graphic program. In this regard, we decided to give a description of this program. Procreate is a pixel graphics application created for digital drawing, coloring, illustration and animation. The app is designed with the iPad's artistic capabilities in mind, and for many artists who rely on Procreate, the convenience of the apps, especially when used in conjunction with Apple Pencil, gives the process the impression of creating drawings on paper. High sense, combined with portability, functionality and simple integration with existing workflows, continues to be widely used even among experienced commercial and professional artists. Procreate is a digital application whose interface is very intuitive and easy to use and consists of a complete set of artist tools. In addition, the program consists of a quality work leaflet and 136 different brushes, a convenient interface in the choice of colors, endless layers.

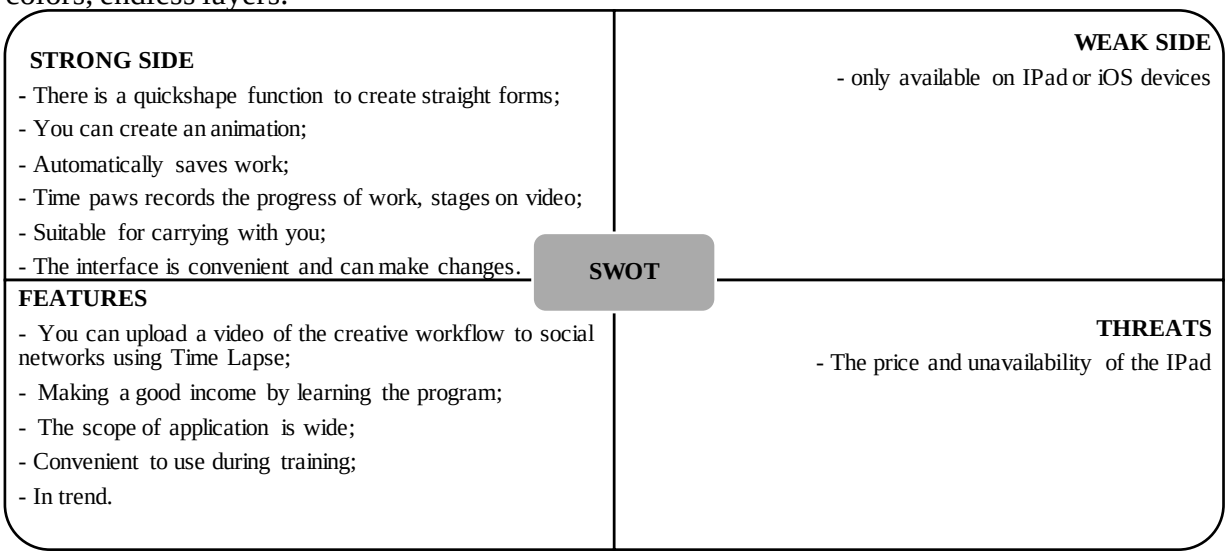

Figure 1. SWOT analysis for Procreate

Any program has features, strengths, and weaknesses (Fig.1). The first and most important thing is mobility (mobility). Since Procreate is an iPad app, you can take your device with you everywhere. This way it is convenient to work in any place. The second thing to note is a convenient, intuitive interface and easy control of inputs. There is no need to look for the shutdown, rollback button or remember the keyboard shortcut: just press the screen with two fingers. Minimum icons-bring maximum features. In the settings, you can edit brightness, contrast, sharpness and other basic things to create outstanding illustrations, or change the overall color scheme of the picture. In addition, during the drawing process, it has the ability to change the canvas to the size of the picture and record the drawing process on video using Procraete Automatic Time Lapse. The most important function of Procreate is: high image quality and accurate color delivery [22].

No, even the most professional and good program can do without flaws. The most important and only drawback of Procreate is that since the program is only supported on iOS, first of all it is necessary to have an iPad or iPhone. May not be affordable in terms of price. But, given the opportunities provided and the strong points of the program, its weak point can be solved.

Some of the most popular materials shared on social networks are slow – moving videos about the work processes of artists, illustrators, a long video accompanied by a voice describing the techniques used by the artist, or short edited clips synchronized with music. In principle, such images turn visual art into perfomance. Slow motion videos are made public on Instagram, Twitter, TikTok, and YouTube, most of which have an average of tens of thousands of views. In addition to the ability to save layers, which has been a standard function of many drawing programs for

decades, Procreate allows you to create a work by capturing the frame image and process of the drawing process. Slow motion allows viewers to observe the artist's brushstrokes, including parts that have been reshaped, repainted, or completely removed. It is worth noting that the built-in Screen Recording feature records only what is drawn on the canvas, and not the entire user interface of the program. When stop notes are available, they can complement the information that provides the viewer with layers that allow them to contextualize the artist's workflow and the techniques used in creating the work.

Procreate time lapse offered the ability to capture the drawing process in Version 3, released in November 2015. This feature is included in Procreate, but performers have the ability to disable slow motion recording. Slow recordings are included in the Procreate file, but can be exported as a 30-second video or «full-length». Users have the ability to watch videos in the app by adjusting the playback speed [23].

Procreate Dreams is designed for the same purpose as the award-winning Procreate digital painting app, which means it is designed for both beginners and professional animators. «This program helps both professionals and beginners get creative, allowing them to fully immerse themselves in the process of working and fall in love with their craft again», commented Claire D'este, Product Director of Procreate Dreams recently [24].

According to illustrator Irina Rudakova: «This application is suitable for those who are ready to invest first, and then enjoy drawing. Or for those who have an iPad in hand and have been hesitant to work on Procreate for a long time. It is also convenient to draw at any point, without carrying a book of paints and sketches with any «tools». Convenience is the main feature of Procreate, which is suitable for both beginners and professionals. I think such a program is worth the extra money» [25].

Liz Kobler Brown in her author's book «Creating manuscripts using Procreate on the iPad» States: «after a lot of research on the most convenient technology for developing and using software, it was decided to buy and use Procreate on the iPad in children's book illustration. Procreate made it possible to scan physical thumbnails and translate them into digital form for further processing and coloring. The Procreate app allows the artist to work in layers and use repetitive experiences to quickly add ready-made characters to other pages of the book. The Procreate application is widely used by professional illustrators and meets the needs of the modern final product. The possibility of using Adobe Illustrator was considered, but it was much more expensive and less convenient for inexperienced users» [26].

So, for artists and illustrators, drawing with Procreate on a graphics tablet promotes the possibility of realizing the skills of an academic school and taking advantage of computer graphics:

1. *Mobility*. The ability to quickly create sketches for sending to the customer and the convenience of taking them with you in any place;
2. *Multifunctionality*. The ability not only to draw, but also to automatically record the workflow on video, you can independently make changes to the program setting and interface;
3. *Quality*. The interface is easy to use and allows you to perform high-quality effects of oil paint, watercolors, various graphic materials such as charcoal, pastels, sangina and others in electronic form. The format of the uploaded works is high-quality and rich in color;
4. *Modernity*. Has the necessary materials and interface to perform illustrations in the current trend. Animation, execution of a 3D model, a color scheme, a set of brushes provide ample opportunities for the effective design of modern graphic illustration.

From this we can see that the Procreate graphics program was distinguished by mobility, multifunctionality, quality and modernity, demonstrating its effectiveness in comparison with other professional graphics programs.

The results of the study discuss it. The main goal of the practical part of the research work was to identify students ' interest in the professional design program «Procreate» by taking a survey. To conduct an assessment of the study, an author's questionnaire was developed. We decided to divide the survey into 2 stages.

The survey included students of the Department of art education and design of the Abai Kazakh National Pedagogical University, Faculty of Arts. For the survey, the Google Forms platform application was used via WhatsApp and Telegram networks.

In order to assess what professional graphic programs are most often used by Future fine arts specialists in their production and at what level it is necessary to introduce new technologies into the curriculum, students were asked 2 types of questionnaires «the level of use of professional graphic programs by students of Fine Arts» and «the need to introduce drawing in modern professional graphic programs into the educational program». In the first survey, the effectiveness of traditional drawing in general and drawing in professional graphics programs was determined. And in the second survey, it was to determine the interest and need of students in the Professional Graphics Program Procreate.

In total, more than 80 students took part in the survey, taking into account the Kazakh and Russian groups together, as can be seen from Table 1. 45.2% of them are students of the specialty «graphic design», 54.9% cover other specialties of Design: «Fine Arts. Painting» (19.4%), «architectural design» (19.4%), and «Fine Art. Graphics» (16.1%).

Table – 1

Students of the Department of art education and Design who took part in the survey

«Graphic design»	45,2%
«Visual arts. Painting»	19,4%
«Architectural design»	19,4%
«Visual arts. Graphics»	16,1%

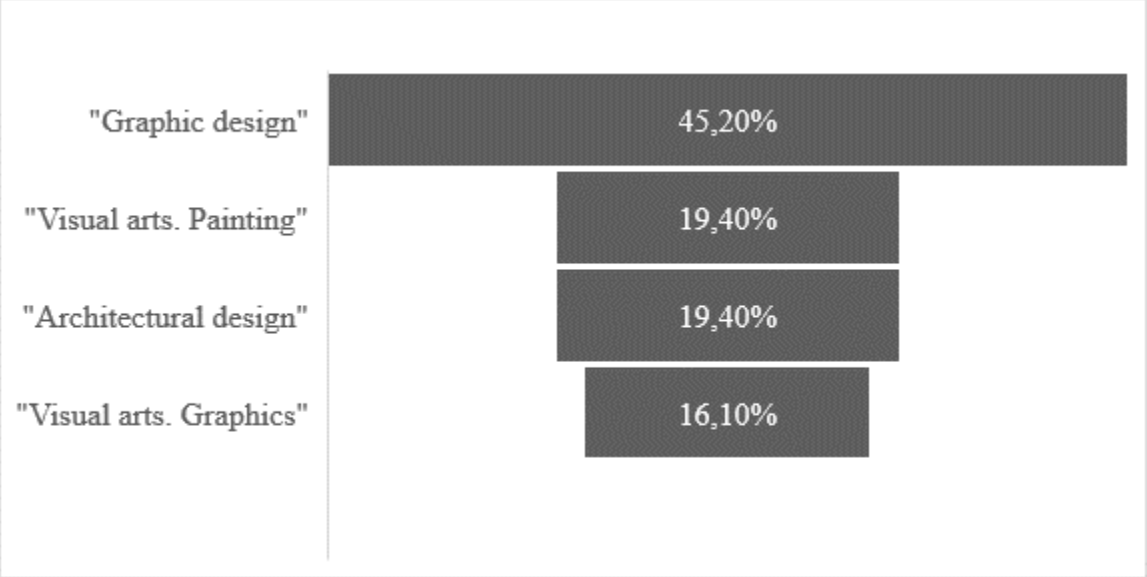

Figure 2. Number of participants in the survey from the Department of art education and design

After conducting this survey with students, the results were analyzed as follows and conclusions were made based on the data obtained.

The purpose of the questionnaire № 1 «The level of use of professional design programs by students of the Specialty Fine Arts» is to determine the effectiveness of traditional drawing and drawing in professional design programs. Students were asked questions specified in table 2.

Table – 2

Survey questions №1

An instrument often used by students in their work	Traditional (pen, paper, pencil, etc.)	62,9%
	Computer	42,9%

	Tablet, stylus	42,9%
The importance of professional design programs	5 (very important)	80%
	4 (important)	8,6%
	3 (not very important)	8,6%
	2 (it doesn't matter)	2,9%
	1 (it doesn't matter at all)	0%
Professional design program, often used by students in their work	Adobe Photoshop,Illustrator, Indesign т.б	34,3%
	3Dmax	2,9%
	Corel DRAW	31,4%
	Procreate, SketchPad	14,3%
	Other programs	17,1%

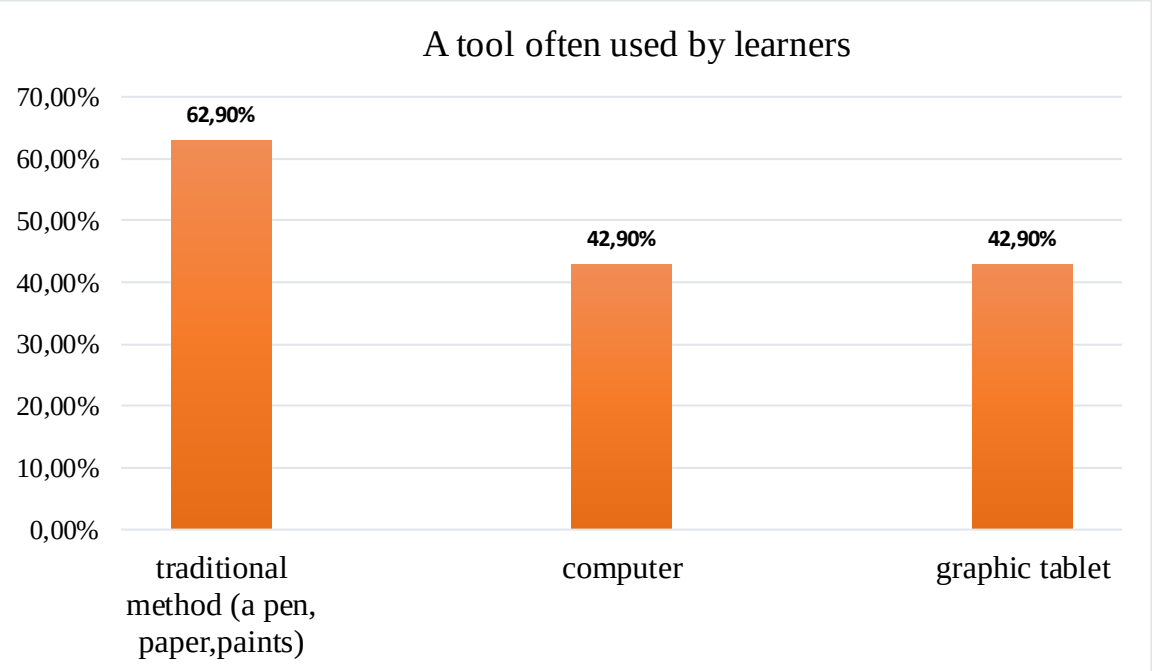

Figure 3. Tools that we often use in drawing

It is known that the vast majority of students resort to the traditional help of a pen and paper in the process of drawing. But today, thanks to the development of technology, it has become much more affordable and convenient to work in such things as computers and tablets. It should be noted that the number of people who draw with a tablet and stylus, as well as with a computer, shows the highest result (fig.3). This means that the scope of application of various technologies in drawing is expanding.

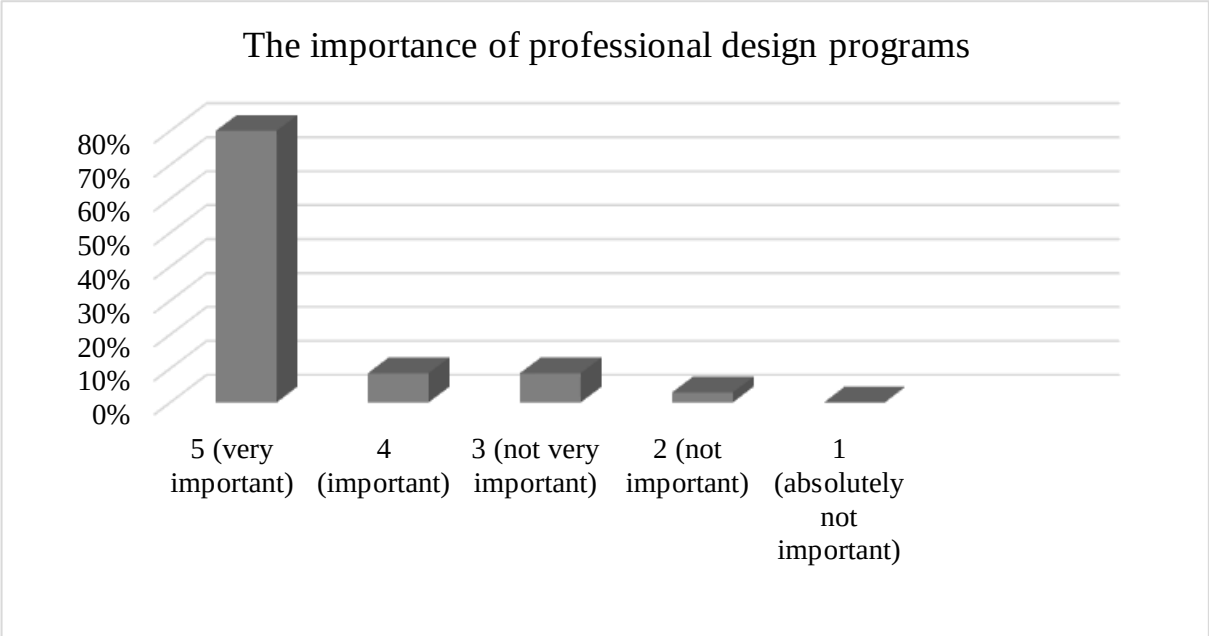

Figure 4. Professional design programs for students Importance

The importance of professional design programs for various specialties of the Department of art education and design was covered in a survey. According to the indicator, the vast majority meant that professional graphics programs are very important. It is also important that professional design programs in general are accessible and convenient (figure 4).

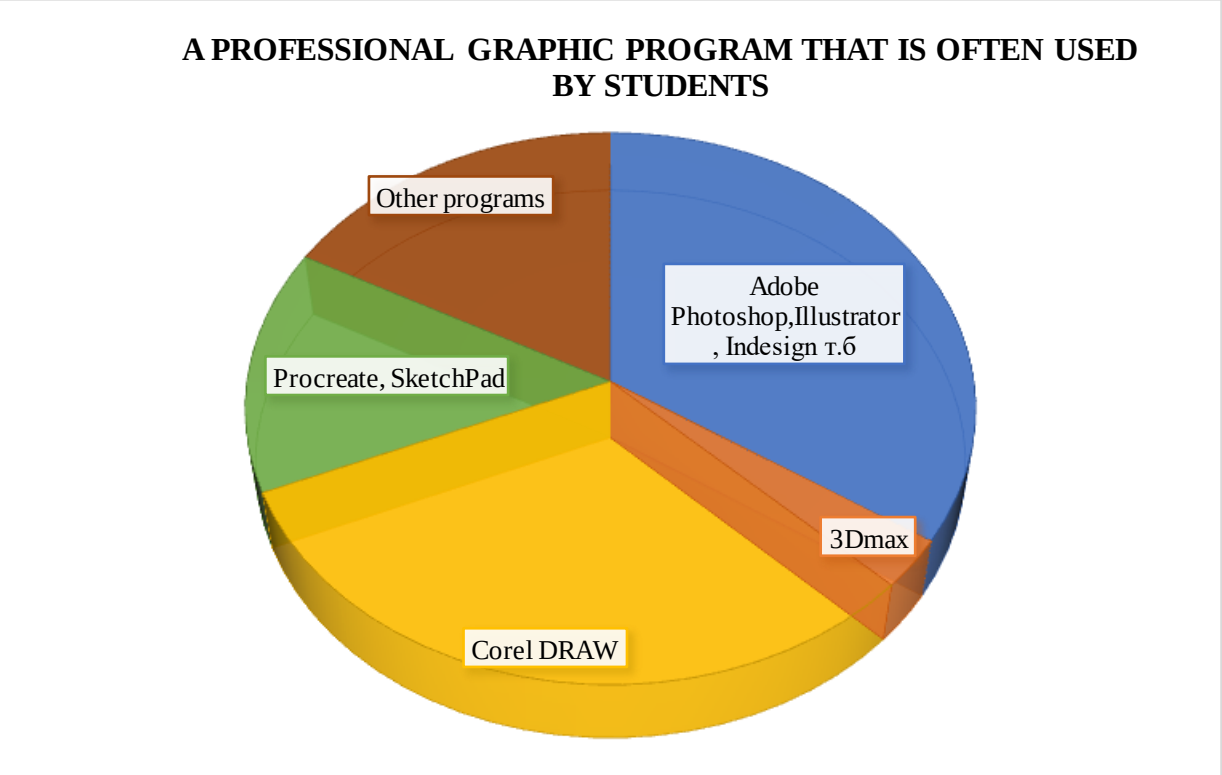

Figure 5. Frequently used graphics programs

There are not many professional graphic programs that are often used, creative, easy to use, with an extensive interface. Any artist, illustrator, designer will work in a program or application suitable for him. Questions were asked in the questionnaire in order to find out the professional

graphic program most often used by students. And it is known that the vast majority also draw Adobe programs and CorelDRAW. But Procreate shows the average level in modern programs that work on tablets, such as SketchPad, and IPad (figure 5). This means that these programs, which are gaining modern popularity, are in demand.

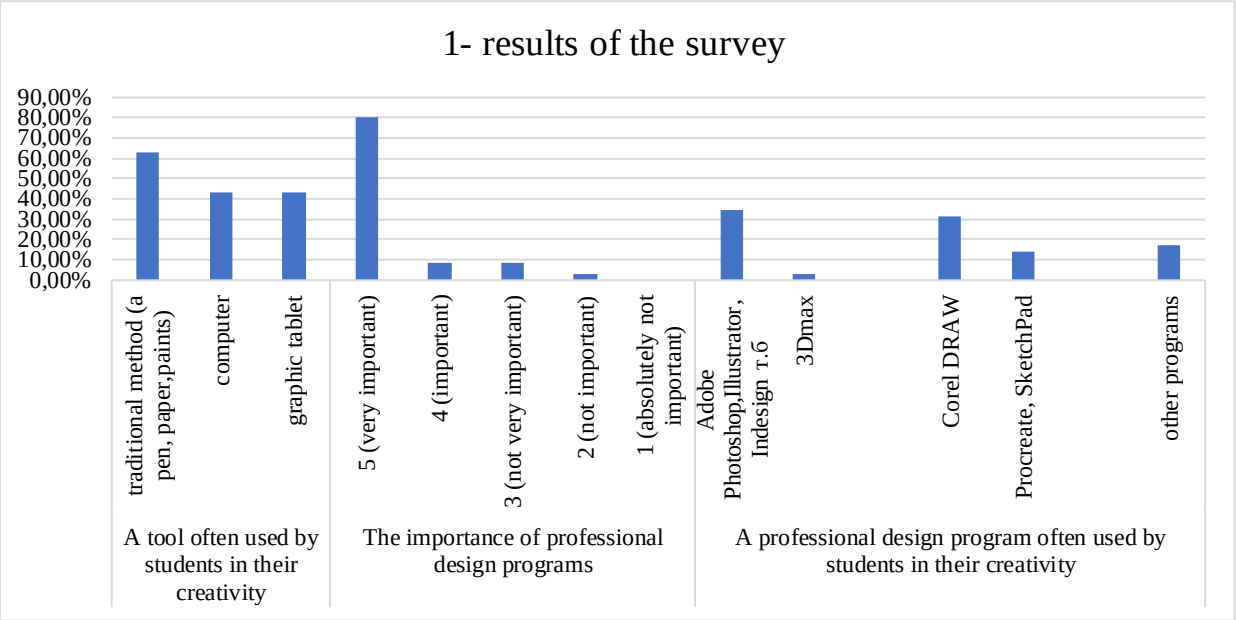

Figure 6. Survey results № 1

Based on the results of the survey № 1, 62.9% of students choose traditional ones (pen, paper, pencil, etc.) in their creativity (drawing,sketching,designing), 42.9% resort to the help of a computer and tablet, stylus. When evaluating the importance of professional design programs by 1-5, depending on each specialty, you can see that 80% is very important, 8.6% is not very important, and 2.9% is not important. Adobe Photoshop, Illustrator, Indesign (34.3%), Corel DRAW (31.4%), procreate, SketchPad (14.3%) and other programs for tablets and Ipad (17.1%) are the most commonly used professional design programs in their work (figure 6).

Survey №2 was taken to determine the level of use of professional design programs, including Procreate, by students with modern trending technologies, such as IPad and tablet, and to assess the need to introduce new technologies into the curriculum. During the analysis of the students ' response, the results shown in Table 4 were revealed.

Table – 3. **Survey questions №2**

Use of IPad or tablet by learners	Yes	32,3%
	No	29%
	I want to try drawing	38,7%
The opinion of educators about the effectiveness of working on an IPad or tablet	Suitable for carrying with you	82,5%
	Now in trend	21,1%
	It is convenient to download applications	31,6%
	Not effective	3,5%
Knowledge and application of Procreate	Yes I know and use	9,7%
	Yes, I only have a hearing	58,1%
	No I don't know	16,1%
	I want to know	16,1%
	Not interested	0%
	1 (I don't support it at all)	0%

Approach to the introduction of drawing on an IPad or tablet into the educational program	2 (do not support)	0%
	3 (moderately supported)	12,9%
	4 (support)	12,9%
	5 (I support at the highest level)	74,2%

According to the chart (figure 7), the number of respondents who used an IPad or tablet during the drawing process was 32.3%, while the number of non-users was 29%. And it is gratifying that 38.7% of students showed that they would like to try drawing on these devices in the future.

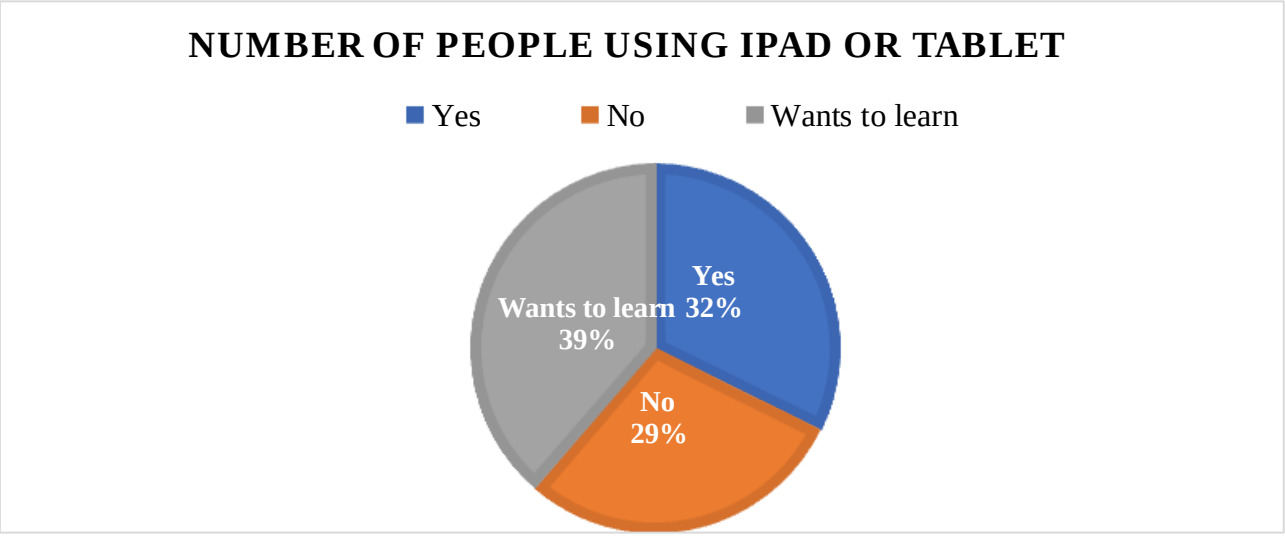

Figure 7. Number of people using digital devices

While the majority of students showed that the efficiency of working on an IPad or tablet is acceptable to carry with you (82.5%), 31.6% found it convenient to download applications and is currently in trend (21.1%), that is, in demand. In addition, according to the survey respondents, the IPad is suitable for working with details, saving time, making changes to work at any stage. And also expressed the opinion that the work can be downloaded quickly and efficiently (figure 8).

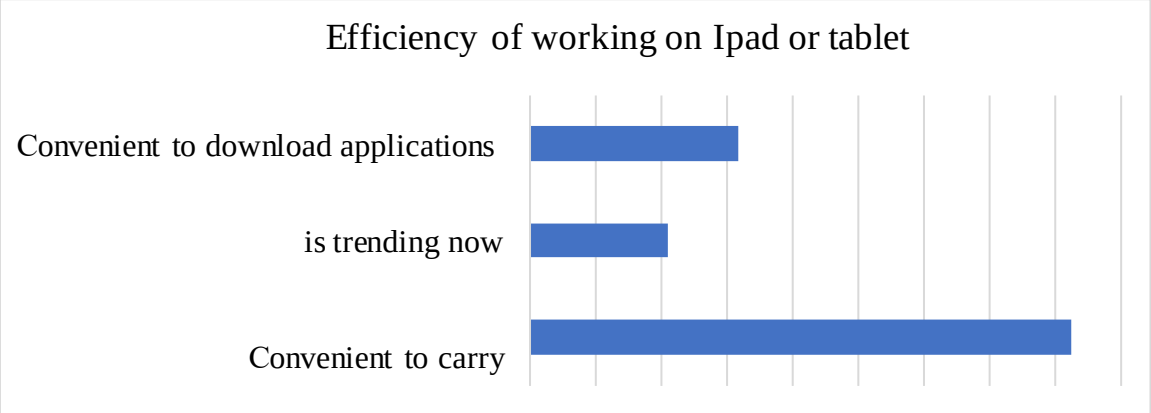

Figure 8. Efficiency of working on IPad or tablet

Now, with the development of modern technologies, there are more and more applications for working on devices. One of them is the Procreate application, which is used today by any illustrator, artist. The Procreate application is now gaining great popularity due to its availability and capabilities. Therefore, the survey asked questions to determine the number of students who know and use the Procreate application for drawing on the IPad, that is, a professional design program (figure 9). According to the results of the response of the respondents, the number of people who have heard about this application (58.1%) is very large, while the number of people who have used it in their work is only 9.7%. But the number of people who want to know about this application showed 16.1%. This means that students have heard a lot about the mentioned application and want to use this program in drawing in the future.

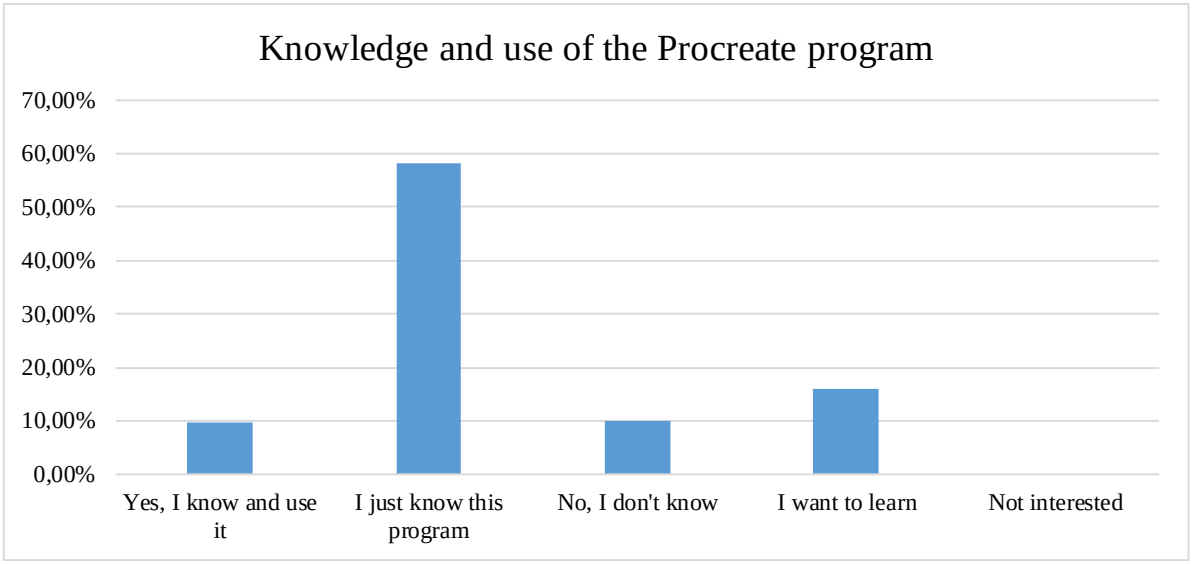

Figure 9. Number of people using the Procreate program

We would like the IPad to include a training course on drawing on said device in the educational program, taking into account the possibilities and efficiency of drawing through the Procreate application. Therefore, when studying the attitude of students to the introduction of drawing on an IPad or tablet, you can see that 74.2% support 5 points, that is, at the highest level. The average number of supporters (12.9%) and non-supporters at all (0%) showed a small indicator (figure 10).

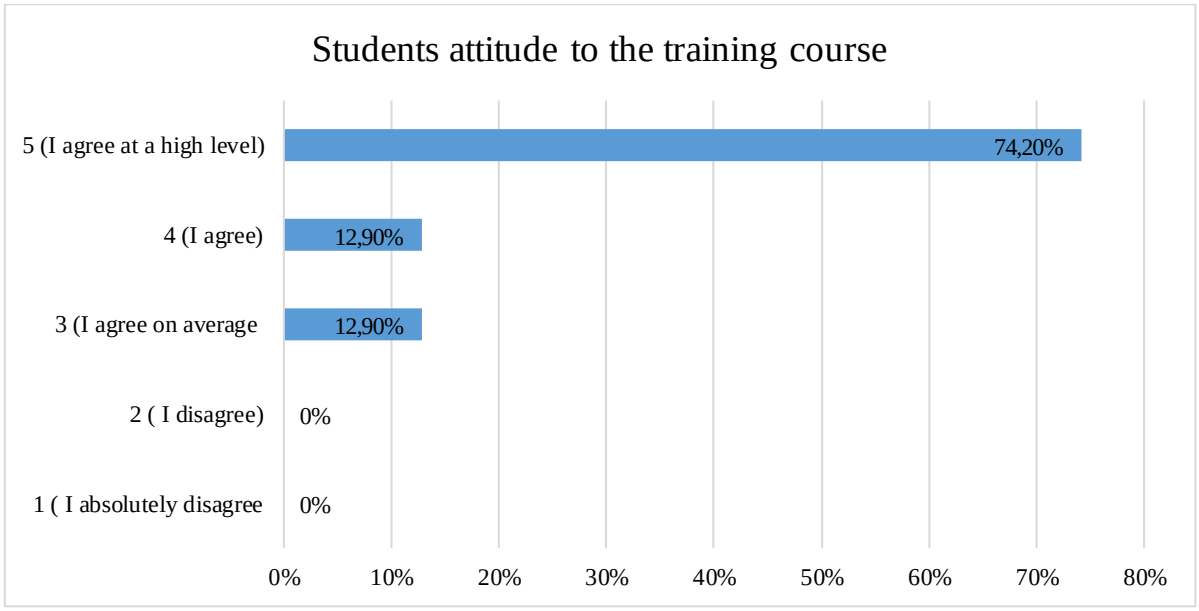

Figure 10 – Learners ' approach to implementing a training course on how to draw illustrations in Procreate

Summing up the survey, we determined the effectiveness of drawing on modern technologies, such as computers and tablets. And often learned the existing professional design programs. According to the results of the second survey, the fact that students are voluntarily mastering the Procreate program outside the classroom indicates their interest in this application. At the same time, the vast majority of students support the inclusion of drawing in the curriculum at the highest level. That is, you can clearly see the obvious need for a professional design program Procreate.

CONCLUSION. The theoretical and methodological foundations of accustoming future Fine Arts teachers to innovative activity on the basis of the Procreate graphic program are determined; a structural model of accustoming future Fine Arts teachers to innovative activity on the basis of the Procreate graphic program is developed, criteria and indicators, levels are determined; a methodology for accustoming future Fine Arts teachers to innovative activities based on the Procreate graphic program has been developed, a pedagogical experiment has been conducted, and as a result of the study, it is proposed to introduce effective approaches to the teaching process.

REFERENCES

1. Стамбекова Ж.К. Жаңартылған білім мазмұны жағдайында болашақ бастауыш сынып педагогтерін инновациялық әрекетке дайырлығының мәні // *Заманауи мектепке дейінгі білім беру: трансформация, даму векторлары.* Халықаралық онлайн-конференция материалдары. – Алматы: Қазақ ұлттық қыздар университеті, 2021. – Б. 356–360.
2. Щацкий С.Т. Педагогические сочинения: в 4 т. / сост. А.П. Кубарева, Д.С. Бершадская; под ред. И.А. Кайрова и др. – М.: Просвещение, Акад. пед. наук РСФСР, 1964. – Т. 2. – 476 с.
3. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: в 6 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 4. – С. 268–281.
4. Нургалиева Г.К. Психолого-педагогические основы системы ценностного ориентирования личности: дис. ... д-ра пед. наук. – Алматы, 1993. – 375 с.
5. Сабыров Д. Оқушылардың оқу белсенділігін арттыру жолдары. – Алматы: Мектеп, 1978. – 110 б.
6. Шеръязданова Х.Т. Психологические основы профессиональной подготовки педагогов и психологов дошкольного образования: автореф. ... д-ра психол. наук. – М., 1999. – 47 с.
7. Кенжебеков Б.Т. Формирование профессиональной компетентности будущих специалистов в системе высшей школы: дис. ... д-ра пед. наук. – 2005. – 405 с.
8. Сейтешев А.П., Абдикаримов Б.А. Научные основы профессионально-технической педагогики / под ред. С.Я. Батышева. – Алма-Ата: Казахпрофтехконтакт, 1993. – 431 с.
9. Егоров В.В. Информационные технологии в подготовке инженера-педагога. – Алматы: Ғылым, 1994. – 134 с.
10. Жарықбаев Қ.Б. Ұстаздық еткен жалықпас. Психология очерктері. – Алматы: Мектеп, 1987. – 88 б.
11. Илларионов С.В. Педагогические условия подготовки школьников к творческой деятельности // Подготовка учащихся к труду и выбору профессии: темат. сб. науч. тр. / отв. ред. Г.А. Уманов. – Алма-Ата: КазПИ им. Абая, 1989. – 187 с.
12. Исаева З.А. Формирование профессионально-исследовательской культуры педагога в системе университетского образования: автореф. ... д-ра пед. наук. – Алматы, 1997. – 47 с.

13. Мұқанов М.М. Жас және педагогикалық психология. – Алматы: Абай атындағы ҚазПИ, 1982. – 182 б.
14. Менлібекова Г.Ж. К вопросу о формировании социальной компетентности будущих учителей // Вестник АГУ им. Абая. – 2001. – № 5. – С. 19–33.
15. Сейтешев А.П. Пути формирования профессионального мастерства. – Алма-Ата: Мектеп, 1989. – 262 с.
16. Нұрахметов Н.Н., Ахтазина Б.К. Шоғырландырып-қарқынды оқыту технологиясына сай зертханалық жұмысты ұйымдастыру // ҚазҰУ Хабаршысы. Химия сериясы. – 2014. – №1(73). – Б. 100–104.
17. Таубаева Ш.Т., Лактионова С.Н. Педагогическая инноватика как теория и практика нововведений в системе образования. – Алматы: НИЦ «Ғалым», 2001. – 295 с.
18. Қабдықайырұлы Қ., Монахов В.А. Оқытудың педагогикалық технологиясы. – Алматы: РБК, 1999. – 156 б.
19. Караев Ж.А. Активизация познавательной деятельности учащихся в условиях применения компьютерной технологии обучения: автореф. ... д-ра пед. наук. – Алматы, 1994. – 52 с.
20. Сарбасова Қ.А. Инновациялық технологиялар. – Алматы, 2015. – 196 б.
21. Жұмабаева А.Е. Бастауыш мектепте қазақ тілі синтаксисін дамыта оқыту. – Алматы, 2008. – 236 б.
22. Ables, Kelsey. The Rise and Fall of Internet Art Communities // Artsy, April 19, 2019. [Электрон. ресурс]. – URL: https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-rise-fall-internet-art-communities
23. Adobe Fast Facts // Adobe. Accessed July 26, 2021. [Электрон. ресурс]. – URL: https://www.adobe.com/about-adobe/fast-facts.html
24. Procreate (@Procreate). Have you seen these Disney artists using Procreate on the iPad Pro? // Twitter, October 6, 2015. [Электрон. ресурс]. – URL: https://twitter.com/procreate/status/651571361442344960
25. Comic, illustration, & animation software Clip Studio Paint reaches 10 million creators worldwide // Celsys News, December 23, 2020. Accessed January 7, 2021.
26. ClipStudioOfficial. Basic Layer Techniques for Digital Drawing // Clip Studio Tips, July 17, 2019.

УДК 745/749.74.01/.09 *МРНТИ 18.11*

Сән дизайн мамандығының 2 курс магистранты Сүлеймен А.
Абай атындағы ҚазҰПУ, (Алматы, Қазақстан) e-mail:arayka.sss@mail.ru

ӘЙЕЛДЕР КИІМІНІҢ ЗАМАНАУИ ИНТЕРПРЕТАЦИЯСЫНДАҒЫ ЭТНОКОНСТРУКТИВИЗМ БАҒЫТЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

АҢДАТПА

Ұлттық материалдық құндылықтар – әрбір ұлттың болмысында ғасырлар бойы атадан балаға мұра болып келе жатқан өнері, дәстүрі, киімі, тарихы. Қазіргі дамыған кезеңде сәннің күрделі табиғаты қоғамның динамикасымен бірге дамиды, сондықтан сәннің әлеуметтік бағыты, оның түп тамыры үнемі зерттеу үшін өзекті тақырып болып табылады. Этноконструктивизмге деген қажеттілік әсіресе қазақ мәдениеті ғасырлар бойы терең мағынасы мен көркемдік құндылығы бар киімнің бірегей үлгілерін қалыптастырған Қазақстанда сезіледі. Осылайша, этноконструктивизм бағыты этникалық дәстүрлерді сақтауға және дамытуға, жаңа визуалды тіл құруға және киім өнері арқылы ұлттық бірегейлікті нығайтуға ықпал ететін қазіргі заманғы сән жүйесінің ажырамас бөлігіне айналады.

Мақалада әйелдер киімінің заманауи интерпретациядағы этноконструктивизм бағытының өзектілігі зерттелді. Этноконструктивизмнің дәстүр мен қазіргі заманды, мәдениет пен сәнді біріктіруге қабілетті заманауи киім дизайнының негізгі бағыттарының бірі ретінде дамуының маңыздылығы мен болашағы көрсетіледі.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: сән, этно-конструктивизм, әйелдер киімі, заманауи.

Магистрантка 2 курса специальности Дизайн моды А.Сүлеймен
КазНПУ имени Абая, (Алматы, Казахстан) e-mail:arayka.sss@mail.ru

АКТУАЛЬНОСТЬ НАПРАВЛЕНИЯ ЭТНОКОНСТРУКТИВИЗМА В СОВРЕМЕННОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ЖЕНСКОЙ ОДЕЖДЫ

АННОТАЦИЯ

Национальные материальные ценности – это искусство, традиции, одежда и история, которые на протяжении веков передаются из поколения в поколение и являются неотъемлемой частью самобытности каждого народа. В современную эпоху стремительного развития сложная природа моды эволюционирует вместе с динамикой общества, поэтому её социальное направление и корни неизменно остаются актуальной темой для изучения. Особенная потребность в этноконструктивизме ощущается в Казахстане, где казахская культура на протяжении веков сформировала уникальные образцы одежды с глубоким смыслом и высокой художественной ценностью. Таким образом, направление этноконструктивизма становится неотъемлемой частью современной модной системы, способствуя сохранению и развитию этнических традиций, созданию нового визуального языка и укреплению национальной идентичности через искусство одежды.

В статье исследована актуальность направления этноконструктивизма в современной интерпретации женской одежды. Подчеркнута значимость и перспективность развития этноконструктивизма как одного из ключевых направлений современного дизайна одежды, способного объединить традиции и современность, культуру и моду.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: мода, этно-конструктивизм, женская одежда, современная

2nd year Master's student of the Fashion Design specialty A.Suleimen
Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan),
e-mail:arayka.sss@mail.ru

THE RELEVANCE OF THE DIRECTION OF ETHNOCONSTRUCTIVISM IN THE MODERN INTERPRETATION OF WOMEN'S CLOTHING

ABSTRACT

National material values are the art, traditions, clothing, and history that have been passed down from generation to generation for centuries and are an essential part of the identity of every nation. In the current stage of development, the complex nature of fashion evolves alongside the dynamics of society, making its social orientation and origins a constantly relevant topic of research. The need for ethno-constructivism is especially evident in Kazakhstan, where Kazakh culture has, for centuries, formed unique samples of clothing with deep meaning and high artistic value. Thus, the direction of ethno-constructivism has become an integral part of the modern fashion system, contributing to the preservation and development of ethnic traditions, the creation of a new visual language, and the strengthening of national identity through the art of clothing.

This article examines the relevance of the ethno-constructivism trend in the modern interpretation of women's clothing. The significance and prospects of developing ethno-constructivism as one of the main directions of modern fashion design, capable of combining tradition and modernity, culture and fashion, are highlighted.

KEYWORDS: fashion, ethno-constructive, women's clothing, modern

КІРІСПЕ

«Ұлттық киімдерге деген қызығушылық арта түсті. Мектептерде, түрлі мекемелерде, сондай-ақ, ірі компанияларда ұлттық киімге мән беріле бастады. Сұранысқа сай тігін цехтары ашылып, жаңа брендтер, дүкендер пайда болды. Осылайша, ұлттық киім кию біртіндеп қалыпты көрініске айналып келеді. Бұл – өте жақсы үрдіс. Бет-жүзді тұмшалайтын қара киімнен гөрі өзіміздің ұлттық киімдеріміз әлдеқайда артық. Әсіресе, әйелдердің дәстүрлі киімі өте ғажап көрінеді. Себебі ұлттық киім, бұл – біздің бірегей ұлттық болмысымыздың маңызды көрінісі. Оны жан-жақты дәріптеуіміз керек.

Тәуелсіздік жылдарында мәдениет саласында көп жұмыс атқарылды. Көне заманнан келе жатқан көшпенділер дәстүрі елді артқа тартатын емес, болашаққа бастайтын мықты қуат көзі болуға тиіс. Дей тұрғанмен, тарихты аңызға айналдырып, ескі заманның шырмауында қалып қоюға да болмайды. Тарихи-мәдени мұрамызды XXI ғасырға сай жаңғыртып, жүйелі түрде дәріптеуіміз қажет. Ғылыми зерттеулер жүргізу, тарихи ескерткіштерді қалпына келтіру, археологиялық қазба жұмыстарын жандандыру, музей ісін дамыту, шетел мұрағаттарын зерделеу, салт-дәстүрімізді жаңғырту – осы жұмыстың бәрін бір жоспарға келтіру керек» [1].

Мемлекет басшысының бұл айтқан жолдауы бойынша, ұлттық киім Қазақстанның мәдени өмірінде ғана емес, мәдени дәстүрлерді сақтау мен қолдау жөніндегі мемлекеттік саясат контексінде де маңызды элемент болып табылады. Осы жолдамаға орай, ұлттық киімнің дәуір өте заманауи интерпретациясы сұранысқа аса ие болуы тиіс екенін байқауға болады.

Мәдениет ұрпақтан – ұрпаққа дәстүрлі киім мен мұра сияқты ауызша немесе материалдық құралдар арқылы беріледі. Ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан барлық элементтер этникалық киім мен оның құрамдас бөліктерінің барлық әртүрлі бөлшектерін, сондай-ақ жергілікті байлықты бейнелейтінін анық көрсетеді. Бұл байлықты ғана емес, тарихты да ұрпақтан-ұрпаққа жеткізудің тәсілі. Мәдениеттегі этникалық киім-бұл мәдениетті тірі қалдырудың және өткен ұрпақты еске түсірудің тәсілі, сонымен қатар мәдениетті кумулятивті түрде сақтаудың және мағынаны үздіксіз беру арқылы сақтаудың тәсілі. Этникалық киім – бұл «адамды мәдени топтың мүшесі ретінде қалыптастыратын ортақ мағына» және оны басқа әлеуметтік топқа жатқызу оны осы белгілі мағынадан айырады. Этникалық киім көбінесе танысуды қамтамасыз ету үшін үнемі сақталатын көрсеткіштерден тұрады. Сән де, этникалық киім де қоғамда белгі ретінде әрекет ететін киім мен дене модификацияларынан тұрады [2].

Қазақтар мәдениетінің ерекшелігі – бейбітшілік пен тұрмыс философиясының бөлінбеуі, олар өзара байланысты болды. Әр тұрмыстық зат көп мағыналы болды. Утилитарлық функцияны орындай отырып, ол иесінің әлеуметтік жағдайы туралы белгілі бір ақпаратты алып

жүрді. Екінші жағынан, тақырыптың әрлеу формасы мен мазмұны қоршаған әлемнің діни және философиялық түсінігіне, қоғамның моральдық-эстетикалық нормаларына бағынышты болды. Бүгінгі күнге дейін қазақтардың өмірінің барлық салаларында ислам дініне дейінгі реликттер сақталған. Бұл әртүрлі тұмарлардың, сырғалардың күзет күшіне деген сенімде көрінеді. Қазақтардың барлық пәндік шығармашылығы көшпелі өмір салтының ерекшеліктеріне бағынды. Эпос, фольклор, әндер, музыка, би, сәндік-қолданбалы өнер, көшпенділердің сәулет ескерткіштері – мұның бәрі үнемі қозғалыстың, қозғалыстың және олардың кеңістік пен уақытқа деген ерекше көзқарасының мөрін алып жүреді. Олар үшін әлемді қабылдау кинетикалық болып табылады. Ондағы барлық өмір туғаннан өлімге дейін-жол, қозғалыс. Көшпелі жанның символы - шексіз дала. Көшпелі қоғамның өмірі соншалық, адам ұзақ уақыт бойы өзімен және табиғатпен жалғыз болды, көптеген жылқы табындарына, қой отарларына күтім жасау қаншалықты қиын болса, соншалықты оңаша болды. Көшпенділердің бүкіл өмірлік әл – ауқаты Адам әлемі мен табиғаттың үйлесімді байланысын түсінумен терең байланысты, бұл біртұтас қарым - қатынас сезімі адамның бүкіл өмірін қамтыды, ол дүниеге келген сәттен бастап күнделікті өмірдің барлық деңгейлерін, соның ішінде эмоционалды-интеллектуалды және рухани-практикалық өмір салаларын қамтыды.

Әдет-ғұрыптар, дәстүрлер халықты қалыптастырады деген көзқарас бар. Сондықтан халықтардың тұрмыстық және мәдени ерекшеліктері, олардың қарым-қатынасы мен айырмашылықтары туралы білім бүкіл ғылымға, этнография деп аталатын, яғни әлем халықтары туралы ғылымға айналды. Әр халық өз тілімен, әдет-ғұрпымен, салт-дәстүрімен, салт-дәстүрімен ерекшеленеді, өзінің бет-бейнесі, бір сөзбен айтқанда мәдениеті бар.

Көптеген тайпалар мен ұлыстарды қамтитын қазақ этносы Еуразияның ең көне халықтарының бірі болып табылады. Ежелгі мал-көшпелі тайпалардан ол өз қоғамының «моделін», материалдық және рухани мәдениеттің негізін мұра етті.

Оның ең адекватты формалары ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отырды. Әр түрлі дәуірлердің идеологиялық идеялары араласып, тарихи жағдайға сәйкес келетін құндылықтардың біртұтас жүйесіне біріктірілді. Сонымен, бүгінгі күнге дейін үлгілерде Андронов мәдениетіне қатысты аң стилінің элементтері сақталған [3].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ. ЗАМАНАУИ ИНТЕРПРЕТАЦИЯСЫНДАҒЫ ЭТНОКОНСТРУКТИЗМ БАҒЫТЫНДА КИІМ ҮЛГІЛЕРІН ЖОБАЛАУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ

Қазіргі заманғы костюмнің жетекші коллекцияларында бай халықтық мұраға жүгіну барған сайын байқалады. Сонымен қатар, заманауи киімдерде әртүрлі халықтардың дәстүрлі костюмі, «эклектика» стиліндегі мәдениеттер элементтерінің үйлесімі байқалады. Қазіргі уақытта өндірістің жалпы көлемінде заманауи ұлттық киім шығару үлесі едәуір өсті, бұл шағын және орта мамандандырылған кәсіпорындардың құрылуымен расталады. Киімді жобалаудың қолданыстағы әдістерін талдау көрсеткендей, қазіргі кезеңде киім ассортиментінің құрылымын кеңейтудің негізгі бағыттарының бірі дәстүрлі ұлттық костюм негізінде жобалау шешімдерін жасау болып табылады.

Киімді жобалау әдіснамасын әзірлеудің негізгі бағыты шығармашылық көздің пайда болуынан бастап жобалық шешімнің жобалық – конструкторлық құжаттамасын әзірлеуге дейінгі өндірістік циклды қысқарту болып табылады. Әлемдік тәжірибеде дәстүрлі ұлттық костюм негізінде киімді модельдеуге бірінші болып қазіргі заманғы киімді жобалаудың негізгі принциптерін әзірлеген Н. П.Ламанова жүгінді. Дәстүрлі қазақ костюмі негізінде заманауи киімдерді жобалаудың ғылыми негізделген әдістерінің болмауы дәстүрлі қазақтың элементтерінің бастапқы көзі мен негізгі функциялары туралы ақпараттық қасиеттерді есепке алмай, киім өндірісіне алып келеді [4]. Тиісінше, бұл жаңа тәсіл тұрғысынан заманауи киімдерді жобалаудың теориялық және әдіснамалық негіздерін әзірлеуді талап етеді.

Ұлттық киімге негізделген заманауи дизайндағы негізгі қиындық-дәстүрлі ұлттық костюмнің утилитарлық, ақпараттық және семантикалық функцияларын, сондай-ақ заманауи киімнің функцияларын кешенді есепке алу қажеттілігі, өйткені қазіргі уақытта барлық функцияларды бірдей орындаудағы қиындықтарға байланысты бір және бірнеше қасиеттер негіз

ретінде қабылданады. Осылайша, арнайы, тұрмыстық киімдерді, оның ішінде дәстүрлі ұлттық костюмді, сондай-ақ оның негізінде қазіргі заманғы киімдерді жобалау саласында жүргізілген ғылыми зерттеулер негізінде дәстүрлі қазақ костюмі негізінде қазіргі заманғы киімдерді жобалауға теориялық-әдіснамалық тәсілді әзірлеу қажеттігі туындайды.

Демек, дәстүрлі ұлттық киім негізінде заманауи киімдерді жобалаудың ғылыми принциптерін әзірлеу әртүрлі тәсілдер, соның ішінде әртүрлі халықтардың ұлттық костюмі тұрғысынан арнайы, тұрмыстық киімдерді жобалау саласында орындалған теориялық және әдіснамалық зерттеулерге, сондай-ақ заманауи киімнің композициялық және конструкторлық шешімдерінің құрылымын әзірлеудің теориялық және әдіснамалық принциптеріне негізделуі керек.

Сәнде екі бағыт бар, олардың бірі болашаққа бағытталған, ал екіншісі өткенге бағытталған. Біріншісі өнеркәсіптің жаңа өнімдерін – жаңа жасанды материалдарды пайдаланады, бұл әдетте модельдеуде түбегейлі жаңа шешімдердің пайда болуына серпін береді. Сәнгерлердің идеялары көбінесе таңқаларлық жаңалықпен және дәстүрмен ерекшеленбейді. Сән болашақты болжайды, сондықтан серпімді металдандырылған жарқыраған материалдардың пайда болуы қазіргі китчтің дамуына ықпал етті.
Сәннің екінші бағыты уақыттың көңіл-күйін көрсетеді: дәстүрлі элементтердің жануы, өткенге оралу, оны өз халқының дәстүрлеріне, әдет-ғұрыптары мен әдет-ғұрыптарына жүгіну арқылы қалпына келтіруге болады [5].

Қазіргі уақытта көптеген сәнгерлер модельдерді жасау кезінде дәстүрлі материалдарды, ҰК-да қолданылған түсті композицияны, тамбур тігісімен немесе «тегіс» қолмен кестелеудің әр түрлі түрлерін, сондай-ақ аппликация мен инкрустацияны қолдануға жүгінеді. Сонымен қатар, ою-өрнек, ұлттық костюм элементтері: көкірекше, көйлек, шалбар кеңінен қолданылады. Яғни, бүгінгі таңда фольклорлық стиль-бұл киімді көркемдік және сәндік безендіру әдістерін – әрлеу техникасы мен әдісін ғана емес, сонымен қатар ұлттық киімнің құрамын, құрылымын, әрлеуі мен технологиясын алу.

Қазіргі кезеңде ұлттық мотивтердегі киім екі бағыт бойынша күрделі ассоциативті бейнелер негізінде жасалады: біріншісі-дәстүрлі ұлттық костюм элементтеріне еліктеу, ол негізінен театр костюмдері мен салтанатты костюмдер жасау үшін қолданылады. Екіншісі-әр түрлі елдердің, соның ішінде қазақ халқының костюмдерін сәндеу элементтері бар киімге қатысты этникалық стильді қолданудан тұратын модельдерді сәндеу.

Дәстүрлі костюмнен жасалған модельдерді талдау әр суретшінің халықтық мотивтерді әр түрлі түсіндіретінін көрсетеді. Бастапқы материал форма, құрылым, декор, материал, кию тәсілі, халықтық костюм қауымдастығы болуы мүмкін. Элементтер бір-бірін алмастыра алады және біріктіре алады, әр уақытта олардың уақытына сәйкес келетін жаңа өрнектерін табады. Шығармашылық дереккөз-жаңа өнімді жасау кезінде сәнгерді шабыттандырудың бастапқы нүктесі. Бұл бейнелеу құралдарының көмегімен киім жасаудың бастапқы кезеңінде идеяны, оның авторлық шығармашылық көзқарасын білдіруге мүмкіндік береді. Сондықтан, түбегейлі жаңа құру, әдетте, түпнұсқа дизайнның пайда болуына ықпал ететін шығармашылық көзді іздеуге негізделген. Осылайша, заманауи киімдерді жобалау негізінде біз дәстүрлі қазақ костюмін сарқылмас шығармашылық дереккөз ретінде қарастыруды дұрыс деп санаймыз.

Қазіргі заманғы костюм – бұл адамның денесіне тікелей киілетін, сондай-ақ оларға ілеспе толықтырулар, сондай-ақ адамның сыртқы келбетін қалыптастыратын және біртұтас утилитарлық-көркемдік тұтастықты құрайтын шаштар, макияж сияқты белгілі бір жолмен келісілген заттардың тарихи қалыптасқан және үнемі дамып келе жатқан кешені екені белгілі. Негізінен, көркемдік-конструкторлық шешімдердің көпшілігін жасау кезінде көркемдік әсерге заттың мәніне терең ену және осы нысанды барабар түрде бейнелеу арқылы қол жеткізіледі. Костюм-бұл қоғам дамуының әлеуметтік, материалдық, техникалық деңгейінің барлық аспектілері айқын және жарқын түрде жобаланатын экран. Костюм арқылы белгілі бір этникалық топтағы адамның даралығын білдіруге болады. Сондықтан костюм мәдениетті, өркениетті сипаттайтын күрделі жүйенің маңызды элементі болып табылады. Ол философиялық идеяларды білдіре алады және оларды форманың геометриялық тұжырымдамаларына енгізе алады. Костюм

қоғамдағы елеулі өзгерістерді тіркеуге және уақыт ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік береді. «Костюм» ұғымы адамның бейнесіне немесе түріне, оның фигурасына, тарихи оқиғаларына, стиліне немесе әдет-ғұрпына, дәстүріне байланысты. Кез-келген стильге, соның ішінде қазіргі заманғы стильге көркемдік экспрессивтілік құралдарын рәсімдеу және белгілі біріздендіру тән.

Дәстүрлі ұлттық костюм өз формаларында қатып қалған өзгермейтін категория емес, өйткені халық дәстүрлерге, әдет-ғұрыптарға, рәсімдерге, сондай-ақ географиялық аймақ пен таралу аймағына байланысты негізгі функцияларды дамытып, сақтап қалды.

Қазіргі костюмнің айрықша сипаттамасы-утилитарлық және ақпараттық-эстетикалық функция, адам туралы, оның талғамы, кәсіби қызметі, эмоционалды жағдайы, киімнің мақсаты, уақыттың сәйкестігі мен үндестігі, бастапқы көздің өзгеру сапасы және адамның имиджін анықтайтын басқа да қажетті ақпарат туралы ақпарат беру мүмкіндігі.

Заманауи киімдерді жобалау процесінде ұлттық костюмнің негізгі белгілері сақталуы керек, бұл модельдерге ұлттық дәм береді, бұған жобаланған модельдерде бастапқы көзді (ұлттық костюмді) өзгерту арқылы қол жеткізуге болады. Қазақтың ұлттық киімі (КНО) утилитарлық және ақпараттық-эстетикалық функцияларды органикалық түрде біріктіре отырып, қазіргі заманғы костюмнің орынды, сондықтан өмірлік қажетті заттарын жасаудың құнды көзі болып табылады [6].

Сондықтан дәстүрлі ұлттық костюмнің утилитарлық және ақпараттық-эстетикалық функцияларын ескере отырып, заманауи киім жасау үшін дизайнға жаңа көзқарас тұрғысынан бастапқы көзді және костюм кескіндерін терең зерттеу қажет.

Қазақ ұлттық киім үлгісінің заманауи интерпретациясы ең алдымен көне және заманауи сәннің симбиозы. Ұлттық киімде біздің ата-бабамыздан қалған этникалық тарихы бар дәстүрлер бейнеленген. Қазіргі сән әлемінде демонстрацияланып жатқан топтамалардың моделі ұлттық, сәндік-қолданбалы өнер аясында жарық көруде. Халқымыздың ұлттық киімдері заманауи тарихпен қатар дамып, біте қайнасып келе жатқан асыл қазына болуы тиіс. Осы жолда қазіргі ҚР аймағындағы халық ұлттық киімнің өзектілігін арттыруы тиіс. 2025 жылғы статистика бойынша ұлттық киімнің өзектілігінің өзіндік айрықша орны бар екенін байқадық. Статистиканы зерттеу барысында, келесі диаграмма іске асырылды:

Бұл диаграмманың нәтижесінде ұлттық киімнің заманауи сан түрлі бағыттары пайда бола бастағанын көруге болады. «Заманауи көшпенділер», «этно-стрит», «fusion», «neo-qazaq», «luxury qazaq», «классика» сынды стильдердің арасындағы өзара бәсекелестік пен сұраныстың артуы- ұлттық киімнің жалпы алғанда өзектілігін арттырады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Бүгінгі таңда ұлтымыздың рухани байлықтарын көзіміздің қарашығындай сақтап, келешекке жеткізу мақсатында ұлттық киімнің дәріптелуі маңызды. Осыған орай, болашақ ұрпақтың санасына ұлттық идеологияны, ұлттық құндылықтарды дәріптеу үшін алынған бұл тақырыптың өзектілігі бар деп - ойлаймын. Халықтың өмір салтын, эволюциясын, сан-алуан мәдени дәстүрлерін бейнелеу жолында «Қазақстанның мәдени мұрасын» бейнелеуге, қазақтың ұлттық киіміне ұлттың мәдениетіндегі таптырмас атрибуты ретінде аса ерекше мән берілген. Ұлттық құндылықтар – әрбір ұлттың болмысында ғасырлар бойы атадан балаға мирас болып келе жатқан адамгершілік қағидаттары. Ғасырдан-ғасырға жеткен халықтың қазынасы – тілі, діли, салт-дәстүрі, әдебиеті мен өнері ұлтымыздың рухани байлығы. Менің ойымша, сол

құндылықтардың арқасында біз өзіміздің халықтық қалпымызды сақтап, әлемге танылып отырмыз. Сондықтан да кешеден бүгінге сол құндылықтарымыз қалай жетті, ертеңгі күнге жеткізуіміз керек.

Қазіргі әлемде елдердің мұрасы мен дамуына қол жеткізу үшін ұлттық элементтерді қалай құру керектігі маңызды мәселе болып табылады. Бұл тұрғыда этникалық элементтер еліміздегі дәстүрлі киімдердің түсі, өрнегі және әртүрлі пішіндері бойынша ғана емес, сонымен қатар басқа да көптеген аспектілері бойынша ашылуына себепші болады, өйткені олар көптеген элементтерді қамтиды [7].

Ұлттық мәдениеттің болашақ даму бағыты, халықаралық орта, инновациялық дизайн идеясы, киім дизайнының ұлттық элементтеріне интеграцияланған, дәстүрлі этникалық мәдениетті жаңа өміршеңдікке айналдыратын бағыт болатындығын анықтау өте маңызды.. Осыған байланысты сән брендтерінің мақсаттарының бірі-заманауи киімдер мен аксессуарларға кіретін этникалық костюмнің құрамдас бөліктері ескі функцияларын жоғалтып, жаңа формаларға ие болып, қалың бұқараға жетуі. Бүгінгі таңда белгілі бір дәстүрдің костюміндегі «дәйексөз» адамның этникалық ерекшелігімен реттелмейді, яғни костюм бұдан былай этникалық бірегейлік функциясын орындамайды, қасиетті жүкті көтермейді. Этникалық топтарды қызықтыратын мотивтер немесе элементтер эстетикалық мақсатта немесе демонстрациялық мақсатта жасалуы мүмкін [8].

Бұл көптеген жылдар бойы қолданылып келе жатқан және қабылданған тәжірибе, сән брендтері интернетте және әлеуметтік желілерде жарнамалайды, этникалық азшылықтарға жататын өнімдерді мұқият таңдайды және оларды өз коллекцияларында өте ерекше түрде өңдеу арқылы тұтынушыларға ұсынады. Сән брендтері үшін этникалық әртүрлілікті өз коллекцияларына қосу және Мұны палеолит дәуірінен бері адамның көрнекі және лезде сәйкестігінің ең маңызды құралы болып табылатын костюм арқылы жасау өте әсерлі тәжірибе. Осы этникалық элементтердің әр түрлі көріністері дәстүрлі этникалық мәдениетті мұра етіп қана қоймай, сонымен қатар жаңашылдық пен заманауи киім үлгілерін қолдану тұрғысынан да өзгеріс енгізеді. Бұл тұрғыда әлемдегі көптеген сән брендтері мен сән дизайнерлерінің коллекцияларға әр түрлі географиялық аймақтарға жататын этникалық элементтердің үлкен шеберлікпен бейнеленуі осы зерттеуде келтірілген мысалдармен қолдау тапты және мысалдарды ұсыну нүктесінде ұсынды.Осыған байланысты этникалық элементтерді заманауи сән брендтерінің шабыт көзі ретінде пайдалануы дәстүрлі киімдердің мұрасы мен дамуына да әсер етуі мүмкін.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдағы төртінші отырысы. Сілтеме: https://akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-ulttyk-kuryltaydyn-tortinshi-otyrysynda-soylegen-sozi-14242 Жарияланған уақыты: 18 наурыз 2025 жыл.
2. Джеффрой-Шнайтер, Беренис. Этникалық Стиль: Тарих және Сән. Нью-Йорк: Ассулин, 2001. 36 б.
3. Жолдасбекова С.А. Костюм композициясы / Оқулық. – Алматы: Қазақ университеті, 2007.- 225 б.
4. Тәкішева Г. Киімді модельдеу және көркемдік безендіру. – Астана.: Фолиант, 2008. – 160 б.
5. Асанова С., Птицына А. История казахского народного костюма и прикладного искусства. – Алматы.: Тауар, 2000. – 220 с.
6. Б. Хинаят., А. Сужикова. Қазақ халқының ұлттық киімдері. Национальная одежда казахского народа. National dothes of Kazakh people. / –Алматы: Алматыкітап баспасы, 2011. – 9 бет.
7. Ғ.Қайдауылқызы. Киелі кимешек: Фотоальбом. – Алматы: «Өнер 21-ғасыр» қоғамдық қоры, 2012. – 26-28 б.
8. И. В. Захарова, Р. Д. Ходжаева; Акад. наук КазССР. Казахская национальная одежда. (XIX - начало XX в.) [Текст] — Алма-Ата : Наука, 1964. — 178 с
9. https://www.almatykitap.kz/upload/files/67724_794217_15.pdf
10. https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_006193067/
11. https://qarmaqshy-tany.kz/kogam/4402-ltty-kimder-haly-azynasy.html

ӘОЖ 069.44 ***ҒТАМР 13.51.08***

Сән дизайн мамандығының 1 курс магистранты Әбиолла Б.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

ҚР МҰРАЖАЙЛАРЫНДАҒЫ ДӘСТҮРЛІ ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ ҚАЛПЫНА КЕЛТІРУ ӘДІСТЕРІНІҢ ТИІМДІЛІГІ

АҢДАТПА

Бұл мақалада Қазақстан Республикасының мұражайларында киімді реставрациялау мәселесі қарастырылады. Дәстүрлі және заманауи қалпына келтіру әдістерінің тиімділігі салыстырылып, олардың ерекшеліктері мен қолдану тәжірибелері талданады. Сонымен қатар, киім экспонаттарын сақтау мен қалпына келтіруде кездесетін қиындықтар және болашақ даму перспективалары қарастырылады. Автор дәстүрлі және заманауи реставрация әдістерінің тиімділігін салыстыра отырып, олардың ерекшеліктері мен қолданыс аясын нақты мысалдармен сипаттайды. Киім реставрациясы – бұл тек тарихи бұйымды қалпына келтіру емес, сонымен қатар ұлттық болмысты сақтау, мәдени мұрамен байланысты ұрпаққа жеткізу жолы ретінде ұсынылады. Мақалада реставратор мамандардың жетіспеушілігі, қаржыландырудың аздығы, заманауи құрал-жабдықтардың жетіспеуі сияқты өзекті мәселелер қозғалады. Сонымен қатар, заманауи технологиялардың (лазерлік тазалау, 3D модельдеу, спектралды талдау) киім реставрациясындағы рөлі көрсетіледі. Автор ұлттық киімді қалпына келтірудің маңыздылығын ерекше атап, бұл бағыттағы болашақ мүмкіндіктерге назар аударады.

ТІРЕК СӨЗДЕР: киім реставрациясы, мұражай, дәстүрлі әдістер, заманауи технологиялар, мәдени мұра, қалпына келтіру, консервация, реставратор, тарихи киім, инновация, сақтау әдістері, реставрация тәжірибесі, Қазақстан.

Магистрантка 2 курса специальности Дизайн моды Б. Абиолла
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан)

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ТРАДИЦИОННЫХ И СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ РЕСТАВРАЦИИ В МУЗЕЯХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается проблема реставрации одежды в музеях Республики Казахстан. Анализируется эффективность традиционных и современных методов восстановления, их особенности и опыт применения. Также рассматриваются трудности, возникающие при сохранении и реставрации текстильных экспонатов, и перспективы их дальнейшего развития. Автор анализирует и сопоставляет традиционные и современные методы восстановления музейных текстильных экспонатов, акцентируя внимание на их эффективности и применимости. Реставрация одежды представляется не только как технический процесс, но и как способ сохранить культурную идентичность и передать ее будущим поколениям. Также в статье поднимаются актуальные проблемы: нехватка специалистов, ограниченность финансовых ресурсов и дефицит современных технологий. Рассматриваются перспективные направления развития, включая внедрение лазерной очистки, 3D-моделирования и спектрального анализа. Работа подчеркивает важность бережного отношения к национальной одежде как к части нематериального культурного наследия.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: реставрация одежды, музей, традиционные методы, современные технологии, культурное наследие, восстановление, консервация, реставратор, историческая одежда, инновации, методы сохранения, опыт реставрации, Казахстан.

2nd year Master's student of the Fashion Design specialty Abiolla. B
Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

THE EFFECTIVENESS OF TRADITIONAL AND MODERN RESTORATION METHODS IN THE MUSEUMS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ABSTRACT

This article explores the issue of textile restoration in museums of the Republic of Kazakhstan. It analyzes the effectiveness of traditional and modern restoration methods, their characteristics, and practical applications. The challenges faced in preserving and restoring textile exhibits, as well as prospects for future development, are also discussed. The author compares the effectiveness of traditional and modern restoration techniques, highlighting their distinct features and practical applications. Clothing restoration is viewed not merely as a technical process, but as a crucial means of preserving national identity and transmitting cultural heritage to future generations. The article discusses current issues such as the lack of qualified specialists, limited funding, and the scarcity of modern equipment. It also examines the use of advanced technologies including laser cleaning, 3D modeling, and spectral analysis as innovative tools in the restoration process. Emphasis is placed on the cultural and historical value of traditional garments, underscoring the importance of their careful preservation in museum collections.

KEYWORDS: clothing restoration, museum, traditional methods, modern technologies, cultural heritage, restoration, conservation, restorer, historical clothing, innovation, preservation methods, restoration experience, Kazakhstan.

КІРІСПЕ

Қазақстан – бай мәдени мұраға ие, тарихи жәдігерлерге толы өлке. Көптеген ғасырлар бойы халқымыздың дәстүрі, өнері және күнделікті тұрмысы материалдық мәдениет арқылы көрініс тапты. Әсіресе, ұлттық киімдеріміз – халқымыздың тарихын, рухын, әдет-ғұрпын бейнелейтін құнды жәдігерлер. Бүгінде бұл киімдер мұражайлардың алтын қорында сақталып, өткеннің сырын жеткізуші ретінде ерекше рөл атқарады [1]. Алайда уақыттың әсерінен мұндай тарихи киімдер ескіріп, тозып, кейбірі бүлінуге ұшырайды. Сол себепті, мені Қазақстан мұражайларындағы киім реставрациясының жағдайы қатты толғандырады.

Мұражайдағы ұлттық киімдер - бұл жай ғана матадан тігілген бұйымдар емес, олар – белгілі бір кезеңнің, дәуірдің ерекшелігін көрсететін тарихи құндылықтар. Әжемнен қалған ескі кимешекке қарап отырып, оның сан ғасырлық тарихты қалай сақтап тұрғанын ойлаймын. Өкінішке қарай, мұндай жәдігерлер уақыт өте келе тозып, өз қалпын жоғалтады [2]. Егер оларды дұрыс сақтап, уақытылы реставрация жасамасақ, болашақ ұрпақ өз ата-бабасының киімін тек суреттен көруі мүмкін. Осы ой мені қатты алаңдатады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазақстан мұражайларында киім реставрациясының өзіндік қиындықтары бар. Кейбір киімдер өте нәзік матадан тігілгендіктен, оларды қалпына келтіру үшін арнайы әдістер мен технологиялар қажет. Дәстүрлі тәсілдер мен заманауи технологияларды біріктіру арқылы ғана ұлттық киімдерді дұрыс сақтау мүмкіндігі туады деп ойлаймыз [3]. Сонымен қатар, реставрация жасайтын мамандардың аздығы мен заманауи құрал-жабдықтардың жетіспеушілігі де басты мәселелердің бірі.

Біз бұл тақырыпқа жай қызығушылықпен емес, үлкен жауапкершілікпен қараймыз. Себебі әрбір қазақ үшін ата-бабамыздың мұрасын сақтау - басты парыз. Сондықтан Қазақстандағы киім реставрациясының тиімділігі мен маңыздылығын зерттеп, оның дамуына үлес қосқым келеді.

Біз үшін киім реставрациясы - жай ғана өткеннің ескерткіштерін сақтап қалу емес, бұл – тарихпен сырласу, оның үнін бүгінгі ұрпаққа жеткізу. Әрбір ескі шапан, сәукеле немесе бешпент - тек матадан жасалған бұйым емес, бұл – халықтың өткені, оның өмір салты мен

дүниетанымы. Сондықтан Қазақстан мұражайларында сақталған ұлттық киімдерді реставрациялау – біз үшін аса маңызды тақырып.

Ұлттық киімді қалпына келтіру тек сәндік мақсатта емес, тарихи-мәдени мұраны сақтау үшін қажет. Өйткені әрбір киім үлгісі белгілі бір кезеңнің, дәуірдің ерекшелігін көрсетеді. Мысалы, XIX ғасырдағы қазақ әйелдерінің камзолы мен XX ғасыр басындағы камзолдың арасында айтарлықтай айырмашылық бар. Тігіс әдістері, материал түрлері, өрнектердің мағынасы – мұның бәрі ұлттық кодтың бір бөлігі.

Мұражайда қойылған көне киімдер экспонаттардың жағдайына қарап, кейбір киімдер уақыт өте келе сарғайып, матасы жұқарып, жібек жіптері тарқап кеткенін байқауға болады. Бұл табиғи құбылыс болғанымен, біз осы киімдердің түпнұсқасын сақтау үшін мүмкіндігінше көп күш жұмсауымыз керек. Егер реставрация жасалмаса, біраз жылдардан кейін бұл жәдігерлер қолда бар архивтік фотолармен ғана шектеліп қалуы мүмкін.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕСІ

Зерттеу жұмыстарын жүргізу барысында, Қазақстан мұражайларында киім реставрациясына арналған арнайы зертханалар аздығы анықталды. Орталық мұражайлар мен кейбір жеке коллекциялар ғана бұл процесті дұрыс ұйымдастыра алады. Алайда көптеген аймақтық мұражайларда жағдай күрделі. Киімдерді қалпына келтіру үшін арнайы мамандар мен технологиялар қажет, ал олардың тапшылығы өз әсерін тигізіп отыр [4].

Қазіргі таңда Қазақстанда екі негізгі әдіс қолдануда: дәстүрлі реставрациялау және заманауи технологияларды қолдану әдістері.

Дәстүрлі реставрациялау әдісі:

– Бұл әдіс бойынша қолмен тігу, түпнұсқалық материалдарды пайдалану және табиғи бояулармен өңдеу маңызды рөл атқарады.

– Реставраторлар ұлттық киімнің бастапқы пішінін сақтай отырып, оның сыртқы бейнесін қалпына келтіруге тырысады.

– Дегенмен, кейде бастапқы маталарды табу қиынға соғады. Себебі ескі заманның маталары бүгінде өндірілмейді немесе құрамы толық зерттелмеген [5].

– Заманауи технологияларды қолдану әдістері:

– Кейбір мұражайларда лазерлік тазарту әдісі қолданылады. Бұл киімдегі шаң мен дақтарды мұқият кетіруге көмектеседі.

– Арнайы химиялық реагенттер арқылы киімнің өңі өзгермей, бастапқы қалпында сақталады.

– 3D сканерлеу мен цифрлық модельдеу әдістері көне киімдерді архивтеу және виртуалды экспозиция жасау үшін пайдаланылады [6].

Жалпы Қазақстандағы реставрациялаудың басты мәселесі – мамандар тапшылығы мен жаңа технологиялардың барлық мұражайларға қолжетімді болмауы. Егер бұл бағытта көбірек инвестиция салынса, біз ұлттық мұраны ұзақ жылдар бойы сақтай алар едік.

Мен киім реставрациясы өте күрделі процесс екенін түсіндім. Әрбір реставратор бірнеше маңызды кезеңдерді орындауы қажет:

1. Алдын ала зерттеу және материал сараптамасы

– Киімнің жасалған уақыты, материалы мен қолданылған бояулары зерттеледі.

– Кейбір киімдерге микроскопиялық зерттеулер жүргізіліп, олардың құрылымы анықталады.

2. Ластануды жою және алғашқы тазалау

– Уақыт өте келе матаға шаң, май және басқа да сыртқы әсерлерден дақтар түседі.

– Бұл кезеңде арнайы жұмсақ тазалау әдістері қолданылады.

3. Құрылымдық қалпына келтіру

– Киімнің жыртылған немесе бүлінген бөліктері бастапқы қалпына келтіріледі.

– Материалдың беріктігін сақтау үшін арнайы тігіс әдістері қолданылады.

4. Консервациялау және сақтау шарттарын ұйымдастыру

– Киімді арнайы температура мен ылғалдылық деңгейі сақталатын ортада ұстау қажет.

– Күн сәулесі мен басқа да зиянды факторлардан қорғау маңызды.

– Мен бұл процестерді білгеннен кейін реставрациялау тек қолөнер емес, ол нағыз ғылым екенін түсіндім. Бұл – тарихи жәдігерлерді сақтаудың ең маңызды жолдарының бірі.

– Реставрация саласындағы заманауи үрдістер мен технологиялар

Қазіргі таңда, әлемде киім реставрациясына арналған көптеген заманауи технологиялар бар. Олар:

1. Спектральды талдау – киімнің нақты құрамын анықтау үшін қолданылады.
2. Лазерлік тазарту – өте нәзік және бағалы материалдарды бүлдірмей тазалауға көмектеседі.
3. 3D модельдеу – киімнің түпнұсқа пішінін сақтап, оны виртуалды түрде қайта қалпына келтіруге мүмкіндік береді.

Қазақстанда да осы технологияларды кеңінен енгізу керек деп ойлаймын. Себебі көне киімдерді қалпына келтіру үшін тек қолмен жұмыс істеу жеткіліксіз.

Зерттеу жұмысын жүргізу барысында киім реставрациясының дамуына кедергі келтіретін бірнеше маңызды факторлар анықталды:

– Қаржыландырудың жеткіліксіздігі – көп мұражайлар реставрация жұмыстарын жүргізуге жеткілікті қаражат таппайды.

– Мамандар тапшылығы – арнайы реставраторларды дайындайтын оқу орындары өте аз.

– Заманауи құрал-жабдықтардың жетіспеушілігі – Қазақстандағы мұражайлардың көбінде жаңа технологияларды пайдалану мүмкіндігі жоқ.

– Халықаралық тәжірибе мен ынтымақтастықтың қажеттілігі – шетелдік реставраторлармен тәжірибе алмасу маңызды.

Жоғарыда айтылған мәселелерді шешу үшін мемлекет тарапынан арнайы бағдарламалар жасалып, реставрация саласына көбірек көңіл бөлінуі керек деп есептейміз. Сонымен қатар, реставрация процесіне дәстүрлі қолөнер шеберлерін тарту да маңызды. Олар көне тігін және безендіру әдістерін қалпына келтіруге көмектесіп, өз білімдерімен бөлісе алады.

Киім реставрациясы – өткен мен бүгіннің арасындағы көпір. Бұл – мәдени мұрамызды сақтау және оны келешек ұрпаққа аманаттау. Егер біз көне киімдерді қалпына келтіріп, оларды дұрыс сақтай алсақ, онда тарихымызды, ұлттық бірегейлігімізді сақтап қаламыз.

Қазақстандағы киім реставрациясын дамыту үшін төмендегідей ұсыныстарды қарастырған жөн:

– Реставратор мамандарын дайындайтын арнайы курстар мен оқу бағдарламаларын көбейту;

– Мұражайларды заманауи реставрация технологияларымен қамтамасыз ету;

– Халықаралық реставрация орталықтарымен ынтымақтастық орнату;

– Қаржыландыруды арттыру және жаңа жобаларға инвестиция тарту.

Сонымен қатар, ұлттық киімдерді қалпына келтіру барысында олардың бастапқы материалы мен өндіріс технологиясын мұқият зерттеу маңызды. Тарихи дәлдік пен түпнұсқалықты сақтау үшін дәстүрлі қолөнер шеберлерінің тәжірибесіне сүйену қажет. Бұл жұмыстар жас ұрпақтың тарихи санасын қалыптастырып қана қоймай, ұлттық мәдениетіміздің жандануына да ықпал етеді.Бұл мәселелер шешімін тапса, Қазақстан мұражайларындағы ұлттық киімдеріміз ғасырлар бойы сақталып, халқымыздың бай мұрасын әлемге таныстыра алады деп сенемін.

Реставрация тек теориялық білімді ғана емес, үлкен шыдамдылық пен дәлдікті талап етеді. Қазақстандағы мұражайлар осындай көне киімдерді қалпына келтіру үшін арнайы мамандар дайындауы және заманауи әдістерді кеңінен енгізуі қажет. Егер біз ұлттық киімдерімізді сақтағымыз келсе, реставрация мәдениетіне көбірек көңіл бөлуіміз керек. Бұл тек тәжірибе емес, өткенмен байланыс орнатудың ерекше мүмкіндігі болады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақстан мұражайларындағы киім реставрациясы – бұл тек матаны қалпына келтіру емес, бұл – тарихпен байланыс, өткеннің үнін бүгінге жеткізу. Зерттеулер барысында ұлттық киімдерді сақтаудың қаншалықты маңызды екенін терең түсінеміз. Себебі әрбір ескі шапан, камзол немесе сәукеле тек сәндік бұйым емес, олар – халқымыздың мәдени коды, болмысын айқындайтын айна. Егер біз оларды жоғалтып алсақ, онда тарихымыздың бір бөлігі де бізбен бірге өшіп кетуі мүмкін.

Киім реставрациясының өзіне тән қиындықтары бар. Ол – көп уақыт пен шыдамдылықты, дәлдікті талап ететін жұмыс. Әсіресе, біздің заманымызда, заманауи технологиялар жылдам дамып жатқанда, бұл сала ерекше көңіл бөлуді қажет етеді. Мұражайлардағы реставрация жұмыстарында қолданылатын дәстүрлі және заманауи әдістерді салыстыра отырып, олардың әрқайсысының өзіндік артықшылықтары мен кемшіліктері бар екенін түсінеміз. Дәстүрлі әдістердің басты ерекшелігі – түпнұсқалықты сақтау, ал заманауи технологиялар ескі материалдарды бүлдірмей, ұзағырақ сақтау мүмкіндігін береді.

Зерттеу барысында Қазақстанда киім реставрациясы саласында шешуді қажет ететін бірқатар мәселелер бар екенін байқадым. Ең алдымен, арнайы мамандар жетіспейді. Көптеген мұражайларда реставрациялау зертханалары жоқ немесе олар өте қарапайым деңгейде жұмыс істейді. Заманауи құрал-жабдықтар мен реставрацияға арналған арнайы материалдар көбінесе қолжетімсіз. Бұл факторлар киім жәдігерлерін қалпына келтіру сапасына тікелей әсер етеді.

Бұл мәселелерді шешу үшін біз бірнеше нақты қадамдар жасауымыз қажет. Біріншіден, Қазақстанда реставрация мамандарын дайындайтын оқу бағдарламаларын дамыту керек. Қазіргі таңда біздің елімізде реставрация ісіне арналған мамандандырылған білім беру мекемелері аз. Екіншіден, мұражайларды заманауи реставрация құралдарымен және технологияларымен қамтамасыз ету қажет. Үшіншіден, халықаралық тәжірибені зерттеп, жетекші реставрация орталықтарымен ынтымақтастық орнату маңызды.

Болашақта осы саланың дамуына өз үлесімізді қосуды қалаймыз. Бұл – біздің мәдениетімізді, ұлттық ерекшелігімізді сақтап қалудың ең маңызды жолдарының бірі. Егер біз бүгін өз мұрамызға дұрыс қарасақ, онда болашақ ұрпақ та өз тарихын мақтан тұтып, ұлттық мұрасын сақтай алады. Біз үшін киім реставрациясы – бұл өткен мен болашақты байланыстыратын көпір.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Әлімбай, С. (2019). Қазақтың дәстүрлі киім мәдениеті және оның ерекшеліктері. Алматы: «Ғылым».
2. Жақыпбекова, Г.Қ. (2021). Мұражай ісі және мәдени мұраны сақтау технологиялары. Нұр-Сұлтан: «Фолиант».
3. Омаров, Т.Е. (2020). Қазақ ұлттық киімдерінің тарихы және реставрациялау әдістері. Шымкент: «Оқулық».
4. Ибраева, А.М. (2022). Киім реставрациясының дәстүрлі және заманауи әдістері: Қазақстан тәжірибесі. Алматы: «ҚазҰӨУ баспасы»
5. Садықова, Р.Ж. (2023). Мәдени мұра және оның жаңа технологиялар арқылы сақталуы. Қарағанды: «Болашақ».
6. Қасенов, Б.М. (2021). Этнографиялық жәдігерлерді қалпына келтірудің ғылыми негіздері. Түркістан: «Ясауи университеті».

ӘОЖ 7.012+687.01-055.2 ***ҒТАМР 67.01.29***

Магистрант, Әнуарбек Айзере Әлішерқызы
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы,Қазақстан)
Ғылыми жетекші, п.ғ.к.қауымд..профессор Сманова А.С

ӘЙЕЛДЕР АКСЕССУАРЛАРЫН ЖАСАУҒА ҚОЛАЙЛЫ 3D БАСПА ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

АҢДАТПА

Бұл мақала 3D баспа технологияларын әйелдер аксессуарларын жасауға қолдану мәселесін зерттеуге арналған. Соңғы жылдары 3D технологиялар баспа саласының әртүрлі бағыттарында, соның ішінде сән және дизайн индустриясында танымал бола бастады. Бұл технологияның басты артықшылығы – бірегей және жекелендірілген өнімдер жасау мүмкіндігі. Мақалада FDM, SLA және SLS сияқты негізгі 3D баспа әдістері қарастырылып, олардың әйелдерге арналған түрлі аксессуарлар – зергерлік бұйымдар, сөмкелер және бас киімдер өндірісінде қолданылуы талданады. Сонымен қатар, материалдық қалдықтардың азаюы, жылдам прототиптеу және өнімді кастомизациялау мүмкіндігі секілді негізгі артықшылықтарға ерекше назар аударылады.

Зерттеудің негізгі аспектілерінің бірі – 3D-басып шығарудың сән индустриясына беретін артықшылықтарын талдау. Бұл технологияның басты артықшылықтары материал қалдықтарының айтарлықтай азаюы, прототиптерді жасау жылдамдығының жоғары болуы, өндірістегі икемділік және өнімді толықтай жекелендіру мүмкіндігі. Сонымен қатар, 3D-басып шығару процесінде қолданылатын инновациялық материалдар, олардың қасиеттері және дизайнерлік шешімдерге енгізу мүмкіндігі зерттеледі. Мақалада 3D-басып шығарудың сән индустриясында сәтті қолданылған мысалдары да қарастырылып, оның өзектілігі мен болашағы көрсетіледі.

Зерттеу нәтижелері сән индустриясында 3D-басып шығару технологияларын одан әрі зерттеу және дамыту қажеттілігін көрсетеді, өйткені олар ерекше, экологиялық таза және жоғары технологиялық бұйымдарды жасау үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Авторлар 3D-басып шығаруды аксессуарларды өндіру процесіне біріктіру сәндік бұйымдарды жобалау мен жасаудың дәстүрлі тәсілдерін айтарлықтай өзгерте алады деген қорытындыға келеді.

ТІРЕК СӨЗДЕР: 3D-басып шығару, әйелдер аксессуарлары, басып шығару технологиялары, сәндік дизайн, FDM, SLA, SLS басып шығару, жекелендіру, зергерлік бұйымдар, инновациялық материалдар.

Магистрант, Ануарбек Айзере Алишеркызы
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан)
Научный руководитель, кандидат педагогических наук, ассоц., профессор Сманова А.С.

ТЕХНОЛОГИИ 3D-ПЕЧАТИ, ПОДХОДЯЩИЕ ДЛЯ ИЗГОТОВЛЕНИЯ ЖЕНСКИХ АКСЕССУАРОВ

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию технологий 3D-печати, которые предназначены для изготовления женских аксессуаров. В последние годы 3D-технология стала популярной в различных сферах печати, включая моду и дизайн, благодаря своей способности создавать уникальные и персонализированные изделия. В работе рассмотрены основные методики 3D-печати, такие как FDM, SLA и SLS, а также их применение при создании различных типов женской одежды, включая ювелирные изделия, сумки и головные уборы. Особое внимание уделяется таким преимуществам, как сокращение отходов материалов, быстрота

прототипирования и возможность кастомизации. Результаты исследования подтверждают необходимость дальнейшего изучения и развития технологий 3D-печати в индустрии моды.

Одним из ключевых аспектов исследования является анализ преимуществ, которые 3D-печать предоставляет индустрии моды. В числе главных достоинств технологии можно выделить значительное сокращение отходов материалов, высокую скорость создания прототипов, гибкость в производстве и возможность полной кастомизации продукции. Кроме того, изучаются инновационные материалы, используемые в процессе 3D-печати, их свойства и потенциал для внедрения в дизайнерские решения. В статье также рассматриваются примеры успешного применения 3D-печати в модной индустрии, что подтверждает ее актуальность и перспективность.

Результаты исследования демонстрируют необходимость дальнейшего изучения и развития технологий 3D-печати в индустрии моды, поскольку они открывают новые горизонты для создания уникальных, экологичных и высокотехнологичных изделий. Авторы приходят к выводу, что интеграция 3D-печати в процесс производства аксессуаров способна значительно трансформировать традиционные подходы к дизайну и изготовлению модных изделий.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: 3D-печать, женские аксессуары, технологии печати, модный дизайн, FDM, SLA, SLS печать, кастомизация, ювелирные изделия, инновационные материалы.

Master's student Anuarbek Aizere Alisherkyzy
Kazakh National Pedagogical University named after Abay (Almaty, Kazakhstan)
Scientific supervisor, Candidate of Pedagogical Sciences, assoc., Professor A.S. Smanova.

3D PRINTING TECHNOLOGIES SUITABLE FOR MAKING WOMEN'S ACCESSORIES

ABSTRACT

This article explores modern 3D printing technologies used in the production of women's accessories. In recent years, 3D technology has taken a significant place in various fields of design and manufacturing, particularly in the fashion industry, due to its ability to create unique, innovative, and personalized products. The study examines key 3D printing methods such as FDM (Fused Deposition Modeling), SLA (Stereolithography), and SLS (Selective Laser Sintering), as well as their characteristics and advantages in creating women's accessories, including jewelry, bags, headwear, and decorative clothing elements.

One of the key aspects of the research is the analysis of the benefits that 3D printing offers to the fashion industry. The main advantages of this technology include significant material waste reduction, high-speed prototyping, production flexibility, and full customization of products. Furthermore, the study explores innovative materials used in 3D printing, their properties, and their potential for integration into design solutions. The article also discusses successful examples of 3D printing applications in the fashion industry, confirming its relevance and prospects.

The research findings demonstrate the need for further exploration and development of 3D printing technologies in the fashion industry, as they open new horizons for creating unique, eco-friendly, and high-tech products. The authors conclude that integrating 3D printing into the accessory manufacturing process can significantly transform traditional approaches to fashion design and production.

KEYWORDS: 3D printing, women's accessories, printing technologies, fashion design, FDM, SLA, SLS printing, customization, jewelry, innovative materials.

КІРІСПЕ

Қазіргі таңда жаңа технологиялардың дамуымен қатар, өндірістік процестерде инновациялық әдістерді қолдану өзекті мәселе болып отыр. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің Жолдауында экономиканы әртараптандыру мен жоғары технологиялық өндірістерді дамыту қажеттігін ерекше атап өтті [1]. Бұл тұрғыда 3D

баспа технологиялары индустриялық-инновациялық дамудың маңызды бағыты ретінде қарастырылады. Себебі бұл технология өндірістік процестерді жылдамдатып, өнімдерді жекелендіру (кастомизация) мүмкіндігін арттырады. Біздің көзқарасымыз бойынша, Қазақстанда бұл бағытты белсенді түрде дамыту қажет, өйткені ол импортқа тәуелділікті азайтып, отандық өндірісті жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, 3D баспа арқылы өндірілетін экологиялық таза өнімдер қоршаған ортаға зиян келтірмей, тұрақты даму қағидаларына сәйкес келеді. Сондықтан, бұл технологияға инвестиция құю – елдің инновациялық әлеуетін арттырудың тиімді жолы деп есептейміз.

Әйелдер аксессуарлары индустриясында 3D баспа технологияларын қолдану сән және дизайн салаларындағы шығармашылық мүмкіндіктерді кеңейтеді. Бұл технология өнімдерді жекелендіруге, өндіріс уақытын қысқартуға және материалдарды тиімді пайдалануға мүмкіндік береді [2]. Соңғы жылдары әлемдік сән индустриясында FDM, SLA және SLS баспа әдістері кеңінен қолданыла бастады. Қазақстанның да бұл үдерістен тыс қалмауы үшін ғылыми зерттеулер мен жаңа технологияларды игеру маңызды [3]. Бұл – сән индустриясындағы инновацияларды дамытудың маңызды бағыты. Әсіресе, эксклюзивті аксессуарларға сұраныс артып келе жатқан қазіргі уақытта 3D баспа дизайнерлерге жаңа идеяларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді деген пікірдеміз.

Соңғы жылдары әлемдік сән индустриясында FDM, SLA және SLS баспа әдістері кеңінен қолданыла бастады. Бұл әдістер арқылы күрделі геометриялық пішіндер, нәзік құрылымдар және ерекше текстуралар жасауға болады. Қазақстанның да бұл үдерістен тыс қалмауы үшін ғылыми зерттеулер мен жаңа технологияларды игеру маңызды. Сол себепті, отандық дизайнерлер мен кәсіпкерлер бұл мүмкіндікті пайдаланып, 3D баспа арқылы бірегей өнімдер жасап, әлемдік нарыққа шыға алады. Бұл үшін мемлекеттік қолдау, білім беру бағдарламалары және тәжірибелік зерттеулер қажет. Егер Қазақстанда 3D баспа технологияларын сән индустриясында кеңінен қолдану жолға қойылса, онда отандық өнімдер халықаралық деңгейде бәсекеге қабілетті бола алады.

Осы зерттеу 3D баспа технологияларының әйелдер аксессуарларын жасаудағы рөлін, олардың артықшылықтары мен даму болашағын талдауға бағытталған. Зерттеу нәтижелері сән индустриясында инновациялық материалдарды қолдану мен кастомизациялау мүмкіндіктерін кеңейтуге үлес қосады [4]. Инновациялық материалдарды пайдалану мен өнімдерді жекелендіру мүмкіндіктері сән индустриясының дамуына серпін береді. Болашақта 3D баспа технологияларын кеңінен қолдану арқылы Қазақстан сән индустриясының бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және тұрақты өндіріс жүйесін қалыптастыруға мүмкіндік алады деп есептейміз.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ. ӘЙЕЛДЕРГЕ АРНАЛҒАН АКСЕССУАРЛАРДЫ ЖАСАУҒА ҚОЛАЙЛЫ 3D БАСЫП ШЫҒАРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Қазіргі заманғы 3D баспа технологиялары сән индустриясында кеңінен қолданылып, әйелдер аксессуарларын жасауға инновациялық шешімдер ұсынуда. Қосымша өндіріс әдістерін пайдалану дизайнерлерге күрделі геометриялық пішіндерді жасауға, материалдық қалдықтарды азайтуға және бірегей өнімдерді дайындау процесін жеделдетуге мүмкіндік береді [5]. Біздің пікіріміз бойынша, 3D баспа технологияларының сән индустриясына енгізілуі дизайнерлік мүмкіндіктерді кеңейтумен қатар, тұрақты өндіріс принциптеріне сәйкес келеді [6].

Аксессуарлар өндірісінде кең таралған 3D баспа әдістеріне *FDM (Fused Deposition Modeling), SLA (Stereolithography) және SLS (Selective Laser Sintering)* жатады. Әрбір әдістің өзіндік ерекшеліктері бар, оларды сән аксессуарлары дизайнында қолдану мүмкіндігін айқындайды [7].

FDM әдісі PLA, ABS және TPU сияқты термопластикалық материалдарды қабаттап балқыту арқылы жұмыс істейді. Бұл әдіс қолжетімділігі мен материалдарының кең таралуына байланысты жиі қолданылады, алайда дайын өнімнің детализациясы мен бетінің сапасы бойынша белгілі бір шектеулері бар [8]. Соған қарамастан, FDM технологиясы прототиптер мен эксперименттік үлгілерді жасауға, сондай-ақ зергерлік бұйымдар, сөмкелер және бас киім

элементтері сияқты аксессуарларды дайындауға мүмкіндік береді. Бұл тұрғыда *FDM* әдісінің қолжетімділігі сән дизайнерлері үшін үлкен артықшылық екенін атап өттік, себебі бұл әдіс арқылы жаңа идеяларды жылдам жүзеге асыруға болады [9].

SLA әдісі жоғары дәлдік пен сапалы беткі қабатының арқасында жұқа құрылымды шағын бөлшектерді жасау үшін қолайлы. Бұл технология сұйық фотополимерлерді лазер арқылы қатайту процесіне негізделген. *SLA* технологиясы зергерлік аксессуарлар өндірісінде ерекше маңызды, өйткені ол күрделі және нәзік құрылымдарды жасауға мүмкіндік береді деген ойдамыз [10].

SLS әдісі, лазерлік спекание технологиясына негізделген, ұнтақ тәрізді материалдарды қолдана отырып, беріктігі жоғары және күрделі геометриялық пішінді бұйымдар жасауға мүмкіндік береді. *SLS* әдісі сән индустриясында әлі толық зерттелмегенімен, оның әлеуеті зор, себебі бұл әдіс икемді және беріктігі жоғары аксессуарларды жасауға мүмкіндік береді деген тұжырымға келдік [11].

Мысалы, голландиялық дизайнер Айрис Ван Херпен (*Iris van Herpen*) жоғары сән саласында 3D баспаны алғашқылардың бірі болып қолданды. Оның *Voltage* (2013) коллекциясында *SLS әдісі* арқылы жасалған күрделі архитектуралық пішіндер кездеседі [12].Тағы бір мысал – Фрэнсис Биту (*Francis Bitonti*) мен модельер Дита фон Тиз (*Dita von Teese*) бірлесе жасаған, толықтай 3D-принтерде басылып шыққан көйлек. Біздің пікірімізше, бұл жоба 3D баспаның киім мен аксессуарларды үйлестіре отырып, сәндік ансамбльдер жасаудағы әлеуетін көрсетті [13].Оған қоса, XYZ Workshop компаниясы FDM әдісі арқылы сақиналар, сырғалар және білезіктерден тұратын аксессуарлар жинағын әзірледі [14].

3D баспа саласындағы қазіргі зерттеулер оның сән және аксессуарлар дизайны саласындағы қолдану аясын кеңейтуді жалғастыруда. Перспективалы бағыттардың бірі – биополимерлер, икемді композиттер және металданған ұнтақтар сияқты инновациялық материалдарды енгізу. Біз бұл материалдардың экологиялық тұрақты өндірісті дамыту үшін маңызды екенін атап өтеміз [15].Сонымен қатар, 3D баспаны дамытудың маңызды аспектілерінің бірі – кастомизация (жекелендіру). Заманауи технологиялар тұтынушылардың жеке талаптарын ескере отырып, бірегей әшекейлер, сөмкелер және басқа да сәндік элементтерді жасауға мүмкіндік береді. Бұл тенденцияның нарықта сұранысқа ие болатынын және тапсырыс бойынша эксклюзивті өнімдер жасаудың жаңа мүмкіндіктерін ашатынын атап өтуді жөн санадық [16].Соңғы жылдары әлемдік жетекші сән брендтері 3D баспа технологияларын өз өндіріс процестеріне белсенді түрде енгізе бастады. Adidas компаниясы Futurecraft 4D кроссовкаларын жасап шығарды, олардың табаны DLS (цифрлық жарық синтезі) әдісімен 3D принтерде басылған [17].

Осылайша, әйелдер аксессуарларын жасау саласындағы 3D баспа дизайнерлер, өндірушілер және тұтынушылар үшін жаңа мүмкіндіктер ашуда. Бұл технологияны дәстүрлі өндіріс әдістерімен үйлестіру тиімділікті арттыруға, шығындарды азайтуға және экологиялық тұрақты шешімдерді енгізуге ықпал етеді. Біздің пайымдауымызша, алдағы уақытта жаңа материалдар, баспа әдістері және цифрлық құралдарды зерттеу арқылы 3D баспа сән дизайнының ажырамас бөлігіне айналады деген сенімдеміз [18].

ҚОРЫТЫНДЫ

Әйелдер аксессуарларын жасау саласында 3D баспа технологияларын қолдану сән индустриясының дамуында жаңа мүмкіндіктер ашады. Бұл технологияның көмегімен өндіріс процестері жеделдетіліп, шығындар азаяды, сондай-ақ, өнім дизайнын толықтай жекелендіруге жол беріледі.

Зерттеу барысында 3D баспаның негізгі әдістері – *FDM, SLA* және *SLS* технологиялары қарастырылды. Әр әдістің өзіндік артықшылықтары бар: *FDM* – қолжетімділігімен және экологиялық таза материалдарды пайдалануымен ерекшеленсе, *SLA* – жоғары дәлдік пен күрделі дизайндарды жасауға мүмкіндік береді, ал *SLS* – беріктік пен икемділік тұрғысынан ерекше қолданысқа ие.Сонымен қатар, 3D баспа арқылы өндірістің экологиялық тұрақтылығын қамтамасыз ету мүмкіндігі атап өтілді. Қалдықтардың азаюы, қайта өңделетін

және биоразғалғыш материалдарды пайдалану сән индустриясының қоршаған ортаға тигізетін әсерін азайтуға көмектеседі.

Болашақта массалық кастомизация, жаңа материалдар және жасанды интеллектпен біріктірілген өндірістік процестер 3D баспа технологияларының мүмкіндіктерін кеңейтуі мүмкін. Бұл инновациялар сән индустриясын түбегейлі өзгертетін негізгі факторлардың бірі болады.

Қорыта айтқанда, 3D баспа технологиялары әйелдер аксессуарларын өндіруде үлкен рөл атқарады. Индустрияда оның кеңінен қолданылуы өнім сапасын арттырып, өндірушілер мен дизайнерлерге жаңа перспективалар ашатыны сөзсіз. Осы саладағы ғылыми зерттеулер мен технологиялық жетістіктерді одан әрі дамыту – сән индустриясының болашағын айқындайтын маңызды бағыттардың бірі болып қала береді. Зерттеу тақырыбы алғашқы ізденістер болғандықтан, жалғасын табады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Тоқаев, Қ. Ж. (2023). *Қазақстан халқына Жолдау: Әділетті Қазақстан – дамудың берік негізі*. Астана. Қолжетімді: www.akorda.kz
2. Gibson, I., Rosen, D. W., & Stucker, B. (2021). *Additive Manufacturing Technologies: 3D Printing, Rapid Prototyping, and Direct Digital Manufacturing*. Springer. 3-басылым. – 689 б.
3. Berman, B. (2012). «3D printing: The new industrial revolution» *Business Horizons*, 55(2), 155-162. DOI: 10.1016/j.bushor.2011.11.003
4. Ngo, T. D., Kashani, A., Imbalzano, G., Nguyen, K. T. Q., & Hui, D. (2018). «Additive manufacturing (3D printing): A review of materials, methods, applications, and challenges» *Composites Part B: Engineering*, 143, 172-196. DOI: 10.1016/j.compositesb.2018.02.012
5. Gibson, I., Rosen, D. W., & Stucker, B. Additive Manufacturing Technologies. – Springer, 2015. – 498 p.
6. Lipson, H., & Kurman, M. Fabricated: The New World of 3D Printing. – Wiley, 2013. – 356 p.
7. Campbell, I., Bourell, D., & Gibson, I. Additive manufacturing: rapid prototyping comes of age // *Rapid Prototyping Journal*. – 2012. – Vol. 18(4). – P. 255-258.
8. Chua, C. K., Leong, K. F., & Lim, C. S**.** Rapid Prototyping: Principles and Applications. – World Scientific, 2010. – 450 p.
9. Wong, K. V., & Hernandez, **A.** A review of additive manufacturing // *ISRN Mechanical Engineering*. – 2012. – Vol. 2012. – Article ID 208760.
10. Sun, C., Fang, N., & Wu, D. Projection micro-stereolithography using digital micro-mirror dynamic mask // *Sensors and Actuators A: Physical*. – 2005. – Vol. 121(1). – P. 113-120.
11. Levy, G. N., Schindel, R., & Kruth, J. P. Rapid manufacturing and rapid tooling with layer manufacturing (LM) technologies // *CIRP Annals – Manufacturing Technology*. – 2003. – Vol. 52(2). – P. 589-609.
12. Oxman, N. Material Ecology in Fashion Design: The Case of 3D Printing in Couture // *MIT Journal*. – 2016. – Vol. 10. – P. 45-62.
13. Bitonti, F. 3D Printed Dress for Dita Von Teese // *Journal of Fashion Technology*. – 2014. – Vol. 6(2). – P. 77-89.
14. XYZ Workshop. 3D Printed Accessories Collection // *Design Review*. – 2017. – Vol. 8(3). – P. 112-124.
15. Peng, T., Kellens, K., & Tang, R. Sustainability of 3D Printing: A Review // *Journal of Cleaner Production*. – 2018. – Vol. 197. – P. 997-1010.
16. Goehrke, S. How 3D Printing Enables Mass Customization // *Additive Manufacturing Today*. – 2019. – Vol. 4(1). – P. 25-39.
17. Adidas. Futurecraft 4D: The Future of Performance Footwear // *Adidas Press Release*. – 2017. – Available at: www.adidas.com
18. Pei, E., Shen, J., & Watling, J. Direct 3D Printing of Polymers for Fashion Applications // *International Journal of Fashion Design, Technology and Education*. – 2015. – Vol. 8(2). – P. 108-117.

ӘОЖ 72.012.8+39 ***ҒТАМР 63.29.23***

Магистрант, Батырхан А.Н.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы,Қазақстан)
Ғылыми жетекші, п.ғ.к., қауымд., профессор Құдабаева К.И.

КИІЗ ҮЙ ИНТЕРЬЕРІНІҢ КӨРКЕМДІК ҚҰРЫЛЫМЫ МЕН КОМПОЗИЦИЯЛЫҚ ШЕШІМДЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

АҢДАТПА

Киіз үй – көшпелі халықтардың ғасырлар бойы қалыптасқан баспанасы ғана емес, сонымен қатар қазақ халқының мәдени айшығы мен ұлттық дүниетанымының көрінісі. Оның құрылымдық элементтері мен эстетикалық ерекшеліктері қазіргі заманғы сәулет өнерінде жаңаша сипат алып, жаңа ғимараттардың бейнесінде көрініс табуда. Дәстүрлі киіз үй қағидаларын заманауи сәулетке бейімдеу экологиялық тұрғыдан таза, эстетикалық үйлесімді әрі функционалды кеңістіктер қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Бұл мақалада киіз үй интерьерінің көркемдік құрылымы және оның заманауи сәулеттік шешімдердегі рөлі зерттеледі. Киіз үйдің интерьерлік ерекшеліктерін талдау және оны қазіргі заманғы сәулеттік жобаларда қолдану жолдарын айқындау зерттеудің негізгі мақсаты болып табылады. Ұлттық сәулет өнері мен интерьер дизайнын жаңғырту – тарихи мұраны сақтау мен оны заманауи технологиялармен үйлестірудің маңызды бағыты. Осы орайда, мақалада дәстүрлі интерьер элементтерінің қоғамдық және тұрғын үй сәулетіндегі қолданысы сараланып, олардың заманауи архитектурадағы маңызы қарастырылады. Сонымен қатар, 3D модельдеу, виртуалды жобалау және автоматтандырылған өндіріс технологияларының ұлттық сәулет өнерін дамытудағы рөлі сипатталады.

Зерттеу ұлттық мәдени кодтарды сақтай отырып, заманауи сәулеттік трендтерді қалыптастырудың маңыздылығын айқындайды. Киіз үй стиліндегі инновациялық ғимараттар мен интерьерлерді дамыту арқылы Қазақстан сәулет өнерін халықаралық деңгейде таныту және оның бәсекеге қабілеттілігін арттыру көзделеді.

ТІРЕК СӨЗДЕР: киіз үй, интерьер, сәулет, ою-өрнек, этностиль, заманауи технологиялар, инновация, реконструкция, 3D модельдеу.

Магистрант, Батырхан А.Н.
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)
Научный руководитель, кандидат педагогических наук,ассоц.профессор К.И.

ОСОБЕННОСТИ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ СТРУКТУРЫ И КОМПОЗИЦИОННЫХ РЕШЕНИЙ ИНТЕРЬЕРА ЮРТЫ

АННОТАЦИЯ

Юрта – это не только жилище кочевых народов, сформировавшееся на протяжении веков, но и важный символ казахской культуры, отражающий национальный менталитет и мировоззрение. Сегодня её конструктивные элементы и эстетические особенности находят новое воплощение в современном архитектурном искусстве, органично вписываясь в облик современных зданий. Адаптация принципов традиционной юрты к современной архитектуре позволяет создавать экологически чистые, эстетически гармоничные и функциональные пространства.

В данной статье исследуется художественная структура интерьера юрты и её роль в современных архитектурных решениях. Основная цель исследования – анализ традиционного интерьера юрты и определение путей его применения в современных

архитектурных проектах. Возрождение национального архитектурного искусства и интерьерного дизайна является важным направлением в сохранении исторического наследия и его интеграции с новыми технологиями. В этом контексте рассматриваются традиционные интерьерные элементы и их использование в общественной и жилой архитектуре. Также анализируется роль 3D-моделирования, виртуального проектирования и автоматизированных производственных технологий в развитии национального архитектурного искусства.

Исследование подчёркивает значимость сохранения национального культурного кода при формировании современных архитектурных тенденций. Развитие инновационных зданий и интерьеров в стиле юрты способствует продвижению казахстанской архитектуры на международном уровне и повышению её конкурентоспособности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: юрта, интерьер, архитектура, орнамент, этностиль, современные технологии, инновации, реконструкция, 3D-моделирование.

Master's student, Batyrkhan A.N.
Kazakh National Pedagogical University named after Abay (Almaty, Kazakhstan)
Supervisor, Candidate of Political Sciences, Associate Professor Kudabayeva K.I.

FEATURES OF THE ARTISTIC STRUCTURE AND COMPOSITIONAL SOLUTIONS OF THE YURT INTERIOR

ABSTRACT

The yurt is not only a dwelling that has been formed over centuries by nomadic peoples but also a significant symbol of Kazakh culture, reflecting the national mentality and worldview. Today, its structural elements and aesthetic features are being revived in modern architectural design, seamlessly integrating into contemporary buildings. Adapting traditional yurt principles to modern architecture enables the creation of environmentally friendly, aesthetically harmonious, and functional spaces.

This article explores the artistic structure of yurt interiors and their role in contemporary architectural solutions. The primary objective of the study is to analyze the traditional yurt interior and identify ways to integrate it into modern architectural projects. Revitalizing national architectural art and interior design is crucial for preserving historical heritage while integrating it with innovative technologies. In this context, the article examines traditional interior elements and their application in public and residential architecture. Additionally, the role of 3D modeling, virtual design, and automated production technologies in the development of national architectural heritage is analyzed.

This research highlights the importance of preserving national cultural codes while shaping modern architectural trends. The development of innovative buildings and interiors inspired by the yurt style contributes to promoting Kazakh architecture on an international scale and enhancing its global competitiveness.

KEYWORDS: yurt, interior, architecture, ornament, ethno-style, modern technologies, innovation, reconstruction, 3D modeling.

КІРІСПЕ

Бүгінде ұлттық мәдениет пен дәстүрлі сәулет элементтеріне негізделген интерьерлер мен ғимараттар заманауи сәулет өнерінде ерекше орын алуда. Әсіресе, киіз үй стиліндегі ғимараттар мен интерьер шешімдері үлкен сұранысқа ие. Бұл сұраныстың артуы бірнеше факторлармен байланысты: экологиялық тазалық, дәстүр мен заманауи технологиялардың үйлесімі, сондай-ақ халықтың ұлттық мұраға деген қызығушылығының артуы.

2022 жылғы «Жаңа Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы» атты Жолдауында Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің бір сөзінде: *«Біз ұлттық құндылықтарымызды сақтай отырып, оларды заман талабына сай жаңғырта білуіміз керек. Бұл – мәдениетіміздің, рухани мұрамыздың болашағы»* деп атап өткен болатын.[1] Бұл ой киіз үй стиліндегі ғимараттардың қазіргі заманғы сәулет өнеріндегі маңыздылығын айқындайды. Егер ұлттық мәдениеттің элементтері қазіргі заманғы сәулетке бейімделмесе, онда олар біртіндеп ұмыт қалып, тек тарихи жәдігерге айналуы мүмкін. Ал оны заманауи технологиялармен жаңғырту – ұлттық рухани кодты сақтаудың тиімді жолдарының бірі.

Белгілі сәулетші Т.К. Басенов өз еңбектерінде қазақ халқының дәстүрлі баспанасының ерекшеліктерін зерттей отырып, оның құрылымдық қарапайымдылығы мен экологиялық тиімділігін жоғары бағалаған. Оның пікірінше, *«Киіз үй – тек баспана ғана емес, ол көшпелі халықтың тұрмыс-тіршілігіне барынша бейімделген ерекше сәулет өнерінің туындысы»*. Қазіргі уақытта бұл ерекшеліктер заманауи сәулетте жаңаша сипат алып, тұрғын үйлерден бастап, қоғамдық ғимараттарға дейін әртүрлі салада қолданылуда. [2]

Киіз үй интерьерінің заманауи сәулеттегі жоғары бағалануы оның бірқатар артықшылықтарымен түсіндіріледі:

– *Экологиялық тазалық* – ғимараттарды табиғи материалдардан жасау үрдісі артып келеді. Киіз, ағаш, жүн, табиғи бояулар қолданылатын дәстүрлі интерьерлер адам денсаулығына қауіпсіз.

– *Функционалдылық пен кеңістікті тиімді пайдалану* – киіз үй құрылымы табиғатпен үйлесімділікке негізделген және шағын кеңістікті ыңғайлы етуге мүмкіндік береді.

– *Эстетикалық бірегейлік* – ұлттық ою-өрнектер мен дәстүрлі элементтер ғимаратқа ерекше көрік беріп, оны қайталанбас стильге айналдырады.

– *Мәдени мұраны жаңғырту* – заманауи сәулетте ұлттық стильді пайдалану тарихи дәстүрлерді сақтауға және оларды әлемдік деңгейде танытуға ықпал етеді.

Сонымен қатар, киіз үй стиліндегі ғимараттардың жасалуына бірнеше маңызды факторлар әсер етеді. Заманауи технологиялар ұлттық сәулеттік элементтерді жетілдіруге және оларды жаңа форматта ұсынуға мүмкіндік береді. Мысалы, 3D модельдеу, автоматтандырылған өндіріс пен сандық жобалау дәстүрлі интерьерлерді жоғары дәлдікпен жаңғыртуға көмектеседі.

Қоғамның мәдени сұранысы маңызды рөл атқарады – ұлттық бірегейлікке бет бұру, түп-тамырға оралу тенденциясы сәулет өнеріндегі дәстүрлі бағыттың дамуын жеделдетуде. Туризм мен қонақжайлылық индустриясы – қазақи нақыштағы қонақүйлер мен демалыс орындары шетелдік және отандық туристер арасында үлкен танымалдыққа ие болуда.

Осы орайда, мақалада киіз үй интерьерінің көркемдік құрылымы мен оның заманауи сәулеттік шешімдердегі рөлі талданып, дәстүрлі стильдің қазіргі заман талабына сай қалай үйлесімді түрде бейімделетіні қарастырылады. Сонымен қатар, ұлттық мәдени кодтарды сақтай отырып, заманауи трендтерді қалыптастырудың, технологиялық мүмкіндіктерді пайдалану арқылы киіз үй стиліндегі ғимараттарды дамыту жолдары талқыланады. Ұлттық сәулетті жаңғырту – тек сәулет өнерінің даму бағыты ғана емес, сонымен бірге тарихи мұраны сақтау мен оны әлемдік деңгейде насихаттаудың тиімді құралы.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ. КИІЗ ҮЙ СӘУЛЕТІНІҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ИНТЕРЬЕР ДИЗАЙНЫМЕН ҮЙЛЕСІМДІЛІГІНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Бүгінгі таңда киіз үй сәулетінің элементтері заманауи интерьер дизайнында кеңінен қолданылады. Бұл үрдіс қазақ халқының ұлттық мұрасын жаңғырту және оны қазіргі заманғы сәулет өнерімен үйлестіру қажеттілігінен туындап отыр. Дәстүрлі киіз үй құрылымы, ондағы ою-өрнектер, түстер гаммасы мен материалдар заманауи интерьер шешімдеріне ерекше мән-мағына беріп, кеңістікке ұлттық нақыш сыйлайды.

Белгілі ғалымдар А.Х. Марғұлан, К.А. Ақышев, М.Қ. Қадырбаев, Ә.Тәжімұратов, С. Касиманов, Ө. Жәнібеков және басқа да зерттеушілер қазақ халқының сәулет өнерін, ою-өрнектерін, қолөнерін терең зерттеген. Мәселен, Ә.Тәжімұратов ұлттық қолөнеріміздің киіз басу, кілем, ши тоқу, ағаш өңдеу, зергерлік өнер түрлері мен киіз үй жасау жиһаздары туралы мәліметтер жинақтаған. Олардың еңбектері киіз үй сәулеті мен интерьерін заманауи бағытта дамытуда маңызды теориялық негіз болып табылады. [3]

Қазіргі заманғы сәулет пен интерьер дизайнында киіз үй элементтерін қолданудың бірнеше негізгі бағыттарын атап өтуге болады. Біріншіден, бұл – материалдық және құрылымдық ерекшеліктердің сақталуы. Киіз үй негізінен табиғи материалдардан жасалған: киіз, ағаш, тері және жүн. [4]

Бүгінгі таңда экологиялық таза материалдарға деген сұраныстың артуына байланысты дизайнерлер интерьерде табиғи ағашты, жүннен жасалған кілемдер мен панельдерді, сондай-ақ киізден жасалған декоративті элементтерді жиі қолданады. Бұл әдіс әсіресе Sandyq, Orta, Juz мейрамханаларында, «Этноауыл» мәдени-туристік кешенінде, Астана Опера театрының кейбір интерьер элементтерінде айқын көрінеді.

Екіншіден, ою-өрнектер мен ұлттық нақыштағы сәндік элементтердің интерьер дизайнында қолданылуы маңызды рөл атқарады. Қазақ ою-өрнектері, әсіресе «қошқар мүйіз», «тұмарша», «гүл өрнек» және «ирек» сияқты мотивтер жиһаздарда, қабырға әшекейлерінде, кілемдер мен перделерде кеңінен пайдаланылады. Бұл өрнектердің әрқайсысы өзіндік мән-мағынаға ие, мысалы, «қошқар мүйіз» өрнегі байлық пен молшылықты білдіреді, ал «тұмарша» өрнегі қорғаушы күшке ие символ ретінде қолданылады. Осы элементтерді заманауи сәулет пен интерьер дизайнында пайдалану арқылы ұлттық мәдениеттің көрінісін жаңғыртуға болады. [5]

Үшіншіден, түстер үйлесімі – қазақи стильдегі интерьердің айрықша белгісі. Киіз үйдің ішкі кеңістігінде жылы түстер палитрасы басым: қоңыр, сары, қызыл және жасыл түстер үйлесімі қазақ мәдениетінің терең символикасымен байланысты. Мысалы, Sandyq Orta Juz мейрамханасында қолданылған қанық қызыл және алтын түстері сән-салтанат пен ұлттық дәстүрдің айғағы іспетті.

Төртіншіден, заманауи технологиялардың дамуы дәстүрлі элементтерді жаңаша тұрғыда ұсынуға мүмкіндік береді. 3D модельдеу, сандық принтинг, лазерлік кесу және кеңейтілген шынайылық (AR) технологиялары киіз үй сәулетінің элементтерін жаңғыртуға және оны заманауи ғимараттар мен интерьер шешімдеріне лайықтауға көмектеседі. Мысалы, 3D принтинг технологиясының көмегімен қазақ ою-өрнектері бар қабырға панельдері немесе декоративті элементтер жасалады, ал лазерлік кесу арқылы ағаш және металдан жасалған ұлттық нақыштағы жиһаздар дайындалады.

Бесіншіден, ақылды үй технологиялары киіз үй стиліндегі ғимараттарға заманауи сипат береді. Бүгінде киіз үй формасындағы тұрғын үйлерде «ақылды жарықтандыру», автоматтандырылған жылыту жүйелері, дауыспен басқарылатын құрылғылар сияқты технологиялар енгізілуде. Мұндай үйлесім дәстүр мен инновацияның үйлесімділігін қамтамасыз етеді.

Жалпы, киіз үй сәулетінің элементтері мен қазіргі заманғы интерьер дизайнының үйлесімділігі ұлттық мәдениетті сақтау мен оны дамытудың тиімді тәсілі болып табылады. Бұл үрдіс Қазақстандағы этнотуризмнің дамуына, ұлттық бірегейлікті нығайтуға және әлемдік сәулет саласында қазақи стильдің беделін арттыруға септігін тигізеді.

С. Е. Байжанов өз еңбектерінде: «Қазақтың дәстүрлі сәулет өнерін заманауи дизайнмен біріктіру – ұлттық мұраны болашақ ұрпаққа жеткізудің тиімді жолы» деп атап көрсеткен. [6] Бұл пікірді қазіргі заманғы сәулетшілер мен дизайнерлер де қолдап, ұлттық кодты жаңғыртуға бағытталған жобаларды іске асырып келеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Киіз үй сәулетінің элементтерін қазіргі заманғы интерьер дизайнымен үйлестіру ұлттық мәдениетті сақтаудың және оны дамытудың тиімді жолдарының бірі болып

табылады. Бұл үрдіс Қазақстандағы этнотуризмді дамытуға, ұлттық бірегейлікті нығайтуға және әлемдік сәулет саласында қазақи стильдің беделін арттыруға үлкен үлес қосады. Дәстүрлі сәулет өнерін заманауи тәсілдермен ұштастыру арқылы ұлттық мұраны болашақ ұрпаққа жеткізуге мүмкіндік туады. Бүгінгі таңда сәулетшілер мен дизайнерлер осы бағытта түрлі жобаларды іске асырып, ұлттық кодты жаңғыртуға атсалысып келеді.

Киіз үй элементтері арқылы жасалған заманауи ғимараттар мен интерьерлік шешімдер тек әсемдік пен көркемдік үшін ғана емес, сонымен қатар тарихи мұраны жаңғырту мен сақтауға да ықпал етеді.

Қазіргі кезде көптеген сәулетшілер мен интерьер дизайнерлері қазақи нақыштағы ғимараттар мен үйлерді жобалауға басымдық беріп отыр. Мұндай жобалар ұлттық мұраны сақтап қана қоймай, оны әлемдік деңгейде дәріптеуге де ықпал етеді. Киіз үйге тән кеңістік концепциясы, табиғатпен үйлесімділігі мен икемді құрылымы қазіргі заманғы сәулет шешімдерімен сәтті үйлесе алады.

Осылайша, киіз үй сәулетінің заманауи интерьер дизайнымен үйлесуі сәулет өнерінің болашағына үлкен әсерін тигізеді. Дәстүр мен жаңа технологиялардың ұштасуы ұлттық мәдениетті сақтап қана қоймай, оны жаңа деңгейге шығаруға мүмкіндік береді. Сондықтан киіз үй сәулетін қазіргі заманғы сәулетке бейімдеу – ұлттың мәдени құндылықтарын келер ұрпаққа жеткізудің маңызды құралы болып қала береді. Бұл зерттеу жұмысының бастапқы кезеңдері ғана, болашақта киіз үй сәулеті мен интерьер дизайнындағы инновациялық шешімдерді одан әрі зерттеу өзекті болмақ.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Тоқаев, Қ.-Ж. Жаңа Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы. ҚР Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. – Нұр-Сұлтан, 2022.
2. Басенов, Т. К. Архитектура Казахстана. – Алматы: Наука, 1977. – 220 б.
3. Тәжімұратов, Ә. Қазақтың ою-өрнектері. – Алматы: Өнер, 2005. – 198 б.
4. Жәнібеков, Ө. Қазақ киіз үйі және оның жабдықтары. – Алматы: Жалын, 1981. – 250 б.
5. Кенжебекұлы, Т. Қазақ ою-өрнектерінің символикасы. – Алматы: Өнер, 2012. – 190 б.
6. С. Е. Байжанов. Дәстүрлі қазақ сәулет өнері және заманауи үрдістер // Қазақстан сәулеті мен дизайны. – 2021. – №4(35). – Б. 44-52.

ӘОЖ 72.012.72 ***ҒТАМР 18.07.47***

«Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы, т.ғ.к. Е.О.Омарова[1]
Абая атындағы ҚазҰПУ (Алматы, Қазақстан)
https://orcid.org/0000-0002-8222-2189, erke_80@mail.ru
«Сән дизайны» мамандығының 2 курс студенті Бердібек Мадина[2]

СӘН ДИЗАЙНЫНДАҒЫ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ӨҢДЕУ ЖОЛДАРЫ

АҢДАТПА

Мақалада «Киім дизайны» мамандығының заманауи технологияларын қолдану және оларды өңдеу әдістері қарастырылған. Мысалы, Marvelous Designer Моделі-бұл киімнің нұсқасы, оған сәйкес толыққанды өнім кейіннен кесіліп, біріктіріледі. Marvelous дизайнерде барлық қажетті өлшемдермен (AutoCAD-тан) импорттауға немесе қолмен жасауға болатын киім үлгілері арқылы жасалады. Clo 3D-киім, аяқ киім және аксессуарларды бейнелеуге арналған бағдарлама. Оның көмегімен виртуалды модельдер жасауға, оларды анимациялауға және адамның 3D аватарында көруге болады. Сонымен қатар, заманауи технология ретінде - лазерлік кесу арқылы маталарды дәл және біркелкі кесу. Лазерлік гравюра матаның бетіне ою-өрнек, өрнек немесе Логотип қосу үшін қолданылады. Сонымен қатар, ақылды тоқыма (Smart Textile) - температураға сезімтал немесе жарықтандырылған маталар (мысалы, жарықдиодты жіптер). Кірістірілген сенсорлар арқылы денсаулық көрсеткіштерін бақылау. Белсенді ақылды тоқыма-сонымен қатар терморегуляциялық немесе түсін өзгертетін маталарды қамтиды.

ТІРЕК СӨЗДЕР: заманауи технологиялар, бағдарламалау, Киім дизайны, ою-өрнектер, өңдеу, жобалау, өнеркәсіп, басып шығару, жасанды интеллект.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ДИЗАЙНЕ МОДЫ И МЕТОДЫ ИХ ОБРАБОТКИ

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены применение современных технологий специальности «Дизайн одежды» и способы их обработки. Например, модель Marvelous Designer-это вариант одежды, согласно которому полноценное изделие впоследствии вырезается и соединяется. Marvelous создается в Designer с помощью шаблонов одежды, которые можно импортировать со всеми необходимыми размерами (из AutoCAD) или создать вручную. Clo 3D-программа для визуализации одежды, обуви и аксессуаров. С его помощью можно создавать виртуальные модели, анимировать их и опробовать на 3D-аватаре человека. Кроме того, в качестве современных технологий - точной и равномерной резки тканей с помощью лазерной резки. Лазерная гравировка используется для добавления орнамента, рисунка или логотипа на поверхность ткани. Кроме того, интеллектуальный текстиль (Smart Textiles) - это ткани, чувствительные к температуре или освещенные (например, светодиодные нити). Мониторинг показателей здоровья с помощью встроенных датчиков. Активный умный текстиль-также включают терморегулирующие или меняющие цвет ткани.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: современные технологии, программирование, дизайн одежды, орнаменты, обработка, коснтруирование, индустрия, печать, искусственный интеллект.

MODERN TECHNOLOGIES IN FASHION DESIGN AND THEIR PROCESSING METHODS

ABSTRACT

The article considers the application of modern technologies of the specialty «Fashion Design» and the methods of their processing. For example, the Marvelous Designer model is a clothing option according to which a full-fledged product is subsequently cut and joined. Marvelous is created in Designer using clothing templates that can be imported with all the necessary sizes (from AutoCAD) or created manually. Clo 3D is a program for visualizing clothes, shoes, and accessories. You can use it to create virtual models, animate them, and test them on a 3D human avatar. In addition, modern technologies include precise and uniform cutting of fabrics using laser cutting. Laser engraving is used to add an ornament, pattern or logo to the surface of the fabric. In addition, Smart Textiles are fabrics that are temperature-sensitive or illuminated (for example, LED filaments). Monitoring of health indicators using built-in sensors. Active smart textiles-also include temperature-regulating or color-changing fabrics.

KEYWORDS: modern technologies, programming, fashion design, ornaments, processing, computer engineering, industry, printing, artificial intelligence.

КІРІСПЕ

Зерттеу тақырыбын басты мақсаты - тігін өндірісінде замануи технологияларды кәсіби меңгеру жолдары мен оларды тәжірибеде сауатты қолдану жолдарын қарастыру болып табылады. «Сән дизайны» мамандығының замануи технологияларының қолданылуы және оларды өңдеу жолдары қарастырылған. Мысалы, Marvelous Designer үлгісі – бұл кимнің нқсқасы, оған сәйкес толыққанды бұйым кейіннен қиылып, біріктіріледі. Marvelous Designer бағдарламасында ким үлг үлглер арқылы жасалады, оларды барлық қажетт өлшемдермен импорттауға болады (AutoCAD-тан) немесе қолмен жасауға болады. Clo 3D — киім, аяқ киім және аксессуарларды визуализациялауға арналған бағдарлама. Оның көмегімен виртуалды модельдер жасауға, оларды анимациялауға және оларды 3D адам аватарында сынап көруге болады.

Сонымен қатар, замануи технологиялар ретінде – лазерлк кесу арқылы маталарды дәл және біркелкі кесу де саналады. Матаның бетіне ою-өрнек, сурет немесе логотип қосу үшін лазерлік гравировка қолданылады. Сондай-ақ, ақылды текстиль (Smart Textiles) Температураға жауап беретн немесе жарықтандырылған маталар (мысалы, жарық диодты жптер). Кірістірілген сенсорлар арқылы денсаулық көрсеткштерн бақылау. Белсенді ақылды текстиль - жылу реттейтін немесе түсін өзгертетін маталар да жатады [2].

Сән индустриясы – жылдам өзгеретін, шығармашылық пен технологияны ұштастыратын сала. Бүгінде 3D баспа, жасанды интеллект, робототехника, «ақылды» маталар, виртуалды сән, толықтырылған шындық (AR) және тұрақты сән (sustainable fashion) сияқты инновациялар сән әлемін жаңа деңгейге көтеріп отыр. Әлемге әйгілі сән үйлері бұл технологияларды өз коллекцияларында белсенді қолдануда. Мысалы, Iris van Herpen 3D баспа мен лазерлік кесу әдістерін пайдаланып, жаңа текстуралар жасайды, ал Alexander McQueen цифрлық дизайн мен робототехниканы үйлестіреді. Balenciaga виртуалды сән көрсетілімдерін ұйымдастырып, толықтырылған шындық арқылы сәнге жаңа көзқарас енгізді. Сондай-ақ, Google Jacquard жобасы Levi's компаниясымен бірігіп, «ақылды» киім жасап шығарды, бұл технология киімді сенсорлармен жабдықтап, смартфонмен байланыстыруға мүмкіндік береді [1, 48-51 б.].

Автоматтандыру сән өндірісінде маңызды рөл атқарады. Sewbo компаниясы роботтандырылған тігін машинасын жасап, өндіріс уақытын қысқартса, Fast Retailing (Uniqlo бренді) жасанды интеллектті пайдаланып, қойма жүйесін оңтайландырды. H&M, Zara, Nike сияқты брендтер Big Data арқылы тұтынушылардың талғамын зерттеп, сұранысты алдын ала болжайды. Ал AI алгоритмдері трендтерді анықтап, жаңа сән үлгілерін жасауға көмектеседі. Бүгінде сән тек өнер ғана емес, дербестендірілген қызметке айналуда. Amazon және Nike 3D сканерлеу технологияларын қолданып, тұтынушыларға нақты өлшемдерге сай киім таңдауға көмектеседі. Кейбір онлайн-дүкендер AR технологиялары арқылы киімді виртуалды өлшеуге мүмкіндік береді. Ал цифрлық сән

индустриясында The Fabricant, RTFKT сияқты брендтер тек виртуалды сән үлгілерін жасап, оларды NFT форматында сатуда.

Сән индустриясының болашақ дамуы экологиямен тығыз байланысты. Adidas мұхиттағы пластик қалдықтарын қайта өңдеп, аяқ киім жасаса, Stella McCartney табиғи материалдар мен биоыдырайтын маталарды қолданады. Piñatex ананас жапырақтарынан былғары баламасын жасаса, Mushroom Leather саңырауқұлақтан алынған экологиялық таза материал ұсынады. Экологиялық сән тек табиғатты қорғап қана қоймай, өндіріс процесін де оңтайландырады. Алдағы жылдары сән әлемі одан да үлкен өзгерістерге ұшырайды. Өзін-өзі тазартатын киімдер, күн энергиясын жинайтын маталар, биосенсорлармен жабдықталған «ақылды» киімдер сәннің функционалдық маңызын арттырса, ғарыштық сән NASA мен SpaceX жобаларының дамуына ықпал етеді.

Қазіргі таңда сән индустриясы жаңа технологиялардың ықпалымен қарқынды дамып келеді. Бұрын сән тек шығармашылық пен қолөнерге негізделсе, бүгінде ол ғылым, инженерия және цифрлық технологиялармен тығыз байланысты. 3D баспа, жасанды интеллект, виртуалды және толықтырылған шындық, экологиялық таза материалдар, робототехника, интеллектуалды киімдер сән әлемін жаңа деңгейге көтеруде. Бұл инновациялар өндіріс жылдамдығын арттырып қана қоймай, тұрақтылық пен функционалдылықты қамтамасыз етеді.

Жаңа технологиялар сән дизайнерлеріне шексіз мүмкіндіктер беруде. Бүгінгі күні олар тек мата мен түстерді таңдаумен ғана емес, сонымен қатар жаңа материалдарды әзірлеу, цифрлық үлгілер жасау, өндіріс процесін оңтайландыру және тіпті киімді виртуалды ортада көрсету сияқты күрделі міндеттермен айналысады. Әлемдегі әйгілі сән үйлері бұл өзгерістерге тез бейімделіп, өз коллекцияларында жаңа технологияларды белсенді түрде қолдануда. [3]

Генетикалық инженерия және биоөнеркәсіптік материалдар

Биотехнология сән индустриясында төңкеріс жасап, экологиялық таза, тұрақты материалдарды өндіруге мүмкіндік беріп отыр. Дәстүрлі маталарды жасау кезінде табиғи ресурстар көп жұмсалады және қоршаған ортаға айтарлықтай зиян келеді. Ал биоөнеркәсіптік материалдар бұл мәселені шешуге бағытталған.

Мысалы, Bolt Threads компаниясы жібек құртынсыз-ақ, оның жібек талшығының қасиеттерін қайталайтын Microsilk материалын жасап шығарды. Бұл материал паук жібегінің беріктігін имитациялай отырып, экологиялық таза және қайта өңдеуге ыңғайлы етіп жасалған. Ал Modern Meadow зертханасында жануарлар терісін қолданбай-ақ, Zoa деп аталатын жасанды былғары өндірілді.

Сонымен қатар, Piñatex компаниясы ананас жапырақтарынан алынған былғары баламасын жасап шығарды. Бұл материал жануарларға зиян келтірмей, өсімдік негізінде өндіріледі және экологиялық тұрғыдан әлдеқайда қауіпсіз. Mushroom Leather компаниясы саңырауқұлақтардан алынған былғарыны әзірлеп, сән индустриясында тұрақты материалдарды пайдалануға жол ашуда.

Биоматериалдар сән индустриясының болашағына үлкен ықпал етеді. Олар тек табиғатты қорғап қана қоймай, өндіріс шығындарын да азайтып, дизайнерлерге жаңа мүмкіндіктер ұсынады [3].

Метавселендегі сән (Metaverse Fashion)

Сән индустриясы бүгінде тек физикалық өнімдермен шектелмей, виртуалды әлемге де белсенді түрде еніп келеді. Gucci, Balenciaga, Dolce & Gabbana сияқты сән үйлері NFT форматында виртуалды киімдер жасап, оларды цифрлық кеңістікте сатуға көшті.

Roblox, Decentraland, The Sandbox сияқты платформалар сәнді жаңа нарыққа айналдырып, цифрлық сән дизайнерлерінің жұмыс істеуіне мүмкіндік беруде. Мұнда пайдаланушылар өз аватарлары үшін эксклюзивті виртуалды киімдер сатып алып, оларды өздерінің онлайн-өмірінде қолдана алады. Бұл сән индустриясының тек физикалық өнімдермен шектелмейтінін және цифрлық экономиканың жаңа бағыттарын ашатынын көрсетеді [4].

Нанотехнология және функционалды маталар

Нанотехнология сән әлемінде төңкеріс жасап, маталардың функционалдығын арттыруда. Қазіргі кезде ғалымдар киімдердің тек сәндік мақсатта ғана емес, сонымен қатар практикалық пайда әкелуіне де мән беруде.

– Өзін-өзі тазартатын маталар – бұл материалдар арнайы наножабындармен өңделген, олар су мен дақтарды өткізбейді. Мұндай технологияларды Pangaia, Vollebak сияқты брендтер қолдануда.

– Терморетелетін киімдер – ауа температурасына қарай салқындап немесе жылытылатын материалдар. Мұндай инновацияларды Columbia Sportswear және The North Face компаниялары дамытып келеді.

– Электр энергиясын өндіретін киімдер – күн энергиясын жинақтайтын талшықтармен жабдықталған киімдер. Мұндай технологиялар әсіресе спорттық және әскери киімдер өндірісінде маңызды рөл атқарады.

Киімнің цифрлық жобалануы және өндірісі

Киімді жобалау және өндіру процесі цифрландырудың арқасында үлкен өзгерістерге ұшырады. Дизайнерлер дәстүрлі қағаз сызбалардан бас тартып, 3D модельдеуді белсенді түрде қолдануда. CLO3D, Marvelous Designer, Browzwear сияқты бағдарламалар дизайнерлерге физикалық прототип жасамай-ақ, киімнің сандық нұсқасын жасап, оны әртүрлі пішіндер мен маталармен сынап көруге мүмкіндік береді. Бұл технологиялар өндіріс процесін жеделдетіп қана қоймай, матаның артық шығынын азайту арқылы тұрақты сәнге де үлес қосады. Сонымен қатар, онлайн-дүкендер AR технологияларын қолданып, тұтынушыларға киімді виртуалды түрде киіп көруге мүмкіндік беруде.

Жасанды интеллекттің сән индустриясындағы рөлі

Жасанды интеллект сән индустриясында маңызды орын алуда. Ол тек өндіріс процесін оңтайландырып қана қоймай, сән трендтерін болжау, тұтынушылардың қалауын түсіну және жаңа дизайн жасау сияқты міндеттерді атқарады.

Amazon және Nike 3D сканерлеу технологияларын пайдаланып, тұтынушыларға нақты өлшемдеріне сай киім таңдауға көмектеседі. AI стилистері клиенттің талғамына сай сәндік кеңестер беретін интеллектуалды жүйелерді дамытумен айналысады.

3D баспа технологияларының дамуы

3D баспа сән индустриясында ерекше орын алуда. Бұрын бұл технология тек сән көрсетілімдері үшін қолданылса, бүгінде күнделікті өмірде де қолданысқа енгізілуде.

Adidas Futurecraft 4D кроссовкалары толықтай 3D принтерде басылып шығарылса, Danit Peleg дизайнері толық 3D баспа арқылы жасалған киім топтамасын ұсынды. Бұл технологиялар болашақта киім өндірісін автоматтандырып, жеке тұтынушыларға арналған өнімдерді жаппай шығаруға мүмкіндік береді [5].

ҚОРЫТЫНДЫ

Сән индустриясы технологиялық инновациялар арқылы қарқынды дамып келеді. Бүгінгі дизайнерлер тек шығармашылықпен шектелмей, жаңа технологияларды игеріп, оларды сәнмен үйлестіре білуі қажет. Бұл тек сәннің болашағын қалыптастырып қана қоймай, бүкіл әлемдегі тұтыну мәдениетіне де ықпал етеді. Жақын болашақта сән тек тренд емес, адам қажеттіліктерін толық қамтамасыз ететін интеллектуалды өнер саласына айналмақ.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Дмитрий Миров «Учебный курс» Москва – 2022 г.
2. Омарова Е.О. «Әйелдер кимдерін құрастыру және өңдеу технологиялары» 2023
3. https://designslc.com/blogs/the-fabric-show-blog/the-future-of-fabrics exploring-smart-textiles-in-design
4. https://m.youtube.com/watch?v=LxqGsFAPOLc&pp=ygUVI9C_0LXRh9Cw0YLRjNC00L7QvNCw
5. https://dulaty.kz

ӘОЖ 769.91 *ҒТАМР 60.29.17*

Каипова Айнур Айдаровна, техника және технологиялар магистрі,
Принтмедиа технологиялар колледжі, өндірістік оқыту шебері
Карайдарова Зухра Бауыржановна, техника ғылымдарының магистрі,
Принтмедиа технологиялар колледжі, өндірістік оқыту шебері

ПОЛИГРАФИЯ САЛАСЫНДАҒЫ КӘДЕСЫЙ ӨНІМДЕРІНІҢ МӘНІ МЕН ДАЙЫНДАУ ТҮРІ

АНДАТПА

Бұл мақалада полиграфия саласындағы кәдесый өнімдерінің тарихи және мәдени мәні, сондай-ақ заманауи технологиялар арқылы оларды дайындау әдістері жан-жақты қарастырылады. Кәдесый өнімдері адамзат тарихындағы естелік пен сыйластықтың көрінісі ретінде бағаланып, әрбір халықтың ұлттық дәстүрі мен мәдени ерекшелігін бейнелейді. Авторлар сублимациялық, тампондық және трафареттік басылым түрлерінің ерекшеліктеріне тоқталып, олардың артықшылықтары мен қолдану аясын нақты мысалдар арқылы сипаттайды. Сонымен қатар, DTF (Direct to Film) секілді инновациялық технологиялардың мүмкіндіктері мен оларды полиграфиялық өнімдерге қолданудың тиімділігі сипатталады. Кәдесый өнімдерінің алуан түрлілігі мен тұтынушылар арасындағы сұраныстың артуы бұл саладағы басылым технологияларының одан әрі дамуына серпін береді. Зерттеу нәтижесінде кәдесыйлардың тек жарнамалық немесе коммерциялық мақсатпен ғана емес, ұлттық мәдениетті жеткізудің маңызды құралы екені айқындалды.

ТІРЕК СӨЗДЕР: кәдесый, кәдесый өнімдері, полиграфия саласындағы кәдесый өнімдері, трафареттік басылыс, сублимациялық басылыс, тампондық басылыс.

Каипова Айнур Айдаровна, магистр техники и технологии,
Колледж принтмедиа технологии, мастер производственного обучения
Карайдарова Зухра Бауыржановна, магистр технических наук,
Колледж принтмедиа технологии, мастер производственного обучения

ЗНАЧЕНИЕ И ВИД ИЗГОТОВЛЕНИЯ СУВЕНИРНОЙ ПРОДУКЦИИ В СФЕРЕ ПОЛИГРАФИИ

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию значения и способов изготовления сувенирной продукции в полиграфической сфере с акцентом на её культурное, историческое и технологическое значение. Сувениры рассматриваются как важные носители национальной памяти и традиций, отражающие индивидуальность каждой культуры. Подробно описываются ключевые методы печати – сублимационная, тампонная и трафаретная, раскрываются их технические особенности, преимущества и сферы применения. Отдельное внимание уделено инновационной DTF-технологии, обеспечивающей высокое качество печати на различных материалах без предварительной обработки. Учитывается влияние современных технологий на расширение ассортимента сувенирной продукции и рост потребительского интереса к персонализированным изделиям. Сделан вывод, что полиграфические сувениры служат не только элементом маркетинга, но и важным инструментом культурной коммуникации. Развитие этой отрасли демонстрирует устойчивый рост и актуальность как в коммерческом, так и в культурно-образовательном контексте.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: сувенир, сувенирная продукция, сувенирная продукция в области полиграфии, трафаретная печать, сублимационная печать, тампопечать.

Kaipova Ainur Aidarovna, Master of Engineering and Technology,
College of Print Media Technology, Master of Industrial Training
Karaidarova Zuhra Bauyrzhanovna, Master of Technical Sciences,
College of Print Media Technology, Master of Industrial Training

THE SIGNIFICANCE AND TYPE OF PRODUCTION OF SOUVENIR PRODUCTS IN THE SPHERE OF PRINTING

ANNOTATION

This article examines the significance of souvenir production in the printing industry, emphasizing its cultural, historical, and technological relevance. Souvenirs are presented as meaningful artifacts that reflect national traditions and collective memory, serving both decorative and communicative functions. The study provides an in-depth analysis of key printing methods – sublimation, pad printing, and screen printing – explaining their technical processes, material compatibility, and usage in the creation of various souvenir items. In addition, the research discusses the integration of innovative Direct to Film (DTF) technology, which allows high-quality image transfer onto fabrics and surfaces without the need for pre-treatment. The article highlights the growing consumer demand for personalized and high-quality printed products, which drives innovation and diversification in the printing sector. It concludes that souvenir items are not merely commercial products, but also carriers of national identity and heritage, supported by modern print technologies. This evolving trend underscores the importance of print media in preserving and promoting cultural values in today's globalized society.

KEYWORDS: souvenir, souvenir products, souvenir products in the field of printing, screen printing, sublimation printing, pad printing.

КІРІСПЕ

Кәдесый өнімдерінің тарихы ерте кездерден бастау алатыны тарихи аңыздар мен бізге жеткен нақтылы деректерден белгілі. Ол адамзат қоғамы пайда болған кезден бастап қолданысқа енгізіліп, бүгінгі күнге дейін өз жалғасын тауып келеді. Негізі біз білетін кәдесыйлардың сапасы мен түрі XIX ғасырда ғана пайда болған екен. Бастапқы кезде сыйға берілген кәдесыйлардың түрлері қарапайым болды, бірақ уақыт ағымымен олар көбірек қолжетімді және алуан-түрлі бола бастады. Сондай алғашқы кәдесыйды американдық кәсіпкерлердің бірі өз клиенттарына өзі басқарып отырған компанияның білгісі көрсетілген күнтізбелерді сыйға тартқан болатын. Содан бастап осы үлгімен басқа да ұсақ және ірі компаниялар да өз кәдесыйларын беруді әдетке айналдырған болатын. Осылайша бірте-бірте әрбір сыйға тартылған үлкенді-кішілі кәдесыйлардың маңыздылығы мен құндылығы арта түсті.

Кәдесый сөзі шет тілінен алынған. Ол француз тілінен аударғанда «естелік», «сыйлық» деген мағынаны береді. Сондықтан да француз тіліндегі «souvenir» сөзін білдіретін заттардың пайда болу тарихын әрқалай айтуға негіз бар[1,6 б.].

Алғашқы кәдесыйлардың қатарына жататын заттарды біз ежелгі өркениет ошақтары орындарынан табылған археологтардың қазба жұмыстарынан көре аламыз. Бұл кәдесыйлар көбінесе ежелгі өркениет өкілдерінің әртүрлі тұрмыстық және мәдени заттары болатын. Сондықтанда олардың мағынасы мен түр сипаты өзгешелеу келетін. Бұдан кейінгі кезеңдердегі кәдесыйлардың тарихына зер салатын болсақ, мүлдем басқа көрініс байқауға болады. Өйткені адамзат қоғамының алға жылжуымен кәдесыйлардың түрі мен оның мәні де өзгеріске түсе бастады. Бұрыңғы ағаштан, балшықтан, металдан жасалған кәдесыйлардың орнын енді белгілі бір мәні бар заттар алмастырды. Осылай замана ағымына қарай ақсүйектердің және қарапайым адамдардың өз кәдесыйлары қалыптаса бастады. Тіпті әр елдің өз салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпына

байланысты өз кәдесыйлары қалыптасып, ол ұмытылмай ұрпақтан-ұрпаққа жалғасын тауып отырды. Тарих оған әртүрлі мысалдар келтіре алады.

Қазірде көптеген елдер, соның ішінде қазақ елі де сондай кәдесый дәстүрін ұмытпай атадан балаға жалғастырып келеді. Қазақ қоғамында кәдесый белгілі бір рәсімдік және ғұрыптық жоралғыларының жиынтығын білдіретін еді. Сондықтан да ел арасында кәде жасамау дәстүрді сыйламау, тіпті әдет заңын бұзу деген сөз қалған болатын. Жалпы кәделердің ережесе, әрқайсының өз жасау тәртібі бар. Сондықтанда оны бұзуға болмайды. Қазақ халқы кәдесый бұйымдарын ағаштан немесе қолда бар материалдардан жасайтын болған. Әсіресе бүгінгі таңда ел арасында ағаштан, теріден жасалған өнімдер, шағын кәдесый бұйымдары, полиграфиялық кәдесый өнімдері жиі кәдесый түрінде қолданылады. Өткен тарихымызға қарайтын болсақ, қазақ дәстүрінде кәде алу, кәде беру түрлері өте көп болған. Кәде сыйлау арқылы қазақ халқы бір-бірінің көңілін аулап, шынайы ниетін білдіріп отырған. Үйіне келген қонағын қазақ құры қол жібермей, қолына кәдесыйлығын ұстатып жіберген екен. Осылайша ертеден жалғасын тауып келген бұл кәдесыйлардың тарихы бүгінгі күнге дейін өзінің дәстүрін сақтауда.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ. ПОЛИГРАФИЯ САЛАСЫНДАҒЫ КӘДЕСЫЙ ӨНІМДЕРІН ДАЙЫНДАУҒА АРНАЛҒАН БАСЫЛЫС ТҮРЛЕРІНЕ ШОЛУ

Қазіргі таңда полиграфия саласындағы кәдесый өнімдерінің мәні мен маңызы туралы тақырып өте өзекті болып табылады. Өйткені бүгінде осы кәдесый өнімдері тұтынушылар тарапынан үлкен сұранысқа ие. Бұл кәдесый өнімдерін дайындау технологиясы да әртүрлі болып келеді. Солардың қатарында сублимациялық басылым түрі, тампонды басылым түрі және трафаретті басылым түрі және тағы басқаларды атауға болады. Қазіргі таңдағы полиграфиялық ортада бұрыңғы дәстүрлі басып шығару әдістерін замана ағымына қарай жаңа инновациялық әдістер алмастырып жатыр. Сондай заманауи инновациялық әдістердің бірін сублимациялық басылым түрі құрайды. Осы басылым әдісі бойынша әртүрлі беттерге мәтін мен кескіндерді түсірудің әмбебап тәсілі кеңінен қолданылып отыр. Бұл әдіс түрі арқылы кез келген бетке толық түсті кескіндерді басып шығара алады. Мысалы мата мен металлға, шыны заттары мен қағаз түрлеріне, ағаштар мен пластиктерге және т.б. Белгілі бір кәдесыйларды жасау кезінде жарыққа, әртүрлі деңгейдегі температураға, механикалық әсер етуге төзімді өнімдерді алу үшін сублимация кеңінен пайдаланылады.

Сублимациялық басылымның жұмыс істеу принципі бойынша арнайы сублимациялық сияны қолдана отырып, жоғары температура мен қысымның көмегімен бейнені басылым материалының бетіне түсіру болып табылады. Температураның әсерінен сия бірден газ тәріздес күйге айналып, басылым материалының бетіне толығымен еніп, толық қанды түрлі-түсті бейнені береді [2,6 б.].

Бүгінгі таңда синтетикалық маталарға жалаушаларды, логотипті басып шығаруда сублимациялық басып шығару арқылы жүзеге асады. Мұнымен қоса, сублимация әдісі кәдесыйлар өндірісінде үлкен танымалдылыққа ие болды - керамикалық тостағандар мен табақтар, логотиптері немесе фотосуреттері бар металл тақталар, пластик тақталар, маталар және т.б. (1-сурет).

1-сурет. Сублимациялық басылыс әдісімен алынған кәдесый

Келесі тампонды басылым түрі жоғарыда аталған сублимациялық басылым әдісі сияқты полиграфияда кеңінен қолданылады.Тампондық басылыс әдісінде кескін материал бетіне тампонның немесе роликтің көмегі арқылы тасымалданады. Басылым материалы ретінде көбінесе қолданылады: пластмасса, полимерлік материалдар, металл, шыны, керамика, былғары және ағаш өнімдері. Бұл басылыс түрі әртүрлі қалыптағы өнімдерге бейнені түсіруге өте ыңғайлы және көп жағдайда кәдесыйларды жасауда қолданылады. Томпондық басылыс әдісінің тарихына келетін болсақ, алғашқы болып француздық полиграфист Декальсье ұсынды. Ол өзінің тәжірибесінде желатинді тампондар мен мыс клишелерін қолдана отырып швейцариялық сағат өнеркәсібінде сағат циферблатына кескіндерді басып шығарды. Дегенмен бұл әдіс Еуропада өткен ғасырдың жартысына дейін жоғарғы қолданысқа ие болмады. 1965 жылға қарай Уилфрид Филипп тампонның сапасын арттыру мақсатында, желатинді резеңкеге ауыстыруды ұйғарды. Бұл өзінің оң нәтижесін берді. Ал 1968 жылы тампондық басылыс машинасы пайда болды. [3,3б.] Осы уақытқа дейін аталған басылыс түрі қаламсап, кружка, жарнамалық өнімдерде және т.б. кәдесый өнімдерін басуда қолданыс тапты (2-сурет)

2-сурет. Тампондық басылыс әдісімен алынған кәдесый

Кәдесый өніміне бейнені түсіру үшін полиграфия саласында трафареттік басылым түрі де жиі қолданысқа ие болып жатады. Бүгінгі таңда трафареттік басылыс түрі көптеген елдерде әртүрлі атаумен аталып келеді. Мысалы: бұл атаудың әдебиетте синонимдері бар: шелкография және сериография. Шелкография (ағылшын тілінен Silk screen printing) – жібек елеуіш арқылы басып шығару немесе жібек матаға басып шығару. Бастапқыда трафареттік басылымның басу формасы жібектен жасалынған, уақыт өте форманың торкөзіне әртүрлі синтетикалық материалдар қолданылды.

Бүгінгі таңда трафареттік басылымда жиі қолданылады:

- таңдамалы лактау, беттің жеке бөліктеріне лак жағу,
- әріпті лактау (жылтырлық беретін металл қоспалары болған жағдайда)
- матаға басу
- пластмассаға басу

Трафареттік басылыс әдісінде әртүрлі материалдарға арнайы мәтін және кескіндерді түсіруге болады [3,52б.]. Мысалы: былғары, тас, шыны т.б. (3-сурет).

3-сурет. Трафареттік басылыс әдісімен алынған кәдесый

Соңғы жылдары полиграфия саласында өнімдерге бейне түсіру үшін, DTF технологиясы кеңінен қолданыс табуда. DTF технологиясы – тікелей пленкаға басып шығару, киімдерге тасымалдау үшін дизайнды арнайы пленкаларға басып шығаруды қамтитын бірегей басып шығару технологиясы. DTF басып шығару дәстүрлі трафаретті басып шығару сияқты ұзақ уақытқа созылатын термиялық тасымалдау процесі болып табылады. DTF басып шығарудың көптеген артықшылықтарының бірі – киімдер тасымалдауды қабылдау үшін алдын ала өңдеуді қажет етпейді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Кәдесый өнімдері тарихты ерте заманнан адам өмірінде маңызды орын алатыны айқын. Әлемде әр елдің өзіндік тұрмыс тіршілігі, салт-дәстүрі, мәдениетіне қарай кәдесыйлардың түрлері көп. Осы сыйлықтарды заманауи инновациялық әдістерді қолдана отырып, безендендіру полиграфия саласында қарқынды даму үстінде. Соның ішінде сублимациялық, трафареттік, тампондық басу түрлері ерекше орында және жиі қолданылады. Әрине тұтынушылардың сұранысын қанағаттандыру үшін, басылымға қолданылатын материалдар ассортименті де өте көп. Полиграфия саласында кәдесый өнімдеріне сұраныс жылдан жылға артуда. Кәдесый өнімдерінің ассортиментінің және қажеттілігінің өсуі полиграфиялық басылым түрлерінің одан әрі дамуына үлкен әсерін тигізеді. Полиграфия саласындағы басылым түрлері де өз қатарында тек одан әрі даму үстінде. Бұл дегеніміз полиграфия саласының болашағы бар және ол бір орында қалып қоймайтындығын көрсетеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Филиппова М. *Сувенир XXI века*. – М.: Издательство «Дизайн и Полиграфия», 2010. – 144 б.
2. Аксенова А., Петрунина Н. *Актуальные технологии в современной печати: Сублимационная печать*. – М.: Печатник, 2017. – 96 б.
3. Под ред. А. Г. Тягунова. *Специальные виды печати: Учебное пособие*. – Екатеринбург: УрФУ, 2017. – 164 б.
4. Мусаева Г.Ж. *Сувенир өнімдерінің маркетингі және олардың тұтыну ерекшеліктері*. – Алматы: Экономика, 2019. – 112 б.
5. Қалабаева А.К. *Полиграфия саласындағы инновациялық технологиялар*. – Нұр-Сұлтан: Техполиграфия, 2021. — 87 б.
6. Назарбекова А.Т. *Ұлттық кәдесый бұйымдарының мәдени маңызы*. // Қазақ мәдениеті журналы. – 2020. – №3. – 25–29 б.
7. *DTF технологиясы және оның полиграфияда қолданылуы*. – Электронды ресурс: https://dtf-printing-tech.com (қол жеткізілген күні: 15.04.2025)
8. Biehl, D. *Printing Technology: Fundamentals and Practices*. – London: PrintWorld Publishing, 2018. – 192 p.

ӘОЖ 75.03 (574) ***ҒРАТР 18.31.07***

Ералиева А.Н.
Абай атындағы ҚазҰПУ (Алматы, Қазақстан)
Өнер факультеті, «Дизайн» кафедрасының магистр оқытушысы
https://orcid.org/0009-0008-5902-0205 e-mail: yeralieva2108@gmail.com

ҰЛТТЫҚ АЙДЕНТИКА ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ИЛЛЮСТРАЦИЯ ӨНЕРІНДЕГІ ВИЗУАЛДЫ ТІЛ

АҢДАТПА

Бұл мақалада қазақ иллюстрация өнеріндегі ұлттық айдентиканың қалыптасуы мен көркемдік бейнелеу құралдарының ерекшеліктері сараланады. Автор дәстүрлі ою-өрнек, мифологиялық бейнелер, тарихи символдар сынды мәдени кодтардың иллюстрация өнерінде қалай қайта жаңғыратынын көрсетеді. Сонымен қатар, қазақи дүниетаным мен визуалды дәстүрдің қазіргі цифрлық медиамен қалай ұштасып, жаңа стильдерге түрленетіні қарастырылады. Ұлттық рухты сақтай отырып, жаһандану жағдайында өзекті болу – қазақстандық иллюстраторлар үшін басты міндеттердің бірі. Мақалада иллюстрация өнерінің тек көркемдік құрал емес, сонымен бірге ұлттық бірегейлік пен тарихи жадты бейнелеудің визуалды тілі екендігі дәлелденеді. Графикалық бейнелер арқылы ұлттың тарихы мен мәдениетіне жаңа көзқараспен қарауға мүмкіндік туады. Қазақ иллюстрациясы ұлттық айдентиканың маңызды визуалды айғағына айналып, халықаралық кеңістікте өз орнын табуда. Бұл зерттеу қазақ өнеріндегі иллюстрацияның әлеуеті мен болашағына жаңаша көзқарас қалыптастырады.

ТІРЕК СӨЗДЕР: заманауи өнер, ұлттық құндылық, дәстүр, иллюстрация өнері , ұлттық ою-өрнек, тарихи символдар

Ералиева А.Н.
КазНПУ им. Абая (Алматы, Казахстан)
Факультет искусств, магистр преподаватель кафедры «Дизайн»
https://orcid.org/0009-0008-5902-0205 e-mail: yeralieva2108@gmail.com

НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ И ВИЗУАЛЬНЫЙ ЯЗЫК В КАЗАХСКОМ ИСКУССТВЕ ИЛЛЮСТРАЦИИ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается роль визуального языка в казахском искусстве иллюстрации как одного из важнейших носителей национальной идентичности. Особое внимание уделяется исследованию традиционных символов — орнаментов, мифологических сюжетов, исторических образов — и их трансформации в современных визуальных решениях. Автор анализирует, как казахстанские иллюстраторы сохраняют национальные культурные коды, интегрируя их в цифровую среду и современные графические форматы. Иллюстрация выступает не только как форма художественного выражения, но и как визуальное средство укрепления исторической памяти и культурной преемственности. Акцент сделан на балансе между традицией и инновацией: как иллюстраторы сочетают этническую идентичность с эстетикой глобального искусства. Работа раскрывает вклад казахского иллюстрационного искусства в развитие национального визуального стиля и его растущее значение в мировом культурном контексте. Иллюстрация становится мощным инструментом национального самовыражения и художественного диалога с современностью.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: современное искусство, национальная ценность, традиции, иллюстрация, национальный орнамент, исторические символы

Yeraliyeva A.
Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan
Master's teacher of the Department "Design", Faculty of Arts
https://orcid.org/0009-0008-5902-0205 e-mail: yeralieva2108@gmail.com

NATIONAL IDENTITY AND VISUAL LANGUAGE IN KAZAKH ILLUSTRATION ART

ABSTRACT

This article examines the development of national identity within Kazakh illustration art and the unique characteristics of its visual language. The study focuses on how traditional elements – such as ethnic ornaments, mythological motifs, and historical symbols – are reinterpreted by contemporary Kazakh illustrators. These artists creatively blend national aesthetics with digital technologies and modern styles, aiming to maintain cultural authenticity while engaging with a global audience. The article emphasizes that illustration is not only an artistic expression but also a visual medium for preserving and transmitting cultural memory and heritage. Through the lens of illustration, Kazakh identity is visualized in forms that resonate both locally and internationally. The work highlights the dynamic dialogue between tradition and innovation and explores how illustrators contribute to the visual construction of national consciousness. Kazakh illustration is thus positioned as a powerful cultural force in shaping identity in a rapidly changing visual world. This study offers new insights into the role of visual art in fostering national belonging and cultural continuity.

KEYWORDS: contemporary art, national value, traditions, illustration arts, national ornament, historical symbols

КІРІСПЕ

Қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттық бірегейлікті сақтау мен жаңғырту өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Әлемдік мәдениет кеңістігінде әр халықтың өзіндік ерекшелігін сақтап қалуы маңызды, себебі ұлттық өнер мен мәдени мұра – ұлттың рухани коды, оның тарихи және мәдени өзіндік санасының айқын көрінісі. Қазақстан бейнелеу өнері де бұл үрдістен тыс қалған жоқ. Қазіргі заман өнері дәстүр мен инновацияның үйлесімін іздеу арқылы ұлттық бірегейлікті жаңаша қырынан ашуға ұмтылуда. Қазақтың дәстүрлі ою-өрнектері, фольклорлық және мифологиялық бейнелері, тарихи тақырыптары жаңа стильдік бағыттармен, заманауи техникалармен ұштасып, өнерде тың көзқарастар мен мәнерлердің пайда болуына ықпал етуде. Бұл мақалада қазіргі заман бейнелеу өнерінде ұлттық бірегейліктің қалай сақталатыны мен жаңғыртылатыны қарастырылады. Сондай-ақ, заманауи қазақстандық иллюстраторлардың ұлттық мәдени мұраны өз шығармашылығында қалай қолданатыны, қандай тәсілдер мен әдістер арқылы оны жаңа деңгейге көтеретіні талданады.

Қазіргі заман өнерінде ұлттық бірегейлікті сақтау мен жаңғырту мәселесі көптеген ғалымдар мен зерттеушілердің назарында. Олар бұл тақырыпты әртүрлі қырынан қарастырып, маңызды пікірлер білдірген. Дина Имамбайдың «Рухани жаңғыру және ұлттық бірегейлікті қалыптастыру» мақаласында «Рухани жаңғыру» бағдарламасының қазақ халқының ұлттық болмысын нығайтудағы рөлі талқыланады. Автор ұлттық бірегейліктің рухани жаңғыру үдерісінің өзегі екенін атап көрсетеді. Мәдениеттанушы Бердалы Оспан ұлттық бірегейліктің адамның жүріс-тұрысы, сөйлеу

мәнері және ішкі мәдениетінен басталатынын айтады. Ол қазақ мәдениетінің ерекшеліктерін сақтау мен жаңғыртудың маңыздылығын атап өтеді.

Кейбір зерттеушілердің пікірінше, ұлттық идеологиялар ұзақ өмір сүреді және ұлттар өздерінің жеке «мені» үшін күреседі. Егер ұлт өзінің ұлттық ерекшеліктерін жоғалтса, онда ол ұлттың өзі де жойылады. Сонымен қатар қазіргі қоғамда ұлттық-мәдени бірегейлікті сақтау ерекше маңызға ие, себебі бұл халықтың ұлттық-мәдени өзегін, болмысын, философиясын анықтауға мүмкіндік береді.

Ұлттық бірегейлік – белгілі бір халықтың мәдени, тарихи және рухани құндылықтарын сипаттайтын ұғым. Бейнелеу өнері ұлттық бірегейлікті сақтаудың және дамытудың маңызды құралы болып табылады. Өнер арқылы халықтың дүниетанымы, дәстүрі мен мәдениеті көрініс табады.

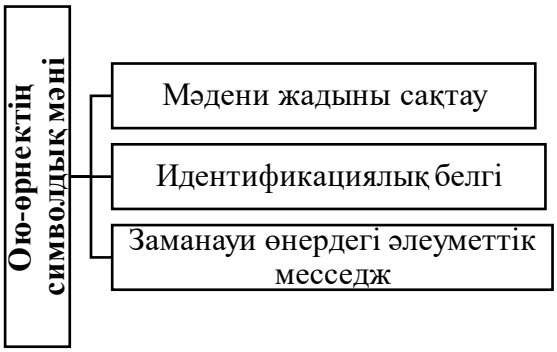
Р.М.Тухватуллин атап өткендей: «ұлттық қатынастар саласындағы тұлғаның құндылық бағдарларының дамуы - бұл адам этносының дамуы, оның ұлттық және ұлтаралық, жалпыадамзаттық құндылықтарға қатыстылығының көрсеткіші» [1,72-б]. Мұнымен келіспеуге болмайды. Ұлттық-тарихи ортада қалыптасатын адам өмір бойы қоршаған әлемді қабылдаудың белгілі бір стереотиптерін, қабылдауға белгілі бір көзқарастарды дамытады. Демек, тұлғаның таңдамалы көзқарасы – әлеуметтік жаңалықтар эстетикалық ақпаратқа бейім. Ол өз этносының ұлттық мәдениетінің көркем және эстетикалық ақпаратына көбірек бейім болады.

Сонымен бірге, өнер-адамның өз Отанының тарихын, өз халқының мәдениетін, оның дәстүрлерін білуіне апаратын жол. Ұлттық өнер туындылары халықтың тарихын, оның тарихи әлеуметтік тәжірибесін бейнелейді. Көптеген өнер туындыларының көркемдік табиғаты белгілі бір халықтың мәдениеті туралы тарихи - мәдени ақпаратты жеткізуге «арнайы бейімделген» сияқты. Ұлттық өнер этностың ұлттық мәдениеті мен әлеуметтік тәжірибесін сақтау мен берудің таптырмас құралына айналды. Өнер туындыларының кейіпкерлері нақты ұлттық шындықтың ерекшеліктерін нақты іс-әрекеттер, олардың жалпы адами қасиеттерін көрсетуі түрінде тікелей жеткізеді. Ұлттық өнерде адамның құндылықтары мен құндылық бағдарларының рухани компоненті қалыптасқан. Г. Ломидзенің: «ұлттық таңбасыз, түрлі - түсті бояусыз шынайы мәдени құндылық жоқ» деген пікірімен келіспеуге болмайды[2].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Ұлттық айдентика – белгілі бір халықтың өзіндік мәдениеті, дәстүрі мен құндылықтарының көрінісі. Қазақстандық иллюстрацияда ұлттық бірегейлік фольклорлық кейіпкерлер, дәстүрлі ою-өрнектер, ұлттық киім элементтері арқылы айқындалады. Мәселен, қазақ ертегілерінің иллюстрацияларында батырлар, аңыздық жануарлар, табиғат көріністері ұлттық нақышта бейнеленеді. Қазақ графикалық өнерінің дамуына зор үлес қосқан Евгений Сидоркиннің еңбектері ұлттық айдентиканың графикалық тілдегі көрінісінің жарқын мысалы бола алады. Оның туындыларында қазақ халқының тұрмысы, мифологиясы мен тарихы терең бейнеленген.

Қазақ халқының дәстүрлі ою-өрнектері, халықтық символдары мен мифологиялық сюжеттері ғасырлар бойы ұлттың мәдени кодын сақтап келген. Бүгінде олар бейнелеу өнерінде, сәндік-қолданбалы өнерде, заманауи графика мен цифрлық өнерде жаңа қырынан танылуда. Ою-өрнек ғасырлар бойы тұрмыстық заттардан бастап сәулет өнеріне дейін кең қолданылып келді. Қазіргі заман өнерінде ою-өрнек дәстүрлі мағынасын сақтай отырып, жаңа стильдер мен техникалар арқылы қайта жаңғыртылуда [3,133-б.].

Сурет 1 - Ою-өрнектің символдық мәні

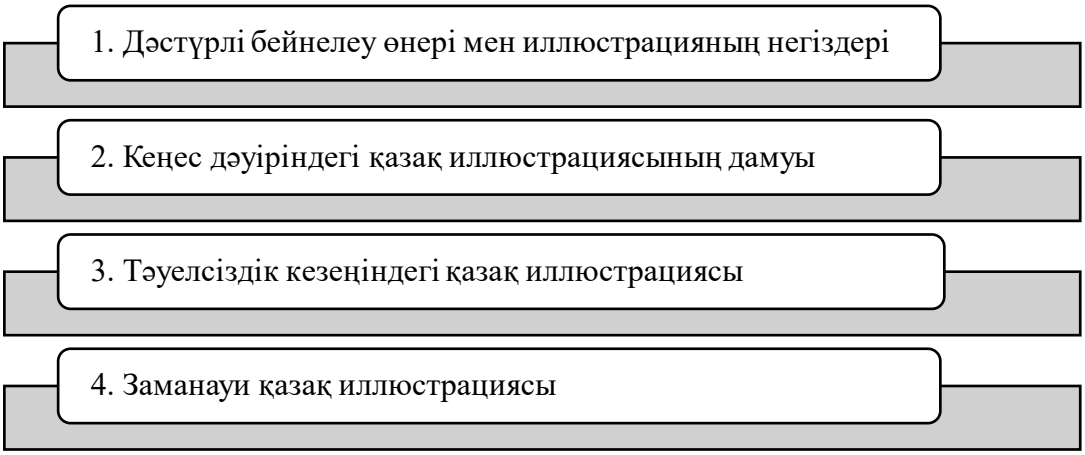
Заманауи өнерде ою-өрнек тек әшекей ретінде ғана емес, белгілі бір мағынаны жеткізуші құрал ретінде қолданылады. Біріншіден ол мәдени жадыны сақтаушы яғни өрнектер халықтың тарихы мен философиясын жаңа формада бейнелеу үшін пайдаланылады. Және идентификациялық белгі ретінде ою-өрнек ұлттық бірегейлікті көрсететін көркемдік кодқа айналуда. Сонымен қатар заманауи өнердегі әлеуметтік месседж ретінде кейбір суретшілер өрнектерді саясат, экология және әлеуметтік мәселелер тақырыбында қолданады (Сурет 1).

Қазақ иллюстрациясы – ұлттық мәдени код пен дәстүрлі бейнелеу өнерінің заманауи интерпретациясы. Ол қазақтың фольклоры, мифологиясы, ұлттық ою-өрнектері мен дәстүрлі өнерінен шабыт ала отырып, қазіргі иллюстрация әлемінде өзіндік ерекшелігімен танылуда. Қазіргі қазақстандық суретшілер ұлттық мәдени мұраны сақтап қана қоймай, оны жаңа технологиялар мен заманауи көркемдік тәсілдер арқылы қайта жаңғыртуда. Бұл үрдіс қазақ өнерінің болашақта да дамуына және әлемдік өнер кеңістігінде өз орнын нығайтуына ықпал етеді [3].

Қазақ иллюстрация өнеріндегі визуалды тіл дәстүрлі және заманауи стильдердің үйлесімі арқылы қалыптасады. Бұл ерекшеліктер бірнеше бағыт бойынша қарастырылады:

1. Композиция мен ритм– қазақтың дәстүрлі өнерінде симметрия мен ырғақ ерекше орын алады. Бұл иллюстрацияларда да сақталады.
2. Түс палитрасы– ұлттық бояу түстері (қызыл, көк, жасыл, алтын түстер) иллюстрацияларда жиі қолданылады.
3. Символика– киіз үй, домбыра, бүркіт, тұлпар сияқты ұлттық символдар иллюстрацияларда жиі кездеседі.
4. Материалдар мен техника– дәстүрлі тушь, акварель, линогравюралардан бастап, қазіргі заманғы цифрлық иллюстрацияға дейінгі әртүрлі техника қолданылады.

Қазақ иллюстрация өнері ұлттық бейнелеу дәстүрлері мен фольклорлық мұраның негізінде қалыптасқан. Оның түп-тамыры халқымыздың көшпелі мәдениетімен, қолөнерімен және ұлттық бейнелеу өнерімен тығыз байланысты.[4]

Сурет 2 – Қазақ иллюстрация өнерінің негізгі кезеңдері

Қазақ халқы ежелден бейнелеу өнерінің өзіндік ерекше формаларын қалыптастырған. Олардың ішінде қолөнердегі көркем бейнелер (ою-өрнек, кілем, кесте, киіз үй безендіру элементтері); Петроглифтер (ежелгі тасқа қашалған суреттер); Миниатюралық кескіндеме (қолжазбалар мен тарихи жазбалардағы көркем бейнелер). Бұл элементтер кейінгі кезеңде кітап безендіруінде, графикалық өнерде және заманауи иллюстрацияда көрініс тапты (Сурет 2).

XX ғасырда қазақ графикасы мен иллюстрациясы жаңа деңгейге көтерілді. Бұл кезеңде кітап графикасы ерекше қарқынмен дамып, қазақ ертегілерін, эпостық жырларын және әдеби шығармаларын безендіру кеңінен қолданылды. Евгений Сидоркин – қазақ эпостары мен әдеби шығармаларына жасаған графикалық жұмыстары ұлттық иллюстрация өнеріне үлкен үлес қосса, Әбілхан Қастеев– қазақ тұрмысы мен мәдениетін бейнелеген алғашқы кәсіби суретшілердің бірі болды. Гүлфайрус Исмаилова – ұлттық бейнелеу өнерін жаңа бағытта дамытқан суретшілердің бірі ретінде танылды.

Бүгінде көптеген жас қазақстандық суретшілер мен иллюстраторлар ұлттық мұраны заманауи стильде жаңғыртуда. Мысалы, кейбір иллюстраторлар қазақ мифологиясын комикстер арқылы жаңаша интерпретациялап, оны жас ұрпаққа жақындатады. Басқалары ұлттық ою-өрнектер мен стильдерді цифрлық графика арқылы дамытып, жаңа медиа форматтарына енгізуде. Сонымен қатар, NFT өнерінің дамуы қазақтың визуалды кодын халықаралық деңгейде танытуға мүмкіндік береді [4].

Заманауи қазақ иллюстраторларының шығармашылығы трендке айналып, танымалдылыққа ие болуда. Отандық иллюстраторлар заманауи трендтер мен ұлттық құндылықтарды ұштастырады [5]. Мұны әлеуметтік желілерде мыңдаған оқырман жинайтын жас суретшілердің парақшасынан байқаймыз.

Екатерина Болатова – қазақстандық заманауи иллюстраторлардың бірі, ол ұлттық мәдени кодты жаңа стильдік бағыттар арқылы жаңғыртуда. Оның жұмыстары қазақ дәстүрлерін заманауи визуалды тілмен үйлестіруімен ерекшеленеді. Катя Болатова иллюстрацияларында қазақ ою-өрнектерін, мифологиялық элементтерді және ұлттық костюмдерді қазіргі дизайн мен сандық графикамен біріктіреді. Оның шығармалары тек Қазақстанда ғана емес, халықаралық деңгейде де танымал болып, ұлттық мәдениеттің заманауи түсіндірмесін ұсынады. Алматы қаласында туып-өскен иллюстратордың шығармашылығында қала көрінісі басымдылық береді. Ол өз жұмысында туған қаланың атмосферасын және оның ерекшеліктерін жеткізуге тырысады. Катяның маңызды жобаларының бірі «Сәлем, Алматы!» және «Сәлем, Табиғат!» мәтін авторлары Гүлнар Наурызбай және Сима Орманқұловамен бірлесіп құрылған. Бұл кітап Алматы көшелеріне саяхат, оқырмандарды қала тұрғындарымен

және мәдениетімен таныстырады. Бұл нұсқаулықтағы Катяның иллюстрациялары қаланың атмосферасына еніп, оны жаңа қырынан көруге көмектеседі.

Айсұлу Алмасбаева – қазақстандық иллюстратор және дизайнер, өнертану ғылымдарының және дизайн магистрі.Ол 2024 жылы Қазақстанда өтетін Бесінші Дүниежүзілік Көшпенділер Ойындарының маскоттарын әзірлеу арқылы танымалдыққа ие болды.Бұл жобаны жүзеге асыру оның ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілігі мен шығармашылық қабілетін көрсетеді. Айсұлу Алмасбаеваның шығармашылығы ұлттық мәдениет пен заманауи дизайнның үйлесімін көрсетеді, бұл оны қазақстандық иллюстрация және дизайн саласындағы маңызды тұлғалардың біріне айналдырады.

Айгерим Карибаева – қазақстандық суретші, иллюстратор және дизайнер, шығармашылығында дәстүрлі қазақ мәдениеті мен заманауи өнерді үйлестіретін этно-модерн стилінде жұмыс істейді.Ол ұлттық өнерді жаңғыртуға және қазақ мәдениетін кеңінен насихаттауға ерекше көңіл бөледі. Айгеримнің туындылары қазақтың дәстүрлі символдары мен ою-өрнектерін заманауи тәсілдермен бейнелейді, бұл оның жұмыстарын ерекше әрі танымал етеді.Оның шығармашылығы ұлттық бірегейлікті сақтай отырып, оны қазіргі заманғы өнермен үйлестіруге бағытталған.Ол өз стилін «этно-модерн» деп атайды және қазақ өнерінің амбассадоры ретінде мәдениетті насихаттаумен айналысады. Суретші өз жұмыстарын әлеуметтік желілерде белсенді түрде бөліседі. Instagram-дағы @art_aika аккаунтында оның соңғы туындыларымен, шығармашылық процесімен және алдағы жобаларымен танысуға болады. Сондай-ақ, оның Facebook-тегі парақшасы арқылы да қосымша ақпарат алуға мүмкіндік бар.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақ иллюстрация өнері ғасырлар бойы дамып, фольклорлық және мәдени элементтерді сақтап, жаңа стильдер мен технологиялармен үйлесімді түрде жаңарып келеді. Бүгінгі таңда бұл өнер түрі ұлттық бірегейлікті сақтаудың және оны әлемдік аренада танытудың маңызды құралына айналуда. Ұлттық мәдениетті заманауи өнер арқылы жаңғыртуға және оны халықаралық деңгейде танытуға ұмтылады және қазақтың бай мәдени мұрасын қазіргі заманғы өнермен үйлестіре отырып, ұлттық бірегейлікті сақтауға және дамытуға үлес қосады. Қазақ иллюстрация өнері ұлттық мәдени кодты сақтаудың және оны жаңаша көрсетудің маңызды құралы болып табылады. Ұлттық бірегейлік пен визуалды тілдің үйлесуі арқылы қазақ иллюстраторлары дәстүр мен заманауи тенденцияларды біріктіріп, жаңа көркемдік шешімдер ұсынуда. Бұл үрдіс болашақта да ұлттық өнердің дамуына ықпал етіп, оны халықаралық деңгейде танытуға мүмкіндік береді. Ұлттық айдентиканы сақтау мен жаңғырту тек бейнелеу өнерінде ғана емес, жалпы мәдениет саласында маңызды рөл атқаратыны анық. Сондықтан қазақ иллюстрациясын дамыту мен қолдау – ұлттық құндылықтарды келесі ұрпаққа жеткізудің басты жолдарының бірі болып қала бермек.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Тухватуллин Р.М. Влияние общественного мнения на ценностные ориентации личности в сфере национального развития и межнациональных отношений. Уфа, 1997. С.72.

2. Айтпаев М. *Ұлттық нақыш және заманауи иллюстрация.* Қазақстан өнертану журналы, 2020 №3(27), 45-57.

3. Bissenova A., Zhumakan R. *National Identity and Contemporary Illustration in Kazakhstan, 2021* Eurasian Journal of Art Studies, 12(4), 133-149.

4. Тәжімұрат Ж., Қазақ иллюстрация өнерінің қалыптасуы мен дамуы. Астана: Фолиант. 2017

5. Әбділда С. Қазіргі қазақ графикалық өнеріндегі ұлттық код. -Алматы: Өнер баспасы, 2019.

ӘОЖ 75.03 (574) *ҒТАМР 18.31.07*

Магистр оқытушы, Омар А.С.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)

ҚЫЛҚАЛАМНАН КОДҚА: НЕЙРОЖЕЛІЛЕР ӨНЕР ӘЛЕМІН ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТУДЕ

АҢДАТПА

Жасанды интеллект (ЖИ) соңғы жылдары өнер әлеміне белсенді түрде еніп, оны жасау, талдау және қабылдаудың жаңа тәсілдерін ұсынып келеді. Өнердегі жасанды интеллект қолдану шығармашылық шекараларын зерттеуге және адам мен машина арасындағы өзара әрекеттестікті зерделеуге бірегей мүмкіндіктер ашады. Өнер әрқашан заман рухын бейнелеп, технологиялардың, философия мен қоғамның ықпалымен өзгеріп отырды. Бүгінде біз жаңа көркемдік революцияның табалдырығында тұрмыз: жасанды интеллект тек суретшілердің қолындағы құрал ғана емес, сонымен қатар дербес шығармашыл тұлғаға айналуда. Нейрожелілер өнерге қалай әсер етеді, қандай жаңа мүмкіндіктер ашады және олар адамзат алдында қандай сұрақтар қояды?

ТІРЕК СӨЗДЕР: ЖИ, DeepDream, DALL·E, Midjourney, Stable Diffusion, SNARC, Obvious, нейрондық желілер.

Магистр-преподаватель, Омар А.С.
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан)

ОТ КИСТИ К КОДУ: КАК НЕЙРОСЕТИ МЕНЯЮТ МИР ИСКУССТВА

АННОТАЦИЯ

Искусственный интеллект (ИИ) в последние годы активно проникает в мир искусства, предлагая новые способы его создания, анализа и восприятия. Использование ИИ в искусстве открывает уникальные возможности для исследования границ творчества и взаимодействия между человеком и машиной. Искусство всегда отражало дух времени, меняясь под влиянием технологий, философии и общества. Сегодня мы стоим на пороге новой художественной революции: искусственный интеллект (ИИ) становится не просто инструментом в руках художников, но и самостоятельным творцом. Как нейросети влияют на искусство, какие новые возможности открывают и какие вопросы ставят перед человечеством?

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: ИИ, DeepDream, DALL·E, Midjourney, Stable Diffusion, SNARC, Obvious, нейронные сети.

Master Lecturer, Omar A.S.
Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)

FROM BRUSH TO CODE: HOW NEURAL NETWORKS ARE TRANSFORMING THE ART WORLD

ABSTRACT

In recent years, artificial intelligence (AI) has been actively integrating into the world of art, offering new ways of creation, analysis, and perception. The use of AI in art opens up unique opportunities to explore the boundaries of creativity and the interaction between humans and machines. Art has always reflected the spirit of its time, evolving under the influence of technology, philosophy, and society. Today, we stand on the threshold of a new artistic revolution: artificial intelligence is

becoming not just a tool in the hands of artists but an independent creator. How do neural networks influence art, what new possibilities do they unlock, and what questions do they pose to humanity?

KEYWORDS: AI, DeepDream, DALL·E, Midjourney, Stable Diffusion, SNARC, Obvious, neural networks.

КІРІСПЕ

Санасы бар машиналарды жасау идеялары ежелгі Грецияда пайда болған. Орта ғасырлар мен Жаңа дәуірде ғалымдар адам еңбегін алмастыратын механизмдерді жасай бастады. Мысалы, XVII ғасырда Блез Паскаль алғашқы механикалық цифрлық есептеуіш машинаны ойлап тапты, ал XIX ғасырда Жозеф-Мари Жаккард тескіш карталардағы нұсқаулықтар арқылы басқарылатын бағдарламаланатын тоқыма станогын жасады. 1937 жылы Алан Тьюринг өзінің жаңалығы – әмбебап Тьюринг машинасын жариялады. Ал 1939 жылы Нью-Йоркте алғашқы механикалық адам Electro және оның иті Sparco көпшілікке таныстырылды.

Алайда күрделі интеллектуалдық тапсырмаларды орындай алатын бағдарламаларды әзірлеу мүмкіндігі тек Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін заманауи компьютерлер пайда болған соң ғана жүзеге асты. 1950-жылдары әртүрлі ғылыми салалардағы зерттеушілер жасанды миды жасау мүмкіндігі туралы ойлана бастады. Сол кезде неврология саласындағы зерттеулер мидың нейрондық желі екенін көрсетті, ал Алан Тьюринг кез келген есептеуді цифрлық түрде көрсетуге болатынын болжап, 1951 жылы аспирант Марвин Мински алғашқы SNARC нейрондық желісін жасады. 1950 жылға қарай А. Тьюринг машинаның әрекеттерін адам санасымен салыстырып бағалайтын тест ойлап тапты, кейін бұл тест «Тьюринг тесті» деп аталды. «Жасанды интеллект» атауы алғаш рет 1956 жылы Дартмут конференциясында қолданылып, дәл осы кезде «Жасанды интеллект зерттеулері» атты ғылыми пән пайда болды. Кейіннен адам сөзін түсінетін, берілген тақырыптарда әңгіме жүргізе алатын және үстел ойындарын ойнайтын көптеген машиналар жасалды. Атақты шахматтық матчта компьютер Гарри Каспаровты жеңіп, жасанды интеллекттің мүмкіндіктерін көрсетті. Қазіргі уақытта жасанды интеллект ғылымның дамуының маңызды бөлігіне айналды, әсіресе Заттар интернеті тұжырымдамасы аясында. Өйткені, тек деректерді жинау жеткіліксіз – оларды өңдеу, талдау және кейбір жағдайларда, адамның орнын басып, шешім қабылдау қажет [1].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚТА

Өнер саласында алгоритмдер мен машиналық оқытуды қолдану генеративті кескіндеме және алгоритмдік музыка сияқты қарапайым эксперименттерден басталды. Алғашқы маңызды қадамдардың бірі Google-дың DeepDream нейрожелісі болды, ол сюрреалистік бейнелер жасауға мүмкіндік берді. Уақыт өте келе DALL·E, Midjourney және Stable Diffusion сияқты күрделірек модельдер пайда болып, мәтіндік сипаттамалар негізінде кескіндер жасай алатын деңгейге жетті. Нейрондық желілер – адам миының жұмысына негізделген математикалық модельдер. Олар ақпаратты өңдеу және басқа нейрожелілерге беру үшін жауап беретін көптеген өзара байланысқан тораптардан тұрады. Оқыту процесінде нейрожелі деректердегі заңдылықтарды тауып, оларды қайталай отырып үйренеді.

Жасанды интеллект түрлі өнер салаларында қолданылады:

– Кескіндеме және графика – картиналарды генерациялау, цифрлық кескіндерді өңдеу, стильдеу.

– Музыка – композициялар мен аранжировкалар жасау, белгілі композиторлардың стильдерін имитациялау.

– Әдебиет – өлеңдер, әңгімелер, сценарийлер жазу.

– Кино және анимация – бейнематериалдар, арнайы эффектілер жасау, көріністерді өңдеу.

– Дизайн және сәулет өнері – интерьерлерді жобалау, нысандарды модельдеу.

Бейнелеу өнері. Жасанды интеллект бейнелеу өнерінде бұрын-соңды болмаған фотореалистік портреттер, сондай-ақ фантастикалық немесе шынайы қалалық пейзаждар жасай алады. Нейрондық желілер пайдаланушының әрекеттеріне жауап беретін динамикалық шығармалар тудырады. Мысалы, картина дыбыс немесе қозғалыс әсерінен түсін өзгерте алады.

Суретшілер ескі фотосуреттерді бірнеше секунд ішінде өңдеп, оларға жаңа қасиеттер бере алады (мысалы, кейіпкерлердің киімін өзгерту немесе оларды құстарға айналдыру). Болашақта шығармашылық ортада табысты жұмыс істеу үшін суретшілерге бағдарламалаудың негіздерін білу, нейрондық желілер мен машиналық оқыту алгоритмдерінің принциптерін түсіну қажет болады.

Музыка. Музыкалық шығармашылықта жасанды интеллект үлкен музыкалық деректер базасын талдай отырып, жаңа әуендер мен толыққанды композициялар жасай алады. Бұл технологиялар аранжировканың кейбір рутиналық міндеттерін жеңілдетіп, жаңа аккордтық тізбектер құрастырып, қажетті музыкалық аспаптарды таңдай алады.

ЖИ дыбыстық дизайнды жетілдіреді:

- Ескі жазбаларды қалпына келтіреді,
- Жаңа дыбыстық эффектілер жасайды.

Сонымен қатар, машиналық оқыту алгоритмдері тыңдаушының музыкалық талғамын талдап, оған арнайы бейімделген музыка жазуға қабілетті.

Әдебиет. Бұл таңғаларлық естілгенімен, жасанды интеллект әртүрлі жанрлар мен әдеби стильдерде мәтіндер жасай алады – поэзиядан бастап ғылыми фантастикаға дейін. Сонымен қатар, машиналық аударманың сапасын жақсартып, бастапқы мәтіннің стильдік ерекшеліктерін сақтауға көмектеседі. ЖИ жаңа кейіпкерлерді олардың тарихы мен мотивациясымен бірге ойлап табады, жазушыларға қызықты және динамикалық сюжеттер құруға көмектеседі. Бұл авторларға өзіндік және бірегей шығармашылық формалар жасауға мүмкіндік береді.

Кино. Жасанды интеллект реалистік арнайы эффектілер жасауға қолданылады. Мысалы, актерлердің цифрлық көшірмелерін жасау немесе күрделі табиғи құбылыстарды модельдеу мүмкіндігі бар. Кинематографияда ЖИ:

- Анимация жасауды жеңілдетеді,
- Бар сценарийлерді талдап, жаңа сюжет, кейіпкерлер мен диалогтар ұсынады,
- Фильм өндірісін сценарий жазудан бастап пост-продакшнге дейін оңтайландырады.

Театрда сахна проекцияларын қолдану және интерактивті қойылымдар қою мүмкін болды. Ал дизайнда ЖИ киім стильдері, интерьерлер және өнімдерге арналған ерекше идеяларды ұсынады. Жасанды интеллект технологиялары жаңа пішіндер мен стильдерді жасай алады, оларды дәстүрлі әдістермен жасау мүмкін емес. Интерактивті өнердің пайда болуы – осының айқын дәлелі, мұнда көрермен шығармашылық процестің белсенді қатысушысына айналады (мысалы, интерактивті кітаптар).

Жасанды интеллект суретшілерге шығармашылықты дамытуға мүмкіндік беретін жаңа құралдар ұсынады. Нейрожелілер жаңа текстуралар, түстер мен формаларды жасай алады, ал суретші оларды өз туындыларында пайдаланады.

ЖИ түстерді түзету, суреттерді ретушьтау сияқты рутиналық міндеттерді автоматтандырады, бұл суретшілерге шығармашылыққа көбірек уақыт бөлуге мүмкіндік береді.

Композиторлар тыңдаушылардың музыкалық талғамын талдап, оларға бейімделген музыкалық шығармалар жазады. ЖИ шығармашылық адамдар үшін жаңа нарықтарды ашады. Адам мен машиналық алгоритмдердің серіктестігі өнердің болашағын қалыптастыратын серпінді ынтымақтастыққа айналуда [2].

Кескін, дыбыс жасау немесе математикалық есепті шешу үшін кез келген нейрожелі нақты тұжырымдалған сұранысты талап етеді. Бұл процесте екі маңызды факторды ескеру қажет:

- **Нәтиже әрдайым болжанбайды** және пайдаланушының күткеніне сәйкес келмеуі мүмкін, өйткені оны жасанды интеллекттің **алгоритмдері анықтайды**.
- **Шығатын деректер бірегей болмауы мүмкін** – басқа пайдаланушылар ұқсас сұраныстар жіберсе, **олар да сол тақырыптағы ұқсас нәтижелерді** алуы ықтимал, тіпті егер сұраныстар әртүрлі тәсілдермен жазылса да [3].

ЖИ-шығармашылығы – бұл адам жасаған алгоритмдер мен машиналық оқытудың автономды түрде жаңа нәрселерді жасау қабілетінің үйлесімі. Адамдар уақытын, дағдыларын

және қиялын жұмсай отырып, түпнұсқа контент жасайды. Сондықтан оларға оны көбейту, тарату, көрсету және пайда табу құқығы беріледі. Мұның барлығы авторлық құқық заңдарының негізін құрайды. Бір тараптан, кейбіреулер нейрожелілерді суретшінің қолындағы қылқаламмен салыстырады. Ал басқалары ЖИ-дің өзі суретші, ал адам тек тапсырыс беруші рөлінде деген пікірде. Бұл көзқарастар арасындағы қайшылық авторлық құқық пен шығармашылықтың болашағына қатысты маңызды дилемма тудырады.

2018 жылы париждік Obvious арт-коллективі машиналық оқыту көмегімен «Эдмон де Белами портреті» атты туынды жасады. Christie's аукционында 432 500 долларға сатылған бұл картина пікірталас тудырып, авторлық құқық мәселелерін көтерді. Құқықтық іс қозғалмағанымен, бұл жағдай жасанды интеллект өнері мен авторлық құқықтың байланысы тұрғысынан маңызды прецеденттердің бірі болды.

Сур. 1 (Эдмонда Белами портреті. Автор: Арт-группа Obvious)

Бұл ретте коллекционерді Эдмонның жеке басы мүлде қызықтырмады, тіпті ол ешқашан өмірде болмаған. Белами әулетінің ойдан шығарылған портреттер сериясын жасаған – француздық Obvious арт-тобындағы суретшілер ме, әлде бағдарламашылар ма белгісіз. Бұл туындыларды жасаудағы басты рөлді жасанды интеллект атқарды. Топ мүшелерінің бірі Пьер Фотрель 2019 жылы Мәскеуде өткен «Ашық инновациялар» форумына қатысты. РБК Стиль басылымы Пьермен дискуссиялар арасында сұхбаттасып, жасанды интеллект жұмысы шынайы шығармашылық деп санала ма, әлде жай алгоритмдік процесс пе? деген сұраққа жауап іздеді. Қазіргі таңда ИИ-шығармашылықтың авторлық құқығы туралы нақты жауап жоқ. Бұл сала заңнамалық тұрғыдан «сұр аймақта» орналасқан, сондықтан заң мен этика шеңберінен шығып кететін күрделі мәселе болып отыр. Қысқаша айтқанда, бұған бірнеше себеп бар:

- Авторлықты мойындаудың бірыңғай тәсілі әлі қалыптасқан жоқ.
- Әртүрлі елдердің зияткерлік меншікке қатысты ұстанымдары әртүрлі.

Кейбір елдер жасанды интеллект иесін авторлық құқықтың толық иегері деп таниды. Басқалары шығармашылыққа айтарлықтай үлес қосылған жағдайда ғана адамды автор деп есептейді. Жасанды интеллект адамдар мен машиналар жасаған контент арасындағы шекараны жойып жатқандықтан, осы әртүрлі көзқарастар жағдайды одан әрі күрделендіреді.

Жасанды интеллект суретшілердің орнын баспайды, бірақ өнерді жасау тәсілдерін өзгертеді. Алдағы уақытта:

- Адам мен машинаның шығармашылықтағы өзара әрекеттестігі тереңдейді.
- Көрерменге бейімделген дербестендірілген өнер дамиды.
- Технологияның мәдениеттегі рөлі туралы этикалық пікірталастар күшейеді [4].

Өнерді анықтау қиын, сондай-ақ жақсы және жаман өнердің айырмашылығын белгілеу де оңай емес. Дегенмен, жалпылап айтқанда, өнер – көптеген таңдаулардың нәтижесі. Бұл ойды көркем әдебиет мысалында түсіндіру оңайырақ. Егер сіз көркем шығарма жазсаңыз, онда әрбір сөзді саналы немесе бейсаналы түрде таңдайсыз. Қарапайым тілмен айтқанда, он мың сөзден тұратын әңгіме шамамен он мың таңдау жасауды талап етеді. Ал нейрожеліге сұраныс жібергенде, сіз бірнеше нұсқа ғана аласыз: 100 сөзден тұратын сұраныс шамамен 100 ықтимал

мән береді. Егер жасанды интеллект (ЖИ) сіздің сұранысыңыз негізінде он мың сөзден тұратын оқиғаны құрастырса, онда ол сіз жасамаған барлық таңдауларды өз бетінше қабылдауға мәжбүр. Мұны орындаудың бірнеше жолы бар. Бірінші тәсіл – интернеттен табылған мәтіндер негізінде басқа авторлар жасаған ортақ шешімдерді қолдану. Бұл ең бейтарап нұсқа, сондықтан ЖИ жазған мәтін көбіне өте жалықтырады. Екінші тәсіл – белгілі бір жазушының стилін имитациялау, яғни автордың таңдауларын қайталау. Бұл шығарманың түпнұсқалығын төмендетеді, нәтижесінде екіншілік туынды пайда болады. Екі жағдайда да шынайы өнер жасау қиын.

Менің ойымша, осы негізгі қағида бейнелеу өнеріне де қолданылады, бірақ суретшінің қабылдайтын таңдауларын санмен өлшеу қиын. Кез келген картина сансыз шешімдердің нәтижесі болып табылады. Мысалы, DALL·E сияқты мәтінді кескінге айналдыратын бағдарламаны қолданатын адам: *«Сауыт киген батыр жалын шашатын айдаһармен шайқасуда»* деп сұраныс енгізеді, бірақ қалған барлық таңдауды бағдарламаға тапсырады. DALL·E-дің соңғы нұсқасы төрт мың символға дейінгі сұраныстарды қабылдай алады, бұл жүздеген сөзге тең, бірақ көріністің әрбір бөлшегін сипаттауға әлі де жеткіліксіз. Сондықтан, жасалған бейнедегі көптеген элементтер бағдарлама арқылы интернеттен табылған ұқсас картиналардан алынуы мүмкін. Нәтиже әдемі көрінуі мүмкін, бірақ сұраныс енгізген пайдаланушы оны түпнұсқа өнер туындысы деп айтуға қиын.

Сур. 2 (DALL-E бағдарламасы арқылы жасалған сурет: «Маған өнердің не екенін бір суретте көрсет». Дереккөз: https://artguide.com/posts/2789)

ҚОРЫТЫНДЫ

Кейбіреулер сурет генераторлары визуалды мәдениетке фотографияның пайда болған кезіндегідей үлкен әсер етеді деп санайды. Бұл ой шындыққа жанасатын сияқты көрінуі мүмкін, бірақ фотография мен генеративті ЖИ-дің ұқсастығы тереңірек талдауды қажет етеді. Фотография алғаш пайда болғанда, ол өнердің бір түрі ретінде қабылданбады. Себебі камераны орнатып, шертпе батырмасын басу жеткілікті деп есептелді. Бірақ уақыт өте келе фотографтың шеберлігі оның жасаған таңдауларына байланысты екені анықталды. Фотографтың қабылдайтын шешімдерін нақты тұжырымдау қиын, бірақ әуесқой мен кәсіби фотографтың жұмыстарын салыстыра отырып, айырмашылықты анық көруге болады.

Енді сұрақ туындайды: сурет генераторларын қолданғанда осындай таңдау еркіндігі бар ма? Менің ойымша, жоқ. Себебі суретші, мейлі ол цифрлық ортада, мейлі бояумен жұмыс істесін, кез келген картина жасау барысында әлдеқайда көп шешімдер қабылдайды. Ал бірнеше жүз сөзден тұратын мәтіндік сұраныс бұл таңдаулардың бәрін қамти алмайды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. https://iot.ru/wiki/iskusstvennyy-intellekt
2. https://developers.sber.ru/help/gigachat-api/ai-in-art
3. https://www.uplab.ru/blog/avtorskoe-pravo-i-neyroseti-kto-vladeet-rezultatami-ii-tvorchestva/
4. https://artguide.com/posts/2789?page=348

УДК 7.025.3:72.012.8+39 *МРНТИ 81.93.29*

Магистрант, Файзулина Н.Р.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)
Ғылыми жетекші, өғқ., доцент, Муратаев К.К.

ҚАЗАҚ ОЮЛАРЫНЫҢ ЗАМАНАУИ ӨНЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДИЗАЙНДАҒЫ РӨЛІ

АҢДАТПА

Бұл мақалада қазақ оюларының заманауи өнер мен инновациялық дизайндағы орны қарастырылады. Қазақтың дәстүрлі оюлары ғасырлар бойы ұлттық мәдениеттің ажырамас бөлігі ретінде қалыптасып, өзінің көркемдік мәнін сақтап келеді. Дегенмен, бүгінгі таңда олар жаңа технологиялар мен цифрлық өнердің дамуымен жаңа қырынан танылуда. Оюлар сән индустриясында, интерьер дизайнында, графикалық өнерде және сандық технологияларда кеңінен қолданылуда. Әсіресе, NFT платформалары мен жасанды интеллект арқылы жасалған өнер туындыларында қазақ оюлары ерекше маңызға ие болуда. Мақалада оюлардың осы заманауи бағыттарда қолданылу ерекшеліктері, олардың жаһандық мәдени кеңістіктегі рөлі мен болашағы талқыланады. Бұл зерттеу дәстүр мен инновацияның үйлесімін көрсетуге бағытталған және қазақ мәдениетінің әлемдік өнердегі орнын айқындауға септігін тигізеді.

ТІРЕК СӨЗДЕР: қазақ оюлары, заманауи өнер, инновациялық дизайн, NFT, жасанды интеллект, графикалық өнер

Файзулина Н.Р., магистрант
Казахский национальный педагогический университет имени Абая, (Алматы, Казахстан)
Научный руководитель, к.т.н., доцент, Муратаев К.К.

РОЛЬ КАЗАХСКИХ ОРНАМЕНТОВ В СОВРЕМЕННОМ ИСКУССТВЕ И ИННОВАЦИОННОМ ДИЗАЙНЕ

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается роль казахских орнаментов в современном искусстве и инновационном дизайне. Традиционные казахские орнаменты, сформировавшиеся на протяжении веков, продолжают сохранять свою художественную ценность. Однако в настоящее время они обретают новые формы благодаря развитию цифровых технологий и искусственного интеллекта. Казахские орнаменты находят широкое применение в модной индустрии, интерьерном дизайне, графическом искусстве и цифровых технологиях. Особенно важным является их использование в NFT-платформах и искусстве, созданном при помощи искусственного интеллекта. В статье анализируются особенности применения орнаментов в современных направлениях искусства, их роль в глобальном культурном пространстве и перспективы развития. Исследование направлено на выявление гармонии между традицией и инновациями, а также на популяризацию казахской культуры в мировом искусстве.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: казахские орнаменты, современное искусство, инновационный дизайн, NFT, искусственный интеллект, графическое искусство

Faizulina N.R., master's student
Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)
Scientific advisor, PhD in Technical Sciences, Associate Professor, Muratayev K.K.

THE ROLE OF KAZAKH ORNAMENTS IN CONTEMPORARY ART AND INNOVATIVE DESIGN

ABSTRACT

This article explores the role of Kazakh ornaments in contemporary art and innovative design. Traditional Kazakh ornaments, which have developed over centuries, continue to preserve their artistic value. However, with the advancement of digital technologies and artificial intelligence, they are being reinterpreted in new ways. Kazakh ornaments are widely used in the fashion industry, interior design, graphic art, and digital technologies. Their integration into NFT platforms and AI-generated art is particularly significant. The article examines the unique applications of Kazakh ornaments in modern artistic trends, their role in the global cultural space, and their future prospects. This study aims to highlight the balance between tradition and innovation and to promote Kazakh cultural heritage in global art.

KEYWORDS: kazakh ornaments, contemporary art, innovative design, NFT, artificial intelligence, graphic art

КІРІСПЕ

Қазақ оюлары – халқымыздың бай мәдени мұрасының маңызды бөлігі. Олар ғасырлар бойы тұрмыстық заттарды, сәулет ғимараттарын, ұлттық киімдерді, зергерлік бұйымдарды безендіруде қолданылып, халықтың дүниетанымы мен эстетикалық талғамын бейнелеп келеді. Әрбір оюның өзіндік символдық мәні бар, олар табиғат құбылыстарын, жануарлар мен өсімдіктерді, адамның өмірлік жолын бейнелейді.

Қазіргі заманғы технологиялар мен өнердің дамуымен қазақ оюлары жаңа деңгейге көтерілуде. Олар тек дәстүрлі қолданбалы өнерде ғана емес, сонымен қатар заманауи графикалық дизайнда, цифрлық өнерде, интерьер және сәулет жобаларында, сән индустриясында және NFT өнер туындыларында қолданылуда. Бүгінде көптеген дизайнерлер мен суретшілер қазақ оюларын жаңа технологиялар арқылы жаңаша интерпретациялап, оларды халықаралық деңгейде танытуда.

Сонымен қатар, жасанды интеллект пен компьютерлік графика мүмкіндіктерінің артуы қазақ оюларының қолдану аясын кеңейтуде. Жасанды интеллект негізінде жасалған алгоритмдер қазақ оюларын жаңа стильдерде бейнелеп, оларды интерактивті элементтер ретінде пайдалануға мүмкіндік беруде.

Осы мақалада қазақ оюларының заманауи өнер мен инновациялық дизайндағы орны, олардың жаңашыл қолданыс ерекшеліктері және цифрлық әлемдегі маңызы жан-жақты қарастырылады. Бұл зерттеу дәстүрлі өнер мен қазіргі заманғы технологиялардың үйлесімділігін көрсетуге бағытталған және қазақ мәдениетінің жаһандық өнер кеңістігіндегі орнын айқындауға ықпал етеді.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазақ оюлары – ұлттық мәдени кодтың ажырамас бөлігі. Оюлардың пішінінің қалыптасуы мен эволюциясы этномәдени жүйенің әртүрлі тарихи кезеңдерінде көпқабатты семантикалық құрылымды қамтиды [2]. Бүгінгі жаһандану дәуірінде мәдени сәйкестік пен дәстүрлердің сақталуы өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Қазақ оюларын заманауи өнер мен инновациялық дизайнға енгізу арқылы ұлттық мұраны жаңғыртып, оны әлемдік деңгейде танытуға мүмкіндік туады. Сонымен қатар, бұл үрдіс жас ұрпақтың ұлттық құндылықтарға деген қызығушылығын арттырып, мәдени мұраны сақтауға ықпал етеді [3].

Қазақ ұлттық өнері ғасырлар бойы қалыптасқан терең дәстүрлерден бастау алады. Ол қазақ халқының өмір салтымен, табиғи ортамен және мәдени мұрасымен тығыз

байланысты дамыды. Ән-күй, би, қолөнер, бейнелеу өнері – халқымыздың рухани байлығының ажырамас бөлігі. Ұлттық киімдер, жыр-дастандар мен музыкалық шығармалар халықтың дүниетанымы мен тарихи жадын бейнелейді [5].

Қазіргі уақытта қазақ ұлттық өнері жаңа даму сатысына қадам басты. Әлемдік креативті индустрияның ықпалы дәстүрлі өнердің жаңаша түрленуіне алып келді. Бүгінде ұлттық өнер жаңа технологиялармен біріктіріліп, жаңа сипатқа ие болуда. Бұл үрдіс қазақ өнерін жаһандық деңгейде кеңінен таныстыруға мүмкіндік беріп отыр.

Бейнеөндіріс, графикалық дизайн, мультимедиа, сән, сәулет өнері – осының барлығы ұлттық өнердің жаңа бағыттарға бейімделуіне жол ашуда. Қазақ мәдениеті жаңа технологиялармен ұштасып, өзіндік ерекшелігін сақтай отырып, әлемдік аренада бәсекеге қабілетті бола алады.

Ұлттық өнерді заманға сай дамыту қажеттілігі бірнеше маңызды факторлардан туындайды. Біріншіден, оны тек ішкі мәдени шеңберде ғана емес, халықаралық деңгейде де таныту маңызды. Қазақ халқының бай өнері өзіндік ерекше стилімен әлемдік мәдени кеңістікке еніп, жаңа шығармашылық бағыттарға ықпал ете алады. Мысалы, қазақтың ұлттық киімдері мен оюлары қазіргі заманғы дизайнерлердің қолында жаңаша сипат алып, сән индустриясында кеңінен қолданылуда. Сондай-ақ дәстүрлі қолөнер – киіз үй жасау, ағаш және металл бұйымдары, тері өңдеу өнері – бүгінде заманауи трендтерге сай бейімделіп, жаңа сұраныстарға ие болуда [5].

NFT дегеніміз не?

NFT (Non-Fungible Token) – бірегей цифрлық актив, ол иесіне авторлық құқықты растайтын блокчейн технологиясы негізінде жұмыс істейді. NFT өнерінде көптеген суретшілер мен дизайнерлер үшін жаңа мүмкіндіктер ашты [4]. Қазақ оюлары да осы технология аясында қайта жаңғыртып, әлемдік өнер нарығына енуде. NFT платформаларында қазақ оюларына негізделген өнер туындылары сатылымға шығарылып, олардың бірегейлігі блокчейн арқылы расталады.

Қазақ оюларының заманауи өнер мен инновациялық дизайндағы рөлі

Қазақ оюлары тек дәстүрлі тұрмыста ғана емес, сонымен қатар заманауи өнерде де ерекше орын алуда. Қазіргі таңда дизайнерлер мен суретшілер қазақ оюларын сандық графикада, сән индустриясында, интерьер мен сәулет дизайнында, өнер туындыларында белсенді түрде қолданып келеді [1].

Инновациялық дизайн – бұл жаңа өнімдер, қызметтер мен кеңістіктерді жасауға бағытталған пәнаралық тәсіл, ол креативтілік, технологиялар және функционалдылықты біріктіреді. Технологиялардың қарқынды дамуы мен қоғам қажеттіліктерінің өзгеруі жағдайында инновациялық дизайн әртүрлі салалардың даму жолдарын айқындай отырып, қазіргі өмірдің ажырамас бөлігіне айналуда.

Сандық графика және анимация

Оюлар заманауи графикалық дизайнерлердің шабыт көзіне айналды. Олар түрлі логотиптерде, сайт дизайндарында, жарнамалық материалдарда кеңінен қолданылады. Сонымен қатар, оюлар анимацияда ерекше стильдік элемент ретінде пайдаланылады.

Сән индустриясы

Дизайнерлер қазақ оюларын заманауи киім үлгілеріне енгізіп, ұлттық нақыштағы сәнді коллекциялар жасап шығаруда. Бұл үрдіс ұлттық мәдениетті әлемдік деңгейде танытуға ықпал етеді. Қазіргі таңда көптеген қазақстандық және шетелдік сәнгерлер киім, аксессуар және аяқ киім дизайнында қазақ оюларын пайдалана отырып, көне мәдени кодтарды жаңа заман талабына сай бейімдеуде [1].

Интерьер және сәулет дизайны

Қазақ оюлары интерьер мен сәулет өнерінде ерекше орын алады. Қазіргі уақытта олар қонақүйлердің, мәдени орталықтардың, мейрамханалардың, тіпті заманауи кеңселердің безендірілуінде қолданылады. Қазақстандық және шетелдік дизайнерлер дәстүрлі оюларды заманауи минимализммен үйлестіріп, ұлттық нақыштағы жаңа стильдерді қалыптастыруда. Ғимараттардың қасбеттерінде, қабырғаларда және жиһаз

элементтерінде қазақ оюлары қолданылып, олар интерьерге ерекше ұлттық атмосфера береді. Сонымен қатар, қазақ оюлары түрлі жарықтандыру элементтерімен біріктіріліп, футуристік әрі этно-модерн стильдерін қалыптастыруда [1].

Қазақ оюларын сәулет дизайнында қолдану мүмкіндіктері

–Фасад және қасбеттерді безендіру

Қазақ оюлары ғимараттардың қасбеттерінде сәндік элемент ретінде қолданылады. Көбінесе олар металл панельдерде, тас қашауда немесе шыны беттерде лазерлік ою арқылы жасалады. Оюларды жарық диодты шамдармен үйлестіріп, кешкі уақытта ерекше көрініс беруге болады.

–Ішкі интерьердегі рөл

Ғимараттардың ішкі кеңістігін безендіруде қазақ оюлары қабырға панельдерінде, төбелік декорацияларда және едендік плиткаларда қолданылады. Сонымен қатар, жиһаз, кілем және мозаикалық элементтерде дәстүрлі оюларды пайдалану арқылы қазақи стильді заманауи трендтермен үйлестіруге болады [1].

–Көпшілік орындардағы қолданыс

Қоғамдық ғимараттар, мәдени орталықтар, мешіттер мен кітапханаларда қазақ оюлары ұлттық бірегейлікті айқындаушы элемент ретінде пайдаланылады. Әсіресе, көркем витраждар, қақпалар мен баспалдақтарға ою қосу арқылы ғимараттың эстетикалық және танымдық маңызын арттыруға болады.

–Ландшафттық дизайн және шағын сәулеттік формалар

Қазақ оюларын қалалық ортада шағын сәулеттік формаларда қолдануға болады. Саябақтардағы орындықтар, шамдар, субұрқақтар мен көпірлер қазақ нақышындағы оюлармен безендірілсе, ұлттық мәдениетті насихаттаудың тиімді жолы болмақ.

–Сандық және интерактивті сәулет

Қазіргі таңда сандық сәулет пен интерактивті технологиялардың дамуы қазақ оюларын инновациялық деңгейде пайдалануға мүмкіндік береді. Мысалы, LED экрандарда қазақ оюларынан шабыт алған анимациялық дизайндар қолдану немесе виртуалды шындық арқылы тарихи сәулет туындыларын жандандыру жобалары үлкен сұранысқа ие.

Қазақ оюлары сәулет дизайнында тек декоративті элемент ретінде ғана емес, құрылымдық идеялар көзі ретінде де қарастырылады. Мысалы, ғимараттардың қасбеттеріндегі оюлар жарық пен көлеңке ойыны арқылы ерекше әсер береді, бұл тек эстетикалық ғана емес, функционалдық рөл атқарады. Сондай-ақ, 3D модельдеу және лазерлік кесу технологиялары арқылы қазақ оюлары сәулет элементтері мен интерьер заттарына ерекше көркемдік сипат беруде [1].

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Зерттеу барысында қазақ оюларының заманауи өнер мен инновациялық дизайнда қолданылу ерекшеліктері анықталды. Біріншіден, олар ұлттық бірегейлікті сақтай отырып, жаңа технологиялар арқылы қайта жаңғыртылуда. Қазіргі таңда көптеген дизайнерлер қазақ оюларын 3D-графика, анимация, интерактивті мультимедиа арқылы дамытып, жаңа мағыналық интерпретациялар ұсынуда.

Екіншіден, Қазақстандық және шетелдік авторлар қазақ оюларын цифрлық өнер туындыларына енгізіп, оларды халықаралық аукциондарда саудалауда. Бұл ұлттық өнердің жаһандық деңгейде танылуына ықпал етуде.

Үшіншіден, заманауи сәулет пен интерьер дизайнында қазақ оюлары кеңінен қолданылуда. Қазіргі заманғы қонақүйлер, мәдени орталықтар және қоғамдық ғимараттар оюларды декоративті элементтер ретінде пайдаланып, ұлттық нақышты көрсетуге тырысуда.

Сонымен қатар, жасанды интеллект негізінде қазақ оюларын жаңа стильдерде бейнелейтін алгоритмдер жасалуда. Бұл тәсіл дәстүрлі өнерді жаңа формада ұсынуға және оны кеңінен таратуға мүмкіндік береді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақ оюлары тек дәстүрлі өнердің бір бөлігі ғана емес, сонымен қатар заманауи өнер мен инновациялық дизайнда да ерекше орын алады. Цифрлық технологиялардың дамуы бұл өнерді жаңа деңгейге көтеруге және оны жаһандық аудиторияға таныстыруға мүмкіндік береді. Дәстүр мен инновацияны үйлестіре отырып, қазақ оюлары болашақта да өз маңыздылығын сақтап қалады.

Қазақтың дәстүрлі мәдениеті мен заманауи өнері арасында үйлесімділік сақталуы қажет. Шығармашылық тұлғалар ұлттық өнердің мәнін терең түсініп, оны жаңа заман талаптары мен үрдістеріне сай бейімдеумен қатар, оның түпкі мәнін, философиясын және құндылықтарын жоғалтпай жеткізуі тиіс. Осыған орай, кез келген шығармашылық жоба қазақтың ұлттық мәдениетінің негіздеріне сүйене отырып құрылуы керек. Тек сонда ғана ұлттық өнер заманауи креативті индустриямен жарасымды байланыс орнатып, өзіндік ерекшелігін сақтай алады.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, қазақ оюлары интерьер, сәулет дизайны, сән индустриясы, графикалық дизайн салаларында белсенді түрде қолданыс табуда. Бұл үрдіс олардың көпқырлылығын және мәдени-эстетикалық құндылығын дәлелдейді. Сонымен қатар, қазақ оюлары тек ұлттық деңгейде ғана емес, халықаралық аренада да үлкен қызығушылық тудырып отыр. Бұл олардың әмбебап сипатын және заманауи технологиялармен үйлесімділігін көрсетеді.

Болашақта қазақ оюларының қолдану аясы одан әрі кеңейе түсетіні сөзсіз. Жасанды интеллект пен виртуалды шындық технологиялары арқылы оларды жаңа форматта ұсыну мүмкіндігі арта түседі. Осылайша, дәстүрлі қазақ оюлары уақыт талабына сай дамып, ұлттық мәдениеттің жаһандық деңгейде насихатталуына ықпал етеді. Бұл зерттеу қазақ оюларының заманауи өнер мен инновациялық дизайндағы рөлін тереңірек түсінуге және олардың болашақ дамуына бағдар жасауға көмектеседі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Оспанова-А.Д. – Заманауи-дизайн, Шымкент, 2019
2. Муратаев К.К. – Архетипы традиций этнохужожественной культуры и вопросы артпедогогики. Алматы, «Өнер», 2020.
3. Бәсенов Т. Қазақтың ою-өрнектері. – Алматы: Өнер, 1988.
4. https://ru.wikipedia.org/wiki/NFT
5. https://ruh.kz/qazaq-ulttyq-oneri-zhane-zamanaui-kreativti-industriya_45496/

ӘОЖ 7.012-655 ***ҒТАМР* 06.73.15**

Магистрант, Садыр Қ.С.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы,Қазақстан)
Ғылыми жетекші, х.ғ.к., доцент Ибраева Ж.Е.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы,Қазақстан)

ПРИНТМЕДИА ИНДУСТРИЯСЫНДАҒЫ КӨМІРТЕГІ ІЗІН РЕТТЕУ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР

АҢДАТПА

Бұл мақалада принтмедиа индустриясындағы көміртегі ізі мәселесі мен оны реттеу жолдары кеңінен қарастырылады. Автор халықаралық тәжірибелер мен стандарттарға сүйене отырып, полиграфия саласындағы CO_2 шығарындыларын азайту тетіктерін саралайды. ISO 14067:2018, ISO 16759:2013 және ISO 20294:2018 стандарттарының мазмұны мен маңызына терең талдау жасалады. Сонымен қатар, Қазақстандағы квота саудасы жүйесінің ерекшеліктері мен көміртегі ізін басқарудағы орны да қарастырылады. Полиграфия өнімдерін өндіруде төмен көміртекті технологияларды қолдану – тек экологиялық жауапкершілік емес, сонымен қатар тұрақты дамудың негізі ретінде бағаланады. Мақалада сондай-ақ тұрақты өндіріс процесі мен ресурс үнемдеуді қамтамасыз ететін шешімдер ұсынылады. Жаңа технологиялар мен стандарттардың үйлесімділігі полиграфия өнеркәсібін экологиялық тұрғыдан қайта құрылымдауға мүмкіндік береді. Зерттеу қорытындысында Қазақстанда көміртегі ізін азайтуға бағытталған кешенді шаралар қажеттілігі атап өтіледі.

ТІРЕК СӨЗДЕР: көміртегі ізі, полиграфия өнеркәсібі, халықаралық стандарттар, тұрақты даму, CO_2 шығарындылары.

Магистрант, Садыр Қ.С.
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)
Научный руководитель, кандидат химических наук, доцент Ибраева Ж.Е.
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)

РЕГУЛИРОВАНИЕ И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПРАКТИКИ УГЛЕРОДНОГО СЛЕДА В ПРИНТМЕДИА ИНДУСТРИИ

АННОТАЦИЯ:

В данной статье рассматриваются актуальные аспекты регулирования углеродного следа в принтмедиа индустрии. Исследование основано на анализе международных стандартов, таких как ISO 14067:2018, ISO 16759:2013 и ISO 20294:2018, а также казахстанской системы торговли квотами. Автор подчеркивает значимость перехода полиграфических предприятий к низкоуглеродным технологиям как ключевого элемента устойчивого развития. Статья раскрывает специфику оценки углеродного следа в печатной продукции и предлагает практические подходы по его минимизации на всех этапах производственного цикла. Особое внимание уделяется интеграции экологических стандартов в корпоративные стратегии компаний, что способствует снижению негативного воздействия на окружающую среду. Работа также рассматривает потенциал Казахстана в развитии «жасыл» полиграфии с учетом глобальных климатических обязательств. В заключении подчеркивается необходимость комплексного подхода к управлению выбросами CO_2, включающего стандартизацию, инновации и межсекторное сотрудничество.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: углеродный след, полиграфическая промышленность, международные стандарты, устойчивое развитие, выбросы CO_2.

Master's student Sadyr K.S.
Kazakh National Pedagogical University named after Abay (Almaty, Kazakhstan)
Supervisor, Candidate of Political Sciences, Associate Professor Ibraeva Z.E.
Kazakh National Pedagogical University named after Abay (Almaty, Kazakhstan)

REGULATION AND INTERNATIONAL PRACTICES OF CARBON FOOTPRINT IN THE PRINT MEDIA INDUSTRY

ABSTRACT

This article addresses key issues in regulating the carbon footprint within the print media industry, focusing on international practices and national mechanisms for reducing CO_2 emissions. It provides a detailed review of international standards – ISO 14067:2018, ISO 16759:2013, and ISO 20294:2018 – and examines their relevance to the printing sector. Special emphasis is placed on Kazakhstan's emissions trading system and its role in advancing sustainable production in the industry. The article explores the potential of integrating low-carbon technologies in print production as a means to promote ecological responsibility and achieve long-term sustainability goals. It also highlights methods of carbon footprint assessment throughout the production cycle and proposes solutions to minimize environmental impacts. Furthermore, the article discusses how the adoption of eco-standards within corporate strategies contributes to the development of green printing practices. The conclusion stresses the need for a comprehensive national approach combining standardization, innovation, and cross-sectoral collaboration to effectively regulate CO_2 emissions in Kazakhstan's print media sector.

KEYWORDS: carbon footprint, printing industry, international standards, sustainable development, CO_2 emissions.

КІРІСПЕ

Тұрақты даму жағдайында және төмен көміртекті экономикаға жаһандық көшу кезеңінде көміртек ізін реттеу әртүрлі өнеркәсіп салаларының, соның ішінде принтмедиа индустриясының экологиялық саясатының маңызды бөлігіне айналуда. Полиграфиялық өндіріс дәстүрлі түрде табиғи ресурстарды көп тұтынумен, көміртек шығарындыларымен және қалдықтардың түзілуімен байланысты. Осыған байланысты халықаралық ұйымдар, үкіметтер және жеке компаниялар полиграфияның қоршаған ортаға тигізетін теріс әсерін азайтуға бағытталған шараларды енгізуде.

Реттеудің негізгі құралдарының бірі – өнімнің көміртек ізін есептеу әдістемесін анықтайтын ISO 14067:2018 стандарты. Бұл стандарт ұйымдарға өндірістік циклмен байланысты парниктік газдардың шығарындыларын дәл бағалауға мүмкіндік беретін әмбебап қағидалар мен талаптарды ұсынады. Оларға шикізатты өндіру, қайта өңдеу, тасымалдау және кәдеге жарату процестері кіреді [8]. Осындай тәсілдің арқасында компаниялар көміртек ізін азайту стратегияларын әзірлеп, неғұрлым тұрақты өндіріс әдістерін енгізе алады.

Сонымен қатар, көміртек шығарындыларын реттеу мемлекеттік және халықаралық бастамалар деңгейінде белсенді түрде дамып келеді. Соңғы жылдары көптеген елдер көміртек салығы, квоталармен сауда жасау жүйелері және CO_2 шығарындыларын азайтудың ерікті бағдарламалары сияқты көміртек реттеу механизмдерін енгізуде. Бизнестің көміртек реттелуіне арналған зерттеулерде көміртек ізін тиімді түрде азайту кешенді тәсілді қажет ететіні, яғни мемлекеттік реттеумен қатар жеке сектордың бастамалары да маңызды екені атап өтіледі [7].

Көміртек ізін басқарудың маңызды аспектілерінің бірі – өлшеу мен есептілік әдістерін стандарттау және біріздендіру. Осы тұрғыда парниктік газ шығарындыларын басқаруды реттейтін әртүрлі халықаралық нормативтік құжаттар әзірленген. Негізгі құжаттардың қатарына ISO 14067 стандарты, тұрақты даму бойынша корпоративтік есеп беру

стандарттары және көміртек ізін азайту бойынша БҰҰ ұсынымдары кіреді [8]. Бұл құжаттар полиграфиялық өнеркәсіпте экологиялық жауапты тәжірибелерді енгізудің негізін қалыптастырады.

Осылайша, принтмедиа индустриясындағы көміртек ізін реттеу жаһандық экологиялық саясаттың маңызды тақырыбына айналуда. Қазіргі халықаралық тәжірибелер өлшеу стандарттарын енгізуге, шығарындыларды азайтуға және неғұрлым тұрақты өндіріс әдістеріне көшуді қамтамасыз етуге бағытталған. Осы мақалада полиграфия саласында көміртек ізін реттеудің қазіргі жағдайы, халықаралық тәжірибе және оның даму бағыттары қарастырылады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ. КӨМІРТЕК ІЗІН РЕТТЕУДЕГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕРДІҢ РӨЛІ.

Жаһандық парниктік газ шығарындыларын азайту және тұрақты дамуға көшу жағдайында полиграфиялық өнеркәсіп өз көміртек ізін дәл өлшеу және басқару қажеттілігімен бетпе-бет келуде. Осы мақсаттарға қол жеткізу үшін полиграфиялық өнімдердің қоршаған ортаға әсерін бағалауда бірізділік пен нақтылықты қамтамасыз ететін халықаралық стандарттар әзірленген.

Негізгі стандарттардың бірі – ISO 16759:2013, ол баспа өнімдерінің көміртек ізін сандық анықтау талаптарын белгілейді. Бұл стандарт баспа өнімдерін өндіруде қолданылатын процестерді, материалдар мен технологияларды қамтиды және өмірлік циклді бағалау (LCA) әдісіне негізделген. ISO 16759:2013 стандартын қолдану полиграфия саласындағы көміртек ізін бағалау деректерінің ашықтығы мен салыстырмалылығын арттыруға ықпал етеді [1].

Электрондық медиа үшін ISO 20294:2018 стандарты әзірленген, ол электрондық ақпарат тасымалдағыштарының көміртек ізін есептеу әдістемесін анықтайды. Бұл стандарт архивтеу, тарату, пайдалану және сақтау процестерін қамтып, олардың климатқа әсерін кешенді бағалауға мүмкіндік береді. ISO 20294:2018 стандартын қолдану ұйымдарға электрондық медиамен байланысты парниктік газ шығарындыларын нақты бағалауға және есеп беруге мүмкіндік беріп, цифрлық саладағы экологиялық жауапкершілікті арттыруға ықпал етеді [2]. Қазақстан Республикасында парниктік газ шығарындыларына квоталармен сауда жасау жүйесі жұмыс істейді, оны ұлттық заңнама реттейді. Реттеудің негізгі қағидаттары Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексінде және Қазақстан Республикасы Үкіметінің №1643 қаулысында бекітілген, онда квоталарды бөлу және сауда жасау механизмдері айқындалған [3]. Бұл шаралар Қазақстанның халықаралық көміртек ізін азайту бастамаларына интеграциялануына және төмен көміртекті экономикаға көшу үшін қажетті жағдайларды жасауға ықпал етеді.

Аталған стандарттарды полиграфия өнеркәсібіне енгізу өнімнің көміртек ізін дәл бағалауға ғана емес, оны азайту стратегияларын әзірлеуге де мүмкіндік береді. Бұл шараларға өндірістік процестерді оңтайландыру, экологиялық таза материалдар мен технологияларды пайдалану және энергия тиімділігін арттыру жатады. Мұндай қадамдар қоршаған ортаға теріс әсерді азайтып қана қоймай, кәсіпорындардың халықаралық нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін де арттыруға ықпал етеді [6].

Алайда, стандарттар мен әдістердің болуына қарамастан, көміртек реттеу саласында бірқатар қиындықтар бар. Көміртек реттеу мәселелері мен перспективаларына арналған зерттеулерде трансшекаралық көміртек реттеу механизмдерін әзірлеу мен ұлттық CO_2 шығарындыларын бағалау жүйелерін енгізудің қажеттілігі атап өтіледі. Бұл көміртектік бейтараптыққа ұмтылатын және жаһандық климаттық бастамаларға кірігуге тырысатын елдер үшін аса өзекті мәселе [7].

Қорытындылай келе, полиграфия өнеркәсібінде көміртек ізін бағалау мен басқару үшін халықаралық және ұлттық стандарттарды қолдану тұрақты даму жолындағы маңызды қадам болып табылады. Бұл стандарттар есептеулердің бірізділігі мен нақтылығын қамтамасыз етіп, кәсіпорындардың экологиялық жауапкершілігін арттыруға көмектеседі

және полиграфия саласының климаттың өзгеруімен күреске бағытталған жаһандық бастамаларға интеграциялануына ықпал етеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жаһандық климаттық күн тәртібі жағдайында полиграфия өнеркәсібінде көміртек ізін реттеу тұрақты дамудың маңызды бөлігіне айналуда. ISO 16759:2013 және ISO 20294:2018 сияқты халықаралық стандарттар, сондай-ақ Қазақстанның парниктік газ шығарындыларын азайту жөніндегі ұлттық бастамалары CO_2 шығарындыларын есептеу мен бақылаудың біріздендірілген әдістерін қамтамасыз етеді. Бұл кәсіпорындарға қоршаған ортаға әсерін барынша азайтуға, сондай-ақ халықаралық экологиялық бағдарламаларға ықпалдасуға мүмкіндік береді.

Аталған стандарттарды қолдану көміртек ізін нақты өлшеуге ғана емес, сонымен қатар оны азайту стратегияларын әзірлеуге де ықпал етеді. Олардың қатарына өндірістік процестерді оңтайландыру, экологиялық таза материалдарды пайдалану және энергия тиімділігін арттыру шаралары жатады [8]. Сонымен қатар, трансшекаралық көміртек реттеу механизмдері мен ұлттық CO_2 шығарындылары бойынша есеп беру жүйелерін енгізу елдерге халықаралық климаттық талаптарға бейімделуге және полиграфиялық өнімдердің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға көмектеседі.

Ғылыми негізделген әдістемелер мен құралдардың болуына қарамастан, сала көміртек стандарттарын енгізу және өндірістік процестерді бейімдеу мәселелерімен бетпе-бет келуде. Алайда, тұрақты дамуға көшу жөніндегі жаһандық үрдістер экологиялық бағыттағы технологияларға белсенді өтуді талап етеді. Бұл индустрияның экономикалық мүдделері мен экологиялық қауіпсіздік арасындағы теңгерімді қамтамасыз етеді.

Осылайша, полиграфия өнеркәсібінде көміртек ізін реттеу – бұл тек өзекті міндет қана емес, сонымен қатар компаниялар үшін қоғам мен нарық алдындағы жауапкершілігін арттыруға, қоршаған ортаға теріс әсерін азайтуға және тұрақты болашаққа арналған инновациялық шешімдерді енгізуге мүмкіндік.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. ISO 16759:2013. Quantification and communication for calculating the carbon footprint of print media products. International Organization for Standardization, 2013. https://www.iso.org/standard/57699.html
2. ISO 20294:2018. Graphic technology – Quantification and communication for calculating the carbon footprint of e-media. International Organization for Standardization, 2018. https://www.iso.org/standard/71510.html
3. Экологический кодекс Республики Казахстан. Закон Республики Казахстан от 2 января 2021 года № 400-VI ЗРК. https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2100000400
4. О национальной системе торговли квотами на выбросы парниковых газов. Постановление Правительства Республики Казахстан от 26 декабря 2012 года № 1643. https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1200001643
5. Национальный доклад Республики Казахстан о состоянии окружающей среды и развитии природных ресурсов. Министерство экологии, геологии и природных ресурсов Республики Казахстан, 2023. https://www.gov.kz/memleket/entities/ecogeo/documents/details/47992?lang=ru
7. Парниковые газы: 17 ссылок на документы, регулирующие управление выбросами CO_2. SGS Казахстан, 2023. https://www.sgs.com/ru-kz/news/2023/01/parnikovye-gazy-17-ssylok-na-dokumenty-reguliruyuschie-upravlenie-vybrosami-co2
8. Углеродное регулирование бизнеса: проблемы и перспективы. Экологический вестник, 2024. https://journals.eco-vector.com/osnk-sr2024/article/view/632638/kk_KZ
9. ISO 14067:2018 – Greenhouse gases – Carbon footprint of products – Requirements and guidelines for quantification. International Organization for Standardization, 2018. https://www.iso.org/standard/71206.html

ӘОЖ 7,012+659,126 ***ҒТАМР 14.35.01***

Магистрант, Егенберді С.С.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті(Алматы, Қазақстан)
Ғылыми жетекшісі, философия докторы Phd, Нұрке М.С.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті(Алматы, Қазақстан)

ГРАФИКАЛЫҚ ДИЗАЙНДАҒЫ ТҮСТІ КОДТАУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

АҢДАТПА

Графикалық дизайн саласында түстердің маңызы зор, өйткені олар визуалды коммуникацияның маңызды құралы болып табылады. Түсті кодтау – бұл түстерді сандық немесе басқа жүйелер арқылы көрсету әдісі, ол дизайнда анықтылықты, үйлесімділікті және көзге тартымдылықты қамтамасыз етеді. Осы зерттеуде графикалық дизайндағы түсті кодтаудың теориялық негіздері қарастырылды. Жұмыс түстерді сандық кодтау жүйелері (RGB, CMYK, HEX және Pantone) және олардың графикалық дизайндағы рөліне талдау жасауды мақсат етеді. Түстерді дұрыс таңдау және олардың тиімді қолданылуы дизайнның эстетикалық құндылығын арттыруда маңызды рөл атқарады. Бұл зерттеу түстердің психологиялық әсерін, олардың әртүрлі мәдениеттердегі қабылдануын және графикалық дизайндағы үйлесімділікті қамтамасыз етудің негізгі принциптерін қарастырады. Сондай-ақ, түстердің коммуникациялық күшін күшейту мақсатында қолданылатын түсті кодтау әдістерінің ерекшеліктері мен олардың дизайндарының мақсатты аудиторияға әсер етуіне әсері зерттеледі. Осылайша, түсті кодтау графикалық дизайнында тек эстетикалық құндылық емес, сонымен қатар функционалды аспектілерге де әсер етеді.

ТІРЕК СӨЗДЕР: графикалық дизайн, түсті кодтау, RGB, CMYK, HEX, Pantone, визуалды коммуникация, түс теориясы, дизайн эстетикасы.

Master's student Egenberdy S.S.
Kazakh National Pedagogical University named after Abay (Almaty, Kazakhstan)
Supervisor, Ph.D., Nurke M.S.
Kazakh National Pedagogical University named after Abay (Almaty, Kazakhstan)

THEORETICAL BASIS OF COLOR CODING IN GRAPHIC DESIGN

ABSTRACT

Color plays a crucial role in graphic design, as it is an essential tool for visual communication. Color coding is a method of representing colors through numerical or other systems, ensuring clarity, harmony, and visual appeal in design. This study explores the theoretical foundations of color coding in graphic design. The work aims to analyze color coding systems (RGB, CMYK, HEX, and Pantone) and their role in graphic design. The proper selection and effective use of colors play a vital role in enhancing the aesthetic value of a design. This research also examines the psychological effects of colors, their acceptance across different cultures, and the fundamental principles for ensuring harmony in graphic design. Additionally, the study looks into the features of color-coding methods used to strengthen the communicative power of colors and their impact on the target audience. Thus, color coding in graphic design not only contributes to aesthetic value but also influences functional aspects.

KEYWORDS: graphic design, color coding, RGB, CMYK, HEX, Pantone, visual communication, color theory, design aesthetics.

Магистрант Егенберды С.С.
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан)

Научный руководитель, к.т.н., Нурке М.С.
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан)

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЦВЕТОВОГО КОДИРОВАНИЯ В ГРАФИЧЕСКОМ ДИЗАЙНЕ

АННОТАЦИЯ

Цвет играет важную роль в графическом дизайне, так как является важным инструментом визуальной коммуникации. Кодирование цвета — это метод представления цветов с помощью числовых или других систем, что обеспечивает четкость, гармонию и визуальную привлекательность в дизайне. В данном исследовании рассматриваются теоретические основы кодирования цветов в графическом дизайне. Работа направлена на анализ систем кодирования цвета (RGB, CMYK, HEX и Pantone) и их роли в графическом дизайне. Правильный выбор цветов и их эффективное использование играют важную роль в повышении эстетической ценности дизайна. В этом исследовании также рассматриваются психологические эффекты цвета, его восприятие в разных культурах и основные принципы обеспечения гармонии в графическом дизайне. Кроме того, исследуются особенности методов кодирования цветов, используемых для усиления коммуникативной силы цвета и его воздействия на целевую аудиторию. Таким образом, кодирование цвета в графическом дизайне влияет не только на эстетическую ценность, но и на функциональные аспекты.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: графический дизайн, цветовое кодирование, RGB, CMYK, HEX, Pantone, визуальная коммуникация, теория цвета, эстетика дизайна.

КІРІСПЕ

Қазіргі заманғы визуалды коммуникацияда графикалық дизайнның рөлі күн санап артып келеді. Ақпаратты көзбен қабылдау жылдамдығы мен тиімділігі түстер мен пішіндердің үйлесімділігіне тікелей байланысты. Бұл салада түстер – тек эстетикалық құрал ғана емес, сонымен қатар адам психологиясына әсер ететін маңызды ақпараттық элемент болып табылады. Түстер арқылы белгілі бір көңіл-күйді, мағынаны немесе әрекетке шақыруды жеткізуге болады. Дизайнердің шеберлігі көбінесе түстерді дұрыс таңдауға, оларды үйлесімді пайдалануға және түрлі ортада бірдей көрініс беруіне байланысты.

Түстерді басқару мен дәл беру қажеттілігі түсті кодтау жүйелерінің пайда болуына алып келді. Бұл жүйелер түстерді стандартталған форматта көрсетуге мүмкіндік береді және әртүрлі құрылғылар мен тасымалдау құралдарында түстердің дәл және тұрақты көрінісін қамтамасыз етеді. Сондықтан дизайнда түстерді тек интуитивті түрде емес, ғылыми және техникалық негізде қолдану – кәсіби тәсілдің бір бөлігіне айналды.

Осыған орай, бұл жұмыста графикалық дизайндағы түсті кодтаудың теориялық және практикалық негіздері қарастырылады. Тақырыптың өзектілігі – қазіргі цифрлық және баспа медиада ақпараттың сапалы берілуін қамтамасыз етуде түсті кодтаудың рөлін терең түсіну қажеттілігінде. Бұл зерттеу барысында түрлі кодтау жүйелері (RGB, CMYK, HEX, Pantone), түстердің психологиялық әсері, мәдени ерекшеліктері және олардың дизайндағы тиімділігі жан-жақты талданады. Сонымен қатар, заманауи дизайнда түстердің функционалды маңызын арттыратын тәсілдерге де назар аударылады.

Түсті кодтау жүйелері түстің дәл және бірегей түрде сақталуын қамтамасыз етеді, сонымен қатар түстерді әртүрлі құрылғыларда және түрлі ортада үйлесімді түрде көрсетуге мүмкіндік береді. Мұндай кодтау жүйелері түсті өнімнің барлық кезеңдерінде — бастауыш сатыдан дайын өнімге дейін нақты және тұрақты көрсетуге мүмкіндік береді. Мысалы, RGB, CMYK, HEX сияқты кодтау жүйелері арқылы әртүрлі платформаларда (экрандарда, баспа материалдарында) түстердің дәлдігін сақтау оңайырақ болады. Бұл түс тақырыбын дұрыс пайдалану үшін маңызды болып табылады, себебі дұрыс түсті кодтау дизайнның сапасы мен нәтижесіне әсер етеді.

Зерттеудің негізгі мақсаты – графикалық дизайндағы түсті кодтаудың теориялық негіздерін зерттеу және оның практикалық қолданылу салаларын анықтау. Осы мақсатқа жету үшін төмендегідей міндеттер қойылды:

– Түстердің психологиялық және әлеуметтік әсерлерін зерттеу – Түстердің адамның көңіл-күйі мен эмоционалды жағдайына әсерін, сондай-ақ олардың әлеуметтік және мәдени тұрғыда әр түрлі мағыналарын түсіну.

– Түсті кодтау жүйелерін салыстыру және олардың графикалық дизайндағы қолданылуын талдау – RGB, CMYK, HEX және Pantone сияқты түсті кодтау жүйелерінің айырмашылықтарын анықтап, олардың әрқайсысының ерекшеліктерін зерттеу.

– Дизайнда түстерді үйлестіру мен қолданудың принциптерін анықтау – Түстердің үйлесімділігі мен контрасты, сондай-ақ олардың дизайнның жалпы тұтастығына қалай әсер ететінін талқылау.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ. ГРАФИКАЛЫҚ ДИЗАЙНДАҒЫ ТҮСТЕРДІҢ РӨЛІ

Түстер – визуалды коммуникацияның негізін құрайтын басты құралдардың бірі. Олар мәтін мен графиканың мазмұнын тереңдетіп, қабылдаушының назарын нақты бір элементке бағыттауға мүмкіндік береді. Түстер визуалды акцент жасау, мағыналық құрылым құру, мазмұнды топтастыру және эмоциялық реңк беру арқылы ақпаратты көрнекі әрі түсінікті етеді. Сонымен қатар, түстер тұтынушының немесе көрерменнің қабылдау жылдамдығын арттырып, есте сақтау қабілетіне оң әсер етеді [1, 12-б.].

Мысалы, қызыл түс ескерту, қауіптілік немесе шұғылдықты білдірсе, көк түс тыныштық пен сенімділікті, жасыл түс табиғилық пен қауіпсіздікті білдіреді. Бұл түстер тек визуалды көркемдеу үшін ғана емес, нақты мағына жүктеу үшін де қолданылады. Яғни, түстер – хабарламаның эмоциялық және семантикалық компонентін күшейтетін маңызды элемент.

Көптеген жарнамалық немесе интерфейс дизайндарда түстер пайдаланушының әрекетіне ықпал ету мақсатында қолданылады. Мысалы, батырмалардағы (button) қанық түстер қолданушыны «басуға», ал бейтарап түстер фонында акцент ретінде ерекшеленуге қызмет етеді. Веб-дизайнда түстер арқылы навигациялық құрылымдар құрылады, ал инфографикада түс арқылы мағыналық блоктар ажыратылады.

Сондай-ақ, түстердің когнитивтік қабылдауға әсері де ерекше. Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, белгілі бір түстер адам миының ақпаратты өңдеу жолына тікелей әсер етеді, бұл әсіресе балалар мен жастарға арналған өнімдерде кеңінен қолданылады [2, 24-б.].

Түстердің коммуникациялық маңызы – олардың визуалды мазмұн арқылы сөзсіз, бірақ мағыналы хабарлама жеткізе алуында. Осы себепті дизайнерлер түсті таңдау кезінде тек эстетикаға ғана емес, мақсатты аудиторияның жас ерекшелігіне, мәдениетіне және контекстке назар аударады.

Қызыл түс – энергия мен шұғылдықты, күш-қуат пен қозғалысты білдіреді. Ол адамның жүрек соғысын жиілетіп, белсенділігін арттыра алады. Сондықтан қызыл түс көбінесе назар аудару мақсатында пайдаланылады. **Көк түс –** сенімділік пен тыныштықты, тұрақтылық пен зияткерлікті білдіреді. Ол миды тыныштандырып, адамның сабырлы болуына ықпал етеді. Сол себепті бұл түс іскерлік және білім беру кеңістіктерінде жиі қолданылады. **Жасыл түс –** табиғат пен тепе-теңдікті, үйлесімділік пен сергектікті сипаттайды. Ол адамның күйзелісін азайтып, ішкі тыныштық пен жайлылықты қалыптастыруға көмектеседі. **Сары түс –** қуаныш пен шығармашылықтың белгісі. Ол көңіл-күйді көтеріп, ми белсенділігін ынталандырады. **Күлгін түс –** мистикалық әрі шығармашылықпен байланысты. Бұл түс рухани ойлануға, терең сезінуге әсер етуі мүмкін. **Қара түс –** салмақтылық пен күштің, кей жағдайда мұң мен құпиялылықтың белгісі ретінде қабылданады. **Ақ түс –** тазалық пен қарапайымдылықты, бейбітшілік пен жаңа бастамаларды білдіреді.

Түстердің мұндай психологиялық әсерлері оларды жарнама, дизайн, білім беру және емдік тәжірибелерде кеңінен пайдалануға мүмкіндік береді. Түстер адамның көңіл күйіне, зейініне, тіпті шешім қабылдау процесіне де ықпал етуі мүмкін [2, 24-б.].

Түсті кодтау – түстерді сандық түрде көрсету тәсілі. Бұл әдіс түстердің әртүрлі құрылғылар мен платформаларда біркелкі көрінуін қамтамасыз етеді [3, 7-б.].

Түсті дәл жеткізу – баспа мен веб-дизайнда өте маңызды. Түсті кодтар брендтің сәйкестігін, стильдің тұтастығын сақтау үшін қолданылады [4, 11-б.].

Түсті кодтау жүйелері:

RGB жүйесі: Жарық негізіндегі кодтау моделі. Экрандағы түстерді қалыптастыру үшін қолданылады. Әр түс 0-255 диапазонында беріледі (мысалы, RGB(255, 0, 0) – қызыл түс) [1, 18-б.].

CMYK жүйесі: Баспа саласына арналған модель: көгілдір, маджента, сары және қара. Бұл жүйе қағазда бояу қабаттарының қосылуымен түсті береді [3, 27-б.].

HEX коды;

Веб-дизайнда жиі қолданылады. RGB негізіндегі он алтылық мәндерден тұрады (мысалы: #00FF00 – жасыл) [5, 33-б.].

Pantone жүйесі: Pantone Matching System (PMS) – дәл түстерді стандарттау жүйесі. Фирмалық стильде, логотипте және жарнамалық материалдарда кеңінен қолданылады [4, 22-б.].

Түс теориясы және үйлесімділік принциптері: Негізгі түстер – қызыл, көк, сары. Олардан екінші және үшінші реттік түстер жасалады. Әр түс ерекше эмоция мен мағынаға ие [2, 14-б.].

Түстердің үйлесімі:

- Аналогиялық үйлесім: қатар тұрған түстер;
- Комплементарлық: бір-біріне қарама-қарсы орналасқан түстер;
- Триадалық: үш тең қашықтықтағы түстер [5, 38-б.].

Түстердің контрастылығы, жарықтығы мен қанықтығы визуалды тепе-теңдік үшін маңызды.

Түстердің мағынасы әртүрлі мәдениеттерде түрліше қабылданады. Батыс елдерінде ақ түс – тазалықтың, жаңа өмірдің және некенің символы ретінде қабылданса, кейбір Азия елдерінде (мысалы, Қытай мен Үндістанда) ол – жоқтаудың, қайғы мен өлімнің белгісі ретінде қарастырылады. Қара түс Еуропа елдерінде ресмилік пен салтанаттың нышаны болуы мүмкін, ал Латын Америкасы елдерінде ол жиі қайғы-қасіретпен байланысады. Сол сияқты, жасыл түс кейбір араб елдерінде қасиетті түс ретінде қабылданады, ал Батыс елдерінде ол экологиямен, табиғатпен және жаңарумен байланысты.

Бұл ерекшеліктер визуалды коммуникация мен графикалық дизайн саласында, сондай-ақ жарнама мен маркетингте маңызды рөл атқарады. Түстік шешім қабылдау кезінде мақсатты аудиторияның мәдени контексін ескеру – сәтті нәтиженің кепілі [2, 21-б.].

Түстер адамның эмоциясына ғана емес, оның шешім қабылдауына да әсер етеді. Маркетинг пен жарнамада бұл – тұтынушының белгілі бір әрекетке бейімделуіне бағытталған тиімді құрал.

Қызыл түс, мысалы, «шұғыл сатып ал», «назар аудар» деген әсер береді, себебі ол энергияны, қауіптілік пен әрекетке дайындықты білдіреді. Сондықтан ол жеңілдіктер мен акцияларды көрсету үшін жиі қолданылады.

Көк түс – сенімділік пен тұрақтылықтың түсі болғандықтан, банктер мен сақтандыру компанияларының логотиптерінде жиі кездеседі. Ол тұтынушыға сенімді таңдау жасағандай әсер қалдырады.

Сары мен қызғылт сары түстер қуаныш пен достықтың белгісі ретінде қабылданады, олар зейінді арттырып, оптимистік көңіл күй тудырады. Күлгін түс шығармашылықты, қиял мен сәнді білдіреді, сондықтан ол сән индустриясында, косметика және балалар өнімдерінде жиі қолданылады. Осылайша, түстердің психологиялық және мәдени ерекшеліктерін ескере отырып, визуалды материалдардың әсерін күшейтуге болады [1, 16-б.].

Түстерді дұрыс таңдау – дизайнның тиімділігін арттыратын маңызды фактор. Әрбір мақсатты аудиторияның жас ерекшелігі, жынысы, әлеуметтік мәртебесі мен мәдени ортасы түстік шешімдерге әсер етеді. Мысалы, балаларға арналған өнімдер мен сайттарда ашық, жарқын түстер (сары, көк, қызғылт, жасыл) жиі қолданылады, себебі олар көңіл көтеріп, зейінді аударуға көмектеседі.

Керісінше, ересектерге немесе іскер адамдарға арналған ресурстарда сабырлы, бейтарап және сенімді түстер (көк, сұр, ақ, қою жасыл) артықшылыққа ие.

Сол сияқты, әйелдер аудиториясына жиі жылы және нәзік түстер (күлгін, қызғылт), ал ерлерге – салмақты және қарапайым түстер (қара, көк, сұр) таңдалады [5, 29-б.].

Веб және баспа дизайнында қолдануда түсті кодтау – дизайнердің кәсіби құралы. Әртүрлі ортада түрлі түстік жүйелер қолданылады:

– RGB (Red, Green, Blue) – сандық экрандар мен веб-дизайн үшін қолданылатын жарыққа негізделген түс моделі. Ол жарық көздерінде түстерді қосу арқылы пайда болады.

– CMYK (Cyan, Magenta, Yellow, Black) – баспа өнімдері үшін арналған субтрактивті модель. Бұл жүйе арқылы түстерді араластыру кезінде бояудың тығыздығы есепке алынады.

– HEX (Hexadecimal code) – веб парақ беттерінде түстерді дәл көрсету үшін қолданылатын алты таңбалы сандық код (мысалы, #FF5733). Ол HTML және CSS тілдерінде кеңінен қолданылады және визуалды сәйкестікті сақтауға көмектеседі [3, 30-б.].

Брендинг пен жарнамада түсті қолдануда, брендтің бірегейлігін сақтау үшін түстер үлкен рөл атқарады. Әр бренд өз стилін қалыптастыруда негізгі түстерін алдын ала белгілейді және оларды барлық платформаларда бірдей деңгейде қолдануға тырысады. Бұл үшін жиі Pantone Matching System (PMS) – стандартталған түс кодтары жүйесі пайдаланылады. Pantone жүйесі түстердің баспа мен цифрлық тасымалдаушыларда дәл сәйкестігін қамтамасыз етеді.

Түсті кодтаудың көмегімен компаниялар өз брендін визуалды түрде есте қаларлық етіп, тұтынушыда тұрақты ассоциациялар қалыптастыра алады. Мысалы, Coca-Cola – қызыл, Facebook – көк, Starbucks – жасыл түсімен бірден танылады [4, 25-б.].

Веб-дизайнда түстер экранның түс шығару қабілетіне сәйкес келуі тиіс, ал баспа материалдарында түстердің жарықтық деңгейі мен қанықтылығын ескеру қажет. Әр түрлі ортадағы түстердің айырмашылықтары мен олардың қабылдануын түсіну маңызды.

ҚОРЫТЫНДЫ

Графикалық дизайндағы түстердің маңызы зор және оның эстетикаға, психологияға, сондай-ақ брендтің имиджіне әсері терең. Түстер дұрыс қолданылғанда, олар дизайнның тартымдылығын арттырып, көрерменнің эмоциялық жағдайына әсер ете алады. Дизайнерлер түстерді таңдауда олардың психологиялық, мәдени және әлеуметтік әсерлерін ескеруі тиіс. Түс теориясы мен оның үйлесімділігін түсіну, сондай-ақ түсті кодтау жүйелерін дұрыс пайдалану, тиімді дизайн жасауға көмектеседі.

Түсті кодтау жүйелері (RGB, CMYK, HEX, Pantone) әртүрлі ортада түстердің дәлдігін сақтап, біртұтас көрініс қалыптастыру үшін қолданылады. Бұл жүйелердің әрқайсысы өз саласында, мысалы, баспа және веб-дизайнда, ерекше рөл атқарады.

Дизайндағы түстердің әсері тек визуалдық қабылдауды ғана емес, эмоционалдық және психологиялық әсерлерді де қамтиды. Түстерді дұрыс үйлестіру арқылы дизайнерлер брендтің мәнін, оның философиясын және мақсаттарын айқындауға мүмкіндік алады. Қазіргі уақытта түстердің дұрыс таңдалуы брендтің табыстылығына, оның тұтынушылармен байланысын нығайтуға маңызды үлес қосады.

Қорытындылай келе, графикалық дизайндағы түсті кодтаудың теориялық негіздері мен оның практикалық қолданылуы дизайнерлер үшін үлкен маңызға ие. Түстердің үйлесімі мен эмоциялық әсері дұрыс таңдалғанда, ол көркемдік тұрғыда тартымды және ақпараттың қабылдануын жеңілдететін әсерге ие болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Lidwell W., Holden K., Butler J. *Universal Principles of Design*. – Rockport Publishers, 2010. – 256 б.
2. Wong W. *Principles of Color Design*. – Wiley, 1997. – 176 б.
3. Mollica A. *Graphic Design Theory*. – Princeton Architectural Press, 2013. – 144 б.
4. Pantone LLC. *Pantone Color Guide*. – Pantone Press, 2020. – 112 б.
5. Chapman C. "Color Theory for Designers," *Smashing Magazine*, 2010. – 41 б.

УДК 71. 719 *МРНТИ 17.81.29*

Шамшидин И.
Магистрант 2 курса Казахского национального педагогического университета имени Абая (Алматы, Казахстан)
e-mail:inzhu003@gmail.com

СИСТЕМА И ХУДОЖЕСТВЕННО – ОБРАЗНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ПЕТРОГЛИФОВ УРОЧИЩА ТАМГАЛЫ БРОНЗОВОГО ВЕКА

АННОТАЦИЯ

В статье проводится углублённый анализ системы и художественно-образного значения петроглифов урочища Тамгалы, относящихся к бронзовому веку. Особое внимание уделяется композиционным особенностям изображений, символизму, стилевым чертам и сюжетам, запечатлённым на скалах. Петроглифы рассматриваются не только как артефакты наскального искусства, но и как носители сакральной и культурной информации, отражающие мифологическое мышление и религиозные представления древних обществ. Автор исследует взаимосвязь между художественной формой и содержанием, включая космогонические, календарные и социальные аспекты изображений. Сравнительный анализ мотивов позволяет выделить структурные принципы и понять общую систему наскального комплекса. Работа подчёркивает значение Тамгалы как уникального памятника духовной культуры Центральной Азии и поднимает вопрос о необходимости сохранения и дальнейшего изучения этих петроглифов в научном и культурном контексте.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: петроглифы, урочище Тамгалы, бронзовый век, наскальное искусство, символика, художественный образ, археология, культура Центральной Азии

Шамшидин І.
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің 2 курс магистранты, e-mail:inzhu003@gmail.com

ҚОЛА ДӘУІРІНДЕГІ ТАМҒАЛЫ ШАТҚАЛЫ ПЕТРОГЛИФТЕРІНІҢ ЖҮЙЕСІ МЕН КӨРКЕМДІК – БЕЙНЕЛІК МӘНІ

АҢДАТПА

Мақалада қола дәуіріне жататын Тамғалы шатқалындағы петроглифтердің жүйесі мен көркемдік-бейнелік мәні терең талданады. Жартастарға қашалған бейнелердің композициялық орналасуы, көркемдік құрылымы және олардың ежелгі қоғамдардағы семантикалық мазмұны қарастырылады. Автор петроглифтерді тек өнер туындысы ретінде ғана емес, сонымен қатар діни, мифологиялық және әлеуметтік мағына жүктелген мәдени код ретінде зерттейді. Мақалада суреттердің стилистикалық ерекшеліктері мен бейнелік жүйесі салыстырмалы әдіспен талданып, олардың мазмұндық құрылымы мен көркемдік мәні ашылады. Тамғалы петроглифтерінің табиғи ортадағы орналасуы мен күнтізбелік-астрономиялық аспектілері де қарастырылады. Бұл зерттеу көне Орталық Азия халықтарының дүниетанымын, наным-сенім жүйесін және өнерін түсінуге септігін тигізеді. Сонымен қатар, мақала петроглифтерді тарихи-мәдени мұра ретінде сақтаудың маңыздылығын да атап өтеді.

ТІРЕК СӨЗДЕР: петроглифтер, Тамғалы шатқалы, қола дәуірі, жартас өнері, символизм, көркем образ, археология, Орталық Азия мәдениеті

Shamshidin I.
2nd year undergraduate student of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai, e-mail: inzhu003@gmail.com

THE SYSTEM AND THE ARTISTIC – FIGURATIVE THE SIGNIFICANCE OF THE TAMGALY TRACT PETROGLYPHS OF THE BRONZE AGE

ABSTRACT

This article presents an in-depth analysis of the system and artistic-figurative significance of the petroglyphs of the Tamgaly tract, dated to the Bronze Age. The study explores the compositional structure of rock images, their stylistic and symbolic dimensions, and their role within the cultural and spiritual life of ancient Central Asian communities. Petroglyphs are examined not only as artistic expressions but also as encoded cultural texts bearing religious, mythological, and social meanings. The article highlights the interrelation between artistic form and semantic content, including cosmological, ritual, and calendrical elements. A comparative analysis of motifs and scenes helps to identify underlying structural principles of the rock art ensemble and to interpret its narrative and symbolic complexity. The research underscores Tamgaly's importance as a unique heritage site that reflects the worldview and symbolic language of early Eurasian civilizations. It also emphasizes the need for conservation and further interdisciplinary studies of such cultural monuments.

KEYWORDS: petroglyphs, Tamgaly tracts, Bronze Age, rock art, symbolism, artistic image, archeology, culture of Central Asia

ВВЕДЕНИЕ

Наскальные изображения – петроглифы (выбитые, выгравированные, прошлифованные), писаницы (выполненные охрой) и росписи (пещерная живопись) – особое явление в сфере духовного развития человека на протяжении многих тысячелетий от древнекаменного века до этнографической современности. Они фиксировали события, окружающий мир, накопленный опыт и знания, мировоззренческие ориентиры и другие проявления мировосприятия в образах, метафорах и символах и передавали подобным образом накопленную информацию в последующие поколения, выполняя тем самым специфическую функцию знаково-коммуникативной системы. Наскальное искусство является важным источником знаний о духовной культуре древних обществ. Петроглифы урочища Тамгалы, расположенного в юго-восточном Казахстане, представляют собой уникальный комплекс, включенный в список всемирного наследия ЮНЕСКО. Эти изображения, датируемые в основном бронзовым веком, имеют особую ценность благодаря своей художественной выразительности, тематическому разнообразию и сложной системе символики. Урочище Тамгалы служило важным культовым центром, где происходили ритуальные практики и религиозные обряды, что нашло отражение в композиции и содержании петроглифов. Целью данной статьи является исследование системы организации наскальных изображений и раскрытие их художественно-образного значения в контексте религиозных и социокультурных представлений эпохи бронзы.

Литературный обзор. Изучение петроглифов Тамгалы началось в середине XX века и продолжается по сей день. В 1957 году археолог А.Г. Максимова впервые обнаружила и задокументировала наскальные изображения урочища Тамгалы, что стало отправной точкой для дальнейших исследований [1]. В последующие десятилетия значительный вклад в изучение петроглифов внесли такие исследователи, как А.Н. Марьяшев, А.Г. Медоев и Б.Ж. Аубекеров. В 2011 году А.Е. Рогожинский опубликовал монографию "Петроглифы археологического ландшафта Тамгалы", в которой подробно рассмотрел историю открытия, исследования и значение этого памятника [2].

Основная часть. Петроглифы Тамгалы сгруппированы в несколько основных кластеров, расположенных на скальных выходах в русле ущелья. Наиболее значимые

группы петроглифов сосредоточены в центральной части урочища, где выявлены сложные и детализированные композиции. Изображения включают антропоморфные фигуры с ореолами, сцены охоты, жертвоприношений, а также изображения животных и абстрактные символы. Размеры петроглифов эпохи бронзы варьируются от 25-30 см до 60-70 см и даже 1 м, что свидетельствует о разнообразии и масштабности художественных замыслов древних мастеров [3].

Антропоморфные фигуры с ореолами, часто называемые «солнечными божествами», являются центральными образами петроглифов бронзового века в Тамгалы. Они интерпретируются как изображения божеств или шаманов, связанных с культом солнца. Сцены охоты и жертвоприношений отражают ритуальные практики и мифологические представления древних обществ. Изображения животных, таких как дикие быки, лошади, куланы, олени, кабаны и волки, символизируют различные аспекты хозяйственной деятельности и духовной жизни. Стилистически петроглифы бронзового века характеризуются реалистичностью и детальной проработкой фигур, выполненных в технике выбивки и гравировки на скальной поверхности [3].

Расположение петроглифов в специфических точках ландшафта, таких как выходы скал и ущелья, свидетельствует о продуманном выборе мест для нанесения изображений. Это указывает на связь петроглифов с культовыми практиками и сакральным значением определенных участков ландшафта. Исследования показывают, что урочище Тамгалы функционировало как святилище, где проводились ритуалы и обряды, связанные с почитанием божеств и предков. Галерея наскальных рисунков Тамгалы воплощает в себе цельное художественное повествование, основанное на древней мифологии племен эпохи бронзы, и могла использоваться во время коллективных ритуалов и церемоний [3].

Система петроглифов урочища Тамгалы характеризуется четкой пространственной организацией. Основные группы изображений сосредоточены в пяти ключевых секторах урочища, каждый из которых имеет свою тематическую направленность. Наиболее значимым является так называемый «культовый центр» – участок, где сосредоточены изображения антропоморфных фигур с солнечными ореолами. Эти фигуры интерпретируются исследователями как образы солнечных божеств или шаманов, играющих важную роль в ритуальной жизни древнего общества.

Художественно-образное значение петроглифов проявляется в символике солнечных знаков, животных и сцен коллективных действий. Изображения диких и домашних животных (быков, лошадей, горных козлов) не только отражают хозяйственные реалии эпохи бронзы, но и имеют глубокий мифологический смысл, связанный с культом плодородия и представлениями о космосе. Особое место занимают сцены жертвоприношений и ритуальных танцев, демонстрирующие связь между человеком и сверхъестественными силами.

Стилистический анализ показывает использование различных приемов гравировки и выдалбливания, а также варьирование размеров и форм фигур, что подчеркивает их значимость в общей композиции. Петроглифы демонстрируют развитую систему условностей, которая позволяла древним мастерам передавать сложные мировоззренческие идеи через лаконичные графические образы.

По мнению некоторых исследователей эта уникальная сцена посвящена весеннему празднику возрождения природы – Наурызу. Вокруг изображений двух солнцеликих божеств (космического огня и солнца в соответствии с гимнами Ригведы, авторы которых это кочевые племена, пришедшие на территорию Индии в эпоху бронзы) 12 фигур в ликовании взявших за руки друг друга танцующих людей (Рис.1). При этом восьмая фигура – это роженица, приносящая новорожденного как сущность обновляющей тринадцатой единицы (казахское «мүшел»). И это дополняющая единица, своего рода космическое «Пи», не дает сомкнуться кругу (хороводу – айналайын, «хожу вокруг») из двенадцати единиц, толкая его в спираль бесконечности жизни и отражая значение идеи необратимости Времени. Здесь мы устраиваем истоки восточного календаря. Равно как и сама сцена

является прообразом современной традиции новогодней елки, утратившей символику древних (древо мира, древо жизни – Байтерек). Вспомним народный обычай привязывания на деревья у священных мест цветных тканевых отрезков с благопожеланиями для близких (аналог наряжения елки с загадыванием желаний) [4].

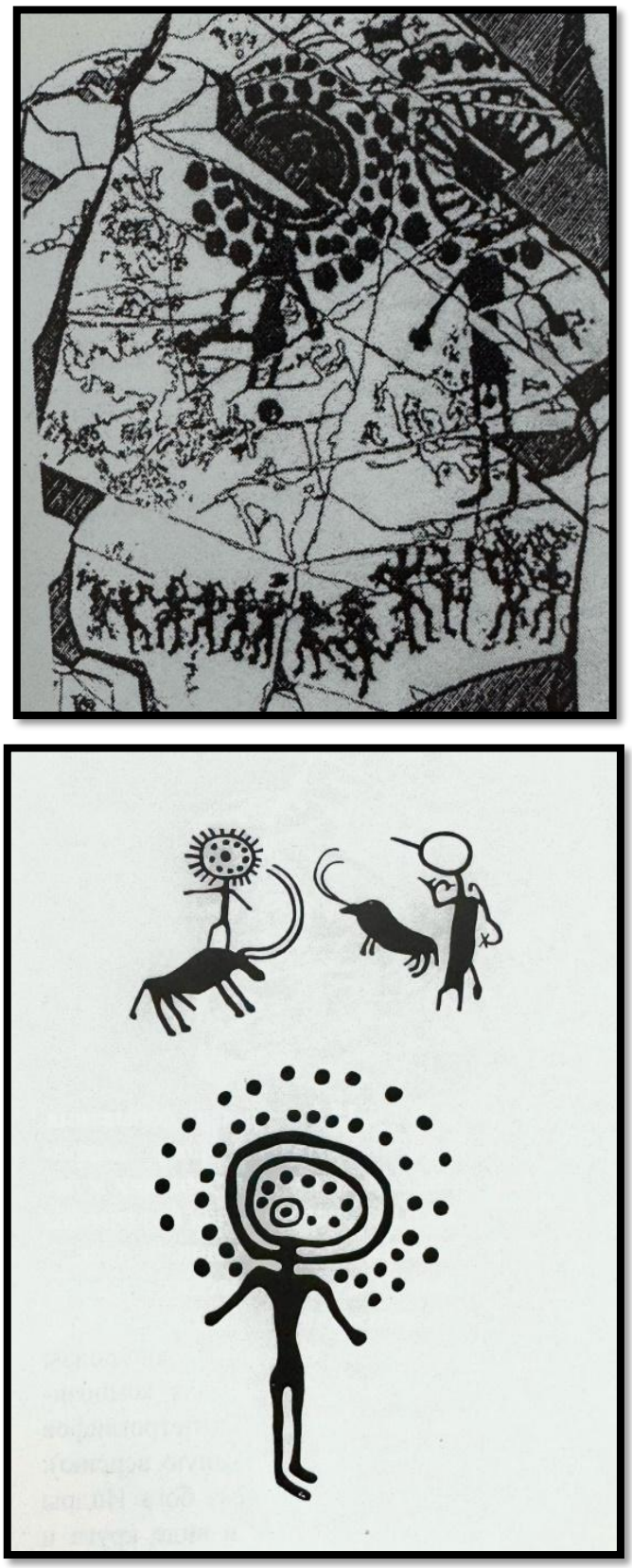

Рис 1. Тамгалы, Казахстан. Солнцеликие божества. II тыс. до н.э

В этом плане примечательны рукописи средневековых арабских миссионеров, которые в начале XVI века посещали наши степи, с целью распространения ислама. В рукописях, говорится, что подготовка к празднику весенней поры жителями местности «Семивод» (Жетісу) включала украшение высокого дерева на окраине аула небольшими скульптурками, называемыми миссионерами «идолами неверных», изготовленными из серебра, золота, камня и дерева. Как отмечают миссионеры, центральные праздничные обряды проводились вокруг этого дерева [5].

Также стоит упомянуть, что казахское слово «айналайын» не просто означает «обхожу вокруг» в буквальном смысле, но имеет более глубокий смысл. Оно передает изначальный смысл по пониманию древних суточное и годовое движение солнца. Отсюда понятны действия влюбленного юноши в традиционной казахской жизни, который, обходя вокруг своей избранницы дает символически знать ей, что готов взять на себя все трудности и невзгоды, тяготеющие над ней. По этой же причине детям во время игр строго запрещалось бегать вокруг взрослых, чтобы не перенять их болезни и жизненные тяготы [6].

В этих древних обрядовых действиях можно усмотреть истоки отмеченных выше европейских традиций новогодней елки – наряжение, навершие в виде знака солнца, хоровод вокруг нее. У нашего же народа, как было сказано, это рудимент некогда целостной системы данного праздника, сохранился лишь обычай повязывания отрезков тканей на ветви деревьев в священных, сакральных местах с пожеланиями благополучия ближним, а также уже единого образа Мира – Байтерек.

Таким образом мы наблюдаем, что древние традиции живут и сегодня, хотя измененные и даже у отдаленных народов, как результат комплекса длительных исторических взаимовлияний не только в политике, экономике, но и в культуре.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Петроглифы урочища Тамгалы бронзового века представляют собой уникальный пример синтеза художественной формы и глубокого символического содержания. Их система организации свидетельствует о высоком уровне религиозных представлений и социокультурной интеграции древних обществ Центральной Азии. Художественно-образное значение петроглифов раскрывается через символику солнечных божеств, культовых животных и ритуальных сцен, отражающих ключевые аспекты миропонимания того времени. Исследование этих изображений позволяет не только реконструировать элементы духовной жизни древних народов, но и проследить эволюцию художественного мышления в эпоху бронзы.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Максимова А.Г. Наскальные изображения урочища Тамгалы // Вестник АН КазССР. № 9. Алма-Ата, 1958. https://tour4x4.kz/naskalnie_risunki_kazakhstan_petroglify/32-tamgalytas_kopa.html.
2. Максимова А.Г. Наскальные изображения урочища Тамгалы // Вестник АН КазССР. № 9. Алма-Ата, 1958. https://tour4x4.kz/naskalnie_risunki_kazakhstan_petroglify/32-tamgalytas_kopa.html
3. Тамгалы п. Копа. Наскальные рисунки Казахстана. Петроглифы Семиречья. URL: https://tour4x4.kz/naskalnie_risunki_kazakhstan_petroglify/32-tamgalytas_kopa.html (дата обращения: 30.03.2025).
4. Муратаев К.К., Архетипы традиций этнохудожественной культуры и вопросы артпедагогики. – Алматы: Өнер, 2020.
5. Ворожейкина З.Н. Доисламское верования киргизов (казахов) в XVI в. (по рукописи «Зия ал-Кулуб»). – В кн.: Вопросы филологии и истории стран советского и зарубежного Востока. М., 1961, с. 182-189.
6. Валиханов Ч.Ч. Следы шаманизма у киргизов (казахов). Избранные произведения. Алма-Ата, 1958, с.146-186.

ӘОЖ 72.012.72 ***ҒТАМР 18.07.47***

Е.О.Омарова
«Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы, т.ғ.к.,
Абая атындағы ҚазҰПУ, Алматы қаласы, Қазақстан
https://orcid.org/0000-0002-8222-2189, erke_80@mail.ru

СӘН ДИЗАЙНЫ МАМАНДЫҒЫНЫҢ БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНА АРНАЙЫ ПӘНДЕРДІ ЗАМАНУИ БАҒЫТТА ЖҮРГІЗУ

АҢДАТПА

Бұл мақала сән дизайны мамандығы бойынша кәсіби пәндерді, оның ішінде «Киімді модельдеу және конструкциялау» пәнін оқытудың заманауи әдістемесіне арналған. Пәнді оқыту барысында шығармашылық бағыттағы студенттердің қызығушылығын арттыру үшін кәсіби пәндердің өзара байланысын тиімді пайдалану мәселесі қарастырылады. Мақаланың өзектілігі – бүгінгі жастардың талғамы мен еңбек нарығының талаптарына сай білім беруді қамтамасыз ету. Заман талабына сай цифрлық бағдарламаларды қолдану, сонымен қатар топтық және жеке жұмыстар арқылы студенттердің кәсіби құзыреттіліктерін дамыту жолдары көрсетіледі. Бұл пәнді меңгеру студенттерге киім үлгілеу, көркемдік талғамды қалыптастыру, сондай-ақ заманауи сән индустриясындағы үрдістерге сай жұмыс істеу дағдыларын береді. Мақалада білім беру мен шығармашылықты ұштастырудың тиімді тәсілдері ұсынылады және білім беру процесін жаңғыртудың маңыздылығы атап өтіледі.

ТІРЕК СӨЗДЕР: киім дизайны, модельдеу, білім алушылар, құзыреттер, топтық жұмыстар, жеке жұмыстар

ПРЕПОДАВАНИЕ СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН ДЛЯ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ДИЗАЙН МОДЫ» В СОВРЕМЕННОМ НАПРАВЛЕНИИ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются особенности преподавания профессиональных дисциплин по направлению «Дизайн моды», с акцентом на методику преподавания дисциплины «Моделирование и конструирование одежды». Основное внимание уделено необходимости интеграции дисциплин между собой для повышения интереса студентов к профессии. Отмечается актуальность обновления содержания курса в соответствии с современными тенденциями моды, цифровыми технологиями и вкусами молодёжи. Также раскрываются новые подходы к организации учебного процесса, такие как применение графических программ, проектных заданий, групповой и индивидуальной работы. Показана важность формирования у студентов не только профессиональных навыков, но и креативного мышления, умения работать в команде и адаптироваться к изменяющемуся рынку моды. В результате преподавания дисциплины обучающиеся получают не только практические знания, но и мотивацию к развитию в выбранной профессиональной сфере.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: дизайн одежды, моделирование, обучающиеся, компетенции, групповые работы, индивидуальны работы.

CONDUCTING SPECIAL DISCIPLINES FOR STUDENTS OF THE SPECIALTY FASHION DESIGN IN A MODERN DIRECTION

ANNOTATION

The article focuses on the methodology of teaching professional disciplines within the «Fashion Design» specialty, particularly the subject «Clothing Modeling and Construction». It emphasizes the importance of interrelating different design-related disciplines to maintain and

enhance student interest. The relevance of the topic is linked to the necessity of updating educational content to align with modern fashion trends and the preferences of the younger generation. The article outlines innovative teaching methods, including the use of graphic software, project-based learning, group collaboration, and individual assignments. These approaches aim to equip students not only with technical modeling and design skills but also with competencies in creativity, critical thinking, and adaptability to current market demands. By studying this subject, students develop a deeper understanding of fashion structure and gain practical experience essential for their future careers. The article concludes that integrating technology and creativity in the learning process enhances the effectiveness of professional training in the fashion design field.

KEYWORDS: fashion design, modeling, students, competencies, group work, individual work.

КІРІСПЕ

Қазіргі кезең техника мен интернет көздерінің дамыған кезі. Көптеген жастар мен білім алушылар заман талабына сай сан қилы Youtube каналдары мен арнайы Instagram, TikTok желілерінде отырады. Аталған каналдар мен желілерде жалпы дизайнына қатысты ақпараттар өте көп берілген, тіпті дизайнерлік бұйымның басынан қалай басталып, қандай нәтиже шыққанына дейін сурет ретінде де, видеонұсқаулық ретінде де бірізділігі нақты көрсетілген.

Сондықтан, білім алушыларға оқытушылар өз қолдарымен жасап, жаңа материалды бастан аяқ көрсетсе, олардың қабылдауы да жеңілірек және есте сақтауы да мықтырақ болатындығы анық деген тұжырымға келуге болады. Ондай тәжірибелердің бірнеше топтарға түрлері жасалып, жұмыстары да салыстырмалы түрде бағаланған.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Шығармашылық мамандықтарға арнайы пәндерді жүргізудің, сол пәннің ерекшелігіне қарай әртүрлі болуына қарай, күрделі немесе жеңіл айтып түсіндіруге болады. Мысалы, сурет немесе кескіндеме пәндерінде көбінесе дайын қойылымдарды салу болса, ал түстану пәнінде түстердің бір-бірімен үйлесімділігі және оған қатысты қағидалар мен заңдылықтар негізінде көптеген жұмыстар орындалады. Ал, «Сән дизайны» мамандығына арнайы пән, яғни «Киімді құрастыру және моделдеу» пәнін жүргізу үшін, білім алушыларда сызу жағынан да, математика жағынан да икемі бар болуы қажет. Кейбір білім алушылар теорияға мықты болып келсе, бірі тәжірибелік сабақтарға мықты болып келеді, тоатың барлығы теоретик немесе практик болып келмейді, әр түрлі пайыздық мөлшерде болып кездеседі. Көптеген педагогикалық практикаға сүйене отырып, білім алушылардың әрқайсысы әртүрлі болып келетінін байқап келеміз. Бірі есеп-қисапқа дағдыланбаған болып келсе, бірі есеп пен сызбаға мықты болып келеді. Сондықтан, әр білім алушыға қызықты болатындай және жаңа материалды жеңіл қабылдайтындай дәрежеде дәріс беру-ұстаздың негізгі міндеті болып саналады.

Сән дизайны мамандығының студенттеріне «Киімді моделдеу» пәнін заман талаптарына сай беру, олардың мамандыққа деген қызығушылығы мен олардың кәсіби машықтары мен құзыреттілігін одан арман арттыруға септігін тигізді. Әр оқытушы өзінің пәні жайлы ақпараттарды теориялық бағытта да, тәжірибелік бағытта да студенттерімен бөлісіп жатады. Ал, сол білімдерін студенттермен бөлісу үшін, пәнге қатысты құралдар қажет, сонымен қатар ақпаратат көздері: әлеуметтік медиа ақпараттар қолдану керек [2, б. 24-26].

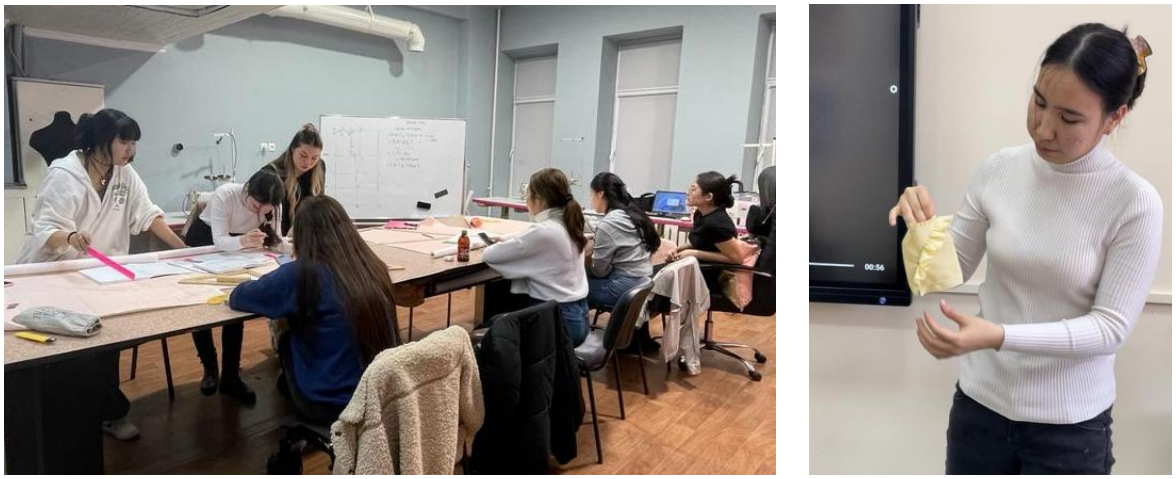
Сурет 1- Киімді моделдеу сабағы: сабақ барысын түсіндіру және студенттің өзіндік жұмысын қорғауы
(Сабақ барысында көрсетілген видеоматериалды келесі сілтемеден көруге болады: https://www.instagram.com/reel/Cz_p-_MNPRnPdx0GAr8bvemfbh6G0rIl8xCqSc0/?igsh=MWJnZmNvcGF4aDl1dw)

Білім алушыларды қызықтыру және арнайы пәнге баулу мақсатында, оқытушылар әр түрлі әдіс тәсілдер мен әдістемелді қолданады. Кейбір оқытушылар өздерінің пән түріне орай, я,ни шығармашылық пән немесе жалпы білім беру пәні бойынша аудиторияға еркіндік беріп, студенттерге қолайлы жағдай жасауға тырысады. Бұндай жағдайларда, білім алушылар өздерін еркін сзініп, шабыттары одан арман ашылып, пәнге деген қызығушылықтары да арта түседі. Бұндай нәтижені педагогикалық өтіл кезінде талай байқап та, көріп те келеміз. Сондықтан сабақ уақытында білім алушының шекарасымен мен талпынысын шектемей, оған еркіндік беруге тырысу керек, әрине шектен тыс емес. Сонда ғана білім алушы аталған пәнге қызығушылығы артып, өзінің талабы мен мүмкіндігін кеңінен көрсете алады.

Педагогикалық тәжірибеге сүйене отырып, білім алушылармен қаншама рет сұхбаттасқанымызда, оларға шектеу қойылса, олардың шығармашылық талпыныстары дамымай, тіпті не жасау керектігін де түсінбей отыратын кездері болатындығын айтты. Сабақта неғұрлым еркін сезінсе, соғұрлым пін бойынша нәтижелер жоғары болатындығын байқауға болады.

Сонымен қатар, әр оқытушы өз арнайы пән болса да, базалық немесе кәсіби пән болса да, білім алушыны қызықтыра білуі қажет, яғни дәріс сабағы деп тек теорияны ғана бере бермей, арасында қызықты ойындар ойнатып, командалық жұмыстар жасатып

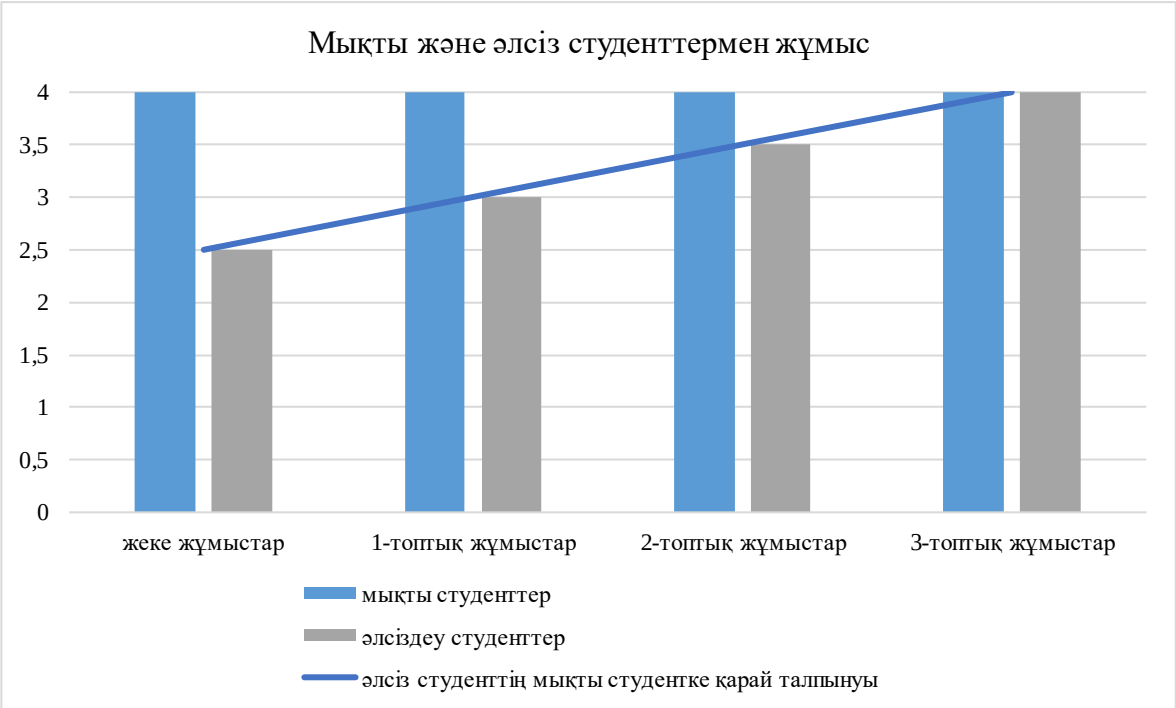
қызықтырса болады. Ал, мақалада қозғалып отырған кәсіби пән «Киімді моделдеу» сабағын білім алушыларға тәжірибелік тапсырмалар беріп, жеке жеке жұмыс жасатса да болады және топтарға бөліп, топтық жұмыс жасатуға да болады.

Сурет 2- Білім алушылармен топтық және жеке жұмыстарды орындау

Білім алушылардың жаңа материалды қабылдауы әртүрлі дәрежеде болады, мысалы: бір студент жаңа материалды тез қабылдап алса, бірі оны баяу қабылдауы мүмкін. Сондықтан топтық жұмыс жасаған кезде, мықты студенттермен әлсіз студенттерді бір топқа қосу да бір әдістің түрі десе де болады, себебі әлсіздеу студент мықтырақ студентке қарай талпынып, келесіде тапсырманы ойдағыдай орындап шығады.

Педагогикалық тәжірибе негізінде топтық жқмыстардың студенттерге үлесі зор екендігі және оларға қызықты екендігі анықталып, соның негізінде төмендегі диаграмма туындады.

Сурет 3- Мықты және әлсіз студенттермен жұмыс

Сонымен қатар, білім алушылармен әртүрлі байқаулар мен жарыстарға қатыстырғанда, олардың жаңа жақтарын байқауға болады. Бірнеше мықты студенттің арасына бір әлсіздеу студент қосылса, жаңағы студен мықты студенттерге қарай

қалпынып, пәнге деген қызығушылығы арта түседі. Әрине, әр студент әр түрлі болып келеді: бірі сурет салуға мықты болса, бірі тігін мен моделдеуге мықты, ал бірі жұмыстарды әрлеу мен оны видеоролик ретінде түсіруге мықты [3, б. -56].

Әр білім алушының өнеріне сай өз жұмыстарын жеке-жеке бөліп бергенде ғана, жалпы мықты жұмыс шығаруға болады. Мысалы, Абай атындағы ҚазҰПУ студенттері жақында халықаралық «Creative world» атты V – Халықаралық байқауға 3 студенттен құралған топ болып қатысты.

Сурет 4- Топтық жұмыс барысы

Топтаманы эскиздар салудан бастап, матадан орындалған үлгісіне дейін өздерінің талғамы мен қалауына қарай орындап шықты. Топтама ұлттық нақышта, заманауи бағытта таңдалып, орындалып шықты. Жетекші ретінде, олардың нобайларын салудан, мата таңдау, бұйымды матадан пішу және технологиялық өңделулеріне дейін жұмыс атқарылып, халықаралық деңгейдегі сахнаға екі апта ішінде шығып, байқаудың не екендігіе сезініп, өз көздерімен көріп келді. Бұл әрине оларға мотивация болып, өз мамандықтарының арнайы пәндеріне деген қызығушылығын одан арман арттыра түсті.

Сурет 5- Топтық жұмыстың орындалған жұмысы

Топтаманы орындау кезінде білім алушылар сабақтан тыс уақытта байқауға қатысатын жұмыстарын орындау үшін асыға күтіп, сабақтары бітісімен бар қызығушылықтарымен орындап, өздерінің мүмкіндіктерін барынша көрсетіп, өнерлерін көрсете білді. Топтаманың нобаын жасау кезінде, олар қандай матадан болу керектігін біліп, матадан қалай орындалу керектігін да жобалап білді десе болады. Таптама тек матадан ғана емес, сонымен қатар табиғи ағаштан жасалған аксессуарлармен безндірілді. 5-суреттегі жалғыз тұрған моделдің бас киімі табиғи ағаштан ойылып, оған шаш қыстырғышы жабыстырылып, үкімен безендірілді. Яғни, модельдің басындағы тақиясы мини тақия болды десе де болады. Ал шапанның бетіндегі оюлар да табиғи ағаштан ойылып, вельвет жән синтепоннан орындалған бұйымға қолмен тігіліп, үрленген имитация ретінде орындалды. Ал беліндегі белдігі таза былғарыдан үш өрім ретінде кріліп, бұйымның келбетін одан арман көркейте түсті. Сонымен қатар аяқ киімі эко былғарыдан орындалып, образды толықтыра түсті десек артық болмайды. [3, б. 85]

Міне, осындай жұмыстар топтық жқмыстармен орындалып, білім алушыларға мамандықтың қыр-сырын сезінуге мүмкіндік бергендігін айта кетсек болады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Мақаланы қорыта келе, арнайы және кәсіби пәндерді беретін оқытушы білім алушыны әр түрлі жолдармен, тәсілдермен, әдістемелер және әдістермен қызықтырса, өзінің пәнінен жоғары нәтижелер шығатынын байқайды. Сондықтан «Ұстаздық етпес жалықпас, үйретуден балаға» демекші, өзінің нағыз маман екендігін білім алушының алдында сапалы көрсете білуі қажет. Тек тиісті уақытын сабақ кестесіне сәйкес жай өткізіп кетуден еш нәтиже де шықпас және берілген ақпарат тез ұмытылып қалар, сондықтан нағыз ұстаздың әр сабаққа дайындалып келуі өзі үшін ертеңге қалар мұра болып қалады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Асанова А., Айдынбекова Ж. Конструктивное моделирование одежды, Алматы, 2008ж.
2. Әйелдер киімдерін құрастыру және моделдеу. Омарова Е.О. Арыстанова Г.Б. 2022 ж. Эпиграф баспасы – Алматы, 104 б.
3. Әйелдер киімдерінің технологиясы, Омарова Е.О., Каинбаева А.Б.
4. Ермаханбетова А.М., 2023 ж. Эверо баспасы-Алматы - 128 б.
5. https://www.instagram.com/reel/Cz_p-_MNPRnPdx0GAr8bvemfbh6G0rIl8xCqSc0/?igsh=MWJnZmNvcGF4aDl1dw

ӘОЖ 72.012.72 ***ҒТАМР 18.07.47***

Ерімбетова Тоғжан
«Сән дизайны» мамандығының 2 курс студенті
Ғылыми жетекшісі Е.О.Омарова
«Дизайн» кафедрасының аға оқытушысы, т.ғ.к.,
Абая атындағы ҚазҰПУ, Алматы қаласы, Қазақстан
https://orcid.org/0000-0002-8222-2189, erke_80@mail.ru

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚҰРМЕТТЕУ ЖӘНЕ РУХАНИ МӘДЕНИЕТТІ ДАМЫТУ ЖОЛДАРЫН БАЛАЛАР КИІМДЕРІНДЕ КӨРСЕТУ

АНДАТПА

Мақалада 1990 жылдан бүгінгі күнге дейінгі балалар киімінің дамуы және балалар киімінде қолданылатын принттер қарастырылады. Бұл тақырыпты зерттеудің себебі қазіргі нарықта балалар киімінің түрлі түрлері көбірек пайда болуда. Әрине, балалар киімінде жағымды образдар мен сүйкімді суреттердің болуы жақсы, өйткені олар балалардың психикасына жақсы әсер етеді – бұл барша белгілі, олар балалардың психологиясына ықпал етеді. Алайда, соңғы уақытта сырттай өте жаман көрінетін принттері бар киімдерге сұраныс артты: «хаги-ваги», «сиреноголовый» және тағы басқалар. Сондықтан, егер біз ұлттық принттермен отандық өндірістегі киімдердің нарықта сұранысқа ие болуына өз үлесімізді қоспасақ, балалар психикасы мен ойлауына теріс әсер етпейтін, балаларымызды сүйкімді ететін ұлттық құндылықтар мен рухани дамуды алға жылжытатын ұрпақ қалыптастыруымыз қажет екені бәрімізге түсінікті.

ТІРЕК СӨЗДЕР: киім дизайны, даму тарихы, балалар киімі, принттер мен суреттер, ұлттық құндылықтар, қазақ ою-өрнектері.

Еримбетова Тогжан
Студент 2 курса по специальности «Дизайн моды»
Научный руководитель: Е.О. Омарова
Старший преподаватель кафедры «Дизайн», кандидат технических наук,
Абайский Казахский Национальный Педагогический Университет, Алматы, Казахстан
https://orcid.org/0000-0002-8222-2189, erke_80@mail.ru

ПОКАЗАТЕЛИ УВАЖЕНИЯ К НАЦИОНАЛЬНЫМ ЦЕННОСТЯМ И ПУТИ РАЗВИТИЯ ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЫ В ДЕТСКОЙ ОДЕЖДЕ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается и исследуется история развития детской одежды с 1990 года до наших дней и принты, используемые в детской одежде. Причина изучения этой темы заключается в том, что на современном рынке появляется все больше и больше разнообразных предметов детской одежды. Конечно, хорошо, что в детской одежде есть приятные образы или милые картинки, которые оказывают хорошее влияние на детей - как известно, они оказывают свое влияние на детскую психику.

Но в последнее время все большим спросом пользуется одежда с принтами, которые внешне выглядят ужасно: «хаги-ваги», «сиреноголовый» и др. Поэтому, если мы не вносим свой вклад в востребованность на рынке одежды отечественного производства с национальными принтами, которые не оказывают негативного влияния на психику и мышление детей, делают наших детей милыми, нам всем ясно, что наше будущее-это поколение, которое будет дальше развивать национальные ценности и духовное развитие нашего народа.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: дизайн одежды, история развития, детская одежда, принты и рисунки, национальные ценности, казахские орнаменты.

Erimbetova Togzhan
2nd-year student of the "Fashion Design" specialty
Scientific supervisor: E.O. Omarova
Senior Lecturer at the Department of Design, PhD in Technical Sciences,
Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan
https://orcid.org/0000-0002-8222-2189, erke_80@mail.ru

DEMONSTRATION OF WAYS OF RESPECT FOR NATIONAL VALUES AND THE DEVELOPMENT OF SPIRITUAL CULTURE IN CHILDREN'S CLOTHING

ABSTRACT

The article examines and explores the history of the development of children's clothing from 1990 to the present day and the prints used in children's clothing. The reason for studying this topic is that there are more and more diverse items of children's clothing on the modern market. Of course, it's good that children's clothes have pleasant images or cute pictures that have a good effect on children – as you know, they have their effect on the child's psyche.

But lately, clothes with prints that look terrible on the outside have been in increasing demand: «hagi-wagi», «lilac-headed», etc. Therefore, if we do not contribute to the demand on the market for domestically produced clothing with national prints that do not negatively affect the psyche and thinking of children, make our children cute, it is clear to all of us that our future is a generation that will further develop national values and the spiritual development of our people.

KEYWORDS: fashion design, history of development, children's clothing, prints and drawings, national values, Kazakh ornaments.

КІРІСПЕ

Зерттеу тақырыбын басты мақсаты – біздің болашағымыз: балаларымыздың еліміздегі ұлттық құндылықтары мен мәдениетін кішкентай кездерінен ұғыну және оларды құрметтеу қасиеттерін қазіргі кезден бастап сезіну болып табылады. Аталған мақсат ретінде балалар киімдеріне ұлттық нақыштағы принттердің қолданылуы және олардың тарихы мен маңыздылығын жас кездерінен машықтандыру болып табылады.

Мақалада балалар киімдерінің 1990 жылдан бастап, қазіргі кезге дейінгі даму жолы мен балалар киімдерінде қолданылатын принттер талқыланып, зерттеліп отыр. Бұл тақырыпты зерттеу себебі-замануи нарықта балалар киімдерінде әртүрлі құбыжық іспеттес киімдер көбейіп келе жатқаны. Балалар киімдерінде балаларға жақсы әсер беретін, жағымды персонаждар немесе сүйкімді суреттер болғаны әрине жақсы- олар балалар психикасына өз әсерін беретіндігі де баршамызға мәлім.

Бірақ соңғы кездері шетелдік жағымсыз персонаждар: «хаги-ваги», «сиреноголовый» және т.б. сырт көзге қорқынышты көрінетін принттері бар киімдер сұранысқа ие болып жатыр. Сондықтан, балалардың психикасы мен ой-санасына кері әсер бермейтін, балаларымызды сүйкімді ете көрсететін ұлттық нақыштағы принттері бар отандық өнімдегі киімдердің нарықта сұранысқа ие болуына өз үлесімізді қоспасақ, біздің болашағымыз балалар - өз ұліміздің ұлттық құндылықтары мен рухани дамуын ары қарай дамытатын ұрпақ екендігі барлығымызға аян.

Тақырыптың өзектілігі- балалар киімдерінде қолданылатын принттердің балалардың денсаулығына, психикасына әсері мол. Қазіргі қоғамдағы өзекті мәселелердің бірі – балалар киімінің өзгерісі және оның болашаққа ықпалы. XX ғасырдың соңы 1980–2000 ж.ж. кезеңде спорттық киімдер трендке айналды. Adidas, Nike секілді спорттық брендтер танымал болды. Көбінесе ашық түстер мен жазулар, логотиптер, анимациялық кейіпкерлер бейнеленген киімдер көптеп өндірілді. Киім сапасы жақсарғанымен, арзан материалдар да қолданыла бастады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Балалар киімдері кез келген кезеңде, уақытта сұрасыққа ие тауарлардың бірі. Балалар киімдерін ересек адамдардың киімдеріне қарағанда ерекше ынтамен, қызығушылықпен және балаларға деген махаббатпен орындалуы тиіс. Яғни, балалар киімдері бірінщіден табиғи таза маталардан, ал балалар киімдерінде қолданылатын фурнитуралар денені сырмайтын және жағымды материалдан болуы керек. Батырмалар мен сыдырмалар эксплуатацияда қолайлы және

денеге еш зақымын келтірмеуі тиіс. Тіпті киімдерде қолданылатын безендіру заттары да үшкір формалы және қатты материалдардан жасалмауы керек. Міне осы аталған талаптар бойынша балалар киімдері тігін өндірісінде орындалуы тиіс. https://kazautocert.kz/ – балалар киімдеріне берілетін сертификатқа сай болған балалар киімдері заманауи нарықта өз дамуына жақсы әсер беретіндігі анық.

1990-2000 жылғы балалар киімдерінің үлгісі төмендегі 1-суретте көрсетілген.

Бұл кезеңдегі балалар киімдерін барлығым кидік десек те болады, бұл киімдер әр баланың гардеробында болды және ұзақ уақыт өз қызметін атқарды. Себебі бұл киімдер өте мықты маталардан жасалғаны және сапасы жоғары деңгейде болғанын өзіміз киген кезде де байқадық. Мысалы төмендегі джинса матасынан орындалған белдемшенің өзінің «ломбада» деген аты болатын және бқл белдемшені осындай таза мата матысан тігілген ақ жейдемен кигенде әр қыз баласы өзін қуыршақтай сезінетін. Бұл киімдер балалар денесіне жағымды, қозғалысқа да ыңғайлы, әрі жұмсақ және ауа өткізгіш қасиеттерге ие болған. Осы кездегі киім үлгілері бір түсті маталардың қолданылуымен жасалған.

Сурет 1- 1990-2000 жылғы балалар киімдерінің үлгісі
https://i.pinimg.com/originals/fe/5f/65/fe5f653d7555ff8211788852aed705b2.jpg

XXI ғасыр (2000 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін)

– Киім өндірісінде экологиялық таза материалдарға сұраныс артты. Органикалық мақта, бамбук талшықтары, қайта өңделген маталар қолданыла бастады.
– Принттер мен сән үлгілері әртүрлі бағытта дамыды: минимализм, ұлттық нақыштар, мультфильм және ойын кейіпкерлері, графикалық элементтер кеңінен қолданылуда.
– Гендерлік айырмашылықтар азайып, унисекс стильдегі киімдер көбейді.
– Смарт-киімдер (технологиялық жаңалықтар енгізілген киімдер) пайда болды.
– Балалар киімі функционалды, ыңғайлы әрі сәнді болуы маңызды факторға айналды.

2000-2005 жылғы балалар киім үлгілеріндегі өзгеріс төмендегі 2-суретте көрсетілген. Суреттен-ақ байқалып тұр, бұл кезеңде балалар киімдеріне жаңа принттер мен жаңа түстер енген, яғни өсімдік және мульфильм кейіпкерлерінің және әдемі жазылардың киім бетіне түскендігі байқалады. Сонымен қатар қолданылған маталары мен қосымша материалдары, яғни фурнитуралары да қанық түстерде және заман талабына сай бағытта болды.

Сурет 2- 2000-2005 жылғы балалар киімдерінің үлгісі https://noomix.ru/foto/55/156755b.jpg

Ал, төмендегі 2006-2015 жылдар аралығындағы балалар киімдерінің өзгеру нұсқаларын 3-суреттен байқасақ, балалар киімдерінде қанық түстердің мөлшері азайып, бір түсті киімдердің бір-бірімен үйлесімділігін көбірек байқауға болады. Мысалы, көк түспен көгілдір түстердің және ашық

сарғыш түстермен қоңырлау түстердің бір-бірімен үйлесімділігін көреміз. Мұндай түстер үйлесімділігі баланың өңін жақсы ашады және сәнні бағытына сай екендігін анықтайды.

Сурет 3- 2005-2015 жылғы балалар киімдерінің үлгісі
https://i.pinimg.com/originals/62/ac/0c/62ac0cbeca652697dac78c6e4268be94.jpg

2015-2020 жылы балалар киімдерінің өзгеруі 4-суреттен байқалады. Қазіргі балалар өкінішке орай гаджеттерге әуес болып барады, яғни әртүрлі каналдармен желілерден видеолар мен ойындарды көріп, солардағы кейіпкерлердің киімдегі принттеріне қызығып, киюге деген құштарлықтары артып барады. Бұл үлкен мәселеге әкеп тірейді, бұл сүйкімсіз кейіпкерлер балалардың психикасына кері әсерін тигізуде. Төмендегі суреттегі жағымсыз кейіпкерлер бейнеленген киімді киген бала, әрине соған еліктеп сол кейіпкердің іс-әрекеттерін қайталады, әрі мынадай киім киген бала да сырт көзге сәл болса да жағымсыз көрінеді.

Сурет 4- 2015-2020 жылғы жағымсыз кейіпкерлер бейнеленген балалар киімдері
https://avatars.mds.yandex.net/i?id=bfefcc13910ff8c56c115a3823241ac5_l-4260084-images-thumbs&n=13

Жоғарыда айтып өткендей, қазіргі кезде балалар смартфондар мен гаджеттерге байланысты, яғни әртүрлі желілерден қысқа метражды видеолар мен ойындарды бақылайды, көп жағдайларды арнайы каналдарға тіркеліп жатады. Олардың барлығы балаға пайдалы деп айтпас едік, бірі пайдалы кеңестермен бөлісіп жатса, бірі керісінше өмірге қауыпті іс-әркеттерге ұғымдар тудырып жатады. Төмендегі 5-суретте сол өзекті желілердің кейбір түрлері балалар киімдерінде принт ретінде қолданылып жатады. Өкінішіке орай, бұл желілерден бала өзіне пайдалы зат алмайтындығын баршамызға аян.

Сурет 5- 2015-2020 жылғы балалар киімдерінің Tik Tok приенті бар үлгілері
https://66.img.avito.st/image/1/I6k0VbaBj0BC8H1Gfkl5zLz2i0aW9o9G8ZWLRkLwfUaC8oNEgvSPBA

Зерттеу тақырыбын басты мақсаты - балалардың еліміздегі ұлттық құндылықтары мен мәдениетін кішкентай кездерінен ұғыну және оларды құрметтеу қасиеттерін қазіргі кезден бастап сезіну болғандықтан, олардың киімдеріне ұлттық құндылықтардың бірін анықтайтын принттер қолданылуда. Яғни, еліміздің туы, дәстүрі, ұлттың рәмізіміздегі негізгі түстер комбинациясы принт ретінде балалар киімдеріне жиі қолданылса, көзі үйренген бала оның маңызын да түсіне бастайды.

Қазақи дәстүрлі принттерді балалар киімдерінде қолдану бертін келе сұранысқа ие бола бастады, яғни 2020 жылдардың басынан бастап тек балалар киімдрінде ғана емес, тіпті ересек адамдардың киімдерінде заманауи талапқа сай, әдемі композициялық шешімде пайдалана бастады. Бұндай киімдердің түстік шешімдері да сауатты, киімдегі суреттің компановкасы да көлемі бойынша сай, ал киімдерде қолданылған маталары да ауа өткізгіш, таза табиғи маталардан тігілген. Яғни, бұндай үлгідегі киімдерді киген бала өзін жақсы сезініп, еркін қозғалысында да еш кедергі сезінбейді деген тұжырымға келеміз.

Сурет 6- 2020-2025 жылғы балалар киімдерінің ұлттық нақыштағы приенті бар үлгілері
https://printbar.ru/upload/images/yc/ychtsb3.jpg

Бұл киімдер әрине, стандартқа (ҚР МЕМЛЕКЕТТІК СТАНДАРТЫ, СТ РК 100-98. ОДЕЖДА НАЦИОНАЛЬНАЯ. Общие технические условия. СТ РК 100-98 «Одежда национальная. Общие технические условия») сай және сұранысқа ие болуда.

Дәстүрлі принттерді қолдану: қазіргі жаһандану заманында қазақтың ұлттық принттері балалардың сана-сезімін оятып, өз тамырына деген құрметін қалыптастыруға көмектеседі. Қазақ оюлары табиғатпен, тарихпен тығыз байланысты, олардың әрқайсысында терең мағына бар. Мысалы: «Құс қанаты» өрнегі – молшылық пен берекені білдіреді, ал «Сынық мүйіз» өрнегі – бірлік пен татулықты суреттейді. Осындай мән-мағынаны сақтай отырып, заманауи стильмен үйлестірілген ұлттық принттер киімдерге ерекше көрік бере алады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Балалар киімдеріндегі принттер уақыт өте келе айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Бұрынғы заман киімдері қарапайымдылығымен және ұлттық нақыштағы элементтерімен ерекшеленсе, қазіргі заман киімдері стиль мен функционалдылықтың үйлесімін табуға бағытталған. Заманауи принттер – тек сәнді көрініс қана емес, сонымен қатар тәрбиелік және әлеуметтік маңызы бар құралға айналды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Massaget.kz материалдары
2. Edu.e-history.kz ғылыми журналдары
3. Киімдерді өңдеу технологиясы. Омарова Е.О. 2022 ж.
4. https://pin.it/7kP2NutTc https://pin.it/3ciqtcZ74
5. https://printbar.ru/upload/images/yc/ychtsb3.jpg
6. https://avatars.mds.yandex.net/i?id=bfefcc13910ff8c56c115a3823241ac5_l-4260084-images-thumbs&n=13
7. СТ РК 100-98 «Одежда национальная. Общие технические условия»

УДК 7.03 *МРНТИ 18.07.41*

Аденова Л.Ж.
ст.преподаватель, магистр искусствоведения
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан)

КРЕАТИВНЫЙ ДИЗАЙН: СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕНДЫ В МОДЕ

АННОТАЦИЯ

Эта статья охватывает основные тренды креативного дизайна в моде с использованием актуальных исследований и примеров. Цель данной статьи – рассмотреть ключевые тренды в креативном дизайне современной моды, основываясь на актуальных исследованиях и публикациях, в частности: использования экологических материалов, влияния цифровых технологий, гендерно-нейтральная мода, инклюзивность, возвращение ретро-стиля с новой интерпретацией.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: креатив, тренды, дизайн, современный, экологичный, материалы, мода, бренд, коллекция, устойчивость, одежда, стиль, инновация, цифровизация, технология ,эстетика.

Аденова Л.Ж.
аға оқытушы, өнертану магистрі
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті
(Алматы, Қазақстан)

КРЕАТИВТІ ДИЗАЙН: СӘНДЕГІ ЗАМАНАУИ ТРЕНДТЕР

АҢДАТПА

Бұл мақала өзекті зерттеулер мен мысалдарды қолдана отырып, сәндегі креативті дизайнның негізгі тенденци яларын қамтиды. Бұл мақаланың мақсаты-өзекті зерттеулер мен жарияланымдарға сүйене отырып, заманауи сәннің креативті дизайнындағы негізгі трендтерді қарастыру, атап айтқанда: экологиялық материалдарды пайдалану, цифрлық технологиялардың әсері, гендерлік бейтарап сән, инклюзивтілік, жаңа интерпретациямен ретро стилін қайтару.

ТІРЕК СӨЗДЕР: шығармашылық, трендтер, дизайн, заманауи, экологиялық таза, материалдар, сән, бренд, коллекция, тұрақтылық, киім, стиль, инновация, цифрландыру ,технология, эстетика.

Adenova L.Zh.
Senior lecturer, Master of Art History
Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)

CREATIVE DESIGN: MODERN TRENDS IN FASHION

ABSTRACT

This article covers the main trends of creative design in fashion using current research and examples. The purpose of this article is to examine key trends in the creative design of modern fashion, based on current research and publications, in particular: the use of environmental materials, the influence of digital technologies, gender–neutral fashion, inclusivity, the return of retro style with a new interpretation.

KEYWORDS: creativity, trends, design, modern, eco-friendly, materials, fashion, brand, collection, sustainability, clothing, style, innovation, digitalization, technology,aesthetics.

ВВЕДЕНИЕ

Креативный дизайн в моде – это процесс создания уникальных и инновационных решений, отражающих дух времени и социальные изменения. В последние годы мода переживает трансформацию под влиянием технологических достижений, глобальных экологических проблем и изменения восприятия гендерных норм. Дизайнеры все чаще обращаются к устойчивым материалам, цифровым технологиям и инклюзивному подходу в создании одежды.

1. Тренд на экологичность и устойчивую моду

Экологическая осознанность становится главным приоритетом в модной индустрии. Ранее производство одежды характеризовалось огромным количеством отходов, загрязнением окружающей среды и использованием неэкологичных материалов. Сегодня же дизайнеры и бренды все больше обращаются к принципам устойчивой моды, используя переработанные ткани, биоразлагаемые материалы и технологии zero-waste.

Одним из ведущих направлений является upcycling – процесс создания новой одежды из уже существующих вещей. Бренды, такие как Stella McCartney, Eileen Fisher и Reformation, активно применяют этот подход в своих коллекциях. Например, Marine Serre создает одежду из переработанных тканей, а Balenciaga использует пластик для создания модных аксессуаров.

Кроме того, экологичный дизайн подразумевает отказ от быстрой моды (fast fashion) и переход к slow fashion – медленному и осознанному потреблению. Это включает в себя выпуск ограниченных коллекций, создание вещей высокого качества, которые служат дольше, и использование натуральных красителей.

2. Влияние цифровых технологий

Современные технологии радикально меняют процесс создания и потребления моды. Одним из главных инновационных трендов является использование 3D-печати. Дизайнеры, такие как Iris van Herpen, создают уникальные наряды с помощью 3D-моделирования, что позволяет минимизировать отходы и делать одежду более функциональной.

Еще одним важным направлением является цифровая мода. Такие бренды, как The Fabricant, предлагают полностью виртуальные наряды, которые можно примерять в социальных сетях или использовать в метавселенной. NFT-одежда также становится новым форматом искусства в индустрии моды: такие дома, как Gucci и Dolce & Gabbana, уже выпустили свои цифровые коллекции.

В дополнение к этому активно развиваются технологии дополненной реальности (AR) и искусственного интеллекта (AI). Например, AR позволяет покупателям «примерять» одежду в онлайн-магазинах без необходимости физической примерки, а AI помогает брендам анализировать тренды и создавать персонализированные рекомендации.

3. Гендерная нейтральность и инклюзивность

Мода больше не привязана к строгим гендерным нормам. Дизайнеры и бренды осознают важность инклюзивности и создают одежду, подходящую для людей всех гендеров и типов телосложения.

Гендерно-нейтральная мода стремительно набирает популярность. Такие бренды, как Telfar, Eckhaus Latta и Gucci, представляют коллекции, в которых нет четкого деления на мужскую и женскую одежду. Вместо традиционных силуэтов дизайнеры предлагают свободные крои, унисекс-материалы и функциональные элементы.

Инклюзивность проявляется также в расширении размеров и представлении различных типов телосложения на подиуме. Бренды, такие как Savage X Fenty (Рианна) и Chromat, активно приглашают моделей с разными формами тела, включая людей с ограниченными возможностями. Это меняет восприятие красоты и делает моду доступной для всех.

4. *Возвращение ретро-стиля с новой интерпретацией*

Мода циклична, и сейчас мы наблюдаем массовое возвращение трендов 90-х и 2000-х годов. Однако современная интерпретация ретро-стиля отличается использованием новых технологий и свежими подходами к дизайну.

Например, в коллекциях Diesel и Blumarine можно увидеть влияние Y2K-стиля: низкая посадка, блестящие ткани, мини-юбки и яркие аксессуары. В то же время, такие бренды, как Prada и Bottega Veneta, обращаются к минимализму 90-х, используя чистые линии, сдержанную цветовую палитру и лаконичные силуэты.

Еще один тренд – эстетика «нового винтажа». Дизайнеры вдохновляются архивными коллекциями, но адаптируют их под современные реалии. Например, Miu Miu обновляет классические силуэты, сочетая их с современными материалами и технологиями.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Современный креативный дизайн в моде сочетает инновации и традиции. Дизайнеры все чаще обращаются к экологичным решениям, внедряют цифровые технологии и поддерживают инклюзивность. В то же время ретро-стиль возвращается, но приобретает новое звучание благодаря современным интерпретациям.

В ближайшие годы можно ожидать еще большего слияния моды и технологий, развития устойчивых методов производства и продолжения борьбы с гендерными стереотипами. Креативный дизайн остается ключевым фактором, определяющим будущее модной индустрии.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Fashion Theory: A Reader" Автор: Malcolm Barnard. 2007, Великобритания Лондон, Издательство: Routledge с.368 [1.37с.]

2.Fashion: A History from the 18th to the 20th Century, Kyoto Costume Institute, 2002 Япония, Токио, Изд: Taschen, с.400 [17.65с.]

3. Fashionopolis: The Price of Fast Fashion and the Future of Clothes, Dana Thomas, 2019 США, Нью-Йорк, Издательство: Penguin Press, с. 336 [7.78с.]

4. The Vogue Factor: From Front Desk to Editor, Kirstie Clements, 2013 Австралия, Мельбурн, Изд: Hardie Grant Books, с. 288 [5.18с.]

5. Казахское искусство. "Энциклопедия". Редакционный издательский центр "Білім" Алматы, 2002, 238, 556, 630 [1.37 с.].

ӘОЖ 7.012+687(=512.122) – 053.81 ***ҒТАМР* 14.35.00.**

Магистрант, Избасханова Г.М.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы,Қазақстан)
Ғылыми жетекші, п.ғ.к.қауымд., профессор Сманова А.С.

ЖАСТАР КИІМІНІҢ ТОПТАМАСЫН ЖОБАЛАУ: ДӘСТҮРЛІ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ ӘДІСТЕРДІ БІРІКТІРУ

АҢДАТПА

Бұл мақалада жастар киімінің топтамасын жобалау барысында қазақ ұлттық киіміндегі дәстүрлі және цифрлық әдістерді біріктіру мәселесі қарастырылады. Дәстүрлі әдістер мен цифрлық технологияларды біріктіру арқылы жастардың қажеттіліктеріне жауап беретін киім үлгілерін жасау көзделеді.

Дәстүрлі әдістер, мысалы, ұлттық ою-өрнектер мен қолөнер элементтері, қазіргі заманғы дизайнмен үйлескенде, ерекше стиль мен даралықты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Ұлттық мәдени кодтарды сақтай отырып, инновациялық тәсілдер арқылы жастар сәнінің жаңа бағыттарын ұсынудың маңыздылығын атап өтуге болады. Цифрлық әдістер, соның ішінде 3D моделдеу, виртуалды шеберханалар және автоматтандырылған кестелеу, жобалау процесін жылдамдатып, өнімнің сапасын арттыруға ықпал етеді. Бұл тәсілдер жастардың заманауи талаптарына сай келетін киімдерді жасауға мүмкіндік береді. Жастар киімі топтамасы жобасының мақсаты – ұлттық құндылықтарды насихаттай отырып, жастар арасында сәнді әрі функционалды киімдерді ұсыну. Нәтижесінде, Қазақстан жастарының сән индустриясына жаңа серпін беріп, ұлттық стильді жаңғыртуға ықпал етеді.

Сонымен қатар, сән индустриясында цифрлық трансформацияның рөлін қарастырып, оның отандық дизайнерлер үшін жаңа мүмкіндіктер ашатынын көрсетеді. Бұл зерттеу қазақстандық сән брендін қалыптастыруға және оның халықаралық нарықта танылуына ықпал ететін өзекті мәселелер жайлы болады.

ТІРЕК СӨЗДЕР: Жастар киімі, Қазақстан сән дизайны, сән дизайны, дәстүрлі әдістер, цифрлық технологиялар, 3D модельдеу, инновациялық сән, ұлттық мәдени код, сән индустриясы.

Магистрант, Избаханова Г.М.
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан)
Научный руководитель: кандидат педагогических наук,ассоц.профессор Сманова А.С.

СОЗДАНИЕ КОЛЛЕКЦИИ МОЛОДЕЖНОЙ ОДЕЖДЫ КАЗАХСТАНА: СОЧЕТАНИЕ ТРАДИЦИОННЫХ И ЦИФРОВЫХ МЕТОДОВ

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается вопрос объединения традиционных и цифровых методов при проектировании коллекции молодежной одежды. Цель заключается в создании моделей одежды, которые отвечают потребностям молодежи через сочетание традиционных методов и цифровых технологий.

Традиционные методы, такие как национальные орнаменты и элементы ручного труда, в сочетании с современным дизайном позволяют формировать уникальный стиль и индивидуальность. Подчеркивается важность предложения новых направлений молодежной моды через инновационные подходы, сохраняя при этом национальные культурные коды. Цифровые методы, включая 3D-моделирование, виртуальные мастерские и автоматизированную вышивку, способствуют ускорению процесса проектирования и

повышению качества продукции. Эти подходы позволяют создавать одежду, соответствующую современным требованиям молодежи.

Цель проекта коллекции молодежной одежды – продвигать национальные ценности, предлагая молодежи стильную и функциональную одежду. В результате, это даст новый импульс молодежной модной индустрии Казахстана и поможет обновить национальный стиль.

Кроме того, рассматривается роль цифровой трансформации в модной индустрии и то, как она открывает новые возможности для отечественных дизайнеров. Это исследование будет актуально для формирования казахстанского модного бренда и его признания на международном рынке.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: молодежная одежда, казахстанский модный дизайн, модный дизайн, традиционные методы, цифровые технологии, 3D-моделирование, инновационная мода, национальный культурный код, модная индустрия.

Master's Student: Izbakhanova G.M.
Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)
Scientific Supervisor: Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor Smanova A.S.

CREATION OF A YOUTH CLOTHING COLLECTION IN KAZAKHSTAN: COMBINING TRADITIONAL AND DIGITAL METHODS

ABSTRACT

This article addresses the issue of combining traditional and digital methods in the design of a youth clothing collection. The goal is to create clothing models that meet the needs of young people by integrating traditional methods and digital technologies.

Traditional methods, such as national ornaments and elements of handicraft, when combined with modern design, allow for the formation of a unique style and individuality. The importance of offering new directions in youth fashion through innovative approaches while preserving national cultural codes is emphasized. Digital methods, including 3D modeling, virtual workshops, and automated embroidery, contribute to speeding up the design process and enhancing product quality. These approaches enable the creation of clothing that meets the contemporary requirements of youth.

The aim of the youth clothing collection project is to promote national values by offering stylish and functional clothing to young people. As a result, this will provide a new impetus for the youth fashion industry in Kazakhstan and help to rejuvenate the national style.

Additionally, the role of digital transformation in the fashion industry is examined, highlighting how it opens new opportunities for domestic designers. This research will be relevant for the formation of a Kazakh fashion brand and its recognition in the international market.

KEYWORDS: youth clothing, Kazakh fashion design, fashion design, traditional methods, digital technologies, 3D modeling, innovative fashion, national cultural code, fashion industry.

КІРІСПЕ

Қазіргі кезде сән индустриясы технологиялық өзгерістерге бейімделіп, жаңа цифрлық мүмкіндіктерді дәстүрлі әдістермен ұштастыруда.

«Президент Қасым-Жомарт Тоқаев 2024 жылғы Жолдауында цифрландыру саласында қол жеткізілген нәтижелерді күшейту міндетін қойды. Қазақстанда жасанды интеллект кеңінен қолданылатын және цифрлық технологиялар дамитын елге айналуы тиіс, деп атап өтті Мемлекет басшысы. Биылғы жылы Ұлттық құрылтайда сөйлеген сөзінде Қасым-Жомарт Тоқаев бұл салада жастарымыздың әлеуеті, менталитеті мен талантының арқасында «қазақстандық серпіліске» нақты мүмкіндік бар екенін атап өтті [1]. Жоғарыда тек қана біздің елімізде емес, әлемдік технократтық саясат жағдайында болып жатқан қарқынды цифрландыру да сән индустриясында қайта білімді дамыту, дәстүрлі техникалар

мен технологияларды цифрландыруды қажет етуде. Осы орайда, біздің мақаламызда Қазақстан сән индустриясындағы киім дизайнерлері мен болашақ сән дизайнында білім алушылар бағытында қарастырылады. Ең алдымен еліміздегі сән нарығындағы жас дизайнерлер шығармашылығындағы дәстүрлі бағыттың жаңашалануы, ондағы этнобағыт бойынша киімдер ассортименттері талданып, топтама жобалаудағы бұйымдарда пайдаланылған цифрлық әдістер мәні артып отыр.

Қазақстандық жастардың киім дизайнын жасау барысында ұлттық мәдени ерекшеліктерді сақтай отырып, заманауи технологияларды қолдану өзекті мәселеге айналды. Бұл мақалада дәстүрлі қолөнер тәсілдері мен цифрлық жобалау әдістерін біріктіру арқылы қазақстандық жастарға арналған бірегей киім топтамасын әзірлеу маңызы артуда.

Қазақтың Ұлы жазушысы, Мұхтар Әуезов: «Ескілік пен жаңалықтың арасында үзіліс болмауы керек, жаңалық ескінің топырағынан өнгенде ғана өміршең болады» (Дәстүрлі киім элементтерін қазіргі заманғы технологиямен үйлестіру осы қағиданы дәлелдейді) [2].

Жастар сәні – бұл динамикалық және өзгермелі бағыт. Қазақстандық жас буын ұлттық нақыштарды, этно-элементтерді заманауи стильмен үйлестіретін киімдерді жоғары бағалайды. Олардың сәнге деген қызығушылығы тұрақтылық, функционалдылық және ыңғайлылық сияқты трендтермен тығыз байланысты [6].

Жастарға арналған киім топтамаларын жасауда келесі факторларды ескеру маңызды:

– ұлттық өрнектер мен кестелерді қолдану;
– табиғи және экологиялық таза материалдарды пайдалану;
– спорттық және casual стильдеріне бейімделу;
– қазіргі заманғы технологиялық материалдармен жұмыс істеу.

Дәстүрлі киім дизайны ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық қолөнерге негізделеді. Оларға келесі дәстүрлі тәсілдерді жатқызуға болады:

- Кестелеу – қазақ халқының бай мәдени мұрасы. Әсіресе, ою-өрнектерді қолдану арқылы жастар киіміне ерекшелік беру мүмкін.

– Қолдан тоқылған маталар – экологиялық таза және табиғи материалдардан жасалған киімдерге сұраныс артып келеді.

– Теріден және киізден жасалған элементтер – дәстүрлі материалдарды заманауи стильде қайта өңдеу арқылы ерекше киім үлгілерін жасау мүмкіндігі бар.

Қазіргі заманғы цифрлық технологиялар дизайнерлерге жаңа мүмкіндіктер береді:

– 3D модельдеу – киім үлгілерін виртуалды ортада жасап, оны өңдеу уақытын қысқартады.

– Жасанды интеллект пен big data – тұтынушылардың талғамын болжауға көмектеседі.

– Цифрлық кестелеу және баспа әдістері – ұлттық ою-өрнектерді нақты және сапалы етіп басып шығаруға мүмкіндік береді.

– AR (Augmented Reality) және VR (Virtual Reality) – тұтынушыларға киімнің қалай көрінетінін алдын ала көруге көмектеседі.

Дизайнерлер үшін басты міндет – дәстүрлі стиль мен цифрлық мүмкіндіктерді үйлестіре отырып, жастарға арналған инновациялық сән өнімдерін жасау. Мысалы:

– Смарт-маталар қолдану арқылы дене температурасына бейімделетін ұлттық нақыштағы спорттық киімдер .

– 3D-принт технологиясын пайдалана отырып, ою-өрнектерді заманауи стильде жаңғырту.

– Тұтынушының жеке стиліне бейімделетін киімдерді жасау үшін big data технологияларын қолдану.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ. САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ: КОЛЛЕКЦИЯ ЖАСАУДАҒЫ ДӘСТҮРЛІ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ ӘДІСТЕРДІ БІРІКТІРУ

Қазіргі сән әлемінде дәстүрлі және цифрлық әдістерді біріктіру өзекті бола түсуде. Дәстүрлі киім дизайны әдістеріне қолмен сурет салу, үлгі жасау және тігу кіреді, бұл

дизайнерлерге өздерінің шығармашылығы мен даралығын көрсетуге мүмкіндік береді. Бұл әдістер өнімнің бірегейлігі мен жоғары сапасын қамтамасыз етеді, бірақ айтарлықтай уақыт пен шеберлікті қажет етеді. Қазақтың Ұлы ғалымы Шоқан Уәлихановтың өсиеттерінде айтылғандай: *"Халықтың кемеліне келіп өркендеп өсуі үшін ең алдымен азаттық пен білім керек."(Ұлттық нақышты заманауи сәнге енгізу – мәдениет пен білімнің үйлесімі)* [3]. Ұлттық нақышты заманауи сәнге енгізу тек киім үлгілеріне ғана қатысты емес, сонымен қатар мәдени мұраны сақтап, оны жаңа буынға жеткізудің тиімді жолдарының бірі болып саналады. Бұл үрдіс мәдениет пен білімнің үйлесімін көрсететін маңызды факторлардың бірі. Ұлттық нақыш – халықтың тарихы мен дәстүрінің көрінісі. Әрбір өрнек, түстердің үйлесімі, қолданылған материалдар белгілі бір мағынаға ие. Мысалы, қазақтың ою-өрнектері ежелден бері қолданылып келеді және олардың әрқайсысы белгілі бір символиканы білдіреді. Бүгінде дизайнерлер ұлттық нақышты жаңа үлгілермен үйлестіріп, заманауи сәнге енгізуде. Ұлттық нақышты сәнге енгізу үшін терең білім мен мәдени сананың жоғары болуы қажет. Дизайнерлер ұлттық киімдердің тарихын, олардың мағынасын зерттеп, оны дұрыс қолдана білуі керек. Сондай-ақ, жастарға ұлттық мәдениетті үйрету маңызды.Мектептер мен жоғарғы оқу орындарында сән индустриясында ұлттық элементтерді қолдануға бағытталған арнайы бағдарламалар мен курстардың болуы мәдени мұраны сақтауға және дамытуға ықпал етеді. Сол себепті ұлттық нақышты сән әлемінде дамыту – тек дизайнерлердің ғана емес, әрбір азаматтың міндеті болуы тиіс.

Екінші жағынан, CAD бағдарламаларын пайдалану, 3D модельдеу және виртуалды шындық сияқты цифрлық дизайн әдістері коллекцияны әзірлеу процесін жылдамдатуға мүмкіндік береді. Олар өзгерістерді жылдам енгізу мүмкіндігін қамтамасыз етеді, бұл әсіресе тез өзгеретін сән үрдістері жағдайында маңызды. Сандық технологиялар сонымен қатар материалдық шығындарды азайтатын және қалдықтарды азайтатын виртуалды прототиптерді жасауға мүмкіндік береді. Қазіргі таңда әлеуметтік желілер, әсіресе Instagram, дизайнерлер үшін маңызды маркетинг құралына айналды. Бұл платформа жас дизайнерлерге өз жұмыстарын көрсетіп, әлеуетті клиенттер мен инвесторларды тартуға мүмкіндік береді.Instagram-дағы визуалды контенттің басымдылығы сән саласында шығармашылық өнімдерді көрсетуге өте қолайлы. Дизайнерлер өз коллекцияларын жарнамалау, мақсатты аудиториямен тікелей байланыс орнату, тіпті тапсырыстарды қабылдау үшін әлеуметтік желілерді белсенді пайдаланады. Сонымен қатар, TikTok пен Pinterest те дизайнерлерге шабыттандыратын идеялармен бөлісу және трендтерді бақылау мүмкіндігін ұсынады. Қазақстандық жас дизайнерлер ұлттық нақыштағы заманауи киім үлгілерін жасап, өз қолтаңбаларын қалыптастыруда. Олар дәстүрлі ою-өрнектерді, ұлттық маталарды және этникалық элементтерді қазіргі заманғы стильмен ұштастырады.Осы орайда қазақстандық жас дизайнерлердің бірін атап кететін болсақ Балнұр Ахметқазиевнаның жұмыстары ерекше сәнді. Ол қазақстандағы ең алғашқы “кастомайзер” атымен танылып, өзінің жеке брендің қалыптастырып, отандық және шетелдік сахналарда кеңінен танылып келе жатқан жас дизайнер. Ол @khan_design_brand негізін қалаушысы. Төлеген Сапаров – қазақтың ұлттық киім элементтерін high fashion деңгейінде қайта жаңғыртып жүрген дизайнерлердің бірі. Асель Қасымхан – заманауи этно-стильдегі casual және premium сегментіне арналған киімдер жасайды. Қазақстандағы сән индустриясы соңғы жылдары қарқынды дамып келеді. Жергілікті дизайнерлер халықаралық аренада танымал бола бастады, ал тұтынушылар отандық брендтерге көбірек көңіл бөле бастады. Дегенмен, кейбір қиындықтар да бар:

– Импорттық брендтермен бәсекелестік – Қазақстан нарығына шетелдік люкс және масс-маркет брендтерінің енуі жергілікті дизайнерлерге үлкен бәсекелестік тудырады.

– Өндіріс мәселелері – жоғары сапалы шикізаттың тапшылығы және өндіріс орындарының жеткіліксіздігі кейбір дизайнерлер үшін қиындық туғызады.

– Маркетинг пен танымалдық – көптеген жас дизайнерлерге өз брендін ілгерілету және нарықта орын алу қиынға соғады.

Әлеуметтік желілердің әсері арқылы қазақстандық дизайнерлер өз өнімдерін кеңінен таныстырып, халықаралық деңгейге шығуға мүмкіндік алуда. Олардың ұлттық нақыштағы киімдері әлемдік сән сахнасында үлкен қызығушылық тудырып, сұранысқа ие бола бастады.

Дегенмен, цифрлық технологияның артықшылықтарына қарамастан, дәстүрлі әдістер мәдени мұра мен эстетикалық құндылықты сақтайтынын ескеру қажет. «Ұлттық салт – дәстүрлеріміз, тіліміз бен музыкамыз, әдебиетіміз, жоралғыларымыз, бір сөзбен айтқанда ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуы тиіс.Абайдың даналығы, Әуезовтің ғұламалығы, Жамбылдың жырлары мен Құрманғазының күйлері, ғасырлар қойнауынан жеткен бабалар үні – бұлар біздің рухани мәдениетіміздің бір парасы ғана». Осы ғой «ұлттық код» деген, пайымдағанға. Тамыры терең, қуатты ел болу осындай дүниелерден бастау алады. Өйткені бұл ұғым бізге жат емес, керісінше біздің ұлттық санамыздың сыңары болуға тиіс. Ол үшін тағы да Шәкәрім ақын айтпақшы:

Бірлік пен талапты еңбекке салыңдар,
Өнерлі елдерден өнеге алыңдар.
Күндестіктің өзімшіл көзін құртып ,
Ұмтылып, ерікті ел болып қалыңдар.

Адамзат тарихында соның ішінде ұлттық мүдде жолында өзінің есімдерін ойып жазған тұлғалардың да айтары осы. Себебі, олар халықтың бағзы заманнан бері жалғасып келе жатқан "ұлттық кодын" сақтау жолында аянбаған нағыз күрескерлері еді [4].

Осылайша, дәстүрлі және цифрлық әдістердің сәтті үйлесуі заманауи тұтынушының қажеттіліктерін қанағаттандыратын және мәдени тамырларды сақтайтын бірегей және сұранысқа ие топтамаларды жасауға әкелуі мүмкін. Бұл тәсілдерді біріктіру бізге жаңа идеялар мен сән әлеміне таныс нәрселерге жаңа көзқарас әкелетін инновация мен дәстүрді біріктіретін үйлесімді топтаманы жасауға мүмкіндік береді.Жәнеде зерттеу нәтижелеріне келетін болсақ жастар киімінің топтамасын жобалау кезінде дәстүрлі және цифрлық әдістерді біріктірудің артықшылықтары мен тиімділігі талданды. Алынған нәтижелер келесі негізгі бағыттарды қамтиды:

1. Дизайн әзірлеу және идеяны қалыптастыру

– Дәстүрлі әдістер: Киім дизайнын қалыптастыру кезінде эскиздік суреттер мен қолмен жасалған макеттер қолданылды. Бұл тәсіл дизайнерлерге шығармашылық идеяларды тікелей қағазда немесе матаның құрылымын сезіну арқылы дамытуға мүмкіндік берді.

– Цифрлық әдістер: Компьютерлік графика мен 3D модельдеу құралдары (CLO 3D, Marvelous Designer) арқылы заманауи үлгілер жасалды. Бұл әдіс уақытты үнемдеп, материалдарды ысырап етпей, әртүрлі вариацияларды жылдам сынауға жағдай жасады.

2. Материалдар мен текстураларды таңдау

– Дәстүрлі тәсіл: Табиғи және синтетикалық маталардың сапасы зерттеліп, қолданушылардың жайлылығы ескерілді.

– Цифрлық тәсіл: Виртуалды ортада әртүрлі материалдардың қасиеттері имитацияланып, оларды визуалды бағалау мүмкіндігі артты. Бұл киімнің сыртқы келбетін алдын ала көруге мүмкіндік берді.

3 . Киімнің конструкциясын жасау және модельдеу

– Қолмен тігілетін макеттер: Дәстүрлі әдіспен прототиптік үлгілер жасалып, олардың пішімі мен жайлылығы тексерілді.

– 3D модельдеу: Сандық платформаларда виртуалды манекендерге киімнің бейімделуі тексеріліп, қажетті түзетулер енгізілді. Бұл әдіс өндіріс алдында қателерді азайтуға көмектесті.

4. Экологиялық және экономикалық тиімділік

– Цифрлық әдістер матаны үнемдеуге және сынақ үлгілерінің санын азайтуға мүмкіндік берді.

– Дәстүрлі әдістер киімнің сапасы мен қолдануға ыңғайлылығын қамтамасыз етті.

– Виртуалды киім дизайны тұрақты сән индустриясының дамуына үлес қосты.

5. Тұтынушылардың қызығушылығы мен нарықтық талдау

– Жастар арасында жүргізілген сауалнама нәтижелері көрсеткендей, гибридті әдістермен жасалған киімдерге сұраныс жоғары.

– 3D визуализация мен онлайн сынап көру мүмкіндігі сатып алу шешіміне оң әсер етті.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, жастар киімін жобалау барысында дәстүрлі және цифрлық әдістерді біріктіру тиімді шешім болып табылады. Бұл тәсіл дизайн процесін жылдамдатып, өндіріс шығындарын азайтуға, сондай-ақ экологиялық таза өндіріс қағидаларын сақтауға көмектеседі.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақстандық жастар киімін жобалау барысында дәстүрлі қолөнер мен заманауи цифрлық әдістерді үйлестіру ұлттық мәдениетті сақтап, оны жаңа деңгейге шығаруға мүмкіндік береді. Абай Құнанбайұлы айтқандай:

«Адам баласын заман өсіреді, кімде-кім жаман болса, замандасының бәрінен де жаман болады» (Жастардың киіміндегі дәстүр мен технологияны біріктіру – заман талабы) [5].

Бұл тәсіл сән индустриясында инновациялық бағыттарды дамытып қана қоймай, отандық брендтердің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға да ықпал етеді. Болашақта осы бағыттағы зерттеулер мен жаңа технологияларды енгізу арқылы жастардың сұранысына сай, бірегей ұлттық стиль қалыптастыру мүмкін болады. Қазақстандық жастар киімінің топтамасын жобалау барысында дәстүрлі және цифрлық әдістерді біріктіру — бұл заманауи сән индустриясының маңызды бағыттарының бірі. Дәстүрлі әдістер, мысалы, қолмен тігу, ұлттық ою-өрнектерді қолдану, жергілікті материалдарды пайдалану, ұлттық мәдениетті сақтауға және жастардың ұлттық идентификациясын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, цифрлық әдістер, мысалы, 3D модельдеу, виртуалды киімдерді жасау, цифрлық маркетинг, шығармашылық процессті тиімдірек, жылдам және икемді етеді.

Бұндай интеграция жастардың сәнге деген қызығушылығын арттырып, инновациялық шешімдер арқылы ұлттық мәдениетті жаңғыртуға мүмкіндік береді. Цифрлық технологиялар арқылы дәстүрлі элементтерді заманауи контексте көрсету, жастарға өздерінің мәдени мұрасын жаңаша танытуға көмектеседі.

Сондай-ақ, қорытындылай келе дәстүрлі және цифрлық әдістердің комбинациясы экологиялық таза өндіріс тәсілдерін дамытуға, ресурстарды тиімді пайдалануға және сән индустриясында тұрақтылықты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Нәтижесінде, Қазақстандық жастар киімінің топтамасы тек сәнді ғана емес, сонымен қатар мәдени, экологиялық және әлеуметтік аспектілерді ескере отырып, жастардың өзін-өзі білдіруінің бірегей құралына айналады [7].Сонымен бірге қәзіргі зерттеулер жүргізудегі пәнаралық байланысты құру үшін мақала мазмұнында, қазақ халқының атақты, жазушылар, ақындар мен этнограф, саяхатшы ғалымдар нақыл сөздері негізге алынды, қазақ ұлттық мәдениеті мен киіміне қатысты. Бұл мақала жалғасын табады, зерттеуіміздің алғашқы ақпараттары болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. https://ekaraganda.kz/kz/?mod=news_read&id=147391
2. https://ult.kz/post/mukhtar-auezov-kazak-eskiliginen-az-maglumat
3. https://danasoz.kz/?p=519
4. https://abai.kz/post/18684
5. https://abai.kz/post/18684
6. Қазақтың ұлттық киімдері және қолөнері тарихы / Асанова С., Птицина А. – Астана: Фолиант, 2011. – 160 б.
7. Қазақтың ұлттық костюм негізіндегі қазіргі заман киімдері / Шильдебаева Л.К. – Қызылорда, 2022. – 168 б.

ӘОЖ 7.012+655.25 ***ҒТАМР* 17.81.91**

Магистрант, Инкарбек А.Ж.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)
Ғылыми жетекші, Философия докторы PhD, Нұрке М.С.

КӨНЕ ТҮРКІ РУНИКАЛЫҚ ЖАЗУЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ГРАФИКАЛЫҚ ДИЗАЙН САЛАСЫНА ЫҚПАЛЫ

АҢДАТПА

Көне түркі руникалық жазуы – түркі халықтарының мәдени мұрасының маңызды бөлігі. Оның графикалық құрылымы мен символикасы қазіргі заманғы графикалық дизайнда жаңа көрініс тауып, типографика, бренд-дизайн, ұлттық стиль және сандық медиа салаларында қолданыла бастады. Бұл мақалада көне түркі руналарының қазіргі графикалық дизайн саласына ықпалы талданып, олардың заманауи визуалды коммуникацияда қолдану мүмкіндіктері қарастырылады.

Зерттеудің мақсаты – көне түркі руникалық жазуының заманауи графикалық дизайнға ықпал ету үрдістерін анықтау.

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

– көне түркі руникалық жазуының графикалық ерекшеліктерін сипаттау;
– заманауи графикалық дизайндағы руникалық элементтердің қолданысын зерттеу;
– ұлттық бірегейлікті нығайтудағы руникалық стильдің рөлін анықтау.

Бұл зерттеу графикалық дизайндағы тарихи мұраның рөлін түсінуге, сондай-ақ руникалық жазудың жаңа визуалды стильдерде қолданылу болашағын бағалауға мүмкіндік береді.

ТІРЕК СӨЗДЕР: Көне түркі жазуы, руникалық таңбалар, графикалық дизайн, ұлттық стиль, типографика, бренд-дизайн, визуалды коммуникация, мәдени мұра.

Магистрант, Инкарбек А.Ж.
Казахский Национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)
Научный руководитель, доктор философии PhD, Нурке М.С.

ВЛИЯНИЕ ДРЕВНЕТЮРКСКОЙ РУНИЧЕСКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ НА СОВРЕМЕННЫЙ ГРАФИЧЕСКИЙ ДИЗАЙН

АННОТАЦИЯ

Древнетюркская руническая письменность является важным элементом культурного наследия тюркских народов. Ее графическая структура и символика находят новое применение в современном графическом дизайне, включая типографику, бренд-дизайн, национальный стиль и цифровые медиа. В данной статье анализируется влияние древнетюркских рун на современный графический дизайн и рассматриваются их возможности использования в визуальных коммуникациях.

Цель исследования – выявить тенденции влияния древнетюркской рунической письменности на современный графический дизайн.

Для достижения этой цели были поставлены следующие задачи:

– описать графические особенности древнетюркской рунической письменности;
– изучить применение рунических элементов в современном графическом дизайне;
– определить роль рунического стиля в укреплении национальной идентичности.

Исследование позволяет глубже понять роль исторического наследия в графическом дизайне, а также оценить перспективы использования рунического письма в новых визуальных стилях.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Древнетюркская письменность, рунические знаки, графический дизайн, национальный стиль, типографика, бренд-дизайн, визуальная коммуникация, культурное наследие.

Master's student, Inkarbek A.Zh.
Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)
Scientific advisor, Doctor of Philosophy PhD, Nurke M.S.

THE INFLUENCE OF ANCIENT TURKIC RUNIC WRITING ON MODERN GRAPHIC DESIGN

ABSTRACT

The ancient Turkic runic script is an important element of the cultural heritage of Turkic peoples. Its graphic structure and symbolism are finding new applications in modern graphic design, including typography, brand design, national style, and digital media. This article analyzes the influence of ancient Turkic runes on contemporary graphic design and explores their potential use in visual communication.

The aim of the study is to identify trends in the influence of ancient Turkic runic writing on modern graphic design.

To achieve this goal, the following objectives were set:

– to describe the graphic characteristics of ancient Turkic runic writing;
– to study the use of runic elements in contemporary graphic design;
– to determine the role of runic style in strengthening national identity.

This study provides a deeper understanding of the role of historical heritage in graphic design and assesses the potential for incorporating runic writing into new visual styles.

KEYWORDS: Ancient Turkic script, runic symbols, graphic design, national style, typography, brand design, visual communication, cultural heritage.

КІРІСПЕ

Көне түркі руникалық жазуы – түркі халықтарының мәдени және тарихи мұрасының ажырамас бөлігі. VI–IX ғасырларда кеңінен қолданылған бұл жазу жүйесі өзінің бірегей графикалық құрылымымен ерекшеленеді және түркі өркениетінің маңызды жетістігі болып саналады. Орхон-Енисей жазба ескерткіштері көне түркілердің мемлекеттік, мәдени және рухани өмірінен сыр шертетін құнды дереккөздер болып табылады [1]. Бұл жазулардың графикалық сипаты мен символикалық мәні қазіргі заманғы визуалды мәдениетте, әсіресе графикалық дизайн саласында жаңа тыныс алып келеді.

«Жазу – бұл уақыттың дауысы. Ол халықтың тарихын сақтайды, ата-бабалардың даналығын жеткізеді және болашақты қалыптастырады» – деп тарихшылар жазу жүйелерін зерттей отырып айтады. Сондықтан көне түркі руникалық жазуы – бұл жай ғана таңбалар жүйесі емес, ақпарат жеткізудің қарапайым құралдар жиынтығы да емес. Руникалық жазу – тұтас бір өркениеттің коды, оның дүниетанымын, қуатын және мәдени бірегейлігін бейнелейді. Сондықтан оның қазіргі графикалық дизайнға ықпалы эстетикалық шеңберден әлдеқайда терең. Егер руникалық белгілердің мәні мен тарихи контекстін түсінбесек, олар жай ғана сәндік элементтерге айналып, өз тереңдігін жоғалтады. Бірақ олардың мағынасына үңіліп, олардың қуаты мен символикасын түсінетін болсақ, өткен мен болашақты байланыстыратын, дизайнерлерге жаңа интерпретациялар жасауға шабыт беретін және мәдени мұраны цифрлық дәуірде сақтауға көмектесетін визуалды тіл қалыптастыруға болады.

Қазіргі таңда жаһандану үрдісінің күшеюіне байланысты ұлттық бірегейлікті сақтау мәселесі өзекті болып отыр. Графикалық дизайн – мәдени кодтарды берудің маңызды құралдарының бірі, және көне түркі руникалық элементтерін қазіргі дизайнға енгізу

арқылы ұлттық ерекшелікті айқындауға болады. Бұл әсіресе типографика, бренд-дизайн, ұлттық стиль және сандық медиа салаларында ерекше маңызға ие.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Көне түркі руникалық жазуы – түркі халықтарының тарихи және мәдени мұрасының маңызды элементі. VI–IX ғасырларда Орхон-Енисей жазба ескерткіштерінде қолданылған бұл жазу жүйесі ерекше графикалық құрылымымен және символикалық мәнімен ерекшеленеді [2].

Руникалық жазумен өрнектелген ескерткіштердің шынайы рөлін бағалау мүмкін емес, оларды көне түркілер Моңғолиядан бастап Мажарстанға дейінгі шексіз кеңістіктерде қалдырған. Сол алыс замандарда ұлы билеушілер бірін-бірі алмастырып, өмірден өтіп жатты, ал олардың артында құнды жазулар қашалған құлпытастар қалды. Шексіз даланың көгілдір аспаны астында үнсіз тұрған тас мүсіндер ғасырлар бойы түркі қағандарының ұлы істері туралы мәліметтерді белгілер арқылы жеткізіп, бүгінгі мыңдаған данамен шығатын кітаптардың міндетін атқарды. Уақыт өтті, ғасырлар көлеңкесінде халықтар бірін-бірі алмастырып, өз өркениеттерінің ұлы жетістіктерін ұмыт қалдырып, тарих сахнасынан жоғалды.

Бүгінде көне түркі жазба ескерткіштеріне екінші өмір сыйлап, түркітану ғылымының негізін қалаған В. Томсен, В.В. Радлов, Г.И. Рамстедт, П.М. Мелиоранский, Ю. Немет, С.Е. Малов және басқа да ғалымдардың еңбегін толық лайықты бағалау қиын. Олардың жоғары кәсібилігі мен шеберлігінің айқын дәлелі – С.Е. Маловтың жарты ғасыр бұрын жасаған аудармаларына осы күнге дейін ешқандай елеулі түзетулер енгізілмегені. Бұл аудармаларды ең үздік деп атауға толық негіз бар [3, 3-б.].

Руникалық жазба ескерткіштерін зерттеу саласындағы елу жылдық тоқыраудан кейін алғаш рет жаңа серпін айқын сезіледі. Бұл кітапта сөз қозғалатын дарынды зерттеуші Тайжан Досанов ұсынған ғылыми ізденістер соның дәлелі. Ол таңбалардың құрылымдық негіздерін терең түсіне отырып, руникалық жазба ескерткіштері мәтінтануындағы бастапқыда шешілмейтіндей көрінген өзекті мәселелерді шешуге мүмкіндік табуда [3, 4-б.]. Зерттеулердің көптігі мен тереңдігі қазіргі таңда руникалық таңбаларды дұрыс қолдануға мүмкіндік береді.

Бұл жазудың ерекшеліктеріне тоқталсақ, Түркі руникасы отыз таңбадан тұрды, ал басқа деректер бойынша қырық белгіден құралған. Кейбір жергілікті графикалық нұсқалары болған. Жазу оңнан солға қарай жазылып, әрбір таңба бөлек таңбаланған, әдетте бір-бірімен қосылмаған [4]. Түркі руналарының өзіндік геометриялық формалары оларды басқа жазу жүйелерінен айрықша етеді. Руналық әріптер көбіне тік, көлбеу және бұрыштық сызықтардан құралған, бұл оларды тасқа ойып жазуға ыңғайлы еткен.

Көне түркі жазуының графикалық ерекшеліктері оның қарапайымдылығы мен симметриясында көрініс табады. Жазу ықшам әрі оқуға жеңіл белгілерден тұрады, сонымен қатар, руникалық мәтіндер вертикалды және горизонталды бағытта жазыла алады. Кейбір руникалық белгілер тек дыбыстық мәнге ғана ие болмай, белгілі бір мағыналық жүктемені де көтереді. Бұл қасиеттер көне түркі жазуын ерекше әрі эстетикалық тұрғыдан маңызды етеді.

Руникалық жазба ескерткіштерін зерттеу саласындағы ұзақ уақыттық тоқыраудан кейін алғаш рет жаңа серпін айқын сезілуде. Бұл салада жүргізіліп жатқан ғылыми ізденістер, соның ішінде Тайжан Досанов сынды зерттеушілердің жұмыстары, түркі жазуының құрылымдық негіздерін тереңірек талдауға мүмкіндік беруде. Қазіргі таңда руникалық жазудың графикалық ерекшеліктерін жан-жақты зерттеу оның тек тарихи құндылығын ғана емес, сонымен бірге, заманауи типографика мен дизайнда қолдану мүмкіндіктерін де арттырып отыр.

«Turkic Story Telling» жобасы: ежелгі түркі жазуын графикалық дизайнда заманауи қолданудың кейс-стадиі.

Жобаның тарихи негіздері

«Turkic Story Telling» жобасын Ахмет Ясин (Ahmet Yasin) мен Арда Арел (Arda Arel) Зейтинбурну муниципалитеті мен Түркі әлемі әңгімелер фестивалінің қолдауымен жасады. Бұл жоба түркі жазба ескерткіштері, атап айтқанда, Орхон жазулары мен Тонықөк жазбалары сияқты алғашқы түркі жазба мұраларын зерттеуге және визуалды ұсынуға арналған.

«Өткенімізді тереңірек түсіну үшін біз алғашқы сөз бен әңгімелердің ізін қуып, тарихи зерттеу жүргіздік. Уақыттың тереңінен сыр шертетін ежелгі жазба мұраларды қайта зерделеп, оларды бүгінгі заманға лайықтап жаңғыртуды көздедік. Бұл ізденістің басты арқауы – түркі өркениетінің тұңғыш жазба ескерткіштері саналатын Орхон жазулары болды» [5]. Осылайша, Ахмет Ясин (Ahmet Yasin) мен Арда Арел (Arda Arel) өз ойын "Turkic Story Telling" жобасы арқылы жеткізеді.

«Turkic Story Telling» жобасы визуалды дизайн саласында мойындалып, Behance платформасында жарияланды [5], және жоғары бағаланып, оң пікірлерге ие болды.

Негізгі концепциялар мен дизайн элементтері

1. Орхон жазулары негізінде жасалған типография

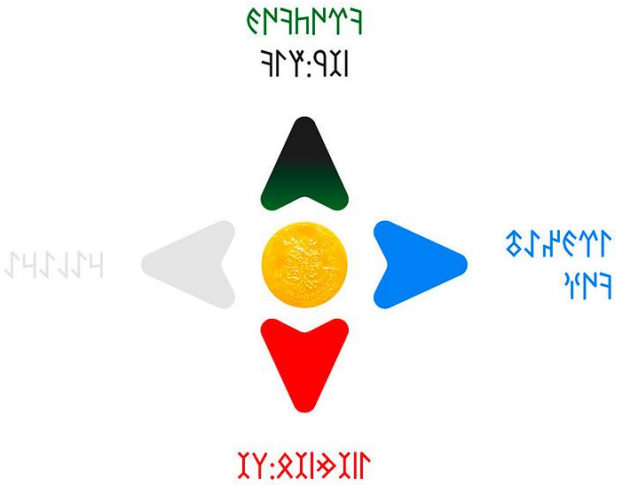
Жоба аясында ежелгі түркі рундарына негізделген түпнұсқа қаріптік жүйе әзірленді. Жасаушылар дәстүрлі белгілерді заманауи визуалды айдентикаға айналдырып, олардың мәдени сәйкестігін сақтап, қабылдауды жеңілдетті. Бұл тәсіл ұлттық графикалық дизайнның дамуының негізгі қағидаты болып табылатын «дәстүр мен жаңашылдықтың синтезін» көрсетеді.

1-сурет. Орхон жазулары негізінде жасалған типография [5]

2. Түс палитрасы мен мәдени кодтар

Жоба түркі мәдениетінде жарықтың төрт бағыты мен табиғи элементтерді бейнелейтін дәстүрлі түстерді (көк, қызыл, қара, ақ) пайдаланады. Бұл жай ғана эстетикалық таңдау емес, сонымен қатар түркі мәдениетінің мағыналық және рухани тереңдігін визуалды тіл арқылы жеткізудің тәсілі.

2-сурет. Түс палитрасы [5]

3. Брендинг және руникалық мұра арқылы сторителлинг

«Turkic Story Telling» руникалық элементтерді тек қаріптік жүйеге ғана емес, сонымен қатар жалпы визуалды баяндау тұжырымдамасына біріктіреді. Рундарды қазіргі заманғы брендте қолдану ежелгі жазудың өзінің түпнұсқалығын сақтай отырып, коммерциялық және мәдени сәйкестіктің бөлігіне айнала алатынын көрсетеді.

3-сурет. Руникалық мұра арқылы сторителлинг [5]

«Turkic Story Telling» жобасының негізгі мәні – ежелгі түркі мұрасын визуалды және баяндау тұрғысынан түсіндіру. Авторлар түркі халықтарының тарихын, олардың мәдени және жазба мұрасын заманауи графикалық дизайн мен сторителлинг арқылы таныстыруға тырысады.

Жобаның негізгі аспектілері:

–Мәдени сабақтастық – ежелгі түркі жазбалары мен мифологиясының қазіргі өнер мен дизайнда қалай өмір сүріп жатқанын көрсету.

–Тарихтың қолжетімділігі – бай түркі өткенін кең аудиторияға түсінікті, эстетикалық тартымды түрде жеткізу.

–Руникалық жазуды сақтау – ежелгі түркі рундары мен рәміздерін заманауи типография мен визуалды формалар арқылы қайта ойластыру.

–Дәстүр мен заманауилықтың үйлесімі – көне түркі әңгімелеу дәстүрін инновациялық дизайн және коммуникация тәсілдерімен байланыстыру.

«Turkic Story Telling» жобасы ежелгі түркі руникалық жазуын қазіргі заманғы дизайнерлік шешімдерге бейімдеудің табысты мысалы болып табылады. Оның кейсі ежелгі визуалды формалардың өз маңыздылығын жоғалтпай, керісінше, қазіргі графикалық мәдениет контекстінде жаңа өмірге ие болатынын дәлелдейді.

Бұл жоба ежелгі түркі жазуы ғылыми зерттеу нысаны ғана емес, сонымен қатар жастар мен жаһандық қауымдастық арасында ұлттық мұраны насихаттауға ықпал ететін визуалды коммуникация құралы бола алатынын көрсетеді.

Ахмет Ясин мен Арда Арелдің жобасы – XXI ғасыр контекстінде тарихи мұраны қалай түсінуге болатынын көрсететін заманауи графикалық дизайнға қосылған маңызды үлес. Ол руникалық жазуды сақтап қана қоймай, оны заманауи аудитория үшін өзекті етеді, ежелгі рәміздерге инновациялық дизайн шешімдері арқылы жаңа көзқарас ұсынады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Көне түркі руникалық жазуы – түркі халықтарының мәдени және тарихи мұрасының маңызды бөлігі ғана емес, сонымен қатар қазіргі заманғы графикалық дизайн үшін шабыт көзі болып табылады. Оның ерекше графикалық құрылымы, символикалық мәні және эстетикалық үйлесімділігі бүгінгі күнге дейін өзектілігін жоғалтпай, заманауи визуалды өнерде жаңаша мәнге ие болуда.

Зерттеу барысында көне түркі руникалық жазуының негізгі ерекшеліктері қарастырылып, оның графикалық дизайндағы қолданыс мүмкіндіктері талданды. Типографика, бренд-дизайн, иллюстрация және цифрлық медиа салаларында руникалық элементтердің кеңінен пайдаланылуы ұлттық бірегейлікті айқындауға және тарихи сабақтастықты сақтауға ықпал ететіні анықталды.

«Turkic Story Telling» жобасы көне түркі жазуын заманауи графикалық дизайнда қолданудың жарқын мысалы болып табылады. Бұл жоба арқылы руникалық жазу эстетикалық құрал ғана емес, сонымен қатар мәдени мұраны сақтау мен қайта жаңғыртудың құралы ретінде қарастырылды. Жобаның табысты жүзеге асырылуы көне түркі руналарының қазіргі қоғам үшін маңызды және өзекті екенін дәлелдейді.

Қорыта айтқанда, көне түркі руникалық жазуы өткен мен болашақты байланыстыратын мәдени көпір ретінде қарастырылады. Оны қазіргі графикалық дизайнда белсенді пайдалану – қазақ және түркі мәдениетінің жаһандық аренада танылуына ықпал ететін маңызды қадамдардың бірі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Ерлан Еспенбетов: О возрождении рунической письменности и истинных значениях слов «тюрк» и «казах», https://youtu.be/gBT1Au10i_o?si=-3SeS-VvLnlNpbMO
2. Көне түркі жазбалары немесе Орхон-Енисей жазбалары — б.з. V ғ. — X ғғ аралығындағы түркі тайпаларының тасқа қашап жазған жазбалары. https://eskeldi-eli.kz/?p=19230
3. Т.С. Досанов. “Этюды по паятникам письменности древних усуней”, “Жалын баспасы”, Алматы 2002
4. Ерлан Еспенбетов о тюркской рунике в программе телеканала Abai TV "Слово тюркское", https://youtu.be/pk0bvaiBlzA?si=ClbElfAEl683H-s8
5. https://www.behance.net/gallery/144212285/Turkic-Story-Telling

ӘОЖ ***7.012+687.16.*** ***ҒТАМР 17.21.29***

Магистрант, Калжанова Б.М.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)
Ғылыми жетекші: п.ғ.к., қауымд.профессор Нұрке М.С.

SPACE AGE ДӘУІРІНІҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫ: ФУТУРИСТІК СИЛУЭТТЕРДЕН КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРГЕ ДЕЙІН

АҢДАТПА

Бұл мақала Space Age эволюциясына арналған — ғарыштық зерттеулер дәуірі, ол өнерге, сәулетке, сәнге және жалпы мәдениетке айтарлықтай ықпал етті. Космостық эстетиканың негізгі қалыптасу кезеңдері, оның дизайндағы, өнердегі және сәулеттегі көрінісі, сондай-ақ ғарыштық технологиялардың күнделікті өмірге әсері зерттеледі. Ғарышқа ұшу саласындағы технологиялық серпілістер тудырған концептуалды және визуалды өзгерістер 1950 жылдардан бастап қазіргі күнге дейін қарастырылады. Футуристік силуэттердің бұқаралық мәдениетке және практикалық өмір саласына ықпалына ерекше назар аударылады. Зерттеудің күтілетін нәтижелері: ғарыштық зерттеулер мен эстетикалық өзгерістердің өзара байланысын терең талдау, сондай-ақ қазіргі өнер мен сәулеттегі ғарыштық дизайнның ұзақмерзімділігіне қатысты қорытындылар.

ТІРЕК СӨЗДЕР: Space Age, футуризм, ғарыштық эстетика, сәулет, сән, ғарышкерлік, өнер, дизайн.

Магистрант, Калжанова Б.М.
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)
Научный руководитель, кандидат педагогических наук, доцент Нурке М.С.

ЭВОЛЮЦИЯ ЭПОХИ SPACE AGE: ОТ ФУТУРИСТИЧЕСКИХ СИЛУЭТОВ ДО ПОВСЕДНЕВНОЙ ЖИЗНИ

АННОТАЦИЯ

Эта статья посвящена посвящена эволюции Space Age — эпохи космических исследований, которая оказала значительное влияние на искусство, архитектуру, моду и культуру в целом. Исследуются основные этапы формирования космической эстетики, её отражение в дизайне, искусстве и архитектуре, а также влияние космических технологий на повседневную жизнь. Рассматриваются концептуальные и визуальные изменения, которые были вызваны технологическими прорывами в области космонавтики, начиная с 1950-х годов и до наших дней. Внимание уделяется влиянию футуристических силуэтов на массовую культуру и практическую сферу жизни. Ожидаемые результаты исследования: глубокий анализ связи космических исследований и эстетических изменений в обществе, а также выводы о долговечности космического дизайна в современном искусстве и архитектуре.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Space Age, футуризм, космическая эстетика, архитектура, мода, космонавтика, искусство, дизайн.

Master's Student, Kalzhanova B.M.
Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)
Scientific supervisor, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor Nurke M.S.

EVOLUTION OF THE SPACE AGE: FROM FUTURISTIC SILHOUETTES TO EVERYDAY LIFE

ABSTRACT

This article explores the evolution of the Space Age—an era of space exploration that had a significant impact on art, architecture, fashion, and culture as a whole. The study examines the key stages of the formation of space aesthetics, its reflection in design, art, and architecture, as well as the influence of space technologies on everyday life. Conceptual and visual changes driven by technological breakthroughs in astronautics from the 1950s to the present day are analyzed. Special attention is given to the impact of futuristic silhouettes on mass culture and practical aspects of life. The expected research outcomes include a deep analysis of the relationship between space exploration and aesthetic transformations in society, as well as conclusions about the longevity of space-age design in contemporary art and architecture.

KEYWORDS: Space Age, futurism, space aesthetics, architecture, fashion, astronautics, art, design.

КІРІСПЕ

1957 жылы алғашқы жасанды Жер серігінің ұшырылуымен адамзат жаңа дәуірге – Space Age ғасырына қадам басты. Ғарышты зерттеу дәуірі тек ғылым мен технологияға ғана емес, сонымен қатар өнерге, сәулетке, сәнге және дизайнға да айтарлықтай әсер етті. АҚШ пен Кеңес Одағы арасындағы ғарыштық бәсеке және ғарышты игеруге деген ұмтылыс тек геосаяси ғана емес, сонымен бірге мәдени катализаторға айналып, түрлі салаларда жаңа эстетикалық бағыттар мен концепциялар туындатты. Бұл, әсіресе, ғарыштық жетістіктерден шабыт алған ерекше формалар, материалдар және технологияларды дамытуда айқын көрініс тапты. 1960-1970 жылдардағы бұқаралық мәдениетке әсер еткен негізгі элементтердің бірі футуризм болды. Бұл стиль ғарышкерлік саласындағы ғылыми жетістіктерден шабыт алған және тек сән үрдістерін ғана емес, сәулет, дизайн және кинематографияны да қамтыды. Space Age кезеңінде модернистік концепцияларға басымдық беріліп, олар технологиялық прогреске және белгісіз кеңістіктерді зерттеуге бағытталды [1, 44-б.]. Ғарыштың мәдениетке ықпалы тек жаңа визуалды формалар арқылы ғана емес, сонымен қатар философиялық тұжырымдамалар арқылы да көрінді. Space Age концепциясы болашаққа ұмтылыстың, жаңа көкжиектерді ашудың символына айналды. Дизайндегі силуэттер тегіс, аэродинамикалық пішіндерге ие болып, ракеталар мен ғарыш кемелеріне тән қозғалыс пен жылдамдық идеясын бейнеледі. Пластик, металл және шыны сияқты жаңа материалдар сәулетте, жиһаз өндірісінде және сән әлемінде кеңінен қолданыла бастады [2, 68-б.].

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

60 жылға жуық уақыт бұрын, 1957 жылдың 4 қазанында Жердің алғашқы жасанды серігі «Спутник-1» ұшырылды. Кейін Юрий Гагарин ғарышқа ұшқан алғашқы адам атанса, сегіз жылдан соң Нил Армстронг Айға алғаш рет қадам басты. Ғарышты зерттеу қызығушылығы тек ғылым саласында ғана емес, сән әлемінде де болды. 1960-жылдар ғарыш дәуірінің (Space Age) дәуірі болды – дизайнерлер басқа әлемдерге деген қызығушылықты қабылдап, жаңа пішіндер мен материалдарды іздеуге кірісті, болашақтың киімдері туралы ойласты. Бүгінгі таңда Илон Масктың ғарыштық туризм туралы идеясы фантастикадан гөрі шындыққа жақын болып көрінеді – басқа планеталардан түсірілген фотосуреттер қазіргі заманғы спутниктер арқылы алынуда, ал ғарышты игеру туралы ұлы қиялдар тек кинотеатрларда ғана кездеседі.Gucci-дің шығармашылық директоры Алессандро Микеле сән әлемін Глен Лачфорд түсірген фильммен таңғалдырды. Фильмде ғарыштық қарақшылар, ұшатын табақшалар мен роботтар Gucci киімдерінде ғарыш кемесінде жүреді, бұл 1966 жылы шыққан әйгілі ғылыми-фантастикалық сериал Жұлдызды жолға ұқсайды. Ал Карл Лагерфельд одан да алға ұмтылды – 2017 жылғы күз-қыс көрсетілімінде Grand Palais орталығында нағыз ракета пайда болды. Space Age сәнінің негізін қалаушы ретінде Андре Куррежді айтуға болады. 1964 жылы ол болашақтың киімдер коллекциясын таныстырды – юбканы қысқартып, пластик сияқты синтетикалық материалдарды пайдаланып, силуэтті түзу және графикалық етіп жасады, сондай-ақ жалпақ табанмен аяқ киім-колготки киюді ұсынды. Осы киімдердің бар футуристік сипатына қарамастан, Куррежді сәні тез арада көшеге

тарады. Тегіс, аэродинамикалық пішіндер, металдандырылған маталарды қолдануы және ультразаманауи силуэттер сол дәуірдің стандарттарына айналды. Ғарыштық эстетика кинематографияда да көрініс тапты: «2001 жыл: Ғарыш одиссеясы» (1968) фильмі технологиялар мен сәннің күнделікті өмірдің ажырамас бөлігіне айналған әлемін көрсетті [3, 102-б.]. Ғарышқа деген қызығушылықтың жаңа толқыны технологиялар мен интернеттің таралуымен басталды. Дизайнерлер ғарышқа емес, адам денесі мен машинаның өзара әрекеттесуіне көп көңіл бөлді, ғылым мен фантастика шекарасында коллекциялар жасай бастады. 1995 жылдың қысыда Тьерри Мюглер роботтандырылған әйелдер формасын ойлап тапса, 1999 жылы Александр Маккуин Givenchy үшін микросхемалардың бейнесі бар трико жасады. Ал бірнеше жылдан кейін, 2010 жылы, подиумда модельдер емес, нағыз гуманоидтар пайда болды. Iris van Herpen бүгінгі таңда да заманауи сәнде «космизм» тақырыбын таза күйінде жалғастырып келеді.

Сәулетте ғарыш тақырыбы прогресс пен болашақтың символына айналған жаңа формаларда көрініс тапты. Ғимараттар динамикалық сипатқа ие болып, жаңа материалдар – болат, бетон және шыны кеңінен қолданыла бастады. Бұл материалдар кең әрі мөлдір кеңістіктер жасауға мүмкіндік берді, ал олардың стилі «ғарыштық» атмосферамен ассоциацияланды. Мұндай сәулеттік жобаларға «метаболизм» стиліндегі ғимараттар мысал бола алады. Кэндзо Танге бастаған жапондық сәулетшілер ұсынған бұл жобалар жиі ғарыш станциялары мен зымырандарды еске салатын пішіндерді қолданды [4, 78-б.]. Қазіргі уақытта бұл сәулет жобаларының көбісін, футуристік және инновациялық деп сипаттауға болады. Мысалы, Парижде орналасқан La Défense аймағындағы ғимараттар немесе Токионың Шибуя ауданындағы әртүрлі конструкциялар ғарыш дәуірдің сәулет өнерінен шабыт алғандығын көрсетеді. Бұл архитектуралық объектілер кеңістікті, ашықтық пен мөлдірлігінің арқасында ғарыш әлемінің бейнесін көрсетуге тырысады.

1960-1970 жылдардағы өнерде де ғарыш дәуірінің ықпалы айқын байқалды. Бұл бағыттың көрнекті өкілдерінің бірі Ричард Хамильтон болды. Оның шығармаларында технология мен болашаққа қатысты элементтер жиі кездесетін. Хамильтонның карти налары, поп-арт стиліндегі басқа да суретшілердің жұмыстары сияқты, ғарыш пен технологияларды жаңа бастама мен болашаққа деген үміттің символы ретінде бейнеледі. Ол ғылыми фантастика образдарын бұқаралық мәдениет шындығымен біріктіре отырып, ғарыш дәуірін эстетикалық қана емес, философиялық тұрғыдан да пайымдауға мүмкіндік берді [5, 58-б.]. XX ғасырдың ортасындағы негізгі тенденцияларды анықтады. Ғарыштың ықпалы эстетикада ғана емес, сонымен қатар сол кезеңнің философиясында да көрініс тапты, бұл уақытта болашаққа ұмтылу мен жаңа горизонтарды ашуға деген ұмтылыс қоғамның маңызды бөлігіне айналды.

Ғарыштық эстетика тек өнер мен дизайн саласымен шектелмеді. Оның элементтері бұқаралық мәдениетке еніп, кино, музыка және телевизияның ажырамас бөлігіне айналды. 1960-1970 жылдары Star Trek сияқты телехикаялар көрермендердің назарын ғарыш және болашақ тақырыптарына аударды. Оның бірегей ерекшелігі – болашақтағы адамның тек жаңа планеталарды зерттеуге ұмтылып қана қоймай, сонымен қатар жаңа мәдениеттер мен әлеуметтік құрылымдарды қалыптастыратын қоғам ретінде бейнеленуі. Бұл сериалда ғарыштық жетістіктерді ескере отырып, жаңа адамзат болмысы мен оның этикалық тұрғыдан даму мәселелері қарастырылды, Сонымен қатар, Pink Floyd және David Bowie сияқты музыканттардың альбомдары жиі ғарыш тақырыбы мен бейнелеріне жүгінді, осылайша мәдениеттің бұл бағытын одан әрі нығайтты [6, 121-б.]. David Bowie өзінің Space Oddity және The Rise and Fall of Ziggy Stardust and the Spiders from Mars альбомдарында ғарыштық тақырыптарды тереңінен зерттеді. Бұл альбомдарда Bowie ғарыштық әлеммен және жеке тұлғаның ғарыштағы болмысымен байланысты көптеген символдар мен метафораларды қолданды. Оның музыкасы ғарыштық эраның символикасын және футуристік идеологиясын кеңінен көрсететін өнер туындыларына айналды. Pink Floyd, өз кезегінде, The Dark Side of the Moon альбомымен ғарыштың құпиялары мен адамзаттың өмірі арасындағы байланыстарды ашып көрсетті.

Зерттеулер көрсеткендей, ғарыш дәуірі заманауи дизайн шешімдерінің қалыптасуындағы басты кезеңдердің бірі болды. Space Age әсері 1960-1970 жылдардағы бүкіл мәдениетке – сәннен бастап сәулет пен өнерге дейін ықпал етті. Бұл дәуірдің басты ерекшелігі – минимализмге ұмтылу және болашаққа бағытталған көзқарас болды. Жаңа материалдар мен технологияларды қолдану дизайнерлер үшін жаңа мүмкіндіктер ашты, ал ғарыш философиясы оларды батыл және ерекше формаларды жасауға шабыттандырды [7, 109-б.]. Бұл үрдіс тек сәулет пен жиһаз өнерінде ғана емес, сонымен қатар сән, графикалық дизайн және тіпті тұрмыстық техникада да айқын байқалды. Сонымен қатар, ғарыштық зерттеулердің ықпалымен интерьер дизайнында капсула тәрізді жиһаздар, модульдік құрылымдар, динамикалық жарықтандыру жүйелері мен мультифункционалды шешімдер кең таралды. Бұл стиль уақыт өте келе футуризм, хай-тек және киберпанк бағыттарының қалыптасуына негіз болды.

Space Age тек эстетикалық тренд қана емес, сонымен бірге жаңа, белгісіз әлемді зерттеуге және технологиялық прогреске бағытталған философиялық қозғалыс болды. Бұл идеология қоғамның қабылдауына әсер етіп, ғылым мен технологияны күнделікті өмірдің ажырамас бөлігіне айналдырды. Ғарыш жаңа бастаманың символына айналды, ал оның эстетикасы өнер мен дизайнда батыл эксперименттер жасауға түрткі болды. Space Age элементтері – аэродинамикалық пішіндер мен минималистік конструкциялар – әлі күнге дейін өзектілігін жоғалтқан жоқ [8, 143-б.].

ҚОРЫТЫНДЫ

Ғарыш дәуірі (Space Age) мәдениет, өнер, сәулет және сәннің дамуына терең ықпал етіп, XX ғасырдың ортасындағы негізгі тенденцияларды айқындады. Ғарыштың әсері тек эстетикада ғана емес, сонымен қатар сол кезеңнің философиясында да көрініс тапты: болашаққа ұмтылу және жаңа көкжиектерді ашу қоғам санасының маңызды бөлігіне айналды. Бүгінде Space Age элементтері заманауи дизайн мен сәулет өнерінде сақталып, жаңа буын шығармашылық тұлғаларын шабыттандыруды жалғастыруда. Бүгінде Space Age элементтері заманауи дизайн мен сәулет өнерінде өз орнын сақтап, инновациялық идеялармен үйлесімді түрде дамып келеді. Футуристік формалар, жаңа материалдар мен технологиялық тәсілдер арқылы бұл стиль қазіргі заманғы шығармашылықтың ажырамас бөлігіне айналды. Ғарыш дәуірінің рухы жаңа буын дизайнерлері мен суретшілерін шабыттандырып, оларды шекаралардан асып, жаңашыл әрі батыл шешімдер жасауға ынталандыруда. Осылайша, Space Age өткеннің мұрасы ғана емес, болашаққа бастайтын үздіксіз эволюциялық процесс ретінде өз маңызын жоғалтпай келеді.

ПАЙДАНАЛЫНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ.

1. Gorman, M. (2010). Space Age Aesthetics: The Influence of Space Exploration on Design and Architecture. New York: Routledge.
2. Cosgrove, S. (2011). The Space Age and its Influence on Fashion and Culture. London: Thames & Hudson.
3. Umland, A. (2014). Space Exploration and Art: From the Earth to the Moon. Paris: Museum of Contemporary Art.
4. Ryle, D. (2009). Futurism and Space: Exploring the Link Between Science and Art. Cambridge: MIT Press.
5. Browne, L. (2008). Designing for the Future: The Impact of Space Exploration on Fashion and Architecture. Los Angeles: UCLA Press.
6. Penrose, R. (2003). Cosmic Culture: The Aesthetic Impact of Space Exploration. Oxford: Oxford University Press.
7. Smith, E. (2007). The Intersection of Space and Style: How Space Age Revolutionized Design. Chicago: University of Chicago Press.
8. Neil, S. (2012). From Rocket to Runway: The Space Age in Fashion and Design. London: HarperCollins.

ӘОЖ 7.012+687(=512.122) ***ҒТАМР* 14.35.00**

Магистрант, Нүсіпхан А.Д
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы,Қазақстан)
Ғылыми жетекші: п.ғ.к. қауымд., профессор Сманова А.С

ЗАМАНАУИ СӘН ДИЗАЙНЫНДАҒЫ ЭТНОСТИЛЬ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

АҢДАТПА

Бұл мақалада заманауи сән дизайнындағы этностиль ерекшеліктері қарастырылады. Ұлттық ою-өрнектер, табиғи материалдар, дәстүрлі қолөнер техникасы және ерекше пішімдер арқылы этностильдің қалыптасу үрдісі сипатталады. Сонымен қатар, оның заманауи сән индустриясындағы маңыздылығы мен әлемдік дизайнерлердің ұлттық нақыш элементтерін қолдану тенденциялары талданады. Этностиль – мәдени мұраны сақтаудың және оны жаңа заманға бейімдеудің тиімді құралы ретінде қарастырылады. Сонымен қатар заманауи сән дизайнындағы этностильдің қалыптасуы, дамуы және оның әлемдік сән индустриясындағы маңызы талданады. Этностиль – ұлттық мәдениет пен дәстүрді сән арқылы жаңғыртуға бағытталған ерекше бағыт. Ол тек сән үлгілерінде ғана емес, аксессуарлар, зергерлік бұйымдар мен интерьер дизайнында да кеңінен көрініс табады.

Зерттеу барысында этностильдің негізгі ерекшеліктері анықталып, оның сән әлеміндегі рөлі сипатталады. Бұл стильдің басты элементтері ретінде ұлттық ою-өрнектер, табиғи материалдар, қолдан жасалған бұйымдар, кесте мен тоқымашылық өнері қарастырылады. Қазақ этностилінің ерекшеліктеріне шапан, камзол, бешпет, тақия сынды ұлттық киім үлгілерінің заманауи сәнге бейімделуі, киізден және жібектен жасалған бұйымдардың сұранысқа ие болуы жатады.

Мақалада Gucci, Dior, Valentino, Alexander McQueen сынды әйгілі сән үйлерінің этностильді өз коллекцияларында қолдану тәжірибесі талданады. Сонымен қатар, тұрақты сән (sustainable fashion) қозғалысы мен этникалық сәннің өзара байланысы көрсетіледі.

Қорытынды бөлімде этностильдің заманауи сәндегі рөлі мен оның болашақ даму бағыттары сарапталады. Этникалық элементтерді сәнде қолдану тек эстетикалық құндылық қана емес, сонымен қатар ұлттық мәдени мұраны сақтау мен оны әлемдік деңгейде танытудың маңызды құралы екені дәлелденеді.

ТІРЕК СӨЗДЕР: Этностиль, заманауи сән, ұлттық нақыш, ою-өрнек, дәстүрлі киім, қазақ сәні, сән индустриясы, табиғи материалдар, қолөнер, этникалық мотивтер, мәдени мұра, тұрақты сән, сән трендтері, сән бренді, сәндік элементтер.

Магистрант, Нусупхан А.Д.
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан)
Научный руководитель: кандидат педагогических наук,ассоц.профессор Сманова А.С.

ОСОБЕННОСТИ ЭТНО-СТИЛЯ В СОВРЕМЕННОМ МОДНОМ ДИЗАЙНЕ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются особенности этностиля в современном дизайне одежды. Процесс формирования этностиля характеризуется использованием национальных орнаментов, натуральных материалов, традиционных ремесленных приемов и уникальных форм. Кроме того, анализируется его значение в современной индустрии моды и тенденции использования элементов национального узора мировыми дизайнерами. Этностиль считается эффективным средством сохранения культурного наследия и адаптации его к современности. Кроме того, всесторонне рассматривается становление и развитие этностиля в современном дизайне одежды, его значение в мировой индустрии моды. Этностиль – уникальное направление, направленное на

возрождение национальной культуры и традиций посредством моды. Это широко отражено не только в моделях одежды, но и в аксессуарах, ювелирных изделиях и дизайне интерьера.

В исследовании выявлены основные черты этностиля и описана его роль в мире моды. Основными элементами этого стиля считаются национальные орнаменты, натуральные материалы, изделия ручной работы, вышивка и ткачество. К особенностям казахского этностиля можно отнести адаптацию к современной моде национальных фасонов одежды, таких как шапан, камзол, бешпет, тюрбан, а также востребованность изделий из войлока и шелка.

В статье анализируется опыт известных домов моды, таких как Gucci, Dior, Valentino, Alexander McQueen, по использованию этнического стиля в своих коллекциях. Кроме того, подчеркивается связь между движением за устойчивую моду и этнической модой.

В заключительном разделе анализируется роль этнического стиля в современной моде и направления его дальнейшего развития. Доказано, что использование этнических элементов в моде имеет не только эстетическую ценность, но и является важным средством сохранения национального культурного наследия и его популяризации в мировом масштабе.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Этностиль, современная мода, национальный узор, орнамент, традиционная одежда, казахская мода, индустрия моды, натуральные материалы, ремесла, этнические мотивы, культурное наследие, устойчивая мода, модные тенденции, модный бренд, декоративные элементы.

Master's student Nussipkhan A.D.
Kazakh National Pedagogical University named after Abay (Almaty, Kazakhstan)
Scientific Supervisor: Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor Smanova A.S.

FEATURES OF ETHNO STYLE IN MODERN FASHION DESIGN

ABSTRACT

The article discusses the features of ethnic style in modern clothing design. The process of ethnic style formation is characterized by the use of national ornaments, natural materials, traditional craft techniques and unique forms. In addition, its significance in the modern fashion industry and the trends in the use of elements of national patterns by world designers are analyzed. Ethnic style is considered an effective means of preserving cultural heritage and adapting it to modern times. In addition, the formation and development of ethnic style in modern clothing design, its significance in the world fashion industry are comprehensively considered. Ethnic style is a unique trend aimed at the revival of national culture and traditions through fashion. This is widely reflected not only in clothing models, but also in accessories, jewelry and interior design.

The study identifies the main features of ethnic style and describes its role in the world of fashion. The main elements of this style are national ornaments, natural materials, handicrafts, embroidery and weaving. The peculiarities of the Kazakh ethnic style include the adaptation of national clothing styles such as shapan, camisole, beshpet, turban to modern fashion, as well as the demand for felt and silk products.

The article analyzes the experience of famous fashion houses such as Gucci, Dior, Valentino, Alexander McQueen in using ethnic style in their collections. In addition, the connection between the sustainable fashion movement and ethnic fashion is emphasized.

The final section analyzes the role of ethnic style in modern fashion and the directions of its further development. It is proven that the use of ethnic elements in fashion has not only aesthetic value, but is also an important means of preserving the national cultural heritage and popularizing it on a global scale.

KEYWORDS: Ethnic style, modern fashion, national pattern, ornament, traditional clothing, Kazakh fashion, fashion industry, natural materials, crafts, ethnic motifs, cultural heritage, sustainable fashion, fashion trends, fashion brand, decorative elements.

КІРІСПЕ

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың Жолдауларында ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді сақтау және дамыту мәселелері кеңінен қарастырылады. Мемлекет басшысы қазақ халқының мемлекет құраушы ұлт ретіндегі рөлін бекемдеп, этносаралық татулық пен дінаралық түсіністікті қалыптастыру қажеттігін атап өтті [1]. Сонымен қатар, еліміздегі этникалық топтардың тілі мен мәдениетін дамытуға жағдай жасай берілетінін және қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретіндегі рөлі күшейіп, ұлтаралық қатынас тіліне айналатын кезеңі келетініне сенім білдірді. Бұл ұстаным ұлттық бірегейлікті нығайтуға және мәдени әртүрлілікті сақтауға ықпал етеді. Қазақ этностилінің дамуы да осы үрдістің бір бөлігі болып, ұлттық мұраны заманауи сәнмен үйлестіру арқылы оны әлемдік деңгейде танытуға мүмкіндік береді. Сондықтан дәстүр мен инновацияны қатар ұштастыра отырып, этностильді дамыту – мәдени жаңғырудың маңызды қадамдарының бірі.

2019 жылы Президент «Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы» Қазақстан Республикасының Заңына қол қойды [2]. Бұл заң ұлттық мәдени мұраны сақтау және оны келер ұрпаққа жеткізу мақсатында тарихи-мәдени объектілерді қорғау мен тиімді пайдалануды қамтамасыз етеді [3]. Заманауи сән дизайнындағы этностиль ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді жаңғыртудың маңызды құралы болып табылады. Ұлттық ою-өрнектер, табиғи материалдар және дәстүрлі қолөнер техникасы арқылы этностиль қазіргі сән әлемінде ерекше орын алады [4]. Осылайша, этностиль мәдени мұраны сақтауға және оны жаңа заманға бейімдеуге ықпал етеді. Бұл заң тарихи-мәдени мұра нысандарын қорғаудың құқықтық негіздерін айқындап, олардың сақталуын қамтамасыз ететін нақты тетіктерді ұсынады [2]. Құжаттың қабылдануы ұлттық мәдениетке деген мемлекеттік қолдаудың артқанын көрсетіп, тарихи-мәдени объектілерді реставрациялау, зерттеу және насихаттау жұмыстарын күшейтуге мүмкіндік берді [3]. Осындай бастамалардың нәтижесінде қазақтың дәстүрлі қолөнері мен ұлттық киім үлгілері қайта жаңғыртылып, заманауи сән индустриясында өзіндік орын ала бастады. Бүгінде этностиль тек киім үлгілерінде ғана емес, зергерлік бұйымдар мен интерьер дизайнында да қолданыс тауып, қазақ мәдени мұрасының бір бөлігі ретінде жаңа қырынан танылуда [4]. Бұл үрдіс ұлттық мәдениетті сақтау мен оны жаһандық деңгейде дәріптеуге бағытталған маңызды қадам болып саналады.

Қазіргі сән индустриясы түрлі мәдениеттердің бірегей элементтерін заманауи трендтермен үйлестіре отырып, ерекше стильдік бағыттарды қалыптастыруда. Соның ішінде этностиль – ұлттық дәстүрлерді, қолөнер техникасын және ою-өрнектерді сәнге енгізу арқылы өзіндік ерекшелігі бар бағыт ретінде танылуда. Бұл стиль тек киім үлгілерінде ғана емес, аксессуарлар, зергерлік бұйымдар мен интерьер дизайнында да көрініс табады.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ. ЭТНОСТИЛЬДІҢ НЕГІЗГІ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Этностиль – белгілі бір халықтың мәдениетін, дәстүрін және ұлттық киім үлгілерін заманауи сәнмен үйлестіретін бағыт. Сонымен қатар ұлттық мәдениет пен дәстүрді қазіргі сәнмен үйлестіру арқылы ерекшеленетін сән бағыты. Бұл стиль әр халықтың өзіндік ерекшелігін, тарихи мұрасын және дәстүрлі киім үлгілерін заманауи трендтермен үйлестіруге бағытталған.

Қазақ сәніндегі этностильдің дамуы ұлттық мәдени мұраны сақтаумен қатар, оны жаңа заманға бейімдеу үрдісін көрсетеді. Соңғы жылдары Қазақстандық дизайнерлер ұлттық нақыштағы сән үлгілерін жаңғыртып, оны халықаралық деңгейде таныстыруда. Бұл үрдіс әлемдік сән индустриясындағы этникалық стильге деген сұраныстың артуымен тығыз байланысты.

Қазақ этностилінің ерекшеліктері:

1. *Ұлттық киім үлгілерінің заманауи нұсқалары*

Дәстүрлі қазақ киімдері қазіргі сән талаптарына сай өзгертіліп, күнделікті киюге ыңғайлы нұсқаларға айналуда. Мысалы, шапан, камзол, бешпет және тақия заманауи стильде жаңғыртылып, іскерлік, күнделікті және кешкі киім үлгілеріне енгізілуде.[4] Дизайнерлер бұл элементтерді қазіргі сән үлгілерімен үйлестіре отырып, ұлттық стильді заманауи көрініске бейімдеуде.

2. *Материалдардың табиғилығы*

Қазақ этностиліндегі негізгі ерекшеліктердің бірі – экологиялық таза және табиғи материалдарды қолдану. Жүн, жібек, киіз, мақта, зығыр сияқты дәстүрлі материалдар қазіргі таңда сән әлемінде жоғары бағаланады.[5] Бұл материалдар тек экологиялық таза ғана емес, сонымен қатар ыңғайлы әрі ұзақ уақыт киюге жарамды.

3. Ұлттық ою-өрнектер мен әшекейлер

Қазақтың ұлттық киімдеріндегі ою-өрнектер символдық мағынаға ие. Қошқар мүйіз, түйе табан, сыңар өркеш сияқты өрнектер әртүрлі мән-мағынаны білдіреді. Бүгінгі таңда дизайнерлер бұл элементтерді заманауи сәнде белсенді қолданып, қазақ мәдениетін дәріптеуде. Сонымен қатар, зергерлік өнердің қайта жануы байқалады. Күмістен жасалған білезіктер, сақиналар, сырғалар мен алқалар этникалық стильдің ажырамас бөлігіне айналды [8].

4. Қолөнер дәстүрлерін сақтау және дамыту

Қазақ этностилінің маңызды аспектілерінің бірі – дәстүрлі қолөнер техникасын сақтау. Кестелеу, киіз басу, тоқымашылық және былғары өңдеу өнері қазіргі сән әлемінде ерекше орын алады. Бұл қолөнер техникасы тек киім үлгілерінде ғана емес, сонымен қатар сөмкелер, белбеулер, аяқ киімдер мен басқа да аксессуарларда да кеңінен қолданылуда.

5. Қазақстандық дизайнерлердің үлесі

Соңғы жылдары көптеген қазақстандық дизайнерлер ұлттық стильді жаңғыртуға үлкен үлес қосып келеді. Мысалы, *Сабыркүл Асанова, Айман Жүргенова, Аида Кауменова, Салта Натиева* және басқа да дизайнерлер өз топтамаларында қазақтың дәстүрлі киім элементтерін қазіргі заманға сай бейімдеуде. Олар шетелдік сән апталықтарына қатысып, қазақ этностилін халықаралық деңгейде насихаттауда.

Әлемдік сәндегі этностиль

Этностильдің танымал болуы Қазақстанның халықаралық сән аренасындағы орнын нығайтуға мүмкіндік береді. Бүгінде Милан, Париж, Нью-Йорк және Лондон сән апталықтарында қазақстандық дизайнерлер ұлттық нақыштағы киім үлгілерін таныстырып келеді. Бұл қазақ мәдениетінің әлемдік деңгейде мойындалуына ықпал етіп, этностильдің болашағына жаңа мүмкіндіктер ашады.

Этностиль тек жергілікті сән дизайнерлері арасында ғана емес, әлемдік деңгейдегі сән үйлерінің топтамаларында да кеңінен қолданылады. Gucci, Dior, Valentino, Alexander McQueen секілді әйгілі брендтер өз коллекцияларында әртүрлі халықтардың дәстүрлі элементтерін енгізіп келеді [6]. Мысалы:

– *Gucci* брендінің киімдерінде жапон кимоносы мен үнді сариінің элементтері көрініс табады.
– *Dior* қазақтың кестелеу техникасын өз топтамаларында пайдаланып, ұлттық нақыштағы ою-өрнектерді сәнге енгізуде.
– *Valentino* Африка халықтарының дәстүрлі киім үлгілерінен шабыт алып, ерекше принттерді пайдаланады.
– *Alexander McQueen* көне өркениеттердің сәндік өнерін заманауи сәнмен үйлестіріп, батыл әрі ерекше топтамалар ұсынады.

3.Этностиль және тұрақты сән (sustainable fashion)

Бүгінде экологиялық таза сәнге деген сұраныс артып келеді. Этностиль бұл үрдіспен тығыз байланысты, өйткені ол табиғи материалдарды қолдануды және дәстүрлі қолөнер техникасын сақтауды көздейді [7].

Тұрақты сәннің этностильмен байланысы:

– Қолмен жасалған бұйымдар жаппай өндірілген киімдерге қарағанда экологиялық таза және бірегей келеді.
– Табиғи маталардан тігілген киімдер денсаулыққа зиянсыз және ұзақ мерзімді қолдануға жарамды.
– Этностиль мәдени мұраны сақтауға және жергілікті қолөнершілердің еңбегін қолдауға ықпал етеді.

4. Қазақ сәніндегі этностильдің дамуы және болашағы

Қазақ этностилі бүгінде әлемдік сән индустриясында өзіндік орын ала бастады. Ұлттық нақыштағы киімдер мен аксессуарлар тек сән көрсетілімдерінде ғана емес, күнделікті өмірде де кеңінен қолданыла бастады. Бұл үрдіс Қазақстанның мәдени мұрасын дәріптеп қана қоймай, жергілікті дизайнерлер мен қолөнершілердің шығармашылығын дамытуға да серпін беруде [6]. Қазақ этностилінің әлемдік сән индустриясына енуі – ұлттық мәдениетті жаңғыртудың жарқын көрінісі. Бұл үрдіс тек сән саласына ғана емес, еліміздің мәдени имиджіне де оң әсерін тигізеді. Дизайнерлердің шығармашылығы мен жаңа технологиялардың ықпалымен қазақы нақыштағы киімдер заманауи трендтермен үйлесіп, кең аудиторияға қолжетімді болуда. Әсіресе, жастардың ұлттық стильге деген қызығушылығы артып, этностиль күнделікті киім үлгілеріне айналып келеді.

Қазақ этностилінің болашағы

1. Халықаралық нарыққа шығу

Қазіргі таңда қазақстандық дизайнерлердің ұлттық нақыштағы киімдері шетелдік сән апталықтарында таныстырылып, халықаралық нарықта үлкен қызығушылық тудыруда. Алдағы уақытта этностильді одан әрі дамыту үшін отандық сән үйлері шетелдік брендтермен бірлесіп жұмыс істеуі қажет. Бұл қазақ сәнін жаһандық деңгейде танытуға мүмкіндік береді.

2. Этностильдің күнделікті өмірге енуі

Бұрын ұлттық киімдер тек мерекелік шараларда киілсе, қазір оларды күнделікті өмірде де қолдану үрдісі қалыптасып келеді. Дизайнерлер этностильді заманауи талаптарға сәйкестендіріп, ыңғайлы әрі стильді киім үлгілерін жасауда. Мысалы, кеңсе стиліне бейімделген шапандар, заманауи камзолдар мен әшекейлер кеңінен танымал болуда.

3. Жас дизайнерлерді қолдау

Этностильді дамытудың маңызды шарттарының бірі – талантты жас дизайнерлерді қолдау. Оларды халықаралық байқауларға, көрмелерге қатыстыру, шетелдік сән мектептерінде оқыту арқылы қазақ сәнінің жаңа есімдерін қалыптастыруға болады.

4. Цифрлық технологияларды пайдалану

Бүгінде сән индустриясында цифрлық технологиялардың рөлі артып келеді. Жасанды интеллект, 3D модельдеу, онлайн-дүкендер мен әлеуметтік желілерді пайдалану арқылы қазақ этностилін танымал етуге болады. Дизайнерлер ұлттық киім үлгілерін NFT форматында жасап, оларды виртуалды сән кеңістігіне енгізе алады [7].

Этностильді дамыту жолдары

– *Ұлттық брендтерді қалыптастыру* – Қазақстанда этностильге бағытталған отандық брендтерді дамыту қажет. Бұл брендтер халыққа қолжетімді болуы үшін олардың өнімдері тек люкс сегментінде ғана емес, масс-маркет деңгейінде де шығарылуы керек.

– *Этностильді мәдени туризммен байланыстыру* – Шетелдік туристер үшін қазақтың дәстүрлі киімдері ерекше қызығушылық тудырады. Ұлттық нақыштағы киімдер мен аксессуарларды туристік индустрияның бір бөлігіне айналдыру қажет.

– *Білім беру бағдарламаларына енгізу* – Дизайнерлер мен қолөнершілер үшін этностильді оқытатын арнайы курстар мен бағдарламалар ашу керек. Жастарды ұлттық киім үлгілерін жасауға баулу арқылы болашақта этностильдің дамуына үлкен үлес қосуға болады.

– *Көпфункционалды киім үлгілерін жасау* – Этностильді дамыту үшін оның заманауи өмір салтына бейімделуі қажет. Универсалды, ыңғайлы әрі стильді ұлттық нақыштағы киімдер жасап шығару арқылы оның сұранысын арттыруға болады.[4]

Қазақ этностилінің болашағы зор. Ол тек ұлттық мәдениеттің көрінісі ғана емес, сонымен қатар жаһандық сән индустриясының маңызды бөлігіне айналуда. Дизайнерлердің шығармашылығы, экологиялық трендтер және цифрлық технологиялар этностильді одан әрі дамытуға мүмкіндік береді. Мемлекеттік қолдау, мәдени туризмнің дамуы және жас дизайнерлерге арналған білім беру бағдарламалары ұлттық стильдің кеңінен таралуына ықпал етеді. Сондықтан қазақ этностилін дамытып, оны әлемдік деңгейде насихаттау – еліміздің мәдени мұрасын сақтау мен ілгерілетудің маңызды қадамы болып табылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Этностиль – ұлттық мәдениеттің, дәстүр мен заманауи сәннің үйлесімді симбиозы. Ол әр халықтың өзіндік ерекшелігін, тарихи мұрасын және дәстүрлі киім элементтерін қазіргі сән үрдістерімен біріктіруге мүмкіндік береді. Қазақ этностилі ұлттық ою-өрнектерді, табиғи материалдарды, дәстүрлі қолөнер техникасын және ерекше силуэттерді қолдану арқылы өзіндік ерекшелікке ие.

Бүгінгі таңда этностиль жаһандық сән индустриясында үлкен сұранысқа ие. Gucci, Dior, Valentino сияқты әлемдік брендтер өз топтамаларында этникалық нақыштарды белсенді түрде пайдаланады. Қазақстандық дизайнерлер де ұлттық нақыштағы киім үлгілерін жаңаша өңдеп, халықаралық деңгейде танытуда.

Этностиль тек сән үрдісі ғана емес, ол – ұлттық мәдени мұраны сақтау мен оны жаңа заманға бейімдеудің тиімді құралы. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың мәдени мұраны сақтау, шығармашылық индустрияны қолдау жөніндегі бастамалары ұлттық стильдің дамуына серпін беруде. Этникалық элементтердің сәнде қолданылуы қазіргі уақытта маңызды трендке айналып отыр. Бұл үрдіс алдағы уақытта да өзекті болып, жаһандық сән индустриясында жаңа бағыттар қалыптастыруға ықпал ететіні сөзсіз.Қазақстандық дизайнерлер үшін этностиль – ұлттық мәдениетті дәріптеудің, оны заманауи сәнмен үйлестіре отырып, әлемдік сән сахнасына шығарудың таптырмас мүмкіндігі.

Зерттеу нәтижесінде қазақ этностилінің заманауи сән индустриясында өзіндік орын алып, ұлттық мәдениетті жаңғырту мен дәріптеудің маңызды құралына айналғаны анықталды. Қазақстандық дизайнерлер ұлттық нақыштағы сән үлгілерін жаңартып, халықаралық деңгейде таныстыруда. Этностильдің дамуы сән индустриясын ғана емес, мәдени туризм мен тұрақты сән (sustainable fashion) бағыттарын да қамтиды. Табиғи материалдарды қолдану мен дәстүрлі қолөнер техникасын сақтау оны экологиялық таза әрі бірегей сән үлгісіне айналдырып отыр.

Қорыта айтқанда, этностиль – өткен мен бүгіннің үндестігі, ұлттық дәстүрлерді жаңғыртудың және оны әлемге танытудың маңызды құралы. Оның сән индустриясындағы рөлі тек күшейе түседі, өйткені тұтынушылар табиғилық пен түпнұсқалықты жоғары бағалай бастады. Сондықтан этностильді дамыту – мәдени мұрамызды сақтаудың және оны болашақ ұрпаққа жеткізудің маңызды қадамы. Зерттеу тақырыбы бойынша ізденістер жалғасын табады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Тоқаев Қ.Ж. *(2023). Қазақстан халқына Жолдауы – Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты.* Қолжетімді: https://www.akorda.kz
2. Қазақстан Республикасының Заңы (2019). *«Тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану туралы» Қазақстан Республикасының Заңы.* – Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің деректер базасы. Қолжетімді: http://adilet.zan.kz (Қол жеткізілген күні: 15.03.2025).
3. Kazinform ақпарат агенттігі (2019). "Қасым-Жомарт Тоқаев тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау туралы заңға қол қойды." – *Kazinform халықаралық ақпарат агенттігі.* Қолжетімді: https://kaz.inform.kz (Қол жеткізілген күні: 15.03.2025).
4. Нұрмағамбетова Ә. (2019). *«Қазақ ұлттық киімдері: дәстүр және жаңғыру».* – Алматы: Өнер баспасы, 256 б. ISBN 978-601-200-752-4.
5. Geczy A., & Karaminas V. (2018). *Fashion and Cultural Studies.* – London: Bloomsbury Publishing, 320 p. ISBN 978-1-4742-2491-1.
6. Vogue Magazine (2023). “Ethnic Fashion Trends in the Global Fashion Industry." – *Vogue Digital Edition.* Қолжетімді: https://www.vogue.com (Қол жеткізілген күні: 15.03.2025).
7. Sustainable Fashion Forum (2022). "The Role of Cultural Heritage in Modern Design." – *Sustainable Fashion Forum.* Қолжетімді: https://www.sustainablefashionforum.com (Қол жеткізілген күні: 15.03.2025).
8. Байжанова Г., Қасымова А. (2020). *«Қазақтың дәстүрлі ою-өрнектері: тарихы мен қазіргі заманғы қолданысы».* – Нұр-Сұлтан: Қазақ университеті баспасы, 198 б. ISBN 978-601-04-5023-8.

ӘОЖ 7.012+687(=512.122) – 053.81 ***ҒТАМР* 14.35.00.**

Магистрант, Бейсембаева М.М.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы,Қазақстан)
Ғылыми жетекш:, п.ғ.к.қауымд., профессор Сманова А.С

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ГРАФИКАЛЫҚ ДИЗАЙН: ҚАЛЫПТАСУ ТАРИХЫ МЕН ДАМУ ҮДЕРІСТЕРІ

АҢДАТПА

Бұл мақалада Қазақстандағы графикалық дизайнның қалыптасу тарихы мен даму үдерістері жан-жақты қарастырылады. Графикалық дизайн – қоғамның мәдени және ақпараттық кеңістігін қалыптастыратын маңызды сала. Оның тамыры кеңестік кезеңдегі плакаттық өнерден бастау алып, заманауи технологиялар мен ұлттық нақыштың үйлесуі арқылы жаңа деңгейге көтерілді.

Мақалада қазақстандық дизайнерлердің шығармашылық ізденістері, олардың ұлттық мәдениетке негізделген визуалды концепциялары және әлемдік трендтерге бейімделу жолдары талданады. Сонымен қатар, цифрлық дизайнның, UX/UI интерфейстерінің және жасанды интеллекттің рөлі ерекше қарастырылады.

Қазақстандағы графикалық дизайнның қазіргі жағдайы мен оны дамытудың негізгі мәселелері сараланып, болашақтағы перспективалары туралы болжам жасалады. Бұл зерттеу дизайн саласының мамандары мен зерттеушілері үшін маңызды ақпарат көзі бола алады.

ТІРЕК СӨЗДЕР: графикалық дизайн, Қазақстандағы дизайн, визуалды коммуникация, ұлттық нақыш, цифрлық технологиялар, UX/UI, жасанды интеллект. нновациялық сән, ұлттық мәдени код, сән индустриясы.

Магистрант, Бейсембаева М.М.
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан)
Научный руководитель: кандидат педагогических наук,ассоц.профессор Сманова А.С.

РАЗВИТИЕ ГРАФИЧЕСКОГО ДИЗАЙНА В КАЗАХСТАНЕ: ИСТОРИЧЕСКИЕ ЭТАПЫ И СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ

АННОТАЦИЯ

В статье подробно рассматривается история становления и развития графического дизайна в Казахстане. Графический дизайн играет ключевую роль в формировании культурной и информационной среды общества. Его истоки берут начало в советском плакатном искусстве, а с развитием технологий и интеграцией национальных элементов он достиг нового уровня.

Особое внимание уделяется творческим поискам казахстанских дизайнеров, их визуальным концепциям, основанным на национальной культуре, а также адаптации к мировым трендам. Рассматривается влияние цифрового дизайна, UX/UI-дизайна и искусственного интеллекта на отрасль.

В статье анализируются текущие проблемы и перспективы развития графического дизайна в Казахстане, предлагаются возможные пути его дальнейшего роста. Исследование будет полезно как практикующим дизайнерам, так и исследователям в области визуальной культуры.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: графический дизайн, дизайн в Казахстане, визуальная коммуникация, национальная идентичность, цифровые технологии, UX/UI, искусственный интеллект.

Master's Student: Beisembayeva M.
Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)
Scientific Supervisor: Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor Smanova A.S.

THE EVOLUTION OF GRAPHIC DESIGN IN KAZAKHSTAN: HISTORICAL STAGES AND MODERN TRENDS

ABSTRACT

This article provides a detailed examination of the history and development of graphic design in Kazakhstan. Graphic design plays a crucial role in shaping the cultural and informational landscape of society. Its roots trace back to Soviet-era poster art, and with the advancement of technology and the integration of national motifs, it has evolved to a new level.

The study highlights the creative explorations of Kazakhstani designers, their visual concepts based on national culture, and their adaptation to global trends. The influence of digital design, UX/UI, and artificial intelligence on the industry is given special consideration.

The article also analyzes the current challenges and future prospects of graphic design in Kazakhstan, offering potential pathways for its further growth. This research serves as a valuable resource for both design professionals and scholars in the field of visual culture.

KEYWORDS: graphic design, design in Kazakhstan, visual communication, national identity, digital technologies, UX/UI, artificial intelligence.

КІРІСПЕ

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Біз жаһандық әлемнің ажырамас бөлшегіміз, алайда ұлттық құндылықтарымызды сақтай отырып, заманауи үрдістерге бейімделуіміз қажет» деген сөзі еліміздің мәдениеті мен өнерінің дамуына қатысты маңызды ұстанымды білдіреді. Бұл пікірді Президент 2021 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында айтқан болатын [1].

Қазіргі әлемде графикалық дизайн қоғамның көркем мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Ол коммуникация, маркетинг және өзін-өзі білдірудің қуатты құралы болып табылады. Қазақстанда графикалық дизайнның дамуы ерекше жағдайда өтуде, себебі ол дәстүрлі мәдени элементтер мен заманауи үрдістерді үйлестіреді. Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың жоғарыда аталған сөзі ұлттық мұраны заманауи инновациялармен үйлесімді біріктірудің маңыздылығын атап көрсетеді, бұл әсіресе графикалық дизайн саласында өзекті [2].

Қазақстандағы графикалық дизайнның тарихы ұлттық ою-өрнек пен каллиграфияның алғашқы үлгілерінен бастау алады, олар сәулет ескерткіштерін, тұрмыстық заттарды және қолжазба кітаптарды безендіруде қолданылған. Кеңес дәуірінде графикалық дизайн жалпы одақтық көркемдік саясат аясында дамып, идеологиялық және үгіт-насихат мақсаттарын бейнеледі. 1991 жылы тәуелсіздік алғаннан кейін Қазақстан ұлттық дәстүрлер мен заманауи жаһандық трендтерді ескере отырып, графикалық дизайнда өз бағытын қалыптастыру мүмкіндігіне ие болды [3].

Соңғы онжылдықтарда цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы, жаһандану және креативті индустрияның өсуі Қазақстандағы графикалық дизайнның жаңа кезеңіне әсер етті. Бүгінде қазақстандық дизайнерлер инновациялық әдістерді қолданып, брендтеу, жарнама, UI/UX-дизайн, иллюстрация және типография сияқты салаларда бірегей визуалды шешімдер жасауда. Әлеуметтік желілер мен электрондық коммерцияның дамуы да графикалық дизайнның танымал болуына ықпал етіп, оны бизнес пен медиа кеңістігінің ажырамас бөлігіне айналдырды [4].

Қазіргі қазақстандық графикалық дизайнның негізгі аспектілерінің бірі — ұлттық бірегейлікке ұмтылу. Дизайнерлер өз жұмыстарында дәстүрлі қазақ ою-өрнектерін, халық өнерінің мотивтерін және көшпелі мәдениет элементтерін белсенді түрде қолданып,

оларды заманауи визуалды стандарттарға бейімдейді. Бұл қазақстандық дизайнды әлемдік аренада ерекшелендіретін бірегей стиль жасауға мүмкіндік береді. Эстетикалық құрамдас бөлігінен бөлек, графикалық дизайн ақпаратты қабылдауды жеңілдетіп, ыңғайлы және түсінікті интерфейстер, белгілер мен символиканы жасау арқылы функционалдық рөл атқарады [5].

Бұл зерттеу Қазақстандағы графикалық дизайнның қалыптасу тарихы мен негізгі даму кезеңдерін зерттеуге, сондай-ақ осы индустрия алдында тұрған заманауи үрдістер мен сын-тегеуріндерді талдауға бағытталған. Жұмыс барысында табысты қазақстандық дизайнерлердің мысалдары, батыс және шығыс трендтерінің әсері, сондай-ақ цифрлық трансформация және мәдени өзін-өзі білдіру жағдайында саланың одан әрі даму перспективалары қарастырылады [6].

Осылайша, қазақстандық графикалық дизайн ұлттық бірегейлік пен жаһандық үрдістер арасындағы тепе-теңдікті сақтай отырып, қарқынды өсу және өзін-өзі жетілдіру жолында тұр. Оның тарихын зерттеу ғана емес, сонымен қатар қазіргі трендтерді талдау да маңызды, бұл болашақта саланың даму бағыттарын анықтауға мүмкіндік береді.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ

Қазақстандағы графикалық дизайнның дамуы елдегі экономикалық, әлеуметтік және мәдени өзгерістермен тығыз байланысты. Кеңес дәуірінен кейінгі кезеңнен бастап елде визуалды коммуникация саласы қарқынды дамып, оның ішінде графикалық дизайнның да маңызы арта түсті. Қазіргі таңда графикалық дизайн тек жарнама мен брендтік сәйкестендіру құралдары ретінде ғана емес, сондай-ақ қалалық ортаны ұйымдастырудың, мәдени мұраны сақтаудың және заманауи технологияларды енгізудің ажырамас бөлігіне айналды.

Қазақстандағы графикалық дизайнның дамуын бірнеше негізгі кезеңдерге бөлуге болады. Бірінші кезең – Кеңес Одағы тұсындағы дәстүрлі полиграфиялық дизайн және пропагандалық плакаттар кезеңі. Бұл кезеңде дизайнның негізгі мақсаты идеологиялық ақпарат тарату болды, ал шығармашылық еркіндік шектеулі еді. Дегенмен, сол кездегі типографика мен композициялық шешімдер қазіргі графикалық дизайнның қалыптасуына белгілі бір деңгейде әсер етті.

Екінші кезең – тәуелсіздіктің алғашқы жылдарындағы графикалық дизайнның коммерциялануы. 1990-жылдардың басында елдегі жарнама индустриясының қарқынды дамуы сыртқы жарнамалар мен полиграфиялық өнімдерге сұранысты арттырды. Бұл кезеңде батыстық дизайн үрдістерінің ықпалы күшейіп, отандық дизайнерлер жаңа технологиялар мен құралдарды игере бастады. Алайда, сол жылдары бірыңғай дизайн стандарттарының болмауы визуалды хаосқа әкеліп, көптеген қалаларда эстетикалық үйлесімсіздікті тудырды.

Үшінші кезең – 2000-жылдардан бастап графикалық дизайнның кәсібиленуі мен стандартталуы. Қазақстанда дизайн саласы арнайы білім беру бағдарламалары арқылы дамып, жас мамандардың жаңа буыны қалыптасты. Осы уақытта компаниялар мен мемлекеттік мекемелер брендтік сәйкестендіру мен визуалды коммуникацияның маңыздылығын түсіне бастады. Елдегі дизайн студиялары логотиптер, корпоративтік стиль, веб-дизайн және қалалық навигация жүйелерін жасауда сапаға көбірек көңіл бөле бастады.

Төртінші кезең – қазіргі заманғы цифрлық технологиялардың ықпалы. Соңғы онжылдықта Қазақстанда графикалық дизайн сандық платформаларға көшіп, интерактивті және мультимедиялық бағыттар кеңінен дами бастады. Әлеуметтік желілердегі визуалды контент, мобильді қосымшалар дизайны, цифрлық медиа өнімдер графикалық дизайнның негізгі салаларына айналды. Сонымен қатар, UI/UX (пайдаланушы интерфейсі және тәжірибесі) дизайны қарқынды дамып, мемлекеттік және жеке секторда кеңінен қолданылуда [22].

Эстетикалық контекст тұрғысынан қарастырғанда, Қазақстандағы графикалық дизайн екі негізгі бағыттың тоғысында дамып келеді: ұлттық нақыштағы дәстүрлі

элементтер мен заманауи жаһандық трендтер. Бір жағынан, дизайнерлер қазақ мәдениетінің ерекшеліктерін көрсететін ұлттық ою-өрнектерді, тарихи символдарды және дәстүрлі түстерді белсенді пайдаланады. Мысалы, Қазақстанның туристік брендтерінде және мемлекеттік мекемелердің ресми стилінде көк түстің, ұлттық өрнектердің және киіз үй, барыс, қыран сияқты бейнелердің қолданылуы жиі кездеседі.

Екінші жағынан, қазіргі графикалық дизайн жаһандық үрдістермен үйлесімді түрде дамуда. Минимализм, flat design (жазық дизайн), responsive design (бейімделгіш дизайн) және нейромаркетингке негізделген визуалды коммуникациялар Қазақстанда да кеңінен қолданылады. Бұл әсіресе, IT-компаниялардың, банктердің, стартап жобалардың және заманауи брендтердің корпоративтік стильдерінен байқалады.

Дегенмен, елдегі графикалық дизайн саласы әлі де белгілі бір мәселелермен бетпе-бет келуде. Біріншіден, визуалды ортадағы стандарттардың жетіспеушілігі кейбір қалаларда эстетикалық үйлесімділікке нұқсан келтіруде. Мысалы, Алматы мен Нұр-Сұлтан сияқты ірі қалаларда графикалық дизайнның дамуы жоғары деңгейде болғанымен, аймақтарда бұл сала біркелкі дамымай отыр.

Екіншіден, графикалық дизайнерлер арасында авторлық құқық пен зияткерлік меншік мәселелері жиі көтерілуде. Көптеген жағдайда дайын шаблондар мен халықаралық дизайн трендтері көшіріліп, өзіндік бірегейлік жетіспейді. Бұл отандық брендтердің жаһандық нарықта танылуына кедергі келтіруі мүмкін.

Үшіншіден, мемлекеттік және жеке сектордағы тапсырыс берушілер арасында графикалық дизайнның маңыздылығын толық түсінбеу мәселесі бар. Көптеген компаниялар мен мекемелер визуалды коммуникацияның рөлін екінші орынға қойып, сапасыз немесе ескі дизайн шешімдерін қолдануды жалғастыруда.

Болашақта Қазақстандағы графикалық дизайнның дамуы бірнеше негізгі бағыттар бойынша жүзеге асуы мүмкін. Біріншіден, отандық дизайнерлердің кәсіби деңгейін арттыру үшін халықаралық тәжірибені зерттеу, біліктілікті арттыру курстарын көбейту және шетелдік мамандармен ынтымақтастық орнату маңызды.

Екіншіден, мемлекеттік деңгейде бірыңғай визуалды стандарттарды әзірлеу және оларды қалалық ортада қолдануды реттеу қажет. Бұл әсіресе, сыртқы жарнаманы, қоғамдық кеңістіктерді безендіруді және ақпараттық дизайнды дамытуға көмектеседі.

Үшіншіден, ұлттық мәдениетті графикалық дизайн арқылы ілгерілетуге ерекше назар аудару керек. Қазақстанның бірегей визуалды стилін қалыптастыру үшін дәстүрлі элементтерді заманауи дизайн әдістерімен үйлестіру маңызды.

Төртіншіден, цифрлық технологияларды кеңінен енгізу және интерактивті дизайн бағыттарын дамыту қажет. Бұл әсіресе, мемлекеттік қызметтерді цифрландыру, смарт-қалалар тұжырымдамасын жүзеге асыру және пайдаланушыға ыңғайлы интерфейстерді жасау салаларында өзекті.

Қазақстандағы графикалық дизайн ұлттық мәдениет пен заманауи технологиялардың қиылысында дамып келеді. Бұл сала қазіргі заманғы визуалды коммуникация талаптарына сәйкес жетілуі үшін креативті ойлау, жоғары сапалы білім және бірыңғай стандарттарды қалыптастыру маңызды. Осы бағыттарда кешенді шаралар жүзеге асырылған жағдайда, Қазақстан графикалық дизайны халықаралық деңгейде танылып, елдің визуалды ортасы жаңа сапалық деңгейге көтерілуі мүмкін [23].

Қазақстандағы графикалық дизайнның даму тенденцияларын қарастырғанда, оның эстетикалық контекстіне ерекше назар аудару қажет. Эстетикалық аспекті тек көркемдік безендіру ғана емес, сонымен қатар визуалды орта арқылы белгілі бір мәдени, әлеуметтік және психологиялық мән-мағынаны жеткізу құралы болып табылады. Қазіргі заманғы графикалық дизайн қалалық ортаның келбетін айқындап, тұрғындардың ақпаратты қабылдау тәсілдерін қалыптастырады.

Қазақстандық графикалық дизайнерлер көбінесе екі негізгі эстетикалық бағытты ұстанады: функционалды минимализм және этномәдени айшықтылық. Функционалды минимализм заманауи қалалық кеңістікте кеңінен қолданылады, әсіресе, ақпараттық

навигация жүйелерінде, қоғамдық көлік карталарында, веб-сайттар мен мобильді қосымшалар интерфейстерінде көрініс табады. Бұл бағытта негізгі акцент түс пен шрифттік композицияның үйлесімділігіне, ақпараттың оқылымдылығына және қолданушыға ыңғайлылығына қойылады.

Екінші бағыт – этномәдени айшықтылық – Қазақстанның ұлттық ерекшеліктерін сақтап, оны заманауи графикалық дизайн арқылы көрсетуге негізделеді. Бұл әсіресе, мемлекеттік мекемелердің фирмалық стильдерінде, туристік жарнама өнімдерінде және ұлттық брендтердің визуалды идентификациясында жиі байқалады. Дәстүрлі қазақ ою-өрнектері, ұлттық түстер палитрасы (көбінесе көк, алтын, қызыл түстер), тарихи символдар графикалық дизайнда ұлттық болмысты қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Қазіргі таңда Қазақстандағы графикалық дизайнда жаһандық трендтер мен ұлттық нақышты біріктіру үрдісі байқалады. Бір жағынан, дизайнерлер батыстық минимализм, қарапайым шрифттер, геометриялық пішіндер мен бейтарап түстер палитрасын кеңінен қолданады. Бұл тәсіл корпоративтік стильдер мен цифрлық өнімдерде кең таралған. Екінші жағынан, ұлттық элементтерді (ою-өрнектер, дәстүрлі түстер, тарихи және мәдени рәміздер) енгізу арқылы қазақстандық ерекшелікті айқындау тенденциясы да күшейе түсуде.

Қазақстанда эстетикалық тұрғыдан сапалы графикалық дизайнның қалыптасуына бірнеше факторлар әсер етуде. Біріншіден, графикалық дизайн саласындағы кәсіби білім беру жүйесі жақсаруда. Қазіргі уақытта көптеген университеттер мен колледждер дизайн саласында мамандар даярлап, олардың креативті қабілеттерін дамытуға жағдай жасауда. Сонымен қатар, онлайн курстар мен халықаралық шеберлік сабақтары арқылы дизайнерлер өз дағдыларын жетілдіріп, әлемдік трендтерге сәйкес жұмыс істеуде.

Екіншіден, мемлекеттік және жеке секторлар графикалық дизайнның сапасын жақсартуға мүдделі бола бастады. Мемлекеттік жобаларда бірыңғай дизайн жүйесін енгізу арқылы визуалды бірегейлікке қол жеткізу әрекеттері байқалады. Мысалы, қоғамдық көлік жүйесінің инфографикасы, мемлекеттік веб-сайттар мен мобильді қосымшалардағы интерфейстер заманауи дизайн стандарттарына сәйкестендірілуде. Сонымен қатар, ірі компаниялар өз брендтерінің визуалды сәйкестендіруін дамытуға ерекше көңіл бөліп, кәсіби дизайнерлермен жұмыс істеуде.

Үшіншіден, технологиялық даму графикалық дизайнның эстетикасына айтарлықтай ықпал етуде. Қазіргі заманғы дизайнерлер жаңа құралдар мен бағдарламаларды пайдалана отырып, интерактивті және динамикалық визуалды шешімдер ұсынуда. Жасанды интеллект, нейрожелілер және big data технологиялары негізінде жасалған дизайн өнімдері ақпаратты тиімді жеткізуге мүмкіндік береді [25].

Сонымен қатар, қалалық ортадағы графикалық дизайнның эстетикалық деңгейін көтеру үшін бірнеше мәселелерді шешу қажет. Біріншіден, сыртқы жарнама мен қалалық кеңістіктегі визуалды элементтерді біріздендіру маңызды. Бүгінгі таңда кейбір қалаларда жарнама конструкциялары мен билбордтардың ретсіз орналасуы визуалды ортаға теріс әсер етуде. Осыған байланысты бірыңғай эстетикалық стандарттарды әзірлеп, қалалық ортаны үйлесімді безендіру шараларын қабылдау қажет.

Екіншіден, авторлық құқық пен зияткерлік меншікті қорғау мәселесі өзекті болып отыр. Көптеген жағдайда дизайнерлердің жұмыстары заңсыз көшіріліп, сапасыз репликалар кеңінен таралуда. Бұл отандық графикалық дизайн индустриясының дамуын тежейтін факторлардың бірі. Осы мәселені шешу үшін құқықтық реттеу механизмдерін күшейту қажет.

Үшіншіден, графикалық дизайн арқылы ұлттық мәдениетті дәріптеудің жаңа әдістерін енгізу маңызды. Дизайнерлер дәстүрлі элементтерді заманауи стильдермен үйлестіру арқылы қазақстандық ерекшелігі бар визуалды стиль қалыптастыруға ұмтылуы керек. Бұл елдің мәдени келбетін нығайтып, халықаралық деңгейде танылуына ықпал етеді.

Қалалық ортадағы дизайн-код — бұл қаланың бірегей көркемдік стилін қалыптастыруға бағытталған ережелер жиынтығы. Дизайн-код урбанистикалық кеңістіктегі графикалық элементтердің, түс палитрасының, жарнамалық және ақпараттық құрылымдардың үйлесімділігін қамтамасыз етеді. Қазақстанның урбанизациялық дамуымен бірге қалалық кеңістіктегі көрнекі эстетиканың маңызы артып келеді. Сондықтан да дизайн-кодтың дұрыс реттелуі қалалардың визуалды сәйкестігін сақтауға, мәдени және тарихи мұраларды бейімдеуге ықпал етеді

Дизайн-код ұғымы алғаш рет XX ғасырдың ортасында Еуропа мен Солтүстік Америкада қолданыла бастады. Оның негізгі мақсаты – қалалық кеңістіктің визуалды біртұтастығын қалыптастыру, жарнаманың шамадан тыс көптігін реттеу және халықтың эстетикалық қабылдауын жақсарту болып табылады. Дизайн-кодтың құрылымында үш негізгі элемент қарастырылады:

Графикалық сәйкестік (көшедегі ақпараттық және жарнамалық құрылымдардың үйлесімділігі);

Түс палитрасы және типография (қаладағы негізгі түстер мен қаріп түрлері);

Архитектуралық және көше стилі (ғимараттардың, көше белгілерінің, қоғамдық көлік аялдамаларының бірізділігі).

Дизайн-кодтың ғылыми негіздері урбанистика, сәулет, психология және графикалық дизайн салаларымен тығыз байланысты. Қала тұрғындарының қоршаған ортаға деген көзқарасы олардың психологиялық жағдайына әсер ететіндіктен, дұрыс ойластырылған дизайн-код қоғамдық кеңістіктің сапасын арттырады.

Қазақстанның ірі қалаларында (Алматы, Астана, Шымкент) дизайн-кодты енгізу үрдісі байқалады. Алматы қаласы алғашқылардың бірі болып жарнамалық құрылымдарды біріздендіру мақсатында дизайн-кодтың кейбір элементтерін енгізе бастады. Бұл қала кеңістігін ретке келтіруге, тарихи ескерткіштерді сақтауға және визуалды шу деңгейін төмендетуге мүмкіндік берді.

Астана қаласында урбанистика саласындағы жаңа реформалар аясында көшелер мен қоғамдық орындардың эстетикалық келбетіне ерекше көңіл бөлінуде. Жарнамалық билбордтар мен дүкен маңдайшаларының бірыңғай стильге келтірілуі осының айқын көрінісі болып табылады. Мұндай шаралар қаланың заманауи келбетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Қазақстанда дизайн-кодтың қалыптасуына әсер ететін бірнеше факторларды атап өтуге болады:

Қалалардың тарихи және мәдени ерекшеліктері – әрбір қаланың өзіндік тарихи стилін сақтау маңызды;

Экономикалық жағдай – бизнес пен билік органдарының дизайн-код талаптарын орындауға дайындығы;

Халықтың қабылдауы – тұрғындардың жаңа визуалды өзгерістерге бейімделуі.

Халықаралық тәжірибеде дизайн-код урбанистикалық дамудың ажырамас бөлігі болып табылады. Мысалы, Лондон, Париж, Берлин сияқты қалаларда көшелердегі жарнамалық құрылымдар қатаң реттеледі. Бұл қалаларда дизайн-код негізінде бірыңғай түс схемасы, маңдайша жазуларының стильдік шектеулері және жарнама орналастыру ережелері белгіленген.

Қазақстанда осы тәжірибені бейімдеу үшін келесі қадамдарды орындау қажет:

Ресми стандарттарды әзірлеу – ұлттық және жергілікті деңгейде дизайн-кодтың заңнамалық негізін қалыптастыру;

Мамандарды дайындау – урбанистика және графикалық дизайн саласында отандық мамандардың біліктілігін арттыру;

Қоғамдық пікірді ескеру – тұрғындар мен бизнес өкілдерінің пікірлерін ескере отырып, дизайн-код талаптарын енгізу.

Дизайн-кодтың дұрыс жүзеге асырылуы Қазақстан қалаларының заманауи, эстетикалық және үйлесімді дамуына ықпал етеді. Бұл урбанистикалық кеңістіктің

мәдени-эстетикалық құндылығын арттырып, тұрғындардың өмір сүру сапасын жақсартады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Нәтижелер көрсеткендей, қазіргі заманғы қала кеңістігін қалыптастыруда графикалық дизайнның эстетикалық аспектілері маңызды рөл атқарады. Қазақстандағы графикалық дизайнның дамуы жаһандық үрдістер мен ұлттық мәдени кодтардың өзара әрекеттесуіне негізделген. Бұл салада функционалдылық пен эстетика арасындағы тепе-теңдікті сақтау қажеттілігі қалалық ортаны жобалау мен безендірудің ажырамас бөлігіне айналуда.

Қазақстандағы графикалық дизайнның тарихи қалыптасу кезеңдері, заманауи даму үрдістері және оның қалалық ортаға ықпалы талданды. Графикалық дизайнның қаланың визуалды бейнесін қалыптастырудағы рөлі, қоғамдық кеңістіктердегі ақпараттық және бағыттаушы элементтер жүйесінің маңыздылығы анықталды. Сонымен қатар, ұлттық нақыштағы графикалық элементтердің қолданылуы мен олардың урбанистикалық ландшафтпен үйлесімділігі қарастырылды.

Графикалық дизайн тек эстетикалық құрал ғана емес, сондай-ақ ақпараттық-коммуникативтік функция атқаратын кешенді құбылыс екені айқындалды. Қалалық кеңістікте қолданылатын графикалық дизайн элементтері қоғамдық ортада визуалды үйлесімділік пен тиімді навигацияны қамтамасыз етуге ықпал етеді.

Қазақстандағы графикалық дизайнның дамуында бірқатар мәселелер анықталды. Олардың ішінде кәсіби стандарттардың жетілмеуі, авторлық құқықты қорғау қажеттілігі, сондай-ақ ұлттық нақыштағы дизайн шешімдерінің бірізділігінің болмауы атап өтіледі. Бұл мәселелерді шешу мақсатында графикалық дизайн саласында жүйелі тәсілдерді қолдану, кәсіби мамандарды даярлау сапасын арттыру және ұлттық визуалды сәйкестікті дамыту ұсынылады.

Жалпы алғанда, графикалық дизайнның эстетикалық аспектілері қалалық ортаны қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Болашақта бұл бағыттағы ғылыми ізденістерді кеңейту, урбанистика мен дизайнның өзара ықпалдастығын тереңірек зерделеу, сондай-ақ заманауи технологияларды енгізу арқылы Қазақстандағы графикалық дизайнның даму мүмкіндіктерін арттыруға болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасы Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 1 қыркүйек 2021 жыл. Akorda.kz
2. Становление и развитие дизайна в Казахстане. Cyberleninka.ru
3. Графикалық өнер тарихы және оның даму сатылары. Bulletin-journalism.kaznu.kz
4. Қазақстан дизайны – бүгінгі таңда және оны дизайн білімінде оқыту мәселелері. Bulprengpe.enu.kz
5. Қазақстандағы графика өнерінің қазіргі жағдайы. Cyberleninka.ru
6. Дизайн және мәдениет: Қазақстандағы заманауи үрдістер. Artscience.kz
7. Мұқанова Р. Графикалық дизайндағы типография: теория және практика. — Алматы: Қазақ университеті, 2016.
8. Ибрагимов Н. Қазақстандағы веб-дизайнның қазіргі жағдайы. — Астана: Елорда, 2019.
9. Жұмабекова Г. Балаларға арналған кітап дизайнының ерекшеліктері. — Алматы: Мектеп, 2018.

ӘОЖ 74.01 ***ҒТАМР* 18.09**

Магистрант, Бақытбек С.Б.
Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы,Қазақстан)
Ғылыми жетекші: п.ғ.к. қауымд., профессор Сманова А.С.

БИ ӨНЕРІНДЕГІ САХНАЛЫҚ КОСТЮМНІҢ ДАМУ ТАРИХЫ: ЕЖЕЛГІ ДӘУІРДЕН ХХІ ҒАСЫРҒА ДЕЙІН

АҢДАТПА

Костюмдердің шығу тегіне жүгіну мәдениеттің қазіргі даму кезеңінде өзекті болып табылады. Костюм, өз кезегінде, біртұтас дизайнмен, сондай-ақ ортақ мақсатпен біріктірілген бұйымдар мен киім элементтерінің белгілі бір жүйесі.

Мақалада жеке тұлғаны қалыптастырудағы, адамзат мәдениетіндегі бидің рөлін анықтай отырып, сахна өнеріндегі би костюмдерінің тарихы зерттеледі. Жұмыстың мақсаты – эскиздің пайда болуынан бастап, сахнадағы бейнені ашуға дейінгі сахна костюмін жобалаудың және жасаудың негізгі кезеңдерін, тарихи ерекшеліктерін зерттеу. Сахна костюмін жобалау процесі тұрмыстық немесе мерекелік костюм жобалау процесімен бірдей емес. Оның өмірлік циклінің әр кезеңінде қарастырылатын көптеген ерекшеліктері мен құндылықтары бар. Әрбір тарихи кезеңдегі би костюмдерінің бір-біріне ұқсамайтын белгілері, бөлшектері, декорлары және жасалу жолы бар. Би костюмінің эскиздерін әзірлеу жұмыстың негізгі кезеңдерінің бірі болып табылады. Сахна костюмінің композициясын құру би қойылымының стилі мен мазмұнына сәйкес құрылады. Сонымен қатар зерттеуде сахна костюмінің көркемдік дизайнындағы пішін мен декорацияға тарихи талдау жасалынып, қорытындылар беріледі.

ТІРЕК СӨЗДЕР: би, сахна өнері, би костюмі, дизайн, кезең, пішім, түс символикасы, стилизация, бас киім, аппликация, кестелеу, сәндік фурнитура.

Магистрант, Бакытбек С.Б.
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан)
Научный руководитель: кандидат педагогических наук,ассоц.профессор Сманова А.С.

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ СЦЕНИЧЕСКОГО КОСТЮМА В ТАНЦЕВАЛЬНОМ ИСКУССТВЕ: С ДРЕВНЕЙШИХ ВРЕМЕН ДО XXI ВЕКА

АННОТАЦИЯ

Обращение к истокам костюмов актуально на современном этапе развития культуры. Костюм, в свою очередь, представляет собой определенную систему изделий и элементов одежды, объединенных единым дизайном, а также общей целью.

В статье исследуется история танцевальных костюмов в сценическом искусстве с определением роли танца в формировании личности, в человеческой культуре. Цель работы – изучение основных этапов, исторических особенностей оформления и создания сценического костюма, от появления эскиза до раскрытия сценического образа. Процесс проектирования сценического костюма – это не то же самое, что процесс проектирования повседневного или праздничного костюма. Он имеет множество особенностей и ценностей, которые следует учитывать на каждом этапе своего жизненного цикла. Танцевальные костюмы каждого исторического периода имеют разные черты, детали, декоры и способы изготовления. Разработка эскизов танцевального костюма является одним из основных этапов работы. Создание композиции сценического костюма строится в соответствии со стилем и содержанием танцевального представления. А также, в исследовании проводится исторический анализ формы и декораций в художественном дизайне сценического костюма и даются выводы.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: танец, сценическое искусство, танцевальный костюм, дизайн, сцена, формат, цветовая символика, стилизация, головной убор, аппликация, вышивка, декоративная фурнитура.

Master's student Bakytbek S.B.
Kazakh National Pedagogical University named after Abay (Almaty, Kazakhstan)
Scientific Supervisor: Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor Smanova A.S.

HISTORY OF DEVELOPMENT OF STAGE COSTUME IN DANCE ART: FROM ANCIENT TIMES TO THE XXI CENTURY

ABSTRACT

Appeal to the origins of costumes is relevant at the present stage of cultural development. Costume, in turn, is a certain system of products and elements of clothing, united by a common design, as well as a common purpose.

The article explores the history of dance costumes in the stage art with the definition of the role of dance in the formation of personality, in human culture. The purpose of the paper is to study the main stages, historical features of design and creation of stage costume, from the emergence of the sketch to the disclosure of the stage image. The process of designing a stage costume is not the same as the process of designing an everyday or festive costume. It has many characteristics and values to consider at each stage of its life cycle. Dance costumes from each historical period have different features, details, decors and methods of making. Developing sketches of a dance costume is one of the main stages of work. Creation of the composition of the stage costume is built in accordance with the style and content of the dance performance. And also, the study conducts a historical analysis of the form and scenery in the artistic design of stage costume and draws conclusions.

KEYWORDS: dance, stage art, dance costume, design, stage, format, color symbolism, stylization, headdress, applique, embroidery, decorative accessories.

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2023 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауында мәдениетті сақтау және дәріптеу, сондай-ақ құндылықтарды қазіргі заманғы контекстке ықпалдастыру қажеттігі атап көрсетілген. Президент «Мәдениет – бұл ұлттың жаны, сондықтан біз оны білдірудің заманауи формаларын дамыта отырып, мұрамызды мұқият сақтауымыз керек» деп атап өтті [1]. Бұл тұрғыда сахналық костюмді және оның заманауи интерпретациясын зерттеу мемлекеттің мәдениет саласындағы стратегиялық мақсаттарына сәйкес келеді.

Сахна өнері – өзіндік ерекшеліктері бар орындаушылық өнердің бір түрі: шығармашылықтың ұжымдылығы, көрерменмен тікелей байланыста болу қойылымдарды басқа өнер түрлерінде теңдесі жоқ бірегей өнімге айналдырады. Қазақстан Республикасының қазіргі мемлекеттік мәдени саясатының мазмұны азаматтарды тәрбиелеу мен ағартудың кең қоғамдық ортасын құру және дамыту болып табылады. Адамгершілік құндылықтар, жауапкершілік пен патриотизм көп қазақстандық қоғамның тарихи және мәдени мұрасын, әлемдік мәдениетті игеру, тұлғаның шығармашылық қабілеттерін, әлемді эстетикалық қабылдау қабілеттерін дамыту арқылы қалыптасады. Мәдени қызметтің әртүрлі түрлері Қазақстан халқының рухани және материалдық мәдениетінің элементтерін сақтау, зерделеу және таныстыру негізінде тәрбиелеудің, білім берудің, ағартудың тарамдалған жүйесіне кіреді [2]. Өнер саласындағы заманауи тенденциялар мотивтер мен заманауи технологияларды біріктіретін сахналық костюмдер дизайны жаңа тәсілдерді қажет етеді. Бұл әсіресе жаһандану жағдайында, қазақстандық мәдениет халықаралық аренада бәсекеге қабілетті болуы үшін маңызды.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ. САХНАЛЫҚ БИ КОСТЮМІНІҢ ТАРИХЫ

Сахна өнері тарихы ерте кездерден пайда болып, қазіргі кезде үлкен даму қарқынына ие. Драмалық және музыкалық театрлар заманауи қойылымдардың да, классикалық

қойылымдардың да сахналайды. Классикалық қойылымдар шынайы нұсқада қайта құрылады немесе мүлдем жаңа оқылымда қайта жасалады. Театр қойылымының маңызды бөлшектерінің бірі – костюм. Театр костюмі кейіпкердің бейнесін, оның мінезінің ерекшеліктерін білдіреді, белгілі бір дәуірге енеді, тарихи кезең туралы сыр шертеді [1].

Би – өнердің түрлерінің ішіндегі ең көнесі. Онда халықтың тарихы, еңбек қызметі бейнеленеді, сонымен бірге халықтың әлеуметтік және эстетикалық мұраттарын көрсетеді. Ғасырлар бойы биде халық өзі ұмтылатын және эмоционалды көркемдік формада бекітетін тамаша бейнені жасайды.

Би өнері – бұл халықтың жарқын, түрлі-түсті туындысы, эмоционалды, көркемдік, оның ғасырлар бойғы алуан түрлі өмірінің нақты көрінісі, ол халықтың шығармашылық қиялы мен халық сезімдерінің тереңдігін бейнелейді. Көптеген ғасырлар бойы құрылған би халықтың әлеуметтік өмірінің шынайы көркем энциклопедиясына айналды [3]. Шындықты көркем түрде көрсете отырып, би, фольклордың басқа жанрлары сияқты, халықтың дүниетанымын, оның сұлулық туралы заманауи идеясын жеткізеді. Бұл халық биінің басты көркемдік ерекшеліктерінің бірі. Ол әрдайым шындықты заманауи түсінуді бейнелейді, осылайша би әлеуметтік және эстетикалық функцияларды жүзеге асырады.

Би костюмдерінің дизайны тарихы 5000 жылдан астам уақытты қамтиды. Ежелгі Египетте киімдерді күрделі жобалау болмады. Египеттіктер зығыр, жүн және мақта талшықтарынан жасалған матаның жолақтарын жамбасқа немесе кеудеге орап, иығына ілді [4].

Сахна және сәйкесінше сахна костюмінің пайда болуы ежелгі Грецияға жатады, онда аталмыш өнер қалыптасты, дамыды және әртүрлі өзгерістерге ұшырады. Грециядағы сахналық костюм гректердің күнделікті киімдерінен мүлдем өзгеше болды, әр қойылымға маскалар, жасынды шаштар, «онкос» деп аталатын бас киімдер дайындалды, ал костюм сәнді және безендірілген болды [5].

Ежелгі грек пьесаларының кейіпкерлеріне арналған костюмдердің жасалу жолы қиын емес, олар өте арзан, оларды жасау үшін дәке, ескі парақтар, түкті маталар және ескі перделер, жұмсақ креп (әсіресе жүн жақсы) және жұқа жұқа киіз (фетр) әртүрлі түрлері, олар әдемі жабылады және ерекше нәзік силуэт жасайды; жасанды жібек талғампаз әйел көйлегіне жарайды.

Ежелгі грек киімдерінің үш негізгі түрі бар: хламид (ұзындығы енінен екі есе ұзын тікбұрышты бұйым), туника немесе хитон (оны ерлер де, әйелдер де киеді, қысқа және ұзын, тегіс және бүктелген болуы мүмкін) және тек әйелдер киетін пеплос сыртқы киімдері. Пеплос арқанмен, жіппен немесе өріммен байланған, оның жоғарғы жағы кейде бүктемелермен жабылған. Пеплос ұзындығының артық болуы белдеудің үстінде жиі басқа белбеумен бекітілген. VIII және IX ежелгі грек қыш ыдыстарынан алынған. Мұндай костюмдерді жасау қиындық туғызбайды.

Костюмдегі түстер келесі принциппен сақталды: патшалар күлгін түсті, патшайымдар ақ түсті костюмдерде өнер көрсетті, ал жер аударылғандардың костюмдері көк немесе қара түсті болды, бұл аза тұтуды ғана емес, бақытсыздықты да білдірді, жас жігіттер қызыл түсті, ал әйелдер сары түсті көйлектер киді. Орындаушы жігіттер «хитон» деп аталатын киімдерінің тізесіне дейін жететін ұзын жеңдері болды. Театр костюмдерінің жамылғы мен «хитондары» түрлі-түсті кестелермен әшекейленген. Бұл жағдайда кесте әртүрлі гүлдер, пальмалар, жұлдыздар, және жануарлардың немесе адамдардың фигуралары түрінде жасалды, оны біздің дәуірімізге дейінгі V ғасырға жататын «Андромеда вазасынан» байқауға болады [6]. Осылайша, ежелгі грек сахналық костюмінде декорға қарағанда форма басым болды. Сахналық костюм дамуының келесі кезеңі Ежелгі Римге тиесілі. Онда бетперде тақпай ойнады, бұл көрермендердің қабылдауына оң әсер етті, сонымен бірге киім түс символикасын ұстанды.

Орта ғасырларда сахналық костюм ежелгі, католиктік және тұрмыстық сипаттағы элементтерді біріктіреді. Шайтандар пайда болған спектакльдерде олар қасқыр, бұзау, сондай-ақ жануарлардың бастары, мүйіздері бар қой терілері, қалың белдіктермен белбеу таққан. Әзілкештердің костюмдері сары және жасыл жолақтардан тұратын тоқылған. Орта

ғасырлардағы түс ежелгі дәуірдегідей ерекше мағынаға ие болды: ақ – сенім, қызыл – махаббат, жасыл – үміт [7].

Құл иеленушілік (феодалдық) кезеңде Еуропада қоғамның әртүрлі топтарына арналған костюм туралы заңдар пайда болады, матаның түсі мен формасы қатаң бақыланды, пішімнің күрделендірілген нұсқалары пайда болды. Бірақ сахна костюміндеріне бұл заңдар қатысты болмады, керісінше ол әсерлі болып қала берді. Театрландырылған қойылымдарда гистрион-актерлар өнер көрсетті, олардың костюмдері орыс буффалосына өте ұқсас болды, сонымен қатар қалалық кедейлердің киімдеріне жақын болды, сонымен бірге әртүрлі күлкілі бөлшектермен және жарқын қақпақтармен безендірілді. «Мистерия» деп аталатын діни сипаттағы қойылымдарға арналған костюмдер жануарлар, мифтер мен ертегілердің фантастикалық кейіпкерлері бейнесінде жасалынды, мұндай костюмдер әсіресе талғампаз және әшекейлі болды [8].

Ренессанс кезеңі сахналық костюмнің прогрессиясына қатты әсер етті, театр кәсіби сипатқа ие болды, тұрақты негізде жұмыс істеген алғашқы труппалар пайда болды. Осы кезеңде көрермендер күлкілі қойылымдарды жақсы көрді, сондықтан қойылымдар үлкен семантикалық жүктемесіз жеңіл болды. Мысалы, «дель арте» – импровизацияға негізделген және бетперде киген актерлердің қатысуымен итальяндық театр комедиясының бір түрі: саудагер және сараң болған панталон кейіпкері кушакпен байланған күртеше, қысқа шалбар, шұлық, және дөңгелек қалпақ киген.

Сахналық костюмнің дамуының келесі кезеңі Мольер (француз драматургі және комедиографы) XVII ғасырдағы кезеңге сәйкес келеді. Сахна костюмнің негізінде реализм пайда болады, әртүрлі заманауи костюмдер қолданылды.

XVII ғасырдағы сахналық би костюмдерінің пішімі бұрынғыдай қатал емес. Әйелдер киімдері қатты брокадтан емес, көптеген ленталармен, шілтермен және қауырсындармен, атлас пен жібектен тігіледі. Осы уақытта әлем елдерінің арасында Голландияның ықпалы зор. Ал фламанд суретшілерінің суреттері XVII ғасырдағы костюм туралы түсінік алу үшін жақсы дереккөз. Г. Терборх, В. Дельфтский, Г. Мецюдің, Я. Стеннің зерттеу пьесалары костюмдерді модельдеуге жақсы негіз болады.

Ағартушылық дәуірінде (XVII-XVIII ғасырлар) сахналық костюмдер мүлдем мағынасыз болып көрінетін шамадан тыс көркемдік пен стильдеуден арыла бастады. Ол үшін рөлге сәйкес келетін сахна костюмін енгізді, осылайша кейіпкердің образын ашуға көмектесті [9].

XVIII ғасырда сахналық костюм түбегейлі өзгереді, ол суретшілер жасаған эскиздер бойынша орындалатын болды. Ерлер кеудешелері мен шалбарларын алу үшін киіз, кенеп мата, фланель немесе джерси, жасанды күдері сияқты тығыз материал пайдаланылды. Ескі жамылғылар сәнді төртбұрышты силуэт алуға көмектеседі. Түсі бойынша оңай жасалынатын жеңсіз джемперді күртешеге немесе пальтоға айналдыруға болады. Болеро астында киілетін руфльді көйлек алу үшін руфльдер қарапайым ақ жағасыз көйлекке тігілген. XIX ғасырға қарай сахна костюмінде қойылым дизайнымен байланысып, орындалатын дәуірдің рухы сақталды. Сахналық костюмдердің авторлары мен эскиздерін жасаушылар эскиздер арқылы бейнеленген дәуірдегі костюмдердің дәлдігі мен сенімділігін жеткізуге үлкен қорқынышпен ұмтылды. XIX ғасырдың аяғында. қоюшы-режиссерлер мен суретші-дизайнерлер сахна костюмдеріндегі натурализм мен реализммен күресе бастайды, нәтижесінде сахналық костюмді безендіруде жеңілдетуге, стилизацияға және шарттылыққа әкелді. XX ғасырдың басында сахналық костюмдермен тек танымал суретшілер ғана айналыса бастайды, олардың эскиздері жаңа, өзіндік түпнұсқалылығымен ерекшеленді, сонымен бірге қоюшы-режиссердің идеясына сүйене отырып жасалынды. Сахналық костюмнің дамуына шолу негізінде костюмнің көркемдік дизайнындағы техника талданды (1-кесте).

Кезең	Пішімдеу	Түс символикасы	Стилиз-н бас киім	Аппликация	Кестелеу	Сәндік фурнитура
Ежелгі Греция	+	+	-	-	+	-
Ежелгі Рим	-	+	-	-	+	-

Ортағасырлық кезең	+	+	+	+	-	+
Қайта өрлеу	+	+	+	+	+	+
XVII- XVIII ғ.	+	-	-	-	+	+
XIX ғ.	+	-	-	-	-	+
XX ғ.	+	-	-	-	+	+

1-кесте. Сахна костюмнің көркемдік дизайнындағы пішін мен декорацияға тарихи талдау.

Би костюмі кейіпкерлердің образдық ерекшеліктерін айқындап, олар туралы көптеген ақпарат беретін сахна құралы. Қазіргі кезеңде күнделікті өмірге арналып тігілетін киім дизайнынын қарқынды дамығанымен, сахна костюмдерін зерттеуге арналған материалдар аз, себебі сахна костюмінің эстетикалық категорияларын түсіну күрделі процесс. Сахна костюмдері қозғалыс сызықтарын баса көрсетіп бидің мағынасын ашады және безендіреді, бишіні әдемі бөлшектер арқылы жасырмайды. Өз кезегінде би белгілі бір образ ретінде қарастырылады. Костюм оны сол образды «болжайды» және көріністің мәнін ашуға көмектеседі.

ҚОРЫТЫНДЫ

Сахналық би костюмі – сахна бейнесінің құрамдас бөлігі, бұл орындаушының реинкарнациясына көмектесетін бейнеленген кейіпкердің сыртқы белгілері мен сипаттамалары, көрерменге көркемдік әсер ету құралы. Костюм бұл рөлдің мағынасымен рухтандырылған материя, форма.

Қимыл мен ишара, қозғалыс сахналық бейненің жаңа болмысын жасайтыны сияқты, суретші де қойылымның сол деректерін басшылыққа ала отырып, бейнені өз өнерінің құралдарымен орындайды. Театр өнерінің ғасырлар бойғы тарихында декорация сахналық техниканың жетілдірілуінен ғана емес, сонымен қатар тиісті уақыттағы стильдер мен сәннің барлық бұрылыстарынан туындаған эволюциялық қайта құрудан өтті. Бұл көрініс құрылысының сипатына, жанрына, көрерменнің әлеуметтік құрамына, сахна техникасының деңгейіне байланысты болды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. 1.Тоқаев Қ.Ж. (2022). *Қазақстан халқына Жолдауы «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам». Қолжетімді: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K22002022_2*

2. Қазақстан Республикасы мәдени саясатының 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 250 қаулысы. *Қолжетімді:*http://adilet.zan.kz (Қол жеткізілген күні: 28.03.2025).

3. Кульбекова А.К. (2001). *Теория и методика преподавания казахского народного танца в вузах культуры и искусств* / Дис. на соис. уч. степ. канд. пед. наук. – М., 2001. – 213 с.

4. 4.Чижова И., Фомин М. (1996). *Русские красавицы в произведениях живописи и фотографии*. М.: Искусство. 240 с

5. Тарабукин Н.М. (2020). *Очерки по истории костюма*. – Москва: ГИТИС. – 152 с.

6. 6.Головня В.В. (1972) *История античного театра*. – Москва: Искусство. – 399 с.

7. Николаева К.В. (2023). *Декор сценического костюма в ретроспективе развития* //Современные тенденции развития науки и техники: теория, методология, практика. – С. 231-234.

8. Макарова Е.В. (2017). *Театральный костюм и аксессуары как один из способов формирования внешнего имиджа театра* //Тамбовский научно-методический центр народного творчества и досуга. Қол жетімді: https://tambovcentr.ru/joomla/images/docs/metodichki/Teatr_Kostym.pdf (Қол жеткізілген күні: 30.03.2025).

9. Гусева М.А. (2015). *Театральный костюм Европы от XVI в. до современности.* Қол жетімді: https://vuzlit.com/563257/teatralnyy_kostyum_evropy_sovremennosti (Қол жеткізілген күні: 30.03.2025).

УДК 68/687 **МРНТИ 64.33.14**

Кошербаева Айман Оралжановна
Педагог исследователь, Мастер производственного обучения
КГКП «Колледж принтмедиа технологий», ani-ali0612@mail.ru
(Алматы, Казахстан

КРЕАТИВНЫЙ ДИЗАЙН: ТРЕНДЫ В МОДЕ, ИСКУССТВЕ И ПРОМЫШЛЕННОМ ДИЗАЙНЕ СКРАПБУКИНГ

АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена исследованию путей популяризации национальных ценностей и духовной культуры через детскую одежду. Цель исследования – подчеркнуть значимость использования традиционных казахских орнаментов и мотивов в дизайне одежды для детей. В современном мире, где рынок переполнен массовой продукцией с сомнительными изображениями, на детской одежде часто появляются принты с агрессивной или пугающей символикой. Это оказывает негативное влияние на формирование психики и эстетического вкуса у подрастающего поколения. В статье анализируются воспитательная роль национальных элементов, их визуальная привлекательность и значение в культурной идентичности. Автор предлагает интегрировать казахские узоры в современный дизайн, используя инновационные материалы и технологии. Это поможет не только сохранить культурное наследие, но и привлечь интерес молодежи к национальным традициям. Работа будет полезна специалистам в области моды, образования, родителям и всем заинтересованным в развитии культурной идентичности детей.

Ключевые слова: национальные ценности, детская одежда, духовная культура, казахские орнаменты, дизайн одежды, воспитание.

Көшербаева Айман Оралжанқызы
Педагог-зерттеуші, Өндірістік оқыту шебері
КМҚК «Принтмедиа технологиялар колледжі», ani-ali0612@mail.ru
(Алматы, Қазақстан)

КРЕАТИВТІ ДИЗАЙН: СӘН, ӨНЕР ЖӘНЕ ӨНДІРІСТІК ДИЗАЙН САЛАЛАРЫНДАҒЫ ТРЕНДТЕР СКРАПБУКИНГ

АҢДАТПА

Бұл мақалада балалар киімі арқылы ұлттық құндылықтарды насихаттау және рухани мәдениетті қалыптастыру жолдары қарастырылады. Зерттеудің негізгі мақсаты – қазіргі таңда сән индустриясында ұлттық нақыштағы элементтерді балалар киіміне енгізудің маңыздылығын көрсету. Бүгінгі таңда шетелдік мәдени өнімдердің әсері салдарынан балалар киімдерінде жағымсыз бейнелер мен психикаға теріс әсер ететін принттер жиі кездеседі. Бұл жағдай болашақ ұрпақтың дүниетанымы мен рухани дамуына қауіп төндіреді. Мақалада ұлттық ою-өрнектердің, дәстүрлі бейнелердің балалар киіміндегі маңыздылығы, олардың тәрбиелік мәні мен эстетикалық құндылығы ашылады. Автор қазіргі заманғы дизайнерлерге ұлттық идеяларды ескере отырып, шығармашылық тәсілдер арқылы киім үлгілерін жасау қажеттігін ұсынады. Сонымен қатар, отандық өнімдердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін ұлттық стильді жаңа технологиялармен үйлестірудің жолдары сипатталады. Бұл мақала сәнтанушы мамандарға, педагогтарға және ата-аналарға пайдалы болмақ.

Тірек сөздер: ұлттық құндылықтар, балалар киімі, рухани мәдениет, қазақ оюлары, киім дизайны, тәрбиелік маңыз

Aiman Kosherbayeva Oralzhanovna
Pedagogue-researcher, Master of Industrial Training
SCCE "College of Print Media Technologies", ani-ali0612@mail.ru, (Almaty, Kazakhstan)

CREATIVE DESIGN: TRENDS IN FASHION, ART AND INDUSTRIAL DESIGN SCRAPBOOKING

ANNOTATION

This article explores ways to promote national values and spiritual culture through children's clothing. The primary goal of the study is to emphasize the importance of incorporating traditional Kazakh ornaments and motifs into children's fashion. In the modern clothing market, dominated by mass production, there is a growing presence of prints that may negatively influence a child's psychological and aesthetic development – such as aggressive or frightening characters. The article highlights the educational and cultural potential of national design elements, analyzing their role in shaping identity and emotional well-being. It also suggests ways to integrate these patterns into modern clothing using innovative design methods and sustainable technologies. By making traditional aesthetics relevant and appealing to today's youth, designers can support cultural continuity and national pride. This research is relevant to fashion designers, educators, parents, and anyone interested in fostering cultural identity and values through creative means.

Keywords: national values, children's clothing, spiritual culture, Kazakh ornaments, fashion design, cultural identity.

ВВЕДЕНИЕ

Скрапбукинг – это творческое направление декоративно-прикладного искусства, целью которого является сохранение личных и семейных воспоминаний в форме оформленных фотоальбомов, открыток и арт-книг. В процессе скрапбукинга используются различные материалы: дизайнерская бумага, фотографии, вырезки, декоративные элементы и текстовые вставки. Эта практика объединяет художественный вкус, внимание к деталям и эмоциональную привязанность к содержимому. Статья раскрывает историю возникновения скрапбукинга, его основные техники, стили и направления, а также психологические и образовательные аспекты, влияющие на развитие личности через творчество. Скрапбукинг популярен как среди взрослых, так и среди детей, поскольку позволяет выразить индивидуальность и сохранить значимые жизненные моменты в уникальной форме. В статье также рассматриваются современные тенденции в цифровом и традиционном скрапбукинге. Материал будет полезен как начинающим, так и опытным любителям ручного творчества и дизайна.

Суть скрапбукинга заключается в том, чтобы сочетать фотографии с креативным оформлением, создавая уникальные и персонализированные работы. В отличие от обычных фотоальбомов, скрапбукинг позволяет добавить индивидуальности, выразить свои эмоции и сохранить воспоминания в художественной форме.

Основной элемент любого скрапбукинг-проекта — это **бумага**. Она, может быть, различных видов: текстурированная, дизайнерская, самоклеящаяся. Бумага играет важную роль в оформлении проекта и помогает создать необходимую атмосферу, будь то романтика, ретро-стиль или современный минимализм [1].

Эпоксимат

Одним из интересных материалов, используемых в скрапбукинге, является **эпоксимат.** Это пластичный материал, который может использоваться для создания объемных декоративных элементов. Эпоксимат можно залить в формы, тем самым создавая разнообразные украшения, такие как цветы, буквы или другие элементы, которые затем можно приклеить к страницам альбома [2]. Этот материал помогает добавить глубины и объема проектам, создавая уникальные акценты и детали (рис.1).

Рисунок 1. ***Эпоксимат***

Микроштампы — это штампы маленьких размеров, которые позволяют создавать на страницах тонкие и точные узоры. Их можно использовать для украшения фона, добавления мелких деталей и создания текстур [3]. Микроштампы часто используются для создания декоративных рамок, текстов или орнаментов. Этот инструмент помогает добавить разнообразие в оформление страниц и позволяет использовать самые разные стили — от классического до современного (рис.2).

Рисунок 2. ***Микроштамп***

Текстурные пасты — это специальные составы, которые создают объемные и фактурные элементы на бумаге. Используя текстурные пасты, можно наносить различные узоры и рисунки, которые создают глубину и интерес. Эти пасты могут быть использованы в сочетании с другими материалами, такими как краски и глиттер, что позволяет создавать многослойные и динамичные дизайны [4]. Текстурные пасты — это идеальный инструмент для создания "рельефных" страниц, которые придают проектам более богатый и глубокий вид (рис.3).

Рисунок 3. Текстурные пасты

Глиттер — это блестки, которые часто используются в скрапбукинге для того, чтобы добавить яркости и сияния в проект. Глиттер может быть использован для декорирования титульных страниц, карт или других элементов альбома. Особенно он популярён в праздничных проектах, таких как новогодние или свадебные альбомы. Глиттер наносится на клеевую основу, которая затем фиксирует блёстки. Это простой, но эффектный способ выделить важные детали (рис.4).

Рисунок 4. Глиттер

Дистресс-чернила — это специальные чернила, которые используются для создания эффекта старения бумаги. Они наносятся на края страниц и декоративных элементов, придавая им винтажный вид [5]. Дистресс-чернила могут использоваться как для простого состаривания бумаги, так и для создания различных текстур и акцентов. Особенно популярны они среди тех, кто работает в стиле ретро или винтаж, так как позволяют имитировать потёртости и старение (рис.5).

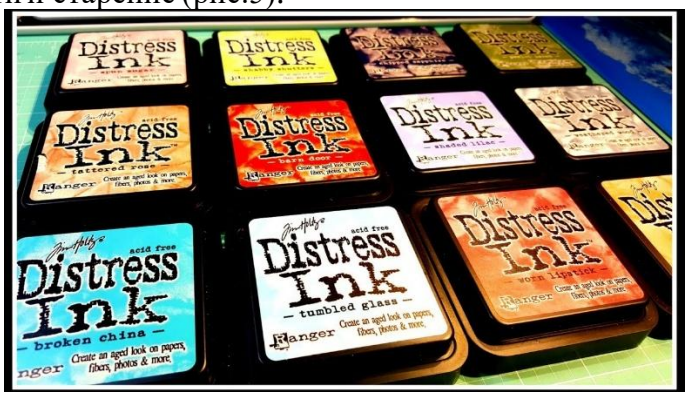

*Рисунок 5. **Дистресс-чернила***

Эмбоссинг — это техника, с помощью которой можно создавать объемные изображения на бумаге. Процесс заключается в нанесении на бумагу специальной эмбоссинг-пудры, которая расплавляется под воздействием тепла и превращается в объемный рельеф [6]. Эмбоссинг используется для создания текстурных эффектов, надписей, орнаментов или просто украшений, которые выделяются на фоне. Это придаёт проекту не только текстуру, но и дополнительное визуальное восприятие. Эмбоссинг можно использовать для различных декоративных элементов, таких как рамки, буквы или узоры (рис.6).

Рисунок 6. ***Эмбоссинг***

Микс-медиа — это подход в скрапбукинге, который предполагает использование различных материалов и техник для создания многослойных и сложных проектов. Это может включать сочетание бумаги, ткани, краски, штампов, клеевых элементов, глиттера, текстурных паст и других декоративных материалов. Микс-медиа позволяет скрапбукерам создавать неограниченные по своему стилю и визуальному эффекту проекты. Это идеальная техника для тех, кто хочет добавить в свои работы необычные и уникальные элементы (рис.7).

Рисунок 7. Микс-медиа

Микродотсы — это маленькие клеевые точки, которые помогают закрепить маленькие декоративные элементы, такие как бусины, стразы или мини-фото [7]. Они представляют собой прозрачные маленькие точки, которые легко приклеиваются и не оставляют следов клея. Этот материал помогает скреплять элементы без повреждения поверхности, что особенно важно при работе с деликатными материалами, такими как фотография (рис.8).

Рисунок 8. Микродотсы

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Скрапбукинг — не просто оформление фотографий, это искусство сохранения воспоминаний и создания уникальных историй через декоративные элементы. Использование таких материалов, как эпоксимат, микроштампы, текстурные пасты, глиттер и дистресс-чернила, позволяет создавать многослойные и оригинальные проекты. Эмбоссинг и микс-медиа дают возможность добавить текстуры и визуальные эффекты, а микродотсы обеспечивают точность и аккуратность при работе с мелкими элементами. Скрапбукинг открывает безграничные возможности для самовыражения и творчества, позволяя создавать проекты, которые будут радовать и вдохновлять долгое время.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Буткевич Л. История орнамента: Учебное пособие для студ. высших педагогических учебных заведений. Количество страниц: 275 стр. Издательство: ВЛАДОС, 2010 г.
2. Сокольникова Н.История стилей в искусстве: Учебное пособие. Издательство: Гардарики, 2000 г.
3. Журнал «Скрап-Инфо». Издательство: интернет-портал «СкрапИнфо». Кол- во страниц: 78 стр.
4. Журнал – «СКРАПБУКИНГ. Творческий стиль жизни» + приложение. Количество страниц: 64 стр. Выходит с периодичностью 1 раз в 2 месяца. Издательство: Хобби и Ты.
5. Каминская Е.А. Скрапбукинг. Искусство оформления фотографий и фотоальбомов / Е. А. Каминская. -М.: РИПОЛ классик, 2012. - 256 с.: ил. - (Поделки - самоделки).
6. Татьяна Лаптева. Скрапбукинг. Основы искусства оформления фотографий. М.: Эсмо, 2011
7. Яна Сидакова. Скрапбукинг для начинающих Санкт-Петербург 2014

УДК 68/687 **МРНТИ 64.33.14**

Phd. Молдагажиева З. Д. [1]
Магистрант (2 курс) Каипова. Ж. А. [2]
Алматы Технологиялық Университеті, Алматы қ., Қазақстан

МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУ НЕГІЗІНДЕ СТЮАРДЕССАЛАРҒА АРНАЛҒАН ФОРМАЛЫҚ КИІМДІ ДАЙЫНДАУ

АҢДАТПА

Бұл зерттеу стюардессаларға арналған формалық киімдердің маркетингтік талдауының маңыздылығын қарастырады. Заманауи әуе компаниялары тек классикалық стильді ғана емес, сонымен қатар ыңғайлы және эргономикалық талаптарға сай келетін киім үлгілерін іздеуде. Зерттеу барысында нарықтағы трендтер, тұтынушылардың сұранысы және қауіпсіздік стандарттары талданды. Сонымен қатар, маркетингтік талдау әдістері, соның ішінде Гилберт А. Черчилль әдісі қолданылды. Сауалнама нәтижелері стюардессалар үшін заманауи және функционалды киім үлгілерін әзірлеудің қажеттілігін көрсетті.

Кілт сөздер: стюардесса формасы, маркетингтік талдау, авиакомпания, эргономика, сән трендтері, қауіпсіздік стандарттары, тұтынушы сұранысы, классикалық стиль, функционалдылық, материал сапасы.

Phd. Молдагажиева З. Д. [1]
Магистрант (2 курс) Каипова. Ж. А. [2]
Алматинский Технологический Университет, г. Алматы, Казахстан

РАЗРАБОТКА УНИФОРМЫ ДЛЯ БОРТПРОВОДНИКОВ НА ОСНОВЕ МАРКЕТИНГОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ.

АННОТАЦИЯ

Исследование посвящено анализу значимости маркетингового анализа в производстве униформы для стюардесс. Современные авиакомпании стремятся не только к классическому стилю, но и к созданию удобных и эргономичных моделей одежды. В ходе исследования были изучены рыночные тенденции, предпочтения потребителей и стандарты безопасности. Также применялись методы маркетингового анализа, включая метод Гилберта А. Черчилля. Результаты опросов показали необходимость разработки современной и функциональной униформы для стюардесс.

Ключевые слова: форма стюардесс, маркетинговый анализ, авиакомпания, эргономика, модные тенденции, стандарты безопасности, потребительский спрос, классический стиль, функциональность, качество материалов.

Phd. Moldagazhieva Z. D. [1]
Master's student (2nd year) Kaipova. Zh. A. [2]
Almaty Technological University, Almaty, Kazakhstan

DEVELOPMENT OF A UNIFORM FOR FLIGHT ATTENDANTS BASED ON MARKETING RESEARCH

ABSTRACT

This study examines the importance of marketing analysis in the production of uniforms for flight attendants. Modern airlines are seeking not only classic styles but also clothing models that meet comfort and ergonomic requirements. The research analyzed market trends, consumer

demands, and safety standards. Additionally, marketing analysis methods, including the Gilbert A. Churchill approach, were applied. Survey results highlighted the need to develop modern and functional uniform designs for flight attendants.

Keywords: flight attendant uniform, marketing analysis, airline, ergonomics, fashion trends, safety standards, consumer demand, classic style, functionality, material quality.

КІРІСПЕ

Заманауи авиация индустриясында стюардессалар қызметтің маңызды және ерекшеленетін бөлігі болып табылады [1]. Олардың формалық киімдері тек функционалдық емес, сонымен қатар компанияның имиджі мен брендін танытуда үлкен рөл атқарады. Формалық киімдер стюардессалардың кәсіби бейнесін қалыптастырады, жолаушыларға сенімділік және қызмет көрсету сапасы туралы әсер қалдырады. Сондықтан, стюардессаларға арналған формалық киімдерді өндірудегі маркетингтік талдау — бұл тек өнімнің дизайны мен сапасын бағалау емес, сонымен қатар нарықтың қажеттіліктерін, трендтер мен бәсекелестік жағдайларды зерделеуге негізделген кешенді процесс.

Маркетингтік талдау стюардессаларға арналған киімдерді өндіруде көптеген маңыздылықтарға ие. Біріншіден, ол тұтынушылардың талаптары мен талғамдарын анықтауға көмектеседі, соның арқасында өндірушілер өз өнімдерін нарыққа тиімді түрде шығара алады. Екіншіден, бәсекелестердің талдауын жүргізу арқылы компания өз позициясын нығайту және дифференциациялау стратегиясын әзірлеу мүмкіндігін алады. Үшіншіден, нарықтық трендтер мен дәстүрлерді мониторинг жасау, формалық киімдердің инновациялық аспектілерін енгізуге және уақыт талабына сәйкес бейімделуге мүмкіндік береді.

Осылайша, стюардессаларға арналған формалық киімдерді өндірудегі маркетингтік талдаудың маңыздылығы оның экономикалық тиімділігін арттыру, бренд имиджін бекіту және тұтынушылардың сенімін нығайту үшін қажет.

Қазіргі таңда Қазақстан және дүниежүзі әуекомпанияланың стюардссаларына ұсынып отырған униформалары қатаң критерилерден тұрады. Оның бірі катаң классикалық стильдегі униформа және қынамалы силуэтте орындалған бұйымдар (көбінесе көйлек, белдемше, жакет, жейде және жилет ұсынылады) және биік өкшелі туфли. Әдетте ұсынылатын маталар қатарына аралас талшықты костюм матасы мен табиғи мақта матасы (жейдеге) жатады[2]. Алайда, бұл мәселенің өзектілігін байқаған әлемнің жаңа, жас әуе компаниялары өзінің стюардессаларына баламалы нұсқаларын ұсыну барысында. Жаңа заманның әуекомпаниялары стюардессаларына классикалық стильді ғана емес кэжуал (күнделікті) стильді униформаны ұсынуда. Бұл өз кезегінде стюардессалардың бұл сұраққа қызығын арттырып, ыңғайлы нұсқаны таңдауға және форма таңдау барысында өзінің ыңғайлылығын ойлауға мүмкіндік берді.

Осыған байланысты зерттеудің мақсаты: стюардессалардың формасының жетілдірілген заманауи дизайнын және эрганомикалық талаптарын ескере отырып жаңа заманауи форма үлгісін ұсынуда маркетнгтік талдау жүргізу.

Стюардессаларға арналған формалық киімдерді өндірудегі маркетингтік талдаудың маңыздылығы тақырыбының міндеттерін анықтау кезінде, мынадай негізгі аспектілерді қарастыру керек:

– Стюардессаларға арналған киімдер нарығындағы трендтер мен өзгерістерді зерттеу.

– Стюардессалар мен әуе компанияларының қажеттіліктерін, стильдік және функционалдық талаптарын анықтау.

– Функционалды және эстетикалық аспектілерді зерттеу: материалдың сапасы, дизайны, киімнің жайлылығы.

– Киімдердің қауіпсіздік стандарттарына сай болуын қамтамасыз ету.

– Кері байланыс жинау және талдау:

Осы міндеттерді орындау арқылы стюардессаларға арналған формалық киімдерді өндіру мен жеткізудің тиімділігін арттыруға және нарықта бәсекелестік артықшылыққа қол жеткізуге болады.

Заманауи стюардессалардың киімдері тек сәнді ғана емес, сонымен қатар функционалды болуы керек. Комфорт, жеңілдік және қозғалыс еркіндігі маңызды болып табылады. Нарықта су өткізбейтін, желге төзімді, жиі жууға болатын маталардан тігілген киімдер көптеп ұсынылуда. Үздіксіз экологиялық мәселелерге байланысты, көптеген авиакомпаниялар экологиялық таза материалдарды пайдалануға және тұрақты өндірістік әдістерге көшуге тырысады. Бұл, өз кезегінде, стюардессалар киімдерінің дизайны мен материалына әсер етеді. Стюардессалардың киімдері компанияның корпоративтік имиджін көрсетуі тиіс, бірақ сонымен қатар заманауи сән трендтеріне сай болуы маңызды. Дизайнерлер классикалық элементтерді заманауи стильмен үйлестіруде. Жарқын түстер, сәнді кескіндер және жеке ерекшеліктерді көрсетуге мүмкіндік беретін аксессуарлар қолданылуда. Әуежай мен пассажирлердің қауіпсіздігі: covid-19 пандемиясынан кейін, денсаулық пен қауіпсіздік мәселелері алдыңғы қатарға шықты. Бұл стюардессалар киімдерінің дизайнына, бактерияларға қарсы материалдардың қолданылуына, сондай-ақ маскалар мен басқа да қорғаныш құралдарымен үйлесімге әсер етті. Сонымен қатар, стюардессаларға арналған киімдер нарығында әртүрлі этникалық және мәдени ерекшеліктерді ескере отырып, қосымша параметрлер мен стильдер пайда болуда. Көптеген авиакомпаниялар әр стюардессаның жеке ерекшелігін ескере отырып, кастомизацияланған шешімдерді дамытуда.

Бүгінгі таңда, стюардессалардың киімдеріне қатысты нарықта экономикалық және әлеуметтік трендтер де маңызды рөл атқарады.

Жұмысқа қабылдайтын әр компания жолсеріктерге түрлі талап қояды, бірақ көбіне бұл қызметке 19-30 жас аралығындағы, бойы 160-тан 180 см-ге дейінгі қыздарды алады. Сонымен қатар болашақ стюардессаның келбеті сүйкімді, дене сымбаты 48-ші өлшемге дейін және сөйлеу мәнерінде мін болмауы тиіс. Білімі ортадан төмен емес, ал мамандығына аса назар аударылмайды. Есесіне бірнеше тіл білуі маңызды — әсіресе ең негізгі қазақ, орыс және ағылышын тілдерін.

Жолсеріктің денсаулығы мықты болуы қажет, жүзе білуі керек және әрдайым спортпен шұғылданып тұрғаны дұрыс. Бортқа созылмалы аурулары бар қыздарды және көз көруі -2,5-тен төмен болса алмайды.

Стюардессаларға арналған киімдердің қауіпсіздік стандарттарына сай болуы – бұл авиациялық қауіпсіздіктің маңызды аспектілерінің бірі. Олар ұшу кезінде стюардессаларға қауіпсіздікті, жайлылықты және кәсіби имиджді қамтамасыз ету үшін арнайы жобаланады.

Стюардессалардың киімдері жанғыш емес немесе минималды жанғыш материалдардан жасалуы тиіс. Бұл темекі шегу немесе электр жабдықтарының ақаулары сияқты жағдайларда өрт қаупін азайтуға көмектеседі. Тасымалдаушының жұмысы көбінесе жылдам қозғалысты және ұзақ уақыт бойы аяқта тұруды талап етеді. Сондықтан, киімдер ыңғайлы, созылмалы және ауа өткізетін материалдардан жасалуы керек. Стюардесса киімдері гигиеналық нормаларға сай болуы тиіс. Олар оңай жуу және тазалау үшін арнайы материалдардан жасалуы керек. Әртүрлі климаттық жағдайларда (суық, ыстық, ылғалдылық) жұмыс істейтін стюардессаларға сәйкес киімдерді әзірлеу маңызды.

Стюардессалардың киімдерінің қауіпсіздік стандарттарына сай болуы – бұл сапар барысында жолаушылардың және экипаждың қауіпсіздігін қамтамасыз етудің маңызды элементі. Сонымен қатар, олар сол қызметкерлердің кәсіби бейнесін де қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Ең алдымен стюардессалар арасында сауалнама жүргізілді (40 маманнан), стюардессалардың еңбек жағдайына талдау жасалынды, эргономикалық талаптарын меңгеріп, форманың бұйым жиынтығын, жасалынатын мата түрлерін анықтап талдау жүргізілді.

Компания қызметкерлерінің сұраныстарын зерттеу барысында маркетингтік зерттеулер жүргізілді. Бұл зерттеу қазіргі уақытта әуе саласы үшін қажетті болып табылады. Уақыт өткеніне қарамастан, бұл маркетингтік зерттеу әдісі әр салада маңыздылыққа ие болды.

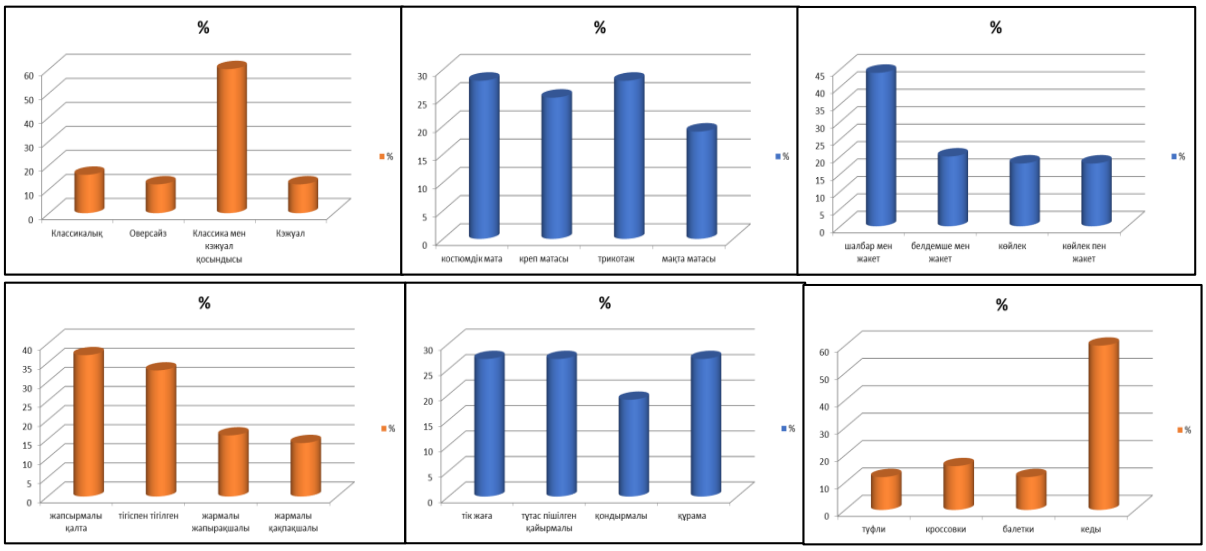
Бүгінгі таңда барлық табысты әуе компаниялары өздерінің нарықтағы орны мен бәсекелестік артықшылығы бойынша маркетингтік зерттеулерге сүйенуге міндетті.. Қазіргі кезде маркетингтік талдаудың көптеген зерттеу әдістерін кездестіреміз. Солардың бірі– сауалнама. Нарықтық аудиторияның сұранысын зерттеу негізінде сауалнама жүргізу әдісін әуе компанияларындағы әйел қызметкерлеріне арналған киім үлгісіне зерттеу жұмысында қолдандық. Зерттеу жұмыстарында Гилберт А.Черчилль зертеу әдісі қолданылды. Гилберт А.Черчилль (Гилберт А. Черчилль) ұсынған маркетингтік зерттеу әдісі маркетингтік зерттеулерді жүргізудің жүйелік тәсілі болып табылады. Ол зерттеудің тиімділігін қамтамасыз ететін және нәтижелердің сенімділігін арттыратын бірнеше негізгі қадамдарды қарастырады.

Черчилль әдісінің негізгі кезеңдері:

1. Мәселені анықтау және мақсат қою
- Зерттеу мәселесін нақты тұжырымдау.
- Жауап табу керек негізгі сұрақтарды анықтау.
- Зерттеу мақсаттарын анықтау (мысалы, сипаттамалық, себептік, зерттеу).
2. Зерттеу дизайнын таңдау
- Зерттеу стратегиясын әзірлеу (сапалық немесе сандық әдістер).
- Әдістемені таңдау (сауалнамалар, эксперименттер, бақылаулар және т.б.).
- Деректер көздерін анықтау (бастапқы немесе қайталама).

3. Деректерді өлшеу әдістері мен жинау әдістерін әзірлеу
- Өлшеу шкалаларын анықтау (номиналды, реттік, интервалдық, салыстырмалы)

Стюардессалардың сұранысын анықтау барысында, маркетингтік талдау, соның ішінде сауалнама әдісін жүргізу арқылы қорытынды жасалынды. Сауалнама осы мамандықта білім алатын, және әуе жол саласында жұмыс істеп, білім алатын әртүрлі жас аралықтағы 40 әйелдер мен бойжеткендер арасында жүргізілді. Бұл маркетингтік талдау электронды түрде дайындалған сауалнама (смартфон) арқылы жүргізілді. Маркетингтік зерттеу нәтижесі Черчилль Г. А. Негізгі әдістерін пайдалану сипатын зерттей келе нәтижелері диаграмма түрінде көрсетілді (сурет-1).

Сурет 1- Сауалнаманың нәтижесі

Сауалнаманың нәтижесін талқылайтын болсақ, қазіргі таңда әуе жолында қызмет көрсететін стюардессалар 16 %- ы классикалық стильдегі киім үлгісін таңдады. Себебі

классикалық стиль кез-келген уақытта, және кез-келген стильге үйлесімділікті береді. XXI ғасырда адамдардың уақыттарының көбісін жұмыста өткізеді, сол жұмыс барысында киімде өздерін ыңғайлы, қимыл қозғалыста кезінде еркін сезінгісі келеді, сол себепті сауаланмаға қатысушылардың 11 %-ы кэжуалды таңдады. Оверсайз стильдегі стюардессаға арналған киім үлгісін ыңғайлық пен ерекше стиль түрін қолданғысы келетін қызметкерлердің 13%- ы таңдады. Ал классика мен кэжуал қосындысын 60%- ы таңдады Стюардессалар, артық айтпағанда, әуе компаниясының бет-бейнесі. Сондықтан олардың формасына ерекше көңіл бөлінеді. Кейбір компаниялар классиканы жақсы көреді – қынамалы және жартылай қынамалы силуэтте жакеттер, көйлектер, бейтарап, бекітілген курткалар, қарындаш юбкалар және төмен, тұрақты каблук бар аяқ киім. Бірақ стюардессалардың формасын түпнұсқа немесе ұлттық нақышта (кейде екеуі бір мезгілде) жасауға тырысатындар да бар. Бірақ соңғы кездері униформалар заманауи, жаңаша түрде ұсынылып жатыр. Яғни, кейбір компаниялар қызметкерлері ескірген қынамалы силуэтті юбка мен биік өкшелі аяқ киімдердің орнына шалбар киіп, кроссовкамен жүгіреді. Қызметкерлерге ыңғайлы болумен қатар, компания планетаның қауіпсіздігін де ойлайды.

Қазіргі таңда әлемнің әуе компаниялары стюардессаларына жылына 1-2 рет маусымдық форма тігіп беруге қаражат бөледі. Яғни бұл компанияның статусы мен қаражатына байланысты болып келеді. Сондықтан стюардессалардың жылына 1-2 рет қана өлшемдерін ұсыну мүмкіндігі болады, яғни қалған уақытта стюардессаның дене бітімінің өзгеріске ұшырап немесе өлшемінің өзгеріске ұшырауына байланысты форманы өзгертуге мүмкіндігі болмайды.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ МЕН ТАЛҚЫЛАУ

Стюардессаларға арналған формалық киім үлгісінің жетілдірілген дизайнын әзірлеуге арналған ғылыми еңбектерді талдау барысында және ғылыми-ақпараттық дереккөздерді қарастыру барысында бұл мәселенің ТМД елдерінде және Қазақстан бойынша аз мөлшерде қарастырылғанын көрсетті.

Дегенмен, Қазақстанда стюардесслардың формалық киімінің сұранысқа ие екенін ескере отырып, осы бағытты тағы да жақсылап қарастыруға ұсыныс бар. Қазақстандық тігін фабрикаларына жасалған талдау фабрикалардың бортсерітестердің формасының нарығын жаулап алуға ұмтылмайтынын көрсетті. Көптеген Отандық авиакомпания фирмалық формасын жеке кәсіпкерлерге тендер арқылы ұсыныс жасап арнайы тіктірп алады, бірақ ортақ конструкцияға және матаға деген талаптар әліде жоқ. Зауыттардың негізгі проблемасы осы саладағы ғылыми зерттеулердің жеткіліксіз көлемі болып табылады, бұл отандық фабрикалардың осы бағыттағы формалардың дизайны және конструкциясына және материалдарына әртүрлі сапада жасалынғанына әкеледі.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытындылай келсек Қазақстандағы әуе компанияларының стюардессаларға ұсынылып жатқан формаларын талдай отырып, көбінесе компаниялар формаларды классикалық стильде және фирма келбетіне, статусына сай жасалып жатқанын байқаймыз.

Әліде стюардесса формаларының жиынтығына көптеген факторларды ескере отырып өзгерістер енгізуге болатынын ескерсе болады. Ол жоғарыда айтып кеткендей әуе тасымалы – көптеген ережелерді қатаң сақтауды талап ететін ерекше көлік түрі болып табылады. Стюардессалардың формалық киімдерінің келбетті дизайнынан басқа, стюардессаның формалық киімдері функционалды және ыңғайлы болуы керек. Стюардесса формасы қауіпсіздік пен сапалы қызмет көрсету стандарттарын көрсететін кәсібиліктің құралы да, символы ретінде де қызмет етеді. Яғни, форма төтенше жағдайда жолаушыларға тез қауіпсіздік жағдайын қамтамасыз ететін моменттерде қозғалсыта ыңғайлы болуы тиіс.

Сол себепті стюардессалар формасының отандық және шет елдік компаниялар ұсынған дизайндарына талдау жасалынды. Талдау нәтижесінде қазіргі таңда көптеген әуе компаниялары стюардессаларына қынамалы және жартылай қынамалы силуэтті бұйымдарды ұсынатынына көзіміз жетті.

Стюардессаларға арналған фирмалық киімдерді жобалау әдістемесін дайындау тақырыбы бойынша жүргізілген зерттеу нәтижесінде бірқатар тұжырымдар жасауға болады:

– Стюардессаның корпоративтік формасындағы дизайны мен матаның құрамын талдай отырып, қорғау әдісі ретінде қолданылатын маталарды терең және жан-жақты зерттеп, көбірек алуға бағытталған.

– Дизайн және ол жасалған материалдар бойынша форма бортсеріктердің еркін қозғалуына және өз міндеттерін шектеусіз орындауына мүмкіндік беретін ыңғайлы болуы керек. Сонымен қатар, формада жолаушыларға жайлылықты жақсартатын мүмкіндіктер болуы мүмкін, мысалы, шағын заттарды сақтауға арналған қалталар немесе арнайы гигиеналық элементтер

– Киім дизайнының сапасын эргономикалық көрсеткіштер бойынша арттыру және жақсарту бағытында ғылыми еңбектерді талдау арқылы теориялық зерттеулер жүргізілуі.

– Стюардессаларға арналған фирмалық киімдердің дизайнына эргономикалық қозғалыстардың әсері туралы эксперименталды зерттеулер жүргізілуде.

– Жұмыстың ғылыми жаңалығы:

– Бұл жұмыс түрі бойынша зерттеулер аз жүргізілген;

– Жақсартылған жаңа қолайлы дизайн ұсынылады;

– Қолданылған маталарды зерттей отыра, жаңа инновациялық маталарды қарастырып, ұсынылады;

– Динамикалық позицияларды ескере отырып, жаңа конструкция мен жайма түрлері ұсынылады;

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. https://premiumtravel.kz/content/desyat-maloizvestnyh-faktov-o-sovremennoy-uniforme-bortprovodnikov
2. https://bespokela.kz/uniform.
3. Орленко Л.В., Гаврилова Н.И. Конфекционирование материалов для одежды: учеб. Пособие. - М.: Форум, 2016. - 134с.
3. Азгальдов Г.Г., Азгальдова Л. А. Количественная оценка качества (Квалиметрия). Библиография. <http://www.labrate.ru/azgaldov/azgaldov-azgaldova_qualimetry-2016.pdf> - М.: Изд-во стандартов, 2016.
4. Азгальдов Г.Г. Теория и практика оценки качества товаров (основы квалиметрии). - М.: Экономика, 2018.
5. Кирюхин СМ Соловьев АН Контроль и управление качеством текстильных материалов М Изд-во Легкая индустрия 2014г. 312 с.
6. https://kz.kursiv.media/2021-08-15/kak-menyalas-forma-styuardess-s-1930-kh-do-2021goda/ 12.11.2023
7. https://spectkan.by/tkani-dlja-formenoi-odezhdy.html 11.12.2023
8. https://vogue.ua/ru/article/fashion/brend/5-modnyh-brendov-razrabotavshih-form-dlyaaviakompaniy-45346.html 13.12.2023
9. https://kz.kursiv.media/2021-08-15/kak-menyalas-forma-styuardess-s-1930-kh-do-2021goda/ 16.12.2023
10. https://vk.com/@rossiya_airlines-o-forme-bortprovodnikov 18.12.2023
11. Пути развития текстильной и легкой промышленности (Директор, февраль, 2014, Лебедев В.В., Фомченкова Л.Н., Шамис И.А.)

IV БӨЛІМ. МУЗЫКАЛЫҚ, МӘДЕНИ-ДЕМАЛЫС ЖӘНЕ ХОРЕОГРАФИЯЛЫҚ САЛАЛАРДАҒЫ ЗАМАНАУИ ҮРДІСТЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР

СЕКЦИЯ IV. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ИННОВАЦИИ В МУЗЫКАЛЬНОЙ, КУЛЬТУРНО-ДОСУГОВОЙ И ХОРЕОГРАФИЧЕСКОЙ СФЕРАХ

SECTION IV. CURRENT TRENDS AND INNOVATIONS IN MUSIC, CULTURAL, LEISURE AND CHOREOGRAPHIC FIELDS

УДК 378.6 *МРНТИ 14.35.07*

Т.Б.Рахметов[1], Ә.Ә. Момбек[1]*
[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университет (Алматы, Казахстан)
**takhaui85@mail.ru*

ҚАЗАҚСТАН ВОКАЛДЫҚ МЕКТЕБІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫ

Аңдатпа

Қазақстанның вокалдық мектебінің қалыптасуы өз түбірін көне қазақ мәдениетімен байланыстырып, нақты даму тарихын кеңестік кезеңде пайда болған арнайы музыкалық оқу орындарының пайда болуымен сабақтаймыз. Қазақ даласына келген әлемдік классикалық стильдің жергілікті мәдениетке әсері, халықтың ән айтудағы өзіндік ерекшелік педагогикалық дәстүрлерді қалыптастырды. Бірте-бірте білім беру мен мәдени ортаның дамуымен бұл дәстүрлер нығайып түрленді. Мақалада Қазақстандағы вокал өнерінің бай және көп қырлы мәдени тәжірибенің дәстүрлі және заманауи аспектілерін қамтитын эволюциясы қазақ халқының ән айтудағы сарыны тұрғысынан талдау жүргізу аспектісімен басталып,қазіргі таңдағы кәсіби вокалдық оқу орындарының қалыптасу жағдайлары мен халықтық фольклорлық музыка мен классикалық музыканың бір бірлеріне әсерлері қарастырылады. Қазақ вокалдық өнерінің негізгі ерекшеліктері, оның тарихи тамыры, әлеуметтік-мәдени контексттегі рөлі анықтайды. Сонымен бірге, академиялық вокалдық үлгіде болашақ әншілерді даярлауда тарихи орын алатын Алматы консерваториясының бастауында тұрған вокалист оқытушылар және олардың ізін жалғастыру жолындағы шәкірттері айқындалса, сондай-ақ, академиялық вокалдық дәстүрдің еніп, сол дәстүрді қазақ балаларына үйретумен ұласқан вокалдық мектептің гүлденуімен тұспа-тұс келетін және қазақ жерінің түпкір-түпкірінде классикалық ән салуда мамандарды даярлап отырған оқу орындарындағы консерваториядан түлеп ұшқан, сол вокалдық дәстүрді жалғастырып келетін шәкірттер мен оқытушылар және олардың академиялық ән салу жолындағы дәстүрлері қарастырылады.

Түйін сөздер: сарын, вокалдық өнер, вокалдық мектеп, академиялық ән салу.

Т.Б.Рахметов[1], А.А. Момбек [1]*
[1] Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)
**takhaui85@mail.ru*

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ВОКАЛЬНОЙ ШКОЛЫ КАЗАХСТАНА

Аннотация

В данной статье рассматриваются традиции становление вокальной школы Казахстана, которая своими корнями связана с древней казахской культурой, а реальная историю развития – с появлением специальных музыкальных учебных заведений. Прослеживается идея влияние мирового классического стиля на музыкальную культуру, обосновывается мысль о том, что своеобразие народного пения сформировали вокальные педагогические традиции. Постепенно с развитием образования и культурной среды эти традиции укреплялись и трансформировались. Значительное место в статье автор акцентирует на вопросах развития вокального искусства, включающие традиционные и современные аспекты богатого и многогранного культурного опыта, начиная с аспекта проведения анализа с точки зрения певческого мастерства казахского народа, состояния формирования современных профессиональных вокальных учебных заведений и влияния народного фольклора и классической музыки друг на друга. Определяет основные особенности казахского вокального искусства, его исторические корни и роль в социокультурном контексте. Вместе с тем, уделяет внимание преподавателям-вокалистам,

стоящие у истоков Алматинской консерватории, занимающие историческое место в подготовке будущих певцов, которые продолжают воплощать традицию академического пения вокальной школы Казахстана. В данной статье предпринята попытка раскрыть основные вопросы становления и развития вокальной школы Казахстана.

Ключевые слова: сарын, вокальное искусство, вокальная школа, академическое пение.

T.Rakhmetov[1], A.A. Mombek [1]*
[1] Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)
**takhaui85@mail.ru*

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE KAZAKHSTAN VOCAL SCHOOL

Abstract

This article considers the traditions of formation of vocal school of Kazakhstan, which has its roots in the ancient Kazakh culture, and the real history of development - with the emergence of special musical educational institutions. The idea of influence of the world classical style on musical culture is traced, the idea that the originality of folk singing was formed by vocal pedagogical traditions is substantiated. Gradually with the development of education and cultural environment these traditions were strengthened and transformed. The author focuses a considerable place in the article on the issues of development of vocal art, including traditional and modern aspects of rich and multifaceted cultural experience, starting from the aspect of analysis from the point of view of singing skills of Kazakh people, the state of formation of modern professional vocal educational institutions and the influence of folklore and classical music on each other. Identifies the main features of Kazakh vocal art, its historical roots and its role in the socio-cultural context. At the same time, the author pays attention to the teachers-vocalists, who stood at the origins of the Almaty Conservatory, occupying a historical place in the training of future singers, who continue to embody the tradition of academic singing of the vocal school of Kazakhstan. This article attempts to reveal the main issues of formation and development of the vocal school of Kazakhstan.

Keywords: Saryn, vocal arts, vocal school, academic singing.

Кіріспе. Адамзат өркениетінде вокалдық мәдениет әрбір ел мен ұлттың негізгі құндылығы болып отыр. Өзінің ұзақ тарихында қазақ вокалдық музыкасы көшпелі өркениетке тән бірегей дәстүрлер мен стильдерді қалыптастыра алды. Уақыт өткен сайын қазақ вокал мектебі әртүрлі қиындықтар мен мүмкіндіктерге тап болды. *Біріншіден,* дәстүрлі вокалдық музыка бұрынғысынша қазақ халқының негізгі діңгегі болып қала береді. Осы себептерден де түпнұсқада жақсы сақталып, ұрпақтан-ұрпаққа мұра болуы қажет. *Екіншіден,* интернационалдандыруды атасақ болады. Өзге елдер немесе ұлттардың арасындағы мәдени алмасу қазақ вокал мектебінің әлемдік аренадағы қайталанбас ерекшелігімен көрініс табуына мүмкіндік береді. Қай халыққа болмасын ән айту – бұл вокалды бай және алуан түрлі ететін әртүрлі әдістерді қолдануды қамтитын тұтас ғылым. Арнайы әдістер орындаушыларға эмоцияларды қосуға, музыкалық шығармаларды жандандыруға мүмкіндік береді [1].

Тәуелсіз Қазақстанның қалыптасуы қоғамның барлық саласының соның ішінде білім беру, өнер және мәдениеттің дамуын талап етті. Классикалық және ұлттық жанрлардың ең жақсы дәстүрлерін біріктіретін музыкалық өнердің осындай салаларының бірі – өз кезегінде вокалдық мектеп пен педагогиканың ұзақ жылдар бойы қалыптасуының арқасында дамыған вокалдық өнер екендігі мәлім. Ғылыми-техникалық үрдістің, жасанды интеллектінің өсуі жағдайында болашақ ұрпақ үшін халықтың бай музыкалық дәстүрлерін сақтау маңызды. Сонымен қатар, қазіргі заманғы реалити-шоудың дамуы ұлттық

құндылықтан құралған Қазақстанның вокалдық мектебінің дәстүрлерінің сабақтастығын ашуға кедергі келтіреді [2, Б.10].

Аталмыш кедергілерді ескере отырып, қазақ вокал мектебінің алдында үлкен міндеттер тұр. Мысалы, дәстүрлі вокалдық музыканың заманауи музыкамен үйлесуі, заманауи музыка элементтерін сіңіру және сондай-ақ қазіргі адамдардың талғамы мен қажеттіліктеріне сай дәстүрлі вокалдық музыканы бейімдеу мен жаңарту.

Әдіснама мен әдістеме. Қазақстанның вокалдық музыкалық мәдениетін, соның ішінде вокалдық мектептердің қалыптасуының генезисін айқындаудағы зерттеу жұмысы бірнеше негізгі тәсілдер мен зерттеу әдістерін қамтитын күрделі және көп қырлы үрдіс болып табылады. Осындай тәсілдердің бірі – елдің музыкалық дәстүрлері мен вокалдық мектебінің эволюциясын ашуда маңызды рөл атқаратын *тарихи талдау*. Педагогикада ақпараттарды тарихи талдау тәсіліне С.В. Бобрышов «... тарихи генезисті анықтаудағы қиындықтарды жеңу педагогика тарихын тәртіптік талдаудың әртүрлі аспектілеріне, атап айтқанда, ғылым – практика, ғылым – қоғам, ғылым – ғылыми қоғамдастық осьтері бойынша проекцияларға жүгінуді қамтиды» деп оның әдіснамалық базасын көрсетеді [3, Б.48]. Зерттеушілер уақыт өте келе музыкалық мәдениеттің дамуын бақылау үшін мұрағат материалдары, құжаттар, кітаптар және зерттеулер сияқты әртүрлі тарихи дереккөздерге жүгінеді. Бұл әр түрлі тарихи кезеңдерге қандай стильдер, жанрлар мен орындау техникасына тән болғанын, сондай-ақ Қазақстан вокалдық мектептерінің сырттан қандай әсер еткенін түсінуге негіз болады.

Сондай-ақ, зерттеу жұмысында маңызды тәсілдердің бірі *этнографиялық зерттеу* тәсілі қолданылады. Тарихи жолдың өрісіндегі педагогикалық ғылымдардағы этнографиялық тәсілді Е.Л. Христованың пікірінше «...Мәдениет және этнография үшін ортақ аймақ болып табылатын педагогикалық дәстүрлі-тұрмыстық мәдениет туралы ғылым ретінде» қарастырған жөн [4, Б.20]. Оның себебі, кез-келген елдің вокалды-педагогикалық мектебі тарихи оқиғаларды, мәдени дәстүрлерді, әлеуметтік жағдайларды және басқа музыкалық дәстүрлермен өзара әрекеттесуді қоса алғанда, көптеген факторлардың әсерінен қалыптасатынын атап өткен жөн. Ал, қазақ мәдениетіндегі «адамдардың белгілі бір әлеуметтік-мәдени бейімделуін, өмір және мәдени салтын анықтауға, ол өз кезегінде халықтық тәрбие мен этнопедагогика жүйелерінің ерекшеліктерін, мазмұны мен құралдарын анықтауда этнографиялық тәсілдің қолданудың» жөн екенін көрсетеді [5, Б.263]. Осы тұста, Қазақстанның вокалдық мектебін негізін қалаушылармен қатар орындаушылардың заманауи тәжірибелерін, *дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын зерделеуге арналған зерттеулерді* қамтиды. Бұл қазақ жеріндегі вокалдық музыканың әртүрлі жанрларының орындалуын бақылауды, музыкалық іс-шараларға қатысуды және орындаушылармен, тәрбиешілермен алғашқы ақпараттарды алу үшін эспирикалық тәсілдерді қолдануға негіз бола алады.

Мәдени-тарихи-зерттеушілерге Қазақстанның музыкалық мәдениетінің тарихи және мәдени оқиғалармен байланысын талдауға мүмкіндік береді. Осы тұрғыда, саяси өзгерістер, көші-қон және басқа факторлар музыкалық дәстүрлердің дамуына айтарлықтай әсер етуі мүмкін және оларды есепке алу елдің мәдени өміріндегі терең процестерді түсінуге қатысты. В.Л. Крайник «Мәдениет, мәдени үлгілер, нормалар мен құндылықтар, мәдени қызмет пен мүдделер сияқты мәдени ұғымдарды педагогикалық зерттеулерде мәдениеттанулық тәсілді қолдану арқылы қарастырылу» қажеттілігі жайлы түсіндіреді [6, Б.51]. Осы тұста, Қазақстанның вокалдық-педагогикалық мектебінің *мәдениеттану тәсіліндегі* генезисі осы мектептің қалыптасуына негіз болған және оның бірегей ерекшеліктерін айқындаған тарихи және мәдени факторларды зерттеу болып табылады.

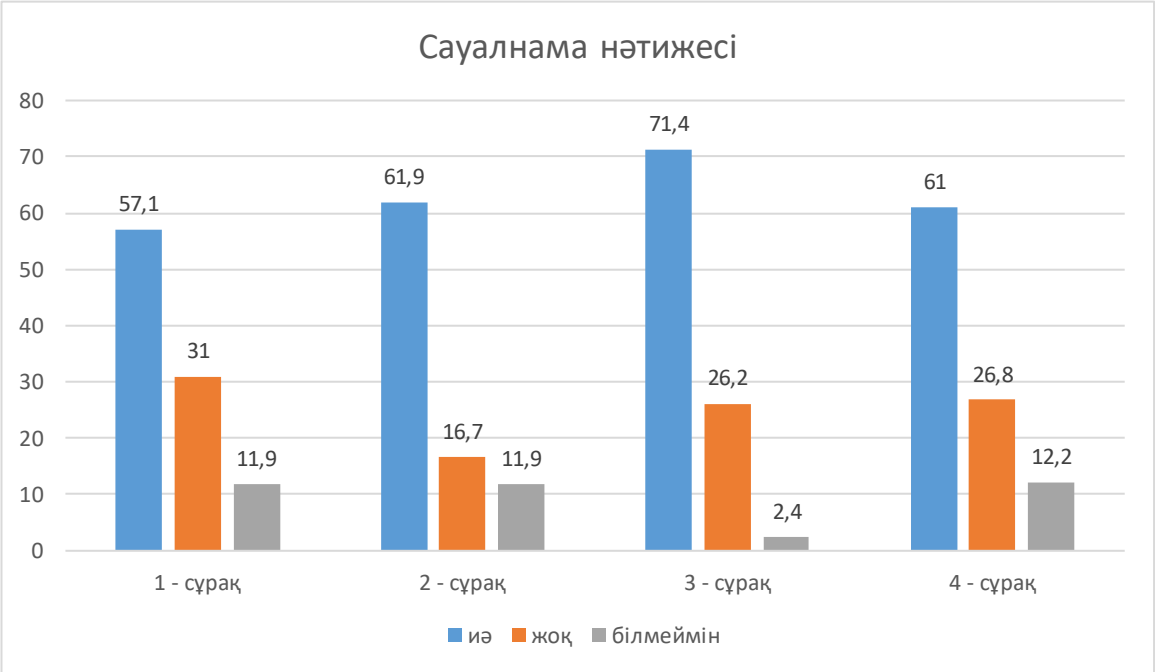
Тиісінше, *компаративті талдау* тәсілі қазақ вокалдық мектебін басқа музыкалық дәстүрлермен және мектептермен салыстыруға мүмкіндік береді. Педагогикалық зерттеулердегі компаративті талдау әдісін зерттеуші, В.В. Марюхина «..компаративті талдау, тәсіл ретінде қазіргі зерттеу қауымдастығының ғылымаралық диалогын күшейтуге ықпал ететін жүйелеу тәсілін жүзеге асыруға мүмкіндік беріп, сондай-ақ, әртүрлі оқиғалар

мен құбылыстарды болжауға және түсіндіруге шексіз мүмкіндіктер беретінін» атап көрсетеді [7, Б.53]. Ал, біздің зертетуімізде, компаративті тәсілді қолдану, қазақ вокалдық музыкалық мәдениетінің бірегей ерекшеліктерін және басқа дәстүрлермен ортақ ерекшеліктерін анықтауға, музыкалық әртүрлілік пен мәдени стильдердің өзара әрекеттесуі туралы түсінігімізді орнықтырады.

Сондай-ақ, Қазақтың вокалдық музыкалық дәстүрін зерттеу сараптамалық ақпарат пен пікір жинау үшін тәжірибелі әншілермен, педагогтармен, зерттеушілермен және мәдени ұйымдардың өкілдерімен сұхбаттар мен сауалнамаларды алуды қамтиды. Сондай-ақ, Қазақ әншілерінің қойылымдарының аудио және бейнеанализі орындаудың ерекшелігі мен дауыс техникасын түсінуге көмектеседі. Ескі жазбалар мен фотосуреттер сияқты дереккөздерді тарихи талдау қазақ вокалдық мектебінің эволюциясын қарастыруға мүмкіндік береді. Басқа музыкалық дәстүрлермен салыстырмалы талдау ерекше белгілерді көрсетеді.

Зерттеу жұмысын жүргізуде, еліміздің өнертану, педагогика, музыкалық білім саласындағы зерттеушілерден сауалнама жүргізілді. Сауалнама, Қазақстан вокалдық мектебінің дәстүрлер генезисі мен педагогикалық дәстүрлер сабақтастығының бастауларын анықтауға арналған сұрақтарды қамтыды. Сауалнама сұрақтары келесі мағұлыматтарды қамтыды.

1. Қазіргі таңда дәстүрлі орындау тәсілдері ән айту мәнерінде сақталған ба?
2. Қазақстан вокал мектебінің қалыптасуы қай тұлғамен байланысты?
3. Жаһандану үрдісі Қазақстанның вокалдық мектебінің дамуына өзгеріс енгізе ме?
4. Вокал өнеріндегі заманауи әдіс Қазақстан дәстүрлерімен үйлесімді ме?

1 Диаграмма – Қазақстан вокал мектебіндегі дәстүрлердің қалыптасуы мен вокалдық педагогикалық сабақтастықты айқындау

Осы сұрақтар негізінде Қазақстан вокалдық мектебінің кешегі және бүгінгі педагогикалық тұрғыда мәселелері мен дәстүрлер сабақтастығының негізін ашуға мүмкіндік береді (1 Диаграмма).

Сауалнама көрсеткіші бойынша вокалдық білім мен тренинг онлайн ресурстар мен оқыту платформаларының арқасында қолжетімді болады. Бұл ерекше дауыс пен стильді көрсете алатын талантты вокалистердің жаңа буынын тәрбиелеуге көмектеседі. Технология мен цифрландырудың дамуымен вокал өнері кең аудиторияға қол жетімді болмақ. Сандық технологияның арқасында музыканы жазу және тарату оңай әрі арзан. Бұл жаңа таланттарға

өз аудиториясын тезірек табуға және өз жұмыстарын әлемге ұсынуға мүмкіндік береді. Нәтижесінде әр түрлі музыкалық бағыттар мен мәдени әсерлердің үйлесімі ерекше дыбыстар мен орындаушылық тәсілдерді тудырады [8].

Нәтижелер. Музыка әлемінде Вокал өнері әсіресе ән айту арқылы мәдени мұраны беруге келгенде ерекше орын алады. Бай тарихы мен бірегей музыкалық мәдениеті бар Қазақстанның вокалдық мектебі әншілік дағдыларды дамыту және орындаушылық стильдің бірегейлігін сақтау үшін дәстүрлі әдістерді заманауи тәсілдермен үйлестіре отырып, дамуын жалғастыруда. Қазақстанның дәстүрлі вокалдық мектебінің негізгі элементтерінің бірі тыныс алу техникасымен және тыныс алуды басқарумен жұмыс істеу болып табылады. Бұл әсіресе қазақ музыкасына тән қуатты және мәнерлі дыбысты жасау үшін өте маңызды. Сонымен қатар, қазақ әуезді мотивтерін пайдалану орындаушының репертуарын байытып қана қоймай, музыкалық өнер арқылы мәдени мұраның сақталуына ықпал етеді. Алайда, уақыт өте келе ән айтуға үйретуге деген көзқарас вокалдық мектептің эволюциясында көрінетін өзгерістерге ұшырады. Заманауи тәсіл әртүрлі музыкалық жанрлар мен стильдермен жұмыс істеуді қоса, жеке оқытуға көбірек көңіл бөледі. Бұл студенттердің көкжиегін кеңейтіп қана қоймайды, сонымен қатар оларға заманауи ойын-сауық индустриясында қажет әмбебап музыкалық дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Болашақ ұрпаққа берілуі қажет Қазақстанның музыкалық мәдениетінің негізгі аспектілерінің бірі ұлттық сарынның орындалуының мәдени ерекшеліктерінің бірегейлігі болып табылады. Ән мұрасындағы тіл мен диалектілерді сақтау музыкалық мұраның тарихи құндылығын сақтауда да маңызды рөл атқарады. Оқу әдістері мен ән айту тәсілдеріндегі өзгерістер музыка индустриясының эволюциясын көрсетеді. Жаңа әдістемелерді енгізу және заманауи музыкалық жанрларды қолдану студенттерге репертуарын кеңейтуге және нарықтың заманауи талаптарына бейімделуге көмектеседі. Сауалнамадан алынған нәтижелердің, демек, зерттеушілердің көзқарастарына сүйенсек, қазақ халқының әуезді мотивтері қазіргі заманғы музыка мен вокалдық өнерде дәстүрлі музыкалық элементтерді пайдалану арқылы қазіргі заманғы вокалдық мектептер сабақтастығында сақталуында. Бұл халық әндерінің аранжировкасы, халық тақырыбына негізделген жаңа туындылар жасау немесе қазақ музыкалық мәдениетіне тән орындау техникасын пайдалану арқылы орын алып келеді. Оны қазақ елінің ұлттық коды болып саналатын ерекше қазақтың сарыны деп түсінуге болады.

Ал, шетелдік вокалдық мектептер мен елдің халықтық дәстүрлі музыкалық өнерінің сабақтастығы академиялық вокалдың даму тенденцияларына айтарлықтай әсер етуін қарастыратын болсақ. Зерттеушілерден алынған сұхбат жауаптарынан ой түйетініміз, бұл орындаушылар мен мұғалімдердің музыкалық тәжірибесін байытуға және кеңейтуге ықпал етіп, сонымен қатар әртүрлі мәдениеттер мен дәстүрлердің элементтерін біріктіре отырып, музыкада жаңа стильдер мен бағыттар жасауға мүмкіндік бергенін алға жылжыта аламыз. Алматы мемлекеттік консерваториясының алғашқы күнінен, жеке ән айту кафедрасы жұмыс істей бастап, оның құрамының бастауында доценттер А. Курганов, С. Коробов, оқытушылар А. Гуцаловская, А. Мизонов, С. Котляр, С. Мизонов, Н. Самышина сондай-ақ, фониаторлық кабинеттің меңгерушісі профессор И. Деранже болды. Кафедраны басқаруға Алматыға КСРО Мемлекеттік оқу басқармасының бағытымен Киев консерваториясының түлегі Н. Нагулиналар келген. Санкт-Петербург, Мәскеу, Киев консерваторияларынан келген мамандар Еуропалық стильді академиялық вокалды ән айту дәстүрін қазақ жеріне енгізумен айналысады. Ұлттық ерекшеліктерді алғашқы оқытушылар зерттей келе екі мәдениеттің ортасын ұстап және дыбысты мейлінше академиялық дәстүрде жалғастыруды көздейді. Осы оқытушылардан қаншама шәкірттер шығып, академиялық жолда ұлттық вокалдық мектептің қалыптасуына септігін тигізеді.

Елдегі вокалдық мектептердің өкілдері ретінде әрекет ете алатын вокалист-мұғалімдерге оқыту тәжірибесі, музыкалық білім беру мекемелері және кәсіби педагогикалық қызметі бар көрнекті әншілер кіреді. Бұл тәрбиешілерде вокалдың техникалық дағдылары ғана емес, сонымен қатар студенттерге білім мен дағдыларды тиімді

жеткізу үшін педагогикалық әдістер ұлттық ерекшеліктер негізінде өзгерістерге ұшырайды. Сауалнама барысында зерттеушілердің сұхбатынан Санкт-Петербург, Мәскеу, Киев консерваториларынан келген мамандар қазақ балаларын даярлап, олар өздерінің біліп түйгенін келер ұрпаққа, ұлттық академиялық вокалдық дәстүрді жалғастыру үшін педагогикалық еңбекте әншілер даярлайды. Осы тұста, 40 жылдан астам уақыт бойы (1956 жылдан 1997 жылға дейін) жеке ән айту кафедрасын көрнекті педагог және тамаша әнші, Қазақ КСР Халық әртісі, профессор Жылысбаев Бекен Бекенұлы басқарады. Осы кезең ішінде кафедрада Б. Жылысбаевпен бірге Е. Серкебаев, Б. Төлегенова, Р. Жаманова, Н. Шарипова, Н. Темірханова, С. Құрманғалиева, Е. Исаков, Т. Адетбекова, Р. Жұбатұрова, Х. Қалиламбекова, Е. Павлов, және т.б. қазақ оқытушылары қызмет етеді. Осылайша, ұлттық сарын мен еуропалық және орыс академиялық стильмен бір арнаға тоғысқан қазақ вокалдық мектебі пайда болып, әлі күнге дейін ұлттық опера жанрында болашақ опера және камералық әншілерді даярлау дәстүрі жалғасын тауып келеді.

Талқылау. Қазақстанның Тәуелсіздікке ие болған жаңа тарихи жағдайында көркемдік мұраның аясындағы музыка мәдениетін сақтау, қайта жаңғырту және дамыту мәселелері ерекше маңыналы және өзекті болып табылады. Бұл тұрғыда көне фольклорлық нұсқалардың бірі – *сарын* ерекше мәнге ие. Ежелгі заманда музыкалық мәдениетін зерттеуге байланысты күрделі мәселелер үшінші мыңжылдыққа дейін сақталған прозалық, поэтикалық, музыкалық және археологиялық мәліметтердің негізінде шешіле алады. Бұл тұрғыда жетекші тұжырымдама ретінде онын сақталган түрлерінің тұрақты элементтерін, олардың типтік жене жанрлық көрсеткіштерінін бастапқы калпын анықтау үшін реконструкция әдісі қолданады. Мысалы, көне фольклорлық музыканың сипаттамасын анықтау барысында оның әуендік-интонациялық айналымдарын, өлшем-ырғақтық құрылымдарын белгілеу жетекші әдіс болады [9, Б.213].

Көне музыкалық-поэтикалық нұсқалар ұмытылмас бабалар даналығы, ғасырлардан жеткен өшпес сарын. Теңдесі жоқ рухани байлығымыз ауызекі түрде қалыптасып, әр заманда сұрыпталып, тек өзіне тән сұлу да сүйкімді әуенімен, қайталанбас ұлттық ерекшеліктерімен, сан түрлі колорит-бояуларымен XXI жүз жылдықта өз жалғасын табуда [9, Б.215].

Сарынның рухани мәдениетіміздің өзегі екендігі, оның ғасырлар тереңінен жеткендігі «Қазақ өнері» энциклопедиясында ғылыми түрде дәленденді. Сонымен қатар, мұнда сарын музыкалық-поэтикалық фольклорың көне түріде келтірілген. Сарын тек өзіне тән мақамымен, әуенімен, өлшемдік-ырғақтық иірімдерімен ерекшеленеді. Сарынның сыр-сипаттары көркем шығармаларда, музыкада кездеседі: музыкада дәлірек айтқанда, опера өнерінде-лейтмотив, лейт-интонация ұғымдары негізгі сарын түрінде және басқада көркемдік тәсіл ретінде пайдаланылады. Сарын термині тұңғыш рет ұлы ғалым-энциклопедист Ш. Уәлихановтың еңбектерінде, нақты айтқанда, Қорқыт туралы зерттеулерінде кездеседі. Шоқанның пікірі бойынша «Қырғыз (қазақ – С.Күзембай) бақсыларында ең алғашқы бақсы болған Қорқыт туралы аңыз кең тараған. Онда Қорқыт (*қазақтарға* – С.Күзембай) қобыз ойнап, сарын айтуды үйреткен» [9, Б.200].

Сарын – архаикалық сөз, оның мағынасы жалпы түркі халықарында жиі кездеседі. Мысалы, балқар-қарашайларда, ноғайларда, башқұрт-татарларда, тувалықтарда сарын, сарнау, жылау-сықтау деп айтылып, рәсім-салттық функцияларды орындап, ұлттық дәстүрлерінде кеңінен орын алған [9, Б.201].

Қазақ халқының өмірінен үлкен орын алған ғұрыптық әндер жанрлық-тақырыптар жағынан төмендегі салаларға бөлінеді: арбау-байлау әндері-«Бәдік», «Күләпсан», маусымдық-«Жарапазан», үйлену тойларында айтылатын-«Жар-жар» («Аужар», «Бике-ау», «Үкі-ау»), «Сыңсу» («Қыз-сыңсу», «Көрісу», «Қоштасу», «Сарын»), «Той бастар», «Беташар»; нәрестенің дүниеге келуімен байланысты айтылатын-«Бесік жыры», («Әлди бөпем», «Бала жұбату»); қайғы-қасірет, мұң-шер әндері-«Естірту», «Жоқтау» . («Жылау», «Зарлау», «Дауыс айту», т.б.) [9, Б.202].

Қазақ халқының өмірінен үлкен орын алған ғұрыптық әндер жанрлық-тақырыптар жағынан төмендегі салаларға бөлінеді: арбау-байлау әндері-«Бәдік», «Күләпсан», маусымдық-«Жарапазан», үйлену тойларында айтылатын-«Жар-жар» («Аужар», «Бике-ау», «Үкі-ау»), «Сыңсу» («Қыз-сыңсу», «Көрісу», «Қоштасу», «Сарын»), «Той бастар», «Беташар»; нәрестенің дүниеге келуімен байланысты айтылатын-«Бесік жыры», («Әлди бөпем», «Бала жұбату»); қайғы-қасірет, мұң-шер әндері-«Естірту», «Жоқтау» . («Жылау», «Зарлау», «Дауыс айту», т.б.) [9, Б.205].

Сарын туралы құнды ой-пікірлер көрнеті-түркітанушы А. Байтұрсыновтың оның ғалымға енгізген термині – «Сарын-сөз саласы» еңбектерінде, Ә. Марғұлан, М. Әуезов, С. Қирабаев, С. Қасқабасов, А. Ісімақов және т.б. ғалымдардың зерттеулерінде айтылған. Сарындардың көне фольклордың саласы ретінде зерттеу-оның көркемдік және құрылымдық сипаттарын, ұлттық музыканың генезисін, өзіндік және аймақтық ерешеліктерін анықтап, жанрлық және композицилық түрлерінің эволюциялық жолмен дамуын көрсету-дәстүрлі өнеріміздің көптеген күрделі тарихи-теориялық мәселелерінің сыр-сипатын шешеді. Сарындар ежелгі музыка мәдениетінің бастауы ретінде қабылданып, бізге жеткен ноталық нұсқалары бойынша бақсылық сарын, жай сарын, сонымен қатар ақындық сарын түрлері болып жүйеленеді. Тарихи кезеңдердің эволюциясының нәтижесінде сарын кәсіби музыканың діңгегіне айналып, жалпыұлттық мәнге ие болады [9, Б.207].

Қазақ әуенінің мазмұны мен тереңдігі орындаушылық шеберлікті талап етті. Әуендердің күрделілігі, қайталанбастығы, әр әншіге орындауда ерекшелік берді. Халық жадында ғасырлар бойы көптеген әдемі, ежелгі әндер сақталған [10, Б.52]. Ауызша түрде музыкалық дәстүрлерді келесі ұрпаққа берудің негізгі тәсілі болды. Нәтижесінде фольклорлық бағыттағы педагогикалық әдістердің келесі тізбегі құрылады: 1-тыңдау; 2-бейімдеу; 3-әуендік әуезбен орындау.

Вокал мұғалімі мен жас вокалист практикалық білімнен басқа теориялық білімге ие болуы керек, осы білім кешенінің арқасында әртүрлі жолдармен жүріп, бір мақсатқа қол жеткізуге болады және вокалистер өздерінің практикалық жұмысында қолданатын білім мен дағдылар арасындағы алшақтықты азайтуларына мүмкіндік алады [11, Б.6].

Қазақстандағы аталмыш кәсіби музыканың тарихи қалыптасу ерекшеліктерін теориялық және музыкалық түсінудің алғашқы тәжірибесін А. Ерзакович пен А. Жұбановтан бастау алады. Қазақстан әншілері мен педагог музыканттарының тәжірибелері мен ізденсітері XX ғасырдың екінші жартысында ғана арнайы зерттеу нысанына айналды. А. Жұбанов «Ғасырлар бұлбұлдары» еңбегінде республика әншілері мен олардың шығармашылық мұралары туралы еңбек қалдырады [12]. Сондай-ақ, П. Аравин [13], У. Джумакова, Н. Кетегенова [14], Ғ. Әбдірахман [15] және т.б. музыкатанушы ғалымдар мен фольклортанушылар еңбектері, мақалаларында Қазақстандағы вокал мен әншілік өнердің мәселелері баяндалды.

Ұлы Отан соғысы жылдарында Қазақстанда эвакуацияланған Мәскеу, Ленинград, Киев және басқа қалалардан көптеген музыкант педагогтардың келуі республикада жаңа музыкалық мекемелердің ашылуына себепкер болды.

Қазақ музыка өнерін кадрлармен толықтыруда 1944 жылы ашылған Алматының Құрманғазы атындағы мемлекеттік консерваторисының ролі зор болды. Оқу орны ашылғанға дейін талантты қазақ жастарын Мәскеу және Ленинград консерваториясы жанындағы музыкалық студияларға жіберіп, білімдерін шыңдауға мүмкіндіктер берілді.

Алматы консерваториясында вокалдық өнер мамандығы ашылғаннан кейін, ұжым педагогтары Қазақстан вокал мектебін қалауда үлкен қиындық алдында тұрды. Ең алдымен оқыту бағдарламалары мен жоспарларды тиянақтау мәселесі орын алды. Бұған қоса, вокал бөліміне алғашқы жылдың өзінде рекордтық сан – 37 адамға жетті, оның ішінде КСРО әртісі атағын алып үлгерген К. Байсейітова тәрізді танымал тұлғаларда орын алды. 1980 жылдарға дейін Н. Нагулина 30-дан астам кәсіби жоғары мамандарды даярлады. Оның

оқушыларының ішінде К. Бобошко, Н. Черепенько, Ж. Кенешов, Л. Ванганин, Л. Затыльникова, Т. Демина және басқалар болды. [16, Б.190].

1949 жылы қаңтарда Мәскеудегі Бүкілодақтық студент-вокалистер форумында еліміздегі ең жас Алматы мемлекеттік консерваториясының өкілдері, К. Кенжетаев, Е. Серкебаев, Б. Жылысбаев секілді студенттер үлкен табысқа қол жеткізді. А. Кургановтың шәкірттерінің жетістіктері бірнеше рет қатаң комиссияның өкілдерімен мұқият тыңдалып, оң бағаланды. Бұл оқиға қазақстандық ән мектебінің қалыптасуындағы маңызды кезең болып, жоғары білікті педагогтар мен талантты оқушылардың болуы толыққанды мектептің орнығуын тағы бір мәрте айшықтады.

А. Кургановтың педагогикалық жемісінің шыңы оның 1952 жылға дейін басқарған кафедра меңгерушісі лауазымына тағайындалуымен тұспа тұс келіп, қазақ вокалдық өнерінің болашақ тамаша шеберлері: Р. Жаманова, Е. Серкебаев, Б. Жылысбаев және К. Кенжетаевты тәрбиеледі. 1952 жылы А.К. Жұбановтың шақыртуымен консерваторияға Куйбышев, Иванов, Ярослав, Пермь, Саратов опера театрының солисті, опера әншісі Н. Самышина келді. 1938 жылдан бастап Н. Самышина Абай атындағы Қазақ опера және балет театрының солисті және сол уақытта (1955 жылға дейін) кафедраны басқарды. Дәл осы тұста кафедрада оқытудың жаңа формалары мен әдістері әзірленіп, ғылыми базис қарқынды қалыптаса бастады. Н. Самышинаның алғашқы түлектерінің бірі Б. Төлегенова 1954 жылы бітіру курсының студенті ретінде Бүкілодақтық Ленинградтық конференцияда вокал өнері бойынша өз шеберлігін жоғары деңгейде көрсете білді [17, Б.262].

Осылайша, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан қазақтардың ән мәдениеті өзінің тарихи дамуында бірнеше мектеп құрғанын атап өту қажет. Олар көптеген факторлармен қалыптасты, олардың арасында географиялық аспект маңызды орын алды. Жаңа тарихи жағдайлар, сондай-ақ Кеңес мемлекеті құрамындағы одақтас республиканың мәртебесі Қазақстанда Еуропалық вокалдық өнердің пайда болуына себеп болды.

Вокалдық мектептің гүлденуі мен Қазақстанның классикалық музыкалық мәдениетінің дамуы Б. Жылысбаевтың есімімен байланысты екені сөзсіз. Ол өзінің шығармашылық өмірін өнер мен ағартушылыққа қызмет етуге арнады. Б. Жылысбаев біздің елімізде ғана емес, шетелде де қазақстандық вокал өнерінің даңқын арттырған көрнекті опера әншілерін тәрбиеледі. Оның шәкірттерінің арасында: Тоқтанәлі Сейталиев (Қырғызстан), Мұрат Мұсабаев, Нариман Қаражігітов, Зейнеп Қойшыбаева, Нұрғали Нүсіпжанов, Ғафиз Есімов, Кеңес Бақтаев, Қанат Құлымжанов, Шахимардан Әбілов, Сталбек Алмасбеков, Виталий Ващенко, Нұржамал Үсенбаева, Ұлан Кенжебеков есімдерін атауға болады

Қорытынды. Қазіргі кезеңде қазақстандық вокалдық мектептің жағдайы академиялық орындауда белгілі бір биіктерге жетті және оның өз тарихы бар. Қазіргі заманғы орындаушылардың шетелде өзінің орындаушылық шеберлігін жетілдіруге, конкурстарға қатысуға, шетелдік опералық қойылымдарда ән айтуға үлкен мүмкіндіктері бар. Осы кезеңде біздің қазақстандық орындаушылар бай табиғи деректер мен вокалдық академиялық орындаудағы алған тәжірибесінің арқасында Еуропада барған сайын танымал бола түсуде. Ең бастысы жаһандану кезеңінде дәстүрлі өнеріміз өзге мәдениеттің тасасында қалып, жұтылып кетпеуі үшін ежелден қалыптасқан бұл мектептердің туындыларын халықаралық деңгейде насихаттау аса маңызды. *Осындай жолдың бірі – дәстүрді дәріптеу екені түсінікті.*

Қазақстан вокал мектебінің қалыптасуы мен дамуында келесідей тұжырым жасайтын болсақ, отандық музыкалық білім беру үшін вокалдық педагогиканы дамыту мәселелері әрқашан өзекті және солай қала береді, себебі, вокал мұғалімдерінің міндеті – оқушының жақсы ән айтуын және ең жақсы жағдайда кәсіби әнші немесе әнші болуын қамтамасыз ету, өзін-өзі жетілдіру үшін көп жұмыс істегенде ғана табысқа жете алады [18, Б.13].

Біз жүргізген зерттеу Қазақстанда вокалдық академикалық орындаушылық пен кәсіби вокалдық өнердің қалыптасу процесіне музыкалық фольклор, соның ішінде орыс және шетелдік вокалдық мектептер әсер етті деп күтуге мүмкіндік береді. Алдағы уақытта

жаһандық даму барысында дәстүрлі қазақ вокалдық мектепті сақтау мемлекет тарапынан да, жұртшылық тарапынан да кешенді көзқарас пен күш-жігерді талап етіп отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізім

1. Полякова Н. Вокальные приемы и техники пения: современные и классические https://soul5.ru/blog/vokalnye-priemy-i-tekhniki-peniya-sovremennye-i-klassicheskie (қаралған күні 27.01.2025).
2. Антонова Л.В. Проблема преемственности педагогичесих традиций вокальной школы в России /Педагогика, психология, филология и искусствоведение. – 2008. – №1. – СС.9-15.
3. Бобрышов С.В. История педагогики как поле методологических детерминант историко-педагогического исследования. Историко-педагогический журнал. – 2013 – №2. – 35-47.
4. Христова Е.Л. Народная педагогика: историографические и теоретико-методологические проблемы: Автореф. дис. ... канд.пед.наук. – М., 1988. –20 с.,
5. Булшекбаева А.И. (2010). Этнографические подходы в педагогических исследованиях. Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. – 2010. – №11/1. – СС.261-265.
6. Крайник В.Л. Культурологический подход к профессиональной подготовке педагога. Вестник Томского государственного педагогического университет. – 2004. – №5. – СС.49-54.
7. Марюхина В.В. (2019). Компаративный подход в современных педагогических исследованиях. Мир науки, культуры, образования. – 2019. – №1/74. – СС.55-57.
8. Анастасия Садилова: будущее вокала в музыкальной индустрии //https://vc.ru/u/2080545-anastasiya-sadilova/771971-anastasiya-sadilova-budushee-vokala-v-muzykalnoi-industrii (қаралған күні 27.01.2025).
9. Қазақ өнерінің тарихы.3 томдық (Ежелгі дәуір, II том). – Алматы: Өнер, 2007. – 352 б.
10. Архипенко С.В. Воспитание духовно-нравственной культуры в процессе занятий вокалом //Гуманитарное пространство. – 2024. – Т.13. – №2. – С.50-55. URL: https://elibrary.ru/fknjso (қаралған күні 27.01.2025).
11. Трофимов А.В., Рапацкая Л.А. //Отечественные вокальные методики постановки голоса XX века. – ЦИТИСЭ. – 2024. – №2 (40). – С.6.
12. Жубанов А.К. Струны столетий. Очерки о жизни и творческой деятельности казахских народных композиторов. – Алма-Ата, 1958.
13. Аравин П.В. Степные созвездия. Очерки и этюды о казахской музыке. – Алма-Ата: Жалын, 1979.
14. Джумакова У., Кетегенова Н. Казахская музыкальная литература 1920-1980. – Алматы: Ғылым, 1995.
15. Абдрахман Г.Б. Современное самодеятельное песнетворчество в казахской музыкальной культуре: Автореф.дисс... канд. иск. – Алматы, 1999.
16. Юмашева Н.Д. Очерки и материалы. К истории вокальной кафедры /Ред.-сост.: Т.Н. Руднева, Х.Х.Абулханова. – Астана:ТОО Мастер По, 2014. –189 с.
17. Мукашева А.Б. Сметова А.А. Генезис профессионального вокального искусства Казахстана /Наука и жизнь Казахстана. – 2016. – №5. – СС.261-264.
18. Рапацкая Л.А. Духовный анализ музыки в контексте педагогики музыкального образования: теория и практика // Музыкальное искусство и образование. – 2022. – Т.10, №1. – С.9-24. URL: https://www.elibrary.ru/asasfj (қаралған күні 27.01.2025).

References

1. Polyakova N. Vokal'nye priemy i tekhniki peniya: sovremennye i klassicheskie https://soul5.ru/blog/vokalnye-priemy-i-tekhniki-peniya-sovremennye-i-klassicheskie (karalgan kuni 27.01.2025).
2. Antonova L.V. Problema preemstvennosti pedagogichesih tradicij vokal'noj shkoly v Rossii /Pedagogika, psihologiya, filologiya i iskusstvovedenie. – 2008. – №1. – SS.9-15.
3. Bobryshov S.V. Istoriya pedagogiki kak pole metodologicheskih determinant istoriko-pedagogicheskogo issledovaniya. Istoriko-pedagogicheskij zhurnal. – 2013 – №2. – 35-47.
4. Hristova E.L. Narodnaya pedagogika: istoriograficheskie i teoretiko-metodologicheskie problemy: Avtoref. dis. ... kand.ped.nauk. – M., 1988. –20 s.,
5. Bulshekbaeva A.I. (2010). Etnograficheskie podhody v pedagogicheskih issledovaniyah. Psihologiya i pedagogika: metodika i problemy prakticheskogo primeneniya. – 2010. – №11/1. – SS.261-265.
6. Krajnik V.L. Kul'turologicheskij podhod k professional'noj podgotovke pedagoga. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universitet. – 2004. – №5. – SS.49-54.
7. Maryuhina V.V. (2019). Komparativnyj podhod v sovremennyh pedagogicheskih issledovaniyah. Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya. – 2019. – №1/74. – SS.55-57.
8. Anastasiya Sadilova: budushchee vokala v muzykal'noj industrii // https://vc.ru/u/2080545-anastasiya-sadilova/771971-anastasiya-sadilova-budushee-vokala-v-muzykalnoi-industrii (karalgan kuni 27.01.2025).
9. Kazak onerinin tarihy.3 tomdyk (Ezhelgi dauir, II tom). – Almaty: Oner, 2007. – 352 b.
10. Arhipenko S.V. Vospitanie duhovno-nravstvennoj kul'tury v processe zanyatij vokalom //Gumanitarnoe prostranstvo. – 2024. – T.13. – №2. – S.50-55. URL: https://elibrary.ru/fknjso (karalgan kuni 27.01.2025).
11. Trofimov A.V., Rapackaya L.A. //Otechestvennye vokal'nye metodiki postanovki golosa XX veka. – CITISE. – 2024 – №2 (40). – C.6.
12. Zhubanov A.K. Struny stoletij. Ocherki o zhizni i tvorcheskoj deyatel'nosti kazahskih narodnyh kompozitorov. – Alma-Ata, 1958.
13. Aravin P.V. Stepnye sozvezdiya. Ocherki i etyudy o kazahskoj muzyke. – Alma-Ata: Zhalyn, 1979.
14. Dzhumakova U., Ketegenova N. Kazahskaya muzykal'naya literatura. 1920-1980. – Almaty: Gylym, 1995.
15. Abdrahman G.B. Sovremennoe samodeyatel'noe pesnetvorchestvo v kazahskoj muzykal'noj kul'ture: Avtoref.diss... kand. isk. – Almaty, 1999.
16. Yumasheva N.D. Ocherki i materialy. K istorii vokal'noj kafedry /Red.-sost.: T.N. Rudneva, H.H.Abulhanova. – Astana: TOO Master Po, 2014. – 189 s.
17. Mukasheva A.B. Smetova A.A. Genezis professional'nogo vokal'nogo iskusstva Kazahstana /Nauka i zhizn' Kazahstana. – 2016. – №5. – SS.261-264.
18. Rapackaya L.A. Duhovnyj analiz muzyki v kontekste pedagogiki muzykal'nogo obrazovaniya: teoriya i praktika // Muzykal'noe iskusstvo i obrazovanie. – 2022. – T.10, №1. – S.9-24. URL: https://www.elibrary.ru/asasfj (karalgan kuni 27.01.2025).

УДК 7.096 *МРНТИ 18.11*

А.Е. Толеужан[1], Д.Е. Мусахан[1*]
Казахская национальная академия искусств имени Т.Жургенова (Алматы, Казахстан)
*danara.mussakhan@gmail.com

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ МЕДИАПОТРЕБЛЕНИЯ: ВЛИЯНИЕ ПАНДЕМИИ COVID-19 НА СТРИМИНГОВЫЙ КОНТЕНТ

Аннотация

Стриминговая индустрия пережила значительные трансформации во время пандемии COVID-19, когда ограничения на передвижение и закрытие традиционных развлекательных площадок привели к росту потребления цифрового контента. В данной статье исследуются ключевые изменения в стриминговом секторе, включая увеличение аудитории, адаптацию платформ к новым условиям и влияние пандемии на музыкальный стриминг, подкасты и игровые трансляции. Анализируются изменения предпочтений пользователей, рост подписочных моделей, развитие алгоритмов персонализированных рекомендаций и новые способы монетизации контента. Особое внимание уделяется тому, как кризис повлиял на независимых артистов и создателей контента, усилив их позиции на рынке. Пандемия COVID-19 оказала значительное влияние на стриминговую индустрию, став катализатором роста и изменения пользовательских привычек. Из-за карантина и закрытия развлекательных заведений аудитория массово перешла на платформы Netflix, YouTube, Twitch и Spotify. В первые месяцы пандемии спрос на потоковый контент вырос более чем на 20%, а музыкальный стриминг трансформировался: возросла популярность независимых исполнителей, укоренился тренд на ускоренные (speed-up) версии треков. Помимо кино и музыки, вырос интерес к подкастам и игровым трансляциям. IRL-стримы стали заменой живому общению, а платформы адаптировались, внедрив новые модели монетизации, включая донаты и эксклюзивные подписки. В результате пандемия не только ускорила развитие индустрии, но и заложила основу для новых медийных трендов.

Ключевые слова: Стриминг, пандемия, аудитория, независимые исполнители, монетизация, подкасты, цифровые тренды, контент.

*Ә.Е.Төлеужан[1], Д.Е.Мусахан[1]**
[1]Т. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы (Алматы, Қазақстан)
*danara.mussakhan@gmail.com

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ МЕДИА ТҰТЫНУ ҮРДІСТЕРІ: COVID-19 ПАНДЕМИЯСЫНЫҢ СТРИМИНГ КОНТЕНТІНЕ ӘСЕРІ

Аңдатпа

Стриминг индустриясы COVID-19 пандемиясы кезінде айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Қозғалыс шектеулері мен дәстүрлі ойын-сауық орындарының жабылуы сандық контент тұтынудың артуына алып келді. Бұл мақалада стриминг секторындағы негізгі өзгерістер қарастырылады, соның ішінде аудиторияның ұлғаюы, платформалардың жаңа жағдайларға бейімделуі және пандемияның музыкалық стримингке, подкасттарға және ойын трансляцияларына әсері талданады. Пайдаланушылардың талғамдарының өзгеруі, жазылу үлгілерінің өсуі, жекелендірілген ұсыныстар алгоритмдерінің дамуы және контентті монетизациялаудың жаңа әдістері зерттеледі. Сондай-ақ, дағдарыстың тәуелсіз орындаушылар мен контент жасаушыларға ықпалына ерекше назар аударылады. COVID-19 пандемиясы стриминг индустриясына айтарлықтай әсер етіп, өсім мен пайдаланушылар әдеттерінің өзгеруіне себеп болды. Карантин салдары мен ойын-сауық орындарының жабылуы нәтижесінде көпшілік Netflix, YouTube, Twitch және Spotify сияқты платформаларға көшті. Пандемияның алғашқы айларында стримингтік контентке сұраныс

20%-дан астам өсті, ал музыкалық стриминг трансформацияға ұшырады: тәуелсіз орындаушылардың танымалдығы артты, тректердің жылдамдатылған (speed-up) нұсқаларына сұраныс күшейді. Кино мен музыканы айтпағанда, подкасттар мен ойын трансляцияларына деген қызығушылық та артты. IRL-стримдер тікелей қарым-қатынасты алмастырып, платформалар донаттар мен эксклюзивті жазылымдарды енгізу арқылы жаңа монетизация үлгілерін әзірледі. Нәтижесінде, пандемия индустрияның дамуын жеделдетіп қана қоймай, жаңа медиа трендтердің қалыптасуына негіз қалады.

Тірек сөздер: Стриминг, пандемия, аудитория, тәуелсіз орындаушылар, монетизация, подкасттар, цифрлық трендтер, контент.

*A.E. Toleuzhan[1], D.E. Musakhan[1]**
[1]T. Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts (Almaty, Kazakhstan)
**danara.mussakhan@gmail.com*

MODERN MEDIA CONSUMPTION TRENDS: THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON STREAMING CONTENT

Abstract

The streaming industry underwent significant transformations during the COVID-19 pandemic as movement restrictions and the closure of traditional entertainment venues led to a surge in digital content consumption. This paper explores key changes in the streaming sector, including audience growth, platform adaptation to new conditions, and the pandemic's impact on music streaming, podcasts, and game streaming. It analyzes shifts in user preferences, the rise of subscription-based models, the development of personalized recommendation algorithms, and new content monetization strategies. Special attention is given to how the crisis affected independent artists and content creators, strengthening their positions in the market. The COVID-19 pandemic had a profound impact on the streaming industry, acting as a catalyst for growth and changes in user habits. Due to quarantine measures and the closure of entertainment venues, audiences migrated massively to platforms such as Netflix, YouTube, Twitch, and Spotify. In the first months of the pandemic, the demand for streaming content increased by more than 20%, and the music streaming landscape evolved: independent artists gained popularity, and the trend of speed-up versions of tracks became deeply rooted. Beyond film and music, interest in podcasts and game streaming also grew. IRL streams became a substitute for live interaction, and platforms adapted by introducing new monetization models, including donations and exclusive subscriptions. As a result, the pandemic not only accelerated industry development but also laid the foundation for new media trends.

Keywords: Streaming, pandemic, audience, independent artists, monetization, podcasts, digital trends, content.

Введение. Пандемия COVID-19 стала катализатором глобальных изменений в медиаиндустрии, в том числе в сфере стриминговых сервисов. Ограничения передвижения, закрытие кинотеатров и концертных площадок привели к значительному увеличению потребления цифрового контента. В данной статье рассматриваются ключевые трансформации стримингового контента в период пандемии, анализируются изменения в предпочтениях пользователей и выявляются основные тренды, повлиявшие на индустрию.

Стриминговые платформы до пандемии. До 2020 года стриминговая индустрия уже находилась на этапе активного роста. Такие платформы, как Netflix, Spotify, YouTube и Twitch, доминировали на рынке, предлагая пользователям удобный доступ к кино, сериалам, музыке и игровому контенту. Ключевыми трендами были:

1. Рост подписочной модели.
2. Инвестиции в оригинальный контент.
3. Внедрение алгоритмов персонализированной рекомендации.

Несмотря на устойчивый рост, пандемия ускорила трансформационные процессы, приведя к кардинальным изменениям в предпочтениях пользователей и контент-стратегиях платформ.

Рост просмотра контента в пандемию. Неблагополучная эпидемиологическая ситуация значительно повлияла на различные сферы жизни и изменила поведение общества. В тот период потребительские привычки претерпели кардинальные изменения: резко возрос спрос на онлайн-услуги, тогда как оффлайн-сегмент стремительно терял актуальность. Эти трансформации затронули практически все сферы торговли и предоставления услуг. Среди наиболее пострадавших оказались креативные индустрии, включавшие в себя киноиндустрию, концертную деятельность, музейные пространства, выставочные залы, дизайн, IT, архитектуру, рекламу и СМИ. Компании, работающие в этих областях, вынуждены были оперативно адаптироваться и искать новые стратегии, чтобы минимизировать негативные последствия кризиса [1, С.50].

Микропредприятия, самозанятые и независимые профессионалы творческой сферы оказались в числе наиболее пострадавших в сложившейся ситуации. Однако внедрение новых технологий привело к перестройке бизнеса и адаптации деятельности. В ряде случаев это способствовало консолидации креативных отраслей и усилению значимости профессиональных связей и организаций. Так, возникло и укрепилось несколько новых ассоциаций, а активное использование ИКТ способствовало расширению профессиональных контактов как внутри стран, так и на международном уровне. Многие исследования, посвящённые анализу влияния пандемии на креативные индустрии, проводились в сотрудничестве или по заказу профессиональных организаций в данной сфере [2, С.42].

При этом влияние кризиса оказалось неравномерным: некоторые сектора, такие как индустрия видеоигр и стриминговые сервисы, не только избежали убытков, но и продемонстрировали рост. Однако основную прибыль получили преимущественно крупные компании [2, С.42.

В период самоизоляции специалисты креативной сферы активно запускали онлайн-проекты, создавали контент и осваивали новые технологии. Они искали способы заработка через краудфандинг, фандрайзинг и монетизацию цифрового контента. Многие стремились изучить новую реальность, участвуя в исследовательских инициативах и творческих конкурсах, а также пытались самоорганизоваться в новых условиях [1, С.50].

Аналитическая компания Conviva зафиксировала 20%-ный рост числа просмотров по всему миру в марте 2020 года, особенно в дневное время. На Netflix регистрация новых пользователей увеличилась в 1,5 раза, а на Disney+ – в 3 раза. По данным Nielsen, за первые три недели марта американцы потратили 400 миллиардов минут на просмотр онлайн-видео [3].

При этом статистика учитывает только пользователей, использующих стриминговые сервисы через телевизор, поскольку данные о просмотрах с компьютеров и мобильных устройств остаются закрытыми. Тем не менее и этих цифр достаточно, чтобы увидеть общую тенденцию. Лидером рынка стал Netflix (29% от общего времени просмотров), за ним следовали YouTube (20%), Hulu (10%) и Amazon Prime (9%) [3].

В тот период рост стриминговых услуг был обусловлен недоступностью многих видов досуга и развлечений из-за пандемии. Ограничения затронули рестораны, кинотеатры, профессиональный спорт и концертную деятельность, что подтолкнуло аудиторию к активному потреблению цифрового контента [4].

Согласно данным компании Wurl Inc., специализирующейся на доставке трансляции видео и рекламы на подключенные телевизоры, пандемия COVID-19 привела к резкому росту потребления стриминговых сервисов. В глобальном масштабе время, затрачиваемое на потоковое вещание, увеличилось более чем на 20%, а в отдельных странах, таких как Австрия и Испания, этот показатель превысил 40% [4].

Основная часть. влияние пандемии на музыкальный стриминг. В 2020 году доход мировой музыкальной индустрии, согласно данным маркетинговой компании MIDiA Research, увеличился на 7% по сравнению с 2019 годом, достигнув 23,1 млрд долларов США. Такой рост во многом был обусловлен развитием стриминговых платформ, доходы от которых составили 14,2 млрд долларов США, что на 19,6% больше, чем годом ранее [2, С.43].

Примечательно, что в 2020 году крупные музыкальные лейблы впервые зафиксировали снижение доходов от стриминга, тогда как независимые лейблы и артисты, напротив, укрепили свои позиции. Их доля на рынке потокового вещания выросла до 31,5%. Музыканты, распространявшие свои треки через стриминговые сервисы самостоятельно при поддержке дистрибьюторских компаний, заработали в совокупности 1,2 млрд долларов США. [2, С.43]

По информации MRC Data и Nielsen Music, после введения глобального карантина в марте 2020 года 60% потребителей начали активнее пользоваться технологиями в сфере развлечений. Это существенно повлияло на музыкальные предпочтения: стриминговые сервисы стали более востребованными, чем традиционное радиовещание [5].

Как отмечается в исследовании Alpha Data, в первую неделю глобального локдауна интерес к поп-музыке, рэпу, R&B и латиноамериканским трекам снизился ниже среднего уровня. В то же время увеличилось количество прослушиваний классической, народной и детской музыки. По информации Spotify, пользователи стали чаще включать плейлисты для кулинарии и уборки, тогда как подборки, предназначенные для вечеринок и встреч, утратили популярность. Переход на удаленную работу сократил необходимость ежедневных поездок и предоставил больше свободного времени, что также сказалось на способах потребления музыки [5].

Пандемия COVID-19 также оказала влияние на индустрию подкастов. Согласно данным Voxnest, в начале карантина в США их прослушивания снизились на 20% из-за уменьшения числа поездок. Однако в Европе, где подкасты остаются востребованными даже в домашних условиях, этот показатель, напротив, вырос на 53% [5].

Популярность игровых и IRL-стримов. Игровые стримы оставались в числе самых популярных, однако режим самоизоляции дал мощный импульс развитию IRL-трансляций (in real life – «в реальной жизни»), в которых стримеры в прямом эфире занимались повседневными делами или просто общались со зрителями. Этот формат оказался доступным каждому, так как не требовал специальных навыков – достаточно было лишь желания делиться эмоциями и взаимодействовать с аудиторией, что особенно ценилось в условиях изоляции. Вести трансляции можно было даже со смартфона, что исключало необходимость в дорогостоящем оборудовании [6].

Во времена изоляции наибольшей популярностью среди игровых стримеров пользовались платформы Twitch, YouTube Gaming и Facebook Gaming. Эти сервисы стали основными площадками для трансляций, поскольку миллионы людей по всему миру искали новые способы развлечения и взаимодействия в онлайн-пространстве.

В тот период аудитория популярной стриминговой платформы Twitch увеличилась на 10% всего за несколько дней, как отмечал Дорон Нир (Doron Nir), генеральный директор компании StreamElements, предоставляющей инструменты и услуги для индустрии. В то же время аудитория конкурирующего сервиса YouTube Gaming, принадлежащего Google, выросла на 15% [4].

Киберспорт и игровые стримы также получили огромный приток аудитории. Twitch, YouTube Gaming и Facebook Gaming заметили резкий рост числа пользователей, поскольку геймеры и зрители искали альтернативу традиционным видам развлечений. Особенно популярными стали трансляции игр, требующих командного взаимодействия, что помогало людям компенсировать нехватку живого общения.

Помимо стриминговых сервисов, активно использовались различные приложения для общения и совместного времяпрепровождения. Discord стал не только платформой для

голосового общения в играх, но и местом для создания сообществ. Zoom, помимо рабочих встреч и учебных занятий, начал применяться для виртуальных вечеринок и настольных игр. Среди самих видеоигр особую популярность приобрела Among Us, которая привлекла игроков возможностью взаимодействовать в голосовых чатах и строить тактические стратегии.

Появились новые способы монетизации, такие как краудфандинг, донаты и подписки на эксклюзивный контент. Многие стримеры и создатели начали зарабатывать за счет прямой поддержки зрителей, а бренды стали активнее интегрироваться в стриминговые форматы, понимая их растущую значимость.

Аудитория стримеров проявляла щедрость – зрители активно донатили, поддерживая любимых авторов. В связи с этим возникла потребность в сервисах, которые упростили бы процесс пожертвований. Первые платформы были довольно примитивными и обеспечивали лишь базовую функцию перевода денег. Со временем к ним добавилась возможность сопровождать донаты сообщениями. Стримеры получили инструменты для установки целей сборов (например, на новую камеру или мощный игровой процессор), проведения голосований и внедрения других интерактивных элементов. Это сделало трансляции более динамичными, а донаты превратились из простой финансовой поддержки в полноценный инструмент взаимодействия, позволяя зрителям становиться активными участниками происходящего [6].

Социальные сети также сыграли значительную роль в цифровом досуге. TikTok стал площадкой для игровых челленджей и коротких роликов, а Instagram Live активно использовался блогерами, артистами и стримерами для общения с подписчиками. В начале 2021 года популярность обрела и аудиоплатформа Clubhouse, где обсуждали различные темы, включая игры и киберспорт. В условиях самоизоляции цифровые развлечения стали ключевым способом проведения времени, а игровые стримы – одной из самых востребованных форм контента.

Также, пандемия оказала значительное влияние на формирование трендов в потреблении контента на YouTube и других платформах в 2020 году. Пользователи начали проявлять повышенный интерес к онлайн-обучению, решению бытовых задач и поиску новых хобби. В то же время новостной и развлекательный контент сохранил свою популярность, позволяя аудитории либо оставаться в курсе мировых событий, либо, напротив, отвлекаться от потока информации [7, С.420].

Трансформация медиарынка. Во время пандемии стриминговый контент претерпел значительные изменения, адаптируясь под новые условия жизни общества. Люди стали больше ценить контент в режиме реального времени, что привело к популяризации прямых эфиров в социальных сетях, онлайн-концертов, виртуальных спектаклей и цифровых экскурсий. Музыканты, блогеры и артисты активно использовали такие, как YouTube Live, Twitch и Instagram Live, чтобы поддерживать контакт со своей аудиторией.

В условиях ограничений на массовые мероприятия резко возросла роль домашних развлечений. Стриминговые сервисы не только увеличили количество контента, но и изменили стратегии его выпуска. Многие киностудии начали выпускать премьеры фильмов сразу в онлайн, минуя кинотеатры, что стало прорывным шагом для индустрии. Одновременно с этим независимые артисты и лейблы стали занимать более весомую нишу в музыкальном стриминге, поскольку аудитория начала искать уникальный контент вне крупных корпораций.

Пандемия Covid-19 внесла значительные изменения в медиарынок, повлияв как на восприятие зрителями кино и сериального контента, так и на его производство и распространение. Эксперты отмечали несколько ключевых тенденций, характерных для этого периода. В их числе была необходимость адаптации бизнес-моделей медиакомпаний в ответ на ускоренную глобализацию и цифровизацию, трансформация медиапотребления с увеличением объемов видеоконтента и продолжительности его просмотра, а также поиск новых гибридных стратегий монетизации [8, С.7].

В тот период, наряду с антикризисными мерами, разрабатывались восстановительные программы и принимались дополнительные стратегии поддержки креативных индустрий. Основные направления включали:

– поддержку занятости, компенсацию оплаты труда в секторах креативных индустрий, а также обеспечение дохода независимых артистов и профессионалов творческих сфер; компенсировались операционные потери, в том числе вызванные введением новых санитарных мер;

– финансирование новых проектов и постановок в сфере культуры; заказы на программы поддержки уязвимых групп и сообществ, включая совместные инициативы с организациями здравоохранения;

– образовательные и тренинговые программы для профессионалов индустрии с целью сохранения и развития творческого потенциала [2, С.49].

Заключение. COVID-19 не просто временно потряс медиарынок, а стал серьезным катализатором изменений, которые ускорили процессы цифровизации, глобализации и изменения пользовательских привычек. Он способствовал стремительному росту стриминговых сервисов, увеличению времени просмотра видео- и аудиоконтента, развитию интерактивных платформ и поиску новых способов монетизации.

Пандемия стала драйвером для бурного развития стриминговых сервисов. Рост подписок, изменение контентных стратегий и популяризация новых форматов потребления привели к тому, что стриминг окончательно закрепился как основной способ получения цифрового контента. В результате стриминг стал неотъемлемой частью современной цифровой культуры, изменив не только индустрию развлечений, но и образ жизни миллионов людей.

В будущем стоит ожидать дальнейшего развития технологий, новых моделей монетизации и еще большего усиления конкуренции в данной сфере.

Список использованной литературы и источников

1. Глушкова Ю. О., Васина А. В. Влияние Covid-19 на креативные индустрии // Изв. Сарат. ун-та Нов. сер. Сер. Экономика. Управление. Право. 2021. №1. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-covid-19-na-kreativnye-industrii (дата обращения: 20.03.2025).

2. Абанкина Т.В., Мацкевич А.В., Романова В.В. Креативные индустрии в условиях пандемии covid-19//Экономика. Налоги. Право. 2022. №2. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/kreativnye-industrii-v-usloviyah-pandemii-covid-19 (дата обращения: 20.03.2025).

3. Карташов А., Гришин В. Как пандемия повлияла на индустрию кино // Кинопоиск. URL: https://www.kinopoisk.ru/media/article/4001117/ (дата обращения: 20.03.2025).

4. Вести.рф. Как пандемия изменила мировую экономику? [Электронный ресурс]. URL: https://www.vesti.ru/article/2027612 (дата обращения: 20.03.2025).

5. Сидорова Д. Как пандемия изменила музыкальную индустрию //RB.ru. URL: https://rb.ru/story/pandemic-changed-music/ (дата обращения: 21.03.2025).

6. РБК Тренды. Как пандемия повлияла на индустрию развлечений [Электронный ресурс]. URL: https://trends.rbc.ru/trends/industry/5f8723649a79473ba6803c7a (дата обращения: 21.03.2025).

7. Петухова А.С. Влияние контента на популярность прямых трансляций на канале youtube//Инновационные аспекты развития науки и техники. 2021. №8. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-kontenta-na-populyarnost-pryamyh-translyatsiy-na-kanale-youtube (дата обращения: 21.03.2025).

8. Огнева О. К. Современное состояние американских стриминговых платформ и специфика экранного контента//Телекинет. 2023. №4 (25). URL:

https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennoe-sostoyanie-amerikanskih-strimingovyh-platform-i-spetsifika-ekrannogo-kontenta (дата обращения: 21.03.2025).

References

1.Glushkova YU. O., Vasina A. V. Vliyanie Covid-19 na kreativnye industrii // Izv. Sarat. un-ta Nov. ser. Ser. Ekonomika. Upravlenie. Pravo. 2021. №1. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-covid-19-na-kreativnye-industrii (data obrashcheniya: 20.03.2025).

2. Abankina T.V., Mackevich A.V., Romanova V.V. Kreativnye industrii v usloviyah pandemii covid-19//Ekonomika. Nalogi. Pravo. 2022. №2. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/kreativnye-industrii-v-usloviyah-pandemii-covid-19 (data obrashcheniya: 20.03.2025).

3. Kartashov A., Grishin V. Kak pandemiya povliyala na industriyu kino // Kinopoisk. URL: https://www.kinopoisk.ru/media/article/4001117/ (data obrashcheniya: 20.03.2025).

4. Vesti.rf. Kak pandemiya izmenila mirovuyu ekonomiku? [Elektronnyj resurs]. URL: https://www.vesti.ru/article/2027612 (data obrashcheniya: 20.03.2025).

5. Sidorova D. Kak pandemiya izmenila muzykal'nuyu industriyu //RB.ru. URL: https://rb.ru/story/pandemic-changed-music/ (data obrashcheniya: 21.03.2025).

6. RBK Trendy. Kak pandemiya povliyala na industriyu razvlechenij [Elektronnyj resurs]. URL: https://trends.rbc.ru/trends/industry/5f8723649a79473ba6803c7a (data obrashcheniya: 21.03.2025).

7. Petuhova A.S. Vliyanie kontenta na populyarnost' pryamyh translyacij na kanale youtube//Innovacionnye aspekty razvitiya nauki i tekhniki. 2021. №8. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-kontenta-na-populyarnost-pryamyh-translyatsiy-na-kanale-youtube (data obrashcheniya: 21.03.2025).

8. Ogneva O. K. Sovremennoe sostoyanie amerikanskih strimingovyh platform i specifika ekrannogo kontenta//Telekinet. 2023. №4 (25). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennoe-sostoyanie-amerikanskih-strimingovyh-platform-i-spetsifika-ekrannogo-kontenta (data obrashcheniya: 21.03.2025).

ӘОЖ 004.896 ***МРНТИ 13.35.07***

Н.Т. Айнабекова[1], Л.Ш Какимова[1]*
[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)
**ajnabekovanazgul@gmail.com*

МУЗЫКА САБАҒЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада музыкалық білім беруде жасанды интеллект (ЖИ) технологияларын қолдану әдістері жан-жақты зерттелген. Кіріспеде ЖИ-дің қазіргі білім беру жүйесіндегі орны мен маңыздылығы баяндалады. Негізгі бөлімде Абай атындағы ҚазҰПУ-дың «Музыкалық білім» мамандығының студенттерімен жүргізілген эксперимент сипатталған. Зерттеу барысында дәстүрлі әдіспен оқытылған топ пен ЖИ құралдарын (AIVA, Soundraw) қолданған топтың шығармашылық нәтижелері салыстырылды. Мақалада нейрожелілерді (Sonic Visualiser, Amper Music, AIVA, т.б.) сипаттап, олардың музыкалық қабілетті дамытудағы рөлі көрсетілген. Қорытынды бөлімде ЖИ технологияларының музыкалық білім берудегі тиімділігі, шығармашылықты дамытудағы мүмкіндіктері және оқу процесін жекелендіруі туралы тұжырым жасалған. Авторлар ЖИ-дің келешекте білім беру сапасын арттыруға үлкен үлес қосатынын атап өтеді. Сондай-ақ, мақалада ИИ негізіндегі адаптивті оқытудың рөлі мен музыкалық білім беруге инновациялық технологияларды енгізудің болашағы көрсетіледі.

Түйін сөздер: музыка өнері, инновациялық технология, оқыту әдіс-тәсілдері, жасанды интеллект, оқу платформалары

Н.Т. Айнабекова[1], Л.Ш Какимова[1]*
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)
**ajnabekovanazgul@gmail.com*

МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА УРОКАХ МУЗЫКИ

Аннотация

В данной статье всесторонне исследуются методы применения технологий искусственного интеллекта (ИИ) в музыкальном образовании. Во введении раскрывается роль и значение ИИ в современной системе образования. В основной части описан эксперимент, проведённый со студентами специальности «Музыкальное образование» КазНПУ имени Абая. В ходе исследования были сравнены результаты творческой деятельности студентов, обучающихся традиционными методами, и студентов, использовавших ИИ-инструменты (AIVA, Soundraw). В статье описаны нейросети (Sonic Visualiser, Amper Music, AIVA и др.) и их роль в развитии музыкальных способностей. В заключении представлены выводы об эффективности ИИ-технологий в музыкальном образовании, их потенциале в развитии креативности и индивидуализации учебного процесса. Авторы подчёркивают вклад ИИ в улучшение качества образования в будущем. Также в статье рассматривается роль адаптивного обучения на основе ИИ и перспективы внедрения инновационных технологий в музыкальное образование.

Ключевые слова: музыкальное искусство, инновационная технология, методы и приемы обучения, искусственный интеллект, учебные платформы

N.T. Ainabekova[1], L.Sh. Kakimova[1],*
[1]Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)
**ajnabekovanazgul@gmail.com*

METHODS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MUSIC LESSONS

Abstract

This article comprehensively explores methods of applying artificial intelligence (AI) technologies in music education. The introduction discusses the significance and role of AI in the modern educational system. The main part presents an experiment conducted with students of the "Music Education" program at Abai Kazakh National Pedagogical University. The study compares the creative results of students using traditional teaching methods and those utilizing AI tools (AIVA, Soundraw). The article describes neural networks such as Sonic Visualiser, Amper Music, AIVA, etc., and their role in developing musical abilities. The conclusion highlights the effectiveness of AI technologies in music education, their potential to foster creativity, and to personalize the learning process. The authors emphasize that AI can significantly contribute to enhancing the quality of education in the future. The article also discusses the role of AI-based adaptive learning and the prospects of integrating innovative technologies into music education.

Keywords: musical art, innovative technology, teaching methods and techniques, artificial intelligence, educational platforms

Кіріспе. Соңғы уақытта педагогика ғылымында жалпы білім беру жүйесінде де, арнайы білім беру жүйесінде де жеке тұлғаның шығармашылығын зерттеуге қатысты қызығушылық артып келеді [1, Б.15]. Біздің ойымызша, жас ұрпақтың шығармашылығын қалыптастыру музыка сабағында тиімді жүзеге асырылады, өйткені музыкалық өнердің әлеуеті шығармашылыққа бағытталған іс-әрекеттің сан алуан түрлерін біріктіре отырып, оқушылардың шығармашылық ойлауын барынша жемісті белсендіруге және дамытуға қабілетті [2, Б.2].

Қазіргі білім беру жүйесінде технологиялардың жедел дамуы, әсіресе жасанды интеллект (ЖИ) саласындағы жетістіктер, оқу процесін түбегейлі өзгертуге мүмкіндік береді. Қазақстан Президенті Қ.К.Тоқаев «Artificial Intelligence Journey» атты онлайн конференциядағы сөзінде: Жасанды интеллект бұдан былай ғылыми фантастика емес, өмірдің ақиқатына айналды. білім беруде қолданылатын жасанды интеллект технологиялары жекелендірілген және практикалық оқу тәжірибесін дамытады - деді [3].

Бүгінде музыкалық білім беру дәстүрлі әдістердің көмегімен ғана емес, сондай-ақ заманауи технологияларды қолдану арқылы да дамып келеді. Оқытудың жаңа педагогикалық тәсілдері мен инновациялық әдістері студенттерді оқытуды сапалы жаңа деңгейге шығарады. Атап айтқанда, жасанды интеллект (ИИ) технологияларын тарату білім беру процесінің неғұрлым интерактивті, дербестендірілген және тиімді болуына мүмкіндік береді [4, Б.15].

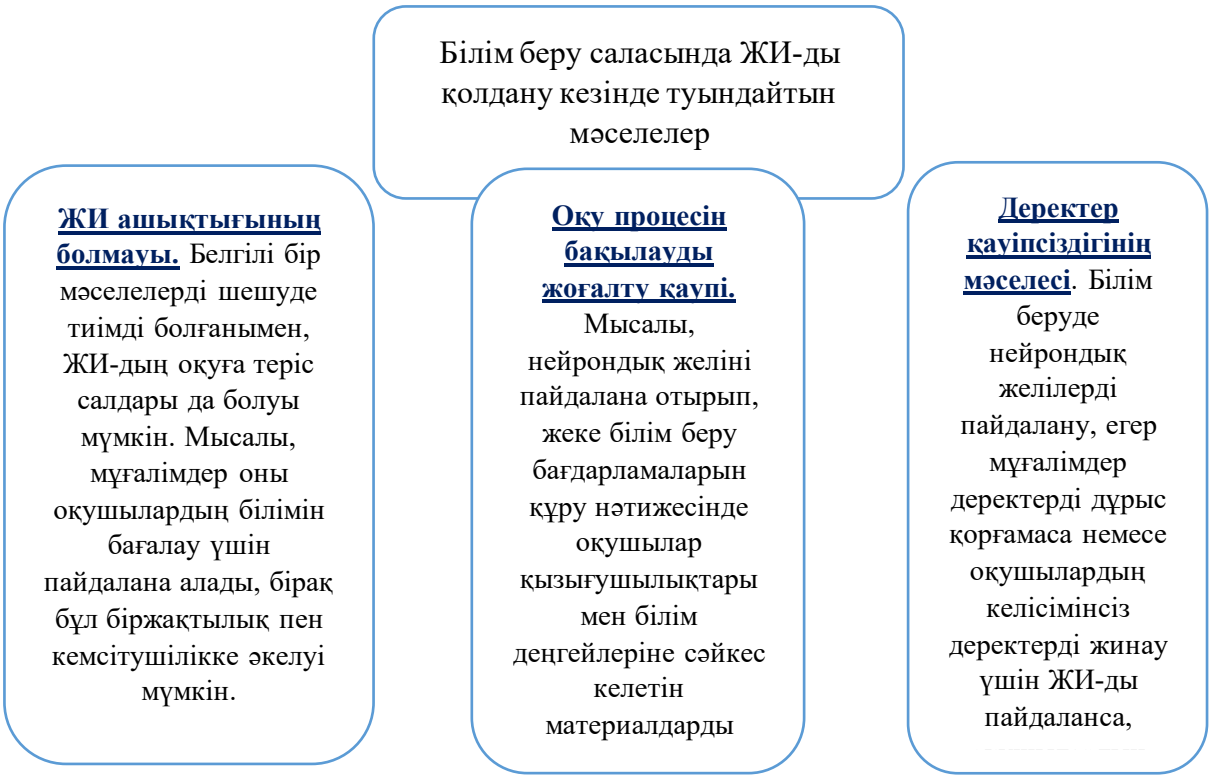
Негізгі бөлім. Музыка сабағында ЖИ технологияларын қолдану оқушылардың музыкалық қабілеттерін дамытып, шығармашылық ойлауын арттыруға жағдай жасайды [5 Б.789]. Білім беру саласында қолданылатын көптеген ЖИ негізіндегі құралдар мен бағдарламалар бар, олар оқушыларға музыкалық білімдерін дамытуға, шығармашылық қабілеттерін арттыруға, және оқу процесін қызықты етуге көмектеседі. Бұл құралдар мен технологиялар, мысалы, музыкалық композиция жасауға арналған бағдарламалар, музыкалық талдау құралдары, және адаптивтік оқыту платформалары, оқушылардың жеке қажеттіліктеріне жауап беруге мүмкіндік береді.

Студенттердің жеке қажеттіліктеріне арналған ол адаптивтік оқыту. Адаптивтік оқыту – бұл оқушылардың жеке қабілеттері мен қажеттіліктеріне сәйкес оқу материалдарын ұсыну процесі. Жасанды интеллект технологияларының көмегімен, оқушылардың оқу процесі жеке тұлғаға бағытталған, бұл олардың білім алуын тиімдірек етеді [6, Б.2]. Адаптивтік оқыту жүйелері оқушылардың прогресін бақылап, олардың қажеттіліктеріне сәйкес оқу материалдарын автоматты түрде бейімдей алады. Бұл тақырыптың өзектілігі, білім беру жүйесінде ЖИ технологияларының рөлінің артуымен, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, оқу процесін жандандыруға, және білім алушылардың жеке

қажеттіліктеріне жауап беруге бағытталған жаңа әдістер мен тәсілдерді іздеумен байланысты.

Жасанды интеллекттің музыкалық білімдегі рөлі ЖИ – адам интеллектісінің кейбір функцияларын модельдейтін компьютерлік жүйелер мен алгоритмдердің жиынтығы. Музыка саласында ЖИ-ді пайдалану музыкалық композиция жасау, жанрлар мен стильдерді тану, әуендерді талдау сияқты міндеттерді жеңілдетеді. ЖИ арқылы оқушылар өздерінің шығармашылық мүмкіндіктерін ашып, музыкалық дағдыларын дамытуға мүмкіндік алады.

Елеулі артықшылықтарға қарамастан, жасанды интеллектті білім беру мақсатында пайдалану технологиясының бірқатар кемшіліктері де бар. Олардың негізгілеріне мыналар жатады: жасанды интеллект технологияларын білім беру саласына енгізудің жоғары құны және бұл жүйенің жұмыс істеуін қамтамасыз етудегі қиындықтар [7, Б.99]. Сондай-ақ білім беру процестеріне жасанды интеллект енгізуді дамытуға қабілетті мамандардың аз саны. Уақыт өте келе жасанды интеллектті жиі пайдаланатын оқушының шығармашылық ойлауын жоғалту қаупі бар екенін атап өткен жөн (мысалы, жасанды интеллект арқылы академиялық жұмыстарды жазу тәжірибесінде). Адамдар ЖИ технологияларын өте жиі қолданатын болса, дербес ойлау және жұмысқа өз ақыл еңбегін салуды тоқтатады. Дегенмен, бұл жай ғана ЖИ-ді шамадан көп қолданудың теріс салдары екенін айта кеткен жөн. Жасанды интеллект оқу сапасын жақсартуға, үдерісті жылдамдатуға және тиімділікті арттыруға көмектеседі. Дегенмен, білім беруде нейрондық желілерді пайдалану кезінде туындауы мүмкін бірқатар мәселелер төмендегі сызбада келтірілді (1-сызба):

1-сызба – **Білім беру саласында нейрондық желілерді қолдану кезінде туындайтын мәселелер**

Осыған қарамастан, жасанды интеллекттегі заманауи жетістіктер музыкалық білім беруде жаңашылдық үшін үлкен мүмкіндіктер береді. Музыка сабақтарында ЖИ технологияларын пайдалану оқушылардың музыкалық қабілеттерін дамытуға және шығармашылықты шабыттандыруға көмектесетін қолжетімді, жекелендірілген және тиімді білім беру бағдарламаларына мүмкіндік береді.

Цифрлық технологияның жемісі музыкалық білім беру үдерісінде де кеңінен қолданылуда. Цифрландыру жалпы және кәсіби музыкалық білім берудің барлық салаларын қамтыды және біз цифрлық ортаның бұл салада ұсынатын пайдасын көріп отырмыз. Мысалы, музыка маманы С.В.Марков: «Мультимедиялық технологиялар бастауыш мектептен бастап жоғары оқу орнына дейін барлық деңгейлерде оқытудың ашық түрлеріне белсенді түрде енгізілуде» [8, 28 б.], - деп жазады.

Сонымен қатар, музыка сабағында жасанды интеллектті пайдалану музыкалық білім беруді қолжетімді етуге көмектеседі. Жасанды интеллект технологиясына негізделген онлайн платформалар мен білім беру қолданбаларының арқасында дүние жүзіндегі барлық адамдар орналасқан жеріне немесе әлеуметтік жағдайына қарамастан сапалы музыка сабақтары мен оқу материалдарына қол жеткізе алады. Бұл әсіресе дәстүрлі музыка сабақтары жоқ немесе шектеулі аймақтарда музыка мәдениетін дамыту үшін маңызды.

Музыка сабағында жасанды интеллектті қолданудың тағы бір маңызды аспектісі – оқушылар мен мұғалімдердің бірлескен шығармашылығы жүзеге асады. Интернет платформалар мен қосымшаларды пайдалану арқылы мұғалімдер де, оқушылар да өздеріне қажетті ақпараттарды алып, мазалаған сұрақтарына жауап ала алады.

Музыка сабағында жасанды интеллект технологиясын төмендегі қызметтерді орындауда қолдануға болады:

– Музыкалық шығармаларды талдау. ЖИ оқушылар мен мұғалімдерге музыкалық шығармаларды талдауға, құрылымдарды, аккордтарды, ырғақтарды және әуендерді анықтауға көмектеседі.

– Музыкалық шығармаларды шығару және импровизация. ЖИ оқушыларға үлгілерді ұсыну немесе тіпті берілген параметрлерге негізделген музыка жазу арқылы өздерінің музыкалық шығармаларын жасауға көмектесе алады.

– Музыкалық дағдыларды тану және жетілдіру. ЖИ оқушылардың үлгерімін талдап, олардың қай жерде қателесіп жатқанын немесе қай жерін жақсартуға болатыны туралы кері байланыс бере алады.

– Оқу үрдісін бейімдеу және дербестендіру. ЖИ оқушылардың үлгерімін, олардың күшті және әлсіз жақтарын талдап, жеке тапсырмалар мен жаттығулар ұсына алады. Бұл әсіресе музыка сабағында әртүрлі деңгейдегі оқушылармен жұмыс істеуде тиімді.

– Музыка теориясын оқыту. ЖИ көмегімен оқушылардың музыка теориясы туралы теориялық білімдерін автоматты түрде тексеруге болады. Бұл оқушыларға арналған интерактивті тапсырмалар немесе жаттығулар болуы мүмкін.

– Ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға арналған репетитор. ЖИ ерекше қажеттіліктері бар оқушыларға лайықталған бағдарламаларды жасауға көмектеседі. Мысалы, есту немесе моторикасы бұзылған балалар үшін ЖИ құралдарын олардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, музыкалық дағдыларды үйренуге көмектесу үшін пайдалануға болады [9, 84 б.].

ЖИ музыкалық білім беруде пайдалы болуы үшін нейрондық желілер мен оларды пайдалану әдістерін білу керек. Музыка әлемінде тиімділікке ие нейрожелілер мен олардың қолданылу бағыттары төмендегі кестеде келтірілді (1-кесте):

Зерттеу жұмысы. *Абай атындағы қазақ ұлттық университеті, «6в0402 – Музыкалық білім» ББББ 2 курс студенттерімен зерттеу жұмысы. Зерттеу жұмысының ұйымдастырылуы және барысы:* Зерттеу жұмысы Абай атындағы Қазақ ұлттық университеті, «6В0402 – Музыкалық білім» ББББ 2 курс студенттерімен «Музыканы оқытудың әдістері мен технологиялары» пәнінен семинар сабақ барысында эксперимент жүргізілді. Эксперимент барысында оқушылар екі топқа бөлінді: эксперименттік топ (ЭТ) ЖИ құралдарын (AIVA, Soundraw) қолданды, ал бақылау тобы (БТ) дәстүрлі әдістермен жұмыс істеді.

1-кесте – **Музыкалық білім беруде пайдалы нейрожелілер мен оларды қолдану әдістері**

№	Нейрожелілер	Музыка білімінде қолданылу аясы
1	Sonic Visualiser — музыкалық файлдарды визуализациялау және талдау үшін ЖИ қолданатын бағдарлама.	ЖИ оқушылар мен мұғалімдерге музыкалық шығармаларды талдауға, құрылымдарды, аккордтарды, ырғақтарды және әуендерді анықтауға көмектеседі. Бұндай бағдарламалар оқушыларға композицияны, гармонияны және әуендік сызықты жақсырақ түсінуге мүмкіндік береді. Sonic Visualiser бағдарламасы композицияның тональдылығын, ырғағын және басқа элементтерін талдауға көмектеседі.
2	Amper Music – білім алушыларға өздері қалаған мәнерде, қалаған аспаптармен және қалаған көңіл-күйде туындыларды оңай жасауға мүмкіндік беретін ЖИ-мен жұмыс істейтін музыка жасау құралы.	Бұндай нейрожелілер оқушыларға үлгілерді ұсыну немесе тіпті берілген параметрлерге негізделген музыка жазу арқылы өздерінің музыкалық шығармаларын жасауға көмектесе алады. Оқушылардың шығармашылық және музыкалық стильдер мен жанрларды зерттеу негізінде зерттеушілік дағдыларын дамыту үшін пайдалы болады.
3	AIVA (Artificial Intelligence Virtual Artist) – классикалық әуеннен қазіргі заманғы әуенге дейін әртүрлі жанрларда музыка жасай алатын ЖИ композиторы.	Бұл бағдарламаны музыка мұғалімдері музыканы құру және оқушыларға композицияны үйрету құралы ретінде пайдалана алады.
4	SmartMusic – материалды оқушы деңгейіне бейімдеу үшін ЖИ қолданатын онлайн платформа.	Бұл нейрожелі әр оқушының музыкалық қабілеттерін дамытуға көмектесе отырып, тапсырмалар ұсынады, орындалуын тексереді және кері байланыс береді.
5	Teoria – бұл ЖИ көмегімен музыка теориясын үйретуге арналған жаттығулар мен теориялық тапсырмалары бар интернет-ресурс.	Бұл жүйе тапсырмаларды оқушының деңгейіне қарай бейімдей алады.
6	EarMaster – тыңдаушы деңгейіне қарай тапсырмаларды бейімдеу үшін жасанды интеллект қолданатын жаттықтыру қолданбасы.	Бұл қолданба ноталарды, аккордтарды және интервалдарды тану дағдыларын дамыту арқылы білім алушылардың музыкалық қабілетін жетілдіруге көмектеседі.
7	Flowkey қолданбасы	Бұл қолданба фортепиано үйренуге арналған, әсіресе визуалды түсіну проблемалары бар адамдарға ноталарды визуализациялауға көмектесу үшін ЖИ қолданатын тағы бір музыкалық қолданба.

Эксперименттің сипаттамасы

– Мақсаты: ЖИ құралдарының оқушылардың шығармашылық қабілеттеріне әсерін анықтау.
– Гипотеза: ЖИ құралдарын қолдану шығармашылық белсенділікті арттырады.
– Қатысушылар: 20 студент (ЭТ – 10, БТ – 10).
– Құралдар: AIVA, Soundraw, Flat.io, анкеталар, бағалау парақтары.

– Әдіс: Алдын ала және кейінгі сауалнама, музыкалық тапсырмаларды орындау, өзін-өзі және эксперттік бағалау.

Эксперимент барысы

1. Диагностика: Анкеталық сауалнама арқылы оқушылардың музыкаға қызығушылығы мен шығармашылыққа қатынасы анықталды.

2. Шығармашылық тапсырма: Әр студент 8 тактан тұратын қысқа әуен құрастырды. ЭТ – ЖИ көмегімен, БТ – дәстүрлі әдіспен.

3. Бағалау: Бағалау креативтілік, музыкалық құрылым, үйлесімділік және орындау сапасы бойынша жүргізілді. Қайта сауалнама арқылы мотивация мен ЖИ туралы пікірлер жиналды.

Нәтижелер

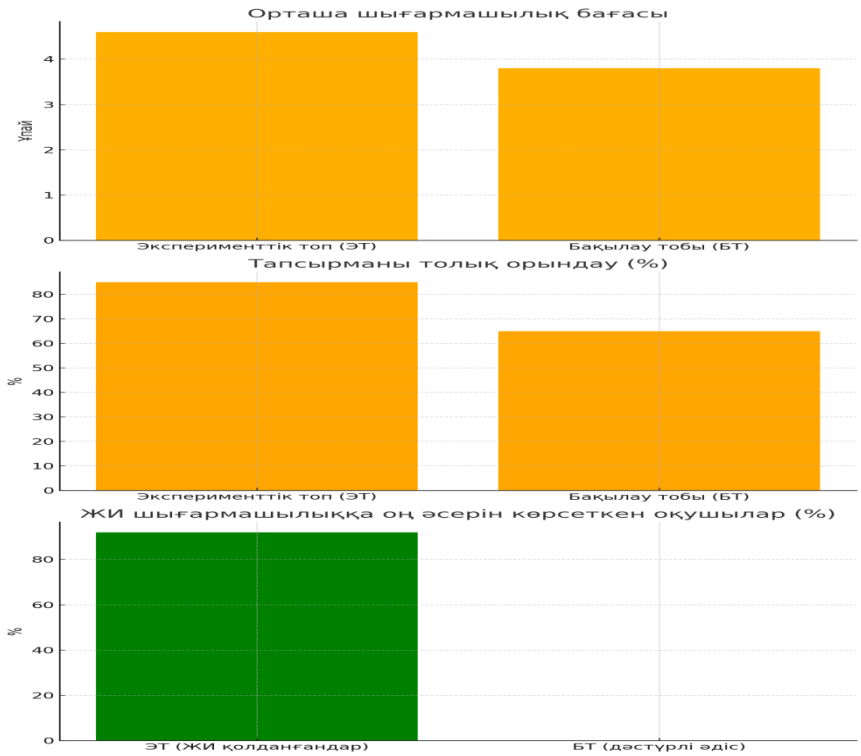
– ЭТ оқушыларының 85%-ы өз жұмыстарына жоғары баға берді. ЖИ көмегімен жасалған әуендер жаңашыл, стильдік тұрғыдан әртүрлі болды. Орташа баға – 4,6 ұпай.

– БТ оқушыларының 65%-ы ғана тапсырманы толық аяқтай алды. Креативтілік деңгейі – 3,8 ұпай. Қайталанушылық пен ритмикалық шектеулер жиі байқалды.

– Қайта сауалнама нәтижесінде ЭТ оқушыларының 92%-ы ЖИ шығармашылық ойлауына оң әсер еткенін көрсетті.

– Мұғалім мен сарапшылардың бағалауы бойынша ЖИ көмегімен жасалған жұмыстар жаңашыл идеялар мен формалық еркіндікке толы болды.

Эксперимент нәтижелері төмендегі суретте келтірілді (1-сурет):

1 сурет – Музыка сабағында жасанды интеллект қолдану тиімділігі: эксперимент нәтижелері

Қорытынды. Эксперимент нәтижелерін зерделей келе келесідей тұжырымдама жасадық: жасанды интеллект (ЖИ) білім беру жүйесінде, әсіресе музыка сабағында, жаңа мүмкіндіктер мен инновациялық тәсілдерді енгізу арқылы білім беру процесін түбегейлі өзгертуге қабілетті. ЖИ технологияларының дамуы мен олардың білім беру саласында қолданылуы, студенттердің музыкалық білімдерін тереңдетуге, шығармашылық қабілеттерін дамытуға, сондай-ақ оқу процесін қызықты әрі тиімді етуге мүмкіндік береді.

Біздің зерттеуімізде ЖИ-дің негізгі ұғымдары мен принциптерін қарастыра отырып, музыка сабағында ЖИ пайдаланудың артықшылықтарын анықтадық. ЖИ технологияларының көмегімен студенттер музыкалық композицияларды жасау, музыкалық әуендерді талдау, және өздерінің жеке қажеттіліктеріне сай оқу материалдарын алу мүмкіндігіне ие болады. Бұл, өз кезегінде, студенттердің музыкалық білімдерін тереңдетуге, шығармашылық қабілеттерін дамытуға, және оқу процесін қызықты әрі тиімді етуге мүмкіндік береді.

ЖИ-дің қолданылатын құралдары мен технологиялары, мысалы, музыкалық композиция жасауға арналған бағдарламалар, музыкалық талдау құралдары, және адаптивтік оқыту платформалары, студенттердің оқу процесін жеңілдетеді. Бұл құралдар студенттердің музыкалық білімдерін дамытуға, олардың шығармашылық қабілеттерін арттыруға, және оқу материалдарын жеке қажеттіліктеріне сай бейімдеуге мүмкіндік береді.

Адаптивтік оқыту – бұл ЖИ-дің білім беру жүйесінде қолданылуының тағы бір маңызды аспектісі. Студенттердің жеке қажеттіліктеріне арналған адаптивтік оқыту жүйелері, әрбір студенттің оқу деңгейіне, қызығушылықтарына, және қабілеттеріне сәйкес оқу материалдарын ұсынады. Бұл тәсіл студенттердің оқу процесіне белсенді қатысуын арттырады, олардың мотивациясын көтереді, және білім алудағы нәтижелерін жақсартады.

Сонымен қатар, ЖИ технологияларының музыка сабағында қолданылуы, студенттердің музыкалық білімдерін тереңдетуге, шығармашылық қабілеттерін дамытуға, және оқу процесін қызықты әрі тиімді етуге мүмкіндік береді. ЖИ-дің көмегімен студенттер музыкалық композицияларды жасау, музыкалық әуендерді талдау, және өздерінің жеке қажеттіліктеріне сай оқу материалдарын алу мүмкіндігіне ие болады.

Біздің зерттеуіміздің нәтижелері, ЖИ технологияларының музыка сабағында қолданылуының тиімділігін көрсетеді. Студенттер ЖИ негізіндегі аппликациялар мен бағдарламаларды пайдалану арқылы музыкалық білімдерін тереңдетіп, шығармашылық қабілеттерін дамытуда. Сонымен қатар, ЖИ технологиялары оқу процесін қызықты әрі тиімді етуге мүмкіндік береді, бұл студенттердің оқу мотивациясын арттырады.

Жалпы, ЖИ-дің музыка сабағында қолданылуы, білім беру жүйесінде жаңа мүмкіндіктер мен инновациялық тәсілдерді енгізу арқылы білім беру процесін түбегейлі өзгертуге қабілетті. Бұл технологиялардың дамуы мен олардың білім беру саласында қолданылуы, студенттердің музыкалық білімдерін тереңдетуге, шығармашылық қабілеттерін дамытуға, және оқу процесін қызықты әрі тиімді етуге мүмкіндік береді.

Болашақта ЖИ технологияларының білім беру жүйесінде, әсіресе музыка сабағында, қолданылуының артуы, студенттердің музыкалық білімдерін тереңдетуге, шығармашылық қабілеттерін дамытуға, және оқу процесін қызықты әрі тиімді етуге мүмкіндік береді. ЖИ-дің білім беру жүйесінде қолданылуы, білім беру процесін жаңартуға, студенттердің оқу мотивациясын арттыруға, және олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Сондықтан, ЖИ технологияларының музыка сабағында қолданылуы, білім беру жүйесінде жаңа мүмкіндіктер мен инновациялық тәсілдерді енгізу арқылы білім беру процесін түбегейлі өзгертуге қабілетті. Бұл, өз кезегінде, студенттердің музыкалық білімдерін тереңдетуге, шығармашылық қабілеттерін дамытуға, және оқу процесін қызықты әрі тиімді етуге мүмкіндік береді. Дегенімен ЖИ әлі алмастырмайтын дағдылармен технологиялық дағдылардың комбинациясы бар, олар – сыни ойлау, креативтілік, эмпатия - зумерлерге ертеңгі күнге деген сенімділікті қайтаруы мүмкін [10].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Гафарова Е.А. Креативность как информационная педагогическая система // Современное педагогическое образование. – 2023. – № 7. – С. 15–20.

2. Амелин Н.А., Юдин А.П. Развитие креативности как компонента функциональной грамотности учащихся средствами музыкального искусства // Международный научно-исследовательский журнал. – 2024. – № 4 (142).

3. Тоқаев Қ.К. Жасанды интеллект – өмірдің ақиқатына айналды [Электрондық ресурс]: https://ult.kz/post/tokaev-zhasandy-intellekt-omirdin-akikatyna-aynaldy (қаралған күні: 26.02.2025).

4. Dzhanegizova A., Nurseiit A., Vyborova K. Artificial intelligence in education: analysis of dynamics, perception, and prospects for integration // Qainar Journal of Social Science. – 2023. – Vol. 2, Issue 4. – P. 34–48.

5. Makharov N., Ibragimova S., Safarov A., Abdurashidova D. Use of Artificial Intelligence in Student Training in Music Education // The Bioscan International Quarterly Journal of Life Sciences. – 2024. – Vol. 19(2): S.I (1). – P. 788–791.

6. Merchán Sánchez J.F., González Gutiérrez J. S., Cruz Rodríguez J., Syroyid B. Artificial Intelligence-Assisted Music Education: A Critical Synthesis of Challenges and Opportunities // Educ. Sci. – 2024. – Vol. 14. – Art. 1171. – P. 2.

7. Таран В.Н., Курлов Д.А., Потапович Н.И. Преимущества и недостатки использования искусственного интеллекта в образовании // Дистанционные образовательные технологии: материалы VII Междунар. науч.-практ. конф., Ялта, 20–22 сент. 2022 г. – Симферополь: Издательство Типография «Ариал», 2022. – С. 98–100.

8. Марков С. В. Мультимедиа технологии в музыкальном вузе: специфика и опыт применения // Вестник МГИМ имени А.Г. Шнитке. – 2023. – № 5. – С. 24–34.

9. Григорьева Т.С., Осипова Н.А. Применение искусственного интеллекта на музыкальных уроках // Искусство и образование. – 2021. – № 1. – С. 82–88.

10. Жоғары білім берудегі дағдарыс туралы [Электрондық ресурс]. – Қолжетімді: https://www.pravda.ru/news/science/2211394-higher-education-crisis (қаралған күні: 26.04.2025).

References:

1. Gafarova E.A. Creativity as an Informational Pedagogical System // Sovremennoe Pedagogicheskoe Obrazovanie [Modern Pedagogical Education]. – 2023. – No. 7. – P. 15–20.

2. Amelin N. A., Yudin A. P. Development of Creativity as a Component of Students' Functional Literacy through Musical Art // Mezhdunarodnyi Nauchno-Issledovatelskii Zhurnal [International Research Journal]. – 2024. – No. 4 (142).

3. Tokayev K. Artificial Intelligence Has Become a Reality of Life [Electronic resource]. – Available at: https://ult.kz/post/tokaev-zhasandy-intellekt-omirdin-akikatyna-aynaldy (accessed: 27.02.2025).

4. Dzhanegizova A., Nurseiit A., Vyborova K. Artificial Intelligence in Education: Analysis of Dynamics, Perception, and Prospects for Integration // Qainar Journal of Social Science. – 2023. – Vol. 2, Issue 4. – P. 34–48.

5. Makharov N., Ibragimova S., Safarov A., Abdurashidova D. Use of Artificial Intelligence in Student Training in Music Education // The Bioscan International Quarterly Journal of Life Sciences. – 2024. – Vol. 19(2): S.I (1). – P. 788–791.

6. Merchán Sánchez J. F., González Gutiérrez J. S., Cruz Rodríguez J., Syroyid B. Artificial Intelligence-Assisted Music Education: A Critical Synthesis of Challenges and Opportunities // Education Sciences. – 2024. – Vol. 14. – Article 1171. – P. 2.

7. Taran V. N., Kurlov D. A., Potapovich N. I. Advantages and Disadvantages of Using Artificial Intelligence in Education // Distance Learning Technologies: Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference, Yalta, September 20–22, 2022. – Simferopol: Publishing House "Areal", 2022. – P. 98–100.

8. Markov S. V. Multimedia Technologies in Music Universities: Specificity and Experience of Application // Vestnik MGIM imeni A. G. Schnittke [Bulletin of the Schnittke Moscow State Institute of Music]. – 2023. – No. 5. – P. 24–34.

9. Grigorieva T. S., Osipova N. A. Application of Artificial Intelligence in Music Lessons // Art and Education. – 2021. – No. 1. – P. 82–88.

10. On the Crisis in Higher Education [Electronic resource]. – Available at: https://www.pravda.ru/news/science/2211394-higher-education-crisis (accessed: 27.05.2025).

ӘОЖ 784.4 *ҒТАМР 18.41.51*

А.Дюсембай[*1] *Л.М. Нарикбаева*[1]
[1]*Абай атындағы ҚазҰПУ, (Алматы, Қазақстан),* *akberen.atabay@mail.ru

ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІНДЕГІ ӘЙЕЛДЕРДІҢ ӘН АЙТУ МӘНЕРІ ТУРАЛЫ ТАРИХИ МӘЛІМЕТТЕР

Аннотация

Бұл мақалада қазақ мәдениетіндегі әйелдердің ән айту дәстүрі тарихи деректер негізінде қарастырылады. Қазақ әншілік өнерінің қалыптасу ерекшеліктері мен оның даму үрдісі зерттеледі. Майра Уәлиқызының кәсіби әнші ретіндегі рөлі, оның шығармашылығы және қазақ әйелдерінің ән айту мәнеріне қосқан үлесі талданады. Сонымен қатар, халықтық-кәсіби әннің музыкалық-стилистикалық ерекшеліктері, оның театр мен опера өнерімен байланысы қарастырылады. Мақалада Батыс Қазақстан және Жетісу аймақтарындағы ән дәстүрлері мен олардың қазіргі қазақ мәдениетіндегі орны сипатталады. Дәстүрлі ән өнерінің эстрадамен ықпалдасуы, оның стильдік тазалығына әсері талқыланады. Қазақтың әншілік мәдениеті мен еуропалық музыкалық жанрлардың өзара байланысы, оның опералық өнерге ықпалы қарастырылады. Ғылыми зерттеулерге сүйене отырып, қазақ әйелдерінің ән айту ерекшеліктерін зерттеудің болашақтағы бағыттары ұсынылады.

Тірек сөздер: қазақ ән мәдениеті, кәсіби әншілік, халықтық-кәсіби ән, дәстүрлі вокал, опералық өнер, музыкалық стиль.

А.Дюсембай[*1] *Л.М. Нарикбаева*[1]
[1]*КазНПУ имени Абая (Алматы, Казахстан),* *akberen.atabay@mail.ru

ИСТОРИЧЕСКИЕ СВЕДЕНИЯ О СТИЛЕ ПЕНИЯ ЖЕНЩИН В КАЗАХСКОЙ КУЛЬТУРЕ

Аннотация

В данной статье рассматривается традиция женского пения в казахской культуре на основе исторических данных. Изучаются особенности становления Казахского певческого искусства и тенденции его развития. Анализируется роль Майры Уалиевны как профессиональной певицы, ее творчество и вклад в стиль пения казахских женщин. Кроме того, рассматриваются музыкально-стилистические особенности Народно-профессиональной песни, ее связь с театральным и оперным искусством. В статье описаны песенные традиции Западно-Казахстанского и Жетысуского регионов и их место в современной казахской культуре. Обсуждается интеграция традиционного песенного искусства с эстрадой, ее влияние на стилистическую чистоту. Рассматривается взаимосвязь казахской певческой культуры и европейских музыкальных жанров, ее влияние на оперное искусство. На основе научных исследований предлагаются будущие направления изучения особенностей пения казахских женщин.

Ключевые слова: казахская песенная культура, профессиональное пение, народно-профессиональное пение, традиционный вокал, оперное искусство, музыкальный стиль.

A.Dyusembay[*1], *L.M. Narikbayeva*[1]
[1]*Abai KazNPU (Almaty, Kazakhstan),* *akberen.atabay@mail.ru,

HISTORICAL INFORMATION ABOUT WOMEN'S SINGING STYLE IN KAZAKH CULTURE

Abstract

This article considers the tradition of women's singing in Kazakh culture on the basis of historical data. The peculiarities of the formation of Kazakh singing art and trends of its development are studied. The role of Maira Ualievna as a professional singer, her creativity and contribution to the style of singing of Kazakh women are analyzed. Besides, the musical and stylistic features of folk-professional song, its connection with theater and opera art are considered. The article describes song traditions in West Kazakhstan and Zhetysu regions and their place in modern Kazakh culture. Integration of traditional song art with variety, its influence on stylistic purity is discussed. The interrelation of Kazakh singing culture and European musical genres, its influence on opera art is considered. On the basis of scientific research, future directions of studying the peculiarities of Kazakh women's singing are proposed.

Keywords: Kazakh song culture, professional singing, folk-professional singing, traditional vocal, opera art, musical style.

Кіріспе. Қазақ мәдениетіндегі әйелдердің ән айту мәнері туралы тарихи мәліметтер тарихи жазбаларда көп кездеседі. Ән және әншілік өнер туралы жазылған көптеген еңбектерде қазақ даласында небір әйел-әншілер өмір сүргендігі туралы жазылады. Олардың қатарында Майра, Сара, Соқыр Ажар, Айша, Зұлқия, Ләтипа, Үміт, Айкүміс, Нүрилә тағы басқалары бар. Олардың көбісінің кейбір деректерде аты аталып, әндері сақталғанымен өмірбаяндарына байланысты мағлұмат жетпеген. Бұлардың әрқайсысы жеке тұлға, кәсіби әнші болуға мүмкіндіктері болғаны бізге жеткен өнерлерінен, өлең, әндерінен көрініп тұр, дегенмен де олар тағдырдың жазуымен, сол кездегі қазақ әйелдерін өте төмен, қатаң ұстайтын тәртіпке еріксіз бағынып өз өнерлерін одан әрі қарай дамыта алмаған.

Негізгі бөлім. Бұл қаратда тек әнші Майра Уәлиқызы ғана биікке көтеріліп, тағдырдың қиын қыспақтарына төтеп беріп шығармашылықтан қол үзбей, кәсіби әншілік өнерде биіктен көрінде. Қазақтың кәсіби әншілік өнерінің тарихында кәсіби әнші-әйел Майра Уәлиқызының алатын орны ерекше. Майра өзінің даралығымен, даналығымен, сауаттылығымен, аспап сүйемелімен басқа әншілерден ерекшеленіп тұратын әнші болған. Майраның бұл ерекшелігі алғаш оны тыңдаған, көрген адамға бірден білініп тұратын. Бұл тұралы қазақ музыка тарихына өлшеусіз еңбек сіңірген орыс зерттеушісі, фольклоршы А. Затаевич өзінің жазбаларында бұл әншінің әндерін орындау ерекше мәнерлілікпен, жігермен және темпераментпен ерекшеленетінін атап өтті. Оның айтуынша, мұндай қасиеттер ол бұрын білетін қазақ әншілерінде сирек кездесетін. Сонымен қатар, зерттеуші әншінің бет-әлпеті қазақ орындаушыларының таныс келбетінен де ерекшеленетінін атап өтті. Осылайша, А.Затаевич мұнда Майраның басқа, оған бұрын соңды кездескен әнші әйелдерден басқаша, батылырақ екенін айтады [1, 348 б.].

Майра шығармашылығының осы күнге жетіп, оның әндері қағаз бетіне түсіп, қазіргі күнде орындалуы А.Затаевичтың онымен кездесіп, орындаған әндерін жазып алып, ән орындауы, түр-әлпетінің нақты сүреттелуінің арқасында бүгінгі күнге жетті. Бұл туралы заманымыздың терең музыка зерттеушісі С.Елеманова өзінің Майра туралы жазған очеркінде былай деп жазады: «Благодаря записям А.В.Затаевича, мы можем составить представление о творческом амплуа певицы. Основу ее репертуара составляют выдающиеся образцы народно-профессионального творчества - «концертные», состязательные (как их называет А.В.Затаевич) песни, расчитанные на широкую публику и предполагающие, соответственно, большой голос и незаурядное вокальноое мастерство...» [2, 117].

Майраның жоғары деңгейдегі кәсіби әнші екенін, көзі қырағы, өте сезімтал, қазақ халқының ішінде көп жүріп, музыкалық өнерін терең түсінген орыс зерттеушісі бірден біледі. А. Затаевич 1931 жылы Алматыда жарық көрген «Қазақ халқының 500 әні мен күйі» жинағында Майрамен алғашқы кездесуін егжей-тегжейлі баяндайды. Ол «Ленинград» пароходында Ертіс бойымен саяхаттаған кезде үшінші класс кабиналарынан естіген керемет және асыл контральто естігенін есіне алады. Әнін гармоникалық ойынмен сүйемелдеген орындаушы оның назарын бірден аударды. Төмен түсіп, ол шамамен отыз жастағы әйелді көрді – ұзын беті, мәнерлі ерекшеліктері және жарқын қызаруы бар сымбатты брюнетка. Оның келбеті есте қаларлық

болды: ұзын Шығыс сырғалар, қабатты алқалар, талғампаз жібек көйлек және иығына оралған орамал үйлесімді, талғаммен таңдалған көрініс жасады. Оның бақылауларына сәйкес, орындау тәсілі мен сыртқы келбеті оның кәсіби әнші болғандығын көрсетті [2, 348 б.].

Сол бір, Керекуден Семейге дейінгі сәтті сапарда А.Затаевич Майрадан 2 күн бойы пароходтағы фортепианоның алдында барлық білетін әндерін жазып алды. Оларды орысшаға сөздерін аударып беріп отырған, сапарлас Семейлік Қадырбаев деген азамат болды. Семейге келген соң да А.Затаевич Майрамен кездесіп оның әндерін тыңдаған. Ол Семейдегі қымызханалардың бірінің иесі, өзінің татар құрбысының тұрақтаған. Сол жерде көпшіліктің алдында, ортақ дастарханда ән айтатын болған.

Майра Уәлиқызы А.Затаевичке тек өзінің шығарған әндерін ғана емес, сондай-ақ, өз заманындағы халық композиторлардың әндерін, ел ішіне көп тараған халық әндерін де орындап берген. А.Затаевичтың «Қазақ халқының 500 әні мен күйі» деген жинағында Майраның өзінің «Бақша», Ақан серінің «Мақпал», Нарымбеттің «Көк майса», халық әндері «Қарғам-ау», «Каракөз», «Баянауыл», «Телқоңыр», «Даланың өлеңі», «Құрбым жәй», «Алғарайкөк», «Құсни құрдас», «Смет», «Қызыл гүл» деген әндердің нотасы жарияланған. Бұл әндердің бірнешеуін А.Затаевич Майрадан бұрын кездескен әншілерден де жазып алғандығын айтады.

XX-шы ғасырдың басында қазақ жерінде кәсәби музыкалық өнер қалыптаса бастаған кезде Алматыға жан жан жақтан өнер адамдары театрға жұмысқа тұру мақсатымен келе бастайды. Бұл қатарда ең әуелі әйел адамдардың ішінен Күләш Байсеитованы атап кеткеніміз жөн. Күләш бастапқыда төменгі дауыспен ән айтатын деген мағлұмат сақталған. Кейіннен ол жоғарғы регистрге бейімделіп, өзінің ерекше дауысымен көпшілікті тамсандырып қазақ өнерінің тарихында өшпес із қалдырды. Оның өнерікөптеген естелік, тариха, ғылыми жинақтарда жазылған. Солардың ішінде ең бір құндысы зерттеуші Ғ.Бегембетованың «Куляш Байсеитова» атты музыкалық-тарихи очеркі өте құнды мағлұматтарға толы. Күләштің ән айту мәнері туралы композитор Е.Брусиловский да өзінің «Дүйім дүлділдер» атты естелік кітабында жақсы жазып кеткен.

XXI ғасырдың басында қазақтың дәстүрлі өнері ежелгі және архаикалық болуымен қатар, дамушы құбылыс болып табылады. XX ғасырдың барлық қиын-қыстау кезеңдеріне қарамастан, халықтың дәстүрлі мәдениеті өмір сүруді жалғастыруда. Бұл көп бөліктерден тұрғанымен, олардың әрқайсысында (мейлі ол халық әні немесе аймақтық орындау стилі, салт-дәстүр немесе идеологиялық, ақыл-ой көрінісі болсын) ұлттық мәдени ерекшеліктері бар. Қазақтың дәстүрлі музыкалық мәдениетінің қазіргі жағдайын көрсету үшін, **дәстүр** дегеніміздің не екенін анықтаудан бастау керек.

Дәстүр - бұл тұтас құбылыс. Оның тұтастығы сөзсіз сабақтастықпен байланысты, яғни оның барлық мазмұнын мұғалімнен оқушыға, ал одан көпшілікке беру. Дәстүр - бұл жүйелі құбылыс. Ол өзін-өзі дамытатын жүйе ретінде құрылған, сонымен қатар қайталанбас, өзіндік орындау формасына ие. Бұл тұрғыдан алғанда нағыз дәстүрге әншінің басқа кәсіби музыкалық стильде орындайтын халық әнін жатқызуға болмайды. Дәстүрдің мағыналық мазмұны басқа музыкалық-дыбыстық формада емес, тек өзіндік формада ғана беріледі. Басқаша айтқанда, шығарманың мазмұны мен музыкалық дыбыстық форма арасында жұқа, бірақ өте маңызды байланыстар бар, олардың жойылуы мағынасының сөзсіз жоғалып кетуіне немесе басқасына жол беруіне әкеледі.

Қазақстандағы ұлттық кәсіби ән – бұл өзіндік ерекшелігі бар мәдени құбылыс. Ол XIX ғасырдан ерте қалыптаспай, ақындық дәстүр институтымен және халық арасында кең таралған лирикалық «Қара өлең» жанрымен тығыз байланысты болды. Осы екі дүниенің өзара әрекеттесуі халықтық-кәсіби әннің генетикалық табиғатын, тарихы мен дамуын, мазмұны мен формальды ерекшелігін анықтады. Ақындық дәстүр халықтық-кәсіби әннің қалыптасуына әлеуметтік және мәдени негіз қалап, оны кәсіби деңгейге жетелеуге ықпал етті. Ал музыкалық-стилистикалық тұрғыдан алғанда, дәстүрлі ән формаларына ерекше шығармашылық серпін беріп, оның мәдениеттегі маңыздылығын айқын көрсетті.

Халықтық-кәсіби әннің көпшілікке арналуы, концерттік сипаты, ерекше вокалдық шеберлігі, сондай-ақ композициялық құрылымының күрделілігі мен үйлесімділігі бұл

музыкалық жанрдың табиғатын театр мен опера эстетикасына жақындата түсті. Ал музыкалық тұрғыда кәсіби халықтық әндер халықаралық және мәдениаралық кедергілерді оңай жеңіп, мүлдем басқа мәдениеттің, атап айтқанда, еуропалық музыкалық формалардың бір бөлігіне айналып, дәлірек айтқанда, опералық ариялар мен ариозолардың, сондай-ақ симфониялық немесе камералық-аспаптық шығармалардың негізіне алынды.

Халықтық-кәсіби ән кең ауқымды мәдени-географиялық аймақтарда қалыптасты, оның ішінде Арқа (Орталық, Солтүстік, Шығыс Қазақстан), Батыс Қазақстан (Атырау, Орал, Маңғыстау) және Оңтүстік Қазақстан (Жетісу) аймақтары бар. Алайда жергілікті халықтық-кәсіби ән дәстүрлері қазіргі қазақ мәдениетінде біркелкі сақталмаған. Қызығы, бүгінде музыка мектептері, соның ішінде консерватория мен Қазақ ұлттық өнер университеті, Арқа классикалық ән мектебінің маңызды орталықтарының біріне айналды. Арқаның өзінде бұл кәсіби ән мектебі өткен ғасырдың 60-70 жж. басталды. Бұл модификацияланған, еуропалық вокалдық өнердің әсеріне ұшыраған ән айту стилінің кең таралуы кезеңі болды. Өкінішке орай, бұл стильдің танымал болуына белгілі әнші, қазіргі Қазақстанның халық әртісі, өткен ғасырдың 70-жылдары ашылған Эстрадалық студияның түлегі Қайрат Байбосыновтың таланты мен беделі ықпал етті. Бұл студияда дәстүрлі әншілер Ғарифолла Құрманғалиев пен Жүсіпбек Елебеков халық әндері кафедрасында сабақ берді. Әміре Қашаубаев, Жүсіпбек Елебеков, Мәдениет Ешекеев т.б. әншілердің Отаны болған Семей облысы Арқа дәстүрінің қайнар көзі ретінде Арқа халықтық-кәсіби дәстүрінің түпнұсқасын сақтауда өз маңыздылығын бекітті.

А. Жұбанов Әміре Қашаубаевтың дауысы 1925 жылы Парижде өткен Дүниежүзілік музыка көрмесі кезінде Сорбоннада алтын дискіге жазылғандығын айтады. Эстрадалық студияда халық әні кафедрасының ашылуы (70-жылдардың басында) өте қарама-қайшы салдарға ие болды. Бір жағынан, халықтық-кәсіби ән айту дәстүрін осылайша ресми түрде мойындау маңызды қадам болды. Нәтижесінде студия түлектері концерттік ұйымдарда, эстрадалық топтарда жұмыс істеп, халықаралық деңгейде өнер көрсетті. Алайда, эстрадалық орындау тәсілі халықтық-кәсіби әндердің стильдік тазалығына белгілі бір дәрежеде әсер етті. Сонымен қатар, студияда кәсіби сабақтармен қатар (белгілі шеберлердің жетекшілігімен) еуропалық вокалдық мектеп негізінде дауыс қою әдістері де қолданылды. Бұл қатаң дайындық үдерісі адамның табиғи дауысын үлкен сынаққа салды, және оған барлығы бірдей төзе алмады. Дегенмен, дәстүрлі халықтық ән стильдері әлі де сақталған. Мысалы, Жетісу ән дәстүрі (оның жарқын өкілдері – Әсет Найманбаев, Дәнеш Рақышев) Арқа ән мектебінің бір тармағы болып саналады. Ал Батыс Қазақстанның ән стилі, Орал, Атырау және Маңғыстау өңірлерінің үш субрегионалды дәстүрін қамти отырып, бүгінде күрделі кезеңді бастан өткеруде. Ғарифолла Құрманғалиев дүниеден өткеннен кейін кейін және оның XX ғасырдың музыкалық мәдениетіне қосқан керемет шығармашылық үлесінен кейін белгілі бір «тыныштық» орнайды. Көптеген ондаған жылдар бойы ол Батыс Қазақстанның көне және жоғары деңгейде дамыған вокалды-аспаптық дәстүрінің жалғыз өкілі болды. Батыс Қазақстан ән дәстүріне келетін болсақ, күрделілігі мен мағынасы жағынан ерекше осы стильді эстрадаға ұсыну практикасы да оң рөл атқармады. Музыкатану саласында Арқа әнінің стилін зерттеу мен сақтау бағытында айтарлықтай жұмыстар атқарылғанымен, Батыс Қазақстан ән дәстүрі әлі де терең ғылыми зерттеуді қажет ететін сала болып отыр. Бұл бағыттағы арнайы зерттеулердің жоқтығы және дәстүрдің өзіндік ерекшеліктерін тану үдерісінің әлі басталмауы – Батыс Қазақстан ән мектебінің қазіргі жағдайына тән сипат.

Қорытынды. Сайып келгенде, бұл музыканың табиғатына сәйкес келетін аналитикалық кілт, яғни осы өнердің музыкалық көрінісі мазмұны мен құралдарын зерттеу әдістемесін табуға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл опера өнерінің тарихын зерттеу үшін өте жаңа. Біздің ойымызша, бұл өз композиторлық шығармашылығында ғана емес, қазақстандық музыканттардың орындаушылық, вокалдық өнерінде де көп нәрсені айқын көрсетуге мүмкіндік береді. Ұлттық әншілік мәдениет пен еуропалық музыкалық мәдениеттің қарызға алынған жанрларының арақатынасы мәселесі айтарлықтай ғылыми қызығушылық тудырады.

Қазақ мәдениетінде опера жанрының қалыптасуы мен дамуы тек еуропалық үлгілерді бейімдеумен (мысалы, опералық формаларды жеңілдету, оркестрлік сүйемелдеуді ықшамдау)

шектелмей, сонымен қатар қазақ ән дәстүрінің өзіндік ерекшеліктерін жаңа жанрға сәйкестендіруді де қажет етті. Нәтижесінде бұрын neither опера мәдениетінде, neither дәстүрлі этникалық музыкада кездеспеген синтетикалық көркемдік құбылыстар пайда болды. Мәселен, қазақ ән мәдениетінде сопрано дауысына арналған репертуар бұрын болмаған құбылыс еді. Жарқын, концерттік мәнерде жоғары дауыспен айту қазақтың дәстүрлі музыкасына тән емес. Әйелдер негізінен салттық әндерді, балаларға арналған бесік жырларын, тұрмысқа қатысты әндерді және көбінесе «қара өлең» жанрындағы тұрмыстық немесе лирикалық туындыларды орындаған.

А.В. Затаевич бұл ерекшелікті атап өтіп: «Әйелдер, дәстүрге сай ма, әлде табиғатына байланысты ма, ерлерге қарағанда әлдеқайда ұстамды түрде ән салады. Олар дыбысты әдемі әрі таза жеткізгенімен, өздерінің механикалық әрі салқынқанды орындау мәнерімен кейде таң қалдырады», – деп жазады. Бұдан да көп айтарым, қазақтар әсіресе әйелдердің жоғары дауыстарын да, олардың әндерін орындауға тырысқан мәдени әншілеріміздің колоратуралық қол сұғушылықтарын да, олардың орындалып жатқан нәрсені «бастан кешіру» және оған қандай да бір астын сызу элементін енгізу әрекеттерін де оң ұнатпайтынын тән ерекшелік ретінде атап өтемін қазақ аудиториясында наразылық сезімін тудырады» (біз атап өткен – Д.А.). Ұлттық әншілік мәдениет пен еуропалық музыкалық мәдениеттің қарызға алынған жанрларының арақатынасы мәселесі айтарлықтай ғылыми қызығушылық тудырады. Осымақала осы сұрақтың кіріспесіне арналған.Қазақ музыкалық мәдениеті хор өнері, камералық-аспаптық, Опера, симфониялық шығармашылық сияқты еуропалық кәсіби музыкалық жанрлардың далаға енуінен бұрын, өзінің бірегей байлығымен таныса алатындарды таң қалдырды.

Қазақстандағы еуропалық мәдениеттің жаңа, ең күрделі жанрының тарихы мен қалыптасуы тек еуропалық дәстүр композиторларын шақырумен ғана емес, сонымен қатар қазақтың дәстүрлі мәдениетінің өзімен, оның ерекшеліктерімен, тасымалдаушыларымен, құрылымымен және ұлттық жанрларымен тығыз байланысты өнер. Бұл магистрлік жұмыста біздің назарымыз қазақтың дәстүрлі музыкалық мәдениеті мен оған жаңа еуропалық жанрлардың арақатынасы XX ғасырдың кәсіби музыкасы үшін маңызды саласы - опера қалыптасу кезеңінде болады. Қазіргі опера өнерінің де, дәстүрлі мәдениеттің өзін де қазіргі кездегі дәстүрлі өнердің мәні мен құндылығын қайта анықтайтын қазіргі музыка ғылымы тұрғысынан мәдени-тарихи бағалауға баса назар аударылатын болады. Бұл тәсіл опера өнерінің тарихын зерттеу үшін жаңа болып табылады. Біздің ойымызша, бұл тек композитордың шығармашылығында ғана емес, сонымен қатар қазақстандық музыканттардың орындаушылық, вокалдық өнерінде де көп нәрсені нақтылауға мүмкіндік береді.

Ұлттық ән мәдениеті мен еуропалық музыкалық мәдениеттің алынған жанрларының арақатынасы туралы мәселе ғылыми тұрғыдан маңызды. Біз қазақ мәдениеті негізінде опера жанрының пайда болуы мен тамыр жаюы үшін тек еуропалық жанрлардан «алыстау» керек емес (атап айтқанда, опералық формаларды, оркестрлеуді және т.б.) қажет деп болжадық. сонымен қатар қазақтың ән мәдениетін өзіне бейімдеу, оны жаңа жанрға бейімдеу. Нәтижесінде жаңа көркемдік құбылыстар пайда болды, олар оларды тудырған опера мәдениетінде де, бастапқы этникалық мәдениеттің өзінде де болған жоқ. Біз қазақтың ән мәдениетінің сопрано репертуарының қалыптасуын айтамыз. Әрине, қазақ мәдениетінің өзінде мұндай құбылыс болған емес.

Ұлттық ән мәдениеті мен еуропалық музыкалық мәдениеттің алынған жанрларының арақатынасы туралы мәселе ғылыми тұрғыдан маңызды. Осы диссертацияның 1 бөлімі осы мәселеге арналған. Қазақтың музыкалық мәдениеті далаға хор өнері, камералық аспаптық, опера, симфониялық өнер сияқты еуропалық кәсіби музыкалық жанрлар енгенге дейін, оны өзінің ерекше байлығымен таныса білгендерді таң қалдырды. Осылайша, 2300-ге жуық музыкалық шығарманы (негізінен әндер) жазған көрнекті музыкант және қоғам қайраткері А.Затаевич қазақ халқының 1000 әнінен тұратын екі монументалды жинақ шығарды (1925) және 500 қазақ әндері мен күйлері.

Затаевичтің жинақтарында классикалық Арқа ән дәстүрі ең үздік орындаушылардың шеберлігі арқылы жан-жақты әрі мазмұнды түрде ұсынылған. Олардың қатарында Әміре

Қашаубаев, Жүсіпбек Елебеков, Манарбек Ержанов, Қуан Лекеров, Қали Байжанов және үлкен дауыс иесі болғанымен, сахнада емес, халық ортасында ән айтқан шынайы халық-кәсіби әнші Бисмилли Балабеков бар.

Сонымен қатар, кәсіби халық әндерінің тамаша үлгілерін Урия Турдукулова (кейінірек музыкалық-драма театрының әртісі, қазақ операларында ана рөлдерін орындаушы), Қанабек Байсейітов («Қыз Жібек» операсында Төлегеннің рөлін сомдаған) және Елюбай Өмірзақов (қазақ драма театрының әртісі) жеткізген.

А. Затаевичтің жазбаларында XIX–XX ғасырлардағы танымал халықтық-кәсіби композиторлардың шығармашылығы көрініс тапқан. Олардың ішінде Жаяу Мұса, Ыбырай, Майра Шамсутдинова, Балуан Шолақ, Мұхит сынды өнер иелері бар. А.Затаевич қазақ музыканттары қызметінің кәсіби сипаты туралы, оларды оқыту мен тәрбиелеу туралы және ауызша-кәсіби әндердің автор-әншілерінің нақты композициялық деңгейі және олардың орындаушылық шеберлігі туралы да жазады. Зерттеуші қазақ әншілерінің өнерін, олардың дауыстары мен интерпретацияларын, кәсіби әндерді орындау өнерін сипаттайды. А.В.Затаевичтің қазақ ән өнері туралы тамаша тұжырымы: «Мен тек бірте-бірте кәсіби әншілермен де, байсалды білгірлермен де, осы әннің әуесқойларымен де таныстығымды кеңейте отырып, мені одан да зор таңданыс пен таңдану сезіміне батырғанын мойындауым керек. Сол махаббат үшін туған әнді және олардың бәрі көрсететін вокалдық шеберлікті жаңғырту міндетіне барлық әншілер ерекше мұқият және қатаң! Бұл шеберліктің көптеген тәсілдері (үлкен тыныс алу, дыбыс шығару, икемділік және т.б.) - әрине, ең жақсы әншілер туралы айтайын дегенім - кәсіби және білікті вокалистті сұрақпен шатастыруға қабілетті деп айтуға болады. Эстетикалық түрлі-түсті және техникалық тұрғыдан ұйымдастырылған вокалды берудің бұл өнер і өте биік!» [б.39] .

А. Затаевич қазақ әйелдерінің ән айту мәнерін сипаттағаны белгілі. Бұл дәстүрді XX-шығасырдың ортасында зерттеуші Б.Ерзакович жалғастырады. Ол өзінің «Қазақтың ғашықтық әндер антологиясы» атты еңбегінде XX-шы ғасырда қазақтың дәстүрлі әншілік өнеріне айрықша үлес қосқан әншілер туралы өте әсерлі жазады. Бұл қатарда Бибі Артықова, Гүлсім Жаркешова, Тамти Ибрагимова, Рахия Қойшыбаева, Жамал Омарова, Ғайнижамал Хайруллина бар.

Қазіргі кезде әйел адамдардың ән айту өнерін екі бағытта қарастыруға болады: оның бірі дәстүрлі ән айту бағытындағы –Сауле Жанпеисова, Бисара Макенова, Газиза Жумекенова, Қапаш Құлышева, Сауле Таудаева, Айгүл Қосанова, Клара Төленбаева т.б., сондай-ақ классикалық вокал бағытында, олар –Нұржамал Үсенбаева, Дина Хамзина, Дина Дютмагамбетова, Жанат Бахтаева, Балапан Жубаева, Венера Алпысбаева т.б. атауға болады. Бұл орындаушылардың барлығы болашақта қазақстандағы әйел әншілер туралы жазылатын еңбектердің тарихқа толы беттерінде орын алатыны сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Абулгазина Г. Некоторые драматургические особенности оперы Е.Рахмадиева «Алпамыс»//Сб.матер. и ст. памяти В.П.Дерновой. – Алматы, 1992. – С.181-187.

2. Абулгазина Г.Казахская эпическая опера 70х годов в свете развития жанра// сб. науч.-теор. статей памяти И.И.Дубовского. – Алма-Ата, 1990. С.107-122.

3. Елеманова С. Казахское традиционное песенное искусство. – Алматы, 2000.

References

1. Abulgazina G. Nekotorye dramaturgicheskie osobennosti opery E.Rahmadieva «Alpamys»//Sb.mater. i st. pamyati V.P.Dernovoj. – Almaty, 1992. – S.181-187.

2. Abulgazina G.Kazahskaya epicheskaya opera 70h godov v svete razvitiya zhanra// sb. nauch.-teor. statej pamyati I.I.Dubovskogo. – Alma-Ata, 1990. S.107-122.

3. Elemanova S. Kazahskoe tradicionnoe pesennoe iskusstvo. – Almaty, 2000.

ӘОЖ 374.3 ***ҒТАМР 14.01.11***

К.К.Амирханов[1], Ә.Ә,Момбек[1], А.У.Күзеубай[2]*
[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, [2]Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы (Алматы, Казахстан)*
amirkhanov.kanat@mail.ru

ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ МУЗЫКАСЫНЫҢ ЖАС ҰРПАҚТЫҢ РУХАНИ ДАМУЫНА ӘСЕРІ

Аңдатпа

Қазақтың дәстүрлі музыкасы – ұлттың рухани болмысы мен мәдени кодының терең көрінісі. Қазіргі кезде жастар арасында ұлттық дәстүрлі музыканың ықпалы бәсеңдеп бара жатқандай көрінеді. Бұны жаһандану, цифрлық технологияның дамып, әлеуметтік желінің ықпалының өсуімен және заманауи музыка түрлерінің басымдығымен түсіндіруге болады. Осы тұрғыдан алғанда, қазақтың дәстүрлі музыкасының жас ұрпақтың рухани дамуына әсері тақырыбы – аса өзекті. Ғылыми әдебиеттерде дәстүрлі музыканың көркемдік және тарихи маңызы жиі зерттелсе де, оның қазіргі жастардың рухани және эмоционалдық дамуының нақты әсерін жүйелі түрде зерттеген еңбектер аз. Әсіресе эмпирикалық (тәжірибелік) деректерге негізделген зерттеулер сирек. Осы мақсатта зерттеу жүргізу үшін арнайы сауалнама дайындалып, бұған әртүрлі жастағы 150-ге жуық адам қатысты. Сауалнамада қазақ халқының дәстүрлі музыкасы күй, терме, толғау, халық әні сияқты дәстүрлі жанрлардың шабыт, тыныштық, толғану, рухани тереңдік сияқты ішкі күйге қалай әсер ететіні сұралды. Алынған нәтижелерге талдау жасалып, дәстүрлі музыканың адам жанына терең әсер ететінін, оның рухани байытушы, тәрбиелік мәні бар құрал екенін нақты дәлелдеді. Сонымен қатар, бұл жұмыс заманауи зерттеушілердің теорияларымен үндесе отырып, ұлттық музыканы тек өткеннің мұрасы ретінде емес, қазіргі қоғам үшін де маңызды рухани ресурс ретінде қарастыру қажет екенін ұсынады.

Түйінді сөздер: дәстүрлі музыка, рухани даму, ұлттық бірегейлік, тәрбиелік мән, мәдени сабақтастық.

К.К.Амирханов*[1],А.А.Момбек[1], А.У.Күзеубай[2]
[1]Казахский национальный педагогический университет имени Абая, [2]Казахская национальная консерватория имени Курмангазы (Алматы, Казахстан)
**amirkhanov.kanat@mail.ru*

ВЛИЯНИЕ ТРАДИЦИОННОЙ КАЗАХСКОЙ МУЗЫКИ НА ДУХОВНОЕ РАЗВИТИЕ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ

Аннотация

Казахская традиционная музыка является глубоким отражением духовной сущности и культурного кода нации. В последние годы наблюдается снижение её влияния среди молодёжи. Это связано с глобализацией, быстрым развитием цифровых технологий, усилением влияния социальных сетей и доминированием современных музыкальных жанров. В этом контексте тема влияния казахской традиционной музыки на духовное развитие молодого поколения приобретает особую актуальность. Несмотря на то, что в научной литературе часто исследуются художественное и историческое значение традиционной музыки, вопрос её конкретного духовного и эмоционального воздействия на современную молодежь остаётся недостаточно изученным. Особенно мало работ, основанных на эмпирических данных. С целью восполнения этого пробела автором было разработано специальное анкетное исследование, в котором приняли

участие около 150 человек разных возрастных групп. Вопросы касались того, как традиционные жанры – р такие как кюй, терме, толгау и народная песня – влияют на внутренние состояния человека: вдохновение, умиротворение, размышление и духовную глубину. Проведённый анализ показал, что традиционная музыка оказывает глубокое эмоциональное и духовное воздействие и является важным инструментом духовного обогащения и ценностного воспитания. Кроме того, результаты исследования соотносятся с современными теоретическими подходами, и подчёркивают необходимость рассматривать традиционную музыку не только как наследие прошлого, но и как ценный духовный ресурс для современного общества.

Ключевые слова: традиционная музыка, духовное развитие, национальная идентичность, воспитательное значение, культурная преемственность.

К.К.Amirkhanov*[1], А.А.Момбек[1], A.U.Kuzeubay[2]
*[1]Abai Kazakh National Pedagogical University, [2]Kurmangazy Kazakh National Conservatory (Almaty, Kazakhstan)*amirkhanov.kanat@mail.ru*

THE INFLUENCE OF TRADITIONAL KAZAKH MUSIC ON THE SPIRITUAL DEVELOPMENT OF THE YOUNGER GENERATION

Abstract

Kazakh traditional music represents a deep reflection of the nation's spiritual essence and cultural code. In recent years, however, its influence among younger generations appears to be diminishing. This trend can be attributed to globalization, the rapid development of digital technologies, the growing impact of social media, and the dominance of contemporary music genres. In this context, the topic of the influence of traditional Kazakh music on the spiritual development of the younger generation is especially relevant. While scholarly literature frequently explores the artistic and historical significance of traditional music, there is a lack of systematic research on its contemporary spiritual and emotional impact on youth. Empirical, data-based studies in this area remain scarce. To address this gap, a specialized questionnaire was developed and administered to approximately 150 participants of various age groups. The survey explored how traditional genres such as küy, terme, tolgau, and folk songs affect inner experiences like inspiration, tranquility, reflection, and spiritual depth. The results were analyzed and revealed that traditional music has a strong emotional and spiritual impact on individuals, serving as a meaningful tool for inner enrichment and value-based education. Moreover, the findings align with modern theoretical frameworks and suggest that traditional music should not only be seen as cultural heritage of the past, but also as a valuable spiritual resource for contemporary society.

Keywords: traditional music, spiritual development, national identity, educational value, cultural continuity.

Кіріспе. Қазақтың дәстүрлі музыкасы – ғасырлар бойы қалыптасқан рухани-мәдени мұра.Әр ұлттың дәстүрлі музыкасы — сол халықтың өмір салты, дүниетанымы мен сенім жүйесінің айнасы, ұлттың өзіндік болмысын сақтаудың және рухани тәрбиенің маңызды құралы. Халықтың тарихи жадысын, дүниетанымын, салт-санасын және ұлттық болмысын айқындайды. Күй мен жыр, терме мен айтыс – тек музыкалық өнер ғана емес, сонымен қатар халықтың өмір сүру салтының, тарихының, даналығы мен философиясының көрінісі.

Зертеуімізде ұлттық әуендердің тәрбиелік маңызы, тұлға қалыптастырудағы рөлі және қазіргі қоғамдағы орнын талдау арқылы дәстүрлі музыканың жас ұрпақтың рухани дамуына әсерін қарастырамыз. Дәстүрлі музыканың тәрбиелік, эстетикалық және когнитивті әсерлері зерттеліп, оның жас ұрпақтың рухани дамуына ықпалы ғылыми тұрғыдан сараланады. Қазіргі жаһандану заманында ұлттық құндылықтарды сақтау, жас

ұрпаққа дәстүрлі мәдениет негіздерін жеткізу өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Дәстүрлі музыка баланың эстетикалық талғамын қалыптастырып қана қоймай, оның ұлттық сана-сезімін оятып, отансүйгіштік рухын күшейтеді. Сонымен қатар, қазақ музыкасы арқылы жас буын ата-бабаларымыздың өмірлік тәжірибесі мен құндылықтарынан тәлім алып, ұлттық мәдениетке деген құрметін арттырады. Музыка арқылы мәдени сабақтастық үзілмей, тарихи жады жаңғырады, ұлттық бірегейлік сақталады.

Зерттеудің мақсаты. «Қазақтың дәстүрлі музыкасының жас ұрпаққа рухани әсері» атты мақаланың мақсаты – ұлттық музыканың жас ұрпақтың рухани-адамгершілік дамуына, ұлттық болмысының қалыптасуына тигізетін ықпалын анықтау және осы бағытта дәстүрлі өнердің тәрбиелік мүмкіндіктерін ғылыми тұрғыда талдау. *Зерттеудің міндеттері:*1) Қазақтың дәстүрлі музыкасының мазмұнын, түрлерін және тәрбиелік маңызын зерттеу. Бұл міндет арқылы мақалада дәстүрлі музыканың түрлері (терме, күй, жыр, айтыс т.б.) мен олардың мазмұндық ерекшеліктері сараланады. 2) Жас ұрпақтың рухани дамуына дәстүрлі музыканың әсерін ғылыми тұрғыдан талдау. Яғни музыка арқылы ұлттық сана, эстетикалық талғам, адамгершілік қасиеттердің қалыптасуына қалай ықпал ететіні қарастырылады. 3) Дәстүрлі музыканы жас ұрпақ тәрбиесінде қолданудың тиімді жолдарын ұсыну.

Материалдар мен әдістер. Бұл зерттеу жұмысы қазақтың дәстүрлі музыкасының, әсіресе күй, терме, толғау секілді жанрларының, жас ұрпақтың рухани дамуына әсерін анықтауға бағытталды. Зерттеу барысында сандық сипаттағы сауалнама әдісі қолданылды. Сауалнама осы зерттеу үшін арнайы әзірленіп, 10 сұрақтан тұрды. Әр сұрақта дәстүрлі музыканың рухани, эмоционалдық және тәрбиелік әсері сипатталған. Қатысушылардан 1–5 шкала бойынша келісу деңгейін көрсету сұралды (1 – мүлде келіспеймін, 5 – толық келісемін). Сауалнамада мынадай сұрақтар қамтылды:

1. Қазақ күйі тыңдаушыға тыныштық береді
2. Дәстүрлі музыка рухани байлықты арттырады
3. Ұлттық музыка адамның ішкі жан дүниесін тәрбиелейді
4. Музыка ұлттық мақтаныш сезімін оятады және т.б.

Қатысушылар сипаттамасы: Сауалнамаға жалпы саны 150 адам қатысты. Қатысушылар жас ерекшеліктеріне қарай бірнеше топқа бөлінді: 7–10 жас, 11–14 жас, 15–18 жас, 19–25 жас және 51 жастан жоғары.

Деректерді өңдеу әдістері: Жиналған жауаптар Excel көмегімен сандық мәнге айналдырылып, талдау жасалды. Сауалнама нәтижелері визуалды түрде графиктер арқылы көрсетілді.

Негізгі бөлім. Қазақ халқының дәстүрлі музыкасы – тек көркем өнер ғана емес, ол ғасырлар бойы қалыптасқан рухани тәрбиенің, мәдени жадының және ұлт болмысының негізгі ұйытқысы. Қазақтың дәстүрлі музыкасының жас ұрпақтың рухани дамуына әсерін, оның тәрбиелік мәнін, рухани құндылықтарға оң ықпал ететінін көптеген зерттеу еңбектер жазылды. Ғалымдардың пікірінше, дәстүрлі музыка жас ұрпақтың рухани дамуына, эстетикалық танымына, тәрбиелік ұстанымдарына тікелей әсер етеді. Қазақ музыкасы – халықтың мәдени коды ретінде қарастырылады, ал оны сақтау мен келер ұрпаққа жеткізу – әрбір азаматтың борышы [1]. Дәстүрлі музыка адамның ішкі жан дүниесін байытып, оның эмоциялық, эстетикалық талғамын жетілдіреді. Сонымен қатар, ұлттық музыка арқылы жастар туған жеріне, халқына деген сүйіспеншілігін арттырады. Қазіргі заманғы мәдени ағымдармен қатар, қазақтың төл өнерін насихаттау – өскелең ұрпақтың рухани құндылықтарын нығайтып, ұлттық бірегейлікті сақтаудың маңызды жолдарының бірі. [2]. Көне күйлер мен термелер, жыр-дастандар мен халық әндері жас ұрпақтың рухани дамуына ерекше әсер етеді. Олар балалар мен жастардың ұлттық сана-сезімін қалыптастырып, ата-баба мұрасын құрметтеуге үйретеді. [3]. Музыка адамның эмоционалдық интеллектісін дамытады. Әсіресе, күй өнері адамның ішкіжан-дүниесіне терең әсер етіп, эмоциялық тәжірибесін байытады. Құрманғазының “Сарыарқасы” –

еркіндік пен ұлттық рухтың көрінісі. Тәттімбеттің “Көкейтестісі” – терең философиялық ойға жетелейді. Дәулеткерейдің күйлері – эстетикалық талғам қалыптастырады [4].

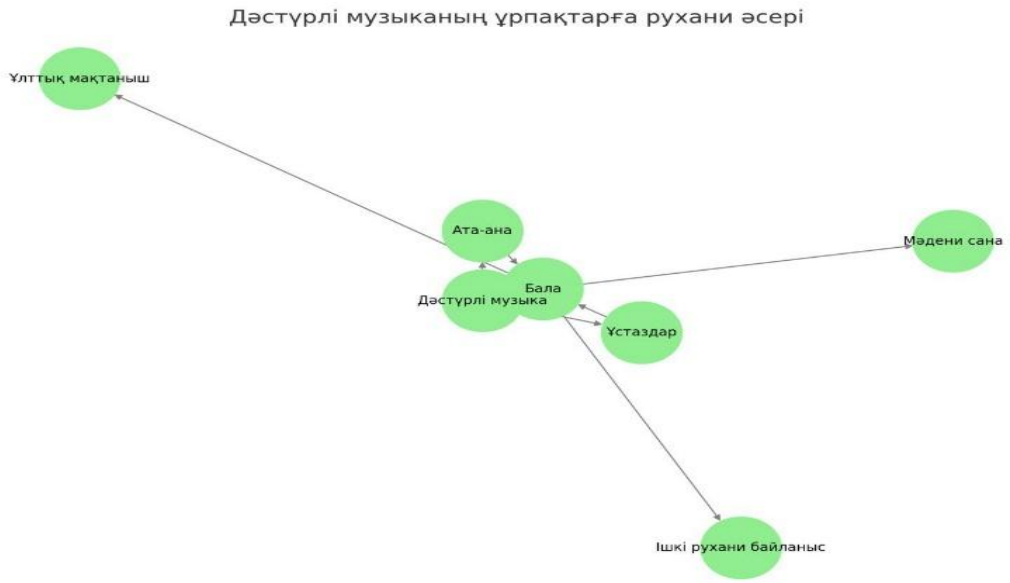
Қазақ халқының дәстүрлі музыкасы – ғасырлар бойы ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан рухани-мәдени құндылықтарды бүгінге жеткізуші.

Талдау мен талқылау. Қазақ музыкасы – халықтың мәдени коды, оны сақтап, келер ұрпаққа жеткізу – әрбір азаматтың міндеті. [5]. Қазақтың дәстүрлі музыкасы – тек өнер ғана емес, ол ұрпақ тәрбиесінің, рухани дамудың негізі. [6]. Әсіресе, ұлттық аспаптар, оның ішінде домбыра – рухани құндылық және ұлттық ерекшеліктің – символы. Домбыра – тек музыкалық аспап қана емес, ұлттың болмысын, рухын, тарихын және символдық бірегейлігін айқындайтын маңызды мәдени белгі. Соңғы жылдары домбыра тек дәстүр жалғастығы емес, сонымен бірге ұлттық бренд рөлінде де маңызды орын иеленіп отыр. Бұл тақырыпты зерттеген Megan Rancier өзінің “The Real Kazakh is a Dombyra?”: Musical Instruments and Nation Branding in 21st-Century Kazakhstan» атты мақаласында қазіргі Қазақстанда музыкалық аспаптардың, соның ішінде домбыраның ұлттық болмыс символын және идеологиялық біртұтастықты көрсететін қызметін зерттейді. Автордың пайымынша, домбыра – “нағыз қазақтың” бейнесін көрсету үшін белсенді түрде қолданылып келе жатқан мемлекеттік және мәдени біртұтастықтың негізгі элементі. Бұл тұрғыда домбыра арқылы ұлтты тану, ұлтты көрсету, ұлтты сезіну идеясы қалыптасқанын дәлелдейді [7].

Rancier-дің тұжырымдарын нақты мәдени оқиғалар да қуаттайды. 2024 жылдың қазан айында Астана қаласында өткен “Нағыз қазақ – домбыра” атты рекордтық іс-шарада 3000-нан астам жас домбырашы Құрманғазы Сағырбайұлының “Балбырауын” күйін бір мезетте орындап, бұл ерекше көрініс отандық Гиннес рекордтар кітабына енді. [8].Балалардың бұл деңгейде дәстүрлі музыкамен шұғылдануы – ұлттық музыканың жас ұрпақтың рухани дамуына ықпал етіп отырғанын дәлелдейді. Домбыраның бұл рөлі тек символикалық шеңберде емес, нақты әлеуметтік тәжірибе ретінде жүзеге асып келеді. Мектептен тыс үйірмелердегі балалар, халық ансамбльдері, отбасылық ортадағы күй тарту мәдениеті – барлығы да домбыраны рухани тәрбиенің бірегей құралы ретінде қабылдайтынын көрсетеді. Бұл кең ауқымды мәдени оқиғалар, домбыра – халықтың өткенін еске салып қана қоймайды, сонымен қатар ұлттық болмыстың бейнесі болып отырғанын көрсетеді.

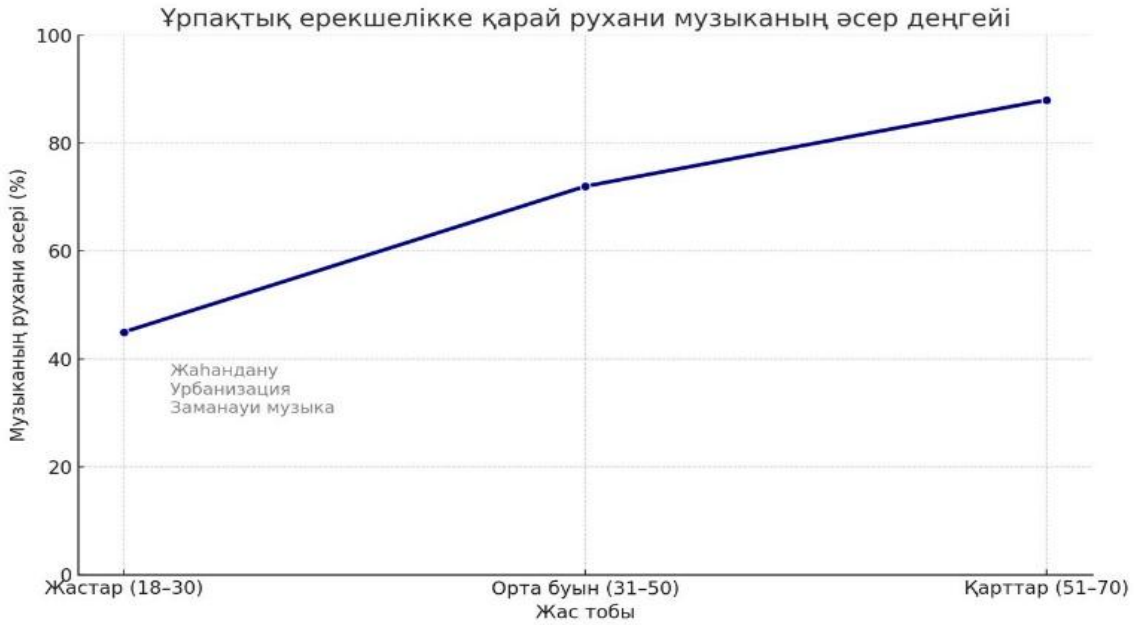
Әр ұлттың музыкасы – оның жанының көрінісі. Музыка арқылы халықтың рухани тереңдігі, ұжымдық жадысы және ұрпақтар сабақтастығы сақталады. Сондықтан дәстүрлі музыканы бүгінгі жас ұрпаққа жеткізу – тек мәдениет емес, қасиетті рухани міндет. Бұл ұлттың ішкі тұтастығын, тыныштығын және тіршілігін қамтамасыз ететін алтын көпір.

Нәтижелер. Сауалнама нәтижелері көп адамның қазақтың дәстүрлі музыкасын рухани жағынан пайдалы деп санайтынын көрсетті. Қатысушылардың басым бөлігі күй, терме, дәстүрлі әндердің толғандырып, көңілге тыныштық беретінін, ойландырып, өткенді еске түсіретінін, рухани күш пен ұлттық мақтаныш сезімін оятатынын айтты.

Кескін 1. **Дәстүрлі музыканың ұрпақтарға рухани әсері**

Яғни, ұлттық музыка бір жағынан шабыт берсе, екінші жағынан терең ойға жетелейді. Сауалнамадағы 10 пікірдің бәріне 1 мен 5 аралығында баға берілді. Көпшілік бұл пікірлермен толықтай келіскенін көрсетіп, 4 пен 5 деген бағаларды жиі таңдаған. Бұл – адамдардың ұлттық музыканы жай ғана өнер емес, жүрекке әсер ететін рухани нәр ретінде қабылдайтынын білдіреді.

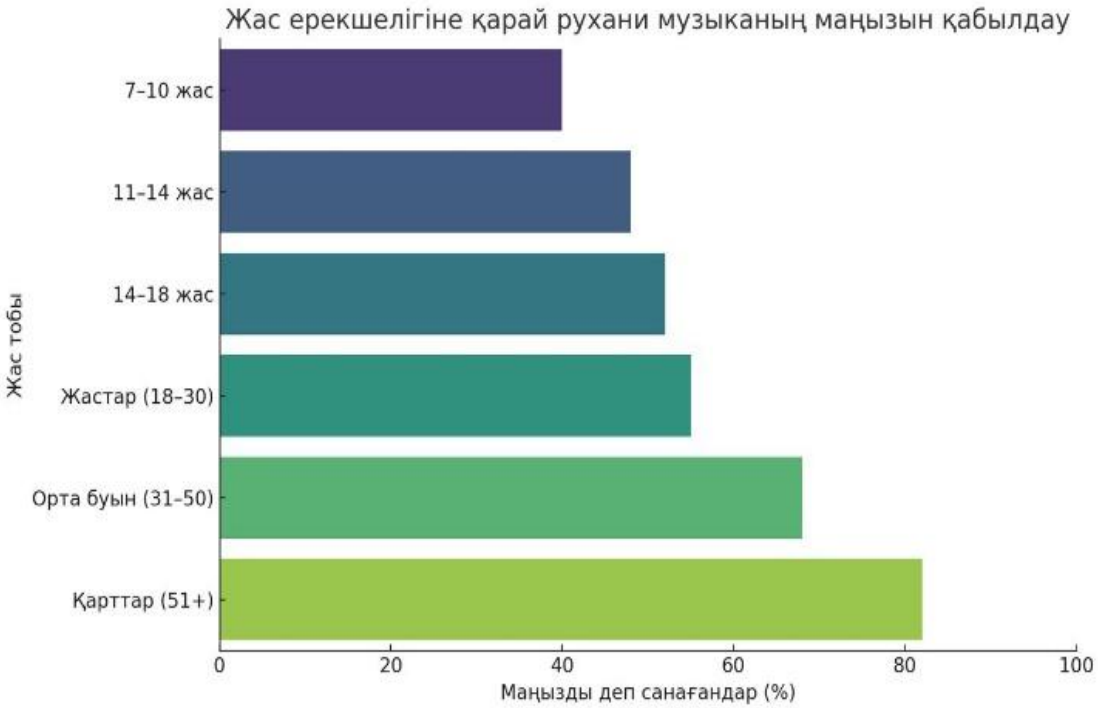

Кескін 2. **Ұрпақтық ерекшелікке қарай рухани музыканың әсер деңгейі**

Жастар жағынан бейтарап жауап келсе де, үлкендер мен орта жастағылар үшін дәстүрлі музыка өте маңызды екені анық байқалды.

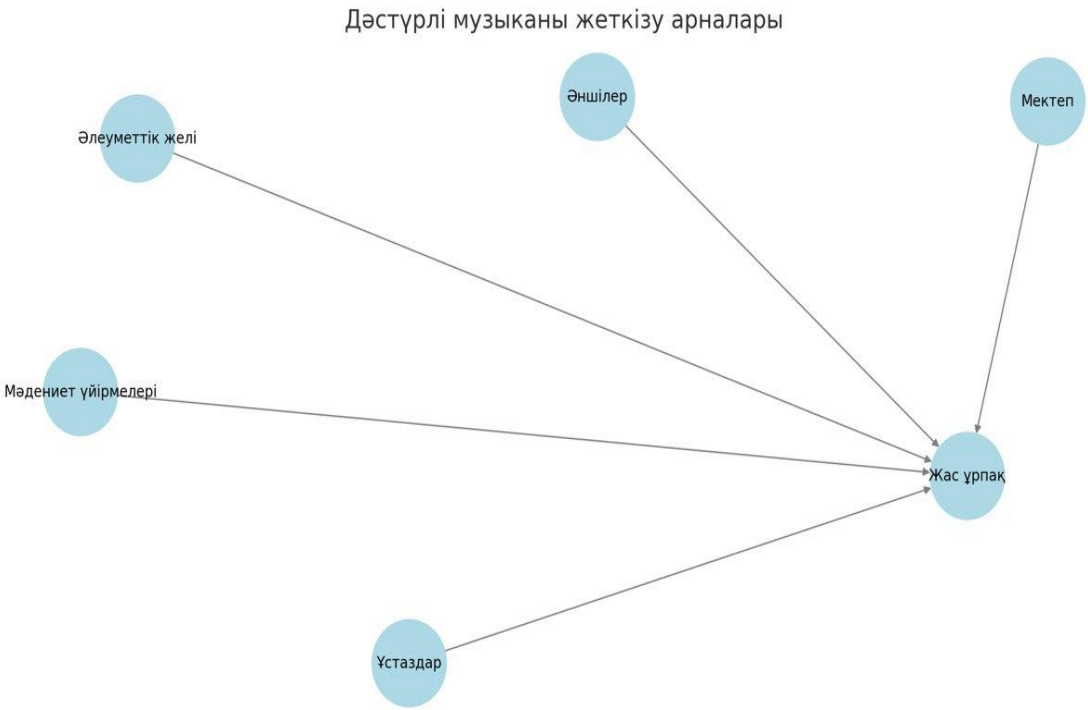
Бұл зерттеу қазақтың дәстүрлі музыкасының жас ұрпақтың рухани дамуына оң ықпалы бар екенін нақты көрсетті. Сауалнама нәтижелері күй, терме, жыр сияқты ұлттық музыкалық жанрлардың тыңдаушыларға тыныштық, шабыт, терең ой мен рухани байлық сыйлайтынын дәлелдеді. Қатысушылардың көпшілігі бұл пікірлермен толық келісіп, дәстүрлі музыканың ішкі жан дүниеге әсер ететінін атап өтті.

Жас ерекшеліктері бойынша алынған нәтижелер аға буын өкілдерінің ұлттық музыкаға терең рухани мән беретінін, ал жастар арасында бұл байланыстың салыстырмалы түрде әлсіреп бара жатқанын көрсетті.

Кескін 3. **Жас ерекшелігіне қарай рухани музыканың маңызын қабылдау**

Бұл – заманауи музыканың басымдығы мен дәстүрлі музыканың таралу кеңістігінің шектеулі болуына байланысты болуы мүмкін.

Кескін 4. **Дәстүрлі музыканы жеткізу арналары**

Зерттеуіміз дәстүрлі музыканың тек эстетикалық, мәдени құндылық емес, сонымен бірге рухани тәрбие құралы ретінде жастар арасында насихатталып, үйретілуі керек екенін айқын көрсетті. Осыған байланысты ұлттық музыканы болашақ ұрпаққа жеткізу, оны оқу және тәрбие жүйесіне енгізудің өзекті болып отырғанын көрсетеді.

Қорытынды. Қорыта келгенде, түйгеніміз – қазақтың дәстүрлі музыкасы адамның жан дүниесіне жақсы әсер етеді екен. Сауалнамаға қатысқан адамдардың көпшілігі бұл ән-күйлерді тыңдағанда: жандарына тыныштық табатынын, ойға шоматынын, рухани шабыт алатынын, өзін қазақ ретінде мақтанышпен сезінетінін айтқан. Дәстүрлі ұлттық музыка адамның ішкі жан-дүниесін байытады. Жастар арасында да дәстүрлі музыканың тиімді әсері байқалады, бірақ үлкен кісілер мен орта буынға қарағанда сәл төмендеу. Неге? Себебі жастар көбіне заманауи музыка тыңдайды, ғаламтордан басқа бағыттағы музыканы көп қарайды. Бірақ соған қарамастан, жастардың өзі де күй тыңдағанда, ерекше әсер алатынын жасырмайды. Сондықтан қазақ музыкасын тек өнер деп қарамай, рухани тәрбие құралы деп бағалауымыз керек. Бұл – ата-баба мирасы ғана емес, бізді рухани байытатын қазына, ұлттық болмыстың үні.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Аманова Б.Ж., Мұхаметова А.И. Қазақтың дәстүрлі музыкасы және XX ғасыр. – Алматы: Даик-Пресс, 2002. – 78 с.
2. Жәкішев З.С. Қазақтың дәстүрлі музыкалық аспаптары. – Алматы, 2009. – 36 с.
3. Сарыбаев Б. Қазақтың музыкалық аспаптары. – Алматы, 1978. – 145 с.
4. Есенұлы Айжан. Күй Жаратушының жолдауы. – Алматы: Көкіл, 1997.
5. Райымбергенова Ә. Қазанғап. Ақжелең (күйлері). – Алматы: Өнер, 1984. – 89 с.
6. Сейітов Ә. Қазақтың дәстүрлі ән өнері. – Алматы: Ғылым, 2005. – 79 с.
7. Rancier, M. (2024). The Real Kazakh is a Dombyra?: Musical instruments and nation branding in 21st-century Kazakhstan. Journal of Musicological Research 43(2–3), 159–174. URL 1: https://doi.org/10.1080/01411896.2024.2376938 (қаралған күні 17.02.2025)
8. Домбристы из Астаны попали в Книгу рекордов Гиннесса. 24.kz. (2024, December 31).https://24.kz/ru/news/culture/687988-dombristy-iz-astany-popali-v-knigu-rekordov-ginnessa(қаралған күні 24.02.2025)

References

1. Amanova B.Zh., Mūkhametova A.I. Qazaqtyń dástūrli muzykasy jáne XX g'asyr. – Almaty: Daik-Press, 2002. – 78 b.
2. Zhákishev Z.S. Qazaqtyń dástūrli muzykalıq aspaptary. – Almaty, 2009. – 36 b.
3. Sarybaev B. Qazaqtyń muzykalıq aspaptary. – Almaty, 1978. – 145 b.
4. Esenūly Aizhan. Küi Zharatushynyń zholdaýy. – Almaty: Kókil, 1997.
5. Raıymbergenova Á. Qazang'ap. Aqzhelen (küıleri). – Almaty: Óner, 1984. – 89 b.
6. Seıitov Á. Qazaqtyń dástūrli áń óneri. – Almaty: Gylym, 2005. – 79 b.
7. Rancier, M. (2024). The Real Kazakh is a Dombyra?: Musical instruments and nation branding in 21st-century Kazakhstan. Journal of Musicological Research, 43(2–3), 159–174. URL: https://doi.org/10.1080/01411896.2024.2376938 (qaralg'an kúni 17.02.2025)
8. Dombristy iz Astany popali v Knigu rekordov Ginnessa. 24.kz. (2024, December 31). https://24.kz/ru/news/culture/687988-dombristy-iz-astany-popali-v-knigu-rekordov-ginnessa (qaralg'an kúni 24.02.2025).

УДК 37.018.7 *МРНТИ 14.25.09*

З.Т. Валиева [1], С.Т.Балагазова [1]*
[1] Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)
** uali@bk.ru*

КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД РАЗВИТИЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВЫХ НАВЫКОВ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В статье рассматривается эффективность комплексного подхода формирования вокально-хоровых умений и навыков у младших школьников. Работа с применением предложенной технологии значительно оптимизирует процесс вокально-хорового обучения. Теоретически определены задачи комплексного подхода и предложена траектория его применения в процессе развития вокально-хоровых умений и навыков у младших школьников. Научной новизной исследования можно считать определение комплексного подхода как методологической основы развития вокально-хоровых навыков и в целом обучения. В результате выявлено повышение эффективности развития вокально-хоровых умений и навыков в процессе применения комплексного подхода на занятиях с младшими школьниками.

Ключевые слова: вокальное обучение, хоровое пение, музыкальное образование, младшие школьники, педагогика.

З.Т. Валиева [1], С.Т. Балагазова [1]*
[1] Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)
**uali@bk.ru*

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ВОКАЛДЫҚ-ХОР ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУДЫҢ КЕШЕНДІ ТӘСІЛІ

Аңдатпа

Мақалада бастауыш сынып оқушыларында вокалды-хор дағдыларын қалыптастырудың кешенді тәсілінің тиімділігі қарастырылады. Ұсынылған технологияны қолдана отырып жұмыс істеу вокалды-хорлық оқыту процесін айтарлықтай оңтайландырады. Кешенді тәсілдің міндеттері теориялық тұрғыдан анықталған және оны бастауыш сынып оқушыларының вокалдық-хорлық дағдылары мен дағдыларын дамыту процесінде қолдану траекториясы ұсынылған. Зерттеудің ғылыми жаңалығын вокалды-хор дағдыларын және жалпы оқытуды дамытудың әдіснамалық негізі ретінде кешенді тәсілді анықтау деп санауға болады. Нәтижесінде бастауыш сынып оқушыларымен сабақтарда кешенді тәсілді қолдану процесінде вокалды-хор дағдылары мен дағдыларын дамытудың тиімділігін арттыру анықталды.

Түйінді сөздер: вокалды оқыту, хор әні, музыкалық білім, бастауыш сынып оқушылары, педагогика.

*Z. Valiyeva * [1], S.T. Balagazova [1]*
[1] Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)
**uali@bk.ru*

INTEGRATED APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF VOCAL AND CHORAL SKILLS OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

Abstract

The article examines the effectiveness of an integrated approach to the formation of vocal and choral skills in younger schoolchildren. Working with the proposed technology significantly optimizes the process of vocal and choral training. The tasks of the integrated approach are theoretically defined and the trajectory of its application in the process of developing vocal and choral skills in younger schoolchildren is proposed. The scientific novelty of the study can be considered the definition of an integrated approach as a methodological basis for the development of vocal and choral skills and learning in general. As a result, an increase in the effectiveness of the development of vocal and choral skills was revealed in the process of applying an integrated approach in the classroom with younger schoolchildren.
Keywords: vocal training, choral singing, music education, junior high school students, pedagogy.

Введение. В современном музыкальном образовании все больше внимания уделяется вопросу развития вокально-хоровых навыков у младших школьников. Освоение этих навыков играет ключевую роль в музыкальном воспитании, способствуя не только становлению певческих умений, но и всестороннему эстетическому, эмоциональному и интеллектуальному развитию ребенка. Занятия вокально-хоровым пением положительно влияют на слуховое восприятие, чувство ритма, дикцию и артикуляцию, укрепляют дыхательную систему, улучшают коммуникативные способности и формируют художественный вкус. Развитие вокально-хоровых навыков способствует личностному и культурному развитию ребенка, воспитанию эстетического отношения к музыке и окружающему миру. Однако на практике процесс обучения пению у младших школьников часто сталкивается с рядом трудностей такие как, психофизиологические особенности развития голосового аппарата, слабо сформированными дыхательными и артикуляционными навыками, отсутствием устойчивого интонирования и проблемами с координацией слуха и голоса. В связи с этим возникает необходимость в комплексном подходе к обучению и развитию, которые сочетают вокально-слуховые, ритмические и артикуляционные упражнения.

Цель нашего исследования, выявить и обосновать эффективные методы комплексного подхода к развитию вокально-хоровых навыков младших школьников. Актуальность исследования заключается в том, что применение комплексного подхода в процессе развития вокально-хоровых умений и навыков у младших школьников способствует максимально комфортному процессу обучения детей и за счёт двигательной активности, которая, будучи одной из основных характеристик психофизиологических особенностей детей младшего школьного возраста, присуща комплексному подходу и пронизывает весь процесс обучения, а следовательно, повышает степень и скорость усвояемости нового материала на занятии.

Теоретической базой явились труды выдающихся мировых педагогов-музыкантов, чьи разработки в области развития вокально-хоровых навыков средствами комплексного подхода направлены на активную и постепенную активацию и координацию нервно-мышечного аппарата гортани с помощью специальных упражнений, коррекцию дыхания, а также коррекцию самой личности обучающегося – В.В. Емельянов [1], в работе «Фонопедический метод развития голоса». В трудах Г.П. Стуловой [2] **«Хоровое пение. Методика работы с детским хором»**, рассматриваются теоретические и практические аспекты работы с детским хором; в монографии А.Нугмановой [3] раскрывается проблемы вокального воспитания детей и подростков на основе казахского песенного творчества.

Вопросами развития вокально-хоровых навыков у детей разного возраста занимались многие казахстанские педагоги-музыканты как М.Х. Балтабаев, Р.К. Дюсембинова, М.А. Уразалиева и другие. В своих исследованиях ученые утверждали о

важности и необходимости специальной, целенаправленной работы по постановке голосового аппарата ребенка. По мнению авторов системное применение комплексных методик значительно повышает эффективность обучения хорового пения младших школьников.

Фундаментальные исследования в области музыкально-художественного и методического обучения Э.Б. Абдуллина, Е.Н. Николаевой, Р.Р. Джердималиевой, Ш.Б. Кульмановой, К.К. Кыдырбаевой и др. обосновывают, что профессионально выстроенная методическая подготовка будущего учителя музыки является определяющим фактором в развитии устойчивых вокально-хоровых умений у учащихся.

В этой связи педагогическая деятельность в области вокального воспитания должна быть направлена не только на формирование технических певческих навыков, но и на развитие художественного вкуса, эмоциональной восприимчивости и способности к саморегуляции. Таким образом, обучение вокально-хоровому искусству приобретает не только прикладной, но и глубоко воспитательный характер, способствующий становлению музыкально развитой, эмоционально чуткой и культурно-ориентированной личности.

Рассматривая применение комплексного подхода в процессе вокально-хорового обучения, необходимо решить следующие задачи:

– определить понятие комплексного подхода и его основные принципы;

– определить основные вокально-хоровые умения и навыки младших школьников, для развития которых применение комплексного подхода было бы максимально эффективным;

– описать сущность авторских методик, базирующихся на принципах комплексного подхода.

Методы исследования: основным методом исследования стал метод наблюдения за процессом вокально-хорового обучения.

Комплексный подход к развитию вокально-хоровых навыков младших школьников предполагает соединение различных методик и видов деятельности для формирования у детей устойчивых вокально-хоровых навыков. Говоря о конкретных вокально-хоровых умениях и навыках, следует отметить особенность в процессе их формирования. Каждый навык и умение, необходимые для вокально-хорового развития младшего школьника, не могут изучаться отдельно от остальных. То есть первичные вокально-хоровые умения и навыки вводятся в учебный процесс одновременно, что является обязательным фактором для процесса обучения пению.

Формирование вокально-хоровых умений и навыков у младших школьников – сложный процесс, требующий детального отношения к комплексу навыков формирования голосового аппарата детей и любое методически неверное решение может спровоцировать зажимы голосовых и речевых мышц, выхолащивание тембра и образование узелков на связках. Поэтому каждому педагогу необходимо использовать принципы постепенности и «от простого к сложному». Это касается как работы над репертуаром, так и работы в распеваниях. Для реализации данных принципов следует определить основные вокально-хоровые умения и навыки, формирование которых является обязательным. В младшем школьном возрасте чаще всего начинает процесс вокально-хорового обучения, где первым и самым важным умением для него становится пение legato, что объединяется с навыками свободного глубокого вдоха, правильного открытия рта и формирования вокальных гласных. Следующим умением, обязательным для хорового занятия, является умение следовать дирижёрскому жесту. Это умение сопряжено с навыком свободного вдоха, задержки воздуха (по ауфтакту), снятия звука по жесту. Для всех видов вокально-хоровых занятий обязательным становится умение ансамблировать, или развиваться внутри коллектива. Здесь важными являются навыки, связанные с эмоциональной отзывчивостью на музыку и навыки совместного звучания.

Следует отметить также и кинестику как один из методов комплексного подхода. В процессе вокально-хоровой деятельности у учащихся развиваются навыки soft skills, востребованные в условиях современного общества. Для достижения поставленных задач важно максимально использовать особенности и возможности психофизиологического развития детей младшего школьного возраста, апеллируя к их естественному состоянию через движения и действия, объединив процесс развития вокально-хоровых навыков со специальными мышечными действиями рук, тела, лица и соотнеся их с мышцами голосового аппарата. В этой связи рассматривается создание Д. Кервиным системы ручных знаков, предназначенной для облегчения освоения нотной грамоты [4], где происходит сочетание интонирования и показа установленных жестов. Далее важной вехой становится создание системы музыкально-ритмического воспитания Э. Жака-Далькроза (2002), в которой опора на движения позволяет максимально подробно изучить и «прожить» ритмическое наполнение музыки. Вокально-хоровое обучение также заложено в болгарской «столбице» Бориса Тричкова, в методе музыкального воспитания младших школьников Золтана Кодая, где движение связывается с сольфеджированием, применением ручных знаков, ритмическим воспитанием (ритмослоги и ритмический рисунок, ритмические упражнения и игры, то есть ритмопластика), исполнительскими навыками [4].

Существенное влияние на развитие вокально-хоровой педагогики оказали идеи Б.В. Асафьева (1980), который интерпретировал интонирование как осмысленное «проживание» музыки. В частности, в концепции «пластического интонирования» акцент делается на телесно-эмоциональном восприятии музыкального материала, когда исполнитель не просто воспроизводит звук, но переживает его содержание, что способствует более глубокой художественной интерпретации. Таким образом, интонирование в трактовке Асафьева выходит за пределы чисто акустической точности и становится формой музыкально-аналитического мышления, тесно связанного с интерпретацией и эмоциональной выразительностью [5].

В целях эффективного развития творческого музыкального мышления детей, их приобщения к активному процессу музицирования, а также развития вокально-хоровых навыков, в педагогической практике применяются комплексы специально разработанных движений. Эти движения способствуют усвоению, переработке и осмыслению структуры музыкального произведения, активизируя когнитивные и эмоциональные ресурсы учащихся. Данный подход позволяет реализовать принципы интеграции различных видов музыкальной деятельности и формирует условия для комплексного решения образовательных задач в области музыкального воспитания.

Результаты. Выбор конкретных вокально-хоровых навыков, включаемых в содержание школьной программы, не является случайным. Следует отметить базовые умения, овладение которыми составляет так называемый вокально-хоровой минимум - необходимый и достаточный уровень подготовки, обеспечивающий осмысленное и художественно выразительное хоровое исполнение. Данные навыки формируют методологическую основу для дальнейшего вокального и хорового развития обучающихся.

Одним из ключевых компонентов этой подготовки является навык певческого дыхания, который выполняет функцию физиологического фундамента звучания и полётности вокального звука. Кроме того, правильно организованное дыхание у детей младшего школьного возраста способствует формированию резонаторного звучания, а также предотвращает возникновение гипертонуса в области гортани и, как следствие, снижает риск вокальных зажимов. Педагогическая задача на этом этапе заключается в формировании у обучающихся умений короткого вдоха, устойчивой опоры и рационального расходования воздушной струи. На более продвинутом уровне в практику включается техника так называемого «цепного дыхания», характерная для хорового исполнения.

С учётом возрастных физиологических особенностей младших школьников, особенно актуальным становится использование нижнерёберно-диафрагмального типа дыхания, который, по мнению ряда исследователей, является наиболее оптимальным для вокализации. Данный способ дыхания способствует формированию ощущения звуковой опоры, обеспечивает плавное и устойчивое звуковедение, а также способствует стабилизации положения гортанных структур во время пения.

Однако в условиях школьного хорового коллектива следует учитывать анатомо-физиологическую незрелость дыхательной системы детей, в частности меньший объём лёгких, узость дыхательных путей и слабую развитость дыхательной мускулатуры по сравнению со взрослыми. В связи с этим изолированное применение какого-либо одного в дыхания представляется затруднительным или нецелесообразным. Формирование певческого дыхания в младшем школьном возрасте начинается с овладения техникой вдоха посредством нижней части грудной клетки без вовлечения плечевого пояса.

С физиологической точки зрения, процесс звукообразования представляет собой результат скоординированной деятельности всех анатомических структур, вовлечённых в вокальную функцию, включая органы дыхания, артикуляционный аппарат и голосовые складки. Момент начала звучания принято называть вокальной атакой. В зависимости от способа инициирования звука различают несколько видов атаки: твёрдую, мягкую и придыхательную. Твёрдая атака характеризуется плотным смыканием голосовых складок до начала звукоизвлечения, что придаёт звучанию резкость и напряжённость. Мягкая атака, напротив, осуществляется при менее плотном смыкании складок, что обеспечивает плавное начало звука, тембровую мягкость и благоприятную окраску голоса. Придыхательная атака связана с недостаточным смыканием голосовых складок, вследствие чего часть выдыхаемого воздуха не формируется в музыкальный звук, что приводит к неустойчивому и шумовому вокальному тону.

С физиологической и педагогической точек зрения, мягкая атака считается наиболее естественной и щадящей, в связи с чем именно она рекомендуется к использованию на начальном этапе вокально-хорового обучения. Применение других видов атаки становится целесообразным на более поздних стадиях, когда обучающийся овладевает базовыми вокально-техническими навыками и способен осознанно контролировать деятельность органов звукообразования. В таких случаях выбор типа атаки может определяться художественными задачами и стилевыми особенностями исполняемого произведения.

Важным условием формирования правильного звукоизвлечения является наличие внутреннего слухового представления о будущем звуке. Обучающийся должен предвосхищать звучание, то есть обладать навыком предслушивания. На начальном этапе это представление, как правило, ограничивается звуковысотной составляющей. Однако по мере накопления исполнительского опыта в сферу внутреннего слухового контроля включаются такие параметры, как тембровая окраска, динамика и тип атаки. Осознанность звукоизвлечения и понимание взаимосвязи между исполнительскими приёмами и результатом звучания являются основой для последующей автоматизации данных процессов и перехода их в устойчивые вокальные навыки.

На начальном этапе вокально-хорового обучения в структуре правильного звукообразования, помимо формирования навыков вокальной атаки, особое внимание уделяется развитию связного звуковедения, адекватной звуковой подачи (активной, но не чрезмерной), а также освоению

головного резонансного звучания. Формирование плавного, непрерывного звуковедения рассматривается как первоочередная задача, поскольку именно этот навык обеспечивает сглаживание переходов между регистрами в пределах всего вокального диапазона. Существенным условием достижения данной цели является овладение техникой высокого головного звучания, которое способствует формированию тембровой однородности и звучащей устойчивости.

Следующим вокально-хоровым навыком является певческая артикуляция, которая закрепляется координированной работой артикуляционного аппарата - нижней челюсти, губ, языка и голосовых связок при воспроизведении как гласных, так и согласных фонем. Артикуляция, наряду с певческим дыханием, входит в число базовых компонентов вокализации. Корректно сформированная артикуляционная установка оказывает комплексное влияние на звукоизвлечение: она способствует стабилизации дыхательной поддержки, обеспечивает точность интонационного строя и влияет на общее качество звучания. Это обусловлено тесной взаимосвязью артикуляционных движений с функциональной деятельностью всех физиологических систем, задействованных в процессе пения. Практика показывает, что артикуляционный аппарат большинства начинающих детей, независимо от уровня их природных данных, требует целенаправленного педагогического вмешательства, направленного на его активизацию и развитие. К числу основных методических требований на начальном этапе вокально-хоровой подготовки относятся - формирование привычки к широкому открыванию рта в процессе звукоизвлечения, снятие мышечных зажимов в области губ, языка и нижней челюсти, а также обеспечение их свободной подвижности.

Сформированный навык вокальной артикуляции включает в себя следующие характеристики:

–отчётливое, внятное произнесение речевых фонем;

–так называемое "прикрытое" вокальное произношение гласных звуков, достигаемое за счёт использования приёма внутреннего зевка, способствующего расширению вокального резонаторного пространства;

–ориентация на высокую вокальную позицию как средство оптимизации звукообразования;

–способность к продолжительному и устойчивому произнесению гласных звуков при сдержанном, кратком артикулировании согласных [6].

Формирование навыков точного звуковысотного интонирования неразрывно связано с развитием звукообразовательных умений и зависит от уровня сформированности внутреннего слухового представления. Признаками овладения данным навыком являются:

–развитое слуховое внимание и способность к самоконтролю;

–способность различать качество вокального звука, включая его эмоционально-выразительные характеристики;

–наличие устойчивого представления о высоте требуемого звука и знание способов её звукообразовательной реализации.

Одной из ключевых особенностей певческо-хорового процесса является его интонационная направленность, которая служит определяющим фактором в формировании художественного звучания коллектива. Анализ существующих подходов в данной области показал, что в современной научно-педагогической интерпретации интонирование рассматривается не только как техническое стремление к точности высотного воспроизведения (в рамках традиционных представлений о заниженном и завышенном интонировании), но и как осознанное постижение музыкальной природы звука и его выразительной функции. Именно стремление к осмысленному интонированию становится источником формирования выразительных возможностей хора как специфического «живого инструмента», активизирующего не только исполнительские навыки, но и эмоционально-смысловые ресурсы личности участника. В этой связи традиционная методологическая установка вокально-хорового обучения, сосредоточенная на работе «над звуком», претерпевает трансформацию: приоритет отдается звучанию как выразительному действию, обладающему художественно-смысловой наполненностью.

В рамках подобной концепции такие категории, как ансамбль, строй и нюансировка, выходят за пределы чисто технических определений и включаются в более широкое семантическое поле, охватывающее такие понятия, как интонирование, интонационная драматургия и выразительная структура музыкального высказывания. Подобное переосмысление придаёт вокально-хоровому обучению не только художественную направленность, но и углублённую смысловую основу, ориентированную на воспитание музыкально-эстетического восприятия у обучающихся.

В вокально-хоровой практике навык точного интонирования выступает компонентом формирования хорового строя, т.е. интонационной согласованности, которая проявляется в способности участников хорового коллектива чисто воспроизводить звуковую высоту как в рамках унисонного звучания внутри одной партии, так и в условиях полифонической фактуры [7]. Согласно мнению ряда исследователей, интонация представляет собой способность к точному воспроизведению звуковой высоты, что требует устойчивого взаимодействия слухового и голосового аппаратов. В хоровом исполнительстве интонация функционирует как форма звукового единства, подразумевающая точное с музыкально-акустической точки зрения воспроизведение высоты, тембровой окраски и характера звуков.

Одним из ключевых этапов хоровой педагогической практики с детским коллективом является подбор репертуара. В этом процессе необходимо учитывать не только возрастные и физиолого-психологические особенности детей, а также уровень технической подготовки коллектива, но и художественно-воспитательные, а также развивающие функции исполняемых произведений.

В практической работе над комплексным подходом в развитии вокально-хоровых навыков у младших школьников мы опирались на методики различных авторов. Работа велась в Республиканской казахской средней школе-интернатологии имени А.Жубанова с 4 классом в составе 30 учеников, на примере произведения А.Жубанова «Ақ көгершін» написанного для детского двухголосного хора с солистом. Специализированная школа для музыкально-одаренных детей является предпрофессиональной подготовкой будущих музыкантов-исполнителей, где хоровой класс выступает обязательным предметом для всех специальностей - клавишные, струнные, духовые, ударные и народные инструменты. В работе над произведением мы столкнулись с разными проблемами в освоении вокально-хоровых навыков, это привело к поиску и применению различных методик, что в совокупности представил предмет исследования.

Произведение написано на мотив народной песни. Народные песни как утверждают авторы программ «Мұрагер» и «Елім-ай» − Абдул Хамид и Сайра Райымбергеновы, не только обогащают музыкальный репертуар учащихся, но и способствуют развитию их вокальных навыков, музыкального слуха и эмоциональной выразительности. Кроме того, исполнение народных песен способствует формированию у младших школьников понимание ценностей и традиций своего народа, а также воспитания патриотических чувств и сохранения культурной памяти национального наследия.

Процесс обучения включал шесть ключевых направлений работы:

1. Подбор и освоение репертуара: произведение было выбрано с учетом тесситурных возможностей детей, их возрастных особенностей и степени вокальной подготовки (учёт воспитательных и художественных функций репертуара).

2. Развитие интонационной направленности на примере двухголосия (выработка слухового контроля и чистого интонирования, включая упражнения на бурдонное пение, каноны, параллельное движение голосов).

3. Работа над певческой установкой и вокальной позицией: применялись элементы фонопедического метода В. В. Емельянова, а также авторские упражнения, направленные на развитие дыхания, дикции, кантилены и тембровой окраски голоса.

4. Развитие дикции и артикуляции (использование методических приёмов, направленные на активизацию органов артикуляции и четкости речевого звучания в пении).

5. Развитие ритмических навыков на основе метода З. Кодая (применение кинестических приёмов с включением двигательных и ритмических упражнений, обеспечивающие осознанное чувство метроритма при взаимодействии хора с солистом).

Анализ результатов показал:

–Существенное улучшение точности интонирования у учащихся;

–Повышение вокально-технической грамотности и устойчивости голосового аппарата;

–Развитие навыков двухголосного пения, слухового самоконтроля и ансамблевого взаимодействия;

–Формирование устойчивых навыков дыхания, дикции, звуковедения;

–Повышение мотивации к участию в хоровой деятельности, рост эмоциональной отзывчивости и уверенности детей в процессе исполнения;

–Расширение музыкального кругозора учащихся и формирование эмоционально-ценностного отношения к композиторскому наследию А.Жубанова.

Заключительное исполнение произведения «Ақ көгершін» продемонстрировало качественные изменения в уровне хорового звучания и выразительного исполнения (Рис.1). Таким образом, комплексный подход, реализованный в рамках данной работы, подтвердил свою практическую значимость и может быть рекомендован для широкого применения в системе музыкального образования, особенно в работе с младшими школьниками и в условиях специализированных учебных заведений.

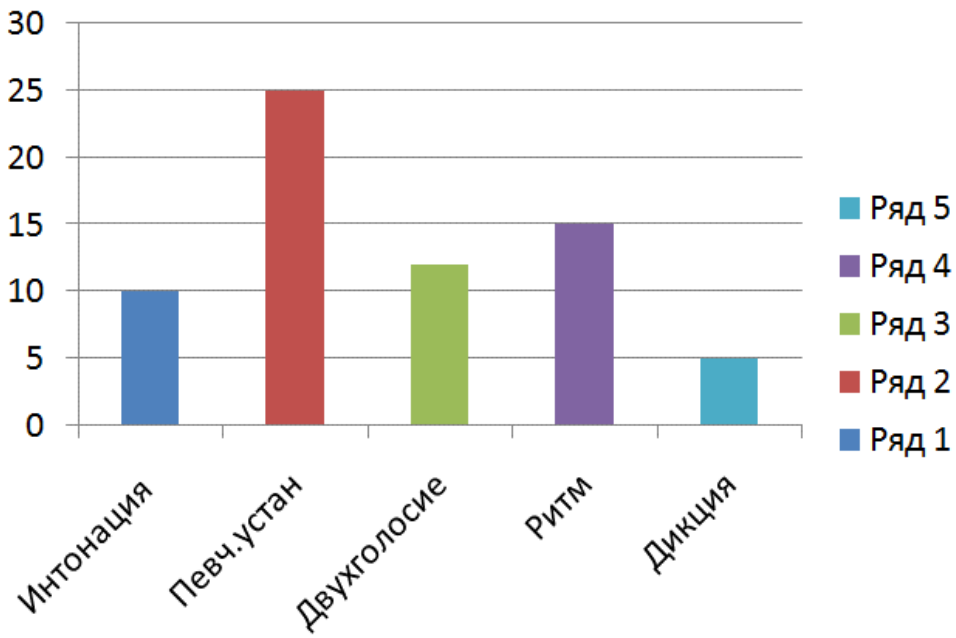

Рисунок 1 – **Диаграмма вокально-хоровых навыков**

Заключение. Проведенное исследование подтвердило эффективность комплексного подхода, основанного на интеграции различных методик и педагогических стратегий в единую, целостную систему музыкально-хорового обучения. Такой подход обеспечил многоплановое охватывание всех ключевых аспектов вокально-хоровой подготовки: от физиологически обоснованной постановки певческого дыхания и развития дикционно-артикуляционного аппарата до освоения интонационно сложных форм (в

частности, двухголосия) и формирования устойчивого эмоционально-ценностного отношения к художественному произведению.

Отдельное внимание в рамках исследования было уделено подбору учебного репертуара, который, согласно позиции ряда ведущих специалистов, в области музыкальной педагогики (В. Попов, Н. Добровольская и др.), выступает в качестве системообразующего компонента хоровой деятельности.

Выбор произведения А. Жубанова «Ақ көгершін» представляется обоснованным как с методической, так и с художественно-педагогической точек зрения. Композиция отличается доступностью, мелодической выразительностью и способствует эффективному решению как исполнительско-технических, так и воспитательных задач.

Особую значимость в контексте исследования приобрёл аспект личностного развития обучающихся в процессе вокально-хоровых занятий. Исполнение произведения «Ақ көгершін» А. Жубанова способствует формированию эмпатийности как одного из фундаментальных качеств личности, выражающегося в способности к сопереживанию и эмоциональному отклику. Коллективное хоровое пение в данном контексте выполняет социально интегративную функцию, способствуя формированию чувства принадлежности, ответственности и взаимопонимания внутри детского коллектива. Данные процессы приобретают особую актуальность в условиях специализированных образовательных учреждений, где обучающиеся, к- правило, обладают выраженной эмоциональной чувствительностью и высоким уровнем творческого потенциала. Развитие этих качеств требует педагогического мастерства, учитывающего возрастные психофизиологические особенности младших школьников.

Комплексный подход, реализованный в данном исследовании, продемонстрировал высокую степень эффективности благодаря интеграции теоретических знаний, практико-ориентированных методик и всестороннего анализа функционального состояния детского голоса. Подход не ограничивается рамками одной методической концепции, а представляет собой динамичную и адаптивную систему, способную учитывать специфику конкретного хорового коллектива, уровень подготовки обучающихся, а также поставленные педагогические и художественные задачи.

Предложенный педагогический опыт характеризуется высокой степенью вариативности и индивидуализации, что позволяет избегать стереотипности и формальности в процессе обучения. Особенно значимым данное качество становится в работе с младшими школьниками, образовательный процесс которых требует регулярной смены видов деятельности, включения игровых компонентов и поддержания эмоциональной насыщенности занятий.

Полученные результаты подтверждают возможность масштабирования и адаптации представленного подхода для различных типов образовательных учреждений – от общеобразовательных школ до специализированных музыкальных лицеев, интернатов и учреждений дополнительного образования.

Таким образом, комплексный подход к формированию вокально-хоровых навыков у младших школьников, апробированный в рамках конкретной педагогической практики, может быть охарактеризован как эффективная модель музыкального образования. Он способствует не только достижению высоких результатов в области вокального исполнительства, но и формированию эмоционально развитой, креативной и музыкально грамотной личности.

Список использованной литературы

1. Емельянов В.В. Фонопедический метод развития голоса . – М.: Владос, 2010. – С. 25–30.

2. Стулова Г.П. Развитие детских голосов в процессе обучения пению . – М.: Музыка, 2005.

3. Нугманова А.- [Электронный ресурс] URL: https://cyberleninka.ru/article/n/amina-nugmanova-uchenyy-pedagog-nauchnyy-vklad-v-razvitie-muzykalnogo-obrazovaniya-kazahstana (дата обращения: 2.04.2025).

4. Инновационные процессы в музыкальном образовании XXI века: сб. мат. Междунар. науч.-практ. конф. / Редкол.: Е. А. Бодина, Е. Г. Артёмова. М.: МГПУ, 2014. 8. Красильникова М. С. Музыка: пояснительная записка. Программа. Планирование. 1-4 классы. ФГОС. М.: Ассоциация XXI век, 2015.

5. Асафьев Б. В. О хоровом искусстве. Л.: Музыка, 1980.

6. Глушакова Т. И. Вокальные упражнения в процессе формирования певческих навыков школьников в хоре: автореф. дис. канд. пед. наук. – М.:1982. – 16с.

7. Алиев Ю. Б. Пути формирования навыков многоголосного пения в детском хоре. В кн.: Музыкальное воспитание в школе, вып. 10. – М., 1975. – 256 с.

8. Метлов Н.А. Огороднов Д.Е. Методика комплексного воспитания вокально-речевой и эмоционально-двигательной культуры человека . – СПб.: Лань, 2015.

9. Асафьев Б.В. Музыкальная форма как процесс . – Л.: Музыка, 1971. – [Электронный ресурс] URL: https://bspu.by/blog/koroleva/article/lection/muzykal-no-pedagogichesky-koncepciya-bv-asaf-eva (дата обращения: 19.03.2025).

10. Стулова Г.П. Хоровое пение. Методика работы с детским хором . – М.: Просвещение, 2007.

References

1. Emel'yanov V.V. Fonopedicheskij metod razvitiya golosa . – M.: Vlados, 2010. – S. 25–30.

2. Stulova G.P. Razvitie detskih golosov v processe obucheniya peniyu . – M.: Muzyka, 2005.

3. Nugmanova A.- [Elektronnyj resurs] URL: https://cyberleninka.ru/article/n/amina-nugmanova-uchenyy-pedagog-nauchnyy-vklad-v-razvitie-muzykalnogo-obrazovaniya-kazahstana (data obrashcheniya: 2.04.2025).

4. Innovacionnye processy v muzykal'nom obrazovanii XXI veka: sb. mat. Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. / Redkol.: E. A. Bodina, E. G. Artyomova. M.: MGPU, 2014. 8. Krasil'nikova M. S. Muzyka: poyasnitel'naya zapiska. Programma. Planirovanie. 1-4 klassy. FGOS. M.: Associaciya XXI vek, 2015.

5. Asaf'ev B. V. O horovom iskusstve. L.: Muzyka, 1980.

6. Glushakova T. I. Vokal'nye uprazhneniya v processe formirovaniya pevcheskih navykov shkol'nikov v hore: avtoref. dis. kand. ped. nauk. – M.:1982. – 16s.

7. Aliev Yu. B. Puti formirovaniya navykov mnogogolosnogo peniya v detskom hore. V kn.: Muzykal'noe vospitanie v shkole, vyp. 10. – M., 1975. – 256 c.

8. Metlov N.A. Ogorodnov D.E. Metodika kompleksnogo vospitaniya vokal'no-rechevoj i emocional'no-dvigatel'noj kul'tury cheloveka . – SPb.: Lan', 2015.

9. Asaf'ev B.V. Muzykal'naya forma kak process . – L.: Muzyka, 1971. – [Elektronnyj resurs] URL: https://bspu.by/blog/koroleva/article/lection/muzykal-no-pedagogichesky-koncepciya-bv-asaf-eva (data obrashcheniya: 19.03.2025).

10. Stulova G.P. Horovoe penie. Metodika raboty s detskim horom . – M.: Prosveshchenie, 2007.

ӘӨЖ372.878 ***ҒТАМР14.35.07***

Ш.Ә. Төлтай [1], Қ.Е.Ибраева [1]*
[1] Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)
**shugyla@icloud.com*

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ДҮНИЕТАНЫМЫН ДАМЫТУДАҒЫ МУЗЫКА САБАҒЫНДА ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТІҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада музыка сабағында интеграциялық әдісті қолданудың жасөспірімдердің дүниетанымын дамытудағы маңызы жан-жақты қарастырылады. Интеграциялық оқыту әдістері арқылы музыка пәні мен әдебиет, тарих, бейнелеу өнерісекілді басқа да пәндердің өзара байланысы артып, оқушылардың пәнге деген қызығушылығы мен танымдық белсенділігі жоғарылайды. Зерттеу нәтижелері интеграцияланған тәсілдің оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, эстетикалық көзқарасын қалыптастыруға және білім сапасын арттыруға ықпал ететінін дәлелдейді. Сонымен қатар мақалада болашақта жасанды интеллект, виртуалды және кеңейтілген шындық (VR/AR) технологияларын білім беру процесіне енгізу арқылы музыкалық сабақтарды тиімді ұйымдастыру, оқушылардың музыкалық сауатын жетілдіру, шығармашылық әлеуетін ашу жолдары кеңінен талқыланады. Интеграциялық әдістің артықшылықтары мен білім беру жүйесіндегі рөліне нақты мысалдар мен тәжірибелік тұжырымдар келтірілген.

Тірек сөздер: музыка сабағы, интеграциялық әдіс, дүниетаным, пәнаралық байланыс, шығармашылық даму, цифрлық технологиялар.

Ш.Ә.Төлтай [1], Қ.Е.Ибраева [1]*
[1] Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)
**shugyla@icloud.com*

ЗНАЧЕНИЕ ИНТЕГРАЦИОННОГО МЕТОДА НА УРОКАХ МУЗЫКИ В РАЗВИТИИ МИРОВОЗЗРЕНИЯ ПОДРОСТКОВ

Аннотация

В статье подробно рассматривается значение использования интеграционного метода на уроках музыки в развитии мировоззрения подростков. Благодаря интеграционным методам обучения повышается взаимосвязь музыкального предмета и других предметов, таких как литература, история, изобразительное искусство, повышается интерес и познавательная активность учащихся к предмету. Результаты исследования доказывают, что интегрированный подход способствует развитию творческих способностей учащихся, формированию эстетического отношения и повышению качества знаний. В статье также подробно обсуждаются пути эффективной организации музыкальных занятий, совершенствования музыкальной грамотности учащихся, раскрытия их творческого потенциала путем внедрения в образовательный процесс технологий искусственного интеллекта, виртуальной и дополненной реальности (VR/AR) в будущем. Приведены конкретные примеры и практические выводы о преимуществах и роли интеграционного метода в системе образования.

Ключевые слова: урок музыки, интеграционный метод, мировоззрение, межпредметные связи, творческое развитие, цифровые технологии.

Sh.Tultaeva[1] K.E.Ibraeva [1]*
[1] Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)
**shugyla@icloud.com*

THE IMPORTANCE OF THE INTEGRATION METHOD IN MUSIC LESSONS IN THE DEVELOPMENT OF THE WORLDVIEW OF ADOLESCENTS

Abstract

This article examines in detail the importance of using the integration method in music lessons in the development of adolescents' worldview. Thanks to integrated teaching methods, the interrelation of the musical subject and other subjects such as literature, history, and fine arts increases, and students' interest and cognitive activity in the subject increases. The results of the study prove that an integrated approach contributes to the development of students' creative abilities, the formation of aesthetic attitudes and the improvement of the quality of knowledge. The article also discusses in detail ways to effectively organize music lessons, improve students' musical literacy, and unleash their creative potential by introducing artificial intelligence, virtual and augmented reality (VR/AR) technologies into the educational process in the future. Specific examples and practical conclusions about the advantages and role of the integration method in the education system are given.

Keywords: music lessons, integration method, worldview, interdisciplinary connections, creative development, digital technologies.

Кіріспе. Жасөспірімдердің дүниетанымын қалыптастыру – білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі. Әсіресе, өнер және гуманитарлық пәндер арқылы оқушылардың мәдени, эстетикалық және философиялық көзқарастары кеңейіп, рухани құндылықтарды түсінуі дамиды. Музыка пәні – жасөспірімдердің дүниетанымын қалыптастыруда маңызды құрал ретінде қарастырылады, өйткені ол олардың эмоциясын, ойлау қабілетін және әлеуметтік түсініктерін дамытады. Музыкалық білім адамның ішкі жан дүниесіне әсер етіп, оның өмірлік көзқарасын тереңдетуге ықпал етеді. Осы тұрғыда музыка сабағында интеграциялық әдісті қолдану – оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттырып қана қоймай, олардың ғылыми және мәдени білімін кеңейтуге мүмкіндік береді. Интеграциялық әдіс әртүрлі пәндер арасындағы байланысты нығайтып, оқушыларға білімді жүйелі әрі кешенді түрде қабылдауға жағдай жасайды.

Зерттеудің мақсаты – музыка сабағында қолданылатын интеграциялық әдістердің жасөспірімдердің дүниетанымына әсерін анықтау. Яғни, қазіргі білім беру кеңістігінде музыка сабақтарында интеграциялық әдістің жасөспірімдердің дүниетанымын қалыптастыру мен дамытудағы педагогикалық маңызын айқындау және ғылыми тұрғыда негіздеу.

Зерттеу міндеттері – өнер мен білім беру салаларындағы интеграция мәселелеріне арналған ғылыми-педагогикалық әдебиеттерге талдау және жасөспірімдердің дүниетанымының қалыптасу ерекшеліктерін білім беру және мәдени орта жағдайында зерттеу. Сонымен қатар, музыка арқылы тәрбиелеу мен жасөспірімдердің құндылық бағдарларын қалыптастыру арасындағы өзара байланысты анықтау жоспарлануда. Музыка сабағы әртүрлі өнер түрлерін – музыка, әдебиет, бейнелеу өнері және т.б. – біріктіретін орта ретінде қарастырылып, оның маңызы ғылыми тұрғыда негізделеді. Зерттеу шеңберінде музыкалық білім беру саласында интеграциялық әдістерді қолданудың маңызы қазіргі педагогикалық тәжірибелері сарапталады, сондай-ақ оқу пәндерінің мазмұнын интеграциялау жасөспірімдердің эмоциялық-эстетикалық дамуына қалай әсер ететіні қарастырылады. Музыка сабағында интеграциялық әдісті табысты жүзеге асыруға ықпал ететін педагогикалық жағдайларды анықтау да зерттеу міндеттерінің бірі болып табылады.

Сонымен қатар, музыка пәні мұғалімдеріне интеграциялық әдісті тиімді қолдану бойынша тәжірибелік ұсыныстар әзірленеді. Жеке тұлғалық және дүниетанымдық қасиеттерді дамытуға бағытталған музыка сабағының үлгісі жасалып, ол қазіргі білім беру талаптары мен цифрлық технологияларды қолдану мүмкіндіктерін ескере отырып құрылатын болады. Зерттеу соңында қазіргі педагогикалық үрдістер аясында музыкалық білім беруде интеграциялық тәсілді дамытудың болашағы айқындалады.

Әдістеме. Музыка сабағы оқушылардың дүниетанымын қалыптастыруда ерекше рөл атқарады. Ол жасөспірімдердің эстетикалық сезімдерін дамытып, мәдени және тарихи құндылықтарды терең түсінуге ықпал етеді. Музыка – тек өнер емес, ол адамның ішкі әлемін тәрбиелейтін күшті құрал. Әрбір әуен мен шығарманың артында белгілі бір тарихи, философиялық немесе мәдени мазмұн жатыр, сондықтан музыка арқылы оқушылар ұлттық және жаһандық мәдени құндылықтарды танып біледі. Музыканың танымдық және эмоционалдық әсері адам психологиясына тікелей ықпал етеді. Әуендер, ырғақтар мен дыбыстар оқушының когнитивтік дамуын жақсартып, оның шығармашылық ойлауын жетілдіреді. Сонымен қатар, музыкалық шығармалар адамның эстетикалық талғамын қалыптастырып, эмоционалдық интеллектіні дамытуға көмектеседі. Осылайша, музыка сабағы – оқушылардың мәдени және рухани әлемін байытатын маңызды білім беру саласы. Байқуатова А.Қ. мен Нұртаза Р.С. 2023 жылғы жазылған өз еңбектерінде арт-терапия мен музыкалық терапияның тарихи және теориялық негіздерін зерттей отырып, бұл бағыттардың бірігуі тұлғаның эмоционалдық және құндылықтық дамуына ықпал ететінін атап өтеді. Авторлар интеграциялық тәсілдің оқушылардың ішкі жан дүниесіне әсер ететін қуатты құрал екенін дәлелдеген [1, 10-б.].

Бұл зерттеу музыка сабақтарында интеграциялық әдістерді қолданудың тұлғалық қалыптасуға әсерін ғылыми тұрғыда негіздейді. Самвелян Т.Э. өзінің 2022 жылғы жазылған мақаласында Қытайда фортепиано оқытуда батыстық және ұлттық дәстүрлерді біріктіру тәжірибесін зерттейді. Автор мәдениетаралық синтез арқылы оқушылардың мәдени сәйкестігін сақтау мен өзге мәдениеттерге құрметпен қарауға тәрбиелеудің маңызын көрсетеді. Бұл зерттеу мәдени интеграция арқылы дүниетанымды кеңейтудің үлгісі бола алады және маңыздылығын нақты айқындайды [2, 117-б.].

Ермекбаев Ә.А. өзінің «Интегративті тәсіл негізінде Қазақстан музыка пәні мұғалімінің кәсіби даярлығын қалыптастыру» атты 2021 жылғы жарық көрген диссертациялық жұмысында интегративті тәсіл педагогикалық және музыкалық пәндерді біріктіру арқылы мұғалімдерді кешенді кәсіби даярлауға мүмкіндік беретінін атап көрсетеді. Бұл тәсіл болашақ музыка мұғалімдерінің жан-жақты музыкалық-педагогикалық дайындығын қалыптастыруға ықпал етеді.

Интеграциялық әдіс – қазіргі заманғы білім беру жүйесінде кеңінен қолданылып келе жатқан тиімді оқыту тәсілдерінің бірі. Интеграция дегеніміз – әртүрлі пәндер арасындағы өзара байланыстарды күшейтіп, білімді кешенді түрде ұсыну. Бұл әдіс оқушылардың бір ғана пән шеңберінде қалып қоймай, басқа ғылым салаларымен байланысын түсінуіне көмектеседі. Музыка сабағындағы интеграциялық әдіс бірнеше бағытта жүзеге асырылады [3, 50-б.]. *Біріншіден,* пәнаралық байланыстарды күшейту арқылы музыка сабағы әдебиет, тарих, бейнелеу өнері және тіпті математикамен үндесіп, оқушылардың танымдық көкжиегін кеңейтеді. *Екіншіден,* технологиялық интеграция арқылы интерактивті платформалар мен цифрлық құралдарды пайдалану оқыту процесін заманауи әрі қызықты етеді. *Үшіншіден,* практикалық және шығармашылық әдістерді біріктіру оқушыларға өз білімдерін іс жүзінде қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, оқушылар белгілі бір тарихи кезеңдегі музыкалық шығарманы зерттей отырып, сол дәуірдің әдебиетін, бейнелеу өнерін және тарихи оқиғаларын да қатар зерделей алады. Бұл тәсіл білімді тек ақпарат ретінде емес, шынайы тәжірибемен байланыстырып, оқушылардың сыни ойлау қабілетін арттырады.

Интеграциялық әдіс жасөспірімдердің дүниетанымын жан-жақты дамытып, олардың білімді қабылдау деңгейін жоғарылатады.

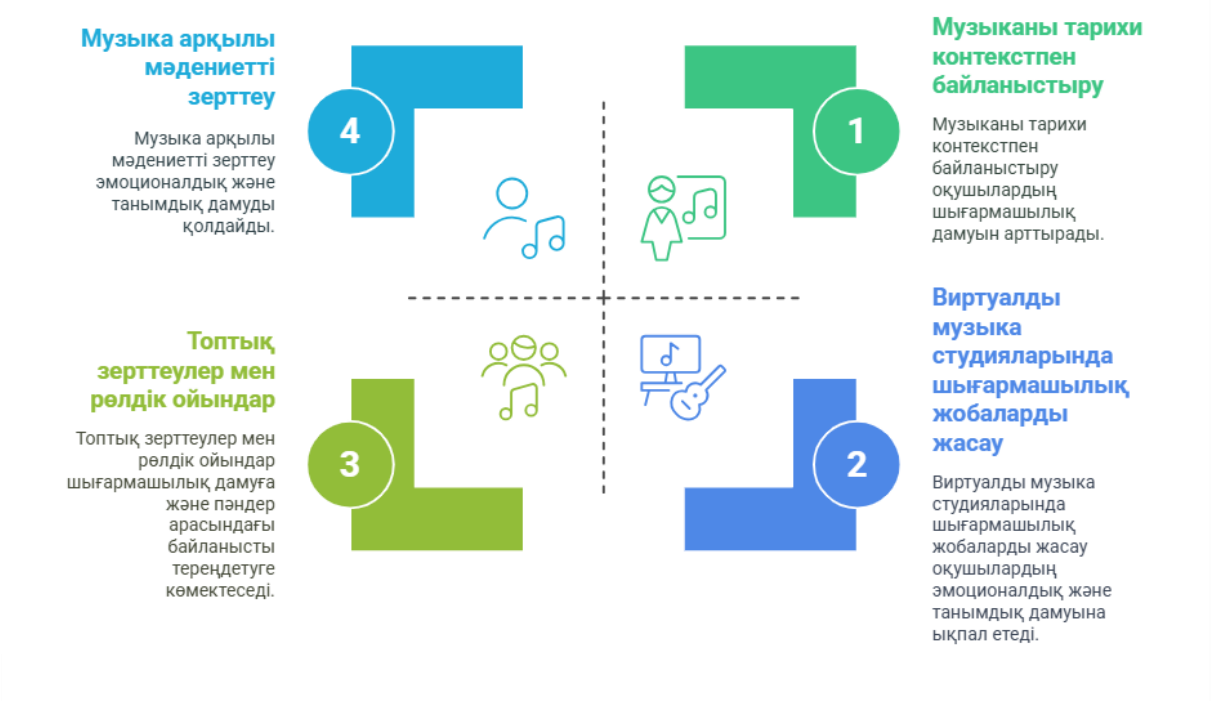
Интеграциялық әдісті қолданудың артықшылықтары музыка сабағында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға айтарлықтай ықпал етеді. Бұл әдіс оқушыларға тек музыкалық білім беріп қана қоймай, олардың шығармашылық ойлауын дамытып, өзіндік идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Интеграцияланған сабақтар барысында оқушылар әртүрлі өнер түрлерін байланыстырып, музыканы бейнелеу өнері, әдебиет немесе тарихпен үйлестіре отырып, жаңа шығармашылық шешімдер табуға үйренеді. Сонымен қатар, интеграциялық әдіс ойлау көкжиегін кеңейтеді және әртүрлі ғылымдар арасындағы байланысты тереңірек түсінуге ықпал етеді [4, 95-б.]. Музыка арқылы оқушылар тарихи оқиғаларды, белгілі бір дәуірдің мәдени ерекшеліктерін зерттей алады, бұл олардың жалпы білім көкжиегін кеңейтуге көмектеседі.

Бұдан бөлек, бұл әдіс оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Музыка сабақтарында әртүрлі оқыту құралдары мен әдістерін қолдану оқушылардың сабаққа деген ынтасын күшейтіп, оқу процесін қызықты әрі танымдық жағынан байытылған етеді. Мысалы, белгілі бір музыкалық шығарманы талдау кезінде оқушыларға оны тарихи контекстпен байланыстыру немесе шығарманың әдеби мазмұнын зерттеу ұсынылса, олар музыканың тек әуен ғана емес, сонымен қатар терең мағынаға ие өнер түрі екенін түсінеді. Соның нәтижесінде, музыкаға деген қызығушылық артып, оқушылар оны жан-жақты түсінуге тырысады. Интеграциялық әдістің тағы бір маңызды артықшылығы – музыкалық білімнің эмоционалдық және танымдық әсерін күшейтуі. Музыкалық шығармаларды талдау және орындау кезінде оқушылар тек теориялық білім алып қана қоймай, олардың эмоционалдық дүниесі де байиды. Музыка адам сезіміне тікелей әсер ететін өнер болғандықтан, оны басқа пәндермен үйлестіріп оқыту оқушылардың эмоционалдық интелектін дамытуға ықпал етеді.

Музыка сабақтарында интеграциялық әдісті қолдану жасөспірімдердің мәдени және тарихи үдерістерді терең түсінуіне ықпал етеді. Бұл әдіс музыканы әдебиетпен, тарихпен, бейнелеу өнерімен байланыстыра отырып, оқушыларға өнерді тұтас құбылыс ретінде қабылдауға көмектеседі. Мұндай тәсіл ассоциациялық және сыни ойлауды дамытады. Жасөспірімдер музыкалық шығармалар мен қоғамдық құбылыстардың, тарихи кезеңдердің арасындағы байланысты түсіне бастайды. Бұл оларға әлемге жан-жақты қарауға мүмкіндік береді. Интеграция тек оқытуға ғана емес, тәрбиелеуге де ықпал етеді – музыка арқылы гуманизм, төзімділік, патриотизм идеяларын жеткізуге болады [5, 64-б]. Музыка жасөспірімдердің өзін және қоршаған ортаны жақсы түсінуіне көмектеседі. Әсіресе, адамгершілік пен философиялық мәселелерге қатысты тақырыптарды қамту маңызды. Музыка тұлғалық өсу мен өзін-өзі танудың құралына айналады. Сонымен қатар, интеграциялық әдіс эмоционалдық саланы да белсендіреді, бұл жасөспірім жаста өте маңызды. Өнердің басқа түрлерін қосу музыканы қабылдауды әсерлі әрі бейнелі етеді. Жасөспірімдер тек тыңдауды ғана емес, «естуді» – шығармалардың ішкі мағынасын түсінуді үйренеді. Бұл олардың тұрақты рухани құндылықтарын қалыптастырады.

Интеграциялық әдістің музыкалық сабақтардағы практикалық қолданысы әртүрлі тәсілдер арқылы жүзеге асырылады. *Біріншіден,* мұғалімдер сабақ жоспарларын құру кезінде әртүрлі пәндер арасындағы байланысты ескеруі қажет. Сабақ барысында тарихи кезеңдерге сәйкес музыкалық шығармаларды талдау, белгілі бір әдеби шығармалармен байланыс орнату немесе математикалық ырғақтарды зерттеу секілді әдістерді қолдану тиімді болып табылады [6, 33-б.]. *Екіншіден,* сабақ барысында интерактивті және креативті тапсырмалар қолдану оқушылардың белсенділігін арттырады. Мысалы, заманауи технологияларды пайдалану арқылы оқушылар виртуалды музыка

студияларында өз шығармаларын жасай алады немесе музыкалық туындыларға байланысты анимациялық немесе графикалық жобалар дайындай алады (Сурет 1).

Сурет 1 – **Интеграциялық әдіс арқылы музыкалық білім берудің артықшылықтары**

Жасөспірімдермен жұмыс істеудің тиімді әдістерін қолдану интеграциялық тәсілдің маңызды бөлігі болып табылады. Жобалық жұмыстар, топтық зерттеулер және рөлдік ойындар оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, олардың танымдық қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Жобалық жұмыс барысында оқушылар белгілі бір тақырыпқа байланысты зерттеу жүргізіп, оны музыка арқылы көрсетуге тырысады [7, 28-б.]. Мысалы, белгілі бір тарихи оқиғаға қатысты музыкалық композицияны талдап, оны заманауи түсінікпен бейнелеу тапсырмасы берілуі мүмкін. Топтық зерттеулер оқушылардың бірлесіп жұмыс жасау дағдыларын қалыптастырады және әртүрлі көзқарастарды талқылауға мүмкіндік береді. Рөлдік ойындар арқылы оқушылар белгілі бір тарихи немесе әдеби кейіпкерлердің орнына еніп, олардың көзқарастарын музыка арқылы жеткізуге тырысады [8, 69-б.]. Мұның бәрі оқушылардың музыкалық білімін тереңдетіп қана қоймай, олардың шығармашылық қабілеттерін жетілдіріп, дүниетанымын кеңейтуге мүмкіндік береді (Кесте 1).

Кесте 1 – **Музыка сабағында интеграциялық әдісті қолданудың халықаралық және отандық тәжірибелері**

Деңгей	Елдер	Әдістер	Нәтижелері	Қиындықтар	Даму бағыты
Халықаралық	Финляндия, Германия, Жапония, АҚШ	Пәнаралықбайланыс, VR/AR, жобалықоқыту	Шығармашылықойлау, музыкалықдағдылар	Технологиялыққұралдардыигеру, мұғалімбіліктілігі	AI, AR, цифрлықплатформалар

Қазақс-танды қ	ҚР мектепте рі, өнермектептері	Ұлттық музыка, әдебиет, тарихинтег рациясы	Эстетикал ықтәрбие, ұлттық сана	Цифрлықмүмкін діктердіңшектеу лігі	Халықаралықтә жірибенібейімд еу, жаңатехнология лар
Бола-шақ	Ғаламды қ	STEM+муз ыка, VR/AR студиялар, AI	Жаңашыло қыту, шығармаш ылықдаму ы	Инфрақұрылым, мұғалімдаярлау	Қашықтықтаноқ ыту, интерактивтіәді стер

Музыка сабағында интеграциялық әдісті қолдану халықаралық және отандық білім беру жүйелерінде әртүрлі бағытта дамуда. Әлемдік тәжірибе пәнаралық байланыстарды күшейтіп, цифрлық технологиялар (VR/AR, AI) мен жобалық оқытуды белсенді енгізуде, бұл оқушылардың шығармашылық және когнитивтік қабілеттерін арттыруға ықпал етеді [9, 56-б.]. Қазақстандық мектептерде ұлттық мәдениетті сақтау мен дамытуға басымдық беріліп, музыка әдебиет және тарих пәндерімен тығыз байланыста оқытылуда. Алайда, цифрлық құралдарды жеткіліксіз қолдану білім беру сапасын арттыруда белгілі бір шектеулер тудырады. Болашақта инновациялық әдістерді кеңінен енгізу, жасанды интеллект пен иммерсивті технологияларды пайдалану арқылы музыкалық білім беруді жаңа деңгейге көтеру көзделуде.

Интеграциялық әдіс жасөспірімдердің шығармашылық әлеуетін ашуға үлкен мүмкіндік береді. Музыка мен басқа пәндерді байланыстыру арқылы оқушылар өз ойларын еркін жеткізіп, қиялын дамытуға үйренеді. Әсіресе жобалық жұмыстарда олар түрлі көзқарастарды біріктіріп, жаңаша шешімдер табуға дағдыланады. Бұл олардың болашақта сындарлы ойлайтын, жан-жақты тұлға болып қалыптасуына әсер етеді. Музыка арқылы жастар ұлттық құндылықтарды терең түсініп, өз мәдениетіне деген құрметін арттырады. Интеграциялық сабақтарда оқушылардың эстетикалық талғамы қалыптасады. Олар өнер туындыларын тек тыңдап қоймай, олардың мазмұнын, стилін, тарихи маңызын талдайды. Бұл өнерді тек эмоциямен емес, санамен қабылдауға үйретеді. Музыкалық шығармалардағы идеялар мен образдар арқылы жасөспірімдер адамзаттың ортақ құндылықтарын таниды. Осылайша оларда азаматтық жауапкершілік, рухани тереңдік сияқты қасиеттер дамиды [10, 78-б.]. Интеграциялық әдіс білім алушылардың белсенділігін арттырып, сабаққа деген қызығушылығын оятады. Әртүрлі пәндерді байланыстыра отырып, мұғалімдер оқушыларға білімнің өмірмен тығыз байланысты екенін көрсетеді. Бұл өз кезегінде олардың дүниетанымын кеңейтіп, болмысқа саналы көзқарас қалыптастырады.

Зерттеу нәтижесінде музыка сабағында интеграциялық әдісті қолдану жасөспірімдердің дүниетанымын жан-жақты қалыптастыруға оң әсер ететіні анықталды. Интеграциялық тәсіл арқылы оқушылардың танымдық белсенділігі артып, пәнге деген қызығушылығы мен шығармашылық қабілеттері дамиды. Сонымен қатар, музыка пәні мен әдебиет, тарих, бейнелеу өнері секілді пәндердің үйлесімді байланысы оқушылардың мәдени және тарихи білімін тереңдетіп, эстетикалық көзқарасын қалыптастыруға ықпал етеді. Цифрлық технологиялар мен заманауи оқыту құралдарын пайдалану сабақтардың тиімділігін арттырып, оқушылардың музыкалық сауатын жетілдіруге мүмкіндік береді. Практикалық тапсырмалар мен жобалық жұмыстар оқушылардың өзіндік ойлау қабілетін дамытып, топпен жұмыс жасау, идеяны еркін жеткізу, музыкалық туындыны саналы түрде қабылдау сияқты маңызды дағдылардың қалыптасуына септігін тигізді. Жалпы алғанда, интеграциялық әдіс білім беру мазмұнын жаңғыртуға және оқыту сапасын арттыруға ықпал ететін тиімді педагогикалық тәсіл ретінде танылды. Зерттеу барысында нақты нәтижеге қол жеткізу барысында, қол жеткізген тұжырымдамамыз – интеграциялық әдістің оқушылардың білім алуға және

өзін-өзі тануға деген тұрақты мотивациясын қалыптастыруға ықпал ететіні анықталды. Себебі, интеграциялық тәсіл музыкалық материалды жеке өмірлік тәжірибелер мен қоғамдық маңызы бар тақырыптармен байланыстыра отырып талдауға мүмкіндік береді. Мұндай сабақтар барысында жасөспірімдер тек көркем бейнелерді ғана емес, сонымен қатар оларды моральдық және философиялық категориялармен салыстыруды үйренеді. Бұл өз кезегінде сыни ойлау қабілетін дамытуға және өз көзқарасын еркін білдіруге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, интеграциялық тәсіл жасөспірімдердің коммуникативтік дағдыларын дамытуға да септігін тигізетіні байқалды – пәнаралық жобалар аясындағы бірлескен жұмыстар арқылы оқушыларда жауапкершілік, өзге пікірді құрметтеу, диалог жүргізу қабілеті қалыптасады. Музыка сабақтарында театрландыру элементтерін, бейнелеу өнерін және әдеби мәтіндерді қолдану оқу үдерісін эмоционалды байытылған, әсерлі етеді және материалды терең әрі жеке қабылдауға мүмкіндік береді. Осылайша, интеграциялық әдіс тек білім берудің құралы ғана емес, сонымен қатар рухани бай, ойлы, кемел тұлға қалыптастыруға бағытталған қуатты тәрбиелік ресурс ретінде танылады.

Қорытынды. Жасөспірімдердің дүниетанымын қалыптастыруда музыка сабағында интеграциялық әдісті қолдану – білім берудің маңызды құралы. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық және аналитикалық ойлауын дамытуға, өнер мен ғылым арасындағы байланысты терең түсінуге мүмкіндік береді. Интеграцияланған оқыту тәсілі арқылы музыка тек эстетикалық тәрбие құралы ғана емес, сонымен қатар мәдени, тарихи және ғылыми білімдерді меңгерудің тиімді жолына айналады.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, интеграциялық әдісті қолдану оқушылардың музыкалық қабілеттерін дамытып қана қоймай, олардың танымдық белсенділігін арттырып, пәнге деген қызығушылығын күшейтеді. Практикалық тұрғыдан алғанда, бұл тәсіл оқу процесін жандандырып, шығармашылық және инновациялық ойлауды қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, оқушылардың өзара қарым-қатынасы мен топта жұмыс істеу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Алдағы уақытта интеграциялық әдісті жетілдіру үшін цифрлық технологияларды кеңінен қолдану, музыкалық білім мен STEM пәндерін үйлестіру, виртуалды және кеңейтілген шынайылық (VR/AR) негізінде интерактивті оқыту жүйелерін дамыту қажет. Сонымен қатар, мұғалімдердің жаңа педагогикалық әдістерді меңгеруі және тәжірибе алмасу жүйесін нығайту маңызды. Болашақ зерттеулерде интеграциялық оқытудың оқушылардың академиялық үлгеріміне, креативті ойлауына және эмоционалдық дамуына әсерін тереңірек зерделеу ұсынылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Байқуатова А.Қ., Нұртаза Р.С. Интеграция арт-терапии и музыкальной терапии: исторический обзор и теоретические фреймворки // Central Asian Journal of Art Studies. – 2023 г. – №1. – С. 8–12.

2. Самвелян Т.Э. Интеграция западных и национальных традиций в методике преподавания игры на фортепиано в музыкальном образовании Китая // Педагогический журнал. – 2022 г. – №4. – С. 112–130.

3. Yusoff S.M., Marziani A.F.M., Hassan M.H. Investigating the Roles of Pedagogical Content Knowledge in Music Education: A Systematic Literature Review // Journal of Music. – 2023 y. – №1. – p. 45–62.

4. Jansen van Vuuren E.N. Integrated Music Education in Primary School: A Position Paper // Journal of Culture and Values in Education. – 2022 y. – №2. – p. 88–102.

5. Грешникова А.В., Крюкова С.А. Интеграция идей в развитии современного музыкального образования // Ученые записки Орловского государственного университета. – 2021 г. – №3. – С. 56–73.

6. Ходжиев М. Методы интеграции цифровых музыкальных технологий в образовательный процесс музыкальных вузов // American Journal of Education and Linguistics. – 2025. – №1. – p. 23–41.

7. Дуйсенова Л.М. Развитие мировоззрения подростков средствами музыкального искусства // Образование и воспитание. – 2023 г. – №1. – С. 27–31.

8. Ермекбаев А.А. Профессиональная подготовка учителя музыки Казахстана на основе интегративного подхода: дис. … канд. пед. наук. – Алматы, 2021. – 142 с.

9. Шаяхметова А.К. Музыкалық білім жүйесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2020 ж. – 198 б.

10. Безбородова Л.А. Теория и методика музыкального образования: учебное пособие. – М.: Академия, 2021 г. – 280 с.

References

1. Baykuatova A. K., Nurtaza R. S. integratio therapiae artis et therapiae musicae: recensio historica et compages theoricae / / Acta Artis Studiorum Asiaticae Centralis. – 2023-No. 1. – P. 8-12.

2. Samvelyan T. E. Integratio Traditionum occidentalium et nationalium in methodo docendi piano ludens in educatione musica sinica / / Acta paedagogica. – 2022-N. 4. – Pp. 112-130.

3. Yusoff S. M., Marziani A. F. M., Assen M. H. Inquirit Partes Paedagogicae Contenti Cognitionis In Musica Educatione: Litterae Systematicae Recensio / / Acta Musicae. - 2023 U.-No. 1. – p. 45-62.

4. Jansen van Vuuren E. N. Integrata Musica Educatio In Schola Primaria: Positio Charta / / Acta Culturae Et Bonorum in Educatione. – 2022 U.-No. 2. – p. 88-102.

5. Greshnikova A. V., Kryukova s. A. integratio idearum in evolutione educationis musicae modernae / / Notae Scientificae Universitatis Civitatis Orel. – 2021-N. 3. – Pp. 56-73.

6. Khodzhiev M. Methodi integrandi technologias digitales musicae in processu scholastico universitatum musicarum / / Acta Educationis Et Linguisticae Americanae. - 2025.-No. 1. – p. 23-41.

7. Duisenova l. m. progressio mundi eleifend per artem musicam / / Educationem et educationem. – 2023-No. 1. – Pp. 27-31.

8. Iekbaev A. A. professionalis disciplinae Musicae magistri In Kazakhstan ex accessu integrativo: dis. ... kand. ped. scientiarum. - Almaty, 2021. – 142 p .

9. Shayakhmetova A. K. Muzykalyk bilim zhuyesi. – Almaty: Universitas Kazakh, 2020. -198 b. 10. Bezborodova L. A. Theoria et methodus educationis musicae: artem. Moscoviae: Akademiya Publ., 2021, 280 p.

ӘОЖ 37.01.018. ***ҒТАМР 14.15.01***

Г.Бақытжан [1], Л.Ш.Какимова [1]*
[1] Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)
**d28716622@gmail.com*

ҚАЗАҚСТАН МЕН ҚЫТАЙ МЕКТЕПТЕРІНДЕ МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ: САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Аңдатпа

Қазақстан және Қытай мектептеріндегі цифрлық технология мен музыкалық білім беру салаларында қолданылатын стратегиялар мен тактикаларды салыстыру. Бұл мақсатқа жету үшін салыстырмалы талдау, бақылау әдістері және мұғалімдермен сұхбат жүргізілді. Мұғалімдер мен студенттер арасында сауалнама жүргізу, білім беру бағдарламаларын зерттеу және музыкалық білім беруде цифрлық құралдар мен технологияларды қолдану зерттеу процесінің бір бөлігі болып табылады. Екі түрлі білім беру жүйесі контекстінде цифрлық технологияны енгізудің ерекшеліктерін анықтау бұл зерттеуді бірегей етеді. Зерттеу нәтижелері технологияларды интеграциялау әдістерінің айырмашылығын көрсетеді: Қазақстан отандық цифрлық ресурстарды пайдалануға басымдық берсе, Қытай жаһандық білім беру платформалары мен қосымшаларын кеңінен пайдалануға көбірек мән береді. Зерттеу цифрлық технологияны әр елдің бірегей білім беру және мәдени дәстүрлеріне бейімдеудің маңыздылығын көрсетеді.

Тірек сөздер: цифрлық технологиялар, музыкалық білім, Қазақстан, Қытай, білім беру технологиялары, салыстырмалы талдау.

Г. Бахытжан [1], Л.Ш.Какимова [1]*
*[1] Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан), *d28716622@gmail.com*

ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ МУЗЫКЕ В ШКОЛАХ КАЗАХСТАНА И КИТАЯ: СРРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Аннотация

Целью исследования является сравнение стратегий и тактик, используемых в области цифровых технологий и музыкального образования в школах Китая и Казахстана. Для достижения этой цели были проведены сравнительный анализ, методы наблюдения и интервью с учителями. Частью исследовательского процесса являются опросы преподавателей и студентов, исследования образовательных программ, а также использование цифровых инструментов и технологий в музыкальном образовании. Выявление особенностей внедрения цифровых технологий в контексте двух различных систем образования делает данное исследование уникальным. Результаты исследования показывают различия в методах интеграции технологий: в то время как Казахстан отдает приоритет использованию отечественных цифровых ресурсов, Китай делает больший акцент на повсеместном использовании глобальных образовательных платформ и приложений. В исследовании подчеркивается важность адаптации цифровых технологий к уникальным образовательным и культурным традициям каждой страны.

Ключевые слова: цифровые технологии, музыкальное образование, Казахстан, Китай, образовательные технологии, сравнительный анализ.

G.Bakytzhan [1], L.S.Kakimova [1]*
[1] Kazakh National Pedagogical University name after Abai (Almaty, Kazakhstan)
**d28716622@gmail.com*

DIGITAL TECHNOLOGIES IN MUSIC EDUCATION IN SCHOOLS OF KAZAKHSTAN AND CHINA: A COMPARATIVE ANALYSIS

Abstract

The purpose of the study is to compare the strategies and tactics used in the field of digital technologies and music education in schools in China and Kazakhstan. To achieve this goal, comparative analysis, observation methods and interviews with teachers were conducted. Part of the research process includes surveys of teachers and students, research into educational programs, as well as the use of digital tools and technologies in music education. Identifying the features of the introduction of digital technologies in the context of two different education systems makes this study unique. The results of the study show differences in the methods of technology integration: while Kazakhstan prioritizes the use of domestic digital resources, China places greater emphasis on the widespread use of global educational platforms and applications. The study emphasizes the importance of adapting digital technologies to the unique educational and cultural traditions of each country.

Keywords: digital technologies, music education, Kazakhstan, China, educational technologies, comparative analysis

Кіріспе.Сандық технологиялар соңғы бірнеше онжылдықта дүние жүзінде білім беру жүйесінде, әсіресе, музыкалық білім беру саласында түбегейлі өзгерістер жасады. Сандық ресурстар мен оқыту стратегиялары Қазақстан мен Қытай сияқты Орталық және Шығыс Азия елдерінің музыка мектептерінде кеңінен қолданылды. Дегенмен, бұл технологиялардың білім беру үдерісіне кіріктірілу жолы әр елде әр түрлі деңгейде. Әр елдің әлеуметтік, тарихи және мәдени аспектілеріне зор әсері бар.

Ежелден ауызша және тәжірибелік сабақтар Қазақстандағы музыкалық білімнің негізі болды. Цифрлық технологиялардың дамуымен студенттерге шығармашылық білім мен оқу мүмкіндіктерін беру үшін оларды оқу үдерісіне біріктіру үрдісі қалыптасты. Атап айтқанда, «Қазақстанның орындаушылық өнеріндегі музыка мен компьютерлік технологиялардың функционалдық әртүрлілігі» зерттеуі қазақстандық музыканттар пайдалана алатын сандық медиа құралдарының алуан түрлілігін және олардың музыкалық орындаушылыққа қалай әсер ететінін көрсетеді [1].

Қытайда сандық технологиялар пайда болғаннан кейін музыкалық білім беру саласы айтарлықтай дамып, өзгеріске ұшарады. «Қытайдағы музыкалық білім беруді түрлендіру: шығу тегінен цифрлық технологияларға» мақаласына сәйкес музыка мектептері 20 ғасырдың басында шетелде пайда болды. Бұл Қытайдағы заманауи музыкалық білімнің бастауы десек те болады. Қытайдың білім беруді модернизациялау және жаһандану мақсаты соңғы онжылдықтардағы цифрлық технологияларды елдің білім беру үдерісіне белсенді түрде енгізуде айқын көрініс тапқан [2].

Қазақстан мен Қытайда музыкалық білім беруде цифрлық технологияларды қолдану бойынша жеке зерттеулер болғанымен, бұл екі елде қолданылатын стратегиялар мен әдістерді салыстырмалы түрде зерттеу қажет. Осы саладағы қарқынды даму бойынша озық тәжірибелер мен ұсыныстарды анықтау үшін бұл зерттеуге Қазақстан мен Қытайдағы музыкалық білім беруде цифрлық технологияларды қолдануды салыстырып талдау мақсат етіп бекітілді.

Әдебиетке шолу. «Заманауи музыкалық білім беруде ақпараттық технологияларды пайдалану» атты еңбегінде басқа авторлар, соның ішінде Гостищева И.О. мен Кириченко В.Ю. білім сапасын арттыру және аспаптарда ойнау, музыканы құрастыру және өңдеу дағдыларын дамыту үшін оқушылар мен мұғалімдерге қолжетімді әртүрлі құралдар мен бағдарламаларды зерттейді [3].

Қазақстандық ғалымдар сандық технологиялардың музыкалық білім беру үдерісіне әсерін зерттеп жатыр. «Сандық технологиялардың музыкалық білім берудің мазмұндық

компонентіне әсері» атты мақалада қазіргі заманғы технологиялардың қарқынды дамып келе жатқан технологиялар жағдайында музыкалық білім беру мазмұнына қалай әсер ететіні қарастырылады [4].

Шығармашылық индустрияны дамытудың 2021–2025 жылдарға арналған тұжырымдамасы да, «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы да Қазақстанның бірқатар ғылым, білім және өнер салаларын, соның ішінде мұражайлар, кітапханалар, театр, кино және теледидар сияқты мәдени құндылықтарды дамытудың перспективалы жолдарын белгілейді. Мәдени тауарларды цифрландыруды дамытудың қазіргі үлгілерін талдаумен қатар, авторлар сандық білім беру технологияларына теориялық шолу мен талдау жүргізеді [4].

Автоматтандырылған жүйелер мен мамандандырылған цифрлық ресурстарды енгізу арқылы Қытай музыкалық білім беруді жаңғыртуға әдістемелік тәсілдеме жасады. «Қытайдағы музыкалық білім беруді түрлендіру: бастаулардан цифрлық технологияларға» атты мақаланың авторы Фей Ян елдің музыкалық білім беру жүйесінің алғашқы күннен бастап ұлттық дәстүрге негізделген цифрлық дәуірге дейін қалай дамығанын қарастырады [2].

«Қазіргі Қытайдағы музыка мұғалімдерінің университеттерінде автоматтандырылған оқыту жүйелерін қолдану» сияқты басқа зерттеулер жаһандық ақпараттандыру және интернеттің таралуы дәуірінде Қытай мұғалімдерін дайындайтын университеттердегі музыкалық білім беруді реформалау үшін шығармашылық ресурстарды зерттейді [5].

«Қытайдағы онлайн-музыкалық білім: негізгі үрдістер мен перспективалар» мақаласы сонымен қатар онлайн-музыкалық білім берудің артықшылықтарын, оның ішінде пайдаланудың қарапайымдылығын, ашықтығын және платформасының әртүрлілігін талдай отырып, мұғалім мен студенттің өзара әрекеттесуінің техникалық аспектілері мен мәселелерін қарастырады.

Зерттеудің алғашқы әдісі ретінде Қазақстан мен Қытайдың білім беру жүйесін музыкалық білімге қатысты салыстырмалы бағалау жасалынды. Музыкалық білім берудегі қазақ және қытай көзқарастарының айырмашылығы мен параллельділігін анықтау үшін екі елдің білім беру жүйесін салыстырмалы түрде зерттеу жүргізілді. Зерттеу барысында музыкалық білім беру топтарының оқу бағдарламалары, оқу-әдістемелік кешендері және білім беру бастамалары қарастырылды. Цифрлық технологияларды оқу үдерісіне енгізуге және тарихи-мәдени элементтердің оқу тәжірибесіне ықпалына ерекше назар аударылды. Баяндамаға сәйкес, Қытай білім беруді жаңғырту мен жаһандануға ұмтылысын көрсететін цифрлық технологияларды білім беру үдерісіне белсенді түрде енгізуде, ал Қазақстан музыкалық білім беруде ауызша және практикалық оқыту әдістеріне тарихи түрде сүйендік.

Зерттеу нәтижелері мен талдау. Музыкалық білім беруде цифрлық технологияларды енгізудің қазақстандық және қытайлық әдістерін салыстыру. Сандық технология соңғы онжылдықтарда бірнеше елдерде музыкалық білім беру саласын түбегейлі өзгертті. Қазақстан мен Қытайда цифрлық құралдар мен оқыту әдістері белсенді түрде қабылданғанымен, бұл технологияларды біріктіру тәсілдері әлеуметтік, тарихи және мәдени көзқарастарға байланысты бірегей сипаттамаларға ие.

Инфрақұрылым және оқыту әдістері. Ауызша және практикалық оқыту ежелден Қазақстандағы музыкалық білімнің негізі болды. Цифрлық технологиялардың дамуымен оларды білім беру үдерісіне енгізу үрдісі бар, осылайша студенттерге шығармашылық білім мен оқу мүмкіндіктерін береді. Қытайдағы музыкалық білім цифрлық технологиялар пайда болғаннан кейін айтарлықтай өзгерді. «Қытайдағы музыкалық білім берудің трансформациясы: шығу тегінен цифрлық технологияға» мақаласына сәйкес, 20 ғасырдың басында шетелде музыкалық мектептер ашылды, бұл Қытайдағы заманауи музыкалық білімнің бастауы болып табылады [2]. Қытайдың білім беруді модернизациялау мен жаһандануға ұмтылуы соңғы онжылдықтардағы цифрлық технологияларды елдің оқыту үдерісіне белсенді түрде енгізуден айқын көрінеді (Кесте 1).

Кесте 1 – **Қазақстан мен Қытайдағы музыкалық инфрақұрылым мен білім беру стратегиясына талдау** [6; 7; 8].

Көрсеткіштер	Қазақстан	Қытай
Дәстүрлі оқыту әдістері	Ауызша және тәжірибелік әдістер	XX ғасырдан бастап жүйелік білім беру
Цифрлық технологиялардың интеграциясы	Сандық құралдар мен оқу әдістерін біртіндеп енгізіп келеді	Сандық технологияларды оқу жүйесіне белсенді енгізуде
Цифрлық ресурстардың қолжетімділігі	Сандық медиа ақпараттардың алуантүрлілігі	Сандық технологиялар арқылы оқытуды заманауи стандарттарға айналдыру және жаһандану мүмкіндіктері
Мәдени ерекшелігі	Дәстүрді сақтау үшін сандық технологияларды қолдану	Оқу барысында дәстүр мен заманауи технологиялардың синтезі

Нәтижесінде, музыкалық білім беруді цифрландырудың жалпы тенденцияларына қарамастан, Қазақстан мен Қытай өздерінің мәдени және тарихи ерекшеліктерін ескере отырып, әртүрлі стратегияларды ұстануда. Білім беруді модернизациялау мен жаһандану мақсаты Қытайдың заманауи оқыту әдістері мен цифрлық технологияларды қарқынды енгізуінен айқын көрінеді, ал Қазақстан оларды біртіндеп енгізіп жатыр.

Қазақстан мен Қытайдың цифрлық музыкалық білім беру тәсілдері арасындағы негізгі айырмашылықтар мен параллельдер. Сандық технология соңғы бірнеше онжылдықта бірнеше елдерде музыкалық білім беруді түбегейлі өзгертті. Қазақстан мен Қытай цифрлық құралдар мен оқыту әдістерін белсенді түрде енгізді, бірақ бұл технологияларды біріктіру жолдары әлеуметтік, тарихи және мәдени себептерге байланысты бірегей сипаттамаларға ие.

Екі ел де онлайн курстар мен цифрлық медиа арқылы музыканы белсенді түрде үйретеді. Қазақстан мен Қытай музыка теориясын, композицияны және аспапта ойнауды үйрету үшін арнайы музыкалық бағдарламалар мен қолданбаларды пайдаланады. Бұл студенттердің өз бетінше білім алуына мүмкіндік береді және оқу материалдарына қолжетімділікті кеңейтеді. Атап айтқанда, Қытай халықаралық білім беру платформаларын белсенді түрде алға жылжытады, ал Қазақстан қашықтықтан оқыту үшін интернет ресурстарын пайдаланады [6; 7].

Оқушылардың техникалық дағдыларын жетілдіруге көмектесу үшін екі елде де цифрлық технологиялар кеңінен қолданылады. Студенттер аспапта ойнауды онлайн курстарды, виртуалды аспаптарды және музыканы жазу және өңдеу бағдарламалық құралын пайдаланып өз қарқынымен және өз жылдамдығымен үйрене алады.

Екі елдің мұғалімдері оқушылардың материалды түсінуін жақсарту үшін мультимедиялық ресурстарды (аудио файлдар, цифрлық ұпайлар және бейне сабақтар) пайдаланады. Бұл оларға күрделі музыкалық идеялар мен концепцияларды сәтті түсіндіру үшін көрнекі және бейне оқыту құралдарын пайдалануға мүмкіндік береді.

Мемлекеттік қолдау және қаржыландыру. Қытайда үкімет білім беруді, әсіресе музыкалық білім беруді цифрландыруға ықпал етуде. Қытай білім беру технологиясына айтарлықтай инвестиция салып, цифрлық құралдарды оқытуға енгізу бойынша ұлттық саясатты әзірлеуде. Білім беруді цифрландыруға қызығушылықтың артуына қарамастан, Қазақстан музыкалық білім беруде жоғары технологиялық шешімдерді пайдалануды шектейтін Қытайдағыдай ресми қаржыландыру мен қолдауды әлі алған жоқ.

Технологияны қолдану және мұғалімнің рөлі. Қазақстандағы музыка мектебі мұғалімдері дәстүрлі оқыту әдістерінен басқа заманауи цифрлық құралдарды ауызша және практикалық әдістермен біріктіруге мүмкіндік беретін цифрлық технологияларды жиі

пайдаланады. Қытай музыка мектептерінің мұғалімдері студенттеріне музыканы үйренуге және қызықтыруға икемділік беру үшін қашықтан оқыту шеберлік сыныптары мен онлайн қойылымдар сияқты озық цифрлық оқыту стратегияларын көбірек пайдаланады [8].

Сондықтан Қазақстан мен Қытайда цифрлық технологияларды қолдануы бірдей болса да, музыкалық білім беру жүйесіне енгізу жолдары әртүрлі. Қазақстан дәстүрлі және цифрлық оқыту арасындағы тепе-теңдікті сақтай отырып, технологияны пайдалануды ұдайы арттыруда. Қытай әлемдік цифрлық музыкалық білім беру нарығында көрнекті рөл атқаруға мүмкіндік беретін озық стратегияларды үздіксіз енгізуде [9].

Қазақстан мен Қытай студенттерінің шығармашылығы мен музыкалық дарындылығын дамытуға цифрлық технология үлкен әсер етеді. Қазақстандағы музыкалық білім мен музыкалық орындаушылықтың дамуына сандық технологияны музыкалық білім беруге ықпалдастыру ықпал етеді. Арнайы компьютерлік бағдарламалар, веб-сайттар мен қосымшалар суретшілердің шығармашылығын арттыруға және сөз бостандығын ілгерілетуге мүмкіндік береді.

Білім беру үдерісіне заманауи технологияларды енгізу арқылы Қытайдағы музыкалық білім беруді цифрландыру дәстүрлі оқыту тәсілдерін түбегейлі өзгертеді [10]. Бұл студенттердің шығармашылық қабілетін дамытуға және музыкалық пәндерді жақсы түсінуге көмектеседі. Техникалық дағдыларды арттыру және студенттердің шығармашылық қабілеттерін ынталандыру арқылы цифрлық технологиялар екі елде де музыкалық білім беру саласын кеңейтуде [11].

Зерттеу барысында «Сандық технологиялардың музыкалық білімге әсері» атты сауалнама жүргізілді. Сауалнаманың мақсаты Қазақстандағы музыкалық білім беру саласындағы цифрлық технологиялардың әсерін анықтау және қолданыс деңгейін байқау болды. Сауалнамаға музыка ұстаздары арасынан 48 респондент қатысты.

Сауалнаманың нәтижесі бойынша 46,2 % респонденттер сандық техонлогиялардың мектепте қолданылмайтынын жеткізді. Ал 15,4 % сауалнамашылар виртуалды музыкалық аспаптар қолданылады деп санаса, 7,7 %-ы интерактивті оқулықтар, бейне сабақтар және онлайн курстардың музыка сабағына енгізілгенін жеткізді. Ал қалған респонденттер білім беру мобильді қосымшаларынын қолданамыз деді (Сурет 1).

Сурет 1 – **«Мектебіңізде музыканы оқытуда қандай цифрлық технологиялар қолданылады?» сұрағының жауаптары**

Сауалнаманың нәтижесі бойынша респонденттердің 53,8 %-ы технологиялық құрал-жабдықтармен қамтамасыздандырылмағаны музыкалық сабақтарда цифрлық технологияларды пайдалануға кедергі келтіретінін жеткізген. Ал 30,8%-ы Оқушылардың қызығушылығының немесе мотивациясының болмауымен сипаттайды. Сондай-ақ,

респонденттердің қалған бөлігі цифрлық технологиялар саласында мұғалімдердің дайындығы жеткіліксіз екенін және технологиямен жұмыс істеу үшін музыкка сабақтарында уақыт шектеулі екенін көрсеткен (Сурет 2)

.

Сурет 2 – **«Музыкалық білім беруде цифрлық технологияларды тиімді пайдалануда қандай кедергілер бар?»** сұрағының жауаптары

Қазақстандағы музыкалық білім беруде цифрлық технологияларды қолдану жаңа мүмкіндіктер ашады, сонымен қатар белгілі бір қиындықтарды да тудырады. Төменде осы саладағы цифрландыруды дамытудың қазіргі жағдайы мен перспективаларына SWOT талдауы берілген (Кесте 2).

Кесте 2 – **Қазақстандағы музыкалық білім беруге SWOT талдау** [автор құрастырған 9,10, 11, 12 деректер негізінде]

Мықты жақтары	**Әлсіз жақтары**
Білім беру ресурстарына қолжетімділік: Цифрландыру студенттер мен мұғалімдерге әртүрлі онлайн материалдарға, соның ішінде бейнелекцияларға, аудио сабақтарға және оқу процесін байытатын цифрлық ұпайларға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Оқытудың икемділігі: Цифрлық платформаларды пайдалану студенттерге материалды өз қарқыны мен уақытында меңгеруге мүмкіндік беретін оқуды жекелендіру мүмкіндігін береді.	Инфрақұрылымның жоқтығы: Кейбір оқу орындарында заманауи жабдықтар мен бағдарламалық қамтамасыз ету жетіспейді, бұл цифрлық технологияларды тиімді пайдалану мүмкіндігін шектейді. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру қажеттілігі: Көптеген мұғалімдер оқу үдерісінде цифрлық құралдарды тиімді пайдалану үшін қосымша оқытуды қажет етеді.
Мүмкіндіктер	**Қауіптер**
Онлайн білім беруді дамыту: онлайн курстар мен қашықтықтан оқыту платформаларын құру және енгізу, әсіресе шалғай аудандарда сапалы музыкалық	Сандық теңсіздік: Интернетке және цифрлық құрылғыларға қол жеткізудегі айырмашылықтар әртүрлі аймақтардағы студенттер арасында білім сапасының біркелкі болмауына әкелуі мүмкін.

білім алуға қолжетімділікті кеңейте алады. Халықаралық ұйымдармен ынтымақтастық: Шетелдік оқу орындарымен және ұйымдарымен серіктестік тәжірибе алмасуға және цифрлық музыкалық білім беру саласындағы озық тәжірибені енгізуге ықпал ете алады.	Киберқауіпсіздік тәуекелдері: цифрлық технологияларды қолданудың артуы білім беру ұйымдарының ақпараттық жүйелерін күшейтілген қорғауды талап ететін деректердің ағып кетуі мен кибершабуылдар қаупін арттырады.

Осылайша, Қазақстанда музыкалық білім беруде цифрлық технологияларды тиімді енгізу үшін бар кедергілерді еңсеруге және цифрландырудың әлеуетін барынша арттыруға бағытталған стратегияларды әзірлей отырып, ішкі ресурстар мен мүмкіндіктерді де, сыртқы сын-қатерлерді де ескеру қажет.

Қорытынды. Қазақстанда музыкалық білім беруге цифрлық технологияларды енгізу білім беру ресурстарына қолжетімділікті кеңейтуге және икемді оқу жағдайларын жасауға көмектесуде. Дегенмен, елеулі прогреске қарамастан, инфрақұрылымның жеткіліксіздігі мен мұғалімдердің біліктілігін арттыру қажеттілігіне байланысты проблемалар әлі де бар. Музыкалық білім беруде цифрлық технологияларды пайдалануды одан әрі жетілдіру үшін мұғалімдердің заманауи цифрлық құралдармен жұмыс істеуге арналған білім мен дағдыларды беруі үшін олардың біліктілігін арттыру қажет. Инфрақұрылымды дамыту да өте маңызды, өйткені ол аумақтарды әлемдік деңгейдегі аппараттық және бағдарламалық қамтамасыз етуге қолжетімділікті қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, еліміздің шалғай аудандарында тұратын студенттерге сапалы білім беру үшін онлайн оқыту жүйелерін құру қажет. Тәжірибе алмасу және дүние жүзінің озық тәжірибесін қолдану мақсатында шетелдік оқу орындарымен тығыз байланыста жұмыс істеу де маңызды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Бекмагамбетова Ж.А. Функциональное многообразие музыкально-компьютерных технологий в исполнительском Казахстана, //Central Asian Journal of Art Studies. – 2022. – №4. – ББ.12-15.
2. Фей Я. Трансформация музыкального образования в Китае: от истоков до цифровых технологий //Научно-педагоическое обозрение.Pedagogical Review. – 2023. – №5. – ББ.71-72.
3. Гостищева И.О., Кириченко В.Ю. Применение информационных технологий в современном музыкальном образовании //Вестник науки. – 2023. – №5. – ББ.148-149.
4. Лунга И. Жангужинова М. Обзор внедрения цифровых образовательных технология в объекты культуры Казахстана //Central Asian Journal of Art Studies. – 2023. – №2. – ББ.96-100.
5. Чжао Ц. Применение автоматизированной системы обучения в музыкально-педагогических университетах современного Китая //THEORIA: педагогика, экономика, право. – 2022. – №4. – ББ.49-51.
6. Дүкенбай Н.С , ӘміреновӘ.Д. Музыкалық білім беру теориясы: Оқу құрал. – Павлодар: ПМУ. – 2009. – №6. – ББ.5-10.
7. Современные технологии в музыкальном образовании Казахстана // Music Avenue, 2015, URL: https://musicavenue.kz/ru/news.php?id=6564 (қаралған күні: 14.02.2025)
8. X.Yu, An Overview of the Development of Music Education in China's Normal Universities in the First Half of the 20th Century, Yunnan China//Advances in Social Science Education and Humanities Research. –EMIM 2018. – Page6265.
9. Yin J.J. Ooi B.K. The Contemporary Development of Music Education in China: A Critical Review, China// International Journal of Social Science and Human Research. – 2024. – №7. – Page6266.

10. Zhao X. (2017) Exploring Integrated Curriculum for Music Education in China: Music with Children's Literature and Visual Arts, // The University of Wisconsin – Milwaukee. – ББ.10-15.

11. Го Х. (2024) Влияние цифровых технологий на методику преподавания фортепиано в музыкальных школах Китая и России. URL: https://na-journal.ru/6-2024-pedagogika/13119-vliyanie-cifrovyh-tehnologii-na-metodiku-prepodavaniya-fortepiano-v-muzykalnyh-shkolah-kitaya-i-rossii?utm_source=chatgpt.com (қаралған күні: 14.02.2025)

12. Цинь С., Заббарова М.М. Сопоставление педагогических моделей музыкального образования в Китае и России //НаукА об образовании. – 2023. – №4. – ББ.198-203.

References

1. Bekmagambetova Zh.A. Funkcional'noe mnogoobrazie muzykal'no-komp'yuternyh tekhnologij v ispolnitel'skom Kazahstana, //Central Asian Journal of Art Studies. – 2022. – №4. – BB.12-15.

2. Fej Ya. Transformaciya muzykal'nogo obrazovaniya v Kitae: ot istokov do cifrovyh tekhnologij //Nauchno-pedagoicheskoe obozrenie.Pedagogical Review. – 2023. – №5. – BB.71-72.

3. Gostishcheva I.O., Kirichenko V.Yu. Primenenie informacionnyh tekhnologij v sovremennom muzykal'nom obrazovanii //Vestnik nauki. – 2023. – №5. – BB.148-149.

4. Lunga I. Zhanguzhinova M. Obzor vnedreniya cifrovyh obrazovatel'nyh tekhnologiya v ob"ekty kul'tury Kazahstana //Central Asian Journal of Art Studies. – 2023. – №2. – BB.96-100.

5. Chzhao C. Primenenie avtomatizirovannoj sistemy obucheniya v muzykal'no-pedagogicheskih universitetah sovremennogo Kitaya //THEORIA: pedagogika, ekonomika, pravo. – 2022. – №4. – BB.49-51.

6. Dүkenbaj N.S , Amirenov A.D. Muzykalyk bilim beru teoriyasy: Oku kural. – Pavlodar: PMU. – 2009. – №6. – BB.5-10.

7. Sovremennye tekhnologii v muzykal'nom obrazovanii Kazahstana // Music Avenue, 2015, URL: https://musicavenue.kz/ru/news.php?id=6564 (қаралған күні: 14.02.2025)

8. X.Yu, An Overview of the Development of Music Education in China's Normal Universities in the First Half of the 20th Century, Yunnan China//Advances in Social Science Education and Humanities Research. –EMIM 2018. – Page6265.

9. Yin J.J. Ooi B.K. The Contemporary Development of Music Education in China: A Critical Review, China// International Journal of Social Science and Human Research. – 2024. – №7. – Page6266.

10. Zhao X. (2017) Exploring Integrated Curriculum for Music Education in China: Music with Children's Literature and Visual Arts // The University of Wisconsin – Milwaukee. – BB.10-15.

11. Go H. (2024) Vliyanie cifrovyh tekhnologij na metodiku prepodavaniya fortepiano v muzykal'nyh shkolah Kitaya i Rossii. URL: https://na-journal.ru/6-2024-pedagogika/13119-vliyanie-cifrovyh-tehnologii-na-metodiku-prepodavaniya-fortepiano-v-muzykalnyh-shkolah-kitaya-i-rossii?utm_source=chatgpt.com (қаралған күні: 14.02.2025)

12. Cin' S., Zabbarova M.M. Sopostavlenie pedagogicheskih modelej muzykal'nogo obrazovaniya v Kitae i Rossii //NaukA ob obrazovanii. – 2023. – №4. – BB.198-203.

ӘОЖ 37.01.018. ***ҒТАМР14.15.01***

С. Талдау [1], Л.Ш. Какимова [1]*
[1] Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)
**serpen15252133@gmail.com*

ҚАЗАҚСТАН МЕН ҚЫТАЙ МЕКТЕПТЕРІНДЕГІ БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРЫНДА МУЗЫКА САБАҒЫН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ: САЛЫСТЫРМАЛЫ АСПЕКТ

Аңдатпа

Бұл мақала Қазақстан мен Қытай бастауыш сынып музыка пәнін оқытудің әдістерін музыка оқулығын мазмұнын Теория үлесі Мен практика үлесін (2сынып тің музыка оқулығы мысал ыретнде) оқытыу бағыдарламасы жане Қазақстан мен Қытай Екі түрлі білім берыу жүйес контекстінде Тиімділікті бағалау Қай елдің қандай әдістері оқушылардың музыкалық қабілеттерін дамытуда жоғары нәтиже беретініне талдау жасау музыка сабағын оқытудың адісы сабақ барысында мұғаліммен оқушылардің Интерактивті қарым-қатынас жасауы оқушылардың музыка сабағынна деген қызығу шылығынің айырмашілығы озара артықшылықтары салыстырмалы түрде талдау жүргізіліп зерттелді зерттеу барысында Қазақстан мен Қытай бастауыш мектептеріндегі музыка ашық сабаққа қатынасу сабақ барысын мұқият бақылап, Коныспек жазу, екі елдің үздік бастауыш мектеп музыка мұғалімдерімен сұхбат жүргізіу Арқылы салыстырмалы талдау жасалады осы зерттеулер арқылы Қазақстан мен Қытай Бастауыш музыкасын оқытудің әдістерынің Жаңашылдықтарды ұсыну Қазақстан мен Қытай музыка пәнін оқыту тәжірибесін жетілдіруге арналған әдістемелік ұсыныстар әзірлеу.жане екі елдің салыстырмалы білімі мен музыкалық білім берудің болашақ бағытын анықтауға үлес қосады

Тірек сөздер: Қазақстан; Қытай; бастауыш музыка білімі; оқыту әдістері; салыстырмалы зерттеу.

С. Талдау [1], Л.Ш. Какимова [1]*
*Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан), *serpen15252133@gmail.com*

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ МУЗЫКИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ ШКОЛ КАЗАХСТАНА И КИТАЯ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Аннотация

Данная статья посвящена методам преподавания музыки в начальных классах Казахстана и Китая. Рассматриваются содержание учебников музыки, теоретическая и практическая составляющие (на примере учебника музыки для 2-го класса), а также учебные программы в контексте двух различных систем образования. Анализируется эффективность подходов, определяя, какие методы в каждой стране дают наилучшие результаты в развитии музыкальных способностей учащихся.Проводится сравнительный анализ методик преподавания музыки, интерактивного взаимодействия между учителем и учениками на уроке, а также различий в интересе учащихся к предмету. В рамках исследования автор участвовал в открытых уроках музыки в начальных школах Казахстана и Китая, проводил детальное наблюдение за процессом обучения, вел конспекты и брал интервью у лучших преподавателей музыки начальных классов двух стран. На основе полученных данных разрабатываются инновационные предложения по совершенствованию методики преподавания музыки в начальной школе Казахстана и Китая. Исследование также вносит вклад в определение будущего направления музыкального образования в обеих странах.

Ключевые слова: Казахстан; Китай; начальное музыкальное образование; методы преподавания; сравнительное исследование**.**

S.Taldau [1], L.S. Kakimova [1]*
[1] Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)
**serpen15252133@gmail.com*

COMPARATIVE ASPECTS OF MUSIC TEACHING METHODOLOGY IN PRIMARY SCHOOLS OF KAZAKHSTAN AND CHINA

Abstract

This article examines the methods of teaching music in primary schools in Kazakhstan and China by analyzing the content of music textbooks, the theoretical and practical components (using the 2nd-grade music textbook as an example), and the teaching programs within the context of the two countries' different education systems. The study evaluates the effectiveness of these methods by analyzing which country's approaches yield better results in developing students' musical abilities. It also explores how the teaching methods influence teacher-student interactive communication during music lessons and compares students' interest in music classes in both countries. The research involved direct observation of open music lessons in primary schools in Kazakhstan and China, taking detailed notes, and conducting interviews with leading primary school music teachers from both countries. Through this comparative analysis, the study aims to propose innovative teaching methods, improve music education practices in both Kazakhstan and China, and contribute to determining the future direction of music education in these two educational systems.

Keywords: Kazakhstan; China; primary music education; teaching methods; comparative study.

Кіріспе: Музыка білімі бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілетін дамытуға, Эстетикалық және эмоционалдық талғамын қалыптастыруға Интеллектуалды және когнитивтік дамуына және ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттыруға оқушылардің психологиялық саулықына ықпал етеді. Әр елдің білім беру жүйесінде музыка пәнін оқыту әдістемесі тарихи, мәдени және педагогикалық дәстүрлеріне байланысты әртүрлі ерекшеліктерге ие

Оқу мерзімі мен құрылымы Қазақстан: Бастауыш мектеп 4 жылдық (1-4 сынып) болып табылады. Музыка сабағы осы кезең бойы оқытылады. Қытай: Бастауыш мектеп 6 жылға созылады (1-6 сынып), және музыка сабағы осы кезең бойы міндетті пән ретінде оқытылады.

Қазақстанда «Білім туралы» заң және «Ұлттық мәдениетті жаңғырту бағдарламасы» аясында музыка сабағы ұлттық дәстүрлерді насихаттаудың және эстетикалық тәрбиенің негізгі құралы ретінде қарастырылады [1]. Қытай 2022 жылы жаңадан бекітілген «Міндетті білім беру өнер пәнінің стандарты» (2022 жылғы нұсқа) «эстетикалық тәрбие арқылы білім беру» және музыка біліміндегі «эстетикалық қабылдаудың» маңыздылығын тағы да атап өтті. Бұл мақала алдымен «эстетиканы өзек ету» ұғымын түсіндіріп, содан кейін бастауыш және орта мектептердегі музыка білімінде осы қағиданың төрт құндылығын талдайды: жүрекке сіңіру, тарату және ынталандыру; «шығармашылықты негізгі элемент ету» қағидасымен үйлестіру [2].

Салыстырмалы педагогика әр елдегі білім беру жүйесінің басымдықтары мен кемшіліктерін анықтауға, сондай-ақ оның даму бағытын болжауға мүмкіндік береді. Бұл ғылым қазіргі білім беру мәселелеріне тұтас көзқарас ұсынып, түрлі елдердің тәжірибесін салыстыру арқылы ең тиімді модельдерді айқындауға бағытталған.

Қазақстанда «Салыстырмалы педагогика – сапалы білімнің кілті» зерттеу мақаласыр да Салыстырмалы педагогика термині алғаш рет француз ғалымы Марк-Антуан Жюльен

(Marc-Antoine Jullien) енгізген. Ол білім беру жүйелерін халықаралық салыстырмалы зерттеу арқылы әртүрлі елдердегі оқыту әдістері мен тәжірибелерін талдап, ең тиімді үлгіні анықтауды ұсынды.Жюльеннің пікірінше,салыстырмалы педагогиканың басты мақсаты – басқа елдердің білім беру тәжірибесін зерттеу арқылы өз елінің оқу жүйесін жетілдіру, оның сапасы мен тиімділігін арттыру [3].

Әдебиеттерге шолу : Қазақстан ұлттық музыка мәдениетін дәріптеу «Бастауыш мектептемузыка пәнін оқытудың маңызы» Бұл мақалада музыка өнерінің оқушылардың адамгершілік тәрбиесіндегі рөлі зерттеледі. Халық музыкасының тәрбиелік мәні талданып, музыкалық репертуарлардың әсері анықталады. Музыка сабақтары мен сыныптан тыс шаралардың маңызы қарастырылады [4].

Қазақстан бастауыш мектепте 2сынып музыка білімі бағалау және зерттеу «Бастауыш мектептемузыка пәнін оқытудың маңызы» 2-сыныпта музыка сабағы оқушылардың қызығушылығын арттырып, музыкалық қабілеттерін дамытуға бағытталады. Музыканың төрт жанры: ән, би, күй, марш таныстырылады. Музыканың бейнелеу мүмкіндіктері зерттеледі [4]

«Мемлекеттік стандарт және ұсынылатын бағдарламаға шолу (әдістемелік кепілдер) »2-сынып оқушылары белсенді, қозғалысы көп, тынымсыз болады. Ақыл-ойы дамып, есте сақтау қабілеті күшейеді. Өз пікірі қалыптасып, еркін ойлайды. Музыка тұлға дамуына әсер етеді. Музыкалық материалдар әртүрлі болуды қажет етеді

2024 жылы Қытайда өекызлген «2024 жылғы Білім беру инновациялары мен тәжірибе алмасу жөніндегі төртінші семинар» Бұл мақалада бастауыш сынып музыка сабақтарында музыкалық ойындарды қолданудың маңыздылығы зерттеліп, талдау жасалады, сондай-ақ тиімді қолдану жолдары ұсынылады [5].

Қытай Тао Синчжи зерттеу қоғамының 2023 жылғы ғылыми жылдық конференциясы Жаңа оқу стандартының енгізілуі мен кең таралуы мектептердің, ата-аналардың және қоғамның оқушылардың жан-жақты құзыреттілігі мен негізгі дағдыларын дамытуға деген назарын арттыра түсті. Сонымен қатар, бұл үрдіс музыка пәнін оқытудың оқушылардың эстетикалық қабылдауы, шығармашылық дамуы, әлеуметтік қарым-қатынасы және мәдени мұраны сақтауы тұрғысынан маңыздылығын айқындай түсті. Ән айтуға үйрету бастауыш сынып музыка сабақтарының негізгі бөліктерінің бірі ретінде бастауыш сынып оқушылары үшін музыка білімінің негізін қалап қана қоймай, олардың музыкалық құзыреттіліктерін дамытудағы маңызды әдіс болып табылады. Сонымен қатар, ол жаңа оқу стандартының "әнді үйрену, ән айта білу, әнді жақсы орындау" талаптарын орындау жауапкершілігін көтереді. Осыған байланысты бастауыш сынып оқушыларының ән айтуға деген қызығушылығын ояту, олардың ән айту қабілеті мен музыкалық құзыреттілігін жетілдіру мақсатында музыка мұғалімдері жаңа оқу стандарты аясында бастауыш сыныптағы ән айту сабақтарын оқытудың инновациялық тәсілдерін қарастыруы қажет [6].

«Бастауыш сынып музыка сабағындағы кіріспе кезеңін тәжірибелік зерттеу» Музыка өнердің бір саласы ретінде бастауыш сыныпта оқытылған кезде оқушылардың эстетикалық қабілетін және көркемдік талғамын дамытуға ықпал етеді. Бұл мақала музыка сабағының кіріспе кезеңіне назар аудара отырып, бастауыш сынып музыка сабағында кіріспе кезеңін ұйымдастырудың негізгі қағидаларын талқылайды. Сонымен қатар, әртүрлі әдістерді қолдану арқылы кіріспе кезеңін жүзеге асыру тәжірибесі жан-жақты қарастырылады. Мұндағы басты мақсат – оқушылар үшін тиімді оқу ортасын қалыптастыру және бастауыш сынып музыка сабағының сапасын арттыру

Зерттеу барысында Қазақстан мен Қытай бастауыш сынып музыка сабақтарын теориялық тұрғыда зерттеумен қатар, нақты практикалық үдеріс те жүргізілді және мол тәжірибе жинақталды.

Зерттеудің нәтижелері. Қазақстан мен Қытайдағы бастауыш мектептегі музыка сабағын оқыту әдістер Қазақстан мен Қытай бастауыш мектептерінде музыка пәнін оқыту әдістерінде ұқсастықтар мен ерекшеліктер бар. Әр елдің білім беру жүйесі ұлттық мәдениет пен білім беру стандарттарына негізделгенімен, екі елде де музыка сабағы оқушылардың

шығармашылық қабілетін дамытуға және музыкалық мәдениетін қалыптастыруға бағытталған. [7]

1. Қазақстандағы бастауыш мектептегі музыка сабағын оқыту әдістері Қазақстанда музыка пәні "Музыка" (1-4 сынып) оқу бағдарламасы бойынша оқытылады. Оның мақсаты – оқушыларды ұлттық және әлемдік музыкалық мәдениетпен таныстыру, ән айту, аспаптарда ойнау және музыкалық шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Негізгі оқыту әдістері:

– Тыңдау және талдау әдісі Оқушыларға халық әндері, классикалық және заманауи шығармалар тыңдатылады. Музыканың сипаты, ырғағы, мазмұны талданады.

– Ән айту әдісі Хормен және жеке ән айту арқылы вокалдық дағдылар дамиды. Қазақ халық әндері, балаларға арналған әндер үйретіледі.

– Қозғалыс және ырғақ әдісі Би қимылдары мен музыкалық ойындар арқылы музыкалық ырғақты сезіну қабілеті дамытылады.

– Аспапта ойнау әдісі Домбыра, қобыз, сыбызғы сияқты ұлттық аспаптарда ойнау үйретіледі.Заманауи мектептерде фортепиано немесе синтезатор қолданылады.

– Импровизация және шығармашылық әдіс Оқушылар өз әуендерін шығарып, музыкалық қабілетін дамытады.

*Ерекшеліктері:*Қазақ ұлттық музыкасына ерекше мән беріледі. Домбыра, қобыз, жетіген сияқты ұлттық аспаптарды қолдану.

2. Қытайдағы бастауыш мектептегі музыка сабағын оқыту әдістері

Қытайда бастауыш мектептің музыка сабақтары (音乐课, yīnyuè kè) " (1-6 сынып) оқушылардың эстетикалық қабылдауын, шығармашылық қабілеттерін және музыкалық білімі мен дағдыларын жалпы беттық дамытуға бағытталған [8].

Негізгі оқыту әдістері:

– Тыңдау және сезіну әдісі Қытай халық музыкасын, дәстүрлі және заманауи шығармаларды тыңдату. Музыканы эмоциялық тұрғыдан түсіну мен бағалау.

– Ән айту әдісіБалалар әндері мен халық әндерін үйрету.Қытайдың дәстүрлі вокалдық техникасына мән беру.

– Ырғақтық жаттығулар әдісі Би қимылдары мен дене қимылдарын пайдалану.Тайко (жапон барабаны), Гучжэн, Эрху сияқты аспаптардың элементтері енгізіледі.

– Аспапта ойнау әдісіФлейта, пианино, дәстүрлі қытай аспаптарын қолдану.

– Қытай дәстүрлі музыкасы мен әлемдік музыкаға интеграцияКонфуций мәдениетінен алынған музыкалық философияға назар аудару.Шығыс және Батыс музыкасының синтезі.

Ерекшеліктері:Қытайдың дәстүрлі музыкасына баса назар аударылады.Қытай мәдениеті мен музыкасының үйлесімі оқыту процесінде маңызды рөл атқарады.Оқушыларға шығармашылық еркіндік беріледі, бірақ тәртіп пен үйлесім сақталады.

Қазақстан мен Қытайдың бастауыш музыка оқыту әдістерінің салыстырмасы

Қазақстанда музыка сабағы ұлттық және әлемдік му зыканы қамтиды. Оқушылар қазақ халық әндерін, заманауи балалар әндерін орындайды және домбыра, қобыз, жетіген, фортепиано сияқты аспаптарда ойнауды үйренеді. Сабақ барысында ырғақтық жаттығулар, би және қимылдар қолданылады. Музыканы тыңдау кезінде қазақ халық музыкасына, Батыс классикасына және әлемдік музыкаға мән беріледі. Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту үшін импровизация және жеке шығармашылыққа баса назар аударылады.

Қытайда бастауыш мектептегі музыка сабағы дәстүрлі қытай музыкасына бағытталған. Оқушылар қытай халық әндерін үйренеді және дәстүрлі вокалдық

техникаларды меңгереді. Музыкалық аспаптар ретінде гучжэн, эрху, флейта және фортепиано қолданылады. Ырғақтық жаттығуларда тайко барабаны мен би элементтері жиі пайдаланылады. Музыканы тыңдау барысында қытай дәстүрлі музыкасына ерекше назар аударылады, сонымен қатар әлемдік музыка да қарастырылады. Қытайда музыка оқыту философия мен эстетикамен тығыз байланысты, сондықтан оқушыларға музыканың мәні мен үйлесімділігін түсіндіруге ерекше көңіл бөлінеді. Қазақстан мен Қытайдың музыка пәнін оқыту жүйесінде көптеген ұқсастықтар болғанымен, әр елдің мәдени ерекшеліктеріне байланысты айырмашылықтар бар (Кесте 1).

Кесте 1 – **Қазақстан мен Қытайдың бастауыш музыка оқыту әдістерінің салыстырмасы**

Бағдарламалар	Қазақстан	Қытай
Музыкалық бағдарлама	Ұлттық және әлемдік музыканы қамтиды	Қытай дәстүрлі музыкасына басымдық беріледі
Ән айту	Қазақ халық әндері, заманауи балалар әндері	Қытай халық әндері, дәстүрлі вокалдық техника
Аспапта ойнау	Домбыра, қобыз, жетіген, фортепиано	Гучжэн, Эрху, флейта, фортепиано
Ырғақтық жаттығулар	Би және қимылдар аспаптар	Тайко барабаны, би элементтері
Музканы тыңдау	Қазақ, Батыс, әлемдік музыка	Қытай дәстүрлі музыкасы, әлемдік музыка
Шығармашылық дамыту	Импровизация, жеке шығармашылық	Музыка мен философияның байланысы

Қазақстан мен Қытайдың музыка сабағы оқушылардың музыкалық қабілетін дамытуға бағытталған. Қазақстанда ұлттық аспаптар мен халық музыкасы негізгі орын алса, Қытайда музыка оқыту философиялық-эстетикалық тәсілмен үйлеседі. Екі елдің де оқыту әдістері мәдени құндылықтарға негізделген және оқушылардың шығармашылық дамуына ықпал етеді.

Қазақстан мен Қытай бастауыш сыныпқа арналған музыка оқулықтарынна талдау жасау (2 сынып тің музыка оқулығы мысал ретінде) (Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі ұсынған М.А. Оразалиева, С.Қ. Омарова, М.С. Умарова Алматыкітап баспасы) (Қытай: Міндетті білім беру Музыка оқулығы Жай нота жазуы 2-сынып, 2-бөлім Халықтық білім беру баспасы Бас редактор: Фэй Чэнкэн) Қазақстан мен Қытай Музыка оқулығынің Мазмұны жане құрлымы Тараулардың орналасуы оқу құралының мазмұндық құрылымын көрсетеді. Әдетте, тараулар тақырыптық, тарихи кезеңдер немесе музыкалық жанрлар бойынша бөлінеді. Төменде Қытай мен Қазақстан музыка оқулықтарындағы тарау құрылымының ұқсастықтары мен айырмашылықтары қарастырылған (Кесте 2).

Кесте 2 – **Қазақстан мен Қытай музыка оқулығынің мазмұны жане құрлымы**

Бағдарлама	Қазақстан	Қытай
Тараулардың орналасуы	8 тараудан құралады 46 сабақ	7тараудан құралады 43сабақ
Музыка сабақ тұрлеры	1 Өзім туралы 2 Менің отаным жанедосеарм	1 музыкадан лазаттану5 2 музыка лік теуарйясы 3 Ән айту

	3 Менің мектебім 4 Менің туған олкем 5 Дені саудың жанысау 6 Салт-дәстүр және ауыз әдебиеті 7 Қоршаған орта 8 Саяхат	4 Шығармашылық 5 Ән орындау 6 Топтық би 7 Іс-әрекет 8 Таңдап тыңдау – Таңдап ән айту
Нота жазылымі	5 сызықты Нота	Сан сыйфырлық Нота

Қазақстан музыка оқулықтары

Ұлттық музыка тақырыбы бойынша бөлу:Қазақстан музыка оқулықтары ұлттық музыканы басты назарда ұстайды және тараулар көбінесе қазақтың дәстүрлі музыкасына негізделеді. Мысалы:

Дәстүрлі аспаптар: Домбыра, қобыз және басқа да қазақтың ұлттық музыкалық аспаптарын таныстыру.

Халық музыкасы: Қазақтың халық әндері мен эпостық музыкасы (мысалы, «Қорқыт» күйлері).

Көшпелі мәдениет музыкасы: Музыка мен көшпелі өмір салтының байланысын зерттеу.

Қытай музыка оқулықтары

Тақырыптық негізде бөлу:Қытай музыка оқулықтарында тараулар белгілі бір тақырыпқа негізделіп құрылады. Әр бөлім белгілі бір музыкалық бағытты қамтиды. Мысалы:Ұлттық музыка Қытайдың дәстүрлі музыкасын (Пекин операсы, ұлттық аспаптар, аз ұлттардың музыкасы) таныстырады.

Батыс классикалық музыкасы: Барокко, классикалық және романтизм дәуірлерінің шығармалары қамтылады.

Қазіргі заманғы музыка: Заманауи музыка түрлері, соның ішінде эстрадалық әндер мен кино музыкасы қарастырылады. (Кесте 3).

Кесте 3 – **Қазақстан мен Қытай Музыка сабақ сынып атмосферасы**

Мемлекет	Өзара әрекеттестік формасы	Өзара әрекеттестік үлесі
Қазақстан	Шағын топпен шығармашылық жұмыс Қауымдастық іс-шаралары Импровизациялық орындау	Оте жоғарі
Қытай	Ұжымдық қосылып айту Жеке орындау	Ортақал

Қытай мен Қазақстанның музыка оқулықтарындағы оқыту әдістері айтарлықтай ерекшеленеді. Қытай теорияға басымдық беріп, жүйелі музыкалық білім мен емтиханға бағытталған оқытуды ұстанады. Практикалық әрекеттер қосымша құрал ретінде қарастырылады, өзара әрекеттестік деңгейі төмен, сабақ негізінен мұғалімнің дәріс беруімен өтеді. Қазақстан керісінше, практиканы басты назарға алып, дәстүрлі музыкалық аспаптарды орындау мен импровизацияны дамытуды көздейді. Сабақтарда өзара әрекеттестік жоғары, еркін атмосфера орнап, оқушылардың белсенді қатысуы мен қауымдастық өмірімен байланысы күшейтіледі.Бұл айырмашылықтар екі елдің білім беру ұстанымдары мен мәдени ерекшеліктерінен туындайды: Қытай конфуцийшілдік дәстүрдің ықпалымен білім жүйесінің тұтастығына мән береді, ал Қазақстан көшпелі мәдени мұраға

негізделгендіктен, тәжірибелік дағдылар мен мәдени мұраны сақтауға басымдық береді. Жалпы алғанда, Қытай білімді жүйелі түрде меңгеруге баса назар аударса, Қазақстан мәдени тәжірибеге белсенді қатысуды маңызды деп санайды.

Екі ел музыка ашық сабағының оқу үдерісі. Қазақстан Ашық сабақ «Школа-гинаия 206 мектеп» 2сынып музыка сабағы Сабақтың атмосферасы өте белсенді болды. Оқытушы сабақты әзілмен және қызықты мысал Ойындармен түсіндіріп, Оқушылардің көңілін көтерді. Олар белсенді түрде сұрақ қойып, пікір алмасты, аудиторияда жиі күміс күлкі естіліп тұрды. Бір кезде оқытушы бір қиын ұғымды қарапайым мысалмен түсіндірді, бұл Оқытушылардің үлкен қызығушылығын тудырып, талқылау шарықтау шегіне жетті. Жалпы, сабақ өте әсерлі өтті, мен бұл тақырыпқа ерекше қызығушылық таныттым.

Қытай Оқыушылардің Бұл ашық сабағында оқу мақсаттары негізінен орындалды, мысал Ойындармен Түсіндірме әдістерімен түсіндіріп, бірақ оқушылардың қатысуы төмен болып, сабақтың атмосферасы көңілсіз өтті. Мұғалімнің қарым-қатынасы тым салмақты болып, жылы шырайлылық жетіспеді. (Кесте 4).

Кесте 4 – **Практикалық үдеріс Қазақстан мен Қытай ашық сабақ конспекті**

Мемлекет	Оқыту әдістері	Жалпы атмосфера	Оқытушының стилі
Қазақстан	Ойын АКТ Топтық жұмыс әдістері	Еркін белсенді Өзіндік үйрену құшты	Тәреып ке шақыр майы Мейрмды
Қытай	Түсіндірме Ойын Көрнекілік әдістері	Еркіндік аз белсенділік томен Өзіндік үйрену жоқ	Тәреып ке шақыр ады Қатал Мейрімды

Қазақстандағы ашық сабақ белсенді және қызықты өтті, оқытушы ойындар мен әзілдерді қолданып, оқушылардың қызығушылығын арттырды. Ал Қытайдағы ашық сабақта оқу мақсаттары орындалғанымен, атмосфера жақсы болмады, оқушылардың қатысуы төмен болды, бырақ Теориялық үйрену жақсы болды (Кесте 5).

Кесте 5 – **Оқыту жабдықтары мен музыкалық аспаптар**

Мемлекет	Оқыту жабдықтары	Музыкалық аспаптар
Қазақстан	Мультимедиалық жабдықтар	Ұлттық аспаптар Фортепиано, электронды клавишалар
Қытай	Жабдықтар, оқу құралдары	Фортепиано, электронды клавишалар

Қазақстанда мультимедиалық жабдықтар кеңінен қолданылады, бұл интерактивті оқытуды дамытуға мүмкіндік береді. Қытайда оқыту құралдарына көбірек мән беріледі, яғни дәстүрлі оқу материалдары маңызды рөл атқарады. Жалпы, Қазақстанда ұлттық аспаптарды қолдану арқылы ұлттық мәдениетті дәріптеуге басымдық берілсе, Қытайда оқыту құралдарына көбірек назар аударылады.

Қорытынды. Осы зерттеудің негізінде Қазақстан мен Қытай бастауыш мектептеріндегі музыка пәнін оқытудың озық тәжірибелері біріктіріліп, әдістемелік ұсыныстар жасалды. Қазақстандық білім беру жүйесінде Қытайдың практикаға негізделген интерактивті әдістерін енгізу, ал Қытайда ұлттық музыкалық мұраны тереңірек қамту ұсынылады. Бұл ұсыныстар екі елдегі музыкалық білім беру сапасын жақсартуға және оқушылардың музыкалық қабілеттерін тиімді дамытуға ықпал етеді.

Жалпы, зерттеу нәтижелері Қазақстан мен Қытайдағы музыка пәнін оқытудың болашақ бағыттарын анықтауға, екі елдің тәжірибесін жетілдіруге және музыкалық білім беруде жаңа әдістерді енгізуге үлес қосады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Білім туралы //Қазақстан Республикасының заңы (2018.04.07. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен).
2. Пан Чэнъян «Қос қысқарту» аясында бастауыш мектептегі музыка сабағын оқыту жағдайларын зерттеу – Янчжоу университеті, 2023.
3. **Құсайынов, А. Қ.** Салыстырмалы педагогика әдіснамасы мен әдістері : оқу құралы / А. Қ. Құсайынов, Есеева М.Т. – Алматы: Rond A, 2008. – 96 б.
4. Джолдинова А.К Бастауыш мектепте музыка пәнін оқытудың маңызы: Реферат. - Қарағанды, 2011.
5. Лю Линин (2024) Музыкалық ойындардың бастауыш мектептегі музыка сабағында қолданылуын зерттеу: – 2024 жылғы Төртінші білім беру инновациялары және тәжірибе алмасу семинары.
6. Ван Цзя-мэй «Музыканың „жаңа жүйесін“ бастауыш мектептегі музыка сабағында қолдану зерттеуі» – Қытай Тао Синчжи зерттеу қоғамының 2023 жылғы ғылыми жылдық конференциясы.
7. Мемлекеттік стандарт және ұсынылатын бағдарламаға шолу (әдістемелік кепілдер) https://tou.edu.kz/kz/about-us/177-2010-10-05-08-28-09/2010-10-05-08-29-09/2542-1-4 Жаңа оқу стандартына негізделген музыка оқулығын талдау және оңтайландыру стратегиялары
8. Гао Сюэбяо «Жаңа оқу стандартына негізделген музыка оқулығын талдау және оңтайландыру стратегиялары» Цзинин университетінің музыка институты Ұйым: Цзинин университетінің музыка институты 2024 жылғы №05 шығарылым, 190-194 беттер, барлығы 5 бет
9. Дауешова А. Е. Қазақстандағы бала-бақшадағы музыка сабағын ұйымдастыру/Тұран университетінің хабаршысы. Экономикалық Серия. –2016. –№1. –222-226 б.
10. Жакаева К.А., Жакаева С.А. Музыка пәнін оқыту әдістемесі: «Музыкалық білім» студенттеріне арналған оқу құрал.-Қостанай-2019.-92б.

References

1. Law of the Republic of Kazakhstan on Education (with amendments and additions as of 07.04.2018)
2. Pan Chengyang – Research on the Teaching Conditions of Music Lessons in Primary Schools under the "Double Reduction" Policy – Yangzhou University, 2023
3. Kussainov A.K. – Comparative Pedagogy – The Key to Quality Education
4. Joldinova A.K. – The Importance of Teaching Music in Primary School – Modern Humanitarian and Technical Institute
5. Liu Linin – Research on the Application of Musical Games in Primary School Music Lessons – The Fourth Seminar on Educational Innovations and Experience Exchange, 2024
6. Wang Jia-mei – Research on the Application of the "New System" of Music in Primary School Music Lessons – Annual Scientific Conference of the China Tao Xingzhi Research Society, 2023
7. Review of the State Standard and Recommended Program (Methodological Guidelines) – Link Analysis and Optimization Strategies for a Music Textbook Based on the New Educational Standard
8. Gao Xuebiao – Analysis and Optimization Strategies for a Music Textbook Based on the New Educational Standard – Jining University Music Institute
Organization: Jining University Music Institute, Issue No. 05, 2024, Pages 190-194, Total 5 pages
9. Daueshova A.E. – Organization of Music Lessons in Kindergartens in Kazakhstan / Bulletin of Turan University. Economic Series. – 2016. – No.1. – Pages 222-226
10. Zhakayeva K.A., Zhakayeva S.A. – Methods of Teaching Music: A Textbook for "Music Education" Students – Kostanay, 2019 – 92 pages.

УДК 378.147 *МРНТИ 14.35.03*

Н.Ф. Батырбаева[1], Л.М. Нарикбаева[1]*
[1]*Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)*
**nargis_bn@mail.ru*

КЛАССИФИКАЦИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация

В данной статье авторы уделяют внимание разработке многоуровневой классификации музыкально-цифровых технологий, направленной на интеграцию в учебный процесс подготовки будущих педагогов-музыки в среднеспециальном (колледже) и высшем педагогическом учебном заведении, а также на оптимизацию процесса формирования профессиональных компетенций, в частности инструментально-исполнительских компетенции пианистов. На основе системно-структурного подхода к исследовательской задаче и функционального анализа, авторы предлагают таксономию классификации музыкально-компьютерных технологий, которая включает три ключевых критерия: целевое назначение (исполнительская подготовка, композиция, звукорежиссура), функционально-дидактический профиль подготовки (теоретическое обучение, развитие музыкальных способностей (слуха, ритма, памяти)) и уровень сложности цифровых технологий (базовый, продвинутый). В качестве выводов исследования в контексте инструментальной подготовки педагогов-музыкантов выделены шесть групп музыкально-цифровых технологий, их назначение и направления, которые решают определенные музыкально-педагогические задачи.

Ключевые слова: цифровые технологии, музыкально-компьютерные технологии, педагог-музыкант, классификация, инструментальная подготовка, профессиональные компетенции.

Н.Ф. Батырбаева[1], Л.М. Нарикбаева[1]*
[1]*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)*
**nargis_bn@mail.ru*

МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ЖІКТЕЛУІ

Аңдатпа

Бұл мақалада авторлар болашақ музыка-педагогтарды орта арнайы (колледж) және жоғары педагогикалық оқу орнында кәсіби даярлаудың оқу процесіне интеграциялауға, сондай-ақ кәсіби құзыреттіліктерді, атап айтқанда пианистердің аспаптық-орындаушылық құзыреттіліктерін қалыптастыру процесін оңтайландыруға бағытталған музыкалық-цифрлық технологиялардың көп деңгейлі жіктемесін әзірлеуге назар аударады. Зерттеу міндеті мен функционалдық талдауға жүйелік-құрылымдық көзқарас негізінде авторлар үш негізгі критерийді қамтитын музыкалық-компьютерлік технологияларды жіктеу таксономиясын ұсынады: мақсатты (орындаушылық дайындық, композиция, дыбыстық режиссура), дайындықтың функционалдық-дидактикалық профилі (теориялық оқыту, музыкалық қабілеттерді дамыту (есту, ритм, есте сақтау)) және сандық технологиялардың күрделілік деңгейі (негізгі, жетілдірілген). Педагог-музыканттарды аспаптық даярлау контекстінде зерттеудің қорытындысында ретінде музыкалық-цифрлық технологиялардың алты тобы, олардың мақсаты мен белгілі бір музыкалық-педагогикалық міндеттерді шешетін бағыттары анықталды.

Түйінді сөздер: цифрлық технологиялар, музыкалық-компьютерлік технологиялар, педагог-музыкант, жіктелуі, аспаптық даярлығы, кәсіби құзыреттіліктері.

N.F.Batyrbayeva [1], L.M. Narikbayeva*
Abai Kazakh National Pedagogical University, (Almaty, Kazakhstan),
**nargis_bn@mail.ru*

CLASSIFICATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN MUSIC EDUCATION

Abstract

In this article, the authors pay attention to the development of a multilevel classification of music-digital technologies, aimed at integration into the educational process of training future music teachers in secondary (college) and higher pedagogical educational institution, as well as at optimizing the process of formation of professional competencies, in particular instrumental-performance competencies of pianists. Based on a system-structural approach to the research problem and functional analysis, the authors propose a taxonomy of classification of music-computer technologies, which includes three key criteria: target purpose (performance training, composition, sound engineering), functional-didactic profile of training (theoretical training, development of musical abilities (ear, rhythm, memory)) and the level of sophistication of digital technologies (basic, advanced). As conclusions of the study in the context of instrumental training of music teachers, six groups of music-digital technologies, their purpose and directions, which solve certain music-pedagogical tasks, are identified.

Keywords: digital technologies, music-computer technologies, music educator, classification, instrumental training, professional competencies.

Введение. Стремительная цифровая трансформация требует систематизации и классификации любых объектов, этот важный процесс выполняет фундаментальную исследовательскую задачу. Этот вопрос имеет большую и особую актуальность в музыкальной педагогике, поскольку применение цифровых технологий в этой сфере становится фактором формирования профессионализма будущих педагогов музыки. Демонстрация полиформизма функциональных характеристик в цифровых технологиях предполагает многоуровневую классификацию, своеобразную иерархичность.

Основная часть. Цифровые технологии, используемые в дисциплинах музыкального образования музыкально-компьютерные технологии (МКТ), которые на первый взгляд не имеют ничего общего с творческой стезей, могут быть систематизированы и классифицированы по нескольким основным критериям. Во-первых, по типу использования: есть программы для обучения игре на музыкальных инструментах, программы для создания и редактирования музыки, программы для записи и обработки звука и другие. Во-вторых, по характеру функций: есть программы для обучения нотной грамоте, программы для изучения аккордов и гармонии, программы для тренировки слуха и другие. Также цифровые технологии могут быть классифицированы по уровню сложности и возрастной категории обучающихся. Все эти технологии являются важным инструментом для формирования профессиональных навыков у будущих педагогов музыки.

На музыкальном поприще цифровые технологии охватывают разнообразные формы и типы музыкально-компьютерных технологий, следовательно, это поддается классификации по различным критериям, таким как методы создания, воспроизведения, представления и передачи музыки. Также возможна классификация по их функциональному предназначению, характеру взаимодействия с пользователем, уровню автономности и творческому вкладу, а также по жанровой принадлежности и др.

В первую очередь, нужно рассмотреть в каком смысле нужно анализировать классификацию. Как отмечает Макаренко С.И., классификация представляет собой

иерархическую систему распределения объектов на основе их существенных признаков, где родовые понятия подразделяются на виды и подвиды, что позволяет выявить структурные связи между элементами системы. (род → вид → подвид). В контексте педагогических исследований классификация выполняет гносеологическую функцию, устанавливая закономерные связи между элементами системы и определяя их место в структуре изучаемого явления. В музыкальном образовании она выступает инструментом для структурирования цифровых технологий, что способствует оптимизации их применения в учебном процессе[1] .

Шишкина Ю.М., Гаттарова Л.Х. и Исламов А.Э. предложили следующую классификацию цифрового образования, которая может быть применима и для музыкального образования, к примеру:

1. Текстовая информация:

– Включает электронные учебники и статьи. Это может быть связано с теоретической базой, которые повышают понимание музыкального материала и т.п.

2. Визуальная информация:

– Включает иллюстрации, графику и видеоматериалы.

– Иллюстрации помогают визуализировать ноты, аккорды, музыкальные формы и инструменты (либо имитировать их во время исполнения).

3. Аудио информация:

– Записи лекций и аудиокниги предоставляют звуковую информацию.

– Аудиозаписи могут включать музыкальные примеры, анализы и демонстрации.

4. Интерактивные модели:

– Виртуальные лаборатории и интерактивы. Например, концерт с использованием цифровых технологий.

5. Аудио-видео информация:

– Онлайн-лекции и записи мастер-классов предоставляют комбинацию аудио и видео.

Студенты могут наблюдать за исполнением, анализировать произведения и методы применения ИТ в своей будущей преподавательской деятельности [2].

Мезенцева С.В. в своих исследованиях классифицирует музыкально-цифровые технологии на четыре крупные группы: творческие (исполнительские и композиторские); педагогические (обучающие, образовательные); анализирующие (исследовательские); направленные на сохранение (собирательные, сберегающие) и трансляцию (коммуникационные) [3].

Согласно исследованию, Горбуновой И.Б., классификация МКТ осуществляется по следующим критериям: способу создания, воспроизведения, представления и коммуникации музыки с помощью компьютеров и других цифровых устройств [4]. Она рассматривает различные виды и формы МКТ, а также их функциональное назначение, тип взаимодействия с пользователем, степень автономности и творческого вклада, жанровую принадлежность и т.д. Отметим, что Горбунова И.Б. анализирует феномен МКТ в качестве нового образовательного и творческого окружения, который формируется в результате нескольких факторов. В первую очередь, это связано с актуальной ситуацией в педагогической науке и практике, где осуществление процессов интеграции различных предметных областей становится ориентиром, а информационные технологии занимают важное место среди них. Далее, рассматривается развитие информационных технологий и неотложная потребность в их научном обосновании и грамотном применении в образовательной и практической деятельности специалистов в области музыкальной педагогики.

Российский педагог Красильников И.М. проводит классификацию различных программ, которые используются в музыкальной сфере и компьютеров. Соответственно, он выделяет следующие группы цифровых технологий, которые могут быть также использованы в музыкальном образовании [5]:

1. Музыкальные конструкторы: эти программы позволяют пользователям создавать музыку, комбинируя звуковые элементы, такие как мелодии, аккорды и ритмы. Они предоставляют интерфейс для легкого манипулирования музыкальными фрагментами.

2. Автоаранжировщики: эти инструменты автоматически создают аранжировки для музыкальных композиций. Они могут генерировать аккомпанемент, оркестровку и другие музыкальные элементы на основе заданных параметров.

3. MIDI-секвенсеры: они позволяют записывать, редактировать и воспроизводить музыку в формате MIDI. Они предоставляют возможность управлять инструментами и звуками через MIDI-интерфейс.

4. Аудио-редакторы: данные программы предназначены для обработки аудиозаписей. Они позволяют резать, склеивать, изменять громкость и применять эффекты к звуковым файлам.

5. Виртуальные синтезаторы: данные технологии имитируют звучание реальных музыкальных инструментов. Они позволяют создавать разнообразные звуковые текстуры и эффекты.

6. Нотные редакторы: данные программы предназначены для создания и редактирования нотных записей. Они позволяют композиторам и музыкантам записывать свои музыкальные идеи в нотах.

Ключевым аспектом всех этих классификаций является развитие цифровых технологий в музыке, которые становятся неотъемлемой частью культурного наследия, а также фактором ее развития. Это, в свою очередь, приводит к расширению области применения МКТ и созданию новых направлений профессиональной деятельности.

Кроме того, наличие проблем в эстетическом воспитании учащихся вынуждает искать решения и способы, соответствующие современному уровню педагогических технологий и информационной среды, в которой функционирует современный ученик. Наконец, освещается развитие новых направлений в образовании специалистов технического профиля на основе музыкально-компьютерных технологий, что приводит к появлению новых творческих технических специальностей [6].

В современном образовательном контексте также важно учитывать нововведения, которые постепенно внедряются в учебный процесс. Цифровые технологии в музыкальном образовании можно классифицировать по следующим категориям:

1) Источники музыкальной информации: фонотеки, электронные словари и энциклопедии, электронные коллекции шедевров классической музыки, видео-коллекции выдающихся исполнителей, видеофрагменты мастер-классов уроков выдающихся педагогов и современных педагогов-практиков и т.д.

2) Средства создания и обработки музыки: анимации различных инструментов, тематические программы, различные музыкально-компьютерные программы, музыкальные проигрыватели, программы «Караоке», фонограммы песен, программы для импровизации, группового музицирования и т.д.

3) Средства представления и коммуникации музыки: презентации, рефераты, доклады, проекты, использующие программу PowerPoint и другие программы для создания научно-исследовательских работ в информационной системе интернет [7].

Результаты исследования. Таким образом, на наш взгляд, в рамках исследования нашей предметной области – инструментальная подготовка пианистов и педагогов музыки, классификация музыкально-цифровых технологий представляет собой многоуровневую систему, охватывающую разнообразные аспекты применения цифровых инструментов и платформ. Она направлена на оптимизацию образовательного процесса, расширение методических возможностей и совершенствование исполнительских навыков.

Во-первых, имеет смысл обозначить технологии, связанные с мультимедийными платформами: программное обеспечение для визуализации нотного материала, анализа музыкальных произведений и создания интерактивных учебных пособий. Примеры таких

технологий включают приложения, которые синхронизируют ноты с аудиотреками, позволяя студентам видеть динамику исполнения и сравнивать свою игру с эталонной.

Во-вторых, важную категорию составляют цифровые инструменты для тренировки слуха и ритма. Специализированные приложения и программы, такие как виртуальные метрономы, тюнеры и приложения для развития слуха, помогают музыкантам развивать чувство темпа, интонации и гармонического восприятия. Эти технологии позволяют создавать индивидуализированные программы обучения, учитывающие уровень подготовки каждого студента.

Третья группа технологий связана с анализом исполнения. Современные цифровые платформы, такие как MIDI-системы и программы анализа звуковых характеристик, предоставляют возможность детального изучения игры пианиста. Они фиксируют мельчайшие нюансы исполнения, включая динамику, темп, ритмическую точность и артикуляцию. Эти данные могут быть использованы для составления рекомендаций по улучшению техники исполнения.

Четвёртая категория охватывает технологии виртуальной реальности (VR) и дополненной реальности (AR), которые становятся всё более популярными в музыкальном образовании. Они позволяют создавать иммерсивные образовательные среды, где студенты могут взаимодействовать с виртуальными концертными залами, участвовать в симуляциях выступлений или учиться управлять стрессом перед аудиторией. Такие технологии особенно актуальны для подготовки педагогов музыки, которые могут использовать их для моделирования сложных учебных ситуаций.

Пятая группа включает облачные платформы и онлайн-ресурсы для взаимодействия между студентами и преподавателями. В условиях цифровизации образовательного пространства, такие платформы, как Google Classroom, Zoom или специализированные музыкальные платформы вроде Smar tMusic и мн.др., предоставляют возможности для дистанционного обучения, обмена материалами и организации совместных проектов.

Наконец, *шестая группа*, и, здесь стоит отметить непосредственно технологические решения, направленные на создание и редактирование музыкальных произведений. Это такие программы как, Finale, Sibelius и Dorico, позволяют пианистам и педагогам создавать качественные аранжировки, анализировать партитуры и интегрировать их в учебный процесс.

Заключение. Таким образом, классификация музыкально-цифровых технологий демонстрирует их многообразие и широкие возможности для инструментальной подготовки пианистов и педагогов музыки в целом. Эти технологии не только повышают качество обучения, но и способствуют формированию гибкости и адаптивности в освоении музыкального материала.

В свою очередь, это также позволяет анализировать исполнение, вплоть до мелких деталей, редактировать нотные записи, создавать качественную музыку с лучшим звучанием, работать над звуковыми эффектами и многое другое. В целом, цифровые технологии, которые имеют различные классификации, открывают большие возможности в подготовке и обучении педагогов музыки, позволяют усовершенствовать подходы к дальнейшему обучению.

Список использованной литературы:

1. Макаренко С.И. Справочник научных терминов и обозначений: справочник /С. И.Макаренко. - Санкт-Петербург, 2019. – 254 с. – ISBN 978-5-6042710-3-2.

2. Шишкина Ю. М., Гаттарова Л. Х., Исламов А. Э. Классификация и инструменты современных цифровых технологий в образовании // Актуальные исследования. –2021. – №47 (74). – СС.136-138.

3. Мезенцева С.В. Классификация музыкально-компьютерных технологий в современной культуре //Общество. Среда. Развитие (Terra Humana). – 2021. – №1(58). URL:

https://cyberleninka.ru/article/n/klassifikatsiya-muzykalno-kompyuternyh-tehnologiy-v-sovremennoy-kulture (дата обращения: 10.02.2025).

4. Горбунова И.Б., Плотников К.Ю. Музыкально-компьютерные технологии в системе современного музыкального образования: опыт терминологического анализа // Проблемы музыкальной науки. – 2020. – № 3. – СС.168-181.

5. Красильников И.М. Электронное музыкальное творчество в системе художественного образования: Автореф. дис. ...докт.пед.наук: 13.00.02 / Красильников Игорь Михайлович. – Москва, 2007. – 46 с.

6. Пожаркова С.А., Полежаева А.А., Юртаева Л.В. Внедрение цифровых технологий в образовательный процесс //Актуальные проблемы авиации и космонавтики. – 2022. – Т.3. – СС.1066-1068. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/vnedrenie-tsifrovyh-tehnologiy-v-obrazovatelnyy-protses (дата обращения: 10.02.2025).

7. Богатырева Ю.И., Привалов А.Н., Ситникова Л.Д. Классификация цифровых инструментов обучения для проектирования и реализации образовательного процесса // Современные проблемы науки и образования. – 2022. – №5. URL: https://science-education.ru/ru/article/view?id=32072 (дата обращения: 04.03.2025).

References

1. Makarenko S.I. Spravochnik nauchnyh terminov i oboznachenij: spravochnik /S. I.Makarenko. - Sankt-Peterburg, 2019. – 254 s. – ISBN 978-5-6042710-3-2.

2. SHishkina YU. M., Gattarova L. H., Islamov A. E. Klassifikaciya i instrumenty sovremennyh cifrovyh tekhnologij v obrazovanii // Aktual'nye issledovaniya. –2021. – №47 (74). – SS.136-138.

3. Mezenceva S.V. Klassifikaciya muzykal'no-komp'yuternyh tekhnologij v sovremennoj kul'ture //Obshchestvo. Sreda. Razvitie (Terra Humana). – 2021. – №1(58). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/klassifikatsiya-muzykalno-kompyuternyh-tehnologiy-v-sovremennoy-kulture (data obrashcheniya: 10.02.2025).

4. Gorbunova I.B., Plotnikov K.YU. Muzykal'no-komp'yuternye tekhnologii v sisteme sovremennogo muzykal'nogo obrazovaniya: opyt terminologicheskogo analiza // Problemy muzykal'noj nauki. – 2020. – № 3. – SS.168-181.

5. Krasil'nikov I.M. Elektronnoe muzykal'noe tvorchestvo v sisteme hudozhestvennogo obrazovaniya: Avtoref. dis. ...dokt.ped.nauk: 13.00.02 / Krasil'nikov Igor' Mihajlovich. – Moskva, 2007. – 46 s.

6. Pozharkova S.A., Polezhaeva A.A., YUrtaeva L.V. Vnedrenie cifrovyh tekhnologij v obrazovatel'nyj process //Aktual'nye problemy aviacii i kosmonavtiki. – 2022. – T.3. – SS.1066-1068. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/vnedrenie-tsifrovyh-tehnologiy-v-obrazovatelnyy-protses (data obrashcheniya: 10.02.2025).

7. Bogatyreva YU.I., Privalov A.N., Sitnikova L.D. Klassifikaciya cifrovyh instrumentov obucheniya dlya proektirovaniya i realizacii obrazovatel'nogo processa // Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. – 2022. – №5. URL: https://science-education.ru/ru/article/view?id=32072 (data obrashcheniya: 04.03.2025).

ӘӨЖ 37.022 *ҒТАМР 14.25.09*

А.С.Айдарбекова[1], Ә.Ә.Момбек*
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)
akzer.aidarbekova@bk.ru

ШЕТ ЕЛДІК ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ҒАЛЫМДАРДЫҢ ЗЕРТТЕУЛЕРІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘН АЙТУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Бұл мақалада оқушылардың ән айту мәдениетін қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Оқушылардың вокалдық дағдыларын дамыту музыкалық білім берудің маңызды бағыты ретінде қарастырылып, оның теориялық негіздері мен әдістемелік аспектілері талданады. Зерттеуде шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, оқушылардың ән айту мәдениетін қалыптастыруға бағытталған түрлі әдістер қарастырылды. Шетелдік тәжірибеде академиялық және эстрадалық вокалға басымдық берілсе, Қазақстандық тәжірибе ұлттық ән айту дәстүрлерін сақтауға бағытталған. Зерттеу нәтижесінде ұлттық және заманауи әдістерді үйлестіре отырып, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттырудың тиімді жолдары ұсынылды. Әсіресе, хор өнерін енгізу, жеке және топтық сабақтарды үйлестіру, сондай-ақ заманауи технологияларды қолдану маңызды фактор ретінде қарастырылды. Ән айту мәдениетін дамыту оқушылардың эстетикалық талғамы мен эмоционалдық сезімталдығын жетілдіруге ықпал етеді

Тірек сөздер: ән айту мәдениеті, вокалдық тәрбие, музыкалық білім, ұлттық музыка, әдістемелер.

А.С.Айдарбекова[1], А.А.Момбек*
Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)
akzer.aidarbekova@bk.ru

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ПЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ В ИССЛЕДОВАНИЯХ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ И ЗАРУБЕЖНЫХ УЧЕНЫХ

Аннотация

В данной статье рассматривается проблема формирования культуры пения у учащихся. В ходе исследования были проанализированы теоретические основы и методы вокального воспитания на основе научных трудов зарубежных и отечественных ученых. В международной практике акцент делается на академическое и эстрадное пение, тогда как в Казахстане особое внимание уделяется сохранению и развитию традиционного народного пения. Результаты исследования показали, что сочетание национальных и современных методов играет важную роль в формировании культуры пения у учащихся. Также предложены рекомендации по внедрению хорового искусства, сочетанию индивидуальных и групповых занятий и использованию современных технологий для развития вокальных навыков. Развитие культуры пения способствует раскрытию творческого потенциала учащихся, формированию их эстетического вкуса и эмоциональной чувствительности.

Ключевые слова: культура пения, вокальное воспитание, музыкальное образование, национальная музыка, методики.

A. Aidarbekova[1], A.A.Mombek*
Kazakh National Pedagogical University named after Abai (Almaty, Kazakhstan)
akzer.aidarbekova@bk.ru

FORMATION OF SINGING CULTURE AMONG STUDENTS IN THE RESEARCH OF DOMESTIC AND FOREIGN SCIENTISTS

Abstract

This article examines the issue of developing students' singing culture. Vocal skill development is considered an essential aspect of music education, and the article analyzes its theoretical foundations and methodological approaches. Based on the works of foreign and domestic scholars, various methods of developing students' singing culture are explored. While international practice emphasizes academic and pop singing, the Kazakhstani system focuses on preserving traditional folk singing. The study proposes effective methods for enhancing vocal skills by integrating national and modern approaches. Key recommendations include introducing choral singing, combining individual and group lessons, and incorporating modern technologies to improve students' vocal training. Developing a singing culture fosters students' aesthetic appreciation, enhances their creative potential, and strengthens emotional sensitivity.

Keywords: singing culture, vocal training, music education, national music, methods.

Кіріспе. Қазақстанның музыкалық білім беру жүйесі мемлекеттік бағдарламалар мен білім беру стандарттары арқылы реттеледі. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы мен «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы ұлттық өнерді дамыту мен насихаттауға бағытталған. Сонымен қатар, Қазақстанның музыкалық оқу орындарында ән айту мәдениетін қалыптастыруға арналған арнайы оқу бағдарламалары әзірленген. Бұл бағдарламаларда заманауи вокалдық педагогиканың жетістіктері ескеріліп, ұлттық және халықаралық тәжірибелер негізінде вокалдық білім беру әдістері жетілдірілуде.

Оқушылардың ән айту мәдениетін қалыптастыру – музыкалық білім берудің маңызды аспектісі және тұлғаның шығармашылық дамуына ықпал ететін күрделі процесс. Ән айту мәдениеті вокалдық дағдыларды жетілдірумен қатар, көркемдік-эстетикалық талғамды дамытуға, эмоционалды сезімталдықты арттыруға және музыкалық шығармаларды терең түсінуге мүмкіндік береді. Бұл мәселе халықаралық және отандық педагогикада кеңінен қарастырылып келеді, өйткені ән айту мәдениетін дұрыс қалыптастыру – музыкалық білімнің ажырамас бөлігі.

Музыка педагогикасында «*ән айту мәдениеті*» ұғымы кең мағынада қолданылады. Ол тек вокалдық орындаушылық техникасын ғана емес, сонымен қатар музыкалық шығарманы мәнерлі орындау, дыбыс сапасын бақылау және әртүрлі музыкалық стильдерді меңгеру сияқты маңызды аспектілерді қамтиды. Оқушылардың вокалдық дағдыларын қалыптастыруда академиялық вокал, халықтық ән айту, эстрадалық орындаушылық және қазіргі заманғы вокалдық техника сияқты әдістер қолданылады. Әрбір әдіс оқушылардың жас ерекшеліктеріне, дауыс аппаратының даму деңгейіне және музыкалық қабілеттеріне сәйкес таңдалады.

Оқушылардың ән айту мәдениетін дамытуда шетелдік және отандық тәжірибелердің өзіндік ерекшеліктері бар. Еуропалық білім беру жүйесінде хор өнеріне ерекше көңіл бөлініп, балалардың музыкалық есту қабілеті мен дауыс координациясын дамыту басымдыққа ие. АҚШ-та вокалдық білім беру көбіне эстрадалық және заманауи орындаушылық бағытында жүзеге асырылады. Шығыс елдерінде ән айту мәдениеті ұлттық дәстүрлерге негізделіп, рухани дамуға бағытталған. Қазақстанда оқушылардың ән айту мәдениетін дамытуда ұлттық ән дәстүрлерін сақтау мен заманауи әдістерді үйлестіруге ерекше назар аударылады.

Зерттеу барысында ұлттық және заманауи әдістерді үйлестіре отырып, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттырудың тиімді жолдары анықталып,оқушыларының музыка сабағында ән айту мәдениетін қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздерін айқындау және оны жетілдіру жолдарын ұсыну мақсат етіп қойылды. Оқушылардың ән айту мәдениетін дамыту олардың эстетикалық талғамын қалыптастырып, эмоционалдық сезімталдығын арттыруға ықпал етеді.

Әдебиеттерге шолу. «Мәдениет» сөзі өте ертеден шыққан және морфологиялық жағынан «*культ*» (латын) табыну, оқу, мадақтау және «*ур*» – шам деген екі сөзден шыққан. Соңғысы біздің арамызға дейінгі 3 мыңжылдықтағы Ежелгі Месопотамиядағы шумер-

ассириялық халықтардың саз балшықты сына жазу тақталарының мәтіндерінен ашылған. Орасан зор уақыт пен географиялық жолды басып өтіп, Грекия арқылы Римге дейін жеткен екі сөз де бір мағынада біріктіріліп, қазіргі уақытта отандық және шетелдік ғылымның әртүрлі салаларының өкілдері бұл ұғымның 800-ден астам мағынасын анықтады.

Ән айту мәдениеті – бұл оқушылардың вокалдық қабілетін дамытуға бағытталған кешенді педагогикалық және психологиялық процесс. Оның негізінде музыкалық білім беру жүйесіндегі көркемдік-тәрбиелік әдістер жатыр [1, Б.45].

Ән айту мәдениеті жалпы мәдениеттің ерекше бір көрінісі ретінде оған таза адамдық мән беретін, адам дауысының дыбысын жануарлардың шақырулары мен сигналдарынан ажыратын нәрсеге ие. Бұл үш құрамдас бөліктің өзара байланысында пайда болатын бөлінбейтін, тұтас, мәдени белгілер:

– ән айту мәдениетін адам әрекетінің ерекше «рухани дыбыстық» көрінісі ретінде анықтайтын адамдық;

– белсенді, объективті, адамның рухани күштерін қолданудың барлық алуан түрлілігін ашатын, нәтижесінде қоғамның әрбір мүшесі үшін өзіндік «Ән өрісі» қалыптасады;

– тұлғаның жеке қасиеттерінің барлық жиынтығын қамтитын индивидуалдық: дауыстың табиғи (тұқым қуалайтын) қасиеттерінен эмоционалдық және интеллектуалдық тұлғалық көріністердің сипаттамаларына дейін. Сонымен, ән айту мәдениетін жалпы мәдениеттің бір бөлігі ретінде адам болмысындағы табиғи және әлеуметтік арасындағы бар байланыстардың бірі ретінде айтуға болады.

Музыка педагогикасында «ән айту мәдениеті» ұғымы кең мағынада қолданылады. Ол тек вокалдық орындаушылық техникасын ғана емес, сонымен қатар музыкалық шығарманы терең сезіну, оны мәнерлі орындау, дыбыс сапасын бақылау және музыкалық стильдерді меңгеру сияқты маңызды аспектілерді қамтиды. Оқушылардың вокалдық дағдыларын қалыптастыру әртүрлі әдістемелік көзқарастарды біріктіреді: академиялық вокал, халықтық ән айту, эстрадалық орындаушылық және қазіргі заманғы вокалдық техника. Әрбір әдістің өзіндік ерекшеліктері бар және олар оқушылардың жас ерекшеліктеріне, дауыс аппаратының даму деңгейіне және музыкалық қабілеттеріне байланысты қолданылады [2, Б.88].

Ән айту мәдениетін дамытуда бірнеше іргелі педагогикалық теориялар бар: когнитивтік теория – оқушылардың ән айту техникасын интеллектуалдық тұрғыда меңгеруі, яғни дыбысты дұрыс шығару механизмдерін түсіну; эмоционалды-эстетикалық теория – музыкалық туындыны сезіну арқылы орындаушылық шеберлікті дамыту; тұлғалық-бағдарлы тәсіл – әр оқушының жеке вокалдық ерекшеліктерін ескере отырып, даралықты дамыту. Бұл теориялар вокалдық тәрбиенің негізгі қағидаларын айқындайды және ән айту мәдениетін жетілдірудің ғылыми-теориялық негізін құрайды.

Ән айту мәдениетіне қатысты ғылыми зерттеулер әртүрлі елдерде өзіндік әдістемелік бағыттарда дамыған.

Д.Б. Кабалевский «Музыка мектеп маңызы», – деп атап өтті. Сондай-ақ, әдебиет, бейнелеу өнері, музыка біздің мектеп оқушыларын тәрбиелеу мен білім берудің барлық салаларында кеңінен қолданылады, олар рухани әлемнің қалыптастыруындағы мықты және ешнәрсе алмастырмайтын құрал болып табылады. Музыка адамға шынайы әсер етеді, эмоционалдық стресстерді алып тастау, жалпы психикалық жағдайды реттеу, тұлғаның эмоциялық-интеллектуалдық дамуын, оның ерік-жігерін үйлестіру [8].

Еуропада вокалдық білім беру жүйесі балалардың музыкаға деген табиғи қызығушылығын ояту және интонация тазалығын қалыптастыруға негізделген. Белгілі музыка педагогтары Карл Орф пен Золтан Кодайдың еңбектері бұл бағыттың негізін қалады. Карл Орф ритм мен импровизацияны негізге ала отырып, балалардың ән айту қабілетін дамыту әдістерін ұсынды. Золтан балалардың музыкалық тәрбиесіне үлкен мән берген. Міне, оның жүйесінің кейбір негізгі тұстары.

Венгр композиторы Д.Кабалевский сияқты З.Кодай музыкалық дарынсыз балалар жоқ деп дәлелдеді. Музыкалық дарынсыз ересектер - музыкалық қабілеті бала кезінде байқалмаған және дамымаған адамдар. Сондықтан Венгрияда үлкен беделге ие болған

Кодалы әлемнің бірде-бір елінде болмаған нәрсеге қол жеткізді - кәдімгі, жалпы білім беретін мектепте музыка сабақтары күн сайынғы сипатқа ие болды және басқа барлық пәндерге қарағанда көбірек сағатты алады.

Музыкалық білім берудегі ең бастысы – ән айту, әуенді құлаққа түсіру. Бұл негізінен венгр мектептерінде оқытылатын. Ең жақсы және ең қолжетімді аспап - дауыс, деп сенді Кодай. Сондықтан аспапта ойнаудан гөрі ән айту маңыздырақ.

Музыкалық білімсіз адамның тәрбиесі толық болмайды. Кодалының пікірінше, жақсы музыкалық талғамды дамыту тек отбасылық мәселе емес, сонымен қатар үлкен қоғамдық және мемлекеттік міндет болып табылады.

Ерте музыкалық білім беру әдісі ретінде Золтан Кодай тәрбиешілерге, әсіресе аналар мен әкелерге балаларды ән ырғағымен жүруге және қол соғуға үйретуді ұсынды.

Золтан Кодай музыкалық адамды музыкалық емес адамнан ерекшелендіретін төрт элементті анықтады: дамыған есту, дамыған интеллект, дамыған сезім және дамыған қол.

Әлемнің әртүрлі елдерінде 30 жылдан астам қолданылып келе жатқан «Қодай» әдісінің ырғақ сезімін дамытатынын, музыкалық сауаттылықтың, оқу және есептеу дағдыларының негізін қалайтынын көптеген зерттеулер растайды.

Міне, Кодайының бес жасқа дейінгі балалармен ән айту туралы кеңестері:

– сүйемелдеусіз ән айту;
– қимылдары бар қысқа әндерді таңдау;
– әндерді қайталау – балалар қайталауды жақсы көреді;
– қарқынды өзгерту;
– балаларды үнемі мадақтау;
– отыз әнді үйреніңіз: сөздерді жақсы білуіңіз керек, өйткені сіздің сенімділігіңіз балаларға беріледі.

Неміс композиторы Карл Орф музыкалық білім беру жүйесін таңдап алған санаулыларға емес, арнайы музыкалық дайындығы барларға емес, барлық балаларға арналған жүйе ойлап тапты. Оның мәні шығармашылық қиял мен қарапайым музыкалық өнерді дамытуда. Ең қарапайым, негізінен соқпалы, шулы музыкалық аспаптарда ойнауда. Музыкалық қозғалыста. Балалар әндері мен ертегілерін қоюда. Яғни, балалар ерекше жақсы көретін және рахаттанып істейтін нәрселерде. Оның үстіне мұндай билер мен қимылдар тек соқпалы аспаптарда (барабан, қасық, ксилофон, т.б.) ойнаумен ғана емес, сонымен қатар «дыбыстыратын ым-ишарамен» – шапалақтау, жамбас қағу, аяқты қағу, саусақтарды қағу, тілді шерту, т.б.

Осының бәрі музыкалық өнерді қуанышты, қызықты әрекетке айналдырып қана қоймайды, сонымен қатар шығармашылық қиялды қалыптастырады, әнге деген сүйіспеншілікті оятады, ырғақ сезімін дамытады.

Орф әдісі «Шульверк» деп аталды – бұл ұжымдық музыкалық шығармаға негізделген балаларды музыкалық тәрбиелеуге ерекше көзқарас, тұжырымдама. «Шульверк» екі сөздің бірігуі – *Schule* (мектеп) және *Werk* (жұмыс, бір нәрсені шебер орындау қабілеті). Карл Орф бойынша әрекет – музыкалық тәрбиенің негізі. Орф өз жинағында музыка, сөйлеу және қимыл-қозғалыс бір-бірінен ажырамайтын кезеңдегі фольклорлық шығармаларды жинады. Ол музыканың бастауы, оның іргелі принциптері ретінде сөйлеу мен қозғалыстың гармониялық синтезіне мұғалімдерді қайтаруды армандады. Сонымен бірге, Орф мұғалімнің қиялына серпін бергісі келді, ол өз кезегінде балаларға импровизацияның не екенін, музыкаға шығармашылықпен қалай қарауға болатынын көрсетуге тырысты [9].

АҚШ-та вокалдық білім беру жүйесі заманауи технологиялармен және интербелсенді әдістермен ерекшеленеді. Бұл елде вокалдық сабақтар көбіне эстрадалық және классикалық бағыттарда жүргізіледі. Американдық педагог-ғалымдар ән айту мәдениетін дамытуда фонетикалық жаттығулардың маңыздылығын атап өтеді. Сонымен қатар, қазіргі заманғы әдістемелер, оның ішінде вокалдық импровизация және жеке орындаушылық қабілеттерді дамыту ерекше орын алады. Қазіргі зерттеулерде вокалдық тренингтерге

нейропсихологиялық тәсілдер енгізіліп, дауыс аппаратының физиологиялық дамуына ерекше көңіл бөлінеді.

Сузуки әдісі – жапондық музыкант және педагог Шиничи Сузуки әзірлеген музыкалық аспаптарды оқытудың бірегей тәсілі. Бұл әдіс әр бала сөйлеуді қалай үйренсе, музыканы да табиғи түрде үйренуге қабілетті деген принципке негізделген. Бұл әдіс тек техникалық дағдыларды ғана емес, сонымен қатар музыкалық құлақты, ырғақ сезімін және музыкамен эмоционалды байланысты дамытуға бағытталған.

Әдістің мәні мынада: оқыту музыканы белсенді тыңдаудан басталады. Балалар күн сайын оқитын шығармаларының жазбаларын тыңдайды. Бұл олардың аспаптың дыбыстарына үйреніп, музыкалық құлағын дамытуға көмектеседі. Бұл үдерісте ата-аналар маңызды рөл атқарады – олар қолдау және шабыттандыратын атмосфераны құра отырып, сабақтарға белсенді қатысуы керек. Музыканы тыңдау арқылы балалар оның интонациялары мен ырғақтарын меңгере бастайды, бұл кейінірек аспапта ойнау процесін жеңілдетеді [12].

Шығыс елдерінде ән айту мәдениеті ұлттық дәстүрлерге негізделген. Қытай мен Жапонияда музыкалық білім беру жүйесінде дәстүрлі әндер мен халықтық вокалдық техника кеңінен қолданылады. Бұл елдерде вокалдық тәрбие адамның рухани дамуына бағытталған және ұлттық мәдениетке ерекше мән беріледі. Оңтүстік Кореяда ән айту мәдениеті көбіне поп-музыка мен заманауи орындаушылық өнер арқылы дамиды. Осы аймақтағы зерттеулер вокалдық техника мен дыбысты шығару әдістерінің үйлесімділігін арттыруға бағытталған. Шығыс елдерінде ән айту мәдениеті мен вокалдық дағдыларды дамыту көбіне театрландырылған қойылымдар арқылы жүзеге асады, бұл оқушылардың сахналық тәжірибесін қалыптастыруға көмектеседі.

Отандық вокалдық білім беру жүйесі тарихи тұрғыдан бірнеше даму кезеңінен өтті. Кеңес дәуірінде музыкалық білім беру жүйесі еуропалық классикалық дәстүрлерге негізделді, ал тәуелсіз Қазақстанда ұлттық мәдени ерекшеліктерді ескере отырып, жаңа әдістемелік тәсілдер қалыптасты. Қазақстандық ғалымдар вокалдық тәрбиеге ұлттық фольклор мен дәстүрлі ән айту мәдениетін енгізуге ерекше көңіл бөлуде.

Кеңес Одағы кезінде музыкалық білім беру жүйесі мемлекеттік идеологияның бір бөлігі ретінде қарастырылды және халықтың мәдени-ағартушылық деңгейін көтеруге бағытталды. КСРО-дағы вокалдық білім берудің тарихи негіздері Ресей, Украина және басқа одақтас республикалардың музыкалық-педагогикалық тәжірибесіне сүйенді. Музыкалық мектептер мен педагогикалық жоғары оқу орындарында вокалдық тәрбие академиялық ән айту дәстүріне негізделді, ал халықтық вокал тек қосымша пән ретінде қарастырылды.

Кеңес дәуірінің вокалдық білім беру әдістемелері негізінен хор өнеріне бағытталды. Мектептерде, пионерлер үйлерінде, кәсіби музыкалық оқу орындарында оқушылардың хормен ән айтуы басты назарда болды. Кеңестік педагогтар вокалдық мәдениетті дамытуда хор техникасын жетілдіруді маңызды деп санады, өйткені ол балалардың ансамбльдік орындаушылық қабілетін арттырады, музыкалық есту қабілетін дамытады және музыкалық сауатын жетілдіреді. Сонымен қатар, Кеңес дәуірінде вокалдық білім беру жүйесі Батыс Еуропа классикалық вокалдық мектебінің қағидаларына сүйенді, бұл қазақстандық вокалдық білім беру жүйесінің кәсіби деңгейін арттыруға мүмкіндік берді [3, Б.48].

Кеңестік вокалдық педагогика бүгінгі таңда Қазақстандағы музыкалық білім беру жүйесіне айтарлықтай ықпалын тигізді. Көптеген әдістемелік қағидалар, соның ішінде дауыс аппаратының дұрыс қалыптасуы, вокалдық жаттығулардың маңызы, ансамбльдік орындаушылық, қазіргі музыка білім беру жүйесінде әлі де қолданылады. Дегенмен, тәуелсіздік алғаннан кейін Қазақстанда ұлттық вокалдық мектептің негіздерін қалыптастыруға деген ұмтылыс күшейе түсті.

Қазақстанда вокалдық тәрбие мәселелері қазіргі таңда музыка педагогикасы мен орындаушылық өнер саласында белсенді зерттелуде. Қазақ ғалымдарының еңбектері музыкалық білім беруде ұлттық дәстүрлердің маңыздылығына негізделген. Олардың зерттеулері халықтық ән орындау дәстүрлерін заманауи вокалдық педагогикамен ұштастыруға бағытталған.

Қазақ ғалымдары оқушылардың ән айту мәдениетін қалыптастыруына өз үлестерін қоса отырып, бірнеше зерттеулер жүргізіп, түрлі әдістер ұсынған: Соның ішінде М.Х.Балтабаевтың жетекшілігімен әзірленген «Елім-ай» ән-күй бағдарламасы, бұл бағдарламаның орны ерекше. Бағдарламаның мақсаты - оқушылардың рухани дамуына музыкалық мәдениетті қалыптастыру арқылы ықпал ету. Бұл бағдарламада халық өнері қабылдау, орындаушылық іс-әрекеттер және шығармашылық қабілетті дамытуға көп көңіл бөлген. «Елім-ай» бағдарламасы «Тұлпар», «Аққу», «Сарыарқа» сияқты тақырыптардан тұрады [4].

А.И. Райымбергенов құрастырған жалпы білім беру мектебінің «Мұрагер» бағдарламасы.

«Мұрагер» бағдарламасы қазақ орта мектебінің «Музыка» тақырыбындағы ұлттық бағдарламаларының бірі. Бұл бағдарлама:

– домбыраны ойнауды үйрену;

– киіз мен кілем өнімдерін өндіруге арналған халықтық технологиларды дамыту және ою-өрнектерді зерттеу;

– киіз үйді зерттеу, оның құрылымы, декорациясы, интерьерлік ыдыстар және киіз үйді жинау дағдыларын меңгеру;

– халықтық әдет-ғұрыптарды және әдет-ғұрыптарды зерттеу;

– ұлттық мәдениет ескерткіштерімен танысу.

Негізгі мектепте (5-9 сыныптар) техникалық дағдыларды одан әрі жетілдіру, домбыра ойындары және репертуардың кеңеюі жүргізілуде, айтыстың дәстүрлі формаларын дамыту және оқыту; барлық облыстық мектептерді ән айтудың эпикалық дәстүрін зерттеу; типологиялық салыс-тыру кезінде түркі халықтарының музыкалық, аспаптық мәдениеті қрастырылады; Еуропалық классикалық өнердің негіздері музыкалық дәуімен стильде зерттеледі; Бағдарлама заманауи жанрларды, қазақ музыкалық өнерін зерттеуді аяқтайды.

Бағдарламаны жасау барысында авторлар халықтық педагогикаға, Қазақстандық дәстүрлі мәдениетті дәйекті түрде түсіну мен зерттеудің интегралды жүйесін ұсынған алғашқы бағдарламалардың бірі «Елім-айдың» жұмыс тәжірибесіне сүйенді.

«Музыкалық» тақырыбындағы «Мұрагер» бағдарламасы 1-ден 7-сыныптардың жалпы қазақ мектептері үшін әзірленген және қазақ халқының тарихи-этнографиялық, ақындық, әдеби және жабайы қолданбалы өнернің контекстінде дәстүрлі музыкаға сүйенеді.

Бағдарламаның ерекшелігі – бұл балалар өнерінің шығармашылық әлеуетін анықтауға бағытталған.

«Мұрагер» бағдарламасының негізгі мазмұны – халық аспаптары ойынын меңгерудің практикалық курсы – домбыра. Оқушыларды оқыту халық педагогикасы қағидаттарына негізделген және ескертусіз құлақпен және ұжымдық іске асырудың жаңа, бірегей әдісін қолданумен жүргізіледі. Барлық балалар домбырада үйренеді, өз қабілеттеріне және бейіділігіне қарай таңдау жасамайды:

– домбыра ойнау дағдыларын игеру және өзіңіздің бірлескен басшылығыңызда ән айту;

– қазақтың күйлерін тыңдау арқылы мифологиялық білім қалыптастыру – аңыздар;

– айтыс туралы поэтикалық негіздерді зерттеу және қарсы тұру жәнеқазіргі заманғы тақырыптар бойынша өлеңдер жазу дағдыларын меңгеру;

– сәндік-қолданбалы өнердің халықтық технологиясын дамытумен әшекейленген заттарды зерттеу;

– түркі халықтарының музыкалық мәдениеті туралы идеяларды қалыптастыру;

– классикалық батыстық еуропалық музыканы зерттеу арқылы көкемдік құндылықтар туралы түсінік қалыптастыру.

Оқыту міндеттері:

– музыканы сүйемелдеу;

– әртүрлі ұлттардың музыкалық мәдениетін құрметтеуге;

– еңбекқорлықты, еңбекқорлықты, білім беру мақсаттарына қол жеткзуді қалайды;
– өзіне деген сенімділікті және қабілеттерді дамыту;
– өнер арқылы әлемге қатысты көзқарастарын білдіру қабілетін көтру;
– баланың жеке тұлғаның қалыптасуына жәрдемдесу;
– заманауи өнер нысандарына сыни көзқарас қалыптастыру, олардыдұрыс және дұрыс бағалау қабілеті.

Даму міндеттері:
– шығармашылық қабілеттерін өнер арқылы жандадыру, бейнелеу ойлау мен балалар қиялын дамыту;
– жазбаша дағдыларды дамыту және өз жұмыстарын жасау;
– олардың мүмкіндіктерін сыни және әділ бағалауды қалыптастыру;
– музыкалық репертуарды бірте-бірте жинақтау және аспапта ойнаудың кәсіби дағдыларын дамыту [11].

Қазақ музыка педагогикасында халық әндерін орындау әдістемесі ерекше рөл атқарады. Белгілі ғалымдар мен музыка педагогтары дәстүрлі әндерді музыкалық білім беру жүйесіне енгізудің маңыздылығын атап өтеді. Олардың зерттеулерінде ұлттық ән айту стилінің ерекшеліктерін дамыту, халықтық дәстүрлі орындау мәнерін сақтау, ұлттық аспаптардың сүйемелдеуімен ән айту әдістері қарастырылады. Сонымен қатар, заманауи вокалдық оқыту әдістерінде Батыс пен Шығыс вокалдық мектептерінің синтезі байқалады, бұл Қазақстандағы музыка педагогикасының даму бағытын көрсетеді.

Музыка біліміндегі ұлттық дәстүрлердің орны ерекше. Қазақстандық мектептер мен жоғары оқу орындарында дәстүрлі халық әндерін орындауға көп көңіл бөлінеді. Қазіргі таңда вокалдық тәрбие жүйесінде фольклорлық ансамбльдер мен халықтық әндерді хорлық орындау тәжірибесі кеңінен қолданылады. Бұл әдіс оқушылардың ән айту мәдениетін ұлттық өнермен байланыстырған түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді [5, Б.137].

Зерттеу нәтижелері мен талдаулар. Қаралған бағдаралар өзіндік артықшылықтары бар екенін көрсетеді. Қазақстандық ғалымдар ұлттық вокалды біріктірудің маңыздылығын атап өтсе, шетелдік зерттеушілер жеке сабақтар мен технологиялық тәсілге назар аударады.

Зерттеу барысында шет елдік және отандық ғалымдардың оқушылардың ән айту мәдениетін қалыптастыруға арналған түрлі әдістері мен тәсілдері талданды. Бұл әдістердің әрқайсысы оқушылардың музыкалық қабілеттерін дамытуға, эстетикалық талғамын қалыптастыруға және олардың шығармашылық әлеуетін арттыруға бағытталған.

Талдау нәтижесінде төмендегідей маңызды тұжырымдар жасалды:
– Шетелдік әдістер, әсіресе белсенді тыңдау мен ырғақтық жаттығуларға негізделген әдістер, оқушылардың вокалдық дағдыларын дамытудың тиімділігін көрсетеді.
– Қазақ ғалымдарының зерттеулерінде ұлттық музыкалық мұраны насихаттау арқылы рухани тәрбиелеу мен музыкалық мәдениеттің үйлесімді дамуына ерекше назар аударылады.
– Қазіргі заманауи технологияларды қолдану оқыту үдерісін жекелендіруге мүмкіндік беріп, әр оқушының дауыстық ерекшеліктеріне сәйкес әдістерді қолдануға жол ашады (Кесте 1).

Кесте 1 – **Шетелдік және отандық вокалдық білім беру әдістерін салыстырмалы талдау**

Критерийлер	Халықаралық тәжірибе	Қазақстандық тәжірибе
Оқыту әдістемесі	Классикалық (Еуропа), эстрадалық (АҚШ), дәстүрлі (Азия). Оқытудың негізі –	Академиялық вокал мен ұлттық ән айту дәстүрлері синтезделген. Домбыра сүйемелдеуі және халықтық

	вокалдық техника мен сахналық мәдениет.	орындаушылық стилі басым.
Негізгі басымдықтар	Дауыс аппаратының техникалық дамуы, стильдік икемділік, сахнада өзін еркін ұстау.	Ұлттық мәдени мұраны сақтау, халық әндерін орындау ерекшеліктерін меңгеру.
Артықшылықтары	Әртүрлі вокалдық жанрларды меңгеру, заманауи әдістемелерді қолдану, халықаралық деңгейде бәсекеге қабілеттілік.	Тұлғаның ұлттық-мәдени сәйкестігін қалыптастыру, халықтық интонацияны меңгеру, этнопедагогикалық негіздерге сүйену.
Шектеулері	Кейбір жүйелерде ұлттық дәстүрлер ескерілмеуі мүмкін, техникалық дайындыққа басымдық беріледі.	Академиялық және дәстүрлі орындау мәнерін үйлестіру қиындығы, заманауи технологиялардың жеткіліксіз қолданылуы.

Қорытынды. Оқушылардың ән айту мәдениетін қалыптастыру – олардың музыкалық қабілеттерін дамытуға, эстетикалық талғамын жетілдіруге және ұлттық мәдени құндылықтарды меңгеруге бағытталған маңызды педагогикалық процесс. Зерттеу барысында шетелдік және отандық вокалдық білім беру әдістері салыстырылып, олардың артықшылықтары мен кемшіліктері анықталды. Шетелдік тәжірибеде оқыту көбіне академиялық және эстрадалық вокалға негізделген, техникалық және сахналық мәдениетті дамытуға ерекше мән беріледі. Ал Қазақстандық білім беру жүйесі дәстүрлі халықтық музыкаға басымдық береді, ұлттық вокалдық орындаушылық дәстүрлерін сақтап, жас ұрпақты ұлттық мәдениеттің мұрагері ретінде қалыптастыруды көздейді.

Оқушылардың ән айту мәдениетін дамыту олардың шығармашылық әлеуетін ашып, эмоционалдық сезімталдығын арттырады, көркемдік-эстетикалық ойлау қабілетін дамытады. Ән айту арқылы балалардың музыкалық есту, ритмді сезіну, дұрыс интонацияны игеру дағдылары жетіледі. Сонымен қатар, вокалдық тәрбие тек музыкалық қабілеттерді ғана емес, тұлғаның жан-жақты дамуын қамтамасыз етеді. Сондықтан бұл бағыттағы ғылыми зерттеулерді әрі қарай жалғастыру қажет.

Болашақта вокалдық білім беру жүйесін жетілдіру үшін бірнеше ұсыныстар жасауға болады. *Біріншіден*, шетелдік тәжірибені ескере отырып, заманауи технологияларды қолдану арқылы оқытудың жаңа әдістерін енгізу қажет. Әсіресе, цифрлық ресурстар мен онлайн-платформаларды қолдану арқылы оқушылардың вокалдық дайындығын жақсартуға мүмкіндік бар. *Екіншіден*, академиялық вокал мен дәстүрлі ән айту мәдениетін үйлестіретін инновациялық бағдарламалар әзірлеу маңызды. *Үшіншіден,* оқушылардың вокалдық қабілетін кешенді түрде дамыту үшін жеке және топтық сабақтарды біріктіріп, хор орындаушылығын кеңінен қолдану қажет.

Сонымен қатар, ұлттық музыка мен әлемдік вокалдық мектептердің үйлесімді синтезін қамтамасыз ету арқылы оқушылардың ән айту мәдениетін жаңа деңгейге көтеруге болады. Қорыта айтқанда, вокалдық білім беруді дамыту – жалпы музыка педагогикасының өзекті мәселелерінің бірі. Ұлттық және халықаралық тәжірибені ұштастыра отырып, оқыту әдістерін жетілдіру жас ұрпақтың музыкаға деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың тиімді жолына айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Yusoff, S. M., Marziani, A. F. M., Hassan, M. H. Investigating the Roles of Pedagogical Content Knowledge in Music Education: A Systematic Literature Review. Journal of Music, 2023. – ББ. 45-62.

2. Jansen van Vuuren, E. N. Integrated Music Education in Primary School: A Position Paper. Journal of Culture and Values in Education, 2022. – ББ. 88-102.
3. Elgonova, S. D. The Role of Music Education in Modern Society. Auezov University Scientific Journal, 2023. – ББ. 48-61.
4. Байшағыр, Т. Музыка сабақтарындағы жасөспірімдердің рухани-адамгершілік тәрбиесін дамыту [Электронды ресурс]. – URL: https://rcdo.kz/publ/2840-muzyka-sabatarynday-zhassprmderd-ruhani-adamgershlk-trbiesn-damytu.html (қаралған күні: 4.05.2025).
5. Даркембаева, А. Музыка өнері – адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру құралы //Keruen, 2021. – ББ. 134-147.
6. Фролова, Е. М. Певческая культура и развитие творческого мышления будущего учителя музыки [Электронды ресурс]. – URL: htpp://cyberleninka.ru/article/n/pevcheskaya-kultura-i-razvitiehudozhestvennogo-myshleniya-buduschego-uchitelya-muzyka (қаралған күні: 18.03.2025).
7. Гордон, Эдвард Э. Learning Sequences in Music: A Contemporary Music Learning Theory. Чикаго: GIA Publications, 2007.
8. Кабалевский, Д. Б. Как рассказать детям о музыке. – Москва: Просвещение,1983.
9. Орф, К. Schulwerk. – Мюнхен: Schott Music, 1930.
10. Асафьев, Б. В. Музыкальная форма как процесс. 2-е издание. Под редакцией и с вступительной статьей Е. М. Орловой. — Ленинград: Музыка, 1971.
11. Жакаева С.А., Жакаева К.А. Музыка пәнін оқыту әдістемесі //Музыкалық білім, 2019. – ББ. 65-66.
12. Петрович Ю. Методика Сузуки: Обучение Игре На Музыкальных Инструментах [Электронды ресурс]. – URL: https://shkolamuzikant.ru/metodika-suzuki-obuchenie-igre-na-muzykalnyh-instrumentah/ (қаралған күні: 6.05.2025).

Referens

1. Yusoff, S. M., Marziani, A. F. M., Hassan, M. H. Investigating the Roles PedagogicalContent Knowledge in Music Education: A Systematic Literature Review. Journal of Music, 2023. – BB. 45-62.
2. Jansen van Vuuren, E. N. Integrated Music Education in Primary School: A Position Paper. Journal of Culture and Values in Education, 2022. – BB. 88–102.
3. Elgonova, S. D. The Role of Music Education in Modern Society. Auezov University Scientific Journal, 2023. – BB. 48–61.
4. Baishagyr, T. Muzyka sabaqtaryndagy zhasospirimderdin ruhani-adamgershilik tarbiesin damytu [Electronic resource]. – URL: https://rcdo.kz/publ/2840-muzyka-sabatarynday-zhassprmderd-ruhani-adamgershlk-trbiesn-damytu.html (qaralgan kuni: 4.05.2025).
5. Darkembayeva, A. Muzyka oneri – adamgershilik kasietterdi kaliptashtyru kuraly. Keruen, 2021. – BB. 134–147.
6. Frolova E. M. Pevcheskaya kultura i razvitie tvorcheskogo myshleniya buduschego uchitelya muzyki [Electronic resource]. – URL: http://cyberleninka.ru/article/n/pevcheskaya-kultura-i-razvitiehudozhestvennogo-myshleniya-buduschego-uchitelya-muzyka.(qaralgan kuni:18.03.2025).
7. Gordon, Edward E. Learning Sequences in Music: A Contemporary Music Learning Theory. Chicago: GIA Publications, 2007.
8. Kabalevski, D. B. Kak rasskazat detyam o muzyke. Moscow: Prosveshchenie, 1983.
9. Orff, Carl. Schulwerk. Munich: Schott Music, 1930.
10. Asafyev, B. V. Muzykalnaya forma kak protsess. 2nd edition. Edited and introduced by E. M. Orlova. Leningrad: Muzyka, 1971.
11. Jakaeva S.A., Jakaeva K.A. Muzyka panin oqytu adistemesi // Muzykalyq bilim, 2019. – BB. 65-66.
12. Petrovich U. Metodika Suzuki: Obuchenie igre na muzykalnyh instrumentah [Electronic resource]. – URL: https://shkolamuzikant.ru/metodika-suzuki-obuchenie-igre-na-muzykalnyh-instrumentah/ (qaralgan kuni: 6.05.2025).

ӘӨЖ 372.8 ***ҒТАМР 14.25.09***

*С.Б.Аманбаева *[1], Ә.Ә.Момбек [1]*
[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы,Қазақстан)
**bakbergenovnas@gmail.com*

ФОЛЬКЛОРЛЫҚ ДӘСТҮРДІ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ПАЙДАЛАНУ

Аннотация

Табиғат – адамзаттың мәңгілік бесігі, тіршіліктің бастауы. Алайда бүгінгі таңда қоршаған ортаның ластануы, табиғи ресурстардың сарқылуы мен экожүйелердің бұзылуы жаһандық деңгейде алаңдаушылық тудырып отыр. Мұндай жағдайда өскелең ұрпақтың бойына табиғатқа деген сүйіспеншілік пен жауапкершілікті сіңіру – кезек күттірмес міндет. Осы орайда, халық мұрасы, әсіресе фольклорлық дәстүрлер экологиялық мәдениетті қалыптастырудың баға жетпес құралы бола алады. Бұл мақалада қазақ фольклорының экологиялық тәрбие берудегі рөлі жан-жақты қарастырылады. Бабаларымыздан жеткен ертегілер мен аңыз-әңгімелер, мақал-мәтелдер мен жұмбақтарда табиғатқа деген ерекше құрмет айқын көрініс табады. Халық даналығы табиғат заңдылықтарын сақтау, оны аялау мен қорғау идеясын ұрпақтан-ұрпаққа өнеге етіп қалдырған. Осы тұрғыда, бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыруда ұлттық мұраның маңыздылығы сараланып, оны оқу үдерісіне енгізудің тиімді жолдары ұсынылады. Фольклорлық шығармалар – тек рухани қазына ғана емес, табиғатпен үндестікте өмір сүрудің айнасы. Сондықтан жас ұрпақтың экологиялық санасын дамытуда халық мұрасын дәріптеу – табиғатты аялаудың, оны болашаққа аманат етудің кепілі.

Тірек сөздер: табиғат, экологиялық мәдениет, халық мұрасы, фольклор, ұлттық тәрбие, экологиялық сана.

С.Б.Аманбаева[1], Момбек А.А [1]*
*[1]Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан), * bakbergenovnas@gmail.com*

Использование фольклорной традиции как средства формирования экологической культуры младших школьников

Аннотация

Природа – вечная колыбель человечества, источник жизни. Однако в настоящее время загрязнение окружающей среды, истощение природных ресурсов и разрушение экосистем вызывают глобальное беспокойство. В такой ситуации привитие подрастающему поколению любви и ответственности по отношению к природе – насущная необходимость. В этом контексте народное наследие, особенно фольклорные традиции, является бесценным средством формирования экологической культуры. В данной статье всесторонне рассматривается роль казахского фольклора в экологическом воспитании. В сказках, легендах, пословицах и загадках, переданных нам предками, ярко выражено особое почтение к природе. Народная мудрость на протяжении веков пропагандирует соблюдение природных законов, бережное отношение к окружающему миру и его защиту. В этом смысле анализируется значимость народного наследия в формировании экологической культуры младших школьников, а также предлагаются эффективные способы его внедрения в образовательный процесс. Фольклорные произведения – это не только духовное богатство, но и зеркало гармоничного сосуществования с природой. Поэтому популяризация народного наследия в

воспитании подрастающего поколения играет ключевую роль в сохранении природы и передаче её в наследство будущим поколениям.

Ключевые слова: природа, экологическая культура, народное наследие, фольклор, национальное воспитание, экологическое сознание.

S.B.Amanbayeva[*1], Mombek A.A*[1]
[1]*Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)*
* bakbergenovnas@gmail.com

The Use of Folklore Traditions as a Means of Developing Environmental Culture in Primary School Students

Abstract

Nature is the eternal cradle of humanity and the source of life. However, today, environmental pollution, depletion of natural resources, and ecosystem degradation have become a global concern. In such a situation, instilling a love for nature and a sense of responsibility in the younger generation is an urgent necessity. In this regard, folk heritage, especially folklore traditions, serve as an invaluable tool for shaping ecological culture. This article explores the role of Kazakh folklore in ecological education. The fairy tales, legends, proverbs, and riddles passed down from our ancestors vividly reflect a deep respect for nature. Folk wisdom promotes the observance of natural laws, care, and protection of the environment as an enduring lesson for future generations. In this context, the importance of national heritage in fostering ecological culture among primary school students is analyzed, and effective ways of integrating it into the educational process are proposed. Folklore is not just a spiritual treasure but also a mirror of harmonious coexistence with nature. Therefore, promoting folk heritage in the education of the younger generation plays a crucial role in preserving nature and passing it on as a legacy for future generations.

Keywords: nature, ecological culture, folk heritage, folklore, national education, ecological consciousness.

Кіріспе: Бүгінгі таңда адамзат қоғамының алдында тұрған басты мәселелердің бірі – экологиялық дағдарыс. Табиғи ресурстардың сарқылуы, қоршаған ортаның ластануы мен экожүйенің бұзылуы әлемдік деңгейде алаңдаушылық туғызып отыр. Мұндай жағдайда экологиялық білім беру мен тәрбиенің маңыздылығы арта түседі. Экологиялық мәдениетті қалыптастыруда халық мұрасы ерекше орын алады. Қазақ халқының фольклорлық шығармаларында табиғатқа деген құрмет, оның үйлесімділігі мен қоршаған ортаны қорғау мәселелері кеңінен көрініс тапқан. Осы орайда, халық музыкасын, аңыз-әңгімелер мен ертегілерді қолдану арқылы оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру өзекті бағыттардың бірі ретінде қарастырылады.

Қазақ халқының бай ауыз әдебиеті мен фольклорлық мұраларында табиғат құбылыстары, өсімдіктер мен жануарлар дүниесі ерекше сипатталған. Мәселен, көптеген аңыздар мен ертегілер табиғат заңдылықтарын сақтауға, өсімдіктер мен жануарларды қорғауға шақырады. Қазақтың мақал-мәтелдері, жұмбақтары мен тұрмыс-салт жырларында да табиғатпен тығыз байланысты танымдық мән жатыр.

Бастауыш сынып оқушыларына фольклорлық мұра арқылы экологиялық тәрбие беру олардың табиғатқа деген сүйіспеншілігін арттырып, жауапкершілік сезімін қалыптастырады. Бұл кезеңдегі балалардың ойлау жүйесі мен дүниетанымы қалыптасып жатқандықтан, экологиялық білімді халық шығармашылығы негізінде беру – олардың сана-сезіміне терең әсер етеді. Мысалы, табиғатты анаға теңеген өлең-жырлар арқылы оқушының бойында табиғатқа деген қамқор көзқарас қалыптасады. Сонымен қатар, фольклорлық материалдарды оқу үрдісінде қолдану – баланың тілдік қорын байытып қана қоймай, оны ұлттық құндылықтармен тәрбиелеуге де жол ашады. Оқушылар ертегілерден жақсылық пен жамандықты, ізгілік пен зұлымдықты айыра білуді үйренеді, бұл олардың адамгершілік қасиеттерін дамытуға ықпал

етеді. Ал экологиялық мазмұндағы аңыз-әңгімелер мен жырлар табиғатты қорғау қажеттілігі туралы ұғымды терең меңгеруге көмектеседі.

Осылайша, фольклорлық дәстүрлер бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыруда маңызды құрал бола алады. Бұл әдіс оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың табиғатпен үйлесімді өмір сүру дағдыларын меңгеруіне септігін тигізеді. Сондай-ақ, фольклор негізіндегі экологиялық тәрбиенің тағы бір артықшылығы – оның тәрбиелік ықпалының тереңдігінде. Халық ауыз әдебиеті арқылы берілетін мәліметтер бала санасына жақын, түсінікті және әсерлі болып келеді. Балалар табиғат туралы тек ақпарат алып қана қоймай, оны эмоциялық тұрғыда қабылдап, ішкі жан дүниесімен түйсінеді. Бұл – экологиялық мәдениетті тек теориялық білім ретінде емес, тұлғалық қасиетке айналдырудың тиімді жолы.

Қазіргі білім беру жүйесінде ұлттық тәрбие мен экологиялық тәрбиені ұштастыра отырып, білім мазмұнын жаңғырту қажеттілігі туындап отыр. Осы тұрғыда мұғалімдер фольклорлық материалдарды сабақта, сыныптан тыс жұмыстарда, тәрбие сағаттарында кеңінен пайдалану арқылы оқушылардың экологиялық көзқарасын қалыптастыруға мол мүмкіндік алады. Мысалы, табиғатты қорғауға арналған ертегілер мен өлеңдер арқылы оқушылардың табиғатқа жанашырлықпен қарау дағдыларын дамытуға болады.

Бұдан бөлек, оқушылардың табиғатқа байланысты өз шығармашылықтарын дамытуына да жағдай жасалуы тиіс. Оларға табиғатты қорғау тақырыбында шағын әңгіме, өлең немесе сурет салу тапсырмаларын беру – баланың табиғат туралы ойлауын, сезінуін, бағалауын тереңдетеді. Бұл әрекеттер олардың бойындағы экологиялық мәдениеттің ішкі мотивациялық негіздерін қалыптастырады. Бастауыш сынып оқушыларына фольклорлық дәстүрлер арқылы экологиялық тәрбие беру – ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды сіңірудің тиімді тәсілі. Бұл бағыттағы жұмыс жүйелі түрде ұйымдастырылса, келешек ұрпақтың табиғатты аялаушы, жауапкершілікті тұлға болып қалыптасуына негіз бола алады.

Әдебиетке шолу. Бүгінгі жаһандану дәуірінде экологиялық проблемалар – адамзаттың ең өзекті мәселелерінің бірі болып отыр. Адам мен табиғат арасындағы қарым-қатынастың бұзылуы, қоршаған ортаның ластануы, табиғи ресурстардың сарқылуы мен биологиялық тепе-теңдіктің жойылуы – қоғамның барлық саласына тікелей әсер ететін жаһандық қауіптердің қатарына жатады. Осыған байланысты қазіргі білім беру жүйесінде экологиялық тәрбие мен білім берудің маңызы артып келеді.

Экологиялық мәдениет ұғымы педагогика ғылымында кеңінен зерттеліп келеді. Бұл ұғымның мәнін әртүрлі ғалымдар түрліше сипаттайды. Мәселен, А.Т. Сураншиев экологиялық мәдениетті табиғатты қорғауға бағытталған адамгершілік ұстанымдардың, экологиялық білім мен біліктің жиынтығы ретінде қарастырады. Ал Г.А. Ягодина оны адамның экологиялық құндылықтарды қабылдауы, экологиялық қауіптерді сезінуі және табиғатпен үйлесімді өмір сүруге ұмтылуымен байланыстырады. Бұл анықтамалардан байқалатыны – экологиялық мәдениет тек теориялық білім ғана емес, тұлғаның табиғатпен қарым-қатынасына негізделген рухани-адамгершілік жүйе екенін көрсетеді.

Бастауыш білім беру деңгейінде экологиялық мәдениетті қалыптастырудың маңыздылығы – баланың жеке тұлғасы енді ғана қалыптасып келе жатқан кезеңмен тығыз байланысты. Бұл жас кезеңінде алынған білім мен тәрбие оқушының бүкіл өміріне әсер етеді. Осы тұрғыда экологиялық мәдениетті қалыптастыруда тиімді құрал ретінде халықтық педагогика, соның ішінде фольклорлық дәстүрлер ерекше орын алады [2].

Қазақ халқының фольклорлық мұралары – халықтың тұрмыс-тіршілігі мен дүниетанымын бейнелейтін рухани байлық. Бұл мұраларда табиғатқа деген терең құрмет, оны қорғауға шақыру, табиғат пен адам арасындағы үйлесімділік идеялары кең көрініс тапқан. Фольклорлық шығармалар – ертегілер, аңыз-әңгімелер, мақал-мәтелдер, жұмбақтар, тұрмыс-салт жырлары – тәрбиелік және танымдық жағынан құнды дүниелер. Бұл жөнінде С.Қалиев «Халық педагогикасы және тәрбие» атты еңбегінде: «Фольклор – халықтың рухани әлемінің, оның дүниетанымының, моральдық ұстанымдарының айнасы», – деп атап көрсетеді.

Мысалы, «Жер-Ана», «Су иесі – Сүлеймен», «Шопан ата», «Қызыр ата» секілді мифтік бейнелер арқылы табиғаттың киелі, қасиетті екені айтылады. Табиғатты тірі ағза ретінде сипаттайтын бұл образдар баланың табиғатпен рухани байланыс орнатуына ықпал етеді. Аңыз-әңгімелер мен ертегілерде табиғат заңдылықтарын бұзған адамның басына түсетін қайғы-қасірет жиі баяндалады. Бұл балаларға табиғатпен саналы түрде қарым-қатынас жасау қажеттігін ұғындырады.

Қазақтың мақал-мәтелдері де экологиялық тәрбие беру ісінде маңызды құрал бола алады. «Судың да сұрауы бар», «Бұлақ көрсең, көзін аш», «Көлдің көркі – құрақ, таудың көркі – бұлақ» сияқты мақалдар оқушыларға табиғаттың әрбір элементінің мәні мен маңызын түсіндіруге көмектеседі. Бұл тұрғыда Б. Айтмамбетова, Ж. Наурызбаева, Ә. Ильясова сынды зерттеушілер фольклорлық шығармаларды оқу-тәрбие процесінде жүйелі қолдану арқылы балалардың экологиялық санасын, ұлттық рухын оятуға болатынын алға тартады. Сонымен қатар, халықтың табиғатты аялауға үндейтін өлеңдері мен тұрмыс-салт жырлары да бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыруда маңызға ие. Бұл шығармалар табиғатты анаға, туған жерге теңейді. Мысалы, «Айналайын, туған жер, сенен ыстық жер бар ма?» сияқты жолдар баланың туған табиғатқа деген сүйіспеншілігін арттырады. Бұл туралы М. Жұмабаев өзінің педагогикалық еңбектерінде: «Тәрбие – баланы табиғатпен үндестікке үйретуден басталады», – деп көрсеткен [3].

Қазіргі заманғы зерттеулерде экологиялық мәдениет пен ұлттық тәрбие арасындағы сабақтастық жиі көтерілуде. Мәселен, педагог-ғалым Г.З. Байменова бастауыш мектеп оқушыларына фольклор негізінде экологиялық тәрбие беру әдістерін ұсынып, фольклордың бала психологиясына әсер ету ерекшеліктерін айқындап көрсетеді. Оның пікірінше, фольклорлық мұралар арқылы берілетін эколо гиялық мәдениет пен ұлттық тәрбие арасындағы сабақтастық жиі көтерілуде. Мәселен, педагог-ғалым Г.З. Байменова бастауыш мектеп оқушыларына фольклор негізінде экологиялық тәрбие беру әдістерін ұсынып, фольклордың бала психологиясына әсер ету ерекшеліктерін айқындап көрсетеді. Оның пікірінше, фольклорлық мұралар арқылы берілетін экологиялық тәрбие балалардың табиғатқа деген көзқарасын қалыптастыруда, шығармашылық ойлау қабілетін дамытуда ерекше орын алады [8].

Сонымен қатар, қазіргі әдістемелік еңбектерде фольклорды оқу процесіне интеграциялау жолдары кеңінен сипатталады. Атап айтқанда, экологиялық тақырыптағы ертегілер мен аңыздарды сахналау, экологиялық мазмұндағы мақал-мәтелдерді талдау, табиғатқа қатысты жұмбақтар шешу, сурет салу және эссе жазу сияқты шығармашылық тапсырмалар оқушылардың экологиялық санасын дамытуда тиімді деп танылады.

Жалпы алғанда, фольклорлық дәстүрлерді бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыруда қолдану – тек білім беру әдісі ғана емес, ұлттық сана мен рухани тәрбиені қатар сіңіретін кешенді педагогикалық құрал. Бұл бағыттағы ғылыми ізденістер мен педагогикалық тәжірибелер көрсеткендей, фольклорлық мазмұндағы шығармалар баланың табиғатқа деген қатынасын қалыптастырып қана қоймай, оның рухани дүниесін, адамгершілік қасиеттерін де байытады. Ауыз әдебиетінің үлгілері – оқушылардың экологиялық санасын қалыптастырудың маңызды құралы. Ауыз әдебиеті үлгілерін сабақ барысында қолдану оқушылардың қоршаған ортаға деген жауапкершілігін қалыптастыруға ықпал етеді. Педагогикалық тұрғыдан алғанда, ауыз әдебиеті арқылы табиғатты қорғау құндылықтарын насихаттау үш маңызды принципке негізделеді:

Құндылықтық бағыттылық – ертегілер мен аңыздарда табиғатқа қатысты танымдық және моральдық құндылықтар бейнеленіп, оқушыларға экологиялық сананың негізін қалыптастыруға мүмкіндік береді .

Эмоционалдық әсер ету – фольклорлық шығармаларда табиғат көріністері көркемдік тәсілдер арқылы бейнеленіп, оқушылардың сезіміне әсер етіп, олардың табиғатқа деген сүйіспеншілік сезімін оятады.

Іс-әрекетке бағдарлау – аңыз-әңгімелер мен ертегілер арқылы табиғатқа зиян тигізбеу, қоршаған ортаны қорғау іс-әрекеттерінің маңыздылығы айқын көрсетіледі.

Сонымен қатар, ауыз әдебиеті үлгілерін экологиялық мәдениет қалыптастыруда қолдану барысында интербелсенді әдістерді пайдалану аса маңызды. Мысалы, оқушыларға «Аққу – қасиетті құс» аңызы бойынша рөлдік ойын ұйымдастыру арқылы олардың табиғатты қорғау идеясын тереңірек түсінуіне жағдай жасауға болады. Сондай-ақ, «Шопан ата» аңызы негізінде экологиялық викториналар, табиғат қорғау шараларына арналған жобалар жасау оқушылардың экологиялық санасының дамуына оң ықпал етеді

Қазақ халқының халық әндері мен күйлерінде табиғаттың бейнесі ерекше орын алады. Мысалы, «Сарыжайлау» күйінде жайлау табиғатының әсемдігі мен онда мекендейтін жан-жануарлардың тіршілігі бейнеленсе, «Ақсақ құлан» күйінде дала табиғатының ерекшелігімен қатар, жануарлардың маңыздылығы айқын суреттеледі. Ал «Бозінген» күйі арқылы түйенің дала тіршілігіндегі рөлі мен табиғатпен тығыз байланысы көрініс табады. Педагогикалық тұрғыдан алғанда, халық музыкасы оқушыларға табиғатқа деген эмпатияны қалыптастыруда айрықша рөл атқарады. Музыкалық шығармалардың табиғатқа қатысты мазмұнын ашу барысында келесі педагогикалық тәсілдерді қолдану тиімді:

Эмоциялық таным – Музыкалық шығармалар тыңдалған кезде оқушылар табиғат құбылыстарын сезіне отырып, олармен үйлесімді қарым-қатынасты ұғынады. ***Ассоциациялық әдіс*** – Музыкалық әуендер мен табиғат құбылыстарын байланыстыру арқылы оқушыларға табиғаттың нәзік әлемін түсінуге көмектеседі. ***Салыстыру әдісі*** – Халық күйлерін тыңдағаннан кейін табиғат көріністерін бейнелейтін суреттермен салыстыру оқушылардың елестету қабілетін дамытып, қоршаған ортаға құрметін арттырады.

Халық музыкасын қолдану арқылы оқушылардың табиғатқа жанашырлық сезімін дамытумен қатар, оларды экологиялық дағдыларға баулуға да мүмкіндік туады. Бұл әдіс бастауыш сынып оқушыларына табиғатқа ұқыптылықпен қарауға, экологиялық нормаларды сақтауға, сондай-ақ қоршаған ортаға қатысты жауапкершілігін күшейтуге мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелері. Қазақ халқының ұлттық дәстүрлері мен салт-санасында табиғатқа деген ерекше құрмет сақталған. Халықтық педагогика бойынша, бұл дәстүрлер этноэкологиялық тәрбиенің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Мысалы:

– Жаңа туған сәбидің бесігін ағаштың жас бұтағынан емес, бірнеше жылдық ағаштан жасау дәстүрі – өсімдіктерді қорғау мәдениетінің айғағы;

– Малдың тұяғын қанатпау, бұлақ көзін ашу, ағаш кесуге шектеу қою сынды дәстүрлер де табиғатты қорғауға бағытталған тәрбиелік мәнге ие [8, Б.34].

Педагогикалық тұрғыдан қарағанда, бұл дәстүрлер төмендегі әдістер арқылы экологиялық мәдениетті қалыптастыруға тиімді ықпал етеді: ***Жеке үлгі әдісі*** – үлкендердің табиғатты қорғау жөніндегі үлгі әрекеттері арқылы оқушыларға экологиялық құндылықтарды сіңіру; ***Түсіндірме әдісі*** – ырымдар мен дәстүрлердің астарында жатқан экологиялық мәнді терең түсіндіру; ***Практикалық тәсілдер*** – оқушылармен табиғат қорғау шараларына арналған жобалар ұйымдастыру арқылы экологиялық дағдыларды дамыту; ***Этнопедагогикалық тәсілдер*** – оқушыларға қазақ халқының дәстүрлерінде көрініс тапқан табиғатты қорғау қағидаттарын ұғындыру.

Тәжірибелік ұсыныстар талдау. Фольклорлық дәстүрлерді экологиялық мәдениетті қалыптастыруда тиімді пайдалану үшін келесі әдістерді қолдануға болады:

– Пәндік интеграция: Музыка, әдебиет және қоршаған орта сабақтарында фольклор үлгілерін пайдалану;

– Театрландырылған қойылымдар: Табиғатты қорғауға арналған аңыздар мен ертегілерді сахналау;

– Экологиялық экспедициялар: Оқушылармен бірге табиғатқа шығу арқылы халық мұраларында сипатталған табиғи нысандарды зерттеу;

– Дәстүрлі музыкалық шығармаларды тыңдау және талдау арқылы табиғат құбылыстарын сипаттау.

Қорытынды. Қазақ халқының фольклорлық дәстүрлері бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастырудың маңызды құралы болып табылады.

Бұл дәстүрлерді тиімді пайдалану үшін заманауи педагогикалық технологиялармен ұштастыра отырып, оқу үдерісінде жүйелі түрде қолдану қажет. Педагогикалық тәжірибеде фольклорлық материалдарды пайдалану барысында келесі әдіс-тәсілдер ерекше тиімділік танытады: ***Интерактивті әдістер*** – сабақтарда халық әндері мен күйлерін тыңдау арқылы оқушылардың табиғатқа жанашырлық сезімін дамыту; ***Ойын технологиялары*** – табиғатқа байланысты аңыздар мен ертегілерді сахналау арқылы қоршаған ортаға деген жауапкершілікті қалыптастыру; ***Практикалық жобалар*** – табиғат қорғау іс-шараларын ұйымдастырып, оқушылардың экологиялық әрекеттерге қатысуына мүмкіндік жасау. Осындай әдістерді тиімді пайдалану арқылы бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін терең қалыптастыруға болады. Бұл олардың табиғатқа құрметпен қарауына ғана емес, сонымен қатар болашақта экологиялық саналы азамат болуына ықпал етеді.

Қорыта айтқанда, фольклорлық дәстүрлерді бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыруда тиімді педагогикалық құрал ретінде пайдалану – қазіргі білім беру жүйесінде маңызды әрі өзекті мәселе болып табылады. Халықтық шығармаларда табиғатқа деген сүйіспеншілік, қоршаған ортамен үйлесімді өмір сүру, табиғи құбылыстарға құрметпен қарау идеялары кеңінен көрініс тапқан. Бұл идеялар оқушылардың экологиялық сана-сезімін, жауапкершілік қасиеттерін және табиғатқа жанашырлық қатынасын тәрбиелеуге негіз бола алады. Бастауыш сынып жасы – баланың дүниетанымы мен көзқарасы қалыптасатын кезең. Осы кезеңде экологиялық тәрбие беру фольклорлық шығармалар арқылы жүргізілсе, ол оқушының танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, ұлттық құндылықтарды бойына сіңіруіне де жол ашады. Ертегілер, аңыздар, мақал-мәтелдер, жұмбақтар мен тұрмыс-салт жырлары арқылы балалар табиғат пен адам арасындағы байланысты тереңірек түсініп, табиғатқа ұқыптылықпен қарауға үйренеді. Демек, халықтың бай мұрасын оқу-тәрбие үдерісінде жүйелі түрде қолдану арқылы экологиялық мәдениетті қалыптастыру – оқушылардың экологиялық білімін, рухани-адамгершілік тәрбиесін және ұлттық сана-сезімін дамытудың тиімді жолдарының бірі болып табылады. Бұл бағыттағы жұмыстар жүйелі әрі мақсатты жүргізілген жағдайда, болашақта табиғатты аялаушы, саналы, жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыруға үлкен үлес қосуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: Ана тілі, 1991.
2. Сейітов С. Қазақ фольклоры және табиғат. – Алматы: ҚазҰУ баспасы, 2005.
3. Қоңыратбаев Ә. Қазақ ауыз әдебиеті. – Алматы: Мектеп, 1987.
4. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан-2030. – Алматы: Қазақстан, 1997.
5. Мұхамедханұлы Қ. Ауыз әдебиеті және оның тәрбиелік мәні. – Алматы: Ғылым, 2002.
6. Рахметова С. Этнопедагогика негіздері. – Алматы: Білім, 2010.
7. Төлеубекова Р.К. Оқушылардың экологиялық тәрбиесі. – Алматы: Ғылым, 2005.
8. Байменова А.К. Қазақ халқының табиғатқа қатысты дәстүрлері және олардың тәрбиелік маңызы. – Педагогикалық зерттеу журналы, 2018.
9. Қазақ ұлттық энциклопедиясы. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы баспасы, 2000.

References:

1. Auezov, M. History of Literature. – Almaty: Ana Tili, 1991.
2. Seitov, S. Kazakh Folklore and Nature. – Almaty: KazNU Publishing, 2005.
3. Konyratbayev, A. Kazakh Oral Literature. – Almaty: Mektep, 1987.
4. Nazarbayev, N.A. Kazakhstan-2030. – Almaty: Kazakhstan, 1997.
5. Mukhamedkhanuly, K. Oral Literature and Its Educational Value. – Almaty: Gylym, 2002.
6. Rakhmetova, S. Foundations of Ethnopedagogy. – Almaty: Bilim, 2010.
7. Toleubekova, R.K. Ecological Education of Students. – Almaty: Gylym, 2005.
8. Baymenova, A.K. Kazakh People's Traditions Related to Nature and Their Educational Significance. – Pedagogical Research Journal, 2018.
9. Kazakh National Encyclopedia. – Almaty: Kazakh Encyclopedia Publish

УДК 372.978 *МРНТИ 14.25.09*

К.П Юсупова[*1] *Л.М. Нарикбаева*[1]
[1]*КазНПУ, (Алматы, Казахстан), *kamila-yusupova-2000@mail.ru*

ВЛИЯНИЕ КОГНИТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ НА УСПЕШНОСТЬ ОБУЧЕНИЯ МУЗЫКЕ

Аннотация

В статье рассмотрена возможность успешного обучения музыке, путём целенаправленного развития когнитивных способностей, к которым относятся мышление, память, внимание, а также восприятие. Рассматриваются основные понятия когнитивности и составляющих её способностей с их свойствами. Авторами выделяется значимость развития когнитивных способностей для создания творческой среды обучения детей музыке в школе, влияющей в результате на качество знаний, умений и навыков в музыкальной деятельности, как учителя, так и обучающихся. В статье выявлена положительная динамика в развитии таких когнитивных свойств как память и внимание в образовательном процессе обучения музыке, их влияние на различные виды музыкальной деятельности: слушание, пение, исполнение. Авторами заданы дальнейшие перспективы развития исследований в данном направлении музыкально-педагогической науки.

Ключевые слова: познавательная деятельность, когнитивность, внимание, музыкальная память, восприятие, мышление.

К.П Юсупова[*1] *Л.М. Нарикбаева*[1]
[1]*Абай атындағы ҚазҰПУ, (Алматы, Қазақстан), *kamila-yusupova-2000@mail.ru*

ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРДІҢ ӘСЕРІ МУЗЫКАНЫ ОҚЫТУДЫҢ СӘТТІЛІГІ ҮШІН

Аннотация

Мақалада ойлау, есту сақтау, зейін, сондай-ақ қабылдауды қамтитын танымдық қабілеттерді мақсатты дамыту арқылы музыканы сәтті оқыту мүмкіндігі қарастырылады. Когнитивтіліктің негізгі ұғымдары және оның қасиеттерімен оның компоненттері қарастырылады. Авторлар мұғалімнің де, оқушылардың да музыкалық іс-әрекетіндегі білім, білік және дағдылардың сапасына әсер ететін мектепте балаларды музыкаға оқытудың шығармашылық ортасын құру үшін когнитивтік қабілеттерді дамытудың маңыздылығын атап көрсетеді. Мақалада музыканы оқытудың білім беру процесінде есте сақтау және зейін сияқты танымдық қасиеттердің дамуындағы оң динамика, олардың музыкалық іс-әрекеттің әртүрлі түрлеріне әсері анықталды: тыңдау, ән айту, орындау. Авторлар музыкалық-педагогикалық ғылымның осы бағытындағы зерттеулерді дамытудың одан әрі перспективаларын белгіледі.

Түйінді сөздер: танымдық іс-әрекет, когнитивтілік, зейін, музыкалық есте сақтау, қабылдау, ойлау.

K.P. Yusupova[*1], *L.M. Narikbayeva*[1]
[1]*Abai KazNPU, (Almaty, Kazakhstan), *kamila-yusupova-2000@mail.ru*

INFLUENCEOFCOGNITIVEABILITIES ONMUSICLEARNINGSUCCESS

Abstract

The article considers the possibility of successful music teaching based on the development of cognitive abilities such as perception, memory, attention and thinking. The main terms of the cognitive sphere in their interrelation and mutual influence are revealed. The authors also emphasize the

importance of cognitive development as a set of cognitive abilities to create a creative environment for teaching children music at school, affecting as a result the quality of knowledge, skills and abilities in musical activity, both teachers and students. The authors have revealed positive dynamics in the development of such cognitive properties as memory and attention in the educational process of music teaching, their influence on various types of musical activity: listening, singing, performing. The authors set further prospects for the development of research in this direction of music-pedagogical science.

Keywords: cognitive activity, cognitiveness, attention, musical memory, perception, thinking.

Введение. Когнитивные способности играют важную роль в образовательном процессе. В частности, в музыкальном образовании, когнитивные процессы проявляются в самых разных формах, например, сохранение в памяти нотной партитуры, названий музыкальных произведений, структуры и содержания, способность к концентрации во время воспроизведения музыкальных композиций и т.д. В процессе обучения и, в целом, жизни мы встречаемся с различными профессиональными вызовами, среди которых, пристальное внимание требует адаптация к изменяющимся правилам, требованиям, условиям и т.д., в связи с чем, развитие когнитивных способностей на раннем этапе жизни, а также на ее протяжении, является основой актуальности нашего исследования.

Основная часть. Целью научного исследования является изучение влияния развития когнитивных способностей на успешность обучения музыке. Обращаясь к научной литературе, на основе анализа, проведенного нами в данном направлении, можно выделить особое влияние когнитивных способностей, таких как, память и внимание в различных их видах деятельности в процессе обучения музыке детей начальных классов на уроках музыки в общеобразовательных школах. Это нашло подтверждение и в ряде исследований, в которых авторы подчеркивают и доказывают влияние функций когнитивной деятельности мозга, в их взаимосвязи и тесном взаимовлиянии на успешность в процессе обучения.

Основная часть. В широком смысле, понятие «когнитивность» мы рассматриваем как общую способность к познанию, проявляющуюся через когнитивные способности и их свойства. В узком же смысле, когнитивность связана с интеллектуальными процессами, основывающимися на познавательную деятельность мозга и ряд функций, позволяющих человеку взаимодействовать с окружающей средой и миром. Сам термин «когнитивность» берет свое начало от латинского слова «cognitio», обозначающего «познание», «знание».

Когнитивными способностями являются умственные, психические процессы и интеллектуальные возможности, позволяющие человеку воспринимать, обрабатывать, хранить и использовать информацию в моменты потребности, иными словами, в целях решения тех или других задач. В когнитивной психологии детально изучены процессы, лежащие в основе познания, раскрыты сущность таких процессов психики как: воображение, память, внимание, мышление, восприятие и т.д., создающих фундамент для обучения в образовательной среде и познания внешнего (окружающего) и внутреннего мира. В свою очередь, когнитивные способности имеют собственные виды, уровни и категории различий свойств.

Когнитивным свойством мы можем называть качество, характеристику способностей. То есть, когнитивные свойства определяют и отражают то, каким образом воспринимается, обрабатывается, хранится и применяется информация или знание в конкретной когнитивной деятельности; являются показателем эффективности познавательной деятельности. Как и когнитивные способности, имеющие виды, когнитивные свойства могут быть врожденными или развиваемыми в ходе деятельности. К числу этих свойств относят скорость анализа и обработки информации, гибкость мышления и реакцию на получение неполной информации, либо неточного знания. Когнитивные способности включают в себя: восприятие, память, внимание, мышление. Под восприятием, мы понимаем способность к распознаванию, интерпретации получаемых знаний и информации, а также процесс осмысления, полученных данных в ходе деятельности. Как указывает А.В.Торопова, музыкальное восприятие обозначает психический музыкальный, познавательный процесс; а также субъективный образ того, что мы воспринимаем в виде результата, который возник в сознании воспринимающего человека [3, с.47].

Музыкальное восприятие включает в себя умения и навыки человека к различию нот, ритма, темпа и иных различных элементов прослушиваемых музыкальных произведений. К примеру, для верного воспроизведения музыкального произведения на музыкальном инструменте или же исполнения вокальных партий, требуется восприимчивость к высоте звуков, длительностей, темпа, ритма и т.д. Основываясь на исследованиях, можно понять, что развитие свойств восприятия, в частности, музыкального восприятия влияет на успех в музыкальном обучении, лучшим навыкам освоения музыки и её интерпретации [4].

Память, входящая в когнитивные способности, является способностью к запоминанию, хранению и воспроизведению какой-либо информации. Она играет важную роль в обучении музыке. Для запоминания партий музыкальных произведений требуется как кратковременная память, так и долговременная память. Музыкальная память важна, так как помимо запоминания нотного текста, стихотворного текста (если исполняются песни) при исполнении музыкального произведения музыканту необходимо передать его эмоциональное содержание. Музыкальная память, по мнению Черёмушкиной В.Н., является взаимодействием и сотрудничеством разных направлений памяти, например, моторной (двигательной), образной, слуховой и логической [5].

Внимание – входит в когнитивные способности, характеризуется возможностью сосредоточиться на конкретной информации или деятельности, игнорируя различные отвлекающие факторы. К примеру, в процессе музыкального исполнения требуются концентрация, сосредоточенность и навыки многозадачности, так как музыкант следит за своей партией, фокусируется и контролирует движения (моторику), вместе с ними учитывает элементы музыкального содержания воспроизводимого произведения. В деятельности начинающих музыкантов, внушительной задачей является сохранение внимания в процессе длительного исполнения. И именно в этот момент помогает целенаправленное развитие когнитивных способностей, навыков и умений концентрации и сосредоточенности внимания. Внимание выступает заветным ключиком к успешной музыкальной деятельности. В.И. Петрушин утверждал, что музыкант, намеренно и целенаправленно развивающий внимание, обладает рядом преимуществ в собственной музыкальной деятельности, такими, как: точность технического исполнения, проникновение в структуру гармонической последовательности произведения (производящее впечатление осмысленности воспроизведения), внутреннее «предслышание» исполняемого произведения, личностная и индивидуальная стрессоустойчивость во время публичного выступления [2].

Мышление, занимающее своё место в составе когнитивных способностей, является интеллектуальной способностью; процессом познания окружающей среды в виде терминов, понятий, разнообразных суждений, позволяющих человеку подвергать приобретаемую информацию анализу, синтезу, обработке. В рамках обучения музыке, развитие вышеупомянутой когнитивной способности, позволяет понимать и создавать музыкальные произведения, анализировать гармоническую или метрическую структуры композиций и многое другое. По словам Д.К. Кирнарской, формирование и развитие музыкального мышления (музыкального интеллекта) происходит в процессе музыкально-творческой деятельности, во время обогащения индивидуального опыта в движении от незнания к знанию [1, С.239].

Результаты исследования. Существует большое многообразие методов для развития когнитивных способностей и их свойств с учетом психологических особенностей возрастных групп. К примеру, в рамках музыкального образования к одним из методов развития музыкального восприятия можно отнести слуховое упражнения (на примере авторов учебных пособий и разработок, таких как, В.В.Кирюшин, Г.И.Шатковский) на распознавание и анализ интервалов или аккордов, которые в будущей музыкальной деятельности повлияют на понимание музыкальной структуры исполняемого произведения; импровизация, которая является отражением творческого восприятия, фундаментом которой выступают услышанные звуки. Для развития памяти часто используются мнемонические техники и приёмы, например, мысленное построение ассоциаций и каких-либо образов, сохраняющих связь с пониманием нотной грамоты и музыкальных фраз. В развитии внимания помогают игровые методы и упражнения на концентрацию и сосредоточенность, которые особенно актуальны для детского

возраста. Результатами работы над формированием ярко выраженных когнитивных способностей и их развитием, становятся результаты тестов, музыкальных викторин, исполнение музыкального произведения (отличие навыков исполнения и понимания структуры и формы музыкального произведения до и после применения упражнений), участие в музыкальных конкурсах и т.д. В свою очередь, само музыкальное обучение (образование) имеет свойство выступать своеобразным инструментом для развития когнитивных способностей, а в целом, когнитивности. Ученые, на основе полученных результатов, при оценивании успеха развития когнитивных способностей и свойств в работе с музыкой, с помощью заранее выведенных критериев оценивания, в последствии интегрируют упражнения и разрабатывают индивидуальные программы с учетом и корректировкой для каждой возрастной группы.

Заключение. Когнитивные способности и их свойства имеют существенное влияние на успех человека в любой его деятельности, а развитие их способствует более упорядоченному, целенаправленному достижению желаемого. Можем утверждать, что вышеупомянутые умственные способности представляют собой неотъемлемую часть жизни каждого из нас. Также, более развитая когнитивная способность индивидуума впоследствии становится наиболее высокой, прочной ступенью для реализации поставленных целей независимо от возраста. Помимо использования стандартизированных тестов на когнитивные способности человека, а именно внимание, память, восприятие и мышление, необходимы отдельные методические разработки и программы для диагностики в контексте музыкального образования.

Несмотря на имеющиеся исследования в данном направлении, мы видим дальнейшие перспективы углубленного изучения взаимодействия общих когнитивных способностей со специальными когнитивными способностями, в частности, музыкальными, с их видами: музыкальное внимание, музыкальное восприятие, музыкальная память, музыкальное (творческое/художественное) мышление, музыкальное воображение и т.д. Также хотелось бы отметить, что для будущих и действующих педагогов и психологов, безусловно, будет важным аспектом, учитывать индивидуально-психологические и личностные особенности своих подопечных, их возрастную категорию при методических разработках, направленных на формирование и развитие когнитивных способностей обучающихся как в музыкальном образовании, так и в любой профессиональной деятельности.

Список использованной литературы:

1. Кирнарская Д.К., Психология музыкальной деятельности. Теория и практика. https://libcats.org/book/527234
2. Петрушин В.И., Музыкальная психология: Учебное пособие для вузов. – М.: Академический Проект; Трикста, – 2008. – 400 с.
3. Торопова А.В., Музыкальная психология и психология музыкального образования. Из. третье, исправленное и дополненное. Учебное пособие. М.: ГРАФПРЕСС, 2010. – 240 с.
4. Цагарелли Ю.А. Психология музыкально-исполнительской деятельности. Учебное пособие. –Санкт-Петербург: Композитор, 2008. – 212 с.
5. Черёмушкина В.Н. Музыкальная память. Запоминание. Методическая разработка. – Челябинск, 2016. – 32 с.

References

1. Kirnarskaya D.K., Psihologiya muzykal'noj deyatel'nosti. Teoriya i praktika. https://libcats.org/book/527234
2. Petrushin V.I., Muzykal'naya psihologiya: Uchebnoe posobie dlya vuzov. – M.: Akademicheskij Proekt; Triksta, – 2008. – 400 s.
3. Toropova A.V., Muzykal'naya psihologiya i psihologiya muzykal'nogo obrazovaniya. Iz. tret'e, ispravlennoe i dopolnennoe. Uchebnoe posobie. M.: GRAFPRESS, 2010. – 240 s.
4. Cagarelli Yu.A. Psihologiya muzykal'no-ispolnitel'skoj deyatel'nosti. Uchebnoe posobie. –Sankt-Peterburg: Kompozitor, 2008. – 212 s.
5. Cheryomushkina V.N. Muzykal'naya pamyat'. Zapominanie. Metodicheskaya razrabotka. – Chelyabinsk, 2016. – 32 s.

ӘОК 5527 *ҒТАМР 18.49.01*

Б. Жетебаев
«Өркен» өнер оқу орталығы (Қазақстан, Қызылорда)

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІҢ БИ ХОРЕОГРАФИЯСЫНА ЫҚПАЛЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада цифрлық технологиялар мен жасанды интеллекттің би хореографиясына әсері қарастырылады. Жасанды интеллект хореография құруда, би қимылдарын талдауда және орындаушыларға кері байланыс беруде маңызды рөл атқарады. Виртуалды (VR) және кеңейтілген шындық (AR) технологиялары иммерсивті тәжірибелер ұсынып, көрермендермен жаңа деңгейде өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, цифрлық технологиялар би білімін инклюзивті етуге және оның кең таралуына ықпал етеді. Хореографиядағы жаңа медиа құралдарының интеграциясы өнердің жасалу, орындалу және қабылдану жолдарын түбегейлі өзгертіп, орындаушылар мен көрермендерге тың мүмкіндіктер ашады. Келешекте технология мен бидің байланысы тереңдей түсіп, хореографияның жаңа қырларын зерттеуге жол ашады.

Түйін сөздер: би хореографиясы, жасанды интеллект, виртуалды шындық, кеңейтілген шындық, цифрлық технологиялар.

Б. Жетебаев
«Өркен» центр художественного образования, педагог-хореограф.
(Казакстан, Кызылорда)

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ХОРЕОГРАФИЮ ТАНЦА

Аннотация

В данной статье рассматривается влияние цифровых технологий и искусственного интеллекта (AI) на хореографию танца. Искусственный интеллект играет важную роль в создании хореографии, анализе танцевальных движений и предоставлении обратной связи исполнителям. Технологии виртуальной (VR) и дополненной реальности (AR) предлагают иммерсивный опыт, позволяя зрителям взаимодействовать с представлениями на новом уровне. Кроме того, цифровые технологии способствуют инклюзивности танцевального образования и его широкому распространению. Интеграция новых медиа-инструментов в хореографию радикально меняет способы создания, исполнения и восприятия искусства, открывая новые возможности для исполнителей и зрителей. В будущем взаимодействие технологий и танца будет углубляться, способствуя изучению новых аспектов хореографии.

Ключевые слова: хореография танца, искусственный интеллект, виртуальная реальность, дополненная реальность, цифровые технологии.

B. Zhetebayev
"Örken" Art Education Center, Dance Teacher-Choreographer, (Kyzylorda, Kazakhstan)

THE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON DANCE CHOREOGRAPHY

Abstract

This article explores the impact of digital technologies and artificial intelligence (AI) on dance choreography. AI plays a crucial role in creating choreography, analyzing dance movements, and providing feedback to performers. Virtual reality (VR) and augmented reality (AR) technologies offer immersive experiences, allowing audiences to interact with performances on a new level. Additionally, digital technologies contribute to the inclusivity of dance education and its widespread dissemination. The integration of new media tools in choreography fundamentally transforms the ways art is created, performed, and perceived, opening up new opportunities for both performers and audiences. In the future, the connection between technology and dance will deepen, paving the way for further exploration of choreography's new dimensions.

Keywords: dance choreography, artificial intelligence, virtual reality, augmented reality, digital technologies.

Кіріспе. Қазіргі заманғы би өнері мен хореография жаңа технологиялардың қарқынды дамуы нәтижесінде түбегейлі өзгерістерге ұшырауда. Цифрлық технологиялар, жасанды интеллект (AI), виртуалды шындық (VR) және кеңейтілген шындық (AR) сияқты инновациялар би қойылымдарын жасаудың, үйретудің және қабылдаудың жаңа тәсілдерін ұсынуда. Бұл өзгерістер тек хореографтар мен бишілерге ғана емес, көрермендер үшін де жаңа мүмкіндіктер ашып, би өнерінің шекарасын кеңейтуде. Жасанды интеллект қимылдарды талдау, жаңа хореографиялық комбинациялар жасау және орындаушыларға жекелендірілген кері байланыс беру арқылы шығармашылық үдерісті жетілдіреді. Ал виртуалды және кеңейтілген шындық технологиялары иммерсивті орта қалыптастырып, көрермендерді қойылымның тікелей қатысушысы ретінде сезінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, цифрлық технологиялар би өнерін инклюзивті етуге және оның кең таралуына ықпал етіп, әртүрлі қабілетке ие бишілерге бірдей мүмкіндіктер ұсынуда. Осы мақалада цифрлық технологиялар мен жасанды интеллекттің би хореографиясына ықпалы жан-жақты қарастырылып, олардың өнер мен шығармашылық үдерістерге тигізетін әсері талданады. Хореография мен жаңа технологиялардың үйлесімі би өнерінің болашағын қалай өзгертіп жатқанын зерттеу маңызды әрі өзекті тақырыптардың бірі болып табылады.

Негізгі бөлім. Жасанды интеллект (AI) қазіргі заманғы би хореографиясына үлкен ықпал етуде. Ол хореографиялық процестерді автоматтандыруға, би қозғалыстарын талдауға және орындаушыларға нақты уақытта кері байланыс беруге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект технологиялары, мысалы, қозғалысты қадағалау және үлгілеу жүйелері, бидегі ритм мен үйлесімділікті анықтауға көмектеседі. Сонымен қатар, AI көмегімен жаңа қозғалыс комбинациялары жасалып, хореографтар үшін шабыт көзіне айналуда. Deep learning (тереңдетілген оқыту) технологиялары арқылы жасанды интеллект әртүрлі стильдер мен техникаларды талдап, олардың негізінде инновациялық би үлгілерін ұсына алады. Бұл би қойылымдарының бірегейлігі мен шығармашылық деңгейін арттыруға мүмкіндік береді.

Виртуалды шындық (VR) және кеңейтілген шындық (AR) хореографиядағы жаңа мүмкіндіктерді кеңейтті. Бұл технологиялар би қойылымдарын иммерсивті (толық ену) түрде тамашалауға жағдай жасап, көрермендерге ерекше әсер қалдырады. **VR технологиялары** арқылы көрермендер би қойылымдарын 360 градустық кеңістікте тамашалай алады, бұл оларға сахнада орын алып жатқан оқиғаларға толық қатысушы ретінде сезінуге мүмкіндік береді.

AR технологиялары би қойылымдарын кеңейтілген шындық элементтерімен байытып, сахналық эффектілерді жақсартуға көмектеседі. Бишілердің қозғалыстары цифрлық проекциялармен үйлесіп, инновациялық визуалды қойылымдар жасалады.

Цифрлық технологиялардың би біліміндегі рөлі. Цифрлық технологиялар би білімін жетілдіруде маңызды рөл атқарады. Онлайн платформалар мен мобильді қосымшалар арқылы би сабақтарын қашықтықтан ұйымдастыру мүмкіндігі артты. Бұл әсіресе кәсіби бишілер мен би әуесқойлары үшін қолжетімді білім алуға жағдай жасайды. **Интерактивті оқыту жүйелері** жасанды интеллект арқылы студенттердің би техникасын талдап, қателіктерін түзетуге бағытталған ұсыныстар бере алады. Сондай-ақ, цифрлық симуляторлар мен қозғалысты қадағалау құралдары оқушыларға қозғалыстарын жетілдіруге көмектеседі. Цифрлық технологиялардың дамуымен инклюзивті хореография саласында да үлкен жетістіктер байқалады. Мүмкіндігі шектеулі бишілерге арнайы әзірленген құрылғылар мен бағдарламалар олардың өнерге деген қолжетімділігін арттырады. Мысалы, **киілетін технологиялар (wearable technology)** арқылы қозғалыс шектеулі адамдар үшін би орындау мүмкіндігі кеңейіп, олардың сахнадағы қатысуын арттыруға көмектеседі. Сонымен қатар, сенсорлық технологиялар арқылы бишілер қимылдарды басқаруды үйреніп, сахналық қойылымдарға белсенді қатыса алады.

Цифрлық технологиялар би өнерінің кең таралуына да ықпал етуде. Би қойылымдары енді тек дәстүрлі сахнада емес, онлайн платформаларда да үлкен аудиторияға қолжетімді болып отыр.

– **YouTube, TikTok, Instagram** сияқты әлеуметтік желілер бишілер мен хореографтарға өз жұмыстарын кеңінен таратуға мүмкіндік береді.

– **Голографиялық технологиялар** мен 3D проекциялар сахнадағы қойылымдарды жаңа деңгейге көтеріп, көрермендерге ерекше әсер сыйлайды.

– **Жасанды интеллекттің көмегімен** көрермендер қойылымдарға интерактивті түрде қатысып, олардың элементтерін өзгерте алады.

Технологияның би хореографиясына интеграциясы жаңашылдық пен шығармашылыққа көптеген мүмкіндіктер ашты. Қозғалысты бақылау костюмдері мен интерактивті хореография өнер кеңістігін айтарлықтай кеңейтіп, бишілерге өз өнерлерін жаңа қырынан көрсетуге мүмкіндік береді [1]. Сонымен қатар, виртуалды шындық (VR) және кеңейтілген шындық (AR) оқыту мен орындаушылық тәжірибені өзгертетін иммерсивті орталарды ұсынады, ал жасанды интеллект (AI) инновациялық хореография жасау мен би қимылдарын талдауда маңызды рөл атқарады [2]. 20-ғасырдың басынан бастап хореографтар жаңа медиа технологиялармен жұмыс істеуге ұмтылып, өнер мен ғылым арасындағы өзара әрекеттестікті үздіксіз зерттеп келеді [3]. Бұл үдеріс хореографиялық тәжірибеге терең әсер етіп, хореографияның жасалу және орындалу тәсілдерін ғана емес, көрермендердің биді қабылдауын да өзгертті [4].

Жасанды интеллект (AI) заманауи би білімінде маңызды рөл атқарады. Ол студенттерге жекелендірілген кері байланыс беріп, олардың қажеттіліктеріне бейімделген хореография жасауға көмектеседі [5]. Сонымен қатар, жасанды технологияларды қолдану арқылы виртуалды бишілерді жасауға болады, олар адам орындаушыларымен бірге өнер көрсетіп, үйрену мен орындау үдерісін байытады [6]. Би білімінде Universal Design for Learning (UDL) қағидаттары қолданылады, бұл барлық студенттер үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге бағытталған [7]. Аралас қабілеттілікке ие топтарға арналған бағдарламалар (мүгедектігі бар және жоқ бишілер қатысатын қойылымдар) шығармашылық пен өзін-өзі білдіруді дамытатын инклюзивті орта қалыптастырады [8].

Цифрлық технологияларды хореографияға енгізу көрерменмен қарым-қатынасты түбегейлі өзгертті. Әртүрлі цифрлық платформалар арқылы көрермендер би қойылымдарын интерактивті әрі иммерсивті түрде тамашалай алады. Мысалы, виртуалды шындық (VR) және кеңейтілген шындық (AR) қосымшалары көрермендерге қойылымның ішінде жүргендей әсер қалдырып, олардың қабылдауын күшейтеді [9].

Жасанды интеллект бұл өзгерісте маңызды рөл атқарады. Ол хореографтарға виртуалды бишілер жасауға мүмкіндік беріп, қойылымдардың динамикасын арттырады [10].

Сондай-ақ, жасанды интеллект технологиясы орындаушыларға нақты уақытта кері байланыс беріп, музыка композициясын жетілдіруге көмектеседі, бұл шығармашылық үдерісті жақсартуға және көрермендердің тәжірибесін байытуға ықпал етеді. Цифрлық қатысу көрермендердің эмоционалды және кинестетикалық реакцияларын арттырып, олардың қойылымға деген қызығушылығын күшейтеді [11].

Әсіресе, жас көрермендер технологиялық би қойылымдарына ерекше қызығушылық танытады, бұл аудиторияның өзгеріп жатқан қалаулары мен қажеттіліктерін көрсетеді . Орындаушылық өнер саласының қарқынды дамып келе жатқан кеңістігінде би өнері мен цифрлық технологиялардың интеграциясы хореографтар, бишілер және көрермендер үшін сан алуан жаңа мүмкіндіктерді ашуда. Қазіргі таңда хореографтар әртүрлі сала мамандарымен – суретшілермен, техникалық директорлармен, денсаулық және дене тәрбиесі мамандарымен – бірлесе жұмыс істей отырып, дәстүрлі хореография шеңберінен шығатын көпсалалы би қойылымдарын жасауға мүмкіндік алуда [12].

Осындай мысалдардың бірі – хореограф Кэтрин Салливанның жұмысы. Ол қимыл-қозғалысқа деген қызығушылығының арқасында бейне технологиялар мен қазіргі қоғам субъектісін тоғыстырады. Салливанның хореографиясы "қарапайым бидің" әлеуетін зерттей отырып, оны әлеуметтік өмірдің утопиялық көріністерін елестету мен қауымдастық қатынастарын жаңаша құру құралы ретінде қарастырады [13].

Цифрлық технологиялар сонымен қатар биді құжаттау, сақтау және тарату тәсілдерін түбегейлі өзгертті. Бұл көрермендердің өзара әрекеттесуін кеңейтіп, би өнерінің демократиялануына жаңа мүмкіндіктер ашты. Компьютерлік хореографияның алғашқы жылдарында ғалымдар хореографиялық дизайнға көмектесетін визуалды дисплейлер мен бағдарламалық құралдарды дамытуға бағытталған болжамдар жасаған еді. Алайда, бұл болжамдар биді жасау мен орындау үдерісінің ақпараттық ғылым мен технологиядағы жетістіктермен ұштасуы нәтижесінде айтарлықтай асып түсті [14].

Қазіргі уақытта хореографтар мен бишілер робототехника және жасанды интеллект жүйелерімен бірлесе жұмыс істеп, көркемдік экспрессияның жаңа шекараларын зерттеуде. Бұл үрдіс орындаушылық кеңістіктегі агенттілік пен генеративті процестердің шекараларын қайта қарастыруға мүмкіндік береді [15].

Адам мен адамнан тыс элементтердің бұл ынтымақтастығы орындаушылар мен көрермендер үшін анағұрлым өзара әсерлесетін және иммерсивті тәжірибені қалыптастыруға ықпал ете алады.

Қорытынды. Технологияның би хореографиясына интеграциясы өнердің жасалу, орындалу және қабылдану тәсілдерін түбегейлі өзгертуде. Жасанды интеллект (AI), виртуалды және кеңейтілген шындық (VR/AR) сияқты технологиялар хореографтарға шығармашылықтың жаңа деңгейін ұсынса, бишілерге өз өнерін жаңа қырынан көрсетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл технологиялар би білімін инклюзивті етуге және аудиториямен жаңа байланыс орнатуға ықпал етеді.

Болашақта би өнері мен технология арасындағы өзара байланыс тереңдей түсетіні анық. Хореографтар мен зерттеушілер цифрлық құралдарды шығармашылық мақсаттарда белсенді түрде қолдану арқылы жаңа көркемдік бағыттарды зерттеуді жалғастырады. Осы өзгерістерге бейімделу және оларды тиімді пайдалану – би өнерін жаңа деңгейге көтеретін басты қадам.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Satish, S. (2019, April 30). Technology and dance: Blending the digital and Physical Worlds. Medium.https://medium.com/digital-literacy-for-decision-makers-columbia-b/technology-and-dance-blending-the-digital-and-physical-worlds-33589ff2bdd6_Technology and Dance: Blending the Digital and Physical Worlds

2. By Veeksha Dechamma «Dance with Technology: Exploring the Impact of Technology on Modern Dance» https://www.jumpstartmag.com/dance-with-technology-exploring-

3. Evert, K. DanceLab. Zeitgenössischer Tanz und neue Technologien. Würzburg. 2003.

4. By Huimin Tang «Integrating Tech and Art: Opportunities and Challenges in the Business of Dance Technology» Integrating Tech and Art: Opportunities and Challenges in the Business of Dance Technology – Youth For SDG

5. Priyanka Sivakumar «AI-assisted teaching as a method for enhancing ballet instruction for people with disabilities and older adults». https://doi.org/10.47611/jsrhs.v13i1.5928

6. AI In Virtual Reality Dance | Restackio

7. Patricia Reedy «Universal Design for Learning: Why Does it Matter to Dance Teaching?» October 1, 2013, PUBLISHED BY IN DANCE . Universal Design for Learning: Why Does it Matter to Dance Teaching?

8. Karen Peterson «Mixed-Ability Dance: Helping Students With Special Needs Grow and Learn» Mixed-Ability Dance: Helping Students With Special Needs Grow and Learn | Edutopia

9. How AI is Revolutionizing the Dance Studio Industry - The Studio Director

10. AI In Virtual Reality Dance | Restackio

11. Ben Walmsley «From arts marketing to audience enrichment: How digital engagement can deepen and democratize artistic exchange with audiences» https://doi.org/10.1016/j.poetic.2016.07.001

12. Wright G, Hernandez B «Effects of Game-Based Teaching on Primary Students' Dance Learning: The Application of the Personal Active Choreographer» International Journal of Game-Based Learning, January 2020 10(1):19-36, DOI:10.4018/IJGBL.2020010102

13. Wood C «Fixed Explosive: Catherine Sullivan's Choreography of Stasis» Afterall A Journal of Art Context and Enquiry. 2011 pp 103-109. DOI:10.1086/659301

14. Сиан. С «Dances with Robots» TDR/The Drama Review 2021 pp114-143. DOI:10.1017/s105420432000012x

15. Sagasti . F «Information Technology and the Arts: The Evolution of Computer Choreography during the Last Half Century» Pages 1-52 | Published online: 30 Apr 2019. https://doi.org/10.1080/01472526.2019.1575661

ӘОК 778.534 *ҒТАМР 18.07.51*

С. А. Чакибаева[1], Д. Е.Мусахан[1]*
Темірбек Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы (Алматы, Қазақстан)
**danara.mussakhan@gmail.com*

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ АНИМАЦИЯДАҒЫ САУНД-ДИЗАЙННЫҢ ДАМУЫ: «ШЫРАҚ» МУЛЬТФИЛЬМІНІҢ ДЫБЫСТЫҚ ШЕШІМІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақала қазақстандық анимациядағы саунд-дизайн ерекшеліктерін зерттеуге арналған. Шырақ мультфильмі мысалында дыбыстық шешімнің негізгі аспектілері қарастырылады. Саунд-дизайн – анимациялық фильмнің көркемдік және мазмұндық құрылымының ажырамас бөлігі болып табылады. Ол көрерменнің қабылдауына әсер етіп, кейіпкерлердің эмоциясын, атмосфераны және оқиғаның динамикасын жеткізуде маңызды рөл атқарады. Жұмыста дыбыс режиссурасының негізгі кезеңдері, оның ішінде акустикалық концепцияны әзірлеу, фоли-эффектілерді жасау, дыбыстық ортаны қалыптастыру, дубляж актерлерімен жұмыс, монтаж және микширование үдерістері талданады. Сонымен қатар, дыбыстың көрермен эмоциясына тигізетін ықпалы және оның экрандық оқиғаның мағыналық мазмұнын жеткізудегі орны қарастырылады. Зерттеу барысында қазақстандық анимацияда қолданылатын заманауи әдістер мен технологиялар сараланып, олардың дамуы мен жетілдірілуінің болашақ бағыттары айқындалады. Отандық анимациялық студиялардың тәжірибелері талданып, олардың дыбыстық шешімдеріне әсер ететін техникалық және шығармашылық факторлар анықталады. Бұл зерттеу қазақстандық анимациядағы саунд-дизайндың ерекшеліктерін анықтауға, оның көрермен қабылдауына ықпалын бағалауға және саладағы жаңа технологиялық үрдістерді зерделеуге бағытталған.

Тірек сөздер: саунд-дизайн, анимация, аудиоөндіріс, мультфильм, дыбыс эффектілер, технологиялар.

S.A. Chakibaeva[1] D.Y. Musakhan[1*]
Kazakh National Academy of Arts named after Temirbek Zhurgenov (Almaty, Kazakhstan)
** danara.mussakhan@gmail.com*

THE DEVELOPMENT OF SOUND DESIGN IN KAZAKHSTANI ANIMATION: FEATURES OF THE AUDIO SOLUTION IN THE FILM «SHYRAQ»

Abstract

This article examines the distinctive features of sound design in Kazakhstani animation, using the animated film «Shyraq» as a case study. The research explores the fundamental components of the film's auditory framework, emphasizing the role of sound design as an essential element of an animated film's artistic and narrative structure. It significantly influences audience perception and serves as a crucial medium for conveying character emotions, atmospheric depth, and the dynamic progression of the storyline. The study provides a systematic analysis of key stages in sound production, including the development of an acoustic concept, the creation of Foley effects, the construction of an auditory environment, collaboration with voice actors, as well as processes of editing and mixing. Particular attention is given to the functional role of sound in shaping audience engagement and its contribution to the semantic integrity of the film. Furthermore, the research reviews contemporary methodologies and technological advancements employed in Kazakhstan animation, identifying trends in their evolution and prospective directions for further development. The study also examines the professional practices of domestic animation studios, highlighting both the technical and creative determinants that influence their approaches to sound design. This research aims to delineate the specific characteristics of sound design in

Kazakhstan animated productions, assess its impact on audience perception, and investigate the integration of emerging technologies within the field.

Keywords: sound design, animation, acoustics, audio engineering, animated film, foley effects, technology.

С. А. Чакибаева[1], Д. Е.Мусахан

Казахская национальная академия искусств имени Темирбека Жургенова (Алматы, Қазақстан)

danara.mussakhan@gmail.com

РАЗВИТИЕ САУНД-ДИЗАЙНА В КАЗАХСТАНСКОЙ АНИМАЦИИ: ОСОБЕННОСТИ ЗВУКОВОГО РЕШЕНИЯ МУЛЬТФИЛЬМА «ШЫРАҚ»

Аннотация

Данная статья рассматривает характерные особенности саунд-дизайна в казахстанской анимации, используя в качестве примера мультфильм «Шырақ». В работе анализируются основные компоненты аудиовизуального решения фильма, подчеркивая роль саунд-дизайна как неотъемлемого элемента художественной и повествовательной структуры анимационного произведения. Он существенно влияет на восприятие зрителей, являясь важным средством передачи эмоций персонажей, создания атмосферной глубины и динамического развития сюжета. Исследование предлагает систематический анализ ключевых этапов звукового производства, включая разработку акустической концепции, создание фоли-эффектов, формирование аудиосреды, работу с актерами озвучивания, а также процессы монтажа и микширования. Особое внимание уделяется функциональной роли звука в формировании зрительского вовлечения и его вкладу в смысловую целостность фильма. Кроме того, работа рассматривает современные методологии и технологические достижения, применяемые в казахстанской анимации, выявляя тенденции их развития и перспективные направления совершенствования. Анализируются профессиональные практики отечественных анимационных студий, с акцентом на технические и креативные факторы, определяющие их подходы к созданию звукового сопровождения. Данное исследование направлено на выявление специфических характеристик саунд-дизайна в казахстанской анимации, оценку его влияния на восприятие аудитории, а также изучение интеграции новых технологических решений в данной сфере.

Ключевые слова: саунд-дизайн, анимация, звук, звукорежиссура, мультфильм, шумовые эффекты, технологии.

Введение. Современное кинопроизводство невозможно представить без тщательно проработанного звукового оформления, которое играет ключевую роль в восприятии аудиовизуального произведения. В отечественной киноиндустрии организация звукового пространства фильма традиционно является задачей звукорежиссера, который отвечает за весь процесс озвучивания – от записи на съемочной площадке до финального монтажа и мастеринга звука. В его обязанности также входит подбор и создание шумовых эффектов, необходимых для формирования выразительной аудиосферы фильма.

Однако в международной практике подход к работе со звуком существенно отличается. В ведущих кинематографических странах функции, выполняемые отечественным звукорежиссером, распределяются между несколькими специалистами: звукооператорами, редакторами звука, саунд-дизайнерами и техническими специалистами, деятельность которых координирует звукорежиссер-супервайзер. Такой подход обеспечивает гибкость в организации работы, сокращает сроки производства и позволяет добиться высокого качества звукового сопровождения.

В условиях стремительного развития киноиндустрии звуковое оформление становится все более сложным и многослойным процессом. В блокбастерах, анимационных

фильмах, видеоиграх и мультимедийных проектах работа с шумами, звуковыми эффектами и музыкальным сопровождением требует узкой специализации. Это привело к выделению отдельных профессиональных направлений, таких как саунд-дизайн, звукозапись музыки, перезапись и микширование звука [1, С.10].

Современная анимация вышла за пределы традиционного восприятия и превратилась в самостоятельный вид искусства, органично объединяющий элементы авторского и жанрового кино. Сегодня ее применение выходит за рамки кинематографа и охватывает сферу рекламы, видеоигр и других мультимедийных проектов. Развитие технологий привело к эволюции художественного языка анимации, предоставляя создателям новые возможности для творческих экспериментов. В этом контексте особую роль играет звуковое сопровождение анимационных фильмов.

Звук в анимации выполняет не только вспомогательную, но и конструктивную функцию, усиливая реалистичность визуального ряда и его динамику. Он формирует эмоциональную связь с персонажами, создает атмосферу и придает произведению художественную выразительность. Несмотря на значимость этого аспекта, вопросы саунд-дизайна в анимации остаются малоизученными как в отечественной, так и в зарубежной научной литературе. Между тем современные многоканальные звуковые технологии не только расширяют художественные возможности анимации, но и оказывают глубокое воздействие на зрительское восприятие, влияя как на сознательный уровень, так и на подсознательное восприятие фильма [2, С.3].

Основная часть. Анимационный фильм «Шырақ» был создан алматинской творческой командой Ara Studios. До этого студия выпустила ряд известных работ, получивших признание как в Казахстане, так и за его пределами. Среди них: «The Dog», «Araman», «Sabi», «Дара тұлға» и многие другие социально значимые и воспитательные проекты, отличающиеся глубиной и эмоциональным воздействием. Режиссером фильма является Мейіржан Сандыбай, выпускник Казахского национального университета искусств им. Куляш Байсеитовой, главный звукорежиссер – Санжар Мурат, выпускник Казахской национальной академии искусств им. Темирбека Жургенова.

Работа над фильмом началась в 2020 году. Уникальность этого проекта заключалась в том, что, будучи анимационной картиной, он требовал полного звукового оформления. В процессе работы предстояло выполнить запись фоли-звуков, создать звуковые эффекты (включая уникальные текстуры огня), а также тесно взаимодействовать с актерами.

Режиссер поставил перед собой амбициозную цель, поскольку подобные проекты еще не создавались в нашей стране. Поэтому было важно подойти к нему с особой ответственностью со всех сторон: с точки зрения изображения, звука и музыкальной композиции. Вторая цель заключалась в создании произведения, понятного как взрослым, так и детям. Третья цель – передать ценность семейных отношений и воспитания детей.

Одним из ключевых требований режиссера было добиться максимальной реалистичности звуков. Это необходимо, чтобы зрители на подсознательном уровне соотносили происходящее в фильме с реальной жизнью. Чем правдоподобнее звук, тем естественнее воспринимается картина.

Также важно отметить, что в процессе работы над звуковым оформлением фильма каждый персонаж получил индивидуальный звуковой образ, соответствующий его характеру. По мере развития сюжета менялись и звуки, создавая собственную драматургию, синхронизированную с изображением.

Прежде чем приступить к работе, был проведен детальный анализ режиссерского сценария совместно с постановщиком. Одним из ключевых этапов подготовки стало создание звуковой экспликации, которая позволила структурировать звуковую концепцию проекта и определить основные акустические решения.

Звуковая экспликация сыграла важную роль в процессе записи фоли-звуков, так как поиск и подбор подходящей звуковой фактуры для каждого элемента требовал внимательного подхода. Детальное планирование на этом этапе позволило не только

оптимизировать процесс звукозаписи, но и обеспечить точное соответствие звукового сопровождения художественному замыслу картины [3, С.22].

Качество звукового оформления анимационного фильма во многом зависит от правильно подобранного оборудования. В процессе работы над «Шырақ» был применен комплекс профессиональных аудиоустройств, которые обеспечили высокую точность записи и обработки звукового материала.

Микрофоны. Запись фоли-звуков и звуковых эффектов проводилась с использованием нескольких типов микрофонов, каждый из которых был выбран с учётом его характеристик и задач:

Sennheiser MKH 416 P48 – направленный конденсаторный микрофон с узкой диаграммой направленности (суперкардиоид/лобарный), обладающий высоким уровнем чувствительности и низким уровнем шума. Благодаря своим характеристикам он идеально подходит для записи диалогов и эффектов в полевых условиях, обеспечивая чистое и четкое звучание.

Rode NTG 2 – легкий конденсаторный микрофон с направленной кардиоидной характеристикой. Используется в кино и видеопроизводстве благодаря хорошей передаче высоких частот и естественному звучанию. E-image PM-527 – профессиональный направленный микрофон с широким частотным диапазоном, который обеспечивает детализированную запись звуков окружающей среды. Deity V-Mic D3 Pro – компактный и универсальный микрофон, подходящий для мобильных записей и создания дополнительных звуковых слоев в полевых условиях [4, С.56].

Аудиоинтерфейсы. Для записи и обработки звука применялись аудиоинтерфейсы, обеспечивающие высокое качество передачи звукового сигнала: Yamaha AG06 – компактный интерфейс с низкой задержкой, встроенными эффектами и возможностью подключения конденсаторных микрофонов. Отличается удобством в использовании и хорошей совместимостью с цифровыми рабочими станциями (DAW). MOTU M4 – аудиоинтерфейс с высоким динамическим диапазоном, минимальными искажениями и низким уровнем шума, что делает его оптимальным решением для профессиональной звукозаписи.

Полевой рекордер. Для записи звуков в реальной среде использовался многоканальный рекордер Zoom F8n, который обладает следующими преимуществами:

– 8 входных каналов с качественными предусилителями и поддержкой 32-битной записи с плавающей точкой;

– широким динамическим диапазоном, позволяющим записывать как тихие, так и громкие звуки без искажений;

– портативностью и удобным интерфейсом для работы в полевых условиях.

Студийные мониторы. Мониторинг и сведение звука осуществлялись с использованием двух пар студийных мониторов: Yamaha HS 5 – одни из самых популярных студийных мониторов с линейной АЧХ, которые позволяют точно контролировать баланс звуковых частот. M-Audio BX5 – компактные мониторы с чистым звучанием средних и высоких частот, обеспечивающие хорошую детализацию при сведении.

Цифровая рабочая станция (DAW). Для редактирования, сведения и мастеринга звукового сопровождения использовалась Reaper – гибкая и мощная цифровая аудиостанция, отличающаяся:

– высокой производительностью и малым потреблением ресурсов;

– поддержкой большого количества плагинов и форматов файлов;

– интуитивно понятным интерфейсом и широкими возможностями для звукового дизайна.

В процессе работы над мультфильмом «Шырақ» ключевым аспектом стала запись фоли-звуков, позволяющая достичь выразительности звучания и точности звуковой передачи [5, С.78].

Фоли-запись использовалась для имитации шагов, движений объектов, взаимодействия персонажей с окружающей средой. В качестве реквизита применялись различные предметы, каждый из которых выполнял определённую звуковую функцию: *шум стеклянной колбы* – использовался для передачи характерного звучания главного героя, свечи; *различные виды обуви* – применялись для воссоздания шагов персонажей (Мурат, Айнагүл) с учетом их индивидуальных особенностей; *деревянные конструкции* – создавались для записи шагов по старому полу, что обеспечивало реалистичное восприятие сцены; *музыкальные инструменты (фортепиано, домбра)* – использовались для записи звуковых фрагментов, дополняющих эмоциональный фон картины; *игрушки и предметы быта (Gameboy, куклы, мебель, книги)* – применялись для озвучивания игровых сцен и окружения персонажей.

Одним из сложных аспектов записи фоли-звуков являлся поиск и создание необходимых акустических фактур. Так, для достоверной передачи звуков деревянного пола была сконструирована специальная подиумная конструкция, имитирующая старый дощатый настил. Паркет с требуемой текстурой был найден через частных владельцев, что позволило добиться естественного звучания шагов.

Анализируя процесс работы с фоли-звуками, можно отметить, что их использование в анимации не только усиливает иммерсивный эффект, но и становится важным выразительным инструментом, формирующим художественное восприятие картины. Применение реквизита и индивидуальный подход к созданию акустической среды фильма позволили добиться высокой степени реализма, что существенно повлияло на восприятие зрителями аудиовизуального произведения [6, С.118].

В процессе работы над звуковым оформлением фильма «Шырақ» использовались как традиционные, так и инновационные методы звукозаписи. Вдохновляясь методами легендарного саунд-дизайнера Бена Берта, примененными в фильме «Звездные войны», была разработана уникальная методика передачи движения пламени главного героя – свечи. Для этого использовалось сочетание заранее записанных статичных звуков огня и динамически записанных движений, полученных при перемещении микрофона перед экраном с воспроизводимым пламенем. Такой метод позволил добиться органичного сочетания звуковых эффектов с визуальным образом.

Некоторые специфические звуковые эффекты, которые невозможно было записать в естественных условиях, создавались с помощью профессиональных звуковых библиотек. Одним из ключевых инструментов в данном проекте стал сервис *Soundly,* предоставляющий обширную базу звуковых эффектов, адаптированных для различных сценариев. Это позволило оптимизировать процесс работы и значительно ускорить поиск нужных звуковых текстур.

Кастинг актеров для озвучивания персонажей фильма осуществлялся на основе анализа их голосовых характеристик, а не визуального соответствия. Процесс отбора включал предварительное прослушивание голосовых проб, которые затем оценивались режиссером для выбора наиболее подходящих исполнителей. Поскольку фильм был почти без диалогов, особое внимание уделялось эмоциональной выразительности голосов, что потребовало от актеров глубокого понимания характеров персонажей.

В процессе работы применялся метод *ADR (Automated Dialogue Replacement)* – повторная запись голосов для достижения максимального качества и синхронизации с анимацией.

Звуковая постобработка является ключевым этапом производства анимационного фильма. Данный процесс включает редактирование записанного материала, его синхронизацию с видеорядом, наложение звуковых эффектов и окончательное микширование, направленное на создание сбалансированной звуковой дорожки.

С развитием цифровых технологий звуковой монтаж преимущественно осуществляется в программах (секвенсорах, DAW). Одним из ключевых преимуществ является *неразрушающее редактирование,* позволяющее вносить изменения без потери

исходного материала. Основные принципы цифрового монтажа включают: использование многодорожечной структуры для организации звуковых слоев; возможность корректировки временных параметров (тайминг, растяжение, сжатие аудиофайлов); применение инструментов шумоподавления, эквализации и компрессии для улучшения качества звука; реализацию автоматизированных переходов между звуковыми сегментами (crossfade, fade-in, fade-out) [7, С.222].

Для точечной обработки аудиоматериала применялась система *iZotope RX8*, позволяющая устранять нежелательные шумы и артефакты записи. Дополнительно для создания акустического пространства использовался алгоритмический ревербератор *FabFilter Pro-R,* позволяющий моделировать различные акустические среды.

Микширование представляет собой процесс соединения различных звуковых элементов: диалогов, шумовых эффектов, музыкального сопровождения – в единое звуковое полотно. В ходе работы были использованы динамическая обработка и эквализация, позволяющие корректировать баланс громкости и спектральное содержание аудиосигнала. Основные инструменты микширования включали: *FabFilter Pro-C2 и ReaComp* – компрессоры, обеспечивающие контроль динамического диапазона; *FabFilter Pro-Q3 и ReaEQ* – эквалайзеры для точной настройки частотного баланса; использование автоматизации параметров громкости и панорамирования для создания пространственного эффекта.

Результаты исследования. Исследование процессов звукового оформления анимационного фильма «Шырақ» позволило выявить ключевые аспекты и методологические подходы к разработке аудиовизуального сопровождения. В ходе анализа были определены принципы создания звуковой концепции, использования специализированного оборудования, разработки звуковых эффектов, работы с актерами озвучивания, а также методы монтажа и микширования звуковых элементов.

На основе детального изучения режиссерского сценария была сформирована звуковая экспликация, которая обеспечила системный подход к организации аудиоматериала. Данный этап позволил оптимизировать процесс записи фоли-звуков и звуковых эффектов, обеспечив их синхронизацию с визуальным рядом.

Создание звуковых эффектов включало применение как традиционных методов фоли-записи, так и инновационных подходов, адаптированных к специфике анимации.

Запись реплик осуществлялась с применением метода ADR (Automated Dialogue Replacement), что обеспечило высокую разборчивость звучания и синхронизацию с анимацией.

Финальный этап звуковой постобработки включал монтаж и микширование аудиоматериала с использованием профессионального программного обеспечения. Использование нелинейного монтажа позволило гибко управлять звуковыми элементами без потери качества, а автоматизация параметров громкости и панорамирования обеспечила пространственную глубину звуковой картины.

Заключение. Несмотря на активное развитие казахстанской анимации, звуковое оформление отечественных мультфильмов по-прежнему сталкивается с рядом проблем. Одной из основных является недостаточная проработанность звуковой среды. В ряде анимационных фильмов наблюдается нехватка детализированных шумов, неестественная динамика звукового ряда или несоответствие аудиоряда визуальному оформлению. В мультфильме «Шырақ», например, возникали сложности с передачей тонких акустических нюансов, таких как движение огня, что требовало экспериментов с фоли-записью.

Кроме того, низкий уровень финансирования приводит к тому, что звук в анимационных проектах часто оказывается на втором плане. Большая часть бюджета расходуется на графику и анимацию, в то время как звуковая составляющая остается упрощенной. Это особенно заметно при работе с актерами озвучивания, когда для дубляжа используются неподходящие голоса или ограничивается количество дублей, что снижает выразительность персонажей.

При этом многое зависит от профессионализма и вовлеченности звукорежиссера. Его ответственность, внимательность к деталям, стремление к поиску нестандартных решений напрямую влияют на качество финального звучания. Даже при ограниченных ресурсах опытный звукорежиссер может создать выразительное звуковое решение используя творческий подход, современные технологии и нестандартные методы звукозаписи.

Результаты исследования подтвердили, что звук выполняет в кино не только техническую, но и художественную функцию, оказывая влияние на восприятие фильма. Для создания целостного звукового пространства звукорежиссер должен не только глубоко разбираться в технических аспектах записи и обработки звука, но и в полной мере понимать драматургическую структуру фильма. Он должен знать сценарий на 100%, анализировать количество диалоговых сцен, беззвучных эпизодов, взаимодействие голосов персонажей и место действия. На основе этого он разрабатывает звуковую экспликацию, которая становится фундаментом дальнейшей работы над аудиосопровождением.

Таким образом, звуковое оформление требует продуманного и детального подхода, начиная с подготовительного этапа (pre-production). Чем более тщательной и осмысленной является работа над звуком, тем выше вероятность того, что конечный результат будет соответствовать художественному замыслу и ожиданиям зрителей.

Список использованной литературы

8. Деникин А.А. Звуковой дизайн в кинематографе и мультимедиа: Учебное пособие. – М.: ГИТР, 2012. – 394 с.
9. Гвон Гюн Гжа. Художественно-эстетическая специфика звука в анимационном кино: Диссертация кандидата искусствоведения. – М., 2005. – 117 с.
10. Воскресенская И. Н. Звуковое решение фильма. «Искусство», М., 1978. – 119 с.
11. Оуэнс Д. Телевизионное производство. Джим Оуэнс, Джеральд Миллерсон; перевод с английского Л.С. Волковой. – 15-е изд. – М.: ГИТР, 2012. – 424 с.
12. Динов В. Г. Звуковая картина. Записки о звукорежиссуре: Учебное пособие / Виктор Динов. - СПб: Лань, Планета Музыки, 2017. – 488 с.
13. Алдошина И. А. Музыкальная акустика: Учебник / Ирина Аракдьевна Алдошина. – СПб: Композитор, 2017. – 720 с.
14. Попов О. Б. Цифровая обработка сигналов в трактах звукового вещания: Учебное пособие / О.Б. Попов, С.Г. Рихтер. – 2-е издания. – М., 2015. – 342 с.

References

1. Denikin A.A. Zvukovoj dizajn v kinematografe i mul'timedia: Uchebnoe posobie. – M.: GITR, 2012. – 394 s.
2. Gvon Gyun Gzha. Hudozhestvenno-esteticheskaya specifika zvuka v animacionnom kino: Dissertaciya kandidata iskusstvovedeniya. – M., 2005. – 117 s.
3. Voskresenskaya I. N. Zvukovoe reshenie fil'ma. «Iskusstvo», M., 1978. – 119 s.
4. Ouens D. Televizionnoe proizvodstvo. Dzhim Ouens, Dzheral'd Millerson; perevod s anglijskogo L.S. Volkovoj. – 15-e izd. – M.: GITR, 2012. – 424 s.
5. Dinov V. G. Zvukovaya kartina. Zapiski o zvukorezhissure: Uchebnoe posobie / Viktor Dinov. - SPb: Lan', Planeta Muzyki, 2017. – 488 s.
6. Aldoshina I. A. Muzykal'naya akustika: Uchebnik / Irina Arakd'evna Aldoshina. – SPb: Kompozitor, 2017. – 720 s.
7. Popov O. B. Cifrovaya obrabotka signalov v traktah zvukovogo veshchaniya: Uchebnoe posobie / O.B. Popov, S.G. Rihter. – 2-e izdaniya. – M., 2015. – 342 s.

ӘОК 37.022 *ҒТАМР 14.25.07*

Е.Б.Қанаев[1], К.Е.Ибраева[1]*
[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)
**elnurkanayev@gmail.com*

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘН АЙТУ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУДАҒЫ ОЙЫН ӘРЕКЕТІНІҢ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада ән айтудағы ойын әрекеті тиімді педагогикалық әрекет ретінде қарастырылады. Ойын әрекетінің мәні, мазмұны, құрылымы сипатталады. Жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамытуда ойын әрекетінің педагогикалық мүмкіндіктері ашылады. Ойын технологияларын тәжірибеде қолданудың педагогикалық тәжірибесі талданады. Бастауыш сынып оқушыларының ән айту дағдыларын дамытудағы ойын әрекетінің рөлі қарастырылады. Зерттеу барысында музыкалық-дидактикалық ойындар, Монтессори педагогикасы және заманауи вокалдық әдістер (мысалы, Сет Риггстің сөйлеу позициясы әдісі) тиімді қолданылды. Авторлар ойын әрекеті арқылы балалардың дауыс аппаратына шамадан тыс жүктемей, вокалдық, тыныс алу, артикуляция, ритм және эмоциялық еркіндік дағдыларын жетілдіруге болатынын дәлелдейді. Эксперимент нәтижелері ойын мен вокалдық әдістерді ұштастырудың оқушылардың шығармашылық белсенділігіне оң әсер ететінін көрсетті.

Түйін сөздер: Бастауыш сынып, ән айту дағдылары, ойын әрекеті, вокал, дидактика

*Е.Б.Қанаев *[1], К.Е.Ибраева[1]*
*[1]Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан), *elnurkanayev@gmail.com*

ЗНАЧЕНИЕ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РАЗВИТИИ ПЕВЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В данной статье рассматривается роль игровой деятельности в развитии навыков пения у младших школьников. В ходе исследования эффективно использовались музыкально-дидактические игры, элементы педагогики Монтессори, а также современные вокальные методы (например, метод пения в речевой позиции Сета Риггса). Авторы доказывают, что с помощью игровой деятельности можно развивать вокальные навыки, дыхание, артикуляцию, чувство ритма и эмоциональную выразительность без избыточной нагрузки на голосовой аппарат. Результаты эксперимента показали положительное влияние сочетания игры и вокальных методов на творческую активность учащихся.

Ключевые слова: Начальная школа, певческие навыки, игровая деятельность, вокал, дидактика

*Y.B.Kanaev *[1], K.Y.Ibrayeva [1]*
[1]Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan)
**elnurkanayev@gmail.com*

THE IMPORTANCE OF GAME ACTIVITY IN DEVELOPING SINGING SKILLS OF PRIMARY GRADE STUDENTS

Abstract

This article explores the role of game-based activities in developing singing skills in primary

school students. The study effectively applied musical-didactic games, elements of Montessori pedagogy, and modern vocal techniques, such as Seth Riggs' speech-level singing method. The authors demonstrate that game-based learning can enhance vocal skills, breathing, articulation, rhythm, and emotional expression without overloading the vocal apparatus. Experimental results revealed that combining game methods with vocal training positively influences students' creative engagement and overall musical development.

Keywords: Primary school, singing skills, game activity, vocal, didactics

Кіріспе. Ән айту баланың шығармашылық тұлға болып қалыптасуында және музыкалық тәрбиеде маңызды құралдардың бірі болып табылады. Әрқашан баланың өмірінде ән айту жағдайлары кездеседі. Әнді дұрыс орындау үшін үлкен белсенділік пен психикалық стресс қажет болады. Ән айту арқылы дұрыс тыныс алу, дауыс аппаратының дамуы, сөйлеудің дамуы қалыптасады. Оқу процесінде негізгі музыкалық қабілеттер белсенді дамиды, әсіресе эмоционалды жауаптылық, музыкалық есту, ырғақ сезімі.

Бастауыш сынып оқушыларының дауыс аппараты енді қалыптасу кезеңінде болады. Дәл осы жаста музыкалық есту қабілеті және музыкалық жады қалыптасады. (Н.А. Ветлугина) яғни музыкалық қабілеттің дамуына қажет қабілеттер. Бастауыш мектеп жасы эмоционалды есту қабілетінің дамуына қолайлы болып табылады.

Ән айту - ең кең таралған және музыкалық білім беру саласындағы қызметтің қолжетімді түрі. Вокал сабақтары ән айту шеберлігін дамытуға ғана емес, сонымен бірге сөйлеудің, танымдық қабілеттердің, коммуникативті қасиеттер, тұлғаның эмоционалды-еріктік саласының да дамуына әсер етеді. Балалардың ән айту әрекеті музыкалық әрекетке баулу тәсілінің құрамдас бөлігі ретіндегі қызметі Е.Б.Абдулина, Н.А. Ветлугина, А.Н. Зимина, Д.Б. Кабалевский, Н.А. Метлова, О.П. Радынова, К.В. Тарасова, В.Н. Шацкая және т.б. ғалымдардың еңбектерінде ашылған. А.Д. Воинова, О.А. Апраксина, Ф.Лысек, Ф.Седлак, В.П.Морозов және т.б. ғалымдар балалардың ән айту барысындағы музыкалық есту қабілетінің дамуын зерттеуге елеулі үлес қосты.

Алғашында музыкалық білім беруде шығармашылық ойын әрекетімен байланысты болды, ол ең маңызды педагогикалық технология болып саналып, музыкалық-ойын әрекеті ұғымына айналады. Қазіргі бірқатар зерттеушілер атап өткендей музыкадағы ойын әрекетіне баса назар аудару кіші жастағы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту механизмі ретінде дәстүрлі оқу жүйесімен салыстырғанда бірқатар артықшылықтарға ие. Олардың арасында: баланың рухани-адамгершілік дамуы , қиялын дамыту, балалардың көркемдік іс-әрекеттің әртүрлі түрлерінде шығармашылық әлеуетін өзектендіру де жатады. Ойынның білімділік және тәрбиелік маңызы зор екендігі туралы атақты педагог-психологтар (Эльконин Д.Б., Выготский Л.С., Васильева Б., Бондаренко И., Никитин Б.П.) атап айтқан. Ал музыкада ойынды әртүрлі жағынан көруге болады. Нақтырақ айтса, ойын жеке тұлғаның әртүрлі, соның ішінде музыкалық қабілеттерін дамытуға жол салады

Мақалада біз бастауыш сынып оқушыларының ән айту дағдыларын дамыту барысында ойын әрекетінің әдістемелік жүйесін жасау және теориялық негіздеуді қарастырамыз.

Зерттеу барысында И. С. Аврамкова «Ойын технологиясы және олардың музыкалық қызмет процесінде оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытудағы рөлі» атты мақаласында ойын қызметінің мәні, мазмұны, құрылымы сипатталады. Тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамытудағы ойын әрекетінің педагогикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Жалпы және музыкалық білім беруде ойын технологияларын қолданудың педагогикалық тәжірибесі талданады [1].

Р.Мухаммадиеваның еңбегінде мектеп оқушыларының ән айту дағдыларын жалпы білім беру жүйесінде қалыптастыру мәселелері қарастырылады. Автор бастауыш сынып оқушыларының ән айту барысында төмендегідей физиологиялық аспектілерге назар аударады: орындықта түзу отыру, арқасын сүйемелдемеу; ауызды тігінен ашу, бұл таза

және жұмсақ дыбыс алуға көмектеседі; төменгі жақты бос ұстау, еріндерді серпімді күйде сақтау. Мектеп жасындағы балалардың дауысы нәзік әрі қысқа болатындығын ескере отырып, автор: ән айту кезінде дауысқа күш салудан аулақ болуын, сабақ алдында мойын мен тыныс алу бұлшықеттерін босататын жеңіл жаттығуларды (қол мен басты баяу қозғалту, дауысты дыбыстарды созып айту) жасауды ұсынады [2].

Зерттеу барысында бастауыш оқушыларының ән айту қабілеттерін дамытумен тығыз байланысты сөйлеу әрекетін зерттеген Кабанский А.Ю. еңбегіне тоқталамыз. Себебі ол тілдік қызметті дамыту үшін арнайы әдістемелік тәсілдер ұсына отырып, оқушылардың сөйлеу дағдыларының қалыптасу деңгейіне назар аударады.

Кабанский А.Ю. ең алдымен оқушылардың тілдік қажеттіліктеріне, қарым-қатынас жағдайына, және тілдік құралдарды мақсатты пайдалануға көңіл бөледі. Сонымен қатар, оқытудың нәтижелілігін арттыру үшін оқу материалдарының мазмұны мен ұйымдастырылу формасына да үлкен мән береді [3].

Зерттеудегі басты назардағы бастауыш сынып оқушыларының вокалдық қабілеттерін дамытуда тиімді педагогикалық технологиялардың бірі - музыкалық-дидактикалық ойын әдісі. Бұл әдіс музыкалық тәрбиелеу процесінде баланың табиғи қызығушылығы мен ойынға деген бейімділігін ескеріп, шығармашылық, эмоциялық және физиологиялық дамуын үйлестіруді көздейді. Осы мақсатта І-ші сынып оқушыларына Б.Ғизатовтың "Төлдер" әнін үйрету барысында әр шумағына ойын элементтерін қосуға, ойын ситуациясын тудыруға тырыстық.

Жұмыстың мақсаты: оқушылардың музыкалық есту қабілетін, ырғақты сезінуін, есте сақтау қабілетін дамыту, өзіндік ән айту мәнерін қалыптастыру. Бірінші шумақта әннің сөзінің мағынасына қарай, яғни 1-2-ші жолдарында қошақанның жүрісіне сай ырғаққа қозғалады, ал 3-ші жолында екі қолдарымен бұлтиған бүйірін көрсетеді. 4-жолдарында екі қолдарымен "Қай өрістен тойдың?" – деп сұраған кейіпкер сөйлейді. Әннің басқа шумақтарында да мағынасына сай қимылдар көрсетеді. Мысалға, 2-ші шумағында лақ, 3-ші шумағында торай, 4-ші шумағында бота. Ойын арқылы балалар әннің әуенін тез үйренеді және әнді бірнеше рет қайталау оларды жалықтырмайды.

Дидактикалық материал: жіңішке және жуан карточкалар (сыныптағы оқушы санына қарай).

Ойынның барысы: балалар карточкалар арқылы әуеннің ырғақты көрінісін құрастыру керек. Мысалы: жіңішке карточка – көк бояу, жуан карточка – қызыл бояу

Осы мақсаттарды алға қоя отырып 3-ші сынып оқушыларына К.Қуатбаевтың "Түлкі мен қаздар" әнін үйреттік.

Ойынның мақсаты: балалардың елестету, музыкалық есту, әртістік қабілеттерін дамыту, бір-бірін тындауға, әнді мәнерлі айтуға тәрбиелеу.

Ойынның барысы: мұғалім оқушылардан түлкі, күшік, қаз және оның балаларын тағайындайды. Түлкі өзінің әуенін әндете қаздың балапандарын жеуге ұмтылады, ал қаз балапандарын қорғауға тырысады. Қазға күшік көмекке келіп түлкіні қуалайды. Түлкінің айласы іске аспайды. Яғни, бұл ән осы үш кейіпкердің арасындағы диалог ретінде айтылады. Балалар рольде ойнап қана қоймай, өзінің әуенін мәнерлі, сөздерін анық айтулары керек. Ән балаларға өте ұнады.

Дидактикалық материал: түлкі, қаз, күшік бейнелері салынған қалпақтар.

Келесі ойын 1-2 сынып оқушыларының дыбыс биіктіктерін есту қабілетін дамыту мақсатындағы "Дыбысты қайтала" ойынын сипаттаймыз.

Дидактикалық құжаттар: 3 қоңыраудың суреті бар карточкалар: (сыныптағы оқушы санына байланысты) қызыл "дан", жасыл "дон", сары "динь". Тура осындай кішкентай қоңыраулары бар карточкалар (әр қайсысына бірден).

Ойынның барысы: мұғалім балаларға үлкен карточкаларды көрсетеді: "Балалар, қарандаршы бұл карточкада 3 қоңырау бейнеленген.

Қызыл қоңырау төмен сыңғырлайды, біз оны "дан" деп атаймыз, ол былай дыбыс береді (1 октаваның "до" нотасын айтады).

Жасыл қоңырау кішкене жоғарырақ сыңғырлайды, біз оны "дон" деп атаймыз, ол былай дыбыс береді (1 октаваның "ми" нотасы). Сары қоңырау өте жоғары сыңғырлайды, біз оны "динь" деп атаймыз, ол былай дыбыс береді (1 октаваның "соль" нотасы)".

Мұғалім сыныпты қатар бойынша бөліп, төменгі, ортаңғы және жоғарғы қоңыраулардың қалай дыбыс беретінін айтуды сұрайды. Содан кейін мұғалім балаларға үлкен карточкаларды таратады. Мұғалім кіші карточканы көрсетеді, мысалға сары қоңыраулы. Оны тапқан оқушы "динь - динь - динь" деп 1 октаваның "соль" нотасын айтады.

Мұғалім оған карточканы береді, бала онымен сары қоңыраулы үлкен карточканы жабады. Қай қатар тез және көп қоңырауларды табады, сол қатар жеңеді [4].

Гань Лин мен Джао Сианян өз зерттеулерінде музыкалық-дидактикалық ойындар балалардың оқу мотивациясын, шығармашылық белсенділігін және музыкалық қабілеттерін тиімді дамытуға мүмкіндік беретінін нақтылайды. Бұл әдіс оқушылардың эмоциялық, шығармашылық және танымдық белсенділігін дамытуды мақсат ете отырып, ән айту дағдыларын қызығушылық жағдайында қалыптастыруға мүмкіндік береді. Ойын барысында тыныс алу, дыбыс шығару, артикуляция, дикция және музыкалық ритм секілді элементтер біртұтас орындалып, дағдылар бірізді түрде қалыптасады [5].

Сонымен қатар, зерттеу үдерісінде Монтессори педагогикасының элементтері де тиімді екенін атап өткіміз келеді. Мария Монтессори әдістемесінің негізгі қағидалары — баланың еркін таңдауы, оқу әрекетіндегі жеке қарқын, сенсорлық тәжірибе арқылы танымдық процесті белсендіру — музыкалық сабақ мазмұнына сәтті интеграцияланды. Мұндай тәсілдер оқушылардың ән айту кезінде өзін еркін сезінуіне, дауыстық тапсырмаларды белсенді әрі өздігінен орындауына жағдай жасайды. Мысалы, музыкалық жаттығуларды немесе сүйікті әндерді еркін таңдауға мүмкіндік беру, арнайы дайындалған музыкалық материалдарды қолдану арқылы балалардың вокалдық қабілеттері біртіндеп, бірақ сенімді түрде дамыды. Сонымен қатар, педагогтың бағыттаушы рөлі сақтала отырып, оқушы белсенді тұлға ретінде қалыптасады.

Жоғарыда аталған әдістер оқушының шығармашылық әлеуетін дамытуға, музыкалық қабілет пен эмоциялық интеллектіні қалыптастыруға ықпал етті. Монтессори жүйесі мен ойын әдістерінің ұштасуы сабақта балалардың ішкі мотивациясын арттырып, өз бетімен әрекет жасауға, музыкалық материалды саналы түрде меңгеруге жағдай туғызды. Осы әдістердің үйлесімі білім беру процесін тиімді ұйымдастырып қана қоймай, оқушының өзін-өзі дамытуына да жол ашады.

Зерттеу барысында бастауыш сынып оқушыларының ән айту дағдыларын жетілдіру мақсатында дәстүрлі вокалдық жаттығулармен қатар, сөйлеу позициясына негізделген заманауи вокал әдістері де қолданылды. Бұл әдістер оқушылардың дауыс аппаратын табиғи әрі еркін күйде ұстауға, артық бұлшықеттік кернеуді болдырмауға бағытталған. Әсіресе, американдық вокал педагогы Сет Риггс ұсынған "сөйлеу позициясында ән айту" әдістемесі балалардың вокалдық дамуына тиімді ықпал етті.

Сөйлеу позициясы – бұл ән айту кезінде дауыс шымылдығының сөйлегендегідей табиғи қозғалыста болуы. Мұндай әдіс балалардың даусын шаршатпай, оның диапазонын кеңейтуге, регистрлер арасындағы өткелді тегістеуге және дыбысты нақты әрі еркін шығаруға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл әсіресе бастауыш сынып жасындағы оқушылар үшін маңызды, себебі оларда дауыс аппараты толық қалыптаспаған, ал сөйлеуге еліктеу табиғи түрде жүзеге асады.

Оқушылармен жүргізілген жаттығуларда "Nay-nay-nay", "Gee-gee-gee" тәрізді жеңіл вокал буындарын қолдану арқылы жоғары дыбыстарды шығару оңтайлы нәтиже берді. Сонымен қатар, сөйлеу арқылы ән айтуға біртіндеп өту, яғни сөйлеуден әнге көшу әдісі арқылы баланың артикуляциялық аппараты икемделіп, сенімділігі артты. Бұған қоса, тыныс пен дыбыстың бірлігін сақтауға арналған қарапайым жаттығулар балалардың вокалдық тұрақтылығын арттырды.

Сөйлеу позициясында ән айту арқылы бастауыш сынып оқушылары әнді еркін, эмоциялық жағынан шынайы орындай бастайды, ал педагогтың рөлі бағыттаушыға айналып, оқушының өзіндік музыкалық тілін табуға мүмкіндік туады. Осы тәсілді музыкалық-дидактикалық ойындармен ұштастыру, олардың шығармашылық қабілетін дамытуда маңызды рөл атқаратыны байқалды.

Ойын – бастауыш сынып оқушылары үшін ең табиғи, қызықты және тиімді оқыту формасы болып табылады. Ән айту дағдыларын ойын әрекеті арқылы дамытуға бағытталған әдістемелер көптеген отандық және шетелдік зерттеушілердің еңбектерінде жан-жақты қарастырылған.

Л.В. Школяр – баланың музыкаға деген эмоционалдық қатынасын ойын арқылы дамытуға назар аударған. Ол музыкалық-дидактикалық ойындарды (мысалы, «Әнді аяқта», «Қай дыбыс жоғалды?», «Кім бірінші дұрыс айтады?») қолданып, балалардың есту, есте сақтау және интонациялық дәлдігін жетілдіруді ұсынған.

Г.Тукай және Н.Ветлугина – балалардың музыкалық есту қабілетін дамытуда қимыл-ойын әрекеттерінің (би қимылдары, ритмдік шапалақтау) маңыздылығын атап көрсеткен. Олар ән айту барысында қозғалыс пен дыбысты біріктіру арқылы дауыстың еркін шығуына жағдай жасайды деп есептеген.

С.Әбілова мен А.Темірбекова сияқты қазақстандық зерттеушілер қазіргі таңда ұлттық музыкалық ойындарды (мысалы, «Сақина салу», «Тақия тастамақ») ән үйрету процесіне енгізу арқылы балалардың музыкалық тілге қызығушылығын арттыруды ұсынады.

Орфтың "Schulwerk" әдістемесінде музыка, ырғақ, сөйлеу және қимыл үйлесім табады. Ол балаларға ән айтуды табиғи ойын арқылы үйрету қажет деп санаған. Орф педагогикасында балалар музыкалық импровизация және қимылдық ойындар арқылы әннің құрылымын түсініп, оны еркін орындайды.

Кодай жүйесі баланың дауыс мүмкіндіктерін табиғи жолмен дамытуға негізделген. Ол ән айту – музыкалық тәрбиенің іргетасы деп есептейді. Kodály әдісінде ойын элементтері мен солфеджио жаттығулары, «ля-ми» интервалдары, қол қимылдары (hand signs) арқылы балалардың интонациясы мен ритмі дамытылады.

Кесте 1 – **Дидактикалық тапсырмаларды орындау барысында ән айту дағдыларын меңгерту**

Ән айту дағдылары	**Дидактикалық тапсырмалар**
Ән айтудағы тыныс алу дағдысы	– Тыныс алу және тынысты ұстап тұруды жаттықтыру; – Тыныс алу және тынысты біркелкі шығаруды жаттықтыру; – Тыныс алу және тынысты белсенді шығаруды жаттықтыру.
Дауысты дұрыс шығару дағдысы	– Дауыстың резонанстық қасиеттерін жетілдіру; – Дыбыс биіктігін бұлшық ет арқылы сезінуді қалыптастыру
Ән айтудағы артикуля-ция дағдысы	– Дауысты дыбыстарды дұрыс айту: *А, У, О, И, Е, Ы, Ё, Я, Ю*; – Сөз тіркестеріндегі дауысты дыбыстардың біртұтас әндік артикуляциясын қалыптастыру;

Далькроздың ритмикалық гимнастика әдісі балалардың есту, ырғақ және қозғалыс қабілеттерін дамытуға бағытталған. Ол ән айтуда дененің еркін қозғалысы мен ырғақты сезінуге үлкен мән берген. Музыкамен қимыл әрекетін біріктіру арқылы баланың музыкалық есте сақтау қабілеті жақсарады.

Музыкалық-дидактикалық ойындардың балалардың шығармашылық дамуында үлкен мәні бар екендігін Кононова Н., Ветлугина Н., Зворыгина Е. атап айтқан. Музыка педагогикасының басқада белгілі зерттеушілері (Апраксина О., Вендрова Т., Орлова Т., Бекина С. және т.б.) музыкалық-дидактикалық ойындардың тәрбиелік және білімділік мүмкіндіктеріне көп көңіл аударады.

Нәтижелер. Ән айту дағдыларын ойын әрекеті арқылы дамыту барысында 2 сыныпқа вокалды ойын-жаттығуларды шеберлік сабағы ретінде жасадық. Жалпы бұл сабаққа 26 оқушы қатысты. Оның ішінде 5 оқушы бұл әдістерді басқаларға қарағанда жақсырақ түсінді. 7 оқушы көбіне тек дұрыс дем алу мен дем шығару жаттығуларын жақсы орындады. Қалған 10 оқушымен тағы да бұд жұмыстарды қайта түсіндіру немесе басқа әдістерді қолдануды қажет етеді. Қалған 4 оқушы енжар, көңілі басқа жақта болып сабаққа қатысуда белсенділік таныта алмады.

Осы мақсатқа жетуге бағытталған бүкіл оқу-тәрбие процесі келесі міндеттерді шешуді қамтиды:

– Ән айтуды үйренуге ынтасын дамыту;

– Ән айту үрдісіне байланысты теориялық білім алу;

– Вокалдық және техникалық дағдылар мен дағдыларды іс жүзінде меңгеру;

– Вокалдық шығармаларды түсіндіру барысында шығармашылық белсенділікті қалыптастыру.

Осылайша, мектеп жасына дейінгі ересек жастағы балалардың әндік дауысын дамыту мәселесін шешу оқу-тәрбие процесінің жалпы құрылымының негізгі компоненттерінің: мотивациялық, мазмұндық, оперативтік және шығармашылық даму деңгейіне байланысты болады. Алға қойылған міндеттерге сәйкес эксперименттік жұмыстың қалыптастырушы кезеңінде келесі зерттеу әдістері қолданылды: ата-аналарға арналған сауалнамалар, әңгімелесу, бақылауды, бағалауды, оқу нәтижелерін статикалық өңдеуді қамтиды.

Мотивациялық компонентті қалыптастыру келесі міндеттерді шешу барысында жүзеге асырылды: субъектілердің оқу-тәрбие процесіне деген қызығушылығын, әншілік іс-әрекетке саналы көзқарасын дамыту, олардың вокалдық дағдылары мен дағдыларын жетілдіру қажеттілігі.

Қойылған мақсатқа жетуде ойын арқылы оқыту әдістерін қолданудың маңызы зор болды. Осыған байланысты педагогикалық әсер етудің негізгі түрі біз әзірлеген вокалдық-дидактикалық ойындар кешені болды.

Эмоциялық әсер ету әдісі балалардың эксперименттік оқыту процесінде ынтасын арттыруға ықпал етті. Сабақта *сипаттамалық мадақтау әдістемесі* белсенді түрде қолданылды: ән айту шеберлігін меңгеру барысында балалардың күш-жігері мен қол жеткізген нәтижелері оң бағаланды, вокалдық және дидактикалық ойындар кезінде балалардың шығармашылық қиялының көрінуіне мұғалімнің қызығушылығы көрсетілді, ән айту әрекеттерін жетілдіру жолдары көрсетілді. Осылайша, ән сабағына деген ынтасын арттырып, білімге деген қажеттілікті, оқу материалын меңгеруге бейімділігін арттырып, жағымды оқу ортасы жасалды.

Ән айтудың тыныс алу дағдысын дамыту дидактикалық ойындар процесінде дыбыссыз және дауысты жаттығулар кешеніне негізделген дем алу мен дем шығаруды меңгеру процесінде жүзеге асырылды. Тыныс алу кешені бір немесе бірнеше ән айту тыныс алу дағдыларын дамытуға бағытталған жаттығулардың 2 тобын қамтыды.

Вокалдық-дидактикалық ойындардың бірінші тобы ән айту кезінде балаларда ингаляцияның клавикулярлық түрін жоюға бағытталған. Бұл мәселені шешу келесі жолмен жүзеге асырылды: балалар асқазанның аймағында және төменгі қабырғаларында ауамен толтырылуы керек шар бар деп елестету керек болды. Субъектілердің назары ингаляцияның клавикулярлық түрін рефлекторлы түрде жоққа шығаратын бел аймағындағы бұлшықет сезімдеріне аударылды.

Вокалдық-дидактикалық ойындардың екінші тобы дем алу мен дем шығарудың аралас түрін дамыту үшін пайдаланылды. Осы мақсатта «Зымыран» және «Үнсіздік» сияқты ойындар пайдаланылды. Отырған немесе тұрған балалар денелерін алға бүгіп, осы қалыпта дем алуы керек. Дененің бұл позициясы белдіктің бүкіл шеңбері бойынша рефлекторлық деңгейде дұрыс ингаляцияға жағдай жасайды. Бұл ретте педагог балалардың

назарын олардың бұлшықет түйсіктеріне аударды, нәтижесінде еріксіз тыныс алуы саналы болды.

Талқылау. Эксперименттік зерттеу барысында келесі диагностикалық әдістер қолданылды: балалардың дауыс орындауын есту арқылы тыңдау, әңгімелесу, ата-аналарға сауалнамалар, қатысушыларды бақылау әдісі, мұғалімдермен сұхбат, оқушылардың ән айту дағдылары мен дағдыларының даму деңгейін бағалау, рейтингтік әдіс, оқу нәтижелерін статикалық өңдеу.

Бастауыш сынып оқушыларының дауысын ойын әрекеті процесінде, оның ішінде анықтау, қалыптастыру және бақылау эксперименттерін орындау барысында біз әзірлеген әдістемелік жүйенің тиімділігін тексеру мақсатында эксперименталды зерттеу жүргізілді.

Анықтау эксперименті үйірме құрылымдары мен әншілік білім беру студияларындағы мектеп жасына дейінгі балалардың дауыстық даму деңгейі негізінен төмен екенін көрсетті. Жүргізілген сұхбаттар вокал пәні мұғалімдерінің үлкен өнер көрсететінін көрсетті. Балаларды вокалдық және ойын әрекетіне негізделген ән айтуға үйрету әдістеріне қызығушылық бар, бірақ олар әлі де оқу тәжірибесінде жеткілікті түрде дамымаған.

Бастауыш сынып жасындағы балалардың дауысын сәтті оқыту мәселесін шешу үшін балалардың ән айтуын дамыту бойынша үйірме құрылымдары мен студияларының оқу бағдарламаларын түзету қажет, бұл балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келетін жұмыс әдістерін қолдануды көздейді - ойын әрекетіне негізделген. Ойын әрекетінің формалары мен әдістерінің өнімділігі оны түсіндіруге мүмкіндік береді.

Қорытынды. Жалпы дидактикалық және нақты принциптерді қамтитын оқу қызметінің төрт құрамдас бөлігін (негізі – оперативтік және көмекші – мотивациялық, мазмұндық, шығармашылық) қалыптастыруға бағытталған үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың әншілік дауысын оқытудың әдістемелік жүйесі әзірленді, олардың негізгілері мыналар болып табылады:

– ойын және ән айту әрекетінің алты тобының вокалдық негізінде іске асырылатын және жүзеге асырылатын ойын және тәрбиелік топтардың бірігуі;

– жүйелілік - дауыс шығарудың аралас режиміне назар аудара отырып, мотористиканың алгоритмдік құрылысы арқылы жүзеге асырылады.

Бастауыш сынып оқушыларының әншілік дауысын дамытуға бағытталған оқу іс-әрекетінің негізгі құрылымдық компоненттерінің даму деңгейін диагностикалау әдістерінің кешені анықталды: естуді тыңдау, , енгізілген бақылаулар, , оқу нәтижелерін өңдеу және т.б.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Аврамкова И. С. Игровые технологии и их роль в развитии творческого потенциала учащихся в процессе музыкальной деятельности. [Электронды ресурс]. – URL: https://cyberleninka.ru/article/n/igrovye-tehnologii-i-ih-rol-v-razvitii-tvorcheskogo-potentsiala-uchaschihsya-v-protsesse-muzykalnoy-deyatelnosti (қаралған күні: 15.03.2025).

2. Мухаммадиева Р. Формирование певческих навыков у школьников в системе общеобразовательного образования [Электронды ресурс]. – URL: file:///C:/Users/user/Downloads/formirovanie-pevcheskih-navykov-u-shkolnikov-v-sisteme-obscheobrazovatelnogo-obrazovaniya.pdf. (қаралған күні: 25.03.2025).

3. Кабанский А.Ю. Методика развития речи учащихся. – Москва: Просвещение, 1974. – 192 с.

4. Кононова Н. Музыкально-дидактические игры для дошкольников. – Москва: Просвещение, 1982. – 96 с. :

5. Гань Лин Музыкально-дидактические игры как средство развития познавательного интереса у младших школьников на уроках музыки / Гань Лин, Джао Сианян // Мир детства в современном образовательном пространстве : сб. статей студентов, магистрантов, аспирантов. Вып. 12 - Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2021. – С. 267-269. – Библиогр.: с. 269 (1 назв.)

6. Алымова О. В. Музыкально-игровая драматизация как средство развития творческих способностей младшего школьника // Вестник Костромского государственного университета. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика. 2010. № 3. С. 38–40.

7. Ветлугина Н. А. Музыкальное развитие ребенка. М.: Просвещение, 1967. 415 с.

8. Веретенникова Л. К. Подготовка будущих учителей к формированию творческого потенциала школьников: дис. … д-ра пед. наук. Казань, 1997. 340 с.

9. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. СПб.: Союз, 1997. 96 с.

10. Дзержинская И. Л. Формирование предпосылок к первоначальным музыкально-творческим проявлениям // Художественное творчество и ребенок. М.: Педагогика, 1972. С. 153–173.

References

1. Avramkova I. S. Igrovye tekhnologii i ih rol' v razvitii tvorcheskogo potenciala uchashchihsya v processe muzykal'noj deyatel'nosti. [Elektrondy resurs]. – URL:https://cyberleninka.ru/article/n/igrovye-tehnologii-i-ih-rol-v-razvitii-tvorcheskogo-potentsiala-uchaschihsya-v-protsesse-muzykalnoy-deyatelnosti (қаралған күні: 15.03.2025).

2. Muhammadieva R. Formirovanie pevcheskih navykov u shkol'nikov v sisteme obshcheobrazovatel'nogo obrazovaniya [Elektrondy resurs]. – URL: file:///C:/Users/user/Downloads/formirovanie-pevcheskih-navykov-u-shkolnikov-v-sisteme-obscheobrazovatelnogo-obrazovaniya.pdf. (қаралған күні: 25.03.2025).

3. Kabanskij A.Yu. Metodika razvitiya rechi uchashchihsya. – Moskva: Prosveshchenie, 1974. – 192 s.

4. Kononova N. Muzykal'no-didakticheskie igry dlya doshkol'nikov. – Moskva : Prosveshchenie, 1982. – 96 s. :

5. Gan' Lin Muzykal'no-didakticheskie igry kak sredstvo razvitiya poznavatel'nogo interesa u mladshih shkol'nikov na urokah muzyki / Gan' Lin, Dzhao Sianyan // Mir detstva v sovremennom obrazovatel'nom prostranstve : sb. statej studentov, magistrantov, aspirantov. Vyp. 12 - Vitebsk : VGU imeni P. M. Masherova, 2021. – S. 267-269. – Bibliogr.: s. 269 (1 nazv.)

6. Alymova O. V. Muzykal'no-igrovaya dramatizaciya kak sredstvo razvitiya tvorcheskih sposobnostej mladshego shkol'nika // Vestnik Kostromskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Pedagogika. Psihologiya. Sociokinetika. 2010. № 3. S. 38–40.

7. Vetlugina N. A. Muzykal'noe razvitie rebenka. M.: Prosveshchenie, 1967. 415 s.

8. Veretennikova L. K. Podgotovka budushchih uchitelej k formirovaniyu tvorcheskogo potenciala shkol'nikov: dis. … d-ra ped. nauk. Kazan', 1997. 340 s.

9. Vygotskij L. S. Voobrazhenie i tvorchestvo v detskom vozraste. SPb.: Soyuz, 1997. 96 s.

10. Dzerzhinskaya I. L. Formirovanie predposylok k pervonachal'nym muzykal'no-tvorcheskim proyavleniyam // Hudozhestvennoe tvorchestvo i rebenok. M.: Pedagogika, 1972. S. 153–173. ing, 2000.

УДК 036.5 *МРНТИ 14.07.03*

Д.Т. Бейсеғул[*1], Л.М. Нарикбаева*[1]
[1]*Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Алматы, Казахстан)*
*muz.ikt104-2@mail.ru

СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ «МУЗЫКАЛЬНАЯ ОДАРЁННОСТЬ» И ЕЁ СТРУКТУРНОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Аннотация

В статье рассмотрено понятие «музыкальная одаренность», его структурные составляющие. На основе предварительного анализа научной литературы данного феномена дано авторское определение как многомерного психологического феномена, а также выявлено структурное содержание музыкальной одаренности, которое включает такие основные компоненты как: интеллект, креативность, музыкальные способности, мотивационно-личностные особенности человека, позволяющие достигать особых успехов в различных видах музыкальной деятельности.

Ключевые слова: музыкальная одаренность, музыкальные способности, интеллект, креативность.

Д.Т. Бейсеғул[*1], Л.М. Нарикбаева*[1]
[1]*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Алматы, Қазақстан)*
*muz.ikt104-2@mail.ru

«МУЗЫКАЛЫҚ ДАРЫНДЫЛЫҚ» ҰҒЫМЫНЫҢ МӘНІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ МАЗМҰНЫ

Аңдатпа

Мақалада «музыкалық дарындылық» ұғымы, оның құрылымдық компоненттері қарастырылады. Осы құбылыстың ғылыми әдебиеттерін алдын-ала талдау негізінде көп-өлшемді психологиялық құбылыс ретінде авторлық анықтама берілді, сонымен қатар музыкалық дарындылықтың құрылымдық мазмұны анықталды, оған негізгі компоненттер кіреді: интеллект, шығармашылық, музыкалық қабілеттер, музыкалық іс-әрекеттің әртүрлі түрлерінде ерекше жетістіктерге жетуге мүмкіндік беретін адамның мотивациялық-тұлғалық ерекшеліктері.

Түйінді сөздер: музыкалық дарындылық, музыкалық қабілет, интеллект, шығармашылық.

D.T. Beisegul[1*], *L.M. Narikbayeva*
Abai Kazakh National Pedagogical University, (Almaty, Kazakhstan),
*muz.ikt104-2@mail.ru

THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF MUSICAL TALENT AND ITS STRUCTURAL CONTENT

Abstract

The article considers the concept of "musical giftedness" and its structural components. On the basis of preliminary analysis of scientific literature of this phenomenon the author's definition as a multidimensional psychological phenomenon is given, and also the structural content of musical giftedness is revealed, which includes such basic components as: intelligence, creativity, musical abilities, motivational and personal characteristics of a person, allowing to achieve special success in various types of musical activity.

Keywords: musical giftedness, musical ability, intelligence, creativity.

Введение В условиях современных образовательных стандартов и быстро развивающихся технологий особое внимание уделяется индивидуальным способностям детей и подростков, в том числе музыкальной одарённости, которая часто становится ключевым фактором в успешном обучении и творческом развитии. Музыкальная одарённость всегда привлекала внимание ученых, педагогов и музыкантов. Её роль в развитии личности трудно переоценить, поскольку способность воспринимать, создавать и исполнять музыку является важным элементом, как в культурной, так и в личной сфере жизни.

В ходе нашего исследования будут рассмотрены основные аспекты музыкальной одарённости, раскрывающие системную закономерность её составляющих, что может служить фундаментальной основой для разработки дальнейших методов и подходов, способствующих её выявлению и развитию.

Целью данного исследования является глубокий анализ сущности понятия «музыкальная одарённость», а также определение, прежде всего, структурного содержания как основы дальнейшего исследования для развития данного феномена. Тем самым, наша основная задача в данной работе рассмотреть ключевые компоненты музыкальной одарённости, их взаимосвязь, а также выявить влияние различных факторов на развитие музыкальных способностей у детей и студентов.

Основная часть. Понятие «музыкальная одарённость» является многогранным и включает не только врожденные особенности восприятия и создания музыки, но и результаты длительного обучения, которое может раскрыть и развить потенциальные музыкальные способности. Существует мнение, что музыкальная одарённость — это уникальное сочетание природных данных и развивающихся навыков, которое проявляется в разных формах: от восприятия и интерпретации музыки до её создания и исполнения на высоком уровне.

Научные исследования в области музыкальной психологии и педагогики подчеркивают, что музыкальная одарённость – это не только сумма отдельных способностей, но и их органичное взаимодействие. Этим определяется её сложная структура и многогранность. Развитие музыкальной одарённости связано с целым рядом факторов, включая наследственность, воспитание, образовательную среду, а также социокультурные условия, в которых развивается ребенок. Несмотря на активное изучение этого феномена, вопрос о структурном содержании музыкальной одарённости остается открытым, и дальнейшие исследования в этой области могут существенно улучшить методы музыкального образования и воспитания. Остановимся на некоторых взглядах ученых в данном вопросе.

Родоначальником исследований в данном направлений является изветсный психолог Б.М. Теплов, который музыкальную одаренность определял как «качественно своеобразное сочетание способностей, от которого зависит возможность успешного занятия музыкальной деятельностью» [1, С.19].

Из современных ученых посвятили свои работы феномену музыкальной одаренности: Д.К. Кирнарская [2], С.Н. Лосева [3], М.С. Старчеус [4], М.Т. Таллибулина [5] др.

На основании аналдиза этих исследований мы можем сказать, что «музыкальная одарённость» – это психологический феномен, представляющий собой сложное и многоаспектное явление. Она включает в себя целый ряд компонентов, тесно между собой взаимосвязанных, где каждый компонент играет важную роль в восприятии, исполнении и создании музыки, отражая индивидуальность и неповторимость музыканта.

Резюмируя в целом предварительный анализ литературы, мы считаем, что наиболее значимые компоненты музыкальной одарённости, как правило, включают следующие аспекты:

1. Слуховая способность. Музыкальный слух – это способность воспринимать музыкальные звуки и различать их по высоте, длительности, тембру и громкости. Музыкальный слух бывает двух видов: абсолютный (способность точно определять или воспроизводить ноту без опоры на другие звуки) и относительный (умение распознавать интервалы между звуками). Оба вида слуха играют ключевую роль в музыкальной одарённости.

Развитый музыкальный слух позволяет не только воспринимать музыку, но и точно интерпретировать её.

2. Ритмическое восприятие. Ритм – одна из основ музыки, требующая координации и точности восприятия. Музыкально одарённые люди обладают способностью чувствовать ритм, понимать структуру произведений и исполнять их, строго соблюдая ритмические закономерности.

3. Тембровая чувствительность. Важной составляющей музыкального восприятия является различение тембров – уникального окраса звучания инструментов и голосов. Это особенно важно для композиторов, дирижёров и ансамблевых исполнителей, так как позволяет правильно подбирать сочетания инструментов и добиваться гармоничного звучания.

4. Мелодическое восприятие и интонирование. Мелодия представляет собой последовательность звуков, воспринимаемых как единое целое. Способность точно интонировать и передавать эмоциональное содержание мелодии играет важную роль как в исполнительском, так и в композиторском мастерстве.

5. Музыкальная память и внимание. Музыкальная память делится на кратковременную (запоминание музыкальных фрагментов при прослушивании) и долговременную (способность удерживать в памяти целые произведения). Внимание в процессе исполнения музыки помогает фокусироваться на нюансах интерпретации, точности исполнения и взаимодействии с другими музыкантами.

6. Творческий потенциал. Музыкальная одарённость неразрывно связана с творчеством. Она проявляется как в умении интерпретировать существующие произведения, так и в способности к сочинению музыки, импровизации и поиску новых форм музыкального выражения.

Все перечисленные аспекты музыкальной одарённости тесно взаимосвязаны, усиливая друг друга и создавая благоприятные условия для творческого развития. Однако помимо врождённых способностей немаловажную роль играет окружающая среда — уровень музыкального образования, поддержка семьи и педагогов. Эти факторы существенно влияют на раскрытие потенциала одарённого человека.

Заключение. Подводя итоги, можно выделить ключевое понятие – «одарённость», которое мы рассматриваем как комплексное личностное качество. Оно включает высокий уровень интеллектуального и творческого потенциала, позволяя человеку достигать выдающихся результатов в одной или нескольких сферах деятельности.

Опираясь на нашу точку зрения о том, что одаренность в целом включает такие компоненты как: интеллект, креативность, специальные способности и мотивация, мы считаем, что любой вид специальной одаренности безусловно включает интеллект и креативность как общие способности и основа одаренности в целом, так и специфические специальные способности в зависимости от осуществляемого вида деятельности (в нашем случае музыкальной деятельности, следовательно музыкальные способности), а также мотивацию личности как главной движущей силы развития данного феномена. Исходя из этого, «музыкальную одаренность» мы трактуем как «синтез общих и специальных способностей, позволяющий достигать особых успехов в музыкальной деятельности».

В заключение отметим, что музыкальная одарённость включает такие компоненты как: слух, ритм, память, когнитивные способности, а также творческие навыки. Развитие каждого из этих компонентов в значительной степени зависит от внешней среды, уровня музыкального образования, а также от личных стремлений и усердия обучаемого.

Таким образом, структуру музыкальной одаренности мы можем представить следующим образом ниже в виде таблицы.

Таблица 1 – **Структура музыкальной одаренности**

Компоненты	Критерии
Интеллект	Когнитивные способности, отражающие в следующих видах: - вербальные способности; - числовые способности; - пространственные способности.
Творческие способности (креативность) (на основе концепции П.Торренса)	- оригинальность; - гибкость - беглость - разработанность идеи.
Музыкальные способности	- музыкальный слух; - чувство ритма; - музыкальная память; - эмоциональная отзывчивость к музыке.
Мотивация	- увлеченность музыкой; - высокая трудоспособность в музыкальной деятельности.

Исследование сущности музыкальной одарённости и её структуры открывает новые возможности для совершенствования методов музыкального образования, выявления и поддержки талантливых детей. Создание благоприятных условий для развития музыкальной одарённости, начиная с раннего возраста, может значительно повысить уровень музыкального искусства и помочь раскрыть потенциал каждого учащегося. Музыка, в свою очередь, становится мощным инструментом развития личности, способствуя не только культурному, но и личностному росту.

Список использованной литературы:

1. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей. – М.: Наука, 2003. – 379 с.
2. Лосева С.Н. Взаимосвязь структуры музхыкальной одаренности и синтезии // Вестник музыкальной науки. №2. Новосибирская государственная консерватория имени М.И. Глинки: URL: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=35154000
3. Кирнарская Д. К. Теоретические основы и методы оценки музыкальной одаренности: Дис. …д-ра психол. наук. – М., 2006. – 373 с.
4. Старчеус М. С. Слух музыканта: Психолого-педагогические проблемы становления и совершенствования: Дис. ... д-ра пед. наук. – М., 2005. – 433 с.
5. Таллибулина М.Т. Музыкальная одаренность: Структура, гендерные и возрастные особенности проявления: Дис. ... канд. психолог. наук. – Пермь, 2003. – 181 с.

References

1. Teplov B. M. Psihologiya muzykal'nyh sposobnostej. – M.: Nauka, 2003. – 379 s.
2. Loseva S.N. Vzaimosvyaz' struktury muzkhykal'noj odarennosti i sintezii // Vestnik muzykal'noj nauki. №2. Novosibirskaya gosudarstvennaya konservatoriya imeni M.I. Glinki: URL: https://www.elibrary.ru/item.asp?id=35154000
3. Kirnarskaya D. K. Teoreticheskie osnovy i metody ocenki muzykal'noj odarennosti: Dis. …d-ra psihol. nauk. – M., 2006. – 373 s.
4. Starcheus M. S. Sluh muzykanta: Psihologo-pedagogicheskie problemy stanovleniya i sovershenstvovaniya: Dis. ... d-ra ped. nauk. – M., 2005. – 433 s.
5. Tallibulina M.T. Muzykal'naya odarennost': Struktura, gendernye i vozrastnye osobennosti proyavleniya: Dis. ... kand. psiholog. nauk

СОДЕРЖАНИЕ

Ақбаева Ш.Ә.	Көркем білім беру жүйесінде ұлттық өнердің тәрбиелік мүмкіндіктері мен бүгінгі жағдайды	12
Zhihui L., Assembai Y.	Formation and development of art history as a science and academic discipline in Chinese universities	22
Хайтметов Д.Т.	Значение и тенденции развития прикладного декоративного искусства в современном образовании	30
Джанаев М.Б.	Бейнелеу өнері сабақтарында көркемдік танымды қалыптастыру	34
Гаазе Ж.Б.	Цифровые образовательные технологии в художественном образовании Казахстана	40
Таттибаева Г.Б.	Кәсіптік оқыту саласында ұлттық құндылықтар мен қатар оқытуда қолданылатын педагогикалық технологиялардың маңызы	47
Сарпекова У.Т.	Инклюзивное художественное образование в Республике Казахстан: концепции и пути развития	54
Севергина Д.С.	Применение инноваций на уроках художественного труда для выбора профессии в будущем	60
Аталыкова А.	Көркем білім беру мамандарын даярлауда «графика» курсының рөлі мен кәсіби құндылықтарды қалыптастыру әдістері	66
Тоғабаева Г.Ш., Байқұлаков Е .Т.	Көркем білім беруде педагогтарды даярлаудың өзекі мәселелері	71
Беккулова Л., Тоқтарұлы Д.	Зияты жеңіл зақымдалған жоғары сынып оқушыларының эстетикалық сезімдерін тігін ісі еңбегі пәні арқылы дамытудың маңызы	76
Ожарова Г.М., Ақбаева Ш.А.	Дәстүрлі өнер мен заманауи дизайн интеграциясы: тәжірибелер мен перспективалар	82
Серік Ә.Т.	Полиязычное образование в контексте художественного образования в Казахстане: теоретические основы и методические подходы	86
Байгутов К.А.	Визуальные коды медиапространства Казахстана: между традиционным искусством и современными медиа	95
Шайгозова Ж.Н.	Визуальный образ современного Казахстана: имидж, бренд, культурная политика	106
Ибрагимов А.И.	Визуальные образы современной казахской культуры: семиотика и трансформация идентичности	111
Рысымбетов Е.К.	Постмодернизм кезеңіндегі Қазақстан кескіндеме өнерінің көркем тілі: зерттеу мәселесіне шолу	120
Кожагулов А.Т.	**Сандық өнер мен дәстүрлі бейнелеу өнерінің синтезі және шығармашылық мүмкіндіктері**	129
Сайкенева Д. К.	Эстетика Ики: тихая роскошь	135
Юсупов А.Н., Юсупова А.А., Ажидинов А.С.	Семантика наскальных рисунков урочища Тамгалы	143
Горбунова Т.В.	Гиперсюрреализм в философской живописи Нуртая Жардемова	148
Садритдинова Г.А.	Лидеры и знаменитости XXI века: творческий диалог в искусстве	154

Мызрак А.Г.	Женские образы в живописи Казахстана: трансформация ролей и гендерная идентичность	161
Малыгин Р.В.	Кусодзу. Философия смерти в сознании и культуре японцев	171
Дубинина В.Е., Калилаева Д.С.	Интерпретации "kawaii" в японской уличной моде: сравнительный анализ стилей lolita и fairy kei в Японии конца XX - начала XXI вв.	179
Тян В.В., Ілияс Д.Ғ.	Эволюция китайской моды: от древних традиций до современных трендов	188
Ибрагимова К.Р.	Культурное наследие советского пейзажа в образовательной практике: традиции и новаторство	197
Нехвядович М.С.	Развитие креативных индустрий в малых городах России: роль университетов как драйверов культурных проектов	204
Турсунгазы Г.	Тенденции развития современного казахского керамического искусства: на примере творчества Эдуарда Казаряна	209
Токмырза М.	Феминистские взгляды и творческая концепция в искусстве Алмагуль Менлибаева	214
Li Kun	Sino Kyrgyz cultural artistic exchange from relics	220
Асаева Н., Макаренко В.	Символический контекст в современной живописи Казахстана	228
Мизамбаева А.Р.	Японский дзэн-буддизм и его влияние на западное искусство XX века	234
Лукпанова Д.Д.	Гүлфайрус Исмаиловаың «Қазақ вальсі» туындысындағы ұлттық семиотикалық белгілерді көркем еңбек пәнінде оқытудағы тиімді әдістер мен тәсілдер	242
Шуленбаева Ж.К.	Креативтілік пен инновация: білім мен өнердің жаһандық өзгерістерге жауабы	252
Татыран Қ.Б.	Қазақ зергерлік өнеріндегі дәстүрлі мотивтердің заманауи трансформациясы: Естай Даубаев шығармашылығы мысалында	260
Нуркушева Л.Т., Ашимова А.М.	Өнеркәсіптік дизайн саласындағы білімге бейімделетін оқу платформаларын интеграциялау: мультидисциплинарлық тәсіл	268
Оспанов Т.М.	Как нейросети могут изменить обучение дизайнеров: новые подходы к обучению и практике	277
Мурашова Н.С., Филлипова А.	Технологии event-менеджмента в организации и проведении модных показов	283
Батталова Б.	Қазақ этномәдениетінің көркем айшығының бірі киіз басу өнері	288
Мукашева Э.М.	Концепт-арт как основа эффективного пайплайна разработки игровых и мультипликационных персонажей	295
Калиниченко Е.Д.	Современные тенденции креативного дизайна в сфере полиграфического и упаковочного производства	301
Чакибаева С.А., Мусахан Д. Е.	Қазақстандық анимациядағы саунд-дизайнның дамуы: «шырақ» мультфильмінің дыбыстық шешімінің ерекшеліктері	311

Рустемова Ш.Ф.	Заманауи полиграфия өндірісіндегі акциденттік өнімдердің технологиялық ерекшеліктері	318
Сағынбай С.	Қазақстанның графикалық дизайнындағы ұлттық сәйкестік пен жаһандану байланысы	324
Кудабаева К.И., Айтмуханова Р.М.	Қазақ мәдениетін дүниежүзілік арнаға анықтау жөніндегі шығармашылық бағыты	331
Stambekova Zh.	Development of innovative activities of future specialists based on the procreate graphics program	338
Сүлеймен А.	Әйелдер киімінің заманауи интерпретациясындағы этноконструктивизм бағытының өзектілігі	352
Әбиолла Б.	ҚР мұражайларындағы дәстүрлі және заманауи қалпына келтіру әдістерінің тиімділігі	358
Әнуарбек А.Ә., Сманова А.С.	Әйелдер аксессуарларын жасауға қолайлы 3d баспа технологиялары	363
Батырхан А.Н., Құдабаева К.И.	Киіз үй интерьерінің көркемдік құрылымы мен композициялық шешімдерінің ерекшеліктері	368
Омарова Е.О., Бердібек М.	Сән дизайнындағы заманауи технологиялар және оларды өңдеу жолдары	373
Каипова А.А., Карайдарова З.Б.	Полиграфия саласындағы кәдесый өнімдерінің мәні мен дайындау түрі	377
Ералиева А.Н.	Ұлттық айдентика және қазақ иллюстрация өнеріндегі визуалды тіл	382
Омар А.С.	Қылқаламнан кодқа: нейрожелілер өнер әлемін қалай өзгертуде	388
Файзулина Н.Р., Муратаев К.К.	Қазақ оюларының заманауи өнер мен инновациялық дизайндағы рөлі	393
Садыр Қ.С., Ибраева Ж.Е.	Принтмедиа индустриясындағы көміртегі ізін реттеу және халықаралық тәжірибелер	398
Егенберді С.С., Нұрке М.С.	Графикалық дизайндағы түсті кодтаудың теориялық негіздері	402
Шамшидин И.	Система и художественно – образное значение петроглифов урочища Тамгалы бронзового века	407
Омарова Е.О.	Сән дизайны мамандығының білім алушыларына арнайы пәндерді заманауи бағытта жүргізу	412
Ерімбетова Т., Омарова Е.О.	Ұлттық құндылықтарды құрметтеу және рухани мәдениетті дамыту жолдарын балалар киімдерінде көрсету	418
Аденова Л.Ж.	Креативный дизайн: современные тренды в моде	423
Избасханова Г.М., Сманова А.С.	Жастар киімінің топтамасын жобалау: дәстүрлі және цифрлық әдістерді біріктіру	426
Инкарбек А.Ж., Нұрке М.С.	Көне түркі руникалық жазуының қазіргі графикалық дизайн саласына ықпалы	432
Калжанова Б.М., Нұрке М.С.	Space Age дәуірінің эволюциясы: футуристік силуэттерден күнделікті өмірге дейін	438
Нүсіпхан А.Д., Сманова А.С.	Заманауи сән дизайнындағы этностиль ерекшеліктері	442
Бейсембаева М.М., Сманова А.С.	Қазақстандағы графикалық дизайн: қалыптасу тарихы мен даму үдерістері	448
Бақытбек С.Б., Сманова А.С.	Қытай сәнінің эволюциясы: ежелгі дәстүрлерден қазіргі тенденцияларға дейін	455
Кошербаева А.О.	Креативный дизайн: тренды в моде, искусстве и промышленном дизайне Скрапбукинг	460

Молдагажиева З.Д., Каипова Ж.А	Маркетингтік зерттеу негізінде стюардессаларға арналған формалық киімді дайындау	466
Рахметов Т.Б., Момбек Ә.Ә.	Бердібек М., Е.О.Омарова «Сән дизайнындағы заманауи технологиялар және оларды өңдеу жолдары»	473
Толеужан А.Е. Мусахан Д.Е.	Каипова А.А., Карайдарова З.Б. «Полиграфия саласындағы кәдесый өнімдерінің мәні мен дайындау түрі»	483
Айнабекова Н. Какимова Л.Ш.	Музыка сабағында жасанды интеллектті қолдану әдістері	490
Дюсембай А., Нарикбаева Л.М.	Қазақ мәдениетіндегі әйелдердің ән айту мәнері туралы тарихи мәліметтер	498
Амирханов К.К., Момбек Ә.Ә., Күзеубай А.У.	Қазақтың дәстүрлі музыкасының жас ұрпақтың рухани дамуына әсері	504
Валиева З.Т., Балагазова С.Т.	Комплексный подход развития вокально-хоровых навыков младших школьников	511
Төлтай Ш.Ә., Ибраева Қ.Е.	Жасөспірімдердің дүниетанымын дамытудағы музыка сабағында интеграциялық әдістің маңызы	521
Бақытжан Г., Какимова Л.Ш.	Қазақстан мен Қытай мектептерінде музыкалық білім берудің цифрлық технологиялары: салыстырмалы талдау	529
Талдау С., Какимова Л.Ш.	Қазақстан мен Қытай мектептеріндегі бастауыш сыныптарында музыка сабағын оқыту әдістемесі: салыстырмалы аспект	537
Батырбаева Н.Ф., Нарикбаева Л.М.	Классификация цифровых технологий в музыкальном образовании	545
Айдарбекова А. Момбек Ә.Ә.	Шет елдік және отандық ғалымдардың зерттеулерінде оқушылардың ән айту мәдениетін қалыптастыру	551
Аманбаева С.Б., Момбек *Ә.Ә.*	Фольклорлық дәстүрді бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыру құралы ретінде пайдалану	560
Юсупова К.П., Нарикбаева Л.М.	Влияние когнитивных способностей на успешность обучения музыке	566
Жетебаев Б.	Цифрлық технологиялар мен жасанды интеллектің би хореографиясына ықпалы	570
Чакибаева С. А. Мусахан Д. Е.	Қазақстандық анимациядағы саунд-дизайнның дамуы: «шырақ» мультфильмінің дыбыстық шешімінің ерекшеліктері	575
Канаев Е.Б., Ибраев К.Е.	Бастауыш сынып оқушыларының ән айту қабілетін дамытудағы ойын әрекетінің маңызы	582
Бисегул Д.Т., Нарикбаева Л.М	Сущность понятия «музыкальная одарённость» и её структурное содержание	590

"ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҰЛТТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК КІТАП ПАЛАТАСЫ"

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТТЫҚ КІТАП НОМЕРІ
ISBN.
ӘМБЕБАП ОНДЫҚ ЖІКТЕУ,
КІТАПХАНАЛЫҚ-БИБЛИОГРАФИЯЛЫҚ ЖІКТЕУ,
ШТРИХ - КОД
БЕРІЛДІ (ТІРКЕЛДІ)

"НАЦИОНАЛЬНАЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ КНИЖНАЯ ПАЛАТА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН"

ПРИСВОЕНЫ (ЗАРЕГИСТРИРОВАНЫ)
МЕЖДУНАРОДНЫЙ СТАНДАРТНЫЙ КНИЖНЫЙ НОМЕР
ISBN
УНИФИЦИРОВАННЫЙ ДЕСЯТИЧНЫЙ КЛАССИФИКАТОР,
БИБЛИОТЕЧНО-БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ КЛАССИФИКАТОР,
ШТРИХ-КОД.

ISBN 978-601-7448-32-5

9 786017 448325